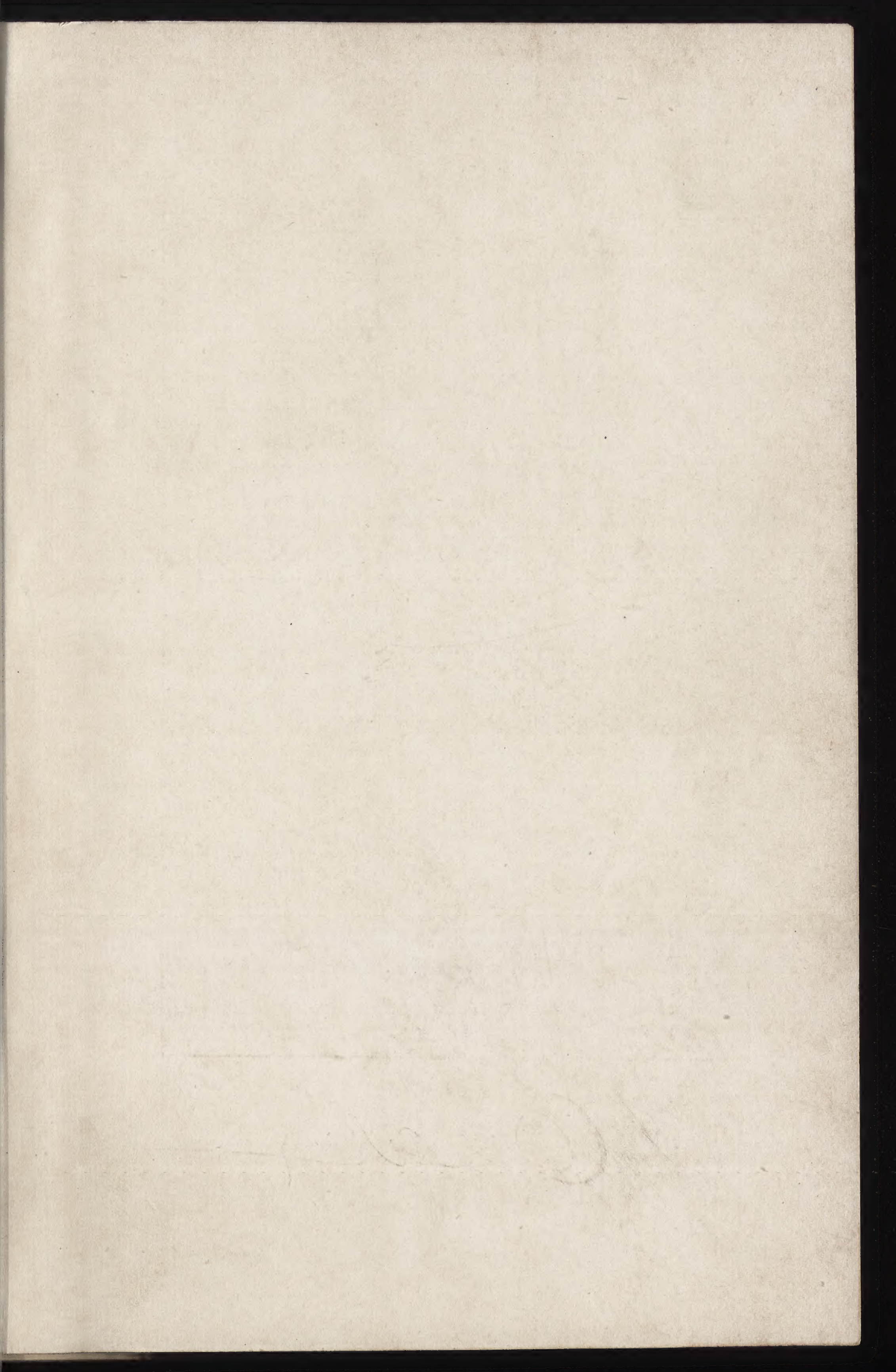

UTSTÄLLNINGEN
I STOCKHOLM
1897
AF A. HASSELGREN

Oscar

UTSTÄLLNINGEN
I STOCKHOLM
1897

BESKRIFNING I ORD OCH BILD

ÖFVER

ALLMÄNNA

KONST- & INDUSTRIUTSTÄLLNINGEN

AF

A. HASSELGREN

STOCKHOLM
FRÖLÉEN & COMP.

STOCKHOLM
KÔERSNERS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG
1897

Förord.

Det arbete, som härmed öfverlämnas i allmänhetens händer, vill i ord och bild skildra 1897 års utställning så allsidigt, opartiskt och uttömmande som möjligt. Å ena sidan afser det att vara till tjänst för de många, som af olika anledningar icke komma i tillfälle att personligen se utställningen, men som intressera sig för dess mångskiftande sevärdheter. Å andra sidan torde arbetet kunna påräkna uppmärksamhet jämväl hos dem, hvilka komma att besöka utställningen och från sitt besök vilja hafva ett varaktigt och lefvande minne.

Då detta arbete sålunda är afsedt för den stora allmänheten och för alla samhällsklasser, har vid dess utarbetande hufvudsaklig vikt lagts på att göra det lättläst och populärt och på samma gång så orienterande och lärorikt som möjligt. På grund häraf kommer icke någon sträng systematisk indelning att följas, utan vill författaren hellre i sina läsares sällskap fritt ströfva omkring på utställningsområdet, sökande i första hand upptäcka allt, hvad som är intressant och karaktäristiskt i såväl det stora som det lilla. Med andra ord: det blir en serie ögonblicksbilder, uppfångade vid olika tider, vi ämna bjuda läsaren. Vår lifligaste önskan och förhoppning är, att han skall finna dessa bilder förtjänta af välvillig uppmärksamhet.

Förläggarne.

INLEDNING.

Det nittonde århundradet nalkas snart sitt slut. Oss, dess barn, tillkommer det icke att döma öfver i hvad mån det, rikt på både godt och ondt, befrämjat mänsklighetens högsta syften. Det blir kommande tiders, eftervärldens sak att fälla en afgörande dom.

Så mycket hafva vi likväl rättighet att säga, att detta århundrade utmärkts af stora och lysande framsteg på alla kulturområden. Väl är det sant, att mänsklighetens historia är, så långt vi spåra dess rötter tillbaka, en fortlöpande kedja af upptäckter och framsteg, som för sin tid varit epokgörande, och att den utveckling, öfver hvilken vi äro så stolta, i främsta rummet skylles de förgångna generationernas sträfvanden, ansträngningar och mödosamt insamlade erfarenheter. Men ser man på de vunna resultaten, måste man i alla händelser erkänna, att under detta sekel utvecklingen, i främsta rummet den materiella, försiggått i en utsträckning, med en framgång och med en fart, som måste anvisa det nittonde seklet en ärofull plats i vårt släktes utvecklingshistoria.

Ehuru det flyende århundradet företett stora yttre omhvälfningar och blodiga strider mellan folken, kan det dock i det stora hela betecknas som en det fredliga arbetets guldåder. Aldrig tillförene ha de fredliga förvärfven gjort så gigantiska framsteg och uppnått så häpnadsväckande resultat. Industrien har svingat sig upp till en stormakt, en stormakt, som dagligen för millioner af sina soldater i fält, men icke för att sköfla och förinta, utan för att uppbygga och skapa. Vetenskapen tillkämpar sig oupphörligt nya skatter af fruktbärande vetande tämjer naturens obändigaste krafter till människans lydigaste tjänare, öppnar oaflåtligt nya områden och anvisar nya metoder för det praktiska arbetets män. Samfärdsmedlen knyta nya

länkar folken emellan och röja vägar för industriens produkter öfver hela jorden, samtidigt som den geografiska forskningen och kolonisationssträfvandena öppnat ofantliga vidder för kultur och civilisation. Allra minst bör glömmas den roll, konsten spelat och spelar i detta utvecklingsarbete: hon har, under egna framgångsrika sträfvanden till utveckling, i många hänseenden ställt sig i det praktiska arbetets tjänst och påtryckt dettas produkter en prägel af ideel lyftning, fulländning och smak, som återverkat befruktande på snart sagdt hela vårt dagliga lif.

I detta utvecklingsarbete ha äfven de skandinaviska landen tagit en ärofull del. Hvad vårt eget land särskildt angår, kan man tryggt påstå, att den vackra tanke, som föddes hos vår store skald Esaias Tegnér, då han manade oss, att »inom Sveriges gräns eröfra Finland åter», blifvit en stolt och glädjande verklighet. Detta samma Sverige, som i början af seklet gåt utmattadt och blödande ur en förtviflad strid för sin existens, det kan nu, i lyckligt medvetande af ett af ingen hotadt yttre och inre oberoende, framvisa de stolta resultaten af en framgångsrik fredlig sträfvan: mångdubblad folkmängd, mångdubblad nationalförmögenhet, mångdubblade hjälpkällor. I lika grad och med samma framgång har vårt broderland Norge arbetat på sin inre utveckling under hägnet af den mer än åttioåriga fred, som varit den skandinaviska halfön beskärd, och som vi må hoppas skall, trots alla försök att väcka söndring och split, allt framgent hålla sin skyddande hand öfver brödrafolken. Systerlandet i söder har icke haft lyckan att åtnjuta samma långvariga och ostörda fredslugn, men vi ha sett det resa sig efter sitt hårda, men ärofulla nederlag med en kraft och spänstighet samt begagna sina resurser med en energi, som på många områden anvisat den danska nationen en ledande roll bland de skandinaviska folken.

Hafva de skandinaviska folken sålunda skäl till att med stolthet och tillfredsställelse blicka tillbaka på århundradets arbete, så ha återigen svenskar och norrmän en särskild anledning att just vid den det fredliga arbetets fest, som stundar, känna djupt och varmt tillfällets betydelse såsom jämväl en minnesfest af ovanligt slag. Utställningen är för dem mer än en uppvisning af flitens och konstskicklighetens ståndpunkt i

de båda landen — den innebär äfven en vacker hyllning åt en älskad och vördad monarks fridsälla regering. Ty denna utställning står ju i det närmaste och innerligaste samband med

H. M:t Konung Oskar II:s regeringsjubileum.

Det ligger utom detta arbetes plan att lämna någon historik af vare sig den höge jubilarens ingripande som regent och person i utvecklingens gång eller de 25 välsignelserika år, som förflutit sedan Nordens förenade kronor sattes på hans hufvud. Men vi kunna icke undgå att påminna om den oaflåtliga omsorg, det aldrig slocknande intresse, den alltid osparda möda, med hvilken konung Oskar under detta fjärdedels sekel arbetat och sträfvat för sina folks väl. I många hänseenden äro de utvecklingens frukter, hvilka utställningen skall lägga för våra ögon, resultat af detta landsfaderliga intresse, denna sant konungsliga pliktuppfyllelse, och vi kunna säga, att, symboliskt sedt, blir utställningen den vackraste krans af fredlig lager, som kunnat ägnas den upplyste, varmhjärtade monarken af två tacksamma och minnesgoda folk.

Tungt har ofta dubbelkronan tyngt på konung Oskars hjässa. Men nu, då det fredliga arbetets stora fest firas och minnet af hans verksamma del däri, och framför allt minnet af hans omsorger om vårt fredslugn, då skall denna börda lättas af millioners innerliga önskan: Måtte konung Oskar länge lefva till brödrafolkens väl!

* * *

Det är nu fjärde gången de tre folken mötas — denna gång i Sveriges vackra hufvudstad och i broderligt sällskap med våra grannar i öster, Finland och Ryssland — i oblodig, ädel täflan. Lika visst som vi äro öfvertygade om att denna täflan skall gifva de olika landen anledning till ökad stolthet, ökad självkänsla, lika säkert tro och hoppas vi, att den skall alstra en rättvis inbördes uppskattning och högaktning och fastare tillknyta de andliga banden dem emellan. Vi hoppas ännu mer: att världen därute skall lära känna och skatta den skandinaviska norden såsom hemvist för en rik odling, en idog

folkstam, en härlig, växlingsrik och i mångt och mycket ännu jungfrulig natur — såsom en lycklig vrå af jorden, där den uttröttade främlingen mötes af okonstlad gästfrihet, då han kommer för att hvila sina tröttade nerver vid glittrande insjö eller stämningsfull fjord, i de djupa, susande skogarnes gömma eller på fjällets ljusa, fria höjd.

Det är i dessa förhoppningar och i den öfvertygelsen, att hvarje svensk inser betydelsen af den stundande fredsfesten, vi nu gå att teckna några blad om och från Stockholmsutställningen 1897.

Arffurstens palats.

I.

En höstdag på utställningsfältet.

Vi träda ut ur Arffurstens palats, hvarest vi å utställningens byrå förskaffat oss ett kort, som skall hjälpa oss förbi de tvåbenta Cerberus'ar, som bevaka alla ingångar till utställningsområdet. Vi skynda öfver Gustaf Adolfs torg och den i sitt nya skick magnifika biten af Arsenalsgatan, som leder till Jakobs torg och som fordom kallades »snobbrännan», och snedda öfver »torget», d. v. s. Kungsträdgården, hvars aflöfvade alléer sträcka sina svarta, skelettartade grenar mot himlen. På Norrmalmstorg står en spårvagn med den röda Djurgårdsskylten, kusken ringer till affärd, vi påskynda våra steg och hinna kasta oss upp just som vagnen sätter sig i rörelse.

I rask fart rulla vi åstad öfver Nybroplanen och utefter den breda Strandvägen. En skog af master med till torkning

Parti af Strandvägen.

hissade segel följer oss på högra sidan, på den andra sträcker sig en rad af magnifika palats, som, hvilka anmärkningar man än kan göra mot enskildheterna, bildar ett helt af verkligt storstilad verkan. Vi ha i förbifarten hunnit kasta en ogillande blick på de mer välmenta än lyckade försöken att med ett annonsplank dölja det konglomerat af vedskjul och sillmagasin, som bildar entrén till detta storstadsparti — nu kasta vi en annan dito till höger på galérvarfvets måttligt sköna verkstäder och båtskjul och undra, hvad främlingen skall komma att säga om dessa fläckar i den eljes så vackra taflan. Vi trösta oss dock med, att till nästa år skola väl åtminstone de ändlösa upplagen af ved, plank, tegel och diverse annat, som nu envist kanta kajen ända fram till Djurgårdsbron, rödjas undan, hvarigenom utställningen dock skall få en präktig och rymlig infartsväg.

Apropos Strandvägen, vill ni tro, att just här, där denna ståtliga aveny utbreder sig, där spårvagnar och ekipager ila fram och åter och en ständig ström af fotgängare rör sig i de ännu späda alléerna — vill ni tro, säger jag, att här fanns för föga mer än en mansålder sedan endast vatten? Där de väldiga millionpalatsen resa sina imponerande fasader, fanns då en snuskig strandremsa, öfverväxt af ogräs och uppfylld af hvarjehanda bråte, hvarest isynnerhet gardisterna plägade uppehålla sig, sysselsatta med fiske eller njutande sin siesta. Undras hvad de skulle säga, de saligen hädangångna, som den tiden ryckte på axlarne åt hvad kvickhufvudena kallade »fyllerigalenskap», om de nu kunde stiga upp ur sina hvilokamrar och se det vunna resultatet, som på detta håll blifvit en verklig storstadsbild!

Nu gör spårvagnen en tvär svängning och passerar sakta och varligt öfver den provisoriska träbron, som förmedlat trafiken under byggandet af den nya bron och som skall tjänstgöra äfven under utställningen vid sidan om denna senare, hvars solida stenpelare och landfästen vi se till vänster. Ännu några meter åka vi, hvarpå vi hoppa af och befinna oss utanför en af de öppningar i planket, genom hvilka de på utställningsområdet sysselsatte upprätthålla förbindelsen med den yttre världen.

Vi uppvisa vårt kort och stiga på. Ifall ni någon gång förut gjort ett besök på den mångbesjungna Djurgården, har ni säkerligen redan på afstånd med undran och förvåning märkt den omhvälfning, som försiggått härute, och ännu mer öfverraskad blir ni, då ni träder in på det plankomhägnade utställningsområdet.

Ni minns stora vägen, som strök fram här, gjorde en sväng kring det retsamt framspringande hörnet af det s. k. Pontinska huset och fortsatte mellan å högra sidan Lejonslätten med sina små, nätta stugor under lummiga träd och å andra sidan ett

Flyttning af träd.

vanligt landsvägsdike, kantadt af en manshög häck, bakom hvilken en sank äng utbredde sig ned mot Djurgårdsbrunnsviken. Ett litet stycke längre fram låg en liten treflig grindvaktarstuga, ett minne från den tid, då ingen åkande slapp utan tribut igenom den ståtliga, med kungligt namnchiffer krönta järngrinden, som borttogs först i slutet af 1870-talet och nu pryder ingången till Skogsinstitutets park. Bortom grindvaktarstugan grenade sig vägen vid den Liljewalchska villan, inneslutande i sin vinkel den s. k. Teaterslätten med Djurgårds-

teatern och Skansens skogklädda berg i bakgrunden. Här strax vid vägkorsningen låg en gång i tiden det berömda utvärdshuset Blå porten. Till höger om den väg, som förde rakt fram till Alkärret och Djurgårdsstaden, fanns en rätt rymlig och vacker park af högstammiga träd, sträckande sig intill galérvarfvets kinesiska mur. Dessa träd äro bortflyttade med rötterna, men skola åter hitplanteras, om de få lefva.

Allt detta är nu förvandladt ända till oigenkännlighet.

Administrationsbyggnaden.
(I färdigt skick.)

Pontinska huset med sina mera originella än smakfulla »freskomålningar» är försvunnet, och på dess plats reser sig en ofullbordad träbyggnad i villastil med spetsigt tak. Det är den blifvande Administrationsbyggnaden. Om den forna Lejonslätten till höger erinra endast några kvarstående träd framför den väldiga museibyggnaden, längs hvilken en terrass sträcker sig med sina manshöga stödmurar af sten. Nedanför denna

Arbetsstyrkan med befäl.

terrass utbreder sig en vidsträckt jämn plan på ömse sidor om den gamla vägen, där tungt lastade arbetskärror skrida fram, och därborta skönja vi den lilla grindvaktarstugan, som visser-

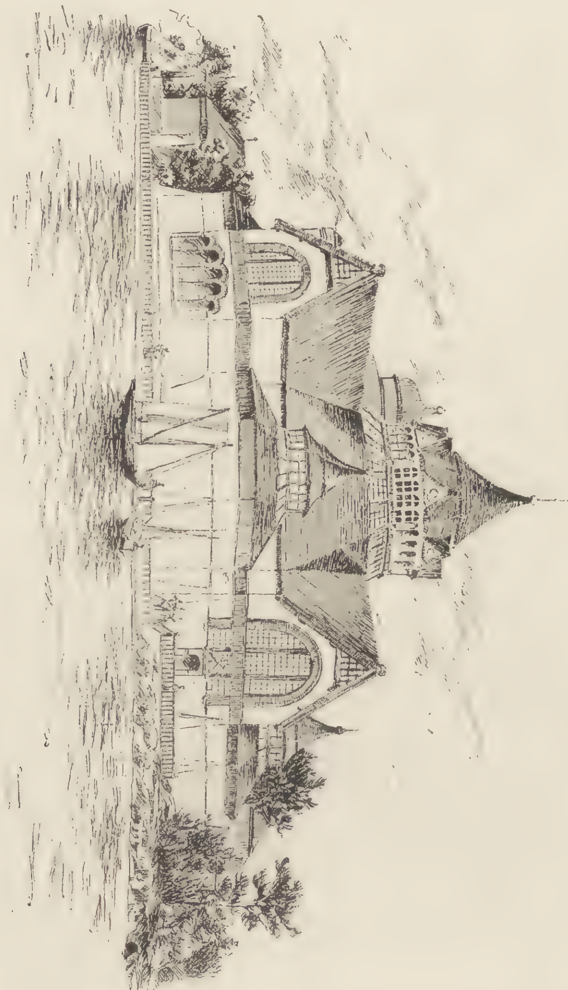

Vy från hufvudentréen.
(15 okt. 1896).

ligen ännu står kvar, men som naturligtvis är dömd att utplånas från jorden. I fonden reser sig Industrihallens väldiga massa med sina hörntorn och skeletten till de fyra minareter, som

skola flankera den väldiga midtelkupolen, hvilken tillsvidare befinner sig i ett nästan omärkbart begynnelsestadium.

Rastlöst lif och arbete möta blicken hvart man riktar den. Kärror skrida fram och tillbaka, afstjälpande fyllning i form af

Sport- och Turistpaviljongen.
(I färdigt skick.)

gammalt tegel på de blifvande gångarne å midtelplanen, och en ångvält har full sysselsättning att pustande jämna ut och sönderkrossa detta underlag, på hvilket sedan ett lager af fint grus lägges. På de mellanliggande gräsplanerna, hvilkas späda

brodd lyser med frisk vårgrönska midt i höstens förgängelse, hålla trädgårdsmästarne på att upptaga hvarjehanda geometriska figurer i den luckra myllan, afsedda för de blifvande blomsterrabatterna. Redan nu anar man det förtjusande perspektiv, som här kommer att öppna sig för utställningsbesökaren vid hans inträde.

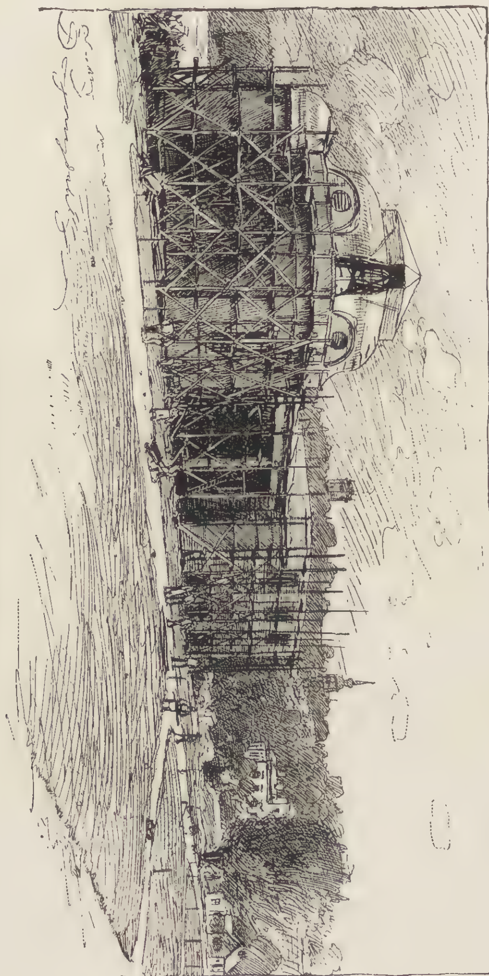
Vi ha fattat posto på en till höger om ingången vid museibyggnadens nordöstra hörn belägen kulle, hvars sidor äro be-

Restaurant och kemisk-teknisk utställning.

vuxna med fin gräsbrodd och öfver hvilken några rätt ansenliga träd utsträcka sina nu aflöfvade grenar. Här blir en behaglig och skuggig hviloplats, som på samma gång lämnar fri utsikt öfver hela den nedanför liggande terrängen, som om några månader skall förete en tafla af brokigt lif och vimmel. Vända vi oss ut mot fältet, ha vi på vänster hand den förut omnämnda administrationsbyggnaden. Strax bredvid denna, i Kaptensuddens forna trädgård, håller man på att resa de första

stolparne till den byggnad, som skall innesluta sport- och turistutställningen. Rakt framför oss ligger den om en gasklocka erinrande panoramabyggnaden, hvilken efter många om och men omsider blef införlifvad med utställningen. Man är som bäst i färd med att kringbygga »kitteln» med ett galleri till ungefär halfva dess höjd, och på ömse sidor om ingången har man uppfört två minaretliknande torn, krönta af lökformiga kupoler. Till hvilken stilriktning detta skall komma att hänföras, synes något vanskligt att säga, åtminstone i dess ofullbordade skick, men så mycket se vi, att det åtminstone bör bli ganska originelt. Byggnaden kommer att apteras till restaurant och utställningslokal. Skada att icke öfverenskommelse om dess förvärfvande för utställningen kunde träffas så pass tidigt, att man kunde förverkliga den eljes nära till hands liggande tanken på en rundmålning öfver något fosterländskt ämne, t. ex. en framställning af någon händelse ur vårt lands ärorika historia!

Stockholms stads paviljong.

Till höger om panoramabyggnaden, men något närmare vår ståndpunkt, reser sig en byggnad, af hvilken man redan i dess ofullbordade skick får ett tilltalande estetiskt intryck. Det är Stockholms stads paviljong, och vi torde icke stå ensamma om den åsikten, att denna paviljong sannolikt blir utställningens vackraste byggnad. Den är i likhet med hufvudstadens äldre byggnader hållen i barockstil, frontpartiet består af två till det yttre ganska olika delar, den norra täckt med ett hvälfdt tak, imiterande koppar, den södra med ett spetsigt skiffertak, krönt af en lanternin med egendomlig blomformig spira, båda förenade genom en slags loggia. Baksidan har formen af en rotunda.

Enligt den ursprungliga planen skulle hufvudrestauranten komma att få sin plats på den nedre terrassen till höger om panoramabyggnaden, således bakom stadens paviljong. Förgäfves söka vi emellertid upptäcka något spår af byggnad där nere, så vida det möjligen icke är meningen att delvis bygga densamma ut i sjön, ty ett stycke utanför strandskoningens stenhögar se vi att man håller på att slå ned pålar. Men här skall ju, enligt nyare uppslag, förläggas en sagogrotta. Men, som nyss nämdt är, rundmålningsbyggnaden skall apteras till restaurant — dess förvärfvande åt utställningen gjorde således en särskild restaurationsbyggnad öfverflödig. För öfrigt kunna vi vara förvissade om, att nog komma de lekamliga behofven att bli tillgodosedda i rikligt mått, att döma af de projekt i riktning af »här och där små krogar», som varit synliga i tidningarna.

Som redan antydts, är det vidsträckta område, vi just nu öfverskåda, och som i norr begränsas af entréen, i väster af museibyggnaden, i söder af industrihallen och i öster af Djurgårdsbrunnsviken, afdeladt i terrasser: en smal, högre framför museibyggnaden, så det stora midtpartiet och slutligen närmast sjön en något lägre afsats. Genom denna indelning af terrängen, som kräft mycket arbete och ännu icke är afslutad, undviker man det enformiga intryck som stora ytor eljes lätt göra, och blicken finner omväxling hvarhälst åskådaren befinner sig.

Men återvändom nu till våra iakttagelser. Vi stiga ned från vår observationspunkt och följa öfversta terrassen längs

Nordiska museets tillbyggnad.

museibyggnaden. Visserligen saknas icke stötestenar på vår väg i form af än byggnadsbråte, än uppkastade gropar, som man måste klifva öfver, men det få vi icke taga så noga. Det gör godt att få litet rörelse, ty sanningen att säga lyser oktobersolen bättre än hon värmer.

Som bekant är Nordiska museets blifvande palats endast halffärdigt. Icke desto mindre kommer det att göra en hel och monumental verkan, tack vare den tillbyggnad, för hvilken man har att tacka en fyndig arkitekt, hr Agi Lindegren. Redan nu kan man se, huru väl tillbyggnaden kommer att sluta sig till det massiva stenpalatset. Intill detta har fogats ett midtparti med en rikt dekorerad gafvel och spetsbågfönster. Bredvid och till vänster om denna gafvel reser sig ett högt torn med öppen lanternin, hvilket tillsammans med midtpartiet på ett synnerligen lyckligt sätt förmedlar öfvergången från renässansen till gotiken, hvilken senare stil afgjordt framträder i den åt söder fortsättande lägre flygeln med väggytor i puts mellan ramverk och dekorativa detaljer i mörkare trä, och hvilken afslutas af ett pittoreskt lågt hörntorn samt nedanför detta en liten terrass, hvarest förfriskningar skola tillhandahållas och hvarifrån man får en ypperlig utsikt såväl inåt utställningsområdet som öfver den bredvid löpande allmänna vägen med dess vimmel af spårvagnar, åkdon och fotgängare. Då man betraktar det ofvannämnda midtpartiet, vill man knappt tro, att det endast är uppfördt af trä, så illusoriskt imiterar den utanpå trästommen anbragta putsen de bredvidliggande massiva stenmurarne till både form och färg. Byggnaden kommer att upplåtas för utställningsföremål, hörande under första sektionen; emellertid ha anmälningar om plats ingått i så stort antal, att ej blott hela utrymmet upptagits utan äfven en hel del af de föremål, som här skolat ha sin plats, måst anvisas särskilda paviljonger. Detta är t. ex. fallet med fotografiutställningen, äfvenså med den beramade kvinnornas utställning.

Vi klättra nu öfver några uppkastade jordhögar bredvid en djup grop, hvarifrån arbetarne hyfva upp stora stenflisor, dock lyckligtvis utan att träffa oss, och komma åter ned på den stora midtelterrassen. Till höger se vi ett stort skjul, hvars bestämmelse genast faller i ögonen af den i stora bokstäfver

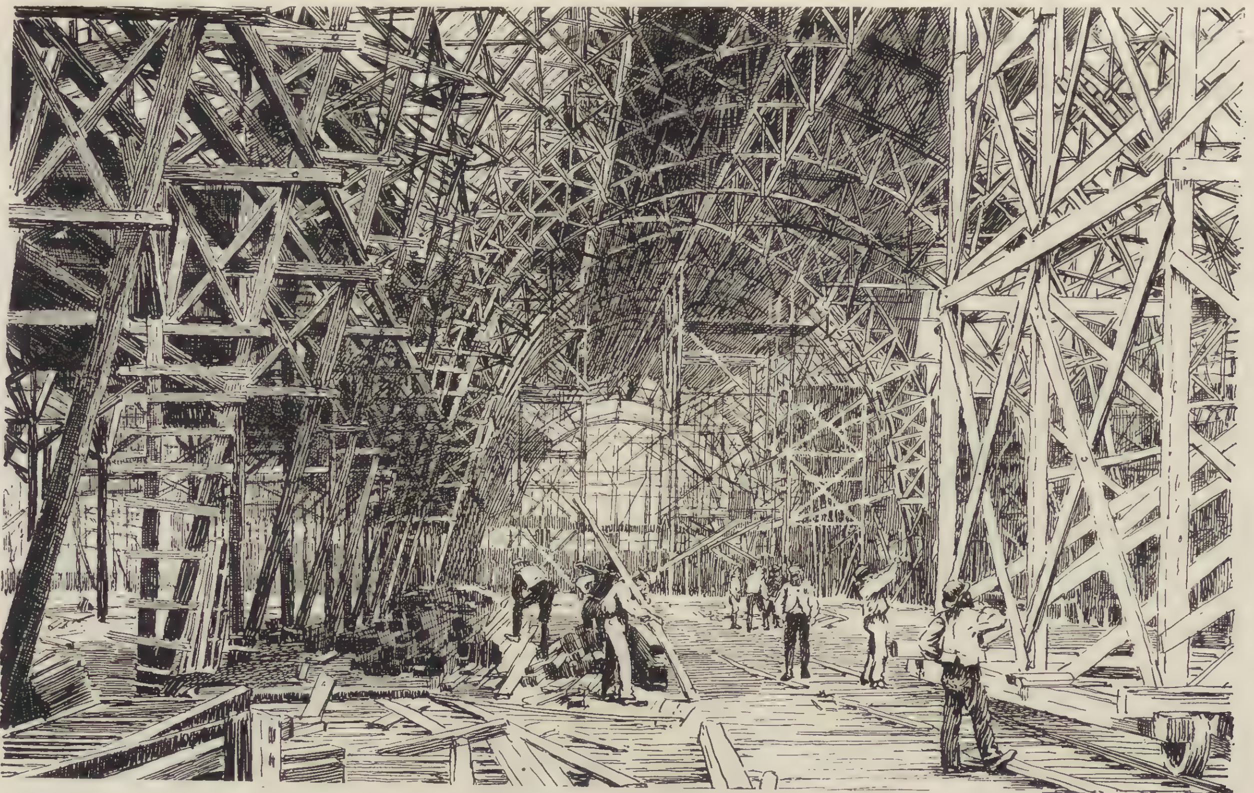
påmålade skylten »Marketenteri», och bakom detta en hel klunga redskapskurar. Och nu skola vi på närmare håll betrakta utställningens jätte — industrihallen.

Tillsvidare tar den sig något skräpig ut, åtminstone från vår ståndpunkt. Den kolossala förhallen är nämligen det parti af byggnaden, som ter sig mest ofärdigt — vi ha redan nämnt, att den stora midtelkupolen, som här skall resa sig mot skyn, ännu är så godt som hemma i det osynligas värld. Vi få emel-

Det yttre af industrihallen.
(15 sept. 1896).

lertid redan nu ett starkt intryck af de jättedimensioner, med hvilka denna fasad, en gång färdig, kommer att verka. Den kolossala rundbågen, som hvälfver sig öfver den blifvande entréen, gapar mot oss liksom en gigantisk uppspärrad mun, i stånd att sluka hela hus. I dess inre se vi ett virrvarr af ställningar. Högt öfver spetsgafveln, i hvilken rundbågen öppnar sig, se vi de fyra förut omtalade minareterna sticka upp sina skelett.

Interiör af industrihallen.

(15 sept. 1896).

På de bryggor, som skola förena dessa minareter med hufvudkupolen och hvilka komma att upplåtas åt allmänheten, bör utsikten bli både storartad och vidtomfattande, i det man bokstafligen har hela utställningen under sina fötter. För att ge en föreställning om den betydliga höjd, det är fråga om, är nog att nämna, att Jakobs kyrkas torn, som ju icke är så lågt, skulle kunna stå kapprakt under hufvudkupolen.

För öfrigt är hela industrihallen af väldiga dimensioner, och tar man sig en promenad rundt omkring densamma och kastar en blick in i det väldiga rummet, känner man sig alls icke böjd för att betvifla uppgiften, att denna hall är den största byggnad, som någonsin uppförts af trä. Siffror kunna vara tråkiga, men i detta fall äro de ganska belysande. Hufvudhallens hela längd är 182 meter och bredden 66 meter. Höjden är 20 meter. Förhallen, som ni nyss betraktat, håller ensamt för sin del 70 meter i fyrkant. Det behöfs ju efter detta icke mycken fantasi för att göra sig ett begrepp om de väldiga dimensionerna. Och dock kommer byggnaden ingalunda att verka vare sig tung eller enformig, tack vare den arkitektoniska gruppindelningen och proportionernas omväxling. Med andra ord: trots det imponerande yttre intrycket märker man knappt, huru ofantlig byggnaden i själfva verket är, förr än man är alldeles inpå den.

Framför förhuset skall anläggas en terrass om halfannan meters höjd, upp till hvilken en väldig, bred trappa skall leda från den stora midtplanen, flankerad på båda sidor af två paviljonger. Ursprungligen var planen att här anlägga en praktfull fontän, men af vissa skäl har man föredragit att anordna vattenkonsten ute i sjön, men synlig från terrassen. Oförhindrade att låta fantasien gå verkligheten i förväg, njuta vi redan i andanom af det liffulla skådespelet: de brusande vattenkaskaderna, det lifliga folkvimlet på planen och som bakgrund det väldiga palatset i rik flaggskrud. Tänkom oss så en vacker, ljum afton, då vattenkonsten skimrar i olikfärgadt elektriskt ljus, under det månskenet glimmar på förgyllda kronor, på tinnar och torn, och vi ha en tafla ur »tusen och en natt».

Vi fortsätta vår inspektionsfärd längs en bekväm plankgång, på botten af ett djupt dike, som en witzare troligen skulle

Kronprins Gustaf

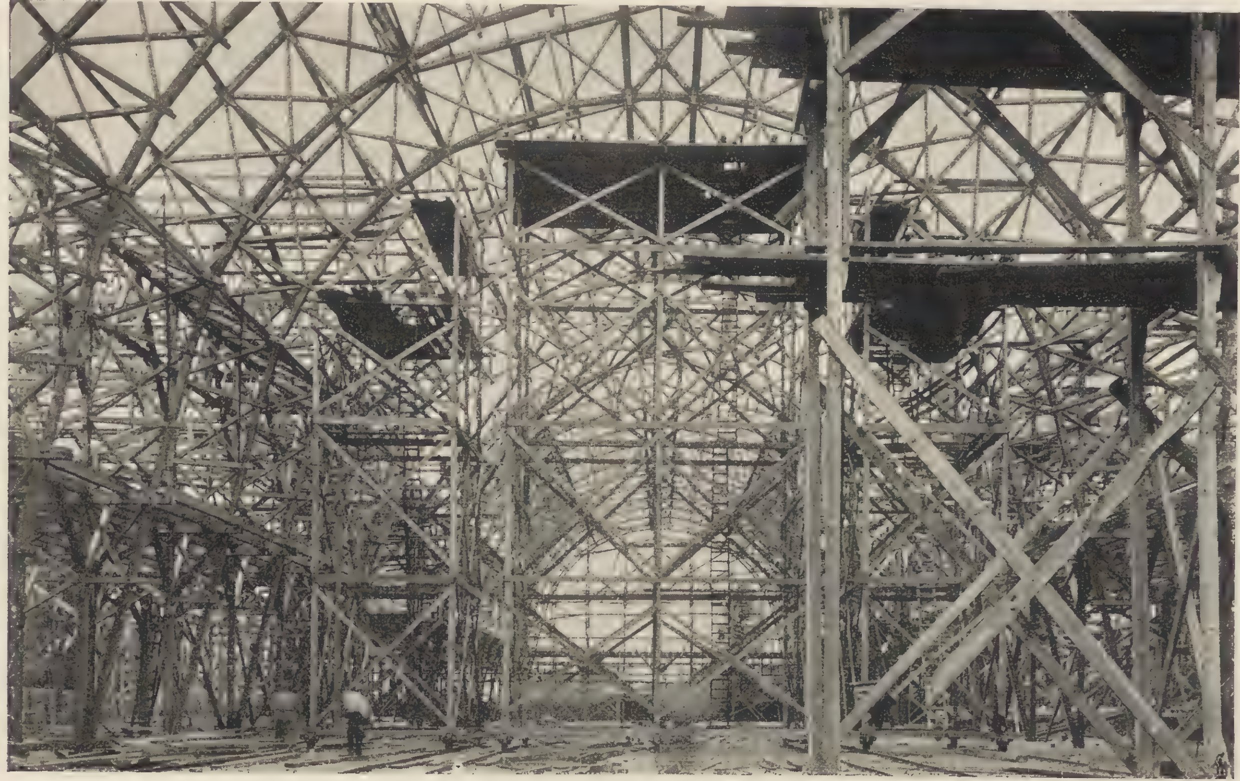
Ordförande i Centralkomitén

frestas kalla löpgraf, och komma fram vid industrihallens östra flygel, hvilken afslutas genom en månghörnig absis, något lägre än hufvudskeppet. Detta har nu i sin helhet kommit under

Industrihallen.
(I färdigt skick).

tak, ett tak, som genomsläpper rikligt ljus genom ofantliga fönster. Inifrån ljuda dånande hammarslag, förstärkta af ekot i det ofantliga rummet.

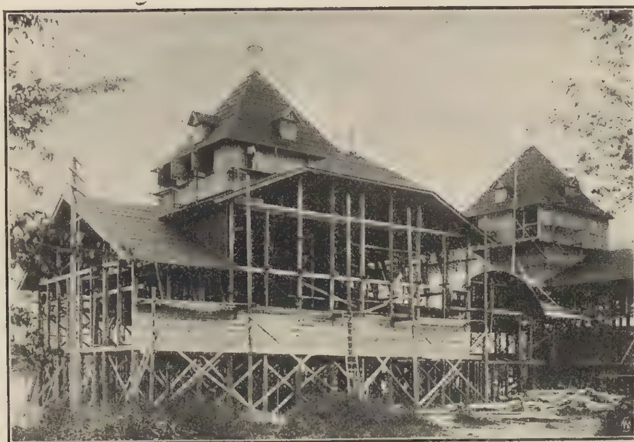

Industrihallen.

(15 aug. 1896).

Med hvad är detta för en byggnad till vänster om vår väg och som förefaller oss så välbekant? Det är Liljewalchska villan, omgifven af resterna af sin lilla trädgård. Denna byggnad skall stå kvar i oförändradt skick och här skall stormakten pressen residera.

Bakom och i omedelbar närhet af denna villa möter vårt öga en egendomlig, pittoresk byggnad, närmast påminnande om en liten landskyrka med sina kors och tvärs utspringande skepp och gaflar och sina hvita murar. Det är svårt att af byggnadens yttre gissa sig till dess bestämmelse — vi äro naturligtvis

Fiskerihallen.
(15 aug. 1896).

på förhand öfvertygade om, att den icke skall tjäna något kyrkligt ändamål, trots det yttre skenet — hvarför vi interpellera en arbetare, som just är i färd att klättra upp på taket med en färgpyts i handen. »Det skall bli mejeri», upplyser han, och tillägger att byggherren är aktiebolaget Separator, som här skall ha en separatutställning af sina världsberömda maskiner.

Nu göra vi en afstickare nedåt sjön, där vi redan på afstånd sett en stor rödfärgad byggnad med hvita fönsterinfattningar, hvilken synes simma på vattnet. Det är fiskerihallen. Stilen är pittoresk, men vi må väl undra, om icke den stora publiken skall finna byggnadens ladufärg allt för »rustik». En smal-

brädgång leder dit ut från stranden, och som den f. n. icke lockar till promenad, nöja vi oss med att på afstånd konstatera tillvaron af en rymlig veranda, som sträcker sig rundt omkring hallen och hvilken säkerligen kommer att flitigt anlitas af utställningspubliken, som en behaglig hviloort, hvarifrån man har en förtjusande utsikt öfver hela Djurgårdsbrunnsvikens i en ram af den yppigaste grönska infattade glittrande spegel. Inuti fiskerihallen inrättas en bassäng för lefvande fisk.

Fiskerihallen.
(I färdigt skick).

Svängande af till höger uppåt träffa vi åter på en gammal bekant från forna tider, nämligen »Godthem», den lilla trefliga villan, hvari den populäre operasångaren Karl Johan Uddman framlefde sina sista lefnadsår. Äfven denna byggnad kommer att kvarstå, och rörande dess bestämmelse upplyser oss en arbetare, att där skall bli »servering». Ofrivilligt undslipper oss ett: »Godt! sa' Uddman.»

Något längre upp i »småskogen», hvars växande öfverflöd längre fram kommer att utplanteras på skilda håll å utställningsområdet, träffa vi på en mäkta underlig pjäs till byggnad,

något liknande de skorstenar, man får se höja sig öfver porslinsfabrikerna. Vid en närmare besiktning upptäcka vi emellertid att konturerna forma sig till en jättestor ljusstake, och i det samma är sammanhanget oss klart. Det är Liljeholmens stearinfabrik, som reser denna apoteos åt sina tillverkningar, i det ljusstaken skall uppåt fortsättas af ett motsvarande jätteljus,

Liljeholmens ljus.

naturligtvis af ett mindre lättsmält material än stearin. Denna tillställning, som ju i dubbel bemärkelse kan kallas en ljus idé, blir en originell motsvarighet till Tuborgs berömda ölbutelj på senaste Köpenhamnsutställningen.

Några steg därifrån se vi en stor byggnad med brutet tak resa sig bredvid Djurgårdsteatern. Det är grufutställningens hus. Ett litet stycke bortom denna, räknadt åt Rosendals-

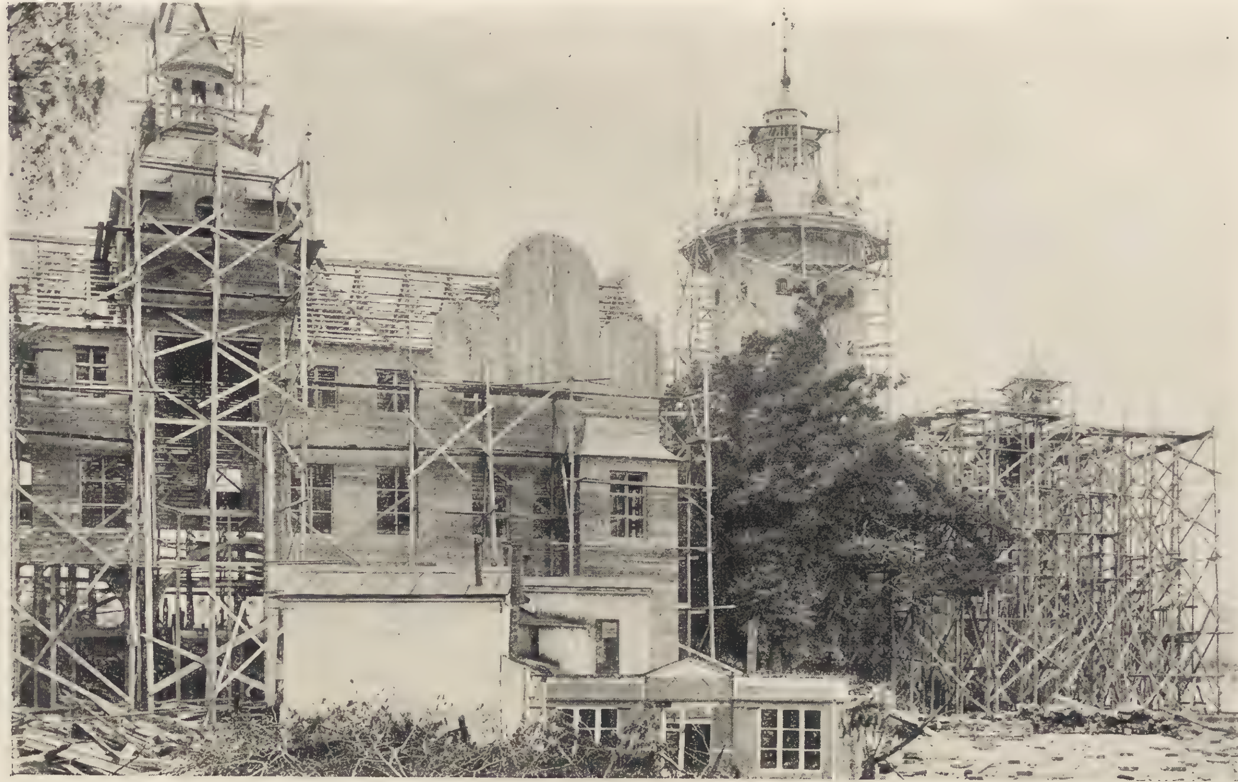
Utställningsfältet från Djurgårdsbrunnsviken.
(15 aug 1896).

hållet, bygges en annan paviljong, hvars stil nästan synes oss för anspråksfull för dess blifvande bestämmelse af, enligt hvad man upplyser oss, bageri och kafé.

Nu vandra vi åter nedåt sjön förbi »Godthem» och upptäcka under vägen ytterligare en liten paviljong, som kommit så pass före sin tid, att den ter sig i nästan fullfärdigt skick hvad det yttre beträffar. Angående dess bestämmelse stå vi dock undrande och spörjande, till dess en förbigående arbetare upplyser oss om, att det skall bli en korffabrik. Ofrivilligt genomfaras vi af en lätt rysning, men i nästa ögonblick faller oss den lugnande tanken in, att det omöjligen kan vara frågan om det slags korffabrikation, som plägar bedrifvas i Stockholms omgifningar och som bereder vår helsovårdspolis så många bekymmer.

Härifrån erbjuder sig en ypperlig öfverblick af »Gamla Stockholm», som reser sig därute, till hälften ur vattnet, till hälften på land. Detta stycke medeltid midt i nutiden blir utan tvifvel utställningens pärla. Vi se närmast oss Helgeandsholmen, ordentligt kringfluten af vatten och vändande mot oss en krenelerad mur, flankerad af två torn och i midten lämnande rum för en öfverbyggd port. Bakom muren se vi stommen till Helgeandshuset resa sig. Och där bakom återigen vidtager, skild af ett smalt vatten från holmen, den gamla staden, skyddad af Norreports mur med torn och vindbrygga. Hög och majestätisk reser sig den gamla konungaborgen till vänster och öfver dess väldiga massa lyfter det stolta tornet »Tre kronor» sina tinnar mot skyn. Något till höger se vi Storkyrkan sticka upp sitt höga, spetsiga torn och där bakom skymtar rådhuset, hvars af ett burspråk prydda fasad dock är vänd åt andra hållet. Rundtomkring reser sig ett virrvarr af hus, de flesta dock ännu ej hunna längre än till stommen. Ett par af dessa ha till och med helt djärft klifvit ut på den gamla, nu afstängda vägen.

Åt detta håll är ingenting att se vidare — ännu så länge. Ty de »marinskådespel», som skolat fägna vårt öga och utspelas något längre bort, på andra sidan »Gamla Stockholms» murar, lära, tack vare den tyska ordhålligheten, blifvit inhiberade, och af den fiskerihall, som norrmännen här skola uppföra för sin egen räkning, ser man ännu icke några spår.

Rådhuset. Tre kronor.

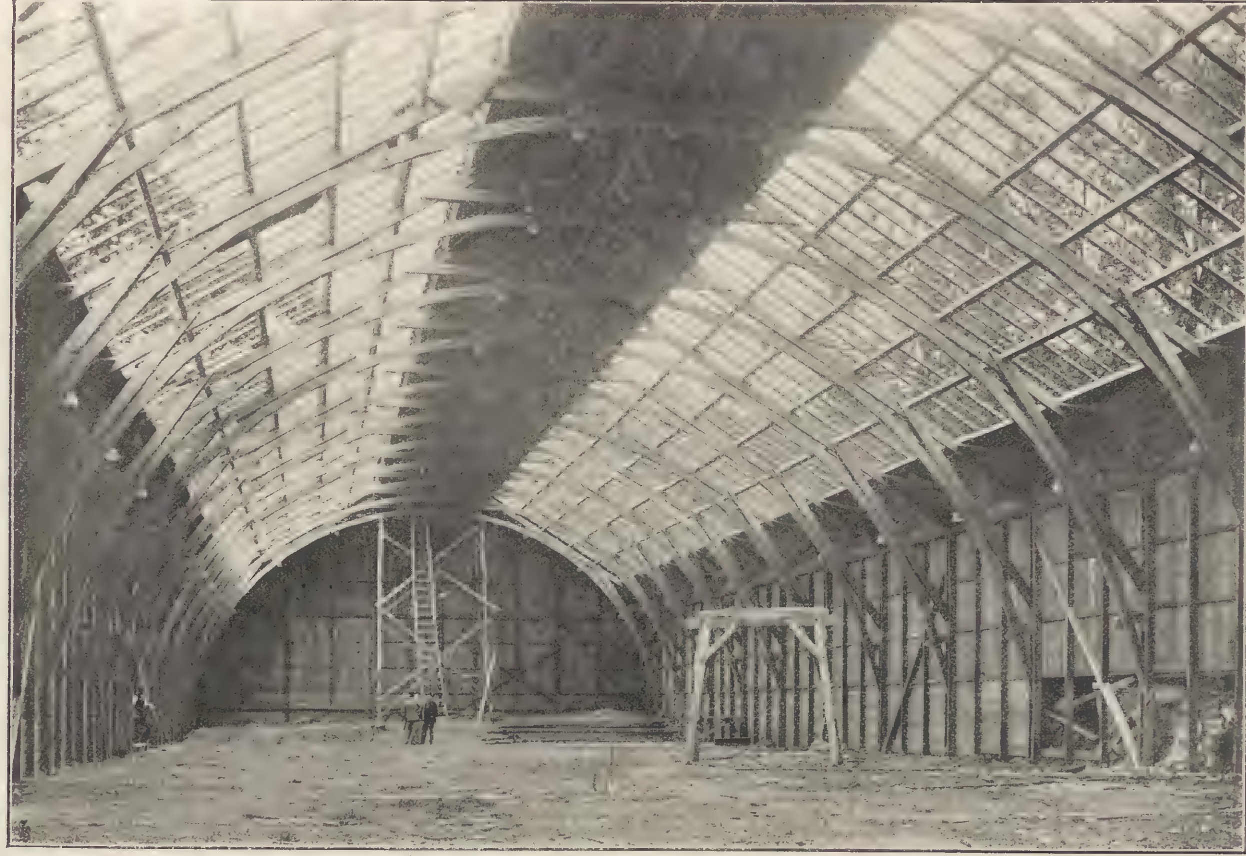
Gamla Stockholm.
(15 aug. 1896).

Vi anträda alltså reträtten förbi Djurgårdsteatern — som synbarligen ligger och väntar på att få genomgå en välbehöflig försköningsprocess, eftersom den nu också skall vara med på ett hörn — och Biologiska museet, som däremot i både yttre och inre afseende kommer att försvara sin plats på utställningen sådant det är. Omedelbart bakom museets originella byggnad varsna vi en ny sådan, liknande tillsvidare en ofantlig låda — där inne skall bildhuggaren Oskar Berg förevisa sina bibliska

Gamla Stockholm med Helgeandsholmen.
(15 sept. 1896).

bilder. Längre upp i backen, emellan museet och Byströms villa, synes en ny byggnad resa sig, i hvilken teater- och musikutställningen skall beredas rum. Där kommer äfven att inredas en liten teater, å hvilken särskilda små föreställningar, konserter o. d. skola gifvas. Den blifvande trädgårdsutställningen får äfven sin plats på denna höjd, till läget en af utställningens allra vackraste punkter. Bortom Byströms villa går vägen till Hasselbacken, hvars inkorporerande i utställningen

Trädgårdsutställningens hall.

(15 aug. 1896.)

det varit tal om, ehuru det, åtminstone hos utomstående, väckt lifliga farhågor för att utställningspubliken skulle bli uppblandad med en del fripassagerare.

Från Biologiska museet taga vi nu vägen längs södra sidan af industrihallen, hvarvid vi få tillfälle att riktigt öfvertyga oss om de väldiga dimensionerna i hallens inre och det ljusa, trefliga intryck, den kommer att göra med sina ofantliga takfönster och sina i ljusa färger strukna sparrar och takbjälkar. I hvarje vrå pågår ett rastlöst arbete.

Nu äro vi ute på allmänna vägen och ila tvärs öfver denna för att genom porten midt emot komma in i andra afdelningen, där maskinerna och konsten, prosan och poesien, skola stämma möte. I förbifarten, eller rättare öfvergången, se vi till höger stommen af en blifvande brygga, som är slagen tvärs öfver vägen från industrihallens västra ändfönster, tillräckligt högt för att hvilka åkdon som helst skola kunna passera därunder utan kontakt. Ytterligare ett par dylika bryggor skola slås öfver den väg, som ituskär utställningsområdet.

Sedan vi passerat ingången till annexafdelningen, varsna vi först på höger hand en låg, ännu tämligen ofullbordad brädbyggnad omedelbart bakom planket och på hvars tak den nämnda öfvergången utmynnar. Från taket leda två breda halfcirkeltrappor ned på ömse sidor om byggnaden, angående hvilkens blifvande bestämmelse vi interviewa portvakten. Restaurant, lyder svaret. Vi göra genast den för öfrigt nära till hands liggande reflexionen, att hvar och en, som begagnar nyssnämnda sammanbindningsbana, måste i ordets bokstafliga bemärkelse »gå på krogen», vare sig han är goodtemplare eller ej.

Framför denna blifvande förfriskningslokal höjer sig fasaden af en ståtlig byggnad, hvars yttre emblem — väldiga gipslejon på ömse sidor om ett kolossalt riksvapen — tillräckligt skvallra om dess bestämmelse. Det är nämligen arméns och flottans paviljong. Den tar sig redan nu grandios ut, såsom det ju för öfrigt höfves en byggnad för krigsmakten till lands och vatten.

Redan på den del af utställningsområdet, som ligger öster om vägen och som vi nyss lämnat, ha vi haft rikliga tillfällen att konstatera, det utställningsfältet ingalunda i sitt nuvarande skick lämpar sig som promenadplats, ifall man vill hålla sig

Djurgårdsvägen, söder om industrihallen.
(15 okt. 1896).

torrskodd och någorlunda snygg om fötterna. Höstrusket har uppmjukat marken, och den lifliga trafik af tungt lastade åkdon,

Arméns och flottans paviljong.

som pågår i alla riktningar, har yttermera plöjt upp den, så att man somligstädes ser kärrorna sjunka ner i lervällingen

ända till hjulaxeln. Här, på västra sidan, är det sju resor värre — vi se framför oss ett, man vore frestad säga haf af hvad man kallar landsvägssmuts, genomkorsadt af hjulspår och fotspår, i hvilka vattnet blänker. Men vi få icke taga det så noga, vi äro ju stadda på forskningsfärd. Vi klifva alltså dristeliga vidare.

Först taga vi en öfverblick af det omfattande kajbyggnadsarbete, som pågår bakom den nyssnämnda paviljongen i riktning mot konsthallen. Väldiga pålar äro nedslagna i det gyttjiga vattnet och uppbära ett solidt bjälklager. Emellan denna vardande kaj och stranden är ännu ett stort svalg befäst, som torde fordra åtskilliga tusen lass fyllning. Utanför kajen skall afstängas en stor bassäng, hvarest vår marin skall utställa flytande prof på olika fartygstyper från äldre och nyare tid, allt ifrån den eleganta kungliga slupen »Vasaorden» från Gustaf III:s tidehvarf till våra dagars allt utom vackra, men fruktansvärda pansarvidunder. Det var, i förbigående sagdt, under arbetet med nyssnämnda kajbyggnad som man i djupet påträffade resterna af ett stort örlogsskepp, som brunnit och sjunkit här för Gud vet hur länge sedan.

Det är inte utan att vi kasta en afundsam blick på de arbetare och förmän, som promenera därute på kajskoningens plankgångar, då vi vidare fortskaffa oss fram i gyttjan, än klifvande öfver en hög ruttna pålar, som af utseendet att döma stått under vatten i sekler, än åter balanserande oss öfver djupa grafvar, på hvilkas botten vi se arbetare streta i den klibbiga blåleran. Men ändtligen äro vi öfver det värsta, och stanna nu framför en byggnad i cirkelform med brutet, hvälfdt tak, grannt måladt i grönt och gult. Under det nedre taket löper ett slags fris, imiterande afsågade stockändar, hvaraf vi sluta att byggnaden har något sammanhang med trävarubranschen. Denna vår förmodan bekräftas också af en arbetare, som upplyser att det är Stora Kopparbergs bergslags paviljong, vi ha den äran att skåda. Som bekant bedrifver detta bolag, trots sitt mera om grufdrift erinrande namn, en omfattande skogsafverkning och sågverksrörelse.

Ännu några steg, och vi stå framför konsthallen. Stockholmarne ha gått och skakat på hufvudet åt detta »åbäke till

Vy af västra utställningsfältet
under pågående kajarbete och med maskinhallens stomme i bakgrunden.
(16 sept. 1896).

låda», som de sett resa sig under deras ögon, och undrat, hvad som månde varda af detta barnet. Medgifvas måste, att dess yttre för närvarande icke lofvar mycket; men skenet bedrager. Vänta bara till dess »lådan» erhållit sitt öfverdrag af bländande hvit gips med ornament o. s. v., och ni skall säkert bli förvånad öfver effekten. Dessa bländhvita murar, som helt och hållet sakna fönster, pilastrar och dylikt, komma att verka präktigt mot den omgifvande grönskan. Närmast maskinhallen och som förbindelselänk med denna öfvergår den enkla fasaden i en något tillbakaträdande kolonnad, hvars hvita pelare och rika ornamentik redan nu göra sig förträffligt.

Konsthallen.
(I färdigt skick.)

Och nu stå vi ändtligen vid maskinhallen, eller rättare sagdt dess skelett, ty mer är det ännu icke. Men ett bastant skelett, ett skelett af idel järn, hvilande på grofva balkar af samma material, hvilka i sin ordning uppbäras af betonbäddar. Grunden är för öfrigt så säker som den kan

vara, själfva hälleberget. Här fanns nämligen en rätt ansenlig bergknalle, men om hvilken de flesta af oss ej hade en aning, dold som den alltid varit af väldiga brädupplag. Denna bergknalle är nu bortsprängd och har fått göra tjänst som fyllning

Maskinhallen.
(15 okt. 1896).

vid stranden, hvarest en kaj skall anläggas.

Vi kasta en blick uppåt och hissna vid att se arbetarne hänga däruppe högt öfver våra hufvuden, sysselsatta med att nita fast järnsträfvorna, synbarligen ett både mödosamt och

farligt arbete. Det hela ter sig som ett spindelnät af järn, lätt och luftigt, men på samma gång solidt. Hallen kommer att utföras helt och hållet i järn och glas, och dess väldiga dimensioner falla tydligt i ögonen, ehuru den icke ens är halffärdig.

Vår promenad är slut, och vi träda ut genom porten till Allmänna gränd, hvarest en spårvagn just ger signal till afgång, lagom för oss att komma med. Under infärden genomgå vi de intryck, vi samlat. Vi ha sett exteriören af ett väldigt

Nordiska museets torn.

arbete, ett storartadt maskineri, och vi tvingas med eller mot vår vilja att känna högaktning och beundran för de män, som hålla trådarne till detta. Vi ha sett en liten värld för sig, en värld af rastlöst arbete, timrande på de tämpel, i hvilken idoghetens och snillets skatter skola utbreda sig för våra ögon. Vi ha som summan af allt fått ett bestämdt intryck af att utställningen 1897 blir en högtid, öfver hvilken både Stockholm och hela vårt land skola ha full anledning att känna sig stolta.

II.

För trettio år sedan.

Något mer än trettio år ha förflutit sedan den vackra junidag, då den *första* skandinaviska industriutställningen öppnades i Stockholm. En liten historik öfver denna utställning torde icke sakna sitt intresse nu, synnerligen som den erbjuder utgångspunkter för åtskilliga intressanta jämförelser.

Man må icke tro, att utställningsidén, eller tanken att genom anordnandet af offentliga uppvisningar af det fredliga arbetets produkter bringa producenter och konsumenter i närmare beröring med hvarandra, hör till de allra nyaste påfunden. Redan år 1798 anordnades i Paris, strax efter det general Bonaparte kommit till väldet, en hela Frankrikes industri omfattande utställning. Dessa utställningar förnyades två gånger under den första republikens och käjsardömets tid och tre gånger under den s. k. restaurationen. År 1833 bestämdes, att dylika utställningar skulle äga rum hvart femte år. Från en mycket blygsam början svällde dessa expositioner snart ut till aktningsvärda dimensioner.

I England anordnades industriutställningar redan 1756 af Polytekniska sällskapet i London, och från år 1820 ägde täta utställningar rum i olika delar af det brittiska riket, dock hufvudsakligen af lokal och provinsiel karaktär.

I Tyskland var det Bayern, som gick i spetsen med en industriutställning år 1818. På 1820-talet följde de öfriga större tyska staterna så småningom efter. Under inflytandet af de enhetssträfvanden, som gjorde sig gällande i Tyskland på 1840-talet, föddes tanken på allmänna tyska utställningar. En sådan utställning, i hvilken hela Tyskland deltog, ägde rum i Berlin 1844 och hade att uppvisa den för sin tid stolta siffran af öfver 3,000 utställare.*) En liknande utställning anordnades 1854 i München och med ännu större framgång. Där hade utställarnes antal vuxit till öfver 6,500.

Af de skandinaviska landen har Danmark att uppvisa den första utställningen. Redan år 1810 anordnades nämligen i Köpenhamn en industriexposition af Sällskapet för inhemsk konstflit. Liknande utställningar förnyades tid efter annan och växte allt mer i omfång och betydelse.

I vårt land leder utställningsväsendet sina anor tillbaka till år 1823. Detta år hölls nämligen här i Stockholm en allmän svensk slöjdexposition, som dock var af ganska blygsam beskaffenhet. Elfva år senare gick den andra i ordningen af stapeln. Redan nu hade såväl utställarnes som de exponerade föremålens antal ökats till det femdubbla. Sedermera ägde dylika utställningar rum åren 1840, 1844, 1847 och 1851 och utöfvade på sin tid säkerligen ett mycket gagnande inflytande, ehuru de af naturliga skäl icke kunna på något sätt jämföras med våra dagars utställningar hvarken i storlek eller anordningar. Det kan förtjäna antecknas, att utställningen af år 1847 inrymdes i arffurstens palats och kostade i utgifter omkring 3,500 riksdaler banko. Utställningen 1851 var förlagd till Brunkebergstorg i där uppförda provisoriska träbyggnader. Mindre industriutställningar ha dessutom varit anordnade åtskilliga gånger i samband med de allmänna landtbruksmötena — den första af dessa vid fjärde allmänna landtbruksmötet i Malmö 1849.

Ända till i början på 50-talet hade utställningarna haft en uteslutande lokal eller nationel karaktär. Då väcktes emellertid i England af prins Albert, drottning Viktorias gemål, tanken

---

*) Förlidet års utställning i Berlin räknade nära 4,000 utställare, detta ensamt från Berlin.

på att anordna en alla land omfattande världsutställning och mottogs så gynnsamt, att redan 1851 kunde London inbjuda världen till den första verkligt internationella utställningen. Framgången var lysande. Utställarnes antal uppgick till ej mindre än öfver 17,000 och utställningen besöktes af något öfver 6 millioner människor. Den andra världsutställningen i ordningen ägde rum i Paris 1855 med nära 21,000 utställare och den tredje 1862 i London med 25,000 utställare. Sedermera ha världsutställningar, oberäknadt mindre eller speciella sådana, hållits i Paris 1867, Wien 1873, Philadelphia 1876, Paris 1878 och 1889 samt Chicago 1892, och vi veta alla, hvilka till det underbara gränsande jättedimensioner dessa uppvisningar af arbete och konstskicklighet ernått.

Ehuru, som sagdt, den första skandinaviska utställningen ägde rum för trettio år sedan, är dock idén åtskilligt äldre. Redan år 1844, d. v. s. 22 år tidigare, föreslog Industriföreningen i Köpenhamn i en skrifvelse till Stockholms slöjdförening åvägabringandet af dels en närmare gemenskap föreningarna emellan, dels periodiskt återkommande utställningar i de tre nordiska hufvudstäderna. Tanken rönte emellertid ingen vidare anslutning; denna tid med sin af skråtvång och andra prohibitiva åtgärder inskränkta näringsfrihet och sitt protektionistiska afspärrningssystem var föga gynnsam för en sådan plans förverkligande.

Emellertid började friskare vindar blåsa öfver Norden. Den ökade näringsfriheten och de frigjorda handelsförbindelserna gåfvo, i förening med den snabba utvecklingen af kommunikationerna, ny fart åt industri och handel. Och nu var det Sveriges tur att upptaga den skrinlagda skandinaviska utställningsidén.

Detta skedde genom en i Svenska slöjdföreningen väckt motion af föreningens ordförande öfverstekammarjunkaren frih. Knut Bonde, bekant i den svenska konstens annaler såsom chef för de k. teatrarna, och en styrelseledamot, notarien J. N. Bruhn. Motionen behandlades på ett talrikt besökt möte med föreningen den 15 april 1863, hvarvid beslöts aflåtandet af en skrifvelse till k. m:t, uti hvilken uttrycktes önskvärdheten af att en allmän skandinavisk industriutställning måtte komma till stånd i Stock-

holm samt anhölls, att k. m:t måtte tillsätta en komité för att taga saken i öfvervägande och uppgöra förslag till planens förverkligande. Denna skrifvelse ingafs den 1 maj.

Regeringen tog sig saken an med berömvärd raskhet. Redan den 15 maj tillsatte k. m:t en komité under ordförandeskap af hertigen af Östergötland. De öfriga ledamöterna i

Oscar Fredrik.
Hertig af Östergötland.

denna komité voro: frih. Knut Bonde (vice ordf.), professorn frih. A. Fock, f. d. ryttmästaren P. von Möller, professorn J. Boklund, danske konsuln H. Davidson, fabriksidkaren J. Bolinder, grosshandlarne O. Dickson och P. Murén, fabriksidkaren J. E. Swartz och bruksidkaren F. H. Kockum.

Denna komité ingaf den 7 december s. å. sitt betänkande, åtföljdt af alternativa förslag till utställningsbyggnad, uppgjorda af major A. W. Edelsvärd. Betänkandet gick i hufvudsak ut på, att utställningen skulle förläggas till Kungsträdgårdens södra del. Byggnadsförslagen underkastades emellertid sedermera en omarbetning i öfverensstämmelse med ett af slöjdföreningens styrelse framställdt förslag till uppförande af en helt och hållet provisorisk byggnad af trä och glas.

Frih. Knut Bonde.

I samma vefva indrogs emellertid Danmark i krig, och de sorgliga förvecklingar, som häraf följde, gjorde att utställningsplanen fick i det närmaste hvila tills vidare. Först med 1865 års ingång återupptogs arbetet på allvar och bedrefs med ökad fart.

Den första och kvistigaste frågan var anskaffandet af de nödiga penningmedlen. Slöjdföreningen hade uppgjort en kostnadsberäkning, slutande på 250,000 kr., en särdeles blygsam

summa, om man jämför den med hvad 1897 års utställning beräknas komma att kosta*). Häraf beräknade man 150,000 kr. i statsanslag, de 100,000 kr., som ytterligare erfordrades, hade slöjdföreningens styrelse tänkt sig att Stockholms stadsfullmäktige skulle tillskjuta. Men det såg i början mörkt ut med den saken, hvaraf man nästan skulle kunna frestas draga den slutsatsen, att hufvudstadens fullmäktige den tiden hyst helt andra sparsamhetstendenser, än det varit följande fullmäktiguppsätt-

Frih. A. H. E. Fock.

ningar förbehållet att iakttaga. Beredningsutskottet afstyrkte blankt och så godt som enhälligt hvarje anslag till utställningen, ehuru det ingick i villkoren att kommunen skulle få göra sig betäckt för sina uppoffringar dels genom inkomst af biljettförsäljningen och dels genom afyttrande af byggnadsmaterialerna efter utställningens slut. Fullmäktige själfva visade sig dock, när allt kom omkring, mindre hårdhjärtade och mera tillgäng-

*) Kostnadsberäkningarna för 1897 års utställning sluta med en utgiftssumma af — 3,420,000 kr.!

Prins Eugén

Ordförande i Centralkomiténs konstafdelning

liga för skäl än deras förtroendemän i beredningsutskottet, i det de, tack vare utställningsvännernas lysande försvar för saken, utan omröstning beviljade det begärda beloppet.

Detta var i februari 1865. Sedan de ekonomiska stötestenarne nu voro lyckligt undanröjda gick frågan åter till k. m:t, som den 21 april fattade definitivt beslut i saken, enligt hvilket utställningen skulle hållas sommaren 1866 och öppnas den 15 juni samt att Norge, Danmark och Finland skulle inbjudas att deltaga i densamma. Samtidigt tillsatte k. m:t en centralkomité att utöfva högsta ledningen af utställningens anord-

L. J. Hierta.

nande och förvaltning. Hertigen af Ostergötland utnämndes till komiténs ordförande och till öfriga ledamöter följande personer: frih. K. Bonde (vice ordf.), öfverintendenten F. L. von Dardel, professorn frih. A. Fock, öfverdirektören K. Styffe, intendenten F. W. Scholander, professorn C. Palmstedt, fabriksidkarne J. Bolinder, J. W. Bergström, K. A. Almgren, C. F. Lundström, E. Swartz, J. Lenning, G. E. Lundström och J. C. Heljestrand, grosshandlarne C. F. Wærn, O. Dickson och P. Murén samt

bruksidkarne F. H. Kockum, C. Ekman och A. de Maré. Stockholms stadsfullmäktige invalde för sin del tre medlemmar i komitén, nämligen grosshandlaren L. J. Hierta, fabrikören F. Behrling och snickaren C. E. Edberg.

Centralkomitén utsåg inom sig ett förvaltningsutskott, hvars medlemmar utgjordes af frih. Bonde, von Dardel, frih. Fock och L. J. Hierta. Till svensk kommissarie utsågs frih. Fock, till byggnadschef major A. W. Edelsvärd och till sekreterare kammarherren G. Fahnehjelm. Uppförandet af utställningsbyggnaderna anförtroddes åt majoren G. Nerman. De förutom Sverige deltagande staternas kommissarier voro: för Norge kammarherren M. Holtermann, för Danmark professorn C. G. Hummel och för Finland som öfverkommissarie statsrådet A. Mollerius och som kommissarie kommersrådet F. W. Frenckell.

Sålunda syntes allt på bästa sätt ordnadt, då mot slutet af år 1865 nya och oberäknade svårigheter yppade sig. I mån som anmälningarna till deltagande i utställningen ingingo visade sig, att det beräknade utrymmet var allt för knappt. Byggnadsförslaget upptog ursprungligen en byggnad i form af ett dubbelt T, hvilken skulle rymmas på den del af Kungsträdgården, som nu kallas Karl XII:s torg, och som jämte en annexbyggnad å operans tomt och det mellanliggande afstängda området beräknades erbjuda en jordyta af omkring 90,000 kvadratfot. Nu visade det sig emellertid oundgängligen nödvändigt att högst betydligt utvidga denna areal, hvilket dock erbjöd åtskilliga svårigheter, då kontrakt om byggnadens uppförande var uppgjordt och arbetena redan påbörjade. Slutligen löstes frågan på det sätt, att komitén beslöt sig för att förlänga hufvudbyggnaden mot norr ända fram till närheten af Karl XIII:s staty, hvarvid man dock måste afstänga Arsenalsgatan. Härigenom vanns betydligt i utrymme eller ej mindre än 62,000 kvadratfot. Enligt andra samtida uppgifter skulle den för de utställda föremålen tillgängliga arealen ha utgjort cirka 180,000 kvadratfot.

Sedan byggnadsfrågan omsider blifvit lyckligen afgjord började arbetet med utställningsbyggnadernas uppförande med full fart. Hufvudbyggnaden hade i sin utvidgade gestalt fått formen af en långsträckt rektangel, hvars mellersta del utvidgats

Hufvudbyggnaden på utställningen 1866.

till en kvadrat, öfvertäckt af en glaskupol om 100 fots höjd. Byggnadens södra ända slutade i ett mot längdaxeln rätvinkligt transept, den norra i en halfcirkel. Om dess yttre skönhet voro meningarne nog delade, däremot erbjöd interiören en tilltalande och imposant anblick med sin lätta takresning, smäckra kolonner och det rundt omkring hela byggnaden löpande galleriet, afsedt för lättare utställningsföremål. I jämnhöjd med galleriet voro på vid pelarne fästade konsoler uppställda byster af berömda män från de i utställningen deltagande landen. Den inre dekoreringen var hållen i öfvervägande ljusa färger, taket i en nästan hvitgrön nyans, pelarne i ljusbrunt med röda och blå ornament. Hufvudbyggnadens dimensioner voro: längd 611 fot och största bredd 180 fot med en sammanlagd golfyta af 110,570 kvadratfot.

Bakom operahuset, ungefär på samma plats, där nu Operaterrassen reser sina solida granitmurar och där intill gamla Operans rifning för några år sedan fanns dels en bit af »Lagerlunden», dels en af allehanda skjul och bråte upptagen bakgård till operan samt, på andra sidan staketet, den till åkarestation upplåtna s. k. Operagränden emellan Strömgatan och Arsenalsgatan, låg utställningens annex, en till dimensioner och utstyrsel anspråkslös byggnad i T-form, med en längd af 180 fot och bredd 51. Detta annex var afsedt för utställning af föremål hörande till skogshushållning, jakt och fiske. I dess södra del var inredd en förfriskningslokal, den enda inom utställningens hank och stör och ändå tilltagen i för våra mera storstadsmässigt utvecklade begrepp ganska blygsamma dimensioner.

Senare tiders erfarenheter ha gifvit vid handen, att det nära nog bör betraktas som en gifven regel, att en utställning måste öppnas i ofärdigt skick. I detta hänseende utgjorde emellertid Stockholmsutställningen 1866 ett lysande och, som vi må hoppas med hänsyn till den stundande, efterföljansvärdt undantag. Frånsedt några oväsentliga detaljer var utställningen fix och färdig aftonen före dess högtidliga öppnande.

Den 15 juni ingick klar och solig. Flaggprydd badade utställningsbyggnaden sig i strålande solljus, omgifven och uppfylld af människoskaror. Vid den södra hufvudingången paraderade fyra kompanier af Stockholms frivilliga skarpskyttekår

— det var i skarpskytterörelsens glansdagar! I midtelpartiet voro platser reserverade för k. familjen, hofvet, diplomatiska kåren, riksdagen, utställningens funktionärer m. fl. Det öfriga utrymmet upptogs af en till inemot 3,000 personer skattad åskådareskara.

Konung Karl XV var på grund af opasslighet hindrad att öppna utställningen och hade lämnat detta uppdrag åt sin gemål, drottning Lovisa. Sedan alla samlats och drottningen anländt under tonerna af en för tillfället komponerad festmarsch af Franz Berwald, inleddes högtidligheterna med att en på galleriet placerad 400 man stark sångkör med ackompanjemang af regementsmusik afsjöng en hymn, till hvilken orden skrifvits af prins Oskar, vår n. v. konung, och musiken af Berwald. Det torde kanske intressera läsaren att taga del af texten:

Hell dig, du sköna högtidsdag!
Du fridens löftesrika tolk!
Hell dig, fostbrödralag
emellan Nordens folk!
Ej blott åt mod
i vunnen strid
höfs ärestod;
nej, fredlig id
åt bildningens, åt flitens skördar
till lika heder rätten bördar.

Fasta brödraband
knutits på din strand,
Svea land!
Du hem, där höga minnen bo,
du folk af ära, kraft och tro,
ännu som förr du har
ditt gamla hjärta kvar!
Hvar granne god,
hvars längtan stod
till oss i dag,
vår hälsning tag!
Det är vår stolthet, som vår heder,
att dela segrens pris med eder.

Gud, skydda våra fäders bygd,
och i ditt hägn vår konung tag,
skänk mödan lön, bygg land med lag,
styrk frihet, mannamod och dygd!
Välsigna ock vår fosterbror,
och fränden invid Bältens strand,
Suomis folk, — ja, hvarje land,
där nordisk ande bor!

Sedan tonerna af denna hymn förklingat, framträdde hertigen af Östergötland och höll ett högstämdt och formfulländadt tal, ur hvilket må anföras följande:

»Då kungl. maj:t för något mer än ett år sedan täcktes besluta, att en allmän industriutställning, omfattande Sverige och dess närmaste grannländer, skulle i Stockholm äga rum, var det med liflig tacksamhet, med glada förhoppningar, detta nådiga budskap emottogs öfverallt, såväl inom Sverige som i de trenne länder, hvilka inbjödos att i utställningen deltaga. Industriens idkare skyndade allmänt att hörsamma kallelsen och att kraftigt förbereda sig till den fredliga täflan, som nu skulle öppnas.

»Genom de understöd, kungl. maj:t högsinnadt beredt, genom det intresse för det stora målet, som inom Stockholms kommun blifvit ådagalagdt, genom samfällda och enskilda ansträngningar af alla dem, hvilka inom de särskilda länderna och orterna haft ledningen af detta företag sig anförtrodd, slutligen och framför allt genom träget arbete, genom uppoffringar och ospard möda af industriidkarne själfva har det storartade företaget nu blifvit lyckligen fullbordadt. För första gången äro med fullständighet sammanförda värdiga prof af den industriella verksamheten inom såväl vårt eget land som brödrariket Norge och de båda andra länder, med hvilka vår beröring är närmast och lifligast.

»Sedan mera än ett halft sekel skyddade för de stormar och strider, hvilka upprört och äfven nu synas hota så många länder, hafva vi kunnat i lugn bereda oss till denna fredliga högtid. Och nu står den färdig, denna utställning af konstflitens skatter, icke såsom en ögonfägnad endast eller ett mål för nyfikenheten, utan såsom ett glädjande intyg på bildningens

och upplysningens framsteg, ett ovedersägligt bevis på de stora materiella tillgångar, hvilka de nordiska länderna gömma i sitt sköte, och på det allvar, den ifver, hvarmed man söker att tillgodogöra dem. Hon skall därjämte blifva en rik källa för inhämtande af kunskaper, en praktisk handledning af ovärderligt gagn för näringarnas och handelns idkare. Med en sådan uppfattning af industriutställningen och genom en noggrann opartisk jämförelse skall en säker grund vinnas för ett rättvist bedömande af de nordiska ländernas nuvarande ståndpunkt och alstringskrafter; därigenom skall äfven väckelsen gifvas till de åtgärder, hvilka i ett eller annat afseende ännu kunna påkallas till fördel för såväl tillverkaren som förbrukaren.

»Vid sidan af industriutställningen är, till följe af kungl. maj:ts nådiga beslut, jämväl anordnad uti den nya Nationalmusei-byggnaden en utställning af konstalster, till hvilken såväl Sveriges som Norges, Danmarks och Finlands konstnärer talrikt hörsammat inbjudningen. Denna åt en särskild komités vård anförtrodda utställning skall säkert erbjuda ett synnerligt intresse, ej minst därigenom att den skall ådagalägga, huruledes det ifriga arbetet för den materiella utvecklingen alldeles icke menligt inverkar på de mera ideella sträfvandena, långt mindre motverkar dem. Ett harmoniskt framåtskridande, ett verkligt kulturlif kan aldrig vinnas utan att de sköna konsterna värderas och uppblomstra.»

Efter detta tal förklarade drottningen med några ord utställningen öppnad, hvarvid på ett gifvet tecken alla maskiner sattes i gång och den i midtelpartiet uppställda Molinska fontänen började spela under dånande salut från Skeppsholmen.

Samma dag på middagen invigdes af hertigen af Östergötland det nya Nationalmuseum jämte den uti detta anordnade konstutställningen.

Man hade i Stockholm motsett stort tillopp af främlingar och vidtagit särskilda åtgärder för dessas mottagande. Bland annat hade öfverståthållareämbetet tillsatt en komité med uppdrag att föranstalta om uppgifter och anvisningar å bostäder o. s. v. till förebyggande af eljes »lätteligen inträffade prejerier och obehag.» Komitén upprättade i detta syfte ett adresskontor. Det visade sig emellertid snart att farhågorna för

bostadssvårigheter varit skäligen grundlösa, och de många rumuthyrare, som tänkt göra lysande affärer, hade föga skäl att rosa marknaden. I början högg man till så det förslog, men fick sedan sänka pretentionerna så mycket mer. Ett drastiskt exempel berättades om en hedervärd gumma, som anmält ett rum på adresskontoret: före utställningens öppnande skulle hon prompt ha 10 riksdaler om dagen i hyra, ej ett öre mindre — några dagar senare utbjöd hon förgäfves samma rum för 75 öre om dagen. Att tillströmningen blef så oväntadt ringa hade utan tvifvel till dels sin grund i de då jämförelsevis föga utveck-

Nationalmuseum.

lade kommunikationerna, men äfven andra orsaker medverkade. Koleran uppträdde nämligen denna sommar i Stockholm, och ehuru epidemien ej tog någon vidare fart, förstorade dock ryktet dess omfattning, hvarigenom många afskräcktes. Vidare hade de samtidigt inträffande krigshändelserna i Tyskland, hvilka kulminerade i den mördande slaktningen vid Sadowa den 3 juli, satt oro i sinnena, framför allt i Danmark, där man med lättförklarligt intresse afbidade kampens utgång och möjligheten af ett tillfälle att reparera det nyss lidna nederlaget,

Var detta en i vissa afseenden bitter missräkning, kunde man likväl trösta sig därmed, att utställningen i öfrigt var särdeles lyckad och till och med storartad efter den tidens måttstock. Antalet utställare uppgick till 3,546, däraf 2,225 från

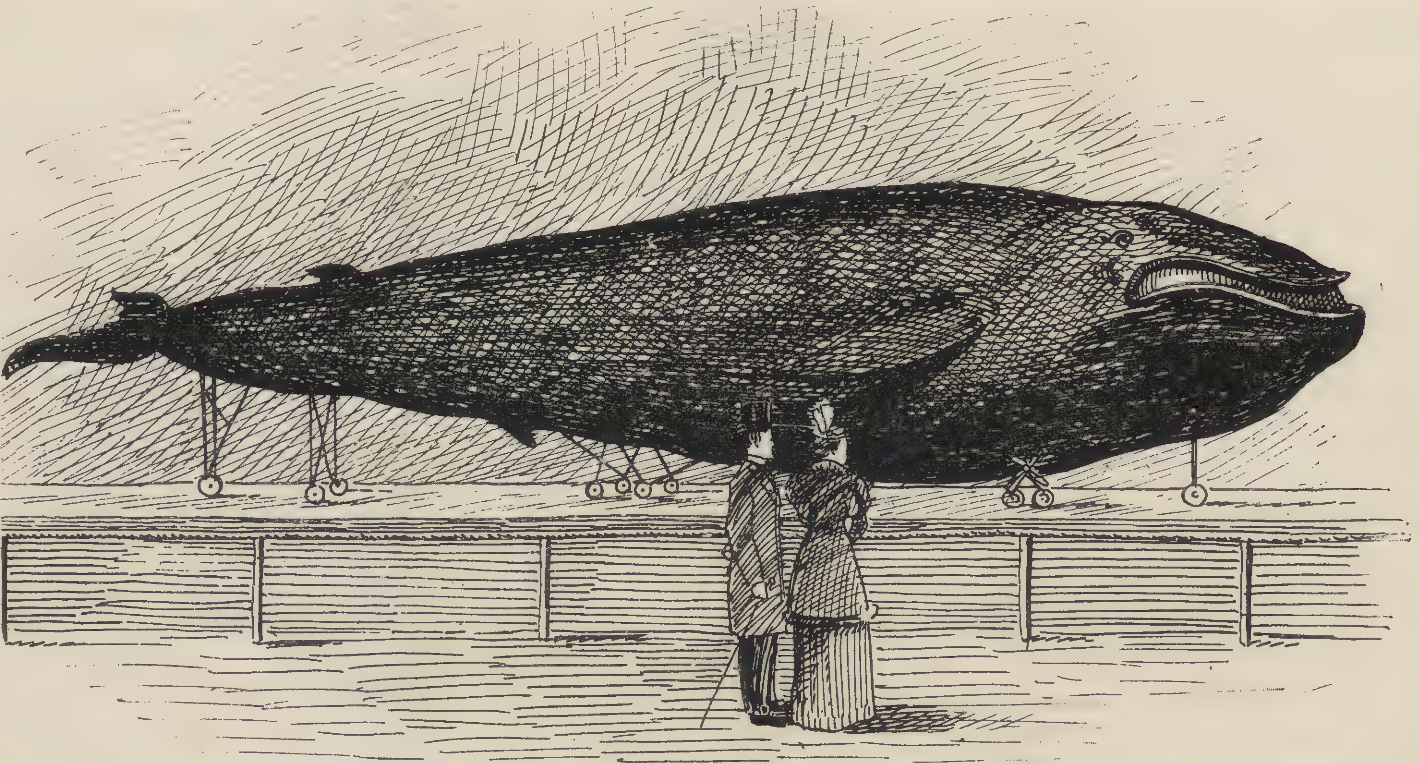
Molins fontän.

Sverige, 623 från Norge, 428 från Danmark och 270 från Finland, hvilka tillsammans utställt 4,175 nummer. Genombläddrar man katalogen, finner man dock, att åtskilliga af de utställda

föremålen voro hvad man nu skulle kallä föga representativa och endast onödigtvis inkräktade på utrymmet. Pärlan i hela utställningen erkändes vara Molins fontän, som höjde sig i midtelpartiet. Bland andra märkvärdiga saker fanns utställdt ett stycke af — Visby gamla stadsmur. Ganska mycken uppmärksamhet väckte en af J. W. Gundberg utställd och af en revisor Lindqvist konstruerad propellersmörkärna, hvilken nu skulle ta sig rätt egendomlig ut vid sidan af exempelvis en de Lavals separator.

Några egentliga nöjen erbjödos icke inom själfva utställningen, så framt man icke dit vill räkna, att vissa tider utfördes orgelmusik. I det fallet var man den tiden mindre bortskämd än nu, då man kanske gått till en motsatt ytterlighet, genom att lägga hufvudvikten på förströelserna. De nöjen, som för öfrigt erbjödos besökarne på skilda håll i staden, vittna äfven om, att man den tiden kunde roa sig med ganska litet. Ett mycket gouteradt nöje var att gå och se den berömda Malmska hvalen, som var utställd i en provisorisk byggnad mellan Wahrendorffska huset och Berzelii park, ungefär på samma plats, där nu synagogan ligger. Man kunde till och med vissa dagar i veckan mot en extra afgift af en riksdaler få göra en visit i vidundrets till en salong omdanade mage. Strax i närheten, i huset n:r 2 B Arsenalsgatan, fanns en annan sevärdhet, nämligen den utan armar och händer födda Anna Sofia Nilsdotter, som här förevisade sin skicklighet i skrifning och tapisserisöm med fötterna. I n:r 12 Lilla Trädgårdsgatan förevisades dessutom en lappkvinna, »ovanligt liten till växten».

För öfrigt hade man god tillgång på teaternöjen. De kungliga teatrarna spelade ända till den sista juli. På Operan, eller Stora teatern, som den då kallades, upptogs med anledning af utställningen ett tillfällighetsstycke: »Nordiska bilder», för scenen anordnade af Ludvig Josephson med musik af Ludvig Norman och dekorationer af Fritz Ahlgrensson. Under sommarens lopp uppträdde äfven den berömde tenoren Tichatscheck som gäst i åtskilliga operor. Dramatiska teatern bjöd på franska salongskomedier och — »Den sköna Helena». På Södra teatern och Humlegårdsteatern spelades äfven under en del af sommaren. På Manègeteatern å Djurgården uppträdde skridskokungen

Malmska hvalen.

Malmska hvalen, tagande mot visiter.

Jackson Heines och längre fram upptogs med storartad framgång det berömda féeriet »Bockfoten». I konsertsalongen i Tivoli gåfvos föreställningar i den högre fäktkonsten af fyra herrar från gymnastiska institutet i Köpenhamn, och på Mosebacke bjöd gubben Wallman på natursångerskor från Blekinge, akrobaten Rafilio Bruno, kallad Öknens Orm, icke att förglömma eldkungen Rel Muacab och hans produktioner med glödheta järn, detta omväxlande med en och annan »réunion à la Schnötzinger», en förskönande benämning på de baltillställningar, som förvärfvade gubben Wallman och Södra salongen en viss ryktbarhet i Stockholms annaler.

På förfriskningsställen rådde ingen brist, ehuru den tidens restauranter ingalunda kunde mäta sig med våra i storlek och raffinerad lyx. Gräddan höll till på Rydberg, hvarest Cadier förde spiran och under utställningen omskapat hotellets gård till ett provisoriskt friluftskafé. Operakällaren, hvilken då innehades af numera hofkonsthandlaren Theodor Blanch, hade sina gifna kunder, annars begaf man sig ner till Berns och intog en tre-riksdalers table d'hôte. På Djurgården var, liksom nu, Hasselbacken medelpunkten för den tärande allmänheten, men äfven Pohlsro (numera Alhambra) lockade den tiden finsmakarne med Cadiers kök och Stoehrs kokkonst. Förfriskningslokaler af lägre rang funnos i mängd spridda kring staden och äfven utom tullarne.

Ehuru icke hörande till ämnet, torde kanske dock böra i förbigående omnämnas en betydelsefull högtidlighet, som ägde rum en vecka efter utställningens öppnande, nämligen hemförlofvandet af den sista ståndsriksdagen.

* * *

Ja, detta var för trettio år sedan! Vi yttrade i början af detta kapitel, att en återblick på den första Stockholmsutställningen ger utgångspunkter för många intressanta jämförelser. Åtskilliga af dessa jämförelser skola under den följande skildringen af 1897 års utställning själfmant erbjuda sig, men vill man skaffa sig en öfverblick af hela den mellanliggande utvecklingen, har man i statistikens siffror ett värdefullt material för

bedömandet af de stolta framsteg, vårt fosterland gjort under de tre årtionden, som ligga emellan 1866 och 1897.

Må vi, innan det förflutnas ridå rullas ned, kasta en blick på dessa vältaliga siffror*).

Börja vi med jordbruket, som fortfarande är vårt lands modernäring, finna vi, att arealen af den odlade jorden år 1866 uppgick till 2 1/2 millioner hektar. Nu har den ökats till nära 3 1/2 millioner. I samma proportion har spanmålsskörden stigit, nämligen från 17 millioner metriska centner till 24 millioner.

Jordbrukets viktigaste binäring, mejerihandteringen, företer en ännu starkare stegring. För trettio år sedan införde Sverige minst 5 millioner kilogram smör årligen, nu exporterar det i stället öfver 25 millioner kilogram pr år. Kreatursstocken har äfven under dessa årtionden ökats betydligt i antal, hornboskapen med inemot en half million och antalet svin med omkr. 400,000, hvarvid äfven är att märka att kvaliteten jämväl blifvit betydligt bättre.

Skogshandteringen företer ett ännu mer lysande uppsving. Under det att år 1866 utförseln af oarbetade trävaror knappast uppgick till ett värde af 30 millioner kronor, utgör detta värde nu 120 millioner. Denna medalj har likvisst en mindre vacker frånsida i den öfverklagade skogssköflingen, men insikten om behofvet af en bättre skogsvård har vaknat och skall, hoppas vi, förebygga de menliga verkningarna. Dessutom har en omfattande träförädlingsindustri uppstått inom landet, hvilkens årliga utförsel representerar ett värde af öfver 20 millioner kr.

Äfven bergsbruket har gått betydligt framåt. För cirka trettio år sedan brötos inom landet endast 1/2 million tons järnmalm om året, nu uppgår den årliga brytningen till 2 millioner tons, hvaraf dock en stor del utskeppas direkt. Tackjärnstillverkningen har fördubblats, och tillverkningen af stål har stigit från 7,000 till 170,000 tons årligen.

Hvad angår den egentliga tillverkningsindustrien är det nog att nämna, att värdet af årstillverkningen, då oberäknadt mejerihandteringen och sågverken, nu torde uppgå till minst 400

*) Dessa siffror äro delvis hämtade ur Stockholmsutställningens pressafdelnings meddelanden.

millioner kronor årligen, medan det för trettio år sedan uppnådde knappt fjärdedelen af denna summa. Under det industrien, med nyssnämnda undantag, år 1866 sysselsatte mindre än 40,000 arbetare, har dessas antal nu stigit till minst 130,000. Af de särskilda industrierna ha gjuterier och mekaniska verkstäder ökat sin årliga tillverkning från 8 till 53 millioner kr., sockerindustrien från 13 till 57 millioner, pappersbruken från 3 till 13 millioner o. s. v.

Sammanlagda värdet af Sveriges import och export, som år 1866 uppgick till 220 millioner kr., uppgår nu till minst 700 millioner.

Samtidigt som nationalförmögenheten ökats har äfven det enskilda välståndet stigit, hvilket oförtydbart framgår af förbrukningssiffrorna pr individ nu och för trettio år sedan. Ett annat ojäfvigt tecken på ökadt välstånd är summan af de enskildes besparingar. År 1866 innestode i landets sparbanker endast 38 millioner kronor, nu utgör besparingarnas summa öfver 350 millioner, d. v. s. en nära tiodubbel ökning.

År 1866 var rikets folkmängd 4,160,000; nu uppgår den till 4,919,260 (1896), detta trots den betydliga utvandring, som ägt rum och som för de senaste 20 åren utgjort i genomsnitt 20,000 personer årligen.

Kommunikationsväsendets utveckling under samma tid kan helt enkelt kallas gigantisk. Ett nät af järnvägar har spunnits öfver hela riket och besegrat de hinder, som fordom mötte handel och samfärdsel i de enorma afstånden.

Icke mindre storartad, ja förvånansvärd är den utveckling, som hufvudstaden under dessa trettio år har att uppvisa. Det Stockholm, som 1866 inbjöd norden att gästa sin utställning, var föga mer än en större småstad med något öfver 133,000 invånare. Nu har folkmängden mer än fördubblats (271,638 inv. 1896) och hela samhället fått storstadsprägel öfver sig. Nya stadsdelar ha uppstått, präktiga, välbyggda gator och boulevarder, ett spårvägsnät, hvaraf 1866 ej fanns en skymt, genomkorsar staden i olika riktningar, och Stockholms telefonnät är erkändt såsom det relativt största i hela världen.

Kort sagdt, det ligger endast trettio år emellan den första och den andra allmänna skandinaviska utställningen i Stockholm, men dessa trettio år ha varit nog för att totalt omgestalta en mängd förhållanden och föra hela landet framåt i en icke anad grad.

Hvem kan säga, huru detta Sverige, detta Stockholm skall te sig för den generation, som får upplefva år 1927!

III.

Några drag ur utställningens förhistoria.

Rom byggdes icke på en dag, och 1897 års Stockholmsutställning har det gemensamt med ej blott Rom utan äfven alla mänskliga storverk, att dess tillkomst kräft sin behöriga, för att icke säga rundliga tid.

Tanken på en ny Stockholmsutställning föddes icke i går, den har så att säga hängt i luften, eller kanske rättare grott i sinnena, i decennier. Redan något efter Köpenhamnsutställningen 1872 talades och skrefs åtskilligt om, huruvida icke Sverige borde inbjuda till nästa nordiska utställning. Man var ju då, i medlet af 70-talet, i spekulationstagen, men hur det var, så stannade det vid litet prat så att säga man och man emellan, och så kom den stora krisen, läggande sin kväfvande järnhand på såväl handel som industri. Så länge dennas verkningar förlamade eller hämmade näringslifvet hade man naturligen icke lust att anställa en för både staten och den enskilde kostsam uppvisning af handelns och näringarnas ståndpunkt.

Fortlefde ändock några förhoppningar eller planer om en Stockholmsutställning under de närmast följande åren, fingo de emellertid vika för det faktum, att danskarne, trötta att vänta på en inbjudning från Sverige eller Norge, beslöto att anordna den tredje allmänna skandinaviska utställningen hemma hos sig. Det återstod oss då ingenting annat än att uppskjuta våra

Köpenhamnsutställningen 1888.

försagda och outvecklade funderingar i den vägen till en mer eller mindre aflägsen och oviss framtid. Köpenhamnsutställningen kom, som vi veta, till stånd 1888 och gick med glans, ej blott i så måtto, att den erkändes vara en storartad och i representativt hänseende förträfflig utställning, utan äfven i den meningen, att den lockade en massa människor till den danska hufvudstaden, något som våra praktiska vänner på andra sidan Sundet vid flere tillfällen visat sig uppskatta bättre än vi svenskar i allmänhet kunna förmå oss till, ehuru vi nog lika väl som danskarne veta, att en sådan gästfrihet är guld värd. Betecknande för den danska uppfattningen härvidlag var det jubel, som vid sista Köpenhamnsutställningen höjdes, då siffran af besökande främlingar uppnått millionen — det var som hade det varit en nationel märkedag.

Först efter denna Köpenhamnsutställning började man i Sverige på fullt allvar diskutera möjligheten af en Stockholmsutställning. De, som togo till orda för planen, gjorde det i början tveksamt, men det märktes snart, att tiden ändtligen var mogen, med andra ord: att opinionen var stämd för ett sådant företag, och i samma mån blefvo yrkandena allt bestämdare och kraftigare. Men från tanke till verklighet är ett långt steg — en lös plan, diskuterad i tidningarna eller man och man emellan, är icke detsamma som ett beslut med officiel kraft och prägel. Och återigen skulle det besannas, att »svenska nationen är ett trögt folk, fullt af hetsigheter». Månad efter månad, år efter år gick, utan att utställningstanken ryckte ett steg närmare förverkligandet. Man pratade om saken, man hoppades, man önskade, tidningarna framkommo med påminnelser och förslag, men initiativet, det lifgifvande initiativet lät vänta på sig.

Måhända skulle saken ännu i närvarande stund stått på samma punkt, framtidsönskningarnas, om icke tillfället åstadkommit en lycklig kombination. Året 1897 befanns vara konung Oscar II:s tjugofemte regeringsår. Detta jubileum, så pass sällsynt i vår historia, att allt sedan reformationstidehvarfvets början endast tre svenska konungar upplefvat så lång regeringstid, måste gifvetvis utgöra anledning till särskilda högtidligheter, och då låg det ju nära till hands att illustrera den fridsälle

monarkens regeringsjubileum med en utställning af det fredliga arbetets frukter ej blott från Sverige, utan också från det under samme monarks spira förenade broderriket och från det i så många hänseenden med den skandinaviska halföns folk befryndade Danmark. Tack vare denna kombination var som i ett nu all den forna öfverklagade likgiltigheten för utställningsidén bortblåst, den blef i en hast allmänt populär, och med en raskhet, som bjärt afstack mot den förra trögheten och betänksamheten, greps verket an under allmänt intresse af såväl myndigheter som enskilda.

Allmänt intresse, sade vi. Detta uttryck får dock icke tagas i bemärkelsen: enhälligt. Ty det vore fåfängt att dölja det såväl själfva tanken på utställningen som dess förverkligande stött på åtskillig opposition och äfven på hinder, hvilka legat på sidan om de tekniska och materiella svårigheter, man haft att bekämpa. Det finnes personer både inom och utanför de näringsdrifvande kretsarne, hvilka anse expositionsväsendet såsom hardt när en styggelse eller, för att begagna ett kraftigare och från detta håll gärna användt uttryck, humbug. De anse, att vår tids utställningar allt mer artat sig till braskande reklamuppvisningar, vid hvilka icke alltid det redbara, solida arbetet afgår med segern — att de blifvit en sorts marknader, där företrädesvis det, som bländar och besticker den stora hopen, gör sig gällande, där nöjen och förströelser allt mer kommit att spela hufvudrollen, under det att industrien får låna sig till skylt åt en mängd sträfvanden och syften, som ha litet eller intet med henne att göra. Då vi här framhålla denna uppfattning och de punkter, hvarpå den stöder sig, sker det endast på den grund, att detta missnöje i många fall sticker bakom de dissonanser, som låtit höra sig, icke därför att vi skänka denna uppfattning vårt gillande. Kritiken, anmärkningarna kunna i vissa afseenden ha skäl för sig, men därifrån och till befogenheten af en generel förkastelsedom är ett långt steg. I detta som i många andra fall gäller ordspråket, att man icke bör kasta ut barnet med badvattnet. Utställningarna ha utan tvifvel ännu och allt framgent en stor mission att fylla, dels på grund af de befruktande idéer och äggelser de tillföra industrien genom den åskådliga jämförelsen, dels genom deras otvifvelaktigt i flere hänse-

enden uppfostrande inflytande på allmänheten, dels och slutligen såsom föreningsband mellan skilda nationer och provinser.

I här berörda hänseende tillåta vi oss anföra och instämma i de väl sagda ord, som inledde ett af öfverståthållaren frih. G. Tamm jämte flere andra framstående personer år 1890 afgifvet betänkande angående anordnandet af en utställning i Stockholm:

»För utvecklingen och höjandet af ett lands industri och konstslöjd har i nyare tider anordnandet af utställningar blifvit en med hvarje år allt mer anlitad utväg. Under den rastlösa täflan, som äger rum på alla områden af industrien, konstslöjden och konsten, har man också allt mera kommit till insikt därom, att det icke är nog med att söka hålla sin tillverkning i jämnhöjd med hvad andra land frambringa i samma väg, utan att det är minst lika viktigt att göra sitt arbete kändt, för att det skall få önskad afsättning. Häruti torde den innersta grunden ligga till, att så godt som hvarje civiliseradt folk, ofta med korta mellantider, anordnar dylika täflingar, de må nu ske i form af världsutställningar i kulturens stora centralpunkter eller i likartade företag af mindre omfång på mindre betydande orter. Ehuru sådana utställningar oftast, och i synnerhet i sin början, äro förenade med särdeles stora ekonomiska uppoffringar, och kostnadsberäkningarna mången gång uppgå till millioner, har detta dock icke verkat afskräckande för deras hållande, emedan erfarenheten i så godt som alla fall gifvit vid handen, att dessa omkostnader återbetalat sig, dels genom en större omsättning inom de olika yrkesgrenarne och genom utveckling af landets tillgångar i flere riktningar, dels genom den lifvande inverkan, dessa företag visat sig äga på hela nationen.»

Efter denna lilla utflykt på de allmänna betraktelsernas område återgå vi till historiken. Som sagdt, utställningstanken hade segrat och det var, ehuru icke strängt officielt, en afgjord sak, att Sveriges hufvudstad skulle inbjuda till en allmän nordisk konst- och industriutställning det kungliga jubileumsåret 1897.

Därmed var det första stora steget taget. Men med detta beslut voro vanskligheterna långt ifrån undanröjda — man kan snarare säga, att de nu först började. I synnerhet var det två frågor, som beredde utställningens tillskyndare och vänner

mycket hufvudbry och hvilkas lyckliga lösning var förenad med vi våga säga oanade svårigheter.

* * *

Den första af dessa frågor gällde uppletandet af en lämplig plats för utställningen.

Hvar och en, som följt med tidningsdiskussionen under de senaste åren, torde säkerligen erinra sig, att denna platsfråga gifvit upphof till en hardt när oräknelig mängd mer och mindre utförliga förslag dels i form af tidningsartiklar, dels i form af broschyrer eller direkta skriftliga framställningar. De vederbörande, som haft det slutliga afgörandet i sin hand, ha ingalunda haft skäl att beklaga sig öfver brist på goda råd, snarare torde rikligheten af sådana satt dem i förlägenhet. Vi skola här nedan i minnet återföra några af de mera beaktansvärda projekten.

Ett af de tidigast väckta förslagen afsåg utställningens förläggande till den del af Djurgården, som fått namnet *Friesens park*. Denna plats ägde onekligen åtskilliga betingelser härför. Området i fråga är hvad beträffar naturskönhet en af Djurgårdens fagraste punkter, i synnerhet äro dess stolta ekar föremål för allmän beundran. Terrängförhållandena skulle för öfrigt erbjudit all önsklig omväxling med ömsom jämn och lättröjd mark, ömsom kullar och dälder. Slutligen har området en gynnsam belägenhet för sjötrafiken, såsom omedelbart gränsande intill stora segelleden. Arealen skulle utan tvifvel äfven befunnits fullt tillräcklig för att samla hela utställningen inom ett enda område. Förslagets anhängare framhöllo dock sist och först såsom en förtjänst hos detta, att vackrare plats för en utställning kunde omöjligen uppletas.

Förslaget hade blott en enda svag punkt, men den var afgörande. Afståndet var för stort. Man ansåg, på goda skäl, att det kunde vara riskabelt att förlägga utställningen så långt bort från själfva staden, att en spårvägsfärd ditut skulle kräfva närmare en halftimme, hvarförutom otvifvelaktigt äfven hänsyn togs till vanskligheten att draga en spårvägslinje dit ut, hvilket ovillkorligen skulle kräft ofantligt arbete och så pass stora kost-

nader, att man näppeligen kunde antaga det ett enskildt bolag velat ikläda sig denna risk med utsikten till endast några månaders trafik. Och en spårvägsförbindelse ansågs oundviklig redan ur den synpunkten, att man ju måste på något sätt förbinda utställningen med den del af Djurgården, där nöjesetablissementen äro koncentrerade.

Ett annat förslag, som dock dräptes af samma skäl: det allt för stora afståndet, gick ut på utställningens förläggande norr om Djurgårdsbrunnsviken på södra delen af *Ladugårdsgärdet* vid och omkring Källhagen. Förslaget ställdes i samband med anordnandet af en pontonbro öfver viken till den egentliga Djurgården. Ett annat fel hos detta projekt var, att terrängen är ful och flack, hvilket skulle förorsakat både besvär och kostnader för anläggandet af planteringar o. s. v., utan att man troligen därmed lyckats maskera platsens flacka enformighet.

Ur flere synpunkter mera välbetänkt och tilltalande var ett tredje förslag, enligt hvilket utställningen borde förläggas på den fria platsen mellan Veterinärinstitutet å ena och Gardeskasernerna å andra sidan, d. v. s. bakom den *gamla Ladugårdslandstullen*. Framför oss ligger en broschyr, i hvilken detta förslag lifligt och vältaligt förordas, under påpekande af den nära nog obegränsade tillgång på utrymme, här erbjöds, i det att platsen gränsar omedelbart intill Ladugårdsgärdet, hvadan en arealutvidgning i mån af behof ej skulle möta några svårigheter. Tillika framhölls såsom en förtjänst platsens läge omedelbart intill en af Stockholms folkrikaste och bäst bebyggda stadsdelar samt lättheten att leda dit bekväma spårvägsförbindelser. En afsevärd olägenhet med detta förslag var dock den, att vatten ej finnes i närheten af det föreslagna området, och det ligger i sakens natur, att man både ur kommunikations- och skönhetssynpunkt måste önska utställningen plats vid något af de vattendrag, som gifvit vår hufvudstad namnet »Nordens Venedig».

Ytterligare ett förslag till utställningens förläggande i denna trakt torde i förbigående böra omtalas. Dåvarande innehafvarne af det s. k. Industripalatset sökte nämligen väcka intresse för ett förslag att med nämnda palats som medelpunkt anordna

Vy af utställningen från Ladugårdsgärdet.

Gust. Tamm

Utställningens generalkommissarie

utställningen i de närmast kringliggande kvarteren med fortsättning norr om Karlavägen. Förslaget var i mer än ett hänseende opraktiskt och väckte heller ingen vidare uppmärksamhet.

Någon allvarligare diskussion föranledde ej heller ett förslag att arrangera utställningen på *Kungsholmen*, antingen vid Klara sjö eller på de vidsträckta obebyggda områdena väster om Fleming- och Schéelegatorna. Detta förslag kunde näppeligen på allvar ifrågasättas redan på grund af denna stadsdels afskilda läge, de icke obetydliga afstånden från stadens centralare delar och svårigheten att anordna tillfredsställande kommunikationer.

Det återstod sålunda till sist intet annat än att rikta blicken på det närmast staden belägna partiet af *Djurgården*, hvilket hade den dubbla förtjänsten af vackert läge invid vatten och närbelägenhet till nöjesetablissementen. Det var tydligt, att ingen plats kunde täfla med denna, ehuru äfven den hade sin olägenhet i svårigheten att erhålla ett tillräckligt stort sammanhängande utrymme. I sammanhang med den mognande insikten att utställningen måste förläggas på främre delen af den egentliga Djurgården, där och ej annorstädes, framställdes ett förslag, hvars förkastande man redan nu fått skäl att ångra, ett förslag, som i hög grad skulle förskönat den af naturen gynnade platsen och därmed äfven hufvudstaden. Det gick i korthet ut på att jämna hela den s. k. Djurgårdsstaden med marken och förlägga utställningen på den afröjda terrängen, som därefter skulle sättas i ett dess härliga läge värdigt skick. Denna »stad» består så godt som uteslutande af oansenliga träkåkar, af hvilka endast ett par från Bellmans dagar kvarstående äga någon kulturhistorisk märkvärdighet. Man tycks emellertid ha dragit sig för kostnaderna, ehuru det sedan visat sig, att möjligheten af en utvidgning åt detta håll skulle varit i hög grad önskvärd, och ehuru, då man i alla fall fick bita i det sura äpplet och basera utställningens ekonomi på ett penninglotteri, några hundra tusen mer eller mindre på utgiftssidan näppeligen skulle spelat någon roll.

Då man vid det slutliga valet af plats stannade vid det område eller, rättare sagdt, de områden, där nu sedan ett år tillbaka den ena utställningsbyggnaden efter den andra trollats fram af uppfinningsrika arkitekter och flitiga arbetare, var natur-

Vy af utställningen från Skeppsholmen.

ligtvis i främsta rummet läget det hufvudsakligen afgörande skälet. Och ur denna synpunkt kunde man näppeligen önska sig bättre: å ena sidan staden så godt som inpå utställningen, å andra sidan den omedelbara närheten till de redan befintliga nöjesetablissementen, Hasselbacken, Skansen, Tivoli o. s. v., sjö å ömse sidor och omgifningar, som i täckhet och behag ej lämna något öfrigt att önska. Det knappa utrymmet och nödvändigheten att itudela området voro visserligen betänkliga olägenheter, men som dock måste stå tillbaka för platsens fördelar. I självfva verket kan måhända områdets delning snarare sägas vara en vinst än en förlust, i det därigenom detaljerna mindre bortskymmas af det hela, än om man tänker sig utställningen förlagd på en mera fri och öppen plats, där den sannolikt ej skulle göra samma verkan, åtminstone icke på en betraktare, som är van vid de stora världsutställningarnas storslagna jättedimensioner — mot dem blir ju alltid vår utställning ett pygméverk, huru betydande den än må synas i våra egna ögon.

Vi anse oss skyldiga att till slut nämna några ord med anledning af de uttalade farhågorna att vår fagra Djurgård, hufvudstadens pärla och stockholmarnes käraste tillflyktsort, skulle, hvad åtminstone denna del af densamma angår, vara för all framtid förstörd eller, som den skarpaste termen lyder, vandaliserad. Vi tro så litet på befogenheten af dessa klagomål och på uppfyllelsen af den fruktansvärda profetian, att vi tvärtom äro öfvertygade om, att entréen till Djurgården skall komma att te sig afgjordt förskönad, när den dag kommer, då 1897 års utställning är ett minne blott.

* * *

Den andra hufvudfrågan och hufvudsvårigheten för de män, som haft det allt utom lätta värfvet att ordna 1897 års utställning, har varit *ekonomien*. Ja, man kan till och med säga, att denna fråga egentligen varit den enda betänkliga.

Ha våra dagars utställningar i jämförelse med flydda tiders ernått en omfattning, som verkligen förtjänar att kallas oanad, så gäller detta i icke mindre grad om utgifterna. För att ordna en utställning nu behöfver man lika många millioner som man

för en mansålder kunde nöja sig med i hundratusental. Vi ha i det föregående gifvit en antydan om den oerhörda skillnaden i utgifter vid Stockholmsutställningen 1866 och de för den nu stundande utställningen beräknade. Man skulle kunna finna denna skillnad häpnadsväckande, om man icke visste, att vår tid har mångdubbelt stegrade fordringar i alla afseenden, fordringar, som *måste* tillgodoses, om man icke vill äfventyra det med utställningen afsedda ändamålet. Man måste ej blott utrusta de väldiga byggnaderna på ett sätt, som tillfredsställer skönhetssinnets ökade anspråk, man måste också sörja för en mängd anläggningar af ganska dyrbar art, som antingen äro afsedda till förströelse för besökaren eller till förskönande af omgifningarna, saker som, strängt taget, icke höra till utställningen, men dock numera äro oundvikliga. Man må tänka hvad man vill om denna utveckling, men man har intet annat val öfrigt än att rätta sig efter densamma.

Att 1897 års utställning skulle blifva en dyr historia, därom var man öfvertygad på förhand. Men att utgifterna kommit att stiga i en grad, som kullkastat alla de ursprungliga kostnadsberäkningarna, det var något man icke förutsett, men som nödvändiggjordes af de oupphörliga utvidgningarna af utställningens ram, hvarigenom nya behof skapades undan för undan. Man anade nog redan från början, att debet och kredit svårligen skulle komma att gå ihop, äfven under de allra gynnsammaste omständigheter, men att man redan innan utställningen öppnat sina portar skulle nödgas räkna med en millionbrist, var hvarken mer eller mindre än en obehaglig öfverraskning, som en tid hotade att medföra ännu obehagligare följder, ej blott för utställningens ledande män, utan äfven för utställningen själf.

Det första egentliga kostnadsförslaget för utställningen uppgjordes af en för ändamålet tillsatt k. komité och afgafs i början af december 1894. Beräkningarna slutade med en utgiftssumma, som med omkring 1,100,000 kr. öfversteg de beräknade inkomsterna, i hvilka senare hufvudsakligen ingingo inträdesafgifter och platshyror. Till täckande af denna beräknade brist hade man först och främst statens anslag om 400,000 kr., vidare Stockholms stads anslag om 300,000 kronor. Men hvar taga

pe återstående 400,000? Jo, man tänkte sig kunna få in denna summa genom anordnandet af ett lotteri. Denna tanke föddes icke af den sedermera i beräkningarna yppade större bristen, utan tyckes från början ha allvarligt föresväfvat vederbörande såsom den enklaste och tillförlitligaste utvägen att få debet och kredit att gå ihop. Åtminstone framgår detta med all önskvärd tydlighet af den kungliga proposition, som i mars 1895 aflämnades till riksdagen angående statsanslaget till utställningen. Däri framhålles uttryckligen nödvändigheten och fördelen af att anordna ett lotteri och utvecklas skälen för och den lämpligaste formen för detta på ett sätt, som ej kan lämna något tvifvel öfrigt om att vederbörande hela tiden haft klart för sig att denna utväg var, om icke den enda, dock den bekvämaste och mest praktiska. Inom riksdagen uttalades visserligen förhoppningar om att lotteriet icke skulle behöfvas, och från vissa håll gjordes till och med detta som ett åtminstone moraliskt villkor för beviljandet af de 400,000 kronorna. Men det var ju tydligt, att då riksdagen ej ville sträcka sin offervillighet längre och bristen således alltjämt existerade, kunde vederbörande ej gärna lägga någon bindande vikt vid detta villkor.

Emellertid hade i sammanhang med kommissariebefattningens tillsättande tecknats en garantifond om en half million kronor. Hos allmänheten och äfven inom en del af pressen väcktes häraf den föreställningen, att denna fond skulle kunna anlitas för betäckande af den beräknade bristen. Hade så varit fallet, skulle, under förutsättning att 1894 års kostnadsberäkningar ej öfverskridits, intet lotteri behöft ifrågasättas. Emellertid förelåg en missuppfattning rörande denna så att säga personliga garantifonds karaktär och innebörd, en missuppfattning, som i det följande kom att orsaka åtskilliga ledsamheter. Garanterna hade nämligen icke tecknat garantien i den meningen, att beloppet i fråga under alla förhållanden skulle vara att räkna såsom en tillgång för fyllande af någon på förhand beräknad brist; meningen var däremot den, att om efter utställningen och sedan dennas räkenskaper blifvit afslutade någon brist skulle visa sig uppstå, betäckes denna af garanterna intill det af dem tecknade beloppet.

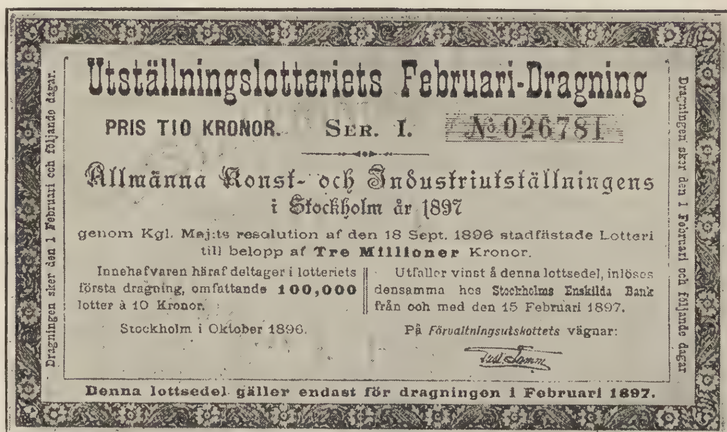
Som i det föregående är antydt visade det sig, att 1894 års beräkningar, hur omsorgsfullt de än voro uppgjorda, skulle komma att högst betydligt öfverskridas, till följd af den större omfattning, utställningen fått undan för undan. Angående denna tillökning är ju tillräckligt belysande att nämna, det utställningsområdet i 1894 års förslag upptog en areal af 128,000 kvadratmeter, men nu måste utsträckas till öfver 200,000 kvadratmeter. Härigenom kom den enligt 1894 års förslag beräknade bristen, 476,281 kr., att springa upp till i rundt tal 1,250,000 kronor. Hade man tilläfventyrs förut kunnat tänka sig någon möjlighet att undvika lotteriet, så var detta däremot nu den enda utvägen att komma ut ur den kinkiga situationen.

Sedan generalkommissarien underrättat vederbörande minister om huru sakerna nu stodo, utfärdade k. m:t den 9 juli 1896 ett bref, hvari anbefalldes inrättandet af ett penninglotteri efter i brefvet närmare angifna grunder.

Denna lotteriplan mötte emellertid en storm af ogillande, som riktade sig dels mot lotteriets, efter hvad man tyckte, onödigt stora omfattning, dels mot de privatintressen, som man förmodade stodo bakom tillställningen. Enligt planen skulle lotteriet uppläggas å sammanlagdt 7,000,000 kr., fördeladt i 350,000 hellotter om 20 kr. gällande till alla fyra dragningarna. Af dessa 7 millioner skulle 3,000,000 utgå som vinster och utställningen för sin del erhålla 2,500,000 kr. Återstoden, 1,500,000 kr., beräknades åtgå till omkostnader. Att utställningen här gjorde anspråk på ett belopp, som med en och en fjärdedels million öfversteg den beräknade bristen, skedde på den grund, att man kombinerade lotterna med inträdesbiljetterna, så att hvarje lott å 20 kr. medförde rättighet till 20 inträdesbiljetter till utställningen, hvadan alltså den beräknade inkomsten af entréer till utställningen, 1,000,000 kr., skulle bortfalla.

Planen möttes, som sagdt, af en ytterst häftig opposition, hvilken i synnerhet i pressen var sällsynt enhällig, så att det, för att ej äfventyra hela utställningen, visade sig nödvändigt att anträda ett skyndsamt återtåg. Lotterikoncessionen måste följaktligen annulleras, hvarefter k. m:t fastställde plan för ett nytt lotteri på väsentligt ändrade grunder, i det dels beloppet nedsattes till 3 millioner kr., dels bestämdes, att utställningen

skulle af lotterivinsten erhålla 1,150,000 kr.; det tilläfventyrs uppstående öfverskottet skulle, sedan utställningens behof fyllts, tillfalla Nordiska museets byggnadsfond. Det låter ej förneka sig att detta lotteri för spelarne ställde sig ogynnsammare än det annullerade, hvilket dock icke hindrade att lotterna rönt strykande afsättning, men ur andra synpunkter var det mera ägnadt att tillfredsställa det allmänna medvetandet, framför allt genom bortfallandet af det »omkostnadskonto», som i det upphäfda lotteriet spelade en, efter hvad man tyckte, allt för stor roll och som gat anledning till misstankar om dolda privatintressens egoistiska syften. Det nya lotteriet garanteras af ett

Dragningen sker den 1 Februari och följande dagar.

Utställningslotteriets Februari-Dragning

PRIS TIO KRONOR. Ser. I. № 026781

Allmänna Konst- och Industriutställningens
i Stockholm år 1897

genom Kgl. Maj:ts resolution af den 18 Sept. 1896 stadfästade Lotteri
till belopp af **Tre Millioner** Kronor.

Innehafvaren häraf deltager i lotteriets första dragning, omfattande **100,000** lotter à 10 Kronor.

Utfaller vinst å denna lottsedel, inlöses densamma hos Stockholms Enskilda Bank från och med den 15 Februari 1897.

Stockholm i Oktober 1896.

På *Förvaltningsutskottets* vägnar:

Denna lottsedel gäller endast för dragningen i Februari 1897.

Dragningen sker den 1 Februari och följande dagar.

Lottsedel i utställningslotteriet.

konsortium, bestående af tjugofem rike män, hvilka äfven förbundit sig att betäcka den brist, som efter utställningens slut kan visa sig uppstå i dess räkenskaper, dock först sedan den ofvan omnämnda förut tecknade garantien på 500,000 kr. visat sig otillräcklig.

Slutet godt allt godt, heter det. Den ekonomiska frågan har varit utställningens Akilleshäl, och att den omsider erhöll en så lycklig lösning som den fick var ur mer än en synpunkt nödvändigt. Som det nu blifvit ordnadt kan utställningen anses vara ovanligt väl tryggad i ekonomiskt afseende, huru det än kan komma att gå. En annan och ganska afsevärd fördel af det finansiella arrangementet är, att man kunnat borttaga plats-

hyrorna för äfven de svenska utställarne — de utländska voro redan förut tillförsäkrade fri plats.

* * *

Utställningens anordnare ha emellertid mötts äfven af andra bekymmer, dock af mera ofarlig och öfvergående art. Ett i alla fall rätt allvarsamt sådant, icke just i och för sig, men på grund af de därmed förknippade omständigheterna, var svårigheten att bereda rum för det oväntadt stora antal utställare, som anmält sig, hvarigenom en reducering af det af utställarne begärda utrymmet blifvit oundviklig. Till följd af det tidsödande och mödosamma arbetet med utrymmesberäkningarna fördröjdes det definitiva meddelandet af denna platsreducering mer än man ansett lämpligt och i utställarnes intresse. Men då sådana missöden och missräkningar äro så godt som oskiljaktiga från allt hvad utställningar heter, kan man väl hoppas, att denna sak ej skall göra hvarken utställningen eller utställarne något afbräck eller i någon mån rättfärdiga de yppade farhågorna, att den svenska industrien till följd af utrymmesinskränkningen skall blifva mindre väl och fylligt representerad än grannländernas, till hvilka vi äfven få räkna Finland och Ryssland, hvilka först hösten 1896 begärde och erhöllo tillstånd att officielt deltaga i utställningen.

Medan vi nedskrifva Stockholmsutställningens förhistoria, få vi ej förbigå den viktiga del af denna, som rör Norges anslutning till utställningen. Det är ju allmänt bekant, att det hängde så att säga på ett hår, huruvida Norge skulle, om icke faktiskt, så åtminstone officielt, lysa med sin frånvaro vid denna det fredliga arbetets högtid.

Den spänning, som den outslitliga unionsfrågans aktuela återuppträdande för några år sedan i form af utskiftning af den hittills bestående gemensamheten beträffande de förenade rikenas representation i utlandet åstadkommit på den skandinaviska halfön, har medfört många obehagligheter och stiftat mycket ondt, som det skall fordras långa år att godtgöra. Dit måste vi tyvärr också räkna den afvisande, för att ej säga fiendtliga hållning, hvarmed en del folk i Norge mötte Sveriges vänliga

inbjudning att deltaga i Stockholmsutställningen. Att politiska strider kunna alstra en bitterhet i sinnelaget, som har svårt att dölja sig, känner man nogsamt till, men det prof härpå, som gafs från Norge, var onekligen öfverraskande. En icke obetydlig del af norska folkets representanter gick så långt, att de yrkade det Norge utan vidare skulle afslå broderfolkets inbjudning, icke på grund af sakliga skäl, utan med anledning af en tvist, som icke har det minsta att göra med utställningen eller dess syften, och med anledning af vissa högtidligt vederlagda, men allt för gärna trodda rykten af ohygglig art. Denna mening gjorde sig ock gällande på vissa punkter i landet, men företrädesvis förfäktades den af ensidiga politici, under det att man såg de praktiska värfvens män i det hela taget lägga en gynnsam stämning i dagen, oafsedt politisk ståndpunkt. Det är onödigt att erinra om de känslor, dessa uttryck af fiendskap väckte i Sverige, där man naturligtvis icke kunde taga ett afslag på sådana grunder annat än som en tydlig och afsiktlig förolämpning. Det lider icke tvifvel att, äfven i sådant fall, många norska utställare det oaktadt skulle anmält sig och äfven blifvit välvilligt mottagna, men Norges officiella uteblifvande skulle i alla händelser betänkligt rubbat utställningens plan och karaktär och framför allt gjort ett pinsamt intryck.

Lyckligtvis voro i denna sak den lugna besinningens män i majoritet äfven i stortinget, som med öfverväldigande flertal beviljade det af regeringen begärda anslaget. Vi skulle knappast här berört denna bedröfliga sak, om ej frestelsen varit för stark att ställa detta mellanspel i belysning af det vältaliga faktum, att intresset för och deltagandet i utställningen från Norges sida blifvit så lifligt, att ökad plats måst begäras och en hel tillbyggnad samt en särskild fiskerihall ansetts nödig för de norska utställarnes räkning.

Det återstår nu att, såsom hörande till historiken, inledningsvis nämna något om planen för utställningens organisation.

Det var den 7 juni 1895 k. m:t utfärdade kungörelse angående utställningens hållande, hvarmed den inträdde i sitt officiella skede. Samtidigt utnämndes en centralkomité, som har högsta ledningen af utställningen. De förberedande arbetena

hade dittills utförts af en särskild komité, hvars flesta ledamöter sedan insattes i Centralkomitén. Denna består af 50 ledamöter, under ordförandeskap af kronprinsen. Alla viktigare organisationsfrågor afgöras och beslutas af komitén i dess helhet. För öfrigt är komitén i vissa fall delad i två afdelningar, den ena för industriutställningen, den andra för konstutställningen Inom den senare afdelningen utöfvar prins Eugen ordförandeskapet.

Centralkomitén har närmast under sig den verkställande myndigheten: förvaltningsutskottet. Ordförande i detta utskott och tillika utställningens generalkommissarie är öfverståthållaren frih. G. Tamm. Dessutom arbeta vid sidan af förvaltningsutskottet sju af detta tillsatta särskilda utskott för speciella ändamål, nämligen:

finansutskottet, som öfvervakar finanser, egendomsköp, hyror och brandförsäkringar;

byggnadsutskottet, som leder uppsikten öfver byggnadsarbeten, väg- och parkanläggningar;

pressutskottet, som öfvervakar pressmeddelanden, publikationer och annonsering;

juryutskottet, som tillsätter jurymän och öfvervakar juryväsendet;

kommunikationsutskottet för transport och resor;

inkvarteringsutskottet för ombesörjande af bostäders anskaffande;

utskottet för upprätthållande af ordningen och anordnandet af fester.

Slutligen böra vi äfven nämna de speciela utställningsutskotten, hvilka äro åtta till antalet, nämligen:

undervisnings- och hygienutskottet (omfattande 1:sta sektionen);

husslöjdsutskottet (2:dra sektionen);

tekniska utskottet (3:dje sektionen);

industriutskottet (4:de sektionen a);

produkt- och fiskeriutskottet (4:e sekt. b och 6:te sekt. b);

maskinutskottet (5:te sektionen);

elektriska utskottet (7:de sektionen), och

sport- och turistutskottet (9:de sektionen.)

Under benämningen »Krigsväsen» är ett särskildt kommissariat tillsatt för arméns och flottans utställning (8:de sektionen). De olika ländernas utställningar förestås af särskilda kommissarier. Kommissarie för den svenska utställningen är grosshandlaren *Arthur Thiel.* Konstutställningen förestås af en särskild kommissarie, artisten *Oskar Björck.*

I hvart och ett af Sveriges alla län samt i de större städerna äro tillsatta särskilda länskomitéer, hvilka hafva att hvar inom sitt område tjänstgöra som mellanhänder mellan utställningsmyndigheterna och utställarne.

Utställningen i sin helhet indelas i två afdelningar: konstafdelningen och industriafdelningen. Den förra sönderfaller i fem grupper.

Industriafdelningen åter delas i sektioner, hvarje sektion bildad af en eller flere närhörande grupper. Första sektionen innefattar sålunda grupp 1: uppfostran och undervisning, grupp 2: vetenskapliga hjälpmedel, kartografi, reproduktion af skrift, teckningar m. m., samt grupp 3: hälsovård. Andra sektionen utgöres af kollektiva utställningar af allmogeslöjd, finare slöjd och kvinnlig husslöjd. Tredje sektionen upptager grupp 4: väg- och vattenbyggnadskonst samt husbyggnadskonst. Fjärde sektionen grupp 5: möbler och husgeråd m. m., grupp 6: garn, väfnader, klädesplagg och tillbehör, grupp 7: mineralindustri, grupp 8: metallmanufaktur, grupp 9: kemisk industri, pappers- och lädertillverkning, grupp 10: närings- och njutningsmedel, och grupp 11: öfriga alster af jordbruk och skogsskötsel samt fiske och fiskodling. Under femte sektionen komma grupp 12: motorer och ångpannor, grupp 13: maskiner och redskap för grufdrift och bergshandtering, grupp 14: maskiner och redskap för jordbruk, mejerihandtering, skogshushållning m. m., grupp 15: maskiner och redskap för mekaniska verkstäder, skeppsbyggerier m. m., grupp 16: maskiner och redskap för kemisk fabrikation och papperstillverkning m. m., grupp 17: brandväsen, och grupp 18: transportmedel till lands. Sjette sektionen innefattar grupp 19: skeppsbyggeri och sjöfart samt grupp 20: alster af samt redskap för fiske och fiskodling. Sjunde sektionen består likaledes af två grupper, nämligen grupp 21: generering och transformering af elektrisk ström, och grupp 22: elektriska strömmens

fördelning och användning. Attonde sektionen inrymmer grupperna 23: armén, och 24: flottan. Nionde och sista sektionen innefattar kollektiva utställningar af föremål hörande till sport- och turistväsen. Grupperna åter indelas i klasser, hvilkas antal uppgår till 105.

Denna indelning kommer dock näppeligen att i någon högre grad tjäna utställningsbesökaren till vägledning, enär både grupper och klasser komma att i många fall splittras, dels på de olika ländernas olika afdelningar och dels på större och mindre separatutställningar, af hvilka senare Stockholmsexpositionen kommer att förete ett ovanligt stort antal. Emellertid skall genom kataloger och vägledningar o. d. sörjas för att besökaren icke alldeles tappar bort sig i virrvarret. Grupp- och klassindelningen är närmast afsedd för prisdömandet, som sker genom en jury, till hvilken utses ett visst antal personer från de i utställningen deltagande länderna.

En särskild utställning för sig — en stat i staten kunde man säga — blir den permanenta trädgårdsutställningen, som står under egen särskild ledning, ehuru den har sin plats inom utställningsområdet. En liknande undantagsställning utom programmet intager äfven teater- och musikutställningen.

Men utom detta finns det en myckenhet, som icke egentligen står på programmet, men som kanske för den stora publiken kommer att bli det intressantaste på hela utställningen. Det är nu så tidens sed att en utställning icke kan tänkas utan bihang af en del förströelser o. s. v., och det säger sig själft att man icke vågat frångå densamma här, då det ju ligger en ganska stor ekonomisk vikt på att få folk till utställningen.

Vi ha först och främst att märka de olika ställen, hvarest publiken, mätt eller trött på mera intellektuella njutningar, skall få tillfredsställa de lekamliga behofven, allt ifrån de större restauranterna med deras fullständiga servering af allt, hvad till mat och dryck hörer, till de pittoreska paviljonger, där ångande mocka, pärlande vin, skummande öl eller fräsande mineralvatten skola läska törstiga strupar.

Så ha vi alla dessa skådespel, om vi så få säga, hvilka på skilda punkter locka menigheten. »Gamla Stockholm» och »Tre kronor» med sina ålderdomliga exteriörer och interiörer,

sina murar, torn och vindbryggor, sina smala gränder och sitt Stortorg, där själfva »Kopparmatte» tronar, alla skälmar till rysning och varnagel. »Sagogrottan», i hvars mystiska hvalf man, glidande fram i båt, ser berg af silfver resa sig ur vattnet, väggar med skimrande ädelstenar, färglysande kaskader med mera. Biologiska museet med dess intressanta och i sitt slag enastående framställningar af lifvet i naturen kommer icke heller att sakna publik. Den allvarligt anlagde kan därifrån med några steg förflytta sig till bildhuggaren Oskar Bergs skulpturpanorama och af honom införas i den bibliska världen. Bortom gamla Stockholm skola — måhända — marinskådespelen locka med sina illusoriskt efterhärmade sjödrabbningar. Men sist och först samlas naturligtvis den stora utställningspubliken kring den musikpaviljong eller estrad, där direktör Hjalmar Meissner i spetsen för sin stora orkester låter floder af välljud tona ut öfver utställningsfältet medan solen långsamt dyker ned bakom Nordiska museets stolta borg och kastar glödande afskedskyssar på industrihallens gyllne kronor, öfver hvilka den stora blågula flaggan långsamt och majestätiskt vecklas ut af svalkande aftonbris.

IV.

Utställningens män.

Tydligt är att ett så stort anlagdt och vidtomfattande företag som en utställning af så pass aktningsvärda dimensioner som denna kräfver en vidlyftig apparat och ställer stora anspråk på sina ledares ej blott arbetskraft, utan äfven initiativ och uppfinningsrikedom.

Om det oerhörda arbete endast förberedelserna till utställningen kräft, därom kan svårligen en utanför stående göra sig en aning. Läsaren har redan i vårt sällskap gjort ett besök på utställningsfältet och sett åtminstone en del af den rastlösa verksamheten därute, där en hel liten armé af arbetare varit sysselsatt allt sedan hösten 1895. Men detta är endast utsidan. Följ med oss upp på utställningsbyrån i Arffurstens palats, till själfva härden och medelpunkten för utställningsarbetet, och ni skall äfven där få se en hel liten värld i arbete dag ut och dag in.

Sedan vi passerat in genom porten åt Strömgatan och stigit uppför fyra tämligen smala och skumma halftrappor, stanna vi utanför en dörr, på hvilken en emaljerad skylt angifver, att vi äro vid målet. Vi stiga på och komma genom en stor tambur in i vaktmästarerummet. Till höger residera utställningens ledande funktionärer, kommissarierna, centralkomitén och utskotten, de senare naturligtvis icke samlade här hvarje dag, utan

endast då något ämne kräfver öfverläggning och beslut, som gå utöfver de permanenta funktionärernas befogenhet. I de med färgrika draperier vackert dekorerade salarne tycka vi oss skönja utställningskommissariens ståtliga skepnad, och i det yttre rummet se vi förvaltningsutskottets sekreterare och utställningens byråchef, hvilka poster äro förenade i amanuensen *C. Bendix'* rörliga och energiska personlighet. Vi upptäcka också en del unga damer, hvar och en vid sitt bord, omgifna af berg af papper — här föres nämligen en korrespondens, som icke är liten, oupphörligt skickas ut cirkulär, svar på förfrågningar o. s. v. till alla håll och kanter, och oupphörligt inlöpa massor af bref med förfrågningar, förslag etc. Det vill till att hålla ordning i allt detta, eljes skulle det snart bli ett ohjälpligt kaos.

Carl Bendix.

I salarne till vänster, två stycken, den ena i hörnet mot Strömgatan, den andra vettande utåt Gustaf Adolfs torg, se vi rader af väldiga ritbräden uppställda på det parketterade golfvet Här residera utställningens arkitekter, om hvilka man skulle kunna säga, att de äro legio, förty de äro många. De äro i alla händelser vida fler än de, som allmänheten känner från utgången af pristäflingarna om utställningens byggnader, och det säger sig självt, att här, där en massa detaljer måste utarbetas och öfvervakas, kräfves det icke allenast dugliga, utan äfven starka krafter, Och äfven här arbetas det ifrigt dag ut och dag in med cirkel och bestick, därom vittna de väldiga rullar och packor af ritningar, som äro radade upp längs väggarne eller på de stora midtelborden.

I den större salen, hvars förgyllda kapitäler och väggfyllningar delvis döljas under kolossala utspända blågula flaggor, träffa vi midt ibland »den frusna musikens» idkare, eller rättare sagdt tillbakadragen i ett hörn bland dessa, en funktionär, hvar

verksamhet är den icke minst betydelsefulla och, i ordets egentliga bemärkelse, vidtomfattande. Det är den i lifvets alla skiften lika artige och förekommande presskommissarien, hr *Thore Blanche*, fördelaktigt känd som journalist från Stockholmspressen. Officielt är han föreståndare för pressbyrån, men lika väl som Ludvig XIV af Frankrike kunde säga: »staten det är jag», med nästan lika stor rätt tycks hr Blanche kunna säga: »pressbyrån det är jag». Den viktiga roll han spelar såsom en del af utställningsmaskineriet kan man förstå, då man betänker, hvad reklamen vill säga i våra dagar. Det är med utställningen som med andra företag, de måste med reklamens tillhjälp draga uppmärksamheten på sig, om de ej vilja riskera ihjältigandets skymfliga dödssätt. Och att hr Blanche icke är någon onyttig eller lättjefull tämpeltjänare hos gudinnan Fama, därpå kan han visa oss öfvertygande prof i en tjock bok, fylld med uppklistrade urklipp af notiser och artiklar om utställningen ur utländska tidningar på alla möjliga språk. Icke blir det pressbyråns skull, om ej utställningen och vår vackra hufvudstad blir uppmärksammad ute i världen. Hvad inlandet beträffar har pressbyrån jämväl att förmedla de mera officiela notismeddelandena mellan utställningen och pressen, ett åliggande, som redan visat sig vara ej utan sina vanskligheter och faror.

Thore Blanche.

Vi ha i det föregående redan nämnt, att högsta ledningen öfver utställningen utöfvas af centralkomitén under ordförandeskap af h. k. h. kronprinsen och att denna centralkomité består af två afdelningar. Vi gå nu att redogöra för denna komités sammansättning.

Den större afdelningen, för industriutställningen, utgöres af följande ledamöter: rektorn vid tekniska skolan i Stockholm

B. V. Adler, grosshandlaren *O. Almgren*, fabriksidkaren *R. Almström*, verkställande direktören i aktiebolaget Separator *J. Bernström*, grosshandlaren *J. Bäckström*, civilingeniören fil. d:r *C. G. P. de Laval*, kamreraren *C. E. Ekgren*, generalkonsuln *E. Fränckel*, fabriksdisponenten *W. Gibson*, fabriksdisponenten *H. Gustafsson*, bruksägaren *A. H. Göransson*, fil. d:r *C. C. P. Herslow*, konsuln *S. Keyser*, civilingeniören *F. H. Kockum*, öfveringeniören *Arthur Leffler*, bruksägaren *C. C:son Lindberg*, arkitekten *F. C. Lindskog*, grosshandlaren *P. E. Lithander*, disponenten *E. J. Ljungberg*, geologen *Hj. Lundbohm*, instrumentmakaren *G. W. Lyth*, verkställande direktören i Korsnäs sågverksaktiebolag *B. Martin*, majoren i fortifikationen *C. D. L. W. W:son Munthe*, arkitekten *C. O. Möller*, civilingeniören *C. G. Norström*, öfverdirektören *A. T. Odelberg*, kommendören *J. C. Osterman*, grosshandlaren *John Philipson*, marindirektören *J. T. Pihlgren*, grosshandlaren *John Rettig*, godsägaren grefve *F. K. H. Strömfelt*, fabriksidkaren *Axel Swartling*, fabriksidkaren *Knut Söderblom*, verkst. direktören i Huskvarna vapenfabriks-aktiebolag *G. W. S. Tham*, grosshandlaren *Arthur Thiel*, ryttmästaren och godsägaren *G. D. R. Tornérhjelm*, bankdirektören *K. A. Wallenberg*, grosshandlaren *Erik Wijk*, professorn *E. A. Wijkander* och generaldirektören *A. R. Åkerman*. Centralkomiténs sekreterare är sekreteraren i k. Akademien för de fria konsterna fil. d:r *Ludvig Looström*.

Ludvig Looström.

Som man ser, är denna namnlista i bästa mening representativ för olika områden inom näringarnas och handelns värld. Så godt som industriens alla grenar, äfvensom jordbruket, handeln och finansvärlden äro företrädda på ett sätt, som borgar för att centralkomitén icke i något hänseende behöfver gå utom sin krets för att söka sakkunskap.

Afdelningen för konstutställningen, i hvilken h. k. h. prins Eugen är ordförande, består af följande ledamöter: porträttmålaren *Richard Bergh*, ledamoten af k. akademien för de fria konsterna *G. O. Björck*, arkitekten *G. F. Boberg*, professorn frih. *G. O. Cederström*, ledamoten af k. akademien för de fria konsterna *J. Teodor Lundberg*, professorn grefve *Georg von Rosen* och akvarellmålaren *Anders Leonard Zorn*, idel namn med ypperlig klang i konstens värld. Sekreterare är intendenten för Lifrustkammaren *C. A. Ossbahr*.

I det följande skola vi i korta drag teckna de förnämsta ledande personligheterna inom utställningens styrelse, de konstnärer, hvilka fäst sina namn vid utställningens större byggnadsverk, samt i öfrigt de mera anmärkningsvärda bland utställningens män.

C. A. Ossbahr.

Ordförande i centralkomitén är, som redan sagts, *h. k. h. kronprinsen*. Liksom han står i spetsen för utställningen, är hans plats gifven här i spetsen för våra porträtt af utställningens män.

Vi behöfva icke här teckna någon utförlig biografi af den höge arftagaren till nordens dubbelkronor, enär ju de data, som hittills bildat hans lefnadshistoria, torde vara kända af hvar och en. Han är född på Drottningholms slott den 16 juni 1858. Som bekant är, åtnjöt han, liksom sina bröder, en i ordets bästa mening vårdad uppfostran. Vid 17 års ålder utnämndes han till underlöjtnant, och har sedan dess oafbrutet stigit i de militära graderna till generallöjtnant, i hvilken egenskap han under några år förde befäl öfver fjärde arméfördelningen. Sedan han 1876 vid uppnådda aderton års ålder förklarats myndig i statsrådet och samma år aflagt studentexamen, idkade han under några terminer studier vid Upsala universitet. Under de närmast

följande åren företog han upprepade utländska resor, och hösten 1881 hemförde han prinsessan Viktoria af Baden som sin gemål och gjorde vid hennes sida sitt intåg i den festsmyckade och jublande hufvudstaden. Vid upprepade tillfällen har han i egenskap af regent fört riksstyrelsen, och det är en allmänt känd sak, bestyrkt af en mängd drag, som berättats om honom, att han i alla hänseenden med allvar och nit beredt sig för det höga och ansvarsfulla kall, som väntar honom.

På en furstes lott, isynnerhet då han står tronen närmast, falla ej blott höga värdigheter, utan äfven offentliga uppdrag af skiftande art. Ibland betraktas dessa uppdrag af den därmed hedrade endast som en honnörssak, men ofta och ej minst i våra dagar ser man furstar, som med lefvande intresse och nit veta fylla sin plats i alla afseenden. Till dessa furstar hör kronprins Gustaf. Sin ställning som utställningens främste man har han långt ifrån tagit som någon blott och bart honnörspost, man vet, att han nitiskt och samvetsgrannt deltager i arbetet och är besjälad af det lifligaste intresse för det stora företaget. Han har också i detta hänseende ett lysande föredöme att följa: sin höge faders. Vi ha i det föregående skildrat den andel vår nuvarande konung hade i den första skandinaviska utställningen i Stockholm år 1866, och vi äro lifligt öfvertygade om, att 1897 års utställning skall bilda ett lika vackert blad i hans sons och tronföljares historia.

Ordföranden för centralkomiténs konstafdelning är, som nämdt, *h. k. h. prins Eugen.* Att den unge prinsen, som väl bland alla utställningens funktionärer torde vara den yngste till lefnadsåren (född den 1 aug, 1865), ej uteslutande på grund af sin höga börd intager denna hedersplats, torde vara allom bekant, likaså att han gjort denna del af utställningen stora tjänster, som säkerligen ingen annan kunde ha gjort. Han är, som alla veta, själf en intresserad och, hvad mer är, verkligt talangfull konstnär, och för att göra konstutställningen så lysande och allsidigt internationel som möjligt tvekade han icke att resa ut såsom frivillig emissarie för att intressera utlandets konst-

närer för densamma, en mission, som kröntes med afgjord framgång, i det att ett stort antal konstnärer i England, Frankrike och Tyskland, däribland flere af samtidens störste mästare, beredvilligt lofvat att låta sig representeras på utställningen. Om, som vi förmoda, konstutställningen således blir den förnämsta, som någonsin hållits i Skandinavien och därigenom ytterligare ett plus till utställningens dragningskraft, så har man prins Eugens intresse och oegennyttiga uppoffringar att tacka därför i främsta rummet.

Närmaste platsen i utställningsstyrelsen intager generalkommissarien, öfverståthållaren frih. *Gustaf Tamm.* I hans hand ligger också det egentliga chefskapet och omsorgerna om förvaltningen i det hela.

Friherre Tamm har bakom sig en ganska lång och hedrande politisk bana. Han är född den 10 aug. 1838 och sonson till den Per Adolf Tham, som vid den stormiga riksdagen i Norrköping år 1800 tillika med åtskilliga andra unga och frisinnade riddersmän trädde i opposition mot Gustaf IV Adolfs styrelse, och var en af dem, hvilka i hettan afsade sig adelskapet. Tamm, såsom han därefter kallade sig, afskedades samtidigt ur krigstjänsten, men gjorde sig sedermera ett stort namn såsom landtbrukare och bergsbruksidkare och var, såsom ägare af Dannemora grufvor och Österby bruk, på sin tid en af Sveriges rikaste män. På grund af hans stora förtjänster om det allmänna upphöjdes han på nytt i adligt stånd, med bibehållande af sitt antagna namn, och blef 1843 friherre.

Gustaf Tamm har alltså godt påbrå. Till en början ägnade han sig åt krigarens yrke, men tog tidigt afsked såsom dragonlöjtnant för att odeladt ägna sig åt fredens värf som disponent på Österby bruk, en plats, den han beklädde i öfver tjugo års tid. Den politiska banan beträdde han 1865 såsom ledamot af ridderskapet och adeln. Sedermera bevistade han fyra riksmöten på 1870-talet såsom ledamot af Andra kammaren och insattes år 1883 i Första kammaren, som invalde honom i statsutskottet, hvarest hans praktiska begåfning gjorde sig så väl gällande, att han inkallades i statsrådet år 1886 och öfvertog

den lika maktpåliggande som kinkiga finansportföljen. I och med det systemskifte, som tullstriden framkallade, drog han sig tillbaka från det politiska lifvet, men utnämndes kort därefter till öfverståthållare i Stockholm efter den högt förtjänte Gustaf af Ugglas. Såsom hufvudstadens styresman har han under de åtta år som förflutit förstått att göra sig omtyckt och värderad i alla samhällslager, framför allt genom sin humana och nobla personlighet.

Den plats han intagit såsom chef för utställningen är ärofull, men kan för öfrigt knappast anses eftersträfvansvärd. Honom åligger ej blott en mödosam representationsplikt, utan äfven den svåra uppgiften att i många fall spela en medlares roll mellan stridiga meningar och önskningar och att i sista hand bära ansvaret för det hela. Han har hunnit visa prof ej blott på sin goda vilja att fylla det värf, som lagts i hans händer, utan också på en intelligent uppfattning af företagets betydelse och de plikter, som åligga dess ledare, hvadan man tryggt kan säga, att han är rätte mannen på rätta platsen.

Kommissarien för industriutställningen, grosshandlaren *Arthur Thiel*, var hittills hufvudsakligen bekant inom köpmansvärlden såsom en begåfvad och driftig affärsman. Dessa egenskaper skola tvifvelsutan komma väl till pass på den post, han intager i utställningen, synnerligen som de paras med personlig älskvärdhet och urbanitet, och de farhågor, som uttalades från somliga håll vid hans utnämning, nämligen att han var för ung och oerfaren för det maktpåliggande uppdraget, synes han vara mannen att vederlägga, att döma af de prof på energi och organisationstalang, han aflagt redan på utställningens förberedelsestadium.

Arthur Thiel är född den 30 sept. 1860 och son till en från Tyskland inflyttad industriidkare. Redan tidigt, vid 14 års ålder, började han sina lärospån som affärsman på kontor i Hamburg. Sedan han i slutet af 70-talet flyttat till Sverige, var han under tio års tid dels anställd i och dels chef för den stora kortvarufirman Bendix, Josephson & komp. härstädes. Ur denna firma

utträdde han 1890 för att ingå i och öfvertaga ledningen af den bekanta stora firman Joseph Leja. Denna befattning lämnade han i och med det att utställningskommissariet lades i hans händer.

Arthur Thiels affärsverksamhet har upprepade gånger fört honom ut på vidsträckta resor både i Sverige och utlandet, under hvilka han ej blott knutit talrika förbindelser i och gjort

Arthur Thiel.

sig förtrogen med handelsvärlden, utan också haft tillfälle att studera in- och utländsk industri och fabriksverksamhet.

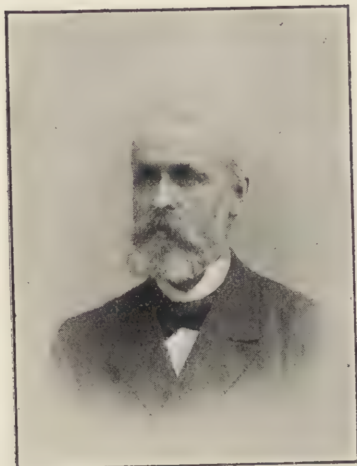
Konstutställningens kommissarie är, som förut nämnts, ledamoten af k. akademien för de fria konsterna *Gustaf Oskar*

Björck. Björck är född 1860 och en af den svenska målarkonstens talangfullaste idkare. Redan såsom akademielev väckte han uppmärksamhet för sin kraftiga och eleganta penselföring och eröfrade 1882 den kungliga medaljen. Följande år begaf han sig ut på flere års studieresor till Paris, München och Italien, och hemskickade under tiden flere präktiga dukar. Sedan

Oskar Björck.

han återkommit till Sverige slog han ned sina bopålar härstädes och har tid efter annan utsändt nya målningar vittnande både om flit och en allt mer mognande konstnärsbegåfning. Björck är upphofsman till de riksbekanta väggmålningarna i Operakällaren och råkade för dessas skull härom året ut för ett anfall, som väckte mycket uppseende och väl ej obetydligt bidrog att

Oskar Almgren.

R. Almström.

E. Fränckel.

C. D. L. W. W:son Munthe.

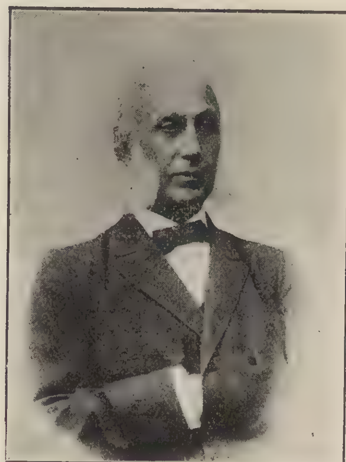
Claes G. Norström.

Th. Odelberg.

K. Wallenberg.

John Philipson.

göra hans namn bekant äfven bland den allmänhet, som icke eljes i någon högre grad intresserar sig för konst.

Inom konstnärsvärlden är Björck omtyckt och uppskattad både såsom människa och konstnär, och skall utan tvifvel veta att fylla sin plats vid utställningen på ett i allo tillfredsställande sätt, besjälad som han är af lifligt intresse för sin uppgift.

Den egentliga ledningen af utställningen är lagd i händerna på ett förvaltningsutskott, hvars medlemmar äro valda bland centralkomiténs ledamöter. Utställningens generalkommissarie är ordförande i detta utskott. Förutom industriutställningens och konstutställningens kommissarier, hrr Arthur Thiel och

E. Wijk.

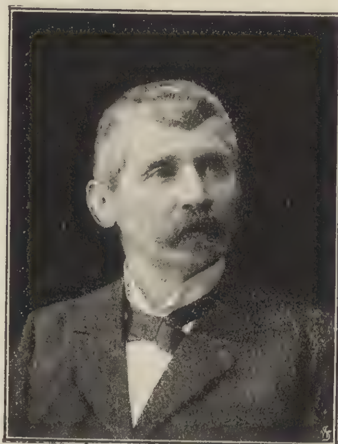
E. Thiel.

Oskar Björck, utgöres utskottet af grosshandlaren *O. Almgren*, fabriksidkaren *R. Almström*, generalkonsuln *E. Fränckel*, majoren *C. D. L. V. W:son Munthe*, civilingeniören *C. G. Nordström*, öfverdirektören *A. T. Odelberg* och bankdirektören *K. A. Wallenberg*.

Förvaltningsutskottet har i sin ordning fördelat åtskilliga grenar af förvaltning och arrangement på olika specialutskott, bland hvilka det viktigaste torde vara finansutskottet, som har att öfvervaka utställningens finanser. Ledamöter i detta utskott äro: bankdirektör *K. Wallenberg*, grosshandlaren *J. Philipson*, grosshandlaren *E. Wijk*, och bankdirektör *E. Thiel*.

Innan vi nu återgå till de arkitekturens målsmän, hvilkas idéer och skapareförmåga afspeglat sig därute i utställningsstaden, måste vi först presentera den man, som varit och är själen i det vidlyftiga och omfattande byggnadsarbetet, eller rättare sagdt i ordnandet af utställningens yttre habit. Denne man är utställningens byggnadschef, arkitekten *Carl Möller.*

Carl Möllers namn åtnjuter inom den nyare svenska byggnadskonsten synnerligt god klang. Och han har den afundsvärda lyckan att med konstnärlig skapareförmåga förena en praktisk uppfattning och erfarenhet, som gjort honom särskildt skickad för det maktpåliggande värf, här lagts på hans skuldror. I förstnämnda hänseende har han dokumenterat sig, bland annat, genom Johannes' kyrka, den stilfullaste och vackraste bland hufvudstadens nyare tämpelbyggnader, och i fråga om den praktiska utöfningen har såväl där som vid en mängd andra byggnadsföretag hans eminenta förmåga tagits i anspråk. Han var, kan man säga, självskrifven att sättas i spetsen för arbetet därute på utställningsfältet, hans praktiska blick borgade för ett *godt* och hans energi för ett *snabbt* resultat, två saker, som äro att sätta värde på, då det gäller att, snart sagdt, i en handvändning trolla fram en hel liten stad. Det är emellertid ej nog härmed: hr Möllers uppgift har äfven varit att uppgöra planordningen i alla dess detaljer, en ingalunda lätt sak, då man betänker dels områdets oregelbundenhet, dels den massa af större och mindre byggnader, som måste beredas rum inom det jämförelsevis begränsade området och ordnas så, att största möjliga harmoni och totalverkan uppnåddes. Att Carl Möller löst denna kinkiga fråga på ett ur både konstnärlig och praktisk synpunkt synnerligen lyckligt sätt, därom skall icke råda mer än en mening.

Carl Möller.

Ibland de arkitekter, som smyckat utställningsfälten med alstren af sina studier och sin fantasi, bör i främsta rummet namnas *Gustaf Ferdinand Boberg.* Redan förut hade han skapat sig ett namn såsom en framstående arkitekt, men hvad han åstadkommit för utställningen är af den art, att ensamt det skulle anvisa honom en hedersplats bland våra arkitekter. Ja, man kan tryggt säga, att hans bidrag till utställningen är sådant, att till och med utlandets förnämsta mästare på byggnadsområdet icke skulle behöfva skämmas därför.

Icke mindre än tre af utställningens största byggnader ha hr Boberg till upphofsman, nämligen Industrihallen, Konsthallen och Maskinhallen. Om den förstnämnda är han dock icke ensam, i det att arkitekten Fr. Lilljekvist också har del däri, men i det, som utgör hufvudförtjänsten hos den väldiga byggnaden, dess ståtligt dekorativa verkan, är hr Boberg den skapande kraften. Det är nämligen han som uppgjort förslag till den imponerande kupolen och de omkring denna grupperade fyra minaretliknande tornen, hvilka höja sig öfver det väldiga förhuset och gifva byggnaden en så grandios och festlig prägel. I Konsthallen har arkitekten äfven åstadkommit ett mästerverk, som verkar högst tilltalande genom sin klassiskt enkla och nobla stil. Äfven maskinhallen utgör ett vackert vittnesbörd om den begåfvade konstnärens smak och fantasi.

Ferd. Boberg.

I förbigående må här anmärkas — och det gäller äfven de öfriga arkitekter, som täflat — att uppgiften varit förenad med icke ringa svårigheter att åstadkomma estetisk effekt och god planordning, på grund af såväl terrängförhållanden som det jämförelsevis begränsade utrymmet. Att dessa svårigheter besegrats på sätt som skett är en heder för våra arkitekter.

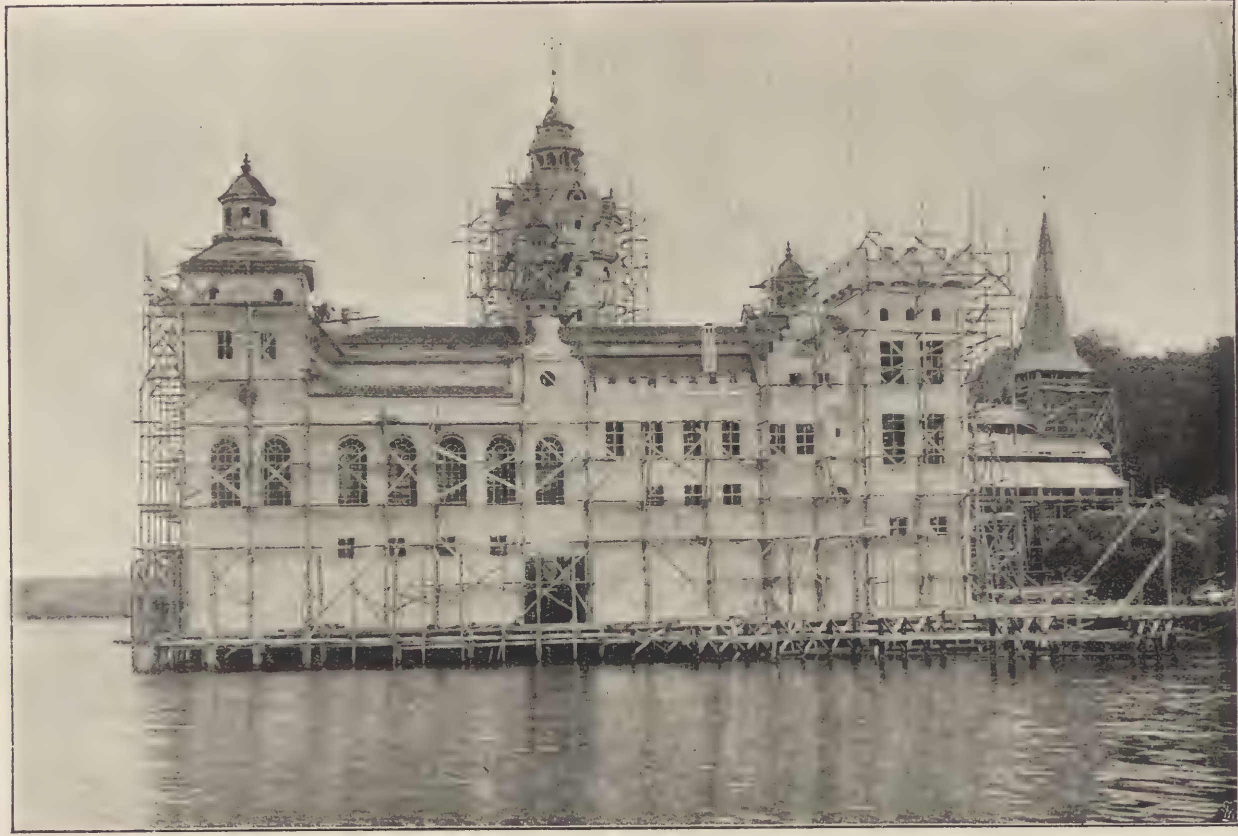
Förutom de nämnda tre hallarne har hr Boberg äfven dokumenterat sin skicklighet och uppfinningsrikedom på andra punkter af utställningsfältet. Han är sålunda upphofsman till aktiebolaget Separators originella och pittoreska paviljong, den mycket omtalade Sagogrottan är både till idé och utförande hans verk och har han jämväl uppgjort ritningar till den synnerligen originella skogsutställningspaviljongen samt dessutom minst ett halft dussin större och mindre paviljonger, såsom Stora Kopparbergs bergslags och post- och telegrafpaviljongen.

Vi ha redan nämnt, att arkitekten *Fredrik Lilljekvist* är delaktig i utställningens största byggnad, Industrihallen, i det att Boberg och han i förening uppgjort ritningen till densamma. Hr Lilljekvists förtjänst är väsentligen plananordningen, som är särdeles lyckligt funnen.

Fr. Lilljekvist.

Denne konstnär har emellertid i högre grad knutit sitt namn vid en annan skapelse på utställningsfältet, hvilken visserligen icke, strängt taget, hör till själfva utställningen, men som utan tvifvel kommer att bli dess största dragningskraft. Vi mena nämligen »Gamla Stockholm». Idén kan ju möjligen sägas vara lätt funnen, enär liknande rekonstruktioner af äldre tiders byggnadsstilar förekommit förut, dels på senaste världsutställningen i Paris, hvarest man uppfört ett helt kvarter, visande huru det gamla Paris tedde sig före den stora revolutionen, och dels på Berlinutställningen 1896, där man framkallat ett mycket pittoreskt »Alt-Berlin». Men det kan man utan tvekan säga, att hr Lilljekvist var rätte mannen att här upptaga och förverkliga denna idé, och utan honom hade sannolikt planen ej kommit på tal. De grundliga och omfattande studier hr Lilljekvist nedlagt på de äldre svenska byggnadsstilarne och som han med sådan framgång gjort frukt-

Gamla Stockholm: Slottet.

(15 sept. 1896).

. Gamla Stockholm.

bärande vid den mångomtalta och mångomskrifna restaureringen af Gripsholms gamla slott, gjorde honom särskildt skickad för en sådan uppgift som denna, och resultatet har också blifvit ett verk, till hvilket både han och utställningen äro att lyckönska. Det är ingen småsak att på ett knappt tillmätt utrymme provisoriskt trolla fram en hel stadsdel med slott, kyrkor, offentliga byggnader, gator och gränder, fästningsmurar, torn och vallgrafvar så, att äfven den kritiske betraktaren får en lefvande illusion af att stå öga mot öga med det förflutna, men att uppgiften lösts på ett mästerligt sätt har man redan i verkets ofullbordade skick kunnat konstatera.

Hr Lilljekvist har äfven uppgjort ritning till den paviljong, i hvilken sport- och turistutställningen inrymmes, samt den eleganta paviljong, konungens jaktklubb låter åt sig uppföra på sluttningen bakom Industrihallen, hvilken paviljong, i motsats till de öfriga utställningsbyggnaderna, är afsedd att stå kvar och därföre delvis är uppförd af sten.

En af utställningens i arkitektoniskt hänseende svåraste pröfvostenar var, därom torde alla vara ense, tillbyggnaden af Nordiska museets ofullbordade väldiga länga. På grund af de ofantliga dimensionerna hos den färdiga delen kunde det icke bli fråga om någon tillbyggnad efter samma storslagna mått och i likartad genomförd stil, som kunnat ge det hela prägeln af enhet. Uppgiften måste begränsas till en tillbyggnad i mindre skala, men därvid låg också den faran mycket nära till hands, att de olika delarne skulle komma att svära emot hvarandra allt för mycket, eller, med andra ord, att tillbyggnaden skulle se ut som om den icke hörde dit. Arkitekten *Agi Lindegren* löste knuten på ett sätt, som alla erkänna vara helt enkelt mästerligt, och som på samma gång det reducerat tillbyggnadens dimensioner likväl gifvit det hela en prägel af harmoni och helhet. Genom det tillbyggda midtelpartiet med sin rikt dekorerade gafvel och sitt öppna torn förmedlas öfvergången från det stora stenpalatset till den betydligt lägre tillbyggnaden på ett sätt, som ej allenast utplånar motsatserna, utan äfven behagligt och ögonsmekande låter den ena stilen omärkligt öfvergå i den andra. Kort sagdt, den unge arkitekten har här utfört ett arbete af verkligt hög konstnärlig rang.

Till fiskerihallen — den allmänna nämligen, hvilket väl bör särskildt betonas, enär norrmännen ha uppfört en särskild fiskerihall för sin egen räkning — har ritningen uppgjorts af göteborgsarkitekten *E. Thorburn.* Byggnaden är pittoresk, det kan ej nekas, och lär grunda sig på motiv från sjöbodar från västkusten, ehuru det vill förefalla oss, som om man äfven skulle kunna spåra reminiscenser från de norska stafkyrkorna, särskildt i grupperingen. Man har hört anmärkningar framställas mot byggnadens röda färg såsom varande ful, men för det första måste ju äfven färgen ansluta sig till förebilderna och för det andra skall hallen säkerligen, just genom sin färg, komma att göra en god kontrastverkan mot omgifningarna af frisk grönska och blått vatten.

Agi Lindegren.

Bland öfriga utställningsbyggnader ådrager sig, som vi redan nämnt, Stockholms stads paviljong berättigad uppmärksamhet såsom särdeles smakfull och förnäm. Den har till upphofsman arkitekten *G. Wickman*, och hur många vackra prof han förut visat på arkitektonisk smak och fruktbärande studier, skulle vi nästan vara frestade säga, att han här öfverträffat sig själf. På samma gång som denna paviljong är ett mycket intressant stilprof, gör den en så nobel och i bästa mening tilltalande verkan, utan något

Eugen Thorburn.

G. Wickman.

effektsökeri. Hr Wickman har tidigare dokumenterat sig som en verkligt begåfvad konstnär på sitt område genom flere arbeten, bland hvilka i synnerhet må nämnas den svenska villan på Chicagoutställningen, som både där och här hemma väckte en för sin upphofsman särdeles smickrande uppmärksamhet.

På utställningsfältet skola vi för öfrigt på skilda håll upptäcka spår af hans verksamhet. Han har sålunda uppgjort ritningarna till Bergs diorama, skånska storindustriens vackra paviljong, Reinholds bageri och dessutom åtskilliga andra smärre paviljonger. Han har jämväl fått i uppdrag att ordna den svenska stenindustriens friluftsutställning.

Den kombinerade paviljong, i hvilken krigsmakten till lands och vatten skall residera, har till skapare arkitekten *E. Josephson.* Själfva utställningsbyggnaden utgöres egentligen af ett par för ändamålet apterade galérskjul, men dessa döljas fullkomligt bakom en fasad, i hvilken konstnären lyckats på ett smakfullt och harmoniskt sätt affischera byggnadens bestämmelse så tydligt, att man ögonblickligen vet, hvad som måste rymmas där inom. Det ena partiet af fasaden visar nämligen omisskänneligt konturerna af ett tält, det andra aktern af ett linjeskepp, dessa så grupperade och förenade

Erik Josephson.

med hvarandra, att likafullt en konstnärlig helhetsverkan uppnås. Man skulle endast vilja önska att samtliga galérvarfvets skjul kunde få en lika briljant och konstnärlig »skyddande förklädnad».

En af utställningens allra flitigaste arkitekter är *Fredrik Dahlberg*. Nästan hvart man vänder sig på utställningsområdet hittar man på något byggnadsverk, vare sig officielt eller enskildt, som har honom till upphofsman. Och vi behöfva heller icke gå så särdeles långt för att konstatera det vi i hr Dahlberg ha en arkitekt med både utvecklad konstnärlig smak och tydlig praktisk läggning. Redan administrationsbyggnaden, som reser sig omedelbart invid entréen, bär vittne därom. Utom denna byggnad har hr Dahlberg uppfört ritningarna till restaurantpaviljongen invid vägen, just den där, å hvars tak en af förbindelsebryggorna utmynnar, såsom redan beskrifvet är. Den kolossala trädgårdshallen, af hvars väldiga stomme vi redan lämnat en afbildning i första kapitlet, är likaledes hr Dahlbergs verk. Dessutom har han uppgjort ritningen till det pumpverk, som skall förse Skansens bassänger med vatten, till fotografiska utställningens paviljong och dessutom till inemot ett halft dussin smärre paviljonger.

Fredrik Dahlberg.

En originell byggnad är den för grufutställningen och geologiska undersökningen gemensamma, som fått sin plats strax intill Djurgårdsteatern. Med sitt höga vindspel påminner den redan på afstånd om ett grufhus, och i dess inre kommer ej heller detta intryck att jäfvas, i det att här anordnas en illusorisk imitation af ett grufschakt med sina stollgångar o. s. v. Upphofsman till denna byggnad, som säkerligen kommer att bli mycket uppmärksammad, är den unge arkitekten *L. I. Wahlman*.

L. I. Wahlman.

Detta om arkitekterna. De ha alltid den förmånen att de kunna låta sina verk tala för sig, och vi tro oss ha visat, att dessa vittnesbörd äro sådana, att ingen af dem behöfver frukta någon efterkritik vare sig af de sakkunnige eller af den stora allmänheten. Icke lika lyckligt ställda äro de medarbetare i det stora verket, hvilka mera fått detaljarbetet på sin lott, och dock är äfven deras verksambet af den omfattning och betydelse, att den förtjänar särskildt uppmärksammas.

Vi ha t. ex. först och främst biträdande ingeniören för kaj- och vägbyggnader, hvilken titel kort och godt skulle kunna omskrifvas med: byggnadschefens närmaste man. Denna icke så litet ansvarsfulla post, som utom praktisk ingeniörsduglighet fordrar egenskaper som arbetsledare, innehafves af civilingeniören *F. Almqvist.* Då man sett, hvilka omfattande arbeten det utförts på utställningsfältet i form af vägröjning och kajbyggnader, förstår man, att uppdraget ställt ej små kraf på sin man, och då man vidare vet, att det i våra dagar vill åtskilligt till utöfver konsten att befalla: att leda och behärska ofta oroliga och lätt missnöjda arbetarskaror på ett sådant sätt, att inga konflikter uppstå, då ligger ju i det faktum att utställningens förberedelsearbete kunnat fortgå

F. Almqvist.

utan några af dylika orsaker härrörande afbrott äfven ett direkt erkännande af ingeniör Almqvists kapacitet. Ingeniör Almqvist är dessutom sekreterare i byggnadsutskottet.

George Lindberg.

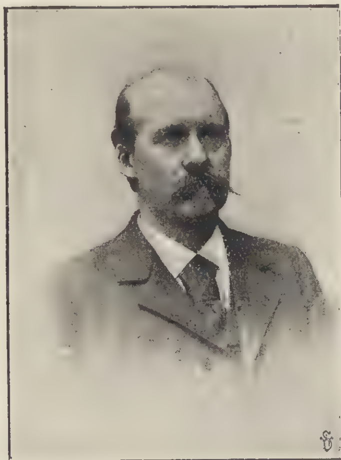
En viktig post, som jämväl kommer att sätta sin man på prof, är den som anförtrotts åt maskingeniör *George Lindberg*. Då vi här tala i futurum, mena vi, att ingeniör Lindbergs egentliga verksamhet väl börjar med att maskinhallen skall mottaga sitt innehåll af dessa mångskiftande, olikartade typer af maskiner, med hvilkas tillhjälp människan mångtusendubblat sina relativt svaga krafter. Hr Lindberg är med andra ord ingeniör och tekniskt biträde för maskinhallen. Det säger sig själft, att på denna post kräfvas grundliga både teoretiska och praktiska insikter i maskintekniken och hvad därtill hör. Det chefskap hr Lindberg under flere år utöfvat vid en af Stockholms största anläggningar för skeppsbyggeri och maskinindustri, nämligen Lindbergs mekaniska verkstad och varf, är en borgen för att han skall visa sig vuxen det ansvarsfulla uppdrag, som lagts i hans händer. Hr Lindberg är jämväl sekreterare i maskinutskottet och elektricitetsutskottet.

Fritz Söderbergh.

Hvar och en torde veta, att för att uppföra ett hus är det icke nog att få en ritning uppgjord huru det skall se ut utan och innan, det fordras också

ett konstruktivt arbete, som förutsätter en ej liten teknisk skicklighet. Den konstruktiva delen af utställningens officiela byggnadsverksamhet länder också civilingeniören *Fritz Söderbergh* till all heder. Vi ha för detta påstående ej blott att stödja oss på erkända fackmäns utsagor, utan ock på det ännu mer påtagliga faktum, att utställningsbyggnaderna redan trotsat väl icke »tusen stormar», som A. O. Wallenberg brukade säga i världen, men ett par så pass frestande vinterstormar, att deras soliditet kan anses höjd öfver alla tvifvel. Vi äro icke fackmän, men vi tro, att detta i alla fall bevisar något i fråga om konstruktionens beskaffenhet, synnerligen som vi föreställa oss, att det icke skall vara ett lekverk, att konstruera en sådan jättebyggnad som exempelvis industrihallen af ett så relativt bräckligt materiel som idel trä. Ingeniör Söderbergh har konstruerat industrihallen, maskinhallen och Nordiska museets tillbyggnad samt dessutom viadukterna öfver Djurgårdsvägen och Allmänna gränd.

John Wallmark.

Slutligen ha vi att nämna den man, som fått på sin lott att försköna omgifningarna därute eller, som den officiella termen lyder, anordna park- och trädgårdsanläggningar: trädgårdsdirektören *John Vallmark.* Att hr Wallmark är en man, som förstår sin sak i grund och botten, framgår tillräckligt af den verksamhet han nu i åtskilliga år utöfvat ute vid Haga. Dess vackra trädgårdsanläggningar och orangerier bära vittne om han intresse för och skicklighet i sitt fack och gifva oss visshet om, att han skall för sin del kläda utställningen i en sommarskrud, som väsentligt kommer att öka besökarens nöje och trefnad.

V.

Utställningens ram.

Mälarstaden och dess omgifningar.

Stockholms vapen.

Medan vi vänta på det ögonblick, då flaggorna skola flyga i topp därute på utställningsfältet och klingande musik och dånande salut skall förkunna världen, att den fjärde skandinaviska utställningen är invigd, böra vi kanske passa på att kasta en orienterande blick på utställningens ram, eller vår vackra hufvudstad med dess väna omgifningar. Vi anse oss kunna göra detta med så mycket lugnare samvete som Stockholm äfven *utan* utställning är en sevärdhet, hvilken städse väcker främlingens beundran.

Med vår tids bekväma kommunikationer är det numera en jämförelsevis lätt sak för äfven de aflägsnare landsdelarnes invånare att någon gång göra ett besök i landets hufvudstad. Emellertid göra de stora afstånden fortfarande att för mången blir ett Stockholmsbesök en ouppfylld dröm. Närmast för dessa, som få nöja sig med att af ord och bild skapa sig en föreställning om hufvudstaden och att låta sin fantasi utfylla beskrifningens konturer med lif och färg, är efterföljande skildring afsedd; dock hoppas vi, att äfven de läsare, som personligen gjort Mälardrottningens bekantskap, skola kunna läsa dessa rader med nöje och behållning. Ty Stockholm är en stad, som man ingalunda lär sig känna och i detalj studera under ett kort besök — det finnes till och med stockholmare, som

Stockholm i vinterskrud.

själfva ha en tämligen ytlig kännedom om sin stad, ehuru de varit bosatta där i åratal.

Vi veta allt för väl, att vi icke förtälja något nytt, då vi säga, att Stockholms läge gör denna stad till en af de vackraste i världen. Detta har sagts otaliga gånger och på mångahanda tungomål, men som det är en obestridlig sanning kan det knappast upprepas för ofta. Stockholm är vackert vid alla årstider: i vinterdagens gnistrande klarhet, då dess husmassor drapera sig i ett täcke af bländhvit snö, då snabba slädar ila genom gatorna och munter bjällerklang fyller luften, — i vårbrytningens tid, då mälarisen kommer dansande i väldiga flak nedför Norrströms skummande vågor, då lifvet vaknar i hvarje vrå och friska vindar med drifvande skyar svepa in från de vida fjärdarne, — i midsommarnattens mystiska ljus, då reflexerna af den flydda dagen ännu dröja sig kvar på speglande vatten, medan den nya dagen rodnar öfver Djurgårdens vågiga skogslinier och kastar ett varmt purpurskimmer öfver de södra bergens grå stalper och hopgyttrade hus, — ja, till och med i höstens kulna dagar, då stormen piskar fjärdarnes vatten till skummande vågor och sliter de gula löfven från trädens kronor, till och med då, i denna förgängelsens vemodsstämning, är Stockholm vackert. Men allra vackrast är det en eftersommarafton, då månen gjuter sitt silfverskimmer öfver de mörka hustaken och speglar sig i de rörliga böljorna, medan otaliga ljus blänka som pärlband utmed stränderna och de talrika farkosternas gröna och röda ögon glida fram och åter öfver vattnet, lysa och försvinna. Ett sådant ögonblick, då storstadsbullret småningom lägger sig till ro, medan musikens toner fylla den ljumma luften, är »Mälardrottningen» som mest intagande, och då förstår man också, hvarför Stockholm fått namnet »Nordens Venedig».

I förhållande till storlek och folkmängd upptager Stockholm ett betydligt utrymme, på grund däraf att terrängen genomskäres af en mängd vattendrag, hvilka också itudela staden i två skilda delar, Norr och Söder. Mellan dessa ligger den på en holme byggda äldsta staden som en föreningslänk. Den norra stadsdelen, som återigen delas i tre sådana, nämligen Norrmalm, Östermalm och Kungsholmen, är den största, folk-

Strömmen och slottet i månbelysning.

rikaste och tätast bebyggda och i denna koncentrerar sig egentligen storstadslifvet. »Staden inom broarna», såsom den ursprungliga staden kallas, är jämförelsevis liten, men mycket tätt bebyggd och har i det stora hela bibehållit en ålderdomlig karaktär. Södermalm åter har på grund af terrängsvårigheter o. s. v. haft svårt att följa med i utvecklingen och verkar i mycket ännu som en stor småstad med en alldeles säregen prägel, men torde, då dess länge närda önskningar om tidsenliga uppfartsvägar en gång blifvit förverkligade, i sin tur gå en rik utveckling till mötes.

Vi antaga, att läsaren ingenting har emot att efter denna lilla inledning göra en promenad genom hufvudstaden i vårt sällskap.

Vi välja till utgångspunkt Gustaf Adolfs torg, Stockholms både geografiska och sociala centralpunkt. Midt på detta torg, som fordom hette Norrmalmstorg, står en af d'Archevesque modellerad ryttarstaty af Gustaf II Adolf, efter hvilken staty torget erhållit sitt nuvarande namn. Östra sidan af torget intages af det nya, ståtliga operahuset, och midt emot detta ligger det från förra århundradet härstammande Arffurstens palats *, så kalladt, emedan det af prinsessan Sofia Albertina, Gustaf III:s syster, testamenterades att innehafvas af den till tronen närmast berättigade arfprinsen. För närvarande residera därstädes prinsarne Karl och Eugen. Vi ha i det föregående omnämnt, att utställningsbyrån jämväl är inrymd i detta palats. Norra sidan af torget intages af en rad rätt ståtliga privatbyggnader, bland hvilka märkes Hôtel Rydberg, ett af Stockholms största och bäst inredda hotell med präktiga och mycket besökta restaurationslokaler. Åt söder fortsättes torget af Norrbro, byggd i slutet af förra århundradet, öfver Mälarens norra utlopp, den s. k. Norrström, och på andra sidan om denna bro höjer sig Kungliga Slottets väldiga, imponerande massa.

Vi vända nu våra steg österut till att börja med, och passera den lilla bit af Arsenalsgatan, som skiljer Gustaf Adolfs torg från Jakobs torg, uppkalladt efter den där belägna Jakobs kyrka, hvilken i sitt yttre ej företer något märkvärdigt, om

---

* Se illustrationen å sid. 9.

Hôtel Rydberg.

K. Operans byggnad.

man undantager den ovanligt vackra portalen, ett verkligt konstverk, skänkt till kyrkan af den berömde fältherren Jakob de la Gardie och hans maka Ebba Brahe, Gustaf Adolfs ungdomsbrud. Kyrkans inre genomgick för några år sedan en genomgripande och originell restaurering af arkitekten Carl Möller. Midt emot kyrkan sträcker sig nya operahusets sidofasad, mot öster afslutad af den magnifika Operaterrassen, från hvilken erbjuder sig en synnerligt vacker och liflig utsikt. Under terrassen, som är ett af Stockholms mest omtyckta friluftskaféer, ligga Operakällarens matsal och kafé, utstyrda med slösande prakt och konstnärlig elegans.

Några steg till, och vi befinna oss i Kungsträdgården, det fashionabla Stockholms promenad- och mötesplats. Den del däraf, som ligger norr om Arsenalsgatan, var fordom kunglig trädgård och afstängd för allmänheten. Platsen söder om nämnda gata, nu kallad Karl den tolftes torg, till skillnad från den norra delen eller Karl den trettondes torg, var fordom bebyggd med ett ståtligt, 1825 nedbrunnet palats, »Makalös» kalladt, uppfördt af de praktälskande De la Gardierna på 1600-talet och sedermera användt dels till arsenal, dels till teater. Hit var utställningen 1866 förlagd. Vid Kungsträdgården, eller »torget», som det i dagligt tal heter, ligga åtskilliga beaktansvärda byggnader: på östra sidan Dramatiska teatern och en enskild byggnad, i hvilken Panoptikon inrymmes, i nordvästra hörnet Konstföreningens hus, hvars bottenvåning intages af Blanchs kafé, ett af hufvudstadens större nöjesetablissement med gratismusik. I norra delen af Kungsträdgården står Karl XIII:s staty, i den södra Karl XII:s, modellerad af Molin, och midt emellan dem reser sig Molins vackra fontän, omgifven af skuggiga träd. Den, som vill se »hela Stockholm», bör en vacker vårdag styra sina steg hit vid vaktparaddags, då han skall i östra alléen återfinna en hel mängd af Stockholms celebra personligheter, framför allt K. Operans och Dramatiska teaterns artister.

Om vi nu styra våra steg söderut, komma vi till den s. k. Blasieholmen. Som namnet antyder fanns här förut en holme, eller rättare: det fanns två, den ena kallad Käpplingeholmen, hvars namn förevigats genom det allt för väl bekanta nidingsdåd,

Kungsträdgården.

som i vår historia fått namnet Käpplingemordet. Numera är Blasieholmen, trots namnet, ingen holme alls. Här ligger det storartade Grand Hôtel, uppbygdt på 1870-talet af Regis Cadier och Stockholms största hotell, vidare norska ministerhotellet och ytterst på udden Nationalmuseum*, en både vacker och dyrbar byggnad, innehållande en mängd konstskatter, som säkerligen ingen Stockholmsbesökande försummar att taga i betraktande. Bakom Nationalmuseum ligger Norra Blasieholmshamnen och bakom Grand Hotell ett torg, kalladt Blasieholmstorg. Invid eller i omedelbar närhet af detta ligga flere publika byggnader, såsom utrikesministerns hotell, frimurarehuset, Blasieholmskyrkan, den provisoriska K. Operan (f. d. Svenska eller Nya teatern) samt Musikaliska akademien.

Från platsen framför Nationalmuseum leder en järnbro öfver till Skeppsholmen, där flottan har sin station med kyrka, kaserner, varfs- och boställsbyggnader samt Sjökrigsskolan. Framför denna senare står Vegastenen och något längre bort Svensksundstenen. Holmen är en mycket omtyckt, vacker och skuggig promenadplats. Skeppsholmen förenas medels en kort järnbro med en mindre, bergig holme, kallad Kastellholmen efter ett här uppfördt kastell med salutbatteri. Från kastellet och den platå, på hvilken det reser sig, har man en vacker och rätt vidsträckt utsikt. Skepps- och Kastellholmarne äro blott med ett tämligen smalt vatten skilda från den främre Djurgården, hvarest utställningen är belägen.

Men vi begifva oss åter till Blasieholmen och fortsätta till inre ändan af Nybroviken, som här skjuter in som en kil. Vi passera öfver Arsenalsgatans fortsättning och träda in i Berzelii park, en af hufvudstadens minsta, men vackraste parkanläggningar, uppkallad efter den berömde kemisten Berzelius, hvars staty blifvit uppställd här. Platsen var fordom en pöl, bärande det föga tilltalande namnet Katthafvet, med utlopp i Nybroviken, öfver hvilket fanns en bro, som ännu synes, ehuru utfylld på ömse sidor. Vid Berzelii park ligga Berns salonger, ett bekant förlustelseställe af storartade dimensioner och mycket elegant. Åt norr begränsas parken af Hamngatan och det rätt ståtliga Norrmalmstorg, ändpunkt för spårvägstrafiken till Djurgården.

* Se illustrationen å sid. 56.

Humlegården.

Vi ha redan i början af detta arbete gjort en spårvagnstur utmed Strandvägen och iakttagit hvad där finnes att se, hvadan vi nu i stället styra våra steg i nordlig riktning. Vi gå den nyanlagda Birger Jarlsgatan, som i nordvästlig riktning utgår från Nybroplanen, bred som en modern storstadsaveny och flankerad af stora, moderna hus, delvis ännu under byggnad. Färdig lofvar gatan att bli en af de ståtligaste i Stockholm. Så uppnå vi Stureplan, ett litet torg, infattadt af präktiga byggnader, och passera en liten bit af Biblioteksgatan till Humlegården eller Linnéparken.

Denna Stockholms största offentliga park är i mer än ett hänseende sevärd. Vackert kuperad som den är, erbjuder den med sina alléer och buskager af olika, delvis rätt sällsynta trädslag, sina blomsterrabatter och gröna gräsmattor en mycket behaglig tillflyktsort. Humlegården är ock en mycket omtyckt lekplats för det yngsta Stockholm. I södra delen af parken ligger Riksbiblioteket, en stor byggnad, innehållande en massa litterära skatter. Visningssalen förtjänar i synnerhet ett besök; där finnes en mycket intressant samling af gamla böcker (däribland den beryktade s. k. Djäfvulsbibeln) och handskrifter. Tillträdet är afgiftsfritt. Väster om biblioteket är uppställd en bronsafgjutning af Per Hasselbergs grupp »Farfadern». Midt i parken reser sig den af Kjellberg modellerade Linnéstatyn, och i dess nordöstra hörn på en vacker kulle har Börjesons staty af kemisten Schéele, ett präktigt konstverk, sin plats.

I norr afskäres Humlegården af Karlavägen, som fortsätter vidare österut, en präktig, bred esplanad, med planteringar i midten och körbanor å ömse sidor. Vi befinna oss nu i det fashionabla och välbyggda Östermalm, Stockholms folkrikaste stadsdel. Som ett vältaligt exempel på hufvudstadens kolossala utveckling under de senaste årtiondena torde kanske böra nämnas, att den bäst bebyggda delen af Östermalm, på ömse sidor om Karlavägen och kvarteren norr därom, ännu för ett tjogtal år sedan utgjordes af tobaksland eller ofruktbara bergknallar. Af den villastad, som under första hälften af 70-talet anlades norr om Humlegården, finnes just icke mycket kvar, i det villorna till största delen ersatts af större hus, mer eller mindre utpräglade hyreskaserner. Norr om Karlavägen och parallelt

med denna löper den breda Valhallavägen, som åt denna sida afslutar Stockholm. På andra sidan denna väg ligga Östra stationen (Stockholm—Djursholm—Rimbo-banan), det storartade sjukhuset Sofiahemmet, Idrottsparken och Artillerikasernen.

Om vi nu återvända till Karlavägen och följa denna österut, komma vi till det s. k. Industripalatset, som, ursprungligen byggdt till cirkus, efter skiftande öden fått inrymma ett handelsmuseum. Snedt emot detta ligger Veterinärinstitutet. Något

Karlavägen.

längre bort träffa vi på en bit af gamla Stockholm, några tämligen oansenliga hus, som fordom tjänade till tullhus. Det är, med andra ord, gamla Ladugårdslandstull. Härifrån fortsättes Karlavägen i nästan sydlig riktning af den breda, nyanlagda Narvavägen, som utmynnar i Strandvägen midt för den nya Djurgårdsbron. På vänster hand resa sig gardeskasernernas väldiga komplex, nedanför dessa ha vi på samma hand ännu en bit af gamla Stockholm, en kvarstående del af f. d. kungliga

lustslottet Fredrikshof, under Gustaf III:s tid ömsevis kungligt residens, ömsevis statsfängelse, sedermera gardeskasern. Längre ned på samma sida och vid slutet af Strandvägen se vi Skogsinstitutet med dess vackra park.

Om vi nu skulle anträda återtåget till Stockholms centralare delar längs Storgatan som med sin fortsättning Humlegårdsgatan i östlig och västlig riktning tudelar Östermalm! Före Nybrovikens utfyllning och anläggandet af Strandvägen, då all trafik till och från Djurgården gick fram här, kunde gatan göra skäl för sitt namn, nu gör den det icke längre, tämligen oansenlig som den är. Af publika byggnader har den endast att uppvisa den gamla utdömda hästgardeskasernen.

Storgatan utmynnar i Östermalmstorg, där en liflig torghandel drifves. Till vänster ligger Östermalms kyrka, eller Hedvig Eleonora, som den ock kallas. Kyrkans midtelhvalf utgöres af en väldig kupol. För öfrigt äger hon intet särskildt anmärkningsvärdt, om man undantager de präktiga klockorna. Vid norra sidan af Östermalmstorg ligger den lilla Folkteatern, ett anspråkslöst Thaliatämpel, hvarest företrädesvis folkkomedier och s. k. boulevarddramer uppföras.

Sedan vi nu från detta torg passerat nedåt Humlegårdsgatan, befinna vi oss åter vid Humlegården. Vi fortsätta emellertid nu västerut, passera mynningen af Engelbrektsgatan, hvarest de elektriska spårvagnarne till Djursholm stanna, och se till höger den Lindmarkska tunneln gapa mot oss i David Bagares gatan. Denna tunnel, dragen genom den grusås, på hvilken Norrmalm till stor del är byggd och som fordom kallades Brunkeberg, utmynnar på andra sidan i Tunnelgatan, några stenkast från Drottninggatan och förmedlar gångtrafiken mellan Norrmalm och Östermalm.

Från denna punkt, där Birger Jarlsgatan i sig upptager den forna Norrlandsgatan, har man blott några steg fram till Roslagstorg, hvars märkvärdighet egentligen ligger däri, att här »det Stockholm som går» och »det Stockholm som kommer» så att säga räcka hvarandra handen. Nya, stora stenkolosser resa sig vid sidan af oansenliga, mer eller mindre fallfärdiga träkåkar, bakom hvilkas portprång och multna plank man ofta anträffar formliga små trädgårdsidyller, minnande om »den

Norra Spårvägsbolagets hus.

gamla, goda tiden», eller pittoreska gårdsinteriörer. Torget är egentligen ett utfylldt träsk, och detta träsk var återigen kvarlefvan af ett vattendrag, som sträckte sig mellan Brunnsviken till Nybroviken, ett vältaligt bevis på de stora förändringar Stockholms topografi undergått under de sex århundraden, som förflutit sedan Birger Jarl lade grunden till den svenska hufvudstaden.

Till höger om Roslagstorg, mellan detta och Humlegården, ligger Eriksberg, en tämligen landtlig idyll, tillhörig Timmermansorden. I hörnet af torget och Tegnérgatans mynning är Norra spårvägsbolagets stora byggnad med väldiga stallar, förrådshus, vagnsskjul o. s. v. Norr därom, vid Roslagsgatan, ligger Nya realläroverket, en präktig, blott några år gammal byggnad, och ej långt därifrån reser sig den lilla, men vackra katolsk apostoliska kyrkan. Här i närheten, bakom spårvägsbolagets komplex, ligger äfven Immanuelskyrkan, en stor, men mycket enkelt inredd gudstjänstlokal för de s. k. waldenströmarne.

Roslagsgatan fortsätter åt norr ut till Albano, tangerande Bellevue-parken på vänstra sidan. På den högra ser man uppe på berget det af högt stängsel omgifna Nya epidemisjukhuset. Bellevueparken, som genomskäres af Värtabanan, är synnerligen täck, starkt kuperad, med en massa stora, skuggiga träd. Den sträcker sig ända ned till Brunnsviken och i dess omedelbara närhet ligger det omtyckta utvärdshuset Stallmästaregården, hvarom mera längre fram.

Nu befinna vi oss återigen ute i stadens periferi, och för att icke göra några onödiga omvägar och spara våra ben kunna vi bestiga spårvagnen vid Norrtull, ungefär ett par stenkast från Stallmästaregården. Vägen bär genom en lång alléprydd gata, Norrtullsgatan, kantad på ömse sidor med en rad hus, bland hvilka märkas Borgerskapets ståtliga änkhus samt, midtemot, det stora och vidsträckta Allmänna barnhuset, en i sitt slag ovanligt storartad inrättning. Något söder därom utbreder sig en rymlig plan på ömse sidor om gatan och här först börjar staden att åter breda ut sig. Till höger leder Karlbergsvägen genom en stadsdel, som till största delen ännu blott finnes på papperet, ut till f. d. lustslottet af samma

namn, nu krigsskola, till vänster böjer spårvägen ned genom Surbrunnsgatan och fortsätter Sveavägen eller, som den i dagligt tal ännu kallas och heter, Stora Badstugatan fram till Tegnérgatans korsning, hvarest den s. k. Ringlinien går förbi.

Tegnérgatan är till hela sin fysionomi en modern gata, i hvilken numera ingen skulle kunna igenkänna den backiga, trånga och illa bebyggda Trebackarlånggatan, som fanns ännu för cirka 15 år sedan i så godt som orubbadt skick. Om man från Tegnérgatan tar kosan uppåt en af dess tvärgator, Döbelnsgatan, kommer man till Johannes kyrka, den nyaste af hufvudstadens territorialkyrkor i synnerligen vacker och tilltalande stil. Kyrkans gedigna och stämningsfulla inre förtjänar äfven ett besök. På den omgifvande kyrkogården kvarstår som ett arkitektoniskt kuriosum den gamla klockstapeln, hvars klockor fordom kallade till andakt i det lilla oansenliga träkapellet, som refs för ett dussin år sedan. På kyrkogården hvilar bland andra Georg von Döbeln, den käcke, af Runeberg besjungne hjälten från finska krigets dagar. Söder om kyrkogården vid en öppen plan ligger brandkårens hufvudstation.

Johannes kyrka.

Härifrån leder i sydlig riktning en större längdgata, Malmskillnadsgatan, sträckande sig längs krönet af den forna Brunkebergsåsen. Vid denna gata märkas Arbetareföreningens hus samt Allmänna telefonbolagets vackra byggnad, hvars väldiga telefontorn, från hvilket tusentals trådar utgå i alla riktningar, är synligt vidt och bredt omkring. Malmskillnadsgatan utmynnar

Telefontornet.

i Brunkebergstorg, från hvilket en helt kort gata, Malmtorgsgatan, leder ned till Gustaf Adolfs torg.

Från Brunkebergstorg kunna vi åter begifva oss åt norr genom den smala Beridarebansgatan. Här ligger på vänster hand ett hus, i hvilket skaldinnan Anna Maria Lenngren föddes, enligt hvad en uppsatt minnestafla ger vid handen. Något längre fram, i hörnet af Klarabergsgatan, ligger på höger hand Gymnastiska centralinstitutet. Beridarebansgatan utmynnar i Mästersamuelsgatan midt emot Slöjdskolan. Två smärre gator å ömse sidor om denna, Sergelgatan och Slöjdgatan, leda fram till Hötorget, ett af Stockholms största och lifligaste salutorg med en stor saluhall. Fortsätter man i nordlig riktning i Olofsgatan, står man snart vid Adolf Fredriks vackra kyrka, omgifven af en lummig kyrkogård, på hvilken, bland andra, skalden Bengt Lidner ligger jordad under en af Svenska akademien rest minnesvård. I kyrkans inre märkes bl. a. den af Tobias Sergel modellerade minnesvården öfver den franske filosofen René Descartes (Cartesius), som, inkallad af drottning Kristina, dog i Stockholm år 1650.

Väster om kyrkogården utbreder sig fram till Drottninggatan en efter kyrkan uppkallad öppen plan, vid hvars norra sida Vetenskapsakademiens hus reser sig. I denna byggnad inrymmas bland annat stora och rika naturvetenskapliga samlingar (Naturhistoriska riksmuseum), hvilka äro öppna för allmänheten och äro i hög grad förtjänta af ett besök.

Nu ha vi hunnit ut på Drottninggatan, hufvudgatan par préférence. Här råder en liflig trafik och gatan är i hela sin

Drottninggatan.

längd kantad af affärslokaler. För att göra vår promenad så effektiv som möjligt är det bäst att vi i andanom förflytta oss till dess södra mynning och därifrån taga vår utgångspunkt.

När en gång i tiden »riksbyggnaderna» på Helgeandsholmen blifva färdiga, skall i Drottninggatans förlängning en ny bro leda öfver strömmen och nämnda holme från Norrmalm till staden. Denna bro ligger emellertid ännu i framtidens sköte. För närvarande utmynnar Drottninggatan i den längs strömmen ledande Strömgatan och afspärras mot vattnet af ett dubbelt järnräck. På vänstra sidan, med den kolonnerade fasaden åt Strömgatan, ligger det stora Bondeska palatset, till höger det för några år sedan uppförda ståtliga Adelsvärdska huset. Den lilla bit af Drottninggatan, som sträcker sig från Strömgatan till Fredsgatan, är obetydligt trafikerad, men från hörnet af sistnämnda gata blir den så mycket lifligare. På den allt för smala körbanan rör sig en aldrig slutande rad af arbetsåkdon, droskor och skramlande omnibusar, och på asfalttrottoarerna å ömse sidor glider i olika riktningar en oafbruten människoström: brådskande affärsmän, makliga flanörer, damer som äro ute för att visa sina nya toaletter eller för att inspektera butikerna o. s. v. Husens nedre våningar upptagas så godt som uteslutande af kolossala spegelglasfönster, bakom hvilka allehanda varor exponeras för den förbigående allmänhetens blickar. Visserligen kan Drottninggatan icke hvarken i butikernas prakt eller trafikens liflighet mäta sig med de stora metropolernas hufvudpulsådror, men en middagspromenad å densamma en vacker vårmiddag ger ändock ett afgjordt intryck af storstad.

Några i egentlig mening monumentala byggnader har Drottninggatan dock knappast att uppvisa. Af offentliga byggnader äro att märka Länsresidenset, hvarest höfdingen öfver Stockholms län med tillhörande ämbete residerar, samt Norra latinläroverket, beläget väster om gatan på en rymlig, delvis med vackra planteringar utfylld öppen tomt. På ömse sidor om ingången till läroverkets gård ligga två paviljonger, inrymmande en del af Nordiska muséets bekanta samlingar, den s. k. allmogeafdelningen. Andra delar af muséet äro inrymda i förhyrda lägenheter i närheten, i afvaktan på den tid, då den

nya museibyggnaden ute på Djurgården skall bli färdig för att under ett tak samla alla dessa skatter af förflutna tiders kulturlif, som ett aldrig tröttnande samlarenit hopat under årens lopp och därmed räddat undan en förr eller senare inträffande förstöring· Hvarje främling, som besöker den svenska hufvudstaden, försummar gifvetvis ej att aflägga ett besök i dessa både lärorika och intressanta samlingar.

Strax ofvanför stöta vi på Vetenskapsakademiens förut omnämnda palats. Här börjar Drottninggatan klättra uppför en rätt lång och rätt brant backe, Kungsbacken, som är till ganska mycket men för trafiken. Denna är också här betydligt minskad och äfven butikerna börja bli mer anspråkslösa och alldagliga. Till vänster om gatan ligger en af hufvudstadens yngre planteringar, Tegnérlunden, och på samma sida, sedan man hunnit uppför backen, har man Tekniska högskolan och Bergsskolan. Sedan man passerat förbi dessa utmynnar Drottninggatan i en liten plan, kallad Observatorieplan efter det på en kvarlämnad topp af den forna sandåsen till höger belägna observatoriet eller »stjärnkikeriet», såsom somliga stockholmare älska kalla det. Bortom nyssnämnda plan fortsättes Drottninggatan norrut af den förut omtalade Norrtullsgatan.

Väster om Drottning- och Norrtullsgatorna har här uppe under de tre senaste årtiondena växt upp en helt ny stadsdel, som i dagligt tal kallas Vasastaden, bebyggd med stora hus och med breda, luftiga gator. Stora tomtområden med redan färdiga gator ha för öfrigt här legat i åratal och väntat på att byggnadsverksamheten åter skall få fart, hvilket dock kanske kommer att dröja, dels på grund af afståndet från stadens centrala delar och dels till följd af de ännu otillräckliga kommunikationerna åt detta håll.

Från Vasastaden kunna vi vigt och bekvämt komma ned en annan väg till vår utgångspunkt genom att styra kosan åt söder på någon af stadsdelens parallelgator till Drottninggatan, och därefter följa Vallingatan västerut till Norra bantorget förbi Sabbatsberg med dess sjukhus och försörjningsinrättning samt den pittoreska Engelska kyrkan. Här i närheten låg också det s. k. Spinnhuset, sorgligt i åminnelse, nu jämnadt med marken. Invid den till Sabbatsberg hörande parken, norr om

bantorget, se vi en gasklocka resa sig, strax därintill ligger, omedelbart invid järnvägen, Atlas' stora mekaniska verkstad, och fortsätta vi förbi denna ytterligare en bit, skulle vi komma till Rörstrands berömda porslinsfabrik. Men nu gå icke våra vägar åt det hållet.

Norra bantorget har fått sitt namn efter den här belägna norra järnvägsstationen, som hufvudsakligen är afsedd för godstrafiken. Söderut fortsättes torget af den breda och ståtliga Vasagatan. I början af denna se vi på höger hand ett väldigt huskomplex, i hvilket en af hufvudstadens mest besökta teatrar,

Vasagatan.

Vasateatern, är inrymd. I samma hus har äfven Stockholms högskola sina lokaler. Söder därom skäres Vasagatan af den breda och ståtligt bebyggda Kungsgatan, som åt väster fortsättes å en viadukt öfver järnvägen till Nya Kungsbron, den nordligaste af de två broar, som sammanbinda Norrmalm med Kungsholmen. Vasagatan fortsätter därpå fram till och längs efter östra sidan af Centralplanen, en stor, långsträckt plats, hvars västra sida upptages dels af Centralstationens stora byggnad och dels af en parkanläggning, i hvars midt reser sig Stockholms nyaste staty, den af Börjeson modellerade stoden af järnvägs-

byggaren Nils Ericson. Längs Vasagatan ligga flere ståtliga hus, bland hvilka må nämnas Hôtel Continental, ett af Stockholms största hotell, Centraltryckeriet m. fl. Bakom Hôtel Continental ligger Klara kyrka, hvars torn är det högsta i hufvudstaden. På kyrkogården ligga begrafna skalderna C. M. Bellman och C. G. af Leopold samt skaldinnan Anna Maria Lenngren, åt hvilka Svenska akademien rest minnesvårdar. Norr om och ej långt från kyrkan ligger, vid Klara norra kyrkogata, Arbetare-institutets lilla nätta byggnad. Söder om kyrkogården vidtager

Akademien för de fria konsterna och Vasabron.

det s. k. tidningskvarteret vid och omkring Klara södra och Klara västra kyrkogata; det har fått sitt namn af den anledningen, att här såväl tidningspressen som tryckerietablissementen så att säga koncentrerat sig. På ett område af föga mer än halfva Kungsträdgårdens storlek kan man räkna ej mindre än sju, åtta stora dagliga tidningars redaktioner och tryckerier samt dessutom tre af hufvudstadens större boktryckerier, åtskilliga förlagsfirmor, däribland den, af hvilken detta arbete utgifves. Såsom en slags utpost för denna litterära del af Stockholm ligger i fronten af »tidningskvarteret» centralpostkontoret vid

Rödbodtorget. Byggnaden är föga mer än 20 år gammal, men redan allt för trång för det oaflåtligt växande behofvet. Vid samma torg ligger äfven K. Akademien för de fria konsterna, hvars nya byggnad, synlig redan från det söderifrån inbrusande bantåget, bidrager att höja storstadsintrycket, dock kanske mera genom sin massa och sin färg än genom den något omstridda stilen.

Härmed ha vi fullbordat vår promenad rundt det egentliga Norrmalm. Vår afsikt är nu att stifta bekantskap med det äldsta och mest ursprungliga Stockholm: Staden inom broarna.

Riddarhuset med Axel Oxenstjernas staty.

Från Rödbodtorget leder genaste vägen öfver Vasabron, byggd för 20 år sedan och ståtlig nog. På höger hand se vi i strömmen den lilla holmen Strömsborg, hvars naturliga täckhet dock försvunnit i och med det stora stenhus, man på allra sista tiden byggt därstädes, och bakom hvilket vi, på andra sidan järnvägsbron, se Stockholms stads sim- och badinrättning, ett i sitt slag präktigt etablissement, simma på Mälarens lekfulla böljor. På vänster hand ha vi tillfälle att fröjda våra ögon med åsynen af de väldiga grundmurar, som belamra Helgeandsholmen och som skola uppbära det blifvande riksdagshuset — Stock-

holmarne hysa ännu det dåraktiga hoppet, att det skall stanna härvid, att med andra ord det påtänkta riksbankspalatset skall finna någon annan plats.

Vasabron utmynnar i en jämförelsevis trång, kort gränd, som leder fram till Riddarhustorget, mellan å högra sidan Rådhuset, å den vänstra Riddarhuset. Båda dessa byggnader äro vackra prof på den arkitektur, som väcktes till lif under det Tessinska tidehvarfvet. Rådhuset var ursprungligen ett magnatpalats, tillhörigt grefliga släkten Bonde, och daterar sig i sitt nuvarande skick från början af 1700-talet. Riddarhuset, uppbyggdt af Jean de la Vallée under senaste hälften af 1600-talet, är en af Stockholms stilfullaste byggnader. Den väldiga salen, hvars väggar prydas af svenska adelns vapensköldar och hvarest ridderskapet och adeln samlades under riksståndens tid, hör till hufvudstadens sevärdheter. Framför Riddarhuset på torget står en af ridderskapet och adeln bekostad staty af Gustaf Vasa, och bakom detsamma en likaledes af f. d. första ståndet bekostad staty af den store statsmannen Axel Oxenstjerna.

Riddarholmskyrkan.

Från Riddarhustorget göra vi en afstickare öfver Riddarholmsbron till Riddarholmen. Här möter oss först Riddarholmskyrkan. Själfva kyrkan är en af hufvudstadens allra äldsta byggnader, daterande sig från medeltiden, men dess yttre har undergått stora förändringar, dels genom tillbyggda grafkor, dels genom den eldsvåda, som för något mer än 60 år sedan förstörde det präktiga tornet från 1500-talet, i hvars ställe man uppsatt en föga vacker tornspira af gjutjärn. Kyrkans inre är däremot så mycket mer förtjänt af uppmärksamhet. Det är länge sedan någon regelbunden gudstjänst hölls därstädes, tämplet gör numera tjänst uteslutande som mausoleum. I de på ömse sidor om hufvud-

skeppet belägna grafkoren ligga alla Sveriges konungar från Gustaf II Adolf begrafna jämte flertalet af sedan denna tid aflidna svenska prinsar och prinsessor. Jämte dessa kungliga grafkor finnas två andra, i hvilka Lennart Torstensson och Johan Banér, Gustaf II Adolfs berömda fältherrar, hvila. Framför högaltaret stå två stensarkofager, under hvilka föregifvas hvila Magnus Ladulås och Karl VIII Knutsson. Hvalfven och väggarne i det gamla, stämningsfulla tämplet äro prydda med en mängd troféer från Sveriges krig, fanor, vapen o. s. v., samt aflidna serafimerriddares vapensköldar. Vid en serafimerriddares död ringes från Riddarholmskyrkans torn.

Söder om Riddarholmskyrkan ligger riksdagshuset, en skäligen enkel byggnad, hvars inre ej heller bjuder på något anmärkningsvärdt. På norra sidan vidtager ett trekantigt torg, prydt med en föga uppmärksammad staty af Birger Jarl, Stockholms grundläggare. Där bakom reser sig en gammal massiv byggnad, som åt sjösidan har två låga runda torn: f. d. Wrangelska palatset, en tid, under det slottsbyggnaden pågick, kungligt residens, nu säte för Svea hofrätt. Intill hofrättshuset gränsar en annan byggnad, som nu upptages af stadens auktionsverk, och hvilken i nordvest afslutas af ett nu restaureradt lågt torn, som uppgifves vara Stockholms äldsta minnesmärke i byggnadsväg.

Riddarholmen, som för öfrigt upptages af flere publika byggnader, såsom statskontoret, riksgäldskontoret, riksarkivet m. fl., är kantad af en lifligt trafikerad ångbåtskaj.

Nu återvända vi samma väg vi kommo, d. v. s. öfver Riddarholmsbron och Riddarhustorget, passera Myntgatan med polishuset och kanslihuset samt befinna oss på Mynttorget nedanför den svenska konungaborgen, öfver hvars stolta fasad den kungliga flaggan muntert fladdrar.

Detta Tessins härliga byggnadsverk har ett dominerande läge på nordsidan af den ås, som sträcker sig längs efter den holme, på hvilken staden är byggd. Vi vandra uppför Lejonbacken, en ståtlig, terassformig uppfartsväg, som fått sitt namn efter de två väldiga bronslejon, hvilka pryda balustraden, och sedan vi en stund låtit våra ögon njuta af det lifliga perspektiv Norrbro med Gustaf Adolfs torg i fonden härifrån erbjuder,

Kungliga Slottet. (Från Blasieholmen.)

inträda vi genom den norra slottsporten på den väldiga fyrkantiga borggården. Slottets hufvudmassa bildar en vidsträckt kvadrat, i öster och väster förlängd genom lägre, utspringande flyglar. Till fyrkantens nordvästra del har konungen förlagt sitt residens i en rad praktfulla, med den finaste smak inredda salar och gemak. Intill de kungliga våningarna sluter sig den i norra fasaden inrymda magnifika festvåningen med »Hvita hafvet», en väldig och praktfull sal, som begagnas vid större festers hållande. I slottets östra del har kronprinsen tagit sin bostad. Här nedanför ligger, inramad af de två östra flyglarne, en vacker planterad terrass, kallad Logården, ett minne från den tid, då de kungliga här höllo vilda djur o. d. till sitt »höga plaisir». Södra fasaden inrymmer slottskapellet, med präktiga takmålningar, och rikssalen, i hvilken riksdagarne öppnas och afslutas. I väster bilda två smärre byggnader i form af cirkelsegment en halfrund plats — »yttre borggården» — hvarest högvakten är belägen.

Slottets yttre är för närvarande ganska förfallet, men skall underkastas en grundlig och välbehöflig upputsning, som redan delvis börjat. Dess inre är däremot i alla afseenden värdigt en konungaborg och särskildt har konung Oskar II gjort mycket för dess förskönande. I slottets nordöstra flygel med ingång från Lejonbacken är numera inrymd den s. k. Lifrustkammaren, en i historiskt hänseende särdeles intressant samling af kläder, vapen, möbler o. d., som tillhört svenska konungar och furstliga personer.

Bakom slottet vidtager den egentliga staden, som med sina krokiga gator och smala gränder liksom andas en fläkt af medeltid. På ömse sidor om åsen gå Västerlånggatan och Österlånggatan, båda trånga och krokiga och gifvande en god föreställning om äldre tider, då man makade ihop sig så mycket som möjligt. Enda skillnaden mellan de båda gatorna är, att den förra med sina rader af präktiga butiker gör ett rikare intryck än Österlånggatan, som däremot, tack vare närheten till Skeppsbron, mera påminner om sjömanskvarter. Vinkelrätt och parallelt med dessa två hufvudgator slingrar sig ett nät af längre och kortare smärre gator och gränder, ofta icke bredare än att man nära nog kan famna tvärs öfver dem. För den,

som vill se mer af Stockholm än utsidan, är här tillfälle att göra studier.

Trots denna stadsdels ålderdomliga karaktär finnas dock få egentligt gamla byggnader. Endast undantagsvis torde en och annan härröra från 1500-talet. De flesta äro af senare datum, och åtskilliga af de verkligen kvarstående äldre husen ha undergått moderniseringar, som helt och hållet förtagit deras gamla karaktär. Hvad man pietetsfullt bevarat är hufvudsakligen en och annan gammal portal, som ej förfelar att väcka antikvitetsälskarens intresse. Däremot ligger det en hel värld af minnen i de ofta besynnerliga och burleska namnen på gator och gränder, påminnande dels om munktiden (»Svartmangatan», »Gråmunkegränd»), dels om de gamla handtverksgillenas dagar.

Storkyrkan.

Sydväst om slottet ligger Stockholms förnämsta kyrka: Storkyrkan. Till det yttre föga ansenlig, är dess inre däremot vackert och stämningsfullt samt företeende åtskilliga intressanta märkvärdigheter, bl. a. Ehrenstrahls ryktbara tafla »Yttersta domen». Om kyrkans bestämmelse som kröningskyrka erinra tronstolarne under kolossala gyllene kronor.

Få steg söder om Storkyrkan kommer man till Stortorget, som dock hvad utrymmet beträffar gör föga skäl för sitt namn. På torgets norra sida ligger Börsen, uppförd på 1700-talet på det gamla rådhusets plats. Vid torget häftar, som bekant, ett ruskigt historiskt minne: Stockholms blodbad.

Följa vi nu Svartmangatan söderut, komma vi snart nog till en annan kyrka: S:t Gertrud eller Tyska kyrkan. Kyrkan

ser helt ny ut efter den restauration, den genomgick för snart 20 år sedan, då det nuvarande tornet uppfördes i stället för det af eldsvåda förstörda ovanligt vackra. Interiören är vacker och afviker från den i våra kyrkor vanliga. I tornet finnes ett klockspel, som vissa tider fröjdar stockholmarne med sina toner, ehuru de äldre af dessa påstå med stor tvärsäkerhet, att detta klockspel alls icke kan jämföras med det gamla, som förstördes vid eldsvådan.

Det är svårt att i denna labyrint af gator och gränder uppgöra någon marschruta för en rationel besiktningspromenad. Vi nöja oss därför att vända åter till Storkyrkan eller rättare sagdt den öster om denna belägna Slottsbacken, som »prydes» af en till minne af vänskapsförbundet mellan Gustaf III och Stockholms borgerskap rest obelisk, som folkhumorn belagt med det vanvördiga tillnamnet »tandpetaren». Vandra vi nedför Slottsbacken befinna vi oss på den lifligt trafikerade Skeppsbron, kantad i hela sin längd af förtöjda ångfartyg och belamrad med varuupplag och tullmagasin. Midt för Slottsbacken står en staty af Gustaf III, ett verkligt konstverk af Tobias Sergel; tyvärr gör platsen och omgifningen att »tjusarkungen» föga uppmärksammas.

En vandring kring Skeppsbron erbjuder intresse för den, som vill studera det rörliga lifvet och göra sig en föreställning om Stockholm som handels- och sjöfartsstad. I södra ändan af Skeppsbron har Sveriges riksbank tillsvidare sitt hufvudkvarter. Vill man återigen studera den mindre affärsvärlden, kan man ha intresse af att genomströfva den del af staden, som ligger väster om de båda Nygatorna: här finnes en rad af torg, hvarest en liflig handel pågår och vissa tider ett rörligt och brokigt folklif utvecklar sig.

Vi ha nu kommit fram till Slussen och det återstår oss endast att passera öfver endera af de båda slussbroarne för att befinna oss i en ny stadsdel af ett säreget skaplynne: Södermalm.

Vi vandra förbi det lilla planterade Karl Johans torg, prydt med en ryttarstaty af Karl XIV Johan, beskåda en stund i förbifarten det rörliga lifvet i Fiskarhamnen, bildad af en i sjön utbyggd brygga, kantad af större och mindre fisksumpar och båtar. Ångspårvagnen, det för Södermalm med dess branta

gator typiska befordringsmedlet, rusar pustande förbi oss uppför den branta stigningen i viadukten öfver den forna järnvågen, samtidigt som vi därnere se ett bantåg med en gäll hvissling försvinna i Södermalmstunnelns mörka gap. På vänster hand sträcker sig Stadsgårdshamnen, vunnen genom utfyllningar och sprängningar, och med en rad af lastande och lossande stora fraktångare. Längre bort se vi Saltsjöbadsjärnvägens lilla station och den lodräta utsprängda bergväggen, på hvars krön mer och mindre pittoreska kåkar hänga som fågelbon, och vid hvars fot ett mörkt hål öppnar sig: mynningen till vår nyaste och Sveriges längsta järnvägstunnel.

Framför oss reser Katrinahissen sitt järnskelett och sin luftiga bro. Vi erlägga vår femöring, stiga in i korgen, känna oss upplyftade i bokstaflig mening, och på mindre än en minut äro vi cirka 100 fot högre och stiga ut på hissbron.

Katrinahissen.

Härifrån, eller ännu bättre från själfva paviljongen, erbjuder sig en härlig utsikt, som det sannerligen vore synd af någon stockholmsbesökare att försaka. Nedanför sina fötter ser man det myllrande lifvet på Skeppsbron, vid Slussen och i Fiskarhamnen, närmast i fonden stadens husmassor, krönta af slottets dominerande fyrkant, strömmen, Skepps- och Kastellholmarne samt där bakom Östermalm och Norrmalm, ett haf af hus, ur hvilket här och där en tornspira, en fabriksskorsten sticker upp, och som förlorar sig i synrandens töcken. Åt väster famnar blicken Mälarens vattenspegel och Kungsholmens mörka hus, fabriker, verkstäder och sjukhus, som afteckna sig mot en grön fond. Åt öster följer ögat Saltsjöns flodliknande bädd, inramad af Djurgårdens leende grönska och Danvikslandets skrofliga höjder, ända ut där de vida, glittrande fjärdarne taga vid. Ett döfvande buller från staden tränger hit upp, på de krusade, solglittrande vattenytorna

glida majestätiska ångare eller makliga seglare, medan små ångslupar beskäftigt kila af och an. Det hela är en betagande tafla af lif och skönhet, som alltid tjusar främlingen, ja, till och med städse fängslar själfva infödingen.

Af själfva Södermalm se vi däremot blott en liten del häruppe: det som ligger under oss och på sidorna. Åt söder stänges utsikten af husen, hvarför vi, för att stifta närmare bekantskap med denna del af Stockholm, måste slita oss ifrån den sköna utsikten och fortsätta vår upptäcktsfärd.

Från hissbron göra vi vår entrée på Mosebacke torg, vid hvilket Södra teatern är beläget. I samma hus är inrymd en restauration, till hvilken hör en terrass, från hvilken äfvenledes en präktig utsikt erbjuder sig med ungefär samma tafla som å hissbron. Ett stycke väster om torget träffa vi på Katarina kyrka, som djärft höjer sin på långt håll synliga kupol mot skyn.

Redan nu ha vi hunnit göra den iakttagelsen, att Södermalm har sin speciella prägel. Här är det mera tyst och stilla, mera enkelt och borgerligt. Husen, ofta omgifna af små trädgårdstäppor, ge intryck af småstad. Här och där träffar man visserligen på en rad af moderna s. k. hyreskaserner eller ett och annat nytt palats, men i allmänhet ha husen i denna stadsdel öfver sig en viss prägel af anspråkslöshet, till och med fattigdom. Södermalm har genom sitt läge blifvit en tillbakasatt stadsdel. Karl X Gustaf drömde på sin tid om att uppföra den nya konungaborgen på de södra bergen — hade den tanken gått i verkställighet, skulle Södermalm i dag varit gullgossen i stället för styfbarnet. Man drömmer emellertid om nya uppfartsvägar och hoppas på kommande tider — tider, som kanske komma fortare än man nu anar.

I alla fall har Södermalm sitt säregna behag för den, som älskar relativt lugn och stillhet. Och det har äfven något som de andra stadsdelarne sakna: pittoreska pointer. Man behöfver ej gå många steg från Katarina kyrka för att träffa på hela gator af hvad man gemenligen kallar kåkar, men dessa kåkar äro ofta i all sin enkelhet och armod så pittoreska, att de verka vackra. Också ha många af våra yngre konstnärer med förtjusning begagnat sig af det rika val Södermalm, företrädeswis Katrinatrakten, erbjuder af måleriska motiv, och det är nästan

Utsikt från Mosebacke.

med vemod man tänker på, att den tid skall komma, då äfven dessa kvarlefvor af »gamla Stockholm» skola vandra all världens väg och lämna rum för en anspråksfull och prosaisk nutid.

Åsögatan.

Sydväst om Katarina kyrka vidtager ett område af rätt ansenliga höjder med mellanliggande dalar, fordom mindre väl beryktadt under namnet »Hvita bergen» såsom tillhåll för en icke särdeles laglydig befolkning. Norr om »Hvita bergen» och skilda af en djup och bred dal ligga Erstabergen, som stupa brant ned i Saltsjön och på sitt krön bära diakonissanstalten och dess lilla kyrka. På »Hvita bergen» har man i senare tid anlagt en liten park, som är värd ett besök såväl för de pittoreska motiv vägen erbjuder, som för den utsikt, hvilken öppnar sig på den trädplanterade platån öfver den nedanför liggande Hammarbysjön och dess lummiga stränder med å vänstra sidan Danviken och en flik af Saltsjön, under det att på andra hållet blicken glider ända bort till Skanstull och de bakom liggande höjdernas våglinjer.

Södermalm ituskäres i två halfvor af Götgatan, som utmynnar från Södermalmstorg, ett litet stycke öster om Katrinahissen. Hvarken torget eller gatan förete något anmärkningsvärdt, om icke det att den senare är betydligt backig. Den fortsätter förbi Södra järnvägsstationen, som innan sammanbindningsbanan anlades förmedlade Stockholms järnvägsförbindelse söderut. Till vänster om Götgatan ser man på en backsluttning en minnesvård upprest. Det är ett af Stockholms intressantaste minnesmärken från medeltiden: stenen i fråga restes nämligen till åminnelse af de svenska borgare, som i slutet på 1300-talet föllo offer för konung Albrekts tyskar, det s. k. Käpplingemordet. Götgatan slutar vid Skanstull, som fått sitt namn efter fordom där uppkastade skansar. Här ligger

H. M. Konungen öppnar utställningen.

Sthlm, Köersners Boktr.-Aktieb.

Back of
Foldout
Not Imaged

Stockholms Vattenledningsverk, som förser hufvudstaden med vatten ur den till höger om gatan belägna Årstaviken, en vik af Mälaren.

Från Södermalmstorg går en annan hufvudgata i västlig riktning, Hornsgatan, som genomskär västra delen af Södermalm eller Maria församling. Denna del är i allmänhet bättre bebyggd och gör ett burgnare intryck än Katrinasidan. Ett litet stycke upp vid Hornsgatan, som i hela sin längd befares af ångspårvagn, ligger Maria kyrka, som icke företer något anmärkningsvärdt, annat än möjligen ett särdeles fult torn. Äfven Mariatrakten har ett och annat pittoreskt gatumotiv att bjuda på, t. ex. i Skinnarviksbergen i norra delen. Söder om Hornsgatan är en ny park anlagd, Tantolunden, på en platå, som erbjuder rätt vidsträckt utsikt. Äfven Mariasidan har sin hiss, men inbyggd i ett hus och icke med samma fria och vida utsikt som Katrinahissen. Längs Mälarstranden ha dyrbara och storartade sprängningar och utfyllningar skett, och den sålunda vunna strandvägen fortsättes söderut af en genom berget sprängd s. k. uppfartsväg, hvarigenom denna del af Södermalm fått en någorlunda bekväm kommunikationsled med de andra stadsdelarne. Hornsgatan och dess fortsättning Hornstullsgatan utmynna vid Hornstull, ändstation för ångspårvagnen. På andra sidan tullen leder en flottbro öfver till Liljeholmen, ett köpingsliknande samhälle med åtskilliga fabriker och stora järnvägsverkstäder. Norr om Hornstull ligger Reymersholm med sina fabriker samt Långholmen med sitt stora straffängelse.

Nu återstår oss endast att göra en visit i Stockholms minsta stadsdel, Kungsholmen. Vi komma dit genom att från Söder Mälarstrand, som strandvägen på Mariasidan kallas, låta en ångslup frakta oss midt öfver Riddarfjärden till »Eldkvarn», ett namn, hvarmed stockholmarne på väderkvarnarnas tidehvarf betecknade den här förlagda Stockholms första ångkvarn och som sedan bibehållit sig i språkbruket. Och härifrån göra vi en promenad uppåt Handtverkaregatan.

Kungsholmen är sjukhusens stadsdel framför allt annat. Redan i början af Handtverkaregatan till höger ligger det stora, nu ombyggda Serafimerlasarettet. På andra sidan gatan något längre fram ha vi den medicinska högskolan Karolinska insti-

tutet. Strax därintill ligger K. Myntet, d. v. s. statens myntverk, i en liten vacker, inhägnad park, och ytterligare ett stycke upp på samma sida ha vi gamla kurhuset. På andra sidan ligger Kungsholms eller Ulrika Eleonora kyrka, föga ansenlig eller anmärkningsvärd, men med en vacker kyrkogård. Efter en stunds vandring kommer man fram till Kungsholmstorg, i hvars närhet ytterligare ett sjukhus befinner sig, Garnisonssjukhuset. Fortsätter man gatan uppför, kommer man förbi Svea Ingeniörbataljons kasern och Karlsviks gjuteri samt träffar vid Kungsholmstull åter på en sjukvårdsinrättning, Stockholms sjukhem. På något afstånd ser man, omgifvet af en vidsträckt, välordnad park, det palatslika Konradsbergs hospital. En sidoväg åt vänster för på några minuter vandraren fram till det vackra Marieberg med dess artilleriläroverk, ammunitionsfabrik och lokaler för Svea trängbataljon.

Om man återigen från Kungsholmstorg beger sig norrut längs Schéelegatan, får man kasta en blick på det nyaste Kungsholmen. Vid nämnda gata och den i sned vinkel mot denna löpande Fleminggatan har under senare åren en liflig byggnadsverksamhet utvecklats och på detta håll gifvit den fattiga och tillbakasatta stadsdelen en mera modern och storstadsmässig prägel. Fleminggatan, som utgår från den nya Kungsbron, leder förbi åtskilliga industriella etablissement och förlorar sig slutligen i en landsväg, som leder ned till Karlbergsviken och den tillämnade förstaden Hornsberg. I närheten af Fleminggatans ändpunkt ligger ytterligare en sjukvårdsinrättning, nämligen det endast några år gamla sjukhuset Sankt Göran.

Härmed ha vi ledsagat läsaren genom så godt som hela Stockholm. Men ramen kring utställningen är icke färdig med detta — vi få äfven kasta en blick på hufvudstadens omgifningar, och vi antaga, att läsaren så mycket mindre skall ha något emot att ledsaga oss på våra ströftåg i dessa, som han torde vara underkunnig om, att det just är omgifningarna som i så hög grad göra Stockholm till en af Europas vackraste hufvudstäder.

Hasselbacken.

Till hufvudstadens omgifningar räknas först och främst Djurgården. Med Djurgården mena stockholmarne i dagligt tal den ö, fordom kallad Valdemarsön, som i väster och söder begränsas af Saltsjön, i norr af Djurgårdsbrunnsviken och i öster af Lilla Värtan, men officiellt innefattar Kungliga Djurgården äfven hela det vidsträckta området norr om Djurgårdsbrunnsviken ända fram till Fiskartorpet.

Börja vi vår promenad med utställningsområdet som utgångspunkt, komma vi, efter att ha passerat förbi uppgången

Skansen.

till Hasselbacken, fram till den s. k. Djurgårdsslätten: en öppen sandad plan, hvarest hvarje sommarsöndag ett gladt folklif plägar utveckla sig. I en rad längs slätten ligga flere nöjesetablissement, Arenateatern, Alhambra, Tivoli med Viktoriateatern och Novilla. Mellan Hasselbacken och Arenateatern, hvilken senare egentligen är byggd till cirkus, leder en väg upp till Skansen, en i sitt slag enastående anläggning, som ingen främling försummar att besöka och som äfven blifvit en stockholmarnes älsklingsplats. Det är på en gång ett friluftsmuseum och en zoologisk trädgård. Man får här se en mängd troget kopierade typiska byggnader från olika delar af Sverige

och af både etnografiskt och kulturhistoriskt intresse: Blekingsstugan, Morastugan, Bollnäs gästgifvaregård, Oktorpsgården, Laxbrostugan och hvad de nu heta alla. På bergsplatåns norra sluttning ofvanför utställningen reser sig den egendomliga Håsjöstapeln och i parkens södra del den icke mindre typiska Hellestadsstapeln. Ungefär midt emellan dessa intressanta prof på gammal svensk arkitektur höjer sig utsiktstornet Bredablick, från hvars öfre platform man har en oförlikneligt härlig utsikt, fri åt alla håll, öfver staden i väster, skogar och höjder i norr och söder och åt öster ut öfver skärgårdens öar och holmar, fjärdar och sund.

Skansen.

På Skansen äro dessutom hopade inom- och utomhus en mängd kulturhistoriskt eller i andra hänseenden intressanta föremål, redskap o. d. samt en ganska rik samling af inhemska djur, bland hvilka senare renarne ådraga sig mesta uppmärksamheten. I närheten af renarnes inhägnad är uppslaget ett lappläger, som tidtals bebos af verkliga nomader från höga norden. Tid efter annan anordnas större folkfester och marknader häruppe, men i regeln är här folkfest nästan hela sommaren om, då dansen trådes i den ljusa skymningen af mer och mindre äkta allmoge, då »Jödde i Göljaryd» sjunger sina visor från sin sten och »Delsbostintan» berättar sina historier i Bollnässtugan, då kanske också Fredman knäpper sin luta på svalen

till Gröna lund, medan brandvakten häfver upp sitt rop däruppe i skogsbrynet och blossen börja fladdra på Bredablicks tinnar och staden ligger tyst och drömmande där nere med en sista dallrande reflex af aftonrodnaden på de blyglänsande vattendragen.

Bellmansro.

Som Skansen på sätt och vis är inkorporerad i och säkerligen kommer att spela en stor roll under utställningen få vi förvisso tillfälle att längre fram utförligare återkomma till denna anläggning och dess sevärdheter.

Fortsätter man från Djurgårdsslätten österut på eller längs den breda chaussén, mot sjösidan kantad af en rad byggnader,

under det att på den andra Djurgårdsparken utbreder sig med sina klipphällar, snår och dungar, öfver hvilka här och där sekelgamla ekar resa sina kronor, kommer man snart fram till det lilla idylliskt belägna utvärdshuset Bellmansro. Snedt emot detta befinner sig den år 1829 resta bysten af Carl Mikael Bellman, hvarest »hela Stockholm» med sällskapet Par Brikoll i spetsen hvarje år den 26 juli infinner sig för att hylla minnet af »Nordens Anakreon».

Rosendal.

Vid Bellmansro finnas flere vägar att välja på för en Djurgårdspromenad. Den s. k. »lilla promenaden» svänger här norrut ned till Djurgårdsbrunnsviken, hvarest återvägen — nu afstängd af utställningen — löper genom ett alplandskap i smått: å ena sidan den höga, branta, mosklädda klippväggen, å andra sidan den glittrande viken. Fortsätter man rakt österut förbi Bellmansro, kommer man till kungliga lustslottet Rosendal, anlagdt af Karl XIV Johan, icke storslaget, men trefligt och beläget i en hänförande vacker omgifning, klädd i den rikaste grönska. En tredje väg leder från Bellmansro i sydöstlig riktning till först Valdemarsudde och Friesens park invid Saltsjön, utmärkta genom sin naturskönhet, och fortsätter österut längs stranden förbi det stora döfstuminstitutet Manilla och en rad af täcka och delvis särdeles eleganta sommarvillor fram till Blockhus-

Vid Rosendal.

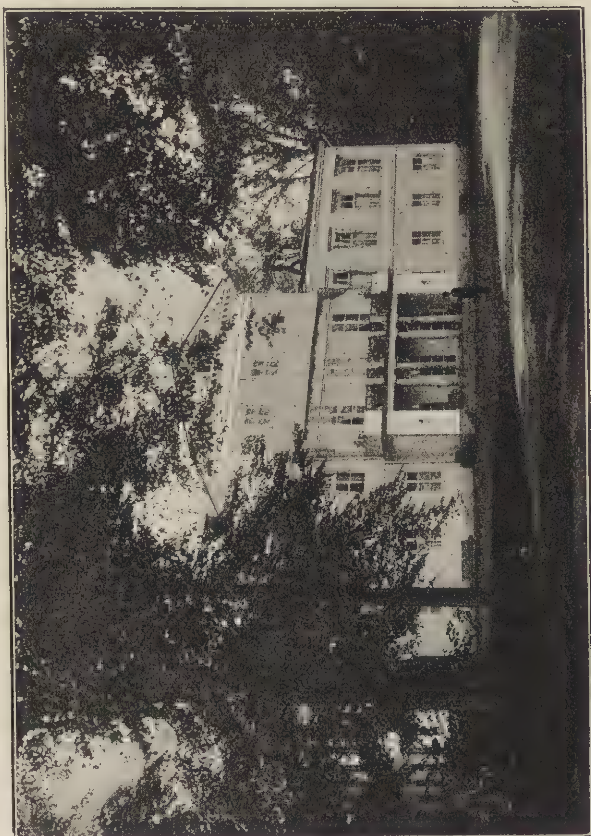
udden, yttersta punkten på Djurgården, hvarest fordom fanns en tullstation inrymd i det ännu kvarstående stora stenhuset. Från Manilla viker en väg af i nordlig riktning, som på några minuter för vandraren fram till Djurgårdsbrunnskanalen, gräfd mellan Djurgårdsbrunnsviken och Lilla Värtan, och sedan man passerat bron hamnar man gärna på det vackra och omtyckta värdshuset Djurgårdsbrunn.

Innan vi taga farväl af den egentliga Djurgården få vi ännu en gång betona, att den är pärlan bland hufvudstadens vackra omgifningar. Den är en naturlig park, på hvilken man med fullt skäl kan tillämpa Tegnérs ord om Bellmans sång: »vild, men likväl ansad». Däri ligger dess stora behag och charme. Höjder och dalar omväxla, klädda i en rik, nästan yppig grönska, som speglar sig på ena hållet i Djurgårdsbrunnsvikens lugna yta, på andra hållet i Saltsjöns mera lekfulla böljor, hvarest ångare och seglare ständigt glida förbi, ut och in, bidragande att lifva det vackra sceneriet.

Från Djurgårdsbrunn kommer man på ett par minuter genom en vacker skogsnäjd fram till det stora exercisfältet Ladugårdsgärdet, hvarest vanligen krigsmakten till lands är herre på täppan, men äfven vid vissa tillfällen demonstrerande arbetareskaror eller utöfvare af hästsporten. Åt andra hållet leder en väg fram till Lidingöbro vid Värtans strand vackert belägna värdshus, från hvars verandor man har en fri och präktig utsikt öfver fjärden. Det bör här i förbigående nämnas, att i sydligaste delen af Värtan ligger en samling holmar, Fjäderholmarne, med ett mycket lifligt frekventeradt värdshus, från hvilket man har en förträfflig öfverblick af den lifliga segelleden, som stryker fram här.

Ett stycke ofvanför Lidingöbro träffa vi på Värtahamnen, en stor och dyrbar uthamn, anlagd för ett tiotal år sedan och

satt i järnvägsförbindelse medels den lilla banbiten Stockholm —Värtan. Något norr om denna hamn leder en lång flottbro öfver tjärden till den midt emot liggande Lidingön, och ännu ett stycke nordligare komma vi fram till Stockholms gasverk, en helt ny, storslagen och fullt modern anläggning, som för-

Haga.

tjänar att beses. En leende, växlingsrik natur följer oss alltjämt och bjuder här och där på tjusande idyller, såsom Fiskartorpet och Skuggan. Närmare staden till ligger den täcka Uggleviken med sin källa, en omtyckt vallfartsort för stockholmare af alla stånd.

Från Uggleviken kan man komma förbi Albano järnvägsstation till Brunnsviken och genom den vackra Bellevueparken fram till den förut omnämnda Stallmästaregården. Därifrån har man en liten landsvägsbit att tillryggalägga fram till Haga grindar, innanför hvilka den täcka Hagaparken utbreder sig. Men innan vi inträda i denna göra vi kanske först ett besök på den midtemot på andra sidan vägen belägna Nya kyrkogården, Stockholms största begrafningsplats, som med sin ofantliga utsträckning och sin skog af minnesvårdar verkligen kan göra skäl för namnet »de dödas stad». På vårdarne läses en mängd berömda namn. Norr om stora kyrkogården ha judar och katoliker sina särskilda begrafningsplatser, och söder om densamma ligger den vackra Solna kyrka, ett delvis uråldrigt tämpel, omgifvet af en liten vacker kyrkogård, som i sitt sköte gömmer stoftet af flere berömda personligheter.

Haga, Gustaf III älsklingsställe, skall icke förfela att göra ett lifligt och angenämt intryck på naturälskaren. Den vackra parken, föga och varsamt berörd af konstens hand, är en enda tjusande idyll. Däremot äro byggnaderna skäligen anspråkslösa. Det var Gustaf III:s afsikt att här uppföra ett stort slott efter ritningar af Desprez, men hans död omintetgjorde företaget. Man ser ännu ett stycke uppe i skogen de väldiga grundmurarna, delvis öfvervuxna af buskar och träd. På en liten kulle nära den kungliga paviljongen ligger ett litet vackert »ekotämpel» och ett stycke längre bort vid stranden, »där Brunnsvikens små najader höja sina gyllne horn», möter oss ett annat minnesmärke: en hög vård af gjutjärn, rest öfver den högt begåfvade och i unga år aflidne prins Gustaf, hertig af Upland.

Ekotämplet vid Haga.

På andra sidan den täcka Brunnsviken, snedt emot Haga, ligger Bergianska trädgården, en Vetenskapsakademien tillhörig botanisk trädgård, anlagd i stor skala, ännu icke fullt färdig, men i alla fall en sevärdhet af rang, som med sin ovanligt rika samling af växter från alla jordens delar erbjuder i synnerhet botanisten ett outtömligt studiematerial. På samma sida och i närheten ligger Landtbruksakademiens experimentalfält och trädgårdsskola.

Följer man med en af de ångslupar, som plöja Brunnsvikens böljor och som utgå från Stallmästaregården, kommer man, efter att ha sett en mängd täcka strandscenerier passera

Ulriksdal.

förbi sig, fram till Ulriksdals allé. Härifrån är några minuters promenad genom en väldig, skuggrik allé fram till Ulriksdal, äfven det ett kungligt lustslott, på sin tid Karl XV:s älsklingsställe. Slottet, uppfördt på 1600-talet, är icke särdeles stort, men gör ett trefligt och tilltalande intryck och är omgifvet af en vacker park, i hvilken ännu åtskilliga minnen finnas kvar efter den folkkäre monarken, som här hvilade ut från regeringsbördorna och bekymren. Ett litet stycke från slottet ligger ett sommarvärdshus, som erbjuder besökaren allt hvad till lifvets nödtorft hör.

Vi återvända nu till Stockholm och stiga ombord på en af de ångslupar, som trafikera Klara sjö. Förbi icke vidare

tilltalande stränder, belamrade med gamla byggnader och allehanda upplag, lägga vi efter en stunds färd till vid Karlbergs brygga. Karlberg är ett gammalt kungligt lustslott, i hvilket nu krigsskolan är inrymd. Själfva slottet har tillbyggts å ömse sidor med ett par långa stela längor, som just icke höjt dess skönhet, och framför detsamma sträcker sig en vidlyftig borggård. Baksidan är så mycket vackrare: där utbreder sig en lummig park, som väl kan vara värd ett besök. Norr om denna park synes en större slottslik byggnad resa sig — det nya blindinstitutet vid Tomteboda.

Nackanäs.

Om man från Karlberg följer den lilla Karlbergskanalen, når man på några minuter fram till ett större vatten, Ulfsundasjön, hvars leende stränder kantas af herregårdar, villor och fabriksanläggningar. På sjöns västra sida ligger missionsinstitutet Johannelund, och vid sjöns norra ända är Sundbybergs rätt betydliga municipalsamhälle beläget.

Söder om Stockholm erbjuda de närmaste omgifningarna egentligen endast en utflyktsort: Nacka. Man kommer dit antingen med Saltsjöbanan eller ock sjöledes öfver Hammarby sjö. Trakten är i hög grad täck med branta, skogklädda höjder, som spegla sig i lugna insjöar. I synnerhet erbjuda Nacka kvarnar pittoreska motiv. På näset mellan Hammarbysjön och

Saltsjöbaden.

Järlasjön ligger Nackanäs värdshus, som sommartiden mycket besökes af stockholmare.

På något längre afstånd från Stockholm ligga flere utflyktsorter. Vi ha först och främst Saltsjöbaden, en ny och storstilad anläggning vid Baggensfjärden, med ett storartadt hotell och en lika storartad restaurant, kring hvilka en hel villastad växt upp på några år. Stockholmarne bruka ofta göra utflykter hit för att andas den friska och stärkande sjöluften och att bada i Baggens saltgröna böljor. Saltsjöbaden står i förbindelse med Stockholm genom en präktig och dyrbar järnväg, som på den korta sträckan passerar två betydliga tunnlar och flere svåra

Drottningholm.

skärningar, hvarvid ställvis förtjusande landskapsmotiv upprullas för resenärens öga.

Åt samma håll lönar sig också att göra en utflykt till sjös med exempelvis Gustafsberg till mål. Vägen går genom Skurusund, en härlig, flodliknande passage mellan höga klippväggar, beströdda med prydliga sommarvillor, genom det täcka Baggensstäket och öfver den rätt vidsträckta Baggensfjärden. Gustafsberg har en stor porslinsfabrik och vacker natur.

Österut lockar den lilla staden Vaxholm till besök. Staden erbjuder i sig själf intet märkvärdigt, ej heller just den på en holme i farleden belägna fästningen, men den friska luften och

den lifliga tafla, som erbjuder sig från hotellets veranda, ersätter rikligt den timslånga färden.

Nordost om Stockholm ligger i en vacker trakt Djursholms villastad, ett äldre motstycke till Saltsjöbaden, men mera borgerligt och ej så anspråksfullt. Färden dit från Engelbrektsgatan vid Humlegården företages med elektrisk spårvagn på omkring 20 minuter. Den kuperade trakten, hvars stränder sköljas af Stora Värtans vatten, är klädd med rik grönska, i hvilken de talrika villorna ligga inbäddade. Ett väl hållet värdshus bidrager att förljufva vistelsen därstädes för den tillfällige besökaren.

Gripsholm.

Inåt Mälaren finna vi flere vallfartsorter, som gärna besökas både af stockholmare och främlingar, som önska stifta bekantskap med hufvudstadens omgifningar. Närmast, omkring en timmes ångbåtsfärd, ligger det kungliga lustslottet Drottningholm, det ståtligaste af alla de kungliga lustslotten och sommarresidens för konung Oskar II. Slottet, uppfördt af änkedrottning Hedvig Eleonora under senare hälften af 1600 talet, är inredt med mycken prakt och innesluter dyrbara samlingar af möbler och konstsaker. Till slottet sluter sig en särdeles vacker, vidsträckt park, prydd med präktiga konstverk. Omgifningarna äro för öfrigt i hög grad vackra och leende.

Längre inåt Mälaren, ungefär tre timmar från Stockholm, reser den gamla Vasaborgen Gripsholm sina stolta tinnar öfver den lummiga omgifningen. Borgen har nyligen undergått en omfattande restaurering, som ännu icke är fullt afslutad och om hvars berättigande häftiga strider förts. I sitt nya skick är det meningen att den skall gifva ett helt och lefvande intryck af vasatid och vasastil, ehuru man icke vågat eller kunnat utplåna alla spår från senare tider, exempelvis den lilla förtjusande teatern, som Gustaf III lät inreda i ett af tornen. Till det intresse byggnaden som sådan kan hafva kommer värdet af de storartade samlingar, som äro förvarade inom den gamla borgens murar, särdeles det intressanta porträttgalleriet. Strax intill Gripsholm ligger den lilla staden Mariefred, en typisk svensk småstad, enkel och torftig, men hemtreflig, tyst och stilla.

Slutligen ha vi att nämna Skokloster, beläget invid segelleden till Upsala, 4—5 timmars väg från Stockholm. Detta gamla magnatresidens, uppfördt af en af 30-åriga krigets hjältar, Karl Gustaf Wrangel, och f. n. fideikommiss i grefliga ätten Brahe, innesluter högst betydliga och värdefulla samlingar från forna tider, hvilka under den vackra årstiden locka dit talrika skaror af både svenskar och utländingar.

Vår afsikt med förestående skildring har varit den, som uttalats i kapitelöfverskriften: att gifva läsaren en bild af den vackra ramen kring utställningen. Vi tro också, att ramen kommer att på de skaror, som från när och fjärran skola strömma till 1897 års utställning, göra ett intryck, som skall i hög grad förstärka de minnen, de härifrån skola föra med sig, och locka dem, svenskar såväl som främlingar, att upprepa sina besök och att allt framgent odla och stärka bekantskapen med svensk natur och svensk kultur.

VI.

Invigningsdagen.

Man ser kupoler och minareter resa sig därute på utställningsfältet, bjälke fogas till bjälke, konturerna börja forma sig under byggnadsställningarnas skelett. Man ser, att arbetet skrider framåt, men på samma gång nalkas också den stund, då allt skall vara klappadt och klart, och ju mera tiden lider, med desto större tvekan och oro frågar man sig: skall det verkligen bli färdigt till den bestämda öppningsdagen?

Vårens djupa snötäcke har ändtligen smält bort, men man vadar i fotsdjup smutsvälling därute bland stockar och stenar, lekmannen skakar på hufvudet och undrar, om och när det skall bli reda i detta kaos. Men arkitekterna gå trygga och säkra och svara på pessimisternas oroliga frågor ett förtröstansfullt: sörj icke för morgondagen!

Så komma rykten, som ge pessimisterna vatten på deras kvarn: öppningsdagen har blifvit uppskjuten. Ja, det kunde jag väl tro, säger litet hvar och nickar god mening, nästan tillfredsställd öfver att hans tvifvel bekräftas. Men utställningens anordnare le i sina skägg, fortfarande situationen och olycksprofeterna vuxna.

Ändtligen är man så långt kommen, att äfven den oinvigde inser, att i yttre måtto bör ingenting hindra utställnin-

gens öppnande på Sofiadagen. Nu hänger det emellertid på, om utställarne skola bli färdiga, och de ha ju sista ordet med i laget. Fullt förvissad känner man sig icke. De börja emellertid anlända, först mera sparsamt, så i allt tätare led, slutligen väller en formlig störtflod af utställningsföremål in på utställningsområdet, och besökaren finner med hvarje dag ett allt mer outredligt kaos omkring sig, ett virrvarr af föremål af alla slag, väldiga packlårar, montrer, som timras, som klädas, som målas. Och detta ej blott på en punkt, nej, öfverallt, på hvarje fläck af utställningsområdet härskar samma skenbara oreda, samma feberaktiga brådska. Öfverallt ljuda hammarslag, hyfvelspån fladdra i luften, ångsågen hviner och fräser dagen lång, ändlösa rader af kärror med fyllningsmateriel glida ut och in, och ångvältarne släpa sig pustande fram öfver de blifvande vägarna och gångarna, som ännu förläna utställningsområdet prägeln af ett »Steniga Arabien».

Den 15 maj rycker allt närmare, de klentrogne känna sina farhågor vakna med fördubblad styrka och lyssna med misstrogen min till de lugnande röster, som försäkra, att så ser det ut på hvarje utställning omedelbart före öppnandet och att i självfva verket vår utställning är mera färdig än hvad fallet brukar vara.

Under de sista dagarne når verksamheten sin höjdpunkt, och man börjar litet hvar öfvertyga sig om, att den banala frasen »underverkens tid är förbi» verkligen kan göras till föremål för gensagor. Allt går med högtryck, det ena lasset af utställningsartiklar efter det andra försvinner i hallarnes inre och packas upp och ordnas af flitiga händer. Självfva krigsmakten rycker till undsättning, skaror af gardister släpa packlårar ut och in, och på gångstigar och vägar arbeta hundratals ingeniörssoldater i rykande dam och klibbig älta med spade och hacka. Men ännu timras det, sågas och spikas på alla håll, och en genomträngande doft af målarfärg slår besökaren i näsan hvart han vänder sig.

Det är ytterst intressant att följa detta sjudande arbete dag för dag, att se huru småningom, timme för timme, detta för lekmannen hopplösa kaos ordnar och reder sig under flitiga händer och energisk ledning. Till och med hos de mest klen-

Administrationsbyggnaden. *Hufvuaentréen.* *Nordiska Museet.*
Nya Djurgårdsbron.

Vy af Utställningen från Strandvägen.

trogne börjar »beslutsamhetens friska hy» efterträda »eftertankens kranka blekhet», för att nu i omvänd ordning citera den mjältsjuke danaprinsen Hamlet. Och när på den fjortonde majdagens afton solen dalar ned i väster, då dör det feberaktiga arbetets buller bort, arbetareskaran försvinner, men i stället infinner sig en här af kvinnor för att med kvastar och damtrasor ställa allt i ordning, putsadt och fint, till morgondagens stora högtidlighet.

Så går Sofiadagen in, något grå i sin uppsyn. Solen döljer sig bakom en fin töckenslöja, och tusentals oroliga ögon riktas spörjande uppåt — ett regn på invigningsdagen skulle ju vara föga välkommet. Men luften är mild och ljum, nästan varm, och för resten, med skall man ju vid ett dylikt tillfälle som detta, äfven om det skulle regna smågubbar. Paraplyerna tagas fram för att i nödfall skydda fraicha damtoaletter och nyborstade, glänsande cylinderhattar.

Hufvudstaden har klädt sig i festskrud. Från hustaken, från telefontornets tinnar, från masternas toppar fladdrar flaggornas färgspel, öfvervägande gult och blått, men äfven uppblandadt med grannlandens lifliga hvita och röda färger. Längs Strandvägen reser sig en rad af blåmålade flaggstänger, från hvilka den svenska flaggan vecklar ut sitt gula kors på kornblå grund, bildande mot bakgrunden af knoppande grönska och färgrika husrader ett liffullt och festligt perspektiv. En ström af åkdon, från lysande ekipager till enkla droskor, rör sig ut mot utställningsfältet mellan täta leder af åskådare, hvilka tålmodigt bida i timtal för att få se en skymt af ståten åtminstone i förbifarten. Och öfverallt i folkvimlet glänsa polisens blanka pickelhufvor — trehundra man äro i dag på benen för att upprätthålla ordningen, hvilken för öfrigt synes upprätthålla sig själf mycket bra.

Redan på afstånd skönja vi innanför den i dag hvitmålade hufvudentrén — i går höll man ännu på att timra på den — en färgrik, liflig tafla, öfver hvilken i fonden Industrihallens lätta, ljusa kupol höjer sig med svenska flaggan högt i topp, medan från de fyra minareterna Sveriges, Norges, Danmarks och Rysslands nationalfärger smeka ögat. Vi häjdas vid porten af utställningens ljusblå vaktmästare, visa upp vårt inbjudnings-

kort och passera genom dubbla led af paradklädda gardestrupper fram mot hufvudingången, hvarest vi uppsöka vår reserverade plats och afvakta de kommande händelserna.

På läktaren ofvanför hufvudingången under den väldiga hvalfbågen reser sig en baldakin af blått kronkläde, och under det vi vänta se vi huru den ena blåklädda fåtöljen efter den andra bäres uppför trappan och placeras under baldakinen. På denna läktare, å ömse sidor om tronhimlen, samlas efter hand en lysande skara: på den ena sidan excellenser, statsråd och andra rikets dignitärer, iförda strålande, guldglänsande uniformer; men ännu mer lyser det från läktarens andra sida, där diplomatiska kåren exponerar sina gyllene skrudar, delvis väckande föreställningar om själfva paradisfågelns färgprakt. På terrassen nedanför intages midtelpartiet af utställningens styrelse och funktionärer bakom tvänne blå fåtöljer, afsedda för kronprinsen och prins Eugen, hvilka i dag representera utställningen. På högra sidan ha riksdagens ledamöter jämte damer tagit plats och till vänster utställningsutskottens medlemmar, pressen m. fl. Bakom dessa ligger den öfverbyggda musikestraden, hvarest musiken och sångarne bida sin tid. Ute på den stora midtelterassen bakom gardesvakten står »den stora allmänheten», d. v. s. den del af allmänheten, som köpt eller fått vanliga biljetter till invigningen.

Vaktmästare.

Nu höras trumhvirflar och kommandorop bortifrån hufvudingången, och allas blickar riktas ditåt. Det är kronprinsen och prins Eugen, som anlända, hälsade med paradmarschens toner. Efter detta lilla uppryckande intermezzo återintager invigningspubliken sin afvaktande hållning — en och annan otålig blick glider då och då upp till urtaflan på museitillbyggnadens torn.

Plötsligt börjar det bli rörelse och lif i massan och halfhöga utrop: »där komma de!» höras från olika håll. Man skönjer borta på Strandvägen den kungliga betjäningens vajande plymer och samtidigt hör man en aflägsen åska — Skeppsholmskanonernas salut till ära för drottningens namnsdag. Trumhvirflarne och kommandoropen ljuda ånyo, allas ögon äro riktade mot hufvudentréen, halsar sträckas, en och annan äntrar upp på de gröna Bodaforsstolarne, hvilka i förbigående sagdt meddelat sin ofullständigt torkade färg åt mer än en ljus öfverrock eller damkappa. Regementsmusiken stämmer upp paradmarschen, och de fyrspända kungliga vagnarne åka in genom entréen mellan leder af skyldrande gardister och hälsande publik förbi de sänkta fanorna och stanna nedanför terrassen, där konungaparet och dess höga gäster mottagas af utställningsstyrelsen med de båda ordförande-prinsarne i spetsen.

Långsamt skrida de kungliga personerna uppför trappan till galleriet. Först konungen, iförd generalsuniform, förande danska kronprinsessan, klädd i crèmefärgad toalett. Drottning Sofia bäres uppför den rätt branta trappan i en hvilstol. Efter henne följer Danmarks kronprins i svensk uniform med serafimerordens blåa band samt prins Karl i hästgardets ljusblå uniform, ledsagande de unga danska prinsessorna Ingeborg och Thyra, hvilka med sina rosiga, ungdomsfriska anleten och skära, enkla toaletter påminna om två rosenknoppar. Såsom värdar på stället ledsaga kronprinsen och prins Eugen samt generalkommissarien de höga personerna till sina platser under tronhimlen, hvarefter musiken och sångarne uppstämma »Ur svenska hjärtans djup», som afhöres stående och med blottade hufvuden.

Wilh. Stenhammar.

Efter denna hälsningsceremoni ger öfverståthållaren ett

tecken, och de första tonerna af Stenhammars invigningskantat tränga ut öfver den andäktigt lyssnande församlingen, först liksom tvekande och sökande, så med stigande klarhet, till dess de i slutet af introduktionen samla sig till ett fulltonigt och jublande utrop — en lycklig målning i toner af utställningens förberedelsearbete allt ifrån de sväfvande och trefvande planernas stadium.

Kantatens text är af följande lydelse:

Introduktion.

Vid Djurgårdens döljande hänge
vi väntat och gläntat så länge!
Vi sågo det skimra
bak ekarnas topp,
vi hörde det timra
kring Brunnsvikens lopp.
I vårnattens timmar de korta
hvad hamrande oro därborta!
Nu ljusnar det — sol rinner opp.

Kör.

Vak upp, du Stockholm, i strålande bad,
fanfarer och fröjd öfverallt!
Din stad under natten har födt en stad,
en vårdröm har tagit gestalt.
Se, snöhvita murar och guldkupol
vid sjungande bölja, i grönt och sol!
Nu sjunka skymmande skjul.
Kom ut, kom ut på hastande fot
och jubla som barnen jubla emot
den öppnade dörren om jul!

Solo.

I Nordens folk, er vänta dessa salar;
för er är porten hög och dörren bred.
Så kännen här det sinnelag, som talar
om arbetsära, enighet och fred!
Då våra flaggor nu i glad förening
härofvan blanda sina färgers sus,
förnimmen Sveas hela hjärtemening:
Välkommen, nabo — det är ock *ditt* hus!

Kör.

Till sina hallar
hör, arbetet kallar:
På under det bjuder
i stålblank prakt.
Hör ångan, som hvisslar —
det kokar och sjuder!
Maskinen gnisslar
i dånande takt.

Se, hur kraften brutit
genväg till sitt mål,
nya redskap gjutit
af ett smidigt stål!
Hur hon sinnrikt danat
allt för lifvets kraf!
Hur hon genomspanat
allt som jorden gaf!

Solo.

Till sina hallar
se, konsten er kallar:
Välkomna att värmas
af färgers sken,
af lif som härmas,
af dagrar som randas,
af form som andas
i brons och i sten!

Kör.

Konstens verk de höga
tala utan tolk
till hvart själfullt öga
hos hvartenda folk.
Mellan Nord och Söder
om vi gränser ställt,
alla äro bröder
inom konstens fält.

Kvartett.

Hur den unga tidens skaparifver
in på nya banor slår,
minnets bro dock ingen sönderrifver
mellan gammal tid och vår.

Ha vi makt att trolla fram på stunden
syner af fantastisk prakt,
underlaget är den gråa grunden,
den som våra fäder lagt.

Kör.

Hägring i sagoljus,
tider som farit,
fäste och gafvelhus,
Stockholm som varit!
Famnadt af ekars krans
skimra i minnets glans,
dröj, en romantisk dröm!
Spegla i stilla ström
tinnar och torn och torg,
Vasarnes borg!

Kör.

Ja, välkomna I alle, till arbetets fest,
till de vinkande murar, där minnet är gäst
och där skönheten bor!
Medan vimplarna blanda sin färgsymfoni,
sjunger våren att tvekan och köld är förbi
och försmälter, en enda och stor melodi,
i vår chor!

De stämningsfulla orden, af öfverbibliotekarien grefve *Carl Snoilsky*, har den unge tonsättaren *Wilhelm Stenhammar* klädt i en ännu mer stämningsfull och målande tonskrud. För att vara ett tillfällighetsverk är kantaten ett ovanligt lyckadt arbete, vittnande lika mycket om tonsättarens anmärkningsvärda lärdom som om hans förmåga af verklig ingifvelse. De tusental, som nu i den ljumma vårluften lyssna till de smekande tonerna, beklaga endast ett: att kantaten ej kan komma till sin fulla rätt härute i det fria, trots

Grefve Carl Snoilsky.

de talrika exekutörerna: hela hofkapellet samt en kör på flere hundra personer. Utförandet ledes med öfverlägsen skicklighet af förste hofkapellmästaren *J. C. Nordqvist.* Första solot framföres af operasångaren C. F. Lundqvists malmfulla stämma, andra solot af fröken Ester Sidners klingande sopran och kvartetten af fröken Ester Sidner, fru Matilda Linden samt hrr Arvid Ödmann och A. Sellergren.

J. C. Nordqvist.

Efter afsjungandet af kantatens första del reser sig kronprinsen från sin plats, blottar sitt hufvud och håller, vänd till konungen, med vidt ljudande stämma följande tal:

»Eders majestät!

Trettioett år hafva nu förflutit, sedan den sista allmänna konst- och industriutställningen ägde rum här i Stockholm, anordnad under eders majestäts egen höga ledning. Det kan därför icke förundra någon, att svenske män, efter en så lång tidrymd, för några år sedan vände sig till eders majestät med anhållan om tillstånd att inbjuda de nordiska länderna till en ny, fredlig, fri och ädel täflan inom konstens mångskiftande och industriens olikartade grenar.

Tack vare eders majestäts, riksdagens och Stockholms stads frikostiga hjälp stå vi nu vid målet för våra sträfvanden, och jag vill här uttala allas vår djupt kända tacksamhet samt vår förhoppning, att eders majestät täcktes med öfverseende och välvilja se på det arbete, som nedlagts i denna fosterländska gärning.

Eders majestät! Genom denna utställning hafva vi äfven på ett varaktigt sätt velat hugfästa minnet af det år, då landets fader firar silfverbröllopsfest med sina två folk, hvilka genom alla tider med den varmaste tacksamhet skola känna

och erkänna eders majestäts oaflåtliga arbete för brödrafolkens sanna väl.

Med dessa ord anhåller jag, såsom centralkomiténs ordförande, i underdånighet, att eders majestät täcktes i nåder förklara denna konst- och industriutställning öppnad.»

Nu vändes alla blickar till den kungliga läktaren, till hvars bröstvärn konungens resliga gestalt framträder. Under ljudlös tystnad och med blottade hufvuden åhör församlingen det med konungens klangfulla, vida omkring hörbara stämma framsagda formfulländade och på poetiska bilder rika invigningstalet: *

»Medan i vår värdsdels sydöstra hörn kriget släpar sin blodiga mantel fram öfver den klassiska jord, hvilken, krönt af den höga Olympens mångtusenåriga silfverdiadem, breder ut sig mellan minareterna kring Sofiatämplets kupol vid Bosporens strand och Akropolisborgen med sina härliga pelarrader vid det Ægeiska hafvet, förberedes här en sammandrabbning af helt annan art i det yttersta Thule, det gamla sagolandet, knappast ännu till namnet kändt inom det forna Hellas. Friskaror trängde visserligen äfven här öfver landgränsen, men de stormade icke fram med hatets facklor i knutna händer, utan nalkades med sträckta armar till vänligt handslag.

Och här i dag, Sofiadagen, under den nordiska vårhimlens ljusa tämpelkupol skall slaget stå. Det skall invigas och dess början förkunnas under smattrande fanfarer och festligt ljudande styckeskott, men det skall blifva en strid, som icke kräfver blod och icke kostar tårar. Här, där fordom svear och göter möttes, försonades, förenades, vid den mångbesjungna Mälaren, hvars vidtomfattande strömfåra Gefion enligt sägnen skurit ut till Eystrasalts våg, där sedan Sveriges hufvudstad grundades af den fräjdade och hugstore riksföreståndaren och jarlen, hvilken blef icke allenast kyrkofridens, kvinnofridens och hemfridens, utan äfven tingsfridens förste skyddsherre i Norden — här har historien själf anvisat en berättigad plats åt det stora fredliga allshärjarting, som nu samlas; här har det svenska folket stämt möte med sina bröder på den skandinaviska halfön västanfjälls, med sina fränder vid Sundets och Bältenas

* Vår stora fotografi af invigningen är tagen just när H. M. Konungen håller sitt tal.

stränder, samt med sina grannar på andra sidan Östersjön vid Nevas och Auras bräddar till en fredlig täflan på arbetets idrottsfält.

Hvad här reser sig för våra blickar må tala för sig själft. Min uppgift i denna stund är icke att uppskatta de olika föremålens inre värde eller tolka och väga deras förtjänster. Denna dom är och måste vara förbehållen åt sakkunskapen efter ett moget och allvarligt öfvervägande, ty endast så vinnes visshet om, att inga småsinnets, fåfängans eller afundens skyar skola kunna hvirflas fram för att skymma sanningens och välviljans strålar på rättvisans gyllne vågskål.

I denna högtidsstund vill jag endast till alla och en hvar uttala i svenska folkets namn mitt hjärtliga och varma välkommen, i det jag nu förklarar 1897 års konst- och industriutställning öppnad.»

Omedelbart efter talets slut utbringar kronprinsen ett »lefve konungen!» besvaradt af ett skallande fyrfaldigt hurrarop. Och i samma stund som detta förklingar, höras smattrande fanfarer från höjden, där en trupp trumpetare placerats på en af kupolens luftiga bryggor, Skansens kanoner och utställningens kyrkklockor stämma in i den jublande symfonien, samtidigt som solen ett ögonblick bryter fram ur molnslöjan och lifvar det ståtliga, färgrika skådespelet. Det är ett högtidligt, oförgätligt ögonblick.

Så ljuda från musikestraden de melodiska preludierna till kantatens slutkör, sångarna falla in och den jublande kören sväller och stiger i liffull rytm till ett mäktigt, brusande ackord.

Högtidlighetens officiella del är förbi. Kronprinsen, som begifvit sig upp på läktaren, omfamnas hjärtligt af sin höge fader, som därpå med konungslig ridderlighet hälsar de omgifvande damerna och herrarne, i främsta rummet sin andre son, prins Bernadotte, och dennes gemål. Därefter begifva sig de furstliga personerna ned från läktaren med sitt lysande följe och inträda i Industrihallen, honnörsvakten aftågar under flygande fanor och klingande spel och den öfriga församlingen sprider sig kring utställningsfältet.

Medan den officiella besiktningen af Industrihallen och dess skatter pågår — en sak, hvartill vi snart återkomma — skola vi som hastigast göra en orienterande promenad omkring utställningsfältet.

Dessförinnan taga vi emellertid en öfverblick öfver den nedanför oss liggande stora midtelterassen, och när vi i detta ögonblick draga oss till minnes vår höstdagspromenad på det uppblötta fältet, där arbetskärror plöjde i dyn och ångvältarne sträfvade att utjämna stenfyllningen, och ännu mer, när vi tänka på de högar af bråte, som intill senaste tiden belamrat denna plats, då nästan förefaller det oss som en dröm, när vi nu skåda ut öfver breda, sandade gångar, mellan vidsträckta gräsmattor, mot hvilkas sammetslena grönska hyacinters och tulpaners färgprakt gör en förtjusande kontrastverkan.

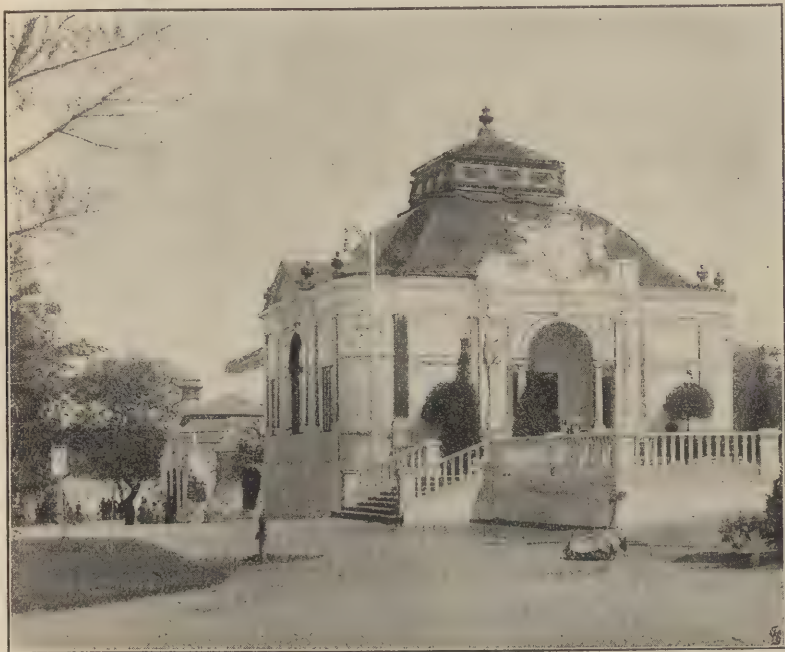
Glida våra blickar åt sidorna, se vi knoppande träd, som för få månader sedan icke funnos där — synbarligen är det den lilla dungen invid Liljeholmsljuset, hvilken vid vårt höstbesök frapperade oss, som i spridd ordning marscherat ut på fältet för att vederkvicka oss med grönska och svalka. I våra hjärtan välsigna vi trädgårdsmästarens konst och gå vidare.

För att få börja från början begifva vi oss längs Nordiska museets ståtliga fasad nedåt entréen. Vid museibyggnadens norra gafvel se vi ett stort hus, af betsadt trä, med en liten tornunge på taket, resa sig och nyfiket titta ut öfver planket på vägen. Om dess bestämmelse ha bland de oinvigde skiftande meningar gjort sig gällande, i det somliga förmodat det vara ett logement för betjäningen, andra att det skulle bli brandstation och åter andra gåfvo sig både flygande och farande på, att det skulle bli en — krog. Vi, som varit och äro bättre underrättade, veta, att det är ett svenskt mönsterskolhus, uppställdt »ei blot til Lyst», i det att detta skolhus skall, efter att ha fyllt sin bestämmelse som utställningsgods, flyttas till Nacka församling utanför Stockholm och träda i den praktiska folkundervisningens tjänst. Strax därintill, på sluttningen af den lilla kullen med de höga träden, hvilken vi vid vår höstdagsvisit utsågo till vår blifvande rastplats, se vi en liten rund byggnad, bärande skylten »Camera obscura». Det låter något dunkelt, men hvad det betyder få vi taga reda på längre fram.

Nu äro vi framme vid entréen. Denna är ju prydlig nog och står med sin hvita färg rätt vackert mot fonden af grönska och blommor, men vi kunna icke underlåta att i våra stilla sinnen beklaga, att oblida makter omintetgjort utförandet af den första planen, som utom det att den bjöd på nordiska motiv skulle varit af en ojämförligt präktigare dekorativ verkan. Administrationshuset därintill gå vi förbi — det har stått så pass länge färdigt, att nyhetens behag gått förloradt — däremot dröja vi en stund i stilla undran framför en besynnerlig hög timmerställning, försedd med ett tak, hvilken under de senaste dagarne rest sig invid stranden. I vår oerfarenhet rådfråga vi en händelsevis förbipasserande sakkunnig vän, som visar oss att en liknande ställning reser sig på andra sidan vattnet och att det hela är ämnadt att blifva en linbana, som skall frakta den publik, som för en ringa penning vill förskaffa sig nöjet af en liten luftfärd, från Strandvägen till utställningsområdet eller tvärtom. Med denna luftiga förströelse i perspektiv vända vi våra blickar till den bredvidliggande byggnaden för sport- och turistutställningen, som i hela sin anordning gör intryck af något typiskt nordiskt. Inramad af täta, skuggiga träd, en kvarlefva af Kaptensuddens gamla trädgård, och badande sin fot i vikens lekande böljor, har denna paviljong ett synnerligen afundsvärdt läge, som ytterligare förhöjes af den vackra anblicken af den midt emot liggande täcka och lummiga parken omkring Skogsinstitutet.

Men se till höger! Hvad är det för en bergknalle, som skjutit upp alldeles invid stranden, med nakna, brungula klippor stickande upp mellan gröna infattningar af gräs och mossa? Ah, det är ju Sagogrottan — ett berg af träribbor och väf. Men illusoriskt tar det sig ut, till och med från denna baksida. Sagogrottans närmaste granne är gamla rundmålningsbyggnaden, som i sitt nya skick ter sig helt ståtlig. I dess öfvervåning inrymmes den kemisk-tekniska utställningen, på nedre botten residerar den berömde Upsalakällarmästaren Svanfelt, hos hvilken vi redan afätit en officiel frukost och haft tillfälle att prisa såväl hans kök som de luftiga och trefliga lokaler, han fått till sitt förfogande. Utanför är en stor inhägnad plats, afsedd för törstiga själar, och från den i fonden liggande mu-

sikpaviljongen, hvilken de musikförståndiga påstå vara misslyckad i akustiskt hänseende, skola den Meissnerska orkesterns ljufva harmonier ackompanjera glasens klang. Härifrån ter sig en präktig vy utåt Djurgårdsbrunnsviken, som ligger skimrande blå i den klarnande vårdagens ljus. Vänta till dess stränder klädt sig i fager sommargrönska, och ni skall bli hänryckt af denna tjusande vy — bara man inte sätter sig så, att Sagogrottan ställer sig i vägen, ty den vill vara med på ett

Kgl. Paviljongen.

hörn äfven på denna sida, och hur naturlig den ser ut, räcker den dock icke till att underhålla en illusion, som ersätter det förlorade perspektivet. Vända vi våra blickar åt motsatt håll, stänges också utsikten, men det förlåta vi gärna, ty Stockholms stads paviljong tål att se äfven på ryggen.

Vi behöfva icke gå många steg härifrån för att stå vid ingången till den stad af paviljonger, som intager området mellan Industri- och Fiskerihallarne och som ligger inbäddad i en

liten lund af knoppande träd. Här är emellertid ännu icke så färdigt, att vi våga oss på en närmare undersökning. Men *en* paviljong få vi dock se litet närmare på, eftersom tillfället just nu är lämpligt, då man i den *kungliga paviljongen* uppdukar den lunch, som skall vederkvicka och stärka de kungliga personernas lifsandar efter deras tröttande vandring i Industrihallen.

Paviljongen, uppförd efter ritning af arkitekten Fr. Lilljekvist, är en kvadratisk byggnad i ungefär samma barockstil, som återfinnes i Stockholms stads vackra paviljong. Ingången

Det inre af Kgl. Paviljongen.

är genom en rikt ornamenterad portal, öfverst krönt af svenska riksvapnet under kunglig krona och med trumpetblåsande keruber å ömse sidor. De hvita yttermurarne inramas af från taklisten nedlöpande lister, imiterande slipad marmor, och det svängda kopparglänsande dubbeltaket afslutas af en liten blomformig prydnad.

Dess inre upptages så godt som uteslutande af ett stort gemak, möbleradt i s. k. Carl Johans-stil från den kungliga klädkammarens rika förråd. Golfvet täckes af en dyrbar matta, och den midt emot ingången varande väggen prydes af en

kolossal gobelin. Rundt väggarne stå förgyllda stolar klädda i rödt, och hela interiören ger intryck af förnäm och smakfull lyx. För närvarande intages salens midt af ett stort bord med bländande hvitt duktyg, på hvilket den eleganta servisens slipade kristall och blänkande skålar gnistra i ljuset från de af tjocka gardiner infattade höga fönstren. Det är ett litet minatyrslott, som litet hvar kunde önska sig äga eller få disponera.

Kanske vi äfven, eftersom vi naturligtvis blifvit trötta af det myckna ståendet, skola göra en visit i en paviljong, som upplåtits åt en annan statsmakt. Ja, ni vet ju, att lika väl som kunglig majestät kallas första statsmakten och riksdagen den

Pressens villa.

andra statsmakten har pressen fått eller tillägnat sig — hvilketdera vilja vi ej afgöra på stående fot — titeln tredje statsmakten, ehuru sanningen fordrar det tillägget, att titeln icke är officiellt erkänd och att statsmakten i fråga åtnjuter de en sådan tillkommande vördnadsbetygelserna endast i lindrig grad och vid sådana tillfällen, då dess bistånd i ett eller annat afseende anses vara af nöden. Ja, kort sagdt, det är *pressens paviljong*, vårt besök gäller.

Pressen bor så till vida ovanligt gentilt som den förfogar öfver ett stenhus, ett riktigt stenhus, icke ett imiteradt. Äfven i ett annat afseende kan den sägas vara lyckligt lottad — in-

under residerar nämligen polisen, hvilket kan betraktas som en förmån ej blott med hänsyn till pressmännens personliga säkerhet utan också i fråga om lättheten att på ort och ställe inhämta underrättelser om sådana pikanta utställningstilldragelser, som kunna blifva föremål för polisens handläggning. Vi skola naturligtvis hoppas, att sådana eventualiteter skola bli mycket sällsynta — äfven om denna önskan kanske icke, af naturliga skäl, delas af en och annan utställningsreporter.

Interiör af Pressvillan.

Vi stiga uppför den af en altan öfverskuggade trappan, öfver hvilken vi se en stor skylt med inskrift »Pressen», hvilken skylt, i förbigående sagdt, gifvit åtskilliga främlingar anledning att därinne förmoda någon slags filial af — maskinhallen. Från en tambur inkomma vi i en korridor, som utmynnar i ett skrifrum, hvilket jämte ett tillstötande sådant är möbleradt med en mängd af grönt tyg öfverklädda bord och bekväma karmstolar, sådana där af trä, som smaka skrifkarlar. På hvarje bord står en telefonapparat; man behöfver således endast sträcka ut armen för att, om icke telefonfröknarna händelsevis ha något däremot, kunna samtala med sina vänner och bekanta staden rundt. Vi få veta, att såväl Allmänna telefonbolaget som Rikstelefonen uppsatt alla dessa apparater gratis af pur

egard för pressen, en artighet, som vi förmoda tidningsmännen djupt sentera. Vid borden, som för öfrigt äro försedda med hvar sin skriflampa — elektrisk naturligtvis — och tillbörliga skrifmaterialier, se vi en del journalister i färd med att dels ur djupet af sitt medvetande eller med ledning af anteckningar, dels genom kollationering med kolleger åstadkomma referat öfver invigningsfestligheterna och i främsta rummet af konungens tal. Vi vilja icke störa dem i deras arbete, vi draga oss tillbaka och nännas knappt ens med en nick distrahera Göteborgs Handelstidnings allbekante och i en mängd världsdelar hemmastadde »flygande» i hans maktpåliggande arbete.

Ej heller ha vi hjärta att störa presskommissarien i hans enskilda kabinett, hvarifrån han och hans biträden hugna pressen och dess män med hvarjehanda intressanta meddelanden och andra goda gåfvor. Han håller nämligen för närvarande på att skrifva ut biljetter till tidningsredaktioner, och det är en ytterst delikat sak, må ni tro. Antingen är han för knusslig, och då får han vederbörande tidningar på sig, eller är han för generös, och det tycker visst icke utställningsstyrelsen om — det är en man mellan två eldar, hvilken hvarje dag får pröfva på det som outförbart ansedda konststycket att tjäna två herrar.

Men midt emot ligger samtals- och läsrummet, och där slå vi oss ned i en bekväm korgstol och njuta hvilans sötma. Det är en liten salong, möblerad med korgmöbler från Stockholmsfirman S. F. Wahlström. På borden och i det stora hyllfacket finna vi tidningar från alla världens håll och kanter samt på snart sagdt alla språk. Härinne är tyst, svalt och skönt. En trappa upp disponerar pressbyrån ytterligare ett rum för interurbana telefonsamtal samt ett duschrum, där nog under sommarhettan »the gentlemen of the press» komma att med innerligt välbehag ta sig vatten öfver hufvudet. Till pressvillans agremanger torde väl också få räknas, att en Stockholmsk punschfirma utanför fönstren ställt upp en friluftsmonter i skepnad af en kolossal punschbutelj, garnerad af en mängd mindre buteljer med frestande guldgult innehåll, och att strax bredvid denna förföriska tillställning reser sig en tornliknande paviljong, byggd af idel buteljer, som vända bottnarne utåt. Huru-

vida det ligger någon medveten symbolism i detta grannskap tilltro vi oss icke att säga, men kanhända skall det ge en och annan anledning att i sitt stilla sinne tänka: »man merkt die Absicht und wird verstimmt», d. v. s. i öfversättning: man märker afsikten och — blir förlägen.

Uthvilade, fortsätta vi från pressvillan vår orienterings-promenad genom labyrinten af ännu delvis obeskrifbara paviljonger, se till vänster allmänna fiskerihallen breda ut sina röda gaflar och till höger grufutställningen höja sin i samma färg hållna länga med speltornet och den luftiga bron, som synes ha några funderingar att komma i närmare förbindelse med Skansen. Gamla Stockholm har ännu icke öppnat sina portar, så att det få vi gå förbi och följa gamla Rosendalsvägen, ägnande en beundrande sidoblick åt den särdeles stilfulla skogspaviljongen, byggd af obarkade timmerstockar och dekorerad med verkningsfulla granrisguirlander. Till vänster följa oss Gamla Stockholms husrader, till höger möter vårt öga en rad af mer och mindre pittoreska paviljonger, som klättrat upp i den branta backen och hvilkas olika bestämmelse och innehåll vi längre fram få taga reda på. Slutligen komma vi till norska fiskerihallen, för närvarande jämte det bredvidliggande pumphuset utställningens yttersta utpost åt detta håll. Bortom dessa byggnader vidtagas emellertid anordningar till marinskådespelen, som ändock kommo med i sista stund, oaktadt man så säkert var öfvertygad om att hela planen definitivt strandat. Norska fiskerihallen, uppförd i enkel barackstil och ännu omålad, gör just ingen människa glad, men i hopp att innehållet skall, då vi få tid att stifta närmare bekantskap, så mycket mer fägna oss, vandra vi tillbaka samma väg vi kommit.

Bakom Djurgårdsteatern, hvilken skall användas till föreläsningslokal, ligger folkköket, en för utställningsbesökare med klena kassor och för öfrigt för litet hvar högst förmånlig inrättning, hvarest man kan få sig en god och riklig middag för 40 öre, ett pris, som torde uppjaga blygselns rodnad på deras kinder, hvilka påstå, att vi stockholmare endast tänka på att skinna våra utställningsgäster. Ångkökets närmaste granne på andra sidan vägen är Oskar Bergs bibliska galleri.

På grund af detta grannskap skulle man således kunna säga, att den klassiska regeln om »*panem et circenses*» — bröd och skådespel — fått en, om ock blygsam tillämpning. Galleriet är ännu icke öppet, men det hindrar oss icke att konstatera byggnadens strängt österländska karaktär i det yttre, som ju ock tillbörligt är, då galleriet bjuder på scener från det heliga landet.

Det bredvidliggande Biologiska museet är en gammal bekant både till sitt yttre och inre, hvadan vi denna gång gå det förbi, naturligtvis med en bestämd föresats att en vacker dag återkomma, enär museets samlingar äro af den beskaffenhet, att en naturvän — och det äro vi ju alla — ej kan återse dem nog ofta. Vi passera nu uppför trapporna till den kulle, på hvars topp Byströms villa reser sig, och stanna först utanför Teaterutställningen. Äfven den är stängd, dock hugnar oss ett anslag med den upplysningen, att den öppnas kl. 5, men så länge ha vi ej tid att dröja. Exteriören ter sig ganska inbjudande, något som vi tillåta oss finna rätt anmärkningsvärdt, enär det uppgifves, att paviljongen i fråga är en frukt af ej mindre än tre arkitekters samarbete och det gamla ordspråket ju har någonting att förmäla om många kockar och dålig soppa. Den ofvanför liggande stora trädgårdshallen är däremot öppen och redan fylld af lifligt intresserade skaror. Vårutställningen pågår nämligen som bäst därinne, och som vi händelsevis erfara, att den om ett par dagar skall vara ett minne blott, få vi göra ett afbrott i vår promenad och kasta en blick ditin. Den betydliga rektangulära hallen, från hvars glastak floder af ljus nedströmma, är förvandlad till en sannskyldig blomstergård, hvars praktfulla färgspel är en njutning för ögat, samtidigt som luktsinnet kan fira formliga orgier i dofter af ros och reseda, heliotrop och hvad de allt heta, dessa Floras älskliga söndagsbarn, som tala ett språk, det där förstås af en och hvar, äfven om man icke är fackman. Rosorna dominera på utställningen ej blott till antal utan äfven i fråga om kvalitet och artrikedom, och man känner sig mer än en gång frestad att ge sitt kritiska allvar på båten och instämma i de utrop af förtjusning, som ofrivilligt undslippa rosornas beundrarinnor och — systrar. Som helhet betraktad är dock denna

första trädgårdsutställning något mager, åtminstone hvad den svenska afdelningen beträffar — den danska är åtskilligt fylligare — och att den blifvit så pass sevärd som den verkligen är, därför har man att tacka några Stockholmsträdgårdsmästare, som utom täflan ifyllt de annars gapande luckorna. Vi skola hoppas, att både sommarutställningen (30 juli—2 aug.) och höstutställningen (23 sept.—1 okt.) komma att uppvisa ett större antal utställare och bättre representera den svenska trädgårdsodlingen, och med denna tyst uttalade önskan taga vi denna gång farväl af trädgårdsutställningen. Trädgårdshallen skall, som förut är nämndt, mellan utställningarna begagnas dels såsom konsertsal och dels upplåtas för kulturhistoriska teaterföreställningar.

Vi träda åter ut i det fria, slå oss ned på en af sofforna under de stora, skuggande träden och se oss omkring. Utställningen har många vackra punkter, många tjusande scenerier att bjuda, men allra vackrast är det dock på denna väna kulle. Vid dess fot stryker allmänna vägen fram med sitt vimmel af spårvagnar, åkdon och fotgängare, på andra sidan utbreder sig för ögat det östra utställningsfältet med sina olika byggnader, där bakom det blå vattnet och Skeppsholmens späda vårgrönska. Lifvet pulserar under ens ögon medan man sitter häruppe omgifven af lugn och stillhet, njutande sitt *dolce far niente*, och hvad man känner i ett sådant ögonblick, det kan i korthet uttryckas med: det är ändå skönt att lefva!

Men . . . lifvet är kort och utställningen stor, vi måste slita oss från denna behagliga hviloplats för att blifva färdiga med vår orienteringspromenad. Öfver den tredje viadukten, som leder från kullen till östra afdelningen, styra vi våra steg och stå snart nere på planen utanför Konsthallen. På det östra området tycks man vara åtskilligt efter hvad beträffar terrängens ordnande, och tydliga spår utvisa, att den blifvit nödtorftigt och i största hast afröjd. Men Rom byggdes icke på en dag.

Konsthallen ligger framför oss i bländande hvithet och förnäm enkelhet, det enda, som ännu saknas, för att gifva den tillbörliga reliefen åt detta konsten helgade konstverk, är frisk, saftig grönska. Dock, äfven den kommer nog i sinom tid.

Konsthallens väldiga granne, Maskinhallen, gör redan i sitt yttre ett luftigt, och på samma gång solidt intryck, och vi ha hört mer än en förklara, att detta är den af hallarne, som mest slagit an, ett omdöme, hvartill finnas fullgiltiga skäl. På andra sidan Maskinhallen utåt sjön, ligger ett litet Bacchitempel, Strandpaviljongens restaurant, där vi dock få uppskjuta vårt besök tills vidare, liksom i det lilla maskinannexet på andra sidan Allmänna gränd. I stället vända vi oss till Stora Kopparbergs vackra paviljong, som ligger fullt rustad i såväl yttre som inre måtto att mottaga besök och där vi utan tvifvel ha att vänta mycket intressant och lärorikt såväl i rent industrielt som i kulturhistoriskt afseende. Stora Kopparbergs bergslag är nämligen icke något bolag från i går — redan af inskriften utanpå paviljongen få vi veta, att denna korporation, visserligen under tidernas lopp något ombildad, existerat i jämnt 550 år. Hur många affärer finnes det väl, som kunna uppvisa maken till anor?

Längs vägen mellan Konsthallen och Centralrestauranten ligger en rad paviljonger, af hvilka vi i förbigående lägga märke till Elektricitetsverket, öfver hvars frontespis det välkända namnet de Laval tronar i långa järnbokstäfver och från hvars inre vi höra dynamomaskinernas ihärdiga surrande — vidare Aktiebolaget Radiators paviljong och Sandvikens järnverks byggnad, hvars portal utgör en imitation af brukets stora ånghammare. Midtför Centralrestauranten, utanför hvilken man ordnat en liten täppa med friluftsservering, reser sig Finspångspaviljongen med ett par torn i skepnad af kolossala granater, och vid andra sidan af nämnda restaurant möter oss en annan utställningslokal för ett af våra största järnverk, Bofors bruk Denna paviljong är byggd i skepnad af ett väldigt pansartorn, från hvilket två kolossala kanoner framsticka, hvilka, trots att de bestå af idel trä, se helt fruktansvärda ut.

Slutligen ha vi på denna sida Arméns och Flottans respektive utställningar. De äro, som förut omtalats, inrymda i en gemensam byggnad, hvars stomme utgöres af två galérskjul, sammanbundna och dolda af en förträffligt verkande fasad, som i sitt färdiga skick gör ett ytterst tilltalande och ögonsmekande intryck. På platsen framför denna paviljong

In
Interiör af f förhall

af kupoolfrisen.

reser sig ett högt, bländande hvitt fyrtorn, detta hvarken någon imitation eller blott en provisorisk tillställning, utan ett verkligt fyrtorn, som i sinom tid skall med sitt varnande sken leda seglaren på det villande haf.

Vi ha härmed fullbordat vår orienteringspromenad, lagom för att hinna upp till Hasselbacken att med en liten läcker middag och ett glas pärlande champagne fira och afsluta invigningsdagen.

VII.

I Industrihallen.

Första dagen.

»All vår början varder svår», hette det i en gammal ungdomsbok. Och det är verkligen med detta ordspråk i tankarne och tvekan i blicken, vi i dag — en tyst, stilla dag, då festjublet gått öfver och allvaret tar vid — stanna nere på terrassen och se Industrihallens väldiga kupol hvälfva sig mot skyn, icke, såsom det hittills förefallit oss, glad, ljus och vänlig, utan fastmer som en grafvård — en grafvård öfver våra förmätna förhoppningar att kunna skildra allt hvad den rymmer i sitt inre så som det *bör* och *kan* skildras.

Men lyckan står dem djärfvom bi. Med tillförsikt, men också med en ödmjuk känsla af den mänskliga skröpligheten, träda vi in under detta åt arbetet hälgade tämpelhvalf.

Det första man passerat genom vestibulen, hvarest man mot sedvanlig tribut kan frigöra sig från de jordiska påhäng, som kallas öfverplagg, och inkommit i själfva förhallen, flyger blicken ofrivilligt uppåt. Så högt, så svindlande högt kupolen höjer sig öfver våra hufvuden, öfverst hållen i en lätt, grågrön färg och med diskreta ornament, strax ofvanför basen afbruten af ett smalt, rödmåladt galleri, som härnere ifrån tar sig ut nästan som en spindelväfsbrygga, Nedanför detta löper rundt den kolossala midtelöppningen en rätt betydligt tilltagen fris af *Viktor Andrén*, framställande scener och typer från arbetets

värld. Frisen är duktigt gjord; det är enligt vår mening en god idé af konstnären, att han icke hemfallit åt frestelsen att komma med dessa banala allegoriska figurer, som äro allt för vanliga i dekoreringsarbeten af detta slag, utan att han låtit arbetets hjältar och hjältinnor tala för sig själfva sådana de förekomma i verkligheten. Däri ligger också en påminnelse, en maning till alla dem, som inträda i denna byggnad, att ej blott böja knä för idén och den ledande viljan, utan äfven med erkännande tänka på den sotiga eller valkiga handen, som på viljans bud skapar och formar idéns ingifvelser. Ty det torde väl kunna få sägas, att på det fredliga arbetets valplats gäller ännu mer än på krigets den gamla regeln, att ej härföraren ensam vinner slagen, de djupa leden ha ock sin del däri.

Det rum, hvari vi stå, förhallens midtelparti, är af betydlig storlek, och likväl förefaller det, när vi se oss omkring, märkvärdigt litet. Det kan icke döljas, att den verkan, man väntade sig af interiören, uteblifvit. Ursprungligen var det afsikten, att denna förhall skulle blifva hufvudsakligen en ceremonilokal och att därför endast sidopartierna af densamma samt gallerierna skulle upplåtas åt utställare. Men den starka tillströmningen af utställare gjorde denna afsikt om intet. Det hade väl emellertid gått an, om icke en mängd af dessa utställare skyndat att begagna sig af den omständigheten att det var så högt till taket på ett sätt, som tillintetgjort så godt som hvarje perspektivistisk verkan. Detta är ledsamt, det kan icke nekas, men — — nåja, den saken fordrar sitt särskilda kapitel.

Innan vi fördjupa oss i några detaljstudier af de utställda föremålen få vi lof att taga byggnaden i dess helhet litet i betraktande. Grundplanen visar oss en rektangel, till hvars midt det kvadratiska förhuset med sin kupol ansluter sig, under det att rektangeln mot öster afslutas af en lägre, halfcirkelformig utbyggnad, hvarigenom hufvudskeppets anordning kommer att erinra något om hufvudbyggnaden på Stockholmsutställningen 1866. Hela förhallen samt midtelpartiet af långskeppet, upptagande ungefär hälften af detta, disponeras af svenska utställare. I långskeppets västra del är den norska afdelningen inrymd och i motsatta ändan den danska, bakom hvilken kom-

mer den ryska utställningen, som disponerar den halfrunda tillbyggnaden. Längs hela långskeppet löpa vid sidorna breda gallerier, öfverbyggda af läktare. Denna anordning gör emellertid, att man omöjligen från någon punkt kan få en öfverblick af hela utställningen, icke ens allt, som rymmes i långskeppet. Detta gör ock att utställningen vid ett flyktigt betraktande, trots det upptagna utrymmet, långt ifrån synes så stor som den verkligen är. De punkter, hvarifrån man bäst kan öfverskåda hallen, äro läktarne på hufvudskeppets kortsidor, d. v. s. från norska eller danska afdelningen. Det kan vara en smaksak, från hvilken sida det vackraste perspektivet ter sig — för vår del äro vi benägna att gifva företrädet åt den utsikt, som erbjuder sig från norska läktaren, hvarvid den verkningsfullt grupperade danska afdelningen bildar en särdeles målerisk bakgrund, som skulle göra sig ännu bättre, därest icke ett par montrer i den svenska afdelningen, riktiga »skyskrapor», obarmhertigt skure af en del af perspektivet. Från den danska läktaren har man äfven en god öfverblick, hvarvid i sin tur den välordnade norska afdelningen med sin pittoreska fonddekoration bildar perspektivets bakgrund. Från detta håll gör sig hallen bäst i eftermiddagsbelysning, då det stora solbelysta gafvelfönstret står i bakgrunden som en ofantlig transparang, mot hvilken det i höjden sväfvande norska riksbaneret och motsatta läktarens dekorativa detaljer effektfullt afteckna sig.

Efter denna lilla orienterande öfverblick återgå vi till vår utgångs- eller rättare ingångspunkt: förhuset.

Då man först träder in, fängslas blicken af en bländande glans af guld och silfver. Guldsmederna ha nämligen fått den äran att gå i têten för den svenska industrien, och vi vilja väl förmoda, att en närmare granskning af deras verk skall utvisa, att de erhållit denna hedersplats ej endast därför att de bearbeta ädla material.

Men när vi se oss om, märka vi att guldsmederna dock icke äro de allra första. På väggarne mellan dörröppningarna finna vi ett par utställningar, som det vore synd att utan vidare vända ryggen, fastän platsen är sådan, att man lätt nog går dem förbi utan att märka dem. På ena väggen är fastgjord en lätt och prydlig balkong af smidesjärn och inunder

denna ser man bord och blomställ af samma material, allt synbarligen godt och redbart arbete af ganska fin form. Utställaren är smidesmästaren *Anders Andersson* i Sundsvall. På den andra väggen ser man ett trappräck af järn, riktigt läckert i formen, en nätt och prydlig järngrind samt ett par särdeles vackra kandelabrar, allt af smidesjärn och vittnande om en anmärkningsvärd smak och skicklighet hos utställaren, ornamentsmeden *Hj. Samuelsson* i Stockholm.

Efter denna lilla återblick kunna vi med fredadt samvete öfvergå till guldsmederna. Främst lyser oss till mötes en liten,

Vikingaskepp af silfver.
Tillhör Konungen och Drottningen.

men utsökt rar kollektion ordensstjärnor af olika storlekar, som fått sin plats i framsidan af hof- och ordensjuveleraren *C. F. Carlmans* nätta monter. Ensamt dessa af många högt skattade och ifrigt eftersträfvade ideela mynt skola tillförsäkra utställaren en uppmärksamhet, som äfven hans öfriga utställningsföremål så till materiel som till form rättvisligen förtjäna.

Till höger härom träffa vi på *Guldsmedsaktiebolaget* i Stockholm, som uppträder med en mycket rikhaltig utställning, ordnad i två montrer. Största uppmärksamheten väcker en prydlig borduppsats i form af ett vikingaskepp, hvilken tillhör

konungen och drottningen. För öfrigt representeras bolaget af en reputerlig samling dryckeskannor och horn, dels i silfver, dels i nysilfver.

Strax bredvid, närmast väggen, få vi göra en bekantskap från höga norden, guldsmeden *Osk. Strömberg*, Haparanda. Han lägger hufvudsakligen an på lappsmycken och hufvudpjäsen i hans lilla utställning är ett lappbälte, som torde lysa frestande i ögonen på äfven andra tärnor än sådana som tillhöra våra utdöende nomader.

Från Haparanda till Malmö förflytta vi oss med ett par steg, i det vi stanna framför Malmöjuveleraren *Emil O. Möllers* monter. Hr Möller lägger synbarligen i främsta rummet an på det täcka könet. Under det att flertalet af de andra guldsmederna ståta med dryckeskannor, väldiga horn, bägare och tumlare med mera sådant, som hufvudsakligen tilltalar det starka och törstiga könet, har hr Möller åstadkommit ett förtjusande charivari af dessa små, nätta och relativt billiga prydnadsföremål, som man kallar bijouterier, och i hvilken branch utställaren synbarligen både uppnått stor skicklighet och lyckats att träffa damvärldens smak, att döma af de täta skaror af fenimina väsen, som ständigt flockas kring montern och gifva sin förtjusning tillkänna i små, tvifvelsutan från hjärtats djup kommande utrop.

Mera allvarligt anlagda naturer, sådana som försmå världens flärd och fåfänglighet, men därför icke förakta ett stycke guld eller silfver, stanna däremot framför Vadstenajuveleraren *Ernst Hultquists* utställning af Vadstena minnes-smycken af silfver. Dessa smycken uppgifvas vara tecknade efter motiv från S:ta Brigittas relikskrin, och vi känna oss icke böjda att tvifla härpå, ty ålderdomliga ta de sig ut och äfven egendomliga för vår tids smak. Samlingen innesluter dessutom ett silfverskrifställ i Vadstenastil samt en brudkrona af silfver — huruvida denna senare också är Vadstenastil uppgifves icke, men det ser ej olikt ut.

K. Hofjuveleraren *Gustaf Möllenborg*, Stockholm, utställer i en elegant monter en samling guld- och silfverpjäser, som äfven på en icke fackman gör ett högst tilltalande intryck. Man ser redan vid första blicken, att denna firma (innehaf-

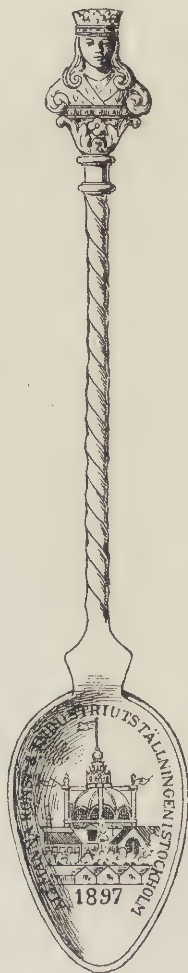
vare: A. R. Lindgren och Carl Feron) ej allenast kan göra anspråk på att vara den äldsta guldsmedsfirma i Stockholm utan äfven en af de allra främsta i sin branch. Bland de utställda föremålen är det i synnerhet en ståtlig och smakfull, 4 fot hög borduppsats, som tilldrager sig uppmärksamheten, såväl i fråga om komposition som utförande. Fotstycket prydes af tre särdeles lyckade mytologiska figurer och postamentet af Berthold af Zähringens, Gustaf Vasas och Karl XIV Johans på samma gång monumentala och väl träffade bilder; öfverst på den af en kandelaberformad stängel uppburna, treflikiga och med svenska och badiska mynt och medaljer prydda skålen höjer sig en bild af ungdomsgudinnan Idun, framräckande sina föryngrande äpplen. Denna praktpjäs (ritad af professor M. Isæus, figurerna modellerade af professor J. Börjeson) tillhör kronprinsen och kronprinsessan. För öfrigt förekommer här en präktig samling af vackra dryckeskannor och prispokaler, ej att förglömma den fina kollektionen af kommunionkärl.

Möllenborgs praktpjäs.
Tillhör Kronprinsen och Kronprinsessan.

Midt bland guldsmederna bakom Carlmans utställning påträffa vi en större monter, i hvilken kronprinsens hofjuvelerare *C. G. Hallbergs guldsmedsaktiebolag* utställer prof på sina tillverkningar. Denna firma, som uppträder utom täflan, har på de senaste två decennierna arbetat sig upp till en af landets främsta och har äfven genom flitigt och prisbelönt deltagande i utländska utställningar beredt sig ett utom Sveriges gränser

aktadt namn. Den utställning, firman här presterar, är liten, men likafullt naggande god och i fråga om dyrbara saker tyckes den stå i bokstaflig mening utom täflan. Se t. ex. på detta utsökta halsband af hvita pärlor — hvad tror ni det kostar? Blott en bagatell af 20,000 kr. Eller denna lilla brosch med den stora safiren i midten? 3,000 kr. Utställningen prydes för öfrigt af de tre särdeles gedigna och konstrikt arbetade hedersgåfvor, hvilka på sin tid beställdes hos firman för konsul Liljewalch, för d:r G. de Laval och för lifförsäkringsbolaget Nordstjärnans stiftare dir. Samson.

Bræses utställningssked.

Till vänster från ingången finna vi nysilfverfabrikationen samlad i en grupp. Här utställer *A. Bræse*, Stockholm, en anmärkningsvärdt vacker kollektion af arbeten i nysilfver, hufvudsakligen nyttiga, d. v. s. hushållsföremål. En särskild artikel i denna kollektion förtjänar särskild uppmärksamhet: den smakfulla utställningsskeden (se vidstående afbildning). Därnäst ha vi den bekanta firman *A. G. Dufvas* utställning, som på ett eklatant sätt visar, huru en fin och elegant form kan adla materialet. I synnerhet fäster sig intresset vid hufvudpjäsen i denna utställning: ett kolossalt dryckeshorn, rikt dekoreradt med ett förtjusande, väl utfördt figurarbete, om hvilket man ofrivilligt måste utbrista med Pelle Ödmans kammarjunkare: »charmant, på min ära charmant!» Ej utan framgång kämpar firman *C. R. Carlström* (äfven en Stockholmsfirma) att täfla med konkurrenterna i fråga om nobel form och solidt arbete, hufvudsakligen nedlagdt på hushållsföremål af hvarjehanda slag. Så möter oss åter en Stockholmsguldsmed, firman *K. Anderson*, som i en prydlig monter utställer sina välarbetade prof. Bland dessa finna vi små vackra

utställningsbägare och utställningsbroscher, som säljas förvånande billigt och säkerligen skola röna strykande åtgång.

En utställning, som med rätta ådrager sig allmän uppmärksamhet, är Stockholmsguldsmeden *Karl Meyers* smakfulla kollektion af monterade och omonterade svenska stenarbeten och agater. Det är med verklig glädje, man betraktar dessa i form och färg skiftande prof på svensk konstskicklighet och svenskt material, och mer än en torde stanna af öfverraskning vid att se, hvilka skatter af fina stenarter den svenska jorden gömmer i sitt sköte. Att ha, så som här skett, visat, huru dessa rikedomar kunna tillgodogöras äfven för finare prydnadsföremål är i sanning en gärning, som förtjänar det varmaste erkännande.

Nämna vi så slutligen Stockholmsguldsmeden *Charles H. Janssons* kollektion och Filipstadsguldsmeden *A. W. Lefréns* aktningsvärda, ehuru ej utom ramen för det vanliga trädande lilla utställning af förgyllda och försilfrade arbeten — firmans specialitet synes vara förgyllda ringar —, så ha vi genomgått guldsmedsafdelningen, åtminstone hvad som f. n. där presenterar sig. Vi se, att ytterligare ett par utställare låta sina namn lysa i katalogen, men de frånvarande ha sig själfva att skylla, om de icke kunna bli nämnda.

Hvad skola vi nu taga i betraktande? Mest metodiskt skulle ju vara att följa katalogens klassindelning och nummerordning, men då finge vi också riskera ett drygt arbete genom att springa omkring på olika håll för att leta rätt på utställarne. Såväl af bekvämlighetsskäl som med hänsyn till möjligheten af en större omväxling besluta vi oss alltså för att taga utställningsföremålen i den ordning, de äro uppställda, och börja alltså med dem, som stå oss närmast, d. v. s. i förhallens vänstra sidorum.

Från guldet och silfret råka vi då genast in i järnets solida värld, representerad till en början på ett synnerligen bastant sätt af *Bultfabriksaktiebolaget,* Hallstahammar, hvars monter fått formen af en jättebult, beklädd med större och mindre sådana, muttrar, nitnaglar, rälsspikar m. m. Det säger sig självt, att beträffande dylika saker den eleganta formen spelar en underordnad, till och med olämplig roll, däremot kunna vi lätt med egna ögon öfvertyga oss om, att, som tillbörligt är,

Svenska stålpressnings-aktiebolaget Olofströms monter.

soliditeten af dessa tillverkningar ej lämnar något öfrigt att önska.

Strax intill denna monter se vi en ofantlig tillställning, som upptager en hel liten vägg ända upp till taket. Det är *Svenska Stålpressningsaktiebolaget Olofström,* Holje, som här utställer prof på sina tillverkningar af alla slags föremål af stålplåt, från granathylsor, stålcylindrar och mejerikärl till små nätta emaljerade kok- och hushållskärl, af hvilka senare är bildad en vidlyftig dekoration å den med grönt tyg beklädda väggen. De utställda föremålen äro alla i sitt slag förstklassiga prof på en lifaktig storindustri; man skulle endast vara böjd för att anmärka det, att denna utställning är allt för rikhaltig i fråga om föremål. Emellertid finna vi vid ett närmare skärskådande, att denna omständighet till största delen har sin grund i tillverkningens mångsidighet och således i själfva verket ytterligare framhäfver kapaciteten hos det utställande bruket.

Närmast Olofström ha vi *Huskvarna vapenfabriks aktiebolags* utställning i två montrer af handvapen, om hvilka ju icke behöfver sägas mer, än att de äro allmänt kända och välkända. Bakom dessa montrer reser sig en annan, å hvilken samma firma utställer prof på dekorationsföremål af olika slag, hufvudsakligen sköldar och vapen, elegant och solidt arbete, samt en hel liten flock kaminer. Träda vi ett par steg åt sidan, finna vi återigen en utställning af samma fabrik, här spislar, kaminer, gas- och fotogenkök, och bakom denna ytterligare en kollektivutställning af spislar och kokkärl. Fabriken är, som man finner, särdeles fylligt representerad, men har fördelat sina föremål i grupper, hvarigenom öfverskådligheten underlättas. Att fabriken med de utställda profven på sina mångskiftande tillverkningar framgångsrikt häfdar sin höga rang inom den svenska järnindustrien behöfver ju icke särskildt framhållas.

Intill Huskvarnautställningen gränsar *Klafreströms bruks* stora utställning af ugnar och kaminer af olika storlekar och typer. I sidogången bredvid upptäcka vi, »ensam som obelisken», en väggmonter med prof på järntrådduk, knappnålar, selklockor och portmonnäer från *Aug. Magnusson,* Anderstorp.

Midt emot utställer *E. A. Rosengren*, Göteborg, en solid och vackert arbetad kassahvalfsdörr, och titta vi in bakom denna, upptäcka vi ett mycket prydligt kassaskåp. Sedan vi, efter att ha tillbörligt uppmärksammat detta, återgått till sidorummet, stanna vi framför *Gysinge aktiebolags* utställning af prof på tackjärn och vallonstångjärn. Detta bruk har ägt bestånd i öfver 200 år och gjort sig ett berömdt namn särskildt genom sitt vallonsmide, som ännu, trots nyare metoder, försvarar sin gamla hedersplats inom vår järntillverkning.

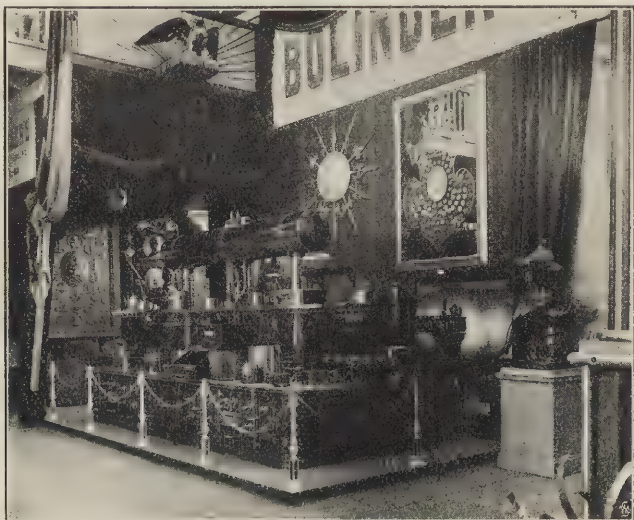
I hörnet näst intill har *Lesjöfors aktiebolag* anordnat sin ståtliga utställning af hufvudsakligen kablar och linor af stål, en tillverkning, som med rätta tillvunnit sig högt erkännande och är föremål för liflig efterfrågan. Dess närmaste granne är en liten monter af velocipedrör och paraplyställningar, utställd af *Sez fabriks aktiebolag*, Sandviken. Midtemot Lesjöforsutställningen har konstsmeden *A. A. Forssberg*, Stockholm, anordnat en liten tilltalande kollektion af lampor, växt- och paraplyställ etc., vittnande om smak och konstskicklighet. På andra sidan skärmen se vi ett vackert arbetadt kassaskåp från *J. G. Tenggren* i Vexjö. Något längre bort anträffas den af *Nils Virén*, Göteborg, utställda patent- och ventilationskakelugnen »Patent Linnéa», äfvensom ingeniör *E. A. Wimans*, Stockholm, välbekanta ventilationsapparater, kaminer och rökhufvar. Konstruktören *Fredrik Ling*, Laggersberg, Ransta, utställer äfven här i närheten prof på sina patenterade kokkärl, hvilka hufvudsakligen tyckas skilja sig från andra kokkärl däruti, att i locket, som kan fastsättas på kärlet medels en flens, är en af en skjutbar skifva öfvertäckt liten galleröppning, genom hvilken ångan kan efter behof utströmma. Anordningen sägas vara mycket praktisk och lofordad af bl. a. konungens köksmästare.

Längst borta i hörnet upptäcka vi åter en kassaskåpsfabrikant, *J. Isaksson & C:o*, Stockholm. Dessa skåp se verkligen ut att vara absolut oåtkomliga för både eld och inbrottstjufvar, hvilket ju är hufvuddygden hos en dylik artikel, ehuru man numera icke nöjer sig därmed, utan äfven fordrar elegant arbete, i hvilket hänseende firman i fråga äfven tillfredsställer ganska långt drifna anspråk.

Det kan verkligen sägas vara en händelse som ser ut som en tanke att *Reymersholms nya spritförädlingsaktiebolag* kommit med sin utställning midt upp ibland järnvarorna, och om någon idéassociation legat till grund för denna placering, har det väl varit firmans egenskap af »stångjärns»-förädlare. I en kolossal monter, som räcker upp i den ofvanför liggande våningen, utställer bolaget en mängd fastager och flaskor, innehållande enligt etikett olika slags förädladt brännvin. Dessutom innehåller den onekligen vackra montern reningsapparater i förminskad skala, hvilka förevisas i arbete, drifna med elektricitet.

För att icke bli yra i hufvudet eller demoraliserade af åsynen af så mycken sprit, återvända vi till det riktiga järnet och finna då, att *Grytjöls bruks aktiebolag,* Skönnarbo, på ett utmärkt sätt återknyter tråden förmedels sin verkligen smakfullt ordnade utställning af järn- och ståltråd, för att icke tala om förträffligt uppställda rullar af järntrådduk och små prydliga stålmöbler, som nästan fresta en att träda inom skrankorna och slå sig ner. Men det ha vi icke tid till, ty där se vi en hel rad kassaskåp, som påkallar vår uppmärksamhet. Först ha vi *Pehrssons kassaskåpsfabrik,* Norrköping, därnäst i raden den bekanta Stockholmsfirman *J. F. Backman* (om vi ej misstaga oss, den äldsta i branchen här i landet) samt slutligen *Hans Hagelin,* Gefle. Alla tre fabrikerna visa sig stå på höjden af skicklighet, så vidt man kan döma rörande soliditeten af blotta betraktandet. I fråga om låsmekanismer synes man ha tillgodogjort sig de bästa i den vägen gjorda uppfinningar. Litet hvar kan verkligen känna sig frestad att komma i besittning af en dylik prydlig möbel, äfven om den, tyvärr, blefve en ren lyxartikel. Hans Hagelin har för sin del äfven vågat sig på vågfabrikation, och att döma af utseendet på hvad han utställer i denna branche förtjäna verkligen från hans fabrik »otaliga vågar vandra», om det nu tillåtes oss att få travestera en vacker visa. Fabrikanten har visserligen å sin utställning uppsatt en nästan öfverflödande mängd anslag att »föremålen få ej vidröras», men vi vilja hoppas, att detta ej skall ingifva utställningspubliken några tvifvel på fabrikatets soliditet.

Nu vika vi om hörnet och stöta då omedelbart på *J. & C. G. Bolinders mekaniska verkstads aktiebolags* magnifika utställning. Den förnämsta pjäsen i denna är en kolossal hotellspis med självreglerande varmvattenanordning, en sådan där, som kan ge minst ett halft dussin kockar eller kokerskor full sysselsättning på en gång. Denna jättespis — af hvilken fabriken levererat flere exemplar till exempelvis Operakällaren, Hôtel Rydberg o. s. v., för att ej tala om att 2 dylika spisar äro i bruk för utställningens hufvudrestauranter — är i sitt

Bolinders hotellspis.

slag verkligen en sevärdhet. Ytterst inventiös och utförd med största omsorg, har den de mest ändamålsenliga anordningar för all slags kokning, stekning och bakning, för uppvärmning af såser, vatten, porslin, kort sagdt, denna spis är helt enkelt en mönsterpjäs, som ej lämnar något öfrigt att önska. Den omgifves —, likt en höna af sina kycklingar kan man säga — af ett antal mindre spisar så där lagom stora för ett vanligt kök och försedda med alla nutida bekvämligheter. Vi få ej heller glömma fabrikens utomordentligt tilltalande och förträffligt konstruerade kaminer. För öfrigt upptager den trefligt

anordnade och af allmänheten, särskildt af varande och blifvande matmödrar, mycket uppmärksammade utställningen en samling vackra gjutna figurer, bland hvilka en stor och väl träffad byst af konung Oskar. En öfver det hela upphängd tafla visar en massa medaljer, som denna ansedda firma under årens lopp eröfrat på in- och utländska utställningar, och

Fagersta bruks monter.

Stockholmsutställningen kommer ganska säkert att ytterligare öka antalet.

Bredvid Bolinders-utställningen och framför sidoporten reser sig *Fagersta bruks* kolossala monter, bildande en portal, hvars sidostycken äro hopsatta af stålrör, under det att öfverstycket utgöres af en cirkel af blanka cirkelsågklingor, det hela mycket effektfullt. I vitriner förevisas intressanta prof på material och uppgifter om förloppet af de procedurer, detta har att genomgå, hvilket visserligen i främsta rummet är af-

sedt för fackmannen, men som äfven för hvarje vän af vår järnindustri kan vara af ej ringa intresse att närmare studera. Att Fagersta bruk intager en rangplats bland de svenska järnverken, torde vara allom bekant, och vet man det icke förut, behöfver man blott kasta ett par blickar på dess utställning för att känna sig öfvertygad.

Framför Fagerstamontern har *Hofors aktiebolag* sin massiva utställning af prof på järn och stål från egna grufvor. Äfven icke fackmannen intages af en känsla af respekt för det svenska järnets förträfflighet, då han här ser på kall väg, d. v. s. endast med maskinkraft, åstadkomma knutar af armstjocka rundvalsade stålstycken utan att den minsta bräcka i metallen kan uppvisas. Nästan ännu mer imponerande verka de utställda profven på kallvridna 5 tums fyrkantstycken och kallbockade 6 tums göt. Bland annat förekomma också stålcylindrar hoppressade till formliga kakor af olika tjocklek för utrönande af materialets konsistens. Brukets specialitet är tillverkning af götmetall, bessemer- och martinstål samt valsade eller smidda produkter däraf, såsom tråd, rör- och filämnen o. s. v., äfvensom hästskor. Af intresse äro också de utställda malmprofven samt prof på stål af olika härdningsgrader, angående hvilka senare det är rent af så godt som en lektion i järnhandtering att studera brottytornas skiftande utseende efter de olika procedurerna.

Framför Hoforsmontern har *Aktiebolaget Österby bruk*, Dannemora, sin utställning — utom täflan, hvilket i förbigående sagdt väl har sin grund i att utställningens generalkommissarie, frih. Tamm, f. d. disponent för bruket, är stor delägare i detsamma. Utställningen upptager en samling finare manufaktursmide, dock ej tillverkad å bruket, men utställd här för att visa hvad brukets gjutstål duger till — och i den vägen blir man verkligen tvungen att göra honnör för Dannemorajärnet — samt dessutom prof på tackjärn, vallonstångjärn, brännstål och gjutstål etc. En liten samling stålprof utställes äfven för att visa brottytornas utseende, hvilket hos de finaste sorterna har riktig sammetsglans. Bland dessa stålprof förekomma äfven några stampar, med hvilka man pressat tusentals nyckelämnen utan att stampen förlorat det ringaste af sin form, ett vältaligt bevis på materialets förträffliga egenskaper.

Strax bredvid Dannemora-utställningen reser sig en betydligt hög kvadratisk monter, öfverst krönt af en ofantlig propeller, hvilande på fyra kolonner af stång- och rundjärn. Det är *Söderfors' bruks aktiebolag,* som här utställer sina solida tillverkningar, hufvudsakligen ankaren, smides- och skrufstäd, stålfjädrar för järnvägsvagnar och fordon, verktyg och hjul. Detta aktiebolag äger icke mindre än tre bruk, Söderfors, Älfkarleö och Harnäs, af hvilka de två förstnämnda räkna sina anläggningsår tillbaka till 1600-talet, samt dessutom skogar och landtegendomar och är ett af landets allra största industridrifvande bolag.

Sedan vi betraktat den framför Söderforsutställningen placerade montern af rör-ämnen af olika storlekar från det tämligen nyanlagda *Bångbro rörverk,* vända vi oss mot väggen och se framför oss ett motstycke till Olofströms-utställningen, till och med i planen för anordningen, men icke fullt så öfverlastad af artiklar och därför enligt vår mening effektfullare. Det är Kallinge bruk i Blekinge eller rättare sagdt *Kockums järnverks aktiebolag,* som här utställer sina tillverkningar, hufvudsakligen emaljerade hushållskärl af alla slag, bland hvilka man finner många fina saker, förvillande lika porslin, naturligtvis vid påseende. Till det estetiskt tilltalande intryck denna utställning gör bidrager också att en prydlig ung dam, klädd i den pittoreska och klädsamma Blekingsdräkten, gör *les honneurs* och förevisar och påpekar de olika artiklarne, bland hvilka vi i synnerhet icke få förbigå de utsökt vackra kakelugnarne med sina smakfulla mönster och sin läckra emaljering, påminnande om majolika.

Nu dyka vi åter in i en sidoafdelning, där det tyckes finnas litet af hvarje att beskåda. Först stöta vi på en liten monter med prof på dekorationsslipning å fönster- och spegelglas från Stockholmsfirman *R. F. Cleve,* som verkligen har all heder af sitt arbete. Där bredvid har *Aug. Vogel,* Stockholm, sitt glassliperi, hvarest man kan ej blott få se en stor samling vackert slipade och etsade glasvaror (däribland äfven minnesglas från utställningen), utan äfven hur man skall bära sig åt, när man skall bli glasslipare. Lergods har åtminstone bräckligheten gemensam med glasvarorna, och det är kanske därför

som vi strax intill stöta på en liten treflig kollektion af varor från *Nittsjö tegelverk*, Vikarbyn (Dalarne). Här finnes lerkärl af alla former och storlekar, större delen mycket prydliga, äfvensom åtskilliga saker i terracotta, däribland konstgjorda svalbon, som lära vara mycket gouterade af svalorna och väl för resten äfven af andra individer i fågelvärlden. Fabriken har först på de senare åren börjat tillverka för afsalu i större skala, men är stadd i en lofvande utveckling och hoppas i sinom tid kunna upptaga konkurrensen med själfva Höganäs, hvartill den känner sig särskildt skickad på grund af sin ypperliga lera, af hvilken soltorkade prof, hårda som sten, förevisas.

Midt emot denna lergodsutställning träffa vi som en utgrening från järnets värld geflefirman *Skoglund & Olsons* utställning af kaminer, bord, dekorationsföremål, lampor, spisar o. s. v., allt välgjordt arbete. Särskildt ber man oss uppmärksamma firmans kokspisar, som på grund af särskilda anordningar — dels varmluftkanal, dels höjbar eldstadsrost — uppgifvas vara i hög grad bränslebesparande.

Sedan vi kastat ett öga på några i dekorativt hänseende föga tilltalande kakelugnar från *J. Z. Rudholm & C:nis kakelfabrik*, Norrköping, äro vi färdiga med västra sidan af förhuset, åtminstone hvad nedre botten beträffar. Nu klättra vi en trappa upp och företaga där en kringgående rörelse för att komma ned i den östra halfvan.

På läktaren är det tämligen tomt såväl i fråga om utställningsföremål som publik. Man märker tydligt, att man kommit ur den stora stråkvägen. Dock finnes äfven här ett och annat, som lönar mödan att se.

Först taga vi i betraktande en liten samling arbeten af zinkplåt, som dock, tyvärr, är uppställd längs en vägg utan ringaste ordning, alldeles som man radar upp bagage på en järnvägsstation huller om buller. Om detta fel beror på utställaren, bleckslagaren *A. L. Filén* i Skönvik, eller på Utställningens Speditionsbyrå, till hvilken han adresserat föremålen, lämna vi osagdt, men skada är det, ty flere af dessa arbeten vittna om anmärkningsvärd yrkesskicklighet.

C. J. Svensson, Stockholm, utställer därnäst en sevärd kollektion af järnvägs- och andra lyktor, badkar m. m. Strax

intill presenterar *Aktiebolaget Kungsörs bleckkärlsfabrik* sina vackra blecksaker. En bredvidstående monter är formligen laddad med hagel och kulor af alla kalibrar från den välbekanta firman *Schröder & Arpi*, Guldsmedshyttan. Invid pelarväggen utställa två galvaniseringsfabriker sina alster, *Stockholms galvaniseringsfabrik*, Liljeholmen, och *Karlskrona nya galvaniseringsfabrik*. Den senares väl arrangerade utställning är i synnerhet värd uppmärksamhet och företer en rik profkarta på allt, som kan tillverkas af galvaniserad plåt, i prydliga och stilfulla mönster. I synnerhet vackra äro fabrikens lackerade brickor och eldskärmar. Flere takplåtsprof företes med intyg på utomordentlig varaktighet. För öfrigt utställer fabriken äfven en sevärd kollektion af helpressade aluminiumkärl.

En utställning, som ej heller bör förbigås, är de prof på emaljskyltar, — det står i katalogen »emaljerade skyttar» — som *Sparkareds emaljverk*, Kinna, utställer. Dylika skyltar ha, som bekant, i betydliga massor importerats från Tyskland; här se vi ett fabrikat, som i både prydlighet och prisbillighet kan fullt mäta sig med det utländska.

F. O. Nyström, Torshälla, visar sevärda prof på allehanda konserv- och emballagekärl af bleckplåt, och *Gustaf Hanson*, Stockholm, utställer sina käppbössor och käppstudsare, hvilka äfven kunna användas som — promenadkäppar. En universalknallhattstång för omladdning af alla slags patronhylsor torde äfven väcka jägares och skyttars uppmärksamhet.

Till gevär fordras krut, och det är kanske därför som ett krutbruk, *Aktiebolaget Svenska krutfaktorierna & Skånska bomullskrut-fabriks-aktiebolaget*, Landskrona, fått sin utställning placerad strax intill. Här visas prof på olika slags krut, däribland röksvagt sådant, och patroner — allt naturligtvis endast imiteradt, alldenstund dylika eldfängda saker icke få förvaras under Industrihallens tak. Diverse preparat och ingredienser, som ingå i den moderna kruttillverkningen, äro äfven utställda, däribland en glascylinder med trådar af spränggelatin, det ämne, af hvilket det röksvaga krutet framställes, ej att förglömma prof på den riksbekanta etyl-etern, som gjort så mycket väsen af sig både inom och utom armén och riksdagen.

Sedan vi kastat en erkännande blick på kopparslagerifirman *Johan Ericsson & C:os*, Stockholm, utställning af alla slags kopparkärl, skinande värre än »solen i Karlstad», ha vi fullbordat vår inspektion å denna läktare och gå nu öfver till den motsatta.

Vägen dit för oss öfver altanen ofvanför stora ingången, därifrån utställningen invigdes af konungen. Vi kunna ej underlåta att stanna en stund framme vid bröstvärnet och betrakta den vackra taflan nedanför: den väldiga midtelterassen med sina prunkande blomstergrupper och breda sandgångar, på hvilka rör sig en ständig ström af kommande och gående. Men . . . bakom oss i det ofantliga gafvelfönstret sitter en kolossal urtafla, som visar oss, hur »tiden flyr bort uppå hastande vingar», och manar oss att slita oss lösa från våra naturbetraktelser och återgå till vår beskrifvande uppgift.

Vid vårt inträde på den nordvästra läktaren är det första, som faller oss i ögonen, en prydlig väggmonter, bildad af sågklingor, hyfveljärn och andra verktyg från *Torshälla sågbladsfabrik,* hvilken ju sedan gammalt är väl renommerad för sina tillverkningar. Bredvid har *Nora väfskedfabrik* utställt olika väfskedar af metall, en industri, som väl nu i det närmaste dödat den gamla träväfskeds-hemslöjden. Näst upptill förevisar *Hästskosömfabriken The united Horse shoe & Nail C:o*, Gårda, sina tillverkningar af hästskosöm, gjorda med maskin af Martinjärn och enligt uppgift prisbelönta öfver hela världen.

Till vänster om ingången från altanen visar *Söderhamns smergelskif- & filfabrik* prof på smergelskifvor och filar, och bredvid har *A. Lindells mekaniska verkstad och smidesfabrik* utställt en universal-svess-, stuk- och bockmaskin samt prof på maskinarbeten. Denna senare utställning synes ha kommit hit af misstag och borde väl egentligen höra maskinhallen till.

Fabrikationen af liar är talrikt företrädd på utställningen, i synnerhet på denna läktare. Först möter oss firman *A. Pettersson*, Gränsfors, Bergsjö, å en annan monter ha ej mindre än tre norrlandssmeder, *Joh. Nordlund*, Sörböle, Skellefteå, *I. A. Hammarberg,* Sandvik, Lycksele, och *Erik Söderlund,* Åsele, utställt liar samt dessutom prof på yxor, saxar m. m. Slutligen ha vi här *C. E. Petterssons söner*, Långsjö bruk, Älf-

dalen, hvilka utställa en större kollektion liar, i hvilken alla möjliga modeller äro representerade. Denna firma har lyckats upparbeta sin fabrikation till en storindustri, och att dess tillverkningar rönt erkännande därom vittna såväl den stora omsättningen som de många erkännanden, hvilka i form af medaljer och diplom kommit densamma till del.

Så ha vi *Gadö fabriks aktiebolag*, Gadö, Valbo, som utställer filar och raspar, hvilka väcka kännares uppmärksamhet, och *Häfla bruk*, som presenterar en större samling hästskor af särdeles bastant utseende. *Nya aktiebolaget Hästskyddare*, Stockholm, utställer i en större monter sina bekanta hästskyddare, en apparat, som hvarje ägare af dragdjur bör ej blott uppmärksamma, utan äfven skaffa sig, samt spiralfjädrar af olika slag och för olika ändamål. Längst borta i hörnet anträffas en liten utställning af barnkärror och sparkstöttingar från *Tidaholms bruks aktiebolag*. Nu återstår oss blott att kasta ett granskande öga på tennsoldaterna därborta vid trappan, innan vi begifva oss ned. Först ha vi *C. G. Öhrströms tennleksaksfabrik*, Ystad, hvars specialitet är svenska tennsoldater, som dock ha det felet att taga sig litet klumpiga ut. Bättre te sig då i formen de tennsoldater *E. C. Ohlsson*, Stockholm, mobiliserat, ett omdöme, som äfven gäller denna firmas öfriga leksaker.

Bered er nu på en angenäm öfverraskning! Just som vi komma nedför trappan stå vi så godt som midt under *Skultuna aktiebolags* monter, den mest beundrade på hela utställningen. Det redan 1611 anlagda brukets tillverkningar skulle ju under alla förhållanden tala för sig själf, därom råder icke ringaste tvifvel, men att de tala på ett sätt, som kommer både infödingar och främlingar att slå ihop händerna af förtjusning, det är den utsökta, på en gång ståtliga och nobla anordnin-ningens förtjänst. Men så har också en verklig artist anförtrotts uppsättandet af denna monter, nämligen den kände och skicklige ståletsaren *Hjalmar Norrström*, och man kan endast beklaga, att hans arrangeringsförmåga icke fått göra sig gällande på mer än ett par tre ställen inom Industrihallen. Det är svårt att beskrifva denna glänsande monter, den måste ses. Stående framför en af sidoingångarna har den helt naturligt

fått formen af en väldig tudelad portal, hvars stomme är beklädd med kopparplåt. Framför postamenten resa sig eleganta kolonner af messings- och kopparrör, som synas uppbära öfver-

Skultuna-montern.

stycket, hvilket öfverst krönes af en stjärnbeströdd kupol, som i sin tur uppbär en glänsande krona. I den stora midtelgången nedhänger en stor, praktfull ljuskrona, och bakom denna skymtar man som fond en glänsande blank lokomotivhuf. På

ömse sidor om portalen höja sig pelare af kolossala mässingsrör, hvilande på pyramider af koppar- och mässingstråd. I de två mindre porthvalfven på sidorna om den egentliga genomgången äro uppställda två montrer med en ytterst deliciöst ordnad samling af föremål: blänkande kärl och kannor af koppar och mässing, urnor, skålar, lampor, kandelabrar, vikter, kranar, ljusstakar, ljuskronor, hänglampor, ringklockor o. s. v., med få ord en rik och fyllig exposition, men ingenting öfverlastadt, ingenting öfverflödigt. Det är en utställning, som det är en njutning och ett nöje att se, och om vi hade kommit så långt, att pris utdelades för konsten att utställa, vore Skultunamontern odisputabelt självskrifven till »*grand prix*».

Hjalmar Norrström.

Framför denna färgrika, estetiskt tilltalande monter är, förmodligen af något misstag, en pjäs placerad, som ohjälpligen rycker betraktaren ned i prosans kalla värld. Det är ett stort åbäke till gjutgods för en torpedbåtsmaskin, utställd af *Örlogsvarfvet i Karlskrona,* och hvad denna koloss har här att göra är svårt att förstå — rätteligen borde den väl stå i flottans utställning eller, om icke där kunde beredas plats, i maskinhallen.

Mera tilltalad känner man sig då af *Vikmanshyttans bruks* utställning af hufvudsakligen gröfre och finare verktyg af stål, däribland prof på bergsprängarsläggor, som varit under åratal i oafbrutet bruk utan att man knappt kan upptäcka att de äro det ringaste slitna. Det svenska stålet biter, det är en känd och pröfvad sak, men hvad som biter på svenskt stål är svårare att säga. Bruket utställer äfven intressanta stålprof och stampar.

Framför denna monter har *Storfors' bruks aktiebolag* sin utställning af rörämnen och rör samt prof på tackjärn, stål och götmetall. Längst framme i denna sidoafdelning, närmast guldsmederna, har *Laxå bruks ahtiebolag* en monter af valsadt, delvis spiralvridet fin- och stångjärn, kallknutna järnstycken, smältstycken och malmprof m. m.

Se där invid väggen ha vi åter en ståtlig monter, som det är en fröjd att beskåda. Den är byggd i form af ett litet hus med brant sluttande tak, täckt med järnplåt i skifferfason, och med ornament af gjutjärnsdekorationer och verktyg. Taket hvilar på pelarknippen af dels rakt, dels spiralvridet stångjärn, mellan hvilka öppnar sig liksom ett litet rum, beklädt med sågklingor, skrufstäd, hvarjehanda verktyg och andra af brukets tillverkningar. På golfvet ligger en mer än armstjock kalldragen stålknut. Sidoväggarne äro synnerligen pittoreskt uppbyggda af malmprof samt stål- och tackjärnsgöt. Det är *aktiebolaget Iggesunds bruk*, som har hedern af denna verkligen vackra och gedigna utställning, värdig ett millionbolag, som förfogar öfver ej mindre än fem olika järnbruk.

Framför Iggesundsutställningen höjer sig en lagom hög monter i pyramidform, och behängd med festoner af kettingar från det välkända *Ramnäs bruks aktiebolag*. På fotstycket utställas prof på de vid kettingtillverkningen använda råmaterialerna, såsom malmprof och götstycken. Ramnäsmontern har fått en äfvenledes kettingbehängd granne, som tyckes ha föresatt sig att, om möjligt, sticka hål på taket och till hvars himlasträfvande topp det är så godt som platt omöjligt att höja sina ögon utan att riskera bryta halsen af sig. Denna monter visar prof på *Furudals kettingfabriks* (Ljusne Voxna aktiebolag) utan tvifvel förträffliga tillverkningar, men nog borde allmänheten kunna få klart för sig att man kan tillverka långa kettingar utan att man behöfver hänga dem på dylika skyhöga ställningar.

Bredvid Iggesundsutställningen står en monter i form af en grind, en af de få, där trästommen förekommer i naturlig färg. Inklämd som den är och ställd på tvären inåt sidorummet gör den likväl icke den effekt, som skulle ha uppnåtts, därest den fått en bättre, friare plats. Utställaren är *Hellefors' bruks aktiebolag*, som här visar prof på järntråd, verktyg, ketting m. fl. artiklar samt järn och stål, äfvensom den malm, af hvilken bruket i första hand framställer sina produkter. Vi återfinna äfven här de vanliga styrkeprofven: kallknutna och kallbockade järnstycken. Montern inrymmer äfven en utställ-

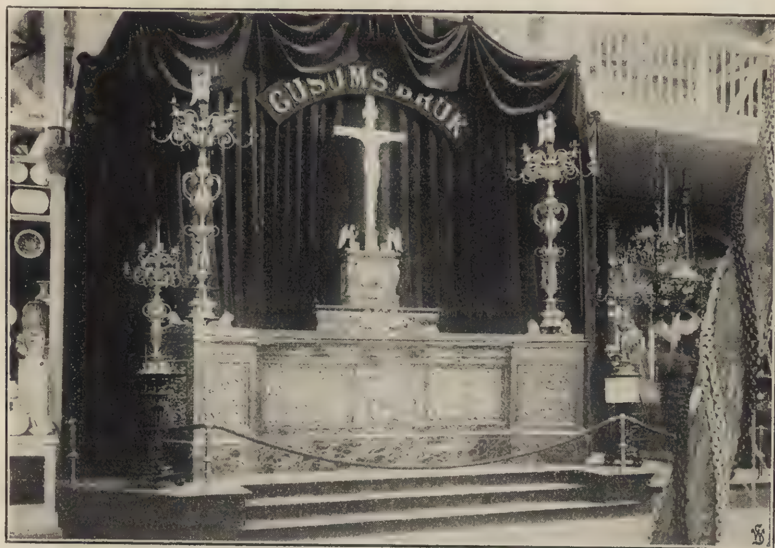
ning af slipad trämassa jämte prof på det därvid använda råmaterialet.

Vid trappväggen och räckande högt upp på denna se vi en pittoresk och färgrik utställning af »kronliar» från *Igelfors' bruks aktiebolag*, Regna. På en fotställning, rikt dekorerad med liar, står en »mas» i kroppsstorlek, stödjande sig på sin lie och tankfullt blickande ut i hallen, medan en sol, hvars stålkrona utgöres af liar i olika modeller och färger, höjer sig bakom honom. Att det är ett godt och efterfrågadt fabrikat framgår ju tillräckligt af det sakförhållandet, att bruket årligen tillverkar omkr. 140,000 st. liar, däraf en betydlig del exporteras.

Innan vi fördjupa oss i det här sig öppnande sidorummet ha vi att betrakta ännu några utställningar på andra sidan af korsgången. Längst fram, nära nog midt i förhallen, reser sig som en järnets förpost *Uddeholms aktiebolags* trefliga monter, öfverst krönt af en plym af stålfjädrar, med prof på olika artiklar från de bolaget tillhöriga bruken, Munkfors och Hagfors, såsom hästskosöm, träskruf, järntråd, verktyg, stålfjädrar, kallvalsadt stål och järn o. s. v. Bolaget är en af vårt lands allra största industriela anläggningar med ett aktiekapital af öfver 5 mill. kronor och ett årligt tillverkningsvärde af omkr. 3 mill. kr. Om omfattningen af det bolaget tillhöriga området kan man göra sig ett begrepp, då man hör, att på detsamma är bosatt en befolkning af 13,300 personer. Att bolagets tillverkningar med heder häfda det svenska järnets rykte därom vittna de höga pris, som på olika utställningar blifvit desamma tillerkända.

Bakom denna monter reser sig en rätt konstlös, men ändå på sitt sätt effektfull sådan, tillhörig *Tönshammars bruk* (firma C. O. Bruce & C:o), Sandarne. Den består helt enkelt af tre saxade obarkade furustammar, omvirade med ketting — brukets specialitet — och i midten uppbärande ett stycke af en verklig jätteketting, hvars mer än armstjocka länkar ingifva det största förtroende till dess styrka. Också garanteras denna ketting bära en vikt af öfver 300,000 kilogram. På golfvet är anbragt en ketting, som varit använd vid ångfartyget »Södra Sveriges» bärgning, hvarom också dess något rostiga utseende vittnar.

Invid stödväggen möter oss ett vackert prof på svensk metallindustri, ett altare af marmor och mässing, utställdt af *Gusums bruks- och fabriksaktiebolag.* Öfver en estrad med tre trappsteg höjer sig det väldiga altarbordet af grön marmor, rikt dekoreradt med mässingsornament och uppbärande ett kolossalt krucifix i mässing och silfver (Kristusbilden) emellan två väldiga, särdeles vackra ljusstakar af mässing. Denna både vackra och ståtliga tämpelprydnad, till hvilken marmorarbetet förfärdigats af W. Jagdmann, Stockholm, är såldt till

Gusums bruks utställning.

St. Olai kyrka i Norrköping och aflägger ett tilltalande bevis på den höjd, hvartill svensk industri och konstskicklighet hunnit. I hörnet inåt sidorummet har Gusums bruk en stor och vacker utställning af metallmanufakturarbeten, hufvudsakligen mässing och koppar, såsom kandelabrar, ljuskronor, lampor, garnityr o. s. v.

Ute på golfvet bakom Tönshammars kettingställning se vi åter ett af våra stora järnverk, *Avesta,* representeradt af en rätt anmärkningsvärd monter, som dock har det felet att den verkar allt för tung och massiv genom öfverbyggnaden. Bru-

ket i fråga utställer utmärkta prof på järn och stål samt produkter däraf, såsom plåt, spiralfjädrar o. s. v. Rätt kuriöst är ett dryckeshorn af valsad stålplåt på en fotställning af spiraltråd.

Invid ytterväggen till vänster om Skultunaportalen ha vi slutligen ett kopparverk, *Aktiebolaget Granefors' koppar- och mässingsverk*, som utställer prof på sina vackra fabrikat, såsom fyrboxar, tuber, tråd m. m.

Nu begifva vi oss, passerande förbi Skultunautställningen, åter till ingången till det sidorum, som upptager förhallens nordvästra hörn. Straxt bredvid Igelforsliarne träffa vi på en liten, men naggande god och prydligt ordnad utställning af metallarbeten från *Undins metallfabrik* (A. W. Billman), Stockholm. Kandelabrar, ljusstakar, lampor, gardinhållare, möbelbeslag m. fl. artiklar smeka ögat ej blott med sin glans utan ock med sina vackra och tilltalande former.

Strax bredvid står på golfvet en vitrin, innehållande prof på guld och silfver i stänger och hinnor, från *Fredr. Feychtings Söners guldslageri*, Stockholm. Den mer än kvarterslånga fyrkantiga guldstången, som lyser så förföriskt under glaslocket, skulle verkligen kunna fresta en långfingrad individ att trotsa den generella föreskriften att »föremålen få ej vidröras», så vida han icke redan hunnit göra den erfarenheten, att det icke är guld allt som glimmar — på utställningen.

En annan bredvidstående vitrin innehåller prof på matskedar, teskedar, gafflar o. d. af britanniametall och aluminium från *Johan Spångbergs britanniametallfabrik*, Norrahammar. Ett stycke längre inåt i rummet träffa vi på en likartad, men rikhaltigare utställning från *Jönköpings britanniametallfabrik*, inrymd i en rätt vacker monter, men som delar det felet med många på den svenska afdelningen, att den syftar för högt, hvilket i detta fall är så mycket olämpligare som höjden till taket är ringa och den i monterns topp sittande stjärnan kommit i en betänklig närhet till den ofvanför varande läktarens golf. Om båda fabrikerna torde kunna sägas, att deras fabrikat se ut att vara solidt och omsorgsfullt arbetade.

Vid ytterväggen befinner sig en utställning af aktiebolaget Cyklons liknämnda patentventilator, af hvilken pjäs flere

exemplar af olika storlekar företes. Den tillverkas af *Mejerimaskinaktiebolaget Excelsior,* Brännudden, Vaxholm, som på samma ställe jämväl utställer en kollektion af byggnadsgjutgods, vågar och järnmöbler.

Vid sidan af denna utställning står en monter, å hvilken *Sjangeli kopparmalmfält* (äg. ingeniör A. Jacobi, Stockholm) utställer dels kartor och beskrifningar öfver malmfältet, beläget något sydväst om Torne träsk nära riksgränsen, dels en mängd större och mindre malmprof från dessa rika, men hittills obetydligt bearbetade fyndigheter. Utställningen har intresse äfven för andra än speciela fackmän såsom ett prof på »Norrlands slumrande millioner».

Intill Sjangelimontern har i hörnet kopparslagerifirman *Johan Ericsson & C:o,* Stockholm, en utställning af kärl o. s. v. af koppar och bleckplåt. Samma firma är redan omnämnd vid vårt besök på nordöstra läktaren.

Så träffa vi åter på ett par stora järnverks utställningar. Först *Strömsnäs järnverks aktiebolag*, Degerfors, som utställer valsverksprodukter, hufvudsakligen rör, samt malmprof och göt. Litet längre fram har *Forsbacka järnverks aktiebolag* sin monter med prydligt ordnade rörämnen, verktyg och borr samt andra valsade och smidda järnprodukter. Båda dessa utställningar förete prof på rörämnen, som vridits och bucklats i alla möjliga fasoner, lämnande i ordets egentliga mening påtagliga bevis för materialets förträfflighet.

Vid ytterväggen har *Hults bruk*, Åby, en större väggmonter fullsatt med yxor af alla storlekar från väldiga bilor till små, nätta yxhammare, passande för fina jungfruhänder. Bruket tillverkar dagligen cirka 900 yxor, och att dessa äro af ypperlig kvalitet framgår af de talrika utmärkelser, som kommit dem till del på utställningar i olika värdsdelar.

Sedan vi kastat ett öga på *Martin Bergqvists,* Sundbyberg, icke vidare anmärkningsvärda utställning af kopparkärl och cisterner m. m., stanna vi framför den stora monter, som uppförts af *Aktiebolaget Gellivare malmfält och Loussavaara-Kiirunavaara aktiebolag*. Den intressanta och uppmärksamheten tilltalande utställningen utgöres af en stor dekorativ målning inom en halfcirkelformig ram, framställande de malmrika, men

hittills obetydligt bearbetade bergen Loussavaara och Kiirunavaara, af hvilka i synnerhet det senare är märkvärdigt för sin oerhörda rikedom på järnmalm, uppskattad till flere hundra millioner tons. Framför målningen är uppställd en geologisk modell i gips af Gellivare malmberg, å hvilken man ser malmådrornas förekomst, storlek och riktning. För de många, som af vilseledande geografiska läroböcker fått sig inpräntadt att Gellivare är ett berg af idel järnmalm, skall det tvifvelsutan

Gellivare-montern.

vara en smärtsam, om ock nyttig öfverraskning att af denna modell finna, att så långt ifrån är förhållandet. Emellertid äro, som vi veta, malmfyndigheterna ännu mycket rika, trots de senare årens betydliga brytning. Å kartor, tabeller och fotografier åskådliggöres dessutom traktens utseende, gruflifvet, malmernas förekomstsätt, sammansättning, brytning och transport o. s. v. En talrik samling typiska malmprof fullständigar denna intresseväckande utställning.

Snedt emot denna utställning af en jämförelsevis sent i nämnvärd skala påbörjad, men på framtidslöften ofantligt rik grufdrift i höga norden möter oss en utställning från Sveriges

äldsta grufva. *Aktiebolaget Salberget*, Sala, företer nämligen här, förutom sin i grufhuset förekommande utställning, en kollektion af åtskilliga af sina produkter i en monter bildad af blyrör med underlag af blytackor, malmprof etc. Blyhagel synes i synnerhet vara en viktig tillverkningsartikel, att döma af de talrika prof, som utställts. I en vitrin förevisas en silfverplants, en riktig jättepannkaka af gediget silfver och vägande en bagatell om 130 kilogram. Trots det låga silfvervärdet torde denna klump dock representera en liten förmögenhet.

Invid väggen se vi en särdeles konstlös utställning bestående af helt enkelt ett groft bord med några därå ställda lådor och i dessa lådor några bitar, som vid första påseende se ut som malmstycken. Det är *Svenska ferrokromfabriken*, Göteborg, som på detta verkligen anspråkslösa sätt gör reklam för sitt kromjärn, ty det är sådant lådorna innehålla.

Bredvid denna enkla tillställning har *Albin Andersson*, Upsala, en liten utställning af handgjorda arbeten af koppar och mässing: 3 dokumentskrin af drifven koppar med figurer efter kända taflor i haut-relief på locket samt en drifven eldskärm med en porträttfigur af, som det tyckes, prinsen af Wales. Arbetet ser solidt nog ut, men den konstnärliga behandlingen lämnar åtskilligt öfrigt att önska.

På andra sidan ha vi återigen en utställare, *Häryds bruk*, Gnosjö, som icke ansett det löna mödan att vidtaga några särskilda anordningar. Utställningen, som består af några järntackor och kugghjul, är rätt och slätt upplagd på ett bord. Så mycket mer arbete är däremot nedlagt på ordnandet a den bredvidvarande *Skandinaviska pennfabrikens* utställning. På en prydlig disk, öfver hvilken en jättestålpenna, längre än själfva Goliath i världen, sticker upp, äro dels utställda färdiga pennor, dels prof på de olika utvecklingsskeden en penna har att genomgå från det första uthuggna plåtämnet till dess färdiga, eleganta skick. Bakom disken är anordnad en prydlig väggdekoration af pennor och korsettfjädrar.

Att det är trångt i Industrihallen har vi redan sett, men att det måtte vara ännu knappare om utrymmet i Maskinhallen kunna vi förstå, då vi nu plötsligt här stöta på ännu en utställning, som både naturenligt och enligt katalogen skulle

ha sin plats i den senare. Det är en samling vagns- och personvågar, som ingeniör *Ludvig Rössel* i Malmö utställer utom täflan. I grannskapet utställer *Huså aktiebolag*, Hjerpen, prof på kopparmalm från Fröå och Bjelkes koppargrufvefält på Åreskutan. Enligt en i Turistföreningens år 1895 utgifna resehandbok förekommande uppgift skulle grufdriften därstädes vara nedlagd för länge sedan; kanske äro dessa malmprof ett förebud att det utställande bolaget, som eljes drifver en omfattande trävarurörelse och boskapsskötsel, ämnar äfven tillgodogöra sig de i »skutans» sköte slumrande rikedomarne.

På andra sidan om den lilla flygelporten se vi vid väggen en rätt pittoresk monter i form af ett gafvelparti i förminskad skala, utfördt af zinkplåt för hand. Det nätta arbetet hedrar utställaren, bleck- och plåtslagerifirman *Joh. Stenberg & C:o*, Stockholm. Framför på golfvet utställer *Aktiebolaget Stjärnfors-Ställdalen* dels malmprof, tackjärn och bessemerjärn, dels trämassa och karduspapper. Man finner i förbigående sagdt flerestädes, att järnbruken rätt allmänt börjat slå sig på trämasse- och pappersfabrikation, en för resten naturlig följd af de tryckta konjunkturer, som rådt inom järnhandteringen.

Nu höra vi därborta från hörnet en liflig röst, hvars tonfall afgjordt säger oss, att röstens ägare haft sin vagga stående i vår allra sydligaste provins. Rösten ackompanjeras af ett upprepadt skrapande ljud, då och då afbrutet af energiska bultningar. Vi gå närmare och upptäcka bakom en flock intresserade nyfikna en undersätsig, pratsam man, som är outtröttlig i att praktiskt demonstrera och prisa sina patenterade glasskärare, »som skära säkrare än en diamant». Mannens namn är mekanikern *N. Håkansson*, Tomelilla, och hans glasskärare är helt enkelt öfverdådig. »Den är af stål», förklarar han på vår fråga, »ingenting annat än stål, men det är svenskt stål, förstås. Ja, herrn ska' få tio kronor, om herrn kan fördärfva den», säger han till en af de kringstående, som ser misstrogen ut, hvarvid han med hela sin kraft hugger glasskärarens spets i ett på bordet liggande järnstycke upprepade gånger och fortsätter därefter att skära glas med samma instrument lika kvickt och obehindradt som förut. Den lilla artikeln, hvars billiga pris af en krona synes ägnad realisera tanken »en hvar sin egen glasmästare», är med rätta föremål för stor uppmärksamhet.

Bredvid utställer och försäljer *G. F. Flodberg*, Stockholm, en liten intressant leksak, som dock är »ei blot til Lyst», i det den nämligen utgör en praktisk demonstration af en af naturens verkande krafter, centrifugalkraften. Den lilla leksaken kallas gyroscop eller centrifugalsnurra och är en mycket märkvärdig tingest, som roterar i alla möjliga ställningar och balanserar på en segelgarnstråd med vida större säkerhet än en Blondin på sin lina. Snurran är en fransk uppfinning och användes i franska skolor som åskådningsmateriel.

Framför detta leksaksstånd utställer, utom täflan, den bekanta firman *Stridsberg & Biörk*, Trollhättan, sina välkända tillverkningar af sågblad, knifvar, filar, verktyg, hästskor o. s. v. Snedt emot finna vi en liten prydlig monter med prof på kopparmalm, garkoppar, raffinerad koppar samt de olika biprodukter, som erhållas under koppartillverkningen. Utställare är *Åtvidabergs kopparverk* (Baroniet Adelsvärd). Midt emot Trollhättemontern utställer *Haddebo järnverk och fabriks-aktiebolag* konst- och ornamentsmide, lager för axelledningar, gjutgods samt expresskaminer med ventilationsanordning, allt synbarligen förstklassigt fabrikat.

Närmast hufvudingången, till hvilken vi nu åter närma oss, visar oss *Aktiebolaget Carlsviks gjuterier*, Stockholm, vackra prof på mitisgjutgods och aduceradt gjutgods. Ännu längre fram och såsom förmedlande öfvergången till guldsmederna har *J. R. Rydberg*, Stockholm, i en treflig glasmonter utställt prof på stereotyp- och galvanoplastiska arbeten, däribland flere anmärkningsvärdt vackra saker.

Härmed afsluta vi för dagen vår inspektionspromenad i Industrihallen — fortkomstledamöterna tränga till hvila och sinnet till omväxling. Just som vi kasta en blick åt sidan se vi mellan sparrverket en af minaret-hissarne ljudlöst glida ned — det ger oss en idé: låtom oss stiga upp på tinnarne af tämplet!

VIII.

På Industrihallens tinnar och i Sagogrottans dunkel.

Vi föreslogo läsaren, att göra en liten luftresa upp till tinnarna af tämplet, d. v. s. till spetsen af de fyra minareter, som flankera Industrihallens mäktiga kupol. Ni kan tryggt antaga förslaget, ty af alla de mångskiftande sevärdheter, utställningen erbjuder, är sannerligen utsikten däruppifrån en af dem, hvars försummande man icke gärna vill stå till svars för.

Två elektriska hissar i de två främsta tornen föra den skådelystna allmänheten upp i de luftiga regionerna. I de två andra tornen äro inbyggda spiraltrappor, som dock endast få begagnas vid nedstigande, men som naturligtvis obetydligt anlitas, då det är förenadt med en flertalet föga tilltalande kroppsansträngning att klifva nedför ett par hundra trappsteg. Dessutom har man af försiktighetsskäl föreskrifvit, att icke mer än 100 personer samtidigt få uppehålla sig på tornens bryggor och å kupolen, detta väl icke föranledt af någon misstro till byggnadens förmåga att bära ett vida större antal, än förestafvadt af hänsyn till ett eventuellt eldsutbrott i den väldiga trästommen.

Vi stiga in i den prydliga hisskorgen, lägga vår afgift — därest vi icke äro försedda med presskort eller eljes privilegierade — i konduktörens bössa och slå oss ned på bänken.

Så stänger konduktören gallerdörren, och plötsligt känna vi oss i bokstaflig mening upplyftade, men så varligt, så tyst och ljudlöst, utan ringaste skakning eller ryckning, precis som om vi sutte i en luftballongs gondol.

Genom de mattslipade glasrutorna se vi bjälklag efter bjälklag skymta förbi och skenbart sjunka nedåt. Så stannar hissen, stilla och tyst, dörren öppnas och vi träda ut på minaretens altan.

Ah! Ofrivilligt undslipper oss ett utrop af beundran inför det härliga panorama, som möter vår blick. Under våra fötter, djupt, djupt ned, ligger utställningsstaden med sina hallar, sina paviljonger, som se ut som leksakshus på en bricka, sina terasser och planteringar, och som en ram kring allt detta utbreda sig de glittrande vattnen, speglande åt ena hållet Djurgårdens frodiga grönska, åt det andra stadens mörka husmassor. Det är en härlig, tjusande tafla, som det lönar sig att i detalj studera, ty hvart man vänder blicken uppdagar den nya skönheter.

Här rakt nedanför oss ha vi den stora midtelterassen, på hvars breda gångar mellan de färgrika blomsterrabatterna en ström af människor rör sig upp och ned. Hvad de från vår ståndpunkt se små och obetydliga ut, dessa skapelsens herrar och naturens betvingare; det är som om man i fågelperspektiv betraktade lifvet i en myrstack. Bortom hufvudingången glider vår blick öfver nya Djurgårdsbron och följer den ståtliga Narvavägen med dess dubbla rader af i ljus grönska klädda träd, till dess den förlorar sig i Östermalms huslabyrint. Till vänster följer ögat den flaggsmyckade Strandvägen med dess ståtliga file af palatser och stannar slutligen vid stadens hus massor, som i väster utbreda sig i en kompakt massa, bakom hvilken man här och där endast svagt skymtar vid synranden de vågiga konturerna af skogklädda höjder. Eftermiddagssolen står som ett hvitglödande klot rätt öfver Tessins kungaborg, hvars mot oss vända fasad ligger i skugga och ger den väldiga byggnaden utseende af en jättetärning, kastad midt i en hopgyttring af hus med gråa och gula murar, röda och svarta tak. Här och där sticker en tornspira upp ur hushafvet eller en spetsig skorsten, som bolmar ut en svart rök-

Utsikt från minareterna.

Stockholms stads paviljong. *Kemisk Tekniska utställningen och Hufvudrestauranten.* *Sagogrottan.*

pelare, hvilken breder ut sig som en plym i luften och förstärker den töckenslöja, under hvilken Mälardrottningen kokett söker dölja sina behag. Närmare oss glittrar Nybrovikens spegel, plöjd af ångslupar, färjor och bogserare, inramad på ena sidan af galérvarfvets längor, på den andra af Skeppsholmsvarfvets sotiga byggnader, framför hvilka örlogsfartygens svarta och grå skrof ligga förtöjda innanför sina bommar, med en bakgrund af lummig grönska.

Nu vandra vi på den smala bryggan, genom hvars golfspjälor vi se afgrunden gapa under våra fötter, öfver till självfva kupolen, hvars öppna öfverbyggnad bildar liksom ett öppet galleri, där vindarna leka sitt lustiga »ta-fatt» och öfver hvilket svenska flaggan fladdrar från en hög, nedifrån knappt skönjbar flaggstång. Och härifrån bege vi oss ut till det sydvästra tornet för att njuta af utsikten därifrån.

Nedanför oss ringlar sig Djurgårdsvägen med sina pinglande spårvagnar, droskor och arbetsåkdon, fotgängare och velocipedryttare, och där bakom ligger västra utställningsfältet utbredt för våra ögon som på en matta, badande i solglans. Bakom Maskinhallens dominerande massa se vi Kastellholmen simma på vattnet med en gördel af frisk grönska kring sitt lilla koketta, röda kastell, och på andra sidan glänser strömmen som ett bredt silfverband, öfver hvilket rykande ångbåtar och seglare med spända dukar glida af och an som skuggor. Bakom strömmen åter famnar blicken Södermalms långsträckta höjder, på hvilka husen klättrat upp och ordnat sig i ett amfiteatraliskt virrvarr, här och där låtande den gråa, skrofliga klipphällen träda fram i dagen. Det glimmar och blixtrar från tusentals fönster, i det solreflexerna förvandla hvarje ruta till en skifva af flammande guld. Bakom denna stad af blänkande fönster och solskimrande murar skönja vi en svagt vågig horisont af aflägsna höjder, öfvergjutna af ett mystiskt, mörkviolett töcken. Det är en tafla af obeskriflig stämning, värdig, om någon, en målares pensel, därest någon pensel vore i stånd att fästa den på duk i hela dess storhet och behag.

Nu vandra vi öfver till den tredje, sydöstra minareten. Här är utsikten mera begränsad, i det att den delvis stänges af Skansens höjder, men dessa höjder äro värda att beskåda,

Utsikt från minareterna.

Svensk-Danska fiskerihallen. *Gamla Stockholm.* *Liljeholmens ljus.*

äfven de, härifrån. Rakt söder ut har man strömmen med Djurgårdsstaden och Beckholmen i förgrunden, bakom densamma Danvikslandet, på hvars andra sida man ser en skymt af Hammarby sjö och dess lummiga stränder. Österut glider blicken längs Djurgårdsbergens sidor ut öfver aflägsna skogshöjder, där man anar, men icke ser Stockholms söndersplittrade skärgård.

Slutligen stå vi på nordöstra tornets altan. Härifrån intager den väna Djurgårdsbrunnsviken mellanplanet i taflan, bortom densamma ser man Ladugårdsgärdet breda sin smaragdgröna jämna matta öfver till en annan längre bort glittrande spegel, Värtan. Öfver skogsranden ser man den nya hästgardeskasernen höja sin ståtliga kupol. Närmast betraktaren ligger paviljongstaden och bortom den Gamla Stockholm med sina ålderdomliga torn och murar, sina gator och gränder, en »hägring i sagoljus», som härifrån tar sig dubbelt pittoresk ut.

Det är med känslan af att ha tillbragt en ovanligt njutningsrik timme häruppe som vi, sändande en afskedsblick till den dalande solen, stiga i den andra hissens korg och låta oss föras ned lika ljudlöst och fjäderlätt som vi stego upp och ha på några sekunder tillryggalagt de femtio meter, som däruppe skilde oss från jordytan. Vi ha vunnit ett oförgätligt, stämningsrikt minne mer.

Från minareternas luftiga, ljusa höjd till Sagogrottans trolska dunkel, detta må väl vara något för den, som älskar djärfva och bisarra omväxlingar. Efter att ha skådat, hur dagens flyende drottning strött sitt guld öfver skog och vatten, öfver gröna fält och flaggprydd utställningsstad, skola vi nu göra en färd in i det hemlighetsfulla rike, där, såsom vi veta af sagorna, flitiga dvärgar bryta det klaraste guld och silfver ur klippans sköte — vi föreställa oss åtminstone att vi skola få se något ditåt.

Vi vandra således ned till stranden vid hufvudrestauranten, erlägga vår afgift och stiga ned på en lång bro, som i vinkel för oss mot det hägrande eller rättare sagdt gapande målet: grottans väldiga öppning. Här gungar en båt, försedd med säten med ryggstöd, och i aktern sitter en gondolier — nej, en dalkulla, en veritabel solbränd dalkulla, rustad med ett par

korta bredbladiga åror. Vi taga plats, båten skjutes sakta ut och glider, förd af nästan omärkliga årtag, in i den gapande öppningen. Det skarpa dagsljuset lämnar småningom rum för en halfskymning, som låter grottans formationer framträda fantastiska och häpnadsväckande illusoriska. Från taket öfver oss hänga ned bisarra droppstensbildningar, som stundom synas ha för afsigt att gifva oss en liten näsknäpp, men det är icke så farligt — kullan bakom oss gör en liten vickning med sin åra och vi glida förbi den bokstafligen öfverhängande faran. Och dessutom veta vi ju — så mycken skepsis ha

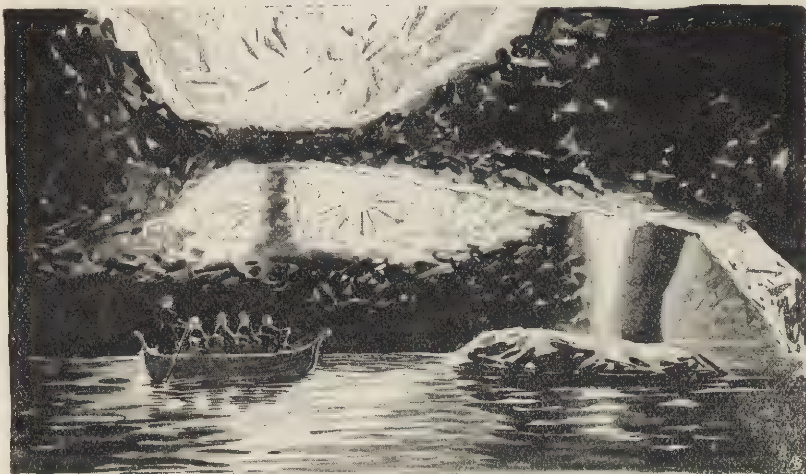

Sagogrottan.

vi tagit med oss in i sagoriket — att en eventuell kollission med dessa stalaktiter sannolikt skulle bli värst för dem.

Se nu, hur det skimrar på väggarne öfver och under vattnet! Det är silfver, idel silfver. Vårt tvifvelsjuka förstånd säger oss, att det är stanniol, sådan som man klistrar öfver buteljkorkar, men vår fantasi uppreser sig mot detta prosaiska påstående och afgår naturligtvis med segern. Öfver våra hufvuden höjer sig ett hvalf af nedhängande stenmassor, och hvart vi blicka blixtrar och glänser det i dunklet — rubiner och diamanter, safirer och smaragder, — bergakungens omätliga skatter, som i alla tider varit en sådan frestelse för de stackars

människobarnen. Farkosten gör en sväng och för oss in i ett nytt hvalf, där det skimrar och gnistrar af purpur och guld. En underjordisk bäck porlar ystert fram ur en guldglänsande remna i klippan och kastar sig plaskande nedför bergväggen. Förbi en hvalföppning, genom hvilken vi långt borta skönja ett hemlighetsfullt, glänsande större hvalf, glider vår tysta farkost åter in i en smal och låg gång in i det okända mörkret, vi se väggarnes dolomitbildningar skymta förbi som töckenskuggor och den djupa stillheten afbrytes endast af årornas

Det inre af Sagogrottan.

sakta plaskande och då och då en hviskning från några af våra medresande i underjordens rike. Det råder en så hemhemlighetsfull förtrollning i detta rike, att till och med den värste pratmakare känner sig generad att störa stämningen med ett högt uttaladt ord.

Farkosten gör nu en tvär vändning om ett klipphörn och vi glida in i ett annat hvalf, eller rättare en sal, som förefaller oss helt modern med sitt hvita tak. Man skulle nästan kunna tro, att bergakungen inkognito gjort ett besök på Operakaféet och här försökt att skapa en imitation. Vi hinna emellertid knappt göra denna reflektion, förr än vi äro ute igen, eller rättare sagdt inne i en af de labyrintiska gångarne. Plötsligt

öppnar sig väggen och vi se yttervärlden träda oss till mötes — jaha, där ha vi bryggan med de blåklädda vaktkarlarne och de för tillfället icke tjänstgörande kullorna sittande på en bänk, medan bakom dem fiskerihallen och en bit af »Gamla Stockholm» aftecknar sig mot de gröna höjderna. »Är vår färd redan slut?» tänka vi med en känsla af besvikenhet, men just i detsamma gör båten en liten svängning, och plötsligt är yttervärlden åter försvunnen. Genom en låg sidoöppning glida vi åter in i bergets innandömen, och rätt hvad det är befinna vi oss i ett ofantligt hvalf, hvars trollprakt med ens bemäktigar sig hela vår uppmärksamhet.

Sakta, sakta glider vår båt in i det underbara hvalfvet, som är af en betydlig höjd. Väggarne skimra i alla regnbågens färger och belysas tid efter annan af ett plötsligt uppflammande och lika plötsligt slocknande ljus, hvars källa är dold för våra blickar. Det skimrar och blixtrar i grönt, i gult, i rödt, i blått, och den lugna, hemlighetsfulla vattenspegeln återkastar troget de färgrika reflexerna. Ljudlöst passerar vår farkost omkring en ur vattnet uppskjutande klippa, från hvars topp ur en liten bassäng en pärlande vattenkaskad kastar sig upp mot taket och nedfaller i glittrande droppar, ömsom rubinröda, ömsom smaragdgröna. Högt upp på självfva grottväggen öppnar sig ett fantastiskt litet hvalf, hvarifrån de flammande blixtarne tyckas komma, hvilka afslöja de sällsammaste formationer i den sällsammaste färgprakt. Detta måtte vara bergakungens högtidssal, tänka vi, nästan bländade af denna orgie af färger.

Gärna skulle vi dröja här i denna trolska värld, men kullan bakom oss vet sin tid och har med ett par årtag förflyttat oss ut i ett af det skarpa dagsljuset upplyst hvalf, vid hvars fot bugande vasstrån hälsa oss välkomna till verklighetens rike. Ännu ett par årtag, och vår farkost glider in till bryggan, vi stiga ur och befinna oss midt i det brusande utställningslifvet, mottagna med en smattrande, eldig marsch af den Meissnerska orkestern.

Utställningen har skäl att lyckönska sig till denna Sagogrotta, som blifvit i bästa mening ofantligt populär. Den är visserligen ett enskildt företag, men den fyller i afsevärd grad

det behof af extra nöjen och förströelser, som är oåtskiljaktigt från en nutida utställning. Vi ha hört en och annan säga, att Sagogrottan egentligen är »barnspektakel». Låt vara att den i främsta rummet tilltalar barnens lifliga och okonstlade sinnen, den gör i hvarje fall äfven på den fullväxte, som icke blifvit så blaserad, att han ej någon gång kan njuta med ett barns öppna och rena glädje, ett vackert och minnesrikt intryck och — det är vackert så, för att tala med Sehlstedt.

Till både plan och utförande är Sagogrottan ett verk af Ferdinand Boberg, samme utmärkte arkitekt, som skapat Industrihallens kupol, Konsthallen m. m., och den är äfven hans enskilda affär — en utan tvifvel lysande affär.

IX.

I Industrihallen.

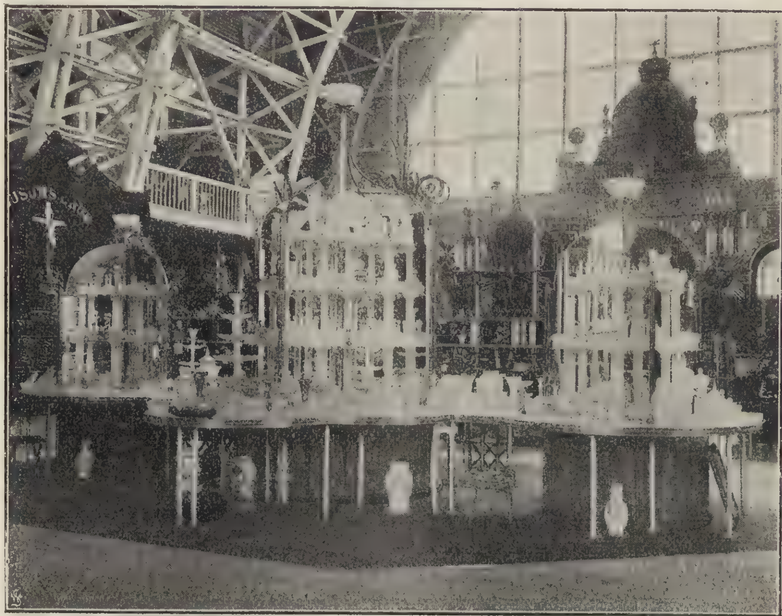
Andra dagen.

Som läsaren behagar erinra sig hunno vi på vår första inspektionsdag göra en rundvandring i förhallen. Här återstår emellertid ännu åtskilligt att betrakta i midtelpartiet, hvilket vi då måste lämna för att göra de sidoutflykter, som betingades af de lokala omständigheterna.

I dag gå vi guldsmederna stolt förbi, oaktadt deras frestande dyrbarheter, och vända till en början vår uppmärksamhet till de tre glasutställningar, som intaga midtelrummet under den luftiga kupolen.

Först ha vi till höger, från ingången räknadt, den utmärkt vackra och med smak ordnade monter, som uppbär *Aktiebolaget Kosta glasbruks* bräckliga, men utsökt fina fabrikat. Det skimrar och gnistrar från denna massa kristallglas, stora och små och af olika former, som står uppställd på de eleganta hyllafsatserna, och mångdubblas af de blanka spegelväggarne bakom; här och där bryter en färgad pokal eller vas den skimrande hvita ensemblen och förlänar det hela ett ögonsmekande behag. Ögat formligen fråssar att i detalj betrakta alla dessa alster af industriel och konstnärlig skicklighet, de bladtunna kristallglasen, de fina etsningarna och framför allt de utsökt vackra slipningarna i olika färger. Främst står en relief-

slipad skål med rubinröda bottenornament, inköpt för Nationalmusei samlingar, och nedanför på golfvet visar man oss, huru en sådan skål tager sig ut före slipningen. Här se vi en förtjusande vas, kring hvilken en orm slingrar, där ett par kannor med ytterst stilfulla facetter i rödt och grönt. Många af föremålen bära redan den betydelsefulla etiketten »Såld», och man kan med ganska stor visshet förutsäga, att innan utställningen hinner stänga sina portar har hela monterns innehåll bytt om ägare.

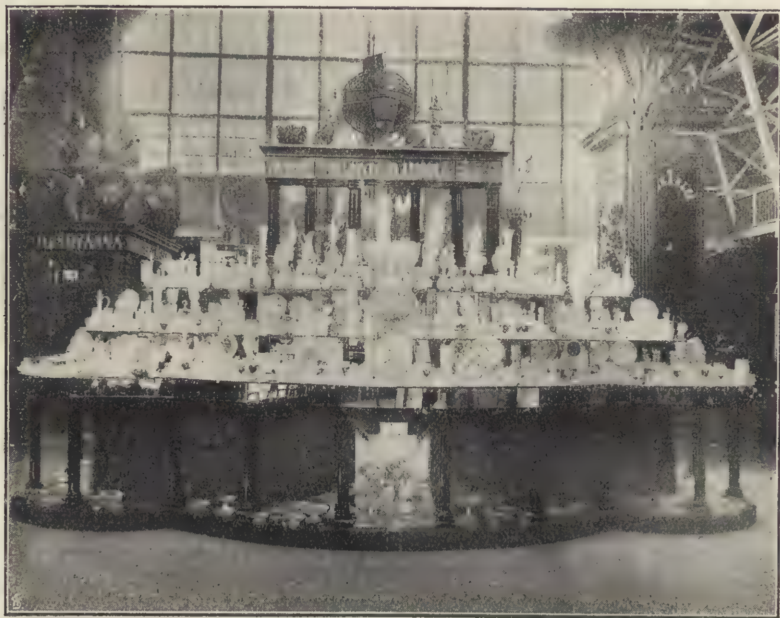

Kosta glasbruks utställning.

Midt på golfvet bakom juvelerarfirman Hallbergs »gröna stuga» har *Eda glasbruk,* Charlottenberg, sin prydliga monter af valnöt, uppbärande en rikhaltig samling af finare hushållsglas i vackra mönster och former, dels slipade, dels oslipade, delvis äfven färgade, emaljerade eller förgyllda. Detta glasbruk synes mindre än det nyssnämnda lägga an på prydnadsglas, men man finner dock äfven här några pjäser, som förtjäna uppmärksamhet, exempelvis en synnerligen smakfull pokal

af matt glas med fint tecknade och delikat utförda reliefiigurer och ornament.

På andra sidan Edamontern och midt emot Kosta har det välkända *Reijmyre glasbruk,* en af landets allra äldsta anläggningar inom branchen, sin storartade utställning. Den effektfullt ordnade montern företer en både i kvantitativt och kvalitativt hänseende särdeles representativ uppvisning af hvad bruket kan åstadkomma såväl i fråga om prydnadsglas som hushålls-

Reijmyre glasbruks utställning.

och apoteksglas. Här förekomma utsökt fina pokaler af färgadt glas, slipade i stilfulla mönster, kannor, vaser, bägare o. s. v. af verkligt konstvärde och vittnande om en högt uppdrifven arbetsskicklighet och utgörande ett glädjande bevis på en hand i hand med denna gående formfulländning och smakförfining. Äfven Reijmyrefabrikatet har lifligt slagit an på den köplystna allmänheten, därom vittna de talrika försäljningar, som ägt rum.

Midt under förhallens kupol träffa vi på den mycket omtalade *Eskilstunamontern,* i hvilken ett flertal af den i metallbranchen väldsberömda fabriksstadens firmor utställt sina tillverkningar. Montern kan visserligen icke sägas vara ful i och för sig, men höjden, storleken och äfven anordningen ha framkallat den utan tvifvel befogade anmärkningen, att denna monter mer än någon annan förstört det perspektiv, som kunde ha åstadkommits, om vederbörande konsekvent följt den ursprungliga planen att skjuta alla skymmande och skrymmande utställningar åt sidan, en plan, som egentligen endast fullföljts i norska afdelningen och delvis i den danska. Eskilstunamontern utgöres nu af en liten utställningsbyggnad för sig, en stat i staten skulle man kunna säga, och dominerar allt för mycket. Dess höjd har också gjort att utställarne nödgats placera en stor del af sina föremål så högt upp på väggarne, att de äro så godt som oåtkomliga för en närmare granskning, hvilket i synnerhet är ledsamt beträffande de alster af finsmide, som här utställas.

Vid den främre ingången till den kringbyggda montern anträffa vi först en på ömse sidor anbragt utställning af kokkärl o. d. af stålplåt, koppar, aluminium, nickel och mässing, renhållningskärl, mjölkkärl, mjölkflaskor, cisterner och konservburkar m. m. Utställaren är *Eskilstuna stålpressnings-aktiebolag.* Fabrikatet synes vara omsorgsfullt arbete och kunna mäta sig med det bästa, som i denna branch tillverkas inom landet; man skulle emellertid vilja anmärka, att denna utställning borde haft en annan plats, då den ju icke är något typiskt för hvad man innefattar under den gemensamma benämningen Eskilstuna-industri.

Å monterns yttersida till höger utställer *Aug. Stenman* sina solida fabrikat: dörr- och fönsterbeslag, lås, riglar, gångjärn o. d. Näst intill ha vi *Eskilstuna järnmanufaktur-aktiebolag,* som uppvisar en rikhaltig kollektion af köks- och bordsknifvar, gröfre och finare saxar, de senare delvis prydda med fina etsningar, samt dessutom finare gjutgods, såsom skrifställ, ljusstakar o. d. samt finare byggnadssmiden, allt förstklassigt och solidt arbete, lifligt efterfrågadt i marknaden.

Låsfabriksaktiebolaget E. A. Næsman & C:o har därnäst en vacker utställning af lås af alla slag från enkla grofva port- och hänglås till fina sirliga dörrlås, vidare konstnärligt arbetade dörrhandtag, ljusstakar, kandelabrar m. m. Den prydligt ordnade kollektionen är en heder för den mer än 50-åriga fabriken.

Närmaste granne är *Eskilstuna smidesfabriks-aktiebolag,* som möter med en respektabel utställning af hufvudsakligen selbeslag af järn och mässing, betsel, stigbyglar, eldgarnityr, verktyg, assuranssprutor o. s. v.

På ömse sidor om fondingången till montern ha *Hedlund & C:o* ordnat sina tillverkningar af dörr- och möbelbeslag, ljusstakar och kandelabrar etc. Och midtför denna ingång ha vi ståletsaren *Frans Nyzells* lilla vackra utställning af utsökta etsade föremål, fotografiramar, sköldar, dosor, bägare, knifvar m. fl. fabrikat, vittnande om både yrkesskicklighet och smak. Till vänster därom utställer *C. V. Österberg* sina lika eleganta som förträffliga penn-, fick- och instrumentknifvar. Näst intill har *E. A. Berg* en kollektion af äggverktyg, hyfveljärn, stämjärn, tänger; en annan kollektion från samma fabrik utgöres af ytterst eleganta rakknifvar samt etsade och förgyllda pappersknifvar. En icke mindre vacker och representativ utställning är *K. F. Erikssons* af finare möbelslag o. d. i mässing samt cuivre poli och cuivre fumé.

Att förnicklingsindustrien äfven intager ett högt rum i det idoga fabrikssamhället därpå presterar *Gottfrid Carlssons metallförnicklingsfabrik* afgörande bevis i form af särdeles fint utförda arbeten, bland hvilka i synnerhet ett vackert dryckeshorn med mässingsbeslag faller i ögonen. Att *C. O. Ryd* med sina pennknifvar värdigt för Eskilstunaindustriens runor med den äran ser man vid första blicken, och ett nästan ännu större nöje erfar man af att betrakta *Carl Särenholms* nätta kollektion af förträffliga cirkelbestick. Näst intill utställer den bekanta knifsmedsfirman *L. F. Ståhlberg & C:o* sina öfver land och rike sedan många år välkända tillverkningar af bords- och köksknifvar. Det finare knifsmidet företrädes af grannen *F. W. Söderén,* som möter med en i alla hänseenden fullödig utställning af rakknifvar, radér- och operationsknifvar, pennknifvar

och saxar samt andra finare föremål af svenskt stål, delvis vackert etsade.

Därnäst kommer en rikhaltig och vacker utställning af *B. & O. Libergs fabriksaktiebolag,* vid hvars en half mil utom Eskilstuna, vid Rosenfors, belägna verkstäder en mångomfattande tillverkning bedrifves. En för detta bolag särskild specialitet utan motstycke i landet är dess tillverkning af hugg-, stick- och fäktvapen och fyller fabriken i detta afseende redan en betydlig del af det inhemska behofvet. Denna fabrik var också den första inom landet, som ägnade sig åt en rationel tillverkning af skridskor. Af sådana utställes en rikhaltig samling af olika äldre och nyare modeller, förenande med styrka och soliditet en elegant form. Man finner i samlingen till och med riktiga lyxskridskor, rikt försedda med etsningar och andra prydnader. Utställningen upptager för öfrigt en rikhaltig kollektion af fabrikens välkända hyfvel- och huggjärn, gröfre saxar o. s. v., ej att förglömma de allmänt omtyckta strykjärnen, bland hvilka man lägger märke till den både praktiska och billiga patentanordningen med lösa skaft, hvarigenom samma skaft kan användas till fyra strykjärn — skaftet utsättes på detta sätt mindre än annars för förbränning. Utställningen gör i sin helhet ett mycket godt och rekommenderande intryck.

Lagerbäcks fabriksaktiebolag utställer en med rätta mycket uppmärksammad samling af lås af olika slag, byggnadssmide o. s. v., och *C. O. Öberg & C:o* presenterar en prydlig kollektion af filar och raspar, för hvilka firman rönt och röner det amplaste erkännande. *O. H. Lagerstedt* möter med en präktig uppsättning af arbeten af koppar och nickel, hufvudsakligen serviser och hushållskärl, synbarligen förstklassigt arbete, hvilket äfven kan sägas om *Carl Zetterlunds* prydliga kaffekvarnar och eleganta kakelugnsbeslag.

I *P. Liljeqvists* utställning få vi göra bekantskap med en af de största Eskilstunafabrikernas tillverkningar af cirkelsågar, ramsågar, isságar, stocksågar, bandsågar, ja med ett ord alla slags sågar, murslefvar, hyfveljärn, halmknifvar och köttrullknifvar m. m. m. m. Bland de sistnämnda väcker i synnerhet ett betydligt stort och särdeles prydligt exemplar berättigad

uppmärksamhet, och hela utställningen vittnar om att man här har att göra med en särdeles lifskraftig och solid industri.

Gustaf Eriksson utställer vackra och omsorgsfullt gjorda metallarbeten, hvilka man betraktar med nöje. Med ännu större nöje ser man dock *C. W. Dahlgrens fabriksaktiebolags* präktiga kollektion af saxar, penn- och rakknifvar, dolkar och fickknifvar, ett stort antal af dessa försedda med förträffliga etsningar och alla utmärkande sig för en vacker och smakfull form. Fabriken utställer dessutom förträffliga prof på kakelugnssmide, hvaribland uppmärksamheten företrädesvis absorberas af ett utsökt elegant kamingaller, som minst sagdt skulle pryda en fursteboning. *E. Österberg & C:o* utställa äfven särdeles eleganta etsade saker, skrin, albumpermar, fotografiramar, brocher, knifvar och saxar m. m., af hvilka åtskilliga äro riktiga små konstverk. Detsamma kan äfven i korthet sägas om ståletsaren *Emil Olssons* nätta utställning af etsade föremål.

Tänger af alla slag och storlekar och till en mängd olika ändamål presenteras af *F. E. Lindström.* Sedan vi vederbörligen uppmärksammat dessa komma vi till *Hadar Hallströms kniffabriksaktiebolags* vackra utställning af fick- och pennknifvar, delvis försedda med förträffliga etsningar, samt prydliga och eleganta cirkelbestick etc. Såsom prof på det öfverlägsna materialet i knifvarne utställer firman en knif, hvarmed enligt intyg en timmerstock om 12 ½ tum i diameter på grund af ett ingånget vad afskars på 5 timmar. Knifven ser nästan ut som ny, äggen är lika skarp och företer ej det ringaste märke efter det frestande profvet.

Sedan vi beskådat *A. J. Westerssons* utställning af jaktdolkar, fick- och pennknifvar samt *A. Hallings* kollektion af knifvar samt filar och raspar, båda dessa utställningar hvar i sin stad hedrande respektive utställare, äro vi färdiga med Eskilstunamontern och lämna den med en känsla af högaktning för den smak och yrkesskicklighet, som i densamma mött oss, och som visar, att den gamla fabriksstaden på ett öfverlägset sätt fortfarande häfdar sitt rykte såsom centrum för den svenska järn- och stålförädlingen.

Vända vi oss nu till höger, komma vi till *Gustafsbergs porslinsfabriks* stora och ståtliga utställning. Denna fabrik, som täflar med Rörstrand om främsta rummet, är företrädd af en lika rikhaltig som intresseväckande kollektion af »allt hvad till yrket hör», som det stundom heter i den gamla stilens reklamer, och det är icke litet. Här finnes en rik mångfald af dekorativt och bordsporslin af utmärkt beskaffenhet, smakfullt och konstnärligt, — urnor och vaser af fajans och parian, för att icke tala om de utsökt nätta och moderna små skålarne

Gustafsbergs porslinsfabriks utställning.

och vaserna af jasper, hvilka synas vara redan i det närmaste utsålda. Speciel uppmärksamhet väcker den ovanligt ståtliga kungaurnan med porträtt af alla svenska konungar från Gustaf Vasa till Oskar II; kring fotstycket slingrar sig en rikt förgylld serafimerkedja och hela urnan, som utgöres af hvitt matt porslin, är för öfrigt rikt försedd med förgyllda dekorativa ornament. Den imposanta pjäsen, hvars lock krönes af en förgylld kunglig krona, är komponerad af artisten G. G:son Wennerberg och skulle vara en värdig prydnad för en fursteboning, hvartill för öfrigt priset — 5,000 kr. — redan gör

densamma ägnad. Såväl denna pjäs som utställningen i dess helhet, hvaribland må ytterligare särskildt framhållas flere konstnärligt komponerade vaser, bevisar, att vårt land icke heller behöfver skämmas för sig på porslinsfabrikationens område, trots de utmärkta saker utlandet har att uppvisa inom denna fabriksgren.

Tillfället bjuder oss, att nu göra en afstickare in i sidoafdelningen till höger. Här träffa vi först på tre Eskilstunafabrikanter, som ej fått eller velat komma med i kollektivmontern. I en gemensam monter utställa *Hedengren & Son* sina eleganta penn- och fickknifvar och *C. W. Heljestrand* sina icke mindre smakfulla och rekommenderade rakknifvar. I en särskild monter strax intill har *Joh. Engström,* förutom en utställning af vackra rakknifvar, en prydlig kollektion af försilfrade och förnicklade servisföremål af metall, synbarligen förstklassigt fabrikat.

Några steg åt sidan föra oss till *Otto Meyer & komp:s* ytterst effektfulla monter, ordnad med verklig artistisk smak och företeende en samling af konstgjutna föremål, som ovillkorligen locka till ett närmare detaljstudium. Man blir riktigt glad vid att betrakta dessa prof på den ståndpunkt, till hvilken konstgjutningen hunnit i vårt land; ty hvad här presteras bär icke blott vittne om en yrkesskicklighet, inför hvilken man måste aktningsfullt buga sig, utan äfven om en smak och konstnärlig sträfvan, som syftar högt öfver fabriksarbetets nivå. Man vet icke, hvilket man mest skall beundra, de liffulla statyetterna och figurerna, eller de formfulländade ljusstakarne och kandelabrarne, för att icke tala om urnornas och spegelramarnes smakfulla och eleganta mönster och former. Utställningens praktstycke är dock den dekorativa och figurrika af firman gjutna uppsats, som af arbetspersonalen på L. M. Ericssons telefonfabrik förärades chefen på dennes 50:de födelsedag. Den liffulla och monumentala kompositionen är utförd af artisten Daniel Carlson — hvad gjuteriet beträffar har det helt enkelt här åstadkommit ett mästerstycke.

Bakom denna monter påträffa vi en rikhaltig och vacker utställning af arbeten af tenn och brittanniametall från en bekant stockholmsfirma, *Frans A. Santesson*, som visar, huru man

äfven af dylikt material kan åstadkomma verkligt praktfulla saker, såsom bägare, pokaler, dryckeskannor, ljusstakar m. m. Firman har äfven förvärfvat sig berömmelse för sin tillverkning af tennsoldater, af hvilka hela regementen grupperat sig på kartongerna under de spegelblanka glasrutorna.

En betydligt mer anspråkslös utställning, nästan så obetydlig att vi höllo på att gå förbi den, möter oss invid skranket. I ett litet bord, ett leksaksbord nära nog, utställer nämligen *J. H. Andersson,* Visnaholmen, Grönahög, ett dussin tennsnusdosor, måhända behagliga att taga sig en pris ur, men eljes icke vidare anmärkningsvärda.

Desto större uppmärksamhet känna vi oss manade att ägna den fina utställning, *C. G. Hallbergs guldsmedsaktiebolags konstgjuteri* (förest. konstgjutaren H. Bergman) anordnat något längre in i sidoskeppet. De utställda föremålen, djurfigurer, urnor, medaljer o. s. v., dokumentera ej blott en högt uppdrifven yrkesskicklighet, utan ock en smak och finess i komposition och utförande, som är värd obetingad högaktning.

»*Skandinaviska konstsliperiet Valdemar Hieronymus*», Nässjö, har i en liten monter en utställning af rakknifvar och saxar, väl hufvudsakligen för att visa sin förmåga att slipa finare äggjärn. I närheten utställer gelbgjutaren *C. W. Bratt,* Jönköping, en liten samling ljusstakar af plåt, drifna i antik stil, och klensmeden *J. A. Gode*, Schebo, Edebo, en drifven eldskärm, drifna lampor af gammaldags fason samt ett plåtskrin i 1500-talets stil. Rikhaltigare är stockholmsfirman *Östberg & Lenhardtsons aktiebolag* företrädd; dess stora och vackra utställning omfattar en mångfald arbeten, servisföremål, brickor, skrifställ o. s. v., af nickel och nysilfver.

I en liten prydlig väggmonter möter oss därefter en i ordets fulla bemärkelse strålande kollektion af alla slags uniforms- och livréknappar, emaljerade brocher o. s. v. från *M. Petterson,* Stockholm. I en bredvidstående större monter utställer *J. G. Ljungberg,* Jönköping, sina särdeles vackra arbeten i mässing: möbelbeslag, prydnadsfigurer, fotografiramar etc., och hvad som i synnerhet bör nämnas är de verkligen läckert formade lampetterna.

Vi gingo nyss förbi en knapputställning — nu möter oss en annan, lika strålande och betydligt större. Det är det välbekanta *Metallfabriksaktiebolaget C. C. Sporrong & C:o,* Stockholm, som i en elegant monter fröjdar våra ögon med en smakfullt ordnad kollektion af metallknappar af alla slag, uniformseffekter, brocher, märken samt diverse andra föremål af olika metaller, alla utmärkande sig för en fin och nobel form.

Omedelbart bredvid denna utställning se vi en på samma gång gratiös och ståtlig monter, som tilldrager sig allmän uppmärksamhet såväl på grund af den eleganta anordningen som för de utställda föremålen. Det är *W. Wiklunds verkstäders aktiebolag*, Stockholm, som här presenterar sina af gammalt välkända tillverkningar, bland hvilka vi i synnerhet beundra de smakfulla lamporna, kandelabrarna och ljuskronorna. Monterns nedre del visar oss en större samling af kranar samt ventiler o. d. för maskiner och rörledningar.

Marcus Ax' gelbgjuteri, Gefle, har äfven en anmärkningsvärdt vacker utställning af metallsaker, lampetter, kandelabrar, ljusstakar m. m., men framför allt måste man uppmärksamma firmans ståtliga och smakfulla ljuskronor i kyrkstil.

Midt uppe i metallindustrien observera vi ett invid tornväggen uppfördt litet hus, en liten eremithydda, och genom den öppna dörren se vi i dess inre en pyramid af större och mindre svarta flaskor. Nyfikna träda vi närmare och upptäcka, att hyddan tillhör *Skandinaviska Benedictine-kompaniet,* Stockholm, som här utställer prof på sin munklikör, som varit och är de ärevördiga fäderna i Fécamp en sådan nagel i ögat, att dessa sett sig föranlåtna väcka åtal för efterapning af — flaskor och etiketter. Konnässörer förklara emellertid, att den svenska varan godt kan mäta sig med den franska munklikören. Af denna åsikt tyckas äfven jurymännen på Lübeckutställningen 1895 ha varit, då de tillerkände den svenska fabriken guldmedalj.

Vi lämna denna lilla munk-hydda — där sannolikt mer än en modern Ofelia skulle gärna vilja »gå i kloster» — och förflytta oss några steg längre fram förbi den senast nämnde Geflegelbgjutarens utställning. Och här se vi genast, att vi komma in på ett område, dit vi knappast ha hjärta att bedja

någon goodtemplare eller blåbandist vara oss följaktig — hvart vi blicka möter oss nämligen det där, som fröjdar Bacchi barn, men som af nykterhetsfolket anses tillhöra hin håles storindustri.

Lyckligtvis påträffa vi först en med flaskor fullsatt monter, som på ett varsamt sätt förmedlar öfvergången till de alkoholhaltiga safterna. Det är två södermanländingar, *A. T. Hök*, Forsnäs, Flen, och *A. v. Post,* Äs, som utställa prof på bärviner, jästa utan annan tillsats än sockerämnen, och således antagligen så pass oskyldiga, att äfven en absolutist kan åtminstone betrakta dem utan någon större förargelse. En sort bär det signifikativa namnet »Fisk-jubilée»; om däri ligger en antydan om saftens egenskap af fiskvin eller en hyllning åt de svarta negersångarne, som för ett par år sedan grasserade här i landet, få vi låta vara osagdt.

Större respekt inger oss då den närstående montern, å hvilken *M. Neumanns spritfabrik*, Kristianstad, radat upp en mängd buteljer, som enligt etikett innehålla ett så rafflande ämne som brännvin — »akvavit» och »Neumanns blandning». Af ett ytligt betraktande kan man ju icke döma, huru det smakar, hvadan vi i den vägen nödgas öfverlämna omdömet åt juryn, den stackars juryn.

Detta gäller i hufvudsak äfven om de svenska punschbryggarnes kollektivutställning, hvilken är inrymd i en väldig monter, som sticker upp genom taket och når ett godt stycke öfver den ofvanför varande läktarens golf. Montern är särdeles prydlig, ljus och elegant — midtelpartiet utgöres af ett väldigt rundt torn, festligt dekoreradt med punschbuteljer och i sin ordning uppbärande ett mindre torn. Guirlander af gröna vinrankor slingra sig omkring och öfver det hela, under det monterns ytterväggar prydas af fastagebottnar från olika tunnbinderifirmor.

Vid inträdet i montern, hvarest hvarje utställare har sitt väggfält, påträffa vi först *C. A. Lindgren & C:is vinhandelsaktiebolag*, Stockholm, med dess rikt medaljerade medaljpunsch, densamma om hvilken salig presidenten Carnot lär ha sagt, då han på senaste Parisutställningen tömt en rätt försvarlig silfverbägare: »Er nationaldryck är mycket god, men tycks mig

något stark.» I fältet bredvid utställer den bekanta stockholmsfirman *J. D. Grönstedt & C:o* sina i hufvudstaden mycket gouterade tillverkningar af »torr» och s. k. »blå» punsch. Därnäst kommer *Stockholms vinhandelsaktiebolag*, vidare *Löfberg & C:o*, Stockholm (»monopolpunsch»), *A. L. Helleberg & Son*, Stockholm (»jubiléumspunsch»), *J. L. Lundberg & C:o*, Stockholm (»caloricpunsch», betydlig konsumtion i hufvudstaden) och *Joh. A. Bengtson*, Stockholm, (»caloricpunsch»).

Det var första afdelningen. I andra afdelningen möter oss först stockholmsfirman *Tegnér & Wilcken* (»caloricpunsch»), vidare *Henrik Rabén & C:o* (diverse sorter), *J. F. Zetterströms vinhandelsaktiebolag*, Gefle, (»Geflepunsch» och »Norrlandspunsch»), *F. E. Ahlbom*, Gefle, *J. N. von Bergen & Son*, Karlshamn (»Karlshamnspunsch»), *Svenska spritförädlingsaktiebolaget*, Karlshamn (»C. G. Bergs Karlshamnspunsch») och *C. J. Nordström*, Gefle (»arrakspunsch»).

I tredje afdelningen: *Fredr. Ingelman & C:o*, Göteborg (»Bataviapunsch» på vräkigt utstyrda flaskor), *N. P. Nordström*, Karlskrona, hvars caloricpunsch ståtar med den frestande etiketten »Specialité Mild», förmodligen till skillnad från en sort, som lär kallas »Karlskrona starkare» och som lär ha sina liebhabrar i Sydsverige. Nästa man är *J. W. Bratt*, Göteborg, (»Virapunsch»), *C. E. Dahlgren & C:o*, Göteborg, (»mindre söt»), *Barth. Dahlgren*, Göteborg, (också »mindre söt»), *Johan Larsson & C:o*, Göteborg, (»Ankare-punsch») och *H. G. Groms & Son*, Göteborg, (»populärpunsch»).

I fjärde och sista afdelningen finna vi först en liten kollektion guldgul nektar från *Emil Eklund*, Stockholm; i fältet bredvid har *L. Gummesson & C:o*, Stockholm, brutit med det enformiga hyllexponerandet genom att placera en punschbutelj midt i en strålande stjärna, hvilket onekligen tar sig särdeles trefligt ut. Så ha vi den berömda stockholmsfirman *J. Cederlunds Söner*, hvars otaliga gånger prisbelönta »caloric» drickes från Ystad till Haparanda. Stockholmsfirman *Högstedt & C:o* utställer arraks- och »Kneif»-punsch, firman *Gustaf Wahlström & C:o* har ordnat sina »caloric»-flaskor i form af en stor blomma på en bastant stängel, *K. A. Nydahl & C:o*, Stockholm, utställer arrakspunsch och *P. Skogh & C:is vin-*

handelsaktiebolag, Stockholm, »likörpunsch», »Gladiateur» och »Kneiffpunsch».

Härmed äro vi på det klara med punschmontern. Af lätt insedda skäl ha vi i allmänhet måst inskränka oss till ett enkelt omnämnande af utställarne — att ingå i en detaljpröfning skulle, äfven om det läte sig göra, i betraktande af det rikhaltiga materialet säkerligen öfverstiga våra krafter. En lärdom ha vi dock dragit af vårt besök eller rättare fått bekräftelse på ett gammalt visdomsord, nämligen att »kärt barn har många namn».

Ofvanpå åsynen af så mycket punsch är det nästan med en läskande känsla vi i hörnet bakom punschtornet anträffa en liten nätt monter med safter samt svenska bär- och fruktviner från *A. J. Setterborg & C:o,* Göteborg.

Nu begifva vi oss åter in mot midtelpartiet och upptäcka på återvägen ytterligare en utställning af svenska bärviner, från *C. A.* och *J. M. Widberg*, Mörbylånga, hvilken vi betrakta med allt det intresse tillkorkade buteljer och talande etiketter förmå aflocka oss. Och så komma vi ut på den från förhallen in i midtelskeppet utskjutande halfrunda estraden, där herrar urmakare sig församlat.

Rationelast torde väl vara att här börja där vi slutade, hvarför vi gå att beskåda den stora telefonmontern bakom Eskilstunautställningen. Öfver en låg estrad med ett därpå uppbyggdt telefonkontor höjer sig en kolossal brokig stjärna, dekorerad med telefonklockor, hvilka senare skola låta höra sig i ett elektriskt klockspel, på hvars iordningställande man ännu väntar. Meningarna äro mycket delade om monterns smakfullhet, men nekas kan icke att den är uppseendeväckande i dubbel bemärkelse. Den är anordnad af det nybildade *Aktiebolaget Telefonfabriken* i Stockholm.

Här finnes åtskilligt af intresse att skåda, i främsta rummet naturligtvis för fackmannen, men äfven för den stora allmänheten. Med lätt begriplig nyfikenhet betraktar man dessa sinnrika och eleganta växelbord af olika storlekar, å hvilka Pers och Påls telefonsamtal förmedlas genom ett ytterst enkelt och lätt verkställdt handgrepp. Särskildt känner sig fackmannen imponerad af ett nytt växelbord, som kan upptaga ända

till 20,000 abonnenter. Ingen telefonstation i världen har hittills blifvit inrättad för ett så stort abonnentantal, men nu är Allmänna telefonbolaget i Stockholm betänkt på att ombygga sin hufvudstation i denna skala. Det här nämnda växelbordet användes just vid bolagets station å utställningen,* anordnad på ena sidan af montern, och ständigt ser man täta skaror

Aktiebolaget Telefonfabrikens monter.

samlade utanför skranket, hvilka med djupaste intresse betrakta huru de tre intagande unga damerna vid växelbordet flinkt och ledigt sköta expeditionen från och till de hundratals apparater, som äro spridda öfver utställningsområdet.

* Till följd af den eldsolycka, som den 11 juli härjade Allmänna bolagets hufvudstation, har detta växelbord förflyttats från utställningen och uppsatts å hufvudstationen.

Vi nämnde här ofvan Allmänna telefonbolaget, och då utställningen i fråga på det närmaste är förenad med sagda bolag, torde ett par ord om detta vara på sin plats i detta sammanhang. Bolaget, som grundades 1883 på initiativ af ingeniör H. T. Cedergren, hvilken allt sedan varit dess verkställande direktör, har på ett ovanligt framgångsrikt sätt verkat för telefonväsendet i Stockholm, och om vår hufvudstad är telefonstaden par préference, så är det Allmänna bolagets förtjänst. Medelbart har denna verksamhet kommit hela landet till godo genom de impulser den gifvit och den sporre den varit för alla landsändar. Sällan har väl en affär också ernått en snabbare och mera lysande utveckling. Vid första årets slut uppgick abonnentantalet till 785, fem år senare hade det öfverskridit 4,000-talet, ytterligare fem år senare var det uppe i 10,000 och utgör nu omkr. 15,000. Det är siffror som tala. Inom Stockholm har bolaget tre hufvudstationer, den förnämsta i bolagets präktiga hus vid Malmskillnadsgatan, och dess landsnät inom koncessionsområdet, d. v. s. inom en radie af 70 km. från Stockholms stortorg, räknar ej mindre än 135 större och mindre stationer.

Framför telefonutställningen, inifrån räknadt, reser sig en hög, smäcker monter, formad som en majstång, dekorerad med propellrar, hjul och andra sköna saker. Utställaren är *Ankarsrums bruk,* och här finnes litet af hvarje att skåda: järn- och stålgöt, stångjärn, granathylsor, maskinhjul, emaljerade köks- och afloppskärl samt skyltar, järntråd, hjulnaf samt gjutgods af olika slag, det hela en lika rikhaltig som smakfullt ordnad kollektion, bärande ett vackert vittnesbörd om det välkända brukets kapacitet.

Och nu träda vi in i urvärlden, om vi så få kalla urmakeriutställningen. Först möta vi på vår väg *F. W. Tornbergs,* Stockholm, ståtliga klocktorn, å hvilket man kan afläsa tiden på ej mindre än 12 urtaflor. Firman utställer ett antal tornur och byggnadsur, större och mindre, och montern omgifves ständigt af intresserade, som nyfiket betrakta huru de kolossala urverken röra sig med största precision.

Stockholmsfirman *L. Sandgren & Son* utställer en präktig pendyl i smakfullt fodral af drifven mässing. Vackra regula-

torer och pendyler utställas för öfrigt af *Fabian Höglund*, Stockholm, (fodralen i smakfull antik stil), *Otto Thulin*, Stockholm, (proberur i ebenholtsfodral), *Alfr. Lihrén*, Malmköping, *Fredrik Dahlqvist,* Ronneby, (sekundregulator), *Jakob Fridner*, Hudiksvall, (sekundregulator) och *Karl Olson*, Karlstad. Den senares utställning har sitt särskilda intresse därigenom att utställaren, en 63 års man, själf förfärdigat såväl boett som verk till det utställda guldankaruret samt äfvenledes själf komponerat och skulpterat det vackra fodralet till den precisionsregulator, han exponerar. För öfrigt visar han några rätt anmärkningsvärda prof på smycken, dem han själf förfärdigat.

Längst fram vid skranket finna vi *Halda fickursfabriks aktiebolags* utställning. I en monter utställas prof på fabrikens välbekanta och högt renommerade fickur, i en annan finner man en af fabrikens disponent H. Hammarlund konstruerad ny skrifmaskin samt de under benämningarna telur och telecron bekanta apparaterna, hvilka appliceras på telefoner för att angifva dels den tid, ett samtal varar, dels när en frånvarande abonnent träffas för samtal.

Utanför skranket nere i midtelhallen, men räckande upp hufvudet hit, står ett i ett ovanligt långt ekfodral klädt ur från *Th. C. Hellsten,* Upsala; hvilket har den egenheten, att det ej behöfver dragas upp mer än en gång om året. Det förefaller oss som om det skulle vara lätt att glömma dra upp det på bestämd dag.

Midt ibland urmakarne, detta ej blott hvad platsen beträffar, utan äfven i katalogen, få vi göra bekantskap med en okularist, d. v. s. fabrikant af emaljögon, *Johan Teodor Cedergren*, Stockholm, tydligen på grund af att hans utställning äfven upptager några urtaflor. Hr C. är, så vidt vi tro, den ende utställaren i sin branch, åtminstone på svenska afdelningen, liksom han var den förste i Sverige, som började tillverka emaljögon. Detta är en kinkig och maktpåliggande procedur, enär, som man vet, ett konstgjordt öga skall i möjligast största grad motsvara det naturliga öga, det skall ersätta, både i storlek och form och framför allt i färgnyans. Hr C. utställer en ovanligt rik kollektion af förträffliga konstgjorda ögon, och det är nästan hemskt att se dem ligga och stirra

mot sig från vitrinens botten. Han tillverkar äfven finare prydnadsföremål och andra artiklar af emalj — särskildt torde böra nämnas en kompensationstermometer, uppfunnen af utställaren.

I en ståtlig monter, vackert dekorerad med imiterad murgröna, utställer den riksbekanta Stockholmsfirman *G. W. Linderoth,* k. hofurmakare, utom täflan sina högt ansedda torn- och byggnadsur, vägg- och bordpendyler i metall, trä och porslin, urdelar etc. Här, liksom i Tornbergs monter, har man tillfälle att se, hur lätt och tyst de skenbart tunga verken fungera. Både Tornbergs och Linderoths utställningar äro försedda med slagverk, och när klockan är t. ex. 12, uppföra dessa tillsammans en symfoni, som, om den icke är så harmonisk, åtminstone ej lämnar något öfrigt att önska i fråga om ljudlighet.

Inuti Linderoths monter är anordnad en uppvisning af en liten märkvärdig pjäs, som kallas sfygmograf, d. v. s. pulstecknare eller pulsmätare. Med denna apparat kan man, förutsatt att man vill offra en femtiöring, få undersökt, huruvida man i likhet med Sven Dufva har ett godt hjärta eller tvärtom. Den lilla apparaten fästes med ett band om handleden, hvarefter ett stift ritar upp pulsslagen på en sotad pappersremsa, som föres fram under detsamma. Remsan fernissas och blir naturligtvis »försöksdjurets» egendom. Pulskurvan utvisar ej blott huru många slag hjärtat vid tillfället slår i minuten, utan också hjärtats beskaffenhet. Antalet slag kan variera betydligt, ända från 24 till 150 slag, det senare i fall af höggradig nervositet. Ju jämnare, d. v. s. likformigare, pulskurvan är, desto bättre. Prof visas på, hur kurvan tar sig ut såväl vid klaff-fel i hjärtat, då plötsligt ett slag öfverhoppas, men det nästa i stället blir dubbelt så kraftigt som det normala, äfvensom vid s. k. fetthjärta, då hjärtverksamheten är så svag, att den endast förmår åstadkomma en våglinje på papperet.

Vid vänstra sidan från ingången räknadt har *Rörstrands aktiebolag,* Stockholm, anordnat sin storartade och magnifika utställning. Redan den yttre anordningen gör ett glänsande och förnämt intyck, hvilket ännu mer förstärkes vid en detaljgranskning. Ensamt den vackra balustraden af fajans verkar som ett konstverk. Särskild uppmärksamhet väcka de ovan-

ligt praktfulla vaserna, urnorna och faten med sitt rika till både form och färg liffulla figurarbete, mestadels komponeradt af artisten Alf. Wallander, hvars skicklighet och smak på detta område tillvunnit sig enstämmigt erkännande. Skulle vi särskildt nämna någon pjäs, vore det en manshög vas i påfågelmönster. Bruket utställer dessutom en rikhaltig samling af elegant bordsporslin i olika mönster, kakelugnar och spislar, dekorativa väggbeklädnader af fajans o. s. v. Man ser genast, att liksom Rörstrand är till anläggningsåret det första af Sve-

Rörstrands porslinsfabriks utställning.

riges porslinsbruk är det äfven i fråga om fabrikationen fortfarande nummer ett.

Nu skola vi titta in i vänstra sidoafdelningen. Där möter oss först *Liljedals aktiebolag,* Segmon, med en mängd buteljer af olika storlekar, prydligt ordnade i en större monter. Bruket fyller till stor del de svenska bryggeriernas behof af glas, och dess årstillverkning uppgår till ej mindre än 10 à 11 millioner buteljer.

Limmareds glasbruk (Fredr. Brusewitz) har en effektfullt ordnad utställning af sina tillverkningar, hufvudsakligen apo-

teksuppsättningar, medicinglas o. d., men äfven servisglas. Montern upptager äfven en samling redskap, som användas i glashandteringen. En stor och prydlig kollektion af lampglas och lampkupor utställes af *Färeköps glasbruksaktiebolag*, Stockholm (fabrik Sibbhult), en, om vi ej misstaga oss, ny svensk industrigren, som synes ha de mest lofvande förutsättningar.

A. Th. Svanbäck, Kalmar, har all heder af sina ståtliga kakelugnar, likaså *P. H. Lundgren*, Stockholm. Den senare utställer äfven en samling stenkärl i synnerligen trefliga gamla allmogemönster.

Nu komma vi till *Glafva glasbruksaktiebolags* stilfulla paviljong, bildad af mattslipadt och ornamenteradt glas i utmärkt vackra mönster, det hela görande ett gladt och färgrikt intryck. Ingångarne till paviljongen flankeras af väldiga glascylindrar om mer än manshöjd. I dess inre utställas prof på fönsterglas och mattslipadt glas, burkar och trädgårdskulor.

Sandö glasbruks aktiebolag, Frånö, utställer vackra och jämna prof på alla slags fönsterglas, och *Arboga glasbruk* ståtar med en större pyramid af buteljer och flaskor för öl och vin.

Sedan vi vederbörligen beundrat *Upsala—Ekeby aktiebolags* vackra kakelugnar och figurer af terracotta, begifva vi oss upp på förhallens sydöstra läktare, innan vi afsluta denna dags vandring.

Närmast trappan möter oss *Aktiebolaget reveteringsmattan*, Nyland, med prof på reveteringsmattor, och *F. O. Flensburg & C:o*, Gefle, med en monter innehållande diverse svarfvade föremål samt skopligg.

På andra sidan har Stockholmsfirman *Joseph Leja* en i ordets fullaste bemärkelse lysande utställning af lampor, ljuskronor och lampskärmar, ytterst elegant, delvis rent af luxuöst arbete, vittnande om hvad firman kan åstadkomma på belysningsapparaternas område. Den effektfullt ordnade utställningen hade förtjänt en plats, där den bättre kunnat ådraga sig uppmärksamheten.

Näst därintill har *Aktiebolaget Inventor*, Stockholm, en väggtafla med diverse gasarmar, för att visa sina elektriska tänd- och släckningsapparater för gas — d. v. s. huru dessa

apparater appliceras, ty praktiska försök äro naturligtvis förbjudna på detta eldfarliga ställe.

Stockholms borstbinderiaktiebolag utställer i en väggmonter en välordnad kollektion af gröfre borstar och penslar samt i en fristående dylik ett rikhaltigt urval af klädes-, hatt-, toalett- och rakborstar, allt synbarligen solidt och vackert arbete.

En samling eleganta lampor utställas af *Karlskrona lampfabrik,* som dessutom i sin trefliga monter presenterar diverse belysningsmateriel för fartyg och järnvägar, redbart och vackert arbete.

Sedan vi som hastigast beskådat den af trådrullar (bobiner) dekorerade monter, som *Trollebo bobinfabrik,* Hvetlanda, upprest, och frih. *G. v. Paykulls,* Valloxsäby, Knifsta, utställning af diverse slags korgar för den större industrien, komma vi till en monter, där *Aktiebolaget F. Stocklassas borst- & penselfabrik,* Stockholm, utställer sina välkända tillverkningar af alla slags borstar, från enklare sådana till de finaste och elegantaste, samt penslar för olika ändamål.

I en större monter presenterar *Arvid Böhlmarks lampfabrik,* Stockholm, en rikhaltig kollektion af dels lampor, lamputensilier och lyktor, dels fotogenkök. Särskild uppmärksamhet, företrädesvis från det täcka könets sida, väcker en liten prydlig kaffeserveringsapparat, bärande det stolta namnet »Jupiter».

Nu komma vi till en särdeles vacker och mycket beundrad utställning, nämligen af Stockholmsfirman *S. F. Wahlströms* eleganta och inbjudande korgmöbler, såsom hvilstolar, större bord och sybord, soffor, skärmar, jalousier, blomställ o. s. v., det hela smakfullt ordnadt och synbarligen äfven lifligt uppmärksammadt af den köplystna utställningspubliken. Vi ha redan i det föregående haft tillfälle nämna, att denna firma möblerat konversations- och läsrummet i pressvillan — vi känna således af egen ljuf erfarenhet till fabrikatet.

Svensons fotogenköksfabrik, Stockholm, gör sig bemärkt med en större kollektion af moderna fotogenkök af olika typer och med idel klingande och expressiva namn, såsom »Vesuvius» »Aetna», »Primus», »Intensiv», »Effectiv». I närheten utställer *H. T. Lindqvist,* Stockholm, svarfvade artiklar, såsom

hatt- och mössformar, ovala ramar m. m., och på gränsen till den danska afdelningen har *Upsala gasglödljusfabrik* utställt prof på inhemska s. k. Auerstrumpor.

Så återstår oss endast att ägna en erkännande blick åt *And. Pettersons,* Helsingborg, vackra och välgjorda korg- och bambumöbler, hvarefter vi slå ihop vår anteckningsbok för dagen och låta oss, trötta till kropp och själ, föras ned i bottenvåningen med *Göteborgs mekaniska verkstads aktiebolags* elektriska personhiss, som utom en jämn, ehuru långsam gång har den oskattbara fördelen att resan i densamma ingenting kostar.

X.

Camera obscura, Martins orientaliska utställning och Bibliskt galleri.

För att skaffa oss litet välbehöflig omväxling i våra utställningsbetraktelser lämna vi nu industriens alster för en stund, som vi skola begagna att taga tre af utställningens öfriga sevärdheter i betraktande.

Vid vår orienteringspromenad omedelbart efter invigningen observerade vi, som läsaren kanske behagar erinra sig, en liten, mycket liten åttkantig byggnad vid foten af den trädbevuxna kullen till höger om hufvudingången, och vi lofvade då att taga närmare reda på, hvad den mystiska skylten »Camera obscura» egentligen betydde. Så mycket förstå vi naturligtvis af främmande tungomål, att vi veta det benämningen i fråga kan öfversättas med »mörk kammare», men hvad som skall uppenbaras för oss därinne i mörkret återstår att utröna genom personlig iakttagelse.

Vi stiga uppför en af trapporna på ömse sidor om det lilla huset, erlägga vår tjugofemöring till en mycket ung dam, som öppnar en dörr för oss och ber oss att stiga på. Innanför dörren passera vi ytterligare en från taket nedhängande förlåt och befinna oss plötsligt i kola mörkret. Kontrasten till det skarpa solskenet utanför är för stark för att vi i början kunna se någonting, men snart upptäcka vi, att man härinne »i tornets djup, fördold för världens öga», kan lika tydligt och

klart följa den yttre världens skiftande bilder som om vi stode därute under Guds fria himmel och klara sol.

På en cirkelrund, höj- och vridbar hvit bordskifva se vi nämligen en del af den yttre omgifningen afspeglad i förminskad skala, men ändå skarpt och fullt tydligt samt med sina naturliga färger. En enkel vridning på ett från taket nedskjutande handtag framtrollar en ny vy på skifvan, så att man faktiskt kan se horisonten rundt. Där ha vi t. ex. hufvudentréen med sina fladdrande vimplar, sina himmelsblå vaktmästare och skaror af in- och utpasserande allmänhet. Så skiftar taflan: vi se Stockholms stads paviljong ligga bländhvit och härlig mot en bakgrund af saftig grönska och blå himmel. En ny vridning på handtaget och Industrihallens kupol träder fram för vårt öga, ljus, glad och ögonsmekande. Den ena bilden trollas fram efter den andra, tydlig i hvarje detalj, hvarje färgnyans, vid god belysning till och med så skarp, att man tydligt kan igenkänna anletsdragen på kommande och gående — det skall till och med ha händt, att personer, som tappat bort hvarandra i utställningsvimlet, hastigt och lustigt åter förts tillsammans därigenom, att den ene af dem fått se den saknade vännen dyka upp på camerans bordskifva.

Camerans allseende öga afslöjar äfven ibland små lustiga pikanterier af stort intresse för åskådarne. Sålunda hände en dag strax före midsommar att åskådarne fingo se ett älskande par, som tagit plats på en soffa i närheten af Turistpaviljongen och som, i tanke att de voro osedda, emedan platsen vid tillfället var tämligen folktom, passade på tillfället att utbyta en serie af de muntliga ömhetsbetygelser, man kallar kyssar. Man kan tänka sig, till hvilken munterhet denna idylliska scen gaf anledning därinne i den mörka kammaren. Sedan åskådarne kommit ut, begåfvo de sig i samlad trupp ned till skådeplatsen, där de två aningslösa människorna ännu sutto kvar, nu naturligtvis korrekta i skick och sätt, men säkerligen litet fundersamma angående betydelsen af de förbigåendes spefulla ögonkast och småleende miner.

En annan likadan camera obscura är belägen på östra utställningsfältet bakom Maskinhallen och alldeles invid ångsluparnes och ångfärjornas tilläggsplatser vid Allmänna gränd.

De vyer, som här afspegla sig på den lilla runda skifvan, äro om möjligt ännu vackrare, ännu rörligare och liffullare. I dessa vyer spelar det glittrande vattnet och det rörliga ständigt skiftande lifvet på detta en hufvudroll, och särskildt bör man se denna tafla en eftermiddag, då solen står öfver staden, helst bakom kulisser af guldkantade stackmoln, och slår en gyllene, dallrande bro af spelande vattenreflexer mellan Skeppsholmen och Djurgården. Äfven här har man en och annan gång blifvit vittne till lustiga scener, t. ex. försök till kurtis med de

Martins paviljong

täcka uppasserskorna på den närbelägna Strandpaviljongens restaurant, hvarvid kurtisörerna synbarligen icke haft en aning om att skaldens bekanta ord: »Ser dig intet mänskligt öga, Odens öga ser dig dock», fått en fullt modern och för dem ganska förarglig tillämpning.

Vårt nästa besök gäller den utställning af föremål från Orienten, som anordnats af amanuensen F. R. Martin. Denna utställning inrymmes i en särskild byggnad, belägen bakom

Industrihallen på sluttningen af den vackra kulle, hvars krön domineras af Byströms villa.

Byggnaden är uppförd i pittoresk österländsk stil. Hufvudvåningen ligger i jämnhöjd med terrassen och består af en större sal samt en loggiaartad utbyggnad, från hvilken en trappa leder ned till ett lägre, mindre rum med direkt utgång till planen bakom Industrihallen. Den nätta byggnaden är försedd med fönster och dörrar i äkta österländsk stil, dels original, dels efterbildningar. Hvad de i densamma inrymda samlingarna beträffar äro de hopbragta under de vidsträckta resor hr Martin företagit i Sibirien, Ryssland, Kaukasus, Central-Asien, Mindre Asien, Egypten och Turkiet.

Det första man inkommit i öfre salen genom den gamla Kairo-dörren, sedan man erlagt den för ett flertal af specialutställningarna obligatoriska tjugofemöringen, får man sikte på en synnerligen effektfull ryttarbild midt i rummet. Den väl modellerade figuren, en äkta orientalisk typ, är klädd i en högst målerisk och praktfull österländsk dräkt, bestående af dyrbara rockar af guldbroderad sammet, en turban af guldbroderad muslin och stöflar af silfverbroderad sammet. Sadeltäcket är af röd sammet med silfverbroderi, betseltyget är af silfver med infattade turkoser. Denna praktrustning har en gång tillhört emiren af Bukhara och har till utställningen utlånats af sin n. v. ägare professor Hj. Sjögren.

För öfrigt äro rummets väggar klädda med ett stort antal skåp, innehållande samlingar och diverse föremål, samt mattor och schalar o. s. v. från olika trakter af Orienten. I första skåpet visas oss t. ex. moderna lerkärl, d. v. s. moderna efter österländskt begrepp, från Kaukasus, hvarjehanda husgeråd af delvis egendomlig form, flere mycket primitiva. Vi se t. ex. bredvid skåpet ett ovanligt konstlöst tröskverk, som ännu användes på de flesta orter i Kaukasus; det består helt enkelt af två grofva plankor med undertill fastsatta små skarpa stenbitar. Detta »tröskverk» drages som en släde öfver den i en stor krets på fältet utbredda säden, och för att öka tyngden bruka en eller flere personer ställa sig på detsamma, precis som på våra snöplogar.

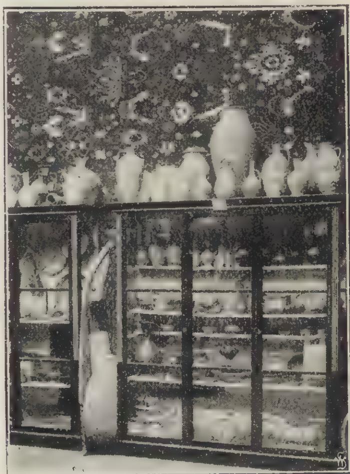
I det bredvidstående skåpet se vi en samling musikinstrument och vattenpipor, skodon, strumpor, kammar, badskrapor, stigbyglar, sadelmunderingar och selprydnader med flere föremål af stort etnografiskt intresse, delvis äfven med verkligt antikvitetsvärde. I ett tredje och fjärde skåp åter få vi se prof på hvarjehanda gamla väfnader, präktiga brokader, en barberarduk, som tillhört en khediv af Egypten, m. m. smått och godt, som ej kan undgå att intressera oss, trots att ett halfgammalt fruntimmer går omkring och med högljudd, skrikig stämma kritiserar allting under det härvidlag föga imponerande, men dess mer irriterande påståendet, att hon sett mycket vackrare och finare saker i basarerna i Konstantinopel. Oss rinner ofrivilligt i minnet den Holbergske hjältens ord: »Jeg gjorde en gang en Reise til Kiel, og den Reisen glemmer jeg aldrig».

Vi söka så godt sig göra låter slå döförat till och fortsätta. Här ha vi ytterligare ett skåp med några vackra prof på flere hundra år gamla väfnader, bronsskålar, ljusstakar, bäcken m. fl. föremål, synnerligen egendomliga i såväl form som stil, flere af dem med den respektabla åldern af inemot ett halft årtusende. Det är visserligen på sätt och vis, som det kritiserande fruntimret i sin naivitet uttrycker sig, »gammalt skräp», men detta skräp har dock högt intresse och värde som kulturhistoriskt och etnografiskt studiematerial.

På en fristående skärm äro vidare anbragta dels hela stycken, dels fragment af enklare och dyrbarare väfnader från olika trakter och tidsåldrar. Särskildt fängslas intresset af ett stycke siden, inväfdt med den muhammedanska trosbekännelsen. Sådana sidenstycken användas af turkarne att lägga på förnäma personers grafvar, och det ifrågavarande stycket är, enligt samlarens uppgift, förvärfvadt från en af de käjserliga mausoleerna i Konstantinopel. Ett annat intressant föremål är ett stycke af den svarta sidenklädnad, som egyptiska staten hvarje år under stora högtidligheter skickar till Mekka för att bekläda den heliga stenen Kaaba i profetens grafmoské. Sidenet är inväfdt med den muhammedanska trosbekännelsen: »Det finnes ingen gud utom Allah, och Muhammed är hans profet.»

Vid fondväggen är mellan skåpen uppställd en monter, som innehåller en del ytterst dyrbara och rikt utstyrda manu-

skript. Ett af dessa, ett ytterst värdefullt koranmanuskript, antages härröra från 8:de århundradet; af de öfriga koranmanuskripten vittna flere om en synnerligen högt uppdrifven kalligrafisk skicklighet och äro äfven prydda med ornament, som ge intyg om en högt utvecklad artistisk smak. Under montern står en med sköldpadd och pärlemor inlagd kista, hvari de turkiska damerna bruka förvara sina toalettsaker, och öfver densamma hänger en 600-årig ytterst dyrbar matta.

Från Martins samlingar.

Det därpå följande skåpet innehåller en mängd föremål, hvilka slå an på betraktaren lika mycket genom sin egendomliga form som genom sitt kulturhistoriska värde. Här finnas besynnerligt formade ljusstakar, pukor af brons och järn, skålar, pennfodral o. s. v. af persiskt, egyptiskt och turkiskt ursprung, de flesta föremålen mycket gamla, men ändock väl bibehållna. Skåpet näst intill upptager en värdefull samling metallkärl, hvaribland en högst kuriös lampa i form af en dufva, förmodligen byzantinskt arbete från 1100-talet. Ute på golfvet står ett stort, präktigt bronsbäcken, som antages datera sig från 1600-talet, och i ett följande skåp förekomma diverse persiska kärl samt föremål från Mindre Asien och Kaukasus.

De nästföljande två skåpen innehålla en rikhaltig och intresseväckande samling af porslin, hufvudsakligen fajans, af persiskt och egyptiskt, för resten äfven kinesiskt ursprung. Flere af dessa pjäser datera sig så långt tillbaka i tiden som 1200-talet. Och slutligen utställes i ett skåp några rikt ornerade dolkar med guldinlagda klingor, ett par med nefrithandtag med infattade rubiner, äfvensom ett par praktfulla sablar med inskrifter i guld.

Så ha vi tre skåp med samlingar af skålar samt hvarjehanda andra husgerådssaker af ler eller metall, en stor samling piphufvuden och en mängd lustiga snusdosor af kalebass och sten, kamelklockor, betsel, smycken, vapen, klädespersedlar, silkesmattor m. m. från Turkestan. I loggian utställes, förutom en stor marmorvas, som ursprungligen varit en vattenreservoar och som härstammar från Kairo, diverse väggprydnader. I trappnedgången till det nedre rummet upptages väggen af 18 taflor med fotografier från Kaukasus, Central-Asien, Mindre Asien, Ural, Konstantinopel och Egypten. I nedre rummet står en skärm med en större samling koptiska väfnader, graffynd från Öfre Egypten, och ett skåp med broderade kvinnoskjortor från östra Ryssland. Sedan vi kastat en blick på den stora väggkartan, å hvilken samlingens nitiske upphofsman utmärkt sina resor med tjocka röda streck, träda vi ut i det fria genom den gamla genuina egyptiska dörren, mycket belåtna med hvad vi sett, trots att vi icke fått se »så'na brokader, som dom har i basaren i Konstantinopel».

Från detta orientaliska museum ha vi icke många steg att tillryggalägga för att komma till bildhuggaren Oskar Bergs Bibliska bilder, äfven dessa inrymda i en byggnad af österländsk karaktär. Vi veta redan af beskrifningen, att detta museum eller vaxkabinett utgöres af en serie taflor ur Jesu lif och historia — nu återstår att se, huru konstnären, som tidigare vid olika tillfällen sysslat med dylika framställningar, löst den rätt fordrande uppgiften. Ty om å ena sidan ämnet är af den beskaffenhet, att det lämnar fantasien fria tyglar och hos åtminstone en stor del af publiken väcker en viss respekt för att kritisera, är å andra sidan ämnet så upphöjdt och tangerar så nära det öfversinnliga, att det kräfver stora förutsättningar hos konstnären för att icke intrycket skall arta sig till grusade illusioner, i det ju så godt som hvar och en skapat sig en idealgestalt af mästaren från Nazareth, den han gärna vill se idealiserad, men ingalunda profanerad.

Vi komma in — efter att mot erläggandet af den sedvanliga tjugofemöringen ha passerat genom det knarrande änd-

korset — i en lång korridorliknande gång, tudelad på längden af ett räck. En dalkulla ger oss anvisning, hvar vi skola börja — från början naturligtvis. Bilderna äro placerade på rätt långt afstånd från åskådaren, i bakgrunden af djupa nischer,

De tre vise männens tillbedjan.

och om detta å ena sidan gör att en del detaljer icke observeras, har det å andra sidan den fördelen, att bilderna göra ett mera lefvande och naturligt intryck. Ingenting är väl mera desillusionerande än att på för nära håll betrakta vaxfigurer.

Första bilden föreställer de tre vise männens tillbedjan. Man ser det torftiga stallet, där Maria sitter vid den gudasändes enkla läger, under det Josef står beskyddande bakom henne och de tre österländska magerna knäböjande frambära sina håfvor af guld, rökelse och myrrha. Genom en öppning i taket ser man den vägledande stjärnan stråla, glänsande och stor, på den djupblå natthimlen.

Nästa bild är en framställning af flykten till Egypten — Maria med barnet i sitt sköte sittande på en mulåsna, som ledes af Josef. Vägen för genom ett snår af glesa buskar, och i bakgrunden ser man pyramidernas väldiga käglor och sfinxernas orörliga jättestoder bada i guldglänsande morgonljus.

Tredje bilden föreställer Jesus lärande i tämplet, hvarvid dock konstnären enligt vår mening gjort honom alldeles för späd. Det är icke en tolfåring, som här framställes, snarare en sexåring. Kompositionen kunde för öfrigt varit mera figurrik och mera liffull — den gör, kort sagdt, ett tämligen schablonartadt intryck.

Stämningsfullare än den fjärde taflan, som framställer Jesu dop. Det praktfulla Jordanlandskapet, där man ser floden slingra sig bort mot horisonten i en djupt nedskuren bädd mellan väldiga klippblock och försvinna i en jätteklyfta, bildad af två skyhöga bergväggar, är i synnerhet effektfullt. Själfva personerna ådraga sig däremot mindre uppmärksamhet, och man står till och med något undersam inför konstnärens tilltag att utrusta Johannes med en staf i form af ett kors, en anakronism, som kunde vara förlåtlig för några hundra år sedan, men som i en tid, då historisk kritik måste gälla mer än lös tradition, är fullkomligt malplacerad. Det kan naturligtvis aldrig ha fallit den verklige Johannes in att begagna en staf formad som ett skymfligt afrättningsredskap, hvilket först åtskilliga år efter Jesu död antogs till kristendomens symbol. Vi anmärka detta därför, att det enligt vår mening i sådana framställningar som dessa mycket väl går an att förena religiös pietet med historisk trohet.

Nästa bild skall åskådliggöra Jesu frestelse. Gruppen — Kristus lugn och majestätisk, hög och klar, frestaren mörk, lurande och falsk — är rätt verkningsfull, men tyvärr är bak-

grunden misslyckad. Det lilla man ser af Jerusalem är också tilltaget i allt för liten skala; man skulle kunna tänka sig ett sådant fågelperspektiv från en ballong, icke från det salomoniska tämplets tinnar, hvilka endast hade en höjd af ett par hundra fot öfver den närmaste omgifningen.

De två följande taflorna föreställa två af Jesu underverk. I den första ser man en moder, som leder sitt besatta barn fram till mästaren, som lägger sin hand på dess hufvud, medan ett par krymplingar andaktsfullt betrakta scenen. Det vackraste i denna tafla är dock det stämningsfulla gatuperspektivet. Den andra bilden, framställande huru mästaren uppväcker Jairi dotter till lif, är af ganska målerisk verkan, dock borde konstnären måhända låtit de underverket åskådande personerna på ett mera målande sätt gifva uttryck åt sin häpnad — flertalet af dem ser ut som om de betraktade ett helt hvardagligt fenomen.

Jesu bergspredikan är ämnet för nästa tafla, som bjuder på ett verkningsfullt berglandskap. Man skulle emellertid velat se ett större antal människor kring den talande mästaren, då ju enligt de bibliska berättelserna en ofantlig skara folk var vid detta tillfälle församlad. Åskådaren kan visserligen tänka sig dessa massor utom taflans ram, men därtill ser det nästan allt för tomt ut kring hufvudpersonen.

Däremot måste man ge sitt fulla och obetingade erkännande åt den följande gruppen: Jesus välsignar barnen. Den är icke blott vacker och idyllisk i och för sig, konstnären har äfven här lyckats ingjuta något af gudomlig, upphöjd stämning, och då man betraktar den fridfulla, intagande gruppen, väntar man nästan att få höra mästarens milda, melodiska röst: »Låter barnen komma till mig och förmener dem icke, ty de höra himmelriket till.»

I de två närmaste bilderna åskådliggöres dels växlarnes utdrifvande ur tämplet, dels nattvarden, båda traditionelt uppfattade och icke företeende något särskildt anmärkningsvärdt.

Den följande gruppen framställer Jesu lidande i örtagården och är en af samlingens allra bästa taflor. Det ligger så att säga Gethsemanestämning öfver denna scen — frälsaren har sjunkit ned på marken, rof för en själsvånda, som tydligt präg-

lar sig i hans bleka drag. Själfva naturen tyckes stå gripen af stum, orörlig sorg. Äfven en tviflare kan känna sig fängslad af denna bild, som förtäljer den evigt nya sagan om de lidanden, hvilka alltid drabba sanningens och ljusets kämpar.

Så visar oss konstnären mästaren från Nazareth inför Pontius Pilatus, som, sittande mellan öfversteprästerna, tankfullt lyssnar till pöbelns korsfäst-rop, medan Jesus står framför honom, hög, lugn och allvarlig. Grupperingen erinrar något om Munkaczys berömda målning.

Bibliska galleriet.

Nästa tafla framställer Kristus på korset. Tydligen har konstnären velat återgifva dödsögonblicket, då »jorden skalf och hällebergen rämnade». Det i bakgrunden liggande Jerusalem är insvept i mörka, olycksbådande moln, mot hvilka den korsfäste och hans kors skarpt afteckna sig. Figuren kunde kanske ha återgifvits med något större realism, kännetecknande dödens kvalfulla stund, äfvenså torde man böra anmärka, att icke ett spår synes af de två röfvarena, lika litet som af någon annan mänsklig varelse.

I den följande bilden ser man uppståndelsescenen, då den korsfäste träder ur grafven förbi de skräckslagne väktarne, och å den sista taflan uppenbarar sig Kristus, omstrålad af ett öfverjordiskt bländande sken.

Vi ha riktat detaljanmärkningar mot några af bilderna. Då vi nu stå i begrepp att lämna galleriet, är det oss emellertid en kär plikt att betyga konstnären vårt erkännande för den talang och den pietet, hvarmed han i det stora hela sökt och äfven lyckats återgifva dessa bilder ur vår religionsstiftares lif.

XI.

Industrihallen.

Tredje dagen.

Åter befinna vi oss under Industrihallens väldiga tak, omgifna af industriens hopade skatter, af lif och rörelse. Det skulle vara frestande nog att få göra som det stora flertalet af den fram och åter myllrande publiken: att få irra omkring på måfå, dit nycken eller slumpen ledde oss, att få betrakta det hela som en förströelse. Men våra flanörtendenser stäfjas af medvetandet om den plikt, vi påtagit oss: att ledsaga läsaren så, att han får se *allt,* åtminstone allt, som är på något sätt anmärkningsvärdt.

Vi ha nu hunnit granska allt hvad förhallen och dess gallerier rymma, med undantag af dess sydvästra läktare, till hvilken vi sedan få återkomma. Vi vidtaga nu, där vi sist slutade — ni minns ju, att vi foro ned från läktaren med en hiss, och på denna sida, närmast den danska afdelningen, börja vi alltså.

I det galleri, där vi nu befinna oss, efter att ha stigit ur den nyss omtalta hissen, är det första, som möter vårt öga, några färgade garnbundtar och ett stycke vattentätt kläde från färgaren *J. F. Strömberg*, Haparanda, uppstapladt på en anspråkslös ställning. Bättre ter sig den bredvidstående skåpmontern med prof på färgadt bomullsgarn från färgaren *Karl Em. Nyberg,* Strängnäs, men ännu bättre gör sig den vackra ut-

ställning af oblekt, blekt och färgadt bomullsgarn, som *Nääs' fabriks aktiebolag*, Floda, ordnat i en prydlig monter.

Fortsätta vi galleriet fram mot rotundan, är närmaste utställaren *Stockholms kaffeaktiebolag,* som utställer prof på kaffesurrogat (intubikaffe). Montern är så till vida litet egendomlig som den visar en gammal moster, som sitter i en länstol under en slags tronhimmel och njuter af den kära kaffe(surrogat)tåren. Så vida gumman skall vara ett förkroppsligadt exempel på det utställda surrogatets verkningar, synes det som om intubikaffet, hur förträffligt det än kan vara i öfrigt, ej måtte ha någon förmåga att höja den yttre skönheten, ty gumman är, uppriktigt taladt, afskräckande ful att åse.

Kaffefabrikens närmaste granne är en ställning med en del burkar, innehållande saltgurkor och sallader från köksmästaren *Lennart Kahn,* Stockholm. Kahns gurkor! . . . det vattnas oss i munnen, hvarför vi, för att ej frestas till några extravaganser, skyndsamt gå vidare och stöta då på en sur historia, nämligen en utställning af ättika och ättiksyra från *Karlshamns ättikfabrik.* De med vackra etiketter utstyrda flaskorna se fasligt lockande ut, trots att man väl om innehållet måste ge samma omdöme som räfven om rönnbären.

Montern näst intill upptages också af en ättikfabrik, *Göteborgs nya ättikfabrik,* som på ett anmärkningsvärdt prydligt sätt ordnat sina tvifvelsutan mycket sura tillverkningar. *Aktiebolaget Skånska konservfabriken,* Kristianstad, har byggt ett litet Babels torn af konservburkar, hufvudsakligen, att döma af etiketten, innehållande inlagda ärter.

Nu ha vi de sura sakerna bakom oss, nu komma sötsakerna. *Svenska marmeladaktiebolaget*, Norrköping, går i têten med sina å en särdeles prydlig monter uppställda produkter af choklad, cacao, marmelad, karameller, konfekt, safter, glykos o. s. v. Bredvid har *Nissens Manufacturing,* Stockholm, ett utställnings- och försäljningsstånd, där kommersen går friskt undan och där en pigg »lille bitte Mand» i dalkarlskostym biträder försäljerskan att prisa varorna och hålla målron vid makt. *Oscar Bergs konditori,* Stockholm, utställer å en särdeles nätt monter, prydd med vackra blomsterdekorationer, en förförisk kollektion af konfektyrer, safter, choklad o. s. v., och

sedan vi betraktat de af *W:m Djurling* (Ryska kaffetillsättningsfabriken), Stockholm, utställda profven på kaffetillsättning, komma vi till den bekanta Malmöfirman *Hultmans choklad- & konfektfabriks aktiebolags* stora monter, därifrån äfven en liflig försäljning af firmans mångahanda godter bedrifves. Firman, som torde vara den största i sin branch inom landet, har dessutom en separatutställning i egen paviljong, till hvilken vi längre fram återkomma.

Nu möter oss åter en konservfabrik, *Aktiebolaget Preserva,* Stockholm, som utställer en mängd konserverade grönsaker. Bredvid står ett litet glasskåp innehållande särdeles vackra dragantarbeten från *Beda Pegel,* Stockholm, riktigt »söta» bara att se uppå. *Carl Ferm,* Visby, har på ett bord ordnat en pyramid af senapsburkar, som se riktigt aptitliga ut, för så vidt man kan begagna detta uttryck om en sådan rifvande vara som senap. Ett ändå ljufligare intryck gör dock *Saftfabriken Sanct Eriks,* Stockholm, utställning af olika safter af svenska bär och sydfrukter samt af desertgeléer, som ha den högst förträffliga egenskapen att de kunna tillagas på 3 minuter af hvem som helst (således kanske äfven af pensionsuppfostrade unga husmödrar?)

I ett större väggskåp presenterar vidare *Knutsons marmeladfabrik,* Varberg, en af utseendet att döma läcker kollektion safter och marmelad. *Albert Lundells,* Stockolm, trefliga monter, sammansatt af stora glasburkar fullproppade med karameller af alla slag, bör emellertid i ännu högre grad tilltala amatörer på sötsaker, i främsta rummet naturligtvis det unga släktet, som ju af ålder haft en outrotlig passion för hvad äldre folk så snusförnuftigt kallar »snask».

Bränninge kaffeaktiebolag, Stockholm, visar prof i paket och burkar af kaffetillsättning, s. k. intubikaffe, tillverkadt af cikorieplantans rot. Ett par grönskande exemplar af denna växt, som med fördel kan odlas äfven i Sverige, pryda den lilla utställningen, tillika med en liten målad vy öfver fabriken.

Den bekanta Stockholmsfirman *Th. Winborg & C:o* möter med en stor och rikhaltig utställning ordnad i ett elegant skåp. Här finner man ättika (vinaigre), senap, soja, såser o. s. v. i prydliga kärl och med tilltalande etiketter. Varor-

nas egenskaper dokumenteras tillräckligt af det bekanta sakförhållandet, att denna firma, som arbetat ända sedan 1861, lyckats i betydlig grad nedbringa importen af dylika artiklar från utlandet, trots den oaflåtligt stegrade förbrukningen.

Grosshandlaren *T. Olsen,* Stockholm, har satt sig det människovänliga värfvet före att förse allmänheten med »ädelt

Bergs aktiebolags monter.

kaffe, importeradt från franska, engelska och holländska kolonierna och Arabien,» hvarpå här utställes en liten samling prof. Den stora allmänheten tycks dock ej ha insett den erbjudna förmånen, ity att affären, som det heter i den något dityrambiska katalogreklamen, »äger sin kundkrets endast ibland vetenskapsmän, artister, högre militärer och ett antal andra intelli-

genta personer med utbildad smak och sinne för den kraft och det välbefinnande, som detta njutningsmedel — närdt vid vulkanens barm af tropikens glödande sol — skänker den ansträngda kulturmänniskan.» Hr Olsen utställer äfven ett slags kaffeberedningsapparater för bordet, som äfvenledes högt prisas.

Sedan vi slutligen betraktat den lilla nätta monter, å hvilken *M. Cassel,* Stockholm, utställt sina produkter, frukt- och bäressencer, eteriska oljor, saffransextrakt o. s. v., äro vi färdiga med galleriet på denna sida och kunna taga itu med midtelpartiet.

Vi råka nu midt upp i väfnadsindustrien. Först, närmast danska afdelningen, möter oss *Bergs aktiebolag,* Norrköping, med sin i en tilltalande monter prydligt ordnade utställning af bomullsväfnader, synbarligen prima fabrikat. Till vänster härom finna vi den, så vidt vi kunna se, enda tapetfabrik, som är representerad inom den svenska utställningen, nämligen *C. A. Kåbergs tapetfabriks aktiebolag,* Stockholm, som på en mera färgrik än egentligen vacker monter förevisar prof på sina af gammalt välkända tapeter och bårder. Montern garneras på fotstycket af en samling tapettrycksvalsar, gifvande betraktaren en liten hum om hur fabrikationen går till.

Nu komma vi till en verkligt elegant monter i valnöt, hvarest *L. J. Wingqvist* (Fritsla mekaniska väfveri), Fritsla, utställer sina tillverkningar af hel- och halfylle- samt bomullsväfnader. Vi måste särskildt skänka fabrikanten vårt lifliga erkännande för de smakfulla mönstren och de vackra färgerna. *Aktiebolaget Fors' ullspinneri,* Nyköping, presterar ett rikhaltigt proflager af tyger och filtar af svensk ull, synbarligen solidt fabrikat och företeende i allmänhet vackra mönster.

En särdeles stilfull större monter, fylld med utsökt vackra prof på väfnader o. d., har *Rydboholms aktiebolag* låtit uppföra. Man finner här en mångfald af delikata bomullsväfnader, klädningstyger, gardiner o. s. v., samt en rikhaltig och vacker kollektion af ofärgadt och färgadt bomullsgarn. *Alingsås' Bomullsväfveri-aktiebolag* har icke heller anledning att skämmas för sin i en tilltalande monter prydligt ordnade utställning af väfndaer, hvita och kulörta, synbarligen af förträfflig kvalitet.

Sedan vi besett *Kinnaströms väfveriaktiebolags*, Kinna, lilla tilltalande utställning af vackra klädningstyger, stanna vi vid den kolossala monter, å hvilken *Jonsereds fabrikers aktiebolag* ordnat sin rikhaltiga och imponerande utställning af bomulls- och segelgarn, säckväf, buldan, mattor, badlakan, hand-

Alingsås Bomullsväfveriaktiebolag.

duksväf, sprutslangar, maskinremmar, domestik, kattun m. m. m. m. Denna utställning är icke blott den största och fylligaste i sitt slag, utan äfven tydligen en af de främsta i fråga om fabrikatets kvalitet.

C. J. Jonsson, Borås, möter med en smakfullt ordnad uppsättning af tryckta och färgade bomullsväfnader, och i en större glasskåpsmonter presenterar en annan firma från samma

Johansson & Carlanders utställning.

idoga samhälle, *N. Nilsson & C:o*, en rikhaltig och af uppmärksamhet förtjänt utställning af trikåvaror samt ylle-, jaquard- och ruschelväfnader.

En praktfull utställning är den, med hvilken göteborgsfirman *Johansson & Carlander, Gamlestadens fabriker*, uppträ-

Almedahls fabriks monter.

der. Den effektfulla montern, rygg i rygg med Jonseredsutställningen, flankeras på ömse sidor af två större grupper bronsimitation: Herkules ledande det stretande lejonet i en bomullstråd, d. v. s. firmans fabriksmärke. I montern utställas fina prof på bomullsväfnader af olika slag, garn m. m. På

ömse sidor äro anbragta fotografier dels af de väldiga fabrikslokalerna utan och innan, dels af den till åtskilliga hundratal uppgående arbetspersonalen.

Efter att ha vederbörligen uppmärksammat *Aktiebolaget Merinos*', Borås, förträffliga helyllefabrikat, komma vi till en i nordisk stil uppbyggd ståtlig monter, upptagande en synnerli-

S. Berendt J:or & C:is monter.

gen vacker utställning af bomulls- och linneväfnader, klädningstyger, duktyg, gardinväf, bolstervar, markis- och madrassväf, lingarn etc. från *Almedahls fabriks aktiebolag,* Göteborg — i få ord sagdt: den välkända fabriken häfdar på ett lysande sätt sitt gamla rykte.

And. Arnell, Hyssna, har en liten vacker utställning af handväfda bomullstyger till klädningar, förkläden, gossdräkter o. s. v. Som ett bevis på, huru en dylik fabriksindustri kan utveckla sig till och med på landsbygden, kan nämnas, att denna 1876 grundlagda fabrik nu sysselsätter omkring 400 väfverskor.

Nu börja vi redan att från väfveriernas område närma oss beklädnads- och ekiperingsindustrien. Som en utpost för denna få vi betrakta stockholmsfirman *S. Berendt j:or & C:is* i en synnerligen elegant monter inrymda utställning af alla slags skjortor, kragar och manchetter. Särskild uppmärksamhet väcker ett par här utställda praktskjortor, den ena konung Oskar II:s kröningsskjorta med broderade kronor, den andra samme monarks jubileumsskjorta, ännu rikare broderad med majestätiska emblem. Från monterns fyra hörn äro utbyggda små afbalkningar, lagom stora för att i hvarje lämna plats för en symaskin och en liten täck sömmerska, som inför publikens ögon låter se, hur det går till att sy herrkragar. Utställningen är i sin helhet en verklig heder för den välrenommerade firman.

Strax bredvid utställer *C. Söllschers lampveksfabrik,* Eskilstuna, i en liten monter prof på lampvekar och band och *Kampenhofs aktiebolag,* Uddevalla, bomullsgarn och bomullsväfnader, segelduk, bomullståg m. m. Vid sidan om dem möter oss en större utställning från *C. O. Borgs söner,* Lund Denna firma, som räknar sina anor ända tillbaka till 1739, presenterar i en treflig monter i allmogestil en präktig samling af ylleväfnader såsom kläde, flanell, filtar och filtsjalar, samt prot på färgadt ull- och bomullsgarn. Särskildt uppmärksammas såsom en specialitet för firman dess gammalskånska växtfärgade garn, hvilket i synnerhet för vissa ändamål, såsom allmogeväfnader, visat sig oöfverträffligt.

Nu ha vi hunnit till midten af hufvudskeppet, där förhallen möter detta. Hittills ha vi gjort vår promenad i zigzag från norr till söder, nu skola vi taga midtelpartiet från öster till väster, i afsikt att sedan få göra ett besök i det södra galleriet, innan vi komma till hufvudskeppets västra parti. Vi taga alltså nu vår utgångspunkt nedanför den från förhuset utskjutande rotundan.

Det första, som här möter oss, är *Stockholms bomullspinneri- och väfveriaktiebolag.* Här finnes en väfstol i gång, som städse lockar en intresserad och nyfiken publik. Den lilla maskinen åstadkommer ett örondöfvande slammer, men så arbetar den också med en fart och energi, som icke den flitigaste handväfverska gör efter. Väfbordet dånar slag i slag, och skottspolen flyger fram och åter med en så svindlande fart, att

Stockholms bomullsspinneri & väfveriaktiebolag.

man knappt kan skymta den, under det att den färdiga väfven rullas upp på en sakta roterande vals. Kring väfstolen ligga vackra prof på fabrikens tillverkningar, däribland små expositionsdukar med en särdeles väl träffad och tydlig generalvy öfver utställningen.

Vi lämna den slamrande väfstolen, gärna instämmande i den af Göteborgs Handelstidnings »flygande» uttalade anmärkningen, att det icke skulle skadat, om det funnits ett större

antal arbetande utställningar, ty påtagligt är att de väcka allmänhetens intresse, hvarförutom de ju alltid äro litet instruktiva. Nu stanna vi framför en liten särdeles smakfull monter af gjutjärn, fodrad med röd sammet, och beskåda de eleganta prof på finare skodon, som *Albert Davidsohn* här utställt — små söta Cendrillonsskor af olikfärgadt läder. Bakom denna monter har *Aktiebolaget Havannamagasinet*, Stockholm, en liten af cigarrlådor uppbyggd kiosk, i hvilken två tobaksarbetare äro flitigt sysselsatta med att rulla cigarrer, ett arbete, som med djupt intresse beskådas af alla älskare af den ljufva örten, men som naturligtvis en medlem af föreningen »Bort med tobaken!» ej kan åse utan en rysning af fasa. Vi, som äro mera härdade, köpa oss en bundt cigarrer, förfärdigade under våra egna ögon, och stoppa dem i fickan, till dess vi få komma ut i det fria och ta oss ett bloss, ogenerade af förbudsanslag och allseende vaktmästare. Att vi skola finna fabrikatet förträffligt, veta vi på förhand.

Albert Davidsohns monter.

Till höger om cigarrkiosken har *K. A. Almgren*, Stockholm, sin charmanta utställning af sidenprodukter. Här finnes också ett par väfstolar, drifna af en liten elektrisk motor, hvilka skiftesvis arbeta och af allmänheten betraktas med ännu större undran och intresse än bomullsspinneriets maskin. På den ena håller man just på att väfva ett vattradt svart sidentyg, och det är verkligen rätt eget att se, huru mönstret åstadkommes genom en fortlöpande pappskifva, i hvilken mönstret inhuggits i form af små hål. På den andra väfstolen väfver man vackra små sidendukar med färgade bilder från utställningen. Vid sidan om den arbetande afdelningen är i en ele-

gant monter ordnad en smakfull utställning af firmans fabrikat, härliga sidentyger för klädningar och möbelbeklädnad, däribland ett förtjusande vackert grönt möbeltyg, schaletter, herrhalsdukar m. m.

Bakom väfverierna träffa vi på våra pälsverksfabrikanter. Främst kommer, som sig bör, *P. N. Bergström,* Stockholm, en gammal och högt ansedd firma, som här på ett förträffligt

K. A. Almgrens utställning.

sätt försvarar sina traditioner. Utställningen upptager en mängd fina, men ock dyrbara plagg. Här ha vi t. ex. en utsökt vacker damkappa af guldbrokad med mårdfoder. Vi råda dock ingen Evas dotter, som icke har ryggstödet af en välförsedd kassakista, att kasta lystna blickar på den kappan, ty hon kommer på en småsak af 1,860 kr. Icke mindre respekt inger oss en herrpäls, som betingar 1,735 kr., för att icke tala om den lilla sobelmuffen, som bara kostar 600 kr. Naturligtvis betin-

gas dessa höga pris i främsta rummet af pälsverkets sällsynthet Emellertid är det också ett faktum, att denna firma utvecklar en finess och smak i sina tillverkningar, som också är värd något. I den för öfrigt rikhaltiga utställningen förekommer ock en större samling svenska skinn, förtjänta att uppmärksammas.

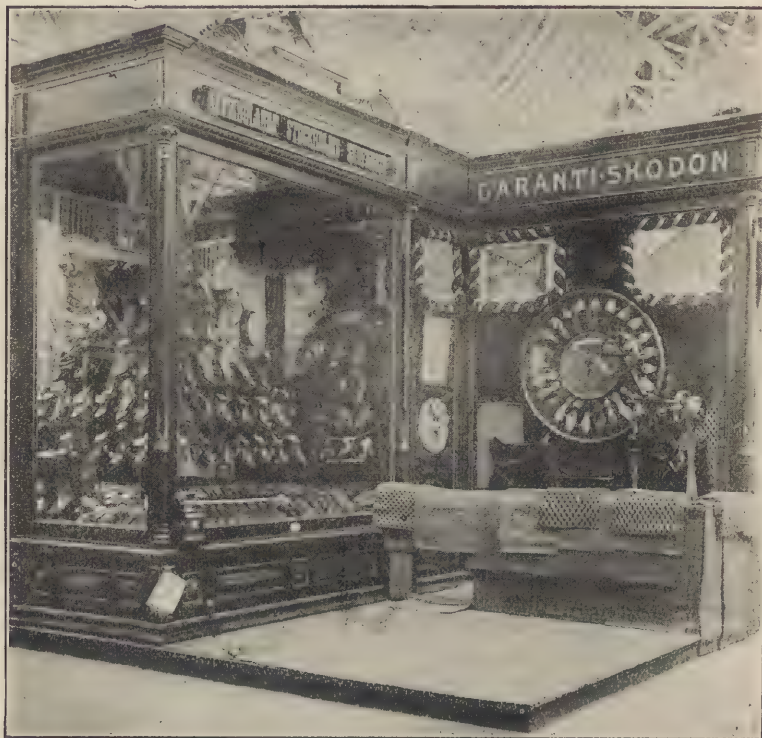

P. N. Bergströms utställning.

Stockholmsfirman *D. Forssells Söner & C:o* försvarar också med heder sin plats, ehuru det torde kunna sägas, att dess utställning är mer rikhaltig än egentligen representativ, hvilket väl återigen kommer sig däraf att man lagt an på försäljning. Man finner äfven här åtskilliga charmanta plagg, om de också icke hvarken i finhet eller pris komma upp mot den nyssnämnda grannens.

Midtemot utställa *Lagerson & Johansson,* Stockholm, *C. Adolf Hedlund,* Falun, och *J. G. Forssell,* Umeå. Rikhaltigast och bäst ordnad är Hedlunds utställning. Umeå-körsnären inskränker sig däremot till att visa hvad kattskinn kan duga till.

Slutligen ha vi en bekant stockholmsfirma, *Aug. Ternlund,* som representeras af en vackert ordnad kollektion af pälsar,

Stockholms skofabriks monter.

kappor, muffar, mössor etc., dock ingenting, som förefaller särskildt anmärkningsvärdt. Egentligen kan man icke värja sig för det intrycket att pälsvaruindustrien är svagt representerad på den svenska afdelningen — endast Bergströms utställning kan, hvad de utställda varorna vidkommer, med framgång täfla med hvad som presteras i branchen på andra afdelningar.

Bakom körsnärerna anträffa vi en större monter med en rikhaltig och tilltalande utställning af garantiskodon från *Aktiebolaget Stockholms skofabrik.* Denna fabrik tillverkar 1200 par skor dagligen. Naturligtvis utföres den väsentligaste delen af arbetet medels maskiner — ty oaktadt arbetspersonalen uppgår till 400, skulle ju en så enorm produktion eljes vara omöjlig. En af dessa maskiner visas i arbete på en estrad bredvid utställningsskåpet — en sultillskärningsmaskin, som skär till ett par sulor nästan fortare än man hinner blinka. Fabriken, hvars verksamhet bör vara ägnad att kraftigare än själfva skodonstullen motverka den utländska importen af oftast underhaltig vara, exponerar dessutom lädermattor, en artikel, som synes särdeles ändamålsenlig för golfbeklädnad i lifligt trafikerade lokaler, vestibuler, förstugor o. s. v.

Bredvid utställer hofskrädderifirman *J. M. Janson & Wallgren,* Stockholm, några särdeles eleganta militäruniformer. På andra sidan den lilla öppna plats, hvarest ett par unga damer skifta ut den nyckfulla lyckans håfvor ur ett skramlande tombolahjul, finna vi en större monter, hvarest *Carl Malmberg,* Stockholm, exponerar sina öfverlägsna prof på handskar af olika slag, bland hvilka vi i synnerhet lägga märke till några par damhandskar med synnerligen vackra broderier. Vi få också här se en kvartett handsksömmerskor sysselsatta med att afslöja handskfabrikationens hemligheter.

En rätt vacker, glänsande svart monter möter oss på andra sidan gången. Där utställer *Skandinaviska gummiaktiebolaget,* Svaneholm, Viskafors, sina tillverkningar af galoscher och andra fotbeklädnadspersedlar af gummi, vidare gummislangar, gummiringar, gummivalsar m. fl. tekniska artiklar. Fabriken har synbarligen lagt sig vinn om att framställa ett i alla hänseenden förstklassigt fabrikat, som mycket väl täflar med, om det ej rent af öfverträffar det bästa utländska i branchen.

Sedan vi beskådat och beundrat ett par vackra damtoaletter från stockholmsfirman *Fr. V. Tunborg & C:o,* komma vi till en utsökt vacker monter, där *John Beijers skofabrik,* Stockholm, utställer sina tillverkningar. Montern är byggd i form af en kiosk, hvars kupoltak uppbäres af klättrande krokodiler. Inuti denna kiosk höjer sig ett pyramidformigt glasskåp,

ofvantill prydt med en liten nätt grupp — sagoprinsen profvande skon på Askungens nätta fot. Skåpet innesluter en kollektion af anmärkningsvärdt vackra och i formen eleganta skodon, och rundt monterns nedre del visas en del fotografier af fabrikslokalerna och den talrika arbetspersonalen.

John Beijers skofabriks monter.

En annan vacker och äfven originell monter är den som firman *Vilhelm Carlson & C:o,* Stockholm, låtit uppföra åt sig. Den utgöres af en åttkantig smakfull kiosk, hvars väggar och pelare äro beklädda med stråflätning, krönt af ett bugtande skärmtak i hattbrättsfason. Hela utstyrseln angifver en hattmakeriutställning, och i kioskens inre få vi också betrakta en liten vacker kollektion af alla slags stråhattar och mössor, bland

hvilka naturligtvis de moderna damhattarne dominera såväl i fråga om elegans som beträffande storlek.

Något längre inåt sidogalleriet utställer *K. Axel Carlsson,* Östersund, prof på handväfdt äkta Jämtlandsvadmal, »passande för alla stånd och åldrar», tydligen bastant arbete, hvilket äfven kan sägas om den maskinfilt, som exponeras af *Schultström & Sjöströms fabriksaktiebolag,* Högsjö.

Vilhelm Carlson & C:is monter.

Så komma vi åter till en hattutställning. Det är *Wallbergs fabriks aktiebolag,* Halmstad, som i en större monter exponerar en rikhaltig och vacker kollektion af alla slags hattar af ull, hår och felb. Fabriken har ju af gammalt godt rykte om sig i branchen, och hvad man här ser jäfvar ingalunda detta.

En nätt industri få vi stifta bekantskap med i nästföljande monter. Det är *Borås' spetsfabrik*, Fristad, som här presenterar en lika tilltalande som väl ordnad kollektion af väfda och knypplade spetsar.

Bredvid utställer *C. E. Forstner*, Stockholm, sina hypereleganta parasoller samt paraplyer och käppar i en smakfull kiosk. En annan utställning, som äfven förtjänar uppmärksammas, är *Ludv. Anderssons*, Kinna, af yllemattor och yllegardiner i tilltalande mönster och färger. Bakom denna utställning exponerar *Norrköpings ullspinneri* (Ottilia Nordstedt), Stockholm, förträffliga prof på konstväfnader, tyger m. m. af gammalt ylle och ull. En af de väfstolar, hvarpå denna transformation från gammalt till nytt försiggår, visas i arbete, skött af en liten flink väfverska.

Återigen få vi ta af oss hatten för en hattutställare, denna gång *Karlskrona hattfabrik*, som exponerar en vacker samling hattar af olika slag af hår och ull. Fabriken, som utställer utom täflan, tillverkar årligen 25,000 dussin hattar — »alla slag», tillägges det i katalogen, men om vi få tillåta oss en liten skämtsam anmärkning i förbigående, förmoda vi att s. k. »blyhattar» undantagas.

En utställning, som säkert ingen medlem af det täcka könet har hjärta att gå förbi, är stockholmsfirman *Carl Broman & C:is*. Till och med för skapelsens herrar är det en ögonfröjd att beskåda de vackra damtoaletter, firman utställer, och hvad skall det ej då vara för en njutning för Evas döttrar! I synnerhet måste man beundra den charmanta, rikt pärlbesatta hofdräkten.

Sedan vi hunnit ägna berättigad uppmärksamhet åt den rätt effektfullt ordnade kollektion af tyger, filtar, schalar, mattor m. fl. slags väfnader af svensk ull, som exponeras af *Sahlströmska fabriksaktiebolaget*, Jönköping, stanna vi, liksom alla andra, häpna och förtjusta inför den stora praktutställning, som *Militärekiperingsaktiebolaget*, Stockholm, anordnat å väggen mellan de båda trapporna till södra läktaren.

Denna utställning, som ovedersägligen är en af de vackraste och effektfullaste i den svenska afdelningen, grupperar sig kring en i dess midtelparti arrangerad scen ur militärlifvet,

Militärekiperingsaktiebolagets utställning.

anordnad med slående naturtrohet. Man ser en ordonnansofficer i husaruniform med handen vid mössan afläggande rapport för generalen, hvilken håller på att studera en generalstabskarta. Vid sidan står en ridknekt, som håller generalens häst. I bakgrunden mot det väl målade, typiskt svenska landskapet ser man ett öppet officerstält, inuti utrustadt med hvad fältlifvet medger af komfort och bekvämligheter. Det hela är så förträffligt ordnadt, figurerna så lifslefvande framställda — i synnerhet hästen, — att man knappast vill tro att det är blott en afbildning.

På ömse sidor om gruppen höja sig kolonner, prydda med vapen och uniformspersedlar af alla slag, samt uppbärande en synnerligen effektfull fonddekoration af blänkande metall och färgskimrande flaggor.

Det är litet svårt att slita sig ifrån betraktandet af all denna härlighet, men tiden hastar. I gången till vänster finna vi först en elegant hvit damtoalett från *Semmy Petterson,* Stockholm, vidare ett skåp med uniformer och frackkostymer från skrädderifirman *Lund & Ekholm,* Stockholm, en liten monter med en välordnad kollektion af knappar från *Västerås' knappfabriks aktiebolag* och slutligen en liten kollektion af vackra rullgardiner från *J. O. Strindberg,* Stockholm.

Och nu stå vi färdiga att begifva oss in i en ny värld, musikens — d. v. s. så vidt den representeras af blott instrumenten.

I den lilla sidogång, som leder bort till den region, där pianofabrikanter och orgelbyggare härska och därifrån man allt som oftast hör än några djupa orgelackord, än några pärlande löpningar på pianotangenter, träffa vi först på ett i utvärtes måtto ganska tilltalande pianino från *G. Malm,* Stockholm. Bredvid utställer norrköpingsfirman *A. Gustafsson & M. Ljungqvist* ett af sina pianinon, hvilka enligt företedda intyg af auktoriteter skola utmärka sig för behaglig och fyllig ton. *Kristinehamns orgelfabrik* — som, i förbigående anmärkt, lustigt nog residerar vid Spelmansgatan i nämnda stad — exponerar en besynnerlig pjäs, en själfspelande orgel, d. v. s. en kombination af speldosa och orgel, som naturligtvis betraktas med öfverlägset förakt af herrar musikanter, men som ju torde kunna

finna beundrare bland dem, som icke dra sig för att vrida en vef vid åstadkommandet af musik. Instrumentet ser annars till sitt yttre särdeles reputerligt ut.

A. Cedergren, Bjerges, representeras af ett par kammarorglar, om hvilka ingenting just är att säga. Bättre ter sig då det stora orgelharmonium i tyrolergotik, som utställes af *Alfr. Svensson*, Stockholm, ett instrument som äfven i fråga om inre egenskaper förtjänar kallas ett vackert arbete. Därefter passera vi en större kollektion af blåsinstrument och trummor från stockholmsfirman *Ahlberg & Ohlsson.* Denna firma levererar blåsinstrument till armén och flottan, och då man vet, att våra militärorkestrar städse rönt särskildt beröm för mjuk ton, torde en del af detta få skrifvas på instrumentens, d. v. s. fabrikanternas räkning. För öfrigt utställer firman jämväl en del praktiska portativa notställare.

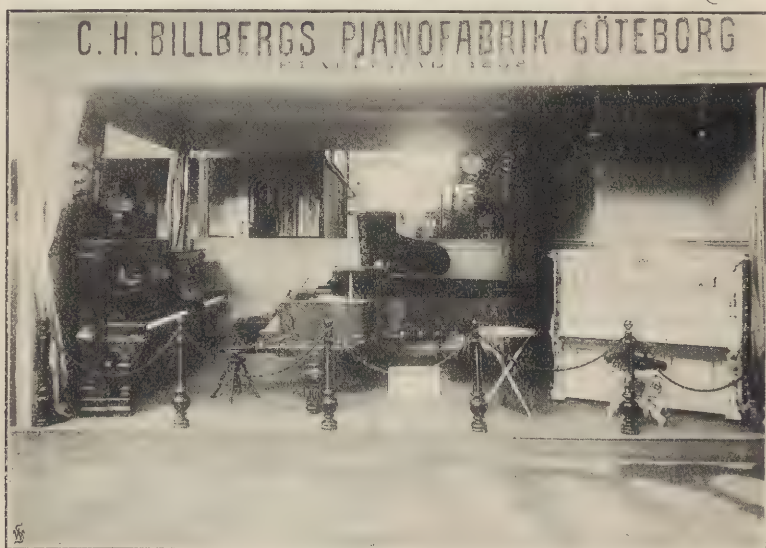
En bekant orgelbyggare är *C. A. V. Lundholm*, Stockholm. Han representeras här af en del orgelharmonier i stilfull yttre utstyrsel, renässans, rococo- och empirestil, och försedda med transponeringsmekanik för tonens sänkning eller höjning. Beträffande instrumentens kvalitet i öfrigt åtnjuter firman af gammalt godt rykte.

En firma med gammalt rykte och stort anseende är göteborgsfirman *C. H. Billberg.* Den representeras här af en elegant kabinettsflygel med särdeles behaglig ton samt några pianinon, däribland ett hyperelegant, dekoreradt i hvitt och guld, betydligt dyrt (2,000 kr.), men med något hård ton.

En annan göteborgsfirma, *Wennbergs pianofabrik*, exponerar ett par pianinon med rätt vackert yttre och god ton. En bekant orgelfirma *Östlind & Almqvist,* Arvika och Göteborg, utställer diverse förträffliga orgelharmonier, däribland ett större salongs- och konsert-orgelharmonium gör sig särskildt gällande. Firman i fråga drifver en betydande tillverkning: 3 à 4 orglar dagligen. *Gefle orgelfabrik* utställer 2 orgelharmonier, hvaraf ett med patenteradt klockspel och anmärkningsvärdt klar ton. *Kalmar orgelfabrik* är representerad af tre rätt vackra instrument och *Skandinaviska orgelfabriken* utställer ett antal mindre orglar af elegant yttre och med goda egenskaper, ehuru man

väntat en något mer representativ utställning från denna välkända fabrik.

Sedan vi betraktat *F. K. Gustafssons*, Jönköping, notbladvändare, en praktisk pjäs, träffa vi på ett par utställare af stränginstrument. *A. J. Olofsson,* Göteborg, är representerad af ett par fioler, *Karl Jansson,* Högvalta, Arvika, af både fioler, violoncell och guitarr. *F. E. Schneider,* Stockholm, utställer äfven stråkinstrument, fiol och violoncell, till hvilka locken gjorts af trä från gamla operahuset i Stockholm. Och sedan

C. H. Billbergs utställning.

vi besett ett par icke vidare anmärkningsvärda orgelharmonier från *Stern & C:o*, Berg, Frösved, komma vi åter till en pianofabrikant, *Sven Andersson,* Stockholm, som exponerar två präktiga pianinon. Som händelsevis en musiker håller på att spela på det ena, äro vi i tillfälle att öfvertyga oss om att den vackra ytan gömmer en god kärna — det är icke alla dagar man får höra en så stor och klangskön ton från ett pianino.

Sedan vi besett *Valdemar Hedéns,* Stockholm, utställda vackra prof på klaviaturer komma vi till en afdelning, där *John Bertels*, Stockholm, utställer sina flygelzittror, som ha

den för mindre musiköfvadt folk särdeles ovärderliga egenskapen att de, enligt fabrikantens försäkran, kunna genast spelas af hvem som helst. Vi ha, trots denna lofvande försäkran, icke tid att försöka, utan vandra vidare för att närmast på vår väg finna en liten samling orgelharmonier från *A. G. Rålins orgelharmoniumfabrik*, Åmål, rätt goda instrument för öfrigt.

Bergqvist & Nilssons utställning.

Stockholmsfirman *Bergqvist & Nilsson* har all heder af sina instrument hvad beträffar såväl det yttre omhöljet som de inre egenskaperna, hvilka senare ju äro de afgörande. Den salongsflygel, firman utställer, äger en kraftig och fyllig ton, och firmans pianinon utmärka sig äfvenledes för behaglig klang. *O. F. Svensson*, Malmö, behöfver heller icke skämmas för sina pianinon, hvilka till sina andra egenskaper kunna lägga ett vackert och stilfullt yttre. Hvad beträffar stockholmsfirman

J. G. Malmsjös utställning.

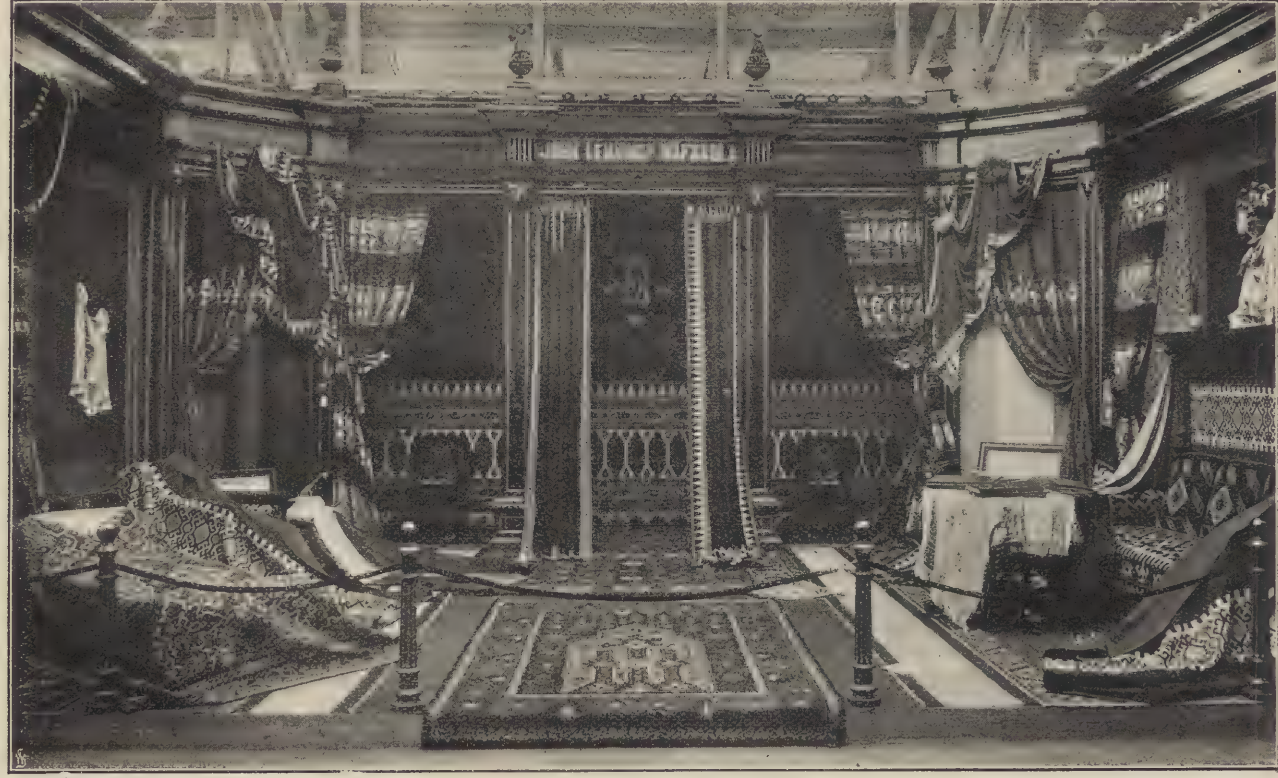
Aug. Hoffmann, som uppträder utom täflan, har den länge varit bekant för sina i allo förträffliga instrument.

Firman *John Stavenow,* Stockholm, är äfven representerad af ett par förträffliga instrument; särskildt måste man uppmärksamma dess konsertpianino i hvitt och guld. En annan stockholmsfirma, *F. Frankel & C:o,* är representerad af ett par flyglar och åtskilliga pianinon, hvilka alla hvar i sin stad äro prof på ett vackert och omsorgsfullt arbete.

Och nu komma vi till den firma, som anses vara och obestridligen också är primus inter pares bland de svenska pianofabrikanterna: *J. G. Malmsjö,* Göteborg. Denna gamla firma, som arbetat upp sig till en första klassens rang, är här företrädd på ett sätt, som slår alla medtäflare ur brädet. Först ha vi att observera firmans bekanta flyglar, hvilka såväl här hemma som utomlands förvärfvat sig erkännande som förstklassiga instrument. Två sådana utställas, en salongs- och en kabinettsflygel, båda utmärkta för en mjuk, fyllig ton. Firman utställer äfven flere pianinon, bland dessa en verklig praktpjäs af ungersk ask, försedd med en mängd moderna eller helt och hållet nya förbättringar. Så har t. ex. instrumentet dels en transponeringsmekanism, hvarigenom tonen kan höjas eller sänkas, en anordning, som naturligtvis är särdeles praktisk vid ackompanjemang, och dels en rad bitangenter, som är af stort värde vid utförandet af vissa skalor. Det kan slutligen förtjäna särskildt nämnas, att Malmsjös instrument äro svenskt arbete alltigenom.

Midt ibland musikinstrumenten stöta vi nu på en stor kollektivutställning, bildande en liten värld för sig. Öfver ingången till densamma läsa vi orden: »*Norrköpings väfveriindustri*» — vi ha således alla skäl i världen att underkasta utställningen en närmare detaljgranskning.

Denna afdelning består af ett system af mahognyväggar, som resa sig till nära nog takets höjd, omgifvande ett större rum i midten och lämnande plats på de tre sidorna för smalare gångar. Genast vi inträda möter oss midtelrummet, upptaget af en charmant och effektfullt ordnad exposition från *John Lennings väfskola.* Man finner här präktiga arbeten i stilfulla mönster och färger, såsom mattor, möbelöfverdrag, draperier,

John Lennings väfskolas utställning.

dukar o. s. v., vittnande högt om den yrkesskicklighet, som, parad med artistisk smak, med rätta gifvit detta etablissement hedersplatsen inom utställningen. Som namnet antyder, är denna fabrik upprättad såsom en undervisningsanstalt i väfnadskonst, och att den som sådan fyller måttet och är af stor betydelse för denna industrigren, därom behöfver man icke tvifla, sedan man sett de utställda produkterna.

I sidogången till höger om väfskolan träffa vi på en särdeles rikhaltig utställning från *Drags aktiebolag*, den största och mest bekanta af Norrköpings yllefabriker. Väggarne äro betäckta med en massa prof på fabrikens förträffliga och vidt bekanta tillverkningar af alla slags tyger, kläde, kamgarn, doffel, fodertyger, kulörta klädningstyger o. s. v. Äfven en icke fackman kan njuta af att betrakta dessa prof på solidt arbete och smakfulla mönster och intagas af aktning för den industriella skicklighet, som här manifesterar sig. För att gifva läsaren ett begrepp om den omfattande fabrikation, Drags bolag utöfvar, torde ett par siffror få nämnas. Fabrikens aktiekapital utgör 1,200,000 kr, tillverkningsvärdet uppgår till närmare 2 millioner kr. årligen, och fabriken sysselsätter 650 arbetare.

Bredvid finna vi en äfvenledes rätt stor utställning af medel- och högfina svarta och blå samt melerade helyllevaror (kläde, doffel, cheviot o. s. v.) från *Carl Fredr. Wellenius*. Å nästa väggfält har *C. L. Svensson & C:o* ordnat en kollektion af filtar i utmärkt vackra mönster samt schalar m. m. Närmaste grannar äro *Henrik Asklund*, som exponerar förträffliga filtar, schalar och cheviottyger, och *J. F. Schubert*, en af de allra äldsta Norrköpingsfabrikerna (grundlagd 1824), som möter med en kollektion anmärkningsvärdt vackra yllefoder.

Firman *Peterson & Lind* samt *Gamlabro aktiebolag* exponera äfven förträffliga saker, byxtyger, korderoj, cheviot, doffel, kapp- och kamgarnstyger m. m. — synd blott att de väggytor, som dessa utställare disponera, fått så otillräckligt med ljus, att man bättre med känseln än med synen kan undersöka de utställda varorna. Däremot kan man så mycket mer obehindradt betrakta och njuta af *J. F. Södergren & Sons fabriksaktiebolags* stora kollektion af charmanta klädningstyger, *Ludv. Thunströms* präktigt ordnade utställning af filtar och

Fr. Nyborgs vackra kamgarstyger, cheviot och kulörta kapptyger.

Slutligen komma vi till sidogången till vänster om väfskolan. Där upptager *Ströms aktiebolag* två hela väggfält med en betydligt stor och vacker utställning af hel- och halfylleväfnader, såsom ulster, doffel, cheviot, eskimå, kapp- och kamgarnstyger, danskkläde, satin, diagonal, korderoj m. m., lämnande vittnesbörd om en yrkesskicklighet och mångsidighet, som är all beundran värd.

Och nu lämna vi Norrköpingsutställningen, medtagande de angenämaste intryck, för att, tangerande danska afdelningen, begifva oss ut i det bakom liggande yttre sidogalleriet.

Här träffa vi återigen på musik, d. v. s. instrument af olika slag. I den närmaste afdelningen utställer *C. G. Hedén*, Stockholm, ett pianino samt *Gottfrid Ånstrands orgelfabrik*. Upsala, ett par vackert arbetade orglar. Vid den motstående väggen utställer *Frans Lindqvist*, Erikslund, Upsala, violiner och guitarrer och *Robert Paulus*, Stockholm, violiner och violoncell. *A. G. Hedenskog*, Arvika, exponerar guitarrer och *S. A. Öberg*, Stockholm, violiner. Folkskoleinspektören *Jonas Kjellin*, Östersund, hvilken såsom amatör utöfvar instrumentmakeri, utställer äfven ett par violiner, vittnande om erkännansvärd yrkesskicklighet.

I rummet n:r 2 vid ytterväggen träffa vi på en orgel från *J. Eriksson*, Östersund, samt pianinon från *Fr. Winkrantz*, Stockholm, och *Joh. Hagdahl*, Karlskrona, alla instrumenten vackert arbete. I nästa afdelning finna vi en salongsflygel och ett par pianinon, däraf det ena synnerligen vackert skulpteradt, från *J. P. Löfberg & C:o*, Stockholm, hvilken firmas instrument jämväl utmärka sig för vacker och fyllig ton. De två pianinon *John Pettersson*, Stockholm, utställer i samma afdelning äro äfven anmärkningsvärdt goda instrument. I afdelningen näst intill uppträder *J. O. Baumgardt*, Linköping, med två vackert utstyrda och förträffliga pianinon, *Engström & Johannisson*, Stockholm, med ett par pianinon och *Adolf Josefson*, Gullspång, med tre orgelharmonier.

Härmed taga vi tillsvidare afsked af instrumentmakarne, och komma nu till en af *A. T. Kahn*, Stockholm, anordnad

utställning af kork- och vaxduksmattor i prydliga mönster, och bortom denna finna vi en synnerligen stilfull monter, i hvilken *Aktiebolaget Sommelii fabriker*, Stockholm, utställer sina produkter. Montern är byggd i form af en liten portal, hvars pelare bildas af korkmattrullar, under det öfverstycket utgöres af raps- och linfrökakor. Skranket på ömse sidor om portalen är lika originelt, bildadt som det är af upprättstående glascylindrar innehållande oljor. Inuti montern påträffas en rikhaltig samling af prof på fabrikens mångsidiga tillverkningar, hästbröd, raps- och linfrökakor, lin- och rofolja, fernissor m. m.

Närmast intill denna monter finna vi en elegant utställning af präktiga mattor, möbeltyger, portièrer och dekorativa väfnader i särdeles smakfulla mönster från *Aktiebolaget Svenska möbeltygs- och mattfabriken*, Göteborg.

Sedan vi betraktat och beundrat ett vackert gråetsadt praktfönster, uppställdt vid själfva utgången och exponeradt af *Stockholms konstglasetseri*, vända vi oss till väggen midt emot dörren, där vi träffa på först en bordliknande ställning, uppbärande 4 burkar gjutpulver för tackjärns- och metallgjutning från agenten *J. E. Lithman*, Stockholm; vidare en glaslåda innehållande diverse manskläder från *A. G. Strindberg*, Stockholm, samt ett glasskåp, omslutande en infanteriofficersuniform, utställd af regementsskräddaren *S. Svensson*, Ljungbyhed.

Härmed afsluta vi denna dags vandring i Industrihallen för att göra ett besök i »Gamla Stockholm».

XII.

Gamla Stockholm.

»Hägring i sagoljus,
tider som farit,
fäste och gafvelhus,
Stockholm som varit!»

Med dessa skaldens ord i tankarna styra vi våra steg från Industrihallen genom den slingrande labyrint af gångar, som leder genom paviljongstaden, passera Liljeholmens jätteljusstake samt de denna omgifvande planteringarne, och sedan vi hos den i harnesk och stormhatt klädde broknekten legitimerat oss såsom värdiga och berättigade att passera, beträda vi första delen af Norrebro, som leder öfver till Helgeandsholmen. Bron är naturligtvis af trä — i forna tider, fyllda af oro och strid, hade man hvarken tid eller lust att bygga solida stenbroar, så mycket mindre som i ofredstid det var ett ypperligt och ofta anlitadt försvarsmedel att afbränna broarna mellan sig och fienden.

Vaktknekt.

Från bron göra vi vårt inträde på Helgeandsholmen genom yttre Norreport,

Gamla Stockholm.

Helgeandsholmen. *Slottet.* *Norrebro.* *Noraerport.*

öppnande sig i ett torn, som på ömse sidor flankeras af en vördnadsbjudande krenelerad mur, hvilken till höger uppgår i en kraftig tornkrönt bastion. Innan vi passera in genom porten stanna vi ett ögonblick för att beskåda den pittoreska strömkvarnens vattenhjul, en riktig gammaldags »bäckaskvalta».

Innanför porten påträffa vi till vänster det gamla Helgeandshuset med sitt härberge för trötta eller sjuka resande, för öfrigt ursprungligen ett fattig- och sjukhus. Här finnes ett större rum, inredt med hvilobäddar; ett altare i en absid påminner vandraren om att fromma munkar äro värdar på stället.

Efter att äfven ha kastat en blick på det gamla mynthuset till höger, hvarest vi, om lusten därtill faller på oss, kunna få beskåda eller tillhandla oss gamla mynt och medaljer, bege vi oss genom södra Helgeandsholmsporten ut på fortsättningen af Norrebro, som leder in till själfva staden. Det finnes egentligen två broar att välja på — ämna vi oss direkt till den gamla tornkrönta vasaborgen, taga vi den vänstra bron, som utmynnar i slottet och vid hvilken en särdeles målerisk »galeja» med högt däck och tre vimpelprydda master ligger förtöjd. Det är sannolikt få som ana att detta krigsfartyg i äkta forntidsstil i själfva verket är en påbyggd roslagsskuta, och det torde i förbigående böra ihågkommas, såsom på sätt och vis hörande till Gamla Stockholms allra senaste historia, att galejan i fråga en vacker högsommarnatt beredde vederbörande en mindre angenäm öfveraskning genom att plötsligt springa läck och lägga sig på sidan i en mycket djärf, men också ganska pittoresk ställning.

Som sagdt, det finnes två broar att välja på, men vi taga den högra, emedan vår afsikt är att först bese själfva staden, innan vi göra vår visit i konungaborgen. Denna bro utmynnar vid Norderport. Denna port, som i det verkliga gamla Stockholm, låg på samma plats, som nu upptages af Mynttorget, försvaras af dels en vindbrygga, dels tre starka torn. Inuti porten är ett vaktrum samt en öppen spisel i själfva porten, afsedd för väktarne att värma sig vid. På ömse sidor om porten vidtager den bestyckade stadsmuren med sina hotfulla skottgluggar, skanskorgar och faskiner. Murar och torn göra ett så solidt och ärevördigt intryck som om de stått här i århun

draden, och man känner sig nästan öfverraskad, då man knackar på murverket och finner att detta ger från sig ett doft ljud, kommande från träväggarne bakom den illusoriska gipsbeklädnaden.

Från Norderport inträda vi omedelbart i självfva staden. Rakt framför oss öppnar sig ett pittoreskt gatuperspektiv —

Stadssmedjegatan.

det är Stadssmedjegatan, som buktar sig upp mot Storkyrkan, eller Bykyrkan, som den i gamla tider kallades. Innan vi fortsätta på denna gata göra vi emellertid en afstickare upp i gränden till höger, Stålsgränden, hvilken antages vara densamma som den nuvarande efter Adler Salvius uppkallade Salviigränd. Till höger i gränden finna vi först en trappuppgång till Nor-

derports torn, men som tillträde är allmänheten förbjudet — tornrummet användes nämligen till vaktlogement — nöja vi oss med att i stället betrakta den bredvidliggande svinstian, ett målande minnesmärke från den tid, då Sveriges hufvudstad ännu icke hade någon småaktig hälsovårdsstadga, som uteslöt fyrbenta exemplar af släktet *sus* från vistelserätt inom stadens hank och stör. Bredvid svinstian se vi en torftäckt smedja, å hvars saludisk den köplystna allmänheten frestas med ljusastakar och diverse andra ålderdomliga artiklar af järn. Längre upp i gränden ligger en liten halmtäckt stuga, utanför hvilken hänger en skylt med följande lockande inskrift: »*Sibylla.* Här fåår thu veta ditt kommande öde för 25 öre, trovärdigt men uthan garantie.» Vi förspörja en stark lust att träda in för att få framtidens förlåt lyftad, men mötas tyvärr af ett anslag på dörren, förkunnande att »sibyllan är ute i staden och spår.» Förargligt, men vi få väl hoppas på bättre tur en annan gång.

I stället vända vi oss till det midt emot i gränden belägna våffelbruket, inrymdt i en särdeles pittoresk träbyggnad med svalgång. Genom de öppna fönstren skåda vi in i köksregionerna, där de aptitliga våfflorna gräddas af flinka händer, och den förledande doften förmår oss att äntra uppför trappan till svalen, där vi taga plats på en af de bänkar, som löpa kring de långa borden. Här råder ett friskt och muntert lif, ett litet sällskap musikanter spelar för oss på »fejlor» och harpa, de ångande varma våfflorna bäras fram och försvinna i hungriga magar, nedsköljda med fornnordiskt mjöd, sådant som gudarne en gång drucko i Valhalls salar.

Åter lyckligt nedkomna i gränden, vika vi af in på Stadssmedjegatan. Strax till vänster mötas vi af en från ett hus uthängande skylt, på hvilka vi läsa följande uppmaning: »Gack härin, kiære snelle Ven och thu skall för en ringa Penning ljufligt njuta Lifsens sötma». En på väggen målad skylt angifver, att »lifsens sötma» består af Sveas choklad, marmelad, konfekt, safter o. s. v. Midtemot har en antikvitetshandlande slagit upp sin butik, i hvilken vi kunna beskåda eller köpa hvarjehanda gammaldags föremål och väfnader.

Så komma vi fram till en liten kort gränd på höger hand, från hvilken vi just nu höra en ihållande ringning. Vi gå fram

för att se hvad det är och finna, att här förevisas det nyaste underverket på fotografiens område: Lumières kinematograf. Verkligen en slående illustration till den gamla satsen, att »forntid sig med nutid enar». Hvad beträffar det här förevisade underverket få vi återkomma till en närmare beskrifning

Stålsgränden.

längre fram i sammanhang med utställningens öfriga nöjen och lustbarheter.

I samma gränd, men med fönstren vettande utåt Stadssmedjegatan finna vi en lokal, som emellertid frestar oss att omedelbart göra ett besök. En på väggen målad skylt upplyser oss nämligen om att vi här ha en »Taverna degli artisti, thet är Artisternas Härberge, ther man får drufwowin från Ita-

lien att drijcka.» Vi inkomma i ett icke särdeles stort rum upptaget af ett tiotal träbord, nästan besatta till sista plats. Vi lyckas emellertid tillskansa oss ett bordshörn och en stol, där vi slå oss ned, och en af de mörkögda signoror, som, iklädda färgrika italienska nationaldräkter, utskänka de flytande håfvorna, träder fram till oss med en frågande blick. Hvad vi skola dricka? Vår blick glider bort till väggen, där vinlistan är målad. *Barbera fino, Brachetto, Chiaretto passito, Moscato passito, Vermouth di Torino* . . . Hm! Med undantag af vermouthen är det för oss idel okända storheter. Vi vädja till signoran, som utan tvekan rekommenderar »moscato passito», vi acceptera naturligtvis, och hon hämtar från hyllan en bastflätad flaska, ur hvilken hon häller i åt oss en guldgul oljig saft. Vi smaka den . . . bravissimo! Sött, men ändå med en uppfriskande syrlig smak och en utsökt arom. Under det vi smutta på vår bägare se vi oss omkring i stugan. På väggarne möter oss en brokig och grotesk samling af »gubbar», försedda med sentenser eller upplysande etiketter på ett i allmänhet mäkta underligt latin. Man säger oss, att dessa »freskomålningar», vittnande om en liflig och utsväfvande fantasi, skola ha det gemensamt med den i k. biblioteket förvarade djäfvulsbibeln, att de tillkommit på en enda natt; naturligtvis har dock härvidlag icke hin håle assisterat, upphofsmännen äro i stället fyra glada artister, hvilka ägnat sitt arbete en liten minnesruna på ena väggen, därå man äfven läser deras starkt latiniserade namn: *Vicke Uddevalliensis* (Victor Andrén) *Fredericus Ramusculus* (Fredrik Lilljekvist), *Jödde Smolandeus* (John Nehrman) och *Albertus Strix* (Albert Engström).

Vinet är godt, lokalen treflig, gästerna uppsluppna och muntra — det ligger verkligen litet artiststämning öfver det hela. Till och med stadens guldsmed har lockats hit, trotsande den inom guldsmedsskrået redan från 1500-talets början påbudna regeln: »Ingen som sin egen man är i guldsmedsämbetet skall dobbla med androm i taverner eller ölhus.» Kanske få vi äfven plötsligt se den vandrande trubaduren signor Brandani träda fram på trappan, knäppa sin guitarr och sjunga »*I maccheroni*» för ett tacksamt auditorium — men det är ju sant, den »lustige theaterns» direktör har ju, efter hvad det sägs,

fått honom till sig. Nå, lika godt, här trifs man ändå utan musik, och det är nästan med saknad vi drifvas vidare af vår plikt, betala vårt vin till »la bella Rosa, eller kanske det är »la bella Natalia», och aflägsna oss, hälsade med en hjärtlig afskedsnick af en högrest och mustachprydd man vid disken

Olaus Petri hus.

— artisthärbergets värd, signor Antonio Bellio, känd äfven som en framstående stuccatör.

Utkomna på gatan varseblifva vi midtemot tavernen ett pittoreskt trähus, som vänder gafveln mot väggen. På nedre botten residerar enligt skylten »then konsterfarne kannstöparen mäster Frans Santesson, som giör alla slags kärill aff thenn.» Mästarn utfäster sig ock att gravera våra, d. ä. publikums,

»ärevördiga namn» på käppar, ringar och klockor. Huset näst upptill, i prydlig renässansstil, tillhör mäster Olof, d. v. s. kyrkoherden i Stockholms bykyrka samt stadens »secretarius» Olaus Petri. I huset är inrymdt ett tryckeri, hvarest bland annat hvarje redelig man eller kvinna kan skaffa sig borgarbref i Stockholm, hvarförutom den som ett godt och täckeligt ansikte hafver jämväl kan bli afkonterfejad i blåkrita.

Plötsligt höra vi bakom oss en gnällande och skrällande musik. Vi vända oss om och upptäcka på trappan till vänster i den ofvanför liggande S:t Niklas brink tre veritabla italienare, som *con fuoco* traktera sina instrument, säckpipa, guitarr, bastrumma, triangel och messingsbäcken, åstadkommande en musik, som visserligen icke är så särdeles ljuflig, men liflig och egendomlig och passande för omgifningen. Musiken är afsedd att samla folk, hvilket också snart lyckas. Då tystna musikanterna och draga sig tillbaka, i stället utträder på trappan en underlig figur med böljande hvitt skägg, klädd i en fotsid mantel och med en hög, med kabbalistiska tecken bemålad toppmössa på hufvudet. Han talar till menigheten och prisar sina konster. Vi ha nämligen framför oss ingen ringare person än »Mester Edvardo, kunnig i trolldom, förhexning eller magnetisering, kann ock tala medh sino buk.» Han residerar i det gamla Draketornet, däri under Gustaf I:s tid förbrytare höllos fängslade, när slottets fångtorn ej kunde rymma flere sådana.

Brinken fortsättes på andra sidan Smedjegatan af en gränd, S:t Laurentiigränd, som leder fram till slottsplanen. Bykyrkan reser här sina tegelmurar på höger hand, nedanför hvilka åtskilliga salustånd äro resta, uti hvilka hvarjehanda saker hållas till salu. På vänster hand se vi en massa nyfiket folk, som trängt sig hop till en kompakt massa utanför ett öppet fönster. Därinne residerar en italiensk konstnär, som för 5 kr. förfärdigar en porträttbyst i ler af hvem som helst på 25 minuter. Modeller har han fullt af, ty för så billigt pris blir man ju ej hvar dag skulpterad. I hörnet mot slottsplatsen har en »svartkonstnär» inhyst sig, som för ett ändå billigare pris — 50 öre — porträtterar folk genom att klippa deras profiler i svart papper.

Men nu återvända vi upp genom gränden till den gata, vi nyss lämnade, och hvars fortsättning, Trångsund, leder förbi kyrkan fram till Stortorget. Innan vi här fortsätta vandringen vilja vi emellertid göra en titt in i kyrkan. Det hvälfda vapenhuset står öppet, men självfva kyrkan är stängd, dock kan man genom dörrarnas blyrutor få en öfverblick af dess inre

Trångsund.

med altare och pelarrader. Till vänster är en liten dörr, som leder till Helga Lekamens kor, där ett vackert altare väcker vår uppmärksamhet.

Midt emot kyrkan ligger ett trappgafvelhus, hvars öfvervåning hvilar på pelare, som mot gatan bilda en portik. I en innanför varande butik försäljer Edla Edgard de hoprullade bladen

af den — för somliga — ljufliga ört, som kallas tobak. Det kan visserligen sägas vara en anakronism att utbjuda denna ört i Johan III:s Stockholm, men som nutidsmänniskor och vänner af ett litet bloss finna vi oss däri med nöje.

I det bredvidliggande trähuset i medeltidsstil har en krukomakare uppslagit sin verkstad, och om vi händelsevis komma

Gafveln på Olaus Petri hus.

lägligt, kunna vi få se honom i färd med att dreja sina fat och krukor. Färdiga sådana kunna jämväl få medföras som minne mot en lämplig köpesumma.

Nu komma vi in på Stortorget, en rätt rymlig plats, åt minstone ej mycket mindre än det verkliga Stortorget, sådant det ännu presenterar sig. Torget erbjuder en särdeles pittoresk

anblick, omgifvet som det är af en mängd byggnader i olika stilar, flertalet af dem vändande gafveln utåt, såsom sed var i slutet på medeltiden, då arkitekturen här i norden hämtade sina motiv från hansestäderna, framför allt Lybeck. Ett stycke ut på torget står »kåken» eller skampålen, en hög smal påle med vid densamma fästad midjering, halsring och handklofvar. Här afstraffades ogärningsmän och andra arge skalkar med hudstrykning och andra enligt tidens sed lämpliga straffmeto-

Stortorget med rådhuset.

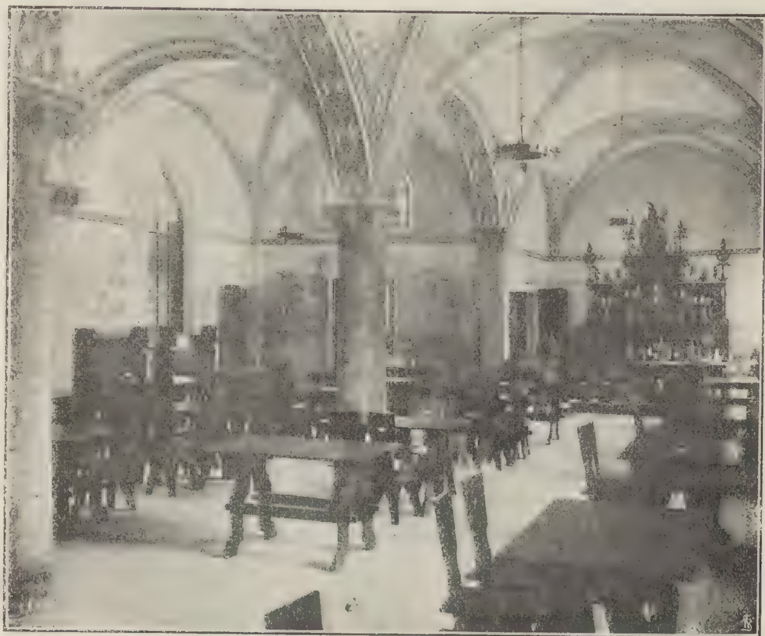
der, och det händer att till och med en och annan bland »sena tiders barn» af vetgirighet kränger ringen öfver hufvudet för att känna, hur det smakar. Lutad mot skampålen står en brandvaktsax, som äfven försökts af vetgiriga besökare, men åtminstone vid ett tillfälle med för delinkventen mindre angenämt resultat, i det att den rostiga saxen visserligen mycket villigt slöt sig kring offrets hals, men däremot ej kunde förmås att släppa sitt rof förr än efter åtskilligt arbete. Öfverst

på pålen tronar »Kopparmatte», en mansfigur i 1600-talets dräkt. En gammal stockholmssägen förtäljer om denna bild, att den beställts af en rådman i Stockholm, hvilken för att hämnas på en kollega föranstaltat om att bilden kom att bära dennes drag. Sägnen tillägger varnande, att det gick den hämndgirige rådmannens ättlingar så illa, att flere af dem blefvo straffade vid samma skampåle. Strax invid kåken synas de med årtalet 1520 inhuggna stenar, som nedsattes till minne af Stockholms blodbad. På torgets östra (här norra) del är torgbrunnen belägen, omgifven af en balustrad af huggen sten, öfver hvilken reser sig en smidd järnställning.

Stortorgets förnämsta byggnad är, som sig bör, stadens rådhus. Dess yttre gör en präktig verkan, hvartill såväl arkitekturen som de kalkmålningar, hvilka pryda husets fasad, bidraga. Midtelpartiet uppbäres af bastanta pelare, under hvilka är en ganska stor hvälfd portik, och öfver denna framspringer det s. k. burspråket, d. v. s. en öfvertäckt balkong, från hvilken borgmästare och råd, stundom själfva konungen talade till menigheten. Det var ju ock ifrån detta burspråk som ärkebiskop Gustaf Trolle njöt af sin hämnd vid Stockholms blodbad.

Rörande rådhusets inre är endast rådhuskällaren, belägen halft under jorden, tillgänglig för allmänheten. Men det är vackert så. Genom en massiv port strax vid hörnet mot Trångsund komma vi nedför en tegeltrappa och in i en stor sal, insvept i halfskymning och försedd med en mängd ekbord. Som man här kan få både mat och dryck, finna vi oss oförhindrade att slå oss ned en stund för att, medan vi njuta af hvad huset förmår, taga den intressanta lokalen i närmare skärskådande. Den är riktigt stämningsrik med sina af pelare uppburna höga hvalf, hvilka tillika med väggarne prydas af stilfullt målade ornament, figurer, blommor och tänkvärda inskriptioner. Längs långväggarne stå snidade högsäten, smidda järnlampor hänga ned från hvalfven, och i fonden reser sig den vackra buffeten med sina praktfulla stånkor och remmare som ett riktigt altare — ett Bacchi altare. Hela interiören är så konstnärlig, så tidstrogen, att man har dubbelt svårt att förlika sig med tanken, att allt detta är en tillfällig skapelse, dömd att inom kort försvinna.

Andligen och lekamligen vederkvickta begifva vi oss åter upp på torget, hvars stenläggning, liksom gatornas, ej lämnar något öfrigt att önska i fråga om tidstrohet. Närmast Trångsund reser sig ett spetsgafvelhus, där Jakob Kulle säljer skånska väfnader. Dess granne är ett s. k. dubbleradt gafvelhus, d. v. s. ett hus med dubbelgafvel, från hvars porthvalf vi höra ett idenligt skramlande, härrörande från ett här uppställdt lycko-

Rådhuskällaren.

hjul. I hörnet öppnar sig under en lätt hvalfbåge nedgången till Skomakaregatan; huset på andra sidan företer en rikt dekorerad gafvel och är upptaget af föreningen »Handarbetets vänner», som här dels uppslagit väfstolar, dels öppnat försäljning af sina tillverkningar. Grannhuset, som mot torget vänder en vacker trappgafvel med en å en hörnnisch i muren uppställd bild af den heliga jungfrun, innehafves af guldsmeden näster Jahn, hvars händiga biträden arbeta under menighetens ögon och utföra beställningar i allt hvad till yrket hör.

Här öppnar sig återigen en gata, Svartmunkegatan (Svartmangatan), som leder ned till den vid Kinhästegatan (Kindstugatan) belägna teatern, »Then lustige theater» kallad, med en salong, som rymmer mellan 3—400 åskådare och hvarest hvarjehanda skådespel o. d. uppföras. Bakom teatern är, med ingång från Svartmunkegatan, ett teaterschweitzeri, som lifligt tilltalar besökaren på grund af den vackra och fria utsikt, som från dess verandor öppnar sig öfver den utanför belägna viken med Ladugårdsgärdet, Laboratoriehagen och Skogsinstitutets park i fonden.

Vi återvända emellertid till torget. På andra sidan Svartmunkegatan reser sig ett högt, väldigt hus med en kolossal krenelerad gafvel. Vi se en ständig ström af människor röra sig upp och ned på den från torget ledande trappan och träda närmare för att se, hvad där månde vara. Öfver dörren finna vi en skylt, som upplyser oss om, att här är apotek samt att »konungens bardskärare» residerar här, hvilken trots sin kungliga befattning »rakar och klipper äfven vanliga Herramän», hvarförutom den mångsidige mannen jämväl tillhandahåller allmänheten luktvatten, karameller med mera smått och godt. Det trefliga hörnhuset näst intill kallas »Spanska Drufvan» med anledning af att en vinhandlare där slagit sig ned. Vinhandlaren är ingen annan än den bekanta Cadizfirman Lacave y C:as representant i Stockholm, hvilken i de präktigt inredda lokalerna, af hvilka öfre våningen är reserverad för damer och familjer, samt å den tillhörande verandan med en magnifik utsikt bjuder på äkta spanskt vin, serveradt af unga damer, klädda i brokiga och klädsamma andalusiska kostymer.

Vi passera nu förbi Köpmanporten och kasta en blick ned i Köpmangatan, som företer ett rätt vackert perspektiv, öppnande sig utåt sjön. I andra hörnet ligger ett litet hus, som prydes af en i muren infattad underlig vapensten. Huset bredvid med sin öppna pelargång kallas Per Brahes hus och utgör en efterbildning af det hus, som Gustaf I skänkte sin systerson Per Brahe; dennes arfvingar tillbyggde pelargången. Sista huset på höger hand är det s. k. bollhuset, hvari inrymts en teater, »Bollhusteatern», som dock stått stängd mesta tiden, sedan »Then lustige theater» började konkurrera — under samme

direktör. Nu befinna vi oss i Källargränden och komma här, lämnande Bykyrkan på vänster hand, fram till den öppna plat-

Rådhuset. Slottet med Tre Kronor. Per Brahes hus.

sen framför slottet. Innan vi gå vidare, skola vi emellertid begagna tillfället att beundra den praktgafvel, som här reser

sig öfver slottets äldsta del, det s. k. »adelhuset». Den rikt dekorerade gafveln, uppförd af den praktälskande Johan III, gör ett synnerligen förnämt och lifligt intryck. Å densamma läses nämnde konungs valspråk: *Deus protector meus.*

Innan vi göra vårt inträde i konungaborgen, finna vi oss manade att aflägga ett besök i den framför denna vid den lilla planen belägna S:t Gertruds gillestuga. Det hus eller rättare de två hus, som inrymma denna, ligga inbäddade i lummiga syrénbuskager, erbjudande en ypperlig och af den törstande allmänheten lifligt senterad ort för friluftsservering, bestridd af täcka ungmör i medeltidsdräkter. Gillestugans inre är emellertid ock värdt ett besök. Det är alltigenom gammalmodigt, alltifrån högbänkarne och de bastanta ekborden till det tunga bjälktaket med sina ifrigt studerade inskrifter, förrådande en lika saftig som ogenerad humor. Många af dessa inskrifter äro mycket lustiga och dölja i all sin naivitet djup visdom. I gillestugan iskänkes fradgande Müncheneröl (från det liknämnda bryggeriet i Stockholm), och af tilltugg serveras nästan allt hvad man kan önska efter en högst putslustig matsedel, som i typografiskt hänseende tar sig särdeles antikverad ut.

Och nu till slottet! Ingången bevakas af två ståtliga lejon på sina piedestaler, synbarligen nära släkt till de två odjuren på Lejonbacken utanför Stockholms nuvarande kungaborg. Sedan vi kommit förbi dessa vilddjur passera vi en stor bro öfver slottsgrafven och komma in i den präktiga slottsporten med dess massiva porthvalf. Några steg till och vi stå inne på den stilfulla, storartade borggården. Gifvetvis var utrymmet i den verkliga gamla Vasaborgen något större tilltaget än här är fallet, men i alla fall gör borggården ett så tidstroget och illusoriskt intryck att man, då man plötsligt hör röster uppe från gångarne och gemaken, nästan väntar sig att i nästa minut se konung Johan komma tågande nedför trapporna med sitt följe af ädla riddare och dygdädla fruar. Men i stället är det en trupp pratande och skrattande sekelslutsmänniskor, som efter att ha tillfredsställt sin nyfikenhet kommer nedför vindeltrappan och trafvar öfver borggården.

Vi ha kommit in genom det sydöstra hörnet. Den midt emot oss liggande norra längan innehåller — eller skulle inne-

hålla — slottskapellet och köket, det senare beläget nedanför det nordöstra krenelerade tornet, som är besökaren närmast, då han vandrar öfver Norrebro. I samma länga finnes äfven utgång till den förut omtalade bron, som förenar slottet med Helgeandsholmen. Östra längan är reserverad för de kungliga skrifvarne, d. v. s. kansliet, och i samma del af slottet ligger

S:t Gertruds gillestuga.

i källarvåningen »byssehuset» med slottets vapenförråd. Västra delen af fyrkanten har, förutom åtskilliga gemak, till hvilka vi snart skola komma, en stor borgstuga strax bredvid slottsporten, hvarest vakten har sitt tillhåll. På södra sidan höjer sig den monumentala fritrappan, som leder upp till den loggialiknande trumpetargången. Bakom denna länga ligger den äldsta

delen af slottet, adelhuset o. s. v., i hvars midt det stolta tornet »Tre kronor» lyfter sina tinnar mot skyn.

Låtom oss nu göra en visit i slottets inre. Endast den västra längan är tillgänglig för besökande, i det man där inredt några gemak. Tvifvelsutan hade det varit önskvärdt, om en större del af det gamla slottet kunnat efterbildas äfven i inre måtto, men detta skulle medfört kostnader, som man hvarken kan begära att ett enskildt konsortium skall ikläda sig, eller som skulle ha rättfärdigats af syftet att tillfredsställa ny-

Slottsborggården med »Trumpetargången».

fikenheten för en sommar. Vi stiga alltså uppför den nyss nämnda fritrappan och komma upp i trumpetaregången, som vi följa till höger. Snart komma vi till en uppåt ledande rymlig trappa. Vid sidan af denna öppnar sig plötsligt en liten kammare, där en märkvärdig maskin, en slags vef med grofva tåg, väcker vår undran. I första ögonblicket äro vi nästan böjda för det antagandet att det är ett tortyrredskap, men upplysas snart om att det blott är vindspelet till det galler, som vid hotande fara kan fällas ned och tillsluta inre slottsporten

under våra fötter. Våra förfäder hade sina knepiga påhitt att hålla sig ovälkomna gäster från lifvet.

Trappan, som vi nu fortsätta, för oss upp till ett präktigt hvälfdt tornrum, prydt med målningar på väggarne och i taket. Särskildt egendomliga äro de astronomiska bilder, som pryda det senare. Till detta rum gränsar en sal, längs hvars väggar löper en rätt vacker panel. Salen gör för öfrigt ett präktigt intryck med sitt kassetterade tak, sin gamla gröna

Skyttemuren.

kakelugn och sina snidade dörrar. På väggarne hänga porträtt af de tre första Vasarne — att Erik XIV också är med, tyder ju på att Johan III sannolikt icke residerar i slottet för närvarande! I det angränsande mindre rummet, till hvilket vi nu begifva oss, finna vi en väldig spisel, som synes böra kunna ge rum för en riktigt ordentlig familjebrasa. Väggarne i detta rum äro prydda med gobeliner af mycket ålderdomligt utseende med bilder från Jakobs historia. I detta såväl som i de förut passerade rummen finnes en del möbler af högt värde, både i ett och annat afseende, hopbragta från skilda håll.

Sedan vi från det sist nämnda rummet utkommit i en förstuga, prydd med skulpterade figurer, kunna vi ej komma längre. Resten af slottet är afstängd för besökande, d. v. s. oinredd. Nå, vi äro i alla fall belåtna med hvad vi fått se i denna konungaborg för en sommar och stiga nedför vindeltrappan, som för oss åter ned på borggården, nära nog vid samma plats, där vi genom slottsporten gjorde vår entré å denna.

Nu begifva vi oss åter ut samma väg vi kommo; ty vi lämna naturligtvis icke »Gamla Stockholm» på en stund ännu. Vi taga nu vägen upp mot Smedjegatan förbi gillestugan, följande den längs skyttemuren ledande gränden, helt familjärt benämnd Peder brokikares gränd. I murens nischer under skärmtaket står en del mycket underliga och ålderdomliga artilleripjäser, slangor och fältstycken, hvilande på särdeles primitiva lavetter. Tvifvelsutan föreföllo dessa pjäser 1500-talets människor mycket fruktansvärda — hvad skulle de månne säga, om de kunde stiga upp ur sina grafvar och betrakta en af våra moderna, eleganta, men förfärligt ödeläggande fästningskanoner?

Under vår vandring har det blifvit sent — kvällens skymning smyger sig sakta öfver den ålderdomliga staden, det blir skumt i gränderna, där efter hand moderna glödlampor tändas i de gammalmodiga lyktorna, som hänga i rep tvärsöfver gatorna, en anordning som man ännu i dag kan få se i en och annan mera efterblifven småstad. Från öfre våningen i S:t Gertruds gille tränga genom de öppna fönstren tonerna af en mässingsorkester, som trakterar publiken med de glada melodierna ur Verdis »La Traviata», och från »Gyllene Våfflan» uppe i Stålsgränden höres gnisslet af en fiol och klunkandet af en harpa, de små italienarnes aftonkonsert. Och rätt hvad det är ljuder uppe från Trångsund säckpipans gälla musik, skärande in i »La Traviatas» valsmelodier och de veka tongångarne i »Näckens polska».

Vi draga oss uppåt Stortorget och lyckas eröfra ett ännu ledigt bord utanför Rådhuskällaren — man har nämligen kommit så långt i civilisation i »Gamla Stockholm», att man helt obesväradt förfriskar sig midt på stadens torg. Vi skola naturligtvis, vi som alla andra, åse »det stora slagsmålet», so

hvarje afton utspelas här till publikens »höga plaisir». Slagskämparna här ha dock, i motsats till hvad regeln eljes är bland den sortens folk, den egenheten, att de slåss på bestämdt klockslag, — vi få således vänta ännu en god stund, hvarunder allt mer och mer folk strömmar in på torget och ställer upp sig kring den för slagskämparne afröjda platsen framför rådhuset.

Ändtligen höra vi de sista energiska appläderna från »Lustige theatern» eka nere i Svartmangatan och teaterpubliken kommer myllrande ut på torget. Ännu ett par minuter, och

Bykyrkan.

så kommer en skara högröstade krigsknektar tågande i spridd ordning nedifrån Skomakaregatan, tränga sig igenom folkhopen och slå sig utan krus ned vid det stora bordet. Nu börjar ett muntert dryckeslag under glam och bägarklang. Konungens officerare äro vid godt humör i afton. Plötsligt springer en af dem upp på bordet och föredrager »Soldatgossens visa». Allmänt jubel. En annan, äggad af bifallet och eldad af vinet, följer exemplet och sjunger om, huru »i Finland där åto vi rofvor och gröt», och när han kommer till strofen:

»men påfven han bad oss att draga för hin,
vi kysste hans nunnor och drucko hans vin»,

då jubla knektarne och skratta med full hals och sätta sina bägare i bordet, så att det sjunger efter det, under det de med hela kraften af sina lungor stämma i refrängen.

Bollhusteatern.

Plötsligt börjar man märka, att det är si och så med sämjan de bålde knektarne emellan. Stickord och mustiga repliker växlas, knytnäfvar slängas i bordet — då söker en försonlig själ återställa den hotade harmonien genom att äntra upp på bordet och stämma upp »Du gamla, du friska». Det tar skruf — för en stund. Stojet tystnar, refrängen sjunges med tämligen god andakt och sångarens »lefve Sverige!» ledsagas

af ett kraftigt; unisont hurrarop. Men ögonblicket därpå är grälet i full gång igen. Plötsligt öfvergår man till handgripligheter, värjorna flyga ur skidorna, klingorna korsas, — *en garde!* — det gäller lifvet. Bord och stolar vräkas kull, man hör genom skriken och ropen slamret af de hvarandra korsande svärden, motståndarne angripa hvarandra med ett ursinne, som ger leken illusion af en blodig verklighet. Så hör man plötsligt öfver larmet ett rop: Vakten kommer! Robusta och skäggiga tränga sig de bistra knektarne i harnesk och stormhufvor in på de stridande — några af dessa gifva sig genast, andra sätta sig till ursinnigt motvärn och nedkalla död och förbannelse öfver ordningsmakten, men slutligen öfvermannas äfven de och föras bundna bort för att buras in i vakttornet, i afvaktan på dom och ransakning. Spektaklet är slut och publiken troppar af.

Som en kuriositet torde böra i förbigående nämnas, att det händt icke en, men flere gånger, att mera naivt anlagda åskådare tagit slagsmålet så allvarligt, att de varit betänkta på att intervenera. De agerande böra ha all anledning att känna sig smickrade af denna omedvetna kritik.

Klockan närmar sig 11, den tid, då allt skall stängas inom utställningen. »Gamla Stockholm» börjar bli folktomt, vi begifva oss nedför den skumma Smedjegatan och passera öfver broarne. Ännu en gång vända vi oss om för att kasta en afskedsblick på denna gengångarstad, och se! — där ligger den gamla Vasaborgen öfvergjuten af en bländande ljusflod, omgifven af mörka gaflar, murar och torn, ett sagoslott i — elektriskt månsken.

XIII.

Industrihallen.

Fjärde dagen.

Vi slutade sist vår promenad i södra galleriet vid utgången. I dag skola vi till att börja med äntra upp på södra läktaren, för att se, hvad där kan rymmas.

Vi välja trappan till vänster. Redan i denna möter oss en utställare, nämligen en ståtlig flaggdekoration från *A. G. Strindberg,* Stockholm.

Uppkomna börja vi vår granskning närmast intill den danska delen af läktaren. Där fängslas vår uppmärksamhet först af ett litet skåp med vackra snörmakeriarbeten från *A. A. Stauss,* Stockholm. Bredvid har *Aktiebolaget Svenska korsettfabriken* (Jansson & C:o), Stockholm, en mycket tilltalande monter i hvitt och guld, innehållande en samling utsökt vackra korsetter. De må med rätta kallas pinoredskap och utdömas af hälsoifrare, men dessa intima plagg kunna vara förledande vackra, det ser man bäst här. I den bredvidstående smakfulla montern utställa *A. Ericsson & C:o,* Stockholm, utom täflan en förträfflig kollektion af hattar, såväl uniforms- som civila.

P. Ljungdahl, Falun, utställer en vacker och af uppmärksamhet förtjänt kollektion af herr- och damkappor. En ännu större och särdeles vacker utställning är den bredvidvarande af herr- och damdräkter samt ytterplagg af mot regn, fläckar och

mal impregnerade tyger från *Hygieniska magasinet för dam- och herrskrädderi,* Stockholm.

Karlskrona trikåfabrik, hvars fabrikat vi därnäst gå att betrakta, har all heder af sina tillverkningar, hvilket äfven kan sägas om *Ellen Johanssons,* Stockholm, lilla nätta utställning af

Svenska korsettfabrikens monter.

broderi i guld och å sammet. *Stockholms plymfabrik* (Ahnfelt), Stockholm, utställer en särdeles vacker och af damerna mycket uppmärksammad och beundrad samling plymer, och *Sigrid Berg,* Stockholm, bör icke ha någon anledning att frukta det någon går förbi hennes lilla nätta utställning af utsökta guldbroderier.

A. Hakon Bruun, Stockholm, utställer ett större skåp med pälsvaror och mössor, synbarligen förstklassigt fabrikat. Firman uppger sig för öfrigt innehafva Sveriges största etablissement i branchen. Något stort etablissement är det däremot icke, som *Carolina Hafström*, Stockholm, disponerar, det synes tillräckligt redan af den lilla väggmontern, hvilket icke hindrar att hennes fabrikat af handsydda kokarder är verkligen förtjänt af uppmärksamhet. Samma omdöme kan fällas om de vackra snörmakeriarbeten *Gust. Barthels*, Göteborg, utställer, äfvenså om *Carl Graucobs,* Stockholm, utställning af herrhattar. Gulddragarefirman *C. J. M. Fyrwald & C:o*, Stockholm, uppträder med en liten utsökt fin monter, innehållande i dubbel bemärkelse lysande prof på guldbroderier.

I nästa monter få vi göra bekantskap med en af Stockholms förnämste hattmakare, *A. F. Bodecker*, eller rättare med hans fabrikat, som är helt enkelt förträffligt. Strax bredvid presenterar *Skandinaviska järnsängsfabriken,* Stockholm, dels en liten samling modeller till sjuksängar, dels en stor utställning af utmärkt vackra järnsängar och järnmöbler, däribland man särskildt fängslas af en särdeles elegant hvilstol.

Sedan vi besett *Aktiebolaget Borås' mekaniska gummiväfveris* förtroendeväckande utställning af skoresårer och gummiband, komma vi till en liten, men naggande god utställning af järnsängar från *Stockholms järnmöbelfabrik.* Därifrån öfvergå vi till skärskådandet af en samling trefliga paraplyer och parasoller från *Jepsens paraply- och parasollfabrik*, Göteborg, och dragas därefter med magnetisk makt till *Alma Fahlströms*, Stockholm, utsökt läckra utställning af klädda damhattar. Sannerligen vi längre undra på, att Evas döttrar kunna låta hänföra sig till både tårar och dåndimpar, ty den dam, som fått en sådan hatt på sin hjässa, kan tryggt bedyra, att Salomo i all sin härlighet skulle jämmerligen stukats vid en jämförelse.

Icke fullt så lysande, men ändå vacker i sitt slag är den stora kollektion af trikåvaror, enklare och finare, som utställes af *Valdemar Borglund*, Stockholm. Denna fabrik räknar sina anor ända från år 1800, hvilket ju är en så god rekommendation som någon för fabrikatet. En gammal stockholmsfirma

är äfven den 1825 grundlagda hattmakerifirman *P. Söderström & C:o,* som med sina här utställda eleganta cylindrar och glänsande uniformshattar visar, att den ingalunda lider af någon ålderdomssvaghet.

Sedan vi i förbifarten kastat ett öga på *A. Rubenssons,* Stockholm, mätkäpp, en vanlig käpp med handtag i form af en måttbandshylsa, slitas vi mellan två lika praktfulla korsettutställningar, den ena från *Fabriksaktiebolaget Andersson & Mark*, Göteborg, den andra från *Aktiebolaget Korsettfabriken,* Kristianstad. Med fägnad anteckna vi bland »pinoredskapen» en tingest, som kallas hvarken mer eller mindre än sundhetskorsett.

En stor kollektion af alla slags skodon, elegant och synbarligen äfven solidt arbete, utställes af *A. F. Carlssons skofabrik,* Venersborg. Icke kvantitativt, men kvalitativt jämförlig är den lilla skodonsuppsättningen från *Olof Sjöberg*, Stockholm. Liten, men naggande god är också stockholmsfirman *Rörström & C:is* utställning af uniformsmössor, och om *C. A. Hähnels*, Stockholm, utställning af snörmakerier icke heller är så stor, så ersättes detta i rikt mått af det präktiga och smakfulla arbetet.

Nu ha vi åter en snörlifsutställning, denna gång från *Franska snörlifssömmeriet,* Stockholm, äfven det presterande vackert arbete. Näste man är en stockholmsperukmakare *Carl Lundh*, som utställer peruker, hvilka sannerligen böra kunna pryda upp en kal hufvudskalleplats. *F. Trané,* Stockholm, har en liten kollektion finare skodon — »af egen tillverkning» heter det i katalogen — och en västeråsskomakare *A. Sjösthen* utställer engelska kängor med skinngaloscher och reformklackar.

Utställningarna häruppe äro verkligen ordnade à la »olla podrida», ty bäst som vi äro inne på vällofliga skomakeriyrket träffa vi på t. ex. — konstgjorda blommor. Så möter oss nu en ovanligt vacker liten utställning af artificiella blommor från *Ida Haglind,* Stockholm, och så stöta vi återigen på en skodonsutställning, denna gång från *Skotillverkningsaktiebolaget* (Joseph Asch & C:o), Landskrona. Därefter följer en vacker kollektion af skinnvaror, tröjor, hängslen, gördlar o. s. v., från *Ch. Arndtz,* Stockholm. *Gårda skofabriks aktiebolag*, Göte-

borg, utställer en större kollektion finare och gröfre skodon, synbarligen godt arbete, och *C. J. Cato*, Upsala, behöfver ej heller frukta att hans lilla kollektion skall kasta någon skugga öfver skomakeriyrket.

Sedan vi tagit notis om de fysiologiska skodon, som utställas af *C. P. Höglander*, Stockholm, komma vi till den stora och af särskild uppmärksamhet förtjänta utställning som *Norrköpings trikåfabrik* anordnat. Firmans specialitet är finare herr- och damartiklar af siden, ylle och bomull, och det är verkligen vackra saker här presteras.

I ett stort hyllskåp vid väggen har *Malmö skofabriks aktiebolag* arrangerat en särdeles fyllig exposition af sina tillverkningar, hvilka, af utseendet att döma, både i form och kvalitet ej lämna rum för några anmärkningar. Att lästmakaren gärna håller sig till skomakarne är naturligt, hvarför det icke förundrar oss, då vi nu påträffa ett skåp fullt med formfulländade, skinande nya läster från *E. J. Elins lästmakeri,* Västerås. Fröken *E. C. Sebenius*, Arvika, utställer ett helt skåp fullt med nätta barnskor i lappfason. Och nu ha vi återigen en blomsterutställning — *Amalia Lindströms,* Stockholm, kollektion af artificiella blommor. Därefter komma åter tre skomakare, som slagit sig ihop till ett »collegium», nämligen *August Nyström*, Lugnet, Östersund, *C. W. Schütze,* Källhagen, Stockholm, och *Lars Ekberg*, Göteborg, — aktningsvärda arbeten, men just ingenting mer. Detta kan ock sägas om *C. O. Nyströms,* Gammelstad, utställning af lappskor och lappkängor, äfvensom om de skomakeriarbeten, som representera *Aug. Lundmark*, Skellefteå, *F. N. Jonsson,* Umeå, och *J. A. Johansson,* Tallsjö, Fredrika. Mera uppmärksamhet tilldrager sig en annan norrländsk skomakare *G. H. Sjöstedt,* Haparanda. Denne utställer en stor och sevärd kollektion af finare broderade och pressade norrlandspjexor, d. v. s. i lappmodell.

Sedan vi som hastigast beskådat en del skodon, utställda af *P. A. Engblom*, Örnsköldsvik, *Aug. Ericsson*, Gefle, och *Anders Johansson*, Segentad, Mellgården, samt äfven kastat en blick på den lilla glaslådan med mösskärmar från *Bley & C:o*, Uddevalla, stanna vi en stund framför *Th. Schiötts* stilfulla ut-

Interiör af Industrihallen från orgelläktaren.

ställning af praktfulla konstgjorda blommor, så förvillande lika naturliga, att det blott är doften, som fattas.

Plötsligt träffa vi på ett par utlöpare från musikvärlden därnere, som klättrat hit upp. Vi ha först ett orgelharmonium från firman *K. A. Andersson* i Stockholm, ett i åtskilliga hänseenden märkligt instrument, bland annat däri, att det är det största orgelharmonium, som någonsin blifvit tillverkadt, försedt med ej mindre än 30 genomgående stämmor, fördelade på 3 manualer och pedal samt 29 register. Orgeln är äfven försedd med ett klockspel, som, skött af en öfvad spelare, klingar ganska verkningsfullt. Instrumentet företer för öfrigt flere nya och tidsenliga förbättringar, som emellertid svårligen kunna intressera eller förstås af andra än fackmän, och arbetet i sin helhet — inberäknadt instrumentets yttre — länder firman till största heder.

En ännu större orgel, en kyrkorgel, utställes af den ansedda orgelbyggarefirman *P. A. Åkerman & Lund*, Stockholm. Det väldiga instrumentet har sin plats midt på läktaren, ofvanför Militärekiperingsbolagets utställning, och bildar med sitt kolossala skåp och sina glänsande pipor en, nedifrån sedd, ganska effektfull fonddekoration. Instrumentet är i alla afseenden ett förstklassigt arbete och vittnar om att den firma, från hvilken det utgått, står på höjden af teknisk och konstnärlig skicklighet. Vissa tider spelas instrumentet, och då har alltid den musikaliska publiken en högtidsstund.

Nu praktisera vi oss genom en smal gång bakom orgeln öfver till andra sidan af läktaren, där vi först träffa på en samling smakfulla tafvelramar från *Norrköpings träförädlingsaktiebolag*, antydande att vi kommit in på möbelindustriens område. Innan vi emellertid fördjupa oss i träförädlingsstudier, måste vi kasta en blick på det stora glasskåp, hvaruti *Fredrika-Bremer-förbundets dräktreformförening*, Stockholm, utställer prof på reformerade underkläder för det täcka könet. Sagda förening kämpar en energisk, men ojämn strid för en mera hygienisk kvinnodräkt, framför allt riktad mot snörlifvet. Här ser man en mängd plagg, afsedda att förverkliga idealet af en kvinnlig underdräkt, och med den lilla sakkunskap, vi våga tillerkänna oss i dylika ting, få vi tillstå, att vi finna dem

mycket praktiska. Plaggen hör emellertid till den del af damtoaletten, som i hvardagslag är undandragen offentligt beskådande, hvarför vi både känna och se, att de damer, som gå oss förbi, kasta sneda blickar på oss och anse oss, såsom tillhörande det mindre täcka könet, obefogade att närmare granska dylika ting. Vi lämna då, i det lugna medvetandet om renheten i våra afsikter, skåpet åt damerna och gå vidare.

Nu är det, som sagdt, träförädling eller möbelindustri, som lägger beslag på vår uppmärksamhet. Här ha vi t. ex. en utställning af vackra skulpterade fodral för ur och musikinstrument etc. från *H. Sackmanns snickerifabrik*, Linköping. *Martin Ekström*, Stockholm, utställer en byrå med rätt nätta lackeringar i japansk stil, och *C. M. Danielsson*, Björkmossa, Virserum, låter sig representeras af en vackert skulpterad salsbuffet af ek. *Pehr Sandbergs möbelfabrik*, Linköping, utställer en sekretär af päronträ med diskreta guldornament, och *Svenska mått- och tumstocksfabriken*, Göteborg, företer prof på fällsängar, hvilka förefalla vara mycket praktiska för ambulerande personer, som af nödtvång eller smak vilja på sig tillämpa det skriftordet: »Tag din säng och gack!» En smed, *G. A. Lundgren*, Malmby, har jämväl sökt visa sin skicklighet i snickeri — resultatet, en fanerad chiffonier, har dock blifvit tämligen oansenligt. *Bröderna Eriksson*, Arvika, utställa en ekbuffet, som icke är så illa; däremot måste vi beteckna deras väggursfodral som, lindrigt sagdt, en excentricitet. Invid väggen vid västra trappan exponerar *Hagaryds fanérsitsfabrik*, Nässjö, en vacker kollektion perforerad fanér och *K. A. Karlsson*, Stockholm, utmärkta prof på amerikansk polering. *O. J. Schön*, Nyköping, utställer patenterade kontors- och pianostolar — patentet ligger, efter hvad vi kunna förstå, i metallfötterna.

Ett litet nipperskåp med inläggningar länder *J. Alf. Odén*, Stockholm, till all heder, och den af *Petter Nilsson*, Stockholm, utställda apotekshyllan är ett både vackert och välgjordt arbete. I än högre grad gäller detta om ett af *A. W. Löfgren*, Örebro, utställdt präktigt skulpteradt salongsskåp. *Nicklas Danielsson*, Lindome, har ett icke vidare anmärkningsvärdt dokumentskåp; så mycket mer frestas man att betrakta de vackra prof på målning och lackering samt restaurering af

gyllenläder, som *W. Alb. Wahlberg*, Stockholm, utställer. En liten byrå med mosaikinläggningar, utställd af *H. Lange*, Stockholm, förtjänar också uppmärksammas, bl. a. därför att mosaiken, enligt utställarens uppgift, är hopsatt af en 13-årig ämnessven.

Ett rätt nätt herrskrifbord med inläggningar, utställdt af *Carlsson & Wahlstedt,* Motala, förtjänar uppmärksamhet, äfvenså de skulpterade föremål *Josef Peterson,* Ekenäs, Åsheda, utställer. *Hagafors' stolfabrik,* Hook, exponerar ett antal stolar och soffor, tydligen fabrikstillverkning, men en ganska aktningsvärd och solid sådan. Detta torde äfven kunna sägas om de tillverkningar *Brattbäckens stolfabrik*, Tåsjö, företer, ehuru formerna äro nästan för enkla och anspråkslösa.

Leonard Svensson, Lilla Finnebo, Gusum, utställer en — rockafdragningsapparat, en liten på väggen fastsatt tingest, som vi i den här rådande tropiska värmen känna stark frestelse att praktiskt försöka, och vore det icke för den utvärtes anständigheten, så . . . I stället gå vi att beskåda de högst inventiösa sängtillställningar, som utställas af *Joh. Andrén,* Norrköping, den ena hopfällbar till ett paket, således nära nog ett moderniseradt motstycke till gubben Odens bekanta skepp. Den andra sängen ter sig helt oskyldigt som en vanlig byrå, men fäller man ned klaffen, befinnes byråns resurser utgöra så godt som en hel sängkammarmöbel, nämligen säng, toalettspegel, lavoar och skrifbord. Denna sängtyp torde dock näppeligen ha något praktiskt värde annat än i de undantagsfall, då man förfogar öfver ett för en vanlig säng med tillbehör knappt sängkammarutrymme.

Tidaholms bruks aktiebolag utställer, förutom sportkärror, sparkstöttingar, trädgårdsstolar, en mekanisk bokföringspulpet, brefpappersskåp och bokhyllor, vackra och välgjorda arbeten, En matsalsmöbel af ek från *J. G. Sparf*, Skirö, företer intet särskildt anmärkningsvärdt, däremot är den sekretär, som utställes af *Per Larsson,* Östersund, onekligen ett vackert arbete, hvilket äfven kan sägas om *A. Lindskogs,* Jönköping, skrifbord och buffet. *Bröderna Lindhé,* Hvetlanda, utställa diverse ekmöbler, på hvilka synbarligen ett omsorgsfullt arbete blifvit nedlagdt; dock skulle man vilja anmärka en viss stillöshet

Om *Östhans Olaf Olssons*, Transtrand, hvardagsmöbler är ingenting att säga, däremot är ett anmärkningsvärdt godt och förståndigt arbete nedlagdt på det stilfulla kabinettsskåp, som utställes af *C. A. Johansson*, Vexjö. *Tranås möbelfabriksaktiebolag* representeras af en rikhaltig kollektion enklare och dyrbarare möbler, däribland ett luxiöst damskrifbord till

Antonio Bellios stuccatur.

det nätta priset af — 1,000 kr. I samma afdelning äro äfven ett par andra Tranåsfabriker representerade: *Tranås måleri- och träjörädlingsaktiebolag*, *Tranås norra stolfabrik* och *Tranås snickerifabrik*.

Nu äro vi framme vid väggen till norska afdelningen, å hvilken *Maria Hallén*, Höganäs, visar gardiner och rumspanel i

skånsk allmogestil. Framför denna står en större välgjord biljard, utgången från *Alb. Blichfeldt,* Malmö. I det vi nu göra en återgående rörelse mot midteltrappan, träffa vi först på ett vackert skulpteradt skåp från *Emil Trolin,* Schebo, Edebo, samt en särdeles tilltalande kollektion af präktiga speglar och förgyllda arbeten från *J. Gustafsson,* Stockholm. *Linder & Johansson,* Skellefteå, utställa ett elegant salongsskåp af ebenholts, och *P. A. Eklund,* Umeå, representeras af en vacker buffet af ek. Sedan vi kastat ett öga på en toalettbyrå med mosaikinläggningar, utställd af *Carl Andersson,* Kärrfallet, Krosshyttan, äro vi färdiga med läktaren på denna sida och begifva oss ned genom västra midteltrappan, stannande en stund i trappafsatsen för att beundra det af *Antonio Bellio,* Stockholm, exponerade praktfulla stuccaturarbetet till konungens trappa i nya Operahuset.

Nedkomna begifva vi oss bort till södra ingången, där vi slutade föregående dags vandring. Vi finna där en utställning med salustånd från *S. Josephsons,* Stockholm, rosettfabrik samt en vacker kollektion af slipade kristallspeglar och folieradt spegelglas från *P. A. Carlsson,* Stockholm. Men innan vi taga det här sig öppnande sidogalleriet i betraktande, måste vi göra en afstickare bort till den under och bredvid trappan varande afdelningen. Här finna vi då längst inåt hallen en salongsinteriör och en sängkammarinteriör, jämte dithörande möbler utställd af *A. Kindbergs möbelarkitektbyrå,* Stockholm. Den ena i prydlig rococo är verkligen lika nätt som tilltalande; den andra i någon slags empirestil förefaller oss däremot med sin gräddfärgade ton mera kuriös än vacker.

Aktiebolaget Frigga: Friggamagasinet, Stockholm, har bredvid ordnat en stor utställning af alla slags möbler, porslin, glas, arbeten af mässing och sten o. s. v., kort sagdt, ett formligt bosättningsmagasin, fylldt af i allmänhet stilfulla saker, många af dem hänförliga till konstindustri. I gången under trappan utställer, utom täflan, fru *Thora Kulle,* Lund, en rikhaltig kollektion konstväfnader och broderier i dessa färgrika och egendomliga skånska allmogemönster, som på senare decenniet blifvit så moderna öfver hela landet.

Vid trappväggen har *Wallbergs fabriksaktiebolag,* Halmstad, anordnat en större utställning, af alla slags filt, maskinfilt, mattfilt, filtskor, filtrerfilt, förpacknings- och isoleringsfilt, polerskifvor o. s. v., med få ord: en hög grad representativ och erkännansvärd profkollektion.

Friggamagasinets utställning.

Nu bege vi oss in i den lilla tämligen undangömda och skumma vrån under trappan. Till vår öfverraskning finna vi här i skymundan flere utställningar, som långt mer än åtskilliga andra skulle förtjänat att uppställas därute i klara dagern och vid allmän stråkled. Här är det nästan tur att man träffar på dem, om man händelsevis kommer att passera den lilla sidogången ut till galleriet.

Först absorberas vår uppmärksamhet af några utsökt vackra marmorimitationer från *Per Malmén*, Stockholm, så mästerligt illusoriska, att till och med det mest öfvade öga kan låta sig bedragas. Det finns en anekdot om en målare, som kunde på trä imitera marmor så förvillande lika, att imitationen till och med sjönk i vatten — om någon i verkligheten skulle kunna utföra detta konststycke, vore det utan tvifvel hr Malmén. Dessa imitationer ha också bland kännare väckt den största uppmärksamhet. En icke mindre smickrande sådan har ägnats den vackra reliefmålade dörr, samme utställare exponerar.

Längst in i hörnet finna vi en riktigt rar utställning från *C. H. Benckert J:or*, Stockholm: ett präktigt bord i 17:de seklets stil samt charmanta paneler, afsedda för grefve von Hallwyls nya hus vid Hamngatan, konstnärligt och fint alltigenom och en verklig heder för den utställande firman, som här visar hvad artistisk smak i förening med högt uppdrifven yrkesskicklighet kan åstadkomma.

Som en utgrening från väfveriindustrien träffa vi plötsligt på en rätt snygg monter, å hvilken *Häggådalens mek. linneväfveri, Rudolf Andréen*, Kinna, utställer en mängd vackra prof på damastduktyger och handduksdräll. En annan utgrening, nämligen från *Svenska slöjdföreningens* i tornrummet i Nordiska museets tillbyggnad inrymda utställning, upptager platsen bredvid. Det är en af artisten Nils Kreuger målad möbel, tydligen en länk i de famlande försöken att skapa en s. k. svensk stil. Äfven med fara att anses hädiska eller rent af inkapabla att förstå det sköna i konsten, våga vi uttala den vissa öfvertygelsen, att målet i fråga aldrig kommer att nås på den här inslagna vägen. Hvad man i vår tid förnämligast fordrar, komfort och nobless, motsvaras ytterst litet af dylika efterhärmningar af allmogebohag och allmogestil. Sådana möbler passa för öfrigt endast i särskildt därtill inrättade rum och kunna följaktligen endast bli ett privilegium för sådana, som ha råd att kosta på sig dylika små kuriositeter, därför att de tillfälligtvis äro moderna.

Sedan vi rättvisligen ägnat vår beundrande uppmärksamhet åt de präktiga förgyllararbeten — trymå, damskrifbord,

kandelabrar och ramar — som utställas af *C. L. Schönow & C:o,* Stockholm, kunna vi begifva oss ut i södra galleriet.

Närmast vid ingången finna vi en sängkammarmöbel från *E. J. Sundstedt*, Norrköping. Arbetet är synbarligen mycket omsorgsfullt och skulle äfven i estetiskt hänseende hålla måttet, om det icke skämdes af toalettens obehagligt verkande marmorspegel. *Eskil Jonssons*, Jönköping, matsalsmöbel af ek är däremot ett arbete, som man i allo kan skänka sitt gillande; här finnes äfven en tydlig stilriktning genomförd, hvilket långt ifrån alltid är fallet med möbelutställningarna från landsorten.

En bekant stockholmsfirma, *Robert Ditzinger*, presenterar en elegant och tilltalande utställning af sängar och sängkläder, mattor, möbeltyger, gardiner m. m., idel saker, som böra i hög grad fresta lusten för litet hvar att sätta eget bo. *Åtvidabergs snickerifabrik* representeras af ett amerikanskt skrifbord samt en ekpanel, solida och välgjorda saker, och norrköpingsfirman *Joh. Aug. Lindell & Söner* utställer en i alla hänseenden präktig salsmöbel af ek i fornnordisk stil, utgörande en verklig heder för firman. Vid innerväggen midt emot har *Aug. Anderson,* Stockholm, ordnat en charmant kollektion af speglar, piedestaler, ramar och andra förgyllarearbeten, dokumenterande både smak och skicklighet.

Nu underrättas vi af en öfver gången uppsatt skylt, att vi skola få göra bekantskap med *Stockholms möbelsnickare.* Den förste af dessa är *A. Lagerberg,* som uppvisar två rumsinteriörer. Den ena af dessa är möblerad i allmogestil, och vi kunna icke hjälpa att vi ej lyckas värma upp oss till något intresse för denna stil, trots det arbete, som synbarligen nedlagts på de olika möblerna. Vida bättre tilltalar oss då den motstående empiremöbeln, som verkligen är både stilfull och vacker — det enda man skulle vilja anmärka är det något för rikliga användandet af beslag. Möbeln har ett särskildt intresse därigenom, att den förfärdigats af ett vackert brunrödt afrikanskt träslag, kalladt padouk, på hvilket prof utställes.

A. Lundmark, utställer fina prof på träskulptur, såsom ramar, klockfodral o. s. v. I en gemensam afdelning midtemot ha en snickare, en tapetserare och en målare slagit sig ihop i broderlig sämja. Den förstnämnde, *J. R. Östergren*, presen-

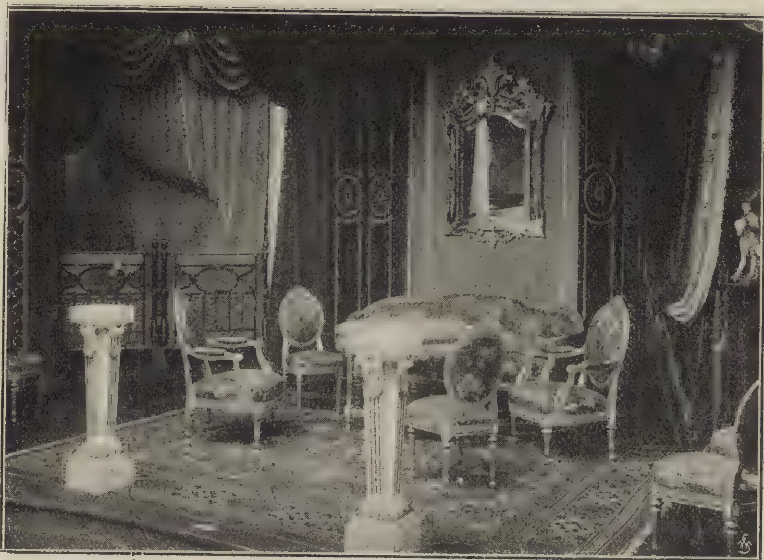
terar ett vackert bokskåp och skrifbord, tapetseraren, *Vilh. Andersson*, visar erkännansvärda prof på möbelstoppning och dekorationsarbeten, under det att rumsinteriören i öfrigt är smyckad med alstren af den tredje i triumviratet, rums- och dekorationsmålaren *Axel Fallgren.*

En fin utställning är den, som *Alf. Mattson* presenterar, bestående af prydnads- och konstmöbler och föremål af olika slag. I nästa afdelning finna vi återigen en liten samling yrkesmän, som förenat sina krafter. Här ha vi t. ex. ett särdeles vackert mekaniskt matbord enligt nytt förbättradt patent från *C. R. Söderman,* två läckra små byråar i rococo- och Louis XVI:s stil från *G. A. Petersson,* eleganta spegelramar från *Aug. Bergin & C:o* (trymå i rococo) och *Claës Hultberg*, charmanta prydnads-ekskåp i renässans från *Aug. Åkerblom,* ett prydligt lavoarskåp från *Pehr Larsson* samt slutligen ett vackert skulpteradt pianino bärande det välkända firmanamnet *Frankel & C:o.* Snedt emot på innerväggen exponerar *Jul. Wagner* förträffliga träimitationer, hvilka i ovanligt öfvertygande grad predika den gamla satsen att »skenet bedrager», i det att nämligen själfva materialet endast utgöres af furubräder.

En af de största och vackraste utställningarna inom Stockholmsafdelningen gå vi nu att göra bekantskap med, nämligen *Carl Johansons* tre stilfulla rumsinteriörer. Den ena utgöres af en salsmöbel af ljus ek, både smakfull och originell. Om möjligt ännu ståtligare ter sig en förmaksmöbel i modern engelsk stil, icke denna tunga, solida, man vanligen får göra bekantskap med under detta namn, utan en lätt och glad och på samma gång verkligt nobel. Skrifrumsmöbeln af mahogni är äfven ett i alla afseenden förstklassigt arbete. Interiörerna prydas ytterligare af vackra tak, målade af *Carl Grabow* och med gipsornament af *Axel Notini,* hvilka äfven på andra håll inom utställningen dokumentera sin erkända smak och skicklighet.

Firman *Myrstedt & Stern* har äfven all heder af sin utställning: en läcker förmaksmöbel i Ludvig XV:s stil, som gör ett på samma gång artistiskt och hemtrefligt intryck. Denna firma har genom anställandet af ypperliga dekoratörer med ar-

tistisk smak och gedigna kunskaper samt skickliga arbetare gjort ofantligt mycket att höja smaken och fordringarna på komfort och elegans, hvilket vi anse vara ett godt verk, it) att därmed äfven måste följa en motsvarande utveckling af konstindustrien. Det bör tilläggas, att den stilfulla rumsinteriören är helt och hållet firmans eget arbete.

Myrstedt & Sterns utställning.

Firman *F. U. Aspengrén* utställer en biljard, som med rätta tillvinner sig uppmärksamhet äfven af andra än dem, som specielt intressera sig och förstå sig på dylika möbler och deras rätta användning. *Henricsson & Söderström* representeras af en till stilen tämligen blandad kollektion möbler, hvilken emellertid dokumenterar erkännansvärd yrkesskicklighet. Slottssnickaren *L. O. Löfmark* åter har en, minst sagdt, ypperlig utställning af diverse möbler, hvars fina inläggningar man i synnerhet tvingas att beundra. Särskildt fäster sig uppmärksamheten vid ett smakfullt snidadt skåp af ebenholts.

En ej blott i fråga om storleken utan äfven till beskaffenheten ovanligt vacker utställning är den, med hvilken *Aktiebolaget Carl P. Svensson* är representerad. Den är indelad i

tre rumsinteriörer, den första i nobel empirestil; den andra en något grotesk, men på samma gång treflig och glad förmaksinredning à la chinois med möbelbeklädnader och draperier af figurrikt sidentyg. Den tredje interiören går tydligen i den moderna engelska stilen och är ett vackert prof såväl på denna som på ett utmärkt arbete öfver hufvud taget. Om det hela kan tryggt sägas, att det är en exposition som fäster sig i minnet både genom sin smak och sin gedigenhet.

I det förstnämnda rummet exponerar fröken *Augusta Lundin* en elegant hofdräkt, som väcker allmän beundran — ja, hvad det täcka könet beträffar är det för litet att tala om beundran, hänryckning är rätta ordet. Dräkten, som verkligen är ett praktstycke i ordets fulla bemärkelse och tillverkad för grefvinnan Stephanie von Wedel, uppbäres af en ovanligt lyckad docka i kroppsstorlek, i förvillande grad lik den populära grefvinnan.

C. E. Jonsson gör sig bemärkt med en vacker matsalsmöbel i engelsk stil samt en verkligt delikat skrifbordsmöbel i empire, vittnande om att denna firma både i artistisk smak och yrkesskicklighet nått en hög ståndpunkt.

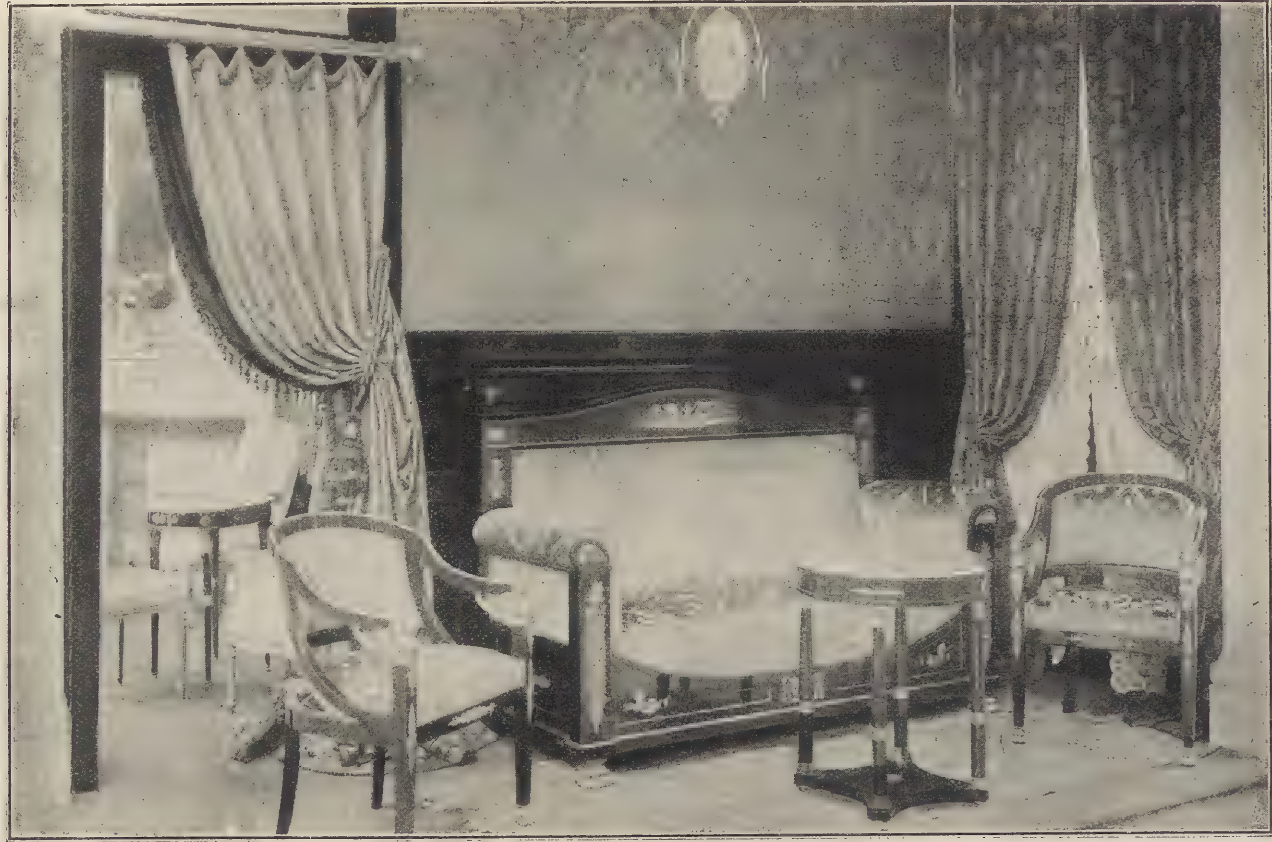
C. O. F. Widén och *Knut Edberg* utställa tillsammans en skrifrumsmöbel af ek, verkligt vackert och gediget arbete, hedrande de båda tillverkarne. Rumsdekoreringen är här utförd af *E. H. Cederlund,* som jämväl förtjänar ett lifligt erkännande.

Den empiremöbel, som exponeras af *S. A. Kjellgren*, är i och för sig ett synnerligen aktningsbjudande arbete, men skämmes något genom öfverlastning af detaljer. Den vackra rumsinredningen är utförd af *S. W. Rubensson.*

Max Sachs' aktiebolag är en af hufvudstadens yngsta, men långt ifrån obetydligaste möbleringsaffärer. Om det senare kan man öfvertyga sig blott genom en blick på de två gedigna och stilfulla rumsinredningar, firman utställer. Särskildt utmärker sig den utställda empiremöbeln för en nobel och anslående stiltrohet, och utställningen i sin helhet bär vittnesbörd om hvad konstnärliga intentioner i förening med en anmärkningsvärd handtverksskicklighet förmå åstadkomma. Den utställande firman har redan gjort en verklig succès, och skall

Aktiebolaget Max Sachs' utställning.

Aktiebolaget Max Sachs' utställnlng.

säkerligen efter de prof den visat här på utställningen blifva satt i tillfälle att i ännu vidsträcktare grad dokumentera sin kapacitet.

J. R. Almgrens möbler göra äfven sin mästare all heder, icke minst genom det förträffliga inläggningsarbete, som presteras. I samma afdelning utställer *Claës Hultberg* några i mer än en mening lysande speglar och förgyllarearbeten samt *Alb. Janzon* utmärkta prof på möbelstoppning och gardiner.

I en annan afdelning ha *Alb. Johansson* och *Sterner & Sjöström* slagit sig tillsammans om att förevisa salsmöbler i empire och ha åstadkommit ett ganska elegant arbete. Rumsdekorationen och gobelinimitationerna, äfven de med full rätt erkännansvärda, äro af *A. P. Lindberg*.

Slutligen ha vi Förenade snickarnes möbleringsaffär. I denna kollektivutställning exponera *Eriksson & Wallin, O. Nilsson* och *E. Lindgren*, den senare i egenskap af tapetserare och dekoratör. De utställda möblerna förete ett vackert och stiltroget arbete, men utmärka sig ej för något särdeles ovanligt.

Nu äro vi ute i midtelskeppet och fortsätta där vår inspektion. Först på vår väg möta vi bokbindarne.

N. J. Gumperts pappershandel, Göteborg, gör sig bemärkt genom en i en treflig monter vackert ordnad kollektion af räkenskapsböcker i smakfulla och solida band, hedrande den stora, snart 70-åriga firman.

I *Gustaf Hedberg* få vi göra bekantskap med en stockholmsbokbindare af framstående rang. Han representeras af en utsökt kollektion bokband af verkligt konstnärlig beskaffenhet och i både äldre och nyare stilar. Det är en verklig fröjd att se dessa utmärkta prof på ett af en fulländad smak adladt handtverk.

Midt på golfvet se vi en särdeles stilfull, ljus och glad monter, beklädd med dekorativa alster af *Litografiska Aktiebolagets* i Norrköping tillverkningar: eleganta och gedigna kontors- och annotationsböcker, smakfulla kartong- och askarbeten, etiketter m. m. Denna firma, som grundlades 1858 af Frithiof Aberg — hvilken hela tiden varit och ännu är bolagets disponent och verkställande direktör — har från en ringa början

succesivt arbetat upp sig och är numera den största i sin branch inom landet, sysselsättande ej mindre än 600 arbetare och uppvisande ett tillverkningsvärde af ej mindre än öfver 1 1/4 millioner kronor årligen. En ej ringa del af firmans fabrikat afsättes till utlandet. För att lämna ett litet exempel på hvad affärsskicklighet i förening med ett omsorgsfullt tillvaratagande af alla teknikens framsteg och resurser förmår åstadkomma tillåta vi oss nämna, att bolaget började med det blygsamma aktiekapitalet af 50,000 kr., hvilket aldrig blifvit ökadt genom något tillskott, och att under första verksamhetsåret arbetarepersonalen utgjorde ett par och tjugo personer samt hela omsättningen 63,000 kr. — i sanning en lysande utveckling! — Inuti den vackra montern är uppställd en kuvertmaskin, som, skött af en ung, ståtlig arbeterska i klädsam nationaldräkt, tillverkar brefkuvert med en fart och ackuratess, som väcker den lifligaste förvåning och beundran hos de skaror, hvilka fylka sig för att betrakta den sinnrika maskinen, som kan tillverka 70,000 kuvert dagligen.

Direktör Fr. Åberg.

Vid sidan af denna monter finna vi ett prydligt skåp, innehållande en utsökt vacker kollektion af sidentyger och band m. m. i särdeles smakfulla mönster från stockholmsfirman *Casparsson & Schmidt.* Denna fabrik är grundlagd redan 1804, men af de prof, den här företer, lider den minst af allt af någon ålderdomssvaghet.

Nu komma vi till en större, smakfull monter, i hvilken Eskilstunafirman *J. O. Öberg & Son* utställer anmärkningsvärdt vackra prof på sina tillverkningar af såväl bokbinderiarbeten som tryckalster. Förutom mycket annat finna vi här en charmant kollektion af kontorsböcker och annotationsböcker. Beträffande den sistnämnda artikeln har firman rent af utöfvat en banbrytande verksamhet här i landet, och är det till hufvudsaklig del hennes förtjänst att den förut betydliga importen af denna vara, företrädesvis underhaltigt kram från Tyskland, kommit nära nog att försvinna. Det är på sådant sätt, ge-

Litografiska Aktiebolagets i Norrköping monter.

nom godt arbete och nya, tidsenliga metoder, man bäst nutilldags eröfrar »Sverige åt svenskarne».

J. O. Öberg & Sons utställning.

På en pulpet framför montern är utlagd en diger volym, i hvilken hvarje utställningsbesökande, som det önskar, får inskrifva sitt namn, ett tillfälle som också ytterst flitigt anlitas.

Främst i denna unika namnbok, som kommer att sedermera öfverlämnas till någon offentlig samling såsom ett varaktigt minne af denna arbetets högtidsfest, ha konungen och den kungliga familjens medlemmar tecknat sina namn. I montern är utlagd en ytterst praktfull och af artisten Hj. Norrström med konstnärlig smak tecknad pärm, i hvilken namnboken skall i sinom tid inbindas.

I montern bredvid har en af hufvudstadens bokbinderifirmor, *Victor Pettersson*, utställt en stor och fin kollektion af kontorsböcker, kartonger, askar o. s. v. En annan stockholmsbokbindare, *N. Bernh. Andersson*, är representerad af en liten, men nätt utställning af bokband. *Frans Svanström & C:is pappershandelsaktiebolag*, Stockholm, gör sig bemärkt genom en stor kollektion af prydliga och solida kontorsböcker. Helsingborgsfirman *A. & T. Tengvall* utställer rätt vackra prof på pärmar och kartonger samt en egen prisbelönt uppfinning, kallad triopärm, hvilken uppgifves vara »världens bästa brefordnare».

En lika fyllig som utmärkt utställning är stockholmsbokbindaren *J. A. W. Lindmanssons*. I synnerhet måste man beundra den stora kollektionen af bokband, däribland man finner verkligt konstnärliga alster. Denna utställning visar, tillika med åtskilliga andra inom branchen, att äfven på bokbinderiets område har försiggått en liten revolution, åsyftande att höja yrket till en konstnärlig nivå, och man behöfver icke längre med något fog klaga öfver att »den gamla, goda tiden» står oupphunnen.

Stålpennor ha intill senare tid varit en viktig importartikel. Att den svenska industrien emellertid äfven på detta område framgångsrikt sträfvar att göra oss oberoende af utlandet, därpå finna vi ett nytt glädjande bevis i *J. A. P. Muhrs*, Stockholm, smakfullt ordnade utställning af patenterade svenska stålpennor (Clova-pennor), hvilka lifligt vitsordats.

En vacker kollektion af etui- och portföljarbeten, hedrande för fabrikanten, utställes af *Carl Lindgren*, Stockholm. En ej mindre tilltalande och i sin branch framstående utställning är *Normans boktryckeriaktiebolags*, Stockholm, exposition af askar och kartonger från Centraltryckeriets askfabrik. Här

förekommer också en liten praktisk och billig säsongnyhet — »turistbägaren», en liten bägare af vattentätt papper.

Sedan vi vederbörligen beundrat *Otto Gillbergs*, Stockholm, förtjusande vackra kollektion af förstklassiga etui- och portföljarbeten, gå vi att låta våra tjusta blickar hvila på den rent af öfverdådiga samling af bokband och albumpärmar, som utställts af den på sitt område riksbekanta firman *F. Bäck & Son*, Stockholm. Här får man, utan öfverdrift sagdt, se bokbinderiet i sin högsta fulländning. De konstnärligt smakfulla teckningarna och det förträffliga arbetet förena sig till ett beundransvärdt resultat. Särskildt tjusas man af de utsökta proffven på lädermosaik och läderplastik, en specialitet, i hvilken firman alltjämt står oupphunnen.

Vi ha tidigare haft tillfälle att med ledsnad observera, hurusom ett par montrer i den svenska afdelningen antagit så himlastormande dimensioner, att de nära nog förstört perspektivet i Industrihallens hufvudskepp. Vi befinna oss just nu framför ett af dessa monster, en skyhög ställning, som vi skulle kunna tillerkänna en viss effekt, därest det vore möjligt att öfverskåda densamma på nära håll. Montern i fråga tillhör *Svenska juteväfveriaktiebolaget,* Södertelje, som utställer en rätt rikhaltig kollektion af råjute, jutegarn, bindgarn, mattvarp, väfnader, säckar och sadelgjord, tydligen gediget fabrikat, ehuru ingalunda af *så* dominerande betydelse, som den anspråksfulla montern ger vid handen. Den kolossala, något pråliga öfverbyggnaden å denna är bl. a. prydd med fyra spinnande Buddhabilder, hvaraf man skulle frestas draga den slutsatsen, att denna österländska gudomlighet anses som juteväfnadsindustriens specielle skyddspatron.

En mindre »uppseendeväckande», men af uppmärksamhet i hög grad förtjänt utställning är *P. Herzogs bokbinderi- & bokförlagsaktiebolags*, Stockholm, lika rikhaltiga som smakfulla samling af prof på kontorsböcker, bokband, albumpärmar o. s. v. Man finner här många särdeles vackra arbeten; framför allt måste man beundra den läckra lädermosaiken och den konstnärliga handförgyllningen. En specialitet för firman är dess psalmboksförlag, hvaraf åtskilliga praktfulla profexemplar ligga till beskådande.

På andra sidan om denna bokbinderiexposition träffa vi på den andra jättemontern, tydligen en tvillingbror till den nyss nämnda, i det de, med undantag af vissa dekorativa detaljer, äro hvarandra så lika som två bär, tyvärr äfven till höjden. Denna monter tillhör också ett juteväfveri, nämligen *Skandinaviska jutespinneri- och väfveriaktiebolaget,* Oskarsström, hvilket utställer prof på råjute, mattväf, säck- och packväf m. m.

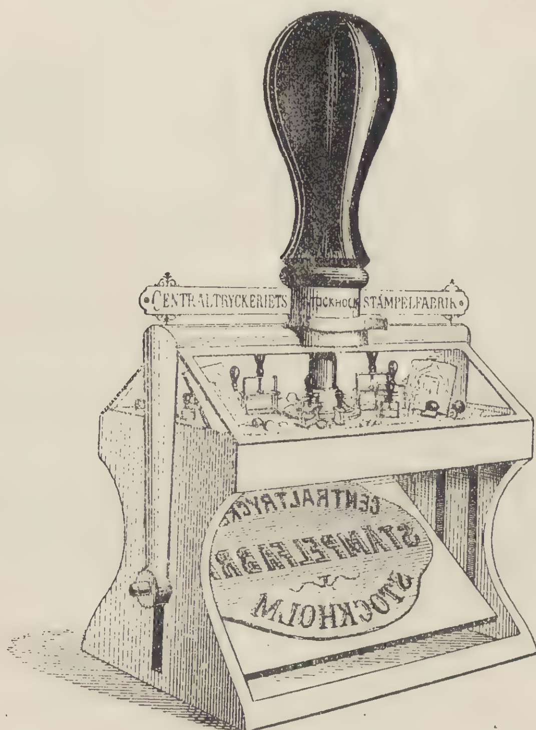

Herzogs bokbinderi- och bokförlagsaktiebolags utställning.

En ganska fin monter i form af en dubbelvägg lockar nu vår uppmärksamhet till sig. Den befinnes vara beklädd med smakfulla tyger af olika slag från *Stockholms yllefabriks aktiebolag.* Särskildt fästa vi oss vid fabrikens präktiga filtar, företeende verkligt smakfulla mönster.

En mera originell monter möter oss, då vi taga ett par steg åt sidan. Den är byggd i form af en kolossal, mer än manshög färgstämpel och innehåller prof på olika slags större och mindre stämplar, sigill m. m. från Centraltryckeriets väl renommerade stämpelfabrik, hvilken innehafves af *Normans boktryckeriaktiebolag,* Stockholm.

Strax invid stämpeln reser sig en slags fyrkantig kiosk, byggd af snidade bräder och öfverklädd med färgrika draperier i konstnärliga mönster. Kiosken inrymmer en rikhaltig och i hög grad sevärd utställning af lyxmöbler, skulpterade arbeten, konstväfnader och broderier från *Aktiebolaget Svensk konstslöjdutställning* (S. Giöbel), Stockholm. Utställningen in-

Centraltryckeriets stämpelmonter.

rymmer dessutom åtskilliga vackra, om smak och skicklighet vittnande konstgjutna, ciselerade och drifna metallarbeten från *P. A. Carlstein*, Söderköping. Ett lustigt qui pro quo händer oss just som vi stå och betrakta alla dessa härligheter, då och då görande en notis i vår anteckningsbok — en välfödd kulla träder nämligen fram till oss och förklarar med stor ifver och tvärsäkerhet, att »dä' ä förbjudet te å rita». I medvetande af vårt rena samvete och vår absoluta okunnighet i den

ädla teckningskonsten förklara vi småleende, att vår »ritning» är mycket oskyldig och söka lugna den uppskrämda kullan med att visa henne våra kråkfötter. Men synbarligen har en djup misstro till mänskligheten slagit rot i hennes unga sinne,

Akt. bol. Svensk Konstslöjdutställnings monter.

ty hon återtager med ännu större eftertryck, att det är »*alldeles* förbjudet te å' rita, de' har doktorn sagt te så strängt.» Kullan ser därvid ut som om hon skulle vara i stånd att konfiskera vår oskyldiga anteckningsbok, hvarför vi försiktigtvis draga oss utom räckhåll. Kullans nit förefaller oss väl öfver-

drifvet, men mönstren äro verkligen så vackra och så originella och hela utställningen så frestande till efterapning, att vi mer än väl förstå farhågan för en sådan.

Det är nästan med tvekan vi, efter att ha skördat denna erfarenhet af kullornas nitälskan, närma oss den stora utställning, som *Föreningen Handarbetets vänner* anordnat strax intill, i ty att äfven denna bevakas af en representant för kullornas raska och nitiska släkte. Men antingen måtte direktrisen i denna förening vara mindre sträng i sina fordringar på

Föreningen Handarbetets vänners utställning.

mönsterskydd, eller ock har denna kulla fått bättre tankar om vår ärlighet, ty vi finna med glädje, att vi ej blott få obehindradt beskåda utställningen utan äfven i frid och ro göra våra anteckningar.

Det är en ståtlig och representativ utställning, denna, företeende en rik och skiftande mångfald af prof på ett af konstnärliga intentioner ledt kvinnligt handarbete. Och när man ser alla dessa vackra och smakfulla arbeten, förstår man, hvilken kulturinsats föreningen gjort och det befruktande inflytande, den förmått utöfva. Här finner man utsökt vackra möbelöfver-

drag, gobeliner, draperier, mattor, kuddar, dukar, skärmar m. m. i stilfulla, men på samma gång diskreta och nobla mönster. Särskildt känner man sig frestad beundra den ovanligt vackra, konstnärligt utförda altarklädseln, som intager ett hedersrum inom föreningens utställning och ensamt för sig utgör

Liljeholmens stubinfabriks monter.

ett vältaligt vittnesbörd om den konstnärliga anda, som leder föreningens sträfvanden.

Ytterligheterna beröra hvarandra — från spetsar och broderier till tjärdoftande tågvirke och bastanta telefonkablar. Vi träda fram till en rätt effektfull monter, byggd af tågrullar och uppbärande ett ballongliknande öfverstycke af öfver ett hjul spända tåg. Det är *Liljeholmens stubinfabrik*, som här ut-

ställer sina med allt skäl rekommenderade tillverkningar af repvaruartiklar af olika slag, stubintråd samt ledningstråd och kablar för elektriska anläggningar.

Så gå vi öfver till den nätta montern bredvid, hvarest *Paul Olsén*, Arvika, en nu jämnt femtioårig firma, utställer aptitliga prof på rök- och tuggtobak samt snus. I monterns fyra hörn äro små snidade krukor uppställda med den lockande inskriften: »Tag en pris!» Innehållet utgöres af näskittlande matsnus, och att utställarens vänliga uppmaning faller i god jord förnimmes tillräckligt af de oupphörliga energiska nysningar, man hör rundt omkring, tydligen härrörande från sådana, som äro mindre härdade mot »näsones kostliga spis», men anse sig skyldiga att personligen granska och bedöma allt.

På andra sidan sidogången reser sig en elegant monter, äfven fylld med allehanda fabrikat af den doftande örten: cigarrer, rök- och tuggtobak samt snus. Utställare är *F. H. Kockums tobaksfabriks aktiebolag*, Malmö, vårt lands äldsta tobaksfabrik (grundlagd 1772) och äfven en af dess största och bäst renommerade. En annan malmöfabrik med snarlikt namn, *C. G. Kockum & C:is cigarr- och tobaksfabrik,* har sin äfvenledes stilfulla monter strax bredvid, hufvudsakligen innehållande cigarrer.

Vid skiljeväggen har firman *S. A. Ekelund & C:o*, Backa, Kinna, arrangerat en stor tilltalande utställning af damast- och drälldukväfnader. En mindre utställning af samma slags artiklar, handväfda, presenteras af *Olof Andersson*, Kransbro, Horred. Vid samma vägg utställer *I. H. Bresky,* Landskrona, en samling prof på råtobak från Landskronatrakten. Väggens andra sida upptages af två repslagerifirmor: *P. A. Westman & C:is Eftertr.*, Söderhamn, som utställer diverse tågrullar, samt *Adolf Simonsson*, Vingåker, som arrangerat sin utställning af tågvirke, hängmattor, lawn-tennisnät och gymnastikapparater i form af ett litet tält.

Nu fängslas vår uppmärksamhet af en särdeles elegant och nobel monter, tillhörande den gamla välkända Geflefirman *P. C. Rettig & C:o,* som här presenterar en rikhaltig kollektion af sina af alla tobaksälskare gouterade tillverkningar i form af cigarrer, cigaretter, röktobak och snus.

Invid väggen till förhallens sidogalleri se vi en liten konstlös, men ändock rätt tilltalande monter, i hvilken *Kristinehamns repslageri* utställer prof på sina tillverkningar af tågmattor, remmar, linor, bindgarn m. m. *C. J. Wenster*, Upsala, utställer en mekanisk handförgyllningsapparat för bokryggar, och

P. C. Rettig & C:is monter.

Cigarettfabriken Stjärnan, Stockholm, exponerar i en liten nätt kiosk en rätt mångskiftande profkollektion af cigarretter och råtobak. En stockholmsbokbindare, *August Svanbom*, har byggt sig en hel liten äreport af prydliga kartonger och askar samt företer äfven en samling bokband, all aktning värda. *M. Bergqvist & C:is repslageri och möbelfabrik*, Stockholm, har å sin sida dekorerat skiljeväggen till nästa afdelning ganska effekt-

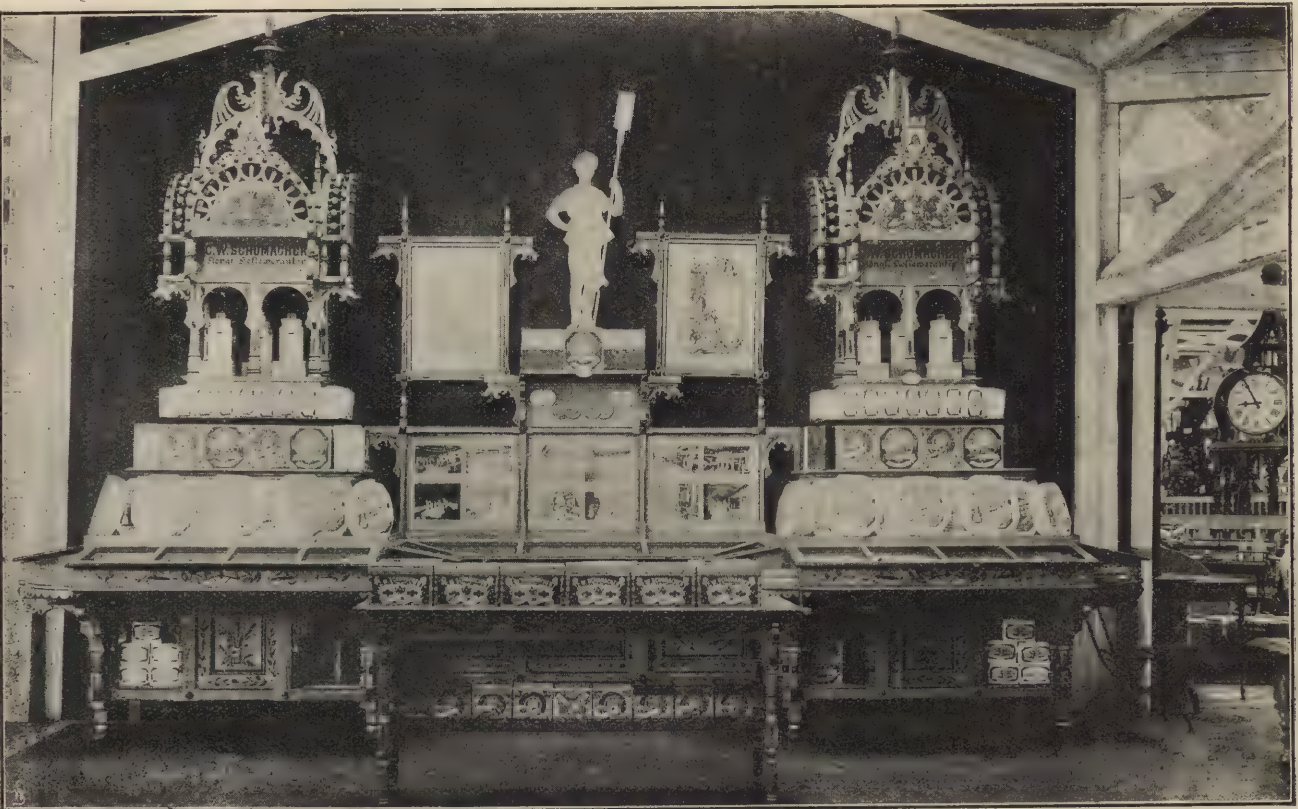
fullt med tåg- och selgjordspyramider, festoner, guirlander och stjärnor af linor, snören, segelgarnsnystan o. s. v., allt tydligen förstklassigt arbete. Firman utställer äfven en samling prof på möbelresårer. Väggens motsatta sida upptages af en utomordentligt vacker kollektion af hvita och kulörta damastväfnader af linne och silke i eleganta och smakfulla mönster från *Borås' konstdamastväfveri.*

Sedan vi besett *I. Saposnikoffs*, Göteborg, i en liten kiosk inrymda profkollektion af cigaretter och turkisk tobak, komma vi till en treflig monter, beklädd med en mängd flaskor af olika form och med tilltalande etiketter. Det är *Svenska vinfabriksaktiebolaget,* Stockholm, som här exponerar sina svenska bärviner, af hvilka åtskilliga redan fallit allmänheten mycket väl i smaken. Särskildt uppmärksammas i denna utställning en ny jubileumschampagne, »Roi de Suède. En något likartad affär är *Nordiska champagneaktiebolaget,* Tranbygge per Kungsängen, som utställer sina tillverkningar å en monter af imiterad sten, klädd med buteljer och öfverst uppbärande en iskylare, ur hvilken en hop flaskor nyfiket sticka upp sina silfverklädda halsar, det hela görande ett rätt festligt intryck.

Nu återstår oss att göra ett besök på förhallens sydvästra läktare, hvarefter vi ändtligen äro färdiga med Industrihallens svenska afdelning. Vi begifva oss till den ändan uppför trappan bakom Skultunamontern.

Uppkomna, mötas vi först af en liten instruktiv utställning från *Mattssonska bryggeriaktiebolaget,* Malmö, visande prof på olika sorters malt, modeller af genomskurna korn af naturligt korn och malt, åskådliggörande den genom mältningen förändrade sammansättningen, samt framställningar af kornets och maltets procentiska sammansättning. En hylla i monterns öfre del innehåller ölbuteljer med bryggeriets etiketter.

Sedan vi besett den af *Ulunda kvarnbolag,* Axvall, utställda samlingen af prof på ångpreparerade hafreprodukter, gryn och mjöl, vända vi oss till den stora och ståtliga väggmonter, som, krönt af en lyckad bild af en glad bagare i sitt yrkes hvita högtidsskrud och emblem, uppbär *C. W. Schumachers, Danska ångbageriet,* Stockholm, innehållsrika utställning af alla slags bakverk och bröd, hvars blotta åsyn är nog

C. W. Schumachers, Danska ångbageriet, monter.

att komma det att vattnas i munnen och framkalla en gnagande känsla i magtrakten. Det är ju en iakttagelse, som säkerligen flere ha gjort, att ingenting är så aptitretande som att se godt bröd, och det är just sådant, vi här se.

Holmbergs & Möllers kvarnaktiebolags monter.

Midt på golfvet står en liten monter, uppbärande ett antal burkar med delikatesspottkes från *Alb. Nyström*, Eskilstuna. Ett stycke därifrån utställer *M. Dubois*, Upsala, prof på diverse hårda brödsorter. I det vi vika om hörnet få vi syn på en ovanligt tilltalande monter, tillhörande *Holmberg & Möllers kvarnaktiebolag*, Stockholm. Montern flankeras af två trefliga dvärgar, som krupit upp på hvar sin kvarnsten, och krönes af en lyckad modell af bolagets stora etablissement, »Saltsjökvarn», emellan två väderkvarnar. Utställningen utgöres af prof på mjöl i säckar och burkar samt ett antal burkar med prof på det affall, som samlas under spannmålens rensning, hvaribland vi för kuriositetens skull särskildt uppmärksamma en burk innehållande ett så pass olämpligt och svårsmält födoämne som en nätt samling — småspik.

Det särskildt i hufvudstaden högt ansedda *Öhmanska bageriet* (Julius Westerdahl), Stockholm, utställer i en liten nätt monter prof på sina delikata brödsorter. Dess närmaste granne är

Stockholms maccaronifabrik, som presenterar en tilltalande profkollektion af maccaroni, vermiceller och olika slags gryn. *Pellerins*

Pellerins margarinfabriks utställning.

margarinfabrik, Göteborg, har en stor och smakfullt arrangerad utställning af konstsmör i drittlar och lådor. Här är äfven beredt allmänheten tillfälle att gratis förpläga sig med »smör-

gåsar» på cakes eller bröd, och här mumsas också ganska flitigt och med synbar förnöjelse, hvaraf man kan sluta, att varan faller publiken på läppen.

Sedan vi med något undrande ögon betraktat en vid skranket fastsatt stjärnformig blecklåda innehållande några prof på tunnbröd, som delvis hunnit mögla, — utställaren är en fru i Umeå, — samt några helt anspråkslöst på en af ett blått skynke öfverklädd låda upplagda paket spisbröd från *A. Ljungholm*, Gellivare, stanna vi framför en särdeles stilfull monter af snidadt trä, lätt och elegant, och innehållande en rikhaltig och välordnad samling af prof på hafre- och korngryn samt mjöl af samma sädesslag, biprodukter och affall etc. Den vackra utställningen länder firman *A. Vilh. Petri*, Hvetlanda, till all heder.

För sådana okonstlade och föga bortskämda människobarn, som låta i flott stekt eller kokt mat sig väl smaka, kan det måhända vara ett nöje att se den samling af större och mindre byttor innehållande kokflott, som utställes af *Gustaf Wahlberg*, Stockholm; men andra, som vilja i det längsta skydda åtminstone sina stackars illusioner om buljong och biffstekar etc., finna säkerligen mycket litet tröstande och uppbyggligt häri och njuta säkerligen mycket mera af att besiktiga de olika slags knäckebröd, som *A. U. Bergmans Änka*, Stockholm, utställer i närheten å en ganska prydlig monter.

Hörle bruk har nöjt sig med att helt anspråkslöst utställa 4 burkar ångpreparerade hafregryn. En så mycket vackrare och rikhaltigare utställning är *Gegerfelt & Weijdlings*, Göteborg, af stärkelse, sagogryn, potatisgryn, maccaroni och dextrin från Gårda stärkelsefabrik. *Svenska spisbrödsfabriken*, Stockholm, har äfven en rätt vacker utställning af spisbröd.

Aktiebolaget Ystads franska ångkvarn har å en rätt stor och treflig monter utställt prof på sina tillverkningar — mjöl och kli af olika kvalitéer — ej blott under glas utan äfven, praktiskt nog, i rundt montern ordnade porslinsburkar, hvarigenom man satts i tillfälle att ej blott genom den yttre åskådningen bilda sig ett omdöme om varans beskaffenhet. Från denna utställning komma vi till en monter med en rik kollektion af konserverade födoämnen, hufvudsakligen grönsakskon-

server, från *Axel Molinder & C:is Efterträd.*, Stockholm. Ett särskildt intresse förlänas denna utställning genom en i densamma förekommande proviantdosa af koppar för Andrées ballongfärd, innehållande konserverad nässelkål. Man får jämväl i denna kollektion skåda prof på torkad potatis för skeppsbehof.

K. J. Jonsson, »landtbrukare och hafregrynsfabrikant», Strömmahult pr Hellinge, utställer i en pulpetformad monter prof på gryn och mjöl af hafre och korn. *Malmö stora valskvarn* åter har skaffat sig en särdeles treflig monter i pyramidform, garnerad med säckar, och företeende prof på »Malmö Best Patentmjöl, en speciel hvetemjölssort för finaste bageribruk». Som mjöl och jäst ju kunna anses äga en viss gemenskap, anse vi oss oförhindrade att direkt från mjölmontern gå att gästa den lilla borg af burkar med »idealjästpulver», som *A. Marcus*, Stockholm, arrangerat borta vid läktarskranket.

Aktiebolaget Örebro Kexfabrik utställer i en liten prydlig monter, öfverst krönt af en imitation af Engelbrektsstoden, en rikhaltig profkollektion af kex (såsom man numera helt obesväradt försvenskat det engelska ordet »cakes») och biscuits. I en gemensam, mindre monter strax intill exponerar dels *Gotlands maltfabriksaktiebolag*, Stockholm, prof på malt, dels stockholmsfirman *E. Öhmans Söner & C:o* prof på utsädes-(svart-)hafre. En lika vacker som rikhaltig utställning är den som *Aktiebolaget Svartviks Stärkelsefabrik*, Stockholm, åvägabragt, presterande en mängd utmärka prof på stärkelse och glykos. *Max Bartsch*, Göteborg, exponerar sago- och potatisgryn, maccaroni och dextrin, och *Göteborgs kexfabriks aktiebolag* har i en treflig kiosk inrymt försäljning och utställning af sina mångskiftande och smakliga produkter.

Åtvidabergs valskvarn (J. A. Andersson) presenterar i en vitrin några bleckburkar med prof på mjöl och gryn. *Landskrona franska ångkvarns aktiebolag* har en betydligt trefligare ordnad profkollektion af mjöl och kli. För den händelse läsaren skulle känna sig torr i halsen efter det myckna mjölet skynda vi oss öfver till närmaste utställare, *J. A. Boklund*, Motala, som presenterar en rätt nätt ordnad utställning af honung på burkar samt andra biprodukter. Sedan vi besett de tre burkar

med potatismjöl och potatisgryn, som exponeras af *Pehrson & Lindgren*, Örebro, träffa vi åter på några honungsutställare, af hvilka det dock ej är lönt nämna mer än möjligen *P. Olsson*, Västra Emtervik.

Reppe stärkelsefabriks aktiebolag har vid den lilla väggen framför trappan en ganska tilltalande utställning af potatismjöl, sago- och potatisgryn. Framsidan af samma vägg upptages af ett rätt prydligt skåp, i hvilket *Bröderna Kessler*, Stockholm, utställa charkuterivaror och vurstkonserver.

Det är sannerligen icke utan att vi känna oss hungriga efter vår vandring genom denna labyrint af mer och mindre beredda födoämnen, och det är därför med verklig hugsvalelse som vi finna vårt dagsverke slutadt för denna gång. Vi stiga ned samma väg som vi kommit och skynda att låta vår trötta lekamen komma till ro på Svanfeldts hufvudrestaurant.

XIV.

Stockholms stads paviljong.

I dag skola vi göra ett besök i Stockholms stads smakfulla paviljong, som redan från första stund ådragit sig vår uppmärksamhet och beundran, ej blott genom sin bländande hvithet, utan framför allt genom sin ädla, tilltalande arkitektur. Äfven det mest okonstlade sinne frapperas af den förnäma stilen hos denna byggnad, som mer än något annat bidragit att redan vid första inträdet ge besökaren ett på en gång behagligt och imponerande intryck af utställningen. Man kan endast beklaga, att den vackra byggnaden är dömd att försvinna — man kan endast önska, att den måtte i sinom tid blifva på något ställe återupplifvad i ett mera beständigt materiel.

Från terrassen träda vi några trappsteg upp under den öppna portiken, som förenar de båda paviljongerna, och stå midt i en liten af blomprakt och grönska prunkande trädgård, som omslutes af det halfrunda galleriet. Vi slå oss en stund ned på en af sofforna, njutande af den behagliga svalkan och låtande våra ögon fröjdas af den friska grönskan och blommornas smekande färgspel. Härute är det Stockholms skicklige stadsträdgårdsmästare, A. Medin, som för spiran och som visar sin konst från den allra älskvärdaste sidan, en konst, hvars rika resurser och stora resultat en utställningsbesökare för öfrigt haft tillfälle att studera i Stockholms äldre och nyare offentliga planteringar.

Men — tiden hastar. Hvilan är ljuf, svalkan skön, blommornas doft berusande, men vi *måste* slita oss lösa ur vårt dåsiga dolce far niente, för att äfven taga paviljongens inre i betraktande. Vi äro på förhand förvissade om att vi icke skola ångra vår möda.

Vi stiga således ytterligare uppför några trappsteg, som leda till ingången till den större paviljongen, hvilkens vackra yttertak, i parentes sagdt, kostnadsfritt lagts af svensk skiffer

Gårdsinteriör i Stockholms stads paviljong.

från Grythyttan. Inkomna, öfverraskas vi af anblicken af en till både dimensioner och utstyrsel imponerande sal, prydd med takmålningar af Carl Grabow efter utkast af paviljongens arkitekt G. Vickman.

Denna sal är upplåten åt en lika intressant som rikhaltig utställning af redskap och modeller tillhörande gas- och elektricitetsverken. Vi finna här till en början, uppställda utmed salens väggar, en mängd sinnrika och moderna apparater för belysning och uppvärmning, gaskaminer, vattenuppvärmningsapparater, elektricitetsmätare, kablar och lampor m. m. En apparat, som särskildt slår an på flertalet besökare, är den

automatiska elektriska belysningsapparaten, som släcker sig själf på bestämd tid efter det den blifvit tänd, och som flerestädes inom hufvudstaden, där elektrisk belysning införts, med fördel användes att upplysa trappor och förstugor. Längre bort ser man en serie förträffliga modeller af det storartade nya gasverket vid Värtan, kompletterade af ett antal på väggen uppsatta ritningar och tabeller. Här utställas äfven prof på de byggnadsmaterialer, som användts vid verkets uppförande, samt på de vid tillverkningen använda kolen och erhållna biprodukterna. Om utvecklingen af gasbelysningen i hufvudstaden lämnas intressanta historiska uppgifter, af hvilka man finner, att under det gastillverkningen första året Stockholms gasverk trädde i verksamhet (1854) uppgick till 633,000 kubikmeter och 1865 till 3,068,000 kbm, utgjorde den sistlidna år (1896) ej mindre än 17,965,000 kbm. Dessa siffror gifva ju ensamt för sig ett i dubbel bemärkelse lysande vittnesbörd om den storartade utveckling hufvudstaden genomgått under de senaste årtiondena.

A. Medin.

I salens fond utställes en smakfullt ordnad och i kulturhistoriskt hänseende särdeles intresseväckande samling af belysningsapparater från olika tider. Hvilket oerhördt språng i utveckling från torrvedsstickorna och tjärfacklorna till våra dagars komplicerade, mer än manshöga gaslyktor och båglampor, hvilka göra själfva natten till ljusan dag! Intressant är äfven att studera de mellanliggande utvecklingsskedena, representerade af olika belysningsredskap allt ifrån de antika enkla rofoljelamporna, vaxstaplarne, talgdankarne, grenljusen och tranlamporna till moderna fotogenlampor, gasglödljus och elektriska glödlampor. Man finner bland de äldre redskapen äfven åtskilliga gamla gatulyktor för oljebelysning, som med sömnigt sken lyste våra fäders nattliga stigar, och som då, hvar i

Stora salen i Stockholms stads paviljong.

sin stad och hvar på sin tid, betecknade riktiga revolutioner på belysningsväsendets område, ehuru vi, sena tiders barn, ha svårt att fatta, huru man någonsin kunnat finna sig i en så primitiv upplysning. Stockholms offentliga belysning tog sin början år 1697 och kan således i år fira sitt 200-års jubileum. Den kännetecknas af tre skeden — det första räckte från nämnda år ända till 1827 och var de små oljelampornas mörka period. Sagda år infördes de s. k. argandska lamporna, hvilka på sin tid ansågos rent af bländande, men som i och med gasbelysningens införande år 1853 hade spelat ut sin roll, ehuru de en tid bortåt fingo tjänstgöra i stadens utkanter. Det är för resten icke mer än 12 à 15 år sedan en stor del gator i hufvudstadens utkanter ännu fingo nöja sig med oljebelysning. Numera är det endast i något enstaka undantagsfall, som ej gasen jagat »vargögonen» på flykten.

Salens andra långvägg upptages af diverse apparater, tabeller och litteratur hörande under hälsovården. Vi finna här flere sinnrika apparater för olika ändamål: för profning af luftens kolsyrehalt och kolsyra i rökgaser, för bestämning af fuktighet i luft, för undersökning af djupvatten och för pröfning af varor och födoämnen. En mycket uppmärksammad utställning är den som Hälsovårdsnämndens ympanstalt här anordnat, bestående dels af en på ett vaccinationsbord upplagd, uppstoppad kalf, å hvars rakade buk man ser åtskilliga vaccinkoppor, färdiga att skördas, dels af apparater för vaccinens upphämtande och tillredning samt prof på vaccinglas och flaskor samt färdigberedd vaccin. Anstalten i fråga är den enda i slag i Sverige och förser numera hela riket med dess behof af animal vaccin. Vidare finna vi en väggplansch samt fotografier från stadens köttbesiktningsbyråar, belysande dels förekomsten af tuberkulos och trikiner i torgfördt kött, dels arbetsmetoderna. Dödlighetsstatistiken illustreras af en serie grafiska framställningar, hvarförutom utställes en del band af Hälsovårdsnämndens årsberättelser och veckoöfversikter.

Salens midt upptages af tre präktiga modeller i gips och trä af Epidemisjukhuset, utvisande dels hela anläggningens anordning, dels de särskilda paviljongernas utseende in- och utvändigt. En annan gipsmodell framställer Sabbatsbergs sjukhus.

Från salen komma vi ut i det halfrunda galleriet, som förenar den större paviljongen med den mindre och bakom hvilket ligger en rad af mindre rum, hvart och ett upptaget af en speciel utställning. Å galleriets väggar äro uppsatta en mängd ritningar öfver stadens offentliga byggnader: Realläroverket vid Roslagsgatan, Norra latinläroverket, Saluhallen på Hötorget, Södermalms och Sabbatsbergs fattighus samt tull- och packhuset i Stadsgården.

Sedan vi besett galleriet, vända vi åter till det närmast salen belägna lilla rummet. Där finna vi först och främst en modell af Realläroverket vid Roslagsgatan. En annan modell, som just nu har ett speciellt intresse, belyser ett i början på 1860-talet af A. E. Rudberg framställdt förslag till reglering af staden inom broarne, d. v. s. Stockholms äldsta, mest ursprungliga och karaktäristiska stadsdel. En förtjänst hos denna modell är, att den ordnat Helgeandsholmen på ett sätt, hvarmed hvarje rättskaffens stockholmare borde känt sig belåten, en framtidstanke, som, sorgligt nog, begrofs för alltid i och med riksdagens beslut att belamra den vackra platsen med både riksdags- och riksbankshus. Beträffande regleringsförslaget i öfrigt visar en blick på modellen med dess visserligen raka och breda, men stela gator och ståtliga, men intetsägande hus, att *om* förslaget blifvit förverkligadt, skulle hufvudstaden icke vunnit i skönhet, men väl förlorat ofantligt i kulturhistoriskt afseende. Då just nu nya planer i samma riktning dykt upp och stödjas af mäktiga intressen, har denna bild af en, minst sagdt, missriktad moderniseringsifver ett aktuellt intresse och skall, hoppas vi, i sin mån bidraga till att stärka motståndet mot det nya försöket att afslita det enda band, som förenar det nutida Stockholm med det gamla, och att utplåna stadens enda verkligt pittoreska parti.

Väggarne i detta rum beklädas af en del planritningar öfver Stockholms offentliga planteringar, plankartor öfver hufvudstadens norra och södra begrafningsplatser, — den förra, känd under namnet »Nya kyrkogården», anlagd 1827, den senare endast ett par år gammal — samt en ritning öfver en likbränningsapparat efter Klingenstjernas system.

Det närmast intill belägna rummet är upplåtet åt Stockholms vattenledningsverk. Man finner här dels en modell i gips af vattenverken vid Arstaviken, dels två modeller af de under senare tider anlagda reservoarerna i Vanadislunden och Stadshagen, afsedda att tillgodose vattenförbrukningen på Norrmalm och Kungsholmen Man får genom dessa modeller en ganska god inblick i vattenledningsverkets hemligheter, men ännu mer genom ett studium af de på väggarne uppsatta ritningarna och grafiska framställningarna. Verkets byggnader och inrättningar illustreras äfven genom en serie fotografier. Den lika fullständiga som intresseväckande och väl ordnade utställningen inrymmer äfven en beaktansvärd samling kulturer och fotografier af vid vattenverkens laboratorium iakttagna bakterier. Kulturerna, inneslutna i små glaskolfvar, se blott ut som en mer eller mindre oaptitlig smörja, men på de med mikroskop uppfångade fotografierna kan man däremot betrakta de små snyltgästerna i deras sanna gestalt och prydno.

I det följande rummet få vi taga närmare kännedom om Stockholms vattenbyggnader och viadukter. På golfvet står uppställd en af framl. kapten I. A. Berg väl utförd och vid utställningen i Paris 1868 prisbelönt modell af Stockholms sluss. Rummets väggar äro betäckta med kartor, planscher och ritningar, åskådliggörande dels strandlinjerna i äldre tider samt bottenförhållanden och vattenstånd, dels och hufvudsakligen de bro-, kaj- och kanalbyggnader samt viadukter, som tillkommit under de senaste decennierna och hvilka så vältaligt vittna om hufvudstadens kolossala utveckling jämväl på detta område. Med särskildt intresse betraktar man den år 1781 af Gustaf III egenhändigt approberade ritningen till Norrbro samt professor Palmstedts arbetsplan till grundläggningsarbetet för samma bro 1787.

I nästa rum utställes en mängd kartor, utvisande de gatubyggnader och afloppsanläggningar, som företagits vid olika tider, dessutom ritningar, fotografier och statistiska tabeller angående desamma. En modell af trä framställer uppfartsvägen till västra Norrmalm sådan som den möjligen kan komma att ta sig ut i en framtid. Rummet bredvid upptages af diverse planer och kartor, åskådliggörande tomt- och gaturegleringar,

samt en rätt intressant utställning af diverse byggnadsritningar och handlingar från byggnadsnämndens arkiv, gående ända tillbaka till 1700-talets början och afseende att belysa dels den enskilda byggnadsverksamheten under olika skeden, dels den kontroll, myndigheterna öfvat och öfva på denna. I sistnämnda afseende förtjänar måhända det nyaste bidraget, en diger lunta handlingar angående ett af »Gamla Stockholms» skapare nyuppfördt hus, särskild uppmärksamhet såsom ett apropos för dagen, belysande å ena sidan byggnadsnämndens oblidkeliga stränghet, å den andra k. m:ts mildhet. Det är verkligen inte utan att man vill misstänka, att under detta utställningsobjekt ligger en liten hund begrafven.

I det följande rummet är utställningens expedition inrymd. Detta rum prydes för öfrigt af några oljeporträtt af Stockholms öfverståthållare i äldre och nyare tider samt af en modell i trä af hufvudstadens nya isbrytare.

Nu komma vi in i den mindre paviljongen. Här stannar man ovillkorligen, slagen med öfverraskning. Man finner sig nämligen med ens förflyttad midt i storstadens brusande gatulif — man ser tydligt för sina ögon Kungsträdgårdsgatan, hörnet af Davidsonska huset och alléerna i Kungsträdgården med åkande och promenerande. Det är, kort sagdt, en verklig karaktäristisk och lefvande gatubild, ehuru endast målad. Men framför gatuperspektivet se vi något mer, det som egentligen är hufvudändamålet med denna gatubild. Man visar oss, huru en modern gata tar sig ut under jorden, huru under vandrarens fötter sträcker sig ett nät af kloak-, vattenlednings- och gasrör, kabeltrummor m. m. I genomskärningens midt längst ned öppnar sig en kolossal afloppstrumma, nästan så hög, att en fullvuxen karl kan stå rak i densamma, och ofvanför och vid sidan om denna äro andra ledningar för olika ändamål framdragna. Anordnandet af denna bild af »det underjordiska Stockholm» var verkligen en lika lyckad som praktisk idé, och att den i hög grad väckt allmänhetens intresse och uppmärksamhet synes nogsamt på de skaror, som ständigt flocka sig framme vid skranket framför den intressanta taflan.

Framför detta skrank är äfven utställd en reliefkarta öfver Stockholm, som på ett särdeles åskådligt sätt visar

Gatuperspektivet i Stockholms stads paviljong.

höjdförhållandena inom hufvudstaden. Stockholmarne visa i synnerhet mycket intresse för denna karta, såsom ju helt naturligt är, då de endast behöfva kasta en blick på densamma för att se hur pass högt de kommit upp sig, och det händer ibland att man äfven kan få höra dem lifligt demonstrera frågan, hvem som bor högst. Kartan afser naturligtvis ej detta, att vara skiljedomare i dylika dispyter; egentligen är dess uppgift att visa, hvilket kolossalt arbete, som redan nedlagts och som återstår att nedlägga på de utjämningar af terrängen, som erfordras för framdragandet af nya eller ändrandet af gamla gator. Det kan ju vara intressant att i förbigående höra, att dylika gatuegleringar kostat Stockholms stad från 1876 till slutet af år 1895 den nätta summan af 4 millioner kronor, däri dock ej inberäknadt beläggningskostnaden.

Nu skola vi begifva oss en trappa ned för att taga den undre våningen i betraktande. I gången, som leder fram till den lilla vindeltrappan, finna vi ett par utställningsföremål, som egentligen icke höra till den officiella utställningen, men som äro icke mindre intressanta för det, nämligen ett par plankor af ek, hvilka i ordets bokstafliga mening representera gamla Stockholm, i det de sågats af en ekstock, som legat som rustvirke under Norderport på Helgeandsholmen. Man antager, att stocken i fråga nedlades samtidigt med Stockholms anläggning, således skulle detta virke nu ha legat nära 640 år i jorden och, då dess ålder vid nedläggandet uppskattas till 150 år, representera den vördnadsvärda åldern af 800 år. Det oaktadt se plankorna ut som om de sågats ur en nyss fälld ekstam. Fyndet, som gjordes på Helgeandsholmen vid grundläggningen för det blifvande riksdagshuset, har äfven lämnat material till en nätt ram, som infattar en gammal liten oljemålning från det forntida Stockholm.

Sedan vi passerat nedför trappan, begifva vi oss först in i nedre afdelningen af den lilla paviljongen, hvarest vi kunna på nära håll betrakta den ofvannämnda gatugenomskärningen i dess detaljer. I detta rum äro för öfrigt utställda åtskilliga prof på afloppstrummor, afloppsrör, kabeltrummor, gatsten, spårvägsskenor m. m.

Undervåningen består, liksom den öfre, af ett halfcirkelformigt galleri med bakomliggande mindre rum. I det första af dessa finna vi förutom en del prof på lifräddningsredskap en intressant utställning från Stockholms arbetareinstitut, bestående dels af fotografier, planritningar och institutets publikationer, dels af en synnerligen omfattande kollektion af undervisningsmateriel, modeller, fysiska och astronomiska instrument och apparater, anatomiska afbildningar, reproduktioner i papier maché af utdöda djur, en vacker mineraliesamling m. m. Det 1880 grundade institutets verksamhet torde vara tillräckligt väl bekant för att därom skulle behöfva särskildt ordas; vare det nog sagdt, att denna anstalt alltjämt omfattas med stor välvilja af den bildningssökande arbetarebefolkningen och genom sitt exempel gifvit uppslag till upprättandet af en hel rad dylika anstalter på olika platser i landet, hvilkas samfällda insats i kulturarbetet ingen torde numera bestrida.

I de två följande rummen äro utställningsföremålen i sig själfva föga tilltalande, men då de ha afseende på och tillhöra en viktig sida af den kommunala verksamheten, få vi väl ändå lof att taga dem i något närmare skärskådande. Vi ha nämligen nu hunnit till renhållningen, representerad af »Stadens renhållningsverk», som utställer dels åkdon, kärl o. s. v. samt interiör af ett s. k. budningskontor, dels kartor och tabeller öfver renhållningen samt diverse preparat. Här förevisas äfven fotografier från stadens upplagsplats vid Löfsta med den beryktade svingården.

I det angränsande rummet ha vi återigen vattenledningsverket, här representeradt af dels en modell af en af de nyaste filtrerbassängerna vid vattenverken, dels prof på olika vattenmätare samt ventiler, rör och kranar. Filtrermodellen är försedd med en naturlig sandbädd och visar, huru vattnet inströmmar på filtret genom de tre inloppstrattarna samt huru det, efter att ha silat sig ned genom sandfiltret, afrinner genom utloppskammaren. Denna modell hör, med andra ord, till de arbetande utställningarna och väcker mycket intresse — detta tager sig till och med uttryck i att en och annan nödvändigt måste smaka på det afrinnande vattnet. Ej mindre intresse väcka de sinnrika själfstängande ventilerna, hvilka, om en läcka

Stockholms stads paviljong.

uppstår i hufvudledningen, stänga sig själfva och på så sätt hindra vidare tillopp af vatten. Ett minne från gamla Stockholm utställes äfven i detta rum, nämligen en rätt väl bibehållen pumpstock, som utgjort en del af Stockholms äldsta vattenledning, hvilken år 1694 anlades af trädgårdsintendenten Hårleman emellan »Träsket» (n. v. Roslagstorg och trakten däromkring) samt »Lustgården S:t Jacob» (n. v. Kungsträdgården). Stocken bragtes i dagen förlidet år, efter att ha legat öfver två sekel i jorden, troligen det enda spår, som ännu återstår af Hårlemans vattenledning.

Nästa rum visar oss ett skolkök, af hvilket vi, som tillhöra en äldre generation, med både öfverraskning och glädje finna, hvilket stort uppsving skolundervisningen tagit under de senaste årtiondena i rent praktisk riktning. Dessa skolkök äro afsedda att hos den kvinnliga ungdomen väcka håg för husmoderliga sysslor och grundlägga dess uppfostran i detta afseende, en afsikt, mot hvilken väl icke den argaste förkämpe för kvinnofrigörelsen har något att invända. Det här utställda köket är riktigt nätt och prydligt, försedt med två dubbelspislar, disk- och arbetsbord, kokkärl och andra husgerådssaker, däribland en profkollektion af olika kryddor, samt åskådningsplanscher till undervisning i hushållslära. Diverse fotografier visa interiörer från de i bruk varande skolköken i Stockholm.

I det rum, hvari vi nu inträda, få vi göra bekantskap med sjukvården. Här se vi bland annat en sjuktransportvagn, liknande utvärtes en vanlig hyrvagn, men inuti försedd med en rörlig, bårliknande ställning, på hvilken den sjuke bekvämt kan hvila. Vidare se vi modeller till sjukbårar och sjukhusdräkter samt ritningar öfver olika sjukhus. I detta rum utställes äfven — från sjukhuset S:t Göran — en sinnrik apparat, kallad hydrotermostat, genom hvilken man kan under flere dagars tid hålla ett större eller mindre parti af kroppsytan vid den högre temperatur, man önskar. Apparaten användes för att döda vissa sjukdomsalstrande bakterier genom värme.

Nästa rum är äfven upplåtet åt sjukvården och finna vi här en fullständig sjukrumsinredning från Epidemisjukhuset, instrument och andra apparater, preparat samt ritningar.

I det utanför belägna korridorliknande rummet komma vi åter in på uppfostringsväsendet. Här utställas nämligen diverse arbeten, utförda af elever vid Stockholms stads uppfostringsanstalt för gossar samt vid stadens uppfostringsanstalt för flickor. Å den förra anstalten, numera förlagd till egendomen Skrubba, omkring en mil utom Stockholm, intagas till vård och uppfostran vanartiga barn af mankön, hvilka dels erhålla vanlig folkskoleundervisning, dels sysselsättas med jordbruk- och trädgårdsarbete samt med skrädderi, skomakeri och träslöjd. Den senare anstalten åter är en vårdanstalt för värnlösa flickor. Hur blygsamma dessa små utställningar än äro, kan man dock ej gå dem förbi utan intresse och med en känsla af tacksamhet mot dem, hvilka tagit sig an de försummade eller öfvergifna plantorna och sträfva att dana dem till goda och dugande medborgare och medborgarinnor.

På ömse sidor om detta rum, som äfven innehåller en del lärjungearbeten — ritningar — från Stockholms folkskolor, ha nämnda folkskolor sin rikhaltiga och intresseväckande utställning. Till att börja med komma vi in i slöjdsalen för gossar, ett ganska stort rum, hvars golf upptages af en mängd små hyfvelbänkar. Här finnes äfven en svarf, icke förglömmandes en slipsten för slipning af verktyg. Af de senare se vi en stor och fullständig uppsättning, hufvudsakligen snickeriverktyg, inrymd i ett väldigt skåp. Ett annat skåp innehåller en serie modeller för snickerislöjd, och ett tredje skåp är afsedt att förvara saker, som äro under arbete. Vidare utställes här en mängd modellritningar, fotografier och planscher samt en mycket sevärd kollektion elevarbeten, hvilken på ett glädjande sätt bär vittne om arbetets frukter.

Det angränsande rummet är flickornas slöjdsal. Här finner man små praktiska arbetsbord med stolar, väggtaflor för mönsterritning, en apparat för strykning, ett skåp med modellserie, sy- och stoppram samt planscher för linne- och klädsömnad. Utställningen inrymmer dessutom i en vacker monter en rikhaltig samling elevarbeten från olika klasser, d. v. s. olika stadier af undervisningen, och man kan här i ännu högre grad än i gossarnes slöjdsal konstatera många vackra och löftesrika resultat af den tydligen med lika mycken insigt som omsorg

ledda undervisningen. Såväl i gossarnes som i flickornas slöjdsal ha under utställningens sista skede anordnats praktiska lektioner vissa tider på dagen, för att visa huru undervisningen bedrifves.

Och slutligen stå vi i det sista rummet, inredt till ett läsrum. Golfvet upptages af en mängd små pulpeter, bekväma och praktiska, framför en kateder. Vidare ser man den svarta taflan, ett kartställ med kartor — intrycket af skola är så lifligt, att man endast saknar skolmästaren och hans disciplar. Vill man ha ett riktigt slående exempel på, hvilka oerhörda framsteg folkundervisningen gjort och står i begrepp att göra — ty Stockholm är väl i det stycket litet före, antaga vi — skall man träda fram till det där skåpet vid väggen och betrakta dess innehåll. Fysikaliska apparater, kemiska preparat af alla slag! Hvad sägs om det? För tjugo, trettio år sedan skulle ett dylikt undervisningsmateriel i naturkunnighet ansetts för en vanvettig lyx i en folkskola, ja, till och med ett godt stycke upp i elementarläroverken. Vi böra ej heller försumma att öppna en och annan af de talrikt framlagda skrif- och uppsatsböckerna, af hvilka vi genast skola finna, att äfven skrifkonsten bedrifves på ett helt annat, mera metodiskt och därför mera framgångsrikt sätt, än i hvad vi kunna kalla vår ungdom.

Härmed ha vi slutat vår vandring i Stockholms stads paviljong. Lika vackert som det yttre intrycket är, lika storartadt och respektingifvande är intrycket af det inre. Stockholms invånare och i främsta rummet dess myndigheter och korporationer ha all anledning att känna sig stolta öfver denna lyckade separatutställning, som helt visst skall sprida ny glans öfver Birger Jarls sköna stad och som, hoppas vi, bibragt främlingen den uppfattningen, att Stockholm icke blott är en stad för nöjet och njutningen, utan också en härd för ett lifaktigt arbete, en i många hänseenden efterföljansvärd utveckling.

XV.

Industrihallen.

Norska afdelningen.

I dag skola vi göra ett besök i norska afdelningen, af hvilken vi redan haft känning, som det heter på sjömansspråket, under våra ströftåg bland våra egna industriidkare, och till hvilken vi mer än en gång kastat längtande blickar, af skäl, som vi strax skola tala om.

Men innan vi fördjupa oss i studiet af den norska afdelningen, anse vi oss skyldiga att för läsaren presentera de män, som stå i spetsen för, som ledt och ordnat broderlandets med rätta uppmärksammade utställning.

Vi ha då först att nämna generalkonsul *Christian Christophersen*, ordförande i hufvudkomitén för norska afdelningen. Denne man är ej blott en af Norges driftigaste och skickligaste affärsmän, den där dels skapat, dels i hög grad befrämjat åtskilliga industrigrenar, som för hans fädernesland äro och skola blifva af största betydelse, — vi erinra endast om att den norska trämasseindustrien är hans skapelse — utan han har äfven på ej få förtroendeposter inlagt betydande förtjänster om näringslifvets utveckling i Norge. För att närmast hålla oss till hans verksamhet i den egenskap, han bekläder inom utställningskomitén, har han vid åtskilliga tillfällen förut fört Norges runor med stor framgång och ära på utländska utställningar, — sålunda var han representant för södra och östra

Norge vid världsutställningen i Filadelfia 1876, vice kommis sarie för Norge vid Parisutställningen 1878 samt 1885 ordförande i komitén för utställningen i Antverpen, hvarförutom han varit den ledande själen för Norges deltagande i ett par fiskeriutställningar. Hr Christophersen, som är född i Porsgrund år 1840, är bl. a. direktör och delägare i det stora trä-

Generalkonsul Chr. Christophersen.

masse och pappersfabriksbolaget »Union Co» samt generalkonsul för Uruguay i Sverige och Norge.

Andreas Lauritz Thune är den norska hufvudkomiténs vice ordförande. Född i Drammen 1848, är han en af Norges största fabriksidkare och bruksägare samt har på flerfaldigt sätt visat sig som en nitisk och kunnig befrämjare af den norska

industrien, bland annat genom den befattning han tagit för Norges del i flere utställningar. Sålunda var han vid utställningen i Köpenhamn 1888 ordförande i den norska komitén. Och hvad som särskildt gjort honom skickad att intaga en ledande ställning i den komité, som haft att förbereda och ordna Norges deltagande i Stockholmsutställningen, det är hans vid

Bruksägare A. L. Thune.

många tillfällen ådagalagda varma unionsvänlighet, en egenskap, som i dessa tider, då brodershat öppet predikas snart sagdt dagligdags, och vid ett sådant tillfälle som detta, då dissonanser skulle varit dubbelt skärande, ej nog kan skattas.

Generalkommissarie för Norge är kammarherren fil. d:r *August Christian Mohr,* född i Bergen år 1847. Hr Mohr,

som bekläder posten som sekreterare vid statistiska centralbyrån i Kristiania och i denna byrå är chef för den närings-

Kammarherren fil. d:r Aug. C. Mohr.

statistiken berörande afdelningen, har tidigare tjänstgjort på den diplomatiska banan, var 1878 ledamot af juryn vid världsutställningen i Paris och vid den 1889 där hållna världsutställ-

ningen medlem af den norska komiten. Vid sidan af sina officiella värf har hr Mohr beklädt flere enskilda framstående poster såsom intressent i en hel del industriella företag. Kammarherre Mohr är en särdeles urban och vinnande personlighet och äfven som sådan rätte mannen på platsen.

Direktör E. C. Gjestvang.

Och slutligen ha vi vice kommissarien för Norge, grosshandlaren *Even Christian Gjestvang* (född år 1853), hvilken på denna post inlagt ej obetydliga förtjänster om Norges värdiga representerande vid utställningen, hvarvid hr Gjestvangs egenskap af flerårig stockholmsbo kommit hans land väl till pass i många afseenden. Hr Gjestvang har nämligen sedan sju år tillbaka i den svenska hufvudstaden drifvit en omfattande affär

i papper, maskiner och utensilier för tidnings- och boktryckerier samt därmed besläktade industrigrenar. Mycket energisk affärsman, har hr Gjestvang äfven med framgång idkat författarskap i ekonomiska och industriella ämnen.

Sedan nu presentationen af de ledande männen är öfverstökad kunna vi med lugnadt och lättadt samvete gå att betrakta de skatter, vårt broderland samlat i sin afdelning, hvilken, som förut nämnts, upptager västra delen af Industrihallens hufvudskepp.

Efter att ha tagit en hastig öfverblick af de lokala förhållandena och på grund af denna uppgjort vår lilla fälttågsplan, finna vi, att vårt framryckande bör äga rum på högra flygeln, eller med andra ord, att vår inspektion lämpligen kan börja i norra galleriet närmast den svenska afdelningen. Vi antaga t. ex. att vi stiga ned från den läktare, där vi sist slutade vår vandring, med den lilla elevatorn — ett par steg utom hissdörren, och vi äro i den norska afdelningen.

Här möter oss först en särdeles treflig kiosk, utställd af *Norsk Jernbaneboghandel*, Kristiania, såsom prof på sorterad bok- och tidningskiosk. I densamma försäljas tidningar samt resehandböcker, kartor och reselitteratur från *Alb. Cammermeyers förlag,* Kristiania.

Strax bredvid finna vi en stor pyramid, bildad af kolossala rullar af papper »i långa banor» för tidningstryck. Utställare är *Aktieselskabet Akerselven-Embretfos,* Kristiania. Bland rullarne är det i synnerhet en, som inger respekt, en jätte om 12,400 meter (1 $^{1}/_{4}$ svensk mil) i längd och med 2,25 meters bredd, tillverkad på ej fullt 2 timmar — ett vackert prof, som man finner! För öfrigt utställas fotografier af bruket och dess maskiner o. s. v. Redan denna utställning ger oss ett vältaligt vittnesbörd om de stora dimensioner, till hvilka Norge lyckats uppdrifva sin tillverkning af gröfre tryckpapper, en industri, som hittills nästan legat i linda i Sverige.

Så komma vi till en mellanvägg, som jämte en del därå uppsatta rörliga skärmar är beklädd med prof på präktiga tapeter och bårder från Kristianiafirman *F. H. Frölich & Sön*, företeende synnerligen fina mönster, delvis af nationel karaktär.

Dessutom utställas prof på jordfärger. Denna tapetfabrik, grundlagd 1835, är den äldsta i Skandinavien.

Sedan vi gått förbi en liten monter med patenterade kolly- och firmamärken från *Wilh. Roll,* Kristiania, komma vi till en ganska trefligt ordnad utställning af post-, skrif- och protokollspapper från *Alvöens Papirfabrik*, Bergen, synbarligen mycket godt och jämnt fabrikat. Men ännu mer absorberas vår uppmärksamhet af den stora och verkligt eleganta monter, i hvilken *Skandinavisk Aktie Tyllgardinfabrik,* Bergen, utställer sina utsökt fina prof på hvita och kulörta gardiner.

Vallö Vatfabriker, Kristiania, utställa i ett skåp en mängd prof på vadd i olika färger, likaså *G. R. Fuglesang,* Kristiania. *Haldens Bomuldspinderi og Væveri*, Fredrikshald, möter med en stor utställning dels i fristående monter, dels å väggytorna, bestående af bomullsgarn och fiskgarn, lärft, flanell, bomullstyger o. s. v. af olika kvalitéer och skiftande mönster. En annan stor utställning, inrymd i en större, vacker väggmonter, är den, med hvilken *Lilleström Væveri* låter sig representeras, bestående af möbelgjordar af jute samt golfmattor, de senare företeende särdeles anslående mönster.

Bernhard Brenne, Trondhjem, har fyllt ett väggfält med prof på färgadt och ofärgadt ullgarn och ylleväfnader, synbarligen redbart arbete, och *Kværndalens Farveri & Uldspinderi,* Ullensaker, presenterar på en pyramidformig monter likaledes en vackert ordnad samling prof på ullgarn och ylleväfnader. Å en rätt stor, men något stel och tung monter utställer *Christiania mek. Væveri* en rikhaltig kollektion af bomullsväfnader i växlande, delvis rätt vackra mönster. De af *Hans Berg*, Stenkjær, utställda hemväfda ylle- och kamgarnstygerna förete ingenting anmärkningsvärdt, men så mycket ståtligare ter sig den stora och välordnade utställning, med hvilken *Christiania Seildugsfabrik* möter och hvilken äfven till beskaffenheten synes utmärkt, upptagande prof på segel- och presenningsduk, buldan, jutevaror, bind- och segelgarn samt fiskegarn och fisknät.

Arne Fabriker, Bergen, utställer på en rätt treflig monter diverse kostymtyger, tydligen god vara, samt en vacker kollektion bomullsväfnader. Vid ytterväggen finna vi en betydligt stor och representativ utställning från *Nydalens Compagnie,*

Kristiania, hufvudsakligen bestående af bomullsgarn och bombomullsväfnader af utmärkt kvalitet. *Aktieselskabet Christiania Baand- & Lidsefabrik* utställer å en rätt snygg monter en ganska rikhaltig kollektion af band, snören o. s. v. *Berger Fabrik* (Jens J. Jebsen) har en stor monter med klädnings- och fodertyger, flanell, filtar m. m. af synbarligen förträfflig kvalitet. Af *Chr. Christensen*, Ringsaker, Hedemarken, utställes ett halft dussin kostymtyger i olika färger.

Nu komma vi till en verkligt stilfull monter med en mycket rikhaltig uppsättning af kostymtyger med i allmänhet vackra mönster och af förträfflig beskaffenhet. Utställare är *Sandnæs Uldvarefabrik*. *Fosseklevens Fabrik* (Jörg. Jebsen), Berger i Jarlsberg, utställer framför sidoingången på en stor skärmvägg en ganska aktningsbjudande kollektion af kapp-, foder- och kostymtyger. I ett rätt trefligt skåp i hvitt och guld (för resten rätt vanligt härinne hos den norska textilindustrien) utställer *C. Chr. Piene*, Trondhjem, en mycket nätt ordnad profkollektion af hängslen, resårer och band, solidt och elegant arbete.

Längst fram i sidogalleriet, där det tillbyggda västra galleriet vidtager, finna vi en mycket stor och jämväl i andra afseenden af uppmärksamhet förtjänt utställning från *Hjula Væveri*, (Halvor Schou), Kristiania. Utställningen utgör så att säga en liten värld för sig och är i sin branch säkerligen en af de allra rikhaltigaste. Å en ståtlig väggmonter och ej mindre än tre fristående sådana exponeras en respektingifvande och mångskiftande kollektion af klädnings- och kostymtyger, vidare bomullsvaror i utsökt vackra mönster samt madrassväf. Fabriken är en af de största i Norge i sin branch och företer ett årligt tillverkningsvärde af 2 millioner kr. Dess utställning står utom täflan.

Sedan vi ägnat vederbörlig uppmärksamhet åt en rätt trefligt ordnad och ganska stor utställning af dräll-, jacquard- och damastväfnader från *Joh. Petersen*, Kristiania, inträda vi i västra galleriet. Här fängslas vår uppmärksamhet först af ett skåp med bastanta och rätt egendomligt formade skodon för militärer, turister etc. från *J. Flaat*, Snaasen. *Z. Dyrstad*, Stenkjær, utställer i ett annat skåp en samling prof på sport-

skodon och blanksmörja. En kollektion vackra gossdräkter utställes af *George Samson,* Kristiania.

Nu komma vi till en stor och effektfull monter, på hvilken öfverst tronar ett får, som med sin ulliga päls på långt håll vittnar om hvad slags varor montern uppbär. Vi finna också här en större, trefligt ordnad kollektion af kostym-, kapp- och klädningstyger, ej att förglömma en samling filtar i mycket vackra mönster från *Hillevaag Fabriker*, Stavanger. Strax bredvid finna vi ett par utställningar af färdigsydda kläder: den ena från *Karl Hestwedt*, Kristiania, upptager res- och sportkostymer och den andra från *Severin Jacobsen,* Kristiania, en kollektion manskläder af olika slag.

En rikhaltig och vacker kollektion af sport-, turist- och resskjortor utställes af *Hanssen & Bergh*, Kristiania, samt dessutom arbetsdräkter och gröfre underkläder. Å en större monter ha *Dale Fabriker*, Bergen, en trefligt ordnad utställning af kostymtyger, cheviot, flanell, täcken, blekta och oblekta garn och lärfter. *Salhus Tricotagefabrik,* Bergen, utställer en mycket tilltalande kollektion trikåvaror af silke, ull, merino och bomull. En likartad utställning, rikhaltig och förtjänstfull, är den, med hvilken *Aktieselskabet Pettersen & Dekkes Tricotagefabriker,* Bergen, låter sig representeras. Trikåvaruindustrien har i Norge synbarligen fått riktigt fast fot i Bergen, och att den står ganska högt, det visa dessa utställningar bäst.

Aktieselskabet Indigo, Kristiania, utställer en stor och rätt effektfullt ordnad kollektion af tryckta bomullsvaror (katturier), delvis i rent af förtjusande mönster. *Aktieselskabet »Den norske Filtfabrik»*, Flekkefjord, uppträder med en rikhaltig utställning af olika slags filt, sängfilt till mellanlägg öfver resårbottnar, förladdningsfilt för hvalfångstkanoner, sadelfilt, slipfilt, packnings- och isoleringsfilt, filtskor, filtsulor o, s. v.

En liten samling finare skodon utställes af *H. S. Næss*, Kristiania. En utställning, som förtjänar särskild uppmärksamhet, är *M. E. Nords*, Kristiania, af isskåp och islådor, hvilka ej blott äro särdeles praktiskt inrättade, utan jämväl till sitt yttre verkligt eleganta och prydliga. *H. A. Solberg*, Kristiania, har en liten treflig monter med aktningsvärda prof på finare skodon och *Johannes Christiansen*, Kristiania, en verkligt

vacker utställning af på en gång eleganta och solida reseffekter. En pyramidformig monter uppbär en kollektion trikåvaror från *Espelandfos Spinderi & Tricotagefabrik*, Bergen.

Nu komma vi till en af de bakom fondväggen på ömse sidor om den inåt hallen ledande midtelgången ordnade utställningarna af mineralier. I denna se vi först en elegant monter med en mängd prof på olika malmer och mineralier från *Herm. Jensen*, Risör. Därnäst kommer en trefligt uppställd utställning af diverse malmprof — hufvudsakligen svafvel- och kopparkis — samt ritningar och kartor från *Örkedals Mining Co.*, Meldalen, Trondhjem. Här utställer också, ehuru strängt taget icke hörande hit, *Aktieselskabet Norsk Torvkulkompani*, Kristiania, prof på torfkol och koks efter den Angel-Rosendalska metoden samt råämne. Som måhända läsaren känner till är denna uppfinning ursprungligen svensk, ehuru det ser ut som om ordspråket »ingen är profet i sitt eget fädernesland» skulle vara särskildt tillämpligt på detta område, i det att nämligen den svenska afdelningen ej har att uppvisa ett enda spår af dylik industri, troligen på grund af att försöken ej krönts med önskadt resultat. Den norska modifikationen af fru Angels torfkolsmetod synes däremot ha förutsättningar att lyckas. I denna mineralieutställning påträffa vi för öfrigt prof på vacker ljusgrå och mörkgrön takskiffer från *S. Richardsens Skiferbrud*, Svartnæs (Balsfjorden via Tromsö), en samling prof på svafvelkis från *H. Lind*, Lervik, Stord pr Bergen, prof på järnmalm samt en mängd prof på fältspat, kvarts, dolomit och synnerligen vacker glimmer från *Moss Mineralmölle*. Preparatören vid Kristiania universitets mineralogiska institut *Johan P. Jacobsen* utställer en nätt samling prof på bergarter, mineralier och paleontologiska preparat i glasrör. En liten samling vackra prof på marmor från *S. M. Sivertsens* marmorbrott (Vigdals bruk pr Mosjön) förtjäna äfven uppmärksammas, likaså de af *Johan Dahll*, Kragerö, utställda profven på apatit och magnetkis. Från *N. Nirisen*, Kristania, förekommer en vacker utställning af metaller, malmer och stenarter, däribland några särdeles vackra bitar jaspis från Telemarken. Och slutligen — för att gömma det bästa till sist — ha vi *Röros Kobberværk*, Trondhjem, som utställer en tilltalande och impo-

sant kollektion af kopparmalm och kis samt koppartackor, det hela flankeradt af väldiga malmblock. Det 1644 anlagda verket har för öfrigt illustrerat sin verksamhet med en samling kartor och planer.

I det vi nu stiga ned från den låga estraden, på hvilken dessa från bergakungen vunna skatter äro samlade, stöta vi på ett litet hus för sig, eller rättare en vacker paviljong i norsk stil. Den tillhör *F. Beyer*, Bergen, en firma, som bedrifver en ovanligt mångsidig verksamhet: förlags- och sortimentsbokhandel, boktryckeri, bokbinderi, pappers- och kortvaruhandel, samt konsthandel, dessutom resebyrå och turistbazar. I paviljongen är inrymd en resebyrå med biljettförsäljning, hvarjämte där försäljas nätta träsnideriarbeten, allmogesmycken, husslöjds- och turistartiklar samt turistlitteratur o. s. v.

Att Norge är skidsportens land par préférence kunna vi se på flere ställen inom den norska afdelningen, och här i galleriet få vi det starkaste intrycket häraf, i det att ögat nämligen oupphörligt möter mer och mindre dekorativt verkande utställningar af detta sportredskap. Här ha vi t. ex. ett väggfält dekoreradt med skidbindningar och sportränslar från *C. H. Olsen*, Kristiania. Att norrmännen äfven äro flitiga och skickliga utöfvare af skridskosporten är ju äfven kändt; *Johan Lefstads*, Trondhjem, lilla utställning af skridskor bär också syn för sägen. Så komma vi åter till en skidutställning, särdeles smakfullt ordnad omkring en verkningsfull oljemålning, föreställande en ung man och en ung dam, som i ett vackert vinterlandskap komma susande på sina skidor nedför en höjd. Utställare är *A. C. Olsen*, Drammen.

Sedan vi för omväxlings skull betraktat en liten obelisk af patenterade torfkol jämte dithörande analyser och kalkyler, utställd af *W:m Schöning*, Stamsund, komma vi till en ovanligt stor, rikhaltig och gedigen utställning af allehanda sport- och jaktartiklar från den stora kristianiafirman *L. H. Hagen & C:o*. Utställningen är inrymd i en särskild täckt paviljong och består af en ofantlig mängd artiklar, såsom skidor, skridskor, kälkar, isyxor, turist- och sportväskor samt ränslar, utrustningsartiklar för sportmän och turister, kokkärl m. m., vidare målskjutnings- och jaktgevär, kulor och allehanda jakt-

Norska afdelningen i Industrihallen.

artiklar, sablar och andra uniformstillbehör samt gördelmakarearbeten. Den lika storartade som väl ordnade utställningen gör formlig succès och säkert är att ingen går densamma likgiltigt förbi.

John Lundstad, Kristiania, utställer en mycket praktisk turistbåt af segelduk, att vid behof läggas ihop och bäras som en vanlig ryggbörda — som man ser nästan en modern upplaga af Odens berömda skepp. Den lilla praktiska farkosten väger endast 28 kilogram, men förmår själf bära ej mindre än 400 kg. Bredvid denna båt står en större af trä i gammal vikingafason, en modell af Gogstadsskeppet, utförd af Carl Johansværns Værft i Horten och tillhörande turistutställningen.

Trondhjemsfirman *E. Thams & C:o* visar oss å en treflig monter, krönt af en liten vacker villamodell, en del ritningar till träbyggnader i norsk stil. Denna firma, som bland annat uppfört de norska paviljongerna på de senaste utställningarna i Paris och Chicago, har för öfrigt äfven på annat håll å utställningen och i större skala dokumenterat sin kapacitet, nämligen i Trondhjems paviljong, till hvilken vi komma längre fram.

Langesunds Ski- og Trævarefabrik möter med en rikhaltig och intressant sportutställning, hufvudsakligen skidor och kälkar. Särskildt intresse väcka i dessa polarforskningens dagar två af firman utställda polarslädar på breda, starka, skidliknande medar, med bambuställning och nätverk, trots sin storlek ofantligt lätta, men ändock synbarligen särdeles solida. Firman har levererat dylika slädar till flere arktiska expeditioner. Fabriken utställer för öfrigt en transportsläde för sjuka och sårade, en liten praktisk tingest.

L. A. Meijer, Mo i Ranen, har en liten utställning af skidor och skidstafvar. Större och rikare är kristianiafirman *Ludv. Torgensen & C:is* sportutställning, upptagande skidor, kälkar och allehanda utrustningsartiklar. Här förekommer till och med en eskimåsläde för hundspann.

Ski- og Trævarefabriken Norkyn, Porsgrund, representeras af en skjutdörr med patenterade beslag, som förefaller vara mycket praktiskt, och *Frantz Lehmann*, Kristiania, utställer en liten samling präktiga korgmöbler, som man skulle vara frestad

att praktiskt försöka i och för hvilandet af sin trötta lekamen, därest icke öfver stolar och soffor spända snören droge ett streck i räkningen.

På en estrad vid sidan om fondingången, ett motstycke till den förut omnämnda mineralieutställningen, finna vi en grufutställning, som af flere skäl väcker vårt lifliga intresse. Det är *Sulitelma Aktiebolags Gruber,* som här ordnat en lika rikhaltig som imponerande exposition af sina produkter m. m. Man finner här väldiga block af kopparmalm och svafvelkis, koppartackor, skiffer o. s. v. Grufvornas belägenhet och malmfyndigheterna åskådliggöras genom talrika kartor och planer samt framför allt genom en stor, präktig reliefkarta. Af grufvorna och trakten däromkring förekomma ock en massa fotografier, af hvilka man kan se, att däruppe ingalunda saknas naturskönhet. Såsom ett intressant prof på vegetationen i dessa fjälltrakter utställes en ofantlig furustam (mellan 3—400 år gammal), som vuxit vid den nedanför Sulitelma belägna sjön Langvand. Från den tiden, då de geografiska läroböckerna tillerkände Sulitelma äran att vara Sveriges högsta berg, torde kanske mången bevarat den föreställningen, att detta berg låg helt och hållet på svenskt område; i självfa verket är det blott en mindre del af detta fjällmassiv, som ligger i Sverige, dess största och högsta del och just den, hvari malmfyndigheterna förekomma, ligger i Norge. Så till vida kan dock den gamla uppfattningen vara riktig som den norska delen af Sulitelma nästan uteslutande äges af svenskar — grufbolaget är nämligen svenskt och har sitt säte i Helsingborg. Det är en betydande affär, med ett aktiekapital af 3 mill. kr. och ett årligt tillverkningsvärde om cirka 2 mill. Verkets anläggningar äro mycket storartade, och en särskild järnväg har anlagts för produkternas transport ned till kusten.

I förening med Sulitelmabolaget har ett annat bolag, *Bossmo Aktiebolag,* en liten utställning af prof på svafvelkis samt andra mineral och bergarter. Detta bolag, som äfvenledes är svenskt, med hufvudkontor i Helsingborg, bearbetar grufvor vid Mo i inre ändan af Ranenfjord.

Från denna verkligen intressanta grufutställning komma vi närmast till en treflig monter med prof på portlandscement

och råämnen, utställda af *Aktieselskabet Christiania Portland Cementfabrik.* Och därifrån gå vi att betrakta *Wiig & Wraalsens,* Kristiania, utställning af vågar, betsmän och bleckkärl, både vackert och välgjordt fabrikat. Vi förbigå naturligtvis ej heller den tilltalande lilla monter, å hvilken *Korkfabriken Mercur,* Kristiania, ordnat en profkollektion af maskintillverkad kork samt lifräddningsbojar.

Så möter oss återigen en del sportredskap. Trondhjemsfirman *Moe & Hansen* har en ganska vackert ordnad utställning af skidor och skidstafvar, likaså *Jacob F. Johnsen,* Trondhjem, under det att *Nils Pehrson,* Drammen, företer prof på sina patenterade skidbindningar. Några steg åt sidan föra oss fram till en stor och färglysande utställning af allehanda bleckkärl och bleckburkar, hvilka i synnerhet utmärka sig för en fin yttre utstyrsel. Utställare är bleckvarufirman *D. Brambani,* Kristiania. Bredvid denna utställning exponerar öfverste *H. Fougner,* Levanger, ett patenteradt jaktkök af mycket praktisk beskaffenhet, i det att hela köket kan inpackas i ett af kärlen och väger då inalles 5 kilo. Ofvanför jaktköket utställer *Den norske Hæljernfabrik,* Drammen, en väggtafla med prof på klackjärn.

Sedan vi besett en prydlig kollektion möbelresårer från *Metalvarefabriken Örnen,* Kristiania, komma vi till en vacker monter, å hvilken *Andöens statsconcessionerede Kulfelter* utställa prof på stenkol, eldfast lera, bituminös skiffersandsten, torf m. m. Dessa kolfält ha först på senare tiden upptäckts och började bearbetas i fjor. De ännu ej afslutade undersökningarna ha emellertid gifvit anledning till stora förhoppningar.

D. Brambanis, Kristiania, kollektion af desinfektions-(karbol)-pulver kunna vi med godt samvete gå förbi, däremot måste vi ovillkorligen stanna vid det praktfulla snidade silfverskåp i gammalnorsk stil, som utställts af bildhuggaren *O. Hjermstad,* Kristiania. Skåpet, som är ett verkligt konstverk, men också rätt dyrt — priset uppgifves vara 5,000 kr., — kom tyvärr för sent till jurygranskningen.

Från *S. Engström,* Kristiania, finna vi en vacker matsalsmöbel af ek. En särdeles treflig och elegant rökrumsmöbel af stråflätning utställes af *Louise Wilmann,* Kristiania. *Christia-*

nia Jernsengfabrik exponerar en praktisk sjuksäng och *Carl A. Nielsen* en kollektion resårer. Och sedan vi besett en på rörliga skärmar uppsatt rikhaltig kollektion af vackra ramlister från *Christiania Guldlistefabrik & Hövleri* komma vi ut i det södra galleriet, närmast oss upptaget af den norska metallindustrien.

Här träffa vi först på en stor och vacker utställning af armaturpjäser, såsom kranar, ventiler, kopplingar, manometrar o. s. v., från *Daniel Vestad*, Åmot, Modum. Från denna komma vi till kristianiafirman *E. Sunde & C:is,* ståtliga och representativa utställning, upptagande en rik mångfald af gjutgodspjäser och metallarbeten: ventiler, kranar, kopplingar, assuranssprutor, sprutmunstycken, eleganta trädgårdsmöbler af gjutjärn, varmvattencisterner af blänkande koppar, prydliga badkar med rörledning och duschapparat m. m. — i korthet sagdt: en i alla afseenden vacker och solid utställning, som man har ett verkligt nöje af att betrakta.

En äfvenledes ståtlig utställning i samma branch är *C. Bluncks,* Kristiania. Förutom åtskilliga pumpar, kopparcisterner, kranar, ventiler och andra föremål exponeras här ett par särdeles prydliga smidda järnkandelabrar, som onekligen förtjäna särskild uppmärksamhet.

Drammens Jernstöberi og mek. Værkstad möter jämväl med en utställning, som ej skäms för sig. Man finner här en samling större och mindre kaminer, spislar och strykugn, vackra trädgårdsmöbler och blomsterställ af gjutjärn, ej att förglömma de tilltalande profven på konstgjutning, som förekomma i form af afgjutningar af skulpturarbeten.

A. P. Foss, Kristiania, är representerad af en samling kassaskåp, särdeles reputerliga så i yttre som inre afseende. En annan kristianiafirma *G. V. Linnekogel & Sön* utställer större och mindre spislar af en rätt egendomlig modell. *Th. Svane*, Kristiania, exponerar ett par praktiska sjuksängar samt en bårsäng för militär hälsovård, och klensmeden *C. F. Andersen,* Kristiania, dokumenterar sin skicklighet med ett par rätt vackra portar af smidesjärn.

Nu komma vi in på musikafdelningen. Denna är icke

stor och ej heller i kvalitativt afseende anmärkningsvärd. Men så saknas också Norges förnämsta pianofabrik, firman Hals.

Först träffa vi midt på golfvet på ett par orgelharmonier från *Brödrene Torkildsens Orgelharmoniumfabrik,* Åsen, Trondhjem, och *Isachsen & Renbjör,* Levanger, hvilka utställare äfven äro representerade i en afbalkning vid innerväggen. Deras instrument äro i allmänhet små och synas ej ha några särskildt utmärkande egenskaper. *J. Thoresen,* Kristiania, utställer några pianinon med rätt vackert yttre, men med, som det förefaller, något dof och instängd ton. *A. C. Kleven,* Kristiania, är representerad af en violoncell och några violiner, däribland en s. k. hardangerfiol, som skiljer sig från andra dylika instrument däruti, att den är försedd med 8 strängar. *Erik Pettersson*, Kristiania, utställer förutom ett par guitarrer en fiol, hvars resonansbotten tillverkats af en bjälke, hvari den kanonkula, som träffade det af Karl XII bebodda huset under Akershus' belägring 1716, blef sittande, således på sätt och vis en historisk relik. En annan instrumentmakare *Otto Lyngaas,* Kristiania, utställer en liknande pjäs, nämligen en fiol af granträ från en gammal gård, där Karl XII bodde under Kristianias belägring 1716. Man får häraf det intrycket, att norrmännen måtte hysa en särskild respekt och vördnad för vår Narvahjälte. *Olaf G. Helland,* Bö, Telemarken, utställer en för hand tillverkad fiol, och *Johan Andersen*, Selbrok, Fredrikstad, som i katalogen uppgifves vara skomakare, har så föga lagt det bekanta ordspråket på sinnet, att äfven han uppträder som instrumentmakare med en fiol.

Detta var hela musiken!

Nu komma vi till en ståtlig monter, krönt af en liffull grupp, en smed, som skor en häst, uppställd på ett postament, hvars sidor utgöras af glasrutor, bakom hvilka rummet fyllts med hästskosöm. Den effektfulla utställningen länder *Christiania Hesteskosömfabrik* till all heder.

Sedan vi beundrat ett vackert snidadt hörnskåp af valnöt i gammalnorsk stil från *H. And. Sleipnæs,* Kristiania, komma vi till en ny utställning af hästskosöm, denna gång från *Den norske Hästeskosömfabrik,* Kristiania. Den prydligt ordnade kollektionen och den särdeles stilfulla montern göra ett mycket tilltalande intryck.

Carl Kraffts chokladmonter.

Med verkligt nöje betraktar man också den präktiga sängkammarmöbel i oliv och valnöt, som utställes af *Brödrene Ollendorff*, Kristiania, ett alltigenom vackert och gediget arbete. *R. Ramberg & C:o*, Kristiania, exponera ett par möblemang, det ena en rätt nätt herrumsmöbel, det andra däremot i fråga om stil hoprafsadt och heterogent — men kanske det är meningen, att det blott skall vara en profsamling på hvad firman förmår i olika stilar.

Nu fängslas vår uppmärksamhet af en särdeles vacker och elegant monter, krönt med en Pomonastaty. Å montern utställas prydligt ordnade prof på choklad, kakao, kanderade frukter och konfityrer. Särskildt tvingas man beundra de utmärkt väl efterapade olika frukterna, så förvillande lika naturliga, att man mer än väl förstår, hvarför självfva fruktgudinnan tronar på denna utställning, som utgör en verklig heder för den exponerande firman, *Carl Krafft*, Kristiania.

Jacob Halseth, Trondhjem, har äfven en tilltalande utställning af bakverk och konditorivaror af alla slag, honungskakor, barnmjöl, maltbröd m. m. Liksom till en påminnelse om att människan icke lefver allenast af bröd utställer i närheten *Alb. Emil Kock*, Trondhjem, prof på ornament och dekorationsarbeten, och skulle vi ej veta hvad klockan är slagen, behöfva vi blott betrakta de tre vackra väggregulatorer, som utställas af *E. R. Syrstad*, Stenkjær, för att få tredubbel visshet.

Viscose-Fabriken, Kristiania, utställer ett slags impregneringsämne, som kallas viscose, samt papper och textilföremål behandlade med detsamma. Från *F. Halfstad*, Kristiania, finna vi några lådor med diverse sorter cakes af god beskaffenhet, och för den händelse att vi skulle känna oss krassliga, ha vi alldeles i närheten en utställning af sagradapreparat och dragerade piller från *Boyesen & Kobro*, Kristiania — vi förmoda nämligen, att dessa saker skola vara mycket hälsosamma, en förmodan som vi äfven tillåta oss hysa beträffande den af *Mathilde Nielsen*, Myhre, Spikkestad, utställda fruktchampagnen. En nykterhetsvän skulle väl däremot i detta afseende ha sina dubier om innehållet i det hyllskåp, vi nu stöta på: där utställes nämligen arrakspunsch och augustinerlikör från kristianiafirman *H. Poulsen & C:o*.

Nu komma vi till en lika stor som vackert ordnad kollektivutställning, arrangerad af *Kristiania Bryggeriers Forening*. Den är inrymd i en paviljongliknande inbyggnad, hvars utåt vända gafvel utgöres af buteljbottnar, under det att väggfälten prydas af stilfulla ornament, humlerankor och kornax, alluderande på de utställda vororna. Den effektfulla montern såväl som hela anordningen är ett verk af arkitekten H. Berle, Kristiania, hvilken jämväl på andra punkter inom den norska afdelningen dokumenterat sin smak och skicklighet. Inuti paviljongen äro prydligt uppställda prof på de deltagande bryggeriernas tillverkningar. Följande bryggerier äro representerade: Aktieselskabet Nora Bryggeri, Aktieselskabet Schous Bryggeri, Borch & C:is Aktiebryggeri, Christiania Actiebryggeri, Christiania Bryggeri, De forenede Bryggerier Fortuna & Central, Frydenlunds Bryggeri, Ringnæs & C:o Limit., samt Ytteborgs Aktiebryggeri. Angående tillverkningarnas beskaffenhet behöfver man ju endast påminna om det kända sakförhållandet, att man aldrig kan träffa en person, som varit i den norska hufvudstaden, utan att han i höga toner prisar det norska ölets förträfflighet.

Men vi våga verkligen icke att förhala vår dyrbara tid längre med denna ölutställning, hur frestande det än kunde vara att härvidlag ta öl för ärende — vi måste vidare. Vi träffa då först på en vacker monter, uppbärande en del buteljer, på hvilkas etiketter vi läsa: »Sundnæs akvavit». Det är med den norska akvaviten som med den svenska punschen: den har många namn. Akvaviten i fråga utställes af *M. H. Lundgreens enke,* Trondhjem.

En mera oskyldig utställning är den, vi nu gå att betrakta, nämligen *Nora Mineralvandfabriks*, Kristiania. Den består af prof på mineralvatten, bruslemonad, ingefärsöl, likörsirap o. s. v.

Men så råka vi åter på starka saker i form af norsk akvavit. Och här är utställaren ingen mer och ingen mindre än den vidtberömda firman *Jörgen B. Lysholm,* Trondhjem. En stilfull monter uppbär prof på firmans i snart sagt alla världsdelar välbekanta och otaliga gånger prisbelönta akvavit, som

icke minst här i Sverige af gammalt har stor afsättning och ej anses böra saknas på något ordentligt s. k. bränvinnsbord.

Fru *Dorthea Graff,* Furset, Battenfjordsören (Romsdalen) låter sig representeras af en liten samling prof på safter och sylt. *Trondhjems Mineralvandfabrik* har en stor, nästan öfverflödande rikhaltig utställning af mineralvatten, safter, bärviner och naturligtvis sist och först den oundvikliga bruslemonaden, som nästan tycks vara en nationaldryck i Norge — säkerligen också betydligt hälsosammare än det beryktade »laddevinet».

Christiania Dampkjökken, som i olikhet med våra folkkök i Stockholm är en permanent inrättning och till stort gagn för den mindre bemedlade befolkningen, utställer å en liten treflig monter diverse prof på sylter, bärvin och saft.

Den Oplandske Spritfabrik, Kristiania, är representerad af en liten treflig utställning af prof på sprit, brännvin, »bitter» och punsch. *J. Glöersen,* Kristiania, utställer äfven diverse spritvaror, såsom akvavit, konjak, punsch och likörer. Nästan som en antydan om behofvet af tilltugg kommer så en kollektion utmärkt smakliga prof på gröfre och finare bakverk från *A. Hansen,* Kristiania, och därpå ha vi åter ett par våtvaruutställningar, först en ganska stilfull monter med prof på öl från *P. Ltz Aass,* Drammen, och vidare en i spiralform rätt trefligt ordnad uppsättning buteljer med olika slags safter från fru *Adolph Backer,* Drammen.

Axel Krefting, Kristiania, visar oss hvad hafstång kan duga till, om man förstår att taga den till vara. Han har nämligen en rätt stor utställning af diverse produkter, såsom klistergummi, tvål och såpa, hvilka framställts af detta råämne, hvarpå äfven en mängd prof utställas i olika beredningsstadier.

Från *Aktieselskabet Christiania Blyhvidtfabrik* finna vi en trefligt ordnad utställning med prof på fabrikens tillverkning å burkar och kaggar, äfvensom prof på framställningssättet, d. v. s. de blyplåtar, af hvilka varan oxideras, och fabrikatets utseende, då det tages ur ugnarne. Denna fabrik är den enda i Skandinavien, som tillverkar blyhvitt.

Därifrån komma vi till en större monter med en del prof på margarin i lådor, drittlar och bleckburkar. Utställare är *Fabriken Arild*, Trondhjem. *Löiten Brænderies Destillation*,

Kristiania, exponerar i en vacker monter i nationell stil akvavit, punsch, »bitter», sprit och likörer. Från *Alf Bjercke*, Kristiania, finna vi en treflig monter med prof på färger och fernissor.

Nu komma vi till en monter, som redan på långt håll tilltalat ej blott våra ögon, utan äfven vår näsa. Den består

Ihlens tvålmonter.

nämligen af idel välluktande tvål och tar sig ut som en stor pjäs af färgad marmor. Dekorerad med norska riksvapnet och andra nätta emblem af olikfärgad tvålmassa, uppbär den lika originella som ståtliga montern en vacker byst af Pallas Athene, äfven den tydligen bildad af samma plastiska ämne som montern i sin helhet. Den vackra och anslående utställningen är

en af dem, som fästa sig i minnet, och hvad kvaliteten af de utställda profven beträffar är den äfven till stor heder för utställarne, *Öien & Wahl* (Ihlens ångtvålfabrik), Trondhjem.

Den kemiske Fabrik Norden, Kristiania, exponerar en liten treflig kollektion färger och fernissor och *Henrikke Krohn,* Aarö pr Molde, en del prof på sylter. Från *Aktieselskabet Excelsior Limfabrik,* Kristiania, finna vi en ståtlig monter i form af en liten hydda, hvars tak utgöres af limskifvor; inuti hyddan utställas prof på diverse slags lim samt benmjöl m. m.

Tändstickor, askar och askämnen utställas af *H. Jölsens Tændstikfabrik*, Kristiania. *H. Chr. Gregersen,* Kristiania, representeras af en elegant monter med en hel del prof på såpa och tvål af olika slag, tydligen fint fabrikat. *Norsk Oljerenserkompani,* Kristiania, utställer prof på sina oljereningsapparater och *C. O. Aass,* Skien, prof på B. H. Schröders lädersmörja.

En vacker utställning har *Nitedals Tændstikfabrik,* Kristiania. Den stora väggmontern är arrangerad i form af en hvalfbåge, bildad af tändsticksaskar och paket. Fabriken är den största i sitt slag i Norge, med ett årligt tillverkningsvärde af cirka 1 million kr.

Drammens Sæbefabrik har äfven en stor och välordnad utställning af sina olika fabrikat, såpa, tvål, stearinljus o. s. v. Därpå komma vi — ytterligheterna beröra hvarandra, i synnerhet på utställningar — till en liten monter, hvarest *Niels v. Bülows Karamelfabrik,* Kristiania, utställer och försäljer maltcacaopastiller, och från denna öfvergå vi till en monter, hvarå kristianiafirman *Ludv. D. Riegel* förevisar prof på cylinderolja samt modell till Riegels luftbuffert.

Från *Nitedals Krudtværk*, Kristiania, finna vi ett skåp med en del särdeles naturliga imitationer af olika slags krut samt prof på brukets krutemballager. Brukets specialitet är »Frölichs rökfria krut» för gevär och kanoner. Bredvid krutbruket har *Agra Margarin-Smörfabrik,* Kristiania och Stockholm, en stor och rätt vackert ordnad utställning af sitt fabrikat, som äfven för ögat tar sig rätt aptitligt ut.

Nu vika vi af i den breda sidogången inåt hallens hufvudskepp. Närmast hörnet träffa vi på en särdeles treflig och

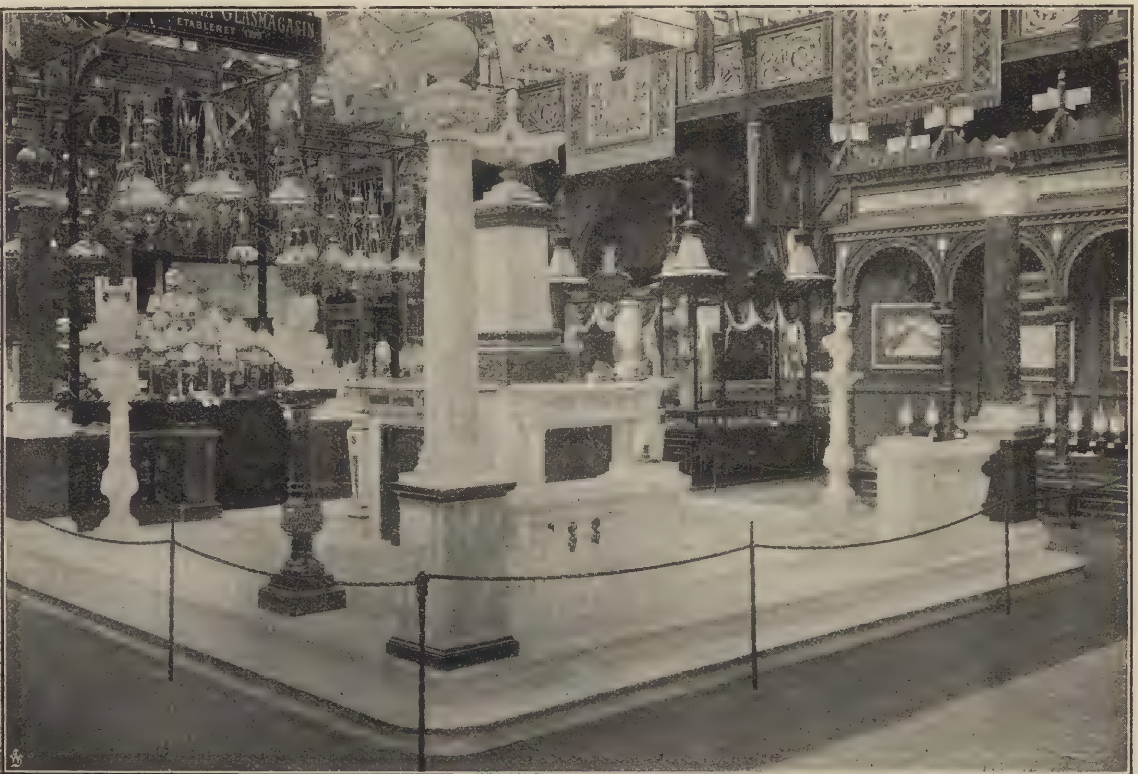
J. N. Bruuns pälsverksutställning.

elegant skinnklädd kontorsmöbel af mahogni från *Berh. L. Mathisen*, Kristiania. Där bredvid har *Den norske Haandværks- og Industriforening*, Kristiania, anordnat en större utställning i form af en matsal, hvars midt upptages af ett stort dukadt middagsbord med glänsande hvitt duktyg, gnistrande kristallglas och blänkande silfverservis. Möblerna, som äro hållna i gammalnorsk stil, ge äfven interiören ett synnerligen inbjudande utseende. Utställningen är ett resultat af flere firmors samverkan, sålunda är den präktiga buffeten utförd af De forenede Snedkere, hörnskåpet af Mobeck och Jacobsen, mat- och serveringsborden af A. Husby & C:o, och stolar och tvättställ af G. N. Huseby. Silfverservisen är från juveleraren David Andersen, porslinet från Porsgrunds porslinsfabrik och glasen från Kristiania glasmagasin.

Ute i gången påträffa vi närmast en stålig — och aptitlig — monter med choklad och bonbons från *Brödrene Ottesens Eftflgr*, Kristiania, och i själfva öppningen inåt hallen utställer dekorationsmålaren *Carl Lunde*, Kristiania, målade skärmar, spegelramar, byster och diverse dekorations- och skyltmålningar, allt välgjordt och prydligt arbete.

Nu äro vi ute i hufvudskeppet. Här möter oss först i sidogången under läktaren ett par tobaksfirmor. *Johannes N. With*, Kristiania, har en liten rätt treflig monter med prof på röktobak och den gamla välkända kristianiafirman *L. O. Tidemanns Tobaksfabrik* en lika stor som ståtlig monter med en rikhaltig kollektion af alla slags tobak.

Till höger i gången, från sidogalleriet räknadt, finna vi en särdeles stor och rikhaltig pälsverksutställning från firman *J. N. Bruun*, Trondhjem. Den särdeles effektfulla anordningen med uppstoppade djur i bakgrunden i olika liffulla situationer, t. ex. en ren förföljd af vargar, gör mycket till att draga uppmärksamheten till denna utställning, som för öfrigt endast genom de utställda varornas beskaffenhet är förtjänt af ett närmare betraktande. Förutom en myckenhet oberedda och omonterade skinn af olika slag, finner man här en ståtlig uppsättning af färdiga pälsvaror, såsom pälsar, kappor, muffar, mössor o. s. v.

Den Ankerske marmorforretnings utställning.

Några steg ut mot midtelpartiet föra oss till en stor och elegant monter med en rikhaltig och i kvalitativt hänseende synnerligen sevärd utställning af prydligt inbundna kontors-, protokolls- och annotationsböcker, trycksaker, portfölj- och etuiarbeten m. m., från kristianiafirman *Halvorsen & Larsen.* I samma monter utställes äfven prof på träpapp från *Vardal Træmassefabrik,* Vardal pr Gjövik.

Och nu komma vi till det allra vackraste. Främst i den norska utställningen närmast den svenska afdelningen och midt under hallens väldiga takresning finna vi den i alla afseenden utsökta utställning, som representerar *Den Ankerske marmorforretning,* Fredrikshald. Den utgöres af en ganska rymlig estrad, belagd med marmorplattor och omgifven af en läcker balustrad af samma materiel, prydd med glänsande pelare af polerad labrador af präktig färgverkan. Midt på estraden är uppställd en större pjäs, hvars postament bildas af fyra kakelugnsformade ytor af olikfärgad marmor och labrador, och som krönes af en fyrkantig pelare, uppbärande en låg urna af glänsande hvit marmor. Man vet ej, hvad man mest skall beundra, de utmärkt vackra stenarterna eller den effektfulla anordningen, och man slutar kanske med att, alla haltande jämförelser till trots, vilja förlikna hela denna utställning vid ett subtilt och läckert sockerbagarearbete, som man skulle ha lust att bita i. Och säkert är, att hur ofta man går förbi denna utställning, blir man ej mätt på att betrakta den och njuta af formens finhet och materialets skönhet.

På andra sidan om marmorutställningen finna vi en synnerligen elegant monter, innehållande en stor och vackert ordnad utställning från *Union C:o,* Skien, nämligen af papper i rullar och balar, pappersämnen samt därtill använda råämnen. Denna fabrik är en millionaffär, i sitt slag väl en af de allra största i Norge, och bedrifver en mycket omfattande tillverkning.

Framför denna monter finna vi en vacker öppen sådan, från hvilken guld, silfver och ädla stenar blänka oss till mötes. Här har juveleraren *M. Hammer,* Bergen, bredt ut ett rikhaltigt lager af guldsmedsarbeten, större och mindre, billigare och dyrbarare. Särskildt måste man uppmärksamma firmans vackra

C. Brandts pälsverksutställning.

filigransarbeten. Några pjäser af oxideradt silfver göra sig också gällande, äfvensom en del utställda gamla norska silfversaker.

Vid det vi nu vända oss om, möter vårt öga en syn, som aflockar oss först ett utrop af häpnad, sedan lika säkert ett till af förtjusning. Vi se nämligen sidoväggen öppna sig för ett praktfullt polarlandskap, om man nu kan tala om landskap midt i ishafvet. Man ser stora upptornade isflak och isblock, på hvilka några jättelika isbjörnar stå och filosofera, medan sjöfåglar kretsa omkring och öfver dem. I bakgrunden synes det ödsliga hafvet med sina simmande isbergskolosser, mellan hvilka ett fartyg manövrerar. Scenen är så effektfull, så vackert och naturligt återgifven, att den verkar alldeles betagande. Och ändå är den blott en fonddekoration till en pälsverksutställning. Men denna utställning är också i sitt slag storartad och i ordets fulla mening en heder för den utställande firman, *C. Brandt,* Bergen. Man finner här en mångfald af dels färdiga pälsvaror af utmärkt beskaffenhet, dels en rik samling af skinn af alla slag, företrädesvis dock af den högnordiska faunan. Vid sidan mot utgången till galleriet har utställaren arrangerat ytterligare en präktig djurgrupp, några skogsbjörnar, som tumla omkring på ett klippblock, och på andra sidan nämnda utgång har han anordnat en grupp af annat slag: ett fullständigt och elegant slädekipage med häst, kusk och herrskap mot en målad fond, föreställande ett tilltalande vinterlandskap, allt detta inramadt i en smakfullt ordnad kollektion af fina skinnvaror.

Vi begagna här tillfället att uttala, hvad vi ända från början haft på hjärtat, nämligen vår beundran för den smak och arrangeringsförmåga, som gör sig gällande i den norska afdelningen i dess helhet och i synnerhet här nere på golfvet i hufvudskeppet. Om också åtskilligt häraf bör tillskrifvas de enskilda utställarnes ansträngningar och uppoffringar, måste likväl det angenäma totalintrycket skrifvas på räkningen af anordnarnes *ésprit d'arrangement*, deras blick för föremålens dekorativa verkan och deras omsorg att göra intrycket så festligt och gediget som möjligt, med undvikande af all öfverlastning och hopgyttring. Det är icke mer än en skyldig gärd

åt sanningen, då vi säga, att såväl den svenska utställningens anordnare som dess utställare böra ha alla skäl att i den norska afdelningen studera konsten att — utställa.

Men låtom oss nu fortsätta vår inspektionspromenad. Här ha vi en stor monter med vackra ylletyger och trikåväfnader från *Aalgaards Uldvarefabriker*, Gjæsdahl pr Stavanger. Från *Hans H. Holms Eftf. Hattefabrik*, Kristiania, förekommer en rätt vacker utställning af hattar och mössor, mest uniformshufvudbonader.

Så komma vi åter till en juvelerareutställning, *Theodor Olsens*, Bergen, en stor och präktig exposition af allehanda guldsmedsarbeten. Särskild beundran väcker ett elegant juvelskrin i filigransarbete, ytterst fint och subtilt som vore det flätadt af skimrande spindeltrådar. Skrinet är förfärdigadt åt och tillhör kronprinsessan.

En vacker utställning, rikhaltig, luftig och glänsande, är *Christiania Glasmagasins.* I fråga om glasvaror kan den dock ej mäta sig med de förnämsta svenska glasbruken, t. ex. Kosta och Reymyre, dock är det ett fabrikat, som mycket väl försvarar sin plats på en utställning. Vackrast och gedignast är lamputställningen — på det området presteras utsökt fina saker, verkliga praktpjäser.

Sedan vi vederbörligen uppmärksammat den vackra sam ling af fysikaliska instrument, som utställts af *O. G. Gjösteen*, Kristiania, komma vi till en ny stenutställning, ej fullt så imponerande som den Ankerska, men ändock särdeles tilltalande och representativ. Utställare är *Erik A. Gude*, Kristiania. Till formen ett dubbelt högsäte af polerad granit med inlagda skifvor af olikfärgad marmor, prydes den vackra och massiva utställningspjäsen af två större pelare af finslipad svart granit. Både såsom prof på de utmärkta stenarter, Norge äger, och på ett utmärkt arbete gör denna utställning ett verkligt gediget och fint intryck och har med rätta erhållit en hedersplats inom norska afdelningen.

Så möta vi återigen en instrumentmakare på vår väg, nämligen *A. J. Krogh,* Kristiania, som utställer en vacker kollektion af matematiska, optiska och fysikaliska instrument.

Erik A. Gudes monter.

David Andersens utställning.

Och därifrån öfvergå vi till att betrakta kristianiajuveleraren *David Andersens* stora utställning, inrymd i ej mindre än två montrer. Ovanligt rikhaltig och mångsidig, förtjänar denna utställning uppmärksammas ej endast på grund häraf, utan äfven på grund af de utställda föremålens kvalitet. Förutom de filigrans- och emaljarbeten, som vanligen spela hufvudrollen i de norska guldsmedernas montrer och som här äro lika formfulländade som solidt arbetade, finna vi i denna utställning flere större pjäser, vittnande om högt uppdrifven yrkesskicklighet och anmärkningsvärd smak.

Andreas Schneiders monter.

H. Berles Lervarefabrik, Kristiania, har blott en liten, liten monter, men denna monter uppbär riktiga små konstverk af lergods. Om man icke visste det förut, skulle man finna här, att en konstnärlig formgifning kan adla äfven ett oansenligt material.

En utställning, som bör slå an på alla rökare, är *P. Larsens Pibeforretnings*, Lillehammer. I två rätt vackra montrer inrymmes en nätt kollektion af äkta sjöskumspipor och munstycken af vacker form samt träpipor.

Så komma vi till en särdeles treflig monter, å hvilken *Andreas Schneider*, Kristiania, utställer en kollektion ovanligt fina glaserade lerkärl, nästan liknande porslin, och bland dem flere verkligt konstnärliga saker både i fråga om form och dekore-

P. Backers utställning.

ring. Många af dessa saker ägna sig förträffligt till dekorativa väggprydnader.

Sidorummet under läktaren upptages af en stor och rikhaltig pälsverksutställning från *P. Backer,* Kristiania. Kan den icke i fråga om verkningsfulla dekorativa anordningar mäta sig med Bruuns, än mindre med Brandts, synes den dock kunna upptaga en täflan i fråga om de utställda varornas mångfald och kvalitet och utgör äfven den ett vältaligt bevis på den höga ståndpunkt den norska pälverksindustrien uppnått.

Nu ha vi hunnit fram till vänstra fondväggen nedanför fondläktaren. Midten af denna vägg upptages af en stor målning, föreställande ett fjällandskap, af *Otto Sinding.* Samme konstnär har på högra väggen målat en pendant till denna tafla, men där ett kustparti: ett fiskläge, inklämdt mellan höga, snöklädda berg.

Nedanför och vid sidorna om dessa taflor äro mindre utställningar anordnade. Så finna vi här vid vänstra väggen ett par fickurverk och en elektrisk bordstudsare från *Bertram Schetelig,* Kristiania, fickur från *Alfr. Petersson*, Kristiania, en liten glaslåda med filigransarbeten från *Thor J. Gruderud,* Lunde, Telemarken, snidade dolk- och knifskaft samt fodral från *C. O. & A. J. Hundstad,* Hole, Ringerike, samt en kollektion mikroskop från *H. Winter-Hjelm,* Kristiania. På denna vägg utställes äfven en liten samling nationella musikinstrument, ingående i den norska turistutställningen och till denna öfverlämnade från *H. Zappfe*, Kristiania.

På vår väg öfver till den högra väggen ha vi ytterligare att passera några mindre utställningar. Vi finna först en större samling akustiska instrument från *P. Brantzeg*, Kristiania. Därefter fästes vår uppmärksamhet vid ett par särdeles vackra skeppskronometrar från *Fr. Aug. Michelet,* Kristiania, samt ett tornurverk från *E. Syrstad,* Levanger, hvilket företer det ovanliga, att det är försedt med en automatisk tändnings- och släckningsapparat för såväl gas som elektricitet. *Ingvar Blikstad*, Trondhjem, utställer vackra knifskaft och fodral af hvalrosstand, dels skulpterade, dels med ingraverade figurer, och *I. Frisenberg*, Lillehammer, utställer i en liten monter förgyllda

och emaljerade guldsmedsarbeten af ganska framstående beskaffenhet.

Å den högra väggen flankeras Sindings målning af en på ömse sidor anordnad utställning af sportartiklar och vapen, tillhörande den norska turistutställningen. Under taflan finna vi några snidade träkannor från *O. R. Björvik*, Bygstad, Söndfjord, samt en del vackra svarfvade saker från *Olav H. Bakkestöjl,* Ytre Vinje, Telemarken.

Nu stiga vi upp på den afsats, som skiljer fondgalleriet från hufvudskeppet, och från hvilken trapporna upp till läktaren leda. På ömse sidor om trappuppgången ha vi att märka några kollektioner hörande till turistutställningen: en stilfullt ordnad samling af guld- och silfverarbeten från *J. Tostrup*, Kristiania, en kollektion af skridskor och sportknifvar etc. från den flere gånger förut omnämnda firman *L. H. Hagen & C:o*, och två vackert ordnade kollektioner af fiskredskap från *Ludv. Torgersen & C:o,* Kristiania, och *J. Chr. Johannesens Enke*, Kristiania. I själfva trappafsatsen är anordnad en särdeles ståtlig och effektfull dekoration, hvars mest framträdande del är en hvalfbåge, bildad af två jättestora barder af en 40 fots finnmarkshval. Prydligt grupperade omkring dessa troféer stå åtskilliga kanoner för harpunering och utskjutande af räddningslinor jämte åtskilliga slags harpuner för både kanoner och kastning. Den vackra och naturligtvis lifligt uppmärksammade utställningen kompletteras af en på ett underlag, bestående af de väldiga ryggkotorna af en hval, uppställd prydlig modell af ett hvalfångstfartyg. Alla dessa redskap ingå i turistutställningen och härröra dels från *Akers mek. Værksted,* Kristiania, och dels från smeden *Henriksen* i Tönsberg.

I nischer på ömse sidor om denna grupp utställer *Johannes Christiansen,* Kristiania, en mängd olika sportartiklar, ordnade med god dekorativ verkan.

Nu begifva vi oss upp på läktaren. Vi ha två trappor att välja på, och som båda äro fullsatta med fotografier och landskapsbilder från olika delar af Norge, kan man nog råka i valet och kvalet, hvilkendera man skall välja. Vi kunna ju, för att följa trottoarsed och annan mänsklig ordning, ta den

Nansen-montern.

vänstra först, då vi få tillfälle att ej blott beskåda en mängd utmärkta landskapsfotografier från *M. Sköyen,* Kristiania, och *K. Knudsen*, Bergen, utan ock ett par stilfulla draperier, förfärdigade af fru *Alma Bloch* och fröken *Elise Bloch.*

Uppkomna, mötas vi af en utställning, som man ej kan underlåta att stanna vid och betrakta med både intresse och rörelse. Det är *Nansen-montern,* tillhörande den norska turistutställningen. Den effektfulla montern prydes öfverst af en modell af Nansens berömda fartyg »Fram», och framför modellen är placerad en porträttbyst, bärande den käcke polarforskarens välbekanta energiska drag. Det är dock ej detta, som mest fängslar intresset, det är de utställda föremålen, som tjänstgjort på den märkvärdiga färd Nansen och löjtnant Johansen företogo, efter att ha lämnat »Fram». Här finner man sålunda Nansens gevär, hans kälke och sofsäck, hans skidor, till och med ett par af hans hundar i uppstoppadt skick samt diverse proviant, som blifvit öfver och medförts hem. Största uppmärksamheten ådrager sig dock Nansens kajak, en liten lätt tingest af tjärad segelduk, vid hvars betraktande man ovillkorligen måste intagas af respekt för de båda polarfararnes mod och uthållighet, då man betänker, att det var åt dessa små bräckliga farkoster de anförtrodde sina lif däruppe i det isuppfyllda hafvet. Denna utställning skildrar, kort sagdt, vältaligare än ord förmå det mannamod och det käcka vikingalynne, som gjorde detta djärfva stordåd till en verklighet.

Vända vi oss nu åt vänster, från uppgången räknadt, finna vi först en monter i norsk allmogestil, uppbärande åtskilliga väl utförda modeller och ritningar öfver äldre nationella byggnadsverk. Öfverst och mest i ögonfallande tronar en nätt afbildning af Borgunds pittoreska kyrka.

Å montern bredvid presenterar *Det Bergenske Dampskibsselskab* en modell af en af sina passagerareångare jämte teckningar och inredningsritningar öfver olika fartyg hörande till dess rätt betydliga ångbåtsflotta; — detta bolag har nämligen ej mindre än 21 ångare i in- och utrikes fart och har i synnerhet gjort mycket för att lätta turisttrafiken längs norska kusten.

Förgäfves spanade vi, då vi besökte den norska bergshandteringen nere i galleriet, efter något spår af Kongsbergs berömda silfvergrufva. Här finna vi henne emellertid representerad på ett i dubbel mening lysande sätt. I en stor dubbelvitrin utställer nämligen *Kongsbergs Sölvverk* en mängd prof på silfvermalm och silfver i olika beredningsstadier: väldiga kakor, trådliknande härfvor och massiva plantsar. Den vackra och mycket uppmärksammade utställningen innehåller dessutom en del prof på mineral och bergarter, som förekomma tillsammans med silfvermalmen och som äfven för andra än geologer erbjuda åtskilligt af intresse.

Nu begifva vi oss bort på södra läktaren för att från gränsen mellan den svenska och den norska afdelningen göra en återgående rörelse, som vi hoppas i sinom tid skall föra oss öfver till den norra läktaren, där vi satt slutmålet för denna dags vandring.

Vi finna då, närmast Sverige, en liten samling möbler, bord och stolar, af egendomlig form och med egendomliga ornament, nästan smakande litet af symbolism, utställda af *Marie Bæröe*, Sandefjord. En annan dam, *Hilma Julin,* Lillehammer, utställer bl. a. en liten treflig modell af en säterstuga från Gudbrandsdalen. Från *Holmöes Værksteder og Arbeidsskole*, Hornindal, Nordfjord, finner man diverse husslöjdarbeten.

Ragna Guldbrandsen, Fredriksstad, har en monter med en rätt rikhaltig samling handarbeten, däribland åtskilliga präktiga saker. Utmärkta arbeten i läderplastik, hufvudsakligen stolöfverdrag och skärmar, utställas af *Maja Barth,* Kristiania. Däremot ha vi svårt att ge vårt gillande åt det snidade skåp, som exponeras af *Lars T. Kinservik*, Grimo, Hardanger, mest för de obehagligt skrikande färgernas skull. Ett mer kuriöst än i vår smak vackert arbete är äfven den skulpterade bokhylla, som utställes af *Valentin A. Kielland,* Stavanger.

Från *Lönvigs Arbeidsskole for Blinde,* Kristiania, utställas diverse korgmöbler och en toalettbyrå. En annan välgörenhetsanstalt, *Arbeidsskolen for Vanföre,* Kristiania, exponerar, förutom en af en vanför tillverkad väfstol, en större kollektion af möbler, draperier, broderier samt en hel mängd småsaker och slöjdalster, bland hvilka man finner många väl arbetade

föremål, som skulle lända en fullt frisk och färdig arbetare till heder.

Att man äfven i Norge känt behofvet af reformer mot korsettens herravälde tycks framgå af att en kristianiafirma vid namn *Norsk Reformlivfabrik* exponerar en profkollektion reformkorsetter. I närheten utställer träsnidaren och gyllenlädersfabrikanten *Sörlie,* Trondhjem, en snidad stol samt åtskilliga rätt vackra prof på gyllenläder.

Nu komma vi in i den fotograferna förbehållna afdelningen. Här finna vi först en verkligen gedigen porträttkollektion från *L. Szacinski,* Kristiania, en firma, som synes stå fullt au niveau med sin konst, att döma af de utställda profven. *O. Ranheimsæter*, Kristiansund, utställer rätt aktningsvärda fotografier och reproduktioner. *Foreningen »Amatör-Fotografen»*, Kristiania, representeras af en stor kollektion fotografiska arbeten, hvilken endast har det lilla felet att vara en smula ojämn, i det man bredvid verkligt bra saker, särskildt förstoringar, träffar på en och annan bild, som hvarken i fråga om val af motiv eller tekniskt utförande kommit öfver den mera blygsamma dilettantismen. *Sandels*, Fredriksstad, är representerad af en liten, men god utställning, och kristianiafirman *Karl Anderson & Sand* har all heder af sina vackra platinotypier. I *Thea Nielsen,* Kristiania, få vi göra bekantskap med en rätt god fotograf. Och slutligen ha vi *Aune,* Trondhjem, som i fråga om barnporträtt och återgifvande af karaktäristiska hufvuden sätter ett mycket aktningsvärdt rekord.

I samma rum — de norska sidoläktarne äro nämligen, ganska praktiskt, indelade i små från hvarandra skilda afdelningar eller rum — utställer *Lulla Uchermann*, Kristiania, en skulpterad stol, klädd med pressadt gyllenläder, samt en målad och förgylld skärm, ganska konstnärligt arbete.

I det följande rummet finna vi en stor kollektion husslöjds- och handarbetsföremål af en mängd utställare. Det skulle föra oss för långt att här gå i detalj, vi få nöja oss med att nämna några af de mera anmärkningsvärda bidragen, t. ex. *Marie Behrentz'*, Kristiansund, präktiga eldskärm, *Callie Gundersens*, Kristiania, vackra täcken, *Christiane Myhres*, Kristia-

Den norske Husflidsforenings utställning.

nia, tilltalande filet-guipures-gardiner och *Catherine Foyns* silkesbroderier.

Nästa rum är upptaget af en stor kollektion vackra handarbeten äfvensom prof på klädsömnad från *Den kvindelige Industriskole i Christiania,* som väl närmast torde motsvara den svenska föreningen »Handarbetets vänner», ehuru denna senare icke kan sägas vara någon skola i egentlig mening, snarare ett institut för konstindustri. Man finner, som sagdt, emellertid många vackra arbeten, vittnande om att denna kvinliga industriskola fyller sin uppgift på ett erkännansvärdt sätt.

Slutligen komma vi till ett särskildt sidorum för sig, hvarest *Den norske Husflidsforening,* Kristiania, anordnat en stor och fyllig utställning af konstslöjd- och husslöjdalster, väfnader, broderier, träsnideriarbeten m. m. Man finner här en mängd mycket vackra föremål i de olika brancherna, ehuru delvis företeende för oss rätt egendomliga mönster och former, och utställningen i dess helhet länder den unga föreningen — denna är stiftad 1891 — till största heder.

Måhända har läsaren förut hört talas om den norska reformkvinnan fröken *Kristine Dahl,* Kristiania, hon som kom våra egna klädedräktsreformerande damer till hjälp med åtskilliga mycket uppmärksammade föredrag härom året rörande den sanitära betydelsen af en förändrad form för kvinnliga underkläder? Nåväl, här får man se, hur denna reformtanke ter sig, omsatt i verklighet — fröken Dahl utställer nämligen i ett skåp åtskilliga prof på sina rationella underkläder, och enligt vår mening äro de i hög grad förtjänta af uppmärksamhet af dem det vederbör.

Kunstindustrimuseet, Kristiania, utställer en del inom vackra ramar anordnade gamla norska silfversmycken samt väfda tapeter, broderier m. m., hvaribland åtskilliga saker af högt konstvärde. Ett sådant värde måste man också tillerkänna fröken *Kristiane Frisaks,* Kristiania, vackra prof på konstväfnader.

Nu ha vi återkommit till den västra, d. v. s. fondläktaren, och inträda i ett vid ytterväggen anordnadt rum, hvarest vi finna de *norska statsjärnvägarne* samt *norska fyrväsendet* och *norska statistiska centralbyrån* representerade i broderlig en-

dräkt af en mängd kartor, tabeller, ritningar och litteratur — järnvägsväsendet dessutom af ett par trefliga modeller af spårväxlingssystem.

På ömse sidor om den ut till viadukten ledande portalen finna vi en stor och effektfullt ordnad utställning från *Kongsbergs Vaabenfabrik*, upptagande en samling af alla slags vapen, gevär, karbiner, sablar och bajonetter, samt patroner o. s. v. I själfva utgången har *Den norske stats Veivesen* en väl ordnad utställning af kartor, vägprojekt, broritningar, fotografier m. m., samt en del hithörande litteratur, såsom lagar och författningar, instruktioner o. s. v.

Längre in på läktaren, på andra sidan Nansenutställningen, träffa vi på ett par till turistutställningen hörande montrer, den ena uppbärande en samling små, trefliga modeller af nationella båttyper (från *H. E. Schiött*, Bergen), den andra modell och teckningar af ångbåtar tillhörande *Nordenfjeldske Dampskibsselskab*, Trondhjem, en pendant till Bergenske bolagets redan omnämnda monter.

Äfven å denna sida är vid ytterväggen anordnadt ett särskildt rum för officiella utställningar, härvidlag *Norges Kanalvæsen og Vasdragsvæsen* samt *Norges geografiske Opmaaling*. Den förra representeras af en samling kartor, planer, fotografier och apparater samt modeller af slussbyggnader, den senare institutionen utställer kartor, fotografier, handteckningar och kartplåtar.

Återvändande ut på läktaren träffa vi på ett par präktiga handväfda tapeter från fru *Frida Hansen*, Kristiania. Det är svårt att säga, hvilket man mest skall beundra, det fina arbetet eller den vackra, figurrika kompositionen, men så mycket ser man, att de båda äro verkliga konstverk, både »Faraos dotter» och »Pingstkören».

Nu äro vi ute på norra sidoläktaren, där vi först uppmärksamma en liten utställning af medalj- och gravörarbeten från *Ivar Throndsen*, Kristiania, samt en liten samling vackra caméer från *H. R. Bruun*, Kristiania. *Den private Opmaaling*, Kristiania, utställer vackra skolkartor och atlas. I ett särskildt rum vid ytterväggen i hörnet finna vi två norska kuranstalter, som slagit sig ihop. Den ena är *Holmenkollens Turisthotel*

Interiör af Trondhjems domkyrka.

og Sanatorium, representeradt af ritningar och fotografier af etablissementet och dess omgifningar, den andra *Larviks Bad- og Kuranstalt,* som äfven lockar med vackra ritningar och fotografier samt dessutom utställer kurmedel, prof på badgyttja etc. Bredvid dessa två verkligen förträffligt arrangerade utställningar exponerar *F. Störmer,* Kristiania, några inhalationsapparater.

Och nu komma vi till en exposition, som jämte Nansenmontern torde kunna sägas vara den norska utställningens »clou». Nämligen den vackra interiören af Trondhjems domkyrka. Man träder in i ett litet porthvalf och blickar genom en gång in i det stämningsfulla tämplet, som med sina härliga hvalf och pelare ligger i en varmt blåaktig skymningsdager. Den vackra dekorationen är utförd af dekorationsmålaren A. Stray i Kristiania, utställningen i öfrigt är ett verk af arkitekten *Chr. Christie,* Trondhjem, den insiktsfulle ledaren af restaureringen af det ålderdomliga tämplet, som otvifvelaktigt är Nordens skönaste byggnadsverk. Till utställningen höra en del ritningar, fotografier samt afgjutningar och stenhuggeriarbeten från restaurationsarbetet.

Fortsättande läktaren framåt, finna vi först diverse teckningar till en lärobok i urmakeri af *Gustav Pedersen,* Meaux (Frankrike), och prof på stilgjuteriarbeten och gravering från *M. J. Jacobsen,* Kristiania. *W. C. Fabritius & Sönner,* Kristiania, utställa aktningsvärda prof på trycksaker, likaså *Centraltrykkeriet,* Kristiania. Från *A. Bruuns Boghandel,* Trondhjem, finna vi en stor zoologisk rullplansch, väggtaflor och skolböcker. *D. Brambani,* Kristiania, utställer prof på etiketter i litografi, autotypi och fototypi, och *Stavanger lithografiske anstalt* exponerar åtskilliga rätt vackra litografiska arbeten. *P. Mallings Boghandel,* Kristiania, är representerad dels af en utmärkt kollektion af firmans förlagsartiklar i vackra band, dels af en rikhaltig samling skolmaterial, såsom skolböcker, glober och mineralieprof. *Biglers Forlag,* Kristiania, exponerar vackra omslag i färgtryck och *Aktie-Bogtrykkeriet,* Kristiania, en vacker kollektion trycksaker.

I de följande afdelningarne finna vi åtskilliga undervisningsanstalter representerade. Först ha vi *Den kgl. norske Kunst-*

og Haandverksskole, Kristiania, som möter med en mycket stor utställning af elevarbeten, teckningar, dekorationsutkast, byggnadsritningar, modellskulptur o. s. v. *Skienfjordens mekaniske Fagskole,* Porsgrund, utställer äfvenledes en stor och vacker kollektion elevarbeten. *Christiania Handelsgymnasium* representeras af läroböcker och elevarbeten och *Christiania Folkskole* af en utställning af redskap och verktyg för slöjdundervisning. *J. Cock* och *L. Kolstad,* Kristiania, utställa prof på Oberbaurath Rettigs patenterade skolbänk. Elevarbeten, mest ritningar, utställas vidare i rikt mått af *Christiania Maskinistskole*, *Christiania tekniske Aftenskole* och *Christiania tekniske Elementarskole.*

Nästa rum upptages helt och hållet af en omfattande och klassvis ordnad utställning af ritningar, läroböcker, preparat o. s. v. från *Christiania tekniske Skole,* afseende att åskådliggöra undervisningen i detta läroverk, representerande högsta graden af det tekniska undervisningsväsendet i Norge. Norge saknar nämligen ännu en teknisk högskola, hvarför dess ingeniörer och teknici äro för sin vidare utbildning hänvisade till utlandet.

En liten vacker utställning är *H. E. Mulvad Fischers*, Kristiania, af fotografier — porträtt och landskap — på marmor samt ramar och infattningsarbeten af samma material. *Signe Lömo,* Elverum, exponerar i ett skåp en nätt samling uppstoppade fåglar. En liten monter med en likartad vacker samling utställes af *Georg Ek*, Drammen. Och slutligen finna vi vid själfva gränsen till svenska afdelningen en af *Foreningen »Norsk Husflids Venner»*, Trondhjem, trefligt ordnad utställning af husslöjdsprodukter från öfre Norge, däribland en mängd anmärkningsvärdt vackra arbeten.

Härmed är vår promenad i den norska afdelningen ändad. Har den varit ansträngande, så har den ock varit lärorik.

XVI.

Kemisk-tekniska utställningen.

På vi i dag träda inom utställningens portar, ha vi icke lång väg att tillryggalägga för att hinna vårt mål. Vi vika af till vänster, vandra förbi sport- och turistutställningen och befinna oss i detsamma framför den gamla omdanade och förskönade panoramabyggnaden, i hvars undre regioner källarmästare Svanfeldt för spiran, medan den öfre våningen upptages af just det, vi kommit för att se och beskrifva: den kemisk-tekniska utställningen.

Vi vandra uppför den rätt höga trappan och stå under rotundans höga, kupolformade och glastäckta tak i ett cirkelrundt rum, öfvergjutet af den klaraste dager. Redan vid första anblicken fängslas vi af den tilltalande interiören, som dock, sanningen likmätigt, ingalunda står i någon tacksamhetsskuld till det ofantliga pappershjulet i midten. Detta hjul är mer i ögonfallande än vackert, men hvad som ger denna utställning en så glad och treflig prägel, det är ensemblem af de i allmänhet stilfulla och i ljusa, lätta, växlande färger hållna montrerna samt det rikliga ljuset, som likt all god gåfva kommer ofvanefter. Kanske bidrager något till intrycket den lätta doft af parfym, som utströmmar från parfymörernas montrer.

Först träffa vi på en ståtlig monter, å hvilken den bekanta firman *Henrik Gahns Aseptin-Amykosaktiebolag,* Upsala, utställer sina tillverkningar. Grundläggaren af denna firma

upptäckte, som bekant, det under namnet aseptin bekanta antiseptiska medlet, som kommit att spela en så stor roll såväl inom hygienen som för toaletten. Bolagets utställning har också, som sig bör, lämnat lejonparten åt denna artikel, af hvilken en hel mängd varieteter för olika ändamål förekomma. För öfrigt finner man här en rikhaltig kollektion af gröfre och finare tvål, skosvärta m. m.

Jonas Olsson, Munkfors, utställer en samling prof på smergelskifvor, och *A. Kaijser, Apotekets i Enköping mineralvattenfabrik,* exponerar i ett hyllskåp diverse konstgjorda mineralvatten och läskedrycker samt köttpulver. *Axel Christiernsson,* Stockholm, exponerar i ett prydligt skåp några glascylindrar med smörjoljor, och *Alexander Levy*, Stockholm, utställer och försäljer universalfläckstift, en, som namnet antyder, nyttig artikel för alla, som icke kunna föra en i yttre måtto fläckfri vandel.

G. A. Segerlind, Halmstad, riktar däremot sin sträfvan på att svärta ned sina medmänniskor i utvärtes måtto — han utställer nämligen blanksvärta och lädersmörja. I en ljusare nyans går den utställning, *Uno Kraft,* Berg, anordnat, bestående af tre större glasburkar med skiffermjöl och kalk samt kalkmjöl till gödning. Dessa två utställningar äro dock tämligen oansenliga och därför lätt förbisedda. Så mycket mer i ögonfallande är den stora flaskklädda monter, å hvilken *Stockholms nya mineralvattenfabrik* exponerar sina tillverkningar af konstgjorda mineralvatten och läskedrycker. *Elisabeth Hansson,* Malmö, nöjer sig helt blygsamt med att utställa några få burkar blanksvärta. Ej heller *A. F. Westerlunds*, Stockholm, utställning af kolvadd för hygieniska ändamål tar sig mycket ut för världens ögon, men vi förmoda, att artikeln i fråga ändock gör sig gällande hos rätta vederbörande, d. v. s. tandläkare m. fl.

Från stockholmsfirman *Wahlén & Block* finna vi en rätt trefligt anordnad kollektion af olika slags maskinoljor. Bredvid utställer notarien *Adolf Carlsson-Costé*, Stockholm, prof på antifriktionssmörja — af hvad anledning denna utställning i katalogen kommit att inrangeras bland »artificiella gödslingsämnen» är oss ett obegripligt problem, såvida icke katalogredak-

tören tagit benämningen smörja i en allt för snäf bemärkelse.

Svenska gummifabriks-aktiebolaget, Stockholm, representeras af en vacker kollektion gummivaror för olika praktiska ändamål, såsom slangar, packningar, golfmattor o. s. v. Äfven leksaker af samma materiel exponeras i denna kollektion. En större utställning af smergelskifvor, smergelduk och dylika polermedel presenteras af *Aktiebolaget Svenska Naxos*, Baskarp. *Söderhamns smergelskif- och filfabrik* utställer ock en del prof på smergelskifvor.

Från *Norrköpings sodafabrik* finna vi några glascylindrar med kristallsoda samt en mängd burkar med kemiska färger. *Gyttorps sprängämnes-aktiebolag* har en trefligt ordnad utställning af blomster- och trädgårdsgödning af, enligt bifogade analyser, mycket god beskaffenhet och förtjänt af blomstervänners och trädgårdsodlares uppmärksamhet. *Hanaskogs kalkbruk*, Kviinge, utställer prof på kalksten och kalk samt kalkmjöl för gödning, och *Ernst Odenius*, Göteborg, exponerar prof på ett »kylande, fast smörjämne», kalladt oleumin, samt patenterad isoleringscementin.

Nu komma vi till en stor, ståtlig och särdeles väl ordnad utställning från *Stockholms superfosfat-fabriks aktiebolag*, som utställer en rikhaltig samling prof på artificiella gödningsämnen, framställda af fosfater, apatit och tomasslagg, af hvilka äfven prof utställas, liksom klorater och andra i fabrikationen ingående preparat. Denna fabrik, den största i sitt slag i Sverige, har upparbetat sin tillverkning till en årlig omsättning af öfver 3 mill. kr. och afsätter ej obetydliga kvantiteter gödningsämnen på utlandet.

Stockholmsfirman *S. & J. Seligmann* möter med en vacker utställning af elegant formade takrosetter och taklister af trämassa, delvis målade. Å en fin monter bredvid har *S. Barnekow, tekn.-kem. laboratorium*, Malmö, med smak ordnat en större utställning af hvarjehanda artiklar, utvisande en ovanligt mångsidig produktion. Man finner sålunda här smörfärg, syreväckare, ostlöpeextrakt och ostfärg samt en mängd andra artiklar för mejerihandteringen bredvid läderfernissa, blanksvärta, vagnssmörja o. s. v.

Aktiebolaget Forsså träpappfabriks monter.

Ingeniör *C. D. Ekman,* Stockholm, utställer papperslim och dextrin, framställda af sulfit, en del prof på papper och trämassa enligt Ekmans metod samt åtskilliga dokument af historiskt intresse rörande sulfit-cellulosatillverkningen. Från *Umeå vattenfabrik* finna vi en liten monter med prof på diverse läskedrycker och från *Gustafsfors' fabrikers aktiebolag* en samling prof på omslagspapper af utmärkt kvalitet. *Norrköpings mineralvattenaktiebolag* har en treflig monter med en större kollektion af artificiella vatten och läskedrycker. *Munkedals aktiebolag* utställer prof på papper och papp i rullar och ark, det hela rätt effektfullt ordnadt, och *Aktiebolaget Svenska Eldfärgsfabriken,* Stockholm, exponerar en del prof på svensk eldfärg för skyddande af träytor. Såsom åskådningsmateriel förevisas åtskilliga brädbitar, som, bestrukna med eldfärgen, varit utsatta för stark eld i flere minuter utan annat resultat än att färgen slagit bubblor på den upphettade ytan.

Nu komma vi till en af de allra vackrast ordnade utställningarne härinne, som redan genom sitt yttre och än mer genom fabrikatets beskaffenhet drager till sig uppmärksamheten. Det är *Aktiebolaget Forsså träpappfabrik,* Näsviken, som har hedern af denna utställning, hvilken inrymmes i en ovanligt tilltalande monter i form af ett hvalf, hvilande på fyra pelare, täckt med läderpapp och krönt af en jordglob, symboliserande det segertåg, fabrikens papp gjort jorden rundt. Själfva utställningen utgöres af en rikhaltig samling prof på bokbindarpapp, kartongpapp, läderpapp, adresspapp och glanspapp, hvarjämte utställas prof på trämassa och råmateriel. För att visa pappens utmärkta egenskaper för bokband äro framlagda åtskilliga smakfulla album, bundna af brukets papp och innehållande prof på de olika fabrikaten. Ännu mer beundransvärda äro dock de företedda profven på pressningar å glanskartong, förvillande lika den finaste läderpressning. Tillika utställes ett par skoklackar, afsedda att visa, hvilken användning Forssåpappen fått i den utländska skofabrikationen. Utställningen fullständigas af diverse fotografier samt en vy i olja af den 1868 grundlagda och sedermera betydligt utvidgade fabriken, som f. n. är den förnämsta och delvis den enda i sitt

slag i Skandinavien med en ganska betydlig och alltjämt växande export på utlandet.

Fiskeby fabriks aktiebolag har en ganska rikhaltig utställning (utom täflan) af diverse slags papp och papper, ordnad å en rätt vacker monter. *Apotekaren Alfr. Carlssons änka*, Jönköping, utställer å en bredvidstående monter prof på tallbarrolja, tallbarrextrakt, tallbarrkarameller och skogsdoft för hygieniska ändamål och för toaletten.

Det torde väl icke finnas någon svensk, som ej känner till en artikel, som kallas Munksjöpapp, och som ej vet, att det är Munksjö bruk, som i fråga om papp-tillverkningen utvecklat en banbrytande och synnerligen betydelsefull verksamhet. Det är också med sant nöje man gör bekantskap med den utställning *Munksjö aktiebolag*, Jönköping, har här i kemisktekniska afdelningen, ej blott därför att man på förhand vet, att man icke skall finna sig besviken i sina förväntningar på ett förträffligt fabrikat, utan ock emedan denna utställning är ordnad på ett sätt, som bereder sann ögonfägnad. I synnerhet är den ena montern, hufvudmontern, tilltalande för skönhetssinnet, byggd i form af en portal, hvars väggar bildas af pappersbalar och rullar, hvilande på ett underlag af till export emballerade pappersbalar, hvilkas adresser, Melbourne, Bahia, Yokohama etc., gifva åskådaren ett begrepp om den vidsträckta afsättning brukets fabrikat funnit i snart sagdt alla världsdelar. Under det af takpappsrullar bestående taket är uppställd en statyett af guden Merkurius, och längs taklisten äro uppsatta en mängd af de medaljer fabriken erhållit på in- och utländska utställningar. Själfva utställningen utgöres af en stor och förträfflig kollektion prof på vägg-, förhydnings-, spänn- och takpapp samt omslagspapper af olika slag. Ett stycke från denna monter står invid väggen en filialmonter, å hvilken finnes att bese en betydlig samling smärre prof på firmans papp samt prof på takfärg och taktjära.

Från *Göteborgs cylinder- & lageroljefabrik* utställas prof på cylinderolja och lagerolja, prydligt ordnade å en liten treflig monter. En tilltalande monter disponeras äfven af *Aktiebolaget Ronneby brunn*, som å densamma utställer dels prof på

Munksjö Aktiebolags monter.

Ronneby järnvatten och arsenikvatten, dels en samling vackra vyer från den täckt belägna brunnsorten och dess omnäjd.

Nu möta vi en stor och ståtlig monter, krönt af ett vackert torn, en afbildning i miniatyr af tornet på den utställande firmans fabriksbyggnad. Å montern läsa vi namnet *Holmens bruks och fabriks aktiebolag*, Norrköping. Den lika stora som välkända fabriken presenterar en förträfflig utställning af tryck-, skrif- och postpapper af utmärkt kvalitet. Såsom ett bevis på fabrikens storlek och tillverkningens omfattning må nämnas, att dess årliga tillverkningsvärde uppgår till 3,300,000 kr., hvarvid dock torde böra anmärkas, att fabriken jämväl bedrifver tillverkning af bomullsgarn och bomullsväfnader.

Katrinefors' aktiebolag, Mariestad, är representeradt af en rikhaltig och väl ordnad utställning af prof på etikett-, olifant- och affischpapper samt papperspåsar. Därjämte exponeras prof på trä- och halmmassa. Från *Gysinge aktiebolag* förekommer en större och tilltalande utställning af sulfitmassa samt prof på trämassa i olika beredningsstadier. *Skönviks aktiebolag* exponerar å en särdeles effektfull monter en hel del prof på teknisk-kemiska barrträdsprodukter, träkol, tjära, beck m. m. Å en rätt treflig monter utställer vidare *Forshaga sulfitaktiebolag* åtskilliga prof på sulfitcellulosa.

»Apoteket Ugglan» läser man å en elegant monter, å hvilken nämnda apoteks innehafvare, *August Lehman,* Stockholm, exponerar en rik samling kemiska och farmaceutiska preparat från apotekets laboratorium. *V. Rosendahl,* Filipstad, annonserar sitt skrifbläck med en monter i form af en kolossal bläckflaska. Från *Förenade bryggeriernas mineralvattenfabrik,* Göteborg, finna vi en ganska rikhaltig uppsättning läskedrycker och vatten af olika slag.

En tilltalande monter, krönt af en staty af Berzelius, uppbär en vackert ordnad utställning af olika slags mineralvatten från *Apotekarnes mineralvattens-aktiebolag*, Stockholm, hvilket bolag fortfarande med glans häfdar sin plats som nummer ett bland våra vattenfabriker, trots den starka konkurrensen. Dess farligaste medtäflare torde vara *Instruktionsapoteket Nordstjärnan*, Stockholm, som drifver en vatten- och läskedrycksfabrik

Jönköpings tändsticksfabriks monter.

med betydande omsättning och som här å en elegant monter utställer dels prof på dylika varor, dels en samling prof på droger, kemikalier, maltextrakt, förbandsartiklar m. m.

Collan-olje-fabriken, Stockholm, utställer en del prof på collanolja, och *Tekniska fabriken Järnsocker*, Stockholm, exponerar en del paket med sina järnpreparat omkring en knäböjande gossfigur, som håller upp en skylt, på hvilken man läser den onekligen lockande devisen: »Hälsa och krafter».

L. Westerbergs tekniska fabrik, Gefle, har i en särdeles elegant monter en fin och rikhaltig utställning af parfymer och toalettvål. Firman förtjänar en särskild komplimang för den eleganta emballeringen. *Göteborgs tvålfabrik* har uppbyggt en monter af idel doftande tvålstycken, uppbärande prof på fabrikens tillverkningar af tvål, såppulver och paraffinljus. *F. Ahlgrens tekniska fabrik*, Gefle, representeras af en kolossal bläckflaska, inredd till — skrifrum, däruti man kan få profva firmans förträffliga bläck. Från *Stidsvigs benmjölsfabriks aktiebolag*, Östra Ljungby, förekommer en icke särdeles anmärkningsvärd utställning af olika slags benmjöl och lim.

Nu komma vi till en förtjusande vacker monter, inuti hvilken *Jönköpings tändsticksfabriks aktiebolag* ordnat en prydlig utställning af sina världsberömda säkerhetständstickor. Fabriken i fråga, hvars banbrytande verksamhet inom tändsticksfabrikationen är allmänt bekant, intager fortfarande inom denna industrigren en dominerande ställning såväl i fråga om fabrikatets kvalitet som tillverkningens omfattning (årligt tillverkningsvärde öfver 2 mill. kronor.)

Stockholmsfirman *Lars Montén* representeras af en lika stor som ståtlig monter, i form af ett torn, sammansatt af större och mindre stearinljus. Firman utställer förutom stearinljus tvål, såpa, läderfett, diverse oljor och kemiska preparat, parfymsifoner samt tunnbinderiarbeten från firmans tunnbinderifabrik i Alvik. *E. & D. Ringheim*, Karlskrona, ha å en liten treflig monter en nätt utställning af olika slags fernissor, syndetikon, stärkelseglans o. s. v. *Tändsticksfabriksaktiebolaget Vulcan*, Göteborg-Tidaholm, representeras af en rätt vacker monter, krönt af en stor glaskupa full med tändstickor. Denna fabrik är en af de få, som öfverlefvat krachen i tändsticks-

industrien och som med stor framgång uppehåller konkurrensen såväl inom landet som å världsmarknaden.

Nu är tillfället inne att säga något om det stora hjulet i midten af hallen. Dess uppseendeväckande egenskaper ligga förnämligast i storleken; den ofantliga pjäsen tar sig ut bland alla de öfriga montrerna som en gigant bland idel dvärgar, och dock äro flere af dem ej så små. Då hjulet hålles i gång, hvilket sker rätt sparsamt, kommer man under fund med hvad anordningen skall tjäna till — å det ofantliga hjulets periferi äro nämligen fästade en massa likformiga pappskifvor, som under hjulets vridning fällas upp en i sender vid en gifven punkt och befinnas tryckta på baksidan med stora stilar. Hvarje pappskifva upptager blott några få ord, men tillsammans bilda de en fortlöpande beskrifning öfver trämassefabrikationens uppkomst och utveckling i Sverige. Har man tid att titta på hjulet medan det hinner svänga omkring ett hvarf, får man sålunda en liten lektion i trämasseindustriens historia. Men det är nästan bekvämare att följa denna industris utveckling med ledning af det åskådningsmateriel, som framställes på framsidan af den hjulet uppbärande fotställningen. Där finner man nämligen ett antal kubiska tärningar uppstaplade på hvarandra, hvar och en representerande tillverkningen under en femårsperiod. Öfverst ligger en liten tingest, representerande tillverkningen under åren 1872—76 (5,350 tons), och nederst en väldig pjäs, symboliserande den senaste 5-års perioden, 1892—96 (med ej mindre än 416,200 tons).

Hela denna monter utgör nämligen de svenska *Trämasse- och cellulosafabrikanternas kollektivutställning*. De deltagande fabrikanterna ha sina utställningar i små fack rundt omkring fotställningen; i allmänhet utgöras de endast af några mindre prof på trämassa eller af sådan framställdt papp eller papper, delvis också endast af en liten produktionstabell eller ett adresskort. Vi anse oss emellertid skyldiga att uppräkna de deltagande firmorna. De äro i alfabetisk ordning följande:

Aktiebolaget Bada bruk (Lysvik), Aktiebolaget Forsmarks bruk, Aktiebolaget Mölnbacka-Trysil, Aktiebolaget Rämen-Liljendal, Baldersnäs' bolag (Billingfors), Sfrd Berglund (Habo trämassefabrik och Ohs sulfitfabrik), J. N. Biesert & son (Len-

nartsfors), Billeruds aktiebolag (Seffle), Bjerka-Säby trämassefabrik (Linköping), Borkhults nya cellulosafabrik (Björsäter), Bosjö bruk (Finshyttan), Brattfors aktiebolag (Deje), Brusafors sulfitfabrik, Eds cellulosafabriks aktiebolag (Ankarsrum), Forsbacka och Hanefors aktiebolag, Forshaga sulfitaktiebolag, Forsviks aktiebolag, Frånö nya aktiebolag, Gravendals aktiebolag, Jössefors aktiebolag (Ottebol), Konga aktiebolag, Krokfors' aktiebolag (Ställdalen), Kymsbergs trämassefabrik (Gräsmark), Laxå bruks aktiebolag, Lottefors' mek. snickeri- och trämassefabrik, Markmyra sulfitaktiebolag (Sofiedal, Gefle), Malmö trämassefabriks aktiebolag (Delaryd), Murbäcks trämassefabriks aktiebolag, Noreborgs bruk (Åmot), Ransbergs trämassefabrik (Ransäter), Rockesholms aktiebolag, Rockhammars trämassefabrik (Fellingsbro), Rottneros' bruk, Stjernfors' intressenter (Kopparberg), Stjerns aktiebolag (Uddeholm), Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag (Falun), Storebro aktiebolag, Storviks sulfitfabrik, Ströms bruk (Hudiksvall), Tidafors' sulfitaktiebolag (Uddevalla), Torpshammars aktiebolag, Trävaruaktiebolaget Sörfors (Sundsvall), Tuna fabriks aktiebolag (Matfors), Vilh. Wallin (Sätra bruk, Karlslund) och Vermbols fabriks aktiebolag (Katrineholm), summa ej mindre än 47 olika fabriker.

Innan vi lämna denna monter, få vi äfven göra ett besök i dess inre, där vi finna ett litet rum, hvars väggar prydas af en del fotografiska vyer från olika bruk samt åtskilliga färglagda fabriksinteriörer.

Bakom denna kollektivutställning träffa vi på en ovanligt effektfull monter, bildad af kork och korkbark. Öfverst ser man en örn, uppbärande ett jordklot af kork, å hvilket läses namnet på den utställande firman: *Aktiebolaget Wicanders korkfabrik,* Stockholm. Montern prydes för öfrigt af en del smakfulla dekorationer af kork, hvarjämte utställas prof på buteljkork, korksulor m. m.

Omedelbart bakom denna monter finnes ett afstängdt område, förbehållet läderindustriens målsmän. Den skarpa doft, som slår oss i näsan genast vi träda in genom dörren till detta annex, underrättar oss tydligt nog härom. Närmast till vänster finna vi en utställning från *Lundby läderfabrik,* Göteborg, vidare från *Venersborgs läderindustriaktiebolag,* *C. Ferd. Carl-*

berg, Brottby, *Joh. Ericsson,* Arkhyttan, Kvista, *Felix Aschan,* Eksjö, *C. J. Lundberg,* Valdemarsvik, *J. Ehrnberg & Son,* Simrishamn, (en särdeles vacker kollektion), *Martin Levissons Söner,* Göteborg, *And. & A. J. F. Ljunggren,* Söre Målen & Nässjö, (läderremmar etc.), *Joh. Wideqvists läder- och remfabriksaktiebolag,* Stockholm, (en utmärkt och effektfullt ordnad utställning omkring ett halfliggande lejon, som aftecknar sig mot en strålande sol), *L. A. Matton,* Gefle, (rikhaltig och vacker kollektion), *Nässjö remfabrik* (lädertömmar, syremmar), *Svenska garfveriaktiebolaget,* Stockholm, *J. G. Norbäcks Söner,* Arvika, *P. A. Lundberg,* Piteå, *G. Olsson,* Asarum, *Svenska läderförädlingsaktiebolaget,* Landskrona, (en vacker kollektion), samt *F. J. Halén,* Hernösand. Utställningen i sin helhet är ganska jämn och bär ett vackert vittnesbörd om den svenska garfverihandteringens ståndpunkt.

Sedan vi lämnat garfveriafdelningen stöta vi på en trefligt ordnad utställning af asfaltpapp och asfaltplåtar samt asfalt och asfalttjära från firman *Bönnelycke & Thuröe,* Malmö. *Sebastinaktiebolaget,* Uddnäs, Kungsängen, utställer prof å sprängämneseffekter, salpetersyra, saltsyra, sulfat, glaubersalt m. fl. kemiska preparat. Dessutom förevisas å bolagets monter några grofva järnplåtar, genomskjutna med det af fabriken tillverkade sprängämnet sebastin.

Borta i hörnet bredvid läderutställningen se vi en prydligt anordnad arbetande utställning, den enda i sitt slag i denna utställningsbyggnad. Här visar *Aktiebolaget Barnängens tekniska fabrik,* Stockholm, huru det går till att tillverka tvål pr maskin, och fabrikationen åskådas också ständigt af intresserade skaror. På ömse sidor om den lilla fabriken utställes och hålles till salu tvål, aseptin, dentol, dextrin, parfymer m. fl. af den högt renommerade fabrikens tillverkningar.

Riksbankens pappersbruk, Tumba, deltager med en förträfflig och intressant utställning af sedel-, obligations-, kupong- och växelpapper samt prof på vid tillverkningen använda råmaterialier. Den vackra montern bidrager också att höja det nobla intrycket af denna utställning.

Knut Lundqvist, Vexjö, utställer en liten kollektion af finare tvål och parfymer. En så mycket större utställning pre-

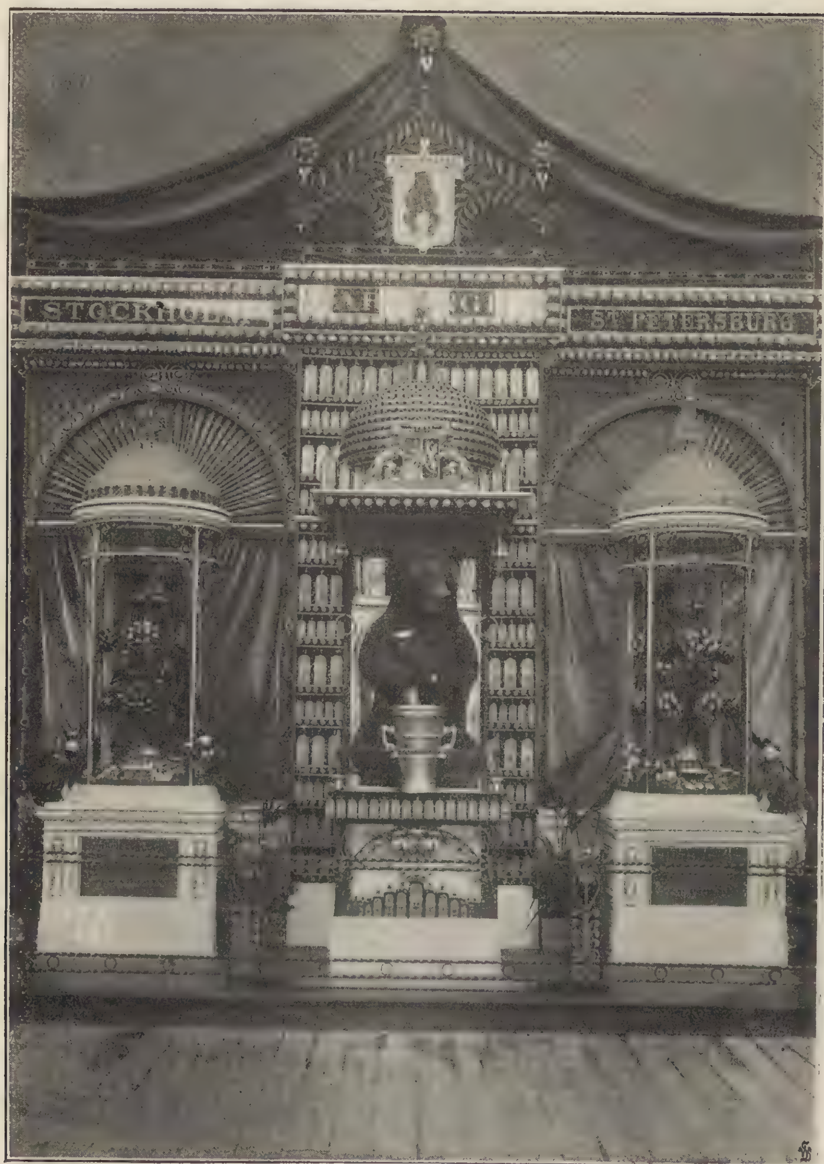
Aktiebolaget Barnängens tekniska fabriks arbetande utställning.

senterar *Skärblacka aktiebolag,* som å en stor, vacker monter presenterar en rik samling af prof på tapetpapper i rullar, omslags- och etikettpapper m. m, synbarligen förträffligt fabrikat. *Bröderna Höglund,* Stockholm, utställa svenskt hårvatten, och *Alstermo bruks aktiebolag*, Stockholm, representeras af en elegant ordnad utställning af kartong, bokbindarpapp, konstläder, fibrer för elektrisk isolering m. m. Isynnerhet äro fabrikens gyllenlädesfabrikat förtjänta af uppmärksamhet.

Stockholmsfirman *Grumme & Son* uppträder med en monter, som nästan förefaller vara allt för elegant — den verkar onekligen något vräkig. Men . . . chacun à son gôut! Den utställning, firman uppträder med, är i alla händelser gedigen och förtjänt af uppmärksamhet — man finner här förträfflig tvål och ej mindre förträffliga parfymer, alla artiklar särdeles vackert emballerade. I samma monter utställer *Albin Lenhardtsons Stomatolfabrik* Stockholm, en del prof på det under namnet »stomatol» bekanta antiseptiska munvattnet jämte åtskilliga andra stomatolpreparat afsedda för munnens och tändernas vård.

Från *Axel Wetterviks lackfabrik,* Svenljunga, förekommer en liten monter med diverse prof på lack. Man kan göra sig en föreställning om hur varmt och godt det varit inne i denna utställningsbyggnad under sommaren, då man ser att lackstängerna delvis hållit på att smälta i den tropiska hettan. Stockholmsfirman *Ödmann & C:o*, utställer en del burkar med »pansarfärg», ett nytt och mycket beprisadt skyddsmedel mot rost å järnkonstruktioner.

Nu komma vi till en invid väggen placerad ytterst elegant och smakfull monter, å hvilken *Aktiebolaget Barnängens tekniska fabrik*, Stockholm, utställer en särdeles fint anordnad kollektion af sina tillverkningar — vi ha, som läsaren torde minnas, redan omnämnt vårt besök vid fabrikens arbetande utställning. På ömse sidor om en vackert uppstoppad björn — etablissementets fabriksmärke — befinna sig små läckra kiosker, täckta af parfymflaskor. Under dessa spira prunkande blommor, hvilkas kalkar utgöres af små, likna näpna som eleganta parfymflaçoner. Bakom och rundt om björnen är anordnad en utställning af fabrikens berömda skrifbläck. Utställningen

Aktiebolaget Barnängens tekniska fabriks monter.

i sin helhet gör sig charmant och är äfven i detalj värd att studeras, en verklig heder för den utställande firman, hvilken, redan förut riksbekant och berömd, genom det sätt, hvarpå den låtit sig representeras å stockholmsutställningen, helt visst skall ytterligare öka sin trogna kundkrets.

Stockholmsfirman *Wilh. Becker* uppträder med en stor och vackert ordnad kollektion af alla slags fernissor och färger. Med en vacker, riktigt lysande monter — liten, men naggande god, kan man säga — består sig *Aktiebolaget Stockholms svafvelsyrefabrik:* den utgöres nämligen öfverst af en kronformig hvalfbåge af blåglänsande vitriolkristaller, hvilket tar sig särdeles trefligt ut. Å montern utställas prof på svafvelkis, svafvelsyra, vitriol o. s. v.

Jönköpings västra tändsticksfabrik uppträder äfven med en rätt vacker monter, innehållande en mängd prof på tändstickor af olika slag. I en ännu finare, ja verkligt elegant monter, byggd i form af en kiosk, utställer *Stockholms benmjölsfabriks aktiebolag* sina tillverkningar af olika slags benmjöl, lim, benfett m. m. *Eskilstuna tekniska fabrik* exponerar å en liten monter en del prof på ledolin och ledolintvål, som uppgifves vara bra mot hudåkommor, eksem och skrofler. Från *Färgeriaktiebolaget Levanten,* Göteborg, förekommer i en större väggmonter en mängd förträffliga prof på färgade garner och väfnader. *Otto Öhman,* Högsby pr Staby, utställer patenterad kreolinsåpa mot ohyra å husdjur, men har tydligen ansett att varan skulle tala för sig själf, ty denna utställning är i och för sig ovanligt anspråkslös.

Hu! hvad är det där? Vi häjda ofrivilligt våra steg och kasta en skrämd blick på en väldig benrangelsman, som, väpnad med en lie och draperad i en vid mantel, grinar mot oss med sina nakna tandrader och tomma hålögon. Vi tänkte minst af allt på döden, och så står han här plötsligt midt framför oss! Men då vi betrakta honom närmare, se vi, att han hyser de mest välvilliga afsikter mot mänskligheten, åtminstone sådan han här förekommer, i det att han i sin ena köttlösa hand triumferande håller fram en stor, otäck »bobba», hvilken han nyss förpassat till sällare jaktmarker, icke med sin storartade lie, den han naturligtvis sparar till högre ändamål, utan

Grevell & C:is monter.

med stockholmsfirman *Grevell & C:is* öfverdådiga insektutrotningsmedel Mortalin. Döden uppträder nämligen här endast såsom ombud för nämnda firma och med vältalighetens tystnad prisande dess preparat, som att döma af talrika intyg verkligen håller hvad fabrikanten lofvar, hvilket, tyvärr, icke kan sägas om alla dylika medel. Den effektfulla, liten smula galghumoristiska montern skall nog också bidraga att rikta allmänhetens uppmärksamhet på detta vapen i kampen för nattro och husfrid.

Joh. Ohlssons tekniska fabrik, Stockholm, uppträder med en tämligen liten monter, som icke dess mindre rymmer en rätt stor och i sitt slag framstående utställning af dels tjäroljor af olika slag, dels träkonserveringsmedel, såsom karbolin- och kreosotolja, färger och fernissor för metaller m. m.

Fernissaktiebolaget, Stockholm, exponerar å en stor och vacker monter en fin och rikhaltig kollektion af alla slags kopalfernissor i burkar och å flaskor samt en synnerligen rik och instruktiv samling råmaterialer, äfvensom prof på emalj- och glasyrfärger.

Den svenska tändsticksindustrien är inalles representerad af fyra fabriker. Tre af dessa ha vi redan hunnit stifta bekantskap med, och nu komma vi till den fjärde, *Västerviks nya tändsticksfabriks aktiebolag,* som representeras af en mycket treflig monter i form af en hög tornkrönt kiosk, sammanfogad af idel tändstickspaket.

Tekniska aktiebolaget Flora, Gefle, utställer å en stor och rätt vacker, kanske något för grann och öfverlastad, monter en mycket rikhaltig profkollektion af sina produkter, hvaribland må nämnas en mångfald af parfymer, aseptin och andra toalettmedel, skrifbläck samt diverse kemiska preparat för mejeribehof o. s. v.

Stockholmsfirman *Gust. G. Folcker,* skönfärgeri och kemisk tvättanstalt, uppträder med en lika trefligt ordnad som öfverlägsen utställning af prof på färgning och tvättning. Å monterns ena sida har man sammansatt en färgrik sol af en mängd färgade tygstycken, hvilkas delikata färgnyanser öfvergå i hvarandra och tillsammans bilda ett särdeles vackert helt, och å en annan sida förevisas ett liffullt mosaikarbete af färgade tyg-

varor, medan i monterns inre exponeras en mängd förträffliga prof på tvättade eller färgade persedlar, till utseendet så fraicha som om de vore splitter nya.

Nya bresiljefabriksaktiebolaget, Stockholm, exponerar en samling prof på färgträ samt extrakter däraf och diverse råämnen för användning i färgerier och garfverier. *Anne-Sophie Öberg, Stockholms ylletvättinrättning,* utställer i ett skåp några ej oäfna prof på tvättadt ylle. *Svenska Cölnerläderlimfabriken Anderstorp* har en liten anspråkslös utställning af syrefritt läderlim samt prof på råläder, hvaraf limmet framställes.

Å en stor och vacker väggmonter visar oss stockholmsfirman *Klint, Bernhardt & C:o,* Stockholm, en synnerligen rikhaltig och intresseväckande samling prof på färgämnen samt olje-, emalj- och glasyrfärger, fernissor och utensilier för artister m. m.

Tre norrländingar, *P. A. Grönlund,* Vilhelmina, *P. Löfvenmark,* Åsele, och *A. R. Marklund,* Lycksele, exponera hvar sin burk renhornslim, och *Tekniska generaldepôten,* Stockholm, utställer en pyramid burkar med fräkenpomada, som uppgifves ha den egenskapen att göra folk fagra i anletet

Sedan vi besett några burkar med potatismjöl och dextrin från *Sven Berglund,* Tunarp, Sandhem, komma vi till den sista, men icke minst af uppmärksamhet och erkännande förtjänta utställningen här inne. Det är den välbekanta stockholmsfirman *F. Pauli* (grundlagd 1841), som å en utsökt elegant monter i hvitt och guld utställer en ytterst fint ordnad och rikhaltig kollektion af sina af gammalt högt berömda fabrikat af parfymer, eau de cologne och toalettmedel. Vi passa naturligtvis också på att i förbifarten i firmans försäljningsstånd bredvid utgången tillhandla oss en doftande tvål och en elegant parfymflaçon, hvarefter vi, högeligen nöjda med allt, eller åtminstone det mesta af hvad vi skådat och pröfvat härinne, taga afsked af kemisk-tekniska utställningen.

XVII.

Industrihallen.

Danska afdelningen.

Att i detalj granska en utställning, så pass omfattande som Stockholmsutställningen, kan synas ganska lätt för den, som drifver omkring på måfå, dit böjelse eller slump för honom. Men tar man saken metodiskt, har man beslutat sig för att se allt — hvaraf naturligtvis följer att man ingalunda får följa några hugskott för stunden, utan strängt vidhålla sin marschruta — då finner man med både tillfredsställelse och bäfvan, att utställningen är långt större och mer omfattande, än man vid ett ytligt betraktande och bedömande anar. Och det är verkligen ej utan bäfvan vi nu inträda i Industrihallen för att företaga vår sjette inspektionsrond, med det föga uppbyggliga medvetandet att vi ännu icke hunnit ens granska hela innehållet i denna hall, som dock — vi skola vara rättvisa äfven mot oss själfva — så till vida är outtömlig, som man städse upptäcker dolda krypin, oanade vrår, där utställare undstuckit sig.

Danska afdelningen alltså! Men innan vi göra vårt inträde i denna, måste vi uppfylla en skyldighet, nämligen presenterandet af de män, som på sina skuldror burit ansvaret och mödan af utställningens åvägabringande och ordnande.

Vi ha då först och främst att nämna ordföranden i den danska utställningskomitén, departementschefen kammarherre

Fredrik de Jonquières. Hr de Jonquières är, i förhållande till den höga ställning han bekläder, ej blott inom komitén utan ock inom sitt lands ämbetsmannakår, att anse som en ung

Departementschefen F. de Jonquières.

man, i det han nämligen är född d. 6 okt. 1854 i Köpenhamn. Sedan han 1878 absolverat sin juridiska kandidatexamen, inträdde han i inrikesministeriet, hvarest han på grund af

ej mindre sin eminenta begåfning än sitt verksamhetsbegär och energi gjorde en hastig karriär, som tillsvidare funnit sin höjdpunkt i hans 1894 skedda utnämning till chef för inrikesministeriets första departement, under hvilket bland annat sorterar kommunalväsendet samt allt hvad som rör handtverk och industri.

Hofjuvelerare C. Michelsen.

Denna ämbetsställning, som naturligen gjort honom i ovanlig grad förtrogen med sitt lands näringslif, har i förening med hans lifliga intresse och verksamhetslust gjort honom särskildt skickad att intaga en ledande ställning inom den komité, som haft att bereda Danmarks deltagande i Stockholmsutställningen. Han har icke heller lämnat någon möda ospard att göra sitt land så glänsande representeradt som möjligt och har

äfven genom sin synnerligen sympatiska personlighet vetat att göra sig till en sann företrädare för den nation han tillhör och hvars rättframma älskvärdhet i honom funnit sitt bästa och sannaste uttryck.

Vice ordföranden i den danska utställningskomiténs industriafdelning, hofjuveleraren *Carl Michelsen* är en ej mindre eminent personlighet på sitt område, nämligen såsom representant för den högt uppdrifna danska konstindustrien. Den firma, han representerar och som i Danmarks utställning intager ett oomtvistligt hedersrum, har sedan länge åtnjutit stort anseende såsom en af de allra främsta inom den danska industrien och afgjordt den främsta på det konstindustriella området, och sedan Carl Michelsen 1878, efter faderns död, inträdde i densamma, har detta anseende endast ytterligare bekräftats och befästats. Den då 24-årige arftagaren till de vackra traditionerna trädde också till verket väl rustad, ej blott med en grundlig humanistisk och fackbildning utan ock med ett lefvande intresse för industrien och dess utveckling, och har ej heller sedan svikit de förväntningar och anspråk, som ställdes på honom. Mångårig ordförande i den danska industriföreningen — en korporation, till hvilken vi ännu sakna motstycke, och som utöfvat ett i hög grad befruktande och lifvande inflytande på den danska industrien — har han lika villigt som energiskt arbetat på att höja sitt lands industri, bland annat genom det på hans initiativ 1890 upprättade danska konstindustrimuseet, hvars president han allt sedan varit och ännu är och som visat sig fylla en lika storslagen som fruktbringande uppgift. Nämna vi så att hr Michelsen varit ordförande i de komitéer, som haft att ordna Danmarks deltagande i Chicago-utställningen 1892 och Malmöutställningen 1896, torde man finna att han i mer än tillräcklig grad dokumenterat sin lämplighet för den inflytelserika post, som blifvit honom anförtrodd i och för 1897 års utställning i Stockholm och hvilken han äfven i rikt mått fyllt med nit och sakkunskap.

Den danska afdelningen är inrymd i östra delen af Industrihallens hufvudskepp, om man frånräknar den rotundatill-

byggnad, som disponeras af ryska afdelningen. För att ginast och bekvämt komma dit taga vi vägen från pressvillan direkt på den sidoingång, som öppnar sig mellan stenindustriutställningen och S:t Eriks ölpaviljong och befinna oss, efter att ha öfverskridit tröskeln, omedelbart inom det af vårt södra grannland disponerade området. Vi ha till och med turen att komma in i en af den danska utställningens mest intressanta afdelningar, nämligen den sal, som är upplåten åt den af *Foreningen for Boghaandværk* anordnade kollektivutställningen.

Denna utställning är i mångt och mycket intressant att studera, i det att man här finner en ej obetydlig del utställningsföremål, som vittna om att det danska bokhandtverket i en förvånande grad förstått att tillgodogöra sig konstnärliga intentioner. Särskildt framträder detta faktum vid en blick på de bokbinderialster, som här äro utställda.

I salens midt finna vi först ett halft dussin montrer företeende hufvudsakligen prof på bokbinderiarbeten af synnerligen framstående beskaffenhet från köpenhamnsfirmorna *Anker Kyster*. *D. L. Cléments Efterf.*, *I. L. Flyge* och *Jacob Baden*, de två förstnämnda utom täflan. Det är en riktig glädje att se dessa gedigna, verkligt nobla arbeten, en glädje, som ej förringas af den vissa förhoppningen, att dessa exempel skola verka befruktande och förädlande äfven på det svenska bokbinderiet eller rättare sagdt på smaknivån hos dem, som beställa och komponera bokband här i Sverige — ty att äfven *våra* bokbindare kunna åstadkomma utmärkta arbeten, då konstnärliga intentioner få göra sig gällande, ha vi redan haft tillfredsställelsen konstatera. Det må anmärkas, att den danska förening, hvars kollektivutställning vi nu gästa, upprättat en fackskola för utbildande af arbetare i såväl bokbinderi- som boktryckerifacket, och vi finna också uti ett par af montrerna synnerligen vackra och lofvande prof på elevarbeten från denna fackskola i form af bokbinderiarbeten. Uti en af montrerna utställas äfven prof på boktrycksarbeten, utförda af eleverna i fackskolan och vittnande om att denna läroanstalt ledes på ett utmärkt sätt och med utmärkta resultat. Det må, i förbigående anmärkas, att Stockholms boktryckare, äggade af detta exempel, umgås med planen att åstadkomma en liknande fack-

skola, en tanke, som vi lifligt hoppas måtte kunna förverkligas, såsom ägnad att afhjälpa en oomtvistlig brist och förebygga yrkets nedsjunkande till ett tarfligt handtverk i detta ords mest anspråkslösa bemärkelse.

Väggarne i denna sal äro upptagna af större och mindre utställningar af böcker och planschverk. Närmast ingången till vänster finna vi en liten vacker kollektion från *H. Hagerup*, Köpenhamn, och ett särdeles ståtligt planschverk från *Rud. Kleins Efterf.* *Det kgl. danske Videnskabernes Selskab* utställer ett urval af sina publikationer, *V. Winkel & Magnussen* förete en kollektion vackra litografiska arbeten och *Max Kleinsorg* en särdeles anmärkningsvärd samling kopparstick och raderingar m. m. Från *Chr. J. Cato* finnes en kollektion fina färglagda litografier, och *P. Petersens Boktrykkeri* dokumenterar sig på ett hedrande sätt med vackra tryckalster och framför allt med utmärkt illustrationstryck och typografiskt färgtryck. En samling vackra kartor utställes af *Axel E. Aamodt*, och *F. E. Bording* förtjänar ej mindre erkännande för sina anmärkningsvärdt fina prof på accidens- och boktryck. *Simon Bernsteen* och *Fr. Bagges Bogtrykkeri* bidraga med vackra tryckalster, *Kihls Bogtrykkeri* hedrar sig med präktiga prof på illustrationstryck och typografiskt färgtryck, och *Carl Cordts* vackra litografier och originalteckningar äro i alla hänseenden förtjänta af erkännande.

I ännu högre grad gäller detta om *Centraltrykkeriets* fina kollektion af illustrations- och boktryck. *Martins Truelsen* har all heder af sitt illustrations- och accidenstryck. *Brödrene Salmonsen* utställa en samling förlagsartiklar, däribland ett stort konversationslexikon, en dansk motsvarighet till den svenska »Nordisk Familjebok». *Wilhelm Prior* och *Jacob Lunds Boghandel* representeras af diverse förlagsartiklar och *André Bork* af en samling förträffliga träsnitt. Från *H. H. Thiele* finner man en fin kollektion typografiskt färgtryck, och *F. Hendriksens reproduktionsatelier* uppträder med en riktigt rar samling träsnitt och etsningar. *Nielsen & Lydiche* presentera särdeles fina prof på bok- och illustrationstryck, *August Bangs Boghandel, Karl Schönberg, I. Frimodt, Industriforeningen, R. Mejborg, C. A. Reitzel, Det Schubotheske Forlag, Det kgl. nordiske*

Oldskrift-Selskab och *C. E. Gad* representeras af förlagsartiklar och publikationer. *Det nordiske Forlag* dokumenterar sin omfattande och förtjänstfulla verksamhet på ett särdeles öfverlägset sätt dels med en rikhaltig kollektion af firmans förlagsartiklar och dels med en större samling teckningar för firmans illustrerade publikationer af en mängd af Danmarks förnämsta konstnärer.

Vackra illustrationsarbeten utställas af *Rasmussen Kongstad, Henrik Sörensen* och *Magnus Petersen* och förträffliga trycksaker af *Miloske Boghandel og Bogtrykkeri*, Odense. *Foreningen »Fremtiden»*, *Lehmann & Stage*, *Andr. Fred. Höst & Sön* samt *Otto B. Wrablewski* representeras af diverse förlagsartiklar, och slutligen komma vi till en lika stor som förträfflig utställning representerande *Gyldendalske Boghandels Forlag*, bland hvars förlagsartiklar vi träffa på en utvald samling af nordens förnämsta författare. Firman utställer äfven en kollektion teckningar till på dess förlag utgifna illustrationsarbeten af framstående danska konstnärer.

Härmed ha vi genomgått denna kollektivutställning, som det varit ett verkligt nöje att studera, och begifva oss in i det angränsande sidorummet, hvarest vi till en början få göra bekantskap med fotografiens utöfvare i vårt grannland.

Först möter oss en monter med torrplåtar och fotografutensilier från *Budtz Müllers Efterfölgere,* Köpenhamn. *Gallmann & Hansen,* Köpenhamn, utställa en stor och alltigenom förstklassig kollektion af fotografier af Thorvaldsens skulpturarbeten samt konstverken i Ny Carlsbergs glyptotek. *J. C. Stockholm,* Köpenhamn, presenterar rätt vackra bromsilfverbilder, och *Ferdinand Hahn,* Köpenhamn, exponerar prof på utmärkt aristopapper. *R. P. Adrian*, Nakskov, har en samling rätt goda porträtt, och *Stölten & Simmonsen,* Köpenhamn, förete en massa prof från olika fotografiatelierer på firmans förträffliga aristopapper. *Immanuel Mohr*, Köpenhamn, utställer aristopapper, apparater för uppsamlande af fotografiskt affall samt diverse prof på kemikalier. *Peter L. Petersen*, Köpenhamn, exponerar rätt vackra porträtt och en anmärkningsvärdt god samling stereoskopbilder. *S. Juncker-Jensen,* Köpenhamn, representeras af vackra porträtt, delvis färglagda, samt försto-

ringar, och *A. Lönborg,* Köpenhamn, af ett par större porträttgrupper.

Freskomålaren *O. Matthiesen,* Charlottenlund, utställer en väggdekoration utförd al fresco samt vackra förslagsritningar till dekorering af mineralogiska museet i Köpenhamn m. m.

Så komma vi till industriidkarne. Först träffa vi på en monter i form af en pelare, kringsnodd af krollspintsträngar. Det är *Axel E. Möller,* Köpenhamn, som här exponerar krollspint i olika kvalitéer och för olika ändamål, bl. a. äfven till sulor. Samme utställare har ett stycke därifrån en väggmonter med en kollektion gröfre borstar.

Därefter ha vi en synnerligen vacker och mycket uppmärksammad utställning af sadelmakeriarbeten. Utställare är köpenhamnsfirman *Brödrene F. & L. Dahlmann,* och det är verkligt praktarbete den uppvisar i form af eleganta seltyg, remtyg, damsadlar af ny modell, m. m., allt kännetecknadt af skicklighet och smak i förening.

Christian Larsen, Köpenhamn, utställer i en mindre monter dels en samling guldsmedsarbeten samt äkta och imiterade ädelstenar, dels prof på ett mycket beprisadt putsmedel för metaller o. d., kalladt Sapolio. *Albert Philipson,* Köpenhamn, exponerar och försäljer patenthängslen och strumphållare, artiklar som både på grund af sina praktiska egenskaper och elegans röna liflig omsättning.

Elna Mydal, Köpenhamn, utställer en samling mönster till jacquardväfnad, *Karl G. Scheutz,* Köpenhamn, ett kassaskåpslås och *Frederik Preisler,* Köpenhamn, ett prydligt nakterhus med kompass. Från *A. T. Simonsen,* Köpenhamn, förekommer en prydligt ordnad samling skeppslanternor, utmärkt vackert arbete. *Thomas Hansen,* Köpenhamn, visar en rumsinteriör, rätt vackert målad, och med möbler ritade af utställaren. *A. Wilson,* Aarhus, utställer dels en kollektion vackra tekök och kannor af mässing, dels ett par särdeles eleganta modeller af bränneriapparater. Från *C. Wienberg,* Köpenhamn, förekommer en modell af ett fyrtorn samt ett antal färglagda afbildningar af ett dussin fyrtorn, som utställaren under årens lopp uppfört på olika platser i Danmark. *L. Madsen,* Dunkær, Ærösköping, utställer kikare och tuber samt prof på slipadt glas för optiska ändamål.

Nu komma vi till en större, elegant monter, å hvilken *Aktieselskabet De forenede Papirfabrikker*, Köpenhamn, presen-

Aktieselskabet De forenede Papirfabrikkers monter.

tera en i alla hänseenden förträfflig och vackert ordnad samling prof på papper, företrädesvis finare sorter. Denna utställ-

ning är den enda i sin branch inom den danska afdelningen, och man skulle alltså härvidlag kunna säga: en, men ett lejon.

Margrethe Maria Jörgensen, Aarhus, utställer och försäljer vackra konstgjorda blommor. Från *Ludvig Hegner,* Köpenhamn, förekommer en liten kollektion musikaliska läroböcker. *Kongelig Dansk militær Klædefabrik,* Köpenhamn, utställer å en stor, treflig monter en anmärkningsvärdt vacker kollektion af uniformskläde för danska armén och flottan. Montern är effektfullt dekorerad med sabelknippen, kyrasser och hjälmar samt öfverst krönt af bajonetter och gör ett ganska tilltalande intryck. Fabriken anlades i slutet af förra århundradet och har sedan 1802 bedrifvits af staten.

Kongelig dansk Fyrvæsen uppträder med en storartad och intresseväckande utställning af diverse apparater för fyrbelysning samt konstruktionsritningar. Hufvudpjäsen utgöres af en stor roterande fyrskeppslanterna, försedd med ett stort antal lampor, hvilkas ljus återkastas af reflektorer; den vackra pjäsen drifves af ett kompliceradt urverk. Vidare förekommer en stor fyrlampa för paraffin med 5 vekar, afsedd för fast fyr, kolossala, bländande blanka reflektorer m. m. Den vackra utställningen kompletteras af ett större antal ritningar och kartor öfver det danska fyrväsendet.

Nu styra vi våra steg inåt hallens hufvudskepp. I gången anträffa vi en större och beundransvärdt vacker utställning af ytterst fina lackerade arbeten från *E. Meyer,* Köpenhamn. Särskildt fäster sig uppmärksamheten vid en eldskärm, som i sitt slag är ett verkligt konstverk, prydd med mästerligt utförda, stämningsfulla vyer från Italien och Orienten. Midt emot utställer fru *Augusta Vallentin,* Köpenhamn, präktiga broderade draperier, kuddöfverdrag etc., bland hvilka man i synnerhet tvingas beundra ett draperi med en mängd särdeles naturligt återgifna apfigurer, ett arbete, på hvilket tydligen stor möda och skicklighet nedlagts, men som också kostar sina modiga 4,000 kr. Bredvid utställer köpenhamnsfirman *K. Konstantin-Hansen & J. Bindesböll* en samling särdeles vackra kulörta broderier.

I det vi nu hunnit ut i hufvudskeppet fängslas vår uppmärksamhet genast af en ovanligt stor och utomordentligt vacker utställning af terracotta-arbeten från *P. Ipsens Enke*, Köpenhamn. Här presenteras en rik mångfald af utsökt fina arbeten, många af dessa riktiga konstverk. Särskilt tjusas man af en utsökt vacker djurgrupp af två rapphönshundar. En liffull större grupp i hautrelief, föreställande Lazarus' uppväckande från de döda, gör sig äfven förträffligt gällande. För öfrigt upptager utställningen en hardt när oräknelig mängd prydnadsfigurer af olika slag och storlek, konstnärligt dekorerade urnor, nätta reliefplattor till väggprydnader, byster o. s. v. Att det vackra fabrikatet i ovanlig grad slagit an på allmänheten synes bäst af den mängd föremål, som funnit köpare — flere af pjäserna uppbära långa girlander af lappar med den betydelsefulla etiketten »såld». Man kan också knappast finna något vackrare att pryda sitt hem med, synnerligen om man äfven nödgas taga hänsyn till priset — dessa terracotta-arbeten äro nämligen i förhållande till sitt konstvärde förvånansvärdt billiga.

E. Nielsens Mekaniske Stenhuggeri, Köpenhamn, dokumenterar sig på ett charmant sätt med arbeten i polerad granit och marmor: ett bäcken af polerad mörk granit med synnerligen fina ornament, en större vas af polerad ljus granit å piedestal af samma stenart samt en vacker änglabild af norsk marmor, hvilken stenart, att döma af detta prof, synes lika väl som den berömda carrara-marmorn ägna sig för skulpturändamål.

Sedan vi besett en liten monter med utställda prof på handskar från *C. T. Westphall*, Aarhus, komma vi åter till en terracottautställning, denna gång från *Carl Budde-Lund*, Köpenhamn. Äfven här finna vi en mängd eleganta och konstnärliga prydnadsarbeten i terracotta och chromopasta, såsom statyetter, vaser, tallrikar o. s. v., och äfven här äro en hel mängd af föremålen sålda.

I sidogången utställer fröken *Nanna Ring*, Köpenhamn, en kollektion vackra broderier och *N. C. Roms Forlagsforretning*, Köpenhamn, en del undervisningsmaterial, såsom kartor, väggplancher och läroböcker. *L. Levison junior*, Köpenhamn,

presenterar en rätt treflig kollektion kort i ljustryck och kromolitografi, äfvensom några större originalteckningar till sådana. *C. P. Mattat*, Köpenhamn, utställer en samling bokstafsstämplar af gummi, *Haagensen & C:o*, Köpenhamn, visar å en väggtafla prof på ett nytt danskt bokhållerisystem för handtverkare, *Jul. Falck Rasmussen*, Köpenhamn, utställer en kollektion vackert arbetade jordglober och *P. Höckendorff*, Köpenhamn, ett litet glasskåp med prof på vackert relieftryck (sigilloblater).

Svendborg Klædefabrik, Svendborg, den enda enskilda utställare i denna branch i danska afdelningen, företer en vacker kollektion af kostym-, kapp- och klädningstyger.

Och nu komma vi till en i hög grad sevärd utställning, anordnad af ett affärsföretag, som danskarne med rätta äro mycket stolta öfver och som i bokstaflig mening spänt sina trådar öfver hela världen. Detta företag är *Det Store Nordiske Telegraf-Selskab*, Köpenhamn, ett bolag med ett aktiekapital af 27 millioner kronor. Utställningen utgöres af en på fyra stora bord ordnad storartad samling af apparater samt kartor och tabeller öfver bolagets vidtomfattande verksamhet. Ibland apparaterna finnas en mängd ytterst sinnrika sådana dels för telegrafering och dels för undersökning af kablar och ledningar. Särskildt äro de sistnämnda instrumenten med rätta beundransvärda; man kan nämligen med dem genast upptäcka, om en ledning icke fungerar normalt och med största säkerhet bestämma platsen för afbrottet. Af icke mindre intresse äro tabellerna och kartorna öfver bolagets anläggningar, af hvilka man finner, att bolaget utlagt och disponerar telegrafkablar (hufvudsakligen undervattens-) i Europa och Ostasien till en sammanlagd längd af 7,040 engelska sjömil, hvartill ytterligare kommer den 6,100 engelska mil långa landlinjen mellan S:t Petersburg och Wladiwostok, hvilken utgör en föreningslänk mellan kablarne i Europa och Asien. Telegram- och telefontrafiken på hela detta ofantliga nät underhåller bolaget med egna tjänstemän. Bolaget har en egen mekanisk verkstad, på hvilken alla dess apparater förfärdigas och som äfven med sådana förser telegrafverken i flere andra land, t. ex. Sverige.

Vi få icke lämna denna i ordets fullaste mening imposanta utställning utan att taga kännedom om en ganska listigt uttänkt apparat, med hvilken man kan begagna det kinesiska språket vid telegrafering. Detta språk består, som bekant, icke af ord, sammansatta af bokstäfver, utan af en mängd ord eller skrifttecken, som hvart och ett i sinnebildlig form uttrycker ett begrepp. Man har gjort ett urval af de mest brukliga kinesiska skrifttecken (mellan 6—7000); dessa tecken har man ingraverat på träbrickor, hvilkas andra ända bär ett nummer, som motsvarar skrifttecknet. Vill nu en kines telegrafera till en annan snedögd son af det himmelska riket, skrifver han endast upp numren på vederbörande skrifttecken, dessa nummer telegraferas till mottagningsstationen, som medels motsvarande tecken aftrycker telegrammet på för mottagaren begriplig kinesiska.

Sedan vi ändtligen hunnit se oss mätta på »Det Stora Nordiskes» utställning, komma vi till en monter med en samling utmärkt vackra metallarbeten, såsom kandelabrar, ljusstakar och hvarjehanda prydnadsföremål, från *Hofgjörtler H. Dalhoffs Sön,* Köpenhamn. Särskild uppmärksamhet förtjänar i denna kollektion en praktfull sjuarmad altarstake.

Vi ha redan länge tyckt oss höra täta små utrop af förtjusning och glad öfverraskning från kvinnliga rosenläppar, och nu komma vi underfund med orsaken. Vi stanna nämligen framför ett stort, elegant glasskåp, uti hvilket *Silkehuset J. R. Schjelderups Eftf.,* Köpenhamn, utställer en kollektion af utmärkt vackra sidentyger och förtjusande vackra toaletter, af hvilka vi särskildt njuta af en utsökt fin broderad sidenrobe samt af en hänförande vacker toalett af hvitt vattradt siden, besatt med dyrbara spetsar.

Anker Heegaard, Köpenhamn, uppträder med en väldig, dekorativt verkande monter, bildad af en särdeles rikhaltig och till kvaliteten förträfflig utställning af emaljerade kärl af bleck och gjutjärn, en verklig heder för den utställande firman.

Längst framme i den danska afdelningen, närmast den svenska, och midt i hallen träffa vi på en stor och utmärkt vacker utställning från *Bing & Gröndahls Porcellænsfabrik,* Köpenhamn, en utställning, som det är ett sant nöje att när-

Bing & Gröndahls Porcellænsfabriks utställning.

mare studera. Den ansedda fabriken, som existerar sedan 1853 och som med framgång täflar med själfva kungliga fabriken, exponerar här en verkligen charmant samling porslin, konstarbeten, lyxföremål, bordserviser m. m., allt vittnande om den höga ståndpunkt, till hvilken den danska keramiken hunnit såväl beträffande själfva materialets kvalitet som i fråga om dess smakfulla och konstnärliga behandling. Det skulle föra oss för långt att ingå på någon detaljbeskrifning öfver den rikhaltiga utställningen, vi måste nöja oss med det allmänna omdömet, att den allt igenom är i ordets fulla mening förstklassig.

Från den ena njutningen till den andra — nu möta vi den sällsynt vackra utställningen från *Den Kongelige Porcellænsfabrik*, Köpenhamn, inrymd i en vacker öppen kiosk i form af en rotunda. Här stannar man i om möjligt ännu högre grad i valet och kvalet, hvad man skall beteckna som vackrast, de utsökt fina konstföremålen eller de förtjusande läckra bordserviserna. Allt är prägladt af den största smak och finhet, hvart man blickar möter man elegant form, konstnärliga detaljer, ett öfverlägset material. Från de läckra statyetterna af parian irrar det tjusta ögat öfver till präktiga lampor, urnor och vaser, dekorerade med den största elegans och smak. Men också åtnjuter denna fabrik anseende att vara den förnämsta i sitt slag i norden, och då vi sett hvad som presteras på annat håll, är detta icke litet beröm.

På ömse sidor om den »kongelige» utställningen exponerar fröken *Maria Thornam*, Köpenhamn, och fru *Ingeborg Arlaud*, Köpenhamn, delikata prof på porslinsmålning. Den senare demonstrerar jämväl praktiskt, huru denna vackra konst utöfvas.

I det vi nu gå öfver till södra sidan träffa vi på en mycket vacker och rikhaltig kollektion af större och mindre terracottapjäser från *L. P. Jörgensen*, Köpenhamn, hufvudsakligen charmanta efterbildningar af konstverk i naturlig eller svartbränd terracotta. Äfven denna utställning aflägger ett nytt vältaligt vittnesbörd om den sällsynta smak och skicklighet, danskarne uppnått i fråga om detta slags fabrikat. Och äfven här synes af talrika försäljningsetiketter att köplusten varit stor.

En annan särdeles sevärd och i sitt slag mycket framstående utställning är anordnad i ett större rum under läktaren. Det är *Herman A. Kähler*, Næstved, som här exponerar en öfverdådig samling af keramiska dekorationsarbeten. I synnerhet fäster sig uppmärksamheten vid de beundransvärdt fina figurdekorationerna, sammansatta af små fajansplattor och hvilka redan här göra stor konstnärlig effekt. För öfrigt upptager utställningen en massa prydnadskärl, såsom urnor och

Herman A. Kählers utställning.

vaser, figurarbeten m. m. af fajans, allt förstklassigt fabrikat, fint och konstnärligt i alla hänseenden.

Aktieselskabet Frederiksholms Tegl- och Kalkværker, Köpenhamn, representeras på ett verkligen fängslande sätt genom en stor, praktfull monter, beklädd med prof på tegel samt dekorativa glacerade och oglacerade plattor, relieffigurer o. s. v., afsedda för utsmyckning af byggnader. De utställda fabrikaten göra alltigenom ett gediget intryck, och hvad de dekorativa

alstren beträffar spårar man i dessa en formfinhet och konstnärlighet, som man väl sällan finner vid ett tegelbruk — åtminstone är vår åsikt, att de svenska tegelverksägarne här skulle ha åtskilligt att lära, nota bene i den mån de ha att tillgå passande råmaterial — som synbarligen här är af prima kvalitet — och i den mån våra arkitekter till äfventyrs få smak för naturliga tegeldekorationer i stället för sådana af cement.

K. Christiansen, Aarhus, utställer å en rätt treflig monter en mängd vackra prof på underkläder af silke och ylle. Från denna monter vika af i en sidogång inåt södra galleriet, och stöta här på en charmant utställning af konstsmiden från *A. Dobeck*, Köpenhamn, bland hvilka i synnerhet ett par präktiga kandelabrar och ett kamingaller göra sig särskildt gällande såväl på grund af den smakfulla formen som det gedigna arbetet.

Bredvid utställer *Harald J. Winther*, Fredensborg, ett vackert skrifbord af mahogni, *Wilh. Jörgensen*, Köpenhamn, en större samling tobakspipor och *M. Andersens Börnemelsfabrik* en samling prof på s. k. barnmjöl. På andra sidan i gången exponera *Larsen & Andersen*, Köpenhamn, ett praktfullt skulpteradt skåp, på hvilket synbarligen ett otroligt arbete nedlagts. På samma sida finna vi en kollektion veckade papperskapslar för apotekare och bryggare från *Bang & Tegner*, Köpenhamn.

Ute i galleriet träffa vi först på en vacker och intressant kollektivutställning från *Skovfrökontoret* (Johannes Rafn), Hellerup, Köpenhamn. Man finner här en rikhaltig samling frön af allehanda träd och buskar, från jättestora ekollon till små, små barrträdsfrön. I en vitrin förevisas en samling barrträdskottar, delvis af ganska ovanlig form och storlek.

Aktieselskabet Holbæk Frugtvarefabrik, Holbæk, har å ett större fat ordnat en imponerande pyramid af buteljer med en mängd olika fruktviner och likörer samt på ömse sidor därom pyramider af konservdosor med konserverade vegetabilier. *A. Söeborg*, Köpenhamn, representeras dels af en i ett hyllskåp ordnad utställning af malen och omalen sareptasenap, dels af en stilfull väggmonter, hvars midtelparti utgöres af en glasmålning, synbarligen föreställande Orleanska jungfrun, in-

ramad af en slags portik, hvars pelare och öfverstycke äro bildade af chokladpaket, det hela krönt af en byst af Kristian IX.

Därifrån komma vi till en stor och rätt vacker monter, inneslutande en sevärd utställning från *Aktieselskabet De forenede Bagermestres Rugbrödsfabrik*, Köpenhamn. Uti ett skåp i midten utställes en mängd aptitliga prof på rågbröd — danskarne äro ju, som bekant, kända för att bereda ett ypperligt och smakligt bröd, — och rundt om skåpet förevisas i smärre vitriner råg i olika beredningsstadier samt affall o. s. v. Vidare förevisas fotografier af det storståtliga etablissementet, innehållande såväl ångkvarn som maskinbageri, till hvilket äfven de af *A. Barthelsen*, Köpenhamn, uppgjorda ritningarna utställas.

Härifrån komma vi ut i det yttre galleriet, hvarest vi redan på lukten förnimma, att vi skola få göra bekantskap med garfveriindustrien och dess produkter. Mycket riktigt, här ha vi läder i långa banor. Först finna vi en kollektion tillskuret hästläder från *U. Luckow*, Horsens, därefter en stor utställning af finare skinnvaror, blekta och färgade, samt sämskskinn af ypperlig kvalitet från *D. Voigt & C:o*, Köpenhamn. *F. A. Lang*, Kjöge, utställer prof på präktigt sul- och smorläder, och *Randers Handskefabrik* presenterar en fin kollektion af glacéhandskskinn, tvättskinn och rågarfvade getskinn. *Danchells Fabrikker*, Köpenhamn, representeras af en fin kollektion lackerade hudar och skinn samt beredda skinn. *Th. Marstrands Efterf.*, Köpenhamn, utställa dels en större kollektion garfveriverktyg i en vacker väggmonter, dels åtskilliga maskiner för garfveribruk, hvilka väl egentligen borde ha stått i maskinhallen, men som här spela en ej opassande roll som åskådningsmateriel.

N. P. Henriksen, Svendborg, utställer goda prof på sulläder, *Eduard A. Glud*, Köpenhamn, är företrädd af en större kollektion läder af olika slag, vackert fabrikat, hvilket äfven kan sägas om de af *Emil Messerschmidts Sönner*, Köpenhamn, utställda rikhaltiga profven på sulläder, hvaraf i synnerhet det af schweizeroxhud beredda förvånar genom sin tjocklek och smidighet. *P. Lundstedt*, Valby, Köpenhamn, uppvisar en vacker kollektion beredda kalfskinn.

Nu komma vi till en synnerligen vacker och instruktiv utställning, anordnad af *Garverforeningen i Danmark.* Först finna vi en treflig monter med litteratur rörande garfverihand teringen. Vidare prof på bark och andra garfämnen samt analysprof från föreningens försöksstation, som dessutom lämnar undervisning i teoretisk och praktisk kemi. Midtelpartiet af den vackra utställningen upptages af en plansch öfver stationens laboratorium. Dessutom utställes en hel del läderprof af skiftande beskaffenhet från försöksstationen, afseende att visa fel i beredning o. s. v. Det vackra intryck, man fått af den danska garfveriutställningen, torde utan tvifvel till stor del få tillskrifvas föreningens sträfvan att på detta sätt höja fackskickligheten.

Sedan vi ytterligare betraktat en mycket aktningsvärd kollektion af hvitt och färgadt handskskinn, tröjskinn, tvättskinn, alunerade skinn samt ull från *W. Klenow*, Köpenhamn, äro vi färdiga med garfvarne. Och sedan vi jämväl besett och gifvit vårt uppriktiga erkännande åt de handflätade hängmattor som blinde *A. E. Hoffgaard,* Aarhus, utställt, och tagit kännedom om den rätt stora kollektion af hundbröd, höns- och kycklingfoder, som utställes af fabriken *Grand Danois*, Hellerup, begifva vi oss tillbaka samma väg vi kommit, för att fortsätta vår inspektion i det större sidogalleriet.

Här finna vi först en trefligt ordnad utställning af »sällhet på flaskor», nämligen prof på »cherry cordial» och kakaolikör från *Jacob Petersen,* Köpenhamn, samt en utmärkt vacker, stilfullt ordnad kollektion af finare bakverk från *Fernando Bolt,* Köpenhamn.

Från *R. Wengler,* Köpenhamn, utställes en större samling ypperliga möbler af spanskt rör, som se riktigt inbjudande och hemtrefliga ut. *C. R. Evers & C:o*, Köpenhamn, representeras af en stor och särdeles vacker monter, å hvilken firman utställer en rikhaltig samling prof på sina ej minst af läkare rekommenderade maltpreparat, såsom sundhetsöl, maltsaft, maltextrakt och ölextrakt.

Hellerup Træsko- & Læstefabrik utställer å en rätt treflig monter en del läster och block för skomakeri, mycket fint och solidt arbete. *F. R. Kleis,* Köpenhamn, representeras af ett

bokskåp och bord af valnöt, vackert arbetade, det senare försedt med mekaniska lådor och användbart till spelbord endast genom att trycka på en fjäder i skifvan.

Chr. Jörgensen, Köpenhamn, utställer ett prydligt skulpteradt skåp af amerikansk valnöt och *Wilh. E. Jensen,* Köpenhamn, ett par bord och ett skåp, synnerligen elegant målade. *I. Andersen,* Köpenhamn, exponerar å ett bord skinnfodrade trätofflor, *Chr. Nielsen,* Köpenhamn, hedrar sig med en kollektion vackra prof på träskulptur och inlagda arbeten samt utställer dessutom en samling verktyg och trämateriel för husslöjd.

Från *Chr. Hansens tekn.-kem. Laboratorium,* Köpenhamn, finna vi en rätt stor och vacker monter fullsatt med burkar och flaskor innehållande mejeripreparater: ostlöpeextrakt och pulver. En annan stilfull monter i närheten uppbär en prydligt ordnad utställning i enahanda branch från *Blauenfeldt & Tvede*, Köpenhamn, ostlöpeextrakt och pulver, ost- och smörfärg, s. k. normal-syreväckare m. fl. preparat för mejerihanteringen.

H. P. Smith, Köpenhamn, utställer soff- och stolställningar till öfverklädsel, och *I. H. Schiött*, Köpenhamn, presenterar ett par patenterade puffsängar. Köpenhamnsfirman *L. C. Glad & C:o* exponerar å en tilltalande monter en vackert ordnad kollektion af separatoroljor, vagnssmörja, ostfärg, smörfärg och ostlöpeextrakt.

Sedan vi beskådat de af *L. M. Möller*, Köpenhamn, utställda klosetterna, hvilka synas motsvara hvad man kallar »nutidens bekvämligheter», komma vi till en trefligt arrangerad utställning af akvavit och brännvin från *N. Chr. Syndergaards Eftgr.,* Köpenhamn, samt en rätt anmärkningsvärd profkollektion af kristallsoda af olika slag från *Aktieselskabet Sodafabrikkerne,* Köpenhamn.

H. P. Lorentzen, Köpenhamn, presenterar en liten kollektion s. k. manillaskodon, d. v. s. tofflor af manillahampa, afsedda för giktpatienter och personer, som lida af kalla fötter. *H. J. Fænöe*, Köpenhamn, utställer en del tågverksarbete samt friholtar af kork, tillverkade af på Stiftelsen Bombebössen intagna gamla sjömän. En rätt rikhaltig och af uppmärksamhet för-

tjänt kollektion mattor af garn och kokosfibrer utställes af *O. P. Jespersen & Sönner*, Köpenhamn. Ännu ståtligare ter sig den kollektion af kokosartiklar — mattor af olika slag samt artiklar för skeppsbruk, — som exponeras af *Kjöbenhavns Patent Kokos-Væveri.*

En rätt egendomlig industri företer firman *A. Formann*, Köpenhamn, i det den nämligen utställer en större pyramid af burkar med blodpudding och lefverpastej »med tryffel» för skeppsproviant. Från *Aktieselskabet Fabriken »Fiducia»*, Köpenhamn, förekommer en rätt prydligt ordnad samling glascylindrar med prof på sirap samt öl- och vinkulörer etc.

Nu komma vi till en utställning, som påkallar litet närmare uppmärksamhet. Vi se en väldig pyramid af bastanta fat höja sig mot taket, eller rättare sagdt igenom taket till det ofvanför liggande läktargalleriet. Faten dekoreras af buteljer, och på pyramidens spets tronar ett lejon, som mellan sina ramar håller en sköld med ett ankare, tydligen ett fabriksmärke för *Aktieselskabet »De forenede Bryggerier»*, som anordnat denna rätt imposanta utställning. Detta bolag, som bildades 1891 genom sammanslagning af ej mindre än 12 bryggerier och som sedermera jämväl öfvertagit Tuborgs fabriker, har ett aktiekapital af ej mindre än 6 mill. kronor och omsätter årligen omkring 600,000 hektoliter öl af olika slag, hvarpå här prof utställas jämte prof på maltextrakt. I sin helhet bär utställningen ett rätt vackert vittnesbörd om den danska bryggerihandteringens omfattning och höga ståndpunkt.

Nordisk Flagfabrik, Köpenhamn, uppträder med en rätt stor kollektion af olika slags större och mindre flaggor. *Axel Poetzold*, Köpenhamn, representeras af en vackert ordnad utställning af blanksvärta i lådor och å flaskor. Samma fabrikat ingår också jämte seltygssvärta i köpenhamnsfirman *I. Johansen & Söns* välordnade och välförsedda utställning.

Aktieselskabet Br. Wolff & Arvé's Conserves Fabrikker, Köpenhamn, representeras af en rätt stor och prydlig monter med en mängd konserver af utmärkt beskaffenhet, sylter och fruktsafter. Å en annan vacker monter i närheten utställer *Adolf Prior*, Köpenhamn, en rikhaltig kollektion af soja och självblankande lädersvärta. *Jensen & Langebek-Petersen*, Kö-

penhamn, utställa pepsin och pepsinpreparat af flere slag, dietiska medel mot försvagad matsmältning.

Ett par små spiselmodeller exponeras af modellsnickaren *A. Christensen,* Köpenhamn, och en större kollektion fågelburar, redbart och prydligt arbete, af *Chr. Lassen*, Köpenhamn. *Borgersen & C:o,* Köpenhamn, företrädas af en större utställning af järntrådduk och *H. P. Hansen,* Lækkende, Præstö, af diverse erkännansvärda prof på tunnbinderiarbeten.

Att vi lefva i sportens gyllne tidsålder, därom få vi en synnerligen kraftig påminnelse vid betraktandet af en af *L. D. Egelund*, Köpenhamn, anordnad utställning af en artikel, som helt förnämt kallas »vulcan embrocation», ett ämne afsedt för ingnidning af muskler och ledgångar på atleter, sportsmän och andra tidsenliga företeelser i människogestalt. Denna utställning är onekligen ett vältaligt »tidens tecken».

En annan slags smörjelse, som torde bättre falla litet hvar på läppen och som af ålder ansetts ge »märg i benen», utställes under det tillräckligt sägande namnet »nationalpunsch» af *Albert B. Cohn,* Köpenhamn.

En mycket fin utställning är den, som anordnats af *Træcompagniet*, Köpenhamn, och som vi nu möta på vår väg. Vi finna här en rikhaltig samling prof på olika träslag från olika delar af Skandinavien, äfvensom från både gamla och nya världen. I synnerhet presenteras utmärkt vackra prof på valnöt och mahogni. Bolaget i fråga bedrifver import och export af utländska träslag och är en af de affärer, som frihamnen uppammat.

Efter att ha tagit i betraktande en samling maskinsvarfvade hjulekrar från *Hilleröd Savværk*, komma vi till en liten kollektion rätt förtjänstfulla elevarbeten, som utställes af *De danske Skomageres Fagskole,* Köpenhamn. *Frits Nielsen,* Köpenhamn, företer rätt lyckade prof på träimitationer och *J. Thorballs Eftf.*, Köpenhamn, prof på skinnklädsel för antika möbler.

Aktieselskabet de forenede Vatfabriker, Köpenhamn, representeras af en fin monter med en reputerlig profkollektion af vadd för olika ändamål samt hygienisk bomull. I det vi lämna denna monter stöta vi på den ej synnerligen rikhaltigt representerade musikafdelningen. Först ha vi ett tretal orgelhar-

monier från köpenhamnsfirman *Petersen & Steenstrup,* hvilka instrument utmärka sig för vackert yttre och oklanderlig ton. *Brödrene Willadsen*, Köpenhamn, utställa förutom en mandolin ett par lutor af Sven Scholanders modell — den celebre Bellmanssångaren har också utnämnt firman till sin »hofleverantör». Det mest betydande bidraget till den danska musikafdelningen har dock lämnats af den välbekanta firman *Hornung & Möller*, Köpenhamn, som utställer tre flyglar och ett par pianinon med elegant yttre och särdeles solida inre egenskaper. *Hans Poulsen*, Köpenhamn, representeras slutligen af en fyrväppling violiner och visar sig vara en verkligt framstående instrumentmakare på detta område.

Är musikafdelningen obetydlig, så är urmakeriet än mindre representeradt å vårt södra grannlands utställning, nämligen af summa två utställare. Den ene, *Peder M. Bach*, Viborg, utställer en fickkronometer, den andre, *I. Hansen*, Aarhus, ett par pendyler och fickur. Köpenhamnsurmakarne lysa, af obekant orsak, med sin frånvaro.

Vi ha nu hunnit ett stycke fram i sidogången inåt hallens midtelskepp, och sedan vi beundrat *Oluf Schæbels*, Köpenhamn, utmärkt fina konstsmiden och äfven ägnat förtjänt uppmärksamhet åt *A. & H. Meyers*, Köpenhamn, rätt vackert ordnade kollektion af prof på färgadt bomullsgarn i olika, tvättäkta kulörer, ha vi lämnat de nedre gallerierna bakom oss. Och här stanna vi nu en stund för att pliktskyldigast betrakta den danska möbelutställningens pärla, ett utsökt fint möblemang i rosenträ med särdeles läckra inläggningar af blommor efter lefvande växter. Det är ett verkligt praktarbete, som länder den utställande firman, *Severin & Andreas Jensen,* Köpenhamn, till största heder. Men smakar det något, så kostar det också något. Möbeln i fråga betingar nämligen ett pris af 13,000 kr., och ändå torde fabrikanterna betrakta det som rätt billigt. Det torde böra nämnas, att den utställande firman jämväl utfört det ytterst eleganta och kostbara möbelarbetet till den nya ryska käjsarjakten »Standard», hvars dyrbara inredning låtit så mycket tala om sig.

Därifrån komma vi närmast till en ganska stor monter, från hvilken det på långt håll blixtrar af silfver och guld och

ädla stenar. Det är *Peter Hertz,* Köpenhamn, som här utställer ett rikt urval af diamant-, guld- och silfverarbeten, servisföremål och lyxartiklar af alla slag, vittnande om högt uppdrifven yrkesskicklighet och smak i förening. Om något i den vackra kollektionen särskildt bör nämnas, skulle det vara ett par särdeles väl arbetade dryckeshorn.

Sedan vi ägnat vederbörlig uppmärksamhet åt den rätt anmärkningsvärda kollektion af färdiggjorda finare mankläder, som i en större monter utställas af köpenhamnsfirman *D. Therkelsens Enke & Sön,* öfvergå vi till en annan juvelerareutställning af särdeles representativ beskaffenhet, nämligen *V. Christesens,* Köpenhamn. Den gör ett högst fördelaktigt intryck ej blott genom sin rikhaltighet, utan framför allt genom det utställda arbetets gedigenhet och konstnärlighet, i hvilket hänseende äfven den kinkigaste finsmakare här kan finna rika ämnen till tillfredsställelse och njutning. Vi finna här ej allenast vanliga guldsmedsarbeten af vacker form, såsom silfverföremål för servis och toalett, ringar, broscher o. d., att ej nämna en förtjusande kollektion armband och diadem, utan ock åtskilliga särdeles vackra praktpjäser. Vi betrakta t. ex. med största respekt en sköld af ciseleradt silfver, framställande bilder ur Valdemar Seiers historia inom en med rubiner besatt ram, för att omedelbart därpå falla i beundran öfver den ciselerade vasen med dess utmärkt vackra figurarbete eller den ståtliga borduppsatsen med dess synnerligen fint modellerade figurer af Neptun och hans undersåter af najader och tritoner o. s. v. Det är, kort sagdt, en utställning, som fäster sig i minnet och som man ej hvar dag får se.

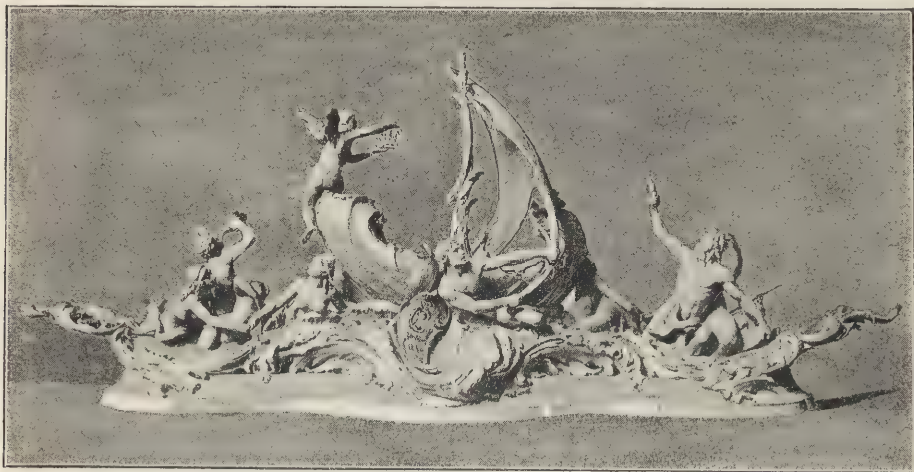
Är Christesens utställning storartad, måste vi väl tillgripa det ännu kraftigare adjektivet öfverdådig för att beteckna det intryck, man får af grannutställningen, hofjuveleraren *A. Michelsens,* hvilken på grund af hr Michelsens ställning som vice ordförande i danska komitén är ställd utom täflan, men som af hela den utställningsbesökande allmänheten betraktas som pärlan i den danska afdelningen. Det bör emellertid sägas, att utställningen i fråga disponerar en ypperlig plats och ett godt tilltaget utrymme, två ganska vigtiga faktorer för att en utställning af hvad slag som helst skall göra sig gällande, och

Hofjuvelerare A. Michelsens utställning.

när så ytterligare tillkommer en smakfull anordning och gruppering, måste intrycket naturligtvis i väsentlig mån förstärkas.

Först träffa vi på en rikhaltig kollektion af mindre arbeten, charmanta dryckeskärl af silfver, kandelabrar, servisföremål, ordensdekorationer, utsökt fina armband, nålar och ringar, förgyllda skedar och bägare m. m. Särskildt anslående verkar ett konstnärligt skrifställ, hvars pennhållare utgöres af en järnvägsbro, en hos firman beställd present till bandirektör Lindencrona. Gå vi ett par trappsteg upp på den bakom liggande estraden, träffa vi först på en särdeles fint utförd ryttar-

Hufvudpjäsen i det danska konungaparets guldbröllopsgåfva.

staty af silfver, föreställande konung Kristian IX, omgifven af allegoriska figurer på fotställningen, förfärdigad till minne af utställningen 1888 och nämnde konungs 25-års jubileum. Denna praktpjäs öfverträffas dock af de i bakgrunden utställda kungliga presenterna, som vid olika tillfällen utgått från firmans verkstäder. Här finna vi t. ex. en ytterst charmant och stor borduppsats, bestående af ej mindre än 5 pjäser, skänkt som guldbröllopsgåfva till konungen och drottningen. Ett rent af hänförande vackert arbete är den guldkrans af klöfver och ax, som vid samma högtidlighet förärades det höga guldbröllopsparet från danska skolbarn. En ståtlig terrin, en synnerligen

smakfull borduppsats och två utsökt fina bibelband, utgörande silfverbröllopspresenter till kronprins Fredrik och hans gemål, vittna äfvenledes på ett vältaligt sätt om den celebra firmans öfverlägsenhet på sitt område.

Vi ha nu att begifva oss upp på läktaren, för att se hvad där finnes att anteckna. I själfva trappan finna vi redan en kollektion af diverse kartor och publikationer, utställd utom programmet af *Dansk Eksportforening*. Och uppkomna, finna vi oss med ens försatta till *Köpenhamns kommuns* utställning, hvilken, lika rikhaltig som intressant, upptager en stor del af läktarnes utrymme.

Först träffa vi på en del utställda arbeten, utförda af på Tvangs- og Arbejdsanstalten intagna hjon, samt fotografier från anstaltens lokaler. I angränsande rum finna vi prof på inredningen i Almindelig Hospital, såsom sängar, sjukrumsmöbler, dräkter o. s. v. I samma afdelning utställas åtskilliga fotografier och inredningsföremål från St. Johannes Stiftelse samt plan och fotografier af Köpenhamns kreaturstorg — den danska hufvudstaden är nämligen nog lycklig att äga offentligt slakthus med ty åtföljande lagbestämmelser för skarp och verksam kontroll öfver försäljningen af kött och köttvaror. En här gratis tillgänglig brochyr, »Meddelelser vedrörende Köbenhavns Sundhedsvæsen», lämnar intressanta upplysningar rörande detta ämne, äfvensom beträffande kontrollen öfver dricksvatten och mjölk, tillsynen öfver fosterbarn samt Köpenhamns desinfektionsväsen.

Innan vi fortsätta, göra vi en afstickare in i det stora sydöstra tornrummet, hvilket vi finna upptaget af en kolossal samling ritningar och andra elevarbeten från *Det Tekniske Selskabs Skole*, en dag- och aftonskola för handtverkare och synbarligen en i sitt slag mycket framstående och gagnelig läroanstalt.

Åter utkomna på läktaren, finna vi närmast en del af stadsläkaren i Köpenhamn utställda kartor och grafiska tabeller rörande hälsovårdsförhållandena i den danska hufvudstaden. I de två följande rummen träffa vi på fotografier och planritningar rörande begrafningsväsendet och St. Hans Hospital for Sindssyge, en modell, visande inredningen af det nya Bleg-

damshospitalet, samt sjukhusdräkter, planritningar, fotografier m. m. från såväl detta sjukhus som det stora Kommunehospitalet.

Så möter oss en rad af undervisningsanstalter. Främst kommer *Det kgl. Dövstummeinstitut* i Fredericia, med en kollektion elevarbeten i slöjd, bland hvilka uppmärksamheten i synnerhet fäster sig vid flere vackra träsniderier. *Den kgl. Dövstummeskole* i Nyborg, *Det kgl. Dövstummeinstitut* i Köpenhamn och *Det kgl. Blindeinstitut,* Köpenhamn, representeras af liknande utställningar, delvis innehållande anmärkningsvärdt goda arbeten.

Den danske Stats statistiske Bureau utställer en del publikationer och grafiska tabeller och *Axel Staggemeier,* Köpenhamn, en geografisk positionskarta. *N. C. Monberg,* Köpenhamn, presenterar två ritningar till torrdocksanläggningar, *Veile Biavlsfabrik* utställer prydliga bihus samt honingsutslungningsmaskin; liknande biodlingsredskap jämte produkter af biskötsel exponeras af *J. Larsen,* Roskilde, och *Kristjan Pedersen,* Tved, Svendborg. *Vilh. Söeborgs Efterfölger,* Köpenhamn, har fyllt två väggar med prof på konstnärliga affischer, reklamkort o. s. v. *G. Paulis konstanstalt,* Köpenhamn, presenterar en antal väggtaflor med vackra prof på etsningar och xylografiska arbeten.

Här är danska afdelningen slut, och vi företaga nu en återgående rörelse, som för oss till östra gafvelläktaren, från hvilken en charmant utsikt erbjuder sig öfver Industrihallens långskepp med den norska utställningen såsom en verkningsfull fonddekoration. Vi ha emellertid icke lång tid att ägna åt detta nöje. Vända vi oss om, stå vi framför en stor modell i gips af Köpenhamns nya rådhus, en kolossal byggnad, som dock föga prydes af det smala och stela, skyhöga tornet. I samma rum bekládas väggarne af fotografier och ritningar från ett par välgörande stiftelser — vi äro nämligen åter inne på den danska hufvudstadens utställning. Dit hör äfven en rätt betydande utställning af elevarbeten samt fotografier och ritningar från Köpenhamns kommuneskolor.

Nästa rum är upplåtet åt stadsingeniörens utställning, bestående af fotografier och ritningar öfver kloakväsendet samt

modell af en kloakkammare, en så till vida intressant exposition, som den danska hufvudstadens terrängförhållanden nödvändiggjort särskilda åtgärder för underlättandet af afloppet. Vidare förekommer här en del tabeller rörande belysningsväsendet, hvilket vi i följande rum finna ytterligare åskådliggjordt medels fotografier och ritningar samt en modell af en kollossningsapparat för Köpenhamns gasverk. Gatuväsendet representeras dels af en modell af en vattningsvagn och dels af en starkt förminskad modell af en genomskuren gata, utvisande de underjordiska ledningarna, äfvensom genomskärningsmodeller af hus för att visa de olika ledningarnas anordning ofvan jord. Slutligen illustreras fångvårdsväsendet af fotografier och planritningar från det nyanlagda Vestre Fængsel.

Vi göra nu en afstickare in i nordöstra tornrummet, hvilket vi finna upptaget af samma skolsällskap, som disponerar motsvarande rum på södra sidan, nämligen Det Tekniske Selskabs Skole. Men under det att utställningen i det senare rummet utgjordes uteslutande af mera teoretiska frukter af undervisningen, såsom ritningar, skriföfningar o. d., finna vi här, jämte dylika arbeten, en rätt innehållsrik och anmärkningsvärd samling af praktiska prof på yrkes- och konstskicklighet, däribland åtskilliga särdeles väl lösta konstindustriella uppgifter i olika brancher.

Åter utkomna på läktaren finna vi närmast ett par till Köpenhamns stads utställning hörande kollektioner, nämligen vattenlednings- och brandväsendet, åskådliggjorda medels fotografier, ritningar och kartor. I samma afdelning utställer firman *Marstrand, Helweg & C:o*, Köpenhamn, en modell af det danska kolbolagets storartade anläggningar i Köpenhamns frihamn. Af själfva frihamnen utställes här äfvenledes en större modell, bekostad och utställd af *Kjöbenhavns Frihavns-Aktieselskab,* hvilken på en synnerligen åskådligt sätt visar utseendet och omfattningen af den kolossala anläggningen med dess vidsträckta hamnbassänger och ändlösa rader af varumagasin och fabriksanläggningar.

I nästa rum finna vi en intresseväckande utställning från slöjdskoleföreståndaren *Aksel Mikkelsen*, Köpenhamn. I en serie planscher visar han oss kroppsställningen vid olika kropps-

arbeten, sådan den bör vara och sådan den icke bör vara, en framställning, som verkligen förtjänade att ingå som undervisningsmateriel i den allmänna skolbildningen. För öfrigt utställes en samling redskap och verktyg för slöjdändamål samt elevarbeten i olika slöjdgrenar. I samma rum utställer därjämte *Hærens Lægekorps* diverse ambulansartiklar, såsom sjukbår med hjulunderrede, sjuktält, apotekskantin för fotfolksbataljon med instrumentbestick samt fotografier af sanitetsmateriel.

Nästa rum upptages, förutom af en höjdmätningsapparat och en xylometer till utrönande af träs konsistens, utställda af *O. Block*, Ravnehus, Lyngby, och en liten samling teaterrekvisita — läckra stekar, korfvar, frukter och bär af trä eller papier maché — från *Emanuel Madsen,* Köpenhamn, hufvudsakligen af *Studentersamfundets* i många hänseenden intresseväckande och lärorika utställning af publikationer etc. rörande samfundets verksamhet. Detta samfund, stiftadt 1882 af en del medlemmar af »Studenterforeningen», som funno stugan för trång och horisonten för inskränkt inom denna förening, har satt till sitt mål dels att vara en samlingspunkt för rörelser inom studentvärlden, dels att utgöra en föreningslänk mellan den studerande ungdomen och folkets stora massa. Samfundets verksamhet i sistnämnda hänseende är kanske det, som mest förtjänar beaktande, ej blott för de verkligen ideela synpunkter och sträfvanden, hvilka uppbära denna verksamhet, utan äfven och förnämligast på grund af den praktiska och för folkupplysningsarbetet betydelsefulla riktning, denna verksamhet tagit. Samfundet har för detta ändamål ej allenast utgifvit en serie populära skrifter till utbredande af allmän upplysning, utan äfven inrättat en aftonskola för arbetare samt en sakförarebyrå (retshjælp) för obemedlade, hvarest personer i små villkor kunna gratis erhålla råd och hjälp i rättssaker. Dessutom har samfundet inrättat en afdelning för vägledning vid besök i museer och samlingar, en föredragsförening för hållandet af populära föredrag ute i landet samt ett utskott, som har till åliggande att genom landsortspressen utsända populära artiklar i vetenskapliga och allmännyttiga ämnen. Som man ser, har denna studentförening utvecklat en mångsidig och

fruktbärande verksamhet, som väl förtjänar att bli allmänt känd och erkänd, ej minst som ett efterföljansvärdt exempel.

Såsom en afslutning på den danska afdelningen finna vi i det sista rummet, närmast den svenska afdelningen på denna sida, en större kollektion af i allmänhet vackra konstslöjdarbeten af olika slag, hopbragt af ett betydligt antal utställare och utställarinnor. Ej minst af utrymmesskäl nödgas vi strida mot frestelsen att ingå i detaljer och nöja oss att ur högen utplocka ett och annat, som synes särskildt anmärkningsvärdt i ett eller annat hänseende. Vi finna t. ex. ett vackert salongsskåp med glödritningar, utställdt af *Alice Maud Prior,* Köpenhamn, en tilltalande samling af modellerade och målade arbeten från fru *Ellen Jurckmann,* Köpenhamn, synnerligen trefliga glasmålningar från fröken *Mathilde Bendz,* Köpenhamn, förträffligt broderade skärmar från *N. Sasse-Czarnewska,* Köpenhamn, vackra broderier och handsydda arbeten från *Dorothea Heckscher*, Horsens, ett förträffligt litet snidadt skåp i renässansstil från fröken *A. Pfaff*, Köpenhamn, en magnifik broderad soffkudde från fröken *Kristiane Larsen*, Köpenhamn, samt slutligen en charmant af fru *Alfrida Baadsgaard*, Köpenhamn, målad eldskärm, framställande en scen ur H. C. Andersens saga: »Den lille Havfru».

Det återstår oss nu endast att omnämna *August Wiegands,* Köpenhamn, nätta kollektion af handarbetsmönster ur »Broderitidende», och vår promenad i den danska afdelningen är ändad. Vi medföra från densamma ett oblandadt godt och tilltalande totalintryck.

XVIII.

I konstens gårdar.

I.

I läsarens angenäma sällskap förflytta vi oss i dag öfver till östra utställningsfältet, för att aflägga ett besök i det ljusa tämpel, där, såsom det heter i invigningskantaten,

»konstens verk de höga
tala utan tolk
till hvart själfullt öga» . . .

Sedd från den framför liggande planen, gör Konsthallen ett osökt nobelt och konstnärligt intryck. De bländhvita murarne med sin enkla och dock så verkningsfulla ornamentfris kontrastera på det behagligaste mot gräsmattornas och trädens saftiga grönska. Närmast Maskinhallen afbrytes den jämna väggytan af en rikare utsmyckad öppen pelargång, under hvars hvälfning vi se en rad statyer i mer och mindre liffulla ställningar. Genom den vackra portalen glider en oaflåtlig ström af människor in och ut. Hvad konstnärerna än må ha att beklaga sig öfver, icke är det brist på uppmärksamhet från allmänhetens sida. Hvilken tid på dagen man besöker Konsthallen, alltid är det godt om folk i dess salar, och vissa tider, exempelvis om söndagarna, råder där en rent af besvärande trängsel.

Konsthallen och Karl X Gustafs staty.

När man skådar hallen utifrån, tager den sig ut som en enda stor byggnad med platt tak. Men betraktar man densamma i fågelperspektiv, exempelvis från Industrihallens minareter, finner man, att den i själfva verket innanför de döljande yttermurarne består af en hel mängd sammanbyggda mindre byggningar med låg takresning och täckta med glas. Hvar och en af dessa byggningar innesluter en eller flere större eller mindre salar, grupperade kring ett i midten framför ingången anordnadt större korsformigt galleri, hvars grusade golf ligger åtskilliga trappsteg lägre än salarne.

Innan vi träda in, böra vi kanske nämna något om konstutställningens organisation.

I spetsen för Centralkomiténs afdelning för konstutställningen står, som bekant, prins Eugen såsom afdelningens ordförande. Ledamöterna i denna komitéafdelning ha vi redan uppräknat uti kapitlet »Utställningens män», där vi jämväl omnämnt utställningens komissarie G. O. Björck såväl som dess sekreterare C. A. Ossbahr.

Det ligger i sakens natur att en konstutställning erfordrar ett visst urval på förhand af de anmälda alstren, för att den skall motsvara sitt ändamål. Ty hvar och en vet, att äfven på konstens område produceras en mängd undermåligt arbete, som icke har något berättigande att deltaga i en utställning med anspråk och hvilka alltid skulle skämma totalintrycket. På grund häraf har äfven vid Stockholmsutställningen urvalet af konstalster från de tre nordiska rikena varit anförtrodt åt särskildt för ändamålet af Sveriges, Norges och Danmarks konstnärer valda juryer.

För Sverige ha två juryer varit utsedda, den ena representerande om vi så få säga den gamla skolan eller akademisterna, den andra konstnärsförbundet eller opponenterna. Denna anordning är visserligen icke något bevis på sämja och endräkt bland konstens utöfvare, men den har befunnits nödig och nyttig för att tillförsäkra båda riktningarna lika behandling och att undanrödja eljes motsedda klagomål öfver partiskhet från ena eller andra sidan.

Den »akademiska» juryn räknade följande medlemmar: O. Arborelius, A. Bergström, J. Börjeson, G. Cederström, G.

Kallstenius, A. Malmström och G. von Rosen. »Opponenternas» jury bestod af följande konstnärer: R. Bergh, Chr. Eriksson, E. Jansson, N. Kreuger, B. Liljefors, K. Nordström och A. L. Zorn. Dessutom ha arkitekterna för sin del tillsatt en särskild jury, bestående af följande medlemmar: F. Boberg, J. G. Clason, A. T. Gellerstedt, H. F. Hedlund och G. Wickman.

För Norges del ha äfven två juryer arbetat, eller rättare sagdt tre, i det att en särskild sådan tillsatts för skulptur. Den ena juryn, synbarligen representerande den s. k. gamla skolan, bestod af N. Hansteen (montör), E. Soot, G. Wentzel, Fr. Borgen och T. Holmboe, samt »ungdomarnes» af G. Heyerdahl, Harriet Backer, A. Eiebakke, O. Sinding och Ch. Krogh med den bekante symbolisten G. Munthe som montör. Schismen mellan de norska konstnärerna tycks vara drifven åtskilligt längre än här, då de stridande partierna icke ens vågat åt en person af det motsatta lägret anförtro taflornas upphängande. Den norska skulpturjuryn utgjordes af S. Lexon-Hansen, G. Vigeland och Jo. Visdal.

I spetsen för den danska afdelningen står en komité, bestående af O. Bache (kommissarie), L. Fenger och V. Bissen. Juryn har, utom nyssnämnda tre herrar, utgjorts af: Ch. Blache, G. Christensen, P. S. Kröyer, Jul. Paulsen, J. Schultz och C. Thomsen. De danska oppositionsmålarna — ty äfven Danmark har sådana — ha tillsatt en egen liten jury såsom villkor för att de skulle komma med, bestående af K. Zahrtmann, H. Slott-Möller och J. Skovgaard.

Efter att ha passerat in genom den ståtliga entrén och hos garderobièren aflämnat käpp eller paraply, hvilketdera vi nu kunna vara rustade med, taga vi af gammal trottoarvana och i öfverensstämmelse med de öfverallt å utställningen synliga anslagen »Gå till vänster!» vägen till den sal, som vi se öppna sig till vänster om oss. Vi finna också, att slumpen låtit oss begynna vår vandring i rätta ändan, i det att ett å väggen upphängdt anslag underrättar oss att detta är »Sal I».

Vi befinna oss i internationella afdelningen och behöfva ej läsa mer än ett par af de namn, som signera de här upp-

hängda taflorna, för att förstå, att vi ha med anglosachsisk konst att göra.

Låtom oss först titta litet på de amerikanska konstnärernas bidrag till utställningen, eftersom de på grund af alfabetets förträffliga rangordning kommit att stå främst i katalogen öfver den internationela afdelningen.

Vi ha då först och främst en stor tafla af *John W. Alexander,* kallad »Hvila» och föreställande ett fruntimmer, som ligger — framstupa å en soffa. Ställningen är mer egendomlig än tilltalande och utförandet smakar äfven åtskilligt af onatur. Ett vida trefligare intryck får man af *A. Harrisons* »Höstmorgon» med dess täcka landskap och ännu mer af samme konstnärs »Floden», å hvilken man särskildt lägger märke till de förträffligt återgifna ljusspeglingarna. Föga betydande, annat än i fråga om priset, förefaller oss däremot *G. Melchers* »Holländsk flicka». *John S. Sargent* har ett förträffligt damporträtt, däremot är hans porträtt af en viss Joseph Jefferson allt för fult för att kunna i ringaste mån vara sant.

En ypperlig och friskt målad tafla är »Vallmo» af *R. W. Vonnoh,* ehuru dess bjärta färg kanske stöter bort en och annan. Samme konstnärs »Ringen» utmärker sig för präktiga ljuseffekter och hans »Våtväder» för en viss stämning. *J. Mc Neil Whistler* representeras af en skäligen obetydlig målning »Flicka i hvitt» och ett meningslöst färgbizarreri kalladt »Fyrverkeri». I en vitrin utställer *L. C. Tiffany* en del ganska vackra konstföremål, vaser och skålar af glas.

Af engelska och skotska konstnärer möter oss först *H. Herkomer* med ett karaktärsfullt och väl måladt porträtt af Archibald Forbes, »Daily News» berömde krigskorrespondent. *Henry W. B. Davis* har några rätt täcka landskap. *G. F. Watts,* en af Englands äldsta och mest uppburna målare, representeras af flere taflor, bland hvilka den största »Paolo och Francesca», med motiv ur Dantes »Inferno», gör ett starkt intryck ej blott genom det fulländade utförandet, utan ock genom dess poetiska stämning. Två pendant-taflor, »Efter syndafallet» och »Evas skapelse», utmärka sig för sin färgbehandling, hvilket äfven gäller om de porträtt, samme konstnär utställer.

W. Stott of Oldham företrädes af tre starkt symbolistiska målningar, hvilka dock i tekniskt hänseende odisputabelt äro väl utförda. *John Lavery's* »Höst» är däremot en bild, som man kan betrakta med odeladt nöje, och som är mättad af stämning, och hans »Dam i brunt» är äfvenledes ett rätt betydande arbete. Sir *James D. Linton* har ett idylliskt landskap från Surrey. En artist med starkt symbolistiska tendenser, men som tillika är en artist af Guds nåde är *J. W. Waterhouse*. Hans »Skogsnymf» är helt enkelt ett mästerverk, kanske det bästa som presteras här af de engelska konstnärerna, och hans »La Belle Dame sans merci» företer visserligen besynnerligheter (en spöklik jungfru som fängslar en spöklik riddare med sina gyllene lockar), men är i alla händelser ett arbete af rang både i fråga om komposition och tekniskt utförande.

F. Brangwyn dokumenterar sig som en rätt god kolorist med sin »I skuggan». Däremot stanna vi undrande och spörjande framför en stor tafla af sir *Edward Burne-Jones*, förbluffade ej allenast af priset (36,320 kronor!) utan ännu mer af ämnet. Taflan skall föreställa »Lucifers fall», men det är det sista man, utan katalog, skulle gissa sig till — man ser nämligen ingenting annat än en massa besynnerligt kostymerade figurer, som tåga utför en brant bergvägg. I tekniskt hänseende åter är taflan ett fulländadt arbete, såsom ju höfves en konstnär, den där blifvit adlad för sina konstnärliga förtjänster.

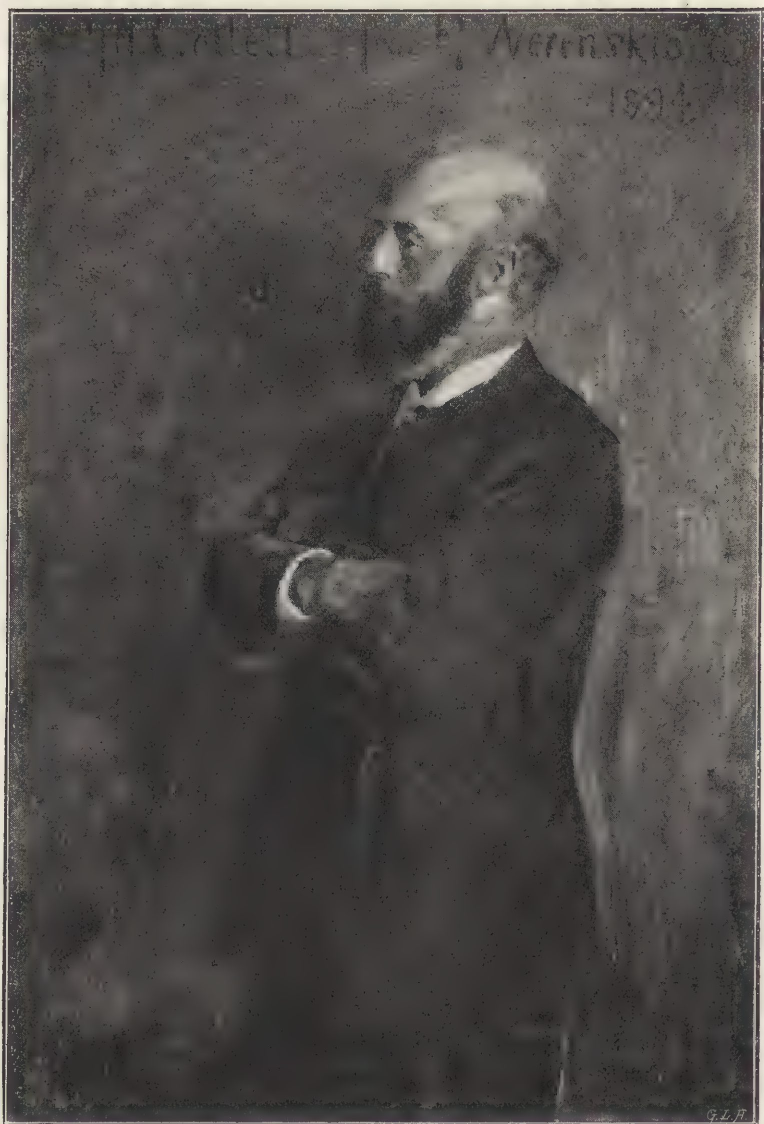
George Clausen har några präktiga landskap, bland hvilka i synnerhet »Kvällsång» frapperar genom en djärf, men briljant kolorit, samt ett fint måladt flickhufvud. *James Paterson's* »Öfversvämning» är äfven ett mycket talangfullt arbete, ett omdöme, som jämväl med full rätt kan tillerkännas *John M. Swan's* »Törst», framställande två girigt drickande leoparder. *W. Q. Orchardson* representeras af en fin genrebild, »Master Baby», och *J. J. Shannon* af en ganska verkningsfull bild, kallad »På trappan». *A. Stanhope Forbes* visar en betydande talang i sin stora målning »På väg från stenbrottet». Slutligen är att nämna *Briton-Rivieres* lilla, men rätt liffulla bronsgrupp »Sista pilen».

Nu äro vi färdiga med första salen och begifva oss in i n:r 2, hvarest vi till en början finna en del dekorativa utkast till glasmålningar af *Walter Crane*, hvilka ganska framgångsrikt häfda det stora rykte, denne konstnär vunnit inom den dekorativa branchen. Lord *F. Leighton* utställer en serie studier och sir *J. D. Linton* ett par fina akvareller, »Jessica» och »Jacqueline», motiven hämtade från Shakespeare och Walter Scott. Som engelsmännen icke räckt till att fylla denna sal, har man här måst inhysa äfven några andra gäster. Vi finna sålunda några porträttstudier af fransmannen *M. Cazin*, en etsning af tysken *K. Koepping*, en fin pastell (porträtt af Gerhard Hauptmann) af tysken *Max Liebermann* samt slutligen en serie teckningar af den berömde tyske historiemålaren *Adolph Menzel*, utgörande dels porträttstudier till konstnärens stora tafla »Konung Wilhelm I:s kröning i Königsberg», dels figurstudier till hans berömda målning »Järnvalsverket» o. s. v.

I den tredje salen, dit vi nu begifva oss, möta vi våra vänner norrmännen. Händelsen gör att vi först råka på en af de mest representiva af de norska konstnärerna, *Hans Heyerdahl*, och förmedlingslänken vid denna presentation utgöres af ett charmant porträtt af Henrik Ibsen. Samme konstnär presenterar i samma sal en präktig »Gammal fiskare», ett »Studiehufvud», en saftig koloristisk bit »Högsommar och den utmärkt väl målade »Systrarna». »Moder och barn» är äfven ett godt arbete, i »Nymf och hafsfru» synes konstnären däremot ej ha mäktat ge uttryck åt hvad han velat.

Af *Aug. Eiebakke* finnes en mycket bjärt »Interiör», som onekligen förråder talang. Af *E. Werenskiold*, som strider med Heyerdahl om rangen såsom det unga Norges främste, finnas flere präktiga dukar, idel porträtt, med undantag af ett superbt »Landskap från Telemarken». I denna sal utställer konstnären ett utmärkt porträtt af pianisten Erika Lie Nissen.

Harriet Backer presenterar en »Bondstuga från Bretagne», rätt väl målad, hvilket äfven kan sägas om »Gamlestuen på Kolbottnen». »Porträtt af J. Backer Lunde» är däremot ett experiment, som är föga glädjande att betrakta, säkerligen minst för det illa vanställda originalet. »Småbarnens bröllopsresa» heter en liten treflig bit af *Helga Rensch*, som äfven i

E. Werenskiold: Porträtt af målaren Fr. Collet.

Inköpt af Svenska staten.

»Blomsteräng» visar en rätt anmärkningsvärd talang. *J. Glöersens* »Det tinar», har stora förtjänster, ej minst en tilltalande natursanning. Ännu bättre är dock hans vinterlandskap, som införlifvats med norska nationalgalleriet.

Fritz Thaulow har länge åtnjutit rykte som en mycket betydande konstnär, och detta jäfvas ej af de bidrag han lämnat till utställningen. Det se vi t. ex. redan af »Kastanje», en finfin bit, den liffulla boulevardbilden, »Hirondelle» med dess fina clair obscur och den särdeles väl målade »Sommarafton i Haugesund». En norsk konstnär, som äfven framgångsrikt slagit sig igenom till rykte och erkännande, är *Eilif Petersen,* af hvilken vi på utställningen finna flere anmärkningsvärda arbeten. Här se vi till att börja med en nätt bit från Normandie (Arques le Bataille), men ännu mer representativ är den stora duken Château d'Arques, äfven den med normandiskt motiv och företeende en synnerligen saftig färggifning. En tredje landskapsmålning, också med motiv från Normandie, bekräftar ytterligare det goda intrycket. Att konstnären äfven förmår stora ting på porträttmåleriets område det visar hans helt enkelt öfverlägset utförda porträtt af Arne Garborg, införlifvadt med norska nationalgalleriet.

Lars Jorde har en duk, kallad »Julgille», med fin vinternattstämning och fina ljuseffekter. Däremot kan man icke med annat än stilla förvåning betrakta *K. J. Holters* krampaktiga försök att i sin »Voluptas» ge en symbolistisk tolkning af vällusten — åtminstone skänker taflan betraktaren inga känslor af vällust.

I *Otto Sinding* har Norge en mycket begåfvad och om sin konsts resurser medveten konstnär, som företrädesvis med framgång återgifver bilder från kusten. Vi finna här flere i detta hänseende typiska dukar af honom, t. ex. nattstycket »Vid yttersta skären», »Hvalfångaren prejas för post» och »På hafvet». Hans fjällandskap »Från Reine» gör ett ännu mer storslaget intryck med sin fina uppfattning af den ödsliga naturens mäktiga poesi. En fin stämningsbild är också samme konstnärs »Vårkväll».

H. Egedius är en ungdom, som med det af honom utställda porträttet ger rätt goda löften. *Signe Scheel* presente-

rar ett par rätt nätta bitar, »Läxläsning» och »En gata», och *Marie Tannæs* »Snöväder» är en liten, men naggande god bit.

Nu öfvergå vi till den fjärde salen, som äfven disponeras af det unga Norge. Vi finna här först en liten fin duk, »Snöstorm», af *J. Glöersen*, som i samma sal presenterar ett par andra ej oäfna bitar, »Läkarebesök» och »Interiör». *Kristen Holbö* dokumenterar goda koloristiska anslag i »När löfvet gulnar» och presenterar under benämningen »Sommarafton» ett ej oäfvet landskap. *Aug. Eiebakkes* »Traktering» är en alltigenom förträfflig tafla; mindre betydande, men dock rätt väl hållen är samme konstnärs »Till arbetet».

Äfven i denna sal är klöfverbladet *Heyerdahl-Werenskiold-Thaulow* representeradt med åtskilliga dukar. Af den förstnämnde finna vi ett karaktärsfullt porträtt af statsrådet Jacob Sverdrup, ett »Landskap med lindar», utmärkande sig för saftig kolorit, och ett mycket fint porträtt af friherrinnan C Samme konstnärs »Medusahufvud» hör däremot, hur väl målad den må vara, till den afskräckande genren. Werenskiold representeras här af några charmanta porträtt och Thaulow af en utsökt fin och stämningsfull duk, »Midnatt», tillhörig norska nationalgalleriet. *Eilif Petersen* återfinna vi äfven här och företrädd på ett ypperligt sätt af två stämningsfulla landskap från Jæderen. *Ragnhild Thranes* »I tankar» är ej alls oäfven, ej heller hennes »Augustiafton», om än dessa arbeten ännu blott äro att betrakta som löften. I återgifvandet af skymningsstämning excellerar *Lars Jorde* i sitt septemberlandskap, »Sen höstkväll i Vaage» och »Höststämning». *Helga Renschs* »Gunhild och den lille Guro» är friskt uppfattad och duktigt utförd, och själfva *Gerhard Munthe,* hvars symbolistiska utsväfningar förlänat honom en nästan herostratisk ryktbarhet, visar i »Bondeträdgård» och »Vinter», att han, när han vill, kan måla som en hel karl och så, att äfven vanliga människor, utrustade med vanliga ögon och sundt förnuft, kunna förstå och njuta af det. Af *Fr. Collet* finna vi ett litet fint vinterlandskap, Svartkulpen, Mesna; »Den gamla fabriken» är äfven ett respektabelt arbete. Ett ännu eklatantare bevis på denna konstnärs betydande talang lämnar oss den verkligt nobla och känsliga »Den första snön».

En produktiv och äfven talangfull konstnärinna är *Kitty Kielland.* Hon representeras här af 5 dukar, bland hvilka vi särskildt lägga märke till den fina och stämningsfulla »Sommarnatt vid tjärnen» samt »På högfjället» och »Månsken». Den redan som porträttmålare omnämnde *H. Egedius* dokumenterar sig i »Lördagskväll» jämväl som en rätt lofvande landskapsmålare. *Harriet Backer* företrädes i denna sal af en koloristisk studie, »Höstlandskap», *Marie Tannæs* af en rätt verkningsfull höstbild och *Ingerid Dahl* af en ej oäfven figurstudie.

Så komma vi in i den femte salen, hvarest vi finna *Gerhard Munthe* representerad af en hel mängd akvareller och teckningar, till hvilka motiv hämtats från sagovärlden, de flesta rätt burleska, några äfven präglade af konstnärens starka förkärlek för det symbolistiska, ehuru vi till vår glädje måste konstatera, att man är befriad från de osmakligheter, man tidigare sett utställda af denne begåfvade, men extravagante konstnär. *Werenskiold* representeras i denna sal af tre porträtt, bland hvilka hans Ibsenporträtt i synnerhet framstår som ett fullödigt konstverk. För öfrigt tycks denna sal utgöra den neutrala gränsen mellan de stridande skolorna, i det vi här äfven finna ett par utposter från den rivaliserande skolan. Sålunda är *Th. Holmboe* representerad af några fina teckningar, framställande sjöfåglar, *Johan Nordhagen* af en serie utmärkta raderingar och *Chr. Skredsvig* af en del charmanta teckningar till »Valdrisvisen».

Hittills ha vi, med undantag för de tre senast nämnda konstnärerna, uteslutande gjort bekantskap med den oafhängiga gruppen, eller hvad man skall kalla den. I det vi nu inträda i den sjette salen kasta vi oss i armarne på »den gamla skolan» (vi förmoda nämligen att den kallas något ditåt af de frigjorda andarne).

Egentligen är det svårt för en vanlig dödlig att se, hvari själfva skillnaden emellan de olika riktningarna ligger. Man finner på ömse sidor bredvid präktiga, fullmogna arbeten famlande försök, jäsande idéer, och om dessa senare taga sig en något mera excentrisk form på den ena sidan, en mera stillsam på den andra, synes detta icke vara af beskaffenhet att

böra söndra konstens söner i fientliga läger. Bedrifves månne icke åtskilligt onödigt principrytteri under konstens heliga fana?

I denna sal lägga vi först märke till en ganska verkningsfull »Interiör från ett hospital» af *A. Hansen.* En verkligt framstående målare lära vi känna i *Fredrik Kolstö,* som representeras i denna sal af dels ett väl måladt porträtt, dels ett präktigt sjöstycke, »Nordanvind». Men hvad som i synnerhet riktat uppmärksamheten på denne konstnär är hans »En glad Gut», föreställande en jovialisk herre, som med glas i hand håller på att framföra något särdeles tokroligt, en tafla full af sprittande munterhet och vid hvars betraktande ett leende ofrivilligt måste upplysa äfven det trumpnaste ansikte. Den taflan borde verkligen en hypokonder köpa och hänga på sin vägg — det lider intet tvifvel att då all melankoli snart skulle jagas på flykten.

Jacob Bratland gör med »Solsken» intryck att vara en begåfvad kolorist. Hans »Ung moder» är äfven väl målad, och om meningarna kunna vara delade rörande hans »Sorg», två otydliga kvinnliga figurer i ett nästan mörkt rum, så är dock detta en tämligen ofarlig och förlåtlig symbolism. Af *Th. Torgersen* förekommer en vacker »Vårstämning» och en förträffligt målad bit, kallad »Tiggare». »Från Kristianiafjorden» heter en ganska fin målning af *Georg Strömdal,* hvars idylliska landskap »Från Elö» jämväl förtjänar uppmärksammas.

En betydande konstnär är *Chr. Skredsvig,* och han rädes ej att våga sig på ganska kinkiga ämnen. Hans »Ola Velland», en stor duk med präktig sagostämning, är ett vackert bevis på hans talang; hans »Ballad», några herrelösa hästar utanför riddarborgens port, förmår visserligen icke fullt ge den åsyftade stämningen, men det är i alla fall ett duktigt arbete. *Karl Konow* representeras af en nätt »Aftonstämning» och *Carl Nielsen* af ett par ej oäfna landskapsbitar. Af *Halfdan Ström* förekomma några dukar, som vittna om erkännansvärd talang. Hans »Interiör från Gudbrandsdalen» förråder t. ex. goda koloristiska anlag, hans »Rast» och »Diande barn» äro äfvenledes anmärkningsvärda arbeten, målade med realistisk träffsäkerhet och godt lynne. *Andr. Singdahlsen* representeras af en tilltalande »Sommarafton».

»Norges beste værn og feste», d. v. s. dess höga fjäll, ha funnit sin tolkare i *Haakon J. Kaulm.* »Dyrhaugstinderne» borde dock ha tilltagits i större mått för att göra beräknad verkan. Hans norska vinterlandskap med solbelyst snö i bakgrunden är ett mycket aktningsvärdt arbete. *G. Stenersen* representeras af ett ganska fint sjöstycke, »Nordanbris», och *Dina Aschehaug* af en ej alls oäfven »Ung dam i hvitt».

En förträfflig landskapsmålare är *A. Norman.* Hans »Motiv från Lofoten», en ganska stor duk, är ett alltigenom utmärkt arbete, i hvilket riktigt spela in friska saltstänksfläktar. *Amaldus Nielsen* målar äfven präktiga landskap, om också hans teknik ej torde finna nåd för moderna skönandar. Han representeras af ej mindre än ett dussin dukar, af hvilka vi i denna sal få göra bekantskap med en synnerligen lyckad »Regnstämning», en vacker vy från Öistad, ett ej mindre tilltalande strandlandskap (»Utkik») samt en fin kustbild (»Fiskarehem»). *Th. Holmboe* gör sig bemärkt med ett stämningsfullt hedlandskap och *R. Hjerlow* med en ganska fin »Morgonstämning från Lier». Norges främste, för att icke säga ende djurmålare *Karl Uchermann* representeras blott af en enda duk, men denna uppväger också högtals andra. »Fienden närmar sig» heter taflan och föreställer en flock får, som ängsligt tränga ihop sig på en liten kulle. Situationen är förträffligt uttryckt och det tekniska öfverlägset.

En i all sin litenhet förträfflig bit är *Juliane Langbergs* »Ljusstudie», vittnande om ett synnerligen känsligt öga för ljuseffekter. *Ola Geelmuyden* presenterar en ej oäfven landskapsbit, »Junidag vid Hvalöarne», *W. Wetlesen* en bild »Från kyrkogården» af särdeles god färgverkan, *Fredrik Borgen* ett utmärkt vackert vårlandskap och *Bertha Ditten* en tilltalande genrebild, »Unga flickor». Nämna vi så *Eivind Nielsens* saftiga »Sommardag» och *Nils Gudes* nobla porträtt af en ung dam, äro vi färdiga med denna sal och öfvergå till den nästa.

Här finna vi till en början några fina bitar af *Amaldus Nielsen,* bland hvilka vi särskildt lägga märke till det solbelysta sjöstycket »Solsken», det utmärkt väl målade motivet från »Ny Hellsund» samt »Friskt väder» och »Jæderstrand». *Aug. Jacobsen* visar oss i »Lördagskväll» en landtlig improvi-

serad bal på landsvägen, skada blott att taflan är något för tungt målad. Den förut nämnde *Kolstö* representeras i denna sal af ett par framstående porträtt och *Hjalmar Johnssen* af en stor, ganska väl utförd duk, kallad »Sista resan». *Johannes Müller* har en alldeles förträfflig »Månuppgång på högfjället» och en ganska fin »Höstafton». »På fars rygg» heter en treflig genrebild af *Halfdan Ström*, hvars »Kvällsol» äfven förtjänar erkännande såsom ett koloristiskt arbete af rang. En väl målad bit är *John Ekenæs*' »Interiör från Sæterdalen». *H. J. Kaulm* har ett par ganska fina fjällbilder och *J. Sörensen* en särdeles anslående vinterbild.

En veteran bland de norska konstnärerna är *Hans Gude*, dock sedan många år bosatt i Tyskland, så att Gud vet, om de rättrogne norrmännen ens längre räkna honom till de sina, synnerligen som den gamle düsseldorfaren bör vara betydligt gammalmodig för det unga sprakfålesläkte, som framträdt på arenan. I alla händelser har Gude en gång stått som en af de allra främsta i den norska konstnärsskaran, och om man opartiskt och oberörd af dagens rådande moderiktning vill fälla sitt omdöme om de arbeten, af hvilka han här representeras, skall man kanske finna, att denna konstnär, trots gammalmodigheten, fortfarande är hufvudet högre än allt folket. Den som kan måla sådana saker som den innerligt själfulla »Sommarnatt», den fina »Granskog» och den praktfulla »Från Lister», han behöfver ej frukta att hans rykte skall rubbas en linje af dagens växlande vindkast.

Sedan vi pliktskyldigast gjort honnör för tre af *Th. Holmboes* taflor, en stämningsfull »Aftonstiltje» och två friska sjöstycken, komma vi till en af de märkligare företeelserna i den norska konstutställningen, nämligen *Chr. Skredsvigs* stora duk »Människones son». I valet af ämne har konstnären här trädt i den bekante tyske konstnären Uhdes fotspår; denne var nämligen den förste, som tog sig före det vågstycket att införa frälsaren i en modern omgifning, och hans idé har efterapats af flere mer eller mindre berömda konstnärer. Vi få uppriktigt bekänna, att vi icke finna oss särdeles tilltalade af denna idé, hvilken endast kan ha berättigande ur symbolistisk synpunkt, men som också faller platt till marken, så snart ut-

förandet söker ställa scenen på den reela verklighetens grund. Skredsvigs tafla är bra målad, det är det bästa man kan säga om den, men idén är fullkomligt förfelad. Kristus framställes i skepnad af en arbetare, omgifven af mer eller mindre typiska nutidsmänniskor. Skall det vara någon mening i en dylik framställning, bör väl den gudasände ej göras till en profan personlighet, som icke alls eller åtminstone föga afsticker från mängden. Man kan vid betraktandet af denna tafla endast önska, att genren måtte ha spelt ut sin roll, och endast beklaga, att så mycken talang blifvit bortslösad på en omöjlig uppgift.

C. S. Hansen är representerad af en förträfflig karaktärsfull tafla »Lekmannapredikant» och en mindre betydande, men väl målad »Begrafning ombord». En särdeles märklig och den nervstarka publiken lifligt intresserande tafla är *Eijolf Soots* »Barnamörderska», hemsk i all sin realism, men på samma gång målad med stor talang och gripande uppriktighet. Med eller mot sin vilja känner man sig fängslad och rörd af den ångestfulla förtviflan, som präglar sig i hufvudpersonens stela drag. Det är, med andra ord, en upprörande, men sann bild ur lifvet, som outplånligt bränner sig in i minnet.

»Gråvädersdag» heter en präktig duk, med motiv från Jæderen, af *Sigurd Moe* och på hvilken man särskildt känner sig tilltalad af den fina skymningsstämningen. *Gustav Wentzel* är representerad af ett halft dussin hvar för sig framstående landskapsmålningar, af hvilka i synnerhet »Söndagskväll i Sætersdalen» är ett verk af beståndande värde. »Morgonstämning» utmärker sig för vackra ljuseffekter och »Rimfrost» för en särdeles delikat färgbehandling. Slutligen ha vi ett anmärkningsvärdt arbete, »Begrafningsfölje», af *Lars Osa* och ett väl måladt vinterlandskap af *E. Diriks,* hvarmed vi anse oss vara färdiga med den norska målarkonsten.

Vi komma nu till våra egna landsmän, hvilka, såsom helt naturligt är, utgöra en om icke kompakt, så åtminstone öfverväldigande majoritet bland Konsthallens utställare.

Den första af de åt svenskarne upplåtna salarne bär n:r 8. Här finna vi först några arbeten af *O. Arborelius,* en dugande och redbar konstnär, hvars alster man alltid ser med nöje.

Han uppträder här med en fint målad »Aftonstämning», en saftig landskapsbit »I skogsbrynet» och ett präktigt »Vinterstycke från Södermanland». *W. Smith* har äfven en bra vinterbild, »Kolkörare», med motiv från Bergslagen, och *A. Gerle* representeras af ett mycket bra porträtt. Ett väl måladt porträtt presenterar också *Axel Kulle.* Den unge konstnären *G. Bernhard Österman* har vunnit rykte som porträttmålare, och af de två bilder, han här utställer, finner man, att det ingalunda är oförtjänt.

»Vid åbrädden» heter ett vackert landskap af *V. E. Behm. Adolf Beer* utställer en liten, men tilltalande och omsorgsfullt målad landskapsbild. *R. Thegerström* har ett charmant porträtt af sin hustru och *C. F. von Saltza* en godbit, som kallas »Mora». *Axel Peters* porträtt af grefvinnan T. är ett ganska godt arbete, och *Oskar Björcks* porträtt af prof. Agardh visar konstnärens betydande talang från dess allra bästa sida. *Allan Österlind,* en af våra inbitnaste parisare, visar oss ett par bra bitar, af hvilka »Konfirmanderna» befinnes vara en gammal bekant, men som man alltid ser med nöje, ej minst på grund af den djärfva, men mästerliga koloriten. En förlidet år afliden ung konstnär *Olof Nelson* fick vid sin bortgång betyg på att ha varit ett ovanligt lofvande konstnärsgeni — hans här utställda bild af »En ung poet» bär dock näppeligen syn för sägen, ty den är helt enkelt gräslig att se på. Vi kunna icke se något konstnärligt i att måla en människa så, att hon ser ut som ett uppgräfdt lik, som legat sin rundliga tid i jorden, och hvarför kadavret skall kallas en ung poet är ännu obegripligare — poeterna ha det visserligen icke fett, men så anskrämliga och erbarmliga se de dock icke ut. Det vill emellertid synas som om de konstförståndiga upptäckt någon för vanliga ögon dold skönhet hos den unge poeten, eftersom göteborgsmäcenaten P. Fürstenberg ansett sig böra förvärfva densamma. Då bör mäcenaten onekligen i vårt tycke ha bra mycket större glädje af samme konstnärs »Gata i Brügge», som verkligen är icke alls illa och målad utan effektjäkteri.

Gotthard Verners »Debora» har ur koloristisk synpunkt obestridliga förtjänster, och *F. Tigers* kustparti från Stenungsön är en rättfram och uppfriskande skärgårdsbild. *Aug. Hagborg*

representeras af en stämningsfull duk, »Begrafning» (motiv från Normandie), samt en af hans kända och uppskattade fiskarbilder, »Till fisket». Af *Per Ekström*, den numera med rätta mest uppburne och mest självständige af våra svenska landskapsskildrare, förekommer i denna sal en »Sommarafton» med franskt motiv, känslig och fin, såsom alla denne konstnärs arbeten. *Ernst Josephson*, som tyvärr icke längre är att räkna med bland de producerande konstnärerna, företrädes här af två ypperliga dukar, den ena, »Svalka», känd förut, den andra, »Familjen på Bréhat», en särdeles angenäm bekantskap full af godt lynne.

Ett rätt bra själfporträtt utställes af *Mina Carlson*, och *Carl Johansson* visar oss ett väl måladt franskt landskap. Sedan vi betraktat ett antal i en midt på golfvet stående vitrin utställda särdeles erkännansvärda miniatyrporträtt af *Fanny Hjelm*, har denna sal ej något vidare anmärkningsvärdt att bjuda på.

I den följande salen fästa vi oss närmast vid några dukar af *R. Thegerström:* temperamålningen »Natt», ett porträtt af fru Th. från 1895, en fin stämningsbild, »Höstafton», samt ett alldeles öfverlägset porträtt af Tor Aulin. *Ingrid Ehrenborg* presenterar en vacker pastell och *Johan Ericson* ett fint landskap med motiv från Meudon. *Per Ekström* representeras här af ett fullödigt konstverk, »Bland bergen», och *G. Ankarcrona* af två förträffliga bitar, af hvilka »Hemåt» utmärker sig för vacker ljuseffekt och »Kvällsglans» för stämningsfull karaktär och en verkligen subtilt träffad kvällsolbelysning. Af *Alf. Wallander* träffa vi ett charmant porträtt af fru W. och af *W. von Gegerfelt* en »Sommarafton» med utmärkt färgverkan. *O. Björck* är här representerad af ett karaktärsfullt porträtt och *Acke Andersson* af en vacker fristående panneau, »Nattdagg och solstrålar».

Georg Paulis »Vid sjukbädden» är ett i allo förträffligt arbete och *G. Alberts* »Solnedgång» ej heller oäfven. *Axel Peter* har ett bra porträtt, och *Ivar Nybergs* »Byskräddare» är en liten genremålning, som man ser med rätt mycket nöje. *Eva Bonnier* representeras af två fina porträtt samt en rätt egendomlig, men känsligt uppfattad målning, kallad »Männi-

skor». Af *Aug. Hagborg* förekommer här ett präktigt landskap från Bretagne, och *Ernst Josephsons* »porträtt af farmor» är likaledes ett intressant arbete. »Sista solglimten» af *Carl Larsson* är i flere hänseenden representativ för denne begåfvade och älskvärde konstnär.

I den följande salen få vi först göra bekantskap med några dukar af *Ernst Josephson,* den präktiga »Spanska cigarettmakerskor» och den mycket omtvistade »Strömkarlen», som emellertid numera, sedan vi haft den tvifvelaktiga lyckan att se så många nya och än mer extravaganta färgorgier, alls icke utöfvar samma choquanta verkan, som vid dess första framträdande för ett dussin år tillbaka. »Faun och Bacchant» hör till de konstverk, om hvilka man kan säga, att de hedra sin mästare, och hans Skånbergs-porträtt är i hvarje tum ett karaktäristiskt och liffullt arbete, hvilket äfven kan sägas om porträttet af fru Rubenson.

Såsom djurmålare intager, som bekant, *Bruno Liljefors* en särskild plats, en hedersplats, bland nu lefvande svenska konstnärer, och hans rykte som sådan har till och med nått rätt långt utom Sveriges gränser. Han är också ensamstående i att karaktärisera våra »stumma bröder» — man ser genast vid första ögonkastet, att han icke målat vare sig uppstoppade modeller eller menageriexemplar, långt mindre uppkonstruerat sina figurer »aus der Tiefe des Bewusstseins». I denna sal finna vi tre taflor af honom, hvar och en på sitt sätt utmärkt, särskildt tilltalar oss dock »Jägare» samt den öfverlägset väl målade och af slående natursanning präglade »Tjäderspel».

Att furstliga personer slå sig på konstnärliga sysselsättningar är ingenting ovanligt, sällsyntare är att någon arbetar sig fram till verkligt mästerskap, vare sig detta beror på splittrade intressen, bristande ihärdighet eller talangens ytlighet. *Prins Eugen* hör till de sällsynta undantagen, och då man vet, huru en furste vanligen alltid kringsvärmas af smickrare, som finna allt hvad han gör utmärkt, är det ett bevis på hans oförnekliga talang, att han trots detta blifvit hvad han är: en verklig konstnär med höga tankar om konsten och stora anspråk på sig själf. Hvad han presterar här i Konsthallen är också af den art, att äfven den argaste kritiker måste aktnings-

fullt buga sig. En sådan tafla som temperamålningen »Molnet» — vi skulle vilja kalla den ett betagande poem i färg — kan endast målas af en verklig konstnär. För öfrigt synes han särskildt ha sin styrka i att uttrycka stämningar — såväl »Skogen» som »Sommarnatt» innebära talande bevis på denna tydligen medfödda och af allvarliga studier understödda begåfning.

En talangfull, men något omstridd konstnär är *Richard Bergh.* Hans fel är, att han i sitt för öfrigt mycket lofvärda sökande efter något nytt råkat trassla in sig i symbolismens härfva och att han sökt spela rollen af en slags profet för denna riktning i alla dess extravaganser. Att han trots detta är en betydande konstnär lär ingen förneka, och skulle någon vara frestad göra det, behöfver han endast betrakta de präktiga porträtten af Eva Bonnier och konstnärens hustru för att öfvertygas om sitt misstag. Dessa porträtt höra emellertid till en tidigare period, — till hans nyare och mera omstridda arbeten återkomma vi nog längre fram.

En sökande och sträfvande konstnär, lika mycket öfverskattad å ena sidan som underskattad å den andra, finna vi i *Karl Nordström.* Hvad man förnämligast förebrår honom är det melankoliska, tungsinta, som genomgår hans målningar, och att han i öfverensstämmelse härmed väljer så godt som uteslutande dystra och tröstlösa motiv. Om man således å ena sidan kan mot denne konstnär rikta Fredmans ryktbara optimistiska utrop:

»Världen är dock ej så ful, som vi henne ängsligt afmåla
med storm och våg»,

så har naturligtvis å andra sidan konstnären rätt att svara med det ej mindre ryktbara citatet: »Så jag målar, ty så det roar mig att måla.» Säkert är, att han förfogar öfver en högst anmärkningsvärd talang, ehuru denna icke alltid kommer till sin rätt, undertryckt af sträfvandet efter dystra och mörka effekter. Hans »Vinterafton vid Roslagstull», »Granngårdarne vid Appelvik» och »Varbergs fäste» äro emellertid hvar för sig arbeten af verkligt konstvärde. Och hade han ej målat någon annan tafla än den underbart vackra »Månuppgång i

Bellevue park», en tafla full af drömmande stämning, så skulle det vara nog att ställa honom på den äkta konstnärlighetens piedestal.

Anders Zorn är ett lyckans och konstens söndagsbarn, på hvars väg idel rosor spirat. Vägen till framgång är ingen kungsväg, men Zorn har farit den vägen, kan man säga, med kungsskjuts. Han har ej behöft mödosamt kämpa sig fram till erkännande, han slog igenom nästan vid sitt första framträdande, i det fallet nästan lik vishetsgudinnan, som sprang fullfärdig ur Zevs' hufvud. Och i olikhet med så många, som tidigt och lätt vunnit erkännande, har Zorn städse och alltjämt seglat för full medvind, gynnad af sin ovanliga begåfning och en arbetsförmåga, som tycks leka med svårigheterna. Några anmärkningsvärda nya arbeten har han dock ej utställt här, sannolikt därför att han ansett sig böra spara sig till större segrar; såväl »Boulevardscen» som självporträttet, »Solreflexer», »En skål i Idun» och »Efter badet» äro gamla bekanta, men som man städse återser med nöje.

Af i denna sal utställda konstverk återstår oss nu blott att nämna *Eva Bonniers* känsligt målade »Magdalena» och två dukar af *Per Ekström:* »Afton» och »Solglitter vid hafsstranden», båda utsökt fina konstverk.

Nu gå vi öfver till salen n:r 13, där vi finna en mängd lavyrer förrådande *Carl Larssons* glada gemyt och schwung. *Ottilia Adelborg* representeras af några rätt nätta akvareller, illustrerande den bekanta sagan om »Pelle Snygg eller barnen i Snaskeby». För öfrigt finna vi här ett antal förträffliga etsningar af *Zorn* och *Axel Hägg* samt en lustig akvarell, »Det drömmande hofvet», af *R. Bergh. Lea Ahlborn* och *J. A. Lindberg* exponera hvar i sin stad förträffliga medaljer och medaljonger, *Christian Eriksson* ett praktfullt skåp med träskulptur samt *E. A. Lundström* ett skåp med vackra reliefornament (samarbete med N. Kreuger).

Vid vårt inträde i den följande salen fängslas vår uppmärksamhet först och främst af *Oskar Björcks* imposanta porträtt af konung Oskar II, i full konungslig skrud. På ömse sidor därom hänga två med öfverlägset konstnärskap målade porträtt af general Sven Lagerberg och aflidne öfverståthållare

Anders Zorn: Själfporträtt.
Inköpt af Svenska staten.

af Ugglas, båda utförda af grefve *G. von Rosen*. Samme utmärkte konstnär representeras dessutom af porträtt af generaldirektör Troilius, Pontus Wikner, prof. G. V. Palm, kanslirådet Fr. Sander, hertig d'Otrante m. fl., alla utförda med kändt och erkändt mästerskap. Dessutom utställer han här en präktig akvarell, »Drottning Margareta beedigar Kalmarunionen», i hvilken man med nöje återfinner den gedigne historiemålaren.

Hanna Pauli utställer ett porträtt af Verner von Heidenstam, poserande som Hans Alienus, porträttet ungefär lika affekteradt som originalet. I *Alfred Wahlbergs* »Popplar» igenkänner man den utmärkte och samvetsgranne landskapsskildraren, liksom för öfrigt i hans »Vy åt hafvet». *Arborelius* presenterar en trohjärtad bild från sin fäderneprovins Dalarne, därifrån han hämtat så många tilltalande motiv, och om hans »Sjö i Bergslagen» kan sägas, att den helt enkelt är utmärkt väl målad. *Nils Kreuger* är representerad af åtskilliga dukar, bland hvilka »Vinterkväll» (från Söder Mälarstrand) mest tilltalar oss. »Hafsbad» af *Georg Arsenius* är talangfullt målad, och *Gottfrid Kallstenius*' »Afton efter åskväder» är utan gensägelse ett betydande arbete, särskildt utmärkande sig för en charmant färgbehandling.

Den talangfulle historiemålaren frih. *Gustaf Cederström* finna vi här representerad med den stämningsfulla »Likvakan i Tistedalen» samt ett par förträffliga porträtt. En annan af våra mest uppburna konstnärer, *Julius Kronberg*, utställer en förträfflig akvarell, »Bacchant», och *Hagborg* ett verkligt fint fruntimmersporträtt. Af *Björck* anträffa vi ytterligare tre synnerligen framstående porträtt, bland hvilka vi ge priset åt det af Alf. Wallander. *Axel Peters* landskap förtjänar ock honnör, och *Alfr. Bergströms* »Grönska» är ett arbete, som man ej går likgiltig förbi, hvilket äfven gäller om *Reinhold Norstedts* stämningsfulla »Vinternatt». Af *Ernst Josephson* finna vi flere representativa arbeten, den präktiga, liffulla »Den 14 juli», den från ett tidigare utvecklingsskede härstammande och alltid med fägnad sedda »David och Saul» samt ej till förglömmandes den utmärkt karaktäristiska »Byskvaller». Den hädangångne *Hugo Salmson* representeras af »Axplockerskor», en gammal bekant, som dock ej kan räknas till konstnärens

bästa arbeten. Af en annan hädangången, *C. G. Hellqvist*, finna vi också endast en tafla, men denna — »Munkar i trädgården» — hör till dem, som aldrig bli föråldrade.

Den uppburna porträttmålarinnan *Hildegard Thorell* utställer flere anmärkningsvärda porträtt, bland hvilka dock intet når upp mot det Göteborgs museum tillhöriga självporträttet. *G. Alberts* »Afton vid Seinen» och *A. E. Fahlcrantz'* »Månljus» äro hvar för sig mycket goda arbeten, i synnerhet det sistnämnda.

I denna sal utställas jämväl åtskilliga skulpturverk, bland hvilka vi särskildt lägga märke till *John Börjesons* härliga bronsgrupp »Bröderna», *J. T. Lundbergs* subtila »Vågen och stranden» (i brons) och präktiga St. Georgstaty i marmor, samt *Chr. Erikssons* charmanta »Guitarrspelare», som förtjänat komma fram i ett mera tilltalande material än gips.

Hugo Birger var namnet på en hädangången parisare, som under opponententusiasmens dagar tågade i spetsen med flygande fanor och fladdrande spel. Särskildt vann han stor berömmelse som kolorist. I den sal, där vi nu inträda, finna vi ett par arbeten af honom, dock, uppriktigt sagdt, föga betydande, äfven om de ge en aning om den lek med färger, som var denne konstnärs starka sida. *Carl Skånberg* hör till de ännu tidigare bortgångna, men att han icke är glömd synes af det förhållandevis stora antal arbeten, man här hopbragt af honom, och hvilket står i en egendomlig motsägelse till underlåtenheten att taga med arbeten af andra aflidna konstnärer, som varit minst lika mycket eller mer representativa för den svenska konsten. Nekas skall dock icke, att man bland Skånbergs här utställda arbeten finner flere präktiga saker, exempelvis »Kyrkogården i Venedig» och »Fiskarbåtar vid Venedig», för att nu nämna blott ett par, som synas oss bäst dokumentera konstnärens stora koloristiska talang.

Emma Chadwick representeras af en nätt genrebild, »Läxan», och *Thegerström* af ett vackert »Månsken». *Ekströms* »Sol och snö» är ett ypperligt arbete, och *Carl Larssons* friska familjetafla »De mina» hör till dem, som man om och om igen ser med samma nöje, alltid smittad af den älskvärda upp-

sluppenhet, som präglar bilden. »Vinet» är också en målning, som gör sin mästare all heder.

Gunnar G:son Wennerberg har slagit sig på att måla blommor och dokumenterar för denna genre en betydande begåfning och en beundransvärd teknik. *Acke Anderssons* porträtt af Verner von Heidenstam är ett ganska karaktärsfullt arbete. Ett par vackra skulpturverk, *P. Hasselbergs* »Näckrosen» i marmor och *Carl Hammars* »Ixion» i gips, pryda salens midt.

Den sal, i hvilken vi nu inträda — n:r 11 — innesluter åtskilliga särdeles beaktansvärda konstverk. Vi mötas först af *G. von Rosens* ypperliga »Karin Månsdotter», en målning, däri man spårar ej blott historieskildraren, utan äfven den fine psykologen. Af icke mindre intresse är *Liljefors*' »Hafsörnar», ett ypperligt arbete, som väckt allmän och berättigad uppmärksamhet och i hvilket konstnären uppnått höjdpunkten af teknik och karaktäristik. Samme konstnärs »Svanor» är äfvenledes ett öfverlägset arbete. *Ernst Josephson* är representerad af sina »Spanska smeder», kanske det yppersta arbete, som denne högt begåfvade konstnär frambragt, i alla händelser visade honom på höjdpunkten af hans alstring. Af *Gustaf Cederström* finna vi den psykologiskt intressanta och utmärkt väl målade »Frälsningsarmén» samt ett nytt vackert blad ur den af denne talangfulle konstnär med sådan framgång behandlade Karlasagan, kalladt »Den 30 november 1718.» Taflan framställer Karl XII i det ögonblick denne står i begrepp att nedstiga i den löpgraf, hvarest han träffades af den dödande kulan, och bär ett nytt vittnesbörd om konstnärens förmåga att framställa historiska situationer på ett dramatiskt sätt med jämförelsevis enkla medel.

Richard Berghs »Gerda» är ett högst förtjänstfullt arbete; däremot kunna meningarna med rätta vara delade om »Riddaren och jungfrun», i hvilken konstnären ansett sig oförhindrad ge sig ut på symbolismens gungfly. Taflan är i vissa delar utmärkt väl målad, så t. ex. det präktiga landskapet och uttrycket i jungfruns anlete, men den skämmes af den anskrämligt långe riddarens skepnad och skäligen intetsägande fysionomi, helst som han, utstyrd med en väldig, stickande röd fjäderbuske på hufvudet, dominerar hela taflan. Emellertid finnas nog

Bruno Liljefors: Hafsörnar.
Inköpt af Svenska staten.

de, som tycka att taflan är »söt», och andra, som beundra dess djupa innehåll — en hvar har sin smak.

Att måla sagomotiv så, att de verkligen ge åskådaren något af sagans stämning är emellertid en konst, som få är beskärd. Det sublima och det löjliga ligga, som bekant, oroväckande nära hvarandra, och det fordras stor varsamhet för att undvika att taga ut det ödesdigra steget, som ingalunda kan repareras af några symbolistiska påhängsförklaringar, enär det alltid, trots alla kommande och gående moderiktningar, till slut blir sunda förnuftet, som fäller det afgörande omdömet. Ett aktningsvärdt försök, men ingalunda ett fullt lyckadt sådant att skapa sagostämning finna vi i *Hanna Paulis* »Prinsessan». Då ger *G. Paulis* »Midsommarvaka», ett duktigt arbete, en vida mer fullödig stämning.

Reinhold Norstedts Vingåkerslandskap är i alla hänseenden ett förtjänstfullt arbete, och *Oscar Björcks* porträtt af fabrikör A. står fullt i nivå med det bästa, denna konstnär frambragt på detta område. En talangfullt arbete är äfven *Anna Bobergs* »Midsommar». Skulpturen representeras i denna sal af en gipsupplaga af Hasselbergs »Näckrosen» samt en synnerligen präktig vas, »Tjusning», af *Chr. Eriksson.*

I den närmast följande salen lägga vi först märke till ett kraftigt och karaktärsfullt porträtt af salig landshöfding Bergström, måladt af *Ivar Nyberg,* och täflande med hans väl träffade porträtt af prof. J. A. Malmström. *Robert Lundberg* presenterar ett par anmärkningsvärda genreporträtt och *G. T. Wallén* en Capribild med mycket fina färgeffekter. Om *G. Paulis* »Legend» gäller hvad vi nyss yttrade om svårigheten att fjättra sagostämningar på duken. *Elisabeth Keyser* representeras af ett mycket godt damporträtt och *Gerda Kallstenius* af en talangfullt utförd landskapsfris. *Axel Lindmans* marin, »Stockholms ström», är en gammal bekantskap, som man med nöje förnyar, och *Alfr. Thörnes* »Höstmorgon» står sig godt i alla väder. Ett något extravagant, men rätt effektfullt höstlandskap utställes af *Garibaldi Lindberg,* som tydligen tagit ett rätt starkt intryck af den symbolistiska skolan. *Erik Hedbergs* »Timmerflottare» är ett lofvande arbete och ett glädjande tecken på att de yngre konstnärerna ej alldeles gå förbi de

Anshelm Schultzberg: Valborgsmässoafton i Bergslagen.
Inköpt af Svenska staten.

motiv, som erbjuda sig i det hvardagliga lefvande lifvet. En verkligen begåfvad landskapsmålare är *Anshelm Schultzberg,* hvars »Valborgsmässoafton i Bergslagen» utmärker sig ej blott för en delikat ton, utan äfven för fin stämning. Ännu högre ställa vi dock samme konstnärs praktfulla »Vintermorgon bland bergen». *C. V. Jaenssons* »Aftonstämning vid hafvet» är äfven ett mycket tilltalande arbete.

Och nu möta vi en gammal bekant, vid hvars åsyn det kommer sol i själen: *Julius Kronbergs* »Våren», en sprittande färgsymfoni af betagande verkan. Vi anse oss äfven böra nämna samme konstnärs utmärkta porträtt af prof. N. P. Hamberg. *Aug. Malmström* presenterar några af sina stämningsfulla och fina fosterländska bilder. Af *Gottfrid Kallstenius* finna vi några landskap, fulla af stämning och betygande en mindre vanlig skicklighet i färgbehandlingen; vi nämna som exempel »Sommarnatt», den stämningsfulla »Skymning» och den färgglada »Sommardag».

En framstående kolorist är tydligen *Johan Krouthén,* han aflägger åtminstone ett öfvertygande prof därpå i sin stora och duktigt målade tafla »Mellan regnskurarne». *Axel Borgs* »Älgar i strid» är ett ypperligt arbete, fullt af lif och lidelse, och *Hildegard Thorells* porträtt af friherrinnan C. hör till de arbeten, som nästla sig in i minnet. Slutligen ha vi att nämna *Johan Ericsons* »Bretagniska tvätterskor», ett konstverk af obestridlig förtjänst.

Ännu en sal af svenskar! Här finna vi ett mycket godt porträtt af *Endis Bergström* och ett dito självporträtt af *Ava Lagercrantz. Henrik Nordenberg* möter med en interiör i gammalmodigt düsseldorfermanér, påminnande om de gamla goda tiderna, men — »quid Saulus inter prophetas»? Gamle *Geskel Saloman* har försökt sig på sagomålning, en framställning af Jerusalems skomakare och Dödens ängel, en i mycket förtjänstfull målning, äfven om man icke precis blir ögonblickligen gripen af stämningsinnehållet. Däremot är man genast inne i den lustiga situationen i *Axel Kulles* gemytliga »Killespelare». *Herman Lindqvist* presenterar ett förtjänstfullt skånskt bokskogsmotiv, och *Elisabeth Warlings* porträtt af riksantikvarien Hildebrand förtjänar omnämnas såsom rätt väl träffadt. *Ture*

Cederströms »Nordpolsfarare» är en bild, som i dessa dagar ju har ett specielt intresse, frånsedt det förtjänstfulla i framställningen. En tafla af mycken förtjänst och obestridlig talang är *Emil Östermans* »I dagbräckningen». *Kerstin Cardons* porträtt af And. Bjurholm är ett med rätta uppskattadt arbete, och *Per Ekströms* landskapsbild »Sol och vår» hör till de konstalster, inför hvilka man tigande bugar sig . . . .

Gongongen skräller, stängningstiden är inne. Ännu ha vi dock en så pass galgenfrist på oss, att vi hinna i den innanför skulpturgalleriet belägna vestibulen kasta ett granskande öga på *Alf. Wallanders* ganska omfattande och högst förtjänstfulla utställning af keramiska arbeten. Vi ha redan haft tillfälle nämna, att denne begåfvade konstnär numera ägnar sin talang åt ett af våra förnämsta porslinsbruk, Rörstrand, och ha äfven i brukets utställning sett charmanta resultat af hans verksamhet. Hvad vi här se ger oss en, om möjligt, ännu högre tanke om hr Wallanders utomordentliga talang på detta område och uppenbarar präktiga intentioner, som, vederbörligen fullföljda och utvecklade, måhända en dag skola höja den svenska porslinsindustrien till samma konstnärliga nivå, som vi beundrat och afundats hos den danska.

Åter tränger en ny maning från gongongen till våra öron. En sista dröjande blick på *John Börjesons* själfulla gipsstaty »Grubblaren», och vi följa med den flod af människor, som vältrar sig ut genom porten, fast beslutna att snarast möjligt komma igen.

XIX.

Industrihallen.

Ryska afdelningen.

Ännu återstår oss en afdelning i den outtömliga Industrihallen. Det är den ryska utställningen, till hvilken vi i dag styra våra steg.

Då anordnarne af Stockholmsutställningen beslöto att utsträcka inbjudningen till densamma utöfver de nordiska länderna äfven beträffande industrialster så till vida, som man antog att äfven Finland kunde vara villigt och berättigadt att låta sig representeras på en nordisk utställning, kräfde flere och tungt vägande skäl att då en inbjudning till finnarne utfärdades, måste densamma äfven gälla det mäktiga tsarriket, med hvilket Finlands öden äro så nära förenade, äfven om man därmed i någon grad frångick den ursprungliga planen för utställningens omfattning. Det vore emellertid lönlöst dölja att detta steg icke rönt obetingadt gillande, och lika litet torde det kunna nekas att detta var orsaken till att det påräknade deltagandet från Finland så godt som alldeles uteblef, i det att de om sin ställning ömtåliga finnarne sågo sitt hopp om en egen representation gäckadt i och med tillsättandet af det ryska kommissariatet, under hvilket äfven Finland skulle sortera.

Vi kunna ha rättighet att beklaga detta resultat ur den synpunkten dels att det mellan Finland och Skandinavien ännu finnes starka andliga föreningsband, dels att man med intresse

motsett en uppvisning af det gamla systerlandets kulturella och industriella framsteg under den tid af en mansålder, som förflutit sedan Finland officiellt deltog i den första Stockholmsutställningen. Men å andra sidan kunna vi ej neka till, att vi fingo en värderik ersättning och utställningen en intressant tillökning i den ryska utställningen, genom hvilken vi fingo förmedla en angenäm och lärorik bekantskap med vårt mäktiga grannfolk, dess lofvande industri och dess ofantliga resurser. Rysslands officiella deltagande i vår utställning torde äfven få tillerkännas en betydelse, som sträcker sig vida utöfver denna synpunkt, nämligen såsom ett uppriktigt fredligt handslag två nationer emellan, hvilka en gång för alla uppgjort sina mellanvaranden och för framtiden tänka lefva som goda vänner och trogna grannar. Hvad enskilda partigängare med eller utan fredsifrareskylt än må säga står Sveriges folk som en man bakom den önskan att lefva i ett godt och orubbligt fredligt förhållande till vår östra granne, och vi ha i Rysslands närvaro vid vår utställning älskat se ett tecken att denna önskan funnit gensvar.

Då vi nu gå att skildra den ryska utställningen, vilja vi förutskicka några ord om de män, som haft i uppdrag att ordna och leda denna utställning.

Den ryska utställningens generalkommissarie är etatsrådet *Paul Miller.* Ännu helt ung — endast 34 år gammal — har han dokumenterat sig som en begåfvad och skicklig ämbetsman, och det förtroende, han vid så tidig ålder vunnit hos sina förmän, är ej blott ett smickrande erkännande af hans personliga förtjänster, utan tillika ett bevis på att den så illa utskrikna ryska byråkratien åtminstone ej lider af någon utpräglad respekt för en slentrianmässig uppfattning af anciennitetens okränkbara företrädesrätt, utan är beredd att ge rum åt talangen och förtjänsten, äfven om den är parad med ungdom. Det är icke alltid man ens i de mest konstitutionella stater ser sådant.

Angående etatsrådet Millers lefnadsbana är att nämna det han efter afslutade studier i det berömda käjserliga lycéet i S:t Petersburg anställdes vid 20 års ålder i det ryska finansministeriet, hvarest han efter hand passerat graderna. Han

bekläder nu i detta ministerium den viktiga och ansvarsfulla posten såsom redaktörs-adjoint för dess två officiella tidningar. Han har dessutom fäst uppmärksamheten vid sig genom ut-

Etatsrådet Paul Miller.

gifvandet af ett omfattande och värdefullt arbete öfver spannmålshandeln i det inre af det ryska riket, det första arbete i sitt slag och ofta citeradt i utländska publikationer rörande den kommersiella statistiken.

Vid sidan af sina ordinarie ämbetsplikter har etatsrådet Miller dessutom hedrats med olika tillfälliga uppdrag. Han sändes sålunda på sin tid som fullmäktig till Grekland för att planera och utarbeta grunderna till ett handelsfördrag mellan detta land och Ryssland, ett uppdrag, som han skötte till vederbörandes stora belåtenhet. Förlidet år utsändes han af finansministern Witte, hvars synnerliga förtroende han åtnjuter, att taga kännedom om utställningarna i Budapest, Géneve och Berlin, och vid den ryska utställningen i Nischni-Novgorod var honom anförtrodt att på olika språk affatta alla beskrifningar och allt statistiskt arbete rörande utställningen.

Af det sagda torde man finna, att hr Miller är i eminent grad kvalificerad för det hedrande uppdrag, han af sin regering mottagit i och för Stockholmsutställningen, hvartill såsom ett plus kommer hans ytterst distinguerade personlighet. Såsom ett bevis på det intresse, hvarmed han omfattat sin uppgift, må slutligen nämnas, att han under en för ändamålet företagen resa till S:t Petersburg lyckades utverka att resande från Ryssland, som ämnade besöka utställningen, fingo uttaga pass gratis, gällande för en tid af sju dagar. Då man känner, med hvilken ytterlig stränghet passtvånget upprätthålles i Ryssland, inses lätt att det kräfts en betydande auktoritet för att genomdrifva ett så pass märkligt undantag från regeln, liksom häraf framgår, att etatsrådet Miller för sin personliga del är mycket intresserad för åstadkommande af en lifligare industriell och kommersiell förbindelse mellan grannfolken.

Kommissarie och byråchef vid den ryska utställningen är *Michel Bilbassow*, amanuens i industridepartementet i käjserliga finansministeriet. Hr Bilbassow är till lefnadsåren den yngste ej blott bland alla utställningens kommissarier utan sannolikt äfven bland alla dess tjänstemän — han är nämligen född 1870. Efter att ha genomgått Alexander-lycéet i S:t Petersburg och universitetet därsammastädes, vid hvilket han fäste uppmärksamheten vid sig genom ett vetenskapligt arbete öfver den romerska rättens äldsta utveckling, inskrefs han, efter aflagd examen för inträde i regeringsdepartementen, såsom amanuens i finansministeriet. I denna egenskap kom han att deltaga i organisationsarbetena för Rysslands deltagande i Chicago-

utställningen 1893 och Antverpenutställningen 1894 samt för ryska utställningen i Nischni-Novgorod förlidet år, hvarjämte han vid samma utställningar fungerat som delegerad kommissarie. Hans arbete vid Nischni-Novgorod-utställningen inbragte honom ett vedermäle af käjsar Nikolai II:s personliga bevågenhet.

Kommissarien Michel Bilbassow.

I slutet af förlidet år utnämndes hr Bilbassow till kommissarie och byråchef vid Stockholmsutställningen och har i denna egenskap förberedt och ända från början haft det hufvudsakliga bestyret med ordnandet af den ryska utställningen, ett värf, det han utfört på ett sätt, som innebär ett eklatant bevis på

den stora erfarenhet han, trots sin ungdom, förvärfvat sig på detta område.

Framför hufvudentrén till den ryska utställningen är uppförd en slags öppen portal, hvars öfverbyggnad gör en mycket målerisk verkan. Arkitekturen är synbarligen äkta rysk, d. v. s. en bearbetning af österländska motiv, och lika bizarr som målningen är brokig, men det hela gör, som sagdt, ett trefligt och

Hufvudentrén till ryska utställningen.

lätt intryck. Detta tak öfverskyggar en liten veranda, försedd med bänkar vid sidorna, en mycket omtyckt hviloplats, enär man härifrån har en präktig öfverblick utåt ett af utställningens stora »stråk». Kring balustraderna äro ordnade blommor och växter, som ytterligare bidraga att gifva entréen en festlig och inbjudande karaktär.

Sedan vi passerat denna veranda komma vi in i en slags förstuga, om vi så få säga, bildad af en gång i midten och två mindre rum å ömse sidor. Dessa rum upptagas af en

kollektivutställning af *Rysslands kvarnägareförening*, innehållande en mängd prof på olika slags mjöl i påsar och mattor, glaskupor och glascylindrar, vidare gryn af olika slag, makaroni, jästpulver, o. s. v. I denna utställning deltaga ej mindre än ett tjugotal utställare, representerande olika delar af det ryska riket från S:t Petersburg till Odessa, från Varsjava (eller Varschau, som vi bruka förtyska benämningen på Polens gamla hufvudstad) till Orenburg vid foten af Uralbergen. Det skulle föra oss för långt och dessutom vara af föga intresse för läsaren att räkna upp de respektive utställarnes namn — det är tillräckligt att säga, att utställningen bär ett talande vittnesbörd om den betydande roll Ryssland spelar såsom sädesproducerande land, hvars skördars beskaffenhet är i hög grad bestämmande för prisnoteringarna på världsmarknaden. Det torde också vara bekant, att den ryska spannmålen jämväl åtnjuter rykte för sin förträffliga kvalitet, så att till och med våra protektionistiskt sinnade kvarnägare förklarat sig nödsakade att importera rysk vara, för att uppblanda den inhemska spanmålen med.

I den till höger varande afdelningen af denna kollektivutställning har tidtals tillhandahållits ryskt bröd, bakadt här af ryska bageriarbetare och ryskt mjöl samt försåldt af en nationalkostymerad ungmö af utpräglad slavisk typ.

Då vi nu inträda i själfva utställningslokalen, är det första, som möter våra blickar, en bländande hvit byst af käjsar Nikolai II, uppställd framför en grupp af grönskande växter, ett tilltalande och smakfullt arrangement.

Vända vi oss nu till höger, träffa vi på en af de mest uppmärksammade utställningarna i den ryska afdelningen, nämligen firman Beckers världsberömda flyglar. Firman, som innehafves af *Mikaël Bietepage*, S:t Petersburg, är en af de allra förnämsta i sin branch på hela jordens ring, och om någon skulle täfla med densamma om första platsen, skulle det väl vara den högt renommerade firman Steinway & Son i Newyork. Här på utställningen står Becker afgjordt oupphinnelig med sina såväl till yttre som inre egenskaper helt enkelt magnifika instrument. Beträffande deras inre egenskaper har publiken nästan hvarje dag tillfälle att döma, i det den ryske musikern

mr Cor de Las de flesta eftermiddagar ger en timmes gratiskonsert. Vid dessa tillfällen råder formlig trängsel i den ryska lokalen af musikvänner, som hänförda lyssna till exekutörens skicklighet och instrumentens oöfverträffliga välljud. Om själfva utställningen må endast tilläggas det, att de tre instrumenten äro uppställda på en rymlig mattbelagd estrad, å hvilken äfven såsom åskådningsmateriel utställes en elegant arbetad flygelklaviatur samt till instrumenten hörande lösa delar.

Interiör af ryska utställningen med käjsar Nikolai II:s byst.

Midt emot på andra sidan gången finna vi en rätt stor och charmant pälsvaruutställning från *Edvard Grünwaldt*, S:t Petersburg, innehållande dels en del färdiga plagg tillverkade af eller besatta med olika slags skinn, däribland flere ytterst fina, men äfven mycket dyrbara, och dels en samling skinn af utsökt beskaffenhet, många af dessa lika sällsynta som dyrbara, exempelvis sobel och sibirisk räf. Man ser vid första ögonkastet att denna firma förstått att göra sig till godo Rysslands och Sibiriens stora rikedomar på ädelt pälsverk och att

Edvard Grünwaldts pälsverksutställning.

den intager en hög rang inom sin branch, ett faktum, som verkligen betyder något i ett land som Ryssland, där på grund af klimatförhållanden pälsverksindustrien spelar en helt annan och större roll än annorstädes, och där aristokratien i detta hänseende utvecklar en lyx, som ställer mycket stora anspråk på industriens utöfvare. En särskild komplimang förtjänar firman för den vackra anordningen, i det att montern är på ett pittoreskt sätt garnerad med en mängd större och mindre uppstoppade djur, ända från väldiga isbjörnar och otympliga sälar till näpna ekorrar och sirliga hermeliner.

Grünwaldts närmaste granne är en utställning af synålar från grefve *Ivan Plater-Syberg*, Lixna (guvernementet Vitebsk). Utställningen, som är förenad med försäljning, är inrymd i en liten, men synnerligen elegant monter, sammansatt af metalldekorationer i form af jättesynålar och guldbroderade sammetsdraperier.

På andra sidan gången bredvid Beckers utställning har en del fotografer församlat sig. Redan vid första blicken se vi, att fotografikonsten i vårt östra grannland har många skickliga utöfvare. Närmast faller oss i ögonen en kollektion vackra porträtt från *E. Sundström*, Helsingfors, och en samling rätt anmärkningsvärda vyer och interiörer från *G. A. Schreiber*, Reval. *Fotografiska föreningen* (Societé Photographique), Moskva, har en mycket tilltalande kollektivutställning, uti hvilken vi särskildt fästa oss vid d'Aglaimows förträffliga färglagda bilder, samt en samling ypperliga skioptikonbilder. *Josef Chemielevsky*, Pultava, presenterar vackra vyer och konstnärligt utförda porträtt. *Käjserliga Ryska Tekniska Föreningens* femte sektion, S:t Petersburg, har en stor, intressant och i mångt och mycket präktig utställning af fotografiska arbeten af föreningens medlemmar. *Ivan Tarassow*, Riäsan, representeras af en samling goda vyer och intressanta porträtt af ryska folktyper och *Nikolas Kossatch*, S:t Petersburg, af ett ganska inventiöst portativt laboratorium.

I nästa afdelning finna vi en större kollektion utställningsföremål hörande till folkundervisningen. Större delen häraf utställes af *Käjserliga ministeriet för den allmänna undervisningen*. Som man vet står folkupplysningen icke på någon hög

ståndpunkt i Ryssland, men denna utställning är afsedd att visa, att regeringen söker göra sitt bästa för att afhjälpa detta missförhållande. Här utställes bland mycket annat modell till en skolpulpet, en särdeles rikhaltig samling af läroböcker för såväl lägre som högre skolor, modellserier för slöjdundervisning, verktyg och elevarbeten samt en mängd publikationer rörande olika undervisningsanstalter. Man finner bland de många utställare, som bidragit härtill, ett par föreningar för befrämjandet af den första undervisningen bland folket, den ena af dessa verkande i Sibirien, samt zemstvos (motsvarande ungefär våra landsting) i Moskva, Berdiansk och Kherson. Den högre undervisningen representeras af publikationer, fotografier o. s. v. rörande de olika läroanstalterna, och som målsman för särskildt den vetenskapliga odlingen uppträder *Käjserliga Vetenskaps-Akademien,* S:t Petersburg, med en samling af sina afhandlingar och publikationer. Det säger sig själft, att då det mesta af den till denna utställning hörande litteraturen är tryckt på ryska, får en med detta språk obekant granskare nöja sig med att, som det heter, svära på magistrarnes ord. Så mycket ser man i alla händelser, att det göres åtskilligt för folkbildningen i Ryssland och att man där beträffande högre läroanstalter och teknisk undervisning, särskildt bemödar sig att hålla jämna steg med det öfriga Europa. Att i vissa afseenden förhållandena på uppfostringsområdet te sig annorlunda i Ryssland än exempelvis hos oss, är något, som helt enkelt förklaras af att den ryska kulturen delvis hvilar på en annan grundval och sökt att gå sina egna vägar.

Nästa afdelning inrymmer, enligt på väggen uppfästadt anslag, den *kaukasiska afdelningen.* Därmed förstås, att man här sammanfört en del s. k. kaukasiska varor från olika utställare. Publiken, särskildt representanterna för det täcka könet, intresserar sig mycket lifligt för denna utställning, där verkligen mångt och mycket vackert finnes att se, oberäknadt den gamle tscherkessen, som, klädd i sin pittoreska kostym, drifver köpenskap härinne, och som visserligen ej är så värst fager, men tar sig högst målerisk och originell ut och bidrager att sätta litet orientalisk »piff» på det hela. Ge vi oss in på en närmare granskning, finna vi, att utställningen består till

hufvudsaklig del af brokiga väfnader, vackra mattor, utsökta sidentyger, dukar och brokader, hvartill kommer lackerade träkärl, kaukasiska guldsmedsarbeten och stenarbeten m. m. m. m. Den förnämste utställaren i denna afdelning är *Jacob Khodjeinatow,* S:t Petersburg, som förutom silfverarbeten, mattor och sidenväfnader från Kaukasien äfven utställer klädda möbler, portiérer o. s. v. Silfversaker och filigranarbeten från Kaukasien utställas för öfrigt af *Alexander Dalmann,* S:t Petersburg, *Carapet Khodjayan,* S:t Petersburg, och *A. G. Tuschukian,* Ahulzih (i guvernementet Tiflis). Närmast gör den kaukasiska afdelningen intryck af en bazar, och om vi ej gissa orätt, lägga utställarne hufvudvikten på att allmänheten köper och icke nöjer sig blott med platonisk beundran.

Vi komma nu till en utställning, som mest af allt inom ryska afdelningen torde intressera den svenska publiken, ej blott på grund af denna utställnings storartade omfattning och intresseväckande karaktär, utan framför allt genom det faktum att denna jätteaffär är en frukt af svenskt snille och företagsamhet. Den utställande firman är nämligen det för hvarje bildad svensk bekanta fotogenbolaget *Bröderna Nobel,* hvars styrelse har sitt säte i S:t Petersburg, men hvars egentliga verksamhet är förlagd till Kaspiska hafvets stränder.

Den imponerande utställningen ger en ovanligt klar och uttömmande bild af beskaffenheten af och verksamheten vid bolagets storartade anläggningar, belägna på den i Kaspiska hafvet utskjutande Apscheronska halfön. Denna halfö äger en ovanligt stor rikedom på nafta, en rikedom, som var känd långt innan det driftiga Amerika visste om och exploaterade sina egna rika tillgångar på petroleum, men som på grund af dels bristande insikt om dess värde och dels brist på företagsamhet samt kommunikationssvårigheter fick ligga så godt som obegagnad ända till dess att de svenskfödde bröderna Robert och Ludvig Nobel år 1879 i och med bildandet af det bolag, som bär deras namn, funno nyckeln till denna naturens rika skattkammare, dittills hufvudsakligen endast känd som ett tillhåll för de sista eldsdyrkarne, hvilka å denna af brännbara ämnen genomdränkta mark funno ett ypperligt fält för sina andaktsöfningar. Man hörde äfven af forskare, som berest

dessa föga kända trakter, berättas sagolika historier om markens rikedom på brännbara gaser; ville man göra upp en eld, gräfde man endast ett hål i marken och antände den utströmmande gasen, sak samma, om man önskade tända sig ett ljus, med den skillnad att man då blott stack ned ett rör i jorden och antände gasen vid dess öfre ända. Att dessa med en viss misstro mottagna berättelser voro, trots sin skenbara öfverdrift, bokstafligen sanna är tillräckligt konstateradt genom det Nobelska bolagets framgångsrika verksamhet.

Å väggarne i den rätt rymliga afdelning, bolaget disponerar här på utställningen, äro uppsatta väldiga målningar, åskådliggörande den trakt i närheten af Baku, hvarest oljan upphämtas ur jordens sköte. Den ena framställer det stora borrfältet, hvarest oljebrunnarne med sina höga pumpställningar stå tätt som träden i en skog. En annan kolossal målning framställer redden utanför Baku med bolagets väldiga flotta af cistern- och bogserångare samt cisternpråmar, utgörande en flotta på ej mindre än tillsammans 162 fartyg om öfver 154,000 ton. En tredje målning föreställer ett annat bolaget tillhörigt borrfält, och å en fjärde får man skåda parsernas gamla eldstämpel, hvarest i århundraden en ständig eld brunnit, närd af de ur marken framströmmande gaserna. Detta tämpel har numera endast kuriositetsintresse, enär eldsdyrkarne försvunnit från trakten, sannolikt bortjagade af det rastlösa industriella lif, som uppstått kring deras gamla helgedom. Vidare utställes en mängd fotografier och bilder samt tabeller rörande produktionen.

Af icke mindre intresse äro de utställda modellerna. Den största af dessa framställer ett borrtorn med pumpverk. En annan modell föreställer bolagets fotogennederlag i Géneve med sina väldiga cisterner, ofantliga magasin för fotogénfat, järnvägsspår o. s. v. En tredje modell framställer en murad ugn, konstruerad för eldning med nafta, hvarjemte utställes ett par modeller af en cisternångare, visande såväl dess inredning som yttre. I glascylindrar förevisas prof pårånafta och nafta under olika reningsstadier ända till den vattenklara fotogénen, samt biprodukter, erhållna under reningsproceduren, såsom benzin, smörjoljor m. m. På ett annat ställe äro uppställda

Bröderna Nobels utställning.

en mängd prof af de olika jord- och stenlager, som måste genomborras för att erhålla naftan. En samling petroleumbrännare, visande den förmånligaste formen på sådana, kompletterar den storartade och lärorika utställningen.

Innan vi lämna denna torde vi böra säga ett par ord om bolagets verksamhet. Dess produktion uppgick år 1895 till ett värde af omkring 60 millioner kronor, bolagets fasta och lösa egendom, oberäknadt materialier, varor och värdepapper, belöpte sig till omkr. 52 mill. och dess aktiekapital till cirka 70 mill. kr. I bolagets tjänst äro anställda omkring 10,000 personer, för hvilkas räkning bolaget inrättat sjukhus, skolor och understödskassor, allt underhållet med bolagets penningar, hvarförutom bolaget afsatt stora stipendiefonder för barn till bolagets tjänstemän. Allt som allt ser man, att praktisk filantropi här går hand i hand med en lysande affärsdriftighet. Af särskildt intresse för oss svenskar är, att bolaget bland sina tjänstemän räknar ett stort antal af våra landsmän — några ha äfven plats i bolagets styrelse.

Strax invid Nobels utställning finna vi en annan i samma branch från firman *Ivan Ter-Akopow,* Moskva. Omkring en stor monter af oljefat äro uppställda prydliga glascylindrar, innehållande prof på nafta, fotogén och olika slags oljor, hufvudsakligen samma artiklar, som återfinnas i Nobels afdelning. Den effektfulla montern krönes öfverst af en genie med en fackla i sin upplyfta hand.

Sockerraffinaderibolaget Nevsky, S:t Petersburg, utställer i två prydliga glasskåp prof på sina tillverkningar: socker i form af större och mindre toppar och pelare, t. o. m. ett litet bord, framställdt helt och hållet af socker, förekommer.

Strax intill stöta vi på en rymlig och särdeles vacker kiosk i rysk stil, uti hvilken *Aktiebolaget för tillverkning af benkol och andra produkter af ben,* S:t Petersburg, presenterar prof på benmjöl i kaggar och glaskärl, lim, benkol, benfett, bensvärta m. m., allt mycket vackert ordnadt och gifvande intryck af en förstklassig affär. Bolaget bedrifver en mycket omfattande tillverkning och exporterar betydliga kvantiteter till Sverige.

Alexander Lubavin, S:t Petersburg, förevisar i en liten fin monter synnerligen tilltalande guldsmedsarbeten, graverade och ciselerade, samt fina emaljerade föremål af silfver. Särskildt fäster man uppmärksamheten vid en vacker grupp af silfver, föreställande en ryttare stående bredvid sin häst.

Från *W. D. Baburin,* Moskva, förekommer en liten kollektion fin, genomskinlig vaxduk för sjukvårdsändamål. *August Aspenström,* S:t Petersburg, utställer prof på knäckebröd, och *Bröderna Bremme*, S:t Petersburg, presentera i en liten monter prof på anilinfärger. *August Sirén*, S:t Petersburg, utställer tanninextrakt för garfveribehof, och *Alexander Kordukow*, Moskva, en kollektion färdigberedda oljefärger.

Ett ganska intressant utställningsföremål utgöres af ett stort och vackert block bergsalt från Lina saltgrufvor vid Taschkent, ryska Turkestan. Blocket — som uppgifves bestå af rent salt, hvilket enligt bilagdt intyg erhållit nådigt tillstånd att bära benämningen käjsarsalt — är utställdt af fru *A. Politovsky* och grefve *Nikolai Muraview,* S:t Petersburg.

T. N. Creinguel, Vilna, möter med en tämligen oansenlig kollektion portativa fotogénkök samt lampor. Däremot är *Eugène Berliner*, Moskva, representerad af en stor och vacker utställning af lim, gelatin, benfett och benmjöl samt en samling prof på råmaterialets utseende i naturligt tillstånd och under olika beredningsstadier, allt detta förträffligt ordnadt i en treflig monter.

Nu komma vi till en pjäs, som i främsta rummet hos alla fackmän, men äfven bland den stora allmänheten väckt berättigadt uppseende och en lika berättigad beundran i dess egenskap af en lika sinnrik som praktisk uppfinning. Denna pjäs är en räknemaskin, konstruerad och utställd af *W. T. Odhner*, S:t Petersburg. Maskinen, af hvilken flere exemplar utställas, ser just icke mycket ut för världens ögon, den upp tar icke mer än ungefär hälften så stor plats som en vanlig skrifmaskin, men trots denna ringa volym räknar den säkrare och snabbare än den flinkaste sifferkarl, och lämnar alla hittills uppfunna räknemaskiner långt på efterkälken. Den adderar på ett ögonblick ihop långa tal, ett litet handgrepp och den utför lika säkert en vidlyftig subtraktion i ett tempo —

ett nytt handgrepp och maskinen utför en ögonblicklig multiplikation eller division med aldrig svikande säkerhet. Det är med verklig häpnad, blandad med rättvis beundran, man ser den lilla, eleganta maskinen arbeta, och till denna beundran sällar sig en känsla af stolthet öfver att det är en i Ryssland bosatt landsman, som gjort denna uppfinning, hvilken redan i stor omfattning tagits i den praktiska nyttans tjänst och otvifvelaktigt har en stor framtid för sig.

En mycket vacker och i ordets bokstafliga betydelse lysande utställning är den, som anordnats af *Bröderna Alexis & Ivan Batachew,* Tula. De utställa nämligen en samling äkta ryska tekök, s. k. samovarer, med brickor och tillbehör, af koppar, mässing och nickel, fint och prydligt arbete.

Att de s. k. svenska eller säkerhetständstickorna blifvit föremål för en mycket omfattande tillverkning äfven utomlands, detta ända bort till den yttersta östern, torde vara allom bekant. Att äfven ryssarne förstått att tillgodogöra sig denna uppfinning, framgår af den utställning, som vi nu möta. Firman *Basil Lapchin,* S:t Petersburg, utställer nämligen i ett litet prydligt glasskåp en profkollektion tändstickor från dess inne i Ryssland belägna fabriker. Utställningen verkar i och för sig ej vidare dominerande, men med så mycket större respekt betraktar man de siffror, som belysa denna firmans verksamhet, i det dess årliga tillverkningsvärde uppgår till omkr. 4 mill. kr. — mer än dubbelt mot de största af våra tändsticksfabriker — och antalet vid tillverkningen sysselsatta personer utgör öfver 3,000.

I en större monter har firman *Saatchy & Manguby*, S:t Petersburg, en rikhaltig och fin utställning af tobak och cigarretter. *Alexander Poehl,* S:t Petersburg, presenterar å en liten synnerligen elegant monter en mängd kemiska och terapeutiska preparat, essenser o. s. v. för sanitära ändamål. Fru *D. L. Kretow,* Orenburg, utställer en liten nätt kollektion orenburgerschalar af ylle, anmärkningsvärdt fint arbete.

Firman *Ch. J. Sax*, Dvinsk, har en treflig, färgrik monter, liknande ett kinesiskt torn, uppbyggd af tändstickor. Äfven denna utställning vittnar om med hvilken framgång fabrikationen af svenska tändstickor numera bedrifves i Ryssland. *Ivan*

Vrublevsky, Varsjava, presenterar en vacker kollektion choklad och pepparkakor och *A. Schebalin & C:i*, S:t Petersburg, prof på jordfärger. Å en synnerligen stilfull mindre monter, dekorerad med buketter af kornax, utställer *Henrik Pauls*, Pernau, prof på malt. Likaså förtjänar nämnas en liten, vackert ordnad kollektion af guldsmeds- och stenarbeten från käjs. hofjuveleraren *Karl Fabergé*, S:t Petersburg.

Nu komma vi till en ståtlig och verkligt elegant monter i valnöt innehållande en med smak ordnad utställning af socker i toppar och bitar från *Leopold König S:or*, S:t Petersburg. *Aug. Séak*, Riga, utställer och försäljer godtköpsmikroskop och praktiska gummikorkar och *I. E. Konovalows Söner*, Kortcheva, ett par större glascylindrar såsom prof på sin glastillverkning. *Kemisk-Tekniska Laboratoriet*, S:t Petersburg, företer en vackert uppställd kollektion af parfymer, tvål o. s. v.

Fridolf Vickholm, Helsingfors, representeras af en toalettbyrå, dock ej särdeles anmärkningsvärd. Bättre göra sig de möbler, som utställas af *Sergius Zimin*, S:t Petersburg. Denna firma, äfvensom *Theodor Tarassow*, S:t Petersburg, företer vackra prof på möbelklädsel samt portièrer.

I en större gemensam monter utställa *Tretiakow & Mestcherin*, Moskva, utmärkta prof på hel- och halfylleväfnader samt firman *Basil Dorodnows Söner*, *Manufakturbolaget Jacolevsky*, guvernementet Kostroma, icke mindre reputerliga prof på damastväfnader och gardiner.

En »arbetande» utställning, som tillvinner sig mycken uppmärksamhet och som tydligen äfven gör goda affärer, är *Simeon Sorokins*, Nischni-Novgorod. Denna firmas specialitet är maskinbroderier, och 2 brodérmaskiner äro i ständig verksamhet att brodera mer eller mindre vanliga namn på näsdukar, som hållas till salu här. I synnerhet äro damerna ifriga att tillägna sig dylika utställningsminnen och bilda oafbrutet en nästan kompakt mur omkring de två maskinerna, i hvilkas ständiga slamrande blandar sig gång på gång det högt ropade namnet på någon lycklig näsduksägarinna, som heter Anna eller Emma eller något annat vackert.

Strax bredvid fängslas vår uppmärksamhet af en stor och elegant monter, innehållande en särdeles rikhaltig och vackert

ordnad utställning af färgadt och ofärgadt bomullsgarn på spolar och rullar, i bundtar och dockor, samt prof på oarbetad bomull. Den vackra utställningen länder firman *Leopold König J:or,* S:t Petersburg, till verklig heder.

Men nu komma vi till det finaste af allt i den ryska afdelningen. Nämligen den utställning, som anordnats från *Hans Majestät Käjsarens kabinett.* Och den få vi lof att taga i något närmare skärskådande.

Det faller af sig själft att denna utställning fått hedersplatsen midt i centrum af den ryska afdelningen, en plats, hvartill den är berättigad ej blott i sin egenskap af käjserlig, utan ock på grund af sitt innehåll. Den är ordnad på en rätt hög, rund estrad af synnerligen tilltalande yttre och väcker genom sin anordning ovillkorligen hvarje förbipasserandes uppmärksamhet, äfven om han är långt ifrån att ana de rikedomar, som här äro att beskåda, eller att utställaren är ingen mindre än själfhärskaren öfver alla ryssar.

Då vi af naturliga skäl önska bli närmare informerade i denna utställnings olika sevärdheter, vända vi oss till en af de uniformerade uppsyningsmännen, en äkta rysk typ med yfvigt skägg, men oaktadt vi uppbjuda all vår språkkunskap, få vi blott till svar en skakning på hufvudet och ett tröstlöst: »versteht nit, nur Russki» »Russki» förstå inte vi återigen, och vi äro färdiga att utslunga några föga vänliga välsignelser öfver de förmätna människobarn, som ställde till det där ödesdigra tornbyggnadsspektaklet i Babel, då ryssen på sitt modersmål ropar dit en medbroder, som kan tala tungomål. Denne, en ung, gladlynt man, ställer sig artigt till vårt förfogande, och med tyska språket som förmedlingslänk förstå vi hvarandra ypperligt. I förbigående sagdt, nämner han vid afskedet, att han talar fyra språk, ryska, franska, tyska och — svenska, men med svenskan är det allt litet klent.

Han visar oss på en präktig, mer än manshög urna af svart jaspis på en piedestal af samma material, som står nedanför estraden på golfvet, och frågar oss, hvad vi tro den pjäsen är värd. Vi ha ingen aning. »Bara hundratusen kr.», upplyser han med ett belåtet leende, som blottar hans hvita tänder. »Nå, än den här»? fråga vi och peka på en annan

praktpjäs, en urna af grönspräcklig jaspis. »Den är billigare», svarar han småleende, »den kostar bara 40,000 kr.» Ett par vaser af ett slags rödaktig jaspis, som kallas orleatz, om vi uppfattade namnet riktigt, voro värderade till 45,000 kronor stycket. Det skall vara en käjsare öfver ett af världens mäktigaste välden, som kan disponera sådana dyrbarheter. Vidare visar han oss i en vitrin en stor samling af sällsynta och kosteliga ädla stenarter, smaragd, onyx, malakit, nefrit o. s. v., bland hvilka han särskildt utpekar en oslipad smaragdklump, stor som nära nog en barnhand, representerade ett värde af många tusen kronor. Detta lilla glasskåp af föga mer än en meters genomskärning innesluter en hel förmögenhet, och vi göra i vårt stilla sinne den reflektionen, att hade vi blott dessa stenbitar, skulle vi utan svårighet förvandla dem till ett rikligt bröd för våra återstående lifsdagar.

Alla dessa stenarter härröra från Sibirien och afge ett vältaligt vittnesbörd om de stora naturliga rikedomar, som gömmas i detta ofantliga land, hittills knappast kändt annat än som en förvisningsort för förbrytare. Man börjar förstå, hvilka stora planer, som dölja sig bakom den storslagna järnvägsanläggning, som, fullbordad, skall öppna Sibirien för kultur och arbete samt sträcka sitt mäktiga järnband från Östersjön till Stilla oceanen. De bearbetade föremålen härröra från de käjserliga fabrikerna i Jekaterinburg och Kolyvan och vittna om en i hög grad uppdrifven konstskicklighet.

Men denna utställning innehåller ännu något mer. I bakgrunden är nämligen uppställd en ganska stor kollektion porslinsarbeten från käjserliga porslinsfabriken i S:t Petersburg, bland hvilka man särskildt fäster sig vid de präktiga fajanserna.

Tiden medger oss ej att längre fröjda våra ögon med betraktandet af dessa skatter, vi taga afsked af vår artige ciceron och kasta oss åter ut bland montrernas vimmel. Först möta vi en fin utställning af schalar af silke och halfsilke i utmärkt vackra mönster från *Georg Sokolikow,* guvernementet Moskva. En annan firma med ungefär samma namn, *J. & Th. Sokolikow,* uppvisar vackra galoner och snörmakerier.

En särdeles tilltalande utställning har *Linnespinneribolaget*, Narva. Dess stora, ståtliga monter är öfverst prydd af en kutterriggad båt med utspända segel, omgifven af vågor af hampa, ett både originellt och effektfullt arrangement. Fotställningen garneras af packor af linneväf och hampväf (jute) af olika slag samt segelduk.

Vi stöta nu på ett par utställare af te, som i skön grannsämja upprest sina montrer bredvid hvarandra. Den första af

Interiör af ryska utställningen med Linnespinneribolagets båt och temontrerna. Till vänster H. M. Käjsarens kabinett.

dessa firmor, *Konstantin Popow*, Moskva, exponerar ryskt te, skördadt på firman tillhöriga plantager i Kaukasus, från hvilka jämväl presenteras några fotografier, visande dels trakten, där teet odlas, dels huru en sådan teplantage ter sig. Själfva varan ser god ut och har af kännare förklarats vara af förträfflig kvalitet.

Den andra firman, *Bröderna C. & S. Popow*, Moskva, är egentligen ett stort importhus och utställer uteslutande te, som införts från Kina och Ceylon. Från »det himmelska riket» in-

för firman det högt skattade s. k. karavanteet, hvilket erhållit sitt namn däraf att det införes med karavaner, som genomkorsa Sibiriens ofantliga område. Firman har en högst betydande omsättning, representerande ett värde af omkring ett tjog millioner kr. årligen. Dess utställning är inrymd i en synnerligen elegant monter och består af en större mängd prydligt ordnade mindre och större tepaket med vacker yttre utstyrsel.

Nu möta vi åter en af de ej få firmor i den ryska utställningen, hvilka bära svenska namn och vittna om att den svenska företagsamheten funnit ett ganska tacksamt fält på andra sidan Östersjön. Det är firman *Vikander & Larson*, Libau, som utställer sina fabrikat å en lika väldig som ståtlig monter, hufvudsakligen sammansatt af rullar af linoleummattor (s. k. korkmattor) i särdeles tilltalande mönster. Därjämte utställes en hel del prof å de råämnen, korkmjöl, linolja, gummi, färgämnen, som förekomma i tillverkningen. Fabrikatet gör i alla afseenden intryck att vara i verklig mening förstklassigt.

Sedan vi passerat förbi det lilla salustånd, hvarest *Compagnie Laferme,* S:t Petersburg, drifver en liflig kommers med ryska cigarretter, komma vi till en större monter, å hvilken bryggeribolaget »*Nouvelle Bavière*», S:t Petersburg, exponerar dels en rikhaltig profkollektion af malt, dels prof på bayerskt öl och mjöd. *August Sirén,* S:t Petersburg, representeras af en liten kollektion konserver af vildt och *G. J. Paust*, Reval, af en pyramid burkar, liknande våra anjovisburkar, innehållande estländska sardiner, äfven kallade Kilky. *G. Guégginger,* Riga, representeras af en trefligt arrangerad och särdeles rikhaltig utställning af konserver af fisk, kött, vildt och grönsaker.

Sedan vi vederbörligen besett en liten monter, å hvilken *Manufakturbolaget,* Rostow (guvernementet Jaroslaw), utställer prof på rysk, asiatisk och kaukasisk bomull samt däraf tillverkad bomullstråd, samt en kollektion af krossadt ryskt rågmalt af ganska egendomligt utseende, utställd af *E. T. Martychkins söner*, Penza, komma vi till en synnerligen trefligt ordnad utställning af fiskkonserver — anjovis och inlagd sill — från *I. J. Roman,* S:t Petersburg. Sålunda i andanom rustade med tilltugg öfvergå vi till nästa monter, som, i sig själf mycket smakfull, gör ett ännu mer tilltalande intryck genom de vinran-

kor, som slingra sig kring den kollektion af »sällhet på flaskor» konjaksbolaget »*Express*», S:t Petersburg, här utställer, hufvudsakligen bestående af konjak samt viner från Krim. *Jonas Elbert,* Dubno, förevisar en nätt samling prof på rysk humle, som af utseendet att döma måtte vara af god kvalitet.

»Det starka är det sköna värdt» eller något ditåt tyckes *Peter Smirnow*, Moskva, ha tänkt, då han för sin utställning af »wodka» (brännvin), vinsprit och likörer uppreste den ytterst eleganta monter, vi nu gå att betrakta. Montern såväl som de smakfulla, till formen ganska ovanliga flaskor, på hvilka produkterna förvaras, är rikligt omslingrad med vinrankor, hvilket ger en högst tilltalande effekt. Rörande flaskornas innehåll våga vi ej uttala oss, så mycket mindre som till och med etiketterna äro hebreiska för våra ögon, men står det i någon proportion till flaskornas yttre, måtte det vara mycket godt — såvida man nämligen icke bedömer saken ur godtemplarsynpunkt.

En liten samling prof på maskingjorda broderier utställes af *Paul Sass*, Pereyaslav. Fru *Lydia Lacheyew,* Moskva, utställer äfven dylika broderier samt dessutom en mycket tilltalande samling af för hand broderade ryska nationaldräkter, bland hvilka uppmärksamheten i synnerhet fängslas af en präktig guldbroderad högtidsdräkt och en utomordentligt vacker s. k. sarafan. *Ivan Mackarow,* S:t Petersburg, exponerar en mycket sevärd kollektion af guldsmedsarbeten, däribland särskildt observeras fina emaljerade och filigrans-föremål.

Efter den rundvandring vi gjort längs högra sidan och genom midtelpartiet återkomma vi nu till hufvudingången, som vi återigen taga till utgångspunkt för en promenad längs den vänstra sidan. Då finna vi först på vår väg ett skåp med utomordentligt vackra brokader från *Gregor Zaglodin,* guvernementet Moskva, samt en ganska gedigen utställning af hel- och halfylleväfnader från *Assim Jelagin & Söner,* Moskva. *Manufakturbolaget W. J Below,* Moskva, presenterar en kollektion charmanta möbeltyger och *Novikow, Egorow & C:o,* guvernementet Moskva, en icke mindre tilltalande kollektion hel- och halfylleväfnader. Priset tages dock af den i ordets fulla betydelse förtjusande utställning af siden och brokader,

som anordnats af firman *A. & B. Sapojnikow*, Moskva. Det är en sann ögonfägnad att betrakta dessa såväl i fråga om material som beträffande mönster utsökt läckra alster; i synnerhet falla damerna, som ju ha särskild blick för dylikt, i formlig extas, kanske blandad med en afundsam tanke på de lyckliga systrar, som ha råd att kläda sig i dylika läckra och kostbara stoffer.

Vackra ornamenterade och förgyllda möbler och ramar utställas af *Anton Jessel*, S:t Petersburg. Fru *Ida de Guériké*, Helsingfors, exponerar vackra glödritningar i finsk ornamentik. En utsökt samling fotografiska arbeten från fru *Helène Mrosovsky*, S:t Petersburg, vittnar om såväl en högt uppdrifven yrkesskicklighet som en ganska ovanlig konstnärlig blick för det karaktäristiska. *Scherer & Nabgolz*, Moskva, presentera särdeles goda porträtt samt en intressant samling vyer och fotografier från utställningen i Nischni-Novgorod. På ett bord utställas kröningsbägare och kröningsmedaljer, tillhörande en af *Ivan Grünwaldt*, Moskwa, hopbragt samling publikationer och föremål med anledning af nuvarande käjsarens och hans gemåls kröning. I denna afdelning utställer jämväl *Johan Hirvela*, Teuva (Finland), ett par orgelharmonier.

Nu komma vi till en stor pälsvaruutställning från *Paul Grünwaldt*, S:t Petersburg, om hvilken i allt väsentligt gäller, hvad vi i det föregående yttrat om Edvard Grünwaldts utställning i samma branch. Men liksom Paul Grünwaldts utställning här är mycket större och rikhaltigare intager också firman en mycket mer dominerande ställning, ej blott i Ryssland, utan i hela Europa, ja, kanske i hela världen. Åtminstone försäkras det, att Paul Grünwaldt är en af de största pälsvaruhandlare i världen — skulle han öfverträffas af någon, vore det möjligen af det gamla Hudsonkompaniet, som i det nordliga Amerika anlagt en mängd stationer och agenturer för uppköp af pälsverk. Paul Grünwaldt har nederlag och återförsäljare på en mängd orter utom Ryssland och en särskild hufvudaffär i Paris. Firmans dominerande ställning framgår däraf att hon af ryska regeringen erhållit monopol på en stor del af den rysk-asiatiska pälshandeln, ett monopol, som visserligen kostar firman i direkt afgift till staten bortåt en million kronor årligen, men som na-

Paul Grünwaldts pälsvaruutställning.

turligtvis ar en mycket lönande affär, euär monopolet inbegriper just de mest eftersökta och dyrbaraste pälsvarorna.

Firmans utställning här inrymmes dels i ett större elegant skåp, i hvilket bl. a. utställas några ytterst fina och dyrbara dampälsar, samt dels i ett stort rum invid väggen, hvarest man finner en oändlig och varierande myckenhet af både färdiga plagg och skinn. Många saker betinga ett för våra förhållanden ovanligt billigt pris, hvarför firman också kunnat här bedrifva en jämförelsevis omfattande försäljning.

Så öfvergå vi till nästa afdelning. Här finna vi först ett par broderade taflor, utställda af fruarna *Maria* och *Nadine Wlassow*, Rybinsk. För öfrigt upptages denna afdelning af en både rikhaltig och intressant utställning af ryska handslöjdarbeten. Däribland finna vi charmanta knypplings- och broderiarbeten, präktiga väfnader, mattor etc., lackerade och målade möbler och småsaker, vackra arbeten af horn, sten och metall samt alster af korgflätning, hvarjämte i ett par vitriner utställas äggjärn, knifvar, dolkar, etsade värjklingor, finare metallgods, allmogesmycken m. m. Alla dessa föremål äro hopbragta från olika delar af Ryssland och utställda dels af statsmyndigheterna, dels af enskilda utställare.

I därpå följande afdelning träffa vi först en samling nätta modeller och leksaker från *Alexander Ekholm*, Moskva, en kollektion vackra sibiriska slipade stenarbeten från *André Svetschnikow*, Jekaterinburg, samt en hel del prydliga hornarbeten (allmogeslöjd) från *Nikolas Crassavin* och *Paul Parchin*, guvernementet Vologda. *Josef Bilissow*, Tschudovo, utställer ett par pendyler och *Oscar Posse*, S:t Petersburg, vackra förgyllda arbeten. En samling fina gravyrarbeten i koppar och stål utställes af *D. G. Cemenukow*, S:t Petersburg, och en kollektion rätt anmärkningsvärda förlagsartiklar och kromolitografier af *Adolf Marks*, S:t Petersburg. *Eugène Evdokimow*, S:t Petersburg, företer ganska fina prof på boktryck i färger.

A. Hyvarinen, Kuopio, har all heder af sin lilla kollektion finare borstbinderiarbeten. *Gustaf Schiller*, Varsjava, presenterar en lika rikhaltig som vacker profsamling af bref- och biljettpapper med monogram. Å en stilfull monter utställer fru *Leontine Rawaly*, Moskva, en kollektion särdeles nätta kar-

tongarbeten. En pyramidformad kollektion af svensk papp, tapeter och papper från *Alexander Schitow,* S:t Petersburg, företer däremot ingenting vidare anmärkningsvärdt, något som också kan sägas om *Adolf Gandmanns*, S:t Petersburg, utställning af »D:r Murrays barnmjöl», en artikel, som näppeligen har här att göra. Bättre gör sig en ganska trefligt arrangerad utställning af sardiner från *Josef Kefeli,* Balaklava.

Nu ha vi hunnit fram till afdelningen närmast den danska utställningen. Här finna vi först ett skåp, innehållande en kollektion vackra portièrer i allmogemönster från fru *Lisa Hautanen,* Laupa (Finland). *Nikolas Vanin,* guvernementet Kursk, utställer en hygienisk nyhet i boktryckeribranchen, nämligen en stilkast, hvars botten utgöres af fin mässingstrådduk, hvarigenom förebygges att det både hälsofarliga och besvärliga stildammet samlas och oupphörligt röres upp i stilfacken. Uppfinningen torde förtjäna att praktiskt försökas. Nämna vi så att *Géraume Ecy,* Fredrikshamn (Finland), utställer en kollektion oljekläder, kunna vi öfvergå till de längs skiljeväggen intill danska utställningen uppställda föremålen.

Närmast finna vi en brandspruta från *Gustaf Vassenius*, Helsingfors, samt en finsk släde med anspann från *Aktiebolaget Spennert,* Helsingfors. *A. Caplain,* Moskva, utställer och försäljer konstslipade och emaljerade glas samt förevisar en glasslipningsmaskin i arbete.

Några steg åt sidan föra oss fram till en stor utställning af etsade arbeten af stål och metall, såsom knifvar, dosor, värjklingor, sabelbaljor m. m. I synnerhet äro vapnen förträffligt arbetade, flere af dem riktiga konstverk. Utställare är *Statens vapenfabrik,* Zlatoust och Kussinsky. Samma fabrik möter oss strax bredvid med en synnerligen rikhaltig, å tre olika montrer uppställd samling af utmärkt vackra konstslöjdarbeten i gjutjärn, såsom bord och andra inredningsföremål samt prydnadssaker. I synnerhet bland de senare finner man en mängd ytterst fina saker. Att dessa arbeten slagit an, därom vittnar tillräckligt det faktum, att hvartenda föremål i kollektionen funnit köpare.

A. Rollet & C:is efterträdare, Moskwa, utställa i ett prydligt glasskåp en vacker kollektion af parfymer och tvål, särde-

les fint emballerade. En vacker och intressant utställning är den af *Nikolas Woronkow*, guvernementet Wladimir, anordnade expositionen af broderier och spetsar, tillverkade af bondkvinnor i nämnda guvernement.

Theodor Markevitch, S:t Petersburg, presenterar en liten, men fin kollektion af finare damskodon. Skomakeriarbeten utställas för öfrigt af *Mikael Milchin,* Tula, *D. J. Posdniakow,* Gatchina, *I. Plate,* Riga, och *C. A. Mendrkevitch,* Varsjava. *N. Brusnitzin & Son*, S:t Petersburg, presenterar en större kollektion läder- och skinnvaror. *Theodor Arhipow*, S:t Petersburg, utställer prof på benmjöl, benfett, benlim samt tvål till linnetvätt, och slutligen möter oss som sista man inom ryska afdelningen firman *Pihlau & Brant,* Moskva, med en kollektion af särdeles vackra och väl arbetade reseffekter af läder, vid hvilkas närmare betraktande vi plötsligt komma underfund med ursprunget till den intensiva lukt af ryssläder, som under hela vårt besök i den ryska afdelningen kittlat vårt luktorgan.

Härmed ha vi alltså afslutat våra upptäcktsresor i den väldiga Industrihallen, och det är ej utan en suck af tillfredsställelse vi vandra dädan, nya forskningsstrapatser till mötes.

XX.

I konstens gårdar.

II.

Vi slutade sist vår vandring i Konsthallen med det lilla genomgångsrummet innanför det skulpturgalleri, som bildar medelpunkten i den sammanhängande raden af salar. I dag gäller alltså vårt första besök detta galleri.

Med sitt hvälfda, ornamenterade gipstak och sin korsform gör det intryck af en, vi vilja icke säga kyrka, men helgedom. Golfvet ligger åtskilligt lägre än de omgifvande salarne, hvarigenom galleriet erhållit en höjd, som förstärker detta intryck. Man vandrar härinne på den grusade blotta marken, endast längs väggarne slingra sig smala gräsvallar, öfver hvilka bildstodernas piedestaler resa sig. Ursprungligen var det väl meningen att i midten anordna ett litet springvatten, omgifvet af blommor och bladväxter, men detta arrangement, som helt säkert skulle gjort stor effekt, torkade in och ersättes endast mycket nödtorftigt af ett par gröna trädgårdssoffor. Det är emellertid svalt och luftigt härinne, just som det bör vara i ett dylikt galleri, där man gärna vill liksom känna marmorkylan slå sig till mötes. Man skulle emellertid kunna anmärka att dagern är något ogynnsam och att ett rikligare ljus kunnat vara önskvärdt, synnerligen som här finnes rätt mycket af intresse att beskåda.

Först fästes vår uppmärksamhet vid två synnerligen praktfulla kandelaberfigurer i brons, föreställande »Morgon» och »Afton», modellerade af *Gustaf Lindberg*, en konstnär, som trots sina gedigna egenskaper endast långsamt lyckats arbeta sig fram till ett allmänt och rättvist erkännande. Dessa figurer, hvilkas gjutning utförts af firman Otto Meyer & C:o, Stockholm, på ett sätt, som endast kan ytterligare befästa denna firmas berömmelse, äro afsedda att pryda grefve W. v. Hallwyls nya praktbyggnad vid Hamngatan. Samme konstnär utställer för öfrigt en lika poetiskt tänkt som väl modellerad staty, kallad »Dimman», samt en behagfull och väl träffad porträttbyst af den unga sångerskan fru G. Torpadie-Lindblom.

Af *Ingel Fallstedt* finna vi en särdeles liffull porträttbyst af direktör H. Gerlach. *John Börjeson* är representerad med en synnerligen ståtlig skiss till Sten Sturemonumentet, präglad af denne utmärkte konstnärs sällsynta blick för det monumentala och på samma gång utmärkande sig för historisk trohet och liffullhet.

Per Hasselberg, den allt för tidigt bortgångne skaparen af »Snöklockan», företrädes af ett rätt stort antal arbeten. I främsta rummet lägger man naturligtvis märke till den härliga »Snöklockan», en af den svenska bildhuggarkonstens skönaste pärlor, ett verk, som endast ett äkta konstnärssnille kunnat skapa. Med rätta har också denna skapelse fått hedersplatsen i galleriets midt.

»Grodan» är också ett synnerligen framstående verk af samme konstnär, som jämväl i denna staty visat, huru en djup och fin tanke kan uttryckas fullkomligt klart och på ett skönhetssinnet tilltalande sätt. Vidare finna vi af hans hand en mästerlig porträttbyst af Louis de Geer, en icke mindre konstnärlig porträttbyst i brons af Ernst Josephson samt ännu en upplaga af konstnärens sista arbete »Näckrosen».

Ett utmärkt arbete är äfven *Teodor Lundbergs* »Fiskare». Samme konstnärs »Sorg» är ett fullödigt konstverk, som gör en sant gripande verkan utan något som helst effektsökeri.

Verner Åkermans relieffigur i gips, »Madonna», är ett mycket aktningsvärdt arbete, men öfverträffas dock betydligt af hans »Strandfynd», om hvilken bild man verkligen kan med

fullt fog nyttja den något nätta frasen, att den gör sin mästare all heder. *Alice Nordins* »Skymning» är ett förtjänstfullt arbete, som visar att äfven kvinnan kan skörda framgångar på skulpturens område. *Carl Hammars* arbeten präglas af våldsam kraft, en sjudande rörlighet, som framför allt framträder i den med rätta uppmärksammade gruppen »I kampen för tillvaron». Den unge skulptören *Hugo Elmqvist* fäster goda förhoppningar vid sig med sin af en viss innerlighet präglade staty »Rêverie».

Af den nyligen hädangångne *Alfred Nyström* finna vi två arbeten, som båda vittna om denne konstnärs verkligen betydande talang, till hvars icke minst goda sidor vi räkna hans sträfvan efter en skön och behagfull form. Särskildt är hans »Hvilande Adonis» typisk i detta hänseende. »Hagar och Ismael» är kanske något konventionellt uppfattad, men eljes ett förtjänstfullt arbete.

Slutligen ha vi bland de svenska skulptörerna en konstnär, som redan kommit mycket väsen åstad och som äfven här utkastat ett tvistefrö bland både kritikussar och allmänhet. Det är *Axel Ebbe,* bekant särskildt genom ett par föregående onekligen originella, men mycket diskuterade arbeten, af hvilka vi bevarat åtminstone »Solrosen» i godt minne såsom ett verkligen gediget konstverk. Däremot anse vi att han absolut skenat in på den otillåtna excentricitetens mark genom sin här utställda kolossala grupp »Martyrium humanum». Den föreställer en kvinnofigur korsfäst på en manlig figur, som, stående bakom henne med utsträckta armar, bildar ett slags kors. Meningen är icke så svår att förstå, åtminstone den mening, som ligger närmast till hands att tänka sig och som är den allmänt vedertagna: konstnären har velat åskådliggöra kvinnans förtryckande genom mannen och bryta en lans för hennes frigörelse från detta martyrium. Som man ser, ett modernt problem debatteradt i gips. Man kan ha hvilka som helst åsikter i kvinnofrågan, detta inlägg blir ändock i alla händelser ett felgrepp ur den härvidlag enda afgörande synpunkten: den konstnärliga. Vi vilja icke neka att arbetet är talangfullt, men det verkar frånstötande, och det är alldeles nog.

Af de utländska konstnärer, som äro representerade i hallen, stöta vi först på en fransman, *Auguste Rodin,* hvars fyra gipser förråda en oneklig talang. Norrmannen *B. Bergslien* är representerad af ett fint och behagfullt arbete, kalladt »Två flickor», och hans landsman *Anders Svor* af en rätt förtjänstfull gipsfigur »De sista pulsslagen». En tredje norsk bildhuggare, *M. Schjelderup Ebbe*, utställer en marmorstaty, »Fjäril», som i många afseenden kan räknas till de bättre bland de här utställda konstverken. Finnen *Emil Wikström* utställer en vacker marmorbild, »Oskuldens sömn», och en ganska anmärkningsvärd porträttbyst.

Danskarne äro förhållandevis talrikt representerade. Vi ha bland dem först gamle *V. Bissen*, hvars marmorstaty, »Atalanta öfvervunnen i kapplöpningen med Hippomenes», förråder den solida talangen, ehuru det vore orätt att räkna detta arbete till konstnärens bästa. *R. Harboes* »Gosse som spelar flöjt» (marmor) är ett mycket talangfullt arbete, utmärkande sig särskildt för en käck friskhet. »Före badet» har *Henny Diedrichsen* kallat en grupp i marmor, som ej är utan sina förtjänster, hvilket äfven kan sägas om »Nordisk flicka, som skär en runstaf», af *P. Pedersen-Dan*. *A. V. Saabyes* gipsstaty »Lady Macbeth gående i sömn» är ett ganska betydande konstverk, och *L. Frölichs* reliefgrupp är alltigenom konstnärligt hållen. *Julius Schultz* representeras af en ganska monumental staty af skalden Oehlenschlæger, och *L. Brandstrup* af en utmärkt porträttbyst i brons af norske bildhuggaren Vigeland.

»Från hunnernas tid» heter en grupp i gips af *C. J. Bonnesen*, en helt ung konstnär, som emellertid i detta arbete ådagalagt en betydande förmåga af karaktäristik. Särskildt har han på ett ypperligt sätt fått fram det belåtet lystna uttrycket hos den fule kvinnoröfvaren, som för sitt sköna byte framför sig på hästen.

Däremot kunna vi icke med bästa vilja i världen skänka annat än ett medlidsamt beklagande åt *N. Hansen-Jacobsen* att han förslösat arbete på ett så omöjligt verk som hans gipsgrupp »Döden och modren». Döden framställes anskrämligt ful i den traditionella benrangelsgestalten, ilande bort med

väldiga Lunkentussprång, under det att han till hälften döljer ett barn under sin fladdrande mantel, medan modern, öfverväldigad af sorg, kastat sig till marken. Det enda intryck, man får af detta arbete, är kort och godt effektsökeri.

Härmed äro vi färdiga med skulpturgalleriet och fortsätta på måfå vår vandring inåt de på högra sidan därom liggande målningssalarne. Vi råka först in i salen n:r 22, hvilken vi finna upptagen af våra bröder hinsidan Sundet.

Den förste af danskarna, vi stöta på eller rättare fästa oss vid, är *J. la Cour,* den särdeles framstående landskapsmålaren. Vi finna i denna sal tre taflor af honom, »Lågvatten», »På stigen» och »Vid stranden emot aftonen», alla fullödiga alster af en mognad talang och fin naturuppfattning.

Erik Henningsen representeras äfven af tre målningar, som hvar för sig vittna om en begåfvad konstnär. Särskildt utmärka sig hans taflor, de flesta scener ur lifvet, för en anmärkningsvärd karaktäristik och rörlighet. Så är fallet med både »Vid juletid», »Grundlagsfest» och »Vräkning». *Hans Smidths* »En marknad i västra Jylland» har äfven sina förtjänster. »Vårdag i bokskogen» heter en förträffligt målad tafla med frisk naturstämning af *A. Fritz. Gudmundsen-Holmgren* presenterar en ej oäfven genre. *Carl Holsöes* »Bryggers» är äfven ett rätt aktningsvärdt arbete.

Otto Haslund är representerad af ett duktigt porträtt af landskapsmålaren la Cour samt en liten älskvärd genre, »Från Ny Carlsbergs glyptotek», båda dessa arbeten präglade af den bonhommie, som utgör ett grunddrag i den danska folkkaraktären. *Vilh. Kyhn* är en duktig landskapsmålare, som utarbetar sina taflor ytterst minutiöst, kanske med allt för ängslig detaljnoggrannhet. Bortser man från denna svaghet, äga hans målningar högt konstvärde. Han utställer i denna sal ett förträffligt »Aftonlandskap» samt två mjuka och fina själländska landskapsbilder.

I *Aug. Jerndorff* finner man en högt begåfvad porträttmålare. Man behöfver endast se hans karaktäristiska, typiskt danska porträtt af kammarherrinnan Sehested, för att känna sig öfvertygad om hans talang på detta område. *Anthonore Christensen* utställer tre goda färgstudier. *N. V. Dorphs*

»Lawn-Tennis» är en tafla, som man betraktar med rätt mycket nöje, hvilket äfven kan sägas om *Hans Agersnaps* »Sommareftermiddag i skogen». »I sofkammaren» heter en i koloristiskt hänseende ganska god bit af *Viggo Johansen*. En praktfull interiör af kyrkan »San Marco» i Venedig presenteras af *I. T. Hansen*. Af *V. A. Irminger* finna vi en tafla, »Judas», som verkar med en ganska väl träffad tragisk stämning och för öfrigt äfven genom förtjänstfullt utförande. Samme konstnärs »Sjuka, som vänta på Kristus», har äfven sina förtjänster, ehuru den mörka tonen betydligt förringar dess verkan.

Och så möta vi *P. S. Kröyer*, den store Kröyer, utan gensägelse en af nordens allra förnämsta, nu lefvande konstnärer, lika förträfflig i sina figurmålningar och porträtt som i sina landskapsbilder från kusten. Det förnämsta bland hans här utställda arbeten är otvifvelaktigt det öfverdådiga porträttet af författaren Holger Drachmann. Det är »Strandbybors» författare upp i dagen, en bild så karaktäristisk och lefvande, att den ovillkorligen bränner sig in i minnet. I »Sommarafton vid Skagens strand» visar oss konstnären en af sina med rätta berömda kustbilder, full af lif och betagande stämning. För öfrigt utställer han i denna sal en studie till den bekanta taflan »Komitén för den franska konstutställningen i Köpenhamn 1888», hvilken befinner sig i de Carlsbergska samlingarna.

Julius Paulsen är en jämförelsevis ung målare, men som synes besitta den s. k. gnistan. Han är här representerad af en liten fin »Interiör». *Michael Ancher* dokumenterar sig som en verkligt begåfvad och om teknikens alla resurser medveten konstnär i såväl »Barndop» och »Sjuk flicka» som »Fiskare på hemfärd». *Anna Ancher*, den förstnämndes maka, är äfven en betydande konstnärlig talang, hvars styrka är färgbehandlingen. Ett särdeles godt prof härpå finner man i »Det blå rummet» och »Flickan med den röda halsduken».

Ett synnerligen godt arbete är *Louise Ravn-Hansens* landskapsbild, »Hotande väder». *C. Schlichting-Carlsen* presenterar en ej oäfven »Sommarafton». *Tom Petersens* »Båtbrygga från Troense» är äfven ett duktigt arbete.

Chr. Blache representeras af två präktiga taflor, »Stora skyar öfver hafvet» och »Strand vid Vestborgs fyr på Samsö».

Och slutligen ha vi en rent af ypperlig landskapsbild, »Kragerups allé vid Humlebæk», af *Godfred Christensen*, synbarligen en ovanligt rikt utrustad konstnär. Och sedan vi beskådat och beundrat *A. V. Saabyes* midt i salen uppställda präktiga marmorstaty »Susanna inför rådet», äro vi färdiga att öfvergå till nästa sal.

Där fästa vi oss först vid ett täckt landskap från Roeskilde fjord af *A. Thorenfeld*. Den framstående porträttmålarinnan *Bertha Wegmann* är representerad af två utmärkta porträtt. *P. Mönsted* har en liten nätt bit, »Junidag vid ån». *Pauline Thomsen* presenterar två synnerligen fina bitar, »Sommardag vid bondgården» och »Äppelträdet», utmärkta för en lika kraftig som frisk färg. Af *Aug. Jerndorff* finna vi ett charmant porträtt af excellensen Estrup, som i så många år vid statsrodret red ut så många politiska stormar. Detta porträtt hör till en af de mest uppmärksammade företeelserna på den danska afdelningen, något kanske på grund af originalets historiska ryktbarhet, men i främsta rummet säkerligen för det konstnärliga mästerskapet i utförandet.

Den förut omnämnde *J. la Cour* möter oss i denna sal med ännu ett af sina vackra landskap, »Sommarafton», och *V. Kyhn* med ett präktigt »Hedlandskap från Jylland». *Carl Locher* presenterar två mycket förtjänstfulla bitar, af hvilka »Från Skagens norra strand» är särskildt tilltalande. Detta senare omdöme gäller äfven *Viggo Johansens* »Moder och barn». *H. A. Brændekildes* »Vår» är ett godt arbete, och *Luplau Janssens* »En desertör» är verkligen ganska rolig, om ock litet vulgär — desertören är en gris, som vill löpa sina egna vägar. *Augusta Dohlman* har målat några ganska dägeliga stockrosor. För god ljusbehandling utmärker sig *L. Kabells* »Vinterförmiddag» med motiv från Fredensborg. *Julius Paulsens* »Modellerna vänta» är ett rätt förtjänstfullt arbete, ehuru man skulle kunna anmärka, att motivet är något sökt; ty vi gissa att modeller i allmänhet icke äro nog lättsinniga att riskera en förkylning genom att sitta och vänta helt och hållet nakna om öfverkroppen, då det ju i en sådan situation väl vore mycket hälsosammare att kasta en sjal eller kappa omkring sig. Man förvånar sig endast öfver att dessa allt utom

Otto Bache: Sommar.
Inköpt af Svenska staten.

klemiga eller blyga modeller ha någonting alls på sig medan de vänta. Bättre tilltalas man af samme konstnärs porträtt af den bekante mäcenaten bryggare Carl Jacobsen och hans hustru, och ännu mer af hans »Midsommarnatt», ett ytterst fint och tilltalande konstverk.

För den, som klagar öfver att våra dagars konst är så allvarstung och högtidlig, är det en sann njutning att möta en sådan liten pärla af humor som *J. Exners* »Presentation för en kännare». Kännaren representeras af den på en gång högtidlige och godmodige klockaren, för hvilken en bondgumma, hvars moderliga stolthet formligen skiner ur hela hennes ansikte, presenterar sin lille pojke som fiolspelare, medan en i ett knyte fängslad spädgris, som klockaren satt bredvid sig, spelar rollen af en tydligen mycket missnöjd extra åhörare. Man måste ovillkorligen draga på smilbandet vid betraktandet af denna kostliga scen. Väl är taflan litet gammalmodig till målningssättet, men i stället bjuder den på en så mycket träffsäkrare karaktäristik. Samme konstnärs »Sjukbesök» behandlar ett mera allvarsamt motiv, men är lika säkert uppfattad och väl utförd.

Chr. Zacho presenterar en fin landskapsbild, »Efter solnedgången». *Henrik Jespersens* »Aftonsol i skogen» företer synnerligen tilltalande ljuseffekter. Ett duktigt arbete är *Michael Anchers* »Min hustru».

Ett präktigt landskap, flödande af välmåga, visar oss *Otto Bache* i sin »Sommar», där det omsorgsfulla utarbetandet förenats med en högst tilltalande friskhet i färgen. Denna tafla ger också en verkligen intensiv sommarstämning. Samme konstnärs porträttgrupp förtjänar äfven framhållas såsom ett beaktansvärdt arbete.

En tafla, som i hög grad slagit an och om hvilken väl knappast råder mer än en mening, är *Godfred Christensens* »Från Munkeberg på Jylland». Öfver det vackra, i växlande skuggor och dagrar höljda landskapet falla genom molnöppningarna breda knippen af solstrålar, åstadkommande ett färgspel af betagande totalverkan. Det fordras en verklig konstnär till att måla något sådant, så att det, såsom fallet här är, gör ett fullt naturligt intryck.

Slutligen återstår oss att nämna att äfven denna sal prydes af en i midten uppställd marmorstaty, en rätt vacker »Badande kvinna» i naturlig storlek, utförd af *R. Bögebjerg.*

I den följande salen märka vi, att vi kommit in på de fria konstnärernas rayon. *L. A. Rings* »Maleren i Landsbyen» hör dock allt för tydligt icke till detta fårahuset, därtill är den ju allt för okonstlad och gemytlig. Fru *Agnes Slott-Möller* presenterar en målad relief, »Drottning Dagmars död», som har sina förtjänster, och *Marie Nielsens* små djurfigurer i brons förråda utan all gensägelse talang.

Så äro vi färdiga med den salen och begifva oss in i den nästa, fortfarande som gäster hos »de fria». Att bland dessa emellertid äfven finnas och trifvas högst duktiga målare, i den meningen, att man hvarken behöfver anlägga särskildt färgade glasögon eller skaffa sig ett lexikon i symbolik för att begripa hvad de måla och ryckas med af framställningssättet, därpå finna vi ett vältaligt vittnesbörd i *Johan Rodhes* »Sommarafton i Tönning», ett i alla hänseenden utmärkt arbete, framför allt beträffande de rent af briljanta ljuseffekterna. Vi skulle också som ett ytterligare bevis kunna anföra *Georg Achens* förtjänstfulla porträtt af musikern Rasmussen.

Joakim Skovgaards »Den gode herden» är däremot ett arbete, som ej torde väcka odelad beundran. Taflan är icke illa målad, långt därifrån, men hvadan denna mosaikgloria af bladguld och diverse annat krafs kring frälsarens hufvud? Är taflan ämnad till altartafla i någon bondkyrka, må det så vara, men för andra än mycket naiva åskådare skola detta slags glorior alltid få ett misstänkt tycke af målade brätten på en bakåtstjälpt panamahatt, så bastanta och jordiska verka de. Att de gamla mästarne för åtskilliga hundra år sedan, då en *uppriktig* naivitet i mångt och mycket tog sig uttryck inom konsten, kunde måla religiösa figurer med dylika attribut, är icke någon anledning till och ingen ursäkt för våra dagars målare att försöka *låtsa* en liknande naivitet, som för öfrigt i ett modernt arbete måste, äfven om man visste att det icke var effektsökeri, verka raka motsatsen till högtidlig och upphöjd stämning.

Johan Rodhe: Sommarafton i Tönning.
Inköpt af Svenska staten.

H. Slott-Möller presenterar också ett prof på excentricitet, som han kallar »Sommarafton». Öfver en jämn, rätlinjig yta tåga, mot en märkvärdig gråblå fond, i gåsmarsch tre kvinnofigurer, klädda i gula klädningar och alla tre röda i synen som tegelstenar. Hvad detta är, men natur är det icke och vackert icke heller.

P. S. Christiansen utställer en stor tafla, »Dante och Virgilius vid Helvetets port», med motiv ur Dantes »Divina comedia», visande vissa ansatser, men lämnande betraktaren skäligen oberörd.

Äfven den följande salen disponeras af »de fria». *F. Syberg* representeras af ett par ej oäfna målningar, »Våren» och »Dödsfallet», och *S. Hammershöj* af ett verkligen förtjänstfullt landskap. Och så möta vi återigen *Joakim Skovgaard* vandrande på effektsökeriets försåtliga stigar. Denna gång visar han huru »Kristus förer röfvaren in i paradiset». Hela denna tafla är hvarken mer eller mindre än det koncentrerade vansinnet. Paradiset föreställes såsom en trädgård på krönet af en klippa, omgifvet af en bastant stenmur. Det enda i taflan, som skulle kunna väcka någon känsla af allvar, är röfvaren, som kastar sig till jorden inför frälsaren, men så drages blicken till omgifningarna, och då måste man med eller mot sin vilja skratta. Utanför porten sitter en rikt guldgalonerad ängel som portvakt och inne i trädgården komma tre andra änglar i samma bondgranna uniform framdansande arm i arm, alla naturligtvis utrustade med de förut beskrifna gloriorna, alla utom röfvaren, märkvärdigt nog. Det finns inte tillstymmelse till religiöst allvar i denna målning, den kan omöjligen verka annat än som en parodi, tyvärr en parodi öfver ett ämne, som många hålla högt och heligt.

En annan biblisk tafla, »Pennina bespottar Hanna» (ämnet hämtadt ur Samuels bok), är vida mer tilltalande, ehuru vi knappast kunna säga att situationen är af beskaffenhet att tillvinna sig något intresse, Bättre tycka vi om »En moder med sina barn» samt ett par småbitar från Halland.

N. K. Skovgaard, en bror till den nyssnämnde, är tydligen en mera stillsam och behärskad karaktär, som ej anser att vägen till konstnärsskap nödvändigt behöfver så nära som

möjligt tangera dårhusportarne. Han har också målat flere ganska vackra bitar, bland hvilka i synnerhet »Vid en gammal vattenkvarn i Halland» tilltalat oss.

Viggo Pedersens »Marie bebådelse» skulle vi knappast bry oss om att nämna, vore det icke för att vi här återfinna de Skovgaardska gloriorna. *Edma Frölich Stage* presenterar ett förtjänstfullt damporträtt.

Den talangfullaste i hela den fria kohorten är nog till sist *K. Zahrtmann,* men så är han ju också primus inter pares. Han representeras af flere beaktansvärda arbeten, bland hvilka vi särskildt anse oss böra nämna »St. Livanos fest i Civita d'Antino» samt en ganska verkningsfull scen ur den olyckliga furstinnan Leonora Christinas lif, huru hon i den mörka kyrkan afklädes och undersökes af drottning Sophie Amalias kvinnor.

Om den friaste bland de fria, *J. F. Willumsen,* är bäst att icke säga någonting alls och ändå bättre att icke ha sett någonting af honom. Han *kan* nog måla skapligt, han också, men han *vill* inte. Han representerar tydligen den allra magstarkaste yttringen af symbolismen, och på den sortens konst kan man endast lämpa Hamlets ord till Horatio: »Det finns saker mellan himmel och jord» . . . ja, fortsättningen är ju bekant.

Det är nästan med en känsla af vederkvickelse, man kommer in i den sista af de danska salarne och finner att man här har att göra med konst i vanlig och begriplig mening. Man känner sig verkligt uppfriskad, då man får skåda sådana ärliga och gedigna naturframställningar som *N. P. Mols'* fina och saftiga »Regnvädersdag», *V. Arnesens* »Oktoberstämning», *Chr. Zachos* briljant tecknade »Höga bokar i Sæbygårds skog» och »Carlsö vid Frederiksborg». *Chr. Blaches* »Sommardag på Isefjord» är äfven en målning, som man ser med nöje, och ännu mer *Otto P. Balles* särdeles fina »Vid höstetid». *F. Vermehren* visar oss några förtjänstfulla genrebitar, bland hvilka »Flicka som polerar silfver» utmärker sig för präktig kolorit och slående natursanning. *Axel Helsted* presenterar två rätt förtjänstfulla taflor med religiösa motiv, »Ve eder, I skriftlärde» samt »Den störste i himmelen», men ännu mer uppmärksamhet väcker han med sin särdeles lustiga

och godmodigt karaktäristiska »En friare», för hvilken i synnerhet den kvinnliga publiken lägger i dagen ett gladt intresse, fullt rättfärdigadt af den kostliga scenen och de förträffligt återgifna minerna hos såväl den förlägne gamle gossen och den förväntningsfullt på honom sneglande ungmön.

Af *Gabriel Jensen* finna vi ett särdeles förträffligt porträtt af konstnärens fader. *L. Tuxen* visar oss en lifligt skildrad scen, kallad »Trankokning på Jyllands västkust», samt »Skiss till porträtt af den danska konungafamiljen på Fredensberg 1883». *H. Brasens* »Solnedgång vid Esroms sjö» är ett af den danska konstutställningens allra bästa arbeten. Den föreställer ett förtjusande, stämningsfullt landskap, öfvergjutet af glöden från den nedgående solen, hvilken senare äfven framstälts på duken med en rent af bländande intensitet. Vanligen gör en målad sol intryck af en mer eller mindre matt måne, en ost eller hvad som helst utom det den skall föreställa, men här är det tydligen solen själf vi se, en sol, som formligen gör ondt i ögonen, men icke dess mindre verkar fullt harmoniskt i taflan.

Ett charmant, liffullt och karaktäristiskt arbete är *P. S. Kröyers* porträtt af d:r S. Schandorph, ett värdigt motstycke till hans Drachmann-porträtt. Ej mindre beundran väcker hans härliga »Sommardag vid Skagens strand», en af lifslust och glädje genomandad bild, som i hög grad bidragit till sin upphofsmans berömmelse. *Otto Baches* »Vintermorgon vid Börsen» är ett mycket respektabelt arbete, liksom *J. H. Bredsdorffs* »Solbelyst bondgård i Kajeröd» och *Louis Jensens* »Poppelträd vid en å».

De få steg, vi behöfva taga för att komma in i närmast belägna sal, äro nog för att med ens förflytta oss ända ned i solbelyst söder, »där orange och drufva glöder». Vi befinna oss nämligen hos italienare och spanjorer.

Italienarne äro jämförelsevis svagt representerade, och man får det intrycket, att den italienska konsten ligger i lägervall, hvilket ju också faktiskt är händelsen. *G. Ciardis* »Sommarsol», *E. Titos* »Procession i Venedig» och »Maria» samt *C. Origos* bronsfigur »Don Quichotte» äro hvar för sig aktningsvärda arbeten, men också ingenting mer. Den bäste bland

italienarne är *Giovanni Segantini,* hos hvilken man finner själfständig uppfattning och manér. Han representeras af ett förhållandevis stort antal taflor och teckningar, alla med motiv från de italienska alperna. Mest anslående verkar i vårt tycke den stora »På bete i alperna».

Den spanska utställningen är icke stor, men kvantitativt bättre än den italienska. Här dominerar i främsta rummet *José Villegas,* representerad bl. a. af en präktig akvarell, »Två makter», samt en synnerligen karaktäristisk och ytterst väl målad »Grupp ur taflan Dogaressa Foscari». Vidare kan nämnas *B. J. Sorollas* färgrika »De nygifta», *Ramon Casas* »A los toros» och *S. Rusinols* »Skrattande flicka».

I och med inträdet i följande sal finna vi oss åter förflyttade till norden, till Finland. Den finska konstutställningen är ej blott ganska rikhaltig, utan äfven i mångt och mycket intressant. Vi finna först ett par karaktärsfulla porträtt af *Louis Sparre.* I *Eero Jernefelt* göra vi bekantskap med en betydande konstnär. Hans ypperliga »Sved», den tilltalande marinen från Porkkala skärgård och det präktiga porträttet af frih. J. Th. Palmén bära hvar i sin stad vittnesbörd härom. *Fr. Ahlstedts* »Sorg på nybygget» är en rörande bild ur lifvet. *Väinö Blomstedt* representeras af en stämningsfull »Ödemarkssjö» och ett förträffligt damporträtt. *V. Vesterholm* presenterar en liflig bild från »Eckerö postbrygga» och *Elin Danielson* en särdeles tilltalande genrebild, »En moder». *Hjalmar Munsterhjelms* »Sommardag» är äfven ett godt arbete.

Albert Edelfelt är dock den, som dominerar i den finska konsten, ej blott genom en rik produktion, utan framför allt genom sin öfverlägsna begåfning. Nästan så godt som hvart enda ett af hans här utställda arbeten är värdt benämningen mästerverk. Främst fästes uppmärksamheten vid hans »Kristus och Magdalena», en bild i den af v. Uhde införda och starkt omtvistade riktningen, men fullt själfständigt behandlad och präglad af å ena sidan gripande känsla, å den andra sublim höghet. Ännu högre som konstverk måste man dock sätta den innerligt gripande »Sorg», äfvensom den utmärkt väl skildrade scenen »På kyrkbacken» med de pratande bondkvinnorna. För öfrigt må märkas ett fint porträtt af fru S,

José Villegas: Grupp ur taflan Dogaressa Foscari.
Inköpt af Svenska staten.

samt en intressant studie till konstnärens tafla öfver kröningsceremonien i Moskva.

Nämna vi så slutligen *Ville Wallgrens* nätta sandstensrelief »Drömmeri», äro vi färdiga med denna sal och öfvergå till den nästa.

Här finna vi återigen våra kära finnar, associerade med ryssarne, ett sällskap, som de ingalunda ha här någon anledning att skämmas öfver. Af *Edelfelt* märka vi här två präktiga porträtt: af prof. Estlander och af friherrinnan v. B. *V. Westerholms* »Gråväder» är en förträfflig bit, och *Munsterhjelms* »Oktoberafton» samt »Finsk skogstjärn» vittna högst fördelaktigt om fin naturuppfattning och framstående konstnärstalang. *A. von Becker* representeras bl. a. af en nätt genre, »Litet åt katten», och *F. Ahlstedt* af två hvar för sig förtjänstfulla porträtt af ärkebiskop Renvall och generaldirektör Saltzman. *Berndt Lindholm*, nu bosatt i Göteborg, är förut känd af den svenska publiken som en förträfflig marinmålare, och man återser städse med nöje alstren af hans skickliga pensel Bland hans här utställda taflor äro »Klippa i Kattegat» och »Hafsvy» tvifvelsutan de mest anmärkningsvärda. En ytterst fin bit är »Frisk bris» af *Valdemar Toppelius. Albert Gebhardt* hedrar sig med en fin och känslig liten bild, kallad »Värnlös». *Axel Gallén* har slagit sig på att illustrera den finska mytologien, och nekas kan ej att åtminstone hans stora tafla »Ilmarinen smider Sampo» är målad med våldsam kraft och oförneklig talang.

I salens midt utställer *V. Vallgren* en i många afseenden anmärkningsvärd samling af smärre konstföremål i brons, skulpturer och s. k. objet d'art, bland hvilka man upptäcker rätt många förträffliga saker.

Och så ha vi ryssarne. Den mest uppmärksammade af dessa är *Elie Repine*, en verkligt framstående konstnär. Han representeras här af tre taflor, af hvilka hvar och en är i sitt slag förträfflig. »Rekrytens afsked» är en med rörande sympati skildrad folklifsbild. Den stora »Båtdragare på Volga» är en mästerlig skildring af det tunga, sträfsamma arbetet; särskildt lönar det mödan att studera de olika, fint återgifna uttrycken i de stackars båtdragarnes anleten. Men den tafla,

som mest slår an, är dock den öfverdådigt härliga »Saporogiska kosacker, skrifvande ett groft svar å en skrifvelse från sultanen». Denna målning samlar städse en intresserad och beundrande skara. Man kan också knappast tänka sig något makalösare, än denna scen, full af mustig, smittande munterhet, framställd med drastisk kraft och öfverlägset konstnärsskap. Det är, med få ord sagdt, en af dessa taflor, som kvarlämna oförgätliga intryck.

Vladimir Makowsky är äfven en framstående konstnär, hvars bilder ur ryska folklifvet med rätta väcka mycket intresse. Särskildt fästa vi oss vid »Khororood» (en rysk dans), »Volga» samt »En visit». *J. Schichkine* är representerad af ett öfverdådigt väl måladt landskap. *W. Souriekows* »Kosackstudie» är äfven ett talangfullt arbete, likaså *N. A. Kassathines* »Kolhackerskor». Slutligen ha vi att nämna en i hög grad anmärkningsvärd skiss till en väggmålning, utförd för Vladimirskyrkan i Kiew af *V. Wasnetzow* och föreställande »de dödas uppståndelse på den yttersta dagen».

I den sal, vi nu beträda, ha tyskarne inrättat sig. Här finns nog ett och annat af förtjänst och intresse, men i sin helhet är denna afdelning ovanligt torftig, säkerligen beroende på konkurrensen med den samtidigt pågående konstutställningen i Berlin. *O. Achenbach* visar två rätt tilltalande italienska bilder och *E. v. Gebhardt* ett ganska bra porträtt och en rätt förtjänstfull större tafla, »Korsfästelsen». *Anton Werners* stora tafla »Tyske käjsaren lyckönskar Moltke på hans 90-åriga födelsedag» är en paradmålning, som lämnar åskådaren tämligen oberörd, så framt han icke är särskildt förtjust i korrekta och guldglänsande uniformer. *F. C. v. Uhdes* »På väg till grafven» visar denne konstnärs både fel och förtjänster i klart ljus. *Max Koners* porträtt af käjsar Wilhelm II är mycket likt, men något stelt. Vida bättre äro *F. v. Lenbachs* porträtt, men så är denne konstnär också en af samtidens främste mästare på detta område. Främst märkes det förträffliga Bismarcksporträttet, men äfven porträttet af v. Helmholtz och själfporträttet höra afgjordt till det allra bästa, som presteras i den vägen inom Konsthallens väggar. »Afton vid dammen» af *Julius Bergmann* är en verkligt tilltalande bild. *Max Lieber-*

mann, hvars porträtt af Gerhard Hauptmann vi redan omnämnt, presenterar, förutom ett duktigt måladt porträtt af en hamburgsk rådsherre, en särdeles anmärkningsvärd tafla, »Kvinnan med geten». *G. Schoenlebers* »Riviera di levante» företer ett högst tilltalande landskap. Förträffligt målade landskap utställas äfven af *Hans Thoma*. En ytterst delikat bit är »Tjufskytten» af *W. Leibl*.

Vi träffa äfven i denna sal några representanter för Schweiz och Österrike-Ungern. Af de förra förtjänar endast nämnas »Heracles helgedom» af gamle *Arnold Böcklin*, ehuru taflan icke kan sägas vara i något hänseende representativ för denne högt ansedde konstnär, som skapat så många fullödiga mästerverk. Ungraren *Gyula Benczur* har ett ganska framstående porträtt af grefve Geza Szapáry och wienaren *Ludvig Passini* representeras af en rätt förtjänstfull tafla, »A la confession».

Belgare och holländare träffa vi i följande sal. *F. Courtens* väcker uppmärksamhet med ett par landskapstaflor och *P. J. Dierkx* med en ganska tilltalande genre, »Farmors lektion». *Emile Wauters* är representerad af ett par porträtt, af hvilka det af lille m:r Somzée till häst verkar synnerligen anslående. »Brefvet» af *A. Stevens* förtjänar äfven nämnas. Bland *C. Meuniers* skulpturarbeten fästa vi oss företrädesvis vid den kraftiga bronsbysten »Hamnarbetare».

Holländarne äro summa tre. *W. Martens* visar oss bl. a. en liten förträfflig bit, »I kållandet». *H. W. Mesdag* är representerad af tre präktiga kustbilder, »Från Nordsjön», »Afton vid holländska kusten» och »Scheveningen». *H. W. Jansens* »En mulen dag» och »Stiltje» äro äfven ganska respektabla arbeten.

Härifrån komma vi in i en sal, innehållande en ganska stor, rikhaltig och förtjänstfull utställning af konstföremål i metall, porslin, trä o. s. v. Först möter oss en ganska skickligt gjord grupp af trä, »Tidsgudens fånge», af den finske skulptören *Emil Wikström*. Fransmannen *Jean Baffier* representeras af några charmant utförda saker i ciseleradt tenn och hans landsman *Alexandre Charpentier* af en del förträffliga reliefer samt små, nätta grupper och figurer i brons och tenn. *Auguste Delaherche* utställer en samling vaser och fat af bränd lera,

hvilken länder sin upphofsman till all heder, och *Lucien Falice* ett par ytterst fina reliefarbeten i guld och silfver. *E. F. Leveille* presenterar en charmant kollektion etsade vaser och skålar.

Af svenskar äro att nämna *Chr. Erikssons* ganska fina småsaker, *Teodor Lundbergs* präktiga bronser, *Ellen Lundbergs* nätta och prydliga arbeten och *Agnes Frumeries* verkligt vackra vaser och fat. *Hjalmar Norrström* visar öfverdådiga prof på sin med rätta uppskattade talang, i form af utsökt fina etsade stålarbeten samt statyetter i brons. En ung svensk konstnär *A. H. Neujd* presenterar några vaser, som vittna om lyckliga anlag och en ganska långt hunnen skicklighet.

Vi ha nu att passera igenom ej mindre än fem salar, hvilkas väggar äro beklädda med byggnadsritningar. Man finner genast vid inträdet, att arkitekturen är den bland de sköna konsterna, som minst intresserar den stora allmänheten, troligen därför att denna allmänhet minst förstår den. Här är nämligen ovanligt folktomt och fridfullt, endast en och annan fackman eller särskildt af »den frusna musiken» intresserad vandrar omkring härinne, dit sorlet och trampet från tafvelsalarne endast otydligt hinner.

För den, som är intresserad af byggnadskonst, finnes här ett mycket rikhaltigt och värdefullt material till studier. Man finner jämväl af de svenska arkitekternas bidrag till utställningen, att denna konstart här i landet synes gå till mötes en blomstringsperiod, hvarefter man länge suckat. Vi ha ju äfven funnit tecken härtill i många af utställningens byggnader, och vi ha haft tillfälle framhålla, hurusom i det moderna Stockholm många glädjande och vältaliga bevis i samma riktning möta den uppmärksamme betraktaren. Man har, med få ord, börjat bygga smakfullt och konstnärligt, och med den skola af ovanligt dugande och grundligt bildade arkitekter, som vårt land numera äger, har man anledning hoppas, att de vackra ansatserna ej skola afstanna, utan bära frukt i många skapelser, förtjänta af samtidens erkännande och eftervärldens beundran.

Bland de utställda arkitekturritningarna tilldraga sig af lätt förklarliga skäl ritningarna och förslagen till nytt riksdagshus ett mera allmänt intresse. Det finnes väl numera få, som

icke, vare sig öppet eller i sitt stilla sinne, erkänna, att denna byggnadsfrågas lösning blef den sämsta tänkbara ur alla synpunkter. Gjordt är emellertid gjordt, de som makten äga ha slagit döförat till för alla föreställningar, alla varningar, och då ingenting vidare är att göra vid den saken, kan man endast hoppas och önska, att resultatet må i konstnärligt hänseende bli det bästa möjliga. I detta afseende lofvar ju *Aron Johanssons* antagna förslag åtskilligt af ganska glädjande art, framför allt beträffande det blifvande riksdagshusets fasad, som helt visst kommer att bli af ganska monumental verkan. Men vi undra, om icke de främlingar, företrädesvis från Danmark, som redan i sommar med en viss försmädlighet konstaterat »tyskeri» i vår nyare arkitektur, skola få en vida fullgiltigare anledning till denna anmärkning, när de en gång i tidens fullbordan få se det palats, i hvilket svenska folkets representanter skola hålla sina rådslag. Till den slösande rikedom af detaljer, hvarmed fasaden är utsmyckad, ha tydligen vissa offentliga byggnader i Berlin fått lämna förebilderna; dock har arkitekten i detta fall knappast kunnat handla annorlunda än han gjort, så vida icke byggnaden skulle helt och hållet nedtryckts af slottets imponerande massa. Man letar emellertid förgäfves efter någon perspektivritning, som kan visa, huru de nya riksbyggnaderna en gång skola komma att taga sig ut i omgifningen. Sannolikt har man ansett klokast att icke låta verkligheten kasta en allt för mörk slagskugga framför sig; ty på goda skäl har man att frukta ett mycket nedslående resultat, ensamt redan af den omständigheten att holmen är absolut för liten för de kolossala och vidsträckta byggnaderna.

Som bekant uppgjordes, under det riksbyggnadsfrågan ännu befann sig i sitt brännande stadium, ett motförslag, afseende riksdagshusets förläggande till Riddarholmen samt bankhus på Helgeandsholmen, ett välment, men af vissa skäl föga lyckadt försök att förekomma det ödesdigra slutliga resultatet. Detta förslag, uppgjordt af arkitekterna *G. Ringström, G. Wickman* och *F. Boberg,* utställes äfven här i Konsthallen och har, utom sitt beståndande värde som historiskt dokument, åtskilliga förtjänster, som framtiden måhända skall bättre uppskatta, än vår tid gjort.

Bland öfriga arkitekturarbeten torde professor *I. G. Clasons* ritningar till grefve Hallwyls palats vara det mest anmärkningsvärda bidraget. Dessa ritningar äro alltigenom präglade af en utsökt konstnärlig smak och höra otvifvelaktigt till det allra yppersta, som den svenska byggnadskonsten har att uppvisa på senare tider.

En annan arkitekt med särdeles framstående begåfning är *Ludvig Peterson*. Nobel smak samt gedigenhet i förening med originella uppslag känneteckna hans arbeten, bland hvilka i främsta rummet märkes hans projekt till ett konstnärshus i Stockholm. *Fr. Lilljekvist* utställer förslagsritningar till restaurering af Gripsholms slott samt hufvudbyggnaden å fideikommisset Koberg och *Agi Lindegren* ett förslag till ombyggnad och dekorering af S:t Olai kyrka i Norrköping, jämte åtskilliga dekorationsmålningar till Upsala och Västerås' domkyrkor och Johannes kyrka i Stockholm. Som en framstående kyrkoarkitekt dokumenterar sig *G. Hermansson* med sina förslag till kyrkor i Sundsvall och Helsingborg. Vidare förtjäna nämnas såsom utställare af vackra arbeten på samma område *E. V. Langlet*, *Martin Borgstedt* och *Folke Zettervall*.

Riksbyggnadsarkitekten *Aron Johansson* utställer, förutom fotografier af Stockholms stads sparbanks nya hus, en präktig skiss till nybyggnad af Danviks hospital. Ett i många hänseenden anmärkningsvärdt vackert byggnadsarbete — firman K. M. Lundbergs nya affärspalats i Stockholm — illustreras här genom planer och ritningar, som göra arkitekten *E. Josephson* all heder. *G. Lindgren* dokumenterar sig som en arkitekt med smak och idéer genom ritningarna till det nya magnifika huset n:r 8 Arsenalsgatan samt till grefve Clarence von Rosens nya »hästpalats» vid Strandvägen; denna senare byggnad är dock frukten af ett samarbete med *K. Salin*.

Nämna vi så en del interiörer från nya Operahuset af *A. Anderberg* samt prof. Clasons i förening med den begåfvade unge arkitekten *L. I. Wahlman*, skaparen af det originella grufhuset på utställningen, utarbetade restaureringsförslag af Hjularöds slott i Skåne, torde vi ha genomgått de anmärkningsvärdaste af de svenska bidragen till arkitekturafdelningen.

Norrmännen synas icke ligga synnerligen åt arkitekturen, att döma af de både kvantitativt och kvalitativt obetydliga bidrag, de lämnat till arkitekternas afdelning. Vårt broderland representeras nämligen af summa två utställare, *H. Sinding-Larsen* och *Trap-Meyer*, båda exponerande några ritningar till villabyggnader af trä.

Fylligare är Finland företrädt, ehuru icke just med något originellt eller nytt. Den finska arkitekturen synes ännu så godt som uteslutande röra inom de strängt begränsade akademiska formerna. Särskildt framträder detta i *Gustaf Nyströms* ritningar till Finlands ständerhus, finska statsarkivets byggnad och Föreningsbanken; dock måste man erkänna, att dessa ritningar i och för sig äro mycket förtjänstfulla. *Ed. Dippel* presenterar ett par ganska anmärkningsvärda ritningar till kyrkor i götisk stil. *Jac. Ahrenbergs* ritning till rysk kyrka i Kexholm är onekligen originell, men har det felet att man förgäfves söker efter någon tämpelkaraktär i denna byggnad.

Bland danskarne träffa vi på tre hvar för sig ganska representativa förslag till nytt rådhus i Köpenhamn, två utförda af *L. Clausen* och det tredje af *V. Koch.* Vidare förtjäna nämnas arbeten af *H. B. Storch, R. V. Koch, M. Borch, F. Koch* och *G. Svede* såsom rätt förtjänstfulla, ehuru icke af någon större betydenhet.

Från arkitekternas område komma vi ut i den öppna pelargången eller loggian, från hvilken man njuter en rätt vacker utsikt öfver utställningsfältet. Här äro uppställda några större skulpturverk af hufvudsakligen svenska konstnärer. *Teodor Lundberg* har sålunda ett par präktiga porträttbyster, den ena framställande ärkebiskop A. N. Sundberg, den andra arkitekten G. Wickman, båda utmärkande sig för väl träffad likhet. *Agnes Frumerie* (född Kjellberg) har all heder af sin variation på det gamla temat »Amor och Hymen». Hennes porträttbyst af August Strindberg är ett mycket godt och karaktärsfullt arbete. »Kyssen» heter en tilltalande grupp i gips af *O. V. Strandman*, förrådande löftesrika anlag hos sin unge upphofsman. *Carolina Benedicks-Bruce* visar ej oäfna ansatser i en porträttbyst af mr W. Blair-Bruce och en staty, kallad »Gäsparen», hvilken dock har det felet att illustrera en mindre

lämplig situation; ty konstens uppgift är väl minst af allt att narra folk att gäspa. *Gustaf Malmqvists* gipsgrupp »Guds dom» är ett ganska talangfullt arbete.

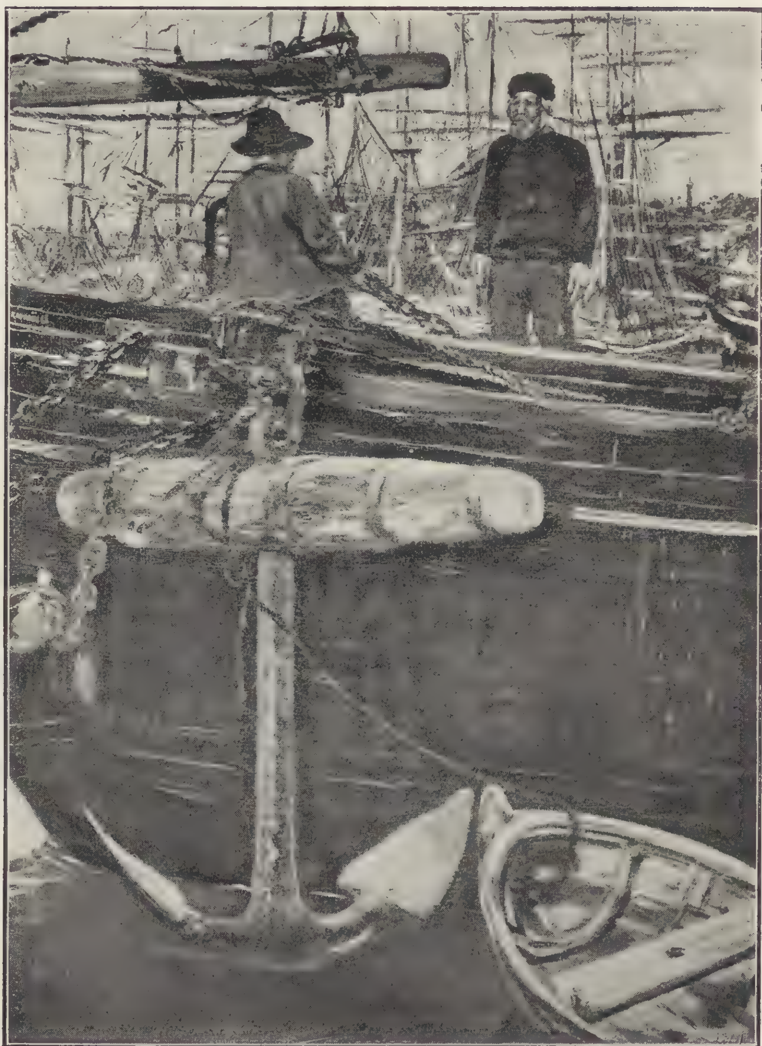
Slutligen ha vi att nämna finnen *Rob. Stigells* förträffliga grupp »De skeppsbrutna», i vårt tycke det bästa arbetet i denna lilla friluftsutställning.

Konsthallens pelargång.

Från loggian komma vi in i den till höger om hufvudingången belägna salen n:r 27, sista stationen på vår rundvandring i konstens gårdar. Här äro fransmännen herrar på täppan, och man behöfver endast kasta en flyktig blick kring väggarne för att finna att de kvalitativt taget äro självskrifna till första platsen inom den internationella afdelningen.

Den förste af de franska konstnärerna, som möter oss, är *J. F. Raffaëlli.* Hans »Kyrkan S:t Etienne du Mont i Paris» är ett i alla hänseenden förträffligt arbete, men ännu högre

Rafaëlli: Sjömän från norden.
Inköpt af Svenska staten.

ställa vi »Sjömän från Norden», en präktig duk, med kraftfull komposition och en fin grå ton af synnerligen tilltalande verkan. *Jean-Paul Laurens* utställer sex skisser till kartonger med motiv ur »Orleanska jungfruns» lif och historia, afsedda att utföras i gobelinväfnad och tillhöriga franska staten. Dessa skisser äro helt enkelt utmärkta i sitt slag, lysande vittnesbörd om en lysande talang.

Albert Besnard representeras af två förträffliga fruntimmersporträtt samt en färgstudie, »Moriska kvinnor vid fönstret», med rätt bizarra ljusreflexer. »Ensamhet» heter en liten, ganska förtjänstfull bit af *E. R. Menard. F. Flamengs* skiss till väggmålning i Sorbonne är likaledes ett förtjänstfullt arbete. *Pierre Puvis de Chavannes,* som fått den tvifvelaktiga äran af faderskapet till den bleksiktiga symbolismen inom konsten, företrädes af två målningar, »Den förlorade sonen» och »Intermezzo», båda bleka i färgen och präglade af en viss sjuklig sprödhet. Taflorna må vara hur konstnärliga som helst i öfrigt, men säkert är att man hvarken känner sig glad eller upplyft af detta bleksotsmanér. Af *A. G. Pointelins* landskapsbilder förete »Morgon i Jurabergen» och »Moidons högslätt» bevis om en synnerligen aktningsvärd talang.

A. P. Roll representeras af ett fint porträtt af författaren Alexandre Dumas d. y. samt af en större duk, »Lifsglädje», båda dessa arbeten tydande på en mognad och snillrik mästare. »På väg från Operabalen» heter en rätt anmärkningsvärd tafla af *Henri Gervex*. *Carolus Duran* presenterar två hvar i sin stad utmärkta konstverk, »Poet vid mandolinen» och »Uppvaknandet», kännetecknade ej blott af en beundransvärd säkerhet i teckningen, utan ock af denna friska, klara färg, som man återfinner hos så många af de franska mästarne och som verkar så tilltalande som motsats till den mörka, tunga ton, man eljes så ofta får se på moderna taflor. Ett högst förträffligt barnporträtt utställes af *Dagnan-Bouveret.*

Edouard Detaille, den berömde bataljmålaren, är representerad af en liten tafla, föreställande en fransk trumpetare från århundradets början, mycket förtjänstfullt utförd, men knappast gifvande något begrepp om den utmärkte konstnä-

rens glänsande förmåga på sitt område. Då är *Léon Bonnat* långt bättre representerad. Hans porträtt af Alexandre Dumas d. y. och konstnärens moder äro helt enkelt det bästa, som presteras inom den franska afdelningen och öfver hufvud taget inom hela konstutställningen. Det är konstverk, som ingen går likgiltig förbi och som man bevarar i troget minne.

Och slutligen ha vi *W. A. Bouguereau*, en af samtidens förnämsta kolorister, hvilken egenskap han också på ett glänsande sätt dokumenterar i »Pärlan», en färgsymfoni af betagande verkan.

Det återstår oss nu endast att taga i betraktande de i denna sal utställda skulpturalstren. *Jean Dampt* representeras af en mycket näpen barnstudie samt en mycket lyckad porträttbyst i färgad gips. *Auguste Rodins* marmorskulptur »Adonis' död och förvandling till blomma» är i mer än en mening ett förtjusande konstverk och samma konstnärs bronsbyst af Dalou är ett i sin genre icke mindre fullödigt arbete.

I midten af salen är uppställd en större vitrin, uti hvilken *Emile Gallé* exponerar en mängd konstföremål, s. k. objet d'art, af beundransvärd finhet och fullkomligt rättfärdigande det stora rykte, denne konstnär uppnått på detta område.

Härmed ha vi fullbordat vår vandring genom Konsthallen. Måhända ha vi råkat förbigå ett eller annat, som kunnat ha kraf på vår uppmärksamhet, men i så fall ha vi alltid den ursäkten att tillgripa, att man bland ett par tusen taflor och skulpturer lätt kan komma att förbise någon, som man under andra förhållanden skulle fästa sig vid. Konstutställningen har nämligen, hvad rikhaltigheten beträffar, icke lämnat våra förväntningar ouppfyllda, snarare tvärtom. Beträffande åter kvaliteten torde man vara berättigad säga, att förväntningarna icke fullt motsvarats. Man torde nämligen såsom ett generelt omdöme kunna påstå, att jämförelsevis få af de utställda konstverken höja sig öfver det aktningsvärdas nivå.

Härmed vilja vi ej ha sagdt, att icke konstutställningen varit både intressant och lärorik såväl för konstnärerna som allmänheten. Med en liflig önskan att de väckelser, som gifvits och mottagits inom de hvita murarne, måtte bära goda och

rika frukter, taga vi farväl af Konsthallen, i förbigående blottande vårt hufvud för Karl X Gustafs kraftfulla bildstod där utanför, en hyllning såväl åt eröfrarens minne som åt den konstnär, som gaf detta minne bildens ädla form.

XXI.

Teater- och Musikutställningen samt Nöjen och Lustbarheter.

Panem et circenses — bröd och skådespel — utgjorde i gamla Rom, och med all säkerhet ännu tidigare, den lifvets nödtorft, som folket ansåg sig ha rättighet att fordra af sina härskare, vare sig dessa buro den republikanska togan eller den käjserliga purpurmanteln. Och som det var i gamla Rom, så är det väsentligen ännu i dag. Föda och kläder för stofthyddan och nöjen för själen är i hufvudsak hvad den stora allmänheten ännu kräfver af de styrande, hvilka fortfarande bli älskade och hatade i samma mån de kunna eller vilja tillfredsställa dessa kraf eller icke. Skillnaden är blott att våra dagars lif är mera kompliceradt, hvarför också krafven iklädt sig andra former, ehuru de i grunden gälla det samma.

Anspråken på tillfredsställandet af detta urgamla dubbelbehof — föda för kropp och själ — framträda i synnerhet vid dessa nationella eller internationella högtider, som under namnet utställningar fått ersätta forntidens folkfester. Anspråken på nöjen å utställningarna ha till och med vuxit till den grad, att, om icke en reaktion däremot inträder, det är fara värdt att utställningarna snart skola helt och hållet förlora sin ursprungliga karaktär och nedsjunka till en mer eller mindre tom förevändning för ett mer eller mindre ovärdigt marknadsgyckel.

Det är oss en glädje att konstatera det Stockholmsutställningen lyckats bevara ett visst lagom i detta hänseende, i det att å ena sidan de nöjen, som erbjudits, varit tillräckliga för att i det stora hela tillfredsställa behofvet af sådana och hindra att utställningen fick någon iögonfallande prägel af tråkighet, och å andra sidan antalet och arten af de tillgängliga förströelserna hållits inom en sådan marginal, att de hvarken absorberat allmänhetens intresse för utställningens allvarligare sidor, ej heller kunnat ge anledning till några klagomål ur moralisk synpunkt. Detta är så mycket mer glädjande som man haft färska — och varnande — exempel på motsatsen från annat håll.

I hvad mån man på utställningen sörjt för brödet, d. v. s. den lekamliga nödtorften, skola vi i ett kommande kapitel afhandla. I detta vilja vi se till, huru det varit beställdt med *circenses* — skådespelen.

Såsom en värdig beredelse till vårt inträde i nöjenas värld våga vi anmoda den ärade läsaren att i vårt sällskap göra en påhälsning i teater och musikutställningen, som ju på så sätt har sammanhang med dagens nöjen, att den kallar till lif en del — den bästa delen — af det förflutnas nöjen och visar oss, hvad våra förfäder hade af dylikt att förljufva och förädla tillvaron med.

Den paviljong, i hvilken teater- och musikutställningen är inrymd, är belägen å den vackra kulle, som från Byströms villa sänker sig ned mot stora vägen och Industrihallen och bortom hvilken Hasselbacken öppnar sina gästvänliga portar. Paviljongens yttre företer knappast något särskildt anmärkningsvärdt, men den är ändamålsenlig och ter sig ganska täck och inbjudande med sina många hörn och sin lilla, af en gyllene lyra krönta kupol. Läget är så till vida afundsvärdt som omgifningarna äro vackrare, lummigare och fridfullare här än på någon annan punkt af utställningsområdet, men så till vida mindre fördelaktigt som paviljongen är belägen ett godt stycke från stråkvägen och till och med litet undangömd, hvilket naturligtvis ej kan undgå att inverka på besöken. Detta är skada, ty utställningen är verkligen i många hänseenden mycket intressant och ett besök där väl värdt den lilla entréafgift, som

i hvardagslag upptages för att ersätta de därpå nedlagda kostnaderna.

Det bör nämligen också sägas, att teater- och musikutställningen är ett enskildt företag, åstadkommet på initiativ af och genom offervillighet hos enskilda personer, hvilka antingen äro utöfvare af de konstarter, utställningen berör, eller eljes intresserade för desamma. Första uppslaget gaf f. d. teaterdirektören Ludvig Josephson, och det var skådespelaren Emil

Teater: och musikutställningen.

Hillberg, på hvilkens initiativ ett möte hölls med för saken intresserade, hvilket resulterade i att en komité tillsattes för att taga saken om hand. Denna komité har bestått af t. f. chefen för k. operan kammarherre A. Burén, Dramatiska teaterns direktör Gustaf Fredrikson, brukspatronen Knut Michelson, intendenten Harald Molander och premieraktören Ossian Hamrin.

Bestyret med utställningens ordnande anförtroddes åt hr *Harald Molander,* och i skickligare och mera sakkunniga händer kunde näppeligen detta uppdrag lagts. Hr Molander

är ej blott specielt rutinerad rörande allt hvad teater heter, han besitter också en mindre vanlig fond af gedigna kunskaper rörande teaterns historia samt en allmänt känd och erkänd arrangeringsförmåga. Teaterutställningen blef också för hans vidkommande en glänsande succès, och ehuru en och annan röst höjd sig till en mild protest mot att åtskilliga minnesföremål af skäligen obetydligt värde för teaterhistorien kommit med i denna utställning, skulle hr Molander, om han velat, kunna invända, att sådana småsaker ofta ha just ett stort affektionsvärde för den stora allmänheten och att han känner sina pappenheimare.

I sammanhang härmed skola vi begagna tillfället att påpeka ett par andra sidor af hr Molanders verksamhet i och för Stockholmsutställningen. Det var nämligen han, som väckte och iscensatte tanken på de folktåg, som förde tusentals gäster till utställningen från skilda orter i Sverige och till och med från broderlandet på andra sidan Kölen. Visserligen ha dessa folktåg näppeligen varit någon affär för utställningen, då besöken vanligen inskränktes till några timmar och inträdesafgifterna voro särskildt nedsatta för dessa gäster, men man får icke förbise, att tack vare detta arrangement sattes en mängd personer i förhållandevis små villkor i tillfälle att bese utställningen och dess sevärdheter, att lära och inhämta något, om också endast så att säga i förbigående. Hr Molanders förtjänst om förverkligandet af denna vackra och i bästa mening fosterländska tanke blir så mycket större, då man besinnar det arbete, han för denna sak åtog sig och villigt bar. Vidare är att nämna, det hr M. haft hufvudbestyret med utställningens annonsering och affischering under sommaren, program och dylikt.

Harald Molander.

Efter denna lilla inledning torde vi kunna anse oss vara mogna att inträda i sånggudinnornas minnestämpel.

Teaterpaviljongens inre gör ett luftigt, gladt och på samma gång elegant intryck. Dekoreringen är till öfvervägande del hållen i hvitt och guld. Rundt om kupolen, som höjer sig öfver salens midt, läser man namnen på en mängd svenska teaterförfattare ända från reformationens tid till våra dagar samt på märkligare musikaliska och dramatiska konstnärer. Inunder dessa namn, som redan bilda konturerna till en svensk teaterhistoria, löper en fris, i hvilken de från Operakafeet i det nedrifna operahuset bekanta målningarna af scener ur på Gustaf III:s teater gifna operor med nöje igenkännas. På sidorna om kupolpartiet äro anordnade smärre kabinett, försedda med rikligt ofvanljus. Interiören gör i sin helhet ett särdeles trefligt intryck.

Självfva utställningen som sådan är uteslutande af historisk art, ett slags minnesmuseum, i hvilket det närvarande intager endast en obetydlig del. Lejonparten af de utställda föremålen anknyter sig till den svenska skådebanans stolta och rika minnen från Tredje Gustafs dagar intill senare tid.

Redan vid inträdet fängslas man af ett minne från »Tjusarkungens» dagar, nämligen den i salens bakgrund uppställda rekonstruktionen i förminskad skala af gamla operans scenöppning. På den lilla miniatyrscenen framställes slutscenen i operan »Gustaf Vasa», sådan denna ursprungligen gafs. Dekorationer och kostymer äro noga efterbildade de äkta, och de agerande personerna framställas genom små dockor. Scenen kan svängas rundt, så att en del af maskineriet blir synligt för åskådaren. Ej utan rörelse stannar man framför denna lilla vackra bild från »de fosterländska sånggudinnornas» tämpel, inom hvars rasade murar så många stora och lysande minnen dvaldes.

Till vänster i salen finna vi en grupp, som äfven leder tanken tillbaka till Gustaf III:s för den andliga odlingen i vårt land så betydelsefulla tidehvarf. Gruppen framställer »Tjusarkonungen» själf och hans gunstling Gustaf Mauritz Armfelt, den senare, en af operans första direktörer, öfverlämnande till konungen en handling rörande operan. Figurerna kunde vara

mera lyckade; det som förlänar denna grupp dess största intresse är omgifningen. Rumsinteriören är nämligen en trogen kopia af konungens kabinett i gamla operahuset, numera flyttadt till teatervåningen å Gripsholm — samma kabinett, dit konungen fördes, sedan han på operamaskeraden träffats af den mördande kulan från Anckarströms pistol den 16 mars 1792.

Vid utställningens första öppnande funnos, förutom »Tjusarkungen» och hans gunstling, åtskilliga andra figurer i kostym utställda, exempelvis af Lars Hjorsberg, Jenny Lind, Emelie Högqvist ända till Anders Willman och Elise Hwasser, men de försvunno inom kort, sedan kritiken funnit allt för mycket att anmärka på dem.

Emellertid finnes här tillräckligt studiemateriel ändå för den, som vill i bild framtrolla för sig minnena från den svenska scenens storhetstid. Utställningen inrymmer nämligen en lika värdefull som rikhaltig samling porträtt af personer, hvilkas namn äro förenade med vår teaterhistoria. Vi finna sålunda på hedersplatsen Gustaf III:s af Pasch målade porträtt, vidare bilder af Armfelt, Adlerbeth, Bellman m. fl., porträtt af samtliga k. operans direktörer från den förste, Ehrensvärd, till kammarherre Burén, samt af de flesta af de k. teatrarnes konstnärer, af Hjortsberg, Emilie Högqvist, Stjernström, Dahlqvist, Almlöf, Elise Hwasser med flere konstnärer från gångna tider samt så godt som alla nyare tidens mera framstående artister, förevigade dels i olja eller teckning, dels i fotografi. Åtskilliga af dessa sceniska konstnärer representeras af flere porträtt, framställande dem i olika roller eller vid olika åldrar. Ett visst kuriositetsintresse knyter sig vid en porträttgrupp af Dramatiska teaterns uppsättning af »Sköna Helena», hvilken något själfsvåldiga, men sprittande glädtiga operett spelades på den kungliga scenen just vid tiden för förra Stockholmsutställningen, ett experiment, som fick rätt ledsamma följder för institutionen.

Af teaterhistoriskt intresse äro äfven de skisser och utkast till scenerier och dekorationer, som i talrik mängd utställas, och bland hvilka man särskildt fäster sig vid de storslagna kompositionerna af den genialiske Desprèz. Vidare finna vi gamla kostymmålningar af Hilleström, bilder från karusellen på

Drottningholm af Martin samt en skiss från 1792 af dramatiska teaterns salong i de la Gardieska palatset, hvilket, beläget å n. v. Karl XII:s torg, totalt nedbrann år 1825.

I kabinettet på högra sidan, från ingången räknadt, finner man en rikhaltig samling porträtt af tonkonstens idkare, i hvilken ett porträtt af vår n. v. konung från den tid han, ännu hertig af Östergötland, var Musikaliska akademiens præses, intager hedersplatsen. Bland de öfriga porträtten lägger man i främsta rummet märke till flere porträtt af Jenny Lind samt Cabanels porträtt af Kristina Nilsson. Åtskilliga minnen af dessa sångerskor, som på ryktets vingar burit det svenska namnet jorden rundt, ha äfven sin plats här. Man ser t. ex. en affisch från den då 10-åriga Jenny Linds första debut i »Edvinski och Floreska eller Polska grufvan» samt den hvita klädning, hon bar vid detta tillfälle (29 nov. 1830). Vidare ett 1835 dateradt kvitto af henne på 2 riksdaler banko »som handpenning» samt ett program från en af hennes första konsertresor, då biljetten kostade 1 riksdaler och fick lösas i hennes logis: Det var annat, än då ett tiotal år senare en biljett till hennes konserter ej gick för mindre än 50—100 gånger detta belopp. Ett annat intressant minne är Kristina Nilssons fiol, den hon trakterade på marknaderna i Småland, innan hon vardt »upptäckt».

På tal om minnesföremål förekommer i denna utställning en mycket talrik samling sådana, som tillhört och burits af framstående artister, och af hvilka vi i detta sammanhang vilja uppräkna några. Vi få se det silfverharnesk, som Emelie Högqvist bar i Orleanska jungfrun, en sko, som tillhört den berömda dansösen Marie Taglioni, hvilken för snart 60 år sedan gjorde stockholmarne hufvudyra af förtjusning, Konjanders gula väst och den ädle röfvaren Fra Diavolos plymacherade hatt, hvilken burits af alla, som på vår opera utfört detta parti ända ifrån Sällströms dagar. Till minnesföremålen kan också räknas en del maskeringsattiralj från äldre och nyare tid, som tillhört och begagnats af olika artister.

Utställningens skicklige anordnare har jämväl hopbragt en rikhaltig samling teaterhistoriska dokument af stort intresse. Sålunda finna vi en hel del af vår äldre teaterlitteratur, teater-

reglementen, ansökningar och andra handlingar från den svenska skådebanans första tider, en mängd äldre och nyare teaterstycken i manuskript samt originalpartitur, vidare teateralmanackor, kontrakt, affischer från märkligare föreställningar, ej att förglömma en myckenhet autografer och bref, däribland ett, dateradt den 1 mars 1823, från Beethoven, hvari denne ödmjukligen tackar Musikaliska akademien för det denna genom hans inval värdigats uppmärksamma hans anspråkslösa talang.

Den teaterhistoriska utställningen kompletteras ytterligare af en mängd kostymer, vapen och s. k. rekvisita. Vi få se t. ex. »Profetens» krona, guldpokaler och gyllne skrin, afgudabilderna ur Aida, »Lohengrins» dufva m. m. d. Bland teaterharnesken fästa vi oss vid ett jättelikt sådant, afsedt att omsluta »Lunkans» väldiga figur. Till och med teatersedlar, d. v. s. de på scenen brukliga valutorna, finna vi af olika slag och utseende.

Musikaliska akademien utställer i en särskild monter en samling belöningsjetoner m. m. I ett af hörnkabinetten till höger utställas några ganska intressanta serier porträtter af medlemmar af olika musiksällskap och sångföreningar i vårt land.

Vi skulle nu kunna gå, om vi ej med flit gömt något af det bästa och intressantaste till sist. I det lilla kabinettet till vänster om ingången träffa vi nämligen på en mycket märkvärdig och i flere fall unik samling af gamla musikinstrument, tillhörig grosshandlaren *C. Claudius* i Malmö och af honom välvilligt utlånad till utställningen. Denna samling erbjuder mycket intressant och lärorikt såsom musikhistoriskt material, ej allenast för musikidkaren utan ock för den stora allmänheten.

Vi betrakta först några egendomliga klaverinstrument, i hvilka man har svårt att känna igen urbilderna till våra dagars fulländade pianon. Man torde väl kunna säga att det är minst lika stor skillnad mellan en modern konsertflygel och det där lilla klavikordet från 1743 som mellan en människa och en apa, och dock är i förra fallet härstamningen ställd utom och öfver alla tvifvel. Dessa klavikord, hvilkas tangenter, i hufvudsak

lika de nu brukliga, hade ett stift, som anslog strängen, äro nämligen den äldsta formen af klaverinstrument. Här utställes jämväl ett »hackbräde» från medeltiden, ett instrument, som spelades på det sättet, att strängarne anslogos med två pinnar. Samma system ligger till grund för spinetten, med den skillnad, att strängarna här sättas i rörelse af fjäderpennor fästade på tangenter. Klavecinen hade ungefär samma inrättning. I samlingen förekommer en spinett från 1600-talet samt tre klaveciner från 16- och 1700-talen. Såsom en öfvergång till våra dagars fullkomnade instrument utställes ett af Kraft i Stockholm år 1800 förfärdigadt taffelpiano med ganska goda egenskaper. Då man ser dessa äldre tiders anspråkslösa instrument, jämför dem med våra dagars och tänker på hvilka ännu oöfverträffade musikaliska mästerverk, som komponerades den tiden, kan man ej undgå att anställa en stilla reflexion öfver — förr och nu. Förr: dåliga instrument, utmärkta kompositörer — nu: utmärkta instrument, men missväxt på utmärkta kompositörer.

Bland stråkinstrumenter förekomma många för våra ögon högst besynnerliga tonverktyg. Det egendomligaste af dessa är väl den s. k. nunnefiolen, en åbäkig tingest, längre än en kontrabas och med blott en enda tjock sträng. Då man spelar på denna sträng, sättes det rörliga stallet i vibration och åstadkommer en smattrande trumpetton. Instrumentet lär under medeltiden begagnats i stället för trumpet i nunneklostren, hvilkas invånarinnor väl icke ville vanställa sina kyssverktyg med trakterandet af blåsinstrument. Däraf har det fått sitt namn. Det kallas också sjötrumpet, emedan det äfven lär begagnats på sjön till samma ändamål som våra dagars — mistlurar. Det här förekommande instrumentet förskrifver sig från 1500-talet.

Förutom åtskilliga både gamla och dyrbara violiner och violonceller märka vi ett ganska egendomligt, numera försvunnet instrument, en liten miniatyrviolin, kallad »dansmästarefiol», emedan danslärarne i gamla dagar begagnade dessa instrument vid sina lektioner, bärande dem med sig i sina rymliga rockfickor från ställe till ställe. Samlingen innehåller flere sådana små instrument. För öfrigt finner man ett exemplar af den

Interiör af teater: och musikutställningen med gamla operans scenöppning i miniatyr.

gamla liran, likaså af nyckelharpan, två instrument, som i forna tider begagnades rätt mycket på landsbygden, men nu äro totalt undanträngda af det plebejiska handklaveret. Ett gammalt s. k. psalmodikon utställes äfven bredvid en af ofvannämnde Kraft förfärdigad spikharpa, ett egendomligt instrument, hvarest tonen åstadkommes genom strykning af järn- och mässingsstift. Slutligen bör nämnas ett arabiskt stråkinstrument af högst kuriöst utseende.

Bland öfriga instrument äro lutorna de anmärkningsvärdaste. Detta instrument, som i forna dagar spelade en så stor och romantisk roll, har numera kommit så godt som helt och hållet ur bruk, oförtjänt nog, ty som ackompanjemang är det obestridligen öfverlägset guitarren. Måhända skall genom Bellmanssångaren Sven Scholander lutan ännu en gång komma till heders såsom ett lika fint som verkningsfullt beledsagande instrument till romanser och visor. I Claudius' samling förekommer en hel del dylika instrument, de äldsta från 1500-talet, af italienskt ursprung och i sitt slag enastående. Dessa ha endast 5 strängar, under det att strängarnes antal varierar mellan 6 och 15 på instrumenten af yngre datum. Några af dessa senare äro försedda med en särskild hals för bisträngarne.

Cittror och guitarrer förekomma äfven ganska talrikt. Af det senare instrumentet förekommer ett exemplar, som räknar sina anor ända från 1500-talet. Bland cittrorna observerar man särskildt en präktigt utstyrd sådan af engelskt ursprung och som lär ha tillhört en dansk prinsessa. Denna cittra är jämväl försedd med tangenter. Till cittrorna får väl också hänföras ett fornnordiskt instrument, kalladt langeleik, som fordom förekommit i Norge och på Island, utgörande ett mellanting mellan psalmodikon och cittra.

Bland blåsinstrumenten märka vi en häroldstrumpet, förskrifvande sig från medeltiden. Åtskilliga af blåsinstrumenten förete besynnerliga, nu mer ej brukliga former, så t. ex. ett med läder öfverklädt träinstrument, formadt som en orm, hvaraf det erhållit namnet serpent. Tonen frambringas genom ett hornmunstycke och modifieras genom hål på sidorna. Vidare kan nämnas en kopia af en fornnordisk lur.

Vi ha nu sett allt, eller åtminstone det väsentligaste i teater- och musikutställningen, hvarför vi kunna aflägsna oss med någorlunda fredadt samvete och verkligt tacksamma mot denna intresseväckande utställnings upphofsmän och i främsta rummet dess nitiske och skicklige anordnare.

Hvart skola vi nu styra kosan? »Nöjen och lustbarheter» ha vi satt på vårt program, men med hvad skola vi börja? Litet ha vi ju redan hunnit med — vi ha gästat minareternas luftiga höjd och njutit af den oförlikneligt sköna utsikten, vi ha glidit genom Sagogrottans trollska värld och känt oss nästan som barn på nytt, vi ha till och med skådat de lefvande fotografier, som »Camera obscura» bjuder på — — ah, där fingo vi ju genast en uppslagsända, låtom oss skynda att gripa den!

Lefvande fotografier — det för ju så osökt som möjligt tanken till *Kinematografen,* detta nutidens underverk, som firman Numa Peterson förevisar i »Gamla Stockholm». Låtom oss begifva oss dit och på samma gång infria ett vid vårt senaste besök i den gamla staden gifvet löfte.

Kinematrogaf-förevisningen är inrymd i en af ytterlängorna utåt Rosendalsvägen, och lokalen har således förmånen af dubbel ingång, både från vägen och inifrån »Gamla Stockholm». Vi komma just lagom. Den unga damen, som spelar ängelns roll vid porten (utan barthuggande svärd), upplyser oss om, att det börjar strax, vi erlägga vår 50-öring och stiga in genom det knäppande vändkorset.

Vi komma in i ett ej särdeles stort rum, möbleradt med ett antal fasta bänkar, afdelade genom ett räck, som skiljer publiken från »Gamla Stockholm» och publiken från vägen. För öfrigt se vi ingenting annat än en hvit skärm bredvid ingången och på motsatta väggen ett slags skåp, på hvars framsida synes ett litet hål, tydligen förvaringsstället för apparaten. Vi slå oss ned, komma efter en stund underfund med att »strax» kan betyda både fem och tio minuter, knacka fördenskull då och då med diskret otålighet i golfvet och fördrifva tiden med att betrakta konungens flagginramade porträtt på ena sidoväggen.

Man har »ringt samman» redan för en god stund sedan, men vändkorset knäpper oupphörligt; man är synbarligen angelägen om att så många som möjligt skola få vara med och njuta af skådespelet. Ändtligen tycks man ha öfvertygat sig om att ingen återstår att locka in hvarken på ena eller andra sidan, ett förhänge drages för öppningen och plötsligt blir det kolmörkt i rummet.

Vi vända våra blickar mot den hvita skärmen, på hvilken vi i detsamma upptäcka något som rör sig. Vi se telegrafstolpar, hus, klippor, träd, människor dansa öfver skärmen med rasande fart under det landskapet bakom oupphörligt skiftar utseende. Vi äro med om en järnvägsfärd på Saltsjöbadens järnväg — bilderna vi skåda äro uppfångade från det framilande bantåget. Pang! det är slut — skärmen blir åter mörk, och de elektriska lamporna tändas åter.

Nästa nummer är en rysk nationaldans. Vi se en varietétribun, på hvilken ett antal figurer i nationalkostymer lifligt figurera och svänga sig i takt efter en svag musik, som dock icke åstadkommes af de nedanför estraden sittande musikanterna, hvilka för öfrigt mycket ordentligt spela sina instrument, utan från en under skärmen dold fonograf. Rätt som det är ser man de öfriga dansande stiga åt sidan för solodansören, som börjar utföra en serie af väldiga språng upp och ned, under det att anföraren i orkestern med taktpinnen sätter ökad fart i musiken, till dess med ens hela föreställningen afbrytes.

Det var ju ett ganska effektfullt nummer.

Sedan få vi se en vy från Allmänna gränd vid Maskinhallen. Folk kommer och går, solstrålarne glittra i vattnet, ångslupar glida af och an — pass på, nu kommer färjan och lägger till, polett-Kalle hoppar i land först, sedan komma passagerarne i kompakt flock, somliga brådskande, otåliga, knuffande, andra lugna och likgiltiga eller ängsligt och försiktigt sättande foten i land — och så slocknar äfven den bilden.

Fjärde bilden visar oss en scen från utställningens högtidliga öppnande — de kungligas ankomst. Vi se kammarherrar och lakejer ila förbi, vi se konungen, drottningen, kronprinsarne, prinsessor och prinsar, — hattar flyga af till hälsning, under det de med raska steg promenera öfver den lilla skär-

men, efterföljda af en svärm kavaljerer, och så är den sagan all.

Slutnumret utgör en badscen. Man ser »simmagistrarne» och »kandidaterna» komma fram på den lilla tornaltanen, taga sats och kasta sig hufvudstupa ned i det våta elementet, vattnet stänker kring dem i högan sky, den ene följer på den andre i rask följd, en efter en ser man åter komma upp till vattenytan, där de bilda flytande figurer. Så plånas äfven denna bild ut och det blir mörkt en liten stund. Just som man sitter och undrar, om elektriciteten strejkat, blir skärmen åter ljus och vi se samma bild som nyss, simmarne i bassängen, hvilka en efter en dyka under vattenytan. Och — hast du mir gesehen! — innan vi veta ordet af se vi en af dem göra en glänsande baklängessaltomortal upp ur vattnet på trampolinen i tornet samt försvinna i detta. Han följes af en andra, en tredje o. s. v. i rask följd; först ser man en kaskad höja sig ur vattnet och så kommer simmaren farande baklänges med fötterna före upp ur detta och beskrifvande en behagfull båge upp till trampolinen, alldeles som om han vore likt en Jona uppsprutad baklänges af en hvalfisk. Publiken kiknar af skratt, och det är ej underligt, ty denna mot allt förnuft och alla tyngdlagar stridande scen tar sig ogement lustig ut. Hela hemligheten består i att man repeterar den nyss förevisade badscenen i omvänd ordning, börjar med slutet och slutar med början. Sådana underliga »synvillor» stöta på trolleri, men äro i själfva verket den naturligaste sak i världen.

På detta sätt växla bilderna i brokig följd vid hvarje föreställning dag ut och dag in. Än får man bevittna ett snöbollskrig, än en ceremoniös scen från förmälningshögtidligheterna i Köpenhamn, än ett par småttingars fröjder och sorger eller en akrobats halsbrytande saltomortaler, än en gatubild från prins Carls och prinsessan Ingeborgs intåg i Stockholm. Än ser man ett kavalleriregemente göra chock mot åskådaren, så att dammet står som en sky kring den framvältrande massan af ryttare och hästar, än åter är det en bybarberare, som kommer i slagsmål med en kund, eller en vattensprutande trädgårdskarl, som kommer i delo med en spefågel och ger honom en kalldusch — ömsom allvar, ömsom skämt i brokig växling.

Publiken har roligt, och förevisaren säkerligen också, ty kinematografen är tydligen en briljant affär.

Men huru tillgår detta trolleri? torde någon fråga. Saken är egentligen mycket enkel, såsom de flesta snillrika uppfinningar, och endast en ny tillämpning af en gammal iakttagelse. Apparaten är helt simpelt en fotografiapparat, som tar en rad fotografier i följd fortare än man hinner blinka. Bilderna uppfångas på en lång remsa af gelatin och kopieras därefter på en liknande remsa. I genomsikt bildar denna ett långt band af små, föga mer än halftumsbreda genomskinliga fotografier, och när detta band sedan insättes i apparaten och rullas förbi objektivöppningen, belyst bakifrån af en stark ljuskälla, faller bildskuggan på skärmen. Bilderna aflösa hvarandra i så rask följd, att ögat ej hinner se dem en och en i sender, utan som en fortlöpande serie af i hvarandra öfvergående rörelser. Upprullades bilderna långsammare, skulle naturligtvis denna illusion ej uppnås. I själfva verket är kinematografen en ganska märklig uppfinning och »ei blot til Lyst».

Medan vi äro i farten att beskåda och beundra nya uppfinningar är det väl så godt att vi från kinematografen öfvergå till *Röntgenstrålarne*. Dessa dölja sig i hörntornet af norra stadsmuren intill vägen, vaktade af en trollkarl, som heter Tor Stenbeck och som i hvardagslag är läkare, bosatt i Stockholm.

Det har skrifvits så mycket om Röntgenstrålarne, att vi väl knappt behöfva förbereda läsaren på, hvad han skall komma att få se därinne i tornets djup. Vare det nog sagdt, att dessa strålar äro för vårt öga osynligt ljus, som har den egenskapen att kunna genomtränga eljes ogenomskinliga kroppar, t. ex. en brädbit, en tunn metallskifva, köttet i en hand o. s. v. Låter man dessa strålar falla på något föremål, som bestrukits med ett fluorescerande ämne, bli de synliga för ögat i form af ett ganska lifligt sken på den bestrukna ytan.

Vi erlägga den 25-öring, som nöjet kostar, till en ung dam, som sitter bak en lucka i ett bredvid dörren uppfördt litet skåp och som på lediga stunder tjenstgör som experimental-

objekt, när furstar eller tidningsherrar låta Röntgenstrålarne lysa för sig. Och så stiga vi in i det lilla tornrummet.

Först erhålla vi en populär förklaring öfver Röntgenstrålarnes natur och egenskaper samt huru de upptäcktes och huru det tillgår att åstadkomma och uppfånga detta besynnerliga ljus. För den där öron hafver till att höra och vill lära något kan denna lilla föreläsning vara så god som en lektion i fysik.

Och så börjas experimenten. Rummet förmörkas. Elektriciteten sättes i verksamhet, de Crookeska rören (böjda, lufttomma glasrör) laddas till hög spänning och plötsligt se vi ett mildt sken utbreda sig öfver den lilla skärmen, som blifvit bestruken med ett fluorescerande ämne, ett slags platinasalt. Håller man framför eller rättare sagdt bakom denna lysande skärm ett paket, en portmonnä, ett etui, kan man bokstafligt taladt genomskåda dessa föremål och se hvad de innehålla, åtminstone delvis. I synnerhet urskiljer man med lätthet metallföremål, emedan Röntgenstrålarne med större svårighet genomtränga sådana. Slantar i en läderbörs visa sig sålunda som runda, mer och mindre mörka skuggor, under det att börsen själf, med undantag af beslaget, lämnar blott en svag skugga. Håller man fram handen, afteckna sig benen i denna tydligt och skarpt som mörka skuggor mot de ljusare köttpartierna, i det de erbjuda strålarne större motstånd. En ring, som sitter på ett finger, synes som en fri cirkelskugga omkring fingerbenet. Af en framför skärmen ställd paraply ser man hvarken tyg eller skaft, annat än helt otydligt, däremot aftecknar sig järnställningen mycket ordentligt i alla enskildheter. Man kan till och med genomskåda en hel människa på detta sätt — ett aldrig så förtjusande hufvud förvandlas till skuggan af en dödskalle, en aldrig så rund midja och svällande barm till en skelettskugga, på hvilken man kan räkna hvarje refben och hvarje kota. Ledsamt nog vilja damerna på inga villkor vara med som förevisningsobjekt, annars skulle de lätt nog kunna öfvertyga både sig själf och andra om det hälsovidriga i att bära trånga snörlif och med fasa betrakta sina inklämda och snedvridna refben.

För Röntgenstrålarne är nämligen intet fördoldt. För läkarens öga afslöja de sjukdomssymptom i kroppens fördoldaste

vår, till och med tullväsendet bar börjat taga dem i sin tjänst för att komma smugglarnes illfundiga anslag på skam. För att vara så ny spelar denna upptäckt redan en stor roll, och hvem kan säga, hvilken uppgift framtiden förbehållit åt densamma?

Från det osynliga ljuset träda vi åter ut i Guds klara solsken och hålla en kort rådplägning, hvart vi nu skola styra kosan. Hvad säger ni om en liten titt in i *marionett-teatern?*

Denna teater är inlogerad i »Gamla Stockholms» baksida, d. v. s. i en af de längor, som kanta Rosendalsvägen, med ingång från nämnda väg. Nöjet kostar endast 25 öre — det är inte alla teatrar, som ha så måttliga anspråk på åskådarnes kassa.

»Salongen» är tämligen enkel, dekorerad med gråpapp och möblerad med träbänkar. Man spårar således föga af den raffinerade lyx, som eljes utmärker moderna teatrar. Men så är ju denna af en särskild art för sig, märkvärdig äfven i det hänseendet, att dess »sujetter» aldrig konstra mot regissörer eller direktörer, aldrig intrigera, aldrig bli skolsjuka, aldrig kifvas om rollerna och aldrig heller göra anspråk på vare sig gagen eller aftonpengar. Vore alla teaterartister lika medgörliga och hyggliga, skulle aldrig någon teaterledare behöfva instämma i salig Sjövalls bekanta hjärtesuck: »f—n måtte vara teaterdirektör!»

Men nu är det icke tid att sitta och reflektera öfver teaterförhållanden i allmänhet, vi måste observera hvad som försiggår på den lilla scenen, hvars ridå nyss gått upp. Vi se clowner, akrobater, lindansare utföra högst märkvärdiga konster, delvis af den art, att de ställa allt hvad tyngdlag heter bokstafligen på hufvudet. Så får man se ett par kineser tråda en högst lifvad dans, därpå inträda ett par herrar, som taga plats i ballong, men ha den olyckan att ramla ur gondolen och ömkligen slå ihjäl sig, en utgång af saken, som inkallar själfva döden, hvilken till åskådarnes uppbyggelse och stora häpnad börjar kasta boll med sin hufvudskalle och sina skramlande benknotor i takt efter en lifvad polka.

Programmets senare hälft visar en högst lustig och lifligt senterad konflikt mellan en värdig poliskonstapel och en »förargelseväckande» hund samt ett par clowners fåfänga bemödanden att förmå en genstörtig åsna att taga reson och agera dragare. Och slutligen bjudes man på ingenting mer och ingenting mindre än ett skeppsbrott under dunder och blixt och bengalisk belysning.

Denna teater kan naturligtvis icke bereda blaseradt folk några synnerligen starka själsrörelser. Men på den stora publiken, och enkannerligen det yngsta släktet, utöfvar den stor dragningskraft och ger dessa sina lättrörda och lättförnöjda kunder en både tillräcklig och oskyldig valuta för tolfskillingen.

Måhända känna vi oss efter dessa ansträngningar i behof af litet hvila och vederkvickelse. Den förra kunna vi finna på närmaste håll, om vi ha lust. I den vackra backsluttningen nedanför Skansen kan man nämligen helt ogeneradt slå sig ned i det gröna under lummiga ekar — ja, om man till och med skulle ha lust att ta sig en tupplur i någon stilla vrå, med grönskande buskar som alkovgardiner, så är det ingen som säger något om den saken. Detta tillfälle till friluftslif får väl också räknas till utställningens nöjen, och på samma gång till dess sevärdheter. Ty passerar man här förbi en tidig eftermiddagsstund, kan man få se kotterier och grupper lägrade kring matkorgar och kantiner, njutande tillvarons glädje i fulla drag. Det är, med andra ord, en bit äkta Djurgårdslif, som upprullas för de utställningsbesökande. Det torde väl sällan förekomma att en utställning inom sitt område erbjudit dylika naturliga förmåner och tillåtit deras oinskränkta begagnande.

Men plötsligt väckas vi ur våra meditationer af en tanke, eller rättare sagdt en hågkomst, som föranleder oss att först taga upp programmet och sedan klockan. Mycket riktigt — vi ha ingen tid att försumma, om vi skola vara med om *ballonguppstigningen.*

Med brådskande fjät begifva vi oss ned mot Industrihallen, passera genom labyrinten af paviljonger och komma ut på

den stora midtelterassen, hvilken vi redan finna upptagen af en till åtskilliga tusental uppgående åskådareskara, som slagit en tät krets omkring ett besynnerligt mörkbrunt föremål, som sticker upp öfver folkmassan likt en jättestor boll. Det är ballongen, hvars fyllning nyss afslutats, och som nu, fasthållen vid marken af ett antal sandsäckar, långsamt vaggar af och an för de svaga vindfläktarne.

Vi armbåga oss fram till den afstängda platsen rundt omkring ballongen, hvarest vi se några utställningsfunktionärer, polismän, tidningsherrar och andra matadorer spankulera omkring ballongen eller samla sig i mindre, pratande grupper. Plötsligt uppträder på skådeplatsen en tämligen kortväxt och smärt, men kraftigt byggd man, hvars anletsdrag omisskännligt präglas af den danska gemytligheten. Han är klädd i en guldgalonerad mössa, hvaraf vi genast draga den slutsatsen att det är självfa kaptenen på luftskutan, *Lauritz Johansen.* Han gör ett slag omkring sin ballong och mönstrar den med kritiska blickar, därpå kommenderas »hållkarlarne» fram, d. v. s. ett par af utställningens egna »ljusblå» samt ett halft dussin gossar från garnisonen, hvilka ställa sig kring ballongen och hugga tag i nätets maskor, medan sandsäckarne undan för undan afhakas. Långsamt och försiktigt släppa karlarne efter och ballongen höjer sig allt mer, till dess den står som en rund kula öfver mängdens hufvuden. Gondolen — en liten fyrkantig korg — fastgöres vid nätet under ballongen, och passageraren, en med sina instrument beväpnad fotograf, hr Oscar Halldin, föreståndare för Lindahls välbekanta fotografiaffär, intager sin plats. Därpå hoppar kaptenen vigt upp i korgen, anställer ett sista balanseringsförsök, som resulterar i kvarlämnandet af ett par säckar ballast, och så ljuder kommandoropet »loss!»

Den väldiga kulan skjuter upp i luften, först rakt upp, men så, när den hunnit närä nog i jämnhöjd med de omgifvande byggnadernas tak, fattas hon af den lätta bris, som leker med kupolens fladdrande flaggor, och seglar, raskt stigande, öfver utställningsstaden, och ut öfver vikens glittrande vatten. De båda »gondoliererna» besvara med lifliga hälsningar åskådarnes hurrarop och hviftningar och följas på sin färd

i det blå af tusentals uppåtriktade ögonpar. Plötsligt ser man en flock brefdufvor höja sig ur gondolen och ett ögonblick svärma omkring densamma med sina i solskimret blänkande

Ballonguppstigning af kapten L. Johansen med fotograf O. Halldin som passagerare.

gråblå vingar, hvarefter de taga kosan inåt staden, där de ha sitt lilla hem. Korgen, i hvilken de förvarats, vräkes öfverbord och beskrifver högst märkvärdiga snurrande rörelser, till dess han hamnar med en plaskande duns på Djurgårdsbrunnsvikens

Fotografi af utställningsområdet, tagen från ballongen på c:a 1000 meters höjd.

lekande böljor, medan ballongen, känslig för den minsta lättnad i sin last, hastigt stiger allt högre och högre, medan den samtidigt föres bort af den lätta vinden. Snart synes den endast som en mörk, metallskimrande boll mot det blåa fästet, och åskådareskaran här nere skingras så småningom. Hvad åskådarne emellertid icke sett, det är att fotografen däruppe från gondolen fotograferat dem alla och hela utställningen, hvilken fotografi, tagen på 1,000 meters höjd, vi som en intressant kuriositet här meddela.

Men hur många af dessa tusen, som med ögonen följt luftskeppets affärd, skulle ej i detta ögonblick vilja befinna sig ombord i den lilla gondolen, glidande fram där uppe i den rena, härliga luften, högt öfver jordens buller och äflan, omgifna af rymdens majestätiska tystnad? Åtminstone känna vi oss gripna af en känsla af afund, och det är ej utan att vi i vårt stilla sinne hvälfva en plan att köpa oss en *egen* ballong — så snart vi vunnit högsta vinsten på utställningslotteriet. Tyvärr måste vi vid nyktrare eftersinnande bekänna, att det nog inte blir vi, utan våra förhoppningar, som komma att sväfva upp i det blå.

För att trösta oss begifva vi oss ned till hufvudrestauranten och taga plats i den s. k. parken, där vi, läppjande på det svalkande innehållet i vår ärligen fyllda bägare, drömma bort en stund med att låta blicken glida ut öfver vikens spegelblanka vatten och de gröna, sig allt mer i skugga höljande stränderna, medan tonvågorna af Mignons trånande romans från Hjalmar Meissners orkester behagligt vaggar vår afundsjuka till ro.

Skymningen börjar falla på och vi vakna ur våra drömmerier med en känsla af att det är något, som vi hålla på att försumma. Och vid det vår blick än en gång flyger utåt viken erinra vi oss plötsligt hvad det är: *Marinskådespelen.*

Åter bär det af med raska steg bortåt Rosendalsvägen, förbi »Gamla Stockholm», norska fiskerihallen och pumphuset, till dess vi komma till ett långt och högt plank på vänster hand. Vi köpa oss en logeplats i det lilla biljettkontoret, pas-

sera genom en port i planket och komma in på en väldig estrad med en mängd bänkrader bakom och öfver hvarandra. Föreställningen skall strax börja, publiken är redan ganska talrikt församlad, och musiken blåser upp uvertyren.

Vi intaga vår plats närmast bröstvärnet mot den våta skådeplatsen och taga en öfverblick af »environgerna». Framför oss utbreder sig det inhägnade »hafvet», stort som ungefär halfva Gustaf Adolfs torg. Invid inhägnaden midt emot oss höjer sig en liten klippa med ett par dvärgaktiga små hus på och öfver dem en liten, liten flagga på en liten, liten stång. Det är den stolta fästningen. Till vänster invid stranden resa sig andra klippor, bakom hvilka vi höra ljud af röster, hamrande och dunkande. Tydligen ha vi där örlogsvarfvet.

Plötsligt höres en gäll hvisselsignal, musiken spelar upp en paradmarsch och ut glider genom en öppning i klippväggen en stolt pansarkoloss, mellan hvars master en rik flaggskrud är spänd. Då vi säga koloss, får detta icke tagas i allt för bokstaflig bemärkelse; ty i själfva verket är kolossen föga öfver två meter i längd, de öfriga proportionerna i förhållande därtill — det är endast till formen, som dessa leksaksfartyg erinra om nutidens sjövidunder. Typen förefaller oss för öfrigt något främmande, hvilket ju heller icke är underligt, då det är den österrikiska marinen, som bestått modellerna.

Den ena pansarbåten efter den andra sticker fram bakom klipporna, styrande i hvarandras kölvatten ut på arenan, alla flaggprydda och eklärerade med föreskrifna lanternor och strålkastare. Så kommer en liten pigg avisoångare, som kilar beskäftigt af och an, görande de djärfvaste tvärvändningar, så att det lilla skrofvet hotar att »kapsejsa», följd af ett par små svarta tingestar till torpedobåtar, som oförfäradt ränna i väg allt hvad tygen hålla. Sedan fartygen kretsat banan rundt, formera de sig till en division och kryssa upp till midten af banan, där de lägga sig på två linjer med torpedobåtarne bakom sig.

I det samma uppenbarar sig en ny tingest på skådebanan, en liten, liten hvitmålad hjulångare, hvars små skofvelhjul lustigt plaska i vattnet. Af standerten på stortoppen igenkänna vi käjsaryachten. H. m:t håller parad och revy med

sin flotta. Den lilla hjultingesten kilar fram längs pansarskeppens linjer, dessa börja salutera, skotten från de små kanonerna, stora ungefär som pistolpipor, falla allt tätare — det är denna kanonad, som folkhumorn ej utan skäl döpt till» mattpiskningen». Sedan käjsarskeppet kretsat rundt eskadern, drejar det bi, och nu seglar flottan i sin tur fram till revy på dubbel kolonn, passerar förbi käjsarskeppet och försvinner åter bakom klipporna, hvarefter äfven käjsaryachten samma väg afträder från skådeplatsen.

Det var första afdelningen. Det kan ju icke nekas att skådespelet var rätt näpet och effektfullt, tack vare i främsta rummet ekläreringen. Vid dagsljus uppnås ej på långt när samma effekt, och det är just därför som vi gått hit i skymningen.

Andra afdelningen lofvar oss en sjöstrid. Den inledes af den lilla avisoångaren, som med sant dödsförakt rekognoscerar banan. Därefter uppträda pansarfartygen, åtta till antalet, men delade i två fientliga styrkor. De äro nu klargjorda till drabbning, d. v. s. flaggorna äro nedhalade och ljusen släckta med undantag af sidolanternorna. Långsamt styra de ut, hvar afdelning från sitt håll, och lägga sig i två linjer midt emot hvarandra, alldeles som vid en uppställning till fransäs. Och så börjar dansen. »Full fart framåt!» Under ett ursinnigt skjutande passera de tätt förbi hvarandra, vända och återupprepa samma manöver, under det att den lilla avison kilar emellan och längs linjerna, utläggande lömska försåt för fienden, i form af minor, som springa med duktiga smällar, hvirflande upp små vattenpelare och ströende omkring sig ett riktigt regn af gnistor. Skådespelet är lifligt och äfven ganska intressant, ehuru mera kritiskt anlagda åskådare ej kunna återhålla den kanske befogade anmärkningen, att denna gemytliga »figuré» svårligen lär kunna förekomma på allvar mellan våra dagars pansarkolosser med deras torpedutrustning, rammar och långskjutande, pansarbrytande artilleri. Men skulle man bara ligga stilla och skjuta på hvarandra på långt håll, skulle skådespelet gifvetvis förlora i rörlighet och intresse, åtminstone för den yngre publiken, som också är den tacksammaste.

Omsider anser sig fienden ha fått tillräckligt på pälsen, hvarför han drager sig till baka. Exemplet följes af segraren, som äfven blifvit illa skamfilad, och öfver den nu öde arenan segla endast de täta krutmolnen.

I tredje afdelningen få vi till bästa en fästningsstrid. Striden inledes af de små torpedbåtarne, som stäcka i väg med väldig fart härs och tvärs öfver den våta arenan för att söka upptäcka den lede fienden, hvarefter de efter väl förrättadt värf draga sig tillbaka och förena sig med den under fästningens stolta murar liggande försvarsstyrkan. Och så kommer den pigga avisoångaren i sin tur kilande ut för att sondera terrängen, följd om en stund af den fientliga eskadern. Åter förnyas ungefär samma skådespel som nyss, med den skillnaden att nu äfven fästningens artilleri med lif och lust deltager i »mattpiskningen». Skotten smattra, minorna braka, kastande upp eldpelare och gnistregn, raketer skickas upp från pansarfartygen, och krutröken drar sig som en gråblå slöja öfver valplatsen. Slutligen kommer det allra intressantaste — en af de stolta örlogsmännen har råkat i brand. Lågorna omhvärfva snart hela fartyget, som för att vara en modern pansarbåt synes vara ovanligt eldfängt, och efter en stund springer — paff! — hela härligheten i luften, och några på vattnet flytande rykande spillror är allt som återstår. Denna episod synes afgöra stridens utgång, och efter ytterligare några enstaka skott draga sig både vänner och fiender tillbaka till sin skyddande klippborg och fästningen ligger i stolt, ointaglig ensamhet därute i vattnet, belyst af de sista strålarne från den elektriska ljuskastaren i tornet bakom strandklipporna. Föreställningen är slut, och publiken troppar af under utgångsmarschens toner.

Så ungefär rasa stridens vågor härute afton efter afton, med undantag af att man, för besparingens skull, endast mera sällan bjuder på numret med det brinnande fartyget. Som man väl kan förstå, är detta fartyg enkom förfärdigadt för att, liksom bönderna i schackspelet, offras upp, och det består också hufvudsakligen af träribbor, papp, dref och åtskilliga andra sköna saker, rikligt indränkta med fotogen och dylikt. De manövrerande fartygen däremot förtjäna ett vida större intresse och äro också föremål för stor undran hos publiken rörande

Marinskådespelen.
Flottan formerad till parad.

det sätt, hvarpå de framdrifvas och styras. De flesta luta åt den åsikten att de gå med elektriska trådar under vattnet, men i självfva verket förhåller sig saken så, att hvarje skuta är bemannad med en person, som sitter nedkrupen i båtens skrof, ungefär som roddaren i en kanot, hvarvid hans hufvud döljes af kommandobryggan eller skorstenen. Han är på en gång kapten och besättning, han sköter maskinen och rodret, serverar »kanonerna» och fyrverkeriet. Drifkraften utgöres af elektricitet, med hvilken båtarne laddas mellan hvarje uppträdande.

Såsom totalomdöme kan man säga, att dessa marinskådespel äro ganska nätta och att de i synnerhet lifligt slagit an på det yngsta släktet. De försäkras emellertid stå rätt mycket tillbaka för de marinskådespel, som förlidet år förevisades vid Berlinutställningen och hvilka det ursprungligen var meningen att få hit. Som affär betraktadt lära marinskådespelen äfven ha gifvit vederbörande anledning till missnöje, men detta får dock i ganska betydlig mån tillskrifvas den omständigheten att skådespelens första uppförande inför konungen och en inbjuden première-publik närmade sig i betänklig grad ett fiasko, något på grund af bristfälliga yttre arrangement, men tydligen mest genom otillräcklig inöfning. Från denna misslyckade »start» kunna vi ej neka oss nöjet att anteckna en dråplig episod. Den stolta käjsaryachten kom nämligen paddlande ut till flottrevyn med en vanlig båtshake fasthängande i aktern och bogserade denna ofrivilliga prydnad rundt banan till stor förnöjelse för åskådarne och med det resultat att yachten slutligen blef alldeles utmattad och fick en lång stund ligga redlös, till dess en af kamraterna skickades ut för att hjälpa in honom.

På återvägen tränga till vårt öra toner af strängaspel inifrån »Gamla Stockholms» ärevördiga murar, och vi komma att tänka på att äfven där bjudas på åtskilliga skådespel, som vi ej hunnit göra bekantskap med. Vi begifva oss alltså dit in och styra våra steg till Stortorget, hvarest vi hålla en kort rådplägning, huruvida vi skola hedra *Bollhusteatern* eller »*Then lustige theatern*» med ett besök. Vi bestämma oss först för

den senare, förskaffa oss en biljett i luckan bredvid mäster Jahns guldsmedsbutik och bege oss ned Svartmangatan, där teatern är belägen. Vi komma in i en ganska rymlig salong med läktare, utstyrd med enkel lyx utan prål, och med en rätt rymlig scen.

Programmet för aftonen upptager litet af hvarje, eller med andra ord varieté. En akrobatfamilj visar oss, huru ofantligt enkelt det är att slå kullerbyttor eller att rulla ihop sig till ett nystan, och en dansk mimiker gör komiska gubbar, åt hvilka vi pliktskyldigast skratta. Så kommer en liten sångerska, bekant från teatrarne som en mycket begåfvad subrett, och sjunger några romanser lika okonstladt som förträffligt och belönas med rikliga bifallsåskor. Hon efterträdes af en »landsmålare», som sjunger visor och berättar »paschaser» under allmän munterhet, och denne aflöses i sin tur af en ny sångerska, som blir icke mindre beklappad för sin mycket ofta hörda romans om brefvet med de två rosenbladen. Sedan få vi se ett flickebarn på lina och slutligen kommer en ung herre in och sjunger »Det är ej sant», så att taket håller på att lyfta sig.

Så ungefär ter sig, i korthet, ett hvardagsprogram på lustiga teatern. Ibland bjudes dock på extra lockelser: än sjunger den italienske vandrande trubaduren sina visor, än är det en liten fransk tidningsherre, som i brist på nyttigare och mera passande sysselsättning håller på att vinna ett vad genom att vandra jorden rundt, och som här håller en »conférence» om sina öden och äfventyr mot upptagande af kollekt, än åter är det en teaterdirektör från landsorten, som presenterar oss »Unga grefven», den där pjäsen, som under så uppseendeväckande omständigheter försvann från Dramatiska teaterns repertoar. Som man ser, är lustiga teaterns valspråk hvarken mer eller mindre än det klassiska: *variatio delectat.*

Om lustiga teatern tydligen skattar åt tidens smak, så håller däremot Bollhusteatern i någon mån på klassiciteten. För närvarande står Molières »De löjliga småstadsfruntimren» på programmet, ej alls oäfvet spelad och gifven efter en äldre öfversättning, som åtminstone ej är rädd för kraftuttryck, hvilka kanske skulle choquera, om man inte litet hvar hade en sådan ofantlig respekt för det klassiska. Tidigare ha på

denna teater gifvits åtskilliga andra klassiska småbitar, exempelvis ett svenskt »herdespel», förskrifvande sig från 1600-talet, och en gammal dansk pjäs, på svenska kallad »Snåljåp». Man skulle måhända också till den klassiska repertoaren kunna hänföra de lefvande bilder, som en tid förevisas på denna teater af ett utländskt sällskap, mindre på grund af tablåernas beskaffenhet, än på grund af de i dem uppträdande damernas öfver lag stadgade ålder.

Emil Grandinson.

Det återstår oss nu blott att nämna, det båda de nämnda teatrarne innehafvas och ledas af redaktionssekreteraren *Emil Grandinson*. Hr Grandinson har äfven på annat sätt inlagt erkännansvärda förtjänster om utställningen i afseende på dess nöjen och lustbarheter. Det är nämligen han, som arrangerat de populära aftonupptågen i »Gamla Stockholm». Det lifliga slagsmålet ha vi redan skildrat vid beskrifningen af »Gamla Stockholm» och nöja oss därför med att här förete en bild af detta folknöje, som längre fram efterträddes af en annan nattlig gatuscen, en enlevering efter alla konstens regler, började med en smäktande serenad och slutande med ett mycket lifligt slagsmål med ty åtföljande oväsen. Af ej mindre intresse var den tidstrogna och komiska repetitionen af en eldsläckning i forna dagar, som sedermera kom på programmet. Utan hr Grandinsons intresse och förmåga skulle helt säkert utställningen varit betydligt fattigare på nöjen, och om någon, förutom naturligtvis allmänheten, bör vara honom tacksam härför, så är det väl i främsta rummet det s. k. nöjesutskottet, som gjort — ingenting.

Innan vi denna gång lämna »Gamla Stockholm, skola vi kanske äfven passa på att göra en visit hos den förut om-

nämnde trollkarlen »Mäster Edvardo», hvilken just nu skickat ut sina musikanter på trappan för att med ljufva toners har-

Slagsmålet i Gamla Stockholm.

moni locka dit folk. Trots »Mäster Edvardos» magiska skrud — det svallande hvita skägget, den fotsida manteln och den

höga, röda toppmössan — och trots allt hvad vi hört om forntidens vise och deras märkvärdiga konster nödgas vi bekänna, att trollkarlen så till vida bereder oss en desillusion som hans konster obetydligt höja sig öfver det vanliga marknadsslaget.

Folklif en utställningsafton.

Mörker rufvar öfver stad och land, men utställningen är klädd i en strålande eldskrud, hvars fulla prakt vi först sentera, då vi hunnit fram mot Industrihallen och kunna öfverblicka de stora terrasserna. Omkring gräsmattorna och blomsterrabatterna slingra sig band af små glänsande lågor i alla färger, gula, gröna, röda, blå, här och där samlande sig till tindrande knippen eller figurer; stundom klättra dessa eldormar uppför en trädstam och utbreda sig i det gröna löfverket eller

spänna hvalfbågar från träd till träd. Det är som om man strött ut alla tropikernas lysmaskar öfver utställningsfältet. Betrakta vi illuminationen i detalj, ter den sig vida enklare; den åstadkommes med små kupiga burkar af färgadt glas, på hvilkas botten en liten ljusbit brinner, hvars veke är omgifven af en metallbit, hvilken simmar på den smältande stearinen och hindrar lågan att brinna för starkt. Men det är en särdeles vacker effekt som dessa tiotusentals enkla lampor tillsammans bilda, en effekt, som ytterligare förhöjes af de praktfulla gasramper, som kransa Stockholms stads paviljong och öfvergjuta den vackra byggnadens ädla linjer med ett varmt, bländande ljussken.

Kvällen är mild och härlig. En lätt blomdoft stiger upp från blomstergrupperna omkring oss och veka toner från orkestrarne simma i luften, blandande sig med det monotona sorlet från de människoskaror, som vandra af och an på gångarne. Då och då skjuter en bred ljusflod från de elektriska ljuskastarne i Nordiska museets torn eller på toppen af Liljeholmens jätteljus ned öfver fältet, kommer de små lamporna att blekna af afund och kastar ett dagsklart sken öfver de promenerandes anleten och figurer, för att i nästa ögonblick försvinna.

Det är en annan sådan afton, som en ungdomsfrisk skara sångare, hitländ för att deltaga i sångarfesten och hylla landets jubilerande monark, samlas här å utställningens stora midtelterrass för att därifrån aftåga under facklors sken till konungaborgen. Den fosterländska sången klingar stark och fyllig öfver fältet, de fladdrande banéren höjas och skaran tågar under skallande, ungdomsfrisk sång bort för att utföra sitt hyllningsvärf, ett vackert, stämningsfullt ögonblick från utställningens och sommarens sista dagar, hvilket bild bättre än ord kan föreviga.

Och lyster det er nu att se aftonens strålande slutnummer, *eldfontänen,* låtom oss då sakteliga draga oss ned till den lugna vikens strand. Här bida redan väldiga folkskaror på hvad som komma skall, under sorl och muntert glam.

Vi se ett stycke från stranden ett mörkt, rundt föremål simma på vattenytan. Vid dagsljus tar det sig ut som en

Stockholms stads paviljong.

Utställninge

Studenter tågande för att upp

tionsafton.

onungen med fackeltåg. *Industrihallen.*

jättestor grönmålad så, till god del nedsänkt i vattnet, och omgifven af en krets mindre såar. Det är därifrån ögonfägnaden skall komma.

Plötsligt se vi en respektabel vattenstråle skjuta i höjden, svagt aftecknande sina pärlkaskader mot den mörka bakgrunden. Men rätt hvad det är förvandlas han till en kaskad af renaste silfver, lysande med starkt sken, och dropparne dansa ned som ett regn af hvitglödande metall. Ett förtjust »ah!» går genom åskådarehopen.

I nästa ögonblick är den väldiga vattenpelaren förvandlad till strömmande guld, öfvergjutande den lugna vattenytan med ett varmt skimmer. Så ter den sig som ett smaragdregn i klaraste grönt, för att i nästa ögonblick stråla med rubinens glans och fägring — den ena öfverraskningen följer på den andra. I nästa minut ser man smärre sidostrålar skjuta upp omkring midtelstrålen, hvilken sjunker ihop, liksom för att förena sig med nykomlingarna, och nu vidtager ett färgspel af bedårande verkan. De fradgande strålarne höja och sänka sig i rytmisk takt, ömsom förenade till en enda böljande bukett af lekande skumpärlor, ömsom skiljande sig åt, då den stora midtelstrålen fräsande och triumferande dansar mot höjden, medan de små leka och skalkas kring hans fot. Än prunkar midtelstrålen i topasens varma färg, under det att de små strålarne lånat rubinens prakt, än bilda dessa en skummande krans af grönt kring en blomklase af pärlande silfver. Hvarje ögonblick växla de lekande stålarne form och färg, och gång på gång gifva åskådarne sin beundran luft i bifallande sorl, förtjusta utrop eller skallande applåder. Och äfven den mest blaserade tvingas tillstå, att denna lysande fontän erbjuder ett underbart vackert skådespel, särskildt en sådan här dunkel höstkväll, då det svagt blyfärgade vattnet och de mörka strändernas konturer bilda bakgrunden till eldstrålarnes fantastiska lek.

Och dock finns det några, som icke erfara någon njutning af detta skådespel, äfven om de värmas däraf. Det låter eget, men är sant. Det är de män, som, nedkrupna i cisternen därute i sjön, ha till uppgift att släppa på vattnet och ljuset. Belysningen af vattenstrålarne sker underifrån genom elektriska

Gamla Stockholm. **Eldfontänen.** *Liljeholmsljuset.*

reflektorer, och de olika färgerna åstadkommas genom framskjutandet af olikfärgade glasskifvor. Det elektriska ljuset åstadkommer inom en ganska kort stund en sådan hetta i det slutna rum, där dessa män uppehålla sig, att en half timme är det högsta en mänsklig varelse kan uthärda där nere. Däraf kommer det sig att skådespelet är lika kort som lysande.

Fontänen har slocknat. Åter ligger viken mörk och hemlighetsfull, och åskådareskaran troppar af. Vi följa med strömmen, och i det vi passera förbi turistpaviljongen gripas vi af en plötslig lust att råga måttet af dagens nöjen med att göra vår sortie från utställningen i form af en luftfärd. *Luftbanan* är nämligen en anläggning, som väl mera kan räknas till lustbarheterna, än till kommunikationerna, ity att den kräfver ett klättrande i trappor, som ingalunda kan sägas motsvara nutida anspråk på bekvämlig fortskaffning.

Vi, som föresatt oss att pröfva allt och ännu ha litet krafter kvar, trotsa besvärligheterna och äntra uppför trapporna till det lilla trätornet, som reser sig bland träden mellan turistpaviljongen och administrationsbyggnaden. Uppkomna cirka ett tretiotal fot i höjden, erlägga vi den tjugofemöring, nöjet kostar, och taga plats i en slags vagnskorg med flere säten, ägande ett visst syskontycke med Sagogrottans båtar. En hvisselsignal, som besvaras från andra sidan, och med en hissnande känsla slungas vi ut i rymden. Denna känsla varar dock blott ett flyktigt ögonblick, i det nästa äro vi åter herrar öfver situationen, och medan vår farkost sakta och jämt glider öfver få vi skynda oss att taga en ögonblicksvy. Djupt under oss skymtar det mörka vattnet, till höger breder viken ut sig med de branta Djurgårdsstränderna i bakgrunden, till vänster se vi Djurgårdsbroarna med deras lifliga vimmel af spårvagnar, åkdon och fotgängare och där bakom perspektivet af Strandvägen och staden med deras hvarandra korsande pärlband af tända gaslyktor. Knappt ha vi hunnit flyktigt betrakta allt detta, förr än vi märka att vår korg sakta och varligt stannar — vi äro öfver på andra sidan, ditburna af en bugtande ståltrådskabel. »Äfventyret» — ty som ett sådant

betraktas denna lilla luftresa af många — är lyckligen öfverståndet och tedde sig på nära håll lika trefligt som ofarligt. Det återstår oss nu blott att äntra ned för lika många trappsteg som vi nyss klättrade upp för, och vi stå åter på terra firma, några steg från åkarstationen, där vi, i betraktande af att dagen varit helgad åt nöjen och lustbarheter, taga en dro-

En färd på Luftbanan.

ska för vår vidare befordran längs folkvimlande Strandväg in till staden.

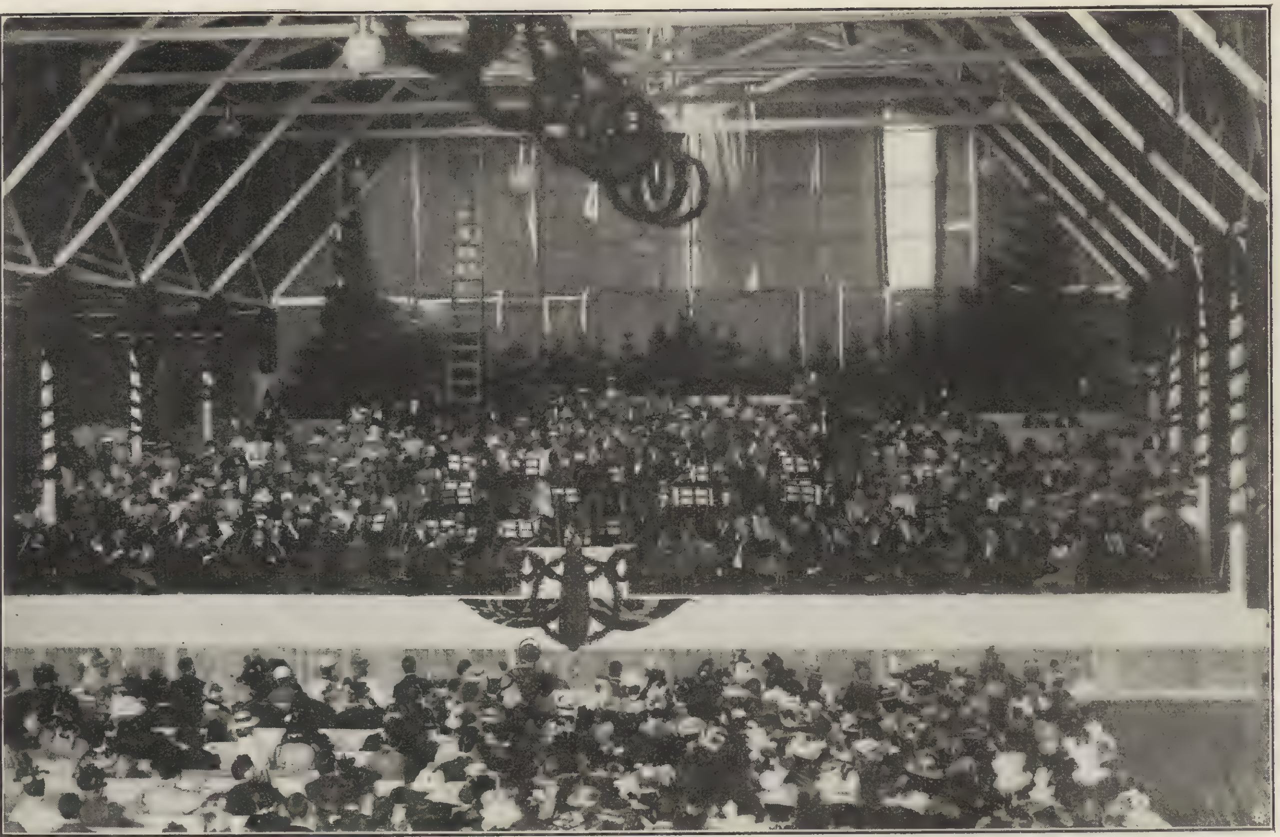
Vi måste emellertid under infärden göra den bekännelsen, att vi härmed icke fullständigt uttömt kapitlet om nöjen. Åtskilliga af dessa ligga nämligen redan i förfluten tid, andra ha varit eller äro af mera efemär natur. Vi hinna endast ihågkomma, att under utställningens första skede gåfvos några konserter och matinéer i Trädgårdshallen, hvarjämte i samma

lokal gjordes försök med ett par kulturhistoriska teaterrepresentationer af studenter från Upsala. Lokalen var emellertid i flere hänseenden mindre lämplig för detta ändamål — var det varmt och vackert väder, rådde en tropisk, smältande hetta därinne, och regnade det, åstadkommo regndropparne sådana trumhvirflar på glastaket, att både publik och exekutörer kunde tappa koncepterna. På sistone, då temperaturen blifvit drägligare, gåfvos dock med rätt god framgång teaterföreställningar därstädes af direktör A. Collin med sällskap.

Bellman med svit åkande genom utställningen.

Vi få också påminna om, såsom på sätt och vis hörande till ämnet, att utställningen bjöd på en rysk nationaldag. Högtidligheterna inskränkte sig emellertid till att funktionärer, vaktmästare och utställarebiträden anlagt rosetter i de ryska färgerna, att ett par ryska flaggor hissats, att en rysk konsert gafs i Trädgårdshallen och att en i staden varande rysk storfurste gjorde ett besök på utställningen. Voro arrangementen enkla, så blef också resultatet därefter, och detta var väl anledningen att man skrinlade nationaldagsidén, hvilken lär ha

Från andra nordiska musikfesten.

En af de stora konserterna i Fredrikshofshallen.

varit det enda nämnvärda lifstecken, som det för anordnande af nöjen och lustbarheter tillsatta utskottet gaf från sig under sin tillvaro.

Men det var så sant! Vi hade ju en majstång framför Industrihallen i och för midsommarens firande, men utan dans, förstås. Och på Bellmansdagen drog ett rätt vackert och vällyckadt tåg af Bellmansfigurer genom utställningen, men det kom från Skansen och länder sålunda doktor Hazelius till förtjänst.

Innan vi lämna detta kapitel böra vi kanske äfven säga några ord om de nöjen, lustbarheter och högtidligheter, som förekommit i Stockholm under sommarens lopp *extra muros*, d. v. s. utanför utställningen, ehuru på ett eller annat sätt stående i samband med denna. Vi nödgas därvid förbigå den uppsjö af mer och mindre remarkabla kongresser, som detta år hållits i Stockholm, endast erinrande i förbigående om ett par betydelsefulla internationella sådana, nämligen journalistkongressen och materialprofningskongressen, samt nordiska konstnärsmötet, nordiska teknikermötet och nordiska sjöfartsmötet.

Däremot få vi kasta en kort återblick på den *andra nordiska musikfesten*. Denna ägde rum den 4—10 juni och hade till densamma infunnit sig talrika deltagare från de tre nordiska landen. Under festen gåfvos tre stora konserter och lika många mindre; vid hvar och en af dessa senare utfördes hufvudsakligen kompositioner af antingen svenskt, norskt eller danskt ursprung af vederbörande lands sångare, under det att de stora konserterna höllos efter ett mera gemensamt program och med gemensamma krafter. De stora konserterna ägde rum i en å borggården till det gamla slottet Fredrikshof midt för utställningen uppförd väldig hall af trä, rymmande en för våra förhållanden ofantlig åskådareskara och en lika ofantlig mängd exekutörer. De mindre konserterna höllos i Musikaliska akademien. Festen förlopp på ett i allo glänsande sätt och gaf ett vältaligt och ömsesidigt lärorikt vittnesbörd om nordens rika musiklif.

Jubileumsfyrverkeriet den 18 september 1897.

Vidare torde böra i korthet erinras om den *internationella segelregattan,* som ägde rum härstädes i början af juli och till hvilken, förutom svenska, norska och danska segelsällskap, äfven finnar och tyskar hitsändt representanter.

Och sedan kom på höstsidan *konungens jubileum* med en hel rad af fester och högtidligheter, som för en vecka trängde utställningen så godt som fullständigt i skuggan. Dessa jubileumsdagar bildade en glänsande afslutning på utställningssommaren, ej blott i så måtto att Stockholm under dessa dagar, öfverfylldt af resande från in- och utland, gaf en bild af nära nog kontinentalt lif och rörelse, utan äfven och framför allt genom den festliga prägel, som låg öfver hufvudstaden, kännetecknad i yttre afseende af en mängd ståtliga anordningar.

Till jubileet hade infunnit sig en mängd främmande furstar och furstinnor, bland hvilka i främsta rummet märktes kronprinsen och kronprinsessan af Danmark med två af deras barn, prins Carl och prinsessan Thyra, samt kronprinsens yngre broder prins Valdemar. Som representant för tyske käjsaren hade infunnit sig prins Friedrich Leopold af Preussen; käjsaren af Ryssland representerades af storfurst Konstantin Konstantinowitsch, åtföljd af sin gemål, käjsaren af Österrike af ärkehertig Eugen, konungen af Italien af hertigen af Aosta, drottningen af England af prins Christian af Schlesvig-Holstein och konungen af Bayern af prins Ruprecht. Vidare hade såsom representanter för med konungafamiljen befryndade hus anländt arfstorhertigen af Luxemburg och arfstorhertigen af Baden med gemål. Hertigen-regenten af Mecklenburg-Schwerin hade äfvenledes infunnit sig, samt dessutom arfstorhertigen af Sachsen-Weimar och fursten och furstinnan af Waldeck-Pyrmont. Det torde jämväl i detta sammanhang böra erinras om att Stockholm och det svenska konungahuset under sommarens lopp gästats af ett ovanligt stort antal andra kungliga och furstliga personer, såsom konung Leopold af Belgien och konung Chulalongkorn af Siam, storfurst Wladimir af Ryssland, änkekronprinsessan Stephanie af Österrike m. fl.

Jubileumshögtidligheterna inleddes fredagen den 17 september med en högtidlig minnesgudstjänst öfver Carl XV i Riddarholmskyrkan. Den följande dagen, årsdagen af konun-

Norrbro under jubileumshögtidligheterna.

gens tronbestigning, firades först och främst med ett Te Deum i slottskapellet, hvarefter konungen och drottningen mottogo ett antal lyckönskningsdeputationer, bl. a. från riksdagen, landstingen, hushållningssällskapen. På strömmen dånade en jubileumssalut, till hvilken Stockholm näppeligen förr hört maken, i det att förutom salutbatterierna och de i hamnen liggande svenska krigsfartygen däri deltogo samtliga hitlända främmande örlogsskepp. Dagen afslutades med ett från Skeppsholmen afbrändt ståtligt fyrverkeri, åskådadt af ofantliga människomassor. Det praktfulla skådespelet, af hvilket vi meddela en från Operaterassen tagen afbildning, åsågs af den höge jubilaren och hans gäster från östra slottsflygelns tak.

På söndagen var anordnad en militärgudstjänst å Ladugårdsgärdet, som erbjöd de i tusental räknade åskådarne ett lika lifligt som lysande skådespel. I densamma deltog större delen af Stockholms garnison samt ett par inkommenderade landsortsregementen. Särskildt ståtlig tedde sig den kungliga kortegen vid såväl ut- som återfärden, eskorterad af talrikt kavalleri i lysande paraduniformer.

Glanspunkten i jubileumshögtidligheterna utgjorde dock oomtvistligt den utomordentligt vackra illuminationen samma dags afton. Sällan, om ens någonsin, torde väl Mälardrottningen ha tett sig mera bländande, än i den eldskrud, hon denna afton ifört sig. Myndigheter och enskilda hade täflat om att uppbjuda allt för att gifva denna hyllning en så storartad och effektrik prägel som möjligt. Särskildt tedde sig Norrbro, omdanad till en *via triumphalis* med en rad af hvalfbågar och på sidorna fyra kolossala obelisker med figurer och emblem, i sannskyldig sagoprakt med sina tusentals elektriska lampor och sina guirlander af brinnande gasramper. Öfverallt hvarest den kungliga kortegen drog fram — öfver Norrbro, Gustaf Adolfs torg, Arsenalsgatan, Strandvägen, Narvavägen, Karlavägen, Sturegatan, Birger Jarlsgatan, Hamngatan, Vasagatan, Vasabron, Stora Nygatan, Slussen, Skeppsbron, Slottsbacken — voro husen från ofvan till nedan klädda i en eldskrud, som gjorde natten till dag, och öfverallt hälsades den höge jubilaren af brusande hurrarop från de människomassor, som, räknade i hundratusental, kantade hela den milslånga väg kortegen hade att passera.

Hvad som ej minst bidrog att förstärka det vackra intrycket var den mönstergilla ordning, som rådde bland denna massa åskådare, så att intet enda nämnvärdt olycksfall inträffade.

Måndagen och tisdagen ägnades åt mottagandet af deputationer, hvilka sammanlagdt kunde räknas i hundratal. På aftnarna af nämnda dagar gåfvos festbanketter i den för ändamålet särskildt omdekorerade rikssalen, hvarjämte k. operan på tisdagskvällen gaf en galaföreställning.

På onsdagen uppvaktades konungen af studenterna, en lika enkel som storslagen och gripande hyllning. I densamma deltogo så godt som hela Upsala studentkår, en betydlig kontingent af Lunds samt lärjungar från Karolinska institutet och öfriga högskolor. Det ofantliga tåget samlades på Norra latinläroverkets gård, hvarifrån det afgick till slottet och samlades på borggårdens norra del. Efter det den väldiga sångarskaran afsjungit »Ur svenska hjärtans djup», framträdde Upsala studentkårs ordförande och höll ett högstämdt hälsningstal, som åhördes af konungen från ett fönster. Ett par minuter senare trädde konungen fram på den fria platsen framför den ungdomliga skaran och höll med blottadt hufvud och stundtals af rörelse vibrerande stämma ett tal, på en gång högstämdt, djuptänkt och innerligt, af följande lydelse:

»Den hyllning, som I, Sveriges bildade ungdoms bästa representanter, bringat drottningen och mig, har varit dyrbar för bådas våra hjärtan. I ären, om I rätt uppfatten eder uppgift, i sanning den ljusets riddarvakt, hvarom eder sång i toner talar. Men denna riddarvakt skall slutas kring fosterländska fanor.

Eder tillhör fosterlandets framtid, och på eder ankommer i hög grad, huru denna framtid skall gestalta sig. Stort är därför edert ansvar, liksom stor och ädel den heder, som ett rätt uppfyllande af detta ansvar skall medföra genom tiderna. Mina böner till den högste, våra fäders Gud, liksom våra efterkommandes, nedkalla välsignelse öfver detta kära lands och folks kommande öden.

Måtte detta land aldrig sakna tankens, handlingens, kärlekens och bönens krafter i sin tjänst. När jag ej mera står i svenskars krets, när mitt ord ej längre kan ljuda för svenska

Studentkårerna uppvaktande H. M. Konungen å Stockholms slotts borggård.

öron, så kommen ihåg, att efter mig finnes den, som skall föra min talan, och jag beder eder, att sluta kring honom en sköldborg med samma kärlek och trohet som nu om mig. Härtill fogar jag ett hjärtligt tack för detta möte, hvilket skall bidraga att sprida minnets värmande solstråle öfver min lefnads afton.»

Samma dags afton gafs galabal å slottet. De egentliga jubileumshögtidligheterna afslutades med det förut omnämnda fackeltåget på torsdagsaftonen.

För öfrigt förtjänar såsom ett oförgätligt minnesblad från dessa dagar inflätas den lika uppriktiga som hjärtliga hyllning, hvilken ägnades konung Oskar från alla landsändar och från alla klasser af landets befolkning, en hyllning, hugfästad i yttre måtto genom den storartade, öfver hela landet insamlade jubileumsgåfvan, som, uppgående till ej mindre än 2,200,000 kr., konungen och drottningen anslagit till anstalter för tuberkulosens bekämpande. Bär allt detta vittnesbörd om den oskrymtade tillgifvenhet, hvarmed Sveriges folk omfattar sin vördade konung, så har å andra sidan konungen ej mindre uppriktigt och hjärtligt hedrat detta sitt folk, då han i sitt svar på landstingens och de större städernas hyllning yttrade dessa varma ord:

»Det vittnesbördet gifver jag högt och fritt i denna högtidliga stund, att bättre, ärligare, mognare och trognare folk icke funnits och icke finnes på jorden, än det svenska!»

XXII.

I Nordiska museet.

I.

årt senaste utställningsbesök var ägnadt åt nöjen och lustbarheter. Antagande att vi hunnit hvila ut oss till kropp och själ efter dessa strapatser, skola vi nu åter kasta oss in på allvarets område genom att anslå dagen åt en visit i Nordiska museet.

Först taga vi bottenvåningen i betraktande. Den inrymmer första sektionens tredje grupp eller, tydligare taladt, utställningsföremål hörande till hälsovården, således ett område, som litet hvar kan ha nytta af att studera.

Vi göra vårt inträde genom porten invid Prippska terrassen, naturligtvis undvikande tills vidare att taga öl för ärende. Här finna vi närmast en samling Röntgenfotografier, utställdt af *Thor Stenbeck,* densamme som i »Gamla Stockholms» torn förevisar de mystiska strålarne. Fotografierna, hufvudsakligen framställande kroppsdelar af människor, äro ganska intressanta och lämna talande bevis på Röntgenstrålarnes stora gagn för upptäckandet af sjukliga förändringar i kroppen eller inträngda främmande föremål, såsom synålar, bösskulor o. s. v.

Därefter följer en i flere afdelningar af *Undervisnings- och hygienutskottet* ordnad vidlyftig utställning af ritningar, fotografier, tabeller, statistisk litteratur, apparater och modeller berörande sanitära arbeten i Sveriges städer, svenska sjukhus, sjuk-

Arvid Palmgrens utställning.

sköterskeutbildningen, sjukhusinredning, yrkesinspektionen m. m. För den, som intresserar sig för dylikt, erbjudes här mycket lärorikt, och man kan med berättigad patriotisk stolthet säga, att denna utställning aflägger ett vackert vittnesbörd om att vårt land äfven på detta område uppnått en erkändt hög ståndpunkt.

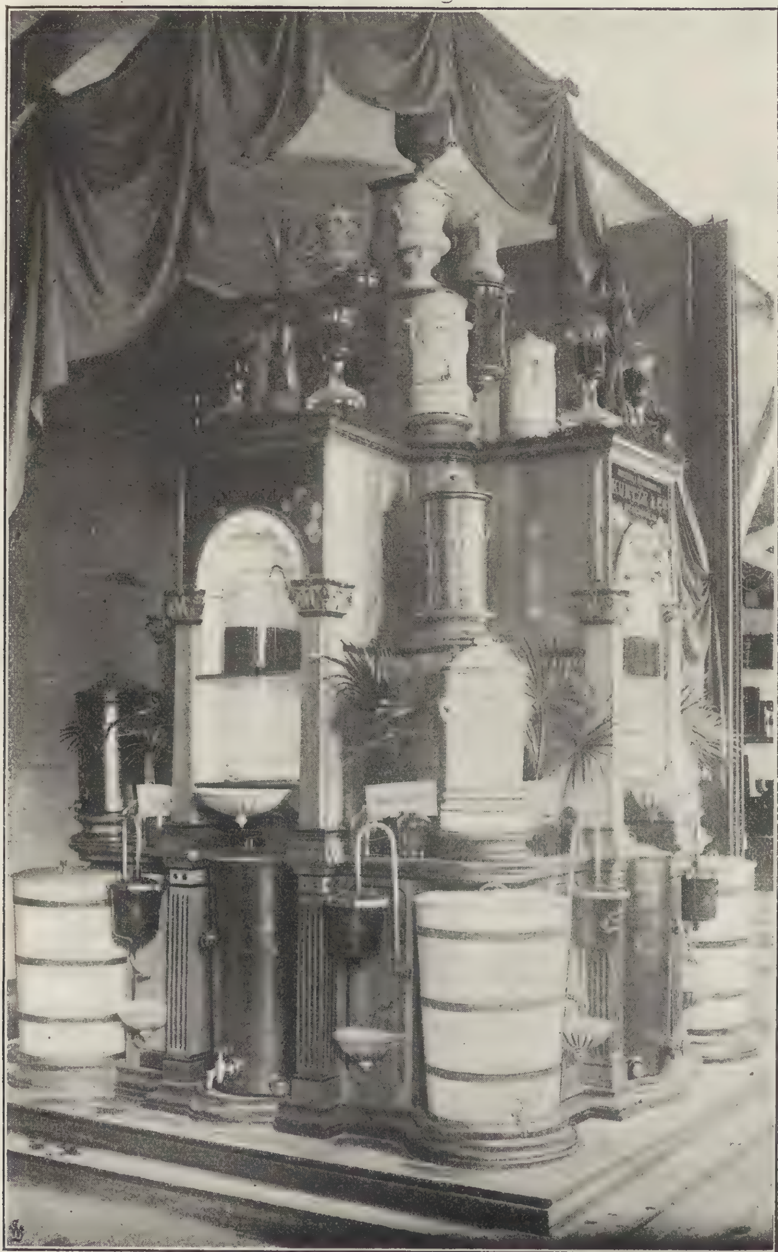
Hygieniska museet i Stockholm presenterar äfvenledes en vacker och af uppmärksamhet förtjänt utställning af statistiska tabeller och kartor, ritningar och fotografier samt apparater tillhörande hälsovården.

I korridoren utställer *Helena Flodin* prof på en praktisk och lifligt vitsordad diflaska, *Svenska likbränningsföreningen* fotografier af Göteborgs krematorium och modell till en askurna, samt *Nya aktiebolaget Atlas,* Stockholm, en desinfektionsugn af synbarligen mycket praktisk beskaffenhet.

I nästföljande rumsafdelning påträffa vi en ovanligt vacker utställning från *Arvid Palmgren,* Norrköping, bestående dels af eleganta och praktiska transportabla badapparater, vattenklosetter med olika sinnrika och praktiska anordningar samt en del apparater för laboratorier, såsom för tillverkning af kolsyradt vatten, för destillering och sterilisering o. s. v. Arbetet är allt igenom förstklassigt, ej blott af i högsta måtto solid beskaffenhet, utan ock i de minsta detaljer verkligt elegant och smakfullt, en riktig fröjd att betrakta.

I gången observera vi en af *Aktiebolaget Separator*, Stockholm, utställd s k. handlaktokrit, en sinnrik apparat för undersökning af fetthalten i mjölk. Och därefter komma vi till en stor och vackert ordnad utställning af vattenfiltrerapparater för hushållsbruk från *Kautschuk- och guttaperkavaruaktiebolaget Kuntze & C:o,* Stockholm. Denna firmas praktiska och bekväma filtrerapparater ha sedan länge rönt lifligt erkännande och stor afsättning, och af den samling, utställningen här upptager, finner man, att firman fortfarande framgångsrikt arbetar på att fullkomna sitt fabrikat i alla afseenden, såväl beträffande egenskaper som yttre prydlighet.

Torfmullsklosetter, mer och mindre eleganta och af något olikartade typer, men ägande det gemensamt att de äro s. k. själfströende, utställas af *Hushållningssällskapets slöjdskola*,

Kuntze & C:is monter.

Visby, *Torfmullsaktiebolaget Ceres,* Malmö, och *Örebro klosettfabrik. Svenska mått- och tumstocksfabriken,* Göteborg, exponerar förutom en profkollektion tumstockar luftväxlingsventiler af ny och tydligen ganska praktisk modell. *J. & C. G. Bolinder*, Stockholm, utställer en förträfflig desinfektionsugn.

Återigen en rad af dessa nyttiga renhållningsredskap, vi nyss omnämnde, de flesta apterade till torfmullsystemet. Självströende sådana utställas af *E. L. Andersson,* Örebro, *P. O. Olander,* Kristianstad, samt *Tidaholms bruks aktiebolag. C. G. Gustafsson*, Stockholm, utställer äfven en kollektion klosetter, ganska vackert arbete, liksom det fabrikat i samma branch, som exponeras af *Karlskrona nya galvaniseringsfabrik*, hvars patenterade självströende särskildt synas värda uppmärksamhet. Och slutligen komma vi till den utställning den bekanta stockholmsfirman *J. Marino & C:o* anordnat och som utvisar, att äfven dylika industrialster kunna göra ett prydligt och estetiskt intryck, till och med i flock. Denna firmas klosett-utställning är lika rikhaltig som vackert ordnad och företer en mängd olika modeller, från enklare till riktiga lyxmöbler, alltigenom ett verkligt solidt och förtjänstfullt fabrikat.

Vi stiga nu uppför en liten trappa och komma in i en särskild afdelning vid sidan af mellersta hufvudingången, upplåten åt stockholmsfirman *Fahnehjelm & C:o,* som här ordnat en synnerligen rikhaltig och vacker utställning af badkar af olika slag och för olika ändamål, cirkulations- och gaskaminer, varmvattenanordning, tvättställ och lavoarer, afloppsledningar, gungbadkar, filtrerapparater, gasglödljus m. m., vittnande om stor mångsidighet oeh utmärkt arbete.

Efter att ha passerat förbi nyssnämnda midtelingång, som fortsättes af stora trappan upp till öfvervåningarne, träda vi nedför en kort trappa och befinna oss i stenlängans bottenvåning (hittills ha vi passerat genom den provisoriska tillbyggnaden) med dess bastanta murar och pelare. Vi äro fortfarande inne på sjukvårdens område.

I trappafsatsen stå några föremål, som se ut som stolar, klädda med plysch, hvilka emellertid vid närmare påseende befinnas vara sjukgymnastikapparater, s. k. vibratorer, utställda af *Oscar Carlsson*, Stockholm.

Hufvudportalen till Nordiska museets tillbyggnad.

Nedkomna påträffa vi först till vänster en estrad, på hvilken vi märka några rätt underliga små tingestar. En ung dam skyndar i det samma till, förklarar att föremålen äro elektriska vibratorer, utställda af *Aktiebolaget Vibrator*, Stockholm, och frågar oss, om vi ej ha lust att pröfva apparaten närmare. Jo, mycket gärna. Hon släpper på den elektriska strömmen, och vi höra i den lilla maskinen ett snabbt hackande ljud, vi föra vår hand intill och förnimma en serie af mycket hastiga knackningar eller vibreringar; ännu tydligare känna vi dem, då hon sätter apparaten mot vår kind, största välbehaget erfara vi dock, då apparaten placeras mot vår ryggtafla och i hastigaste takt dunkar oss i ryggen, om man kan begagna uttrycket »dunka» om en dylik mera hackande rörelse. Apparaten är synbarligen mycket praktisk för sitt ändamål, d. v. s. som massageinstrument, hälst som dess styrka kan med lätthet modereras efter önskan.

I rumsafdelningen midt emot finna vi järnsängar och järnbord för sjukhus från *Stockholms järnmöbelfabrik*, ett af *Tidaholms bruks aktiebolag* exponeradt patenteradt hufvudgärdstöd för sjuka, en af firman *K. M. Lundberg*, Stockholm, utställd sjuksäng med prof på sängutstyrsel och en ställning med en del prof på patenterade bråckband från *J. A. Boberg*, Gefle. Dessutom exponerar *Aktiebolaget Svenska järnsängsfabriken*, Stockholm, en synnerligen praktisk bårsäng samt en sjukhussäng med långsida att fälla ned, och *Alb. Stille*, Stockholm, rullsängar, sängvagn, sjukbårar och sjukkärra.

Sedan vi besett *Bergs Aktiebolags*, Norrköping, i gången anordnade utställning af bandageväf och förbandsgaz, öfvergå vi till nästa afdelning, hvarest vi finna en lika storartad som intresseväckande kollektion af apparater af olika slag för sjukhusändamål från den välbekanta firman *Alb. Stille*, Stockholm. Närmast finna vi åtskilliga till sjukhusinredning hörande föremål, t. ex. undersökningssoffa och massagesoffa att fälla ihop, höja och vrida i olika riktningar, laboratoriebord, liggapparater för höftsjuka, instrumentväskor, desinfektionsapparater för rum, vidare operationsbord, medicinskåp och bord, tvättapparater samt slutligen en mycket stor samling kirurgiska instrument. Utställningen i sin helhet är en verklig heder för den högt

renommerade firman. I den rumsafdelning, hvari den till största delen är inrymd, äro såväl golf som väggar belagda med s. k. rabitz från Skånska cementgjuteriet.

Nästa afdelning upptages af en ganska stor och väl ordnad utställning från det af drottning Sofia upprättade och efter henne uppkallade sjukhuset *Sofiahemmet*, Stockholm, afseende att visa inredning o. d. i ett modernt och fullt tidsenligt sjukhus. Hufvudintresset fästes vid en med stor omsorg anordnad interiör af ett sjukrum, som intager midtelpartiet af utställningen. Detta sjukrum är lika elegant som bekvämt inredt med fullständig möblering, säng, rullchäslong, stolar, bord, ej ens blommor saknas. I rummet är uppställd en ganska väl utförd figur af en sköterska i sin arbetsdräkt, sysslande med att servera frukost åt patienten. På ömse sidor om denna rumsinteriör befinna sig två mindre rum. I det ena finner man diverse möbler hörande till sjukhusinredning, såsom medicinskåp, bord, tvättställ, våg o. s. v., på andra sidan får man se en vattenbädd samt prof på sjukdräkter. Utställningen kompletteras af åtskilliga i gången framför urställda sjukhusmobilier, sjukbårar, rullstolar samt en särskildt konstruerad säng för hjärtlidande, och utgör ett synnerligen vackert vittnesbörd i främsta rummet om de utmärkta anordningarna särskildt vid det ifrågavarande mönstersjukhuset och vidare om den höga ståndpunkt, den svenska sjukvården numera intager.

I den längst bort liggande afdelningen af den sal, där vi nu befinna oss, påträffa vi åtskilliga utställare. *John Wessler*, Stockholm, utställer ett tandfyllningsmedel, kalladt pulpol, tandpulver, prof på tandborstar af ny typ samt dagbok och journal för tandläkare. Stockholmsfirman *Bourghardt & C:o* presenterar en af Unman konstruerad massageapparat Taptoment, som synes äga åtskilliga praktiska egenskaper, hvaribland den ej minsta är att man med denna apparat kan åstadkomma en fullt effektiv själfmassage. Apparaten består af ett antal på en fotställning fästade armar, i ändan beklädda med små putor af plysch; dessa armar sättas i fram och återgående rörelse af en vef, som i sin tur sättes i rörelse förmedels ett snöre. Som man af beskrifningen förstår kan apparaten ej meddela andra än knackande rörelser, men dessa spela ju också en hufvudroll inom massagen.

Från *Joh. Rabén*, Upsala, finna vi en rikhaltig kollektion af förträffliga tandläkareinstrument, prydligt ordnad på en vacker monter. *F. A. Santesson*, Stockholm, presenterar en vacker utställning af sprutor och kärl af tenn för olika ändamål, afsedda för apotek och sjukvård. *Ch. O. Werner*, Stockholm, exponerar en alltigenom förstklassig utställning af kirurgiska instrument och bandagen, och slutligen finna vi prof på skodon för missbildade ben, utställda af *Joh. O. Östlunds skomakeriaffär*, Stockholm.

Vi öppna nu en dörr och komma in i en ganska rymlig sal, längs väggarne upptagen af en massa maskiner af ganska märkvärdigt utseende. Bäst som man går och undrar hvad detta är för en maskinutställning ser man plötsligt någon af de närvarande slänga sig upp på en af maskinerna och börja guppa eller sparka eller vrida och vända sig. Och då går det ett ljus upp för en — man förstår att maskinerna äro afsedda för den mediko-mekaniska gymnastiken, hvarom man hört så mycket talas. Så är också fallet. Utställningen härstädes är anordnad af *Aktiebolaget Göranssons mekaniska verkstad*, Stockholm, som tillverkar de af d:r G. Zander uppfunna och konstruerade apparaterna. Dessa apparater eller maskiner ha till uppgift att, hufvudsakligen med användandet af främmande kraft, åstadkomma en rationell öfning af kroppsmusklerna eller att framkalla lokala verkningar. Framför den fria gymnastiken ha dessa apparater det företrädet att de egentligen icke kräfva någon kraftförbrukning af den gymnastiserande, hvilket i en mängd fall och särskildt då en mera energisk lokal behandling påkallas är af ganska stor betydelse. Uppfinnaren af denna mekaniska gymnastik, ofvannämnde d:r Zander, har sedan mer än 30 år användt sin metod med stor framgång i det af honom öppnade mediko-mekaniska institutet i hufvudstaden, och efter detta mönster ha under årens lopp en mängd liknande anstalter inrättats i olika delar af världen, i in- och utland.

Man finner här, som sagdt, en rik mångfald af apparater, om hvilkas ändamål man egentligen först kommer under fund med, då man ser dem i användning. Här ha vi t. ex. en maskin för öfning af benmusklerna, bestående af två trampor, försedda med fjädrar och motvikter. Vi se just nu en pigg

ung världsmedborgare i färd med att trampa allt hvad tygen hålla med synbar förnöjelse. Där borta står en armhäfningsapparat, medels hvilken armmusklerna öfvas genom dragandet i ett par öfver trissor löpande linor, hvilka lyfta ett nedtill fästadt system af vikter. Dessa såväl som de flesta apparater ha anordning för inställning, hvarigenom rörelserna kunna noga afpassas efter behofvet och kroppskrafterna. På ett annat ställe i salen se vi en bålrullningsmaskin, på hvilken en äldre herre tagit plats och vrider sig som en mask, under det anletsdragen skina af belåtenhet. Bredvid står en rygghackningsmaskin samt en skakningsmaskin, å hvilken senare patienten sätter sig i en sadel, som hoppar upp och ned i den takt, man önskar. Dessa ridöfningar tyckas vara särskildt omtyckta af publiken, och denna maskin får knappt hvila en minut. Och titta vi bakom den där skärmen där borta, få vi kanske se en lustig syn, en person, som ligger utsträckt på en soffliknande ställning under det kroppen formligen går i vågor allt efter den märkvärdiga soffans märkvärdiga rörelser. Maskinerna drifvas med elektricitet och betjänas af ett par pigga småflickor, som det första man slår sig ned på eller bredvid någon af apparaterna skynda att sätta dem i verksamhet. Utställningen i fråga är högst populär och ständigt besökt af talrika skaror, hvilka under ömsesidigt nöje profva apparaterna och skratta åt de små komiska scener, som då och då därunder förekomma.

Nu äro vi färdiga med bottenvåningen och begifva oss tillbaka samma väg, vi kommit, för att på den stora midteltrappan praktisera oss upp till första våningen. Vi finna där en stor, luftig hall, upptagande tillbyggnaden, i hvilken hufvuddelen af till första sektionen hörande föremål, d. v. s. berörande uppfostran, undervisning, vetenskapliga hjälpmedel, kartografi, reproduktion af skrift, teckningar m. m. äro inrymda.

Uppkomna, observera vi närmast trappan några glasskåp med uppstoppade fåglar och smärre däggdjur, utställda af konservatorn *A. Svensson*, Stockholm, och afsedda till undervisningsmaterial för högre läroverk. Den vackra kollektionen

vittnar om en mindre vanlig skicklighet och noggrannt naturstudium.

Därnäst finna vi en af *Conny Burman*, Stockholm, utställd vägledning i kartritning, hvilken utgifvaren jämväl praktisk demonstrerat i ett inom utställningen hållet föredrag, samt ett svenskt historiskt undervisningsmaterial, kalladt »Sveriges konungalängd», utställdt af *A. W.* och *F. W. Edelsvärd*, Stockholm.

Sedan vi besett en samling förlagsartiklar för skolundervisning, utställd af *J. Beckmans bokförlag*, Stockholm, begifva vi oss in i det nedre tornrummet, hvarest vi påträffa en större och synnerligen intressant utställning från *K. Gymnastiska Centralinstitutet*, Stockholm. Den vackert ordnade expositionen, som prydes af en byst af den svenska gymnastikens skapare P. H. Ling, upptager en fullständig samling modeller till gymnastik- och fäktredskap, såsom stegar, linor, trähästar, fäktkostymer, fäktmasker, fäktvapen, och ett stort antal fotografier, åskådliggörande dels undervisningen, dels inredningen vid institutet och åtskilliga andra läroverk. Dessutom förevisas härstädes en del fotografier af och från utländska gymnastiska institut, anlagda af svenskar och vid hvilka den svenska gymnastiken utöfvas. Man finner af dessa att den svenska gymnastiken vunnit ganska stor terräng, äfven som uppfostringsmedel, utom Sveriges gränser, trots konkurrensen med de utländska mera sportmässiga turn-systemen.

Vi passa nu på tillfället att äntra uppför den smala vindeltrappa, som härifrån leder upp i tornet, lockade af en skylt, som förkunnar, att däruppe har *Svenska slöjdföreningen* sin utställning. Vi komma upp i ett åttkantigt rum, från hvars inåt öppna sida erbjuder sig en präktig utsikt öfver den nedanför liggande hallen, som eljes är så godt som omöjlig att öfverskåda på grund af de många höga och skymmande mellanväggarne. Kasta vi en blick kring i rummet, fängslas vi snart af de i många hänseenden vackra och stilfulla utställningsföremål, här sammanförts, afseende att visa föreningens sträfvan att höja och utveckla konstslöjden. Vi lägga särskildt märke till några präktiga skåp och bord i olika stilar, gediget och konstnärligt arbetade, en särdeles vacker högsätesbonad

Nordiska museet, sedt från en af Industrihallens minareter.

med dyna, mycket annat att förtiga. Af icke mindre intresse är den rika mönstersamling, som här exponeras. Därjämte utställes en del fotografier och slöjdföremål. Utställningen i sin helhet ger vitsord om att föreningen med framgång och nit fullföljer sitt ändamål »att utbreda håg och sinne för slöjd och att verka för den svenska slöjdens tidsenliga utveckling samt smakens förädling.»

Sedan vi åter stigit ned för den rätt höga trappan — som sannolikt afskräckt ej få att göra bekantskap med den sevärda utställningen — och åter börja vår vandring genom hallen, lägga vi först märke till den af löjtnant *Erik Hall,* Jönköping, utställda velocipedturistkartan öfver Sverige, samt en liten kollektion väggplanscher och läroböcker rörande *Filip Holmqvists* skrifmetod, hvarefter vi styra stegen till den i första sidorummet anordnade utställningen från *K. Institutet för blinda,* Tomteboda. Denna trefligt ordnade utställning är särdeles rikhaltig och i många afseenden intresseväckande genom den mängd af elevarbeten, den innehåller, utvisande en anmärkningsvärd, till och med i många fall förvånande grad af yrkesskicklighet och smak. Vi finna sålunda en hel del förträffliga arbeten i korgmakeri, borstbinderi, repslageri, virkning och broderi etc., hvilka man svårligen kan tro vara utförda af personer, som äro beröfvade sina ögons ljus. Dessutom utställes en del fotografier från institutet, läroböcker m. m. Denna utställning är, liksom flertalet af barmhärtighetsinrättningarnas, förenad med försäljning af elevarbeten, och glädjande är att se det allmänhetens köplust är ganska stor.

I det vi nu åter göra en utvikning inåt salen påträffa vi en större och välordnad utställning från *Göteborgs litografiska aktiebolag,* upptagande en mängd litografiska och typografiska tryckalster af i allmänhet god beskaffenhet samt vackra bokbinderi- och pappersarbeten.

Rikets allmänna kartverk, Stockholm, utställer å en större väggyta en samling förträffliga topografiska och ekonomiska kartor, utförda å *Generalstabens litografiska anstalt,* Stockholm, som för egen del äfven utställer en synnerligen vacker samling kartor samt i en särskild monter utmärkt vackra prof på färglitografi, bland hvilka i synnerhet planscherna till arbetet

»Skandinaviens fiskar» väcka berättigad uppmärksamhet och erkännande.

Träsnittet, som före införandet af de fototypiska reproduktionsmetoderna intog en så godt som allhärskande ställning på illustrationsområdet, har i firman *G. Forssell & Comp.*, Stockholm, en representant, hvars utställda prof visa, hvilka förtjänstfulla egenskaper denna reproduktionsmetod besitter, när den tekniska skickligheten paras med konstnärlig smak och uppfattning, hvilket just är fallet här. Synd vore, om den vackra konsten, som dock aldrig kan fullt ersättas af de nyare metoderna, skulle utdö här i landet på grund af konkurrensen.

K. L. Beckmans boktryckeri, Stockholm, möter med en å en fin monter ordnad samling af synnerligen vackra prof på bok- och illustrationstryck. Och sedan vi besett detta begifva vi oss in i nästa sidoafdelning, där vi finna en anmärkningsvärdt vacker utställning af elevarbeten från *K. Handtverksskolan för blinda,* Kristinehamn, i korgmakeri, borstbinderi, träslöjd, broderi m. m. samt undervisningsmaterial. Vid sidan däraf har *Arbetsskolan för lytta och vanföra,* Stockholm, en i flere afseenden intresseväckande utställning af i denna anstalt förfärdigade lärjungearbeten. Särskildt tvingas man beundra några verkligt fina träsniderier, utförda af en i hela högra kroppshalfvan förlamad manlig elev, samt ett prydligt virkadt täcke, förfärdigadt af en kvinnlig elev med endast en hand.

Afdelningen näst intill upptages af en interiör af ett lärorum med prof på skol- och undervisningsmaterial från *Manilla döfstumskola*, Stockholm, samt en ganska vacker utställning af arbeten, utförda af skolans lärjungar. *Arbetsskolan för vanföra,* Göteborg, presenterar en synnerligen förtjänstfull utställning af lärjungearbeten. Sedan vi ytterligare besett den lilla utställningen från *Gotlands läns folkhögskola och landtmannaskola*, Hemse, bestående af fotografier och ritningar af skolans byggnad samt en skolpulpet, vända vi vår uppmärksamhet till den inåt salen anordnade verkligt storartade och gedigna utställning, som *De blindas förening*, Stockholm, hopbragt, bestående af en rikhaltig och mångskiftande samling arbeten, ofta af mycket fin beskaffenhet, alla utförda af blinda. Särskildt fäster man uppmärksamheten vid en del verkligt smak-

fulla korgarbeten, ett yrke, i hvilket de blinda företrädesvis tyckas uppnå smak och skicklighet. Utställningen omfattar därjämte en del böcker i blindskrift, utgifna af föreningen för blindskrift. I detta sammanhang må äfven omnämnas en af *E. A. Hörlin,* Stockholm, uppfunnen och här utställd skrifmaskin för framställandet af såväl vanlig skrift som blindskrift, samt en af *Förskolan för blinda,* Vexjö, utställd kollektion af rätt förtjänstfulla elevarbeten.

Därefter komma vi till en afdelning, upptagen af åtskilliga anstalter för sinnesslöa barns vård och uppfostran. Först i denna möter oss *Stockholms läns idiothem*, Hammarby, med en rätt anmärkningsvärd kollektion arbeten af å hemmet intagna jämte redskap, modellserier. *Örebro läns uppfostringsanstalt för sinnesslöa barn* möter med en liten, men ganska nätt profsamling på elevarbeten, hufvudsakligen kvinnlig handslöjd. Flere vackra arbeten i träslöjd och broderi presenteras från *Hemmet för fallandesjuka sinnesslöa barn,* Mariehäll, Sundbyberg. *Föreningen för sinnesslöa barns vård*, Stockholm, har dock den ej blott största, utan äfven vackraste utställningen, i hvilken man finner en förhållandevis stor mängd arbeten, som långt ifrån vittna om de arbetandes beklagliga psykiska tillstånd, så nätt och formsäkert äro de utförda. *Kristianstads läns idiotanstalt,* Hessleholm, *Smålands idiothem*, Nannylund, Eksjö, och *Dalarnes idiothem*, Falun, presentera hvar för sig vackra bevis på frukterna af sitt ovanligt svåra uppfostringsarbete, och slutligen kommer *Johannesbergs idiotanstalt*, Mariestad, med en mycket vacker kollektion elevarbeten, företrädesvis träskulptur, korgmakeri och handarbeten.

Härmed lämna vi denna i mångt och mycket lärorika och intresseväckande afdelning, med en tacksam tanke på de krafter, som bära det svåra värfvet att söka dana dessa naturens styfbarn till i möjligaste grad nyttiga samhällsmedlemmar. Lika mycket som man måste beundra den varma människokärlek, det outtröttliga tålamod, som ligger bakom de vunna, här utställda resultaten, lika mycket måste man öfverraskas af dessas beskaffenhet. Vi våga också tro, att Sverige numera äfven på detta område, de vanlottades vård och uppfostran, står i det främsta ledet bland nationerna.

Det återstår oss endast att bese den verkligen anmärkningsvärda kollektion af elevarbeten, som utställes af *Skolhemmet för blinda och döfstumma,* Venersborg, för att sedan öfvergå till de egentliga skolorna.

Först bland dessa möter oss *Tekniska skolan i Västerås,* med en stor kollektion elevarbeten: byggnads-, maskin- och mönsterritningar. *Kristinehamns praktiska skola* utställer en större kollektion anmärkningsvärdt goda slöjdalster samt ritningar, utförda af elever. *Tekniska afton- och söndagsskolan i Sundsvall* gör sig särskildt bemärkt genom synnerligen goda elevarbeten i läderplastik, träinläggning och lackering. Af vackra kollektioner ritningar äro *Karlstads tekniska afton- och söndagsskola* samt *Hernösands tekniska afton- och söndagsskola* hvar i sin stad företrädda.

En anmärkningsvärdt hög ståndpunkt intager tydligen bland de lägre tekniska läroverken *Tekniska skolan i Eskilstuna,* hvars verkligen öfverraskande gedigna utställning det är ett nöje att betrakta. Såsom en fackskola för metallindustri utställer den hufvudsakligen smides- och metallarbeten, genomgående af verkligt förtjänstfull beskaffenhet, flere pjäser rent af utsökt vackra med fina etsningar och ciseleringar. Åtskilliga vackra arbeten i träslöjd förekomma äfven, särskildt fästa vi oss vid ett präktigt pendylfodral af en kvinnlig elev.

Lägre tekniska yrkesskolan, Borås, samt *Tekniska elementarskolan,* Borås, ha gemensamt en stor utställning af ritningar, verktyg, modelleringsarbeten m. m., vittnande om en skickligt ledd undervisning. *Ebersteinska söndags- och aftonskolan,* Norrköping, visar en särdeles vacker kollektion af hufvudsakligen ornamentarbeten i målning och modellering. *Tekniska elementarskolan* i samma stad presenterar en mycket rikhaltig och verkligt förtjänstfull utställning af elevarbeten, såsom ritningar, teckningar, modellering, verkstadsarbete m. m.

Och så komma vi till *Tekniska skolan i Stockholm,* hvilken i egenskap af det största och i allo förnämsta af rikets lägre tekniska läroverk tagit i anspråk hela fonden af salen för sin ovanligt rikhaltiga och ståtliga utställning. Denna utställning verkar också genom sin smakfulla anordning som en mycket effektrik fonddekoration: i förgrunden prydes den af

en kolossal byst af konungen, i bakgrunden reser sig en hvalf-bågformad väggprydnad öfver en tapet med svenska riksvapnet samt under denna två målade fönster. Utställningsföremålen äro grupperade dels å en estrad nedanför dessa fondfönster, dels i ett antal montrer samt å väggytorna på ömse sidor.

Till att börja med finna vi först på vänster hand en mycket vacker samling modellerade figur- och ornamentarbeten samt en kollektion byggnadsritningar. Därpå taga vi i betraktande en monter med en del fina prof på elevarbeten från skolans fotografi- och bokföringskurser. I ett par vitriner utställes vidare en mycket nätt samling af drifna och graverade metallarbeten samt tilltalande prof på träslöjd. På väggskärmarne å denna sida förekommer en mängd ritningar af elever på den kvinnliga afdelningen, delvis verkligt stilfulla saker, samt en anmärkningsvärd samling kompositionsritningar, utförda af lärjungar i den högre konstindustriella skolan.

Bland de å estraden utställda föremålen märkas först och främst några verkligen utmärkta prof på läderplastik, konstnärlig träskulptur samt målningar å porslin. Väggfälten å ömse sidor äro betäckta med en mängd studier och skisser, vittnande om den verkligt gedigna undervisning, som är karaktäristisk för detta läroverk. Flere af dessa arbeten höja sig rent af till det konstnärliga området.

Nedanför estraden finna vi en monter med ypperliga prof på konstsömnad och broderier i guld och silke samt ett par vitriner med särdeles vackra arbeten i träskulptur och läderplastik. Ej mindre anmärkningsvärd är en samling teckningar och studier efter modell och naturen, utförda af elever i teckningslärarekursen, samt en större samling vackra ritningsarbeten från Tekniska afton- och söndagsskolan. På högra sidan anträffa vi ytterligare en monter med tilltalande elevarbeten från fotografikursen, samt dessutom en förtjänstfull serie ritningar från maskinyrkesskolan, modellerings- och dekorationsarbeten från den högre konstindustriella afdelningen samt ett bord med läroböcker. Och slutligen ha vi i en af ett par förträffligt utförda broderade skärmar flankerad monter bakom kungabysten

Tekniska skolans i Stockholm utställning.

tillfälle att betrakta ytterligare en vald samling utomordentligt vackra prof på broderier och konstsömnad.

Den stora och rikhaltiga utställningen gör i sin helhet ett ovanligt gediget och tilltalande intryck, och ju mer man granskar detaljerna desto större respekt får man för den verkligt

P. Palmquists Boktryckeri-Aktiebolags utställning.

solida och högst mångsidiga undervisning, som lämnas vid detta utmärkta läroverk.

Framför Tekniska skolans utställning finna vi närmast en liten nätt monter med delikata prof på heliogravyrarbeten från *Elisabeth Bagge*, Stockholm.

Bakom denna lilla monter reser sig en större sådan af ganska tilltalande utseende, inneslutande en kollektivutställning

Boktryckerimontern med Kôersners Boktryckeri-Aktiebolags m. fl. firmors utställning.

från ett flertal af Stockholms boktryckerier. Taga vi dem i den ordning de äro uppställda, kommer först *Andréens boktryckeri-aktiebolag* med en rätt vacker kollektion, hufvudsakligen affärstryck, och därnäst firman *Ivar Hæggström,* hvars utställning är verkligt fin, företeende förutom flere präktiga moderna arbeten äfven ett par för sin tid förträffliga tryckalster från den gamla firmans första tillvaro i början af seklet (år 1815). *Centraltryckeriet* representeras äfven af en tilltalande kollektion, i hvilken dock hufvudvikten lagts på litografiska arbeten. Fylligare är den utställning, som *Iduns tryckeriaktiebolag* anordnat, i hvilken man finner en samling mycket fint utförda arbeten i både boktryck och litografi. *Viktor Petterssons* utställning är rätt jämn, dock utan att förete något anmärkningsvärdt, däremot finna vi flere vackra prof på boktryck, äfvensom på stereotypi och galvanoplastik från *P. Palmqvists aktiebolag. Justus Cederquists kemigrafiska atelier* presenterar en verkligt fin kollektion af klichéer i zink och koppar samt prof på auto- och fototypier samt träsnitt. Därjämte utställas några plåtar i olika beredningsstadier för att gifva ett begrepp om det kemigrafiska förfarandet. Näste man är *Isac Marcus' boktryckeriaktiebolag*, hvars utställning dock ej företer något nämnvärdt. Däremot är *Vald. Zachrisson,* Göteborg, — den ende icke stockholmaren — representerad af en naggande god kollektion typografiska tryckalster, utmärkande sig för smak och elegans. *Kôersners boktryckeriaktiebolag* uppvisar en vackert ordnad kollektion tryckalster af olika slag, vittnande om att denna officin, det yngsta bland hufvudstadens större boktryckerier, redan ryckt upp i främsta ledet hvad beträffar solidt och smakfullt arbete. Ett bevis därpå föreligger ju för öfrigt i denna bok. Och slutligen ha vi en liten ganska nätt kollektion af hufvudsakligen accidenstryck från *Gustaf Lindströms boktryckeri.* Som allmänt omdöme om denna kollektivutställning torde kunna sägas, att den på ett glädjande sätt dokumenterar den höga ståndpunkt, boktryckarkonsten numera intager i vårt land, på samma gång den jämväl visar ansatser till en ännu fullkomligare utveckling beträffande det, som kanske hittills varit det svenska boktryckeriets akilleshäl: den konstnärliga elegansen.

Och nu återgå vi till vår inspektion af skolutställningarna. Närmast begifva vi oss in i ett par bredvid Tekniska skolans redan omnämnda utställning anordnade sidorum, hvilka vi finna upptagna längst in af en rätt god samling elevarbeten från *Slöjd- och Tekniska skolan*, Karlskrona, samt af *Tekniska yrkesskolan*, Malmö, hvilken sistnämnda läroanstalts utställning är särdeles förtjänstfull. Vi finna här, förutom ett stort antal ritningar till maskiner, möbler och byggnader samt frihandsteckningar, en samling utmärkta prof på dekorativa arbeten, träskulptur och läderplastik.

Återkomna ut i själfva salen, finna vi närmast en vacker kollektion ritningar och teckningsarbeten från *Tekniska elementarskolan*, Malmö. Från *Örebro tekniska elementar- och aftonskola* presenteras en anmärkningsvärdt god utställning af ritningar, ornamentskulptur samt verkstadsarbeten. En lika stor som vacker och gedigen utställning är den, som *Göteborgs slöjdförenings skola* anordnat, i hvilken vi finna en mängd verkligen utmärkta elevarbeten, såsom metallgravyr, träskulptur, porslinsmålning, ornamentsmålning, ritningar m. m., vittnande om att denna skola fyller mycket höga anspråk.

Från den först 1894 inrättade *Tekniska yrkesskolan i Karlshamn* finna vi en rätt nätt, ehuru jämförelsevis liten utställning af ritningar och ornamentsmålning. *Värmlands landtmannaskola* och *Värmlands läns folkhögskola*, båda i Molkom, exponera gemensamt en ganska vacker kollektion elevarbeten, förnämligast slöjdalster. Ganska vackra handarbeten och konstväfnader utställas af *Tärna folkhögskola* (Västmanland). *Norra Kalmar läns landtmannaskola* utställer elevritningar och *Lunds folkskollärareseminarium* en rätt anmärkningsvärd samling prof på pedagogisk träslöjd. Från *Frimurarebarnhusets skola*, Stockholm och Kristineberg, förekommer en verkligt vacker kollektion arbeten i träslöjd, vittnande om en långt hunnen skicklighet hos de unga yrkesmännen, af hvilka de flesta ej öfverskridit sitt 13:de år.

Vackra elevarbeten presenteras äfven från *Maria Nordenfelts handarbetsskola*, Göteborg, särskildt i broderi och konstsömnad. *Bachmanska stiftelsens slöjd- och tekniska skola*, Hedemora, har likaledes all heder af sin utställning af elevarbeten.

Hittills ha vi följt västra sidoväggen, men göra nu en liten afstickare ut i midten af salen, hvarest vi först anträffa en monter, utställd af *Svenska stenografförbundet, Arends' system*, Stockholm, innehållande läroböcker, skriftprof o. s. v. enligt nämnda stenografisystem. *Jönköpings litografiska aktiebolag* utställer en ganska tilltalande kollektion af prof på skyltar och firmakort samt på firmatryck å omslagspapper i rullar. Och därpå stöta vi på en mycket stor, rikhaltig och anmärkningsvärdt vacker och jämn utställning från *Stockholms arbetsstugor för barn*, lämnande ett vältaligt vittnesbörd om dessa verkligen filantropiska anstalters välsignelserika verksamhet. Man finner nämligen här en hel mängd förträffligt utförda arbeten af såväl gossar som flickor, hvilka lämna påtagliga intryck af att den vackra idén omfattas med verkligt nit och intresse såväl af lärjungar som lärare. Det må i förbigående nämnas, att vid Stockholms arbetsstugor, tio till antalet, undervisas ej mindre än 1,200 barn, hvilka, utom den yrkesskicklighet de inhämta, tidigt få vänja sig vid arbetsamhet. Resultatet är verkligen storartadt, då man besinnar att den första af dessa arbetsstugor inrättades först 1887. Äfven i landsorten har man på några orter följt det vackra exemplet och äfven därifrån utställas i denna kollektion några visserligen mindre talrika, men aktningsvärda och lofvande prof.

I det vi åter vända oss mot sidoväggen få vi formera en intressant bekantskap. Vi finna nämligen här en utställning från *Palmgrenska samskolan*, Stockholm, hvilken i flere afseenden förtjänar ett närmare omnämnande. Detta läroverk, det första i vårt land, som tillämpat idén om båda könens samundervisning, har nämligen vid sidan af den rent bokliga bildningen ägnat en högst lofvärd och framgångsrik uppmärksamhet åt slöjdundervisningen. Hvad skolan på detta område uträttat är ej litet, därom kan man bäst öfvertyga sig genom att betrakta den vackra utställningen. Dennas hufvudparti utgöres af ett helt litet rumsmöblemang af furu i enkel, men tilltalande stil med rödmålade inskärningar i det eljes endast fernissade naturliga trät. Af samma material och med samma behandlingssätt har man äfven åstadkommit hvarjehanda smärre prydliga föremål, såsom ramar, konsoler, piedestaler o. s. v.

Icke mindre vackra äro de prof som visas på möbler af svart-polerad lönn med utskurna ornament i träts naturliga färg.

Palmgrenska samskolans rumsinteriör.
Möbler m. m. förfärdigade af skolans lärjungar.

För öfrigt inrymmer utställningen en rikhaltig och omväxlande samling prof på slöjd- och handarbeten, utförda af elever på

olika undervisningsstadier, och det är förvånansvärdt, hvilka vackra saker man finner af till och med lärjungar på undervisningens första stadium, af 5- till 7-åringar. Hvad särskildt de kvinnliga elevernas prof beträffar finner man åtskilliga högst beaktansvärda sådana, särskildt i fråga om konstsömnad, vittnande om att läroverket tillgodoser med samma praktiska omsorg alla grenar af sådant arbete, som kan blifva eleverna till nytta ute i lifvet. I detta afseende intager Palmgrenska samskolan rent af en undantagsställning bland läroverken här i landet, och önskligt vore, om de härvid följda, utan tvifvel riktiga och sunda principerna gjordes allmänt gällande i all undervisning, så att den bokliga uppfostran ginge hand i hand med den praktiska. Det skulle vara frestande att citera några af de tänkvärda ord härutinnan, som skolans högt förtjänte skapare och föreståndare, rektor K. E. Palmgren, yttrar i en till utställningen utgifven liten skrift om skolan, men utrymmet förbjuder oss detta, och vi få nöja oss med att aktningsfullt och tacksamt buga oss för de påtagliga resultat af systemet, som vi här ha nöjet att skåda.

Nästa afdelning upptages af *Hulda Lundins slöjdkurs,* Stockholm. Denna slöjdkurs är afsedd för utbildande af lärarinnor i kvinnlig slöjd enligt Stockholmsmetoden. Utställningen utgöres af en modellserie samt planscher och undervisningsmateriel och visar i dess bästa dager den högt förtjänta utställarinnans eminenta smak, skicklighet och praktiska blick på det område, inom hvilket hon utöfvar en så betydelsefull och gagnande verksamhet i egenskap af slöjdinspektris.

Så möter oss en större afdelning, öfver hvilken vi läsa orden *Stockholms folkskolor.* Här har öfverstyrelsen för dessa anordnat en både stor och rikhaltig utställning af modellserier för undervisning i manlig och kvinnlig slöjd, kompletterande den vackra, förut omnämnda utställningen i Stockholms stads paviljong och tjänande till ett nytt vittnesbörd om det vakna intresse, hvarmed vederbörande omfatta specielt denna praktiska del af folkundervisningen.

Innan vi öfvergå till nästa sidoafdelning få vi, för att spara våra trötta ben, göra en liten rekognoscering utåt salens midt. Därvid påträffa vi först en samling förträffliga proftryck på trä-

snitt, utgångna från *Vilhelm Meyers xylografiska anstalt*, Stockholm. *Gustaf Ekvall*, Göteborg, utställer en del rätt anmärkningsvärda gravörarbeten, likaså *J. A. Wiberg*, Stockholm. En annan utöfvare af samma yrke, *H. A. G. Trübenbach*, Göteborg, presenterar särdeles goda prof på sin skicklighet. En kollektion bokförlagsartiklar, hufvudsakligen teknisk litteratur, utställes af *Gustaf Chelius*, Stockholm. *P. B. Eklund*, Stockholm, utställer äfven en större samling förlagsartiklar och planschverk, bland hvilka särskildt konung Oskars arbeten intaga en bemärkt hedersplats. *Axel Ekbloms*, Stockholm, utmärkta koppartryck i färger tala för sig själf.

Så komma vi till en liten, men synnerligen elegant monter, å hvilken *Berlingska boktryckeri- och stilgjuteri-aktiebolaget*, Lund, exponerar en vacker samling prof på stilgjuterialster, såsom boktrycksstilar, stilformar och boktryckeriutensilier, hvarefter vi återvända till sidoväggen för att taga i betraktande den lika stora som vackra utställningen från *Göteborgs folkskolor*, hvilken upptager afdelningen närmast stockholmsskolorna och framgångsrikt täflar med dessa. Vi finna här först och främst en särdeles rikhaltig och förträfflig samling af elevarbeten i träslöjd och handarbeten, vittnande om att äfven rikets andra stad energiskt följer med sin tid i detta afseende. Vidare ingå i utställningen åtskilliga prof på skolinventarier och slöjdredskap, modellserier, inventarier till skolkök, fotografiska exteriörer och interiörer från skolorna samt — såsom något nytt och ganska beaktansvärdt — en samling redskap för hvarjehanda sportlekar. Denna sistnämnda del af utställningen ger, tyckes oss, ett uppslag, som förtjänade tagas ad notam, såsom ägnadt att gifva mera lif och intresse åt de nyttiga lekarne i det fria, hvarvid man dock alltid borde tillse, att lekarne ej urartade till formlig sport.

Så företaga vi återigen en zigzagmanöver utåt salen, påträffande först några ganska aktningsvärda prof på xylografier af maskiner från *R. B. Hellström*, Stockholm. *Hedda Karlholm*, Stockholm, utställer en ritad, färglagd och textad geologisk karta öfver en del af mellersta Sverige, ett verkligen förtjänstfullt arbete. Detsamma kan jämväl sägas om de äfven i vetenskapligt hänseende förträffliga geografiska kartor af

Skandinavien under en serie förhistoriska skeden, som utställas af frih. *Gerard De Geer*, och hvilka lämna en synnerligen intressant och lättöfverskådlig framställning af de stora förändringar Sveriges och dess grannlands landområden undergått efter istiden.

Fredrik Funck, Stockholm, exponerar en patenterad ställbar skolpulpet, som särskildt för skrifning synes äga åtskilliga fördelar, samt skrifundervisnings- och skrifmaterial, och *Gunnar Ekerot,* Stockholm, en del profsidor ur tidskriftsarbetet »Svenska industriella verk och anläggningar». En annan tidskrift, »För svenska hem», utgifven af *G. Chelius,* representeras af en del teckningar till illustrationer.

Kungl. landtbruksstyrelsen, Stockholm, utställer en stor samling statistisk-geografiska kartor öfver svenska landtbruket, af stort intresse och väl utförda. I *N. J. Bagges,* Stockholm, charmanta utställning få vi se en mängd utsökta prof på sedel- och obligationstryck i koppar och kromotypografi, prof på koppartrycksplåtar samt en konstgraveringsmaskin. *Hasse W. Tullberg,* Stockholm, utställer en stor kollektion förträffligt blankett-tryck samt bokförlagsartiklar och *Fredrik Andersson,* Stockholm, en verkligt nätt samling gravörarbeten, hufvudsakligen bokkinderistämplar. *J. & P. Engström,* Stockholm, förete äfven förtjänstfulla graveringsarbeten i ädelstenar, stål och metall, mest sigiller. *Josef Ahlbergs boktryckeri,* Stockholm, och *Bröderna Rosenlöf,* Kungsgård, äro representerade af smärre kollektioner accidenstryck, dock ej företeende något anmärkningsvärdt.

Efter denna utflykt återvända vi till skolorna i sidoafdelningarna. Här finna vi först ett par af *Undervisnings- och hygienutskottet* arrangerade större utställningar, den ena från rikets allmänna läroverk, den andra från Stockholms högre flickskolor. I den förra finna vi först och främst ett skåp med läroböcker, som användas vid undervisningen i de allmänna läroverken, svensk litteratur rörande uppfostran och undervisning samt en samling årstryck från läroverken, ritningar och beskrifningar öfver nyare läroverksbyggnader o. s. v. Flickskoleutställningen upptages af, förutom läroböcker använda vid undervisningen, en mängd elevarbeten: ritningar, handarbeten,

skrifprof, herbarier o. s. v. *Göteborgs högre flickskolor* äro särskildt representerade med en stor och vacker kollektion af handarbeten, ritningar o. s. v., likaså *Aktiebolaget Malmö högre läroverk för flickor* och *Sundsvalls läroverk för flickor*, i hvilken senare utställning man särskildt observerar en del särdeles fina broderiarbeten. I samma afdelning utställer äfven *Pedagogiska biblioteket*, Stockholm, en del fotografier, kataloger öfver den storartade boksamlingen samt redogörelse för bibliotekets syfte och verksamhet.

I nästa sidoafdelning finna vi en högst brokig samling af utställare af föremål, hörande till undervisningen. *John Ekström*, Stockholm, utställer ett praktiskt ritbord med rörliga skifvor, ritmaterial m. m., *M. Anderberg*, Rörstrand, vackra samlingar af mineralier för undervisning i folk- och elementarskolor, *K. Direktionen öfver Stockholms stads undervisningsverk* en större samling lärjungearbeten i frihandsteckning och linearritning, *K. Musikaliska akademien*, Stockholm, en kartong med redogörelser för musikkonservatoriets verksamhet, *M. V. Wallberg*, Norrköping, en skolhandbok i trädgårdsskötsel, *L. P. Lundgren*, Lund, handbok i ångmaskinskötsel, *Göteborgs handelsinstitut* ritningar och fotografier öfver läroverkets byggnad, *Karolina Dyring*, Karlstad, en mönsterbok och *C. G. Wikström*, Karlstad, handbok i kolning. Af hvad anledning *C. G. L. Hammargren*, Stockholm, fått sina välmenta, men för undervisningsändamål säkerligen högst olämpliga försök till jubileumspoesi utställda här, är oss däremot en fullständig gåta.

Det innehållsrika rummet är emellertid ännu icke på långt när uttömdt. Blandt de mera anmärkningsvärda företeelserna är en himmelsglob af glas med vätskehorisont, en lika vacker som praktisk pjäs, utställd af d:r *H. Sohlberg*, Strängnäs. *Luleå högre allmänna läroverk* samt *F. d. Beskowska skolan*, Stockholm, äro representerade af elevarbeten, det förra i teckning och skrifning, den senare med slöjdalster af verkligt framstående beskaffenhet. *Frans Svanström & C:o*, Stockholm, utställa ett stort skåp innehållande en mängd fysikaliska apparater för skolbruk, både vackert och välgjordt arbete. En i sitt slag utmärkt utställning är *Axel Hambergs*, Stockholm, af mineralier. Den vackra samlingen, ordnad i två montrer, är

af stort vetenskapligt intresse och innehåller en hel mängd sällsyntheter. *C. E. Fritzes k. hofbokhandel*, Stockholm, representeras af en i ett större skåp prydligt uppställd samling bokförlagsartiklar för skolbruk samt af väggplanscher för åskådningsundervisning. Och slutligen ha vi en utställning af elevarbeten i teckning från *Karlstads högre allmänna läroverk*, efter hvars åskådande vi gå att betrakta utställningarna ute i salen.

Här förevisar *C. O. Heike*, Stockholm, en del kalligrafiska arbeten och *Emy Meyer*, Stockholm, sin hygieniska skrifmetod, hvars hufvudegenskap synes vara lodrät stil. *Bröderna Påhlman*, Stockholm, exponera diverse läroböcker i skönskrifning och bokföring samt skrifmaterialier.

En liten monter med diverse tryckprof från *H. Sahlin*, Söderhamn, företer just ingenting anmärkningsvärdt, med undantag möjligen af ett poem, hvars märkvärdighet består däri, att det både författats, satts och tryckts af utställaren. *Rudolf Grave*, Stockholm, är representerad af en utmärkt vacker samling glasinstrument för tekniska och vetenskapliga behof. *Hugo Geber*, Stockholm, utställer Snoilskys diktsamling »Svenska bilder» och *Fröléen & Comp.* en samling illustrerade förlagsartiklar. Prof på dekorerad plåt exponeras af *Adolf Johnson & C:o*, Stockholm. *Förbundet mellan Sveriges kristliga föreningar af unge män*, Stockholm, har äfven ansett sig böra deltaga i utställningen på uppfostringsafdelningen med en samling fotografier, ritningar, kartor o. d., belysande föreningarnas utbredning, samt religiösa småskrifter.

Nu komma vi till en sidoafdelning, inrymmande en utställning, som i flere hänseenden är en af de allra vackraste i hela museibyggnaden. Utställaren är *Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner*, Stockholm, som på ett lika prydligt som imponerande sätt ger åskådaren en inblick i dess storartade verksamhet. Längs väggarna stå prydliga skåp fulla med böcker i vackra band, eller ock äro väggarna betäckta med kartor och väggplanscher, allt detta bildande en undervisninglitteratur så rik och fullständig, att ingen annan svensk bokförlagsfirma kan ens tillnärmelsevis täfla. Dessa böcker, planscher o. s. v. utgöra tillika talande prof på det ypperliga arbete, som pre-

Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söners utställning.]

steras från firmans boktryckeri, hvarjämte äfven utställes en samling särskilda tryckprof, afsedda att visa hvad tryckeriet kan åstadkomma på sköntryckets område. Med tryckeriet är förenadt stilgjuteri, stereotyp- och galvanoplastikanstalt, hvilka afdelningar äfvenledes äro företrädda med synnerligen vackra prof. Alltsammans är ordnadt med smak och elegans, och det hela gör med sin i midten placerade växtgrupp och inbjudande plyschsoffor snarare intryck af ett hemtrefligt bibliotek i ett rikt hem än en utställningsafdelning.

Häradshöfding G. B. A. Holm.

Det torde kanske böra erinras om, att firman P. A. Norstedt & Söner ej blott är en affär med vördnadsvärda anor, utan jämväl obestridligen numera hufvudstadens, således hela landets största och förnämligaste boktryckeri och en af nordens mest betydande bokförlagsfirmor. Betecknande för affärens omfattning i såväl ena som andra afseendet är, att den numera upptager hela det stora och ståtliga palats, bolaget låtit för ett antal år sedan uppföra åt sig på Riddarholmen, samt att det väldiga tryckeriet så godt som uteslutande sysselsättes med att trycka firmans egna förlagsartiklar. Firman har, som nyss sades, vördnadsvärda anor och en mångårig historia bakom sig, men dess största och rikaste utveckling infaller dock på de två senaste decennierna och är en frukt af den nuvarande chefens, häradshöfding *G. B. A. Holms* rent af enastående energi och förmåga. I sin moderna och utvidgade gestalt är det Norstedtska etablissementet egentligen en ny skapelse af honom på den gamla grunden, och denna skapelse är i många afseenden en mönsterinrättning, ett mönsteretablissement.

Efter vår angenäma rast i det Norstedtska rummet återtaga vi vår upptäcktsvandring. Först träffa vi på en vacker monter med prof på diverse apparater och instrument för la-

boratorier samt meteorologiska ändamål från *G. A. Kahl*, Stockholm, en kollektion som i hög grad länder utställaren till heder. *C. J. Otto Kjellström*, Stockholm, utställer prof på fotolitografierade kartor och *Vilhelm Pettersson*, Orsa, en samling af sina med rätta uppskattade kartor jämte beskrifningar öfver en del dalasocknar. Kapten *Vilhelm Unge*, Stockholm, utställer åtskilliga exemplar af sin berömda telemeter eller afståndsmätare, hvilken blifvit införd i svenska och norska artillerierna och antagits till försök i flere staters arméer. *Axel. Ljungström*, Stockholm, möter med en stor och synnerligen vacker kollektion af hufvudsakligen landtmätareinstrument, synbarligen utmärkt och omsorgsfullt fabrikat.

Från *A. Bomans kortfabrik*, Stockholm, påträffa vi en ganska treflig monter med diverse prof på firmans bekanta spelkort — »Bomans 52 flickor» äro ju af gammalt bekanta och omtyckta skönheter. *Frans Schartaus praktiska handelsinstitut*, Stockholm, presenterar en samling fotografier från läroanstalten samt elevarbeten m. m. och med. d:r *Fr. Antoni*, Stockholm, en högst intressant samling studier i mikrofotografi, berörande histologi, embryologi o. s. v.

Därefter komma vi till en stor monter, innehållande en verkligt anmärkningsvärd samling af frön från Skandinaviens fanerogamer, systematiskt ordnade enligt Fries' naturliga system och upptagande bortåt 1,200 släkten och arter. Den vackra kollektionen länder utställaren, *Tom von Post*, Upsala, till stor heder. *Kungl. Landtbruksstyrelsens* stora samling af undervisningsmaterial för lägre landtbruksläroverk är äfvenledes värd all uppmärksamhet. *Axel R. Andersson*, Upsala, utställer i en liten, synnerligen elegant monter en förträfflig kollektion preparat för kristallografiska och petrografiska undersökningar.

Från *Djurskyddets expedition*, Stockholm, förekommer en del slaktmasker, hästskyddare samt litteratur rörande djurskyddet. Skada blott att denna utställning gör sig så föga och väcker så liten uppmärksamhet. Vi hålla före att djurskyddsvännerna borde passat på att slå ett stort slag för sin sak på stockholmsutställningen genom en åskådlig framställning af praktiska slaktmetoder o. d., men detta lägliga tillfälle har man försummat.

En fröexaminator och en arbetslup för frökontroll utställas af *Olof Stjernquist,* Stockholm. *Rob. Tolf,* Jönköping, presenterar en intressant samling prof på växtsjukdomar. Från *Veterinärinstitutet,* Stockholm, utställas dels ett större skåp med modeller af olika hofbeslag, instrument och preparat m. m. hörande till undervisningen i hofbeslagslära, dels ett dubbelskåp med en stor och intressant samling anatomiska preparat.

Sedan vi besett ett af folkskolläraren *Fr. Aug. Sjögren,* Edestads station, utställdt instrument för delning af vinklar, cirkelns kvadratur m. fl. problem, komma vi till en af *J. E. Jernström,* Stockholm, anordnad vacker kollektion af bakteriologiska apparater samt en samling finare vågar, utställd af *C. A. Lindquist,* Stockholm. *Aktiebolaget Mars,* Stockholm, utställer i ett skåp åtskilliga optiska instrument, däribland den förut omnämnda Unges afståndsmätare, samt diverse andra apparater för krigsbruk.

Invid väggen till museets färdigbyggda del höjer sig en liten estrad, danad till ett litet verandaliknande rum, rikt klädt med draperier och mattor. Det är »damernas egen tidning» *Idun,* som inredt denna lilla s. k. salong till en hvilo- och mötesplats för kvinnliga utställningsbesökande, hvilka äfven därstädes tillhandahållas själaspis i form af utkomna årgångar af »Idun», »Iduns modetidning», »Kamraten» och »Barngarderoben». Värdinneskapet skötes af ett par unga damer, hvilkas fängslande egenskaper förmodligen äro anledningen till att »Iduns» salong äfven varder lifligt uppmärksammad af de eljes från detta paradis utestängda skapelsens herrar.

Kungl. statistiska centralbyrån, Stockholm, presenterar en vacker och för vänner af statistik särdeles intresseväckande utställning af statistiska kartor, grafiska tabeller och stereogram. En samling vackra och intressanta konturkartor öfver Jämtland och Härjedalen utställas af *Jämtlands länskomité,* Östersund. *Rikets allmänna kartverk,* Stockholm, låter sig representeras af en synnerligen vacker samling topografiska och ekonomiska kartor, däribland äfven en reliefkarta öfver Ladugårdsgärdet invid Stockholm.

Vi ha nu återkommit till stora trappuppgången och finna här ytterligare ett skåp med prof på den förut omnämnde kon-

servator *Anders Svenssons* skicklighet, här uppstoppade däggdjur samt skelett af olika djur. *O. Gylling,* Hernösand, utställer en präktig biologisk grupp, visande en ren, som öfverfalles af en järf. I det vi närma oss ingången till husslöjdafdelningen finna vi på ena sidan i hörnet en vacker monter med en stor kollektion af förträffliga optiska arbeten från *H. Samson,* Stockholm, samt en i förening därmed inrättad verkstad för slipning och montering af glasögon. I själfva ingångsöppningen har det numera upphörda *Militärinstitutet,* Stockholm, posterat två figurer i institutets elevuniform, och här anse vi oss också böra afbryta vår vandring, för att en annan dag återkomma till husslöjdafdelningen, som skymtar därinne i den ståtliga, tämpelliknande pelarsalen.

XXIII.

En dag på Skansen.

Efter våra utflykter och promenader härs och tvärs å utställningsområdet finna vi tiden vara inne att äfven göra ett besök på Skansen, för att infria ett gammalt löfte. Vi förmoda att läsaren ej skall ha något emot att göra oss sällskap dit, såsom en välbehöflig rekreation efter de mödosamma och — gunå's så visst! — ofta ganska torra promenaderna i utställningshallarne.

Det är söndag och samtrafiksdag, hvilket senare faktum är af en viss betydelse för folk med mindre rikt utrustade kassor, i det att man dessa dagar för samma afgift har tillträde både till Skansen och utställningen. Vi vilja visserligen för egen del ej åberopa några ömmande kassaomständigheter till förklaring af vårt beslut att begagna samtrafikstillfället, men vi ha räknat ut, att man helst bör se Skansen en dag, då det finnes »folklif i banko» däruppe, och det är just på samtrafiksdagarne.

Det är stor köbildning vid spårvägsstationen på Norrmalmstorg, men tack vare den skyndsamhet, hvarmed vagnarne gå och komma, dröjer det blott ett par minuter, innan vi sitta instufvade i en af de rymliga och trefliga öppna vagnarne och i rask fart ila i väg utåt den flaggklädda Strandvägen. Solen lyser från en fullkomligt klar och högblå sommarhimmel, massor af vandrare, hjulryttare, droskor och ekipager röra sig

utåt den breda vägen, medan man hör klockorna i alla stadens kyrktorn, nära och fjärran, ringa in högmässan.

Inkomna på utställningen styra vi våra steg förbi Industrihallen och den bakom liggande Djurgårdsteatern, hvarest vi finna uppgången till Skansen, kännetecknad af en prydlig och pittoresk portal. I dag går man obehindradt in och ut genom denna, ostörd af alla biljettgranskande vaktmästare.

Hvad säger ni, om vi skulle vara nog gentila att åkande begifva oss upp? Skjutsen är billig, och ekipaget ser ni där vid sidan. Det ser underligt ut, icke sant, men så är det också någonting alldeles nytt, hvilket ju är ytterligare ett skäl att försöka det. Det är nämligen en af de två vagnar, som trafikera den nyöppnade bergbanan. Den i starkt sluttande form byggda vagnen har en rad af trappformigt ordnade säten och rullar på små, med flensar försedda hjul på ett par skenor, dragen af en i spåret löpande ståltrådslina. Stigningen är ytterst brant, och man kan svårligen afhålla sig från att göra den reflektionen, att färden skulle kunna bli mindre behaglig, därest linan skulle brista eller genom något annat missöde vagnen rutschade utför den höga branten. Men för modiga andar, som vi naturligtvis äro, innebär ju själfva faran en retelse, och för resten är, oss emellan sagdt, icke alls någon fara å färde, då alla möjliga försiktighetsmått vidtagits och materialen är fullkomligt ny. Vi träda därför helt morskt in på den lilla ändstationen, betala våra 15 öre och taga plats i den snart fyllda vagnen.

Rätt som det är känna vi, huru vi föras uppåt med ganska rask fart. Utsikten vidgar sig hastigt, midt i stigningen möta vi den nedgående vagnen, och innan vi veta ordet af äro vi uppe på höjden och stiga af på ett slags plattform, nästan kännande oss som små hjältar, då vi finna oss vara föremål för en hel hop nyfikna människors uppmärksamhet. Vi komma öfverens om att den lilla resan var mycket treflig och kunna endast beklaga doktor Hazelius för de motigheter han haft med denna anläggning, som för det första blef färdig långt senare än beräknadt var och för det andra måste stängas efter en kort tids trafik, därför att vederbörande tyckte sig

Uppgången till Skansen från utställningen.
Till vänster bergbanan, i bakgrunden den nyanlagda terrassen.

ha upptäckt, att garantierna mot olycksfall icke voro riktigt tillfyllesgörande.

Nu äro vi, som sagdt, uppe på Skansen. Låtom oss först göra ett besök vid den närbelägna Håsjöstapeln. Denna egendomliga och pittoreska klockstapel, en trogen efterbildning af originalet, som finnes i Håsjö socken i Jämtland, är en af Skansens äldre byggnader, uppförd redan 1892, och synlig vidt omkring. I stapelns galleri hänga ett par gamla klockor, som tillhört Ulriksdals kapell och som skänkts hit af konung Oskar, och hvilka göra tjänst vid de högtidliga tillfällen, då ringning erfordras. Endast den öppna bottenvåningen är tillgänglig för allmänheten, men äfven härifrån erbjuder sig en hänförande vacker utsikt, dubbelt intressant nu, då man har hela utställningen så att säga under sina fötter. Bortom denna synes i norr och väster staden, i nordost bortom Djurgårdsbrunnsviken Ladugårdsgärdets vågiga, gröna matta, kantad af ett skogsbräm, bakom hvilket Värtans vattenspegel skimrar i klaraste blått vid foten af Lidingölandets skogklädda höjder och klippor. Samma utsikt, endast ännu friare och vidare, njuta vi, om vi fortsätta längs de slingrande vägarne upp på den fria höjden öster om Håsjöstapeln, hvarest ett litet utsiktstämpel är uppfördt. I timtal kan man sitta där och njuta af den oförlikneligt sköna vy, man har framför sig.

Men för att hinna se allt, måste vi slita oss lösa från våra utsiktsbetraktelser och meditationer — ty Skansen är stor, större än man vid ett flyktigt betraktande anar. Vi taga således kosan från Håsjöstapeln upp till salutbatteriet, vaktadt af ett par bistra karoliner i den välkända blågula uniformen. Härifrån gifves salut dels vid högtidliga tillfällen, dels då något extra nöje är i görningen eller för att markera olika afdelningar i programmet. Nedanför salutbatteriet ligger den lilla »hjorthagen», i hvilken man kan få se en liten hjord af nätta, välformade rådjur, och på andra sidan om batteriet är anordnad en liten kyrkogård med en rik och intressant samling af grafvårdar. Vägen slingrar sig härifrån fram mot renberget, kantad af gamla milstolpar samt ett och annat forntida straffredskap, såsom skampåle, gapstock m. fl. inrättningar, som för forna tiders skälmar och missdådare säkerligen föreföllo högst otrefliga.

Och så komma vi fram till renberget, sammanfogadt af väldiga klippblock och omgärdadt med en inhägnad, innanför hvilken renhjorden är herre på täppan. Ehuru sommarvärmen kan vara ganska tryckande, förefaller det dock som om djuren skulle trifvas mycket bra och ej allt för mycket sakna sina kyliga fjällvidder. Vanligen ser man alltid en eller flere af dem uppflugna på berget, där deras silhuetter med de greniga hornen afteckna sig mot synranden och göra en dråplig effekt. På andra sidan vägen ligger lapplägret, bestående af ett halft dussin kåtar af olika former, afsedda för olika årstider. Tittar man in i en af dessa nomadbostäder, får man i kåtans midt se en eld, öfver hvilken matgrytan hänger, och kring väggarne renhudar, hvilka göra tjänst som sängkläder, samt hvarjehanda redskap. För rökens utsläppande är en öppning i takets spets, men det oaktadt kan man icke länge stanna därinne förr än ögonen börja rinna i den rökmättade luften. Utanför kåtarna får man se äkta lapphundar, hvilka tyckas mindre belåtna med att stå bundna dag ut och dag in och med ursinnigt skällande mottaga hvar och en, som blir dem för närgången. Lapplägret bebos af ett par lappfamiljer, hvilka i sina egendomliga dräkter städse äro föremål för stor nyfikenhet, i synnerhet af främlingar. En liten pigg, nästan litet självsvåldig lapp-pojke har blifvit publikens förklarade och bortskämde favorit och för så till vida ett sannskyldigt nomadlif på Skansen, som man anträffar honom öfverallt, ena ögonblicket sjungande för en slant, andra ögonblicket inbegripen i lek och ras.

Renberget.

Från lapplägret har man ej många steg fram till Bollnässtugan. Denna stuga är alltigenom äkta och har haft sin plats i Herte by, hvarifrån den fördes hit år 1892. Stugan är en lång och låg byggnad, uppförd af på hvarandra lagda timmerstockar med väggfyllning af mossa. Ingången är genom en utbyggd förstugkvist. Byggnaden innehåller, utom förstuga, tre rum, herrstugan, hvardagsstugan och gafvelkammaren, möblerade med tidstrogna och ålderdomliga möbler och husgeråd, allt äkta. Rummen äro smyckade med gamla tak- och väggmålningar, de flesta med ämnen ur bibliska historien, ej alls oäfvet utförda och präglade af en okonstlad naivitet.

Utanför stugan hänger en gammalmodig gästgifvareskylt, antydande, att här är Skansens gästgifvaregård. Till yttermera visso få vi utanför på planen se en mängd åkdon, som stå till den resande allmänhetens disposition. Här finns stora gammaldags karosser med vagnskorgen hängande i läderremmar, höga tvåhjuliga trillor, tydligen ett slags förfäder till våra dagars s. k. dogcarts, ej att förglömma den i reseskildringar från flydda dagar så lifligt, om också ej just i smickrande ordalag beskrifna rapphönan. För en jämförelsevis ringa penning kan man i dessa åkdon få företaga en liten resa så långt vägen räcker. Ja, man kan till och med få åka efter åsna eller hundspann eller ta sig en promenadridt på ponny, ifall man ej är en allt för viktig personlighet och ifall ens värdighet tillåter det. I det fallet är Skansens gästgifvaregård utan tvifvel en af de bäst försedda i hela Sverige.

Vi fortsätta emellertid nu vår promenad förbi raden af de marknadsstånd, som kanta skogsbrynet, fram till en annan en kort bit därifrån belägen, synnerligen pittoresk byggnad, kallad Blekingstugan. Denna är i likhet med Bollnässtugan fullkomligt äkta och är hitförd från Kyrkhults socken i Blekinge. Redan till sitt yttre är byggnaden högeligen märkvärdig, i det att den består af tre olika delar. I midten ligger en lägre ryggåsstuga, på ömse sidor flankerad af två betydligt högre tillbyggnader i två våningar, så att byggnaden i sin helhet ser ut som tre särskilda sammanbyggda stugor. Utanför stugan är på ena sidan en bigård med bikupor, på andra sidan en humleplantering. Det inre är dekoreradt och möbleradt i full-

komligt äkta gammaldags stil, och bland möblerna och husgeråden finner man mångt och mycket af betydande kulturhistoriskt intresse.

Vårt nästa besök gäller Morastugan, som fått sitt läge i backsluttningen något norr om Blekingstugan. Äfven denna är äkta och har före sin hitflyttning stått i Östnors by i Mora socken. Till åldern antages den vara äldst af alla Skansens byggnader, i det att den med all sannolikhet torde ha åtskilliga hundra år på nacken. Byggnaden är en ryggåsstuga i något moderniserad form och inredd med ett äkta typiskt bohag. Ej heller här saknas väggmålningar, ganska lustiga i all sin naivitet.

Nedanför Morastugan ha vi en stor eller rättare sagdt två dammar, förenade af en liten smal ränna, öfver hvilken en bro leder. Den norra af dessa dammar är tillhåll för en brokig skara fjäderfä af det slag, som älskar vatten. Hvita svanor simma omkring på den ej så värst spegelblanka vattenytan och låta sig villigt matas af frikostiga händer, frodiga gäss vagga omkring på stranden och änderna ge sig ur och i vattnet under ett ideligt snattrande, grälande och bråkande. Äfven några vildfåglar från de stora vattenvidderna ha gjort sig hemmastadda här och synas trifvas förträffligt i sin civiliserade omgifning, tagande människovimlet och sorlet kring dem med filosofisk likgiltighet. Vi ha jämväl en och annan gång varit i tillfälle att se en liten liflig och pigg bäfverråtta sällskapa med fjäderfäna, men i dag spana vi förgäfves efter henne — kanske har hon ledsnat på umgänget och uppsökt en annan skådeplats för sina vattenkonster.

I den södra dammen ligger en liten med buskar och träd rikt beväxt holme, kallad Offerholmen, med anledning af att åtskilliga föremål hörande till vidskepelsens historia där fått sin plats. Trots platsens vidskepliga rykte och de där uppställda lappska afgudabilderna och annat troll- och otyg, brukar där utveckla sig ett lustigt lif kring än gemytliga vikingar, än trubadurer från Tjusarkungens tidehvarf.

Fortsätta vi vägen norrut nedåt sluttningen, komma vi till en början förbi en nying, skogsmannens kakelugn, bestående af två stora öfver hvarandra lagda stockar, hvilkas mot hvar-

andra vända innersidor antändas och förbrinna långsamt. Därefter ha vi en veritabel tjärdal, en kolmila med kolarkoja och en liten stenstuga. Här ligger äfven den nyanlagda och i berget insprängda ståtliga säldammen, hvars inhysingar vi se fnysande vältra sig i det våta elementet med synbart välbehag, då och då dykande upp, för att helt förnumstigt tillkasta de intresserade åskådarne en blick, som tyckes innebära den tysta frågan: »Kan ni göra det efter?»

Härifrån fördjupa vi oss i skogen på de härs och tvärs slingrande gångarne. Vi passera förbi räflyan med sina flegmatiskt filosoferande micklar, betrakta vargburens evigt oroliga invånare, de näpna kaninerna och de kringskuttande harpaltarne. Här se vi en trana högtidligt klifva omkring, där en korp upptagen med försök att bita ett par retsamma ungdomar i fingerspetsarne. Ugglorna sitta allvarsamma och tysta som egyptiska präster i sina burar och synas försjunkna i grubbel öfver tillvarons gåta, medan däremot de brokiga sångfåglarne muntert fladdra omkring i sin stora volière. Hökarne tyckas vara mera arga än ledsna öfver sin fångenskap, medan man däremot ej kan värja sig för en känsla af vemod vid åsynen af de stolta örnarne, som, uppflugna på grenarne af den afbarkade tallen i midten af deras ofantliga bur, trånande stirra ut i den vida, fria rymden. Björngrottans invånare åter ha tydligen försonat sig med sitt öde och ha hvarjehanda putslustiga upptåg för sig — hufvudsakligen rikta de dock sin uppmärksamhet på, huruvida den ärade allmänheten har något godt att bjuda dem på.

Här råder en skön svalka i den tätvuxna skogen, och vid hvarje steg man tager finnes något som fängslar ens uppmärksamhet, än någon utplanterad växt, än en samling malmblock eller stenartsprof. Så komma vi fram till Bredablick, det höga, åttkantiga stentornet, uppbygdt 1876 af lifmedikus Västfelt, som inköpt den omgifvande parken i afsikt att där anlägga ett sanatorium. Från det vidtomkring synliga tornets platform erbjuder sig en utomordentlig, åt alla håll fri och vidsträckt utsikt, som vi naturligtvis ej försumma att taga i betraktande. Det påstås, att man genom den i tornrummet uppställda tuben skall vid riktigt klart väder kunna se öfversta

spetsen på Upsala domkyrkotorn, en uppgift, som vi dock ej komma i tillfälle att kontrollera. Men . . . salige äro de, som icke se och dock tro!

I tornets nedre våningar är en kaférörelse inrättad, från hvilken vi, åter nedkomna, låta servera oss en liten förfriskning medan vi en stund hvila våra trötta ben. Och så bege vi oss på nytt ut på vår orienteringspromenad genom Baldershagen med dess våffelbruk, hvarest redan ett lifligt folklif med musik, sång och glam börjar utveckla sig. Nedkomna mot skogsbrynet, genom hvilket vi skymta de ofvan beskrifna stugorna, vika vi af längs en i söderriktning ledande väg, som snart för oss fram till en af Skansens nyaste och intressantaste sevärdheter, Laxbrostugan. Denna, som förut haft sin plats i Ljusnarsbergs socken, är ett prof på en gammal bergsmansgård, enkel, men solid till det yttre. Den lösa inredningen är sammansatt af möbler och föremål ur Nordiska museets rika samlingar och är i öfverensstämmelse med gårdens traditioner både rik och förnäm. Laxbrostugan är nämligen ingalunda att betrakta såsom någon vanlig bondgård, den har tvärtom tillhört en förmögen bergsmanssläkt, som betraktade sig lika god som adeln. Det största af rummen, tingssalen kalladt, är försedt med märkliga takmålningar. I stugan är inrymd en serveringsrörelse, och det kan lätt hända att »kära mor» eller »kära far» nödga oss att slå oss ned på en af bänkarne utanför och vederkvicka oss med ett glas öl, innan vi draga vidare.

Ett litet stycke från Laxbrostugan anträffa vi Svedenborgs lusthus, hvilket under en lång följd af år kvarstått på gården till den ryktbare mannens forna hus vid Hornsgatan, långt sedan själfva huset fått lämna rum för en modern hyreskasern. I detta lusthus säges Svedenborg ha haft flere af sina märkvärdiga andeuppenbarelser.

En half minuts vandring för oss fram till Skansens allra nyaste akvisition, Oktorpsgården, tillika en af dess största allmogebyggnader. Gården, som är inköpt och hitflyttad från Slöinge socken i Halland, är af den sydsvenska typen med fyra längor, som innesluta en fyrkantig gårdsplan. Det egentliga boningshuset är en ryggåsstuga, uppförd i afdelningar af

olika höjd i likhet med Blekingstugan. Stugan såldes till d:r Hazelius med alla sina gamla inventarier och gör sålunda ett allt igenom äkta och ursprungligt intryck. Den är liksom uthusen täckt med halm.

Från Oktorpsgården går vår väg till den yttersta vid Skansens södra gränsområde resta Hällestadsstapeln, en gåfva af Hällestads församling i Östergötland och ett värdigt och intressant motstycke till Håsjöstapeln. Härifrån erbjuder sig äfven en vacker utsikt öfver stora segelleden med dess ständigt liffulla och rörliga sceneri af in- och utgående ångbåtar och farkoster. Fortsätta vi nu i västlig riktning, komma vi först fram till den nyanlagda jämtländska fäbodvallen med sina pittoreska byggnader och sin lilla hjord af kor och får, en riktig landtlig idyll från fjällen vid storstadens tröskel. Tangerande älghagen och i förbigående betraktande dess något melankoliske invånare, en ung älg, komma vi efter en stunds vandring fram till den egendomliga fatburen från Björkvik, visserligen blott en kopia, men äfven som sådan intressant och inhysande en rätt märklig samling af gamla åkerbruksredskap. Strax invid fatburen ligga Skansens ekonomibyggnader med tillhörande köksträdgårdar.

Efter att sålunda ha fullbordat vår rundtur och studerat ej blott Skansens topografi, utan jämväl det hufvudsakligaste af dess märkvärdigheter, få vi kanske, innan vi kasta oss in i folklifvet, tänka på vår redan knorrande mage. Lyckligtvis har Skansen nu försett sig med egen restauration, så att vi för den delens skull ej behöfva gå öfver ån efter vatten. Vi begifva oss nedför den mellan lummiga träd dragna vägen förbi kopian af Gröna Lund och komma snart till Sagaliden, såsom den kolonnprydda byggnad blifvit kallad, hvilken reser sig öfver den stora nyanlagda terrassen, erbjudande från sina verandor en makalös utsikt öfver staden med dess husmassor och glittrande vatten.

Medan vi här njuta af bordets håfvor skola vi passa på att tala litet om Skansens historia. När man, som vi nu, gjort en vandring rundt de storartade och i sitt slag enastående anläggningarna, förefaller det nästan som en dröm, då vi erinra oss, att det ej är mer än ett tiotal år sedan vi sågo denna

plats vara så godt som en vildmark, ett tillhåll för hvarjehanda löst folk. Skansen hade i början af vårt århundrade en glansperiod, då rike Burgman här uppbyggde sin s. k. fåfänga, just samma byggnad, där vi nu befinna oss; men efter några årtionden lämnades allt att förfalla, och då Hazelius år 1891 förvärfvade platsen, var den, som sagdt, ett mellanting mellan vildmark och skräphög. Det följande år inköpta området närmast kring utsiktstornet eller, som det den tiden kallades, Belvedèren var visserligen såsom en inhägnad park bättre hållet och någorlunda ordnadt, men äfven där ha sådana förändringar och omgestaltningar försiggått, att man har mer än svårt att känna igen sig. Det är, kort och godt, ett jättearbete, som utförts här uppe på den korta tiden af föga mer än fem år, ett bevis på hvad fosterländsk offervillighet och fosterländskt nit förmått i förening. Skansen har på samma gång blifvit en folkpark och ett friluftsmuseum, en i sitt slag enastående anläggning, som väcker främlingens beundran och hvarje svensks stolthet.

Vederbörligen styrkta och vederkvickta till kropp och själ begifva vi oss nu ut för att kasta oss in i det brusande folklifvet och taga del af Skansens nöjen och lustbarheter.

Vi ha icke tagit många steg förr än vi möta den hederlige brandvakten, som, klädd i sin egendomliga kostym, gravitetiskt spatserar omkring och skramlar med sin sax, med hvilken han griper arge skälmar om nacken utan krus. Ju längre uppåt vi komma, desto lifligare blir folkvimlet, och utanför Bollnässtugan råder formlig trängsel, så att skjutsbönderna ideligen måste hojta och skrika för att få rum att komma fram. Och än värre är det kring Jöddes sten — där är det formligen svart af folk, som packat ihop sig tätare än man packar sill. Uppe på stenen synes också den hederlige Jödde i sin vanliga skrud och med kaschetten på det burriga håret, sysselsatt med att för menigheten berätta den lustiga historien om »såna här talminetrar å barinetrar å tockna där manicker», gång på gång afbruten af ljudliga skrattsalvor. Jödde är en högst populär person, och hans af en äkta burlesk bondkomik

burna prestationer äro af den art, att de slå an på alla, både öfver- och underklass. Sitt klavér har han, förstås, också med sig, och rätt hvad det är drar han till med en sprittande bondpolska, så att flickornas små fötter börja ofrivilligt röra sig i takt. Så byter han om läppsnus, torkar sig omständligt om munnen och speglar sig i messingsdosans lockspegel, hvarefter han stämmer upp den ömkeliga visan om skräddaren, som låg på sjöabotten och vinkade med handen. Allra störst blir dock jublet, då han rent af mästerligt falskt föredrager den lärorika visan om drängen, som spelade klavér, och hans ynkeliga slut — en i sitt slag verkligt dråplig prestation. Mellan visorna och »pachaserna» håller Jödde ett muntert och intimt småsnack med publiken, hvars förklarade favorit han synbarligen är.

Jödde i Göljaryd.

Då det förefaller oss som om Jödde nu sjöng på sista versen, draga vi oss ur trängseln och gå att uppsöka en annan celeber personlighet, Delsbostintan. Vi behöfva dock icke »dra ända åt Helsingland», vi finna henne strax bredvid, i Bollnässtugan. Sedan vi lyckats armbåga oss in, finna vi, omgifven af en tät, oupphörligt skrattande åhörarekrets, en ung dam med täckeligt anlete, klädd i den klädsamma Delsbodräkten, som med smittande glädtighet berättar de mest uppsluppna historier om och från lifvet i Delsbo, ganska kryddade ibland, men så äkta och okonstlade och föredragna med en sådan naturfriskhet, att en hvar måste skratta med.

I ett annat rum kunna vi få göra bekantskap med »Mor Dårdi», den fryntliga jämtlandsgumman, som har så mycket trefligt att berätta från sin hemort och om sina öden och äfventyr både i Stockholm och annorstädes. Till omväxling uppträder en landtlig virtuos på nyckelharpa — ibland kan

Från vårfesten 1897 å Skansen. Lennart Torstenssons-tåget.

man också här få höra veritabla bondspelmän »hartsa strängarne på fiolen» och spela de mest sprittande bondpolskor, så att det rycker i benen på de små fröknarna, eller också en finsk kantelespelare, som föredrager sina oftast tungsinta melodier, diktade vid forsarnes brus i de djupa skogarne.

Då vi åter träda ut i det fria, se vi att folkmassorna ordnat sig i täta led utmed vägarne, hvilka delvis afspärrats med utspända rep. Det stora feståget bidas med otålighet. Rätt

Deltagarne i Lennart Torstenssons-tåget.

hvad det är, hör man också liflig musik uppe ifrån skogen omkring Bredablick, och efter en stund ser man ett lysande följe ringla sig fram ur skogsbrynet, företrädt af musik. Tåget föreställer en scen från trettioåriga krigets dagar. Den store, tappre fältherren Lennart Torstensson kommer i spetsen för tåget, buren på ett slags bår, då, som bekant, hans under vistelsen i de fuktiga käjserliga fängelserna ådragna gikt förbjuder honom att sitta till häst, omgifven af sina underbefälhafvare och en ståtlig lifvakt. Efter dem följer fältherrens ädla

maka, den högborna Beata de la Gardie, åtföljd af sina kammarjungfrur och åtskilliga andra fruar till Torstenssons officerare, åkande i vagnar, eskorterade af bistra ryttare. Det är en på samma gång lefvande, färgrik och karaktäristisk bild från den stora ofreden, då krigarne drogo i fält med barn och blomma. Tåget illustrerar en historisk episod, då nämligen svenskarne oförmodadt anföllos af de käjserlige, hvilka tillfångatogo såväl fru Beata som de öfriga damerna, hvilka dock snart befriades, sedan Torstensson med sin vanliga käckhet och tapperhet kommit till undsättning och jagat fienden på flykten.

Från vårfesten 1897 å Skansen.

Sedan tåget passerat rundt den öppna platsen och hunnit beskådas af de mångtusende åskådarne försvinnner det åter i skogen och den jublande segermarschens toner dö bort. Och nu flocka sig åskådarne kring dansbanan midt för Bollnässtugan — den är på några ögonblick kringgärdad af en ogenomtränglig, kompakt, lefvande mur, som endast med svårighet öppnar sig ens för det balsällskap, som aktar uppträda.

Snart se vi — om vi sträcka på halsen och kika öfver våra »förmän» — den runda estraden fyllas af i allmogedräk-

ter klädda gossar och flickor af alla åldrar från fullvuxna ungmör samt ungersvenner med stark skäggbrodd till små parflar. Bondspelmännen stämma sina fioler, och snart hvirflar man om i en yrande ringdans. Själfva Jödde är med och stampar takten. Ringdansen efterträdes af en polska, dansad med känsla och öfvertygelse och med ackompanjemang af rytmiska stampningar och handklappningar. De dansande tyckas själfva njuta af sina prestationer, trots att svetten stundom lackar ur deras

Skånskt bondbröllopståg på Skansen.

pannor och kinderna glöda af den starka rörelsen i den starka värmen. Därpå utrymmes dansbanan för ett ögonblick. Plötsligt visa sig några unga män i gammaldags dräkter, — det är djäknarne från Karlstad, som under ljudligt bifall tråda en högst komisk dans, kallad djäknedansen, med på en gång groteska och viga språng.

Sedan vi ytterligare åsett några dansar och folklekar från olika landskap, är denna föreställning slut och vi draga oss jämte den öfriga menigheten upp mot Blekingstugan. Där har

under tiden ett skånskt bröllopståg ordnat sig till sin kyrkfärd. I teten åka musikanterna, så kommer brudgummen och bruden, båda till häst och företrädda af ungersvenner till häst, och sedan det öfriga bröllopsföljet. Det glada tåget väcker minnen från en tid, då gamla seder ännu höllos i helgd och ära, då det låg gammaldags poesi och stämning öfver folkets lif och kulturens välsignelse icke trädt öfver bondens tröskel i glacéhandskar och cylinderhatt.

Snabbt ila timmarne på Skansen under dylika nöjen och förströelser, mellan hvilka man promenerar på de härliga skogsvägarne eller beser de många märkvärdigheterna. Att Skansen är populär bland alla samhällsklasser, ser man genast vid en flyktig blick på de vimlande skarorna. Vi upptäcka societetsstjärnan bredvid den enkelt klädda sömmerskan, som veckan i ända trälar för sitt torftiga bröd, den nådiga högborna grefvinnan tränges med den solbrända dalkullan, som i hvardagslag sköljer flaskor i ett bryggeri, hofmannen med gesällen, snobben med dagakarlen — här råder en okonstlad demokratisk jämnlikhet, just så som det bör vara på en sådan plats som denna, där otaliga minnen från förgångna släkten tala till nuets barn om, att hvad vår lott än blifvit här i lifvet, hvilken samhällsställning, vi än intaga, äro vi alla söner och döttrar af ett gemensamt, älskadt fosterland. Att väcka och vidmakthålla denna känsla af samhörighet och fosterlandskärlek har varit den mans tanke, som med rastlöst nit skapat denna i sitt slag ensamstående nationella anläggning, och att hans landsmän mött honom i denna tanke, är en glädjande verklighet.

Håsjöstapelns klockor ha ringt in aftonen, och skymningen breder djupa skuggor mellan skogens snår, från hvilka vallurens ömsom glädtiga, ömsom vemodsfulla låtar strömma ut öfver näjden. Ljus tändas i stugorna, å Bredablicks tinnar fladdra de röda blossen i den stilla kvällen, vinden bär till oss ett svagt ljud af sång och strängaspel, och från utställningsstaden därnere vid våra fötter tränger ett doft sorl och ett bländande ljussken, där vi stå på bergskrönet med blicken sväfvande ut öfver de otaliga blinkande ljusen, de stilla vat-

tenspeglarne och de mörka skogskonturerna vid synranden — en tafla af bedårande stämning, outsägligt behag.

Långsamt styra vi våra fjät nedåt Sagaliden, där vi stanna en stund på den nyanlagda ståtliga Oskarsterassen, för att låta våra ögon njuta anblicken af »Mälardrottningen», som ligger framför oss, halft döljande sig i skymningens lätta flor, inväfdt med otaliga skimrande punkter lika pärlband af diamanter och ädelstenar. Ingen främling, som sett denna syn, skall längre undra på att stockholmaren älskar sin stad öfver allt annat.

Den breda, men rätt branta, i klippan utsprängda terrassvägen är snart tillryggalagd, tack vare tyngdlagens påskyndande inflytande, och inom några ögonblick befinna vi oss midt i utställningens brusande lif, afgjordt belåtna med vår dag och riktade med en mängd gedigna och oförgätliga intryck.

XXIV.

I Nordiska museet.

II.

Vi häjdade sist våra steg vid åsynen af de två gengångare från Militärinstitutet, som vakta ingången till husslöjdutställningen i den färdiga delen af Nordiska museets blifvande stolta palats. I dag taga vi steget fullt ut i afsikt att hinna bli färdiga med andra sektionen, d. v. s. husslöjden.

Vi komma in i en ståtlig sal, liknande ett tämpelhvalf med sitt hvälfda midtelskepp uppburet af pelarkolonner på ömse sidor, bakom hvilka öppna sig djupa gallerier i två våningar. Interiören är på en gång nobel och stämningsfull, trots den hopgyttring af utställningsföremål, som för närvarande råder härinne och som naturligtvis i afsevärd mån förtager eller skämmer effekten af arkitekturen. Så mycket se vi i alla händelser redan, att Nordiska museets palats, en gång färdigt, kommer att bli en verklig praktbyggnad i både yttre och inre måtto, värdig att genom sekler uppbevara svenska folkets dyrbara minnen och vittna om hvad nittonde århundradet, förkättradt såsom krasst och nyktert praktiskt, mäktade åstadkomma i fosterländskt nit och varm offervillighet.

Med dessa framtidstankar i vårt sinne ha vi låtit våra blickar flyga genom husslöjdssalen, beundrande den vackra interiören och häpnande öfver den öfverflödande rikedom på

Husslöjdutställningen i den färdiga delen af Nordiska museets palats.

slöjdalster, som från hvarje vrå möter vårt öga. Mattor, dukar, draperier af alla slag och stilarter kläda väggarne från ofvan till nedan alldeles som troféer, och det är inte utan att vi hålla på att instämma i skaldens klingande fras: »luften är af segerfanor sval». Ty sanningen att säga råder i denna tämpelhall en ganska skön svalka, i synnerhet märkbar, då man kommer från den ganska gassiga tillbyggnadsafdelningen.

Strax bredvid de uppstoppade ynglingarne från f. d. Militärinstitutet finna vi en brodérmaskin i arbete, utställd, efter hvad vi tycka oss finna, af *Alfrida Persson*, Malmö. Och omedelbart innanför råka vi midt upp bland de husslöjdidkande skåningarne — hvilket man för öfrigt skulle kunna märka redan på de tungomål, som med förkärlek talas i de båda skånska länens afdelningar.

Först kommer, såsom sig bör, *Malmöhus läns hemslöjdutställning*, görande ett storslaget, ståtligt och förmöget intryck. Som man har anledning vänta företer denna rika landsända synnerligen vackra prof på i synnerhet kvinnlig hemslöjd i dessa typiskt skånska mönster, som under det senaste årtiondet blifvit så populära och hvilka äfven i kulturhistoriskt hänseende torde ha sitt stora värde och intresse såsom sannolikt de äldsta och ursprungligaste i sitt slag i Sverige.

Länets utställning omfattar 124 utställare, flere af dessa representerade med ett större antal artiklar. Det är naturligtvis ogörligt att i detalj skildra en så brokig och rik utställning — vi få nöja oss med att utplocka det, som synas oss mest anmärkningsvärdt. Vi märka då i främsta rummet de utmärkta konstväfnader, med hvilka fru *Bengta Eskilsson*, Lund, är representerad, bestående af portièrer och draperier, gardiner, dukar, flossamattor, kuddar, gobeliner, förkläden m. m., präktigt arbete i stilfulla mönster. Fröken *Betty Eskilsson*, Lund, utställer några särdeles tilltalande borddukar och gobeliner, fru *Emma Billing*, Eket (Malmö), en del mycket prydliga och om stor smak och skicklighet vittnande arbeten i kopparsticksöm och fru *Lotten Kockum*, Bulltofta, Malmö, en ovanligt vacker flossamatta, väfd af Hilda Ritter. Fröken *Botilda Larsson*, Svaneholm, Skurup, presenterar ytterst fina broderier och fru *Cilluf Olsson*, Höj, Kjeflinge, en kollektion af synnerligen

vackra konstväfnader af olika slag, mycket smakfulla saker, men också rätt dyra. Fröken *Hilda Rönströms,* Lund, gammalskånska broderier förtjäna likaledes uppmärksammas. Vackra och intressanta prof på spetsknyppling — en på vissa orter i Skåne mycket gammal gren af husslöjd med vördnadsvärda traditioner, sannolikt nedärfda från de många klostrens tid —, förekomma ganska talrikt och bland utställarinnor af sådana anse vi oss böra särskildt nämna, utan därmed att vilja förringa de andras förtjänster, *Bengta Håkansson,* Stora Köpinge, *Hanna Larsdotter*, Valleberga, *Bengta Stein* och *Kersti Persson,* Glimminge. *Eric Moliin,* Vollsjö, presenterar en samling ovanligt vackra skulpterade träarbeten och frih. *C. G. Uggla*, Helsingborg, en verkligt stilfull skulpterad dryckeskanna med silfverbeslag.

Närmaste granne midt emot är *Kristianstads läns slöjdutställning*, äfven den af ganska anmärkningsvärd beskaffenhet och vittnande om att hemslöjden ganska flitigt öfvas i vår sydligaste provins. Ej minst anmärkningsvärdt är att denna hemslöjd funnit så många utöfvare inom de s. k. högre klasserna — allmogeslöjden i egentlig mening synes, för de skånska länens vidkommande, vara i och för sig mindre betydande.

Hvad beträffar den nu föreliggande utställningen är där ett och annat, som särskildt tilldrager sig vår uppmärksamhet. Vi finna t. ex. en del utmärkt vackra snidade träarbeten samt charmanta arbeten i läderplastik från fröken *Anna Wåhlin*, Ingelstorp, Glemmingebro. Fröknarna *Hultgrens*, därsammastädes, ovanligt präktiga kollektion af väfnader är något af det bästa i sitt slag på hela utställningen. Grefve *Arch. Hamilton,* Kristianstad, presterar en särdeles smakfull och med stor skicklighet utförd kista af trämosaik. En för länet speciell hemindustri är tillverkningen af spånkorgar, hvilken i synnerhet idkas i Örkened, hvarifrån ej mindre än fyra utställare i branschen anträffas. Det uppgifves att spånkorgtillverkningen ensamt inom denna lilla socken representerar ett värde af 100,000 kr. årligen. En stor del af tillverkningen exporteras på utlandet. Vi nämna detta såsom ett bevis på huru en skenbart

obetydlig industri, väl skött och framdrifven, kan utveckla sig till något stort och välsignelserikt.

Länets slöjdskolor upptaga en rätt betydlig del af utställningen och förete i allmänhet öfverraskande goda saker. Från *Vinslöfs kvinnliga slöjdskola* och *Träne kvinnliga slöjdskola*, Ovesholm, utställas mycket jämna och vackra elevarbeten. *Kristianstads läns centralslöjdskola och slöjdmagasin*, Önnestad, representeras af en i många hänseenden tilltalande kollektivutställning af elevarbeten i trä samt borstbinderi, och *Skånes slöjdlärareseminarium*, Önnestad, utställer flere vackra slöjdföremål och modeller för skolslöjd.

Efter de skånska länen följer *Blekinge läns utställning*. Denna är ganska omfattande och i många hänseenden förträfflig. En särskild komplimang förtjäna anordnarne för den öfver utställningen utgifna specialkatalogen, som i motsats till flertalet af både de i allmänna katalogen och i specialkatalogerna förekommande förteckningarna öfver utställarne är uppställd i alfabetisk följd, en anordning, som äfven följts vid numreringen och som i hög grad underlättar studerandet af utställningen. Det må nämligen på detta ställe framhållas den beklagansvärda brist på redighet, klarhet och öfverskådlighet, hvilken som ett allmänt drag genomgår slöjdutställningen och hvilken gör ett detaljstudium onödigt besvärligt och tidsödande. Blekingeutställningen utgör, som sagdt, i detta hänseende ett angenämt undantag.

Bland de talrika nummer, utställningen i fråga upptager, förbjuder oss utrymmesskäl att nämna mer än ett fåtal mera anmärkningsvärda arbeten. Vi observera då först och främst den förtjusande smånätta dekorerade barnmöbel, som utställes af *Hilda Ancker*, Karlskrona. Utmärkta dekorerade träarbeten utställas äfven af *Neeltje Christensson*, Karlskrona. *Beata Sofie Cronstedt*, Karlskrona, presenterar ett smakfullt skärmskåp samt en präktig gyllenlädersimitation och *Elisabeth Wachtmeister*, Karlskrona, en utsökt vacker broderad eldskärm. Vackra broderiarbeten företes äfven af *Emma Andersson*, Karlskrona. *Gustaf Pettersson*, Asarum, utställer en del särdeles omsorgsfulla figursniderier i trä och *C. F. Lindström*, Nättraby, en

mycket reputerlig kollektion af hemväfda gröfre och finare kostymtyger.

I en särskild annexafdelning är anordnad en tilltalande interiör med redskap och verktyg från en slöjdskola för gossar. Nämnas bör äfven att i utställningen för öfrigt ingå ej mindre än 9 kollektivutställningar från olika läroanstalter för slöjd i Blekinge län, och det synes som om detta läns hushållningssällskap med ett mindre vanligt nit omfattade slöjdens utveckling och höjande.

Närmast i ordningen kommer *Kalmar läns södra kgl. hushållningssällskaps* utställning. Af egentliga hemslöjdarbeten förtjäna särskildt nämnas en vacker kollektion korgar, utställd af arbetaren *Anders Pettersson*, Stocka, Arbylund, samt framför allt en samling verkligt smakfulla träskulpturer från *Anton Waledow*, Kalmar. Ett par handtverkare, *O. E. Ekelund* och *C. O. Pettersson*, Virserum, utställa särdeles vackra snickeriarbeten, hvilka dock borde haft sin plats i Industrihallen, men af utrymmesskäl hänvisats hit. Utställningen upptager för öfrigt ett ansenligt antal kollektioner af elevarbeten från slöjdskolor inom länsdelen.

Så komma vi till *Jönköpings läns utställning*. Uti denna lägga vi särskildt märke till vackra mässingsarbeten af *C. V. Bratt*, Jönköping, fina konstgjorda blommor af fröken *Charlotta Boström*, Jönköping, prydliga träsnideriarbeten af frih. *Axel Hummerhjelm*, Degela, Frinnaryd, glödritning af fröken *Gully Rignell*, Jönköping, afdelningsskärmar af fröken *Ruth Kylberg*, Jönköping, tapisseriarbeten af fru *Maria Mellin*, Jönköping, kostymtyger tillverkade af fru *Jenny Almqvist*, Jönköping, och mässingstrådduk m. m. från *J. E. Abrahamsson*, Kulltorp, Bredaryd.

En särskild plats för sig intager i Jönköpingsutställningen en å en gemensam monter ordnad, verkligt tilltalande kollektivutställning af arbeten i metallslöjd från Gnosjö, en liten socken, hvars invånare synas vara särskildt industriellt anlagda. Den pyramidformiga montern lämnar plats för ett dussin utställare, af hvilka vi anse följande böra särskildt tecknas till minnes: *J. E. Hyltén* och *M. Johansson*, hvilka förete synnerligen förtjänstfulla metallarbeten, i all synnerhet den sistnämnde,

samt *J. Samuelsson,* som utom metallarbeten äfven utställer förträffliga prof på trådduk m. m. Den lilla utställningen är i sin helhet mycket intressant och väcker också förtjänt uppmärksamhet.

En liten ganska vacker utställning är den från *Göteborgs län,* hvilken vi nu möta på vår väg, särskildt i fråga om de präktiga kollektioner af elevarbeten, med hvilka länets talrika slöjdskolor äro representerade. Af enskilda utställare må särskildt nämnas *Lisa Rhodin,* Tjörn, representerad af bl. a. ett präktigt bordstäcke, *Sven Johan Rahm,* Uddevalla, hvilken utställer ett vackert arbetadt skrin, samt *A. M. Jakobsson,* Uddevalla, med en förträfflig samling fiskredskap.

Därnäst komma vi under vår zigzagpromenad genom salen till *Kalmar läns norra kgl. hushållningssällskaps* utställning. Denna är relativt obetydlig och utgöres till allra största delen af väfnader. Bland utställare af sådana bör nämnas *Karolina Löfvergren,* Västervik, *Sofia Jonsson,* Stormbo, Hallingeberg, och *Marie Svensson,* Vigelsbo, Gladhammar. Fröken *Signe Hultgren,* Vestervik, utställer en mycket vacker eldskärm.

En i fråga om utställareantal jämförelsevis liten, men till beskaffenheten naggande god utställning är den, som anordnats af lokalkomitén för *Göteborgs stad.* I främsta rummet fängslas man af fru *Mary Weinbergs* utsökt vackra arbeten i läderplastik samt lampetter m. fl. arbeten i drifven koppar samt af *Davida* och *Matilda Larssons,* Mölndal, utmärkt vackra linnebroderier. Fröken *Lotten Eklund* utställer ett smakfullt arbetadt hörnskåp, fröken *Maria Lithander* en förtjusande eldskärm, *Ida Schultz* en samling förträffligt utförda flossamattor och väfnader och fru *Artur Wendel* utmärkt vackra prof på handmåladt porslin. En fin skärm presenteras af *Svenska konstslöjdsutställningen.* Slutligen förtjänar nämnas såsom ett verkligt lofvande arbete en af 17-årige *David G. Stockman* förträffligt utförd snidad spegelram.

I en liten särskild afdelning har föreningen *Nya Bikupan* anordnat en särdeles vacker utställning af handarbeten.

Och så komma vi till *Stockholms stads husslöjdutställning,* hvilken upptager en god del af salens bortre del. Denna ut-

ställning verkar dock ej endast genom sin storlek, utan ännu mer genom sin öfverlägsna beskaffenhet, särskildt i fråga om rikedomen på konstslöjdalster. Det är ju också helt naturligt att hufvudstaden, såsom brännpunkten för landets andliga odling, skall äfven på detta område komma att intaga en undantagsställning och gå i spetsen i fråga om nya idéer och förfinad smak.

Följa vi den alfabetiska förteckningen öfver utställarne, kommer i främsta rummet bland de af dessa, hvilka vi anse oss ha anledning att särskildt uppmärksamma, *Bror Andersson* med ett förträffligt arbetadt nipperskrin. *Maria Arosenius* utställer utmärkt vackra textilmönster, fru *Aurore Berglund* ett praktfullt salongsskåp och fru *E. Berndes-Ljungstedt* en rent af utsökt kollektion broderier. *Maria Bolin* presenterar vackra träsnideriarbeten, fröken *Johanna Brunson* särdeles smakfulla konstväfnader; äfven *Mathilda Carlsson* utställer förtjänstfulla sådana. Ett arbete, som väckt stor och för utställaren smickrande uppmärksamhet är en skrifbordsuppsats, utställd af *Axel Cronholm.* Det märkvärdiga med detta arbete är, att det är dekoreradt med små bitar af frimärken, sammanfogade till vackra och stilfulla mönster. Det tålamodspröfvande arbetet — som kräft flere år och ej mindre än 19,000 frimärksbitar — är visserligen närmast en kuriositet, men också ett intressant bevis på hvad smak och tålamod i förening kunna göra af skenbart obetydliga saker. Det bör anmärkas, att utställaren är jurist och utfört arbetet på lediga stunder.

Vidare beundra vi ett stilfullt salongsskåp, utställdt af fru *Elisabeth Frisk*, och några smakfulla allmogedräkter från fru *Sigrid Frisk.* Fröken *Selma Göbels* väfnader äro i sitt slag verkliga konstverk. *Helène Holck* utställer utmärkta prof på porslinsmålning, dekorativa möbler, textning och läderplastik och *Ingeborg Holck* representeras af ett par utsökta gobelinmålningar. Ytterst fina träarbeten, skrin, brädspelslåda m. m., utställas af *F. F. V. Holm* och en charmant skärm af fröken *Rosa Holmström. Anna Janson* företer förträffliga prof på konstsömnad och *Thérèse Kleingardt* en särdeles prydlig bordduk. En nätt miniatyrkutter, utförd af *G. V. Johnson*, förtjänar äfven omnämnas. Utsökt vackra och artistiska prof på

träskulptur — skåp och chiffonier — utställas af löjtnant *J. M. Klingspor. Jakob Kulles* konstväfnader äro i alla hänseenden utmärkta arbeten. En särskild och för utställarinnan i hög grad smickrande uppmärksamhet väcka fröken *Lydia Lindbergs* ytterst fina och artistiska arbeten i gyllenläder och läderplastik — man öfverdrifver knappast, om man säger, att denna kollektion är det vackraste i hela slöjdutställningen.

L. Lublin presenterar en del flossaarbeten utförda på stickmaskin och *V. A. Lundberg* ett vackert arbetadt skrifställ formadt som ett akterdäck å ett fartyg. *Anna* och *Gustafva Meukow* visa särdeles gedigna och smakfulla prof på glödritning och läderplastik, och *Emma Norberg* och *Augusta Peterson* presentera prof på etsning å glas och metall, hvilka ej skämmas för sig. En förtjänstfull kollektion träsaker exponeras af *Nordisk konst- och slöjdutställning* (V. Johnson) och en verkligen beundransvärd, synnerligen smakfull väggprydnad i flossa af *Sofia Olbers.* Vi få ej heller förbigå den vackra kollektion väfnader och dräkter m. m., som utställes af *Per Persson* och som utförts å dennes stickmaskin, till hvilken vi längre fram återkomma. Fröken *Alma Ringenson* visar förträffliga och omsorgsfulla prof på lagning af äkta spetsar, och *Eufemia Söderberg* ett präktigt skåp m. fl. smakfulla träarbeten. Ett i sitt slag verkligen utmärkt sådant är det bord, som utställes af fru *Louise Stjernström* (änka efter den bekante teaterdirektören) och som med sina rika och smakfulla inläggningar rent af förtjänar kallas ett litet konstverk. Man måste i detta fall så mycket mer beundra arbetet i betraktande af utställarinnans höga ålder. Och slutligen ha vi att nämna en samling skulpterade föremål af i alla hänseenden ypperlig beskaffenhet från *Wall och Westfelts konstslöjdatelier.*

Innan vi lämna den rikhaltiga och intressanta Stockholmsafdelningen ha vi emellertid skyldighet att göra närmare bekantskap med ett par i densamma ingående kollektivutställningar. Den ena är anordnad af »*Bikupan*», försäljningslokal för svenska fruntimmersarbeten, och innehåller en både i kvantitativt och kvalitativt afseende synnerligen framstående samling af handarbeten. I rent konstnärligt hänseende öfverträffas den dock onekligen af den charmanta utställning »*Föreningen Hand-*

arbetets vänner» arrangerat uti fondväggens tre nischer. Vi ha redan, vid beskrifningen af Industrihallen, framhållit de utmärkta saker, föreningen där presterade — det torde nu vara tillräckligt att säga det den i Nordiska muséet inrymda afdelningen endast kan befästa det alltigenom imponerande intryck man får af föreningens skickligt ledda och betydelsefulla verksamhet.

Vi ha nu hunnit ända fram till den nedre salens fond, följande västra sidan. Vi taga nu återvägen mot ingången längs den östra sidan.

Närmast hufvudstadens utställning träffa vi på en rikhaltig och i flere afseenden intressant utställning från *Stockholms län,* uti hvilken man i synnerhet lägger märke till de talrika, väl ordnade och om skicklig och omsorgsfull ledning vittnande kollektionerna från länets slöjdskolor. Bland dessa ådrager sig den från *Åkerbrukskolonien Hall* största intresset såsom ett talande vittnesbörd om hvad ändamålsenlig ledning kan åstadkomma äfven af ett mindre godt material — sagda koloni är nämligen en uppfostringsanstalt för vanartiga gossar. Af de enskilda utställarne märka vi *L. M. Bergman,* Gustafsberg, hvilken representeras af fina träarbeten, däribland ett originellt bord och ett vackert klockfodral, och *A. J. Magnusson,* Gottröra, som utställer en skickligt gjord byrå. Ett syskrin, tillverkadt af 11-årige *Hugo Magnusson,* Gottröra, väcker äfven intresse för de verkligen goda anlag det visar hos sin unge upphofsman. Genom att betrakta en af *Kristina Charl. Jansson,* Gredby, Ekerö, utställd matta komma vi till en motsatt ytterlighet, i det att denna utställarinna innehar den respektabla åldern af 83 år, hvilket ej hindrat henne att utföra ett arbete, som mången ungdom skulle ha skäl att afundas henne.

Nästa afdelning upptager *Kopparbergs läns* utställning, hvilken i fråga om antalet utställare är en af slöjdafdelningens största. Detta har emellertid å andra sidan haft den olägenheten med sig, att den blifvit något väl mycket hopgyttrad och till följd däraf svåröfverskådlig.

I denna utställning träffa vi naturligtvis i främsta rummet på en rik samling af dessa nationaldräkter, vid hvilka Dalabon fasthåller med en kärlek, som i denna nivelleringens tid

förtjänar kallas både vacker och rörande, helst som föremålen både ur kulturhistorisk och skönhetssynpunkt väl förtjäna att tillvaratagas. En hel del träarbeten förekomma äfven, såsom spinnrockar, laggkärl, matsäcksskrin, leksaker, gröfre möbler, allt allmogeslöjd, enkelt och solidt. Finare träarbeten, möbler o. d. utställas af *August Dikman*, Falun, samt af *Gustaf Flinta*, (föreståndare för Backmanska skolan i Hedemora), hvilken i en särskild afdelning presenterar synnerligen vackra och stilfulla möbelarbeten med hemmagjorda konstnärliga beslag i verkligt tilltalande mönster. En rätt egendomlig husslöjd är ju tillverkning af orglar, hvilken ej utan framgång bedrifves af *P. J. Johansson*, Dalbyn, Ore. Lietillverkningen, som har gamla anor i Dalarne och ännu bedrifves där i stor utsträckning, är hufvudsakligen representerad i Industrihallen — emellertid finna vi här en utställare, *Johan Bäcklund*, Norrhyttan, Hedemora, hvars handsmidda, grannt målade liar se både solida och välarbetade ut. Tälgknifvar och yxor, gjorda för hand och i flere hänseenden vackert arbete, utställas af *C. E. Westling*, Älfdalen. Till äggjärn höra slipstenar, och att dalaafdelningen ej saknar sådana husslöjdalster, därom ha Orsamännen dragit försorg. Väfnadsindustrien är mycket rikt företrädd; den hufvudsakliga delen utgöres dock af allmogealster — egentliga konstväfnader träffar man endast i den verkligen nätta kollektion, som utställes af *Dala konstväfveri* (E. Josephson), Borlänge, Stora Tuna. Rätt intressanta i sitt slag äro de ej få utställda profven på spetsknyppling och broderier, utförda af allmogekvinnor, i allmänhet efter särdeles vördnadsvärda mönster. En fordom i Dalarne, företrädesvis i Mora, blomstrande hemslöjd var urmakeriet, men utöfvarne af denna slöjdgren måtte vara i det närmaste utdöda — åtminstone påträffa vi här ej mer än en enda moraklocka, utställd af *Bens* och *Mattsson*, Mora.

Dalkarlarnes närmaste grannar äro värmländingarne. *Värmlands läns* utställning är till omfånget en af de allra minsta, i det den räknar endast 32 nummer. Bland dessa finnas dock åtskilliga ganska anmärkningsvärda saker. I främsta rummet lägga vi märke till en synnerligen smakfull möbelgrupp från fru *Emma Borgström*, Finshyttan & Munkeberg. Äfven

fru *Carolina Dürings,* Karlstad, vackra portièrer och gardiner samt *A. Ohlssons,* Åmot & Fridhem, väl arbetade bokskåp förtjäna att framhållas såsom hvar i sitt slag framstående alster.

Slutligen ha vi *Skaraborgs läns* utställning, den sista af de i bottenvåningen inrymda. Denna är rätt stor och af ganska omväxlande beskaffenhet. Bland mera anmärkningsvärda föremål fästa vi oss vid en kollektion synnerligt vackra broderier från *Lilly Zickerman,* Sköfde, ett verkligt vackert snidadt skåp från fröken *Vendela Landahl,* Mariestad, och en ganska konstmässigt utskuren tafla i trä från *A. P. Frölander,* Korsberga. Äfven några slöjdskolor äro representerade i denna länsutställning, af hvilka i synnerhet *Lidbäckska väfskolan,* Lidköping, utmärker sig genom särdeles omsorgsfulla elevarbeten.

Härmed äro vi, som sagdt, färdiga med nedre våningen och begifva oss upp i den öfre, hvilken intager sidogallerierna kring det höga midtelskeppet. Under passerandet af trappan varsna vi i afsatsen en utställning, som lockar till närmare betraktande. Det är en serie målade fönster med kyrkliga, historiska och profana motiv, utställda af *Stockholms glasmåleri, Neumann & Vogel,* och utmärkande sig såväl för ovanligt gediget arbete som smak i utförandet. Invid trappuppgången utställer äfven *Gustaf von Segebaden*, Mostorp, Getinge, en kollektion mästerligt utförda galvanoplastiska afbildningar af konstverk och konstföremål.

Från den öfre trappan erbjuder sig en vacker och fri öfverblick åt båda sidor. Vänder man sig utåt tillbyggnaden, öfverskådar man med ens hela den vidsträckta, rikligt upplysta salen, å andra sidan möter blicken det i en visst stämningsfullt dunkel höljda hvalfvet med dess rikt upplysta gallerier på sidorna.

I själfva ingången finna vi en utställning, som helt visst ingen kan gå likgiltig förbi. Det är en samling praktfulla, med öfverlägsen talang utförda träskulpturer af *Nina Geijer,* Venersborg, med på samma gång korrekta och stilfulla mönster. Och i det vi nu vika af åt vänster påträffa vi en särdeles smakfull rumsinteriör, innehållande en mängd charmanta

arbeten, såsom portièrer, mattor, kuddar m. m., från *Borås' tekniska väfskola*. Den vackra utställningen kompletteras af en rik samling mönster af i allmänhet smakfull beskaffenhet.

Den första af länsutställningarna häruppe är *Älfsborgs läns*. Denna är delad i två afdelningar, ehuru, om man slår dem tillsammans, länets hela utställning är den till nummerantal näst minsta. I den norra länsdelens afdelning märkas, om vi undantaga Nina Geijers redan omnämnda arbeten, endast en del väfnader af framstående beskaffenhet från *Amanda Dahlgren*, Trollhättan, samt en del välarbetade kassar m. m. från *Johannes Olsson*, Alingsås. Länsdelens slöjdafdelning utställer dessutom en del verktyg och elevarbeten. I södra länsafdelningen fäster man sig hufvudsakligen vid några väl utförda konstväfnader af *Anna Olsson* och *Maria Hedin*, Östang, Borås. Af hemslöjdafdelningens 7 nummer utgöras ej mindre än 2 af tenndosor, en industri, som synes vara koncentrerad i Grönahöj. Från *Borås' elementarskola för flickor* presenteras en reputerlig samling elevarbeten hvarjämte folkskoleslöjdens ståndpunkt åskådliggjorts medels en metodiskt ordnad modellserie.

Upsala läns utställning, som vi därnäst gå att göra bekantskap med, är ej heller synnerligen omfattande, däremot är den ganska jämn och företer rätt många stilfulla arbeten. Till det mera anmärkningsvärda i denna utställning måste hänföras fröken *Hildur Rudbecks*, Upsala, vackra konstväfnader samt de af föreningen »*De fattigas vänner*», Upsala, utställda väfnaderna. *Valborg Grandien*, Upsala, utställer ett par synnerligen stilfulla gardiner och *Charles Watz*, Upsala, ett omsorgsfullt snidadt skrin. Praktstycket i den upländska utställningen är dock en af *A. Sylvén*, Åskarby, Tierp, utställd skulpterad kista med konstnärliga inläggningar, ett arbete alltigenom prägladt af skicklighet och smak i innerligt förbund.

Diverse prof på skolslöjd utställas äfven. Bäst ter sig bland dessa en serie trä- och papparbeten från *Upsala stads folkskola för gossar*.

Närmast Uplandsutställningen kommer *Västmanlands läns*, ej synnerligen omfattande, men innehållande åtskilliga beaktansvärda saker. Närmare hälften af utställarne äro stoltillverkare

Södermanlands läns utställning.

från Öster Våla, representerade af mer och mindre konstnärligt utförda alster. Då tillverkningen af Vålastolar numera bedrifves såsom en fullkomlig industri, borde emellertid dessa alster snarare haft sin plats i Industrihallen och bedömts ur en annan synpunkt, än den man i allmänhet lägger på slöjden. Bland de här i frågavarande utställarne må särskildt nämnas *Karl Andersson*, Uplanda, *J. Lundin*, Stärte, och *Lars Vennström*, Tengesbo. För öfrigt må framhållas ett vackert knyppingsprof af *Gustaf Sörman*, Arboga, väl utförda trasmattor af fru *Mathilda Eriksson*, Säby, Kolbäck, samt synnerligen aktningsvärda prof på ullgarn från fröken *Emma Wallberg*, Nygård, Dingtuna, och 77-åriga *Karolina Bergström*, Västjädra, Dingtuna. *Centralslöjdskolan* i Västerås presenterar en samling synnerligt vackra elevarbeten i möbelväg samt modellritningar och modeller, och från *Västerås' folkskola* förekommer en mindre, tilltalande kollektion elevarbeten af såväl manliga som kvinnliga lärjungar.

En verkligt fin, gedigen och rikhaltig utställning är *Södermanlands läns*, hvilken dessutom har den förtjänsten att vara synnerligen väl och redigt ordnad, för hvilket man har att tacka denna utställnings nitiske ledare major *G. A. Warberg*, hvilken äfven deltager i utställningen med en, som det synes, mycket praktisk och af uppmärksamhet förtjänt modell till infanteriutredning. Af de ganska talrikt förekommande profven på egentlig allmogeslöjd anse vi oss böra särskildt framhålla såsom verkligt godt arbete ett stycke handduksdräll, utställdt af *Maria Larsson*, Båsenberga, Västra Vingåker, samt ett halft dussin servietter, väfda af *Emma Maria Österberg*, Smedsbol, Björkvik. Af mera kuriositetsintresse äro åtskilliga af de utställda föremålen, nämligen såsom prof på hvad dels minderåriga, dels öfveråriga personer förmå åstadkomma. Å ena sidan finna vi 14- och 15-åringar representerade med riktigt nätta och välgjorda saker, å andra sidan 90-åringar, som förete verkligen aktningsbjudande prof på spånad. Ibland de öfriga utställningsföremålen finnes både mångt och mycket som väcker uppmärksamhet och beundran. Sålunda utställer fru *Anna Celsing*, Biby, Gillberga, öfverdådiga prof på duktyg, fröken *Louise Wachtmeister*, Kristineholm, en praktfull eldskärm, bro-

Södermanlands läns utställning.

derad i empirestil på siden, fröken *Karin Klintberg*, Trosa, en synnerligen delikat gobelinväfnad till kudde, fru *Sofia Widmark*, Bie, Floda, en luft ovanligt stilfulla väfda gardiner och fröken *Amanda Rosenqvist af Åkershult,* Husby, Svästa, en spetskrage, i sitt slag ett ypperligt prof på konstsömnad. Fröken *Maria Kark,* Eriksberg, Katrineholm, presenterar ett fint dukbroderi och fröken *Amanda Skogh,* Nyköping, en verkligt vacker tafla i silfverbroderi. Ett par stilfulla damhattar af bast, utställda af fröken *Lydia Hellström,* V. Vingåker, förtjäna äfven att omnämnas. Utställningen har äfven att uppvisa en vacker samling arbeten i trä och metall, bland hvilka intresset i främsta rummet fäster sig vid ett i nobel romansk stil snidadt nyckelskåp af trä, utställdt af fröken *Lina Lagerbielke,* Veda, Lästringe, samt de af maskinisten *J. T. Hellström,* Nyköping, med omsorg och smak förfärdigade lampetterna, ljuskrona m. m. af mässing. Glömmas bör ej heller en byrå och en sekretär, utställda af arbetskarlen *E. A. Sterner,* Önnesta, Björnlunda, hvilken i dessa med rätta uppmärksammade arbeten ådagalagt en smak och skicklighet, som åtminstone ej är vanlig bland arbetskarlar i gemen.

En rätt rikhaltig samling elevarbeten från länets slöjdskolor förtjänar äfven att tagas i närmare betraktande. I synnerhet är detta fallet med den kollektion af präktiga väfnader och handarbeten, som utställes från *Tullgarns slöjdskola,* hvilken synes stå under en ovanligt skicklig och insiktsfull ledning, att döma af elevarbetenas verkligen framstående beskaffenhet.

Så komma vi till *Örebro läns* utställning. I detta län bedrifves äfven en rätt omfattande hemindustri, nämligen af skodon, hvarom också de längs väggarne uppradade fotbeklädnadspersedlarne bära syn för sägen. Man torde dock kunna säga om dessa alster hvad vi ofvan yttrade om Vålastolarne: de höra mera till handtverk än slöjd och borde därför utställts på annat håll. Bland de öfriga utställningsföremålen anteckna vi ett stilfullt litet väggskåp från *Gust. Vilh. Andersson,* Särla, Örebro, en samling vackra konstgjorda blommor från *Maria Bäckström,* Örebro, ett ganska nätt cigarrskåp från *Gust. Bülow,* Löfsäter, Almby, diverse förtjänstfulla textilarbeten från *Nina von Engeström,* Örebro, och ett välgjordt skrin från *Ma-*

ria Furtenbach, Örebro. Synnerligen vackra och solida väfnadsalster utställas af fru *Sofia Larsson*, Haga, Almby, och af *A. V. Strandt,* Guldsmedshyttan. *P. A. Thoréns*, Bäck, Hjortkvarn, broderade tafla än äfven ett omsorgsfullt och fint arbete. För öfrigt upptages denna länsutställning af en ganska rikhaltig samling skolslöjdföremål, bland hvilka i synnerhet de elevarbeten, som presteras från *Örebro slöjdskola* och *Örebro och Värmlands läns döfstumskola* tilldraga sig rättvis uppmärksamhet.

Därifrån inkommer man i *Östergötlands läns* afdelning. Denna ger ett visst förmöget och solidt intryck, värdigt en förmögen och solid provins. Här uppmärksamma vi först och främst den magnifika kollektion af altarduksspetsar, som utställes af *Charlotte Randels* spetsknypplingsaffär, Vadstena. Spetsknyppling var, som bekant, under medeltiden en ifrigt idkad slöjd i Vadstena och omnäjd, hvilken utgick från klostret, men som efter dettas upphäfvande småningom allt mer dog ut. Helt och hållet har dock konsten ej utdött i och omkring den gamla klosterstaden, och det var fru Charlotte Randel förbehållet att blåsa nytt lif i den ärevördiga slöjden och åter bringa de gamla traditionerna till heders. Att detta förtjänstfulla sträfvande krönts med framgång, därpå se vi här öfvertygande prof, och vi förmoda att de moderna Vadstenaspetsarne icke i något hänseende stå efter dem, som fordom utgingo från klostercellerna.

Af öfriga utställare i östgötarnes afdelning må nämnas *Johannes Hult,* Norrköping, som utställer ett utmärkt vackert vapenskåp, *H. Zotterman,* Vadstena, representerad af några fint utförda mässingsarbeten, *A. Österberg,* Linköping, med synnerligen stilfulla träskulpturer, *Fredrika Hernlund*, Linköping, med präktiga kuddar m. m., *Olga Westerblad,* Linköping, med en sköld i förtjänstfullt utfördt broderi, *Berndt Blum,* Linköping, med ett präktigt snidadt skrin af björk och *Emy Åman,* Linköping, som utställer ett fint arbetadt väggskåp.

Därpå komma vi till den vid norra fondväggen inrymda utställningen från *Gefleborgs län.* Denna utgöres, förutom af en del allmogealster, så godt som uteslutande af skolslöjd, hvaribland man särskildt lägger märke till de af *Högre flick-*

skolan i Gefle samt *Söderhamns elementarläroverk för flickor* utställda synnerligen vackra kollektionerna af handarbeten. En samling sådana från *Kvinnliga folkhögskolan i Bollnäs* samt en kollektion alster af manlig slöjd från *Gefle borgarskola* förtjäna äfven uppmärksamhet.

Det intressantaste i denna länsutställning är emellertid det sätt, hvarpå linindustrien är representerad. Som bekant har sedan så godt som urminnes tider en omfattande linodling i samband med en ganska högt utvecklad hemväfnadsindustri bedrifvits i länets nordliga landskap Helsingland, och helsingelinet har också i alla tider varit berömdt såsom särdeles ypperligt i sitt slag. Liksom så många andra grenar af hemarbete och hemslöjd har emellertid äfven linodlingen och lärftsindustrien såsom allmogeslöjd gått tillbaka under trycket af fabrikskonkurrensen och marknadens fyllande med godtköpsvaror — att den ändock icke är absolut på retur, därpå innebär åtskilligt af hvad man här får skåda glädjande bevis. Man får nämligen se prof på råvaran i olika växt- och beredningsstadier, af hvilka man finner att jordmånen i Helsingland bör vara ovanligt gynnsam för odling af detta slag — vidare olika redskap, såväl enklare och äldre som mera komplicerade och moderna, för linets beredning ända till det stadium, då det som en fin, stark, ehuru ännu oblekt väf upprullas på väfstolen. Bland dessa redskap bör särskildt nämnas en praktisk och väl arbetad väfstol från *Jon Andersson,* Tallåsen, Ljusdal. Besökaren får äfven taga kännedom om arbetsmetoderna, i det att en spinnerska i Ljusdalsdräkt och en fager väfverska i Delsbokostym vissa tider på dagen förevisa sina händers verk under full utöfning.

Äfven i grannutställningen, *Västernorrlands läns,* som är synnerligen omfattande och disponerar två rum på östra sidoläktaren, finna vi åtskilliga reputerliga alster af linodling samt redskap för linets beredning och förädling, och äfven här får man se, hur det tillgår vid spinning och väfning. Bland färdiga produkter på detta område inom denna utställning må märkas en kollektion utmärkt vackert premielärft, utställdt af *O. Sundström*, Stig, såsom ombud för respektive väfverskor. Antagligen är det äfven i denna egenskap *H. Ölmgren,* Örn-

sköldsvik, utställer en kollektion synnerligen fina näsdukar. Vackra sådana utställas äfven af *Brita Alin* och *Brita Ina Johansson*, Sidensjö. Ett praktstycke af väfnad är en af prostinnan *Sellstedt*, Sidensjö, utställd damastjubileumsserviett med konungens och drottningens inväfda namnchiffer o. s. v. I sammanhang härmed kan nämnas en ur kulturhistorisk synpunkt ganska märkvärdig samling gamla spinnrockshufvuden, som utställes här och tillhör direktör C. G. Strokirk.

Af öfriga i denna länsafdelning utställande anse vi oss böra särskildt nämna *J. P. Sandström*, Byn, Skön, hvilken utställer en samling synnerligen väl arbetade skidor, konsul *A. Edström*, Sundsvall, som representeras af en monter med i många hänseenden förtjänstfulla konstsvarfvade föremål, arbetaren *Gustaf Svensson*, Petersvik, Sundsvall (ett väl arbetadt bord af björk) och *Anna Staaf*, Nyland, (vackra flossamattor).

Vackra kollektioner elevarbeten utställas från *Västernorrlands läns högre slöjdskola*, *Nordviks landtbruksskola* samt länets slöjdskolor. Särskild uppmärksamhet väcka de förträffliga prof på stoppning och stickning, som presenteras från *Henriette Kempes trasskola*, Hernösand, en på enskildt initiativ och enskild uppoffring grundad institution som verkat mycket godt och gagneligt.

Den nästa afdelningen tillhör jämtarne. Liksom i allmänhet de norrländska afdelningarne drager äfven *Jämtlands läns* välordnade och vackra utställning med magnetisk makt till sig de besökandes uppmärksamhet. Och detta är ju för resten icke underligt, då å ena sidan intresset för Norrland, vårt framtidsland, numera är så vaket och lifligt, och å andra sidan denna landsända har att erbjuda så mycket för »sörlänningen» nytt, ovanligt och tilldragande. De norrländska länens utställningar gifva också i stort sedt en glänsande bild af en vaken och intresserad lifaktighet hos befolkningen; tilllika ge de en inblick i de rika naturliga resurser, som däruppe i höga norden vänta på idogheten.

I den ifrågavarande utställningen lägga vi först och främst märke till den utmärkt vackra kollektion skidor och sportutensilier, som utställes af kamreraren *S. Sahlin*, Östersund, en mycket ifrig förkämpe för sport- och turistlif. *Jonas Olsson*

Kihlbergs, Hammerdal, kollektion af landtbruksverktyg bör ej heller förbigås utan en komplimang åt utställaren. I textilbranchen finna vi präktigt, duktigt vadmal från *Lars Johansson,* Nälden, flere andra utställare att förtiga, ej af brist på intresse, men brist på utrymme. Åtskilliga pälsvaror finnas äfven utställda, och bland dessa slår i synnerhet an en präktig hundskinnspäls från *Olof Olofsson,* Tullingås, Ström. Äfven de i utställningen presenterade alstren af skolslöjd äro i sin genre ganska tilldragande.

Ett särskildt intresse tillvinner sig den ganska rikhaltiga samlingen af lappslöjd, dels från Funäsdalen, dels från de jämtländska fjälltrakterna, och uti hvilken man finner många dels vackra, dels originella och egendomliga föremål, såsom kläder, smycken, redskap m. m.

I nästa afdelning inrymmes *Västerbottens läns* utställning. Den utgöres till öfvervägande del af träslöjd samt allmogeväfnader. De talrikt förekommande vintersportredskapen, såsom skidor, sparkstöttingar, vittna äfven om, att vi gästa ett landskap, hvarest en stor del af året samfärdseln på de långa afstånden måste förmedlas på ett helt annat och primitivare sätt än i de sydligare landskapen. Bland dylika redskap fäster man sig i synnerhet vid en samling präktiga skidor från *Joh. Berglund,* Tärna. Till sportutrustning får väl också räknas de jaktstöflar, som utställas af *O. A. Jonsson*, Umeå, högst respektabelt arbete, ehuru knappast hänförligt till husslöjd, alldenstund utställaren är yrkesskomakare. Om man vill, kan man ju äfven till sportkategorien hänföra hundskinnshandskar; förträffliga sådana utställas af *L. J. Öhmark*, Löfånger.

Af trädslöjdalstren märka vi i främsta rummet en af *Erik Olsson,* Umeå, utställd snidad altartafla och ett särdeles vackert snidadt skåp från ingeniör *Hampus Huldt*, Umeå. Af ett visst originellt intresse och till utseendet ej alls oäfna äro några af urmakaren *Axel Rheborg,* Åsele, utförda träarbeten fanerade med — näfver, utvisande att man verkligen kan åstadkomma ganska prydliga och framför allt hållbara saker med denna enkla metod. Rätt nätt och framför allt anmärkningsvärd som ett tålamodsarbete är en af *Jonas Bergström*, Ob-

bola, Umeå, utställd tafvelram, hvilken enligt uppgift är sammansatt af ej mindre än nära 2,000 träbitar.

Af skolslöjd presenterar *länets slöjdskola i Umeå* en mycket tilltalande samling diverse arbeten.

Därefter öfvergå vi till grannlänet och ha därmed hunnit, väl icke till slutet på husslöjdsutställningen, men så högt mot norden som möjligt. *Norrbottens läns* utställning är i mångt och mycket en af de allra intressantaste och på samma gång i fråga om utställarnes antal den allra största — närmast kommer Blekinge och därnäst Kopparbergs län. Därtill kommer att norrbottensutställningen är tämligen väl ordnad med hänsyn till såväl det dekorativa som det systematiska, man behöfver icke gå och leta efter en sak här, en där. Tillika är utställningen på sätt och vis en turistutställning på grund af dels de fotografier, som presenteras från olika delar af länet, dels den i etnografiskt hänseende intressanta och rikhaltiga samlingen af s. k. lappslöjd.

Utställningen i sin helhet är lika mångskiftande som rikhaltig, det är det nästa intrycket. Man finner där snart sagdt allt under solen, som flitiga händer kunna åstadkomma, och man förstår också att denna mångsidighet kommer sig däraf att i dessa afskilda, på kommunikation och egen industri vanlottade landsändar måste hvar och en hjälpa sig själf både i ett och annat. Det är icke att, när man händelsevis behöfver en sak, springa till närmaste handlande eller handtverkare för att få behofvet afhjälpt, man får allt oftast lita till sin egen händighet. Såsom bevis på utställningens mångsidighet behöfva vi blott nämna, att man inom densamma finner alla gradationer från ladugårdsmodeller till råttfällor, från barnvaggor till tobakspipor och tobakspungar.

Klart är att de s. k. sportredskapen — som dock i dessa trakter äro rena nödvändighetsartiklar och ingalunda »blot til Lyst» — skola vara talrikt representerade. Skidor förekomma t. ex. i mängd. Bland utställare af sådana må i synnerhet framhållas *Henr.* och *Edv. Mäkitalo*, Hietaniemi; den förre utställer sport-, den andre fruntimmersskidor, både vackert och solidt arbete. Solida ytterstöflar presenteras af *Aug. Fredrikson*, Ängesbyn, Persö, utmärkta bilor af *J. Grahn*, Piteå, hyf-

lar, verktyg o. d. finsmide af *J. A. Söderholm*, Smedsbyn, och *Johan Wallström*, Piteå. För öfrigt må nämnas, att *länets slöjdskolor* äro representerade med en ganska nätt kollektion elevarbeten.

Den stora lappslöjdkollektionen, inrymd i två särskilda montrer, skulle förtjäna sitt eget kapitel, men tyvärr nödgas vi fatta oss kort. Vi finna här en synnerligen rikhaltig och brokig mångfald af föremål, delvis prof på tillverkningar, delvis af hufvudsakligen etnografiskt intresse: dräkter af olika slag, husgerådssaker af trä, metall, ben, horn, korgarbeten, skodon och framför allt en mängd af dessa i själfva verket klumpiga lappsmycken, som på senare tiden långt utom lapparnes sfär blifvit föremål för det glitterälskande könets lystnad. Bland mera märkliga eller originella föremål må särskildt nämnas en lappvagga, gjord af ett urhålkadt trästycke, prof på tråd af rensenor, tillverkad af lappflickan *Elsa Brita Granström*, Kikijaur, Arvidsjaur, en lappsk skrifpulpet, liknande ett syskrin, tillverkad af lappen *Sievert Johansson*, Reebnisjaur, Arjeploug och slutligen till och med en lappsk afgud, egentligen en något egendomligt formad stenklump, hvilkens »gudomliga» an seende dock hör till länge sedan flydda dagar.

Nu återstår oss blott att förflytta oss från höga norden ned till »Östersjöns pärla» — ett nog så väldigt afstånd i verkligheten, men här ej stort mer än ett tuppfjät — för att därefter säga husslöjdutställningen farväl, sedan vi träget och ärligt genomvandrat hela Sverige.

Gotlands läns utställning ger vid första anblicken ett mycket lofvande intryck, inrymd som den är inom en dekoration, föreställande ett stämningsfullt ruinparti. Emellertid finner man vid ett närmare betraktande af de utställda föremålen, att dessa endast i mindre grad motsvara hvad interiören lofvar. Man finner en del konstväfnader, dock, med undantag af *Dika Åkermans*, Visby, ej just af någon högre rang, hvilket i allmänhet äfven kan sägas om träslöjden. Bäst te sig en del broderiarbeten, af hvilka vi särskildt framhålla de af *Helny Smitterberg*, Klinte, utställda. En kollektion fina instrumentarbeten ådrager sig ock vår uppmärksamhet, men tyvärr kunna vi ej bli kloka på hvem utställaren är — i katalogen står att

han skall heta G. P. Hansén, Dalhem, en å föremålen fästad lapp åter antyder att hans namn är Vilhelm Backström, Bjarge, Vallstena, ett namn, som återigen alls icke förekommer i katalogen. Undra på att man blir litet vimmelkantig af en sådan sakernas ordning och att studiet af på detta sätt ordnade utställningar blir mera besvärligt än egentligen roligt.

Ja, härmed äro vi färdiga ej blott med husslöjden, utan ock med allt hvad inom Nordiska muséets stenmurar och träväggar rymmes. Det återstår oss endast att beträffande den senast genomgångna afdelningen konstatera det glädjande intryck, man fått af verklig lifaktighet och intresse i alla landsändar, hvilket låter oss hoppas att den svenska slöjden ännu länge skall trifvas, trots storindustriens mäktiga inflytande. Vi äro nog djärfva att härtill knyta en förhoppning, att erfarenheterna från Stockholmsutställningen skola ha det goda med sig, att blifvande slöjdutställningar, större eller mindre, som komma att arrangeras här i landet, skola ordnas och katalogiseras på ett mera tillfredsställande sätt än här i allmänhet varit fallet.

XXV.

Svensk-danska fiskerihallen.

Mångtaliga gånger ha vi under våra promenader på utställningsfältet passerat förbi den pittoreska fiskerihallen, som skjuter ut i Djurgårdsbrunnsviken emellan Gamla Stockholm och »eldfontänen». Vi ha allt mer och mer försonat oss med den »rustika» röda färgen — den arkitektoniska anordningen har redan från början tilltalat oss — och ha allt mer och mer funnit att hallen »gör sig» charmant äfven i dekorativt hänseende, vare sig man ser den mot vikens vattenspegel och gröna stränder eller med utställningsstaden som bakgrund. Hittills ha vi dock haft våra mål förlagda på andra håll, men i dag ha vi beslutat oss för att göra en grundlig visit i Fiskerihallen för att taga reda på, hvad som månde döljas bakom de rödfärgade väggarne.

Innan vi inträda i hallen taga vi i betraktande ett par till denna utställning hörande föremål, som äro uppställda i det fria framför hallen. Det ena är en särdeles prydlig ångslup från *Bergsunds mekaniska verkstad*, Stockholm, det andra en elegant segelkutter från *G. A. Lindblom,* Abo, hvilkens skicklighet i sitt yrke redan många gånger med heder bestått profvet vid de senare årens kappseglingar i både finska och svenska farvatten.

Då vi inträda i hallen genom stora midtelgången, öfver hvilken orden »Sjöfart, Fiske» prunka i höga hvita bokstäfver,

vända vi oss af gammal vana först åt vänster. Det första som därvid möter vårt öga är en ståtlig utställning af diverse fiskegarn och nät från *Kjöbenhavns Mek. Net- og Garnfabrik,* synbarligen allt igenom förträffligt arbete. Strax bredvid utställer hamnvakten *Carl L. C. Damm,* Fredrikshamn, en vacker modell till ett emigrantfartyg och *Havnkaptajnen i Kjöbenhavn* ett par särdeles anmärkningsvärda modeller af isbrytare. *Dansk Fiskeriforening* presenterar en högst förträffligt ordnad

Svensk-danska fiskerihallen.

kollektivsamling af fiskredskap, hvarjämte olika slags ryssjor utställas dels af *Alexander* och *Martin Nielsen*, Köpenhamn, dels af *Hans Nielsen,* Köpenhamn.

Af lokala omständigheter finna vi oss nu föranlåtna att tillsvidare afbryta den fortsatta bekantskapen med den danska fiskeriafdelningen för att göra en visit i det lilla galleriet till vänster om hufvudingången, hvarest vi finna det svenska skeppsbyggeriet och sjöfarten representerade på ett sätt, som lockar oss till ett längre uppehåll.

Här märkes först och främst en stilfull väggdekoration, hvars midtelparti utgöres af en målad tafla, föreställande ett framifrån sedt ångfartyg. På ömse sidor och inunder denna dekoration äro uppsatta ej mindre än ett femtiotal små modeller af ångfartyg, som byggts hos *Bergsunds mekaniska verkstads aktiebolag*, Stockholm, och bland hvilka man återfinner, förutom en hel del af den svenska handelsflottans största och bäst utrustade ångare, två af våra senast färdigbyggda pansarbåtar af 1:sta klassen: »Thule» och »Oden». Den vackra utställningen bär vittne om en för våra förhållanden storartad och i rask utveckling stadd verksamhet, hvars resultat böra fylla hvarje svensk med stolthet och glädje.

Å en annan vägg har *Ångfartygsaktiebolaget Södra Sverige* en liknande dekorativ samling af modeller öfver sin ståtliga ångbåtsflotta jämte ritningar till dess senast byggda fartyg, kartor åskådliggörande bolagets trader o. s. v.

I hörnet bredvid har en annan stor svensk skeppsbyggerifirma, nämligen *Kockums mekaniska verkstads aktiebolag*, Malmö, en stor utställning af fartygsmodeller, omfattande olika typer af isbrytare, fyrskepp, passagerare- och lastångare, ångfärjor och segelfartyg af stål. Äfven denna utställning utgör ett vackert och stolt minnesmärke öfver det svenska skeppsbyggeriets storartade utveckling under de senaste årtiondena.

En tredje skeppsbyggerifirma, *O. A. Brodin*, Gefle, representeras af en äfvenledes ståtlig samling modeller af på dess varf byggda fartyg, hufvudsakligen lastångare och segelfartyg.

Strax bredvid finna vi invid väggen en i mer än en bemärkelse glänsande, rikhaltig utställning af skeppslanternor, lyktor och lampor för fartyg och äfven järnvägar, alltigenom gediget arbete. Utställare är firman *I. C. Larsén*, Stockholm.

Därnäst lägga vi, bland de ute på golfvet utställda föremålen, märke till en prydlig modell till en undervattens-torpedobåt, utförd af öfvermaskinisten *L. E. Enroth*, Malmö. Huruvida med denna ganska sinnrika modell lösningen af det gamla problemet att segla under vattnet kommit närmare sin fullbordan, därom må dock de sakkunnige yttra sig. *Navigationsskolan*, Stockholm, utställer en skeppsmodell på spant, ut-

visande byggnadssätt, tackling o. s. v. och afsedd till undervisningsmaterial.

Ångaren Södra Sverige förtöjd vid Maskinhallen.

Och så komma vi till en utställning, som väcker allmän uppmärksamhet såväl bland fackmän som bland den stora allmänheten. Som kändt torde vara förliste ångaren »Södra

Sverige», tillhörig bolaget med samma namn och ett af dess ståtligaste fartyg, en oktoberafton 1895 i Stockholms skärgård genom att ränna upp på ett af de många förrädiska grund, af hvilka skärgården har en så öfverflödande rikedom. Af farten fördes ångaren öfver grundet, men hade erhållit så svåra bottenskador, att den började sjunka. I sista stund räddades de ombordvarande af den tillfälligtvis förbipasserande lotsångaren »Stockholm», och några minuter därefter dök »Södra Sverige» ned i djupet. Detta var ganska betydligt på det ställe, där ångaren sjönk, så att det visade sig omöjligt att upptaga fartyget på vanligt sätt, d. v. s. medels dykare. Kort förut hade emellertid en ingeniör C. A. Waller konstruerat en undervattenstub, hvilken vid anställda försök å Stockholms ström visat sig praktiskt användbar. Här erbjöd sig nu ett ypperligt tillfälle att pröfva uppfinningen. För detta ändamål bildades ett aktiebolag kalladt *Octopus*, som satte i gång det lika dyrbara som svåra bärgningsarbetet, hvilket, kort sagdt, tillgick sålunda, att inifrån tubens botten fastgjordes kettingkrokar i den sjunkna ångaren, hvilka stodo i förbindelse med ett större antal pontoner, medels hvilka ångaren småningom lyftes upp och fördes in på grundare vatten. Arbetet härmed började på hösten 1896 och pågick hela vintern samt kröntes med det lysande resultatet att ångaren på vårsidan åter flöt på vattnet och i triumf infördes till Stockholm i början af juni. Den förtöjdes en tid invid norra ändan af Maskinhallen för att tjäna som åskådningsmaterial till detta ovanligt intressanta och i sitt slag enastående bärgningsarbete.

Detta har nu här i Fiskerihallens afdelning för skeppsbyggeri och sjöfart illustrerats medels en modell, bestående af en större rektangulär glaslåda, i hvilken man ser dels den på hafvets botten stående ångaren, dels den ofantliga järntuben, från hvars nedre fyrkantiga kammare det egentliga bärgningsarbetet utfördes, och dels de på och i vattenytan simmande pontonerna, med hvilka ångaren lyftes upp ur Neptuns rike. Den intresseväckande utställningen fullständigas ytterligare af ritningar, planscher och beskrifningar.

Strax intill denna lifligt uppmärksammade monter utställer *J. Ph. Rossander*, Sigtuna, en, som det synes, mycket praktisk

modell af en apparat för räddningsbåtars hastiga nedfirande. Modellen är uppställd i ett kärl med vatten i och för försöks anställande.

Så komma vi till en vackert anordnad utställning af tågvirke från *C. C. Wetterlind & C:o*, Stockholm, samt en verkligt storartad profkollektion af segel, flaggor, tågvirke, presenningar och andra dylika utensilier för skeppsbehof från *Rudolf Österberg*, en gammal välkänd stockholmsfirma. Här finnes äfven att beskåda ett mycket praktiskt turisttält, som dock rätteligen borde ha haft sin plats i turistutställningen. *Alban Bagger*, Göteborg, utställer en ganska ändamålsenlig apparat för utsättande af skeppsbåtar, hvilken, om vi ej misstaga oss, flerestädes funnit praktisk användning.

J. A. Buckau & C:is monter.

Vid väggen finna vi en storartad och synnerligen präktigt anordnad utställning af skeppslanternor, lampor och lyktor samt diverse andra metallarbeten från *J. A. Buckau & C:o*, Stockholm. *Thure* och *Gunnar Sandström*, Karlskrona, exponera en rätt nätt kuttermodell och *Fredrik Lilliehöök*, Stockholm, förträffliga fartygsritningar.

Från *G. W. Lyth*, Stockholm, finna vi en stor och vackert uppställd kollektion af nautiska instrument, såsom kompasser, sextanter, loggapparater m. m., äfvensom apparater för farleders

belysning etc., ytterst omsorgsfullt och noggrannt arbetade, såsom ju för öfrigt var att vänta af denna ansedda firma, hvilken i denna branch sedan länge intagit ett högst framstående och erkändt rum.

Carl Nordgren, Stockholm, exponerar en nätt fullriggad skeppsmodell under segel och *J. Sundin,* Söderhamn, en s. k. ballong för utprickande af farleder. En vackert ordnad utställning af förstklassigt tågvirke och andra repslageriarbeten för skeppsbehof från *G. Logren*, Östhammar, ådrager sig därnäst i synnerhet alla sakkunnigas uppmärksamhet. *C. A. Lindvall,* Stockholm, förevisar en praktisk modell med ritning till ett isbrytarefartyg och *S. Hj. F. Lindvall,* Karlskrona, en fjäderapparat för bogsering och förtöjning o. d., hvarjämte *Kongl. flottans varf*, Stockholm, utställer tre stycken båtmodeller.

Och nu komma vi till en mäkta underlig pjäs, som väcker hvarje förbipasserandes uppmärksamhet och undran. Det är en fartygsmodell. Själfva skofvet företer ej annat ovanligt eller från andra fartyg afvikande, än att det är försedt med två parallela kölar, liknande slädmedar. Så mycket märkvärdigare är den utrustning, som höjer sig öfver däcket. Å detta äro nämligen uppställda ett dussin väldiga upprättstående propellrar i två rader. Frågar man, hvad den märkliga tingesten, så olik allt hvad man dittills sett af skeppskonstruktion, är ämnad till, så blir svaret, att det är en modell till ett post- och passagerarefartyg, afsedt att såväl styras som framdrifvas öfver is och vatten medels roterande segel eller s. k. luftpropellrar. Den prydliga och betydligt stora modellen är utställd af mekanikern *C. L. Törner*, Stockholm. Huruvida detta skepp skulle visa sig praktiskt användbart, därom hysa vi dock våra starka dubier.

Vilh. Lewin, Stockholm, utställer en liten behändig automatisk lingripare, användbar till mångahanda ting och framför allt ägande afgjorda företräden som skothållare på segelbåtar. *A. O. Wikdahl,* Skellefteå, presenterar en i trä skuren modell af en fullriggare, och *Aktiebolaget Preserva*, Stockholm, utställer isoleringsartiklar för ångpannor o. s. v.

Härmed äro vi färdiga med denna skeppsbyggeriafdelning och begifva vi oss till det innanför belägna sidogalleriet, som disponeras af danskarne.

Det är en ståtlig anordnad och lifligt uppmärksammad utställning, vi här möta. Närmast finna vi en glasmonter med en mängd vackra prof på dubbelspat till optiskt och vetenskapligt bruk, hämtade från regeringens dubbelspatgrufva på Island (den enda i sitt slag i världen) och utställd af *Thor E. Tulinius*, Köpenhamn, grufvans koncessionsinnehafvare. *Dansk Fiskeriforening* utställer i närheten en förträfflig samling af modeller till fiskebåtar och fiskefartyg. Därefter komma vi till en monter, som bör särskildt intressera alla ostronälskare och i synnerhet de talrika amatörerna på de högt skattade s. k. danska ostronen. Å den med ostronskal dekorerade montern utställes nämligen ett par modeller i form af glaslådor, utvisande huru ostronfisket bedrifves i Limfjorden. Man ser å dessa, huru ostronen uppsamlas från botten dels med draggskrapor och dels med dykare. Utställningen är arrangerad af *Hans Holmboe Tonning*, Nykjöbing, Mons, danska statens ostronförpaktare.

Därifrån öfvergå vi till betraktandet af en liten glaslåda innehållande redskap och apparater för vetenskapliga djupvattensundersökningar utförda af *Ingolfexpeditionen* 1895—96. Särskildt må bland apparaterna nämnas ett glasrör, afsedt till skydd för djupvattenstermometer, i stånd att uthärda ej mindre än 500 atmosfärers tryck. En vacker modell till ett fullriggadt skepp om cirka 1000 tons utställes af *N. Raun-Byberg*, Refshaleön.

Medelpunkten i den danska utställningen utgöres af Grönlandsutställningen, åvägabragt af *Den Kgl. grönlandske Handel*, Köpenhamn. Denna utgöres af en ovanligt stor och iögonfallande monter, nedtill garnerad af stora block af kryolit och stenkol samt modeller af grönländska byggnader. Montern flankeras å ömse sidor af ett par figurer i naturlig storlek, en eskimå och en eskimåkvinna, den senare med sitt barn på ryggen, omgifna af dekorationer af hvalfiskbarder och narhvalspjut. Öfverst krönes montern af en grönländsk kajak.

Den rikhaltiga och intresseväckande utställningen utgöres för öfrigt af en mängd skiftande föremål, åskådliggörande dels invånarnes lif, dels de naturliga rikedomar detta nästan helt och hållet i isen begrafda land har att uppvisa. Vi finna sålunda

en stor samling af grönländska husslöjdalster, såsom flätade saker af trä, utskurna föremål af hvalrosstand och tälgsten, eskimådräkter, modeller af båtar och kajaker m. m. Ej minst intressant är en kollektion af grönländsk litteratur (på eskimåspråket) samt illustrationer, utgångna från Goothaabs boktryckeri, en såsom bildningsutpost ganska viktig inrättning, hvilken förestås och skötes af en inföding Lars Möller. Samhället i fråga har äfven en fotografisk anstalt, från hvilken utställes en samling anmärkningsvärda fotografier af kolonierna, nybyggena samt naturen och lifvet. Samlingen af naturalster upptager en mängd prof på tran, ejderdun, skinn af säl, björn, ren och räf, uppstoppade fåglar, hvalrossskelett och olika mineralier, delvis ganska sällsynta. Utställningen i sin helhet är högst lyckad och ovanligt lärorik — man lär här på en liten stund bättre känna lifvet och naturen i det egendomliga landet än genom långa afhandlingar och digra böcker.

Så komma vi återigen till en stor och vacker kollektion af alla slags nät och fiskegarn, utställd af den förut omnämnda *Kjöbenhavns Mek. Net- og Garnfabrik. Conrad Christensen*, Köpenhamn, presenterar en liten nätt samling af fiskkrokar och pilkar och *G. Rung*, Köpenhamn, en apparat för upphämtande af vattenprof från större djup samt diverse andra apparater för djupvattenundersökningar samt meteorologiska månadskartor öfver Nordsjön och Atlantiska hafvet. Af *R. O. Pedersen*, Vrigsted, Barrit, exponeras en modell af filtrerapparater för mindre utkläckningsanstalter och af *Dansk Fiskeriforening* en modell till en räddningsbåt på hjul. Samma förening utställer i närheten dels en intressant kollektivsamling af utkläckningsapparater till belysning af fiskodling, dels en större samling prof på nät af olika slag samt modeller af fiskeredskap, o. s. v.

E. C. Benzow, Nykjöbing, förevisar konstruktionsritning till en fiskekutter samt segelritning till en sådan, *Arthur Feddersen*, Köpenhamn, en samling preparat af olika fiskar i sprit och *Hobro Udklækningsanstalt* en serie burkar med laxöring i olika utvecklingsstadier. *Det Kongelige Sökart-Arkiv*, Köpenhamn, är representeradt af en samling kartor och litteratur och *Kjöbenhavns og Omegns Fiskerforening* af en kollektivsamling ryssjor, ljuster, fisksaxar och andra fångstredskap.

En prydlig modell till en räddningsbåt med tillhörande vagn, utställd af *Otto Ludvig Larsen,* Köpenhamn, fängslar därnäst vår uppmärksamhet. Därefter komma vi till en större väggmonter, å hvilken *Aktieselskabet Veile Bomuldspinderi* utställer en större kollektion fiskegarn samt prof på bomull. I en större vitrin utställer *C. F. Drechsel,* hamnkapten i Köpenhamn och regeringens konsulent i fiskerifrågor, en samling fiskeriberättelser samt en synnerligen förtjänstfull afhandling, »Öfversikt af våra saltvattensfiskerier», hvarjämte i samma vitrin utställes ett större antal planscher öfver fiskar, tillhörande det af zoologiska museet i Köpenhamn utgifna planschverket »Zoologica Danica». Och slutligen ha vi att nämna en utställning arrangerad af *Lystfiskeriforeningen,* Köpenhamn, hvilken har till uppgift att idka sötvattensfiske och freda sötvattensfisk i Danmark. Utställningen utgöres af väggtaflor med en del medaljer, fotografier, litteratur och tryck samt fiskeredskap.

Härmed ha vi genomgått den i öfvervåningen inrymda delen af danska utställningen och träda nu genom den på gränsen till svenska afdelningen uppställda portalliknande dekoration, som utgör ingången till danska afdelningen, och vid hvars båda sidor två illusoriskt framställda fiskartyper, en manlig och en kvinnlig, hålla vakt, ut i hallens halfcirkelformiga midtelparti.

Innan vi här fördjupa oss i några detaljstudier, låtom oss stanna en stund och taga interiören i betraktande. Den ter sig lika originell som ståtlig. Från taket och väggarne nedhänga nät af olika slag i väldiga festoner, och midt i hallen öppnar sig en stor cirkelrund öppning, omgifven af en balustrad, fullsatt med allehanda modeller; en trappa leder ned till det underliggande galleriet, i hvars midt är anordnad en rund vattenbassäng, hvars vatten dock ej ser allt för aptitligt ut. Längs de i halfcirkelform byggda ytterväggarne äro anordnade smärre rum eller afdelningar, fullproppade med utställningsföremål.

Låtom oss först taga i betraktande de å balustraden omkring bassängen uppställda föremålen. Dessa utgöras, som nyss nämndes, af modeller tillhörande *Statens fiskerisamlingar.* Förutom en talrik samling båtmodeller förekommer en synner-

Interiör af svensk-danska fiskerihallen.

ligen rikhaltig och instruktiv samling af redskapsmodeller af olika slag och från så godt som alla delar af landet, afseende såväl sjö- som flodfiske. Särskildt talrikt förekomma laxfångstredskapen, bland hvilka man finner både sinnrika och vidlyftiga anordningar, laxgårdar, laxpator, laxtrappor och hvad de nu heta allt. Ej heller redskap och apparater för fiskodling saknas i den verkligen högst sevärda samlingen. Ett par enskilda utställare äro också här representerade, t. ex. *P. E. Gustafsson*, Smedjebacken, med modell af en ryssja och *A. K. Gustafsson*, Råå, Raus, med en modell af en fiskekutter.

Sedan vi betraktat en framför balustraden midt emot ingången uppställd större prydlig pyramid af burkar med fiskkonserver från *M. Jansson*, Göteborg, öfvergå vi till studerandet af de i sidoafdelningarna placerade utställningarna.

De två första af dessa afdelningar, närmast den danska utställningen, inrymma en större, intressant och väl ordnad kollektivutställning från *Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskap*. Man finner här en synnerligen rikhaltig samling af fångstredskap af alla slag, som användas på vestkusten, såsom garn och nät, hummerkupor, dörjar, krokar, åltinor o. s. v., ej att förglömma de talrikt förekommande modellerna af fiskefartyg och båtar, tågvirke, lanternor, oljekläder och andra utrustningspersedlar. Det för västkustens befolkning så viktiga sillfisket åskådliggöres på mångahanda sätt dels medels utställda fångstredskap, dels genom en af intendenten A. H. Malm anordnad jämförande framställning af sillsaltningen år 1894 i Storbrittanien, Holland, Norge, Tyskland och Bohuslän. För öfrigt förekommer en rikhaltig samling fotografier, taflor och ritningar, åskådliggörande dels fisket, dels framställande vyer, interiörer o. s. v., från de talrika fabriker för anjovisberedning, sillsaltning samt tillverkning af sillguano, hvilka hufvudsakligen på den senaste tiden uppstått inom länet, närmast såsom en följd af det rika sillfisket. Det torde böra tilläggas, att fisket inom Göteborgs och Bohus län spelar en högst betydande roll i ekonomiskt afseende, i det att det årliga värdet af den vid dess kuster fångade fisken representerar millioner kronor.

Afdelningen därnäst inrymmer ett större antal utställare. Nät af olika slag utställas af *Edvard Sandström*, Hallö, Karls-

hamn, *Jöns Andersson Gäck,* Halmstad, *L. P. Strömberg, Berndt Nilsson* och *G. Davidsson,* Simrishamn, *Frenne Thorsson, P. S. Kappelin* och *Henrik Persson,* Kivik, fiskekrok och linor af *G. Axtelius,* Ystad, ålref af *Nils Holmstedt,* Borstahusen, Landskrona, ålhomma och gäddryssja af *S. M. Andersson,* Fågelmara, Kristianopel samt en samling nät och ljuster af *Nils Svensson,* Borstahusen, Landskrona. Dessutom utställas i denna afdelning äfven en del agn på burkar samt prof på laxfiskeredskap från Hallands län ifrån *Statens fiskerisamlingar.*

Nästa afdelning upptages af en högst intressant utställning från *Svenska hydrografiska kommissionen,* berörande de expeditioner, som tid efter annan företagits såväl i Östersjön som i Nordsjön för undersökningar rörande hafsströmmarne, vattnets salthalt, orsakerna till sillens vandringar och periodiska försvinnande. Utställningen utgöres dels af olika apparater för upphämtande af vattenprof, mätningar af temperaturen på olika djup, vattenanalyser o. s. v., burkar med s. k. plankton från olika platser samt kartor och tabeller öfver de olika expeditionernas resultat. Af en utställningen bifogad tryckt redogörelse inhämtar man en mängd värdefulla upplysningar angående dessa numera som en internationell angelägenhet bedrifna forskningar, hvilka visat sig vara af stor betydelse ej allenast ur vetenskaplig synpunkt, utan äfven i rent praktiskt hänseende, i det att därigenom klart ljus kastats öfver det dittills gåtfulla i vissa vandringsfiskars uppträdande och försvinnande med längre eller kortare mellanrum. Särskildt hvad beträffar sillfisket har genom dessa forskningar lagts i dagen, att sillens förekomst på det noggrannaste sammanhänger med förekomsten af vissa i hafsvattnet sväfvande mycket små organismer, s. k. plankton, som utgöra sillens föda och hvilka endast förekomma i vissa vattenslag, som de växlande hafsströmmarne föra med sig. Kommissionen har all heder af denna utställning, som vi tro har hos den stora allmänheten väckt ett mycket lifligt intresse för saken, ett intresse, som vi hoppas måtte resultera i tillräckliga understöd från det allmännas sida för de betydelsefulla forskningarnas fullföljande.

På ömse sidor om utgången till den kring hallen löpande öfre verandan påträffa vi dels en kollektion i sprit inlagda

fiskar, dels en grupp af uppstoppade vattenfåglar, roffåglar och sälar, dels en större samling uppstoppade fiskar från *Gustaf Kolthoff,* Upsala. Midt emot denna utgång har *Lundgrens fiskredskapsfabrik,* Stockholm, en stilfull monter, öfverst krönt med en metande pojke, och uppbärande en rikhaltig samling af fiskredskap, hufvudsakligen för amatörfiske.

I första afdelningen på andra sidan träffa vi först på en vitrin innehållande litteratur rörande Värmlands läns fiskevatten af *C. Cederström,* Segerstad, Bråte, samt fiskerilitteratur och kartor af *Filip Trybom*, Stockholm. Å väggen är uppsatt en större samling torkade vattenväxter från olika trakter af landet, tydligen tillhörande statens samlingar. *Einar Lönnberg,* Upsala, utställer en del spritinlagda fiskbastarder och *Conr. Hammarström,* Östersund, presenterar i ett skåp en vacker samling af Jämtlands fiskar, inlagda i formalinlösning. Dessutom förekomma några vetenskapliga samlingar rörande djurlifvet i Öresund, kräftans utvecklingsstadier, utvecklingsserier och vattendjur etc. iakttagna vid Finspångs fiskodlingsanstalt o. s. v.

I nästa afdelning förekommer en rikhaltig samling af fiskredskap från olika utställare. *J. E. Jernberg,* Karlstad, utställer en praktisk lakekrok samt isbill, *S. J. Svensson,* Värmlands-Säby, en nottågsring, *V. Nyström,* Grums, Björnevål, en fiskodlingssump, *J. F. Häggström, J. P. Olsson* och *C. J. Engström,* Värmlands-Säby, ryssjor, *Olof Nilsson,* Skattkärr, nottåg af granrot, *Anders Nilsson*, Skattkärr, notlinor, *O. P. Kollberg,* Gunnarskog, en garnmjärde af ny konstruktion, *Jan Larsson*, Ölme, fiskkorgar, och *Nils Svensson,* Hammarö, ryssja och mjärde. Nät af olika slag för sötvattensfiske, delvis äfven ryssjor och mjärdar, utställas af *C. V. Larsson,* Ölme, *Per Juliusson* och *O. J. Olsson,* Hämmmarö, *Gustaf* och *Aug. Jonsson,* Segerstad, och *C. Olsson,* Gullspång.

I följande afdelning finna vi först en modelleka med fisksump samt långref från *E. T. Danielsson*, Smedjebacken, laxkrok af ny modell från *Er. Sjöström,* Husum, och en intressant samling burkar med laxyngel i olika utvecklingsstadier, utställd af *O. Th. Bergström,* Umeå. *E. Lindström,* Voxna, utställer modell till en ålkista, *J. Skoglund,* Hudiksvall, modell till en fiskebåt; nät och delvis äfven andra fiskeredskap utställas

af *H. Bexelius,* Löfånger, *J. Blom,* Norrbo, *Jon Paulsson,* Delsbo, och *A. Dansk,* Forsbacka. Statens fiskerimuseum är jämväl i denna afdelning representeradt med åtskilliga modeller, hvarjämte förekommer en samling fotografier från norrländska fisklägen (i trakten af Söderhamn).

Nu komma vi till den fjärde och sista afdelningen på denna sida. Här observera vi först en af *Aug. Jonsson,* Nykvarn, utställd hummer- och kräftkorg. Rummet upptages för öfrigt af en sevärd kollektivutställning af diverse fiskredskap, anordnad af *Stockholms läns hushållningssällskap.* Förnämsta intresset knyter sig vid en vacker modell af ett vinternotfiske, sådant det brukas i Stockholms skärgård. Vidare förekommer en praktisk kälke med redskap för vinterfiske med ståndkrok, en modell af en »spjälkatsa» o. s. v.

Nu öppnar sig ett sidogalleri, midt emot och motsvarande det, hvari den danska afdelningen är inrymd. Det upptages så godt som uteslutande af anjovisfabrikanter. Förmedlande öfvergången från redskapen till produkterna förekomma emellertid några nät från *A. G. Vernqvist,* fiskeritillsyningsman i Skaraborgs län, en ålkistemodell från *C. Lyning,* Skillingaryd, och diverse ryssjor från *N. M. Jansson,* Storsjö. Men sedan vi besett dessa saker äro vi oförhindrade att hugga in på anjovisen.

Den förste utställare i branchen, som möter oss, är *G. J. Sundberg* (M. Radhe), Lysekil, med en elegant monter af prydligt ordnade burkar med anjovis, kryddsill, sill i gaffelbitar, preserverad makrill o. s. v. Utställningen ger äfven ett vackert vittnesbörd om hvad firmans fabrik för tillverkning af konservdosor kan åstadkomma.

Därnäst träffa vi på en liten vacker monter med prof på konserverad lax från *Marianne Sundberg,* Sundsvall, en som vi tro alldeles ny branch i konservindustrien.

Det ser emellertid icke ut som om vi skulle så lätt slippa fiskredskapen, som vi nyss trodde. Här möter oss en hel vägg fullsatt med metspön och allehanda fiskredskap från den förut omnämnda Lundgrens fiskredskapsfabrik, och ett par steg längre bort hitta vi en annan stor väggkollektion af prydligt ordnade nät från *Svenska Fiskredskapsaktiebolaget,* Stockholm, samt en

modell af en nätbindningsmaskin, utställd af *K. Karlanders nätmaskins-aktiebolag,* Stockholm.

Återtagande våra anjovisstudier, finna vi först en stor, kolossalt hög monter bestående af anjovisburkar, likvisst tomma sådana, från *Axel Hagberg & C:o,* Grundsund. Mera innehållsrika äro förmodligen burkarne i en annan monter, en pendant i form och storlek till den nyssnämnda, utställd af en af västkustens större konservfirmor, *J. J. Hallgren & Söner,* hvars tillverkningar af anjovis, kryddsill, kaviar o. s. v. äro med rätta högt uppskattade. *Fr. Carlson,* Lysekil, har en fin monter med prof på förträffliga artiklar af samma slag, och *Gustaf Kullberg & C:o,* Göteborg, utställer å en prydlig monter prof på sin omtyckta kaviar samt konserverad lax och kräftstjärtar. En rätt treflig utställning har äfven firman *M. Lindbloms son,* Lysekil, — dess specialitet är utmärkt ostronanjovis och ostronsås, två artiklar, som värderas högt af finsmakare. *C. J. Christiansson,* Olofsholm, har en rätt vacker monter med goda prof på anjovis, kryddsill m. m., och *Benj. G. Mollén & C:o,* Lysekil, en trefligt ordnad kollektion anjovis och marinerad sill af god beskaffenhet. *Aktiebolaget Delfin,* Kalfsund, utställer prof på patenteradt fiskfodermjöl, sillguano och sillolja, en fabrikation, som varit och är af stor betydelse för tillvaratagandet af sillöfverflödet.

Å en vacker väggmonter bredvid presenterar *Gust. Richter,* Lysekil, prof på anjovis och delikatessill af framstående beskaffenhet. *Transportaktiebolaget för lefvande fisk,* Trelleborg, utställer å en liten monter ritningar och beskrifningar öfver dels ett själffiskande fiskefartyg, dels ett vattenreglerande, skvalpfritt, självpumpande transportfartyg för lefvande fisk. För att bättre imponera utställer bolaget jämväl afbildningar af sina i Kiel och Lübeck vunna medaljer.

Nu återstår oss endast att taga i skärskådande den utmärkt vackert ordnade utställning, firman *Aug. Lysell,* Lysekil, har att uppvisa, bestående af anjovis af en mängd olika slag, delikatess- och kryddsill samt kaviar, allt förstklassig och vidtberömd vara, hvarefter vi anse oss färdiga med interiören af öfvervåningen.

Vi begifva oss nu ut på den förut omnämnda verandan och göra ett slag rundt denna för att betrakta de båtar af olika slag, som här utställas, hufvudsakligen flodbåtar från Norrland, samt de prydliga festoner af nät, som hänga rundt verandan, hvarefter vi med en känsla af oändligt välbefinnande placera vår trötta kroppshydda på en stol invid räcket och låta den ljufliga svalkan kringfläkta vår svettdrypande panna, under det våra ögon fråssa i betraktande af den härliga vy, som utbreder sig framför och omkring oss. Viken ligger klarblå i den strålande sommarsolens glans, med ytan lätt vattrad af en svag il, de gröna stränderna, de brokiga husen bilda en tjusande ram — ja, här är gudagodt att vara.

Men hvilans timmar äro korta. Plikten manar oss till nya mödor, och med en suck lämna vi denna behagliga tillflyktsort, begifva oss åter in i hallen och nedstiga i den undre våningen. I det galleri, som löper omkring den förut omnämnda bassängen, råder just icke något öfverflöd på ljus, men så mycket mer tages luktsinnet i anspråk af den starka doft af rökt, saltad och torkad fisk, som utströmmar från de rundt omkring uppställda tunnorna, fjärdingarna och lådorna.

En skara sysslolösa ungdomar hänga öfver räcket kring bassängen och speja ihärdigt ned i det gulgrå vattnet. Vår nyfikenhet förleder oss att följa exemplet, men vi upptäcka snart att hvad som så fängslat deras uppmärksamhet är endast ett par mörtar — eller kanske det är löjor, ty det är ej godt att se hvilket — som simma omkring i vällingen, säkerligen själfva omedvetna om att de bli bekikade som utställningsföremål.

Vi börja emellertid vår inspektion. Närmast finna vi en liten monter med prof på kryddsill från *Bröderna Hansson*, Göteborg, därefter en flyttbar risvase med tinor från *O. P. Kollberg*, Gunnarskog, en svensk storryssja från *V. Nyström*, Grums, Björnevål, en fiskodlingsmodell från *S. P. Bäckman*, Ramsele, samt modell till ett akvarium från *A. G. Wernqvist*, Hjo. Därpå träffa vi på några danska utställare af rökt fisk, nämligen *P. H. Löhman*, *H. Nicolaysen* och *Chr. C. Soldath*, alla i Köpenhamn, samt *Th. Schmidt*, Varde, hvarjämte *Vendsyssels Fiskeeksportforening* utställer ostron och diverse slags

fisk — tyvärr äro ostronen redan försvunna, så att vi få ingenting se mer än några kvarglömda skal, som vi förmoda prisdomarne lämnat efter sig.

Sedan komma vi till en serie invid räcket uppställda akvarier, i hvilka *Aktiebolaget Ängelsbergs fiskodlingsanstalt* förevisar regnbågsforell och diverse annan lefvande fisk. De små kräkens rörelser åskådas alltid af en tät flock nyfikna, för hvilka synberligen lefvande fisk i en glaslåda är något extra intressant. Vi gå vidare och upptäcka ett par modeller af fiskodlingsapparater tillhörande statens samlingar samt en själfrensande kläckningsapparat för sikrom m. m., utställd af *J. A. Ling,* Ullånger. Sedan kommer en lång rad utställare af rökt fisk, som vi sannerligen icke orka räkna upp, vi nöja oss med att låta våra luktnerver afficieras af den rökta halmstads- och karlshamnslaxen och finna för resten allt ganska godt. I det vi närma oss utgången till nedre verandan observera vi en modell af laxodlingsanstalt, utställd af *Carl Olsson,* Gullspång, ett redskap för fångst af ålyngel från *H. Limborg,* Göteborg, och ett par transportkärl för fisk från *A. G. Vernqvist,* Hjo. På ömse sidor om utgången ha två fabrikanter af oljekläder inrättat sig, å ena sidan *H. Svedelius,* Stockholm, å andra sidan *Chr. Möller,* Malmö. Den senares utställning är störst, till kvaliteten torde de väl vara i det närmaste jämngoda.

Och så stå vi då på den nedre verandan. Vi kunna icke motstå begäret att slå oss ned en stund för att njuta hvilans sötma medan vi betrakta löjornas muntra lek i vattenbrynet, där de jaga efter oförsiktiga insekter. Därefter göra vi en rond bortåt norra sidan, påträffande ett och annat, som kan vara värdt att anteckna, t. ex. *H. H. Kristensens,* Göteborg, vackra utställning af saltad sill. Längst bort finna vi en liten dansk afdelning, som frestar vår nyfikenhet. Vi finna här en transportkärra för lefvande ål från *F. H. Mehlsen,* Stener, två montrer med klippfisk och inlagd sill från *Vald. Lampe,* Köpenhamn, en modell till en utkläckningsanstalt från *Jens Pedersen,* Ruds Vedby, bastanta sjöstöflar från *Joh. Clausen* och *Anders Rassmussen,* Svendborg, samt modeller af rökeri och ishus, utställda af Dansk Fiskeriforening.

Nedanför verandan är på denna sida anordnad en liten brygga, vid hvilken åtskilliga små motorbåtar äro förtöjda. Sålunda utställer här *Aktiebolaget mek. verkstaden Vulcan*, Norrköping, två nätta fotogenmotorbåtar, en annan dylik exponeras af *Bertheau, Bildt och Burman*, Mälarvarfvet, Stockholm. Rundt omkring fiskerihallen äro för öfrigt en del större och mindre farkoster förankrade, däribland en af *K. lotsstyrelsen* utställd lotskutter samt segelbåt, roddbåt och jolle från *Aug. Jansson*, Söderköping.

Aktiebolaget Svenska hvaloljefabrikens utställning.

I det vi nu begifva oss öfver till verandans motsatta sida påträffa vi där en vackert ordnad utställning från *Aktiebolaget Svenska hvaloljefabriken*, Stockholm, med en mängd prof på hvaloljor samt andra fiskoljor och tran. Närmast följer ett par större kollektioner af saltad strömming från en mängd olika utställare, ett nät för sälfångst från *Lars Igglund*, Hudiksvall, samt en samling äldre modeller till sälfångstredskap från *Er. Hållander*, Husum. *David Thorburn & C:o*, Uddevalla, utställa en större kollektion tunnbinderiarbeten, såsom silltunnor,

smördrittlar, margarinkärl, fjärdingar, åttingar o. s. v. Längst bort anträffas en samling båtar af olika typer, däribland en kanot mäjslad ur en stock, utställd af *Carl Cederström,* Segerstad & Bråte.

Härifrån inträda vi i det stora, genom båda våningarne gående sidorummet till höger om entrén, från denna räknadt. Detta rum upptages af den stora, särdeles väl ordnade och lifligt uppmärksammade *K. Svenska Segelsällskapets utställning,* i hvilken ett ganska stort antal enskilda firmor äro särskildt representerade.

Närmast finna vi en vacker utställning från *Stockholms båtbyggeriaktiebolag,* bestående af mindre båtmodeller och utrustningsartiklar, fotografier från varfvet m. m. Apotekaren *V. Sebardt,* Stockholm, utställer ett mindre skeppsapotek, *J. Johanson,* Kalmar, en del taljor och block, *G. Logren,* Östhammar, prof på tågvirke, hvarjämte tre välbekanta stockholmsfirmor, *N. P. Tull, Rudolf Österberg* och *C. C. Wetterlind & C:o,* äro representerade med hvar sin kollektion af segel, flaggor, tågvirke och båtinventarier af olika slag. I synnerhet är den förstnämnda firmans utställning rikhaltig och vackert ordnad.

Å södra långväggen är uppsatt en lika stor som intresseväckande samling af modeller och fotografier af båtar tillhörande Svenska segelsällskapets flottilj. Denna utställning har äfven så tillvida ett historiskt intresse, som man här får i bild en åskådlig framställning af segelsportens utveckling under de senaste årtiondena, en utveckling, som har både sina ljusa och mörka sidor. Å ena sidan ha vi de äldre båttyperna från en tid, då man ännu seglade för sitt nöjes skull och icke blott för att vinna prispokaler och ära; dessa båtar voro rymliga, bekvämt inredda och erbjödo helt naturligt ett vida större behag för de ombordvarande, än fallet är med de moderna båttyperna. Så se vi huru öfvergången till dessa omärkligt förmedlas, i det att skrofven byggas allt mer med beräkning på att erbjuda vattnet möjligast minsta motstånd samtidigt som segelmassan ökas och kölarne tilltaga i storlek och besynnernerliga former, till dess vi stanna framför de moderna kappseglingsmaskinerna, där all tanke på de ombordvarandes be-

kvämlighet fått vika för snabbseglingen. Ett typiskt exempel på en dylik maskin erbjuder modellen af den berömda Blenda med sin smala, fisklika form och den väldiga fenkölen, som hänger djupt ned från dess platta botten.

Midt i rummet äro på en estrad uppställda två fullriggade segelbåtar af modern konstruktion. Den ena, en fenkölsbåt af Blenda-typen, är byggd hos *Mälarvarfvets aktiebolag* och utgör en förträfflig illustration till de nutida segelmaskinerna. Den andra, utgången från *Stockholms båtbyggeriaktiebolag*, skiljer sig från den förra endast därigenom att den har vanlig köl, hvilket dock ej torde hindra att den skall visa sig som en styf seglare. Båda dessa båtar äro nybyggda, den sistnämnda har ej ens varit sjösatt, under det att den förra redan med framgång genomgått sitt eldprof, och det säger sig själf, att de äro utförda med yttersta omsorg i alla detaljer och bära vittne om såväl våra båtkonstruktörers som de båda varfvens förmåga.

Å estraden är för öfrigt emellan båtarne uppställd en vitrin med publikationer, kartor, troféer o. s. v. rörande segelskapet och segelsporten. Framför estraden nedanför trappan utställer *J. C. Larsén*, Stockholm, en samling eleganta lanternor och lyktor och *G. V. Lyth*, Stockholm, en kollektion fina nautiska instrument.

Vi begifva oss nu uppför den till hallens öfre våning ledande trappan och stanna där en stund för att taga den vackra interiören, af hvilken man här har en präktig öfverblick, i närmare betraktande. Den ser sig på en gång ståtlig, vacker och effektfull. Väggarne äro beklädda med ornament, bestående af segelsällskapets märke (tre S i triangelform under kunglig krona), och framför midtelpartiet, som bildas af de båda yachterna med deras utspända segel, tronar en kolossal byst af konung Oskar, sällskapets höge beskyddare. På ena sidan reser sig en hög pjäs af något underligt utseende, liknande en kolossal, järnbeslagen stock — den befinnes vara ingenting mer och ingenting mindre än »Vegas» roder, och säkert är det få, som ej med en viss rörelse betrakta detta minne af ett svenskt stordåd, som aldrig skall glömmas.

I utgången till hallen exponerar *Vilh. Jordan* en vacker kollektion prof å utländska träslag för yachtbyggeri, och sedan

vi ytterligare beskådat en vid sidan om hufvudingången smakfullt ordnad samling af flaggor etc. från *Axel Gillblad & C:o*, Göteborg, begifva vi oss ut, för att fortsätta våra utställningsstudier på andra områden, och vi komma öfverens om utan den ringaste tvekan, att fiskerihallen beredt oss en både angenäm och intressant dag.

XXVI.

I Floras rike.

Det kan väl knappast undvikas att läsaren tar på sig en något »undrande och spörjande» min, då han läser öfverskriften till detta kapitel. Ty det låter ju så poetiskt, som om det skulle vara fråga om en utflykt på blomsterlyrikens område. Vår afsikt är emellertid långt ifrån att föra läsaren in på några dylika villovägar, än mindre att inbjuda till någon lärd botanisk exkursion — vår blygsamma önskan är endast, att få i läsarens benägna sällskap aflägga ett par besök i trädgårdshallen samt att i all anspråkslöshet göra en rond kring utställningens planteringar i det fria.

Uti invigningskapitlet yttrade vi några ord om den första trädgårdsutställningen — vårutställningen — hvilken öppnades samtidigt som utställningen i sin helhet invigdes. Vi erkänna villigt att vårt omnämnande var ganska knapphändigt och summariskt, och vi skulle känna oss hågade att i detta sammanhang återupptaga saken till förnyad behandling, därest det lönade sig att tala om den snön, som föll i fjor, eller — för att använda en härvidlag mera passande bild — om rosor, som längesedan vissnat. Som läsaren kanske erinrar sig konstaterade vi i korthet vid sagda tillfälle, att rosorna dominerade på utställningen och att denna syntes något mager, hvad beträffar den svenska sidan, under det att den danska var ojämförligt fylligare och bättre. Vi ha emellertid så till vida att godtgöra

en försummelse, som vi anse oss ej kunna med tystnad förbigå ett särdeles vackert blomsterarbete, som på denna vårutställning var utställdt af *Karl Sach's blomsterhandel*, Stockholm. Det var en blomsterskärm, hvars tre fält af gul stramalj voro omgifna af en ram af grön mossa och konstnärligt dekorerade med hvar sin grupp af utsökta orchideer. Den

Carl Sachs blomsterskärm.

smakfulla pjäsen väckte allmän uppmärksamhet och berättigad beundran och kan i korthet karaktäriseras som en af utställningens vackraste företeelser.

Den andra trädgårdsutställningen förde en lysande men kort tillvaro, i det den räckte endast tre dagar: 30 juli—1 augusti. Den omfattade endast svenska utställare — att danskarne

denna gång uteblifvit har troligen haft sin grund i svårigheten af den långa transporten af ömtåliga växter i den rådande hettan. Emellertid fyllde utställningen det oaktadt ganska väl den stora hallen, och trängseln på de sandade gångarne var tidtals besvärande nog i den tropiska hetta, som rådde inne i hallen, tack vare solens oförtrutna arbete att uppvärma det väldiga glastaket.

Låtom oss emellertid trotsa både hetta och trängsel och stiga in Floras rike.

En symfoni af alla regnbågens färger, den gröna bildande liksom grundtonen i det hela, möter våra blickar, och en nästan döfvande söt doft slår oss i näsan. Blomstervännen lika väl som grönsaksgourmanden kan här ila från njutning till njutning, den förre tjusad af blommornas färgprakt, skönhet eller sällsynthet, den senare kännande det vattnas i munnen vid anblicken af köksträdgårdarnes mångfaldiga alster.

Ej blott af pliktskyldig vördnad nämna vi bland utställarne *H. K. H. Kronprinsessan* först. Den höga utställarinnan har nämligen låtit sig representeras, utom täflan, af en lika ståtlig som nobel utställning, hvilken under alla förhållanden skulle tilldraga sig uppmärksamhet, bestående af en mängd utsökta prydnadsväxter, såsom palmer, dracænor, cyperus, utmärkt vackra musor, gloxinier, ormbunkar m. m., samt buketter af blommor och blad.

En annan högst framstående utställning är *Trädgårdsföreningens i Göteborg*. En hvar, som besökt denna förenings park i Göteborg och särskildt det ståtliga palmhuset, känner till att föreningen intager afgjordt det allra främsta rummet i Skandinavien i fråga om odlandet af bladväxter. I dess här presenterade utställning frapperas man särskildt af en ståtlig palm, som sträcker sin yfviga krona ända upp under taket. För öfrigt förekommer en rik samling arter af cycas, chamærops, marantha, begonia o. s. v., och ej få ganska sällsynta växter i särdeles vackra exemplar.

Bergianska trädgården, Vetenskapsakademiens botaniska trädgård, är äfven representerad på ett särdeles erkännansvärdt sätt, bland annat genom en vacker grupp pelargonier och en samling i botaniskt hänseende intressanta växter. Af en stor

och rik utställning representeras *M. P. Andersen,* Jönköping, hufvudsakligen bestående af prydnadsväxter och drifna frukträd. Samme utställare presenterar äfven en smakfull samling afskurna blommor, hvilket äfven är fallet med *Thure Wahlberg,* Djurgården. *Charles May,* Visby, exponerar praktfulla rosor, ryttmästaren *C. G. Bergendahl,* Ryholm, Moholm, en utmärkt vacker och artrik samling af caladium, *Axel Albrechtsen,* Sturehof, en förträfflig kollektion kaktusväxter och *A. Fagerqvist,*

Rudolf Billströms utställning.

Jönköping, vackra näckrosor. Dessutom ha vi att observera mindre utställningar af krukväxter från *Ingrid Söllcher,* Eskilstuna, *Gerda Ahlander,* Väsby, samt *Lina Andersson, Emma Broman* och *Ketty Blomqvist,* Stockholm.

Särskild uppmärksamhet såsom i sitt slag det vackraste på hela utställningen — ett praktnummer i mer än en bemärkelse — väcker den dekorativa utställning, blomsterhandlaren *Rudolf Billström,* Stockholm, anordnat i salens fond och hvars hufvudparti utgöres af en utsökt läcker ram af pyrethrum,

liljor m. fl. växter omkring ett större porträtt af konung Oskar. På ömse sidor därom utställas förtjusande solfjädrar, bildade af lathyrus och orchidérankor, korgar med utsökta dahlier och djupröda rosor, allt ytterst elegant, smakfullt och konstnärligt.

Och härmed öfvergå vi till köksträdgårdens icke fullt så prunkande, men mera matnyttiga alster — ty som ni vet lefver människan lika litet af prydnadsväxter allenast som endast af bröd. Här observera vi först några ovanligt vackra ettåriga vinstockar, bärande stora, svällande, mogna drufklasar, från fru *James Dickson*, Öfverås. Ej fullt så vackra, men ändå ganska reputerliga, särskildt om man tager hänsyn till den höga breddgrad, under hvilken de odlats, äro de af öfverste *C. O. Bergman*, Gellivare, utställda drufvorna. De ha ju dessutom alltid sitt lilla kuriositetsintresse, ty det hör väl ej till hvardagligheterna att man får se drufvor, som mognat åtskilliga mil ofvanför polcirkeln. Samma slags (gröna) drufvor utställas af *A. Linder*, Sundsvall, som äfven presenterar en läcker samling tomater och jordgubbar. Persikor utställas från *Tullgarns trädgårdar*, *Tistads dito* och *Ax. Andersson*, Tynnelsö, hvilken äfven utställer aptitliga äpplen och päron. *Aktiebolaget Västernorrlands läns trädgårdsförening* har en mycket reputerlig utställning af diverse köksväxter, däribland jordgubbarne i synnerhet väcka åskådarens lystnad. En stor utställning af hufvudsakligen engelsk sallad presenteras från *Älghammars trädgård*, Björnlunda, och utmärkt vackra grönsaker från dels *Enskede trädgårdar*, dels *F. G. Johansson*, Stockholm. Slutligen ha vi att anteckna ett par större kollektioner af bär, hufvudsakligen krusbär och vinbär, från *Landtbruksakademiens experimentalfält* och *Alnarps trädgårdar*.

Utan tvifvel skulle ett och annat sevärdt utom det redan nämnda kunna uppletas, men vi känna oss i detta ögonblick så nära vår förintelse, att vi anse klokast genom en skyndsam flykt rädda oss ur denna bakugn. Vi ha nämligen allt ifrån vårt inträde befunnit oss i ett oupphörligt stegradt svettbad, och dröja vi här längre, riskera vi sannerligen att fullkomligt uppgå i ångform, så att ej ens en våt fläck blir kvar af oss. Vi skulle i detta ögonblick helst vilja krypa upp på ett isberg

eller in i en frysmaskin. För blifvande Kongotjänstemän och Afrikaforskare skulle det däremot kunna rekommenderas att träna sig för det tropiska klimatet därinne i trädgårdshallen, och det är endast beklagligt att vi nödgas framställa denna briljanta idé för sent!

Några veckor ha gått, högsommarens glans ligger icke längre öfver utställningsstaden, och i naturens gröna skrud märker man misstänkta färgskiftningar, hvilka likt de första grå håren på en kvinnas hufvud varsla om att sommarens dagar äro oåterkalleligen försvunna. Det är emellertid ännu mildt i luften, septemberdagens fina, genomskinliga färgton skänker ett egendomligt, nytt behag åt naturen, då vi återigen sträfva uppför den lilla vackra kullen, där Trädgårdshallen ligger inbäddad i lummig grönska.

Denna gång stiga vi in utan någon fruktan att riskera att förgås i värmen, tvärtom finna vi temperaturen därinne ganska behaglig, hvilket är af ej oväsentlig betydelse för det nöje, man erfar, och de intryck man får med sig af en utställning.

Det är höstutställningen, som nu pågår. Den är i så måtto rikhaltigare än sommarutställningen, att nu jämväl norrmän och danskar äro representerade, hvilket ledt till att man utanför hallen måst anordna ett särskildt utställningsannex i form af ett kolossalt långt skjul, något liknande ett väldigt salustånd, på hvars disk köksträdgårdarnes alster äro upplagda i väldiga högar och bunkar. Blommorna dominera denna gång nästan helt och hållet själfva hallen.

Närmast ingången är den danska afdelningen. Denna är vackert och fint ordnad af trädgårdsarkitekten *E. Glæsel* och innehåller en mångfald af blommor och prydnadsväxter, delvis af utsökta eller sällsynta arter, ordnade i smakfulla grupper. Af utställare i den danska afdelningen torde böra nämnas *Carl Andersen, Floystrup, Carl L. Hansen, V. Jensen, R. Jörgensen, M. Bertelsen,* alla från Köpenhamn, samt *N. P. Rasmussen*, Odense, *Petersen*, Lyngby, och *Svendsen,* Amager, alla dessa representerade af större eller mindre kollektioner prydnadsväxter.

Den svenska utställningen utmärker sig denna gång för både rikhaltighet och omväxling. Tyvärr kunna vi bland mängden endast uppräkna ett fåtal utställare.

Sålunda finner man vackra krukväxter från *L. C. Dahl & Son*, Göteborg, ryttmästare *C. G. Bergendahl*, Ryholm, Moholm, (en präktig samling chrysanthemum), *A. Fagerqvist*, Jönköping, fröken *Clara Montelius*, Klinten. *Solberga konst- och handelsträdgård*, Örebro, utställer präktiga exemplar af palmer och andra dekorationsväxter och *Oscar Ericsson*, Göteborg, en smakfull samling bladväxter i mörkt och violett. *Enskede trädgårdar* representeras af en smakfull samling blommor i alla regnbågens färger och *Taxinge trädgård*, Näsby, förutom en respektabel samling blomster- och bladväxter af en kollektion utmärkta fruktträd i krukor. *Bergianska trädgården* har en smakfullt ordnad och värderik utställning under en med klängväxter klädd hvalfbåge, upptagande en mängd intressanta arter och varieteter.

En af de mest iögonfallande utställningarna är dock den från *Haga orangeri*. Denna är ordnad i tre afdelningar, den ena mera förtjusande än den andra, sammansatta dels af bladväxter af alla upptänkliga slag, dels af blommande växter och slingerväxter, företeende en häpnadsväckande mångfald af arter och en rikedom af färger, som skulle förvirra, därest ej alla dessa Floras sköna barn vore ordnade med ovanlig konstnärlig smak och med fin beräkning af effekten. Som bekant är chefen för detta orangeri identisk med utställningens trädgårdsmästare, direktör J. Wallmark, och man finner därför med dubbelt nöje och intresse i denna utställning ett nytt glänsande bevis till dem, vi dagligen haft för ögonen under sommarens lopp, på hr W:s eminenta skicklighet och smak.

En vacker samling af remontantrosor utställes af *C. Appeltofft & C:o*, Halmstad, och utmärkta samlingar af afskurna törnrosor af *Thure Wahlberg*, Gröndal, Djurgården, samt bankkamrer *G. Ringius*, Hällan, Piteå. Kammarherre *M. Brummer*, Fröllinge, Getinge, presenterar en fin kollektion fruktträd i krukor.

Och så komma vi till den i salens fond befintliga utställningen af buketter, kransar och andra prydnader af friska

blommor. Hvilken symfoni af behagligt smekande färger, som här möter ögat! Förnämsta platsen i denna afdelning intager onekligen den i ordets egentliga bemärkelse utsökt fina utställning, som blomsterhandlaren *Rudolf Billström,* Stockholm åstadkommit. Midtelpartiet utgöres af en bröstbild af konungen, smyckad med en förtjusande vacker dekoration af palm blad, liljor, gladiolus och cycas circinalis. Till höger om bysten finna vi en smakfull krans med hvita rosor på brun botten, ett par utmärkt vackra blomsterkorgar, en ovanligt vacker grupp af kors, ankare och hjärta af palmblad, liljor, violer och liljekonvalj, ett stort, utomordentligt vackert ymnighetshorn af orchidéer, rosor, cactus, dahlier o. s. v., samt en blomkorg med ovanligt präktiga näckrosor. Till vänster om kungabysten, som flankeras af två större vaser med praktfulla blommor, finner man utom förtjusande kransar och buketter en större ram med infattadt blomsterstycke, allt sammansatt med den mest fulländade smak af utsökt fina blommor. Nedanför denna ram utställes en liten förtjusande palett af liljekonvalj, hvit lathyrus och dahlia. Därefter följer ett ej mindre förtjusande blomsterskrin och en synnerligen praktfull lyra af lager, cactus, dahlier m. fl. växter. Hvarje detalj i denna rent af utomordentliga utställning är ett konstverk, och i sin helhet gör den den ett rent af häpnadsväckande intryck, såsom man också kan konstatera af de utrop af beundran, hvilka oupphörligt uppgifvas af de täta åskådareskaror, som trängas framför den utmärkta kollektionen.

Alf. Apelqvist, Stockholm, har en ganska nätt kollektion, bestående af dels en vacker ram af blommor omkring konungens porträtt, dels blomstergarnityr och ställ af liljekonvaljer, dahlier m. fl. blommor. Från *Ulriksdals trädgårdar* härstammar den vackra skölden med infattade glödlampor, hvilken tronar i fonden såsom bakgrund till konungens och drottningens byster. *Emil Friberg.* Stockholm, representeras äfven af en särdeles dekorativ utställning i form af en urna, en sköld, en grafvård och ett blomsterstaket, allt af utmärkt verkan och bärande vittne om framstående skicklighet och smak.

Från Norge förekommer ej särdeles mycket. Nämnas må *Otto Rosengren,* Kristiania, som utställer en präktig samling

Interiör af Trädgårdshallen: Sommarutställningen.

blommande växter, *J. Nielsen,* Kristiania, mycket vackra bladväxter och *Enoch Cederpalm,* Trondhjem, bladväxter samt buketter o. d.

Kanske anse vi oss nu, liksom öfversteprästen Calchas i »Den sköna Helena», ha fått »för mycket blommor». Om så är fallet, och om man öfver hufvud taget kan få för mycket af det goda, så som det här presenteras, så kunna vi lätt bereda oss omväxling genom att kasta oss öfver köksträdgårdarnes alster. Dessa äro, som nämndes, till större delen utställda i det fria.

En vegetarian bör kunna tro sina skönaste drömmar om paradisets fröjder förverkligade, då han med blicken slukar denna oändliga massa af läckerheter, dessa berg af kålhufvuden, morötter, äpplen, tomater, gurkor, potatis, brysselkål, vindrufvor o. s. v., mellan hvilka väldiga i guldgrönt färgade meloner sticka af. Och äfven en icke-vegetarian torde mer än en gång under vandringen mellan alla dessa jordenes frukter känna det vattnas i munnen på sig.

Tyvärr är materialet allt för stort för att vi skulle våga oss på några detaljstudier. Vi få nöja oss med en summarisk öfverblick.

Af köksväxter odlade under glas förekomma ett par synnerligen vackra kollektioner från *G. A. Kindblom,* Björksund, Nyköping, och *Oscar Ericsson,* Stockholm. Dylika växter odlade på kalljord förekomma i kolossala kvantiteter och från en mängd utställare. De mera anmärkningsvärda kollektionerna af sådana äro från *Gefleborgs trädgårdsodlaresällskap,* Gefle, *C. E. Haglund,* Stockholm, *Th. Odelberg,* Enskede, *Aug. Andersson,* Myran, Hernösand, *C. O. Bergman,* Fjällnäs, Gellivare, *Älghammars trädgård,* Björnlunda, *Fritzhems trädgård,* Östersund, *J. F. Haglund,* Gerde, Sundsvall, *Almnäs trädgård,* Hjo, *Ebba Ramsay,* Vilhelmsro, Jönköping, *åkerbrukskolonien Lemneå, Landtbruksakademiens experimentalfälts trädgård, Axel Andersson,* Tynnelsö, och *Örbyhus' trädgård.*

Af under glas odlade frukter och bär förekomma vackra kollektioner från *Paul Hansen,* Taffelberg, Hellerup, *Karl Ekman,* Finspång, *Skånska trädgårdsföreningen,* Lund, *Vidtsköfle trädgård, G. B. A. Holm,* Brevik, Stockholm, *M. Arhusiander,*

Marieberg, Sundsvall, *C. Ericson*, Stens bruk, Grafversfors, *F. Staf*, Skedevi, Skebokvarn. Mera anmärkningsvärda utställningar af frukter och bär på kalljord representeras af *Aktiebolaget Västernorrlands läns trädgårdsförening*, Hernösand, *Kalmar läns södra hushållningssällskap, Aug. Eriksson*, Kalmar, *Skånska trädgårdsföreningen*, Lund, direktör *Axel Pihl*, Rosendal, *F. Ulriksén*, Alnarp, *Axel Andersson*, Tynnelsö, *Hallands läns hushållningssällskap, H. Örtengren*, Helmershus, Ekestad, *Gefleborgs trädgårdsodlaresällskap, R. Abelin*, Norrviken, Åby, *Taxinge-Näsby trädgård, E. Cederström*, Krusenberg, Upsala, fru *A. von Ehrenheim*, Grönsö, Enköping, *Karl Ekman*, Finspång, *Jac. Ericson*, Halmstad, *J. Eriksson*, Bredsjö, Åland, fru *M. Holmgren*, Upsala, *K. A. Pettersson*, Skokloster, *A. Reinhold*, Stockholm, *V. Andersson*, Repelycke, Rånnum, *J. Barth*, Svartvik, Sundsvall, *G. B. A. Holm*, Brevik, Stockholm, fru *E. Ramsay*, Vilhelmsro, Jönköping, *M. Arhusiander*, Sundsvall, *G. Dunér*, Stockholm, *Edsby gård*, Väsby, *R. Ekman*, Siarö, Ljusterö, *Essviks trädgård*, Sundsvall, *Hofviks trädgård*, Sundsvall, *Landtbruksakademiens trädgårdsafdelning*, Albano, *M. Brummer*, Fröllinge, Getinge, och *Vidtsköfle trädgård*.

Af icke svenska utställare af köksväxter samt bär och frukter må följande nämnas: från Norge: *C. F. Eskilsen*, Oslö, *Gabriel Paulsen*, Kristiania, *Tombs herregaard* (Smaalenene) och *O. Herseth*, Tönsberg, samt från Finland: *Haapavesi trädgårdsskola*. Danmark är icke alls representeradt inom dessa afdelningar.

För fullständighetens skull torde böra antecknas att utställningen denna gång äfven upptog förädlade produkter, frön etc. samt praktiska hjälpmedel, undervisningsmaterial. Sålunda finna vi viner och safter från *Liljeholmens vinfabrik*, Stockholm, och *H. J. Groms*, Göteborg, frön etc. från *Arboga stads fattiggård, A. Fagerqvist*, Jönköping, *J. E. Johansson*, Glanshammar, *Lindahls fröhandel*, Stockholm, *Stockholms fröhandel* och *Västernorrlands trädgårdsförening*, trädgårdsredskap från *Frænkel & Hedenberg*, Göteborg, och ritningar till trädgårdsanläggningar o. d. från *C. Appeltofft & C:o*, Halmstad, och *G. Lindén*, Linköping. Ritningar utställas äfven af *Enoch Cederpalm*, Trondhjem, och *Edvard Glæsel*, Köpenhamn, samt

frön etc. af *A. Hansen* och *Johansen & Ek,* Köpenhamn, samt *Hvidberg,* Vinderup (Danmark).

Detta om de tillfälliga trädgårdsutställningarna. Vi ha nämligen äfven en permanent sådan, dock tämligen obetydlig till omfånget, i det den upptager endast 9 utställare.

Bland dessa märkes först och främst *Bolinders mekaniska verkstads aktiebolag*, Stockholm, hvilken deltager dels med värmeapparater för växthus, dels med synnerligen eleganta

Trädgårdsutställningen.

trädgårdsmöbler samt prydnadsfigurer af gjutjärn. Dessa senare äro uppställda i det fria å den lummiga kullen omkring trädgårdshallen och väcka rättvis förtjusning hos alla.

På gräsmattorna å kullen äro utplanterade en hel del rosenstånd, s. k. remontantrosor. Dessa utställas af dels *Jac. Ericson*, Tivoli, Halmstad, dels af *Lindahls fröhandel,* Stockholm.

Trädgårdsmöbler af gjutjärn utställas äfven af firman *Skoglund & Olson*, Gefle, och dylika af trä af *Hallsta snickerifa-*

brik, Rimforsa, *Tidaholms bruks aktiebolag* samt *Per Nilsson,* Forsby, Klippan. I synnerhet uppmärksammas den senares utställning, uppställd invid uppgången till Byströms villa: möblerna äro nämligen förfärdigade af knotiga ekgrenar, sammanfogade med stor skicklighet och smak och med sina vridna konturer görande ett bisarrt, men originellt intryck. Ett par större portar af samma material aflägga ett ännu mer uppmärksammadt bevis på utställarens skicklighet.

Vidare är att nämna, att *Daniel Linder*, Källunge, Visby, utställer en vackert arbetad salongsfontän samt *H. F. Remper,* Göteborg, en hel del praktiska värmledningsapparater för växthus och drifbänkar.

Slutligen ha vi att, med tacksamt erkännande af de vunna resultaten, nämna något om trädgårdsutställningarnas ledande krafter. Dessa ha haft sin medelpunkt i ett särskildt trädgårdsutskott under ordförandeskap af öfverdirektör *A. T. Odelberg* och bestående af följande medlemmar: direktören Rud. Abelin, fröhandlaren *A. P. Anderson,* handelsträdgårdsmästaren M. P. Andersen, handelsträdgårdsmästaren *Vilh. Andersson,* blomsterhandlaren *Rud. Billström*, direktören *A. Björn,* direktören Aug. Engberg, handelsträdgårdsmästaren N. P. Jensen, direktören G. Löwegren, jägmästaren C. E. E. Löwenhielm, direktören Charles May, stadsträdgårdsmästaren *A. Medin*, direktör *Axel Pihl,* direktören A. G. Rydström, domänintendenten *O. Tamm,* direktören Fr. Ulriksen, direktören C. J. Wallin och trädgårdsdirektören *J. Wallmark.* Trädgårdsutskottets verkställande nämnd har utgjorts af 9 ledamöter, hvilkas namn här ofvan tryckts med kursiv stil. Domänintendenten O. Tamm har varit föreståndare för utställningarna och torde i denna egenskap ha burit det tyngsta arbetet, liksom han kan taga åt sig mesta äran för de vällyckade arrangementen. F. d. direktören *F. Ståhl* har tjänstgjort som trädgårdsutskottets sekreterare.

Det återstår oss nu att sätta i verket den afsikt, som vi i början af detta kapitel utlofvade, nämligen att företaga en liten promenad rundt utställningsfältet för att bese de ögon-

smekande underverk, som utställningens örtagårdsmästare, direktör *John Wallmark,* snart sagdt stampat fram ur marken.

Lika litet som Rom byggdes på en dag, lika litet uppstodo utställningens friluftsplanteringar i en handvändning. Därmed är dock ingalunda sagdt att vi återtaga vårt nyss fällda yttrande om örtagårdsmästarens trollkonstliknande arbete — vi vilja blott fastslå, att det i många hänseenden förvånande slutresultatet framgått af ett både långvarigt och svårt förarbete.

Läsaren torde erinra sig, hurusom vid vårt första besök på utställningsfältet en oktoberdag 1896 vi funno blott några svaga antydningar till det trädgårdsarbete, som förvandlat det uppbökade smutshafvet till en behagfull park med gröna trän, ögonsmekande blommor, saftiga gräsmattor. Dessa antydningar bestodo i några redan utstakade och besådda gräsmattor på den stora midtelterrassen midt för Nordiska museet. Så kom vintern och bredde sitt snötäcke öfver det påbörjade verket. Men knappt hade vårsolen smält detta vintertäcke, förr än arbetet åter vidtog, nämligen med utplanterande af alla de ungträd, som vid vårt första besök befunnos sammangaddade till en liten tät dunge i närheten af Godthem. Vi ha på sidan 12 lämnat en illustration af detta flyttningsstök, åskådliggörande huru en ganska respektabel unglönn med en väldig klump af frusen jord omkring sina ömtåliga rötter medels linor och taljor firas ned i ett framför Stockholms stads paviljong uppgräfdt hål.

Träden kommo snart på sina platser, men blomsterplanteringarne var det vanskligare med. Fältet var i alla riktningar genomplöjdt af vägar och belamradt med bråte, ställningar reste sig kring så godt som alla byggnader, flerestädes hade man ej ens hunnit med att utfylla eller planera ojämnheterna, och samtidigt ryckte öppningsdagen allt närmare. Trädgårdsarbetet måste därför väsentligen koncentreras så att säga i elfte timmen. Ett och annat återstod visserligen på invigningsdagen, men för den, som under de närmast föregående veckorna sett och följt med tillredelserna därute, måste det förefalla hardt när som ett underverk att denna del af utställningens yttre skrud var så färdig och tedde sig så förträfflig, som

allet verkligen var, i synnerhet när man tager hänsyn till att allt måste göras nytt alltigenom.

Sedan utställningen blifvit öppnad och transporter o. d. ej längre lade hinder i vägen för ett kraftfullt trädgårdsarbete på alla håll, dröjde det ej heller många dagar förr än det hela tedde sig allt fylligare och rikare. Blommor och grönt spirade upp i hvarje vrå, gräsmattor bredde ut sig där få dagar förut arbetskärror plöjt i dyn eller högar af utfyllning erinrat vandraren om hur lätt en människa stöter sin fot emot stenen. Nästan hvarje dag fick man skåda något nytt, som tycktes ha växt upp under nattens tysta timmar — det var ett oförtrutet, ihärdigt arbete, som pågick i all stillhet, få tänkte kanske på detta, men alla gladdes åt och fägnades af resultatet.

Låtom oss då, i det ögonblick vi lämna trädgårdsutställningen, börja vår besiktningspromenad just på denna lilla kulle. Här breda sig under de skuggiga träden rika, saftiga gräsmattor, genomskurna af gångar i olika riktningar och här och där planterade med en blomstergrupp, ett rosenstånd eller unga löfträdstelningar. Med fin smak har anordnaren sökt gifva detta i sig själf vackra parti en så naturlig prägel som möjligt.

Begifva vi oss nu öfver till västra utställningsfältet, finna vi att äfven här ett betydande arbete nedlagts, ehuru arbetet här började jämförelsevis sent och terrängen ingalunda varit tacksam. I främsta rummet fäster man sig vid anordningarna utanför Konsthallen, hvilka i all sin enkelhet sluta sig väl till byggnadens stil och göra en förträfflig effekt. För öfrigt har det inskränkta området endast tillåtit anläggandet af ett par mindre gräsmattor å planen mellan Stora Kopparbergs paviljong och Centralrestauranten, utanför hvilken senare en af en buskhäck begränsad liten serveringslund anordnats.

Så vandra vi åter öfver till det stora utställningsfältet och träda ut på den stora terrassen framför Industrihallen. Här har trädgårdsmästaren koncentrerat sin konst. Midtelplanet upptages af två stora rektangulära gräsmattor och mellan dessa en cirkelrund sådan. Dessa gräsmattor äro genomdragna af konstnärligt utförda grupper och rabatter af prunkande blommor och fina bladväxter, hvilka tid efter annan utbytts, så att

den uppmärksamme betraktaren här kunnat se en god del af trädgårdsfloran passera revy under loppet af sommaren. Med fin smak har trädgårdsmästaren också afpassat blommorna efter de växlande årstiderna — först kom vårens glada förtrupp, fin och fager i ljusa, glada färger, därefter sommarens svällande, yppiga, färgmättade blomsterskara och slutligen höstens sjukliga, men fina och intagande färger, skiftande i gult och brunt. Rundt omkring dessa väldiga rabatter och de på sidorna anordnade mindre gräsmattorna, å hvilka utplanterats unga prydnadsträd och buskar, resa mörkgröna lagrar sina täta kronor. Nedanför den skuggiga terrassen närmast framför Nordiska museet, just där den höga Örnsköldsviksobelisken reser sig, är i själfva terrassmuren anbragt ett litet nätt springvatten, hvars sorlande kaskader pärla ned i en liten bassäng, hvilken örtagårdsmästaren konstnärligt garnerat med en ram af yppiga bladväxter. Gå vi öfver till motsatta sidan, finna vi äfven här mångt och mycket att se, exempelvis de vackra anläggningarne med gröna gräsmattor, bevuxna med ungträd eller garnerade med blommor, hvilka utfylla nedre terassen mellan hufvudrestauranten och kungliga paviljongen. Kring foten af denna senare växer en rik flora af prydnads- och slingerväxter, bland hvilka vi upptäcka många utsökta exemplar. I paviljongstaden äro jämväl de flesta paviljongerna omgifna af gräsmattor eller blomsterrabatter, och längs Djurgårdsbrunnsviken kantas vägen af en mot vattnet sluttande gräsmatta rikt prydd med blommor, men dessa växande i gräset på ett så osökt och naturligt sätt, att man knappt kan tro att allt är konst och endast konst. Terrängen bakom paviljongstaden har icke kräft eller ens tillåtit några trädgårdsanläggningar — där har den store världsträdgårdsmästaren, naturen, själf ordnat en trädgård, som i behag och rikedom söker sin like.

Vi borde kanske ha gått mera i detalj och fördjupat oss i botaniska studier, till hvilka hr Wallmarks anläggningar erbjuda ett lika rikt som värdefullt material. Men hvartill skulle det tjäna? Allt härute är underkastadt växlingens lag, de blommor, som tjusa våra ögon i dag, äro i morgon ersatta af andra lika tjusande, och för öfrigt, äfven om vi uppbjöde allt botaniskt vetande i världen, vi skulle ej därigenom lyckas

skildra, hvad som måste ses, och detta är ej de enskilda blommornas eller växternas färgprakt eller sällsynthet, utan ensemblen, den intagande totalverkan af det hela, som vi anse vara direktör Wallmarks förnämsta konststycke och ett af vår utställnings största behag.

XXVII.

Norska fiskerihallen.

Då vi följa den vackra Rosendalsvägen med »Gamla Stockholms» murar till vänster och den pittoreska trädbevuxna höjden till höger, å hvilken en rad af ståtliga paviljonger och friluftsutställningar ligga inbäddade i grönskan, komma vi fram till den norska fiskerihallen, hvilken, bestående af en större barackliknande träbyggnad, skjuter ut ett stycke i viken från den här ganska höga och branta stranden. Utvärtes är denna fiskerihall med sina grundade träväggar och sitt svarta tak en af de allra enklaste utställningsbyggnaderna men här som så ofta visar det sig att ytan bedrager.

Redan då vi stanna utanför entrén fängslas vår uppmärksamhet af den ståtliga dekoration, som flankerar portalen, bildad af ett par väldiga hvalfiskkäkar, uppställda på underlag af ryggkotor af samma hafsjättedjur. Midt emot ingången på andra sidan af vägen är upplagd en del — och en betydlig del för resten — af ett hvalfiskskelett, i hvilket hvarje ryggkota ser ut att utgöra en dryg mansbörda. Sommarvärmen har smält det mellan benen kvarsittande späcket till tran, som droppar ned på marken och redan på långt håll ger sig tillkänna genom sin lukt — en ännu intensivare luktförnimmelse af samma slag slår oss dock i näsan, då vi inträda i själfva hallen, och underrättar oss om att det ej är vanligt småfiske vi här skola stifta bekantskap med. En bred trappa leder

från ingången ned till själfva hallen, så att man i det man träder in har hela utställningen liggande framför sig och kan öfverskåda densamma med en enda blick. Den rika mångfalden af föremål och de verkningsfulla dekorativa anordningarne ge i det rika ofvanljuset ett särdeles ståtligt och tilltalande intryck. Uppe under taket längs hela hallens längd har målaren *Koren Wiberg* i en serie af taflor lämnat bilder från norska fiskslägen och scener ur fiskarlifvet, och mellan dessa

Entrén till norska fiskerihallen.

äro uppfästade ståtliga dekorationer af nät och annan fiskeredskap. Liksom i Industrihallens norska afdelning ha norrmännen äfven här ovedersägligen aflagt ett efterföljansvärdt prof på eminent arrangeringsförmåga.

Sedan vi stigit nedför trappan, hvilken på ömse sidor bevakas af två respektabla uppstoppade storsälar på hvar sitt postament, taga vi af gammal vana vägen åt vänster. Här hitta vi då närmast en samling burkar med färg för bottenmålning etc. af järnfartyg, utställd af *Compositionsfabrikken El-*

vedal, Aker, Kristiania. Därnäst anträffa vi några af *J. Börve,* Kristiansund, utställda modeller och ritningar till fiskefartyg. Modeller till dylika fartyg utställas äfven af *Knut J. Skaale,* Rosendal, Hardanger, och *Knut Skaaluren,* därsammastädes, hvilken senares modeller utmärka sig särskildt för smäcker och elegant form. Därefter få vi göra bekantskap med en nyuppfunnen, verkligt sinnrik räddningsapparat, kallad »Thetys», utställd af *Breder Carlsen,* Bodö. Apparaten består af ett lätt bälte, som fästes omkring öfverkroppen under armarne och som under vanliga förhållanden kan utan nämnvärdt hinder bäras under den vanliga ytterbeklädnaden. Detta vatten- och lufttäta bälte kan snabbt fyllas med luft förmedels ett litet munstycke, till och med om bäraren befinner sig i vattnet, och är då i stånd att uppbära en vikt af tre fullt sjöklädda män. Bältet är gjordt af starkt kautschuktyg och är särdeles solidt och hållbart. Såsom räddningsapparat synes det ha oöfverträffliga egenskaper, i synnerhet som det upptager mycket liten plats, då det ej användes, och sammanrulladt ej är större än att det kan bäras i en rockficka.

Väggarne i denna första sidoafdelning prydas af grafiska planscher framställande Norges sjöfart i jämförelse med andra lands under de senaste 50 åren, och som bekant ha norrmännen i detta hänseende skäl att vara ganska stolta öfver sin ställning. Vidare finna vi här en af *Olaf Berg,* Stenkjær, utställd vågdämpare, d. v. s. en oljesäck afsedd att uthängas på bogsprötet, nautiska instrument från *Christian Smith,* Bergen, samt lanternor af koppar och kompasshus af mässing från *Hendr. O. Helgesen,* Aalesund. *Nylands Værksted,* Kristiania, utställer en stor samling särdeles fina fartygsmodeller, åskådliggörande verkstadens omfattande skeppsbyggeri, samt taljor, block och andra skeppsinventarier, och *Axel Hansen,* Larvik, exponerar ritning och modell till en fiskekutter. Ut mot hallens midtelparti påträffa vi en monter med anjovis, kryddsill och andra hermetiskt inlagda fiskeriprodukter af en som utmärkt ansedd beskaffenhet från *Moss Preserwing C:o.,* Moss. Dessa konserver äro särskildt afsedda för arktiska expeditioner. *C. Molstein Schröder,* Aalesund, exponerar tunnbinderiarbeten, såsom tunnor för inläggning samt bojar, och *O. C. Hansen,*

Skudesnæs, en mistlur för handkraft, hvilken synes ha åtskilliga afsevärda praktiska egenskaper. *Ernst Bryne,* Aalesund, utställer en liten samling eleganta och välgjorda rattar (styrhjul) samt blocktyg och *Nerhus Skibsværft,* Ölve, Kvindherred, en kollektion modeller af smärre fiskefartyg.

I nästa afdelning anträffa vi en samling nät från *L. H. Hagen & C:o,* Kristiania, en medicintranapparat från *H. O. Helgesen,* Aalesund, samt en vitrin med diverse fiskredskap för mindre fiske från *J. B. Olsen,* Kristiansand. *Jörgen Irgens,* Bergen, utställer dörjredskap, *I. Chr. Johannessens Enke,* Kristiania, en samling fiskekrok och *Petter Grönbäck,* Vardö, pilkar för djupfiske. *L. Paulsen,* Moskenæs, Lofoten, presenterar en fullständig fiskardräkt af skinn och *S. H. Lund & C:o,* Kristiania, utställer spel för uppvindande af nät, tydligen mycket praktiska och ändamålsenliga. Så påträffa vi återigen en större monter med fiskkonserver från *Moss Preserwing C:o.* Å en annan stor och särdeles elegant monter, krönt af en uppstoppad säl, utställer *L. A. Tangevald,* Kristiania, en rikhaltig samling prof på hvaloljor och sältran på glas. *J. Grung,* Kristiansund, är representerad af ett par ångkokapparater för tillverkning af medicintran och *Joh:s Anderssen,* Kristiania, af en samling fiskredskap. *Christian Holger,* Kristiania, har en liten trefligt ordnad utställning af tran och hvaloljor på glascylindrar. En af dessa innehåller tran af en säl och en isbjörn, hvilka skjutits af Nansen under hans polarfärd.

Wingaards Jernstöberier, Bergen, utställa dels garnspel, dels trankokningsapparater och *Brödrene Nullmeyers Maskinværksted,* Kristiania, en hackningsmaskin för tillverkning af fisk- och köttfärs. *S. M. Sivertsen,* Vigdals Brug, exponerar prof på fiskguano, likaså *Det norske Fiskeguanoselskab,* Lerosen, Svolvær, *Joh. Rye Holmboe,* Tromsö, torsklefvermjöl afsedt till kraftfoder, och *Christian Johnsen,* Kristiansund, en kollektion prof på fiskguano och flytande fisklim. *Olaf Buck,* Bergsfjord, Västfinnmarken, presenterar en liten nätt monter med prof på fiskguano och *A. Ebeltoft junior,* Tromsö, en vackert ordnad kollektion af torkad fisk och tran. Slutligen ha vi i denna afdelning en vacker utställning af rå och renad medicintran (lefvertran) från *Ths. Lund,* Aalesund, en trefligt ordnad kollektion

Interiör af norska fiskerihallen.

af hval-, säl- och andra oljor samt diverse slags tran såväl för industrielt som medicinskt bruk från *Didrichsen, Moy & C:o,* Kristiania, en vacker monter med prof på ångmedicintran från *Peder Devold,* Aalesund, samt en till fiskeriutställningens kollektivsamling hörande fiskkista för transport af lefvande fisk.

Ingången till den tredje afdelningen utgöres af en väldig portik af dekorativt ordnade knippen af torkad fisk, eller hvad vi i dagligt tal kalla lutfisk. I denna afdelning förekommer en myckenhet prof på salt sill, som vi emellertid tro oss kunna saklöst gå förbi, hälst som dagen är varm och törsten till följd däraf alldeles tillräcklig. I stället taga vi oss för att betrakta den vackra väggmonter, *Flödevigens Udklækningsanstalt,* Arendal, har uppställt, upptagande dels en modell af en utkläckningsapparat, dels en intressant samling af fiskrom och yngel på olika utvecklingsstadier. Denna afdelning prydes af två stora, effektfulla väggmålningar, framställande scener ur fiskarlifvet. Den ena, »Hvalfångst vid Bildön vid Bergen», är utförd af *Julius Holck,* den andra, »I storm och sjögång», af *J. M. Wigdehl.* För öfrigt utställes här en ganska rik samling tabeller, kartor och litteratur rörande det norska fisket.

Så begifva vi oss öfver i den fjärde afdelningen. Här stöta vi först på en större monter med en trefligt uppställd rikhaltig kollektion af oljekläder från *A. Ervig,* Kristiansund. Därefter möter oss en rad utställare af anjovis o. d. på kaggar och burkar, bland hvilka vi anteckna följande firmor: *F. Hjorth,* Fredrikshald, *Adolfine Leisner,* Kristiania, *H. Elstrand,* Nordfjord, Bergen, *Mosjöens Preserving C:o,* (rökt lax i olja) samt *Ole Olsen,* Bodö (delikatessill, kaviar etc.)

Därpå ha vi åter en kollektion oljekläder, denna gång från *Örstens Oljeklædefabrik,* Aalesund, hvarefter vi beskåda ett par kärl med saltad agn, som det dock vore synd säga ser aptitlig ut, från *Herman Blaauw,* Bergen. Därefter komma vi till en betydligt stor och mycket väl ordnad utställning af fiskenät och garn, tågvirke m. m. af utmärkt beskaffenhet från *Den norske Fiskegarnsfabrik,* Kristiania. *Hansen & C:o,* Fredrikstad, presenterar en ganska rikhaltig och reputerlig kollektion oljekläder och *Aalesunds Slyngefabrik* en liten fin monter med utmärkt vackra prof på snören och refvar af hampa,

bomull, linne och silke. Slutligen ha vi fyra utställare af oljekläder. Den största af dessa kollektioner och tillika, efter hvad det synes, den mest framstående utställes af fru *Hilda Svendsen,* Fredrikstad, men äfven de öfriga utställarne, *Karoline Ellingsen,* Kristiania, *Helly J. Hansen,* Moss, och *W. C. Gotaas,* Bodö, ha all heder af sina respektive fabrikat.

Nu ha vi på vår flankmarch hunnit fram till hallens fond. Denna upptages till nästan salens hela bredd af en synnerligen pittoresk och effektfull dekoration. Midt på väggen synes en kolossal målning, framställande en hvalfångare i det ögonblick en hvalfisk blifvit anskjuten från densamma — man ser huru det väldiga djuret slår omkring sig i raseri och spänner den grofva trossen, som är fastgjord i den väldiga harpunen, hvilken sitter säkert fast i hvalens rygg. Som ram kring denna målning är uppsatt en rik dekoration af nät och flaggor. Nedanför densamma är anordnad en rymlig estrad, på hvilken en mängd utställningsföremål arrangerats på ett särdeles tilltalande sätt under och omkring tre respektabla hvalfbågar, bildade af mot hvarandra uppresta hvalfiskkäkar. Man finner här en rik samling af fångstredskap, en stor kollektion af tran, fiskguano o. s. v., utställd af *The Anglo-Norwegian Fishing C:o*, Tromsö, och prydligt ordnad på underlag af hvalfiskkotor, en annan kollektion af bearbetade hvalfiskben från *Den norske Fiskebensfabrik,* Kristiania, samt slutligen en särdeles anmärkningsvärd samling af räddningsredskap och modeller till sådana, utställd af *Norsk Selskab til Skibbrudnes Redning*. För öfrigt märkas bland de mångtaliga föremål, som pryda estraden, uppstoppade sälar, isbjörnar och sjöfåglar samt en rik samling fotografier och teckningar öfver hafsfisket och djupets invånare. Den effektfulla gruppen i sin helhet kan ej annat än ådraga sig den lifligaste uppmärksamhet och det mest oförbehållsamma erkännande i fråga om arrangementen.

Då vi nyss nämnde det norska sällskapet för skeppsbrutnas räddning, torde vi få inflika några ord om detta sällskap och dess verksamhet. Den egendomliga kustbildning, som är utmärkande för Norge, har gjort det nära nog omöjligt att annat än i undantagsfall anlägga fasta räddningsstationer i land, från hvilka någon verksam hjälp kunnat lämnas nöd-

ställda fartyg. Drifver ett sådant mot den klippfyllda, branta kusten, är det vanligen hjälplöst förloradt med man och allt. Detta gjorde, att då den tanken väcktes att bilda ett enskildt sällskap för att taga räddningsväsendet om hand, utgick man därifrån att sällskapet skulle förlägga sin verksamhet till självfva hafvet, d. v. s. att hålla räddningsfartyg, som i fall af behof kunde uppsöka och hjälpa de nödställda ute på sjön, innan de kommit den farliga stranden och en säker undergång allt för nära. Sällskapet konstituerades 1891 med ett då insamladt kapital af öfver 100,000 kronor och 1893 satte det sin första »Redningsskõite» i sjön, konstruerad och byggd af den utmärkte fartygsbyggaren Colin Archer, bekant bland annat såsom konstruktör af »Fram», Nansens polarfartyg. Den utmärkt sjödugliga »skutan», förd af en erfaren och modig befälhafvare, utförde redan under sitt första segelår ett par synnerligen vackra räddningsbragder under mycket svåra förhållanden, hvilket bestämde sällskapet att fortgå på den inslagna vägen. För närvarande disponerar sällskapet öfver ett dussin räddningsfartyg, stationerade på olika ställen af kusten och städse beredda att vid första kallelse upptaga kampen mot elementen. Under sällskapets knappt mer än fyraåriga verksamhet har genom dess åtgöranden räddats mellan 2—300 människolif. Utanför fiskerihallen har större delen af sommaren varit förtöjd en af sällskapets nybyggda »räddningsskutor», fullt utrustad i alla afseenden, hvilken flitigt besökts af den intresserade allmänheten. Ett sådant fartygs egenskaper kunna emellertid svårligen göra sig gällande för den »olärde» på ett så lugnt och fridfullt vatten som Djurgårdsbrunnsviken — helt annat skulle vara att se den jämförelsevis lilla farkosten trotsa oceanens brottsjöar och klara klippor och grund i rykande storm, då lif och död hänger på den flinka manövern och fartygsmaterialets hållbarhet.

Vi taga nu återvägen mot hallens ingång längs högra sidan, för att slutligen göra en rond genom midtelpartiet. Vi finna då i hörnet bredvid den beskrifna fonddekorationen först och främst en modell till frysapparat för infrysning af fisk, hvilken i sådant tillstånd kan tåla lång förvaring och transport. Om maskinen, som är utställd af *Fredrik M. Wallem*, Trond-

hjem, våga vi ej uttala något annat omdöme än att den ser ganska underlig ut. Därefter påträffa vi några lådor med torkad fisk (klippfisk), utställd af *Patrick Volckmar*, Kristiansund, hvilken bedrifver en omfattande export af denna vara ända till Kuba och Brasilien. *Ferskfiskaktiebolaget*, Trondhjem, utställer prof på lådor för transport af färsk fisk, vildt o. d. *Jacob Olsen*, Melösund, Örnäs, *Chr. Hjaltason*, Grötö, *Hans O. Lund*, Evenskjær, *J. K. Johansen*, Skaga, *O. Strömsen*, Trondhjem, och *Beitstadfjordens Fiskeriselskab*, Stenkjær, äro representerade af mindre kollektioner torkad fisk, *Thv. Johnsen & C:o*, Kristiania, af saltad sill och makrill och *Michal L. Nebbe*, Bodö, af en sorterad samling torkad, saltad och rökt fisk samt tran. *Ingvar Klingenberg*, Trondhjem och Kristiansund, presenterar en stor och vackert ordnad utställning af klippfisk i monter och lådor och *Hans Berg & C:o*, Sund, Lofoten, dels några glaslådor med prof på stockfisk och klippfisk, dels en ganska prydlig monter med prof på torsktran i glas. *Kongensvolds hermetiske Fabrik*, Værnäs, representeras af en kollektion fiskkonserver, fiskpudding, fiskeboller m. fl. högst smakliga preparat.

Nu hitta vi åter en större kollektion oljekläder, synbarligen framstående fabrikat, från *Kr. Thorstensen*, Trondhjem, och därefter en större, med ganska stor smak ordnad utställning af torr fisk samt sill från *Rolf Johnsen*, Trondhjem. *Sivert Tvete*, Trondhjem, presenterar en äfvenledes ganska tilltalande ordnad kollektion af sill och torrfisk. I en stor och vacker monter utställer *L. O. Hegstad*, Trondhjem, en rikhaltig samling prof på olika slags fisk i olika beredningsstadier. Lika tilltalande som denna utställning är i yttre afseende — en af de prydligaste inom hela norska fiskerihallen — lika förträfflig är de utställda varornas kvalitet. Firman är också i sin branch en af de allra förnämsta och mest ansedda i Norge.

Oscar Carlson, Trondhjem, presenterar en större kollektion sill i större och mindre kärl och *Theodor Moe*, Trondhjem, en samling prof på saltad och torkad fisk och sill, prydligt ordnad å en elegant monter. Å en annan elegant monter presenterar *Jacob Larsen*, Trondhjem, en särdeles rikhaltig utställ-

L. O. Hegstads monter.

ning af sill och torkad sej. En ganska intressant utställning är den, som en annan Trondhjemsfirma, *Edv. Wahl & C:o,* anordnat, bestående af, förutom högst reputerliga prof på sill och torkad fisk, modeller af en torkställning för fisk (»hjældbrug») och ett logihus för fiskare (»rörbod»), hvilka alltid bidraga att ge en liten inblick i fiskarebefolkningens dagliga lif.

Så komma vi till några utställare af kärl o. d. för fiskeprodukternas vidare behandling. *Aastvedts Töndefabrik*, Bergen, utställer solida prof på silltunnor och *Tromsö Töndefabrik* ej mindre aktningsvärda prof på trantunnor. *Laurvigs Töndefabrik* har visserligen i sin ståtliga och vackert ordnade kollektion några silltunnor, men synes minst lika mycket lägga an på fotogenfat och ekkaggar. Från *D. Brambani,* Kristiania, en firma, hvars bekantskap vi redan gjort i Industrihallen, finna vi äfven här en stor och utmärkt kollektion af allehanda bleckkärl för fiskprodukter. Och slutligen finna vi, i det vi styra våra steg ut mot hallens midtelparti, en del sill i tunnor och delikatess-sill i burkar från *Annas Berle & C:o*, Bergen.

Egentligen ha vi en sidoafdelning till närmast ingången, men den låtsa vi icke om tillsvidare. I stället taga vi i betraktande en ståtlig och intressant samling å väggtaflor fästade gipsafgjutningar af norska fiskar, tillhörande *den Norske Fiskeriudstillings Kollektivsamling.* Med denna modellsamling, omfattande ej mindre än 88 nummer, för ögonen kunna vi i allsköns maklighet hängifva oss åt ganska grundliga zoologiska studier och lära oss en gång för alla, hur sillen tar sig ut, när den kallas fetsill, vårsill eller småsill, alla de talrika varieteterna af torsk och åtskilliga andra sjövidunder, hvilkas norska namn dock äro oss minst lika obegripliga som de latinska etiketterna; vi stå ungefär lika undrande och spörjande inför benämningen »Tangbrosme» eller »Hyse» som inför deras resp. latinska namn »onos tricirratus» och »gadus aeglefinus». Men annars är det mycket intressant, detta studiemateriel, och som de flesta af fiskarne äro gamla bekanta, åtminstone från serveringsfaten, så reda vi oss ganska bra.

Sedan vi på detta sätt ökat vår zoologiska visdom, åtminstone i någon ringa mån, öfvergå vi till att skärskåda en särdeles elegant monter, å hvilken *Heinr. Meyer*, Kristiania,

utställer en prydligt ordnad samling af s. k. medicintran. Denna firma har ej mindre än 8 fabriker i Lofoten och Finnmarken, hvaraf det nästan vill se ut som om en stor del af mänskligheten skulle dricka rätt friskt med lefvertran, trots dess redan från barnaår kända afskräckande smak. Strax bredvid har *Bergens Kemiske Fabriker* en vacker monter med en hel del vackert uppställda prof på sillolja, sill- och fiskguano samt åtskilliga vid beredningen häraf erhållna kalisalter.

Därefter komma vi till en verkligt, ja ovanligt stilfull monter, å hvilken företes en mängd prof på medicintran, modeller af apparater för tranens framställande, prof på tranens kemiska beståndsdelar samt på torsklefver i friskt och sjukt tillstånd och andra slags fisklefver, som stundom användas som surrogat. Denna intressanta utställning tillhör firman *Peter Möller*, Kristiania och London, grundad för något mer än 40 år sedan af apotekaren Peter Möller, hvilken var den förste, som började att använda ångmetoden vid tillverkningen. Därigenom kan också produkten numera framställas fullkomligt ren från främmande ämnen, hvilket i hög grad förändrat dess smak. Den lefvertran, som vi äldre nog litet hvar minnas från barndomens sälla dagar med en rysning genom ben och märg, var ej framställd efter denna fullkomnade metod, och därför smakade den också afskyvärdt illa, under det att den lefvertran eller rättare lefverolja, som nu framställes, saknar fullständigt såväl lukt som smak. Utställningen i fråga har sålunda ett ej blott industriellt utan äfven ett historiskt, d. v. s. banbrytande, intresse.

Därefter komma vi till en liten nätt monter, å hvilken *C. Jordan*, Trondhjem, utställer samma slags produkter, d. v. s. lefvertran för medicinskt bruk, framställd, liksom för öfrigt all här förekommande vara af samma slag, enligt nyaste och fulländade metoder. Å en annan nätt monter i närheten presenterar *F. C. Jonasen,* Stavanger, prof på anjovis, rökta sardiner, rökt och inlagd sill m. m. af framstående kvalitet. *Karl J. Hall,* Tromsö, har att uppvisa en ganska trefligt ordnad utställning af torr fisk och tran.

Närmast i ordningen påträffa vi en verkligt elegant monter med en rikhaltig och förträffligt ordnad samling prof på

P. Jentofts monter.

ånglefvertran och annan tran samt ejderdun från *Tob. U. Borthen,* Trondhjem. *P. Jentoft,* Balstad, Lofoten, är representerad af en mycket vackert ordnad utställning af fiskkonserver af delvis ganska ovanligt slag, såsom skinn- och benfri rökt presstorsk samt saltad presstorsk, allt af utmärktaste beskaffenhet och ytterst fint emballeradt. Denna utställning ger verkligen ett godt prof på den energi och skicklighet, hvarmed norrmännen förstå att tillvarataga fiskets rika produkter. *Aktieselskabet The Norwegian medical Cod-Liver C:o,* Kristiania, utställer å en mindre monter prof på medicinsk torsklefver och medicintran, äfvensom torskkaviar.

Nu komma vi till en betydligt stor och präktigt arrangerad kollektion af utmärkta repvaror af olika slag och tågvirke för fiske och skeppsbehof samt timmerflottning m. m., utställd af *Aktieselskabet Timms Dampreperbane,* Kristiania. Ej mindre uppmärksamhet förtjänar en serie vackra fartygsmodeller, utställd af *Akers mek. Værksted,* Kristiania, hvilken vi förut haft tillfälle omnämna i sammanhang med vårt besök i Industrihallens norska afdelning. *M. Jörnsen,* Tönsberg, presenterar en intressant samling välgjorda harpuneringsredskap och *T. M. Nielsen & Söns Dampreperbane,* Laurvig, en vacker utställning af fångstlinor för hvalfångst.

Att norrmännen äfven bedrifva ostronfiske vid sina kuster finner man, i händelse man ej vet det förut, af en samling skal af naturliga och odlade ostron, utställd af *Onæs og Maraas Österskompagni,* Lindås, Bergen. I en vitrin bredvid, tillhörande fiskeriutställningens kollektivsamling, få vi tillfälle att göra en mera ingående bekantskap med ostronodlingen, framställd genom modeller, prof och teckningar från Tysnæs Österskompagni. Ostronen äro af det slag, vi bruka kalla bergostron och rätt små, men af somliga i smak satta högre än de större, danska ostronen. Den norska ostronodlingen har dock hittills ej uppnått någon betydenhet, ehuru otvifvelaktigt gynnsamma betingelser äro för handen.

Därefter följer en monter med en rik, sorterad samling prof på klippfisk från olika trakter af kusten samt af olika fiskslag, hörande till nyssnämnda kollektivsamling. Dit hör äfven en intressant samling skelett af fiskar samt en monter

med en mängd schematiska prof i burkar på olika fisksorters rikedom på de olika ämnen, som ingå i deras beståndsdelar. Här kan man med ett enda ögonkast se huru mycket kväfvehaltiga ämnen, fett, vatten och aska, som i regeln innehålles i en fetsill eller en vårsill, en makrill, en torsk eller en rödspotta. I instruktivt hänseende är denna åskådliga sammanställning af analysresultaten högst värdefull, och att den lifligt senteras, ej endast af fackmännen, utan äfven af den stora utställningspubliken, synes bäst af de intresserade skaror, som ständigt flockas kring montern för att beskåda och diskutera burkarnes innehåll.

Sedan vi besett en mindre monter med medicintran från *N. P. Dahl,* Molde, samt en vacker monter med anjovis på kaggar från *Gina Smith,* Kristiania, komma vi till en större och synnerligen elegant kollektivmonter för Stavangersfabrikerna. Stavanger synes i Norge spela ungefär samma roll som Lysekil i Sverige, såsom en hufvudort för konservindustrien. Emellertid är icke allt hvad man ser här bara fisk — de flesta af de här utställande Stavangersfabrikanterna inlägga äfven kött och vildt, hvilket allt ju har sitt gifna värde förnämligast som skeppsproviant. Först i raden utställer *Chr. Bjelland & C:o,* därefter följer *J. Conradsen, Möllers Preserving C:o,* rikhaltigt representeradt med alla upptänkliga fiskkonserver, *C. Hauge Thiis, John Bradland* och slutligen *Stavanger Preserving C:o & Stavanger hermetiske Fabrik.* Att gifva företräde eller något särskildt vitsord åt någon af de sex deltagande firmorna våga vi oss ej på, då de äro lika fylligt representerade med lika smakfullt ordnade kollektioner och alla synas intaga ett ungefär lika högt rum inom sin branch.

Därifrån öfvergå vi till en treflig monter, å hvilken *R. Waage & Sön,* Brandesund, utställa hvarjehanda aptitretande fiskkonserver, såsom delikatessanjovis, aptitsill, sardiner i olja, stufvad krabba och fiskeboller i buljong. *Aug. Chr. Thorne,* Moss, är representerad af en å en äfvenledes tilltalande monter uppställd likartad kollektion, i hvilken dock äfven ingå andra slags konserver. Och slutligen ha vi en kollektion preserverade fiskrätter af olika slag, förnämligast naturligtvis de nationella fiskebollerne, från *Alfred Holst,* Somnes, Helgeland.

Nu återstår oss att betrakta tre större kollektioner hörande till den ofta nämnda fiskeriutställningens kollektivsamling. Närmast ha vi en större monter med en särdeles vacker samling af uppstoppade sjöfåglar, som ha betydelse för fisket, hufvudsakligen tvifvelsutan såsom fiskrarnes konkurrenter. De allra flesta, om icke alla, återfinnas emellertid äfven i den svenska faunan. Därefter följer en annan stor monter med en synnerligen rikhaltig kollektion prof på alla de olika slags biprodukter af fisket, som kunna tänkas förekomma. Vi finna här medicintran och vanlig tran i långa banor och af olika kvaliteer, sillguano i alla former, fisklim, skinn, tång och salter af tång, ejderdun, torkade bläckfiskar, kraftfodermjöl, agn m. m. m. m. Slutligen följer en stor och intresseväckande samling modeller af fiskebåtar, som brukas på olika trakter i Norge såväl till storsjö- som fjordfiske, äldre och nyare typer. På ömse sidor utställa *Adolf Johansen,* Ranen, Helgeland, och *John Johnsen,* Gyldenpris, Bergen, hvar sin »færing», en mindre, men smäcker och synnerligen elegant byggd båt af nordlandstyp.

Nu ha vi endast kvar den lilla sidoafdelningen till vänster nedanför trappan. Här finna vi först och främst en samling modeller till ång- och segelfartyg från *Fevigs Jernskibsbyggeri,* Fevig, ett jämförelsevis nyanlagdt etablissement. *Aktieselskabet Christiania Drevfabrik* har staplat upp en hög pyramid af skönt doftande tjärdref, och i ett framför stående kärl med en däröfver anbragt ställning presenterar *W. Chr. Möller,* Drammen, prof på räddningsbojar o. s. v. *Trondhjems mek. Værksted,* Trondhjem, utställer synnerligen fina fartygsmodeller och *O. Alvig,* Tromsö, en serie ritningar och modeller till fångstfartyg och fiskebåtar.

Vår visit i den norska fiskerihallen är ändad. Men innan vi träda ut i det fria, vända vi oss ännu en gång om på trappan för att kasta en blick tillbaka öfver den ståtliga interiören, de vackra arrangementen. Man märker på allt härinne att norrmännen ha gått till verket med kärlek och brinnande lust att visa sitt skeppsbyggeri och sitt fiske från deras bästa sidor. Och därtill ha de ju ock skäl. Hafvet spelar för Norges ekonomiska välfärd en afgörande roll, i det ej blott en stor del af befolkningen, relativt större än i något annat land,

har sin hela utkomst som sjömän eller fiskare, utan ock såvä. sjöfarten som fisket inbringa landet betydliga summor årligen summor som måste räknas i hundratals millioner. Men hafvet ger ej sina rikedomar ifrån sig utan strid, utan mödor och faror, därför känna vi oss också i denna hall stå öga mot öga med ett arbete, ett mod och en ihärdighet, för hvilken vi aktningsfullt salutera.

XXVIII.

Hvar och hur man äter och dricker på utställningen.

Under våra ströftåg härs och tvärs på utställningsområdet ha vi visserligen då och då hunnit göra en afstickare in på några af dess restauranter eller näringsställen, men vanligen endast i förbigående och drifna mera af oafvisliga lekamliga behof, än af nyfikenhet och forskarhåg. Det torde således vara på tiden att vi slå oss riktigt lösa i och för en ordentlig källarrund, en inspektion af samtliga öfver utställningsfältet spridda förfriskningsställen.

Hvar två eller tre äro församlade, där måste ju ett värdshus finnas, och allraminst kan en utställning undvara ett dylikt komplement. Det är förunderligt, hvad man kan bli hungrig — och törstig sedan! — af att gå omkring och titta på industriens och konstens skatter. Vi hvarken kunna eller vilja inlåta oss på utgrundandet af orsaken till detta rätt besynnerliga sakförhållande — vi kunna endast konstatera, att vi under våra vandringar härs och tvärs oupphörligt träffat på folk, som förklarat sin närmaste destinationsort vara restauranten, ölhallen eller konditoriet. Vi träffade på minareternas luftiga brygga ett par herrar, som stodo lutade mot bröstvärnet och läto sina på en gång glädjefulla och trånande blickar hvila på en punkt i horisonten, och vi gingo dem tyst förbi för att ej störa dem i deras njutningsrika naturbetraktelser. Men i det samma hörde

vi den ene upplåta sin mun, icke, som vi väntat, till ett entusiastiskt lofprisande af den oförlikneligt sköna syn, som tedde sig för hans öga, utan till den högst prosaiska propositionen: »Hvad säger du om en half punsch ofvanpå det här?» Då funno vi, att den där punkten i horisonten, vid hvilken deras blickar hängt, var hvarken Lidingölandets i ett violett skimmer förtonande stalper, eller Värtans glimtande vattenspegel, eller Ladugårdsgärdets vågiga gröna matta, eller Skogsinstitutets täcka, vågomskvalpade park — nej, det var hufvudrestauranten!

Vi hörde en annan gång ett par ungdomar »djupt under jorden, dit aldrig Odens öga trängt med sin stråle», d. v. s. närmare bestämdt: i den skånska stenkolsgrufvans schakt, öfverlägga, huruvida de skulle intaga sin whiskygrogg hos »vackra Augusta» i »Gamla Stockholms» teaterschweitzeri eller på »backen» — hvarmed menades Hasselbacken — och vi iakttogo i Konsthallen ett par unga damer, som framför den härliga »Snöklockan» stämde möte »om tio minuter» i Petterssons konditori. Mångfaldiga andra exempel på detta materiens herravälde öfver de ideela krafven gömma vi till vår egen uppbyggelse.

Det torde väl under sådana förhållanden kunna sättas i fråga, huruvida en utställning skulle låta tänka sig utan förfrisknings- och näringsställen, eller med andra ord, huruvida någon människa skulle ha mod att besöka en dylik. Sannolikt kommer aldrig något dylikt experiment att riskeras, och säkert är att det icke i ringaste mån försökts vid Stockholmsutställningen.

Låtom oss efter dessa, som vi älska tro, tankedigra och välbefogade betraktelser begynna starten, som det heter på sportspråket, med ett besök i *Hufvudrestauranten.*

Denna är, som namnet antyder, utställningens största och förnämsta värdshus och inrymd i nedre botten af den utvidgade och förskönade f. d. panoramabyggnaden. Den egentliga restauranten, d. v. s. matsalarne med den utanför varande serveringsparken, är belägen på södra sidan. Vi vandra förbi uppgången till kemisk-tekniska utställningen, hvilken dominerar byggningens öfvervåning, och inträda i ett af de till matsalar

apterade halfrunda sidogallerierna. Sedan vi i det bredvidliggande kapprummet öfverantvardat våra ytterplagg åt »rockfångaren», begifva vi oss genom nyssnämnda galleri in i själfva matsalen. Denna utgöres af ett stort fyrkantigt rum, täflande i storlek med de största af Stockholms förutvarande etablissement, och erbjuder en glad och behaglig anblick med sin lätta arkitektur, sin i ljusa färger hållna inredning och sina tätt stående bord med bländhvitt duktyg, gnistrande kristall och blänkande silfver. De flesta af borden äro prydda med blommor, alla med små flaggor, svenska, norska, danska och finsk-ryska. Man kan sålunda, under det man låter maten och drycken sig väl smaka, glädja sitt patriotiska sinne med anblicken af ens nationalfärger, ty betjäningen sörjer gärna för att flaggan på bordet passar till bordssällskapet. Det har händt att en och annan sjukligt ömtålig norrman känt sig förolämpad, då en svensk flagga råkat stå på det bord, vid hvilket han slagit sig ned, eller öfver att de norska flaggorna icke varit »rene» sådana, och äfven gifvit luft åt denna sin förargelse, men slika små yttringar af unionell hetsighet har man tagit med öfverseende munterhet, i den tysta öfverenskommelsen, att allt gräl må hvila under utställningen och i synnerhet medan man äter.

Middagstiden är inne, och vi slå oss ned vid ett af borden nära fönstren åt östra sidan, därifrån vi ha en vacker öfverblick utåt den blånande viken, Djurgårdsstränderna och en god del af utställningsstaden, först och främst »Gamla Stockholm». Naturligtvis ha vi gjort oss beredda på att få betala s. k. utställningspris — det är en från allt hvad utställningar heter oåtskiljaktig och för åtminstone den konsumerande allmänheten föga angenäm skuggsida att man för allt hvad vått och torrt, som kommer inom ens läppar, måste betala dyrtidstillägg; ännu oangenämare är dock, när allmänheten i ett utställningshållande samhälle måste bereda sig på att äfven *efter* utställningen och för all framtid betala samma förhöjda pris, som tillkommo med anledning af utställningen. Att en utställningsrestaurant ej kan bära sig utan duktiga pris är i och för sig ett axiom, som det ej lönar sig hvarken bestrida eller disputera. Emellertid måste vi ju erkänna, att en table d'hôte till 3 kronor och 50 öre, sådan den erbjudes oss här,

ingalunda förefaller särskildt dyr, i det att man nämligen för sina penningar får god valuta i form af förstklassiga varor. Vinet — en table d'hôte är ju vanligen oåtskiljaktig från sådant — uppfyller också i regeln alla anspråk i förhållande till sitt pris, men gör naturligtvis, att middagen i pekuniärt hänseende blir en uppoffring, som personer med begränsade tillgångar ingalunda ha råd att underkasta sig hvar dag.

Lyckligtvis för källarmästaren är det bland utställningspubliken godt om rikt folk, eller folk, som åtminstone vill låtsas sitta inne med goda tillgångar, hvarför också frekvensen är så liflig man kan önska sig. Snart är hvarje bord, till och med i gallerierna, upptaget af större eller mindre kotterier, ett muntert sorl, blandadt med slamret af knifvar, gafflar, porslin, öfverdöfvar de genom de öppna fönstren inströmmande tonerna från taffelmusiken utanför, champagnekorkar smälla till höger och vänster, det är, med ett ord, stämning. Och sedan man sista gången klingat med sina bordskamrater i doftande sherry eller portvin, beger man sig ut på den lilla verandan för att intaga sitt kaffe, eller om den, som ofta händer, är fullsatt eller abonnerad af enskilda sällskap, drager man sig ut i »parken» för att fullgöra samma efter hvarje god middag ej blott tillbörliga, utan rent af nödvändiga afslutningsceremoni. Mången afslutar dagen med att göra »på stället hvila» och fortfar att njuta sin »avec» ända till dess stängningstimmen slår och kyparen måste hota kvarsittare med »majoren».

Mot söder begränsas parken af en större musikpaviljong, i hvilken olika orkestrar konsertera under dagens lopp. De stora aftonkonserterna dirigeras med fulltalig orkester af direktör *Hjalmar Meissner,* utställningens förste kapellmästare, och eftermiddagskonserterna vanligen af direktör *Björn Halldén*, båda dirigenterna särdeles populära personligheter ej blott i Stockholm, utan i en god del af det öfriga landet. Det är verkligt god musik, som bjudes, lagom nytt och lagom gammal, valdt med urskiljning och smak. Utanför parken samlas om aftnarna stora skaror af musikhungriga, hvilka dock få nöja sig med att få tonerna i andra hand, likt de smulor, som falla från de rike männens — d. v. s. gästernas — bord.

Begifver man sig öfver till norra sidan af byggnaden, finner man där i bottenvåningen ett större halfrundt galleri, inredt till en treflig schweitzerilokal med inbjudande plyschsoffor längs väggarne. Vackra dagar är här tyst, stilla och folktomt,

Hufvudrestauranten.

men i rusk och köld, då blir härinne ett folklif i banko, med sorl, glam och täta tobaksmoln.

Midtelpartiet af undervåningen upptages af kök och serveringslokaler. Dessa äro tyvärr dels otillräckliga, dels mindre

väl anordnade, hvarigenom vid starkare tillströmning af folk stockning i serveringen uppstått. Men den, som går på utställningen för att spisa, bör vara beredd på dylika följder af de provisoriska anordningarna och ha väpnat sig med sinneslugn och tålamod.

Hufvudrestauranten — äfvensom Centralrestauranten, till hvilken vi längre fram komma — innehafves af källarmästaren *N. P. Svanfeldt* från Upsala, en i sitt yrke mångkunnig, erfaren och bepröfvad man, som här ytterligare skurit ett par vackra lagrar till dem, han redan förut förvärfvat sig. Och ej blott lagrar — det märkliga har inträffat, att restaurantrörelsen blifvit en liten guldgrufva för sin innehafvare, tack vare dels hans egna omsorger och åtgärder, dels de exempellöst gynnsamma väderleksförhållanden, för hvilka vår utställningssommar utmärkt sig. Det var med stor tvekan och först efter mycken öfvertalning som hr Svanfeldt åtog sig det riskabla företaget, och såg det också dystert ut i början, innan utställningsbesöken kommo i gång, så blef det sedan så mycket ljusare och glädjefullare, och mot sommarens och utställningens slut var hr Svanfeldt en af de mest afundade inom hela utställningen. Efter den erfarenhet man har från andra håll, är det icke alltid som det slår så väl ut att vara utställningskällarråd.

Från hufvudrestauranten styra vi kosan öfver till *Prippska terrassen*, belägen i södra hörnet af Nordiska museets tillbyggnad. Det är en ölservering, som innehafves af det välkända Göteborgsbryggeriet *J. A. Pripp & Son,* hvars produkter här tillhandahållas allmänheten och röna strykande eller snarare flytande åtgång.

Utanför den af råhuggen granit uppförda bottenvåningen är anordnad en liten serveringsträdgård, hvarest man i skuggan af lagrar och andra exotiska träd kan njuta af husets håfvor och tillvarons fröjd. Men som vi ju icke allenast vilja »ta öl för ärende», stiga vi naturligtvis in i källarsalen. Denna består af ett stort rum, trefligt inredt och möbleradt i hvad man skulle kunna kalla »brasserie»-stil, d. v. s. med en blandning af på en gång den tyska ölstugans gemytlighet och det

Interiör från Prippska terrassen.

franska kaféts bizarreri. Hvad som särskildt utmärker denna lokal och bereder dess gäster många njutningsfulla stunder är de originella väggmålningarne, bestående af en serie högst förträffligt utförda karrikatyrer af vår på detta område hardt när oöfverträfflige Albert Engström. Konstnären har här släppt gäcken lös med en frihet, som närmar sig till öfverdåd, men äfven i de värsta bizarrerierna finner man ej blott en oemotståndlig retelse till skratt, utan också en allmänt behjärtad tanke, mer eller mindre direkt uttalad, nämligen det prippska ölets högst förträffliga egenskaper. Karrikatyrerna åskådliggöra nämligen mänskl ghetens kamp att komma i besittning af denna nektar — på ett ställe ser man t. ex. en del individer af olika åldrar och samhällsställning sysselsatta att med växlande framgång plundra ett väldigt kunskapens träd på dess frukter, hvilka utgöras af hvarken mer eller mindre än en ofantlig mängd af Pripps pilsnerflaskor.

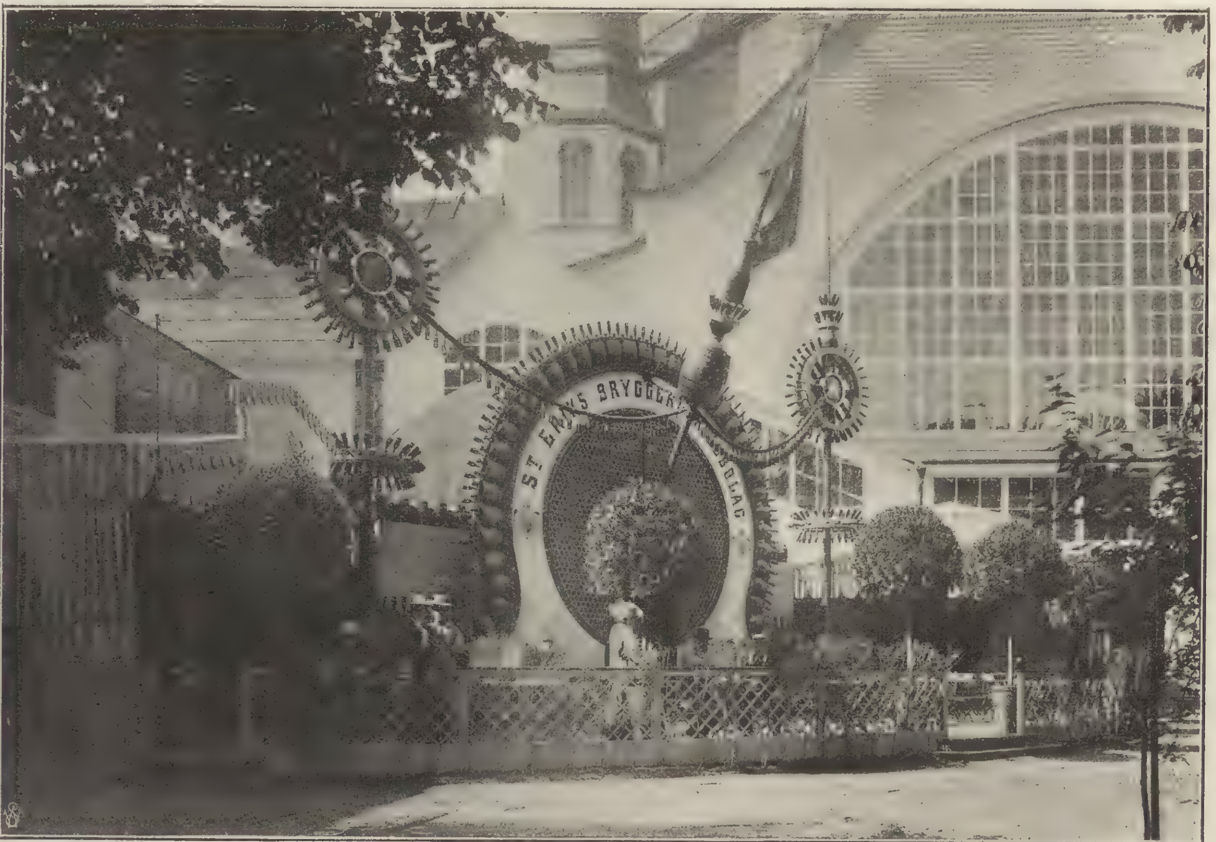
Från källarsalen kommer man på en lång, men bekväm trappa, alltjämt följd af de lustiga karrikatyrerna, upp till den ofvanför belägna terrassen, hvilken delvis är öfvertäckt med ett soltält och där mellan lefvande växtspalierer och under evigt gröna lagrar en mängd bord äro placerade, vid hvilka den trötte och törstige vandraren finner både hvila och vederkvickelse. Härifrån erbjuder sig också en liflig utsikt, å ena sidan inåt utställningsfältet och den stora midtelterrassen med dess ständigt rörliga sceneri af kommande och gående, å andra sidan öfver Djurgårdsvägen, som stryker fram här så godt som under ens fötter, lifvad af framilande spårvagnar, ekipager och velocipedryttare samt mer och mindre brådskande fotgängare. I synnerhet om söndagarne är det intressant att härifrån betrakta det lifliga folkvimlet.

Vi ha redan omnämnt, hvad som är detta ställes specialitet: det förträffliga prippska ölet. Man kan emellertid äfven, i fall man af en eller annan anledning ej räknar sig till »the ölepheser», få läska sin gom med hvarjehanda läskedrycker från Göteborgs förenade bryggeriers mineralvattenfabrik, hvarjämte äfven fast föda tillhandahålles i åtskilliga former, såsom t. ex. läckra danska smörgåsar, utmärkt bierwurst, rökt lax, färska västkusträkor, mycket annat att förtiga. Serveringen

ombesörjes af femton unga damer i växlande nationalkostymer.

Vi begifva oss nu ned från terrassen, sedan vi till den täcka uppasserskan betalt vår förtäring och tackat för god traktering, och styra våra steg till det lilla trefliga konditoriet, som däruppe ifrån fängslade vår uppmärksamhet. På vägen dit kasta vi en blick på den lilla hvit- och rödrandiga kiosken vid sidan om trappan till Industrihallens terrass, från hvilken serveras glace i långa banor. Värden här är till och med så frikostig, att gästerna få taga servisen — ett slipadt glas — med sig, hvilket naturligtvis ej förringar konsumtionen. För folk, som går i bosättningsbekymmer, skall naturligtvis detta sätt att få glasförrådet kompletteradt innebära en viss lockelse, och vi undra, om icke en och annan af dem under sommarens lopp ätit mer glace, än han, eller hon, egentligen haft godt af. Kioskens innehafvare har emellertid alla skäl att prisa mänsklighetens kärlek till glaset, ty han kunde redan i början af september fira ett stolt jubileum, då nämligen den 50,000:de glaceportionen förtärdes, till minne hvaraf den lycklige glaceätaren — en ingeniör — fick en erkänslans pokal.

Det förutnämnda konditoriet är beläget i hörnet af Industrihallens förhall och långskepp, strax bredvid sidoingången till norska afdelningen och bakom Rügheimer & Beckers hattpaviljong. Det innehafves af en stockholmskonditor, *Carl G. Pettersson,* och erbjuder en särdeles angenäm och lugn tillflyktsort, från hvilken man i allsköns ro kan betrakta trafiken på öfvergångsbron mellan Nordiska museet och fotografernas paviljong. Här erbjudes ock allt hvad till en modern konditorirörelse hör och litet till ändå, t. ex. förträffliga kaffefrukostar, och är man af naturen misstrogen eller eljes intresserad för yrkeshemligheterna, kan man med egna ögon få se huru de bakelser tillverkas, hvilka man ämnar traktera sin mage med. Stället är naturligtvis i första hand en omtyckt vistelseort och mötesplats för det täcka könet, som här arrangerar små »kafferep» dagen i ända.

S:t Eriks Bryggeriaktiebolags paviljong.

Härifrån vandra vi rundt förhallen, eller om vi ha brådtom, kunna vi kila tvärt igenom den. På andra sidan finna vi i motsvarande hörn ett af utställningens talrika ölställen, nämligen *S:t Eriks bryggeriaktiebolags* paviljong. Själfva paviljongen är lika originell som vacker, i form af ett väldigt ölfastage. Vi inträda i jättetunnan och finna i dess inre en synnerligen särdeles trefligt inrättad restaurationslokal, hvars inredning dock är »ei blot til Lyst», i det den nämligen till väsentlig del består af en smakfullt ordnad och instruktiv utställning af analyser och prof på vid öltillverkningen använda ingredienser m. m. Bryggeriet, ett af de förnämsta i Stockholm, utskänker här sina välkända och gouterade ölsorter — bland hvilka dess pilsener är särskildt berömdt — i fina, eleganta glas, som endast ha, i vårt tycke åtminstone, det felet, att de äro alldeles för lättdruckna — hvilket kanske dock snarare är varans fel eller rättare förtjänst. Tillika kan man här erhålla allehanda tilltugg i form af smörgåsar, korf o. d., och särskildt har paviljongen vunnit rykte som ett utmärkt och billigt frukostställe. Serveringen ombesörjes af täcka och artiga ungmör, iförda klädsamma kostymer. Man kan endast beklaga att den vackra paviljongen med sin tillhörande lilla, af lummiga träd öfverskyggade serveringslund fått en något ogynnsamt läge, afsides från den stora stråkvägen, hvilket gifvetvis gör att många gå den förbi, okunniga om dess tillvaro. Den trots detta lifliga frekvensen tyder emellertid på, att den, som en gång där varit gäst, han gärna återvänder.

Vi få icke förgäta att på tal om S:t Eriks paviljong om nämna den vackra illumination, hvarmed den under de mörka höstkvällarne formligen ställde konkurrenterna i skuggan och bidrog till det festliga intrycket. En mängd glödlampor i olika färger spred då därifrån sitt magiska sken, och då var det åtminstone omöjligt att gå förbi utan att titta in.

Taga vi nu vägen härifrån förbi pressvillan ned mot Djurgårdsbrunnsviken, påträffa vi ytterligare en ölservering, belägen strax intill viken. Här bjudes man på förträffliga maltdrycker från *Gustaf Piehls nya bryggeri*, Stockholm, tillika med all slags

Gustaf Piehls nya bryggeris paviljong.

tilltugg i form af smörgåsar, korf o. d., serveradt af nätta, hvitklädda heber. Paviljongen är mycket treflig, innehållande en serveringssal, dit man kommer genom en dörr, hvars infattning fått formen af en tunngafvel, men bäst trifves man dock på den luftiga verandan, från hvilken man njuter en öfverdådig utsikt öfver Djurgårdsbrunnsviken. Läget är också det allra gynnsammaste, man kan tänka sig, vid en af de lifligast trafikerade stråkvägarne. Särskildt är här fullt af folk om aftnarna, när »eldfontänen» spelar där ute »på böljan blå», och då kan man verkligen säga, att ölet rinner i strömmar i Piehls paviljong nästan lika stridt och mäktigt som de fräsande »eldvatten»-kaskaderna utanför.

I det vi fortsätta vår promenad kunna vi ej underlåta att uppmärksamma *Instruktionsapoteket Nordstjernans* lilla eleganta vattenkiosk på andra sidan gången, dit städse, synnerligast under heta sommardagar, törstiga själar vallfärda för att pröfva på hvad vattnet kan verka. Som vi för tillfället icke spåra några behof i den vägen — kom ihåg att vi redan besökt tre ölställen! — anse vi oss kunna i dag vandra kiosken och vattumännen stolt förbi.

Vi gå äfven i dag förbi chokladpaviljongerna, ehuru vi veta och genom fönstren kunna se, att därinne snaskas väldiga kvantiteter af choklad och andra rara saker. Men vi vilja knappast räkna detta till mat, hvarför vi bestämma oss för att längre fram taga dessa »näringsställen» i ett annat och mera naturligt sammanhang.

Däremot få vi lof att stanna utanför den här egendomliga byggnaden, öfver hvars dörr vi läsa ordet »Kaffekvarnen», ty en aning säger oss, att här skall finnas något af det vi söka. Mycket riktigt, i det vi kommit in genom de pärlfärgade draperierna, som tilltäppa döröppningen, märka vi att vi äro på rätt stråt — vi se nämligen åtskilliga individer fördjupade i den angenäma sysselsättningen att dricka kaffe. Inredningen är äkta orientalisk, yppig och veklig, med bekväma, brokiga divaner, låga åttkantiga bord med inläggningar o. s. v., hvilket allt tar sig högst måleriskt, att ej säga vällustigt ut i den

Kaffekvarnen.

hemlighetsfulla dager, som insläppes genom de små blyinfattade färgade fönstren. Vi skulle kunna tro oss vara försatta till »den sjuke mannens» rike och vara frestade hälsa med ett artigt »salaam aleikum», därest vi ej funno före oss några kaffedrickande typer och personnager, hvilkas hela snitt är äkta stockholmskt och modernt occidentaliskt. I alla händelser slå vi oss ned och låta en af de mörkögda skönheterna servera oss en kopp mocka.

Återigen en desillusion! Vi upplysas om att det kaffe, som här serveras, är Kneipp-kaffe, uppkalladt efter den berömde vattenläkaren salig »pfarrer» Kneipp i Wörishofen, han som lärt folk att traska barfota i daggiga gräset. Kneipp-kaffet består af lindrigt mältadt korn, som därefter rostats med ånga under tillsättning af kaffeextrakt. Detta kaffe beskrifves vara särdeles lämpligt för personer med dåligt nervsystem och — dålig ekonomi, i sistnämnda hänseende naturligtvis på grund af sin billighet. Här serveras det emellertid icke oblandadt, utan tillsatt med $^2/_3$ javakaffe, och så vidt vårt kaffe-förstånd räcker till att afgifva ett opartiskt omdöme, måste vi förklara oss vara fullkomligt nöjda med både smak och arom, detta utan att vi på något sätt låta besticka oss af den cigarrett, som vi få gratis för vår tolfskilling.

Paviljongen tillhör *Aktiebolaget Svenska Maltkaffefabriken*, Stockholm, hvilket härstädes anlagt fabrik för tillverkning af fabrikatet i fråga.

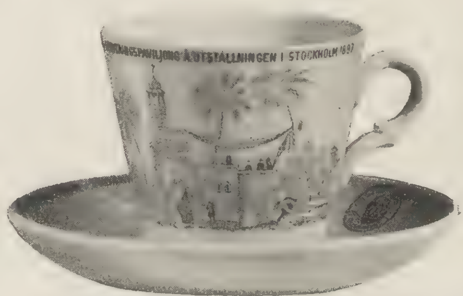
Strax intill ligger ett annat kaffehus, i hvilket vi äfven aflägga ett besök, då vi nu en gång äro i farten och vår princip i allmänhet är att ej göra en god sak till hälften. Detta är äfven till det yttre hållet i österländsk, d. v. s. morisk stil, med hvita murar, platt tak och med spjälor och galler tillslutna fönster. Huset har redan i sitt yttre något mystiskt lockande, och än mer förhöjes frestelsen, då vi bakom de halft nedfällda dörrdraperierna tycka oss se skymten af en tjusande odalisk. »Allah kerim!» (»Gud vill det!») mumla vi och stiga dristeliga på — vi känna oss nämligen så i turktagen, att vi till och med måste uttrycka oss på österländska tungomål, så långt vårt förråd räcker till. Vi inkomma i en orientalisk salong, möblerad i ungefär samma stil som den vi nyss lämnade, och

stå i beredskap att sjunka ned på en svällande divan, då en af odaliskerna på märkvärdigt ren svenska frågar oss, om vi ej föredraga att intaga vårt kaffe på taket. Vi låta ej säga oss detta två gånger.

På taket öfverraskas vi af att finna yppiga divaner redo att mottaga oss i svalkan af ett randigt soltält och fläktande palmer, som skydda mot eftermiddagssolens glödande kyssar. Här är ljuft att vara, och vi förmoda att till och med en fullblodsturk skulle ha bra litet att anmärka vare sig mot bekvämligheterna eller mot den förtjusande utsikt, man njuter häruppeifrån. Vår snälla odalisk infinner sig snart med kaffet och sedan vi kastat en gillande blick först på hennes nätta person-

Moriska kaffehuset.

Presentkopp.

lighet och därnäst på hennes pittoreska kostym — vid profetens skägg, hon är till och med klädd i vidbyxor af äkta turkisk snitt, hopsnörda om de smala vristerna! — smaka vi på den framsatta varan. Man upplyser oss om, att det är kaffesurrogat, vi förtära, och om så verkligen är fallet, måste vi medge att vederbörande haft turen att komma den äkta kaffesmaken så nära som möjligt. Vi böra kanske nämna, att vederbörande härvidlag representeras af *Skandinaviska kaffeförädlingsaktiebolaget*, Stockholm.

Vi resa oss omsider för att gå, då vår odalisk upplyser oss om, att vi få medtaga både kopp och fat som minne eller också en lottsedel, på hvilken vi, om lyckan är god, kunna vinna hela villan med allt hvad däruti finnes — utom odali-

skerna, förstås. Som vi hysa våra tvifvel beträffande fru Fortunas bevågenhet, taga vi det säkra, d. v. s. kaffekoppen, för det osäkra. Det må i förbigående anmärkas, att bolaget i fråga lär på detta sätt afsatt öfver 250,000 kaffekoppar under sommarens lopp, hvilket ger oss anledning förmoda, att äfven här en del personer begagnat tillfället att minska sina bosättningsbekymmer.

Från kaffehuset ha vi blott några steg till *Stockholms förenade bryggeriers* serveringspaviljong, en väldig öppen rotunda, belägen snedt emot ingången till ryska afdelningen i Industrihallen och mycket flitigt besökt ej blott på grund af sitt ovanligt gynnsamma läge, utan ock på grund af den förträffliga serveringen. Utom öl af olika slag från de i »ringen» representerade bryggerierna — hvarje bryggeri levererar öl hit hvar sin vecka — kan man erhålla fast föda efter en ganska rikhaltig matsedel.

Sedan vi sneddat äfven den af gångar genomskurna planteringen omkring Liljeholmsljuset komma vi fram till den nätta villa, som en gång utgjorde salig operasångaren Carl Johan Uddmans tusculum och som efter hans riksbekanta ordstäf fått och ännu med heder bär namnet *Godthem.* Nu residerar kung Gambrinus i den jovialiske Carl Johans gamla boning, ett arrangement, om hvilket den sistnämnde säkerligen skulle utropa ett ovanligt uppriktigt »godt!» ifall han kunde stiga ned från elyséen och smaka på den förträffliga skummande maltsaft från *Stora bryggeriet,* hvilken här tillhandahålles. Man kan slå sig ned i den lilla trefliga trädgården, som omgifver villan, eller på den trefliga verandan eller inne i de nätta rummen, eller också kan man, hvilket vi besluta oss för, stiga uppför den lilla trappan och placera sig på den nätta altanen, hvarifrån man njuter lika lifliga som pittoreska vyer, i det man på ena sidan har »Gamla Stockholms» ålderdomliga murar, tinnar och torn, som spegla sig i vattnet, på andra sidan Rosendalsvägen med sin oafbrutna ström af förbipasserande. Vill man återfinna en förlorad bekant, är Godthem rätta observationspunkten att förr eller senare ertappa honom. Men äfven om man icke

Godthem, från Rosendalsvägen.

har något dylikt ärende, går man gärna hit, ty ölet är utmärkt, både »pilsenern» och »salvatorn», och icke mindre utmärkt är den rykande frankfurterkorfven med sin potatissallad. Här är också ständigt fullt af folk, och de små hebernas största bekymmer är att bereda plats för alla kära gäster. En sjö af öl har här under sensommarens lopp runnit ned för törstiga strupar, och korf här förtärts i sådan myckenhet, att man nödgats beräkna totalkonsumtionen i kilometer och nymil.

Nu skulle vi rätteligen göra en visit i »Gamla Stockholm» för att komplettera källarrunden, men erinra oss, att vi redan i kapitlet om den gamla staden gingo händelserna litet i förväg genom att beskrifva därvarande lokaler för ätande och drickande, både Rådhuskällaren och teaterschweitzeriet, både »Spanska drufvan» och »Artisternas härbärge», både våffelbruket och S:ta Gertruds gillestuga. Och något nytt veta vi verkligen icke att tillägga, om icke möjligen det, att vi just nu i våra fickor hitta en särdeles originell matsedel från det sistnämnda stället, hvilken torde förtjäna särskildt omnämnas. Matsedeln, tryckt på tjockt papper med gammaldags bokstäfver i rödt och svart, bär på titelbladet följande: »Ordinantie opå Förtäringh och utfordringh, som En hvar ärligh och rättskaffenz Man eller Qvinna moth en rijnga penning undfår uthi Sancta Giertruds Gille-Stuwa.» Viker man upp bladet, hittar man på andra sidan följande stämningsfulla vers:

En timelig spijs behöffwe wi wist,
Ia låtom oss spijse utan twist
Medh Roo uthi Frögd och ij Gledie.
Wij elske Stockholm wår gamble Stadh,
Thess åsyn giörer hwar Mann så gladh,
Wij aldrigh thess bort-rijfwande tilstedie.

Därefter följer på tredje sidan själfva matsedlen på samma gammaldags tungomål och slutligen ser man på sista sidan ett fasaväckande suddigt träsnitt, sådana som förekommo i boktryckarkonstens och xylografiens barndom, föreställande huru Simson sönderrifver lejonet. Inunder denna härliga bild står

följande högst tänkvärda sentens: »Om thu är flink ij Faaten och flijtig tömer thin Kruus, blifwer thu starck och lustigh såsom Simonson, then ther kann rijfva Leijonen ithu, när honom lyster.»

Sedan vi åter lagt denna dyrbara och skrattretande matsedel från 1897 års »Gamla Stockholm» till handlingarna, och sedan vi erinrat oss att bortom »Gamla Stockholm» eller utom dess murar åt detta håll finnas hvarken vått eller torrt att få, med undantag af de håfvor, som tillhandahållas af bakelsegummor och vattenkastare, styra vi kosan mot den på andra sidan Rosendalsvägen belägna delen af utställningen.

Här finna vi först och främst en större paviljong i rotundaform med väggar i blågrått och listverk i brunt. En inskription längs taklisten underrättar oss om, att uti denna paviljong tillhandahålles allmänheten tuberkelfri mjölk från *Hamra gård*. Äfven om vi i hvardagslag ej äro några synnerligen varma mjölkvänner, låta vi oss naturligtvis angeläget vara att vid detta tillfälle göra ett undantag från regeln — med andra ord, vi stiga in i den ljusa, glada paviljongen, genom hvars glasväggar vi ha en präktig öfverblick af lifvet och vimlet utanför. Sedan vi i allsköns bekvämlighet studerat de på väggarne målade priskuranterna, beställa vi ett glas mjölk med smör, bröd och ost, alltsammans kostande 30 öre, hvilket ju är högst facilt pris för att vara på en utställning. Den unga dam, som mottagit vår beställning, beger sig in i det bredvid liggande mejeriet, i hvilket vi få genom den öppna dörren en inblick, som visar oss huru omsorgsfullt rent och snyggt där hålles, liksom för öfrigt i hela lokalen. Serveringen är äfven i det hänseendet mönstergill, att den är snabb, och snart ha vi våra varor på bordet. Mycket nyfikna smaka vi på mjölken. Utmärkt! Vi trodde knappt att mjölk kunde smaka så godt, vare sig detta beror på ovana hos oss eller den garanterade frånvaron af de föga älskliga organismer som kallas tuberkler eller på något annat. Ja, den smakar så godt, att vi innan vi veta ordet af måste beställa ett glas till.

Förutom det intresse denna mjölkrestaurant äger såsom lämnande prof på hygieniskt behandlade produkter från en mönsterladugård — den tuberkelfria mjölken åstadkommes na-

turligtvis med pasteurisering — spelar den äfven en stor roll för de utställningsbesökande och framför allt för de många utställningsbiträden, hvilkas ekonomi föreskrifver sparsamhet, i det att man här för en jämförelsevis ringa penning kan få en god och stärkande frukost eller kvällsvard. Vi t. ex. känna oss formligen mätta för våra 30 öre.

Bakom Hamrapaviljongen ligger Reinholdska bageriet, i hvilket vi äfven skulle vara hågade göra ett besök nu, då äfven där en slags servering äger rum, men vid närmare eftersinnande finna vi, att etablissementet torde vara hänförligt till de industriella paviljongerna, till hvilka vi längre fram återkomma.

Vi fortsätta alltså förbi grufhuset fram till gamla Djurgårdsteatern, som ligger ful och grå midt i all den glänsande utställningsståten. Inom dess väggar, där fordom operetternas sprittande melodier och farsernas bullersamma skrattparoxysmer ekat, har det denna sommar varit så godt som moltyst. Visserligen har byggnaden afsetts till auditorium, eller föreläsningssal, men med undantag af ett par tillfällen under hela säsongen ha både föreläsare och publik lyst med sin frånvaro. De i byggnadens bakre del liggande klädlogerna ha dock varit upptagna, nämligen af utställningens vaktmanskap, som här haft sina hvilostunds- och toalettlokaler.

Men det var egentligen ej om detta, vi skulle tala. Djurgårdsteatern har för närvarande ej intresse för oss annat än för sitt lilla teaterschweitzeri, hvilket befinnes vara sig fullkomligt likt, med undantag af att man nedanför den omtyckta verandan arrangerat en liten »lund» af några ej värst lummiga telningar. Här är full spirituosautskänkning och äfven någon föda i fast form kan erhållas, om man känner sig sugen. Stället uppsökes företrädesvis af gamla stockholmare och enkannerligen Djurgårdsbor, hvilka här finna sig omgifna af en fläkt af kära minnen och gamla traditioner.

Så ha vi bakom Djurgårdsteatern *folkköket*. Detta har af alla utställningens näringsställen varit det mest besökta, och det hörde nästan från första dagen det öppnades till regeln att man fick afbida sin tur i en mer eller mindre lång kö. På s. k. folksöndagar och sådana dagar, då godtköpstågen tillfört utställningen ett större antal mindre bemedlade personer, ut-

vecklades utanför dess dörrar en rent af spännande kamp för tillvaron, som för mången slutade med att han efter timslång väntan fick gå därifrån besviken och med skrikande mage, enär allt ätbart tagit slut. Emellertid var detta folkkök till stor välsignelse ej blott för sådana utställningsbesökare, som ej hade råd att besöka de dyrare restauranterna, utan äfven för de talrika biträden, som dag efter dag uppehöllo sig inom utställningen och som i allmänhet ej heller voro så situerade, att de kunde kosta på sig några festmåltider. På folkköket kunde de erhålla en tillräcklig och väl lagad middag för 40 öre eller med dricka eller öl 50 à 55 öre. Under första tiden var det en slags sport äfven bland de burgnare samhällsklasserna att profäta på folkköket, men dessa försök resulterade vanligen däri, att man ansåg sig böra supera så mycket grundligare och dyrare efter den billiga middagen. Det säger sig själft att folkköket med sina billiga pris ej kunde ur affärssynpunkt vara något gifvande företag, och därtill var det ej heller ämnadt. De personer, hvilkas intresse och offervillighet uppehöllo detsamma, förtjäna därföre så mycket större erkännande.

Härifrån begifva vi oss uppför backen till den lilla kullen, å hvilken teaterutställningen är belägen. Strax invid denna ligger ett litet kafé, som äfven förtjänar ett besök. Här tillhandahåller *Feights ångbageri*, Upsala, sitt smakliga bakverk, till hvars nedsköljande jämväl serveras hvarjehanda i dryckesväg, såsom kaffe, te, öl, vin, lemonader o. s. v. Serveringen ombesörjes af unga damer i stiliga kostymer, och är publiken ej så synnerligen talrik, så är den åtminstone ganska distinguerad. Hit drar man sig nämligen gärna undan, då man vill i frid och lugn, på afstånd från bullret och vimlet, njuta en stunds vederkvickelse. Från den tältöfverklädda verandan kan man på samma gång njuta af den trefliga utsikten öfver de nedanför liggande partierna af utställningen och se åtminstone en skymt af det rörliga lifvet på en af de stora stråkvägarne.

Fortsätta vi härifrån vår vandring öfver den lummiga kullen i sydlig riktning förbi trädgårdshallen och uppgången till Byströms villa, komma vi slutligen fram till den breda väg, som, stängd af räknekors, leder till den välbekanta Hasselbac-

ken, hvilken står i ett slags samtrafik med utställningen, i det att utställningsbesökaren kan mot särskildt kontramärke åter slippa in på utställningen, efter att ha gjort ett besök på Hasselbacken. Att åtskilligt ofog bedrifvits med dessa kontramärken och att åtskilliga obehöriga på denna väg gratis slunkit in på utställningen var ju att förutse, men då ägarne till Hasselbacken lära ha erlagt en rätt betydlig summa för ordnandet af denna samtrafik, torde man väl näppeligen kunna säga, att utställningen därpå gjort någon ekonomisk förlust. Hvad beträffar Hasselbacken anse vi, att då densamma strängt taget ligger utom utställningsområdet och dessutom redan förut torde vara

Centralrestauranten.

tillräckligt känd och beskrifven, kunna vi härvidlag saklöst gå värdshus förbi och i stället, begagnande oss af den tredje viadukten, begifva oss öfver till västra sidan.

Här finna vi endast två restauranter, hvilket emellertid synes vara just lagom för den jämförelsevis mindre lifliga trafiken. Den ena af dessa finna vi bakom Maskinhallen utåt sjösidan och strax intill ångsluparnes tilläggsplats vid Allmänna gränd. Den bär namnet *Strandpaviljongen* och är med rätta en omtyckt hvilo- och rekreationsort, framför allt på grund af den vackra och lifliga vy, som härifrån utbreder sig för ögat, med Skepps- och Kastellholmarne samt Söders höjder i bakgrunden och i förgrunden det spegelblanka vattnet med sitt ständigt rörliga sceneri af ångfartyg och ångslupar, segelbåtar och »rospiggar», som glida ut och in. I synnerhet är här

ljufligt att vara vackra sommaraftnar. Varorna och serveringen äro oklanderliga och ett musikkapell bidrager att höja trefnaden.

Och så ha vi slutligen *Centralrestauranten,* en stor byggnad, från hvars tak, till hvilket man kommer från norska afdelningen i Industrihallen, två breda trappor å ömse sidor leda ned. Byggnaden upptages af ett enda stort rum, oberäknadt det bakom liggande köksdepartementet. Detta rum bildar en ganska treflig och framför allt rymlig matsal. En annan fördel med detta ställe är att table d'hôten här är 1 kr. 25 öre billigare än på hufvudrestauranten, som har samma innehafvare. Till gästernas uppbyggelse konserterar ett militärkapell i den utanför belägna paviljongen, hvarjämte tidtals utförts taffelmusik inomhus af rumäniska zigenare och andra exotiska musikanter.

Förutsättande att vi afslutat dagen här med en god supé, anse vi oss kunna med godt samvete häjda den å vägen utanför framrullande spårvagnen och anträda återfärden in till staden. Dagen har varit glad.

XXIX.

Grufhuset och Stenindustriutställningen.

Det egendomliga grufhuset med sin röda länga, sitt speltorn och sin malmbrygga gör från första anblicken på betraktaren ett djupt och varaktigt intryck. Bland alla utställningens originella byggnader — och de äro, som vi redan sett, ej få — är denna i vårt tycke den originellaste, detta intryck gör den åtminstone på främlingen, men på samma gång är den äkta svensk, en gammal bekant, tycker man. Och i själfva verket är det också en sådan, åtminstone för bergslagsbon och den, som någon gång färdats i de trakter, där bergshandteringen af ålder varit bofast. I våra gamla bergslager finner man nämligen ganska ofta mer och mindre fullständiga modeller till utställningens grufhus, som från dem hufvudsakligen skiljer sig endast i en mera utförd arkitektur och vissa af byggnadens egenskap af utställningshall betingade modifikationer. Ehuru sålunda förebilden eller rättare förebilderna lätt äro funna, länder det i alla händelser den unge arkitekt, som skapat detta grufhus, L. I. Wahlman, till heder att ha tagit vara på detta genuint svenska motiv vid detta särdeles lägliga tillfälle och gjort det med både skicklighet och pietet.

Byggnadens västra parti utgöres af det 25 meter höga, kvadratiska »speltornet», hvars tak krönes af två väldiga hjul eller s. k. linskifvor. Därefter följer ett smalare parti, som

Grufhuset.

upptager ingången och trapphuset, hvarpå byggnaden mot öster afslutas af det s. k. »skrädhuset», ganska bredt och långt och försedt med en smalare öfvervåning. Från öfre våningen utgår malmbryggan eller »spelbron» högt öfver marken och ringlar sig i en s-formig kurva mellan lummiga ekar fram mot Skansberget, där den utmynnar i en i berget sprängd »stollgång».

Grufhuset innesluter »Mellersta Sveriges grufutställning», hvilken erbjuder mångt och mycket af intresse både för fackmän och lekmän. Vi kunna tyvärr endast räkna oss till de sistnämnda, men vi finna lyckligtvis en ypperlig ledsagare i den grundliga och intressanta beskrifvande katalog, som utarbetats af prof. G. Nordenström och utgifvits på Järnkontorets bekostnad.

Vi inträda i trapphuset och stanna tvekande, huruvida vi denna gång skola styra kosan åt höger eller vänster. Till höger ha vi nämligen speltornets bottenvåning, till vänster vinkar skrädhuset med sin rikedom af utställningsföremål. Vi bestämma oss slutligen för det förra och få då tillfälle att till en början och såsom en ej olämplig förberedelse till våra bergsmannastudier göra bekantskap med *Sveriges geologiska undersökning*, som här anordnat en ganska omfattande och särdeles intressant utställning, bestående af en mängd geologiska kartor, vetenskapliga och praktiska, öfver berg- och jordarters utbredning, malmförekomster, kalkstens- och mergeltillgångar, stenbrott m. m. inom olika delar af Sverige, samlingar af berg- och jordarter, malmer o. s. v., brynstens- och slipstensmaterial samt stenarter lämpliga för byggnadsändamål, delvis polerade eller bearbetade, samt slutligen en mycket rik och fullständig samling kartor, läns- och kartbeskrifningar samt afhandlingar. Utställningen lämnar en ganska god och åskådlig öfverblick af det vidtomfattande och betydelsefulla arbete, som utförts af denna statsinstitution, trots det att den ännu icke fyllt sina 40 år.

Vi begifva oss nu tillbaka samma väg vi kommo för att taga »skrädhusets» nedre våning i betraktande. I det vi passera genom trapphuset lägga vi märke till den vänster om ingången uppställda utställningen från *Ädelfors guldverksaktie-*

Interiör af nedre hallen i Grufhuset.

bolag. Guld är alltid något som lockar, och högst nyfikna träda vi närmare. Särdeles mycket af den ädla metallen se vi icke till, men här finnes i alla fall utställda en del malmstuffer. För den händelse någon skulle vara frestad att lägga vantarne på dessa senare upplyser katalogen försiktigtvis, att malmen håller i genomsnitt 22 till 32 gram guld pr ton, så att alltså en vanlig tjufbörda däraf skulle, oberäknadt konstnaderna för guldets utdragande, endast bli en affär på cirka 3 kr. Med andra ord: att tillägna sig guldmalm skulle vara en dålig affär. Också ha vi ej försport att någonting kommit bort, ehuru marodörer ej saknats inom utställningens hank och stör.

Utställningen i fråga upptager dessutom kartor öfver malmfälten, dessa som bekant belägna inom Jönköpings län, samt diverse modeller, bl. a. af ett guldextraktionsverk. Grufdriften vid Ädelfors, som daterar sig tillbaka till 1600-talet, har tidtals legat nere och först under detta decennium bedrifvits i någon större skala.

Vi inträda nu i den nedre egentliga hallen, hvarest våra blickar mötas af en synnerligen anslående interiör. Längs väggarne och på ömse sidor i två jämnlöpande rader, lämnande en midtelgång fri, äro de olika utställningarna anordnade med god smak och blick för det effektfulla, och i fonden ser man en ganska dekorativ kollektivutställning. Äfven en lekman måste vid denna anblick känna sig intresserad och kan ej gärna undgå att låta detta intresse hänföra sig till ett litet detaljstudium.

Rikta vi först vår uppmärksamhet mot vänstra sidan, finna vi i hörnet närmast ingången en utställning från *Aktiebolaget Skandinaviska magnetiska malmskiljaren,* Stockholm, bestående af en malmskiljare för 8—10 tons afverkning pr timme samt en modellapparat för proftagning. Apparaternas beskaffenhet framgår tillräckligt af namnet och på någon redogörelse för konstruktionen anse vi af utrymmesskäl ej rådligt att inlåta oss.

Närmast intill väggen ha vi en mindre samling järnmalmprofver från Ramsta grufvor i Södermanland, tillhöriga *Boxholms aktiebolag,* samt dylika malmprof äfvensom anrikningsprodukter och en grufmodell från Kantorps grufvor i samma

landskap, hvilka ägas och bearbetas af *Kantorps grufve-aktiebolag*.

Framför dessa två utställningar exponerar *Svenska diamantbergborrningsaktiebolaget*, Stockholm, en diamantbergborrningsmaskin, en högst sinnrik och intressant tingest, samt åtskilliga prof på borrkärnor. Bolaget i fråga, som började sin verksamhet år 1886, har under de gångna åren utfört en mängd borrningar dels i grufvor och dels för upptagandet af brunnar. De senare torde vara de, som mest intressera lekmannen, och torde vi därför få i detta sammanhang erinra om att bolaget bland annat utfört lyckliga borrningar efter vatten på åtskilliga af våra fyrplatser såväl på ost- som västkusten, såsom Arkö, Smögen, Stenungsön, Marstrand, Koön, Hufvudskär, Svenska Högarne. Det djupaste af dessa borrhål har upptagits å Koön vid Marstrand, hvarest man borrat till ett djup af 70 meter. De utställda borrkärnorna af olika längd och genomskärning se ut som prydliga jämnslipade stencylindrar och visa hur väl och finurligt borren genomtränger den hårda klippan. För öfrigt bör nämnas att bolaget jämväl borrat en bergbrunn å utställningsområdet å en liten bergknalle vid sidan om Biologiska museet på sluttningen af den Byströmska kullen. Öfver borrhålet är uppbyggd en liten kiosk, hvarest en kulla åt törstiga medmänniskor gratis utskänker det ur bergets barm framvällande friska, svala och välsmakande vattnet. Som man ser förstår sig bolaget på samma konst som Moses i världen, att trolla vatten ur klippan, om också tillvägagångssättet är litet omständligare.

Vid sidan därom utställer *Herman Hoffstedt*, Ludvika, en nätt monter upptagande järnmalmprofver och bergarter från Lekombergs gruffält samt grufkartor och fotografier öfver gruffältet och dess transportmedel. Det egna med dessa grufvor är att de, upptäckta redan 1630, under århundraden lågo öde, emedan brytningen där var förbjuden på grund af malmens fosforhalt. Det är egentligen först den nuvarande ägaren, hvilken inköpte dem för två år sedan, som satt brytningen i full gång och med rikt utbyte.

Omedelbart intill denna utställning finna vi en större och särdeles prydligt anordnad sådan från *Grängesbergs gemen-*

samma förvaltning. Man finner här dels en mängd malmprof, dels och i synnerhet en hel del intressanta modeller af anordningar för malmuppfordringen i form af speltorn, skrädhus o. s. v., vidare fotografier och profilkartor öfver de omfattande gruffälten, som innehafvas och bearbetas gemensamt af ej mindre än fyra olika bolag. Öfverst krönes den vackra montern — synlig till vänster å vår illustration af interiören — af en större förträffligt målad tafla af Axel Ljungstedt, föreställande dagbrottsarbeten i Grängesbergsgrufvan. Utställningen i sin helhet är lika vacker som instruktiv och ger till och med den olärde en ganska god inblick i bergshandteringens detaljer.

Invid väggen bakom denna monter påträffa vi en rad af mindre utställningar, först en samling malmer och bergarter från *Johannisbergs grufvebolag,* Norberg, därefter en liknande samling från Fredmundsbergs gruffält i Ludvika socken, utställd af *Gustaf Dalström.* Så kommer en del järnmalmprof o. s. v. från det *Stråssa grufvebolag,* Storå, tillhöriga Smällbergs gruffält, från det *Högfors aktiebolag,* Hörk, tillhöriga Sköttgrufvefältet samt från det af *Aktiebolaget Bångbro rörverk,* Stockholm, ägda Ingelshytte gruffält i Lindes socken. Sistnämnda bolag är äfven representeradt i Industrihallen med en del prof på rörämnen. Och slutligen förekommer här en mindre utställning af järnmalmprof, grufmodell samt karta och fotografier från *Aktiebolaget Svartviks grufvor,* Ställdalen. Det torde kanske i detta sammanhang böra tilläggas, att flertalet af här uppräknade utställningar äfven innefatta grufmodeller, hvilka, vanligen målade med oljefärg på glasskifvor, åskådliggöra för betraktaren dels malmernas förekomstsätt, dels grufarbetenas utsträckning. Det fordras naturligtvis litet studium för att förstå dessa modeller, men med en smula intuition och praktiskt förstånd är snart äfven lekmannen litet inne i saken.

Nu vända vi oss om och stå öga mot öga med en rätt stor och vacker monter, tillhörig *Dannemora grufintressenter,* upptagande en rikhaltig och intresseväckande utställning. Förutom åtskilliga prof på den världsbekanta järnmalmen samt de bergarter, uti hvilka den förekommer, upptager montern en samling geologiska kartor, grufmodeller och profiler, modell af

en malmskiljare samt en serie fotografier från gruffältet. Äfven denna utställning ståtar med en af A. Jungstedts förträffliga taflor, föreställande en takbrytning med borrmaskin i Dannemora grufvor. Det är från dessa grufvor hufvudsakligen om ej uteslutande råmaterialet erhålles till det öfver all världen bekanta svenska stålet. Dannemorafältet har bearbetats i mer än 400 år.

Nu vända vi oss åter in mot väggen, hvarest vi först finna en jämförelsevis rikhaltig utställning från *Dalkarlsbergs aktiebolag,* bestående, förutom af järnmalmprof från det snart sagdt sedan urminnes tider bearbetade gruffältet, af en grufmodell, åskådliggörande det i denna grufva på senare tider tillämpade brytningssättet med tak- och tvärbrytning, hvarigenom de svårigheter, som alltid mött brytningen här, blifvit undanröjda. Vidare utställer bolaget jämväl modell af en uppfordringshiss med säkerhetsapparat, jämnviktslina och motvikt.

Närmast därefter komma ett par smärre kollektioner järnmalmprof från *Pershytte grufvebolag*, Nora, och *Bergsängs grufbolag,* Dalkarlsberg. *Stribergs grufvebolag* utställer, förutom järnmalmprof, en modell af Kärrgrufvan, profilkartor samt modeller af äldre och nyare uppfordringsredskap. Från *Klacka och Lerbergs grufbolag* förekomma järnmalmprof och grufkartor samt från *Timansbergs grufbolag,* Striberg, och *Haggrufve bolag,* Järnboås, malmprof. *Hjuljärns grufbolag,* Grängen, har i bortre hörnet en nätt utställning af prof på järnmalm, erhållen dels genom handskrädning, dels genom magnetisk malmskiljare, profiler och fotografier, modell af skrädhus och vagnar samt en ur bergmanssynpunkt intressant modell af den vid Rösbergsfältet använda rasbrytningsmetoden. Och slutligen förekomma smärre kollektioner prof från *Aktiebolaget Sikbergs grufvor,* Grythyttehed, samt från de *Aktiebolaget Bredsjö bruk* tillhöriga Rishöjdbergs och Gröndalsfälten.

Nu vända vi oss om för att taga i ögnasikte den ofvan omnämnda fondutställningen. Till grundplanet liknar denna något formen af en trebladig propeller — vi förmå verkligen icke för tillfället hitta någon bättre bild. Det bakåt vända bladet utgöres af *Grufveaktiebolaget Långbans* utställning, upptagande en rikhaltig samling af mangan- och järnmalmer samt

dem åtföljande bergarter, planskärning och profiler, skema öfver lagrens förekomst, fotografier o. s. v., jämte ett af E. Tiberg uppfunnet instrument för magnetiska mätningar samt en af de första på grund af dessa upprättade magnetiska kartorna. På monterns framsida finna vi i »bladet» till vänster malm- och bergartsprof, profmodeller, fotografier m. m. från *Tabergs grufror, Nordmarks grufveaktiebolag* och *Finnmosse grufvebolag*, under det att »bladet» till höger upptager en af kartor, grufmodeller, malm- och bergartsprof samt fotografier bestående utställning från *Persbergs grufvor.* Denna treeniga kollektivutställning representerar med andra ord den värmländska bergshandteringen.

I det vi nu åter följa väggen träffa vi först på en intressant kollektion af koppar-, bly och zinkmalmer, garkoppar, raffinadbly, blygrått, zinkhvitt, järnvitriol, rödfärg m. m. från *Kafveltorps aktiebolag,* Kopparberg, hvars gruffält synas innehålla så att säga litet af hvarje. Och i hörnet finna vi en ej mindre intressant utställning från det äfven i Industrihallen representerade *Baroniet Adelsvärd,* Åtvidaberg. Utställningen här utgöres dels af en geologisk karta samt malm- och bergartsprof, dels af en af kartong på nät af mässingstråd framställd modell af Bersbo grufva, modeller af uppfordrings- och skrädningsanordningar vid samma grufva samt åtskilliga fotografier. Slutligen ha vi bredvid utgången på denna sida af byggnaden en nätt utställning från *Bolaget Vieille Montagne,* Åmmeberg, Askersund, hvilket belgiska bolag bearbetar Åmmebergsfältet och här utställer en samling zinkmalmprof samt anrikningsprodukter.

I det vi nu fortsätta längs väggen på andra sidan förutnämnda ingång finna vi först och främst en ganska anmärkningsvärd utställning från *Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag,* uti hvilken man finner åtskilliga äldre och nyare modeller af grufredskap, en modell af Falu grufva samt fotografier m. m. Därefter följer en i två afdelningar ordnad kollektion af prof på zink-, bly- och järnmalm från *Aktiebolaget Ryllshytte zink- och blygrufvor,* Fors' station, mellan hvilken är inkilad en utställning af prof på järnmalmer och bergarter, analys- och degelprof, grufkarta och fotografier från *Bispbergs*

aktiebolag. Närmast följer en kollektion järnmalmprof och prof på cerit från Bastnäs grufva, utställd af *Riddarhytte aktiebolag,* Gisslarbo, samt järnmalmprof och kartor från *Brunna grufbolag,* Söderfors, och *Ulfshytte järnverksaktiebolag,* Ulfshyttan.

Vi vända nu vår uppmärksamhet till de ute på golfvet å denna sida anordnade utställningarna. Först från fonden räknadt kommer en ganska stor och intressant utställning från *Klosters aktiebolag,* Stjärnsund, omfattande, förutom järnmalmprof från den bolaget tillhöriga Rällingsbergs grufva, diverse grufredskap, en modell i trä af nämnda grufva samt modell af hiss med säkerhetsapparat. *Ingelsgrufve aktiebolag,* Vasselhyttan, och *Stråssa grufvebolag,* Storå, följa därefter med hvar sin prydligt uppställda kollektion af malm- och bergartsprof. *Stripa grufvebolag,* Guldsmedshyttan, utställer en större modell af grufvan, malm- och bergartsprof samt en serie vid grufbrytningen använda borr och släggor. Och slutligen finna vi en större och i synnerhet för fackmän särdeles intresseväckande *magnetometrisk utställning,* anordnad af prof. G. Nordenström, och omfattande nyare magnetiska instrument för uppsökande af malmfyndigheter, äldre och nyare grufkompasser, samt modeller och kartor, åskådliggörande förfaringssättet vid och resultaten af de olika instrumentens användning.

Därefter möta vi invid väggen en större utställning från *Norbergs bergslag,* Kärrgrufvan. Här finna vi bland annat en förträfflig och i hög grad åskådlig modell af en igensättningsgrufva, diverse grufredskap, malmprof jämte analyser, statistiska data från de förnämsta grufvorna samt, hvad som ej är minst intressant, bergslagets äldsta privilegier, utfärdade åren 1354 och 1355 af konung Magnus Eriksson, hvaraf man finner att Norbergsgrufvorna ej räkna sina anor från i går. *Casselli & Granström,* Stockholm, utställa en magnetisk malmskiljare på våt väg samt elektrisk apparat för antändning af bergskott. Och slutligen finna vi vid sidan om ingången från trapphuset en samling af geologiska kartor samt hissmodeller.

Härmed äro vi färdiga med nedre våningen och begifva oss upp i den öfre. Här besöka vi till en början speltornet, hvarest vår uppmärksamhet fängslas af en fullständig grufhiss

med säkerhetsapparat och tunnvagn för berguppfordring ur grufvor, utställd af *Aktebolaget Norbergs mekaniska verkstad*, Kärrgrufvan. På ömse sidor om denna äro uppsatta ett par modeller af äldre uppfordringsmaskiner, s. k. skifstolar, den ena, med hamplina, från början af 1700-talet, den andra från förra hälften af vårt århundrade. Det är rätt intressant att jämföra dessa relativt primitiva anordningar med den moderna grufhissen, och här kan verkligen sägas, att reflektionerna göra sig själfva, till och med för lekmannen.

I speltornet finnes ingenting vidare att se, annat än en lucka i taket till allra öfversta våningen, dit emellertid tillträdet är förbjudet redan af den omständigheten att trappa saknas. Vi begifva oss därför in i skrädhusets öfre våning, hvilken tar sig ut ungefär som en smal vind. Vid ingången finna vi en mängd lådor uppstaplade på hvarandra, å hvilkas inbrända etiketter vi ej utan en liten rysning läsa ordet dynamit. I själfva verket föreligger dock ej ringaste anledning till nervositet, i det att lådorna ej innehålla någon dynamit alls, utan endast äro afsedda att visa emballeringen af denna artikel såsom den föres i marknaden af *Nitroglycerinaktiebolaget*, Stockholm. Bolaget utställer för öfrigt prof på sina tillverkningar af dynamit, röksvagt krut, ballistit eller Nobelkrut samt tändmedel i ofarliga efterbildningar.

Och så inträda vi å grufhusets vind. Närmast till vänster invid väggen finna vi en liten utställning af större och mindre grufkompasser samt cirkelbestick från *Carl E. Rosén*, Falun, och strax därintill en synnerligen vacker kollektion af grufmätningsinstrument m. m. af olika slag från *Axel Ljungström*, Stockholm. Flere af dessa instrument se ganska invecklade ut, åtminstone för oinvigda ögon.

Därefter följer en större utställning, som upptager större delen af långväggen å denna sida, från *Kongl. Kommerskollegium*, bestående af en rikhaltig samling äldre och nyare grufkartor. Åtskilliga af dessa kartor gå ända tillbaka till 1600-talet, och särskildt betraktar man med intresse en 1629 af Olof Hansson Swart upprättad karta öfver Falu grufva, i det att detta är den äldsta kända grufkarta, som grundar sig på geo-

metrisk projektion. Samlingen i fråga är naturligtvis af stort intresse för den svenska bergshandteringens historia.

Närmast följer en ganska stor och i sitt slag verkligt vacker utställning af olika grufmätningsinstrument, magnetometrar o. s. v. från firman *Fr. J. Berg*, Stockholm, hvilken har till-

Carl XI:s tunna.

verkning af geodetiska instrument till specialitet. Därefter följer en mindre kollektion af äldre och nyare grufmätningsinstrument. Fondväggen upptages af en serie hörande till den förut omnämnda historiska utställningen. Här finna vi sålunda en i historiskt hänseende mycket intressant samling af diverse grufredskap, gruflampor m. m. från äldre tider, en slängskopa för

länsningsarbeten, mörsare och pistol för krutprofning m. m. Särskild uppmärksamhet tillvinner sig den tunna, som användes af konung Carl XI, då han nedsteg i Sala silfvergrufva den 13 augusti 1687, till minne af hvilken märkliga tilldragelse tunnan är försedd med en inskription. Det betraktades nog också som ett vågspel att anförtro en konungs dyrbara lif åt ett dylikt fortskaffningsredskap, och att det finns personer, som än i dag med en rysning tänka på detta äfventyr, kunna vi intyga, i det att vi nämligen en dag hörde en ung dam med utpräglad sydsvensk brytning utropa: »Hissa di ner kongen i den där lilla tunnan — det måtte ha varit »igneligt» (hemskt, hissnande)!»

Framför denna fondutställning finna vi en fristående sådan, äfven den af historiskt intresse, nämligen en samling modeller af stånggångar, hakspel m. m., konstruerade af den store Polhem och utställda af Garpenbergs aktiebolag.

Vid högra väggen återstår oss nu ett par utställningar att taga i betraktande. Den ena är en serie nitroglycerinhaltiga sprängämnen samt krutsorter, naturligtvis endast förekommande i efterbildningar, från *Gyttorps sprängämnesaktiebolag*. Och därefter kommer en serie af äldre och nyare, i Sverige använda bergborrmaskiner, de äldsta dock ej daterande sig stort mer än trettio år tillbaka i tiden. Jämför man dem emellertid med de moderna elektriska borrmaskinerna, finner man, hvilken häpnadsväckande utveckling, som ägt rum äfven inom denna detalj af maskinfabrikationen.

Vi taga oss nu en promenad ut på den luftiga spelbron, som i slingrande båge leder bort till berget, hvarest den utmynnar i en kort tunnel eller s. k. dagort. Under vanliga förhållanden är här ingenting eller föga att se — närmast liknar denna grufva med sina afsprängda granitväggar en liten källare — men vi ha naturligtvis afpassat vårt besök så, att det sammanfaller med den elektriska bergborrningen, hvilken förevisas här en timme eller så hvar dag. Det är högst intressant att se de sinnrika maskinerna i arbete; jämförelsevis tyst och jämnt, men kraftigt borra de sina naf in i den hårda graniten. Två dylika apparater visas i arbete, den ena till-

verkad af *Siemens & Halske*, den andra af *Electricitets-Gesellschaft Union*, båda i Berlin.

På återvägen ge vi oss tid att närmare betrakta den linbana, som går från berget till speltornet, och som äfven visas i gång vissa tider på dagen. Man ser malmvagnarne glida lugnt och tyst fram och tillbaka på de starka kablarne. Linbanan är utställd och uppsatt af ingeniör *Ernst Nordström*, Falun, hvilken på flere ställen i Sverige och grannländerna utfört dylika anläggningar.

Sedan vi nu besett allt inuti grufhuset stiga vi ned och begifva oss ut på den lilla planen bakom huset, mellan detta och Djurgårdsteatern, hvarest vi hitta några friluftsutställningar af grufmaskiner. Här utställer *Garpenbergs aktiebolag* från sitt gjuteri och mekaniska verkstad vid Dormsjö ett större grufspel och ett mindre sådant för försöksarbeten samt tryckpump för grufvor och vändskifvor. *Arboga mekaniska verkstad* exponerar en magnetisk malmskiljare af J. Wenströms konstruktion och *Morgårdshammars mekaniska verkstads aktiebolag*, Smedjebacken, ett krossvalsverk, en grufpump af H. Hoffstedts patent samt bergborrmaskiner. Och slutligen ha vi på andra sidan af byggnaden, utåt vägen till, en större utställning från *Aktiebolaget Norbergs mek. verkstad*, Kärrgrufvan, bestående af diverse uppfordringsredskap, såsom stjälptralla med bergtunna, utfrakts-stjälpvagn, vändskifvor, vändskifvåg, skottkärror, hästvind m. m.

Och sedan vi därpå tagit i betraktande den serie af ganska respektabla malmblock från olika grufvor, hvilken radats upp rundt omkring speltornet, anse vi oss färdiga med grufutställningen och kunna kasta oss öfver stenindustrien.

Stenindustrien, till hvilken vi jämväl för bekvämlighets skull räkna tegel, cement o. d., har till större delen fått sin plats i det fria, med undantag af en mindre del, som inrymts i ett längs nordöstra ytterväggen till ryska utställningen tillbygdt smalt galleri. Här, innanför och utanför, förekommer stenutställningens hufvudtrupp, dock finner man enstaka utställningar spridda rundt om på utställningsfältet, så att man just

icke får spara på stegen, om man vill ha en samlad bild af allt hvad som i den vägen finnes att se.

Låtom oss först taga den i det ofvannämnda galleriet inrymda utställningen i betraktande, hvarvid vi börja närmast ingången till ryska utställningen. Här möter oss först en ganska vacker utställning af mindre föremål, från bordskifvor till armband, ljusstakar och käppknappar, af Gotlands kalksten, hvilken, som bekant, innehåller i riklig mängd petrifikater. Utställningen härrör från *Lindströms mek. stenhuggeri*, Visby. Samma stenhuggeri utställer utanför en större pelare af rödaktig kalksten.

En likartad utställning, d. v. s. af infattade slipade stenarbeten, presenteras af *Nya stenhuggeriet och stensliperiet,* Visby. *Carl Johan Carlsson,* Stockholm, utställer ett par urnor, huggna af inom Stockholm (vid Vanadisvägen i Vasastaden) funnen klotgranit, så kallad, emedan den företer inbäddade lösa stenbollar. Sedan vi därpå passerat förbi en del prof på brynstenar och oarbetad lerskiffer från *Fahlström & Bergströms brynstensfabrik*, Loos, komma vi till en mycket vacker utställning af elfdalsporfyr, härrörande från *J. A. Melkerson*, Orsa. Den vackra, med rätta berömda stenen förekommer här i en mängd olika former, såsom bordskifvor, urnor, brefpressar, ljusstakar o. d., delvis försedda med bronsbeslag. Man urskiljer här två arter af porfyr, en ljusare och en mörkare. Det vackra och i betraktande af stenens utomordentliga hårdhet särdeles förtjänstfulla arbetet länder Bäcka porfyrverk till all heder.

Wester & Norgren, Stockholm, förete en särdeles fin och smakfull utställning af marmorarbeten, bestående af en salsspis, lavoar, kandelaber, bord, springbrunn m. m. Det vackra materialet, hufvudsakligen hvitt, är dock af utländskt ursprung. Från *Nya marmorbruksaktiebolaget,* Norrköping, finna vi äfven en vacker samling fina arbeten, utförda af den bekanta grönflammiga Kolmårdsmarmorn. Bredvid denna utställning är på väggen upphängd en af bergartsprof beledsagad geologisk karta öfver Västernorrlands län, utarbetad af statsgeologen *H. Lundbohm.*

Darnäst kommer en praktfull kollektion arbeten af Handöls täljsten, utställd af firman *C. A. Lewander & Comp.*,

Stockholm. Det egendomliga med denna sten är, att den kan bokstafligt taladt täljas med knif, man kan till och med på en färsk yta rista in figurer i stenen endast med nageln. Men på samma gång besitter stenen förmåga att hårdna i luften, så att den efter någon tid får en fullkomligt fast och motståndskraf-

Lewander & C:is utställning.

tig skorpa. Stenartens stora eldfasthet har länge varit bekant och gör den mycket lämplig ej blott till smältdeglar, utan äfven till beklädnad i ugnar o. s. v. På senare tiden har den äfven börjat i ganska stor utsträckning användas som byggnadsmaterial, hvarvid dess egenskap att vara ovanligt lättarbetad är af ej ringa betydelse. Utställningen bär vittne om

hvilka vackra prydnadsföremål, som kunna framställas af den grågröna stenen. Handöls täljstensbrott, hvilka först för ett par år sedan började rationelt bearbetas, äro belägna i Jämtland i närheten af Enafors station och ej långt från riksgränsen samt ett stycke ifrån de för sin skönhet berömda Handölsforsarne.

Galleriets längst bort belägna del innehåller några utställningar af sten från Västergötland. Först möta vi en stor och vacker kollektion — i hvilken man särskildt uppmärksammar en monumental salsspis af kalksten — från *Sköfde mekaniska stenhuggeri*, hvilket ägnar sig åt bearbetning af Billingens stenarter. *Skaraborgs läns lokalkomité* utställer en större samling prof på de olika bergarter, som innehållas i Västgötabergen, samt produkter däraf, såsom kalk, cement, alunskiffer, skiffertegel o. s. v. *Hellekis aktiebolag* presenterar en kollektion prof på kalksten, kalk, skiffertegel och cement. Slutligen förekommer här en större reliefmodell af Kinnekulle, visande i tvärgenomskärning aflagringarna i detta från geologisk synpunkt af gammalt märkvärdiga berg.

Vi begifva oss nu ut för att studera de utanför uppställda utställningarna och observera då först och främst den på något afstånd från de andra uppförda Skrombergamontern. Denna består af en liten, framtill öppen paviljong, uppförd af fasadtegel i olika färger, delvis glaseradt. Inuti paviljongen förekommer en rik samling prof på det utställande bolagets — *Skromberga stenkols- och lerindustriaktiebolag*, Ekeby, Skåne — tillverkningar, såsom saltglacerade lerrör, fasadtegel, trottoarsten och klinker. I fråga om finare tegel är Skrombergabolaget landets största, om icke enda tillverkare, och det är också allt igenom förträffligt fabrikat här presenteras.

Efter denna lilla utflykt återgå vi till de riktiga stenarne. Först finna vi en präktig portal af kalksten från *Yxhults stenhuggeriaktiebolag*, Kumla, samt en pyramid klädd med vacker svart skiffer i olika former från *Grythytte skifferverk*, hvilket äfven lämnat taktäckningsmaterialet till Nordiska museet och Stockholms stads paviljong. På ett litet bord äro upplagda en del prof på ljusare takskiffer från *Bråne skifferverk*, Arvika. Därefter följer några större sågade och huggna block af Han-

Jämtlands länskomités utställning.

döls-täljsten, tillhörande Lewander & C:is redan omnämnda utställning, en ståtlig kollektion i form af en pelargång af olikfärgad, synnerligen vacker sandsten och granit från *Ericsson & Kjellström*, Värtan, samt en del prof på ljus Nerikes marmor från Ekeberg, utställd af frih. *C. S. von Stedingk*, Glanshammar. *Bröderna Gustafsson*, Stockholm, presentera prof på roslagssten samt ornament och listverk af marmor.

En anmärkningsvärd utställning är ock den, som Örebrofirman *Engelbrektson & Hallgren* presenterar, bestående af en större portal samt diverse andra föremål af Sjötorps sandsten. *Orsa kommun* deltager med en större kollektion slipstenar och brynstenar samt block och pelare från socknens sandstensbrott. Från *Öfveds kloster*, Malmö, utställas diverse prof på Öfveds sandsten, blekröd till färgen, däribland ett par postament, hvilka stått i öfver 120 år i Öfvedsklosters park och fortfarande äro fullkomligt väl bibehållna.

Och nu komma vi till en verkligt storartad utställning, anordnad af *Jämtlands länskomité*. Här visas en mängd mer eller mindre arbetade prof på inom länet förekommande stenarter, röd och grå kalksten från Hälle, Brunflo, Fågelsta, Marieby, Boda och Lit, röd granit och porfyr från Ragunda, täljsten från Frostviken, hälleskiffer från Ekeberg samt glimmerskiffer och bergkristaller från Offerdal. Den trefligt ordnade utställningen ger ett godt begrepp om de mineralrikedomar de jämtländska bergen gömma i sitt sköte.

Vi passera därefter förbi ett större block Elfdalsporfyr samt pelare och andra föremål af Gotlands kalksten, de senare tillhörande de förut nämnda Visbystenhuggeriernas utställningar, och råka därefter på en af block uppförd pelare af röd och grå Ölandssten, utställd af *C. Wienbergs stenhuggeri*, Sandvik, Borgholm. Och slutligen finna vi en ganska vacker pelare af s. k. Gefle sandsten från Seljansö, utställd af *Gefleborgs läns hushållningssällskap*.

Vi gå nu öfver till afdelningen på andra sidan om entrén till ryska utställningen. Här möter oss först en oarbetad sten med en massa insprängda röda och grå småstenar, utställd af *Lars Jansson*, Transtrand. Så kommer en präktig kollektion från *Granitaktiebolaget C. A. Kullgrens änka*, Uddevalla, i

hvilken mesta uppmärksamheten fästes vid en utsökt vacker polerad urna med fotställning. Därjämte visas en del prof på rustik och finhuggen gesimssten, afsedd för det under byggnad varande riksdagshuset. Strax intill utställer *Norrtelje mekaniska stenhuggeriaktiebolag* prof på sin röda granit, hvilken bl. a. användts vid Nya Operahuset.

En utmärkt vacker och ståtlig utställning är *Svenska granitindustriaktiebolagets,* Stockholm, hvilken nu möter oss. Den består af en mängd stora stenblock af olika granitsorter från

Svenska granitindustriaktiebolagets utställning.

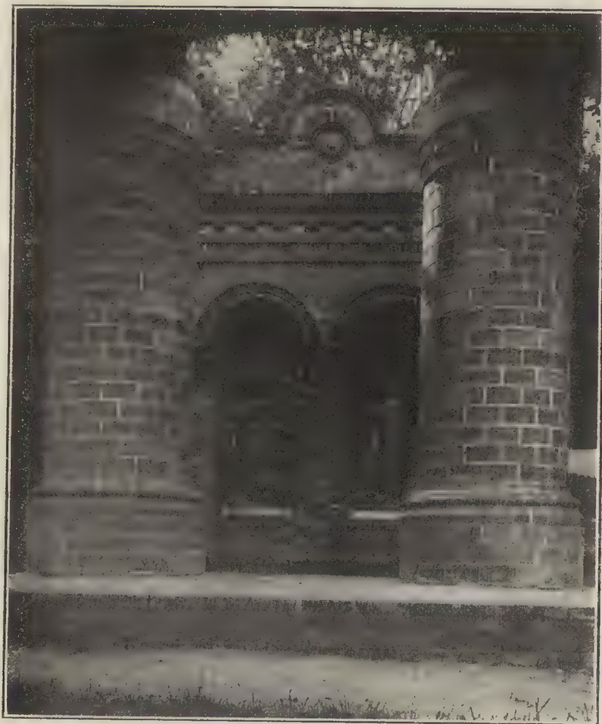
olika håll, labrador från Norge o. s. v., hvilka bilda två grofva pelare, som uppbära ett väldigt, aflångt fyrkantigt block af röd granit från Oskarshamn. Detta block har på grund af sina kolossala dimensioner väckt betydlig och berättigad uppmärksamhet. I denna utställning förekomma också talrika prof på polerad granit och bland dessa är det i synnerhet en stor kula af svart granit på röd granitpiedesdal som väcker berättigad beundran såväl för det vackra materialets som det präktiga arbetets skull.

William Farup, Stockholm, presenterar prof på byggnads- och gatsten af s. k. stockholmsgranit samt en vacker polerad urna af samma material, och *Grafversfors' stenhuggeri och sliperi* representeras af en omfattande och särdeles anmärkningsvärd utställning af grofhuggen, finhuggen och polerad sten i skiftande färgnyanser, mestadels Kolmårdsmarmor och Kolmårdsgranit. Från *Aktiebolaget Anderssons mek. stenhuggeri*, Stockholm, påträffa vi därefter några vackra stenhuggeriarbeten — ett par pelare samt en grafvård. *S. A. Svensson*, St. Rud, Lugnås, utställer en del kvarnstenar, hvilka under namnet Lugnåskvarnstenar åtnjuta af gammalt synnerligen godt rykte. *Gotlands slipstensbolag*, Burgsvik, har uppfört en pelare af bryn- och slipstenar samt en annan dito af byggnadssten. *Carl Rahm*, Gefle, presenterar äfven en pelare, uppbyggd af kvarnstenar af Gefle sandsten. En grafvård af Kolmårdsmarmor från det förut omnämnda Nya marmorbruksaktiebolaget i Norrköping förtjänar äfvenledes omnämnas.

Nu komma vi till en större utställning, representerande den stora stenhuggerifirman *F. H. Wolff*, Karlskrona. Den utgöres af en hög monter af olika slags granit, huggen till gatsten och byggnadssten, från firmans stenhuggeri å Tjurkö och Lindö i närheten af Karlskrona. Denna firma bedrifver en omfattande export af sten hufvudsakligen till Tyskland, af hvars på senaste tiden i otalig myckenhet resta statyer af »Wilhelm der Grosse», Bismarck och andra storgubbar från krigsåren en stor del stå i bokstaflig bemärkelse på svensk botten.

Därefter följa några särdeles anmärkningsvärda utställningar af den i södra Småland och Skåne förekommande svarta graniten, hvilken ter sig verkligt magnifik, synnerligen i poleradt skick. Främst i raden kommer *Aktiebolaget Elmhults fabriker* med en samling ståtliga pjäser, grafmonument och byggnadsstenar, af s. k. Möckelsnäs-hyperiet, en svartflammig granit af synnerligen vackert utseende och äfven berömd för sin varaktighet. *Nils Henrik Nilsson*, Kristianstad, presenterar block af den nästan svarta Immelnsgraniten samt diverse vackra arbeten af andra granitsorter, däribland en ståtlig, grofhuggen monolit. *And. Persson*, Bränskulla, Immeln, *Måns Svensson*,

Immeln, samt *Nils Åkesson,* Gånö, utställa hvar i sin stad vackra prof på svart granit; i synnerhet tilldrager sig den sistnämndes monument af rent kolsvart sten alla kännares uppmärksamhet. Den svarta graniten exporteras i ganska betydliga kvantiteter till Tyskland, hvarest den röner stor efterfrågan för monumentala ändamål.

Minnesbergs tegelbruks utställning.

Vi ha nu kommit till den öppna platsen bakom Industrihallen. Här påträffa vi först en till stilen något »bondgrann» monter af fasadlist- och ornamenttegel från *Hellby lerindustriaktiebolag.* Bättre gör sig den ståtliga brunn af olika slags tegel, delvis glaseradt, som framför Biologiska museet uppförts af *Oxie tegelbruk.* Invid Industrihallens vägg finna vi några smärre utställningar af bergarter, kiselgur o. d., som vi dock anse oss kunna förbigå. I stället begifva vi oss bortåt Rosen-

dalsvägen, hvarest vi strax bortom Skånska storindustriens ståtliga paviljong påträffa en liten smakfull paviljongartad monter från *Minnesbergs tegelbruks aktiebolag,* Trelleborg, som här visar förträffliga prof på alla slags tegel. Midtelpartiet, som flankeras af två bastanta tegelpelare, utgöres af en vacker dubbelportal, i hvars nischer ett par nätta figurer äro uppställda, hvilka ytterligare höja det nobla intryck, man erhåller af denna gedigna utställning.

Då vi på återvägen ännu en gång passera förbi den del af stenutställningen, som fått plats utanför ryska afdelningen, märka vi att vi råkat förbise en monter, som synes oss böra förtjäna ett omnämnande. Strax bredvid Skrombergautställningen har nämligen *Rörstrands aktiebolag*, Stockholm, uppställt en vacker obelisk, beklädd med brokiga småbitar af fältspat och kvarts i olika färger.

Nu återstår oss endast att styra kosan bort till Nordiska museet, hvarest vi å terrassen ofvanför den lilla springbrunnen påträffa en ståtlig pyramid af granit med sockel af samma material, utställd af *Örnsköldsviks drätselkammare.* Den praktfulla pjäsen består af en enda sten och är nära nog hög som ett trevåningshus, om ej högre. Den är utställd för att visa Örnsköldsvikstraktens rika tillgång på lättarbetad granit, och en bättre reklam kan man knappast tänka sig.

Resultatet af våra härmed — för denna gång — afslutade iakttagelser på bergshandteringens och stenindustriens områden blir ett glädjande intryck af energiska och framgångsrika bemödanden att tillvaratagа de rika skatter, som våra berg och hällar gömma i sitt sköte.' Och vi kunna ej annat än önska all framgång åt detta sant fosterländska arbete.

XXX.

I Maskinhallen.

I.

I dag är målet för vår kosa den väldiga Maskinhallen, som fin, ljus och glad reser sig ytterst på västra utställningsområdet, å en plats, hvarest stockholmarne under generationer endast sett lika fula som ofantliga brädstaplar. Den väldiga byggnaden gör sig allra bäst från Skeppsholmen, d. v. s. från sjösidan, då ej blott dess dimensioner utan äfven de vackra arkitektoniska anordningarna i sin helhet göra sig gällande. Hallen är, som bekant, ett verk af arkitekten F. Boberg och konstruerad af arkitekten F. Söderberg; den ofantliga järnstommen är från Motala verkstad, som har all heder af det gedigna arbetet.

Innan vi inträda i maskinernas rike, uppgöra vi i hufvudet vår lilla fälttågsplan. Vi börja angreppet från hallens norra ända, därifrån vi först taga den svenska afdelningen, så den norska och slutligen den danska, hvarefter vi begifva oss öfver till annexet på andra sidan Allmänna gränd.

Till att börja med rikta vi vår uppmärksamhet mot de fästningsverk, som äro uppförda utanför hallens norra gafvel, bestående af två kassematter på ömse sidor om ingången, ur hvilkas skottgluggar kanoner och kulsprutor hotande sticka ut sina mynningar. Som vi komma i de allra fredligaste afsikter

Maskinhallen från Skeppsholmen.

stiga vi dristeliga på och begifva oss in i de gråmålade pansartornen.

Det är *Stockholms vapenfabrik*, som här presenterar prof på hvad den kan åstadkomma i fråga om mordredskap. Äfven en icke fackman betraktar med respekt och rysande vördnad de här uppställda pjäserna, om hvilkas fruktansvärda effekt redan blotta utseendet talar. I tornet till vänster finna vi sålunda ett par Maxim-Nordenfelts-kanoner om 47 och 57 millimeters kaliber, med hvilka kan affyras ej mindre än cirka 45 skott i minuten. Vidare finna vi ett par Maxims kulsprutor, eller i fri öfversättning automatiska kanoner, hvilka pjäser torde kunna betecknas som samtidens mest fulländade mordverktyg. Denna kulspruta har endast en pipa, omgifven af en ihålig mantel, afsedd att upptaga vatten för pipans afkylande. Patronerna äro fästade på ett band, med hvilket de undan för undan matas fram under skjutningen, hvilken hufvudsakligen försiggår med rekylkraftens tillhjälp. Med en sådan kanon kan affyras ända till 600 skott i minuten — den gör således i ordets bokstafliga mening skäl för namnet kulspruta. De större typerna äro afsedda för fartyg, vanligen placerade i mastkorgarne, men kunna liksom de mindre äfven begagnas vid strider på land. De allra minsta äro så lätta, att de kunna framforslas på en hästrygg eller till och med å en velociped. Rätt skötta utveckla de en förödande verksamhet.

I detta torn få vi ytterligare betrakta en samling projektiler och patroner för de olika kanonerna, äfvensom en genomskjuten tumstjock järnplåt. I det andra tornet finna vi en kulspruta med i ring ställda pipor, den första som konstruerades (1872) af vapenfabrikens grundläggare, framlidne ingeniör H. Palmcrantz. Sedermera förändrade han konstruktionen därhän, att piporna ställdes i en rad och deras antal minskades till 5. Äfven af dylika kulsprutor, hvilka införts i flere arméer, utställas ett par exemplar. Slutligen ha vi äfven i detta torn en Maxim-Nordenfelt-kanon samt en Nordenfelt-kulspruta.

Innan vi lämna den intressanta utställningen torde vi kanske böra nämna, att Stockholms vapenfabrik numera är en filial af det stora Londonbolaget »The Maxim Nordenfelt Guns

and Ammunition Company Limited», hvilket, utom i Stockholm, har fabriker äfven i England och Spanien.

Nu äro vi färdiga att inträda i hallens inre. Vi ha icke väl hunnit genom dörren förr än vi stanna, betagna af den vackra och ståtliga interiör, som möter våra blickar. Med sin lätta och luftiga takresning och sin i ljusa, glada färger hållna dekorering gör hallens inre ett rent af festligt intryck, som ännu mer förhöjes af det brusande lif, som råder härinne, ett mäktigt surr, hväsande och slamrande af alla de mångfaldiga maskinerna, som äro i gång och som röra sina blänkande stålarmar af och an, upp och ned.

Vi tycka oss höra ett ljud som af rinnande vatten öfver våra hufvuden och vända oss ofrivilligt om och rikta våra blickar uppåt norra gafveln. En sällsam syn möter våra ögon. Under en större dekoration med guirlander af humle och kornax se vi tio kolossala ölfat, hvilka vända bottnarne inåt hallen, och ur hvart och ett af dessa fat flyter en ström af öl, som i kaskader gjuter sig öfver en afsats af genomskinligt glas. Visserligen få vi snart klart för oss att det strömmande ölet i själfva verket är färgadt vatten, som af en i en nisch inunder placerad elektromotorpump oupphörligt pumpas upp igen till en öfre behållare i mån som det rinner ned i en nedre, men effekten är icke desto mindre både vacker och storartad. Hvarje fat bär namnet på ett bryggeri och anordningen i sin helhet är en ypperlig skylt för *Svenska bryggeriernas kollektivutställning*.

Inunder dessa ölkatarakter är arrangerad en rad nischer, uti hvilka de i utställningen deltagande bryggerierna ha sina separatutställningar af öl på buteljer samt åtskilligt annat smått och godt, hörande till handteringen. Sålunda finna vi i första nischen från höger några smärre kollektioner af bryggeriutensilier från olika firmor, delvis utländska, i andra och tredje nischerna en uppsättning laboratorieutensilier från Zymotekniska laboratoriet i Stockholm samt steriliserings- och andra apparater från Sjöberg & Stangenberg, Stockholm, och i tredje nischen prof på träglasyr från Wilh. Becker, Stockholm, samt den förut nämnda motorn från Aktiebolaget De Lavals ångturbin. Nischen på andra sidan utgången upptages af en rik-

haltig utställning af bryggerietiketter från Litografiska aktiebolaget i Norrköping, hvilket jämväl haft artigheten att här placera en större korg med dylika etiketter för samlares räkning, hvilka också flitigt begagna sig af det sällsynta tillfället. Här utställas jämväl prof på stenkol samt stenkolsbriketter. I de tre följande nischerna förekommer en stor och intressant utställning af prof på korn och malt och humle af olika kvaliteter, hartz, vört, ölextrakt och diverse andra preparat — i den sista nischen finna vi till och med en liten nätt modell af en humlegård. Slutligen är att nämna, att denna kollektivutställning å ömse sidor flankeras af väldiga fastager, utgörande vackra prof på tunnbinderi.

Till vänster om bryggeriutställningen, inifrån hallen räknadt, finna vi åtskilliga kollektioner af vagnmakare- och sadelmakarearbeten. Först kommer en liten profkollektion af lädertåt från *C. F. Carlsson*, Marsjö, Vingåker, en samling finare och gröfre lokor från *E. W. Sandberg*, Stockholm, hjulnaf och hjulekrar från *Vattholma bruks aktiebolag*, ett par slädar från *P. Olsson*, Västra Emtervik, hvilken i katalogen erhållit den något egendomligt klingande dubbeltiteln »biodlare och slädfabrikant», samt ett par korgslädar från *P. Björklund*, Västra Emtervik.

Här, vid nordvästra hörnet, stanna vi en stund, för att taga i betraktande ett par pjäser, som vid första ögonkastet se mycket krigiska ut, men som vid närmare skärskådande befinnas vara tvärtom afsedda till människors räddning. Det är nämligen två af kommendör *C. C. Engström*, Stockholm, konstruerade mistsignalkanoner. Dessa kanoner ha, med andra ord, samma uppgift som mistlurar, nämligen att i dimma och tjocka varna sjöfarande för närheten till land. Den ena kanonen är af en äldre typ, som ursprungligen haft en förträngning i loppet, afseende att göra ljudet skarpare. Det märkvärdiga med denna kanon är att den, efter att ha sprungit sönder, blifvit hopsvetsad och förstärkt med en mantel, så att den åter är brukbar. Den andra kanonen, som visat sig mest praktisk för ändamålet och som funnit användning vid 16 svenska, finska och tyska stationer, har en klockformig mynning, hvilken i hög grad förstärker ljudet. Ett skott från denna ka-

non smäller ovanligt starkt, hvarom utställningspubliken upprepade gånger haft tillfälle att öfvertyga sig — det uppgifves att ljudet under vanliga förhållanden kan höras ända till 25 engelska mil, och det är ju vackert så. Båda kanonerna äro försedda med en enkel och lättskött bakladdnings- och affyrningsmekanism.

Efter denna lilla utvikning fortsätta vi med sadel- och vagnmakarne. Närmast observera vi en s. k. Tidaholmskärra samt en dogcart, utställda af *J. A. Johansson*, Sundsvall, som har all heder af sitt arbete. *P. Pettersson*, N. Målen, Nässjö, utställer prof på tömmar, syremmar och draglinor af läder och *Hemming Mattsson*, Krokom, en jämtskrinda. En elegant personsläde med seldon från *C. O. Nyström*, Gammelstad, ådrager sig berättigad uppmärksamhet. *Johan Ivarzon*, Bredåker. Sidensjö, exponerar en sparkstötting, *C. A. L. Tornéus*, Skellefteå, en s. k. åkrissla, en slags släde för längre färder, och *O. E. Carlsson*, Kroksgård, Krokom, en jämtskrinda. Från *Carl W. Svenzon*, Stockholm, förekommer en kupévagn och en victoriadroska, båda åkdonen i hög grad eleganta och dokumenterande ett verkligt omsorgsfullt arbete. *P. N. Kjellman*, Göteborg, utställer äfven ett vackert ekipage, af hvilket han har all heder, och *Otto Nilsson*, Stockholm, en välarbetad vursttrilla.

Det elegantaste inom denna afdelning är dock tvifvelsutan den utställning, vi nu möta, anordnad gemensamt af *Adolf Freyschuss & C:o* samt *E. Aug. Skoglund & C:o*, båda i Stockholm. Den förra firman utställer ett högelegant ekipage samt en icke mindre fin släda, den senare presenterar det tillhörande, utsökt vackra seltyget samt dessutom å en särskild monter en kollektion sadlar och betseltyg, allt ytterst elegant och välgjordt.

Därefter finna vi ett par stångselar, utställda af *J. G. Johansson*, Hagaryd, Vingåker, och arbetsselar från *Jan Liljebjörn*, Åräs, Norra Råda, och *N. Ingfelt*, Ingeby, Västra Emtervik. *Carl Klein*, Eskilstuna utställer diverse selbeslag, och *Per Nilsson*, Gunnarsby, Sunne, gröfre oeh finare seldon. Slutligen är att nämna en liten vacker kollektion af hufvudsakligen vagnsaxlar, finare och gröfre, från *F. O. Lindström*,

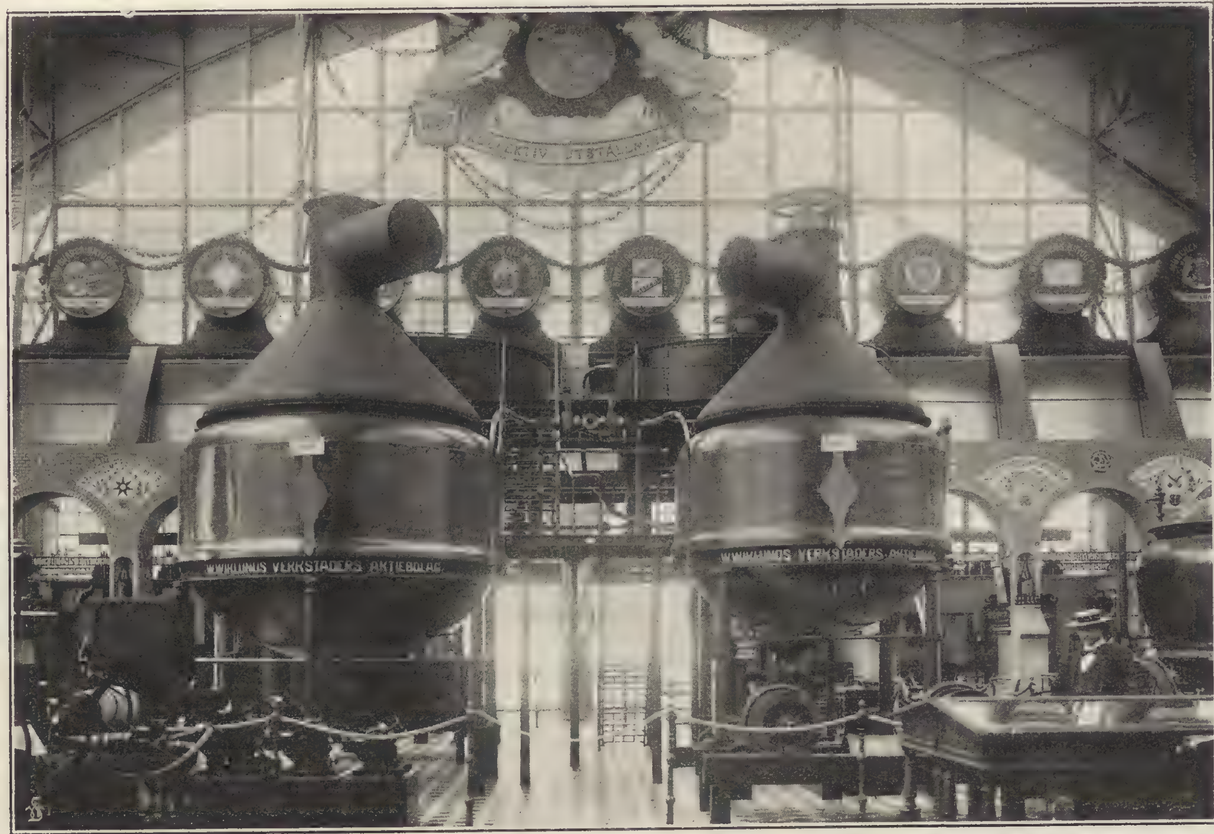
Strängnäs. Denna utställning visar hvad som kan uträttas inom en jämförelsevis ringa industrigren, när krafterna koncentreras på en specialitet under insiktsfull och energisk ledning. Fabrikens vagnsaxlar röna numera stor afsättning både inom och utom landet och äro odisputabelt förstklassigt fabrikat.

Sedan vi betraktat en större utställning af diverse utländska maskiner och redskap för bryggerihandtering, utställd af Bröderna Herrman, Stockholm, och tillhörande Bryggarnes kollektivutställning, komma vi till en imposant utställning af bryggerimaskiner från *W. Wiklunds verkstäders aktiebolag*, Stockholm. Högt öfver betraktarens hufvud resa sig å ett solidt järnunderlag de ofantliga mäskkaren och vörtkaren med sina tillhörande pumpar och rörledningar. Inuti de förra äro anbragta stora, liggande vingar, som då de sättas i rörelse, ombesörja mäskens grundliga blandning. Vörtkaren af blänkande koppar lysa som själfva solen i Karlstad. Emellan och omkring de ofantliga karen är anordnad en smäcker brygga af järn, till hvilken en trappa leder upp. Till utställningen höra vidare maltkrossare med automatiska vågar, hissanordningar, tappningsapparat m. m. — kort sagdt, här finnes allt, hvad som hör till en fullständig inredning i ett modernt bryggeri. Det är också med verklig fägnad man ser att en svensk verkstad numera kan på detta område åstadkomma ett så utmärkt, gediget och på samma gång vackert arbete, som i intet hänseende står efter det bästa hvad som i den vägen presteras af utlandet, hvarifrån ju våra bryggerier ända till sista tiden nödgats taga sina maskiner. Den ansedda verkstaden har också för detta sitt mästerprof hedrats med en guldmedalj, denna om någon verkligt välförtjänt.

F. O. Lindströms utställning.

Vi gå nu öfver till hallens högra sida. Närmast Wiklunds bryggeriutställning finna vi ett par exemplar af korköfver-

W. Wiklunds verkstäders bryggeriutställning.
(I bakgrunden Bryggeriernas kollektivutställning.)

bindningsmaskinen »Rapid», utställd af *Mekaniska verkstaden »Rapid»*, Stockholm. Maskinen visas i verksamhet och synes vara en mycket praktisk tingest. Därefter följer en rätt stor utställning från *Aktiebolaget Arboga mekaniska verkstad*, bestående dels af maskiner och kugghjul, dels af maskiner för kvarndrift, såsom kvarnvalsstol, plansikt och grynkross. *P. Liljeqvist*, Eskilstuna, exponerar en vacker monter med en rikhaltig samling af spadar, skyfflar, grepar, högafflar och andra handredskap för landtbruk och trädgårdsskötsel. Vackert ordnade utställningar af samma slags redskap presenteras äfven af *Fr. Canells manufakturverk*, Koppoms bruk, Åmot, samt af *Vedevågs bruk*. *Beck & Nilsson*, Hessleholm, utställa en stor och tilltalande kollektion af turbiner samt kvarnmaskiner och utensilier, såsom valsstolar, rensmaskiner, siktar och franska kvarnstenar.

Invid fondväggen finna vi en vacker monter med en mängd intressanta hållfasthets- och nötningsprof, cement-, pappers m. fl. prof, elektriska och magnetiska mätningar o. s. v. från *Materialprofningsanstalten*, Chalmerska institutet, Göteborg. *C. S. Petterson*, Hofors, exponerar en automatisk drickesho, och *E. G. Olsson*, Moheda, en miniatyrångmaskin. *J. Forssell* och *C. Pettersson*, Kolbäck, och *Klas Håkansson*, Knifshult, Tenhult, utställa bikupor, *E. W. Johansson*, Fiskmansbo, Långtora, en delbar skattlåda för halmkupa och *P. Olsson*, Västra Emtervik, åtskilliga bihus och biodlingsredskap.

Från *P. Jonsson*, Hybo, finna vi en liten praktisk vefmangel. Mekaniska manglar utställas af *J. A. Andersson* och *C. Forsberg*, Stockholm. *Alfr. Sanderson*, Linköping, exponerar en mycket lofordad snabblinieringsmaskin, som visas i arbete. *Wenström & Pettersson*, Oskarshamn, representeras af en apparat för tillverkning af läskedrycker och *Anton Olsson*, Stockholm, af kylskepp, kylskåp och isskåp för industri- och hushållsbehof. Isskåp exponeras äfven af *Tranås snickerifabrik*, som dessutom utställer barnkälkar. Från *S. Barnekows* tekn. kem. laboratorium, Malmö, utställes å en treflig monter en samling större och mindre tagelsilar för mejerier och hushåll. En cirkelsågmodell utställes af *S. F. Ahlgren*, Visby, en stenkross (pulverisator) af *Aktiebolaget Vilhelmsbergs mek.*

verkstad, Göteborg, samt vaxkakpressar (honungspressar) af *A. Fridholm,* Nybro.

Nu komma vi till en större utställning af arbetande motorer, hvilken ej kan undgå att ådraga sig uppmärksamhet. Den utgöres af större och mindre typer af Crossley's berömda gasmotor och exponeras utom täflan af *Gust. Carlsson & C:o,* Stockholm. Det är ett riktigt nöje att se, hur lätt och tyst de sinnrika maskinerna arbeta. Icke mindre intressanta och förtjänta af uppmärksamhet äro de tändsticksmaskiner, vi nu möta på vår väg. Först ha vi en kollektion sådana, utställd af *Aktiebolaget Gerh. Arehns mekaniska verkstad,* Stockholm, hvilka visas i arbete och ständigt locka till sig stora skaror af nyfikna och intresserade. Här ser man en maskin, som tillverkar ytteraskar, en annan för inneraskar, en tredje maskin tillverkar ytteraskar med heletiketter, en fjärde sätter etiketter på askarne, en femte fyller askarne med tändstickor, och en sjette maskin slår in de fyllda askarne i paket om 10—12 i hvartdera. Arbetet går nästan fortare än man hinner blinka, ask efter ask flyger ut ur maskinerna, som ledigt fabricera 3—4,000 sådana i timmen. Därtill äro dessa maskiner, trots sin skenbart invecklade konstruktion, så lätta att sköta, att hvar och en endast behöfver betjänas af en flicka, hvars hela åliggande består i att tillse att material ej tryter och sätta maskinen i gång. Den andra kollektionen utställes af *Siefvert & Fornander,* Kalmar. Uti denna finner man åtskilliga särdeles sinnrika och lättskötta maskiner för framställande af fanér till askar, för skärande af tändsticksämnen, torkskåp samt satskvarn för finmalning af tänd- och plånmassa.

På andra sidan sidogången påträffa vi en ganska stor och särdeles tilltalande utställning af mejerimaskiner, mjölkkylare, skumningsapparater, mekaniska smörkärnor, separatorer, pasteuriseringsapparater, brand- och assuranssprutor, pumpar, ögonblickskopplingar m. m. från *Mejerimaskinaktiebolaget Excelsior,* Stockholm. *Morgårdshammars mekaniska verkstads aktiebolag,* Smedjebacken, exponerar Helice-separatorer för maskin- och handkraft samt kvarnvalsar. Och slutligen ha vi en vacker kollektion mejerikärl af synnerligen framstående kvalitet från *C. A. Wedholms mejerikärlsfabrik,* Nyköping.

Vi påträffa nu en maskin, som skenbart ser mycket obetydlig ut, men som för fackmännen är något bland det intressantaste på hela utställningen, äfven i det hänseendet, att det är en af de få verkliga nyheterna. Det är en af ingeniör Lagervall konstruerad och af *Ljusne mekaniska verkstad* tillverkad färskbrytningsmaskin. Apparaten ser ut som ett slags vef och tjänar till att bearbeta den smältande massan i masugnar, hvilket hittills skett för hand. Här lägges spettet öfver den roterande vefaxeln, som åt detsamma meddelar en energisk rörelse, hvarigenom »smältan» blir mycket bättre genomarbetad, till fördel för järnets kvalitet, på samma gång som arbetskraft sparas. Strax bredvid utställer *Ankarsrums bruk* en af

Utställnings-medaljen.

samme man konstruerad likartad maskin, mekanisk hjälpbrytare för Lancashirehärdar. För vår järntillverkning representera dessa till utseendet så enkla maskiner ett betydande framsteg.

Därpå möta vi en arbetande maskin, som samlar omkring sig lika täta skaror som själfva tombolan. Det är ett par maskiner af, som det uppgifves, utländskt ursprung för pressning af metaller, hvilka inför publikens ögon tillverka utställnings- och jubileumsmedaljer, broscher o. d. Produkterna, hvilka äro riktigt nätta, hållas till salu och röra strykande afsättning.

Mejerimaskinaktiebolaget Excelsior, Stockholm, presenterar en vacker utställning af diverse attiralj för brandväsen såsom

brandstegar, hak- och skarfstegar. Från *Linde maskin- och snickeriaktiebolag*, Lindesberg, finna vi ett par större träremskifvor och från *Carl E. Janson & C:o*, Lindesberg, en grynsorterare.

Vi komma nu till en ovanligt stor och ståtlig utställning från *Huskvarna vapenfabriks aktiebolag*, utmärkt vackert ordnad kring ett i midten upprest postament, på hvilket tronar å en tricycle en kvinnlig genie, hållande i sin hand ett standar, å hvilket firmans namn läses. Postamentets sidor äro effektfullt dekorerade med maskindelar. Själfva utställningen utgöres af ett större antal symaskiner, från enklare och gröfre sådana till riktiga lyxmaskiner, som smeka ögat med sin elegans och finhet, samt af stickmaskiner och velocipeder, hvilka senare äro lika eleganta som omsorgsfullt tillverkade.

Midt i hallen reser sig en kolossal monter, som, nående ända upp till taket, onekligen skämmer interiören en smula, i det den så att säga afskär den fria öfverblicken, hvarjämte den genom sin form kan sägas vara mer anspråksfull än vacker. Dimensionerna tyda emellertid på att utställaren icke anser sig behöfva sätta sitt ljus under ena skäppo, och när vi träda närmare, upptäcka vi också att det är ett af landets rikaste industriella bolag, som här manifesterar sig, nämligen *Aktiebolaget Separator*, Stockholm, ryktbart bl. a. genom det ofantliga pris, hvartill dess aktier sprungit upp. Montern består af en väldig kupol i form af en jättepumpa, klädd med en oräknelig massa separatorer och delar af sådana. I dess inre utställas prof på olika typer af separatorer, fotografier, reklamplakat m. m. Som ett bevis på bolagets omfattande verksamhet kan i förbigående nämnas, att det försålt öfver 100,000 separatorer och har en årlig omsättning af 4 millioner kronor.

Midt emot Huskvarnautställningen på andra sidan längdgången i hallens midt har *Ludvigsbergs verkstads aktiebolag*, Stockholm, en imponerande utställning af eldsläckningsredskap, däribland en hel del ångsprutor, fasta och rörliga, större och mindre, brandsprutor, stegvagnar, slangkärror m. m., allt förstklassigt och fullt modernt arbete.

Därefter påträffa vi en kollektion finare vagnmakeriarbeten, kupé, victoria, phaeton och dogcart, från *Aktiebolaget Lau-*

ritzska vagnfabriken, Örebro, samt en tvåspänd droska från *C. A. Carlssons söner*, Stockholm. *C. M. Svensson*, Vexjö, presenterar en vacker dogcart af naturlackeradt trä med kullageraxlar, *Tidaholms bruks aktiebolag* ett par väl arbetade giggar, och *Joh:s Ohlsson*, Mjölby, finare seldon. *Anders Grundström*, Lingbo, utställer en rälspikbrytare och *Anders Ericsson*, Liljeholmen, en vacker kollektion prof på lagerpackningsfilt för axelboxar å järnvägsvagnar, ångpannefilt, smörjdynor för axeltappar m. m., synbarligen högst förträffligt fabrikat. Detta kan äfven sägas om den rikhaltiga samling af de fint arbetade reseffekter, af olika slag, såsom koffertar, kappsäckar, resväskor och reseetuier, som å en särdeles elegant monter utställas af *Skandinaviska reseffektfabriken*, Stockholm. *Mobergs gjuteri och mekaniska verkstads aktiebolag*, Stockholm, utställer en kolossal tegelslagningsmaskin med krossverk. Vidare är att nämna en del af *Aktiebolaget Svenska eldfärgsfabriken*, Stockholm, utställda prof på isolering af ångrör och asktratt för lokomotiveldstäder samt isoleringsämne och plattor däraf.

Därefter öfvergå vi till att betrakta en af *Wallberg & Lundvik*, Venersborg utställd ångdressin, en synnerligen vacker och synbarligen äfven praktisk pjäs. *Hults bruk*, Åby, utställer ett par vanliga dressiner, förrådande omsorgsfullt arbete. En ny sinnrik dressintyp utställes af *Gunnar Tjerneld*, Karlstad; den är försedd med en drifanordning, som på samma gång underlättar arbetet och möjliggör att vefstaken kan stå stilla, ehuru dressinen är i gång. Samme utställare företer äfven sin särdeles praktiska spårväxlingsapparat, hvarigenom spåren kunna omkastas inifrån station förmedels ett enda grepp i ett handtag. Denna anordning är införd vid Dufnäs station å Saltsjöbadens järnväg och har visat sig fungera utmärkt, på samma gång som den sparar betjäning.

Nu stanna vi framför ett par lokomotiv, hvilka redan i sitt yttre gifva ett vältaligt vittnesbörd om den kolossala utveckling maskintekniken genomgått på de senaste decennierna för att följa med de ständigt ökade fordringarna på snabba och säkra kommunikationer. Båda lokomotiven ha utgått från den högt ansedda firman *Nydqvist & Holm*, Trollhättan, men

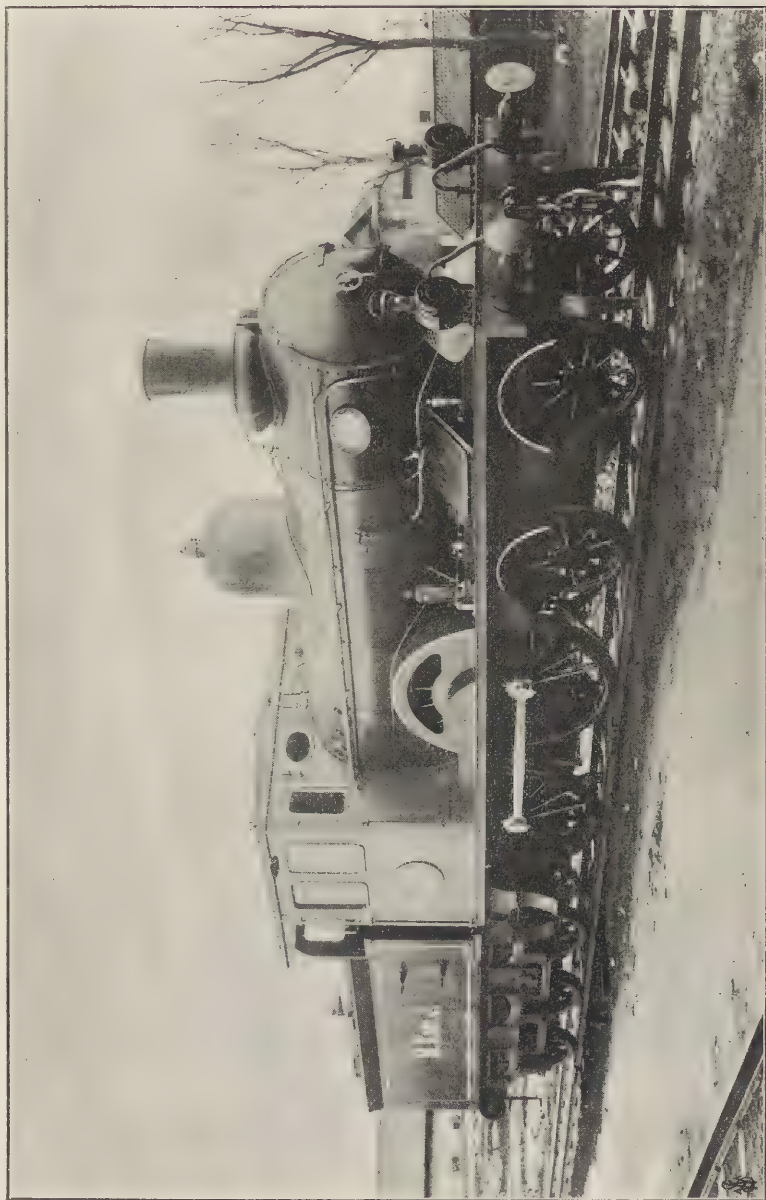
mellan deras tillverkningsår ligger en tidrymd af betydligt mer än en mansålder. Det minsta, bärande n:r 1, är byggdt 1856 och var det första, som utgick från verkstaden. Det har under de gångna 40 åren varit oaf brutet i bruk och skall efter utställningen åter träda i samfärdselns tjänst — ett vältaligt bevis på det utmärkta arbetet och det utmärkta materialet. »Ettan», som riktigt blifvit en favorit hos utställningspubliken, tar sig ut som en dvärg mot sin allra nyaste kamrat, som stolt och skinande står bredvid och representerar höjden af

Lokomotivet n:r 1, från Nydqvist & Holm, Trollhättan.

nutidens tekniska resurser. Detta under året byggda lokomotiv — som bär det respektabla ordningsnumret 500 — är afsedt för Malmö—Kontinentrouten och utgör i de minsta detaljer ett öfverlägset prof på hvad den utställande firman förmår åstadkomma i denna sin specialitet. Denna utställning är också en af dem, som mest uppmärksammas af Maskinhallens besökare.

På andra sidan tvärgången finna vi ett godstågslokomotiv med tender från *Motala verkstads nya aktiebolag,* en kolossal pjäs, byggd efter statsbanornas system och synbarligen i be-

Lokomotivet n:r 500, från Nydqvist & Holm, Trollhättan.

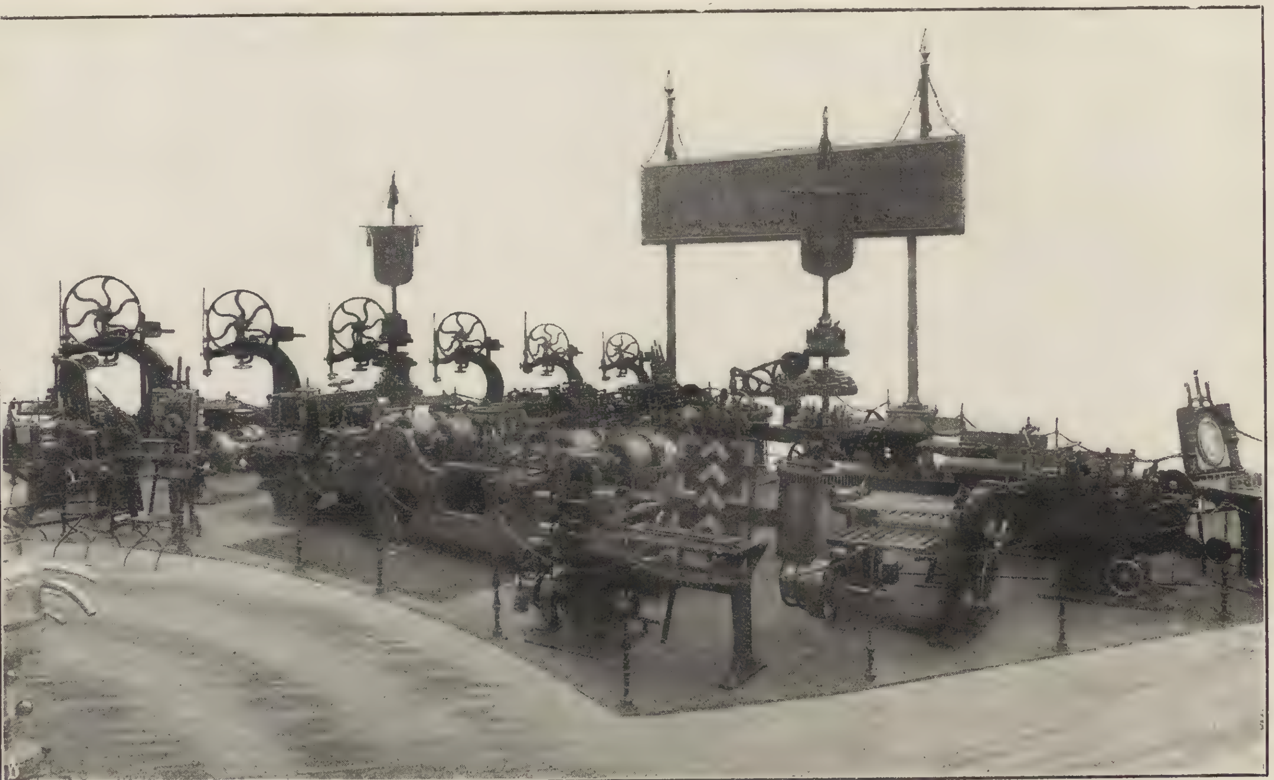
sittning af jättekrafter. Det säger sig självt att det på denna maskin nedlagda arbetet är i alla afseenden förstklassigt.

Ett fjärde lokomotiv utställes af *Nya aktiebolaget Atlas*, Stockholm. Det är ett s. k. tanklokomotiv, d. v. s. utan tender och med snedliggande panna, synnerligen lämpligt för kortare järnvägslinjer. Lokomotiv af denna typ användas å Saltsjöbadens järnväg. Verkstaden utställer för öfrigt en tvättmaskin, ånggrytor och värmeapparater, hvaribland märkas V. Dahlgrens lamellkaminer för ånguppvärmning, verktygsmaskiner, plåtremskifvor m. m. Särskild uppmärksamhet förtjäna verkstadens kolossala ångbåtsmaskin, ett mycket vackert arbete, samt ett par ofantliga ångpannor.

Från *A. W. Billman*, Stockholm, finna vi en mycket reputerlig kollektion brandredskap af olika slag. *Karl Norell*, Stockholm, utställer en liksidig slangkoppling, benämnd »Ideal», hvilken på grund af sina utmärkta praktiska egenskaper tillvunnit sig en mycket smickrande uppmärksamhet. Ett par mindre brandsprutor utställes af *A. E. Svanberg*, Örebro.

Utom täflan utställer *C. P. Sandberg*, London, prof på sina nya rälssektioner jämte skarfförbindning. En liten nätt och praktisk uppfinning är en af *John Jansson*, Hagalund, utställd automatisk koppling för järnvägsvagnar, åskådliggjord medels modell. *Johan Aug. Sjögren*, Ed, exponerar en rätt näpen modell af ångmaskin. *S. Henriksson & C:is sprutfabrik & mekaniska verkstad*, Stockholm, utställer en ej stor, men vacker och väl ordnad kollektion af mindre brandsprutor och assuranssprutor, slangkopplingar o. s. v., och *Ludvigsbergs verkstads aktiebolag*, Stockholm, en mycket stor samling af större och mindre pumpverk af olika system.

Nu komma vi till en synnerligen storartad och intresseväckande utställning från *Jonsereds fabrikers aktiebolag*, Jonsered, upptagande en mängd träförädlingsmaskiner af olika slag och för olika ändamål, såsom hyfvelmaskiner, fräs-, stäm- och tappskärningsmaskiner, såg- och borrmaskiner m. m., allt af utmärktaste kvalitet och ändamålsenligaste konstruktion. Jonsereds maskiner ha också vunnit stort och oomstridt rykte och intaga otvifvelaktigt främsta rummet inom träförädlingsindustrien. En hel del af dessa maskiner visas i arbete uti

Jonsereds fabrikers maskinutställning.

Jonsereds fabrikers monter i Industrihallen.

firman E. Hirsch & C:is paviljong i annexet på andra sidan Allmänna gränd, och skola vi vid ett omnämnande af denna få anledning att återkomma till ämnet.

Jonsereds-fabrikerna tillverka emellertid ej endast maskiner, utan drifva äfven en särdeles omfattande textilfabrikation. Vi ha redan omnämnt bolagets synnerligen utmärkta utställning i denna branch (se sid. 267!), men begagna oss nu af tillfället att äfven i bild presentera dess ståtliga monter i Industrihallen. Och vi kunna i korthet tillägga, att det finnes få utställare, som äro så mångsidigt, rikhaltigt och fullödigt representerade.

Sköfde mekaniska verkstads aktiebolag presenterar äfven en reputerlig samling träarbetningsmaskiner, däribland ett fristående ramsågverk. *Heinr. Ahrens*, Stockholm, exponerar utom täflan några gasmotorer af tysk tillverkning, och *Gustaf Eriksson,* Stockholm, en särdeles ändamålsenlig och fullständigt inredd accidensregal för boktryckerier.

Till vänster om den stora sidoingången mot öster befinner sig en särskild afdelning, afstängd med cloisonväggar från den öfriga hallen. Då vi nu på vår vandring hunnit dit fram, torde tillfället vara lämpligt att kasta en titt bakom »kulisserna».

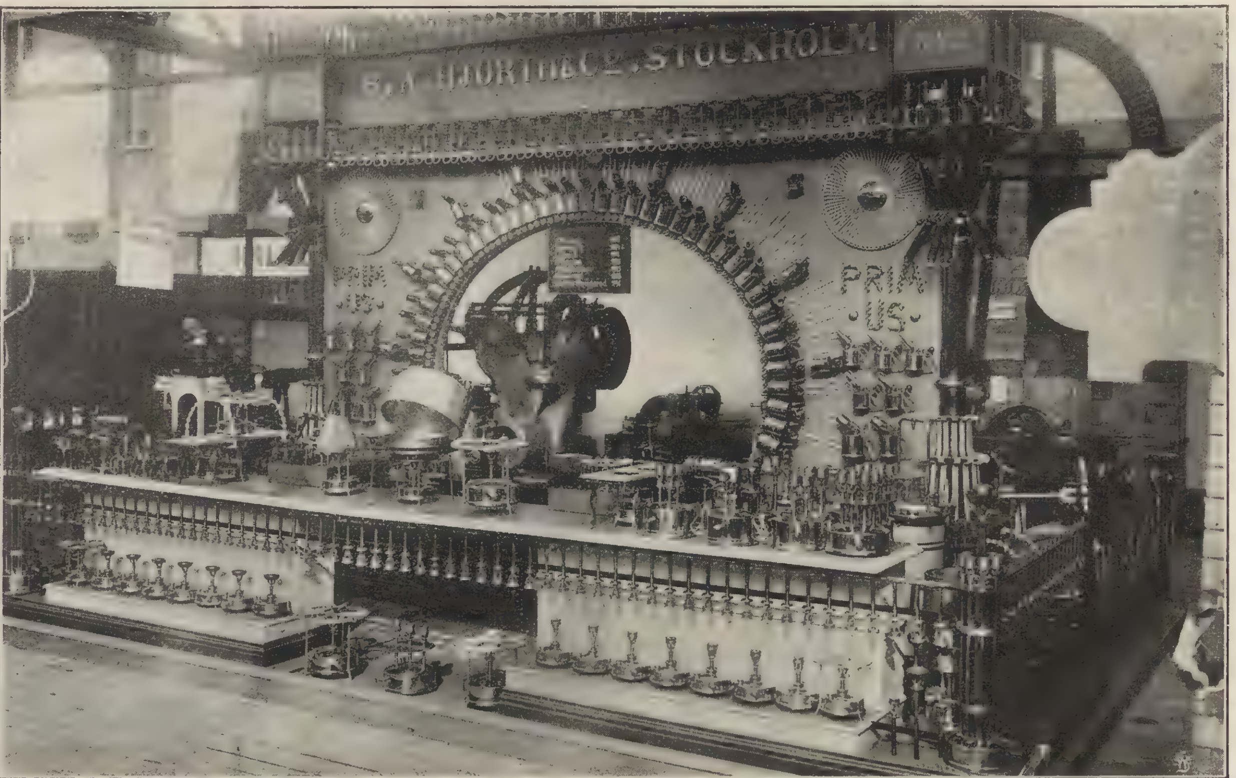
Vi märka strax att vi kommit in på byggnadsväsendets område, i det vi genast vid vårt inträde finna en vacker utställning af åtskilliga större och mindre apparater för uppvärmning och ventilering af rum, såsom patentkaminer, värmeelement för ånga eller vatten, ventiler, varmluftskaloriferer, distanstermometrar, ritningar och fotografier öfver olika apparater m. m. Den vackra kollektionen är utställd af *Vilhelm Dahlgren,* Stockholm.

Midt emot denna finna vi en annan jämväl i hög grad anmärkningsvärd utställning af likartade apparater och konstruktioner för samma ändamål från *Hugo Theorell,* Stockholm. Märkas må i synnerhet centraluppvärmnings- och ventilationsanordningarna efter Cederbloms system, Theorells lågtrycksångpanna för värmeledning med ånga, distanstermometrar, värmeelement och kaminer m. m. De utställda apparaterna äro tillverkade vid Ludvigsbergs verkstad.

Claes G. Norströms, Stockholm, ritning till ventilationsanordning för kök jämte modell till rökrör af gjutjärn förtjänar äfven afseende, hvilket äfven kan sägas om *K. F. Nordströms*, Stockholm, patentbyggnadsställningar.

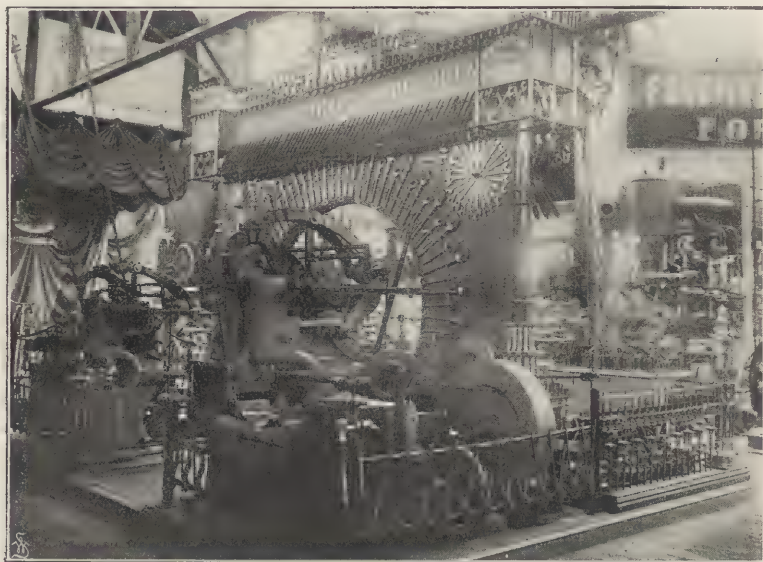
I nästa rum finna vi först och främst två af *Nils Nilsson*, Svedje, Kälarne, och *Lars Nilsson*, Krokom, utställda modeller af ladugårdar, hvar i sin stad nätta, välgjorda och synbarligen högst ändamålsenliga. En praktisk stängningsanordning för fönster utställes af *Joh. Sjöqvist*, Stockholm, och diverse konstruktionsritningar till byggnader af *Olof Montaigne*, Malmö, hvarjämte *Byggnadsaktiebolaget Manhem*, Stockholm, exponerar en del ritningar till bolagets arbetarebostäder, kyrka, samlingssal, folkbad m. m. I det därpå följande rummet påträffa vi närmast en af *Västernorrlands läns utställningskomité*, Sundsvall, utställd kollektion fotografier af byggnadsverk, som under de senaste 20 åren utförts inom länet, hufvudsakligen i och omkring Sundsvall. *Fritz Ullrich och E. Hallquisth*, Stockholm, exponera en synnerligen rikhaltig samling perspektivritningar och fotografier öfver en mängd af dem utförda nyare byggnader i Stockholm och landsorten. Kommendör *C. C. Engström*, Stockholm, visar oss ett förslag, huru han tänkt sig plananordningen och hufvudbyggnaden för den pågående utställningen, *E. V. Langlet* presenterar ett par projekt till sina bekanta centralkyrkor och *Lindvall & Boklunds arkitekturbyrå*, Malmö, ritningar och modell till grefve Fr. Bondes nya slott Kronovall vid Vexjö.

Nästa rum upptages af en större och vackert ordnad samling kartor och fotografier öfver Jämtlands och Härjedalens vattenfall — kartorna upprättade af ingeniör S. A. Nobell — utställd af *Jämtlands länskomité*, Östersund, samt af en del profilritningar af broar och stationshus, utställda af Statens järnvägar. Rummet nästintill disponeras af *Göteborgs stads byggnadskontor* samt *Malmö stad*. Det förra utställer en del ritningar öfver utförda och föreslagna allmänna arbeten, den senare presenterar ritningar öfver sina dyrbara hamnbyggnader, kloak- och vattenledningsarbeten. Slutligen finna vi i sista rummet en mycket blandad kollektion: kartor utvisande vattenstånds- och vattenhastighetsmätningar i de större vattendragen i Ble-

B. A. Hjorth & C:is utställning.

kinge, utställda af *Blekinge läns hushållningssällskap,* en apparat för rensning af kloaker från *J. E. Ahrberg,* Lund, en vacker monter med en mängd prof på asfalt, cement o. d. produkter från *Nya asfalt-aktiebolaget,* Stockholm, en automatisk lingripare, lämplig som lifräddningsredskap eller skothållare, utställd af *Vilh. Levin,* Stockholm, samt ritningar af olika slag från *Fredrik Lilliehöök,* Stockholm, och *Ludvig Rosén,* Stockholm.

B. A. Hjorth & C:is utställning.
(Fjäderhammaren »Vulcanus» m. m.)

Vi återvända nu ut i hallen samma väg vi kommo. Här finna vi först en samling centrifugalpumpar från *Forsviks aktiebolag,* Forsvik. Därefter påträffa vi en utmärkt vacker och stor utställning från firman *B. A. Hjorth & C:o,* Stockholm. Den ansenliga montern upptager en särdeles rikhaltig och intresseväckande samling maskiner och artiklar af olika slag och för olika ändamål. Sålunda finna vi å den ena sidan en högst respektabel utställning af det välbekanta petroleumköket »Primus», hvars präktiga egenskaper i främsta rummet intressera

alla husmödrar, vidare en mängd löd- och laboratorielampor, strykjärn samt allehanda verktyg. Å andra sidan finna vi en ej mindre rikhaltig samling af maskiner och verktyg, bland hvilka förekommer en patenterad fjäderhammare, kallad »Vulcanus», från *Enköpings mek. verkstad*, och hvilken, satt i gång, under sitt kraftiga arbete åstadkommer ett buller, så att det formligen dånar i hallen och själfva berggrunden tyckes skälfva. Samma verkstad exponerar för öfrigt här diverse ansenliga pjäser, såsom plåtsax, järnbälgar, pressar, fältässjor, rörafskärare o. s. v. I sin helhet är B. A. Hjorth & C:is utställning en af de allra bäst ordnade och i sitt slag äfven en af de mera intresseväckande.

En liten praktisk apparat är den af *Aug. Wiberg*, Eskilstuna, utställda pappers- och bindgarnsbespararen »Emballator», hvilken, som namnet antyder, är afsedd att göra tjänst vid emballering. Apparaten består af en prydlig klaff, som infälles i disken öfver en smal ränna, genom hvilken papperet upprullas och afrifves. På samma sätt framdrages det på en spole upprullade bindgarnet och afskäres med en i klaffen anbragt knif. Maskinens fördelar äro dels att papper och bindgarn sparas, dels att dessa saker aldrig äro i vägen, enär de förvaras under disken i en särskild låda. Samme utställare exponerar äfven en annan apparat, nämligen en spets- och bandrullningsmaskin, som jämväl utmärker sig för åtskilliga praktiska egenskaper.

Halldin & C:o, Örebro, exponera ett par utmärkt väl och fort arbetande falsmaskiner för boktryckerier och bokbinderier, och *Ivar Tjerneld,* Karlstad, presenterar en särdeles sinnrik maskin, som matar in spikämnen och afskiljer odugliga sådana med stor ackuratess. *A. G. Frykman*, Stockholm, dokumenterar sig som en skicklig maskinkonstruktör med en revolversvarf, en knappnåls- och en hästskosömmaskin. *Åsbrohammars bruks aktiebolag,* Åsbro, utställer en maskin för tillverkning af spik samt en liten vacker monter med en ganska rikhaltig samling prof på trådspik o. d. En i sitt slag ganska originell pjäs utställes af *Arthur Signeul,* Ljusdal, nämligen ingenting mer och ingenting mindre än en bärplockningsapparat. Samme man utställer äfven timmersaxar.

Från *Göteborgs remfabriks aktiebolag* förekommer en ganska hög pyramid, bildad af sydda och helväfda bomullsremmar samt kamelhårsremmar. *Hudiksvalls velocipedfabrik* har en ganska smakfullt uppställd kollektion »Nordpolsvelocipeder» och *Joh. Wideqvists läder- och remfabriks aktiebolag*, Stockholm, en mycket tilltalande utställning af maskinremmar af olika slags läder, synbarligen högst förträfflig vara.

Per Froms velocipedutställning.

Nu komma vi till en särdeles trefligt anordnad utställning af velocipeder från den inom denna branch berömda firman *Per From*, Stockholm. I dessa tider, då intresset för hjulsporten blifvit så allmänt och intensivt, skola helt naturligt velocipedfabrikanternas utställningar tillvinna sig en särskild uppmärksamhet. Hvad specielt Froms utställning beträffar är den i hög grad föremål för den hjulande allmänhetens intresse på grund af det kända faktum, att denna fabriks maskiner höra till de allra bästa i marknaden förekommande. I utställningen förekomma ej mindre än fyra olika typer af något af-

vikande konstruktion, vikt o. d., samtliga förstklassiga och inom sport- och idrottskretsar sedan länge mycket omtyckta. Det bör tilläggas, att denna velocipedfabrik var den första, som anlades i vårt land (år 1883).

Aktiebolaget Palmcrantz & C:o, Stockholm, exponerar ett par velocipeder af en ny typ, kallad »Svea», hvilken uppgifves äga åtskilliga fördelar. *A. F. & G. Nyman*, Upsala, representeras af en trefligt ordnad utställning i en slags kiosk af velocipeder, luftringar o. d. En samling större vågar utställes af *Ludvig Rössel*, Malmö; den ena af dessa, en kreatursvåg, är belastad med ett beläte af en oxe i naturlig storlek och väcker på grund häraf alla landtmäns lifliga intresse. *Sjöström & Sköld*, Stockholm, representeras af en liten, men förtjänstfull kollektion större och mindre vågar och *Garpenbergs aktiebolag*, Fors, af diverse maskiner och pumpar för grufarbete. *Fredfors' fabriks aktiebolag*, Stockholm, exponerar å en större, vacker monter en rikhaltig samling prof på maskinremmar af läder, bomull och hår och *Richard Rubenius*, Västerås, en ganska sinnrik och praktisk kuberingsklofve för skogstaxering. *Aktiebolaget Linköpings mek. verkstad* utställer en större gängskärningssvarf samt en universal pelarborrmaskin och *A. J. Möller*, Mölleberg, Anderstorp, en kollektion handsmidda spiralborr. En apparat för räddning af djur vid eldsvådor i ladugårdar företes af *C. J. Wenster*, Upsala; en anordning i samma syfte, eller en modell af en löskopplingsapparat för djur, utställes af *P. G. Larsson*, Karlstad.

En mycket vacker utställning är den vi nu möta, från *Aktiebolaget V. Svalins mekaniska verkstad*, Nyköping, bestående af pumpverk af olika slag, vandringar och axelledningar. Till det tilltalande intryck, dessa maskiner göra, bidrager ej litet deras ljusa, trefliga, i blågrönt stötande färg. *J. Eriksson*, Östersund, exponerar en synnerligen lättgående smidesbälg.

Vi påträffa nu en särdeles stilfull monter, som redan på långt håll lockat vårt öga. Öfver en fyrkantig kiosk höjer sig ett lätt, spetsigt torn, det hela verkande med behagliga dimensioner och en pittoresk dekorering med blänkande eller svartglänsande metallföremål. Montern tillhör den gamla välbekanta

Armaturfabriken Carl Holmbergs monter.

Armaturfabriken Carl Holmberg, Lund, hvilken, såsom namnet antyder, har till specialitet tillverkning af armatur för ångmaskiner, ångpannor, ång- och vattenledningar och inom detta område skaffat sig ett högt erkändt namn. Utställningen upptager en mycket rikhaltig samling prof på alla de hithörande artiklar, fabriken tillverkar, görande intryck af ett lika omsorgsfullt som elegant arbete.

Från *C. R. Nyberg,* Sundbyberg, finna vi en mindre kollektion fotogenkök, lödlampor, smörjapparater o. s. v. och från *H. Sackmans snickerifabrik,* Linköping, diverse träremskifvor. *And. Mattson,* Mora, exponerar diverse maskiner, verktyg och redskap, såsom träsvarf, perforerings- och spolmaskiner, diameterklofvar o. s. v.

En ganska vacker monter uppbär en rikhaltig och väl ordnad samling arbeten från *Nora verktygsfabriks aktiebolag,* Nora, bestående af gängverktyg, brotchar, fräsar, spiralborr, druckar m. m. *Ernst Bauer,* Stockholm, visar å en liten monter prof på finare slipning. Från *Wahlén & Blochs remfabrik,* Stockholm, förekommer en ganska trefligt anordnad utställning af läderremmar.

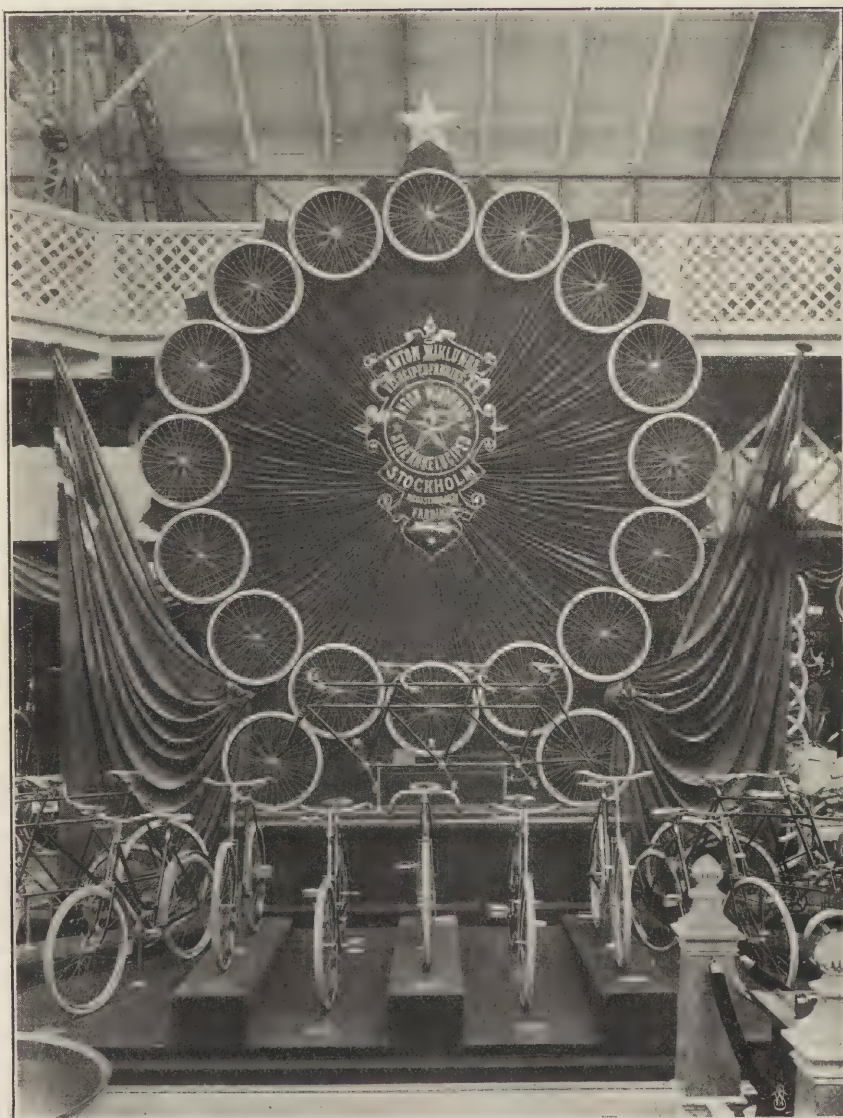
Stockholmsfirman *Liedberg & Bäckgren* företer en ganska skiftande utställning från de af densamma representerade bruken och verkstäderna. Vi finna sålunda här förnicklade hjulbössor från *Skultuna aktiebolag,* vagnsaxlar från *Ludv. Lagerstedt,* Upsala, kranar och vattenventiler m. m. från *C. M. Isakssons metallfabrik,* Jönköping, filar från *J. Wahlman & C:is filfabrik,* Valbo, fotogenköket »Record» från *Trässman & Petterson,* Stockholm, samt slutligen en vacker samling bleckslagerimaskiner från *Töreboda gjuteri och mekaniska verkstad.*

Bredvid utställer *John Hellman,* Norrköping, en kollektion prof på läderremmar och *Svenska stensågeriaktiebolaget,* Stockholm, en velociped af egen uppfinning, hvarjämte vi här finna ett exemplar af *A. R. Lindegrens,* Stockholm, ganska invecklade snällpress för bijouterier. *Jon Kjellström,* Karlsborg, presenterar ett vid flere utställningar prisbelönt kreatursviktband, hvarigenom vikten utrönes genom en enkel mätning.

Från *Aktiebolaget Carlsviks gjuterier*, Stockholm, finna vi en ganska treflig utställning af diverse fotogenmotorer. *Köpings mekaniska verkstads aktiebolag* har en mycket stor, omfattande och synnerligen väl ordnad utställning af verktygsmaskiner af olika slag. *Kockums järnverksaktiebolag*, Kallinge, hvars stora utställning i Industrihallen vi på sin tid omnämnde, exponerar äfven här en större kollektion vackra emaljerade kaminer, spislar och gasugnar samt mejerikärl. *Gefle velocipedfabriks aktiebolag* utställer några velocipeder samt delar till sådana.

En utmärkt vacker och i ögonfallande utställning är den, som nu möter oss. Den består af en serie roterande velocipedhjul, placerade i ytterkanten af ett större veckadt, gult draperi, i hvars midt den utställande firmans eleganta skylt strålar betraktaren till mötes, och öfver hvilket en nordstjärna sprider sin milda glans. Framför denna dekoration, hvars färgrikedom ytterligare förhöjes af flaggdraperier å ömse sidor, äro sirligt uppställda ett antal velocipeder med synnerligen elegant och förnämt yttre, samtidigt gifvande ett intryck af verklig soliditet. Den utställande firman — *Anton Wiklunds velocipedfabriks aktiebolag,* Stockholm — har också gjort sig vida och förmånligt känd öfver hela landet med sina utmärkta maskiner, hvilkas soliditet pröfvats i åtskilliga hårda kapplöpningsduster. Förutom bicyclar af olika typer, kappridnings- och landsvägsmaskiner, utställer firman äfven några tandemmaskiner af framstående beskaffenhet. Med få ord: denna utställning gör allt i genom ett synnerligen tilltalande och gediget intryck och afger ett vackert vittnesbörd om den höga ståndpunkt, den svenska bicycle-fabrikationen uppnått, fullt täflande med, om ej öfverträffande det bästa, utlandet presterar på ifrågavarande område.

Bergsunds mekaniska verkstads aktiebolag, Stockholm, presenterar ett par bageri-maskiner, som hos fackmän väcka berättigad uppmärksamhet, i all synnerhet den sinnrika degknådningsapparaten. Den andra maskinen är en degblandningsmaskin, båda inventerade af Danska ångbageriets driftige ägare C. V. Schumacher. Från *E. V. Beronius*, Eskilstuna, finna vi en mycket förtjänstfull utställning af diverse träarbetnings-

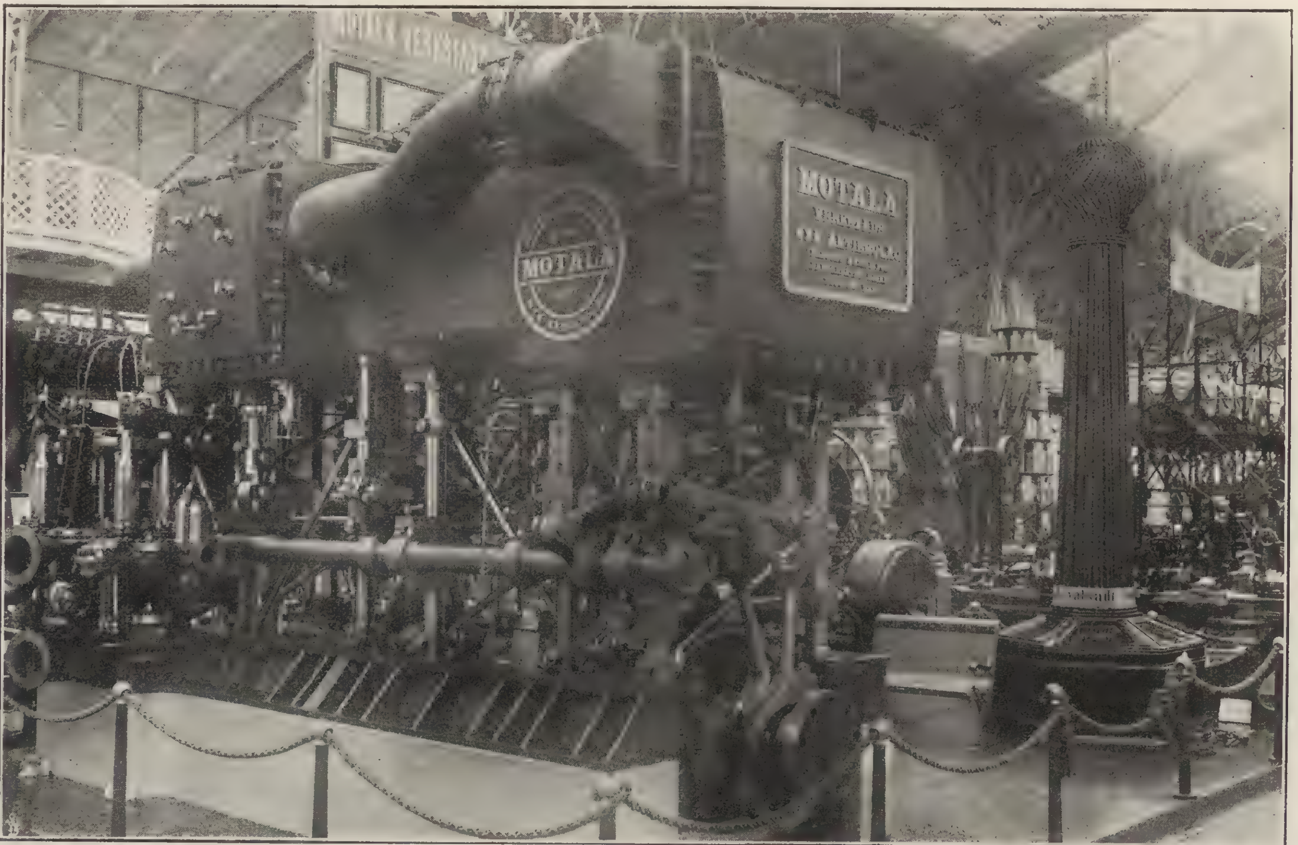
Anton Wiklunds velocipedutställning.

maskiner samt en kollektion maskinhyfveljärn, allt af framstående kvalitet.

Nu komma vi till en maskin, som redan genom sina kolossala dimensioner väcker allas intresse och beundran. Det är en af *Motala verkstads nya aktiebolag* utställd propellerångmaskin, afsedd för den å nämnda verkstads varf under byggnad varande pansarbåten »Njord». Den ofantliga pjäsen är emellertid ej blott till storleken en jätte, den kan äfven utveckla jättekrafter. Vi vilja blott i förbigående nämna, att maskinen är afsedd att utveckla ej mindre än 2,500 indikerade hästkrafter i sina tre cylindrar och att den kolossala propelleraxeln, mätande nära en tredjedels meter i genomskärning, kan vid högsta fart rotera 124 hvarf i minuten. Man tycker att en sådan jättemaskin skulle vara tillräcklig att framdrifva det största fartyg, men en pansarbåt behöfver mer än så. »Njord» skall en gång i sitt skrof inhysa två dylika kraftcentra — det är nämligen endast babordsmaskinen, som här utställes. Arbetet i sin helhet vittnar om ett särdeles noggrannt och solidt utförande, hvilket bäst synes, då den ofantliga pjäsen vissa tider hålles i gång, satt i rörelse af en liten elektrisk motor på 3 à 4 hästkrafter. Men så tyst och lugnt som jätten då rör sina väldiga stållemmar kommer han nog icke att arbeta, när vid forcerad fart och högsta ångtryck alla dess krafter skola spännas till det yttersta.

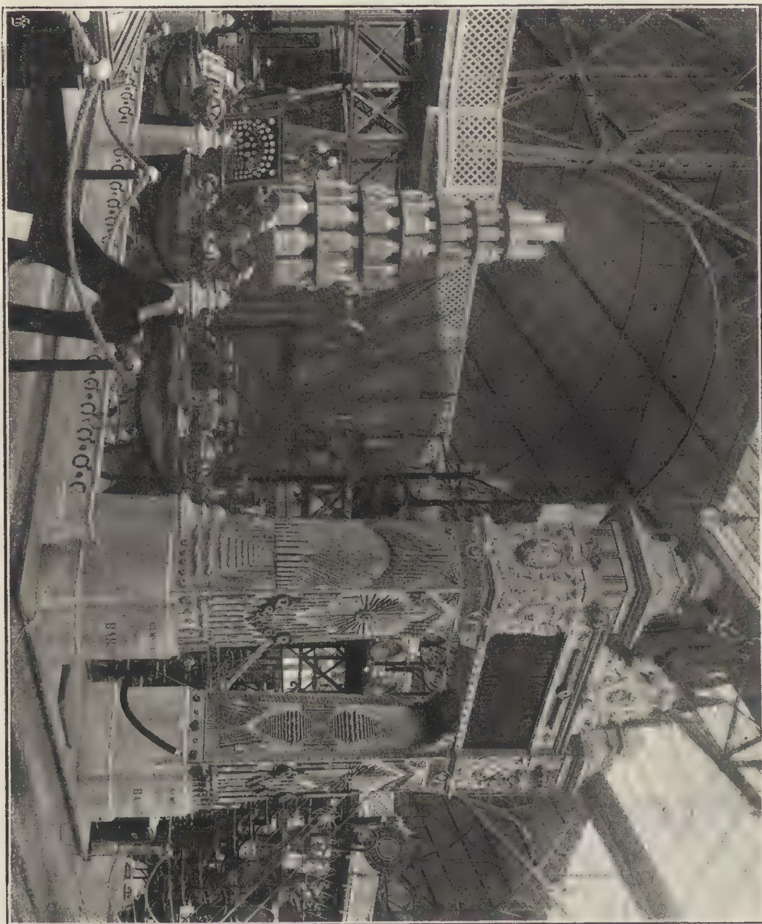
Verkstaden utställer äfven en stående compound sjöångmaskin om cirka 200 hkr, äfven den ett synnerligen godt arbete, samt en del verktygsstål, turbiner, lavettsidor o. s. v.

En annan imponerande utställning är den, med hvilken *Munktells mekaniska verkstads aktiebolag*, Eskilstuna, möter och hvilken i alla afseenden utgör en verklig heder för den berömda, nu sextioåriga firman. Anordningen är synnerligen smakfull och ett verk af den i detta arbete redan omnämnde artisten Hj. Norrström. En flere meter hög portal, målad i marmor, uppbär ett med flaggor och vapen rikt smyckadt öfverstycke, under det att pelarne äro synnerligen vackert dekorerade med en mängd verktyg, såsom spiralborr, gängtappar, upprymmare, fräsar o. s. v. Bakom denna eleganta portal är en estrad, å hvilken verkstaden utställer sina med rätta

Babordsmaskinen till pansarbåten »Njord». Utställd af Motala verkstads nya aktiebolag.

högt beprisade verktygsmaskiner, bland hvilka vi finna järnsvarfvar, excenterpressar, hejare, fräs- och borrmaskiner samt en amerikansk järnhyfvelmaskin. Det är, kort sagdt, en utställning som man betraktar och studerar med både nöje och

Munktells mekaniska verkstads utställning.

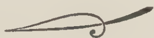
verklig behållning och öfver hvilken den svenska industrien har all anledning att vara stolt.

W. Wiklunds verkstäders aktiebolag, Stockholm, presenterar en särdeles solid och praktisk tvättmaskin. Det må i förbigående omnämnas, att samma verkstad till utställningen

lämnat en ångköksmaskin, som användes vid utställningens ångkök.

Slutligen ha vi en ganska betydlig och tilltalande utställning från *Bruzaholms bruks aktiebolag*, Bruzaholm, bestående af ett stort antal pumpar, hydrauliska s. k. vädurar och bottenventiler. De utställda maskinerna göra redan till sitt yttre ett godt intryck med sin lifligt röda färg, och hvad deras egenskaper i öfrigt beträffar är det nog säga, att de uppfylla alla anspråk. Den mest framträdande egenskapen hos dessa pumpverk är den lika sinnrika som egendomliga anordningen i fråga om kolfpackning och ventiler, hvilken åskådliggöres af en glasmodell, men som vi af utrymmesskäl ej närmare kunna beskrifva.

Vi ha nu hunnit med ungefär halfva maskinutställningen och anse därför rådligast att unna läsaren någon omväxling, hvadan vi här afbryta vår vandring för i dag.

XXXI.

Arméns och flottans samt lotsverkets utställningar.

Af de många sevärdheter, 1897 års utställning har att bjuda på, höra arméns och flottans utställningar onekligen till de mest omtyckta. Måhända kan man skrifva en del af detta intresse på den sedan gammalt inrotade förkärleken för allt hvad med militär står i sammanhang — ett helt naturligt drag hos ett folk med en lysande krigshistoria, — men säkerligen i främsta rummet på de ovanligt lyckade anordningarna. Man går, med andra ord, på dessa utställningar ej blott därför att de äro intressanta, utan äfven därför att de äro vackra och bjuda på åtskillig ögonfägnad.

De båda utställningarna äro inrymda i en gemensam byggnad, bildad af några tillbyggda galérskjul, belägen tätt invid sjön å västra utställningsområdet och sträckande sig snedt inåt mot allmänna vägen. Den arkitektoniska anordningen — ett verk af arkitekten E. Josephson — är synnerligen smakfull, särskildt hvad fasaden beträffar, som fått en lika rik som originell utsmyckning. Det östliga partiet har fått formen af ett jättestort tält, det västra åter af bakstammen af ett gammalt örlogsskepp från 1500-talet, båda rikt utsmyckade med en mängd emblem o. d.

Vi göra först ett besök i arméns utställning, och för att riktigt börja från början styra vi våra steg till sjukbaracken,

Arméns och flottans utställning.
(Exteriör af fasaden.)

belägen i hörnet invid planket mot den utanför löpande vägen. Denna barack, utförd vid J. O. Vengströms snickerifabrik i Stockholm, är så konstruerad, att den lätt kan nedtagas och åter hopsättas. Vid inträdet har man å ena sidan ett litet rum för läkaren och på den andra ett operationsrum med fullständig inredning; för öfrigt upptages baracken af den höga och rymliga sjuksalen, afsedd för 24 sängar, däraf 12 här stå fullt bäddade och redo att tagas i bruk. Man ser här vidare en fullständig utrustning af allt hvad till ett fältlasarett hör, såsom instrument, förbandsartiklar o. d. Det hela präglas af ordning, snygghet och en hög grad af ändamålsenlighet och gör på betraktaren det bästa intryck. Baracken har under utställningen tjänstgjort som sjukvårdsstation, men lyckligtvis knappast behöft tagas i anspråk.

Utanför sjukbaracken reser sig ett stort förbandstält, afsedt att medföras i fält och innehållande fullständig uppsättning af material. På ömse sidor därom står ett halft dussin transportvagnar hörande till sjukvården, alla märkta med det betydelsefulla geneverkorset. Dessa vagnar äro afsedda för transport dels af sårade, dels af till den flyttande sjukvården hörande material, proviant o. s. v.

Vi styra nu våra steg mot själfva utställningsbyggnaden, men innan vi inträda i denna, stanna vi för att taga i betraktande åtskilligt till utställningen hörande, som fått sin plats utanför. Sålunda se vi här ett litet skyddstält, hvars särskilda delar ingå i soldatens fältutrustning, visserligen icke värst rymligt eller komfortabelt, men säkerligen mycket värderadt i våt eller kylig väderlek. Ett annat 12-mans tält af den typ, som användes vid våra mötesplatser, ser riktigt inbjudande ut, till och med nästan litet vekligt för oss, som tillhöra en äldre generation och som ännu minnas, huru man för ett fjärdedels sekel sedan fick nöja sig med på blotta marken utbredd halm till madrass, kappan till täcke och »kalfven» till hufvudgärd, hvilka bekvämligheter delades af största möjliga antal olyckskamrater, så att man bokstafligen kände sig som en packad sill. Men tiderna förändras och ... förbättras!

Ett annat större tält visar oss en fälttelegrafstation. Framför bordet med sina telegrafapparater sitter en ingeniörskorpral

med anteckningsboken i hand — naturligtvis ingen lefvande sådan, utan en »vaxgubbe». Därefter se vi ett officerstält mellan två artilleripackvagnar med utredning. På andra sidan det stora ingångstältet finna vi några s. k. krigsbryggeekipager och på ömse sidor om självfva ingången äro uppställda två artilleripjäser, en 16 cm. haubits och en 12 cm. kanon, på sina lavetter, båda af ganska respektingifvande utseende. Och därmed stiga vi in i självfva utställningsbyggnaden.

Interiören är ganska tilltalande, ljus och luftig, och lifvas af den rikhaltiga omväxlingen af utställningsföremål samt taflor och scenerier från krigarlifvet Närmast ha vi Fortifikationens omfattande utställning af planer och ritningar öfver nyare kasernetablissement, däribland ett par gipsmodeller af det ståtliga artilleritablissementet å Kviberg vid Göteborg samt af Lifgardets till häst nya kasern tilldraga sig särskild uppmärksamhet. För öfrigt finner man här en mängd planer, kartor och fotografiska vyer från de olika regementenas kaserner och öfningsplatser, utgörande ett lika rikhaltigt som intresseväckande studiematerial.

I det vi nu taga kosan åt höger finna vi på vänster hand en hel rad fullt utrustade transportvagnar hörande till sjukvården. Till höger finna vi en präktig kollektion topografiska kartor och instrument från Generalstabens topografiska afdelning samt väggtaflor, planritningar och fotografier öfver krigsakademien å Karlberg, krigshögskolan samt artilleri- och ingeniörshögskolan jämte undervisningsplaner, reglementen och program från samma läroanstalter. På ett större bord utställes ett af V. Ridderstad konstrueradt sinnrikt reliefkrigsspel, erbjudande en mängd terrängkombinationer. I närheten utställes en kollektion fäkt- och sportmateriel samt en del reglementen, instruktioner, läroböcker o. d. för kavalleriets skolor och öfningar, däribland äfven ritningar och fotografier till kavalleriétablissementet å Ladugårdsgärdet och ridskolan vid Strömsholm.

Ute på golfvet anträffa vi, närmast byrårummet, en del prof på kaserninredning, särdeles snygg och ändamålsenlig, en större ångkokningsapparat (från V. Lindbergs verkstad, Stockholm), kokkärl och inventarier samt fullständiga prof å gäl-

lande fält- och fredsrationer och portioner. Därefter följer ett par vid Göta ingeniörbataljon utförda modeller af exercishus, stallbyggnad, beväringsbarack, tvättrum, kök o. s. v., allt återgifvet i de minsta detaljer. Något längre inåt finner man en rikhaltig utställning hörande till trängväsendet, bestående af reglementen, instruktioner, läroböcker, fältutrustningslistor, sjukvårds-, pack- och ammunitionsvagnar, seldonsutrustning, samt i mellersta tvärgången sjukvårdsinstrument och persedlar. Här förekomma också instrument, vagnar och redskap hörande till fälttelegrafen samt en fullständig brefdufveutredning med dufslag, korgar, brefdufdepescher, stämplade sjärtpännor o. s. v. Nu äro vi också inne på ingeniörstruppernas synnerligen rikhaltiga och fullständiga utställning, hvilken upptager hela tvärskeppet närmast flottans utställning. Här finnes en mängd fordon af äldre och nyare typer, redskap m. m., elevarbeten, undervisningsmaterial, reglementen, program o. d. från ingeniörsbataljonernas skolor. Särskildt fästes uppmärksamheten vid en sprängmedelsvagn med sina dynamitlådor samt en plutonverktygsvagn med sin fullständiga uppsättning af spadar, hackor, spett m. m. Längre inåt finner man en kompaniverktygsvagn, förspänd med tre uppstoppade hästar och körd af en modellerad kusk. Vid väggen intill flottans utställning finner man en konstgjord vattendamm med modeller af olika slags broar för krigsbruk. För öfrigt förekommer i denna utställning en ofantlig myckenhet af utrustningspersedlar, sadlar (däribland en synnerligen praktisk packsadel, inventerad af kapten A. Zethelius), verktyg och redskap, och vi kunna endast beklaga att tid och utrymme hindra oss att ingå på ett mera detaljeradt studium af den intressanta uppvisningen.

Vi draga oss nu något åt höger inåt det inre långskeppet och stanna först framför den stora fondgruppen, hvilken städse är omgifven af skaror af intresserade och deltagande åskådare. Gruppen, som är omgifven af en anslående flaggdekoration omkring riksvapnet och i hvars bakgrund konungens bild höjer sig, är egentligen afsedd att visa olika uniformstyper, men verkar genom sin liffullhet som en verklig panoptikonbild. Sceneriet föreställer en skogsbacke. Till vänster synes en hästgardist samtalande med en Värmlands fältjägare. En veloci-

Interiör af Arméns utställning.

pedordonnans i Svea gardes uniform håller just på att bestiga sin stålhäst; bakom honom sysslar en lifgrenadier med matlagning i en kokgrop. I midten synas ett par artillerister, en ingeniörsoldat, en trumslagare klädd i Lifregementets till fot uniform och en väderbiten korpral i Uplands regementes dito. En sjukvårdssoldat ur Norrlands trängbataljon förbinder en sårad Lifregements-husar och bakom dem sysslar en Götagardist med sin rensel. Ytterst till höger synes en Smålandshusar till häst och bakom honom postar en Skånsk dragon utanför ett tält. Gruppen i sin helhet gör ett utomordentligt lefvande intryck, och bildhuggaren C. J. Nilsson, som modellerat figurerna, har för sin del ej oväsentligt bidragit därtill.

Vänder man sig om, finner man en ganska rikhaltig utställning från arméförvaltningen med prof på olika uniformspersedlar, kläden och tygsorter samt läder, som användes för arméns beklädnad och utredning jämte framställningar af klädes- och skodonstillverkningen, vidare prof på olika hufvudbonader, knappar, gradbeteckningar samt militära utmärkelsetecken. På ömse sidor om fondgruppen äro uppsatta tablåer, utvisande arméns indelning på fredsfot och fältfot, och inunder dessa visas prof på soldatens personliga fältutrustningspersedlar. Tak och väggar i denna afdelning prydas af ett stort antal väl utförda efterbildningar af arméns fanor och standar.

Det inre långskeppets östra del upptages hufvudsakligen af artilleriets utställning. Man ser här en anspänd fältkanon samt ammunitionsvagn, båda fullkomligt fältutrustade. I en nisch till vänster befinner sig en intressant och synnerligen rikhaltig utställning af artilleriammunition af olika slag samt vid tillverkningen använda redskap, äfvensom gevärs- och revolverammunition, alltsammans från Mariebergs ammunitionsfabrik. Framför denna monter är uppställd en 8 cm. fältkanon, som man verkligen kan säga afgifvit ett lysande vittnesbörd om det svenska stålets godhet. Gjuten af martinstål vid Bofors, har denna kanon underkastats de mest frestande prof. Först afskötos 2,000 skott med vanlig laddning och därefter 154 sprängskott, hvarvid kanonen fullproppades ända till mynningen med projektiler. Först vid det 154:de skottet uppstod en spricka i manteln, under det att kärnröret fortfarande var oskadadt.

Längs väggarne här finna vi dels en ofantlig massa persedlar hörande till fältartilleriets utredning, från selar och sadlar till musikinstrument och verktyg, ej att förglömma en fullständig fältsmedja, hvarest smeden är i full verksamhet, dels en rikhaltig utställning af tabeller, program, modeller och apparater hörande till artilleriets skjutskolor och öfningar.

I tvärgången mellan de båda långskeppen äro uppställda fyra artilleripjäser, nämligen en 12 cm. haubits, en 8 cm. kanon i fästningslavett, en 6 cm. snabbskjutande kanon i lavett med skyddsplåt samt en 8 mm. kulspruta. Denna utställning flankeras å ena sidan af en del ritningar till gröfre fästningspjäser, å andra sidan af en rikhaltig samling eld- och huggvapen.

Härmed ha vi sett det hufvudsakligaste af allt det myckna, som rymmes inom arméns utställning, och det återstår oss endast att betyga vår erkänsla till utställningens anordnare och medarbetare för de verkligen lysande resultat, som uppnåtts. Kommissarie för utställningen har varit majoren L. W:son Munthe, som till närmaste biträde haft majoren vid Första Svea artilleriregemente F. Spak och intendenten kapten E. Kinell. Den inre dekoreringen är utförd med biträde af arkitekten E. Josephson samt kapten C. Hellström, löjtnant C. A. Nyström och t. f. förvaltaren S. W. Timén.

Nu begifva vi oss till flottans utställning, af hvilken vi redan sett en lockande skymt inifrån arméutställningen. Båda utställningarna stå i förbindelse med hvarandra genom fyra dörröppningar i mellanväggen; man stiger ned för ett par trappsteg och är genast bokstafligen inne i Svenska flottans minnen.

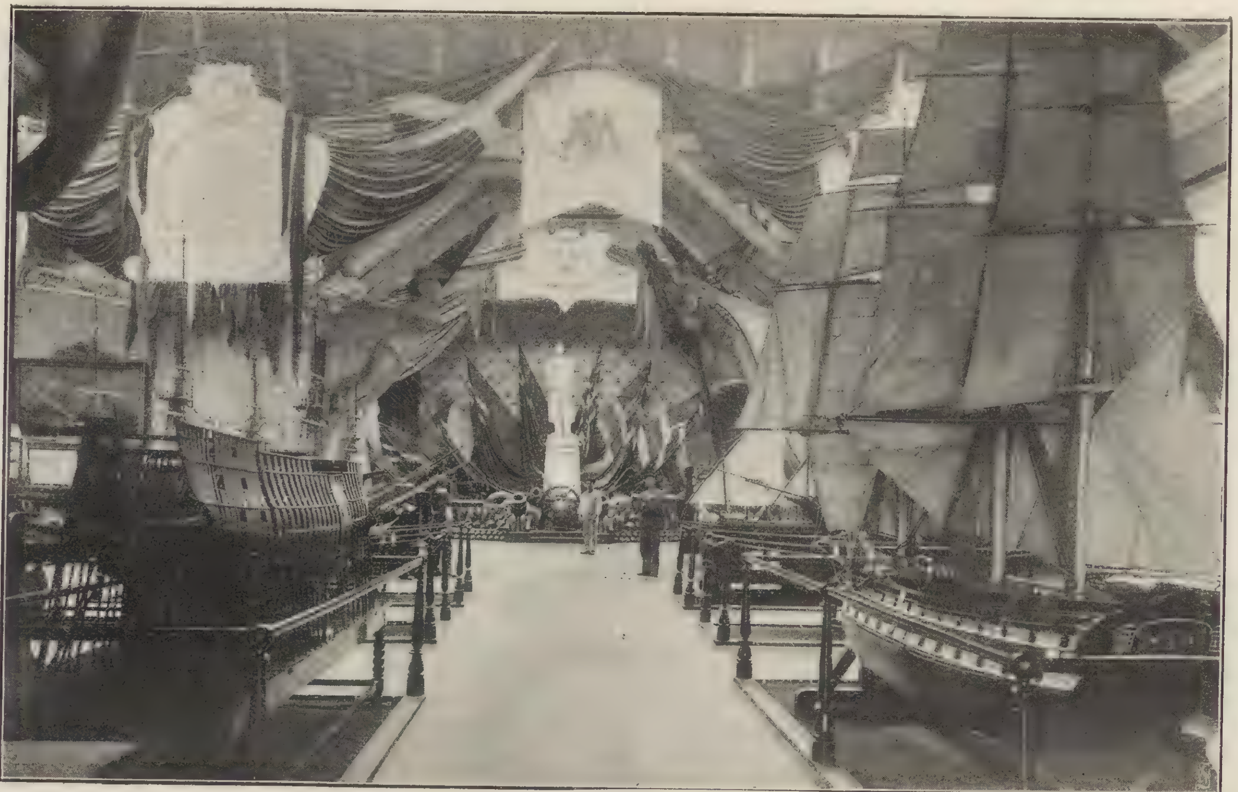
Flottans utställning är nämligen ej blott modern, utan äfven historisk, i olikhet med arméns utställning, som är uteslutande modern, hvilket har sin grund däri, att hufvudstaden redan har en permanent historisk arméutställning att erbjuda intresserade i Artillerimuseet.

Flottans utställning erbjuder en om möjligt ännu vackrare interiör än grannutställningen. Därtill bidrager i väsentlig mån

det dekorationsmaterial, man här haft att tillgå i form af reliker från äldre fartyg. Bland dessa må i främsta rummet märkas den rikt ornamenterade och förgyllda akterspegeln af den 1885 slopade skonerten »Amphion», ombord å hvilken Gustaf III deltog i det s. k. Viborgska gatloppet; vidare de ståtliga galjonsbilderna från linjeskeppen »Försiktigheten», »Wladislaw» och »Fäderneslandet» samt fregatterna »Galathée» och »Eurydice», en stor samling porträtt af personer, som gjort sig förtjänta om flottan, samt taflor föreställande sjöslag, fartyg o. s. v., allt detta förhöjdt af en konstnärligt ordnad flaggskrud.

Vi börja först med det inre långskeppet. Strax vi kommit in observera vi emellan de båda dörröppningarna en större samling projektiler, däribland särdeles respektabla granater, och patroner etc., prof på olika slags krut (i efterbildningar) samt på antändningsmedel. Vid det vi vända oss om se vi ett par kanonmynningar hotfullt blicka oss till mötes. I en krets rundtomkring en gevärspyramid äro uppställda ett antal större och mindre artilleripjäser, hufvudsakligen af modern konstruktion. Midt framför oss ha vi en Maxim-Nordenfelts revolverkanon, till höger därom en 57 mm. och en 38 mm. snabbskjutande kanon, till vänster en 57 mm. snabbskjutande kanon samt en 45 mm. maskinkanon, konstruerad i slutet af 1860-talet af kommendörkapten C. C. Engström. Närmast intill denna stå en 4-pipig och en 2-pipig kulspruta, båda om 25 mm. kaliber. Midt emot i cirkeln står en 10-pipig 12 mm. kulspruta samt en 8 cm. kanon. Alla pjäserna äro försedda med lavettage. Och slutligen komma vi till en respektinjagande 15 cm. kanon, gjuten vid Bofors, hvilken kan utslunga en projektil om öfver 45 kg. vikt med sådan kraft, att den på 3,000 meters afstånd genomborrar en smidd järnplåt om 17,8 cm. tjocklek.

På ömse sidor om denna artilleriutställning äro uppställda åtskilliga modeller af äldre artilleripjäser och lavetter, projektiler, fyrverkeriredskap m. m. af stort historiskt intresse. Några af dessa gå ända tillbaka till 1600-talet, såsom ett par kanoner, hvilka på grund af sin form erhållit benämningarna byxkanon och kjolkanon.

Interiör af Flottans utställning.

Vi vandra nu förbi den vackra fonddekorationen, som utgöres af en större staty i helfigur af konungen å en hög piedestal, omgifven af en konstnärligt ordnad samling mörsare, projektiler och fartygsinventarier mot en rik bakgrund af flaggor samt mörkblått kläde med guldkronor. I tvärgången midt emot, hvilken bevakas af åtta figurer, fyra å hvarje sida, iklädda uniformer från olika tider, förekomma diverse uppgifter, tabeller o. d. rörande flottan samt dess strider.

På andra sidan fonddekorationen möta vi återigen en vördnadsbjudande artilleripjäs, nämligen en 12 cm. snabbskjutande kanon, äfven den tillverkad vid Bofors, och af en nästan häpnadsväckande längd. Såväl denna som den förut omnämnda Bofors-kanonen stå på höjden af nutidens artilleriteknik, äfven om de icke höra till de allra största i sitt slag. På ömse sidor om denna kanon utställas två pansarplåtar om resp. 250 och 91 mm. tjocklek, uttagna för skjutprof från pansarbåten »Odens» pansar och hvilka beskjutits med 15 och 12 cm. projektiler, hvilka senare äfven företes. Pansaret har fått djupa hål, men ej blifvit genomskjutet, projektilerna ha äfven blifvit litet skamfilade vid den hårda sammanstötningen. Å en särskild ställning bakom kanonen äro uppsatta en del fotografier öfver dylika skjutförsök.

Där bakom se vi en hel del torpeder upplagda i en prydlig knippa på en ställning. Vi finna här förutom några äldre konstruktioner prof på de allra nyaste typerna, både Whiteheads och Schwartzkopfs, båda systemen själfgående. De se riktigt eleganta ut, dessa förfärliga förstörelseredskap, af hvilka en enda sådan där tingest, rätt riktad, kan på några minuter sänka det största pansarvidunder i djupet med man och allt.

Något till höger är uppställd en elektrisk strålkastare af modern konstruktion. Dessa användas på de moderna örlogsfartygen för att nattetid belysa farvattnet, hufvudsakligen till skydd mot torpedanfall. Bakom denna apparat ha vi i en nisch en fullständigt inredd tändstation för fast minförsvar med tillhörande apparater och redskap samt på ömse sidor om denna ett par kollektioner med prof på tågvirke och tacklingsmaterial etc. Hörnet till höger bakom torpedutställningen upptages af en dykare iklädd full rustning och med alla tillbe-

hör och i motsatta hörnet finner man en uppsättning signalmaterial. Mellan de båda långskeppen förekommer dels en större samling till ett örlogsfartygs utredning hörande sjöinstrument, dels en vacker kollektion sjömätningsinstrument och sjökort, utställd af Sjökarteverket.

Nu återstår det yttre långskeppet. Detta upptages uteslutande af fartygsmodeller och erbjuder mycket af fägnad för ögat och intresse för tanken. Sedan vi passerat förbi Sjökarteverkets utställning, stöta vi först på ett par modeller af äldre fartyg från slutet af 1700-talet, båda konstruerade af Chapman, nämligen 60-kanonskeppet »Vasa» och hemmeman »Styrbjörn». Båda urbilderna till dessa modeller deltogo med ära i Gustaf III:s ryska sjökrig. Framför dessa stå två dubbla rader modeller: i den närmast varande finna vi först en modell af en 40-kanonfregatt, konstruerad af Chapman, en långskeppsgenomskärning af samma fartyg samt af 60-kanonskeppet »Kronprins Gustaf Adolf», hvars modell utställes i yttre raden. Detta äfven af Chapman konstruerade fartyg stötte på grund och uppbrändes under ryska kriget 1788 och dess besättning tillfångatogs. Bakom denna modell står en annan af ett linjeskepp från medlet af 1700-talet, bestyckadt med 56 kanoner.

Såsom förmedlande öfvergången från äldre till nyare fartygstyper kommer nu en modell af en örlogsskonert från början af vårt århundrade vid sidan om två modeller af moderna torpedbåtar, nämligen »Gondul» (1:sta klass) och »Bygve» (2:dra klass), byggda under det senaste årtiondet. Därefter finna vi en modell af pansarbåten »Göta» samt en af pansarbåten »Oden», hvilka fartyg, som bekant, representera svenska flottans f. n. starkaste fartyg. Båda modellerna äro synnerligen väl och fint utförda och ge en ganska god föreställning om fartygens inredning, bestyckning o. s. v. »Oden» är så till vida öfverlägsen den sex år äldre systern att han dels är något större, dels har två rörliga torn för sina stora kanoner. Vid sidan om dessa modeller utställas ett par mindre, nämligen af 3:e klass pansarbåten »Sölve» samt af en ångkranpråm. På andra sidan midtelgången påträffa vi först en modell af turuman »Lodbrok» (upplysningsvis bör kanske nämnas, att de för både segel och rodd apterade fartygen i den af Ehren-

svärd skapade skärgårdsflottan kallades hemmema, turuma, udema och poyema allt efter sin storlek) samt af en galer från 1700-talet. Närmast följa modeller af udeman »Ingeborg» och »Thorborg» samt poyeman »Brynhilda» samt några modeller af galerer, kanonbarkass, chebeque, kanonslupar och kanonjollar, allа från 1700-talet. Vid väggen till arméutställningen förevisas ett halft dussin modeller af mindre stridsfartyg från förra seklet.

Nu komma vi till en modell af mera ålderdomligt utseende. Den föreställer det 1685 byggda 76-kanonskeppet »Prins Carl». Närmast detta förekommer en modell af det 1745 byggda 70-kanonskeppet »Götha Lejon», samt modeller af en galer från Karl XII:s tid och en skärgårdspråm från medlet af 1700-talet. En ståtlig modell invid ytterväggen visar oss 90-kanonskeppet »Carolus Rex», bygdt i slutet af 1600-talet och användt på sin tid som amiralsskepp, och slutligen ha vi en äfvenledes vacker modell af 50-kanonskeppet »Amaranthe», till byggnadsåret (1670) det äldsta af de här i modell förevisade svenska flottans fartyg. Dessa gamla fartyg taga sig ganska underligt ut för nutida ögon, särskildt om man sammanställer dem med våra dagars pansarkolosser, men de torde i alla fall ha erbjudit en ståtlig syn, då de med sina behagfullt svängda former och sina otaliga utspända segel sväfvade fram på hafvets blånande yta. Det torde böra anmärkas, att flere af dessa äldre modeller, hvilka voro i mycket förfallet skick, blifvit restaurerade under ledning af kommendör J. Hägg, hvilken härpå synbarligen nedlagt ett lika nitiskt som omsorgsfullt arbete.

Vi ha nu i det väsentligaste tagit kännedom om utställningen inomhus och ha endast att vederbörligen uppmärksamma den vackra utställningen af undervisnings- och åskådningsmaterial på ömse sidor om utgången, i hvilken förnämsta intresset fäster sig vid de vackra fartygsmodellerna från sjökrigsskolan och exercisskolan.

Flottan har äfven sin friluftsutställning, och det en som heter duga. Till höger utanför ingången är uppställd en slup, som begagnades af Gustaf III vid genombrytningen af den ryska linjeskeppsflottan i Viborgska viken den 3 juli 1790, vid

hvilket tillfälle den främste sluproddaren blef dödsskjuten. Ej utan rörelse betraktar man detta minne från ofredens dagar.

Nedanför utställningspaviljongen och fram till Maskinhallen utbreder sig en rätt rymlig bassäng, ingärdad af en flottbro. Här utställas åtskilliga flytande sevärdheter. Främst fängslas vår uppmärksamhet af den eleganta kungsslupen »Vasaorden», byggd af ek 1774, försedd i aktern med en slags salong, tapetserad med blått siden. Den vackra farkosten, renoverad och upputsad för utställningen, har jämväl tjänstgjort vid ett par tillfällen under sommarens lopp vid mottagandet af konung Oskars furstliga gäster, t. ex. konungen af Siam. Ytterligheterna beröra hvarandra, kan man nästan säga, då man strax bredvid ser en af de gamla svarta och oansenliga kanonjollarne från århundradets första hälft gunga på vattnet. Å den här utställda bärande det stolta namnet »Valhall», förde konung Oskar II såsom ung officer befäl år 1845. Icke mycket vackrare att se på är den strax bredvid förtöjda torpedbåten »Freke», men man betraktar honom i alla fall med en viss respekt. Man vet ju litet hvar, att dessa skenbart obetydliga och fula tingestar icke äro att leka med, när det gäller allvar, och att de särskildt för en af skärgårdar så sönderskuren kust som vår äro rent af ovärderliga för det flytande försvaret.

Vi vandra nu längre ut på den sakta gungande flottbron och komma på en särskild liten bro långsides med en af våra allra nyaste och vackraste örlogsmän, torpedkryssaren *»Örnen»*, hvilken vi utan möda äntra förmedels en bekväm landgång. För den, som aldrig varit ombord på ett örlogsfartyg, finnes här ofantligt mycket att beundra och häpna öfver. »Örnen» är icke något litet fartyg, det ser man redan innan man kommit ombord, och att dess soliditet ej lämnar något öfrigt att önska, därom får man en mycket liflig föreställning så snart man satt sin fot på däck. Allt här är af järn, fartygets sidor liksom all öfverklädnad af tjock pansarplåt, som det vill ganska duktiga projektiler till att slå i genom. Kryssaren är bestyckad med 2 st. 12 cm. snabbskjutande kanoner, ganska respektabla pjäser, placerade en i fören och en i aktern bakom bastanta pansarskärmar, samt med 4 st. 57 cm. snabbskjutande kanoner, placerade vid fartygets sidor å särskilda utbyggnader

samt rörliga åt alla håll. Dessutom har »Örnen» i förstäfven undervattenstub för utskjutande af torped. De kraftiga maskinerna, representerande 4,000 hästkrafter, kunna framdrifva fartyget med en fart af 19 knop och mer, om det gäller. »Örnen» är således för närvarande svenska flottans snabbaste fartyg, om man undantager torpedbåtarne. Allt ombord är utfördt med yttersta noggrannhet, hvarje tum af utrymmet är omsorgsfullt tillvarataget, och arbetet är i sin helhet en verklig

Torpedkryssaren »Örnen».

heder för Motala verkstad. Två liknande kryssare äro under byggnad, och det förefaller som om vår flotta skulle genom denna fartygstyp erhålla en högst väsentlig förstärkning. Det är väl egentligen öfverflödigt att nämna det ombord å »Örnen» liksom å alla flottans fartyg råder en mönstergill ordning och snygghet och att den nyfikna allmänheten har all anledning att beundra besättningens artighet och tålamod vid besvarandet af alla de, mer och mindre förnuftiga frågor, som dagligen hagla öfver dem.

Utanför flottbron ligger ett annat nutida sjövidunder, nämligen vår senast färdigbyggda pansarbåt »*Oden*». Detta fartyg är den nyaste förbättrade upplagan af den s. k. Svea-typen, hvars första representant var den 1886 färdigbyggda »Svea», hvilken efterföljdes af Göta (1891) och »Thule» (1893). »Oden» skiljer sig från dessa ej allenast däruti att den är åtskilliga meter längre utan äfven genom sina två rörliga pansartorn för de stora kanonerna, ett förut och ett akterut, under det att de öfriga fartygen endast ha ett sådant torn förut. Odens bestyckning utgöres af två 25,4 cm. kanoner, placerade i nyssnämnda torn, samt 4 st. 12 cm., 4 st. 57 mm. och 6 st. 47 mm. snabbskjutande kanoner, 4 st. kulsprutor samt undervattenstub för utskjutande af torpeder. I förhållande till sin storlek är »Oden» ett mycket kraftigt fartyg. För närvarande äro två pansarbåtar af samma förbättrade typ under byggnad, den ena, »Thor», vid Bergsunds mekaniska verkstad i Stockholm, som äfven byggt »Oden», den andra, »Njord», vid Lindholmens verkstad i Göteborg.

Ett besök på ett dylikt modernt pansarfartyg är i hög grad intressant och lärorikt. De väldiga kanonerna kunna ej annat än väcka betraktarens häpnad och respekt och ej mindre det bastanta pansaret, som på mera blottställda ställen har en tjocklek af ända till öfver en fjärdedels meter. Ångkraften är tagen i användning i vidsträcktaste grad; öfverallt ombord ser man bevis därpå i mer och mindre besynnerliga maskiner och inrättningar, med hvilka allt tyngre arbete utföres. Kraftiga dynamomaskiner ombesörja belysningen, en ångstyrinrättning sätter befälhafvaren i stånd att lika bekvämt som säkert manövrera kolossen, andra maskiner drifva ankarspelen eller kringvrida de rörliga tornen, föra ned frisk luft till de ofantliga maskinrummen och logementen under däck, destillera vatten o. s. v. Allt är i minsta detalj väl genomtänkt och ordnadt. Den mest mönstergilla snygghet och ordning härskar hvarhelst man vänder sig i denna flytande fästning, hvilken, fullt rustad, ger inom sina järnväggar rum för ett par hundra människor.

Från flottan till lotsverket! Vi lämna den sviktande bron och stiga i land igen utanför flottans paviljong, hvarest vi som en utpost för lotsutställningen anträffa det höga, hvitglänsande fyrtornet, hvilket vårt första besök gäller. Inuti tornets järnstomme löper en spiraltrappa, som ganska mycket frestar benen, upp till det under lanterninen anordnade vaktrummet. Utanför detta är en rundtom tornet löpande järnbalkong, från hvilken erbjuder sig en ståtlig öfverblick af omgifningen. Ofvanför vaktrummet är lanterninen med sin af ett urverk drifna fyrapparat af modernaste konstruktion med hastigt på hvarandra följande blänkar. Fyrtornet, som med undantag af fyrapparaterna och de böjda glasrutorna är alltigenom af svensk tillverkning, skall efter utställningens slut uppställas vid Högby på Ölands norra ostkust för att vägleda seglaren i nattens mörker.

I närheten af detta fyrtorn står en af dessa små praktiska ledfyrar, som man vid en färd i våra skärgårdar ser lysa här och där mellan klipporna och å kobbarne. Ofta äro dessa små fyrhus byggda af trä — det här utställda är af järn och cirkelrundt samt försedt med ljusöppningar åt flere håll. Dessa fyrar äro såväl till idé som konstruktion helt och hållet svenska och ha erhållit stor användning äfven utom Sverige på grund af sina förträffliga egenskaper, till hvilka i främsta rummet får räknas de billiga anläggnings- och driftkostnaderna. En dylik fyr behöfver nämligen ingen ständig tillsyn, det är alldeles tillräckligt att den tillses en gång hvar 8:de dag, då oljeförråd påfylles, linser och speglar putsas o. s. v. Fyren brinner sedan både dag och natt; ljuskällan, som matas med fotogen, befinner sig inuti en roterande cylinder, som hålles i rörelse af den varma luftströmmen från lågan, hvarvid blinkningarna åstadkommas genom att cylinderns sidoöppningar, ofta försedda med olikfärgade glas, på kortare eller längre mellantider passera förbi motsvarande yttre öppning i fyrhusets vägg.

Ett litet stycke från denna ledfyr och nära intill Finspångspaviljongen reser sig den lilla trefliga fyrstugan, som, äfven den, efter utställningen skall göra praktisk tjänst, nämligen vid Kråksundsgaps fyrplats å västkusten. Stugan är till-

Maskinhallen. *Fyrstugan* *Finspongs paviljong.* *Fyrtornet.* *Arméns och flottans utställning.*

Vy af västra utställningsfältet.

verkad vid Ekmans nya snickerifabrik, Stockholm, af plank med dubbel pappklädnad och brädpanelning och ser ut att lämna godt skydd mot väder och vind. För närvarande residera ej några väderbitna lotsar eller fyrvaktare inne i de små, men ganska trefliga rummen, däremot finna vi där en hel liten intressant utställning af hvarjehanda till lots- och fyrväsendet hörande föremål.

Vi begifva oss först in i det större rummet till vänster. Här absorberas vår uppmärksamhet först och främst af tre större fyrapparater af olika typer. Den ena af dessa är en äldre apparat, i hvilken en serie speglar rotera omkring ljuskällan och åstadkomma »blänken». Dylika apparater funnos förut vid alla våra blänkfyrar, och vårt land tillkommer äran att först hafva användt denna fyrtyp. Numera är den dock undanträngd af nyare och fullkomligare apparater, med hvilka åstadkommas kortare blänkar. En sådan apparat se vi i rummets midt, bestämd för Svartklubbens fyr och af samma konstruktion som den större apparaten i fyrtornet. Här rotera två linsfack omkring ljuskällan med sådan hastighet, att hvarje blänk endast varar $^1/_5$-dels sekund, d. v. s. föga längre än en blixt. Den stora lampan utvecklar en ljusstyrka om 10 à 17,000 normalljus. Den tredje typen är en stor, orörlig lins, som sprider ljuset likformigt ut öfver horisonten, afsedd för fyrar med fast sken. Den här utställda apparaten tillhör Sandhammarens fyr.

Så ha vi åtskilliga smärre apparater. En af dessa består af en hastigt roterande spegel och utmärker sig för billighet och enkelhet samt ger förhållandevis godt resultat. Särskild uppmärksamhet tilldrager sig den af frih. C. G. v. Otter uppfunna klippapparaten, hvilken består af vertikalt ställda skärmar, som ömsom öppna och sluta sig, hvarigenom kunna åstadkommas längre eller kortare blänkar af olika styrka. Ursprungligen tänkte sig uppfinnaren att apparaten skulle lämpa sig för optisk telegrafering, men som sådan har den ej funnit någon praktisk användning; däremot användes den som fyrapparat såväl i Sverige som i utlandet.

Vidare finna vi utställda smärre reflektorer, lampor o. d. Det svenska fyrväsendets utveckling åskådliggöres på en större

grafisk karta, af hvilken man finner, att detta f. n. omfattar 295 fyrar.

I mellanrummet utställas ångpannor och ångmaskiner för drifvande af mistsiréner, af hvilka äfven ett par stycken exponeras. I det tredje rummet finna vi åtskilliga modeller af fyrskepp och lotskuttrar samt en större reliefkarta af ett skärgårdsinlopp för att åskådliggöra huru fyrarne visa kursen. Med särskildt intresse betraktar man äfven en här utställd armstjock borrkärna från den vid Hufvudskärs lotsplats utförda brunnsborrningen.

Vi lämna nu den lilla fyrstugan för att återvända till Maskinhallen och återupptaga våra studier därstädes.

XXXII.

Maskinhallen.

II.

i slutade sist vår vandring i Maskinhallen vid Bruzaholms bruks utställning. Midt emot och vid den midtelgång, som på längden itudelar hallen, finna vi en utställning, som ej blott på grund af de utställda föremålens beskaffenhet utan ock genom sitt ståtliga anordning ej kan annat än tilldraga sig allmän uppmärksamhet. Den består af en ganska stor triumfbåge af god dekorativ verkan, hvilken är rest öfver gången och på hvilken läses i stora bokstäfver den utställande firmans namn: *Aktiebolaget Per Perssons väf- och stickmaskin*, Stockholm. Nedanför den ståtliga äreporten äro å ömse sidor utställda ett stort antal af de sinnrika maskinerna, hvilka föresvisas i arbete, betjänade af flinka unga damer och städse omgifna af nyfikna och intresserade. Denna maskin är verkligen också i hög grad förtjänt af uppmärksamhet på grund af sina utmärkta egenskaper och i synnerhet därför att den alldeles särskildt ägnar sig för arbete i hemmet genom sin mångsidighet och lättskötthet. I det förra hänseendet är det nog att nämna, att man på denna maskin kan utföra alla slags stickningar och väfnader, och hvad skötseln beträffar går den snart sagdt af sig själf, tack vare de mönsterkort, som åtfölja maskinen och reglera arbetets gång. Hvad maskinen duger till kan man

Aktiebolaget Per Persons väf- och stickmaskin's utställning.

finna af det ypperliga åskådningsmaterial, som ligger under ens ögon i form af den rikaste mångfald af stickade och väfda persedlar och föremål, många med ytterst fina och vackra mönster. Den vackra utställningen har också hedrats med en välförtjänt guldmedalj.

Strax bredvid denna utställning, finna vi en annan, som jämväl utmärker sig för synnerligen ståtligt arrangement. Det är *Aktiebolaget Mekanikus*, Stockholm, som här exponerar sina fulländade och i flere hänseenden enastående maskiner, de flesta förevisade i gång och städse mycket uppmärksammade af fackmän och andra intresserade. I främsta rummet ha vi att märka de snabbgående ångmaskiner, denna verkstad tillverkar, och af hvilka två stycken här utställas, hvilka formligen förbluffa åskådarne genom sin hastighet. Den ena af dessa, kopplad till en dynamo, utvecklar omkring 5 hästkrafter och gör ej mindre än 800 slag i minuten, d. v. s. mer än 12 slag i sekunden. Den andra och mindre om 3 hästkrafter drifver en centrifugalpump och gör 600 hvarf. Trots denna enorma hastighet gå de båda maskinerna ytterst jämnt och utan skakning, tack vare den noggranna balanseringen af alla rörliga delar. Tillika äro de särdeles nätta i förhållande till sin kapacitet och ha äfven härför på kort tid blifvit mycket omtyckta.

Båda dessa maskiner äro försedda med en af A. Söderström uppfunnen precisionsregulator, å hvilken verkstaden innehar tillverkningsrätten. Denna nya regulator utmärker sig för flere afsevärda förbättringar, hvilka äro lika många fördelar, framför allt för sin stora känslighet, som gör att skillnaden i maskinens hastighet ej öfverstiger 1 procent ens då hela lasten frånkopplas maskinen. Af icke mindre intresse för fackmän är verkstadens fjädrande friktionskoppling, en engelsk uppfinning, genialiskt enkel och högeligen praktisk. Vidare förtjäna påpekas ett par mindre elektriska motorer, pumpar af olika slag, däribland en dykarpump, maskintelegrafer m. m.

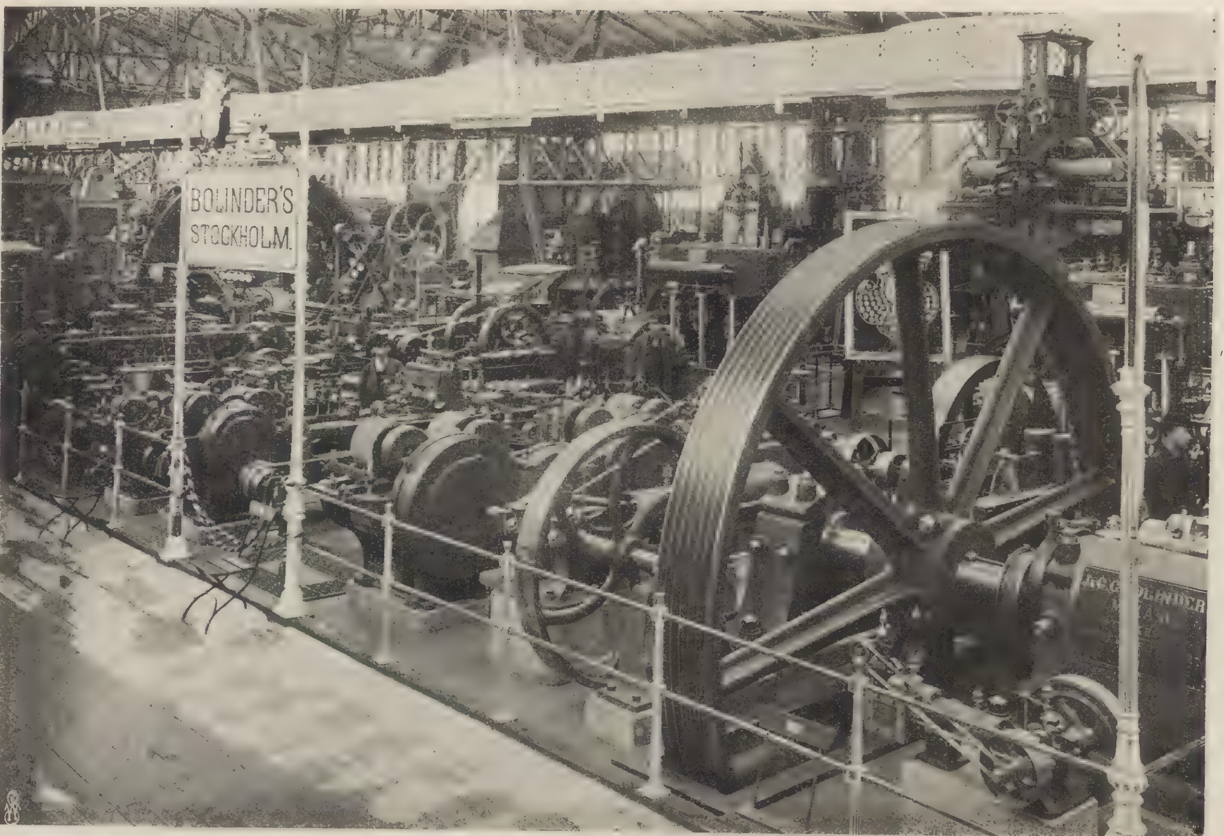
En särskild specialitet för denna verkstad och i hvilken den står ensam i vårt land är dess tillverkning af tryckerimaskiner. Verkstaden är att lyckönska till det gifna uppslaget till att i fråga om denna detalj måhända en gång göra oss

Aktiebolaget Mekanikus' utställning.

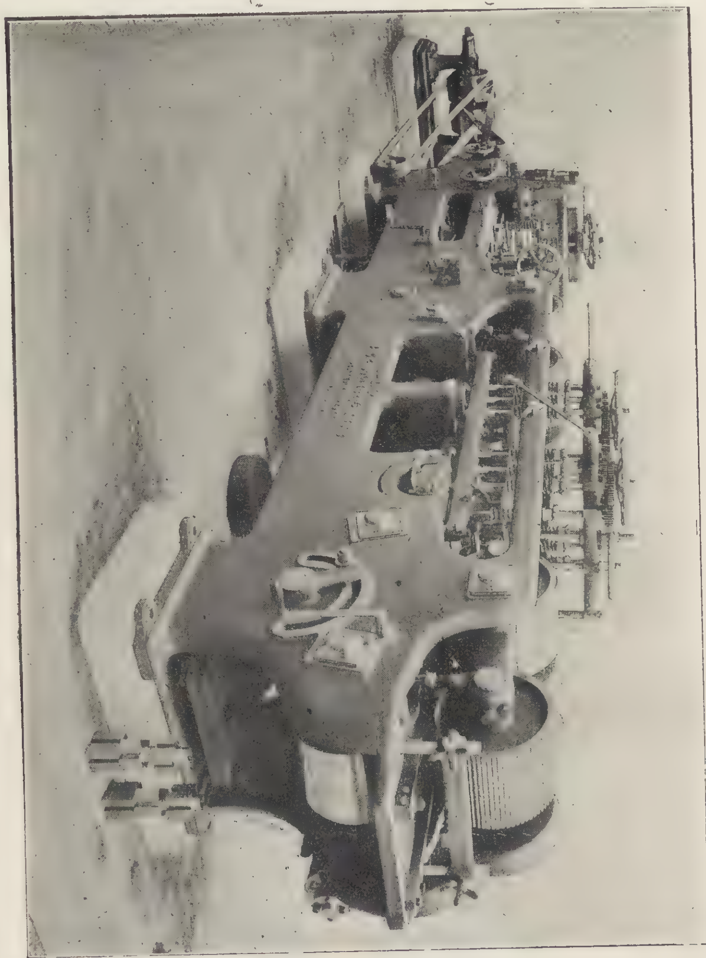
oberoende af utlandet, men ännu mer är den att lyckönska till de uppnådda resultaten, hvilka här företes i form af en boktryckssnällpress, en litografisk snällpress samt en digeltryckspress. Snällpressarne äro försedda med alla nutidens förbättringar, hvartill i främsta rummet hör ett fulländadt färgverk, och då därtill kommer att materialet såväl som arbetet äro af yppersta beskaffenhet, torde man kunna beteckna dessa maskiner såsom något vida mer än en lofvande ansats — en verklig industriell eröfring. Digeltryckpressen är äfven en utmärkt maskin, inrättad för såväl tramp- som maskinkraft, därtill billigare än motsvarande utländska. Verkstadens maskiner tillvunno sig också mycken uppmärksamhet hos det i somras samlade boktryckaremötets medlemmar, åt hvilka verkstaden, i förbigående sagdt, haft den artigheten att tillhandahålla särskilda frikort till utställningen.

Nu komma vi till *J. & C. G. Bolinders mekaniska verkstads aktiebolags* utställning, tvifvelsutan till omfånget den största inom hela maskinhallen och i fråga om mångfalden och beskaffenheten af de utställda maskinerna äfven en af de allra yppersta. Då man betraktar denna utställning, blir man i början nästan förvirrad, då blicken glider in bland denna massa af större och mindre hjul, blänkande axlar och remskifvor, gungande remmar, men snart varsnar man detaljerna i detta kaos och upptäcker det ena intressanta efter det andra. Låtom oss t. ex. först betrakta de af verkstaden utställda ångmaskinerna, af hvilka här förekommer en riklig profsamling, från jättestora sådana med hushöga svänghjul till flitigt surrande småmaskiner. Den största af dessa maskiner är en s. k. Corliss-maskin, en för vårt land helt och hållet ny typ, som specielt utmärker sig för sin jämförelsevis ringa ångförbrukning. En annan ny maskintyp inom denna utställning representeras af en vertikal compound högtrycksmaskin om 100 hästkrafter, hvilken företer åtskilliga nya och praktiska anordningar, bland hvilka i synnerhet är att nämna den särdeles fullkomliga automatiska regleringen. En vertikal compound kondenseringsmaskin för 35 hästkrafter väcker äfven kännares uppmärksamhet genom det ytterst fulländade utförandet. Dessutom utställer verkstaden två liggande och två stående mindre maskiner af fir-

J. & C. G. Bolinders mekaniska verkstads aktiebolags utställning.

mans vanliga typer, kända för goda egenskaper och omsorgsfullt arbete. Vi böra ej heller förbigå verkstadens fotogenmotorer, hvilka utmärka sig för en hel del nya och ända-

Bolinders Exporthyfvel n:r 12.

målsenliga anordningar. Bland dessa maskiner finna vi äfven en lokomobil om 6 hästkrafter.

Åt verkstadens arbetsmaskiner borde ett särskilt kapitel ägnas. Dessa utgöras af träarbetningsmaskiner för olika ändamål. Man finner sålunda tre ramsågar af synnerligen praktisk

och väl genomtänkt konstruktion, stående på höjden af teknisk fulländning, samt åtskilliga andra sågar, såsom klyfsågar, kapsågar o. s. v. Ej minst fäster sig uppmärksamheten vid verkstadens hyfvelmaskiner af Westmans patent, en för densamma helt ny tillverkning, som väckt stort intresse inom fackmanskretsar och redan rönt mycket liflig efterfrågan. Maskinerna utmärka sig för högst väsentliga framsteg i konstruktion, förnämligast en hel del nya praktiska anordningar, samt en anmärkningsvärd prydlighet. Specielt utmärker sig den stora exporthyfveln n:r 12, en maskin, som i alla hänseenden står fullkomlighetens gräns så nära som möjligt och som i fråga om arbetsförmåga lämnar allt hvad medtäflare heter långt bakom sig.

Strax bredvid den Bolinderska utställningen påträffa vi en annan maskinfirma, som äfven på utställningen ådragit sig allmän uppmärksamhet, företrädesvis fackmännens, för nya uppslag och anordningar. Det är egentligen, om man så vill, två firmor, nämligen *Aktiebolaget bröderna Hults rotations-ångmaskin* och *Aktiebolaget Centrator*, som här utställa, men i själfva verket torde de stå mycket nära hvarandra. I den utmärkt vackert ordnade utställningen fästes uppmärksamheten först och främst vid den roterande ångmaskinen, en liten tingest, som innebär ingenting mer och ingenting mindre än ett helt och hållet nytt uppslag inom ångmaskintekniken, hvilket, ytterligare fullkomnadt, kanske skall inom denna åstadkomma en hel revolution. Den 4 hästkrafters maskin, som här förevisas i arbete, gör ej mindre än 1,150 slag i minuten, ett resultat, som vunnits genom en i sig själf tämligen enkel, men sinnrik anordning, som har verkligen en viss likhet med Columbi ägg. Problemet att framställa roterande ångmaskiner är gammalt nog, men har hittills ej funnit någon praktisk lösning.

Af om möjligt ännu större intresse är den andra uppfinningen af bröderna Hult, hvilken erhållit namnet centrator. Den utgöres af en särdeles sinnrik friktionsväxel, som möjliggör en rent af oerhörd hastighet — ända till 5 à 6,000 hvarf i minuten — utan betydligare slitning af materialen, varmgång eller dylikt. I firmans utställning äro uppsatta två förstorade modeller, som utvisa den rent af genialiska anordningen, hvilken, i korthet sagdt, består i tre på en skifva fästade rullar,

omgifna af böjliga stålringar, hvilka mellan sig fasthålla och sätta i rörelse en centertapp. Anordningen bör bli af stor betydelse för alla maskiner, som kräfva stora hastigheter, såsom dynamomaskiner, pumpar, separatorer o. s. v. Det utställande bolaget har närmast apterat den på en mjölkseparator, kallad »Butterfly».

En annan ny maskintyp utställes af *C. F. Wennberg*, Jönköping. Den är en oscillerande maskin med roterande kolf och har sina väsentliga fördelar i billig tillverkningskostnad och ringa utrymme. *Vilhelm Ramstedt*, Stockholm, utställer en äfvenledes ganska anmärkningsvärd roterande turbinsterilisator och kondensator för bryggerier, mejerier och vattenfabriker. Från *W. Lindbergs verkstads- och varfsaktiebolag*, Stockholm, förekommer en särdeles väl arbetad högtrycks sjöångmaskin för ångslup samt en af ingeniör Wiking konstruerad hydraulisk ångstyrinrättning för fartyg, hvars mycket lofordade praktiska egenskaper torde komma att bereda apparaten vidsträckt användning. *Västerås mekaniska verkstads aktiebolag* utställer ett par ångmaskiner af olika storlek och system, men som ha det gemensamt, att de äro solidt och omsorgsfullt byggda.

Nu komma vi till en ganska stor utställning från *Aktiebolaget mekaniska verkstaden Vulcan*, Norrköping, i hvilken vi finna åtskilliga maskiner af olika typer. Särskildt utmärka sig verkstadens stående maskiner för mindre kraftbehof för sin förenklade konstruktion och prisbillighet. Verkstaden utställer dessutom omsorgsfullt arbetade fotogenmotorer samt en fotogenmotorspruta och ingår för öfrigt i dess gedigna utställning en del andra maskinartiklar, såsom ångpannearmatur o. s. v.

Invid ytterväggen påträffa vi en större utställning, som lockar till ett närmare studium. Det är *Allmänna svenska elektriska aktiebolaget*, Västerås, samt *Aktiebolaget de Lavals ångturbin*, Stockholm, som här i förening presentera sina utmärkta maskiner. Utställningen tjänstgör på samma gång som en af de kraftstationer, från hvilka den elektriska belysningen å utställningsområdet samt hvarjehanda kraftbehof tillgodoses. Så snart det börjar skymma sättas de sinnrika maskinerna i

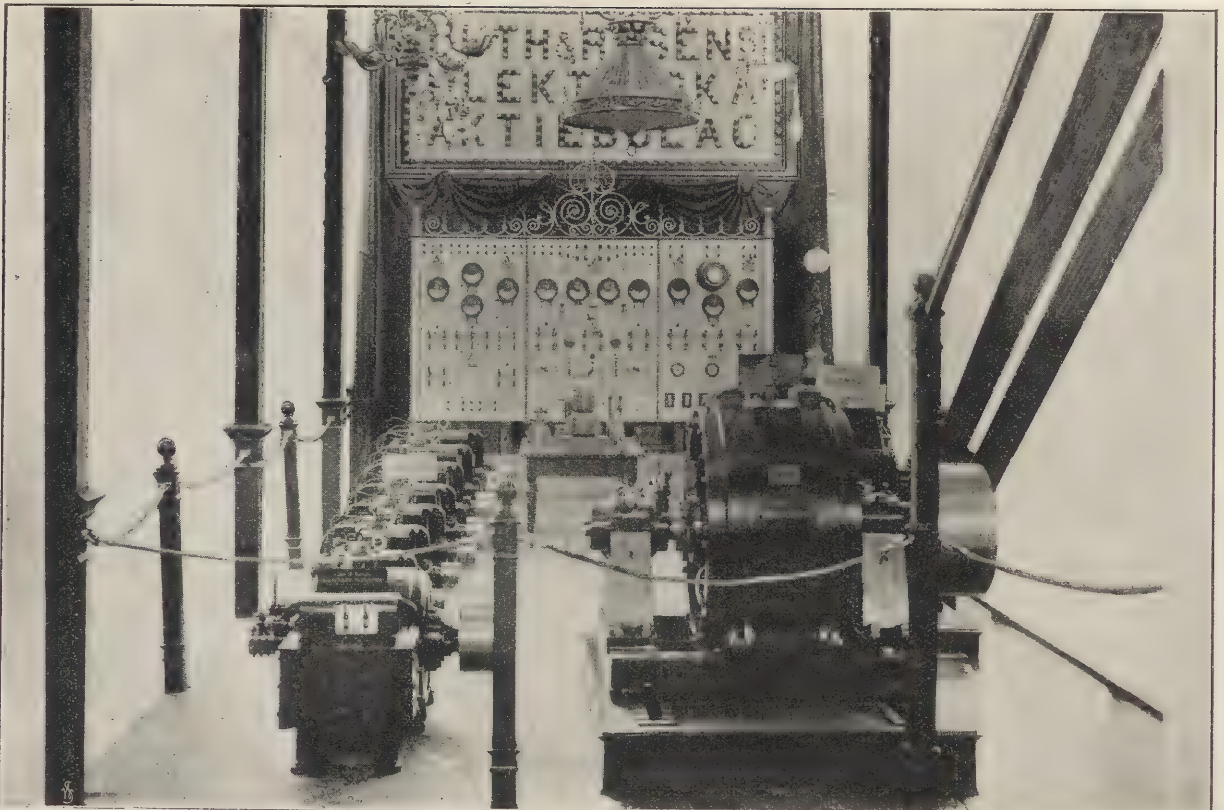
Aktiebolaget de Lavals ångturbins utställning i Maskinhallen.

gång och då samlas alltid en tät hop intresserade och undrande åskådare omkring estraden, å hvilken de hväsande och hvinande vidundren äro uppställda. Här utställes en ångturbin-dynamo på 100 hkr, en trefasgenerator om samma styrka, drifven af en Munktells ångmaskin, 2 ångturbin-alternatorer på 100 khr och en dito på 50 samt dessutom en mindre ångturbindynamo på 10 hkr. Af dessa maskiner utställer det förstnämnda bolaget två alternatorer om 100 och 50 hkr samt trefasgeneratorn, de öfriga dynamomaskinerna äro tillverkade af det senare bolaget. Alla maskinerna äro af yppersta beskaffenhet, och om någon särskild af dem skulle förtjäna framhållas framför de andra, skulle det vara Ångturbinbolagets alternator, hvilken är af en helt ny typ och konstruerad af finske ingeniören Sohlman. Den utmärker sig särskildt för sin enklare och billigare konstruktion samt sin lättskötthet. Dess hufvudsakliga kännemärke är att inga strömförande delar deltaga i roteringen.

Som nyss nämndes drifvas flertalet af dessa elektriska maskiner af ångturbiner, direkt kopplade till desamma. Dessa af d:r de Laval konstruerade turbiner torde numera vara så allmänt kända, att någon närmare beskrifning kan vara onödig. Uppfinningen har ända sedan sitt första framträdande för något mer än 10 år tillbaka rönt den största uppmärksamhet och är med de under tiden företagna förbättringarna utan tvifvel nutidens mest fulländade maskin af detta slag. Den oerhörda hastighet, som med denna maskin kan åstadkommas, och som kan paras med betydlig kraftutveckling, gör den särskildt lämpad för drifvandet af maskiner, hvilka erfordra största möjliga hastighet med minsta möjliga kraftförlust genom transmissioner.

Slutligen är om denna vackra utställning att nämna, det densamma jämväl upptager en hel mängd apparater för elektrisk drift, såsom strömmätare o. d., apterade till de tjänstgörande maskinerna.

Därnäst ha vi att skärskåda en ganska vacker utställning från *Söderbloms gjuteriaktiebolag,* Eskilstuna, upptagande diverse mejerimaskiner, kvarnar, ångmaskiner, ångkaminer, värmenecessärer, pumpar m. m., allt ytterst redbart, solidt och

Luth & Roséns elektriska aktiebolags utställning.

prydligt arbete. *Aug. Svensson*, Stockholm, exponerar en självstängande vattenståndsvisare med anordning för afstängande af vattentilloppet i händelse glasröret brister. *H. A. Bertheau*, *Edv. Bildt och B. F. Burman*, Stockholm, presentera en modell till en lokomotivångpanna af ny konstruktion. *Adolf Kihlström*, Stockholm, exponerar en utmärkt vacker kollektion manometrar och vakuummetrar och *Otto Montgomery*, Göteborg, en praktisk och oljebesparande automatisk smörjapparat.

Vi möta nu en särdeles ståtlig utställning, som det är oss en kär plikt att stanna vid och beundra. Å en af grofva kopparkablar inhägnad estrad se vi en del dynamomaskiner samt elektriska motorer af olika storlekar och bakom dessa en elegant instrumenttafla, öfver hvilken den utställande firmans namn — *Luth & Roséns elektriska aktiebolag*, Stockholm — lyser i strålande eldskrift, bildad af ett antal i bokstafsform anordnade glödlampor. De utställda maskinerna äro alla af modernaste och utmärktaste beskaffenhet. Två af dynamomaskinerna drifvas af en på andra sidan gången uppställd Bolinders ångmaskin och leverera ström dels till de glöd- och båglampor, som upplysa firmans utställning, dels till de tre ljuskastare, som från Industrihallens minaret, Liljeholmsljuset och Nordiska museets torn om aftnarne belysa utställningsområdet, Stockholm och dess omgifningar med sina bländande ljusknippen. Just som vi stå och betrakta utställningen här se vi den tjänstgörande maskinisten taga upp sin klocka och därefter med ett enda handgrepp å ett af instrumenten på väggtaflan släppa på ström till en af dessa strålkastare. Lika enkelt som bekvämt! Bland de på denna tafla uppsatta instrumenten finnas förutom strömkastare äfven säkerhetsapparater, strömmätare o. d., med ett ord en fullständig uppsättning af allt hvad till ett modernt elektricitetsverk hör. Vi böra ej heller gå förbi den lilla prydliga elektriska ventilationsfläkten, som med sina blanka mässingsvingar beskrifver ej mindre än 1,500 hvarf i minuten och framkallar en luftström, som kommer håren att resa sig på våra hufvuden.

I sammanhang härmed anse vi oss äfven böra omnämna den eleganta elektriska båt, som firman utställer, ehuru på

Luth & Roséns elektriska båt.

annan plats, nämligen i närheten af Sagogrottan. Denna båt är byggd på Mälarvarfvet, under det att Luth & Roséns elektriska aktiebolag försett densamma med det som gör själfva susen, det elektriska maskineriet. Detta består af en nätt motor om 5 hästkrafter, som erhåller ström från ett Tudors ackumulatorbatteri på 40 element, och som framdrifver båten med 6,5 knops fart. Den lilla farkosten, som rymmer 20 passagerare, är i alla detaljer synnerligen tilltalande, och man kan endast önska att den tid snart måtte komma, då elektriciteten har utträngt ångan med alla dess åtföljande obehag af värme, rök, lukt och dam såsom drifkraft för åtminstone mindre båtar, t. ex. för våra ångslupar. Vi komma väl därhän en dag — att saken icke är omöjlig se vi här, och det hela reducerar sig ju egentligen till en kostnadsfråga.

Bredvid den nu beskrifna utställningen finna vi en annan likartad från *W. Wiklunds verkstäders aktiebolag*, Stockholm, en firma, som vi redan haft flere tillfällen att göra bekantskap med och som verkligen kan sägas utveckla en förvånande mångsidighet. Här utställes en samling dynamomaskiner af olika storlekar, afstängare, strömmätare, glödlampor och diverse andra apparater för elektrisk belysning.

Å en synnerligen treflig monter i form af en hög tornspira, krönt af en blank åskledare omgifven af åskledarespetsar, förevisar *B. John F. Andersson*, Stockholm, åskledarematerial af olika slag samt prof på dylika ledningars anbringande. *Carl August Nilsson*, Stockholm, presenterar en på en fotställning uppställd båglampa, konstruerad och tillverkad af utställaren, och *Aktiebolaget Torraccumulator*, Stockholm, ackumulatorer för drifvande af mindre maskiner samt telefoner, ringledningar etc. *Numa Petersons handels- och fabriksaktiebolag*, Stockholm, utställer utom täflan en vacker och synnerligen elegant ordnad kollektion af elektromedicinska apparater.

En liten, rätt mycket uppmärksammad apparat är den af *E. Bildt*, Stockholm, utställda annonseringsapparaten samt stationsvisareapparaten för järnvägskupeer, afsedd att för passagerarne tillkännagifva under vägen hvilken station man senast passerat och till hvilken man närmast kommer. *Elektriska kol- och elementfabriken*, Stockholm, exponerar i en fristående

Aktiebolaget L. M. Ericsson & C:is utställning.

monter prof på galvaniska element samt element- och mikrofonkol. Galvaniska element utställas äfven af *Chr. Bergh*, Malmö. *Rudén & Norén*, Stockholm, presentera prof på elektriska ringledningar af olika slag, elektriska lås m. m.

Nu möta vi en ovanligt stor och i ordets fullaste mening elegant utställning från *Aktiebolaget L. M. Ericsson & C:o*, Stockholm, och här måste vi stanna en stund, för att närmare se oss omkring. Denna verkligen storartade fabrik drifver som specialitet tillverkning af telefoner med växelapparater, men utställer äfven telegraf- och brandsignalmateriel, mätinstrument o. s. v.

Vi betrakta först de på den eleganta, af glödlampor garnerade väggmontern uppsatta telefonapparaterna. Här förekomma sådana af olika storlekar och för olika behof, från stora väggapparater till små nätta skrifbords- och lokaltelefoner. Ett ha dessa apparater dock gemensamt: yttre elegans samt öfverlägsna egenskaper. Flere af dessa apparater äro afsedda för export på utlandet, hvarest firman gjort sig en god och ständigt vidgad marknad; sålunda finna vi t. ex. en apparat tillverkad helt och hållet af järn och ebonit, afsedd för de tropiska länderna, hvarest myror och andra insekter snart förstöra vanliga träapparater. Firman utställer till och med en liten apparat för militära ändamål, helt och hållet inrymd i en trälåda och särdeles praktisk och lätthandterlig. För öfrigt förekomma här olika slags växelapparater, från enklare sådana för endast ett par linjer till fullständiga och komplicerade multipelbord. Alla dessa apparater äro utförda med den yttersta omsorg och äro i verklig mening förstklassiga.

I en särskild, elegant skåpmonter exponerar firman en samling synnerligen fint arbetade telegraf- och signalapparater. Här är äfven utställdt ett elektriskt klockspel, som alltid när det hålles i gång, med sin verkligt vackra musik åstadkommer formlig folkskockning utanför den alltigenom vackra och i hög grad intressanta utställningen.

Lundholm & Wikström, Stockholm, presentera en liten, vackert ordnad kollektion privattelefoner samt apparater för elektriska ringledningar. *J. E. Eriksson*, Stockholm, är repre-

senterad af en kollektion liknande apparater samt elektriska portlås.

Så påträffa vi en större, å en elegant monter präktigt ordnad kollektion af diverse ledningsmaterial för elektriska anläggningar, såsom ledningstrådar och kablar för belysningsändamål, silkes-öfverspunnen tråd af koppar, manganin, nickelin o. s. v. samt tråd och ledningssnören för telefoner, ringledningar etc., utställd af *Max Sieverts fabriks-aktiebolag,* Stockholm, och utgörande präktiga prof på hvad firmans verkstad i Sundbyberg förmår åstadkomma i branchen.

Slutligen ha vi en prydligt ordnad utställning från *Boye & Thoresens elektriska aktiebolag,* Göteborg, bestående af en instrumenttafla med en fullständig uppsättning elektriska apparater och instrument samt en rund pelare, dekorerad i spiralform med hvarjehanda instrument och ledningsmateriel för elektriska anläggningar. Firman utställer äfven en samling anmärkningsvärda brandskåp.

Nu ha vi hunnit till slutet på den svenska afdelningen och öfvergå till den norska maskinutställningen, som i hallens södra parti intager rummet närmast Sverige.

I det vi öfverskrida »riksgränsen» anträffa vi först en mindre utställning af smergelskifvor från *Filskive-fabriken Nordstjernen,* hvarefter följer en liten vacker kollektion glödlampor från *Robert Nordmann,* Kristiania. Dessa lampor ha en ganska egendomlig form, närmast påminnande om en diflaska, samt ha i botten en samlingslins, afsedd att koncentrera ljuset.

Carl L. Christensen, Kristiania, presenterar en särdeles vacker utställning af förträffliga tunnbinderiarbeten och *Smergel- & Brynestenfabriken Norröna,* Porsgrund, en storartad kollektion af kvarnstenar och slipstenar samt i en särskild monter prof på smergelskifvor. *Den norske Vævskedfabrik,* Kristiania, är representerad af en stor och fin utställning af väfskedar af ståltråd och mässingstråd o. s. v., synbarligen förträffligt fabrikat. Detta omdöme kan man äfven tryggt fälla om de varor, som *Den norske Remfabrik,* Kristiania, exponerar i sin särdeles ståtliga utställning, nämligen maskinremmar af läder, bomull, kamelhår, hampa och guttaperka samt slag-

remmar af olika slag och för olika ändamål, remsmörja, remlim m. m.

Nu komma vi till en stor utställning, som upptager nära en fjärdedel af hela det norska området. Här utställer Kristianiafirman *I. & A. Jensen & Dahl* en mångfald maskiner af olika slag och för olika ändamål. Vi finna t. ex. hvarjehanda träförädlingsmaskiner, såsom cirkelsågar, kantsågar, hyfvelmaskiner etc., maskiner för tillverkning af trämassa och papper, stämpelpressar, ångmaskiner, ångpannor, turbiner m. m. Den rikhaltiga utställningen är synnerligen vackert ordnad omkring en i midten upprest prydlig kiosk, framför hvilken två smärre kiosker flankera ingången, prydda med en mängd vyer från Norge och bilder från trämassefabrikationen.

Från *N. Jacobsens elektriske Værksted*, Kristiania, finna vi en treflig monter med en samling elektriska apparater och instrument. *Fr. Collet och H. Skabo*, Bygdö, Kristiania, utställa en del trefligt inrättade tält, såsom badtält, friluftsatelier för målare, boningstält o. s. v. *Wisbech & Meinich*, Kristiania, representeras af en särdeles elegant och ganska rikhaltig utställning af elektrisk belysningsmateriel, såsom afstängare, säkerhetsapparater, regleringsapparater och mätinstrument, ej att förglömma fabrikens ovanligt praktfulla glödlampsarmatur, dess ytterst elegant arbetade bords- och hänglampor, lampetter o. s. v.

Från *A. C. Olsen*, Drammen, anträffar man en mindre samling landtbruksredskap, hufvudsakligen harfvar och plogar, och en kollektion prydliga velocipeder samt från *O. Senstad & C:o*, Rasten, en skogsullmaskin. *Mesna Brug*, Lillehammer, utställer en del slåttermaskiner och hästräfsor, solidt och prydligt arbete. En större och särdeles tilltalande kollektion af landtbruksmaskiner och redskap, såsom plogar och harfvar, radsåningsmaskiner, spanmålsrensare, spannmålsvågar af olika slag, flyttbara lyftkranar, fältsmedja, mejerimaskiner m. m., utställas af Kristianiafirman *S. H. Lundh & C:o*.

På andra sidan midtellängdgången anträffa vi åtskilliga alster af det norska vagnmakeriet. *Sörensens Vognfabrik*, Kristiania, utställer en synnerligen elegant kupé, samt droskor, gigg, släda o. s. v., allt framstående arbete. *Carl Heffermehl*,

Kristiania, representeras af en elegant kupé samt droska, gigg och släde, utmärkande sig lika mycket för omsorgsfullt arbete som för yttre elegans och smakfullhet. *F. Hallberg*, Kristiania, uppträder med en samling seltyg af förträfflig beskaffenhet. Här utställer också *Armeens sanitetsvæsen* en sjuktransportvagn med tillbehör, en sängbår för fältläger, fältsäng, fältapotek, medicinkistor o. s. v.

Midt i den norska utställningen och dominerande denna såväl genom sin höjd som sin omfattning reser sig den imposanta utställningen från *Kværner Brug*, Kristiania. Först uppmärksamma vi den kolossala vattentrumman, som i form af ett upp och nedvändt Y reser sig likt en äreport öfver midtelgången. Denna trumma, som är afsedd att föra vatten till en turbin, är tillverkad vid Myrens mek. verkstad i Kristiania och hör egentligen ej till brukets utställning annat än som åskådningsmaterial. Däremot har bruket i fråga äran af det kolossala torktornet med tillhörande slipmaskin, hvilket reser sig strax bredvid vattentrumman och når ända upp till hallens glastak. Vacker är denna dekoration egentligen icke, men den verkar imponerande i sin storslagna enkelhet. Från den vid tornets fot belägna lilla estraden, hvarest utställas åtskilliga vyer öfver brukets fabriker, interiörer från träsliperier o. s. v., kommer man på en elegant trappa upp till en afsats, hvarifrån man kan betrakta den väldiga turbinen. Vi begifva oss uppför ytterligare en trappa och befinna oss på en större plattform, hvars midt upptages af den väldiga slipmaskinen. Här erbjudes lekmannen ett tillfälle att få en inblick i den mekaniska trämasseindustriens hemligheter, i det att man obehindradt kan studera slipmaskinens inre konstruktion. Den utgöres egentligen af en större, hård kvarnsten, som under sin roterande rörelse i liggande ställning skrapar mot de i presslådorna inställda träkubbarne, hvilka genom en särskild anordning pressas mot stenen. I maskinens periferi äro anbragta en serie rör, genom hvilka vatten inpumpas i apparaten. Å plattformen utställes äfven en ackumulator för komprimerad luft, genom hvilken åstadkommes det erforderliga trycket på presslådorna.

Interiör af Maskinhallen från södra gafvelläktaren.

Längs platformens räck äro placerade bekväma sittsoffor, erbjudande besökaren ej blott hvila efter uppstigandets möda, utan ock en präktig öfverblick öfver den nedanför liggande hallen med dess lifliga vimmel.

Sedan vi sett oss mätta på maskinen och interiören stiga vi ned för att betrakta de öfriga omkring tornet utställda trämassemaskinerna. Dessa utgöras af ett sorteringsverk, som afskiljer den fina massan från den gröfre, en pappmaskin, i hvilken massan befrias från största delen af vattnet, hvarefter den hydrauliska pressen gör resten. Arkens fullständiga torkning, sedan de genomgått en perforeringsmaskin, försiggår i själfva torktornet, hvilket genom en mellanvägg är deladt i tvänne rum och uppvärmes medels en kalorifer. Utställningen i sin helhet utgör således ett fullständigt maskineri till ett träsliperi.

På andra sidan tornet utställer Kværner Brug äfven en kolossal hvitmålad hästsko, dekorerad med en kollektion hästskor från brukets hästskofabrik samt dessutom med en samling hästskotyper från olika länder. Här är äfven uppställd en elektrisk motor, tillverkad af bruket, med hvilken maskinerna tidtals hållas i gång.

Från *Joh. P. Isaksen,* Skien, förekommer en ny patenterad tvättmaskin och från *Christiania Laasefabrik* en stilfullt ordnad kollektion lås och dörrbeslag af framstående kvalitet. *C. Pedersen,* Kristiania, utställer en mycket praktisk patenterad valsraffinör för mekanisk och kemisk trämassa och *Drammens Jernstöberi & mekaniske Værksted* en högtrycksångmaskin samt en partialturbin. *E. Sunde & C:o,* Kristiania, representeras af en monter med väl arbetade sprutor och pumpar samt af ett par utmärkta mekaniska manglar.

En maskin, som väcker mycken undran och som man ej gärna kan undgå att observera på grund af dess kolossala dimensioner, är den af *O. B. H. Haneborg,* Hangrim, Urskaug, exponerade dräneringsmaskinen. Den kolossala, nästan hushöga apparaten ser lika tung som invecklad ut; dess nedre del består af en stor, solid platform, hvilande på tre par breda hjul, hvilka röra sig på en gemensam s. k. evighetskedja. Midt under maskinen är anbragt en slags spiralskruf, som gräfver

upp jorden, och bakom denna äro ytterligare andra anordningar för dikets upprensande, nedläggande af dräneringsrör och jordens spridning. Öfver platformen höjer sig en hög ställning med drifhjul och rullar för anbringande af kraftledningen, och hvarifrån maskinens arbete regleras. Som sagdt, det hela ser mycket inveckladt och storartadt ut, men frågan är om icke anordningen i sin helhet är allt för storartad, synnerligen som den dyrbara maskinen — priset är 10,000 kr. — erfordrar jämväl en lokomobil för dess drifvande. I alla händelser kan en så dyrbar anläggningskostnad endast ifrågakomma vid mycket stora landtbruk och mycket omfattande dräneringsarbeten för att den skall kunna löna sig.

Brödrene Nullmeyer, Kristiania, utställa äfven här ett par maskiner för tillverkning af kött- och fiskfärs — en likartad maskin presenterar firman nämligen i norska fiskerihallen. Järngjuteriet och mekaniska verkstaden *Vulkan*, Kristiania, representeras dels af en vertikal compound-ångmaskin om 25 hästkrafter, dels af en liten fin monter med patenterade lubrikatorer i fyra olika storlekar. *Wiig & Vraalsen,* Kristiania, exponerar köttHackningsmaskiner och vågar, *R. Furuholmen*, Greaaker, en modell af en timmeruppfordringsmaskin (sopmaskin), åskådliggörande huru maskinen vid flottning uppsamlar stockarne i flottningsrännan, och *Bernt Kjevig,* Kristiania, en mangelmaskin.

Christiania Brandvæsen är representeradt genom en särskild, ganska reputerlig utställning, omfattande diverse brandmateriel, såsom manskapsvagn, eldsläcknings- och lifräddningsredskap, brandtelegraf etc., samt statistik, kartor och fotografier. Af en af de sistnämnda får man till och med se, att den norska hufvudstadens brandkår består sig med egen musikkår, om för att med sina toner lifva utryckningarna eller ackompanjera sprutornas arbete, få vi lämna osagdt.

Ytterst eleganta vagnmakeriarbeten — karriol, turistkärror o. s. v. — exponeras af *P. Norseng,* Hamar, och en elegant omnibus af *Georg Geeve*, Trondhjem. *Harald Lyche & C:o*, Drammen, representeras af en treflig monter med en kollektion vackra reseffekter och *C. Hildisch*, Kristiania, af ett skåp med en samling finare skinnvaror af särdeles framstående kvalitet.

Härmed ha vi kommit in på den norska läderutställningen, som fått sin plats invid Maskinhallens östra långvägg och som icke är stor, men som det tycks naggande god. Först anträffa vi en verkligt vacker kollektion af olika slags läder och skinn från *Gust. A. Sörensen*, Tvedestrand, därefter kommer *H. Barmann*, Kristiania, med en äfvenledes rikhaltig och kvalitativt framstående kollektion. *Oskar Biong*, Kristiania, exponerar en liten, men förträfflig kollektion vaxläder och *Major & C:o*, Kristiania, en respektabel samling prof på sulläder. *Klem, Hansen & C:o*, Trondhjem, representeras af en stor och särdeles tilltalande utställning af en mängd olika slags läder och skinn, maskinremmar m. m. *Chr. Myhre*, Drammen, *Aug. H. Jönholt & C:o*, Kristiania, *H. Refsum*, Kristiania, och *Samuel B. Meyer*, Bergen, utställa hvar i sin stad anmärkningsvärdt goda kollektioner af läder och skinnvaror.

Från *P. G. Löwenborg*, Kristiania, finna vi en utmärkt vacker kollektion seltyg. *Carl Brynildsen*, Bergen, förevisar en patenterad ställbar arbetssele. Sedan vi slutligen tagit i betraktande den af *L. Engebretsen*, Kristiania, utställda cigarrspinningsmaskinen, äro vi färdiga med den norska afdelningen och öfvergå till danskarne.

Närmast och ytterst i denna afdelning, från vänstra sidan räknadt, finna vi en betydande utställning af tegelbruksmaskiner och krossmaskiner från *F. L. Smidth & C:o*, Köpenhamn, i sitt slag det mest framstående på utställningen. Vi finna här dels två fullständiga kontinuerliga tegelpressar med förkrossningsapparat, den ena med dubbelt krossverk, det andra med förvalsverk och förältare. Dessa pressar kunna leverera från 900 till 3,000 tegel i timmen, beroende på teglets dimensioner Vidare förekommer en valspress för takpannor, tegelsten och rör, en takpanneskrufpress för handkraft, en dubbelverkande handpress för tillverkning af dräneringsrör, flere afskärningsbord af olika konstruktion. Af krossmaskiner utställes ett fullständigt malverk för cement, bestående af en kulkvarn och en rörkvarn, mellan hvilka materialet föres medels en koppelevator. Med denna sinnrika apparat åstadkommes en synnerligen fin produkt. Firman, som för sina tillverkningar funnit en vidsträckt marknad både i Europa och Amerika, exponerar

därjämte modeller af ugnar för bränning af olika slags tegel samt diverse prof på tegel. Tegelbruksmaskinerna arbeta vissa timmar på dagen och väcka städse allmän och berättigad uppmärksamhet.

Närmast har denna utställning till granne en kylmaskin, utställd af *Aktieselskabet Tuxen & Hammerich*, Köpenhamn. Denna maskin, som äfvenledes visas i verksamhet, lämpar sig såväl för afkylning som för tillverkning af is medels en i ett rörsystem cirkulerande saltlösning. Maskinen kan tillverka 50 kg. is i timmen. Utställningen omgifves af ett staket af rör, i hvilka saltlösning cirkulerar och hvilka genom dennas kylande inverkan städse äro öfverdragna af ett hvitt islager. Lustigt är att se, då någon omisstänksam åskådare lägger handen på staketet och hastigt drar den tillbaka som om han blifvit bränd. För öfrigt utställer firman ett par gasmotorer om 45 och 10 hästkrafter, hvilka drifva de nyssnämnda tegelbruksmaskinerna. Dessa gasmotorer erhålla sin gas från ett af samma firma strax utanför hallen anlagdt gasverk efter Dowsons system, hvilket upptager högst ringa plats och lämnar med jämförelsevis liten kolåtgång stort utbyte. Dylika gasverk lämpa sig förträffligt för mindre anläggningar till drifvande af gasmaskiner och lära ställa sig billigare än ångpannor.

Därefter komma vi till en utställning af flutometerapparater (dragmätare) från *Flutometerfabrikken*, Kolding. *W. Hellesens Enke*, Köpenhamn, exponerar å en prydlig monter en vacker kollektion af patenterade torrelement samt andra galvaniska element. Denna firma drifver en mycket omfattande tillverkning och har fabriker äfven i Wien, Berlin och London.

Sedan vi besett en del byggnadsritningar, utställda af *Frederiksbergs Jernstöberi & Maskinfabrik*, Köpenhamn, komma vi till en kollektion vågar från *J. J. Kastrup*, Köpenhamn. Samme fabrikant utställer dessutom en apparat för ingifvande af medikamenter åt hästar. *H. P. Jensen & C:o*, Aarhus, utställer en s. k. ribbugn (med värmelameller) för uppvärmning af rum och *Morries & Andersen*, Köpenhamn, ångpanna och kalorifer för centraluppvärmning. *H. C. Lunge*, Sorö, exponerar diverse gårdspumpar af olika storlekar och *Schröder & Jörgensens Eftf.*, Köpenhamn, diverse mindre maskiner, såsom

kaffe- och köttkvarnar, degknådningsmaskin etc. Särdeles praktiska kaffebrännare utställas af *Lindved Petersen*, Köpenhamn, och några s. k. indicatorvågar af *Andersen & Jensen*, Köpenhamn, hvarjämte *Fahrenholtz & Helms*, Næstved, exponera ett självstängande kulgångjärn för dörrar.

Det danska vagnmakeriet representeras af en kupé, utställd af *F. C. Schulz*, Köpenhamn. *Anders A. Pindstofte*, Köpenhamn, exponerar åtskilliga förträffliga maskiner och apparater för bryggerier (däribland en pasteuriseringsapparat) och buteljering samt *Aktieselskabet Christianshavns Jernstöberi og Maskinværksteder*, Köpenhamn, prof på en friktionskoppling. Slutligen ha vi att märka en större utställning af snällpressar och andra maskiner för boktryckeri och bokbinderi från den inom denna branch sedan gammalt högt förtjänta och ansedda firman *J. G. A. Eickhoff*, Köpenhamn.

På andra sidan midtelgången anträffar man *De danske Statsbaners* stora utställning. Denna utgöres först och främst af 2 nya bogievagnar, rätt vackert inredda och säkerligen en angenäm syn för alla resenärer, som haft tillfälle att stifta bekantskap med de danska järnvägsvagnarne, hvilka hittills företrädesvis utmärkt sig för sin otidsenlighet i så godt som alla afseenden. Emellan dessa båda järnvägsvagnar utställes en vid Aarhus Centralværksted tillverkad ångpanna till ett godstågslokomotiv. På ömse sidor om denna ångpanna finnes till beskådande en rikhaltig kollektion armaturdelar för lokomotiv. För öfrigt upptager utställningen diverse maskindelar, modeller af ångfärjor och snöplogar, ritningar och litteratur berörande det danska järnvägsväsendet. Särskildt uppmärksammas den i en vitrin utställda synnerligen vackra modellen af ångfärjan Sjælland i Korsörs hamn samt de i montern i fonden exponerade prydliga modellerna af Fortunviadukten och Strandmöllebron på den nyöppnade kustbanan. Baksidan af denna monter upptages af en modell af en gångbro från samma bana samt en del kartor, teckningar och fotografier. Slutligen är att nämna en biljettlucka af särskild konstruktion. Utställningen i sin helhet är vacker och väl värd att studera.

Därefter komma vi till en särdeles elegant ordnad större kollektion velocipeder af olika slag (tandems, tricyclar, herr-

och damvelocipeder) från *Aktieselskabet Kjöbenhavns Cyclefabrik.* Maskinerna utmärka sig för godt arbete och särdeles prydligt yttre. Som en kuriositet torde kunna antecknas att fabriken uppkallat en af sina velocipedtyper efter Hamlet — att tänka sig den svårmodige Danaprinsen i Shakspeares sorgespel flänga omkring på en velociped är verkligen en högst lustig idéassociation!

P. Otzen & Thorstenson, Köpenhamn, utställa åtskilliga slagräknare för ångmaskiner och andra motorer samt handdynamos.

Nu komma vi till en både stor och ståtlig utställning, anordnad af *Aktieselskabet Helsingörs Jernskibs- & Maskinbyggeri,* som här visar prof på sin storartade verksamhet. Utställningen upptager förutom en väggtafla med 14 halfmodeller af större och mindre ångfartyg, som byggts på bolagets varf, två fullständiga, särdeles fint utförda modeller, den ena af ett ångfartyg, den andra af en ångfärja. Verkstaden är i sin branch en af de största i norden, ehuru den numera fått skarpa konkurrenter i Sverige.

Från *Joh. A. Holtz*, Holbæk, förekommer en stor och representativ utställning af centrifugremmar och linor. *Holbæk Drivremmefabriks* kollektion af centrifugremmar skäms ej heller för sig hvarken i fråga om prydlighet eller kvalitet. *Brandt, Belting C:o*, Köpenhamn, utställer en större representativ kollektion af slagremmar, läderdrifremmar m. m.

Hackelsemaskiner utställas af *N. G. Nielsen*, Herning, och plogar af *J. P. Hansen,* S. Neraa, Aarslev. *I. Müller,* Köpenhamn, exponerar velocipedstativ, *Axel L. Levin & C:o*, Köpenhamn, maskiner för tillverkning af skodon, samt *O. F. Asp,* Köpenhamn, velocipedlyktor.

Kjöbenhavns Smergelfabrik presenterar en stor och fint ordnad kollektion af smergelskifvor och papper, smergelstänger, smergelpulver samt prof på det vid tillverkningen använda råmaterialet (Naxos'-korund). Från denna utställning komma vi till en mycket stor och anmärkningsvärd utställning af landtbruksmaskiner och redskap, såsom plogar, hästräfsor, sädesrensare m. m., från *P. Nielsen*, Hilleröds Jernstöberi, Frederiksborg. På andra sidan tvärgången invid gafvelväggen utbreder

sig en annan stor och särdeles rikhaltig utställning från *Köbenhavns Möllestensfabrik,* upptagande en hel del kvarnstenar af utmärkt beskaffenhet samt diverse andra maskiner för kvarnindustrien, såsom mjölblandningsmaskin, valsstolar, siktar, en maskin för magnetisk afskiljning af järnbitar ur spannmål m. fl. m. fl., alla af utmärktaste beskaffenhet. Och slutligen ha vi som den sista i danska afdelningen en utställning af diverse maskiner och redskap för korffabriker och slakterier från *M. C. Dreyers Maskinfabrik,* Köpenhamn.

Nu återstår oss endast att göra ett besök i annexet på andra sidan Allmänna gränd. Dit komma vi genom att begifva oss upp på södra gafvelläktaren, från hvilken en viaduk är dragen öfver gränden. I förbigående stanna vi ett ögonblick på läktaren för att taga en öfverblick af Maskinhallens ståtliga interiör, och vi göra måhända äfven ett uppehåll ute på själfva öfvergångsbron för att dels hvila våra trötta lemmar en stund på en af de där utställda sofforna, dels fröjda våra ögon med anblicken af det rörliga lifvet och sceneriet.

Annexet utgöres af några maskinskjul, ett par paviljonger samt slutligen af det stora ångpannehuset, mellan hvilka här och där smärre friluftsutställningar äro anordnade. Midt på den sålunda bildade gården finna vi först och främst en ståtlig ställning med kettingar från *Furudals kettingfabrik,* Ljusne, med hvars tillverkningar vi för resten redan hunnit stifta bekantskap i Industrihallen.

I skjulet till höger möter oss först *Västerås' mekaniska verkstads aktiebolag* med en större kollektion landtbruksmaskiner, såsom sånings-, slåtter- och skördemaskiner, hästräfsor, ringvältar, höpress, kvarnverk o. s. v., allt af framstående kvalitet. *Torps mekaniska verkstad*, Moheda, utställer en 3 hästkrafters lokomobil samt åtskilliga af sina erkändt förträffliga tröskverk. Från *C. A. Johansson,* Tynghult, Kulltorp, förekommer en hackelsemaskin, från *Aktiebolaget »Gottne»,* Gottne, en halmskakare och från *Aktiebolaget Gefle åkerredskap*, Gefle, diverse landtbruksmaskiner, såsom harfvar af olika konstruktion, radsåningsmaskin och hästräfsor. *Aktiebolaget V. Svalins mekani-*

ska verkstad, Nyköping, presenterar äfvenledes en nätt kollektion landtbruksmaskiner.

Särskild uppmärksamhet förtjänar det af *Munktells mekaniska verkstads aktiebolag*, Eskilstuna, utställda tröskverket, en verklig praktpjäs, ändamålsenlig i alla afseenden, därtill förenande både prydlighet och soliditet. Ej mindre fängslas man af samma verkstads ovanligt vackra lokomobil.

Linde maskin- och snickeriaktiebolag, Lindesberg, utställer i en egen öppen paviljong tillsammans med *Carl E. Janson & C:o*, Lindesberg. Den senare firman exponerar åtskilliga maskiner för kvarnindustrien, flertalet dock af utländsk tillverkning, att döma af de på maskinerna anbragta firmamärkena. Det förstnämnda bolagets hufvudpjäs är ett stifttröskverk med en mycket egendomlig trampvandring, bestående af en sluttande rörlig brygga med tvärslåar som på en landgång. Då en häst placeras på denna brygga, glider den undan honom, hvarigenom han tvingas att göra på stället marsch och på så sätt hålla vandringen i rörelse. Det förefaller oss emellertid som om denna inrättning skulle vara mera ett experiment, än af någon praktisk betydelse, enär näppeligen hästens kraft kan på detta sätt tillgodogöras. Här på utställningen bereder denna trampvandring den uppväxande ungdomen ett ogement nöje; nästan stundligen ser man några pojkar uppflugna på bryggan, trampande allt hvad tygen hålla och med ett nöje, som vi misstänka ingen häst skulle dela.

Kockums järnverks aktiebolag, Kallinge, är äfven här representeradt, nämligen med en rätt stor samling prydligt arbetade landtbruksmaskiner af olika slag. *P. Andersson & C:o,* Arvika, utställa några slåttermaskiner samt en radsåningsmaskin och *Mejerimaskinaktiebolaget Excelsior,* Stockholm, en större och mångskiftande kollektion maskiner för landthushållning, såsom säckkärror, gröpkvarnar, rotskärare, pumpar, hästvandring, kreatursvåg o. s. v., synbarligen solidt och omsorgsfullt arbete. Ett par klöfvernötningsmaskiner exponeras af *Hults bruk,* Åby, diverse landtbruksredskap, plogar, sädesrensare o. s. v., af *Storebro Aktiebolag,* Storebro, samt en patenterad trampvandring af folkskolläraren *F. Aug. Sjögren*, Edestad, hvilken i katalogen fått införd följande ganska lustiga gratisannons:

»tillverkare af god renommé i mellersta och norra Sverige sökes.» Äfven en utställningskatalog kan, som man ser, ha sina humoristiska pointer.

Gysinge aktiebolag, representeras af en höpressningsmaskin, en kedjeharf samt en torfupptagningsmaskin och *Aktiebolaget Ankarsrums bruk* af en gödselspridningsmaskin. *Marieholms järnverks aktiebolag*, Klefhult, utställer ett par stifttröskverk med tillhörande hästvandringar och *Carl Andersson*, Skogshall, Gnesta, tröskverk och frönötare. *Grönkvists mek. verkstad i Katrineholm* presenterar tröskverk, rullharfvar, grönfoderpress, balansräfsor samt en ganska egendomlig kärrvandring.

Midt på gården reser sig högt öfver de öfriga utställningsföremålen och täflande i höjd med själfva ångskorstenen på ångpannehuset den af *Wattholma bruks aktiebolag* utställda vindturbinen Æolus, hvilken nästan oafbrutet svänger sitt solformiga hjul för alla himmelens vindar, drifvande en liten vid dess fot placerad pumpinrättning. Denna vindturbin är själfreglerande och ställer sig alltid i vindriktningen.

Ett litet stycke från turbinen utställer *E. M. Sjöholm*, Stockholm, en portativ bakugn, som synes äga åtskilliga praktiska egenskaper, samt *Rottneros' bruk*, Fryksta, en vackert ordnad utställning af slåttermaskiner och hästräfsor, hvilka i synnerhet utmärka sig för sitt eleganta yttre.

Nu ha vi hunnit fram till den paviljong, i hvilken stockholmsfirman *E. Hirsch & C:o* inrymt sin arbetande utställning. Den vackra paviljongen, uppförd af Finsjö snickerifabrik efter ritning af arkitekten E. Josephson, inrymmer på ena sidan, till vänster, en fullständig snickerifabrik och å den andra sidan en mekanisk verkstad. I midtelpartiet mellan båda dessa flyglar är inrymdt dels den utställande firmans kontor, dels ett maskinrum med en gasmotor, som drifver snickerifabriken.

Vi inträda först i denna senare. Här finna vi en hel del arbetare sysselsatta vid hvar sin surrande eller fräsande maskin. De flesta maskinerna äro tillverkade af Jonsereds fabrikers aktiebolag och här kan man riktigt öfvertyga sig om hvad de duga till. Förutom fyra hyfvelmaskiner för olika ändamål arbeta en fräsmaskin, en tappafskärningsmaskin, en stämmaskin och en

bandsåg, och om man har tid att dröja en liten stund, kan man få se en hel dörr göras fix och färdig af de olika maskinerna — dörrar är nämligen hufvudtillverkningen i denna snickerifabrik. För öfrigt utställas här flere andra snickerimaskiner och redskap, såsom putsmaskin, spikningsmaskin, svarf- och borrmaskiner etc., de flesta af Jonsereds berömda tillverkning. Särskild uppmärksamhet ådrager sig en ny kopieringssvarf af Langes patent, som på få minuter svarfvar t. ex. ett bordsben i hvilken form man önskar så fint och noggrant som hvilken möbelsnickare som helst.

E. Hirsch & C:is paviljong.

Den mekaniska verkstaden är icke mindre intresseväckande. Här arbeta omkring ett dussin olika maskiner, de flesta af utländsk (amerikansk) tillverkning och af den mest fulländade konstruktion. Drifkraften utgöres af en i verkstaden uppställd fotogenmotor. Dessutom utställas en hel del maskiner för bleckslagare, smeder o. s. v. Om utställningen i sin helhet kan tryggt sägas, att den är verkligt intressant och att det endast är skada att dess afskilda läge gör att den stora utställningspubliken endast undantagsvis kommer i tillfälle att stifta bekantskap med densamma.

En intressant apparat är också det af *C. W. Bildt*, Orost, Kårehogen, utställda patenterade uppsättningsmålet. Denna

apparat sprider kolen jämnt och kontinuerligt öfver hela rostytan i generatorn och är till följd däraf i hög grad bränslebesparande. I samma riktning arbeta Calverts och Vulcans bränslebesparare (ångpanneekonomiser), hvilka visas i verksamhet utanför ångpannehuset.

Sedan vi betraktat en ganska reputerlig lokomobil, utställd af *Fole mekaniska verkstad*, Visby, inträda vi i ångpannehuset. Detta är uppfördt af sten och både rymligt och prydligt. Längs den ingången motsatta väggen befinna sig ångpannorna, ej mindre än 14 till antalet och af olika storlek och system. De flesta, ej mindre än tolf, utställas af *Aktiebolaget Mekaniska verkstaden Vulcan*, Norrköping, alla utmärkande sig för prydlighet och ändamålsenlig konstruktion. Af de två andra pannorna utställes den ena af *Munktells mekaniska verkstad* och den andra af Kristianiafirman *Jensen & Dahl*. De två senare äro störst, omkring 70 à 80 nominella hästkrafter, under det att Vulcanpannorna variera mellan 2 och 45 hkr. Bakom ångpannehuset reser sig den 30 meter höga skorstenen, ett synnerligen vackert arbete, utfördt såsom utställningsföremål af *N. Lundgren*, Gefle.

Åter utkomna i det fria, finna vi i ett skjul en mängd landtbruksmaskiner af olika utställare. Bland dessa intaga onekligen *Joh. Thermænius & Son*, Hallsberg, främsta rummet genom sina utmärkta tröskverk; firman utställer för öfrigt äfven klöfvernötare, sädesrensare och »kragsåll». Från *Tidaholms bruk* finna vi sädessorterare, fjäderharfvar m. m., och från *August Stenborg*, Tierp, fjäderharf, rullharf samt ringvält. *C. A. Carlson & C:o*, Arboga, utställa en samling olika fjäderharfvar, *A. Nilsson*, Töråsholm, Anderstorp, några mindre tröskverk, *Axel Persson*, Stockholm, en frösorteringsmaskin, *Ernst Nystrand*, Lyckeby, diverse torfströmaskiner, *J. P. Wallin*, Vittinge, en ny radsåningsmaskin och *Nils Bakken*, Älfdalen, en rullharf.

Slutligen ha vi att observera den synnerligen vackra utställning af landtbruksmaskiner, som presenteras bredvid nedgången från viadukten af *Aktiebolaget Palmcrantz & C:o*, Stockholm, bestående af slåttermaskiner, skördemaskiner och

radsåningsmaskiner af utmärkt beskaffenhet, på en gång solida och prydliga. —

Och nu slå vi igen vår anteckningsbok för i dag, i det ljufva medvetandet att vi i detta ögonblick äro färdiga äfven med Maskinhallen och hvad därtill hör.

XXXIII.

Paviljonger och friluftsutställningar på västra utställningsområdet.

Medan vi efter vårt senaste besök i Maskinhallen uppehålla oss på västra utställningsområdet torde det kanske vara lämpligast att vi taga i betraktande de ännu icke beskrifna separatutställningarna å denna sida, innan vi återigen begifva oss öfver till det stora hufvudområdet. Dessa separatutställningar, de flesta inrymda i särskilda paviljonger, erbjuda både mångt och mycket af verkligt intresse.

Främst bland dem kommer onekligen

Stora Kopparbergs Bergslags utställning,

ej blott därför att denna representerar vårt lands äldsta och största bolag, utan ock på grund af sin omfattning och sin ytterst tilltalande anordning. Må det, innan vi fördjupa oss i själfva utställningen, vara oss tillåtet att förutskicka några historiska upplysningar om det utställande bolaget.

Det är, som bekant, Falu urgamla koppargrufva, som gifvit upphof åt detta bolag, hvars första ursprung man ansett sig kunna förlägga till tiden mellan åren 1200—1250. Den äldsta kända handling, i hvilken grufvan omtalas under dess ännu ägande namn: Stora Kopparbergs grufva, är ett i Riksarkivet förvaradt pärmbref, dateradt år 1288. Historiskt bevisigt räknar emellertid bolaget sin stiftelse från år 1347, då den 24 februari konung Magnus Eriksson Smek utfärdade ett nu i

bolagets arkiv i Falun förvaradt pergamentbref, innehållande bolagets äldsta till ordalydelsen kända privilegier. Bolaget har sålunda under utställningsåret kunnat fira sitt 550-års jubileum. Så vidt kändt är torde bolaget vara det äldsta i hela världen, ehuru detsamma naturligtvis under tidernas lopp genomgått vissa ombildningar, af hvilka den mest betydande torde vara dess under de senaste årtiondena storartade utvidgning till åtskilliga andra industrigrenar, bland hvilka järn- och trävarutillverkningen numera spela en högst betydande roll.

Den paviljong, bolaget låtit uppföra för sin utställning, är en af de mest anmärkningsvärda enskilda byggnader å Stockholmsutställningen så i yttre som inre afseende. Den utgöres af en cirkelrund hufvudbyggnad med kvadratiska utbyggnader åt två hvarandra motsatta sidor, i hvilka de båda ingångarne äro anordnade midt mot hvarandra. Hufvudbyggnaden innehåller två våningar, den öfre, en half trappa upp, innehållande en stor cirkelrund utställningssal omgifven af en loggia, samt under denna en souterrainvåning. Byggnaden är uppförd af trä och utgör i och för sig en utställning af bolagets egna trävaruprodukter. Tak och väggar äro täckta med träfjäll, och frisen kring loggian är bildad af två rader afskurna stockändar. Dessa stockar bilda taket i loggian, hvars kolonner utgöras af tjocka trästammar i naturlig färg. Ytterväggarne äro hållna i gult och rotundans nedre del i rödfärg, taklisterna samt balustraden och fönsterinfattningarna däremot i hvitt. Sockeln är utförd i rödaktig granitimitation och takfjällen äro målade i gult och blått. Byggnaden är ett verk af arkitekten F. Boberg, som här lämnat ytterligare ett vackert prof på sin originalitet och idérikedom, och gör ett på en gång förnämt och solidt intryck.

Då man inträder genom någon af de två lika anordnade ingångarne, kommer man in i en kvadratisk vestibul, från hvilken en bredare halftrappa leder upp till den stora utställningssalen och två mindre trappor på ömse sidor om den förra ned till souterrainvåningen. Vi göra först ett besök i den öfre våningen och inträda genom en stor hvalföppning i den nyssnämnda salen.

Stora Kopparbergs Bergslags paviljong.

Ofrivilligt stannar man med ett utrop af beundran på läpparne inför den utsökt vackra och storartade interiören, hvilken erhåller ett rikligt öfverljus från de under och rundtomkring det kupolformade taket i stickkupor anordnade halfrunda fönstren. Dekorationerna utgöras öfvervägande af utställningsprodukter, hvilka anordnats på ett lika sinnrikt som smakfullt sätt. Rundt salen löper en panel i grönt om halfannan meters höjd, invid hvilken med vissa mellanrum knippen af järn äro uppresta, under det att mellanrummen äro utfyllda af plogar, städ och hvarjehanda andra artiklar. Panelen afslutas upptill af en smal fris, å hvilken mot en botten af mörkt kläde hvarjehanda järndekorationer göra en lika fin som präktig effekt. Självfva väggytorna äro på ett särdeles fyndigt sätt dekorerade med rosetter och triangelformade mönster af i väggen instuckna hästskosöm, hvilka göra sig förträffligt på de hvitmålade ytorna. Ofvanför väggen och under fönsteröppningarna löper en bredare fris med på vissa afstånd inom fyrkantiga fält anordnade rosetter, bildade af yxor, jordhackor och släggor, öfver hvilken fris i sin ordning löper en list af i regelbundna mönster anordnade nitar. Fönsteröppningarnas nedre del kransas af yxor, och mellan fönsteröppningarna nedhänga ett antal pjäser som likna ljuskronor, men som vid närmare påseende äro sammansatta af hammare, kedjor o. d. Midt i taket hänger en väldig hvit träkula, dekorerad med hästskosöm samt späckad med hackor, liknande en ofantlig kardborre.

Efter denna öfverblick af de inre anordningarna öfvergå vi till att betrakta de utställda föremålen. Dessa äro af olika och mångskiftande slag. Stora Kopparbergs Bergslag bedrifver nämligen, som redan antydts, en mycket omfattande rörelse inom olika grenar, såsom koppartillverkning, guld- och silfvertillverkning, järn- och ståltillverkning samt trävarutillverkning.

Först observera vi den i rotundans midt placerade montern, å hvilken äro exponerade en hel del prof på järnmalmer, som förädlas efter olika metoder vid Domnarfvets järnverk, jämte analyser å dessa malmer, masugnsslagg och tackjärn, bessemergötstycken m. m. Monterns midt krönes af ett ståt-

Interiör af Stora Kopparbergs Bergslags paviljong.

ligt etsadt dryckeshorn om 1,3 meters längd, drifvet af ett enda stycke järnplåt från Domnarfvet. Den vackra pjäsen, hvars etsningar äro utförda af ståletsaren B. Beskow, aflägger ett utmärkt vittnesbörd om den svenska järnhandteringens höga ståndpunkt och väcker allmän beundran här liksom i Chicago, där den jämväl varit utställdt på senaste världsutställningen. Hornet omgifves af några mindre, smakfulla pokaler samt en större cylinder, alla drifna af plåt i ett stycke.

Vidare ha vi en otalig mängd prof på järn af olika slag, såsom rundt, platt, fyrkant-, universaljärn, fasonjärn, räls, skarfjärn o. s. v. Särskild uppmärksamhet väcka de talrika, utsökt vackra styrkeprofven, bestående af balkar och järndelar, som blifvit hopböjda, dubbelvikna och spiralvridna. Vidare utställes fartygsplåt samt vinkel- och spantjärn äfvensom några profdelar från ångfartyget »Göteborg», som i juli 1896 med 13 knops fart grundstötte i Kristianiafjorden, hvilka från Domnarfvet på sin tid levererade profdelar vittna om en oerhörd motståndskraft. Därom vittna äfven de utställda profven på verktygsstål från Domnarfvet, af hvilka flere pjäser varit utsatta för synnerligt starka påkänningar. Exempelvis kan nämnas ett svarfstål, med hvilket skurits öfver 1,000 kg. svarfspån af martingjutgods, utan att stålet en enda gång behöft skärpas. Inför sådana styrkeprof måste äfven den störste skeptiker intagas af beundran för det svenska stålets bitande egenskaper.

Nu begifva vi oss ned i den undre våningen. I dennas midt är en grotta — »blå grottan» — anordnad och omkring denna löper en cirkelrund hvalfgång, garnerad på ömse sidor af utställningsföremål. På inre sidan finna vi en serie produkter från Falu kopparverk, såsom kopparmalm, guldmalm, svafvelkis, gediget guld insprängdt i berget i form af fina korn, raffinerad koppar i tackor och svafvel i stänger samt nio plantsar bergfint silfver och 4 plantsar bergfint guld. Att guldet är äkta kan man se af de försiktighetsmått, som iakttagits, i det att plantsarne utställas i glasburkar, som äro fängslade med kedjor, på det att de ej må spatsera bort.

Ytterraden upptages af en särdeles intressant historisk utställning. Här finner man först och främst en hel del arbeten af den sinnrike Polhem, hvilken på sin tid var konstmästare

vid St. Kopparberget: en originalmodell till hakspel för berguppfordring, utförd i början af 1700 talet, samt åtskilliga andra modeller och konstruktioner, utvisande ett för sin tid ovanligt rikt utrustadt mekaniskt snille, samt porträtt af Polhem och diverse Polhemslitteratur. Det kan i förbigående förtjäna anmärkas, att en af de här utställda Polhemskonstruktionerna, minst 200 år gammal, återuppfanns och patenterades i Förenta Staterna för två år sedan, d. v. s. 1895.

Vidare utställes en rikhaltig samling äldre modeller af Falu grufva samt modeller af grufspel, linbanor o. s. v. Bland andra historiska märkvärdigheter förekommer äfven en grufrock med hatt, förfärdigad 1768 i Falun för dåvarande kronprinsen, sedermera konung Gustaf III och af honom begagnad vid två olika tillfällen, då han gjorde besök i grufvan, nämligen 1768 och 1788. Dräkten har sedermera användts af flere kungliga personer vid deras besök i samma grufva.

Åtskilliga nyare modeller förekomma äfven, däribland en modell af St. Kopparbergs eller Falu grufva sådan den för närvarande befinner sig. Modellen är utförd genom målning på glasskifvor och åskådliggör 9 bottnar eller horisontalsnitt genom grufrummen. I sammanhang härmed torde kanske böra nämnas, att grufvans största djup är 354 m., antalet olika schakt 14, orternas eller gångarnes sammanlagda längd 33 kilometer samt grufrummens antal omkring 3,000. Grufvan beräknas ha under de cirka 700 år, den bearbetats, afkastat öfver 500,000 ton koppar, hvilket är mer än någon annan koppargrufva i världen hittills gifvit.

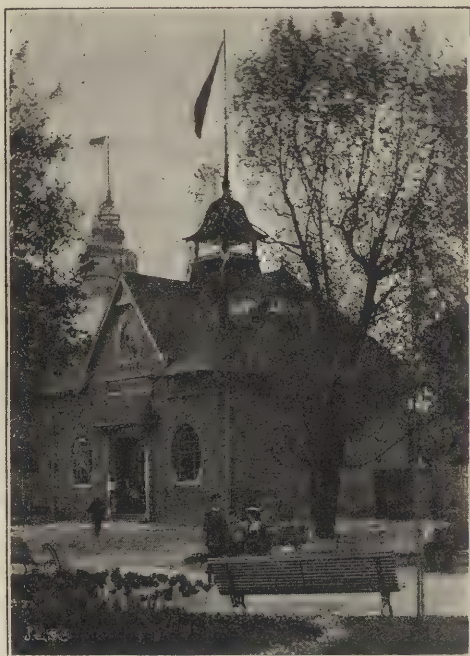
Den historiska afdelningen fullständigas af en intressant utställning af gamla mynt, slagna under gångna tider vid Stora Kopparberget. Bland dessa finner man en modell af världens största mynt, en tiodalers plåt af år 1644, vägande ej mindre än 19,7 kg. Originalet till denna jätteslant förvaras i bergslagets historiska museum i Falun. Vidare finner man en samling skiljemynt af koppar, slagna mellan åren 1644 och 1831, samt diverse kuriösa mynt af koppar, läder och näfver, hvilka begagnats som betalningsmedel bergslaget och grufarbetarne emellan i forna tider.

Slutligen bör nämnas en ganska rikhaltig samling litteratur, äldre och nyare, angående bergslaget samt gravyrer öfver grufvan och gruföppningarna m. m.

I de båda vestibulerna samt äfven i en mindre del af undervåningen är trävaruafdelningens utställning anordnad. Denna företer jämväl åtskilligt intressant och omfattar diverse produkter från skogarne, såsom frö af tall och gran, samt olika stamgenomskärningar af samma träslag. Bland dessa senare förekommer äfven Sveriges äldsta kända barrträd, nämligen en stamdel af en år 1895 å bergslagets skog vid Bollnäs fälld tall, mätande 116 cm. i diameter och utvisande en ålder af ej mindre än 576 år. Med andra ord: detta under Oskar II:s regering fällda träd uppväxte således ur fröt samma år som Magnus Smek valdes till konung.

Slutligen återstår oss att göra ett besök i »blå grottan». Den föreställer i förminskad skala ett af de djupaste rummen i den gamla grufvan och kan, med sina väggar och tak af skimrande djupblå kristaller, i färgprakt täfla med själfva Capris liknämnda grotta. Dessa kristaller ha, heter det i den tryckta vägvisarens poetiska utläggning af blå grottans hemlighet, »afsatts ur det genom alla springor inträngande grufvattnet, hvilket på sin långa väg från dagytan till det stora djupet hunnit mätta sig med kopparvitriol. Det är natt. Grufvans arbetare hafva gått upp till hvila, men lampor lysa dock ännu, och man ser grufvans goda tomtar i färd med att hjälpa sina vänner arbetarne, nämligen dem, som icke svärja eller hvissla, ty det är förbjudet i det tysta djupet. Det är ock tomtarne, som knacka fram de okända malmådrorna, sedan »gruffrun» visat på dem. Hon känner noga, hvad det obrutna bergets inre gömmer, men hon meddelar blott sparsamt af hvad hon vet, och därför är grufvan så gammal, snart 700 år, säga de lärde. Om sägnen är sann, skall »bro-slotten till Falu grufva» ännu ligga orörd i jorden och ej komma i dagen, förr än malmen tryter hos »gamla mormor». Då är åter tiden inne att, som de gamle kopparbergsmännen fordom gjorde under malmrika tider, slå mynt med inskriften: *Gud välsigne jordens djup.*»

Vi lämna, med denna poetiska bild i minnet, den lika storartade som intresseväckande utställningen, under ett tyst, men lifligt erkännande af de vackra och i sitt slag enastående anordningarna, af hvilka utställningens ledare bergsingeniören Carl Sahlin och hans estetiska smakråd, arkitekten Boberg, ha särskild heder.

O. A. Rosengrens paviljong.

O. A. Rosengrens paviljong.

Ytterst i den rad af paviljonger, som från Centralrestauranten sträcker sig fram mot Konsthallen och liksom bildar en barrièr mot den bakom varande allmänna väggen, ligger en liten till det yttre stilfull byggnad, som disponeras af stockholmsfirman *Oscar A. Rosengren.* Byggnaden, hvars spetsiga tak krönes af ett litet öppet torn, från hvars flaggstång sven

ska flaggan vecklar ut sig, är äfven till det inre särdeles inbjudande, glad och treflig och upptages af en vackert ordnad kollektivutställning från olika firmor, hvilka representeras af paviljongens ägare. Främst i denna samling observerar man en vacker kollektion af *Ebbes bruks* express-varmluftsapparater, ventiler, spjäll och galler, för uppvärmning och ventilation, illuminationskaminer, kokspislar, lampgjutgods m. m. Vidare förekommer här en samling vågar af alla slag från *Lindells vågfabrik* i Jönköping, hvilken dessutom tillverkat de i det fria, här och där å utställningsområdet uppsatta personvågarne, af hvilka man mot en i lejonmunnen instucken 5-öring får veta hur pass viktig personlighet man är. Dessutom må märkas åtskilliga landtbruksredskap, däribland en hästräfsa från *Stenfors bruk*, Tingsryd, samt en större kollektion hästskor af olika storlekar och typer från *Aktiebolaget Stockholms hästskofabrik*. velocipeder, trädgårdssoffor och diverse annat gjutgods m. m. Den nätta utställningen är, kort sagdt, väl värd ett besök.

—

Närmast i ordningen kommer en större byggnad af synnerligen tilltalande yttre och som i synnerhet om aftnarne väcker uppmärksamhet genom sin ståtliga och effektfulla eldskrud af en mängd olikfärgade glödlampor. Denna byggnad är uppförd, efter ritning af arkitekten Fr. Dahlberg, af

Aktiebolaget de Lavals ångturbin

och innesluter ett af detta bolag i förening med Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget anordnadt fullständigt elektricitetsverk, hvarifrån en stor del af utställningens belysnings- och kraftbehof tillgodoses.

Vid vårt inträde i paviljongen finna vi oss med ens försatta till ett ljust, rymligt och rent af elegant maskinrum. Här äro uppställda fyra st. turbindynamos om 100 hkr. och två st. turbindynamos om 50 hkr, hvilka matas med ånga från lika många högtrycksångpannor, de senare d:r de Lavals nyaste uppfinning, hvarom vi skola nämna något mera längre fram. De fyra större dynamomaskinerna utveckla 68,000 watt, de mindre hälften och äro alla direkt kopplade till sina ångturbi-

ner. Angående dessa senare maskiner hade vi tillfalle att i korthet nämna några ord i sammanhang med vårt besök vid den elektriska kraftstationen i Maskinhallen. Det torde nu vara tillfälle nämna, att Aktiebolaget de Lavals ångturbin samt Allmänna Svenska Elektriska Aktiebolaget ha erhållit monopol på all strömproduktion och alla installationer för utställningens behof. Utom den kraftstation, vi nu besöka, och den i Maskinhallen, hvilka tillsammans lämna omkring 1,150 hästkrafter, har anordnats ett större verk, förlagdt å en

Aktiebolaget de Lavals ångturbins paviljong.

pråm i Djurgårdsbrunnsviken vid stranden nedanför Skogsinstitutet, och ett mindre i pumphuset för levererande af ström till marinskådespelen. Det förstnämnda verket på pråmen består af 4 st. ångturbindynamos om 100 hkr, till hvilka ångan erhålles från två äldre sjöångpannor, och är närmast afsedt för eldfontänen, men kan vid behof inkopplas i belysningsnätet. Inalles utveckla dessa fyra anläggningar en kapacitet af öfver 1,400 hästkrafter. Det är, som man finner, icke små kraftbehof, som erfordrats.

Efter denna lilla utvikning återvända vi emellertid till våra observationer i elektricitetsverket, hvarest man hvarje stund på dagen finner en intresserad åskådareskara samlad utanför den blänkande metallbalustrad, med hvilken man försiktigtvis bjudit nyfikenheten och klåfingrigheten ett: »härintill skall du komma och icke vidare!» Bakom maskinerna äro de förut omtalade högtrycksångpannorna anbragta och öfver dessa sträcker sig ett slutet galleri, från hvilket pannorna matas med kol genom en i galleriets botten anbragt tub.

Och nu några ord om dessa nya ångpannor. Deras förnämsta och mest utmärkande egenskap är det höga ångtryck, hvarmed de arbeta, — man har tillverkat dylika ångpannor, som utvecklat ett ångtryck af ända till 220 atmosfärer. Det är klart att ett så ofantligt tryck skulle hos en vanlig ångpanna sätta hållbarheten starkt i fråga och medföra fara för explosion, men denna fara är här undanröjd genom en ny och säregen konstruktion af pannan, bestående hufvudsakligen i små ång- och vattenrum. Pannan består af ett enda långt rör om förhållandevis liten genomskärning, hvilket lindats i spiralform. Genom detta starkt upphettade rör inpumpas oupphörligt vatten, som när det passerat genom röret förvandlats till ånga, hvilken genom rörets andra ända passerar direkt genom munstycken till turbinen. Pannan innehåller sålunda en jämförelsevis ringa mängd ånga, och skulle ett rör brista är ångmängden ej större, än att den kan passera genom pannans rörgångar och därifrån ut genom skorstenen utan att anställa någon skada. Det bör nämnas, att man härvidlag ingalunda stöder sig blott på teoretiska beräkningar — man har nämligen upprepade gånger företagit explosionsexperiment, hvilka alla aflupit utan att anrätta ringaste skada. Då pannan är ytterst känslig för belastning på grund af den ringa inre volymen, är den försedd med en automatisk reglering, hvarigenom mängden af vatten och ånga städse hålles konstant. Förbränningen underhålles medels en fläkt, som inpressar luft i eldstaden och regleras automatiskt i samband med ångtrycket. På grund af denna anordning behöfver pannan ej någon hög och dyrbar ångskorsten. Själf kan pannan uppställas hvar som helst och intager ett förhållandevis litet utrymme. Det

Interiör från Aktiebolaget de Lavals ångturbins paviljong.

torde kanske böra tilläggas, att uppfinningen ännu är underkastad fortsatta försök för att göra den så fullkomlig som möjligt, hvilket dock ej hindrat att den här på utställningen gifvit tillfredsställande resultat och afgjordt kan betraktas såsom en af utställningens allra intressantaste tekniska företeelser.

Af öfriga här utställda föremål böra nämnas de olika apparater, instrumenttaflor etc., som äro apterade till maskinerna, samt en liten nätt turbinpump om 5 hkr med en vattenuppfordringsförmåga af 1,450 liter i timmen vid 12 meters uppfordringshöjd.

Här utställes jämväl en del belysningsmateriel i form af lampor och tillbehör från *Aktiebolaget de Lavals glödlampfabrik Svea,* hvilket jämväl levererat lamporna till utställningens såväl inre som yttre belysning. Fabrikens glödlampor ha redan förvärfvat sig rykte såsom ett förträffligt fabrikat; för den yttre belysningen har man här på utställningen användt Jandus-båglampor, hvilka uppgifvas kunna brinna 150 till 200 timmar utan ombyte af kol. Dessa lampor äro af en ny typ, som torde bli mycket omtyckt i mån som dess onekliga företräden bli kända och uppskattade.

Hans Mannstaedts paviljong

gäller vårt nästa besök. Denna består af en liten särdeles treflig byggnad, hvars yttre redan inbjuder till en visit. I dess inre finna vi en rikhaltig och vackert ordnad utställning af dels elektriska maskiner och apparater, dels ångpanne- och maskinarmatur, de förra från Allgemeine Electricitets Gesellschaft i Berlin, den senare dels af eget, dels af firman Schäffer & Budenbergs i Magdeburg-Buckau fabrikat. Såsom nästan uteslutande en agenturutställning är den ställd utom täflan.

Den elektriska kollektionen är särdeles vacker och utgör ett vältaligt vittnesbörd om den tyska elektroteknikens höga ståndpunkt, ett erkännande, som vi kunna så mycket villigare gifva, som våra egna elektriska fabriker, uppmuntrade af exemplet, synbarligen bemöda sig att följa efter af alla krafter. Bland de utställda föremålen märkas en trefasgenerator af fullt modern konstruktion om 175 hkr, en induktiv trefasmotor om

Hans Mannstaedts paviljong.

Interiör af Hans Mannstaedts paviljong.

80 hkr, en motordynamo, bestående af en 8 hkrs trefasmotor direkt kopplad med en likströmsdynamo, en annan trefasmotor direkt kopplad med en centrifugalpump, en trefastransformator, en likströmdynamo af Dobrowalskys system, vidare en elegant utstyrd instrumenttafla med apparater, automatisk shuntregulator och dito cellkopplare samt elektriska båg- och glödlampor, cigarrtändare, kokapparater m. m. Vi böra ej heller med tystnad förbigå ett ackumulatorbatteri af Tudorfabrikens i Hagen tillverkning. En del maskiner hållas i gång vissa tider på dygnet, hufvudsakligen om aftnarne, då denna paviljong täflar med den de Lavalska i fråga om färgrik och bländande eldskrud.

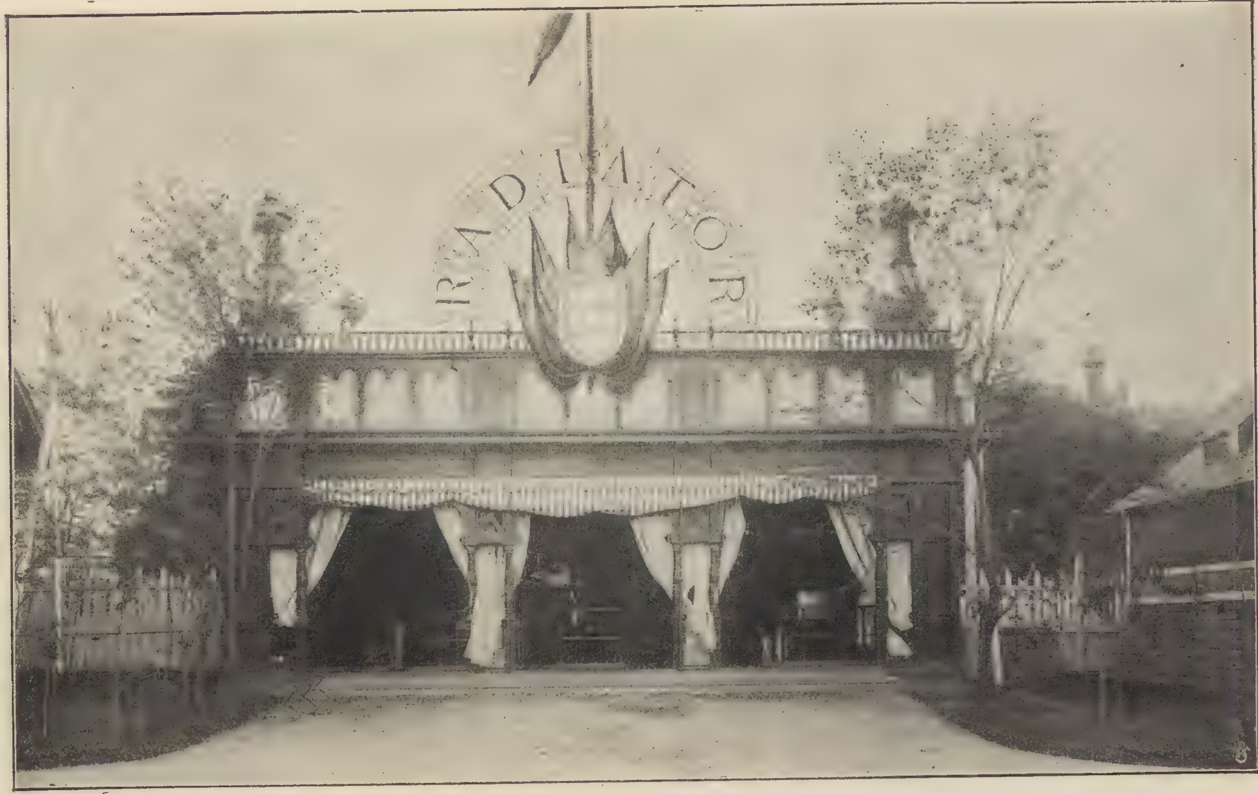
Armaturafdelningen är äfvenledes synnerligen rikhaltig och företer åtskilligt intressant. Vi finna här bl. a. en större kollektion manometrar, vakuummetrar, signalpipor, kranar, ventiler m. m., allt af förstklassig beskaffenhet.

Strax bredvid Mannstaedts paviljong reser sig en nätt och ganska ståtlig byggnad. Här residerar

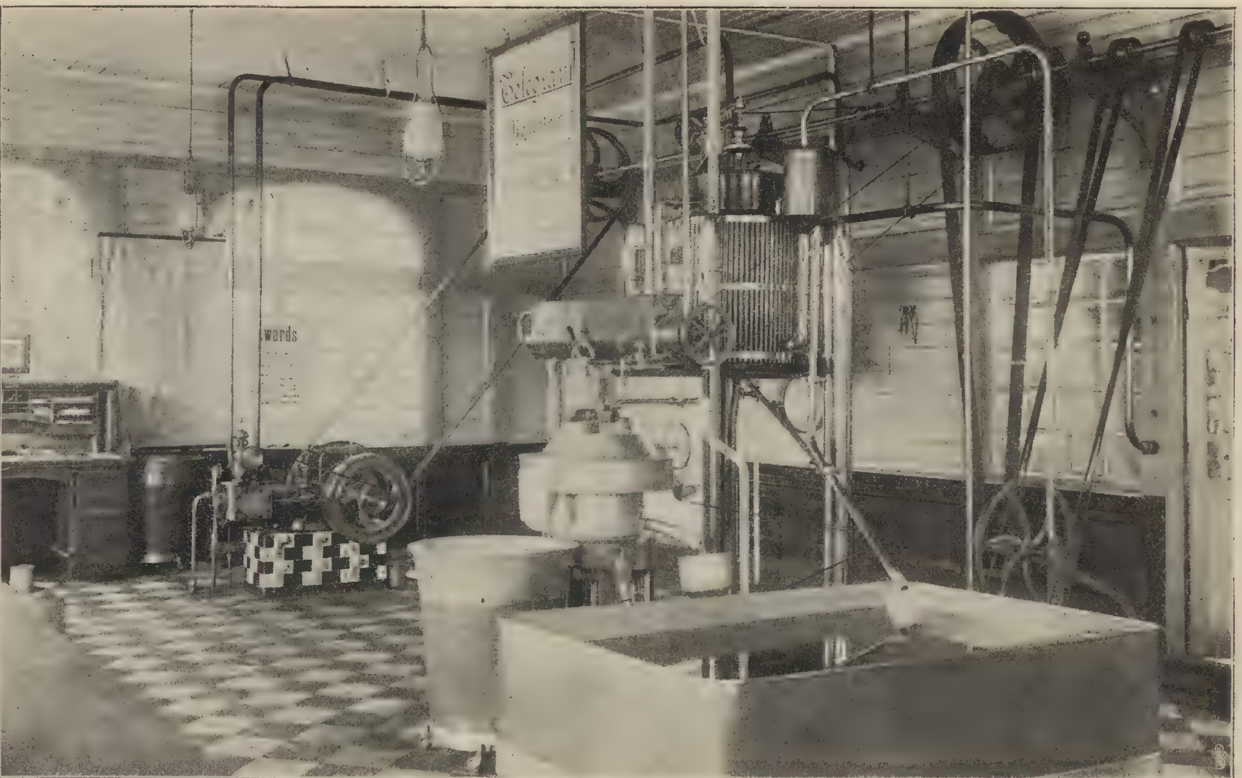
Aktiebolaget Radiator.

Vi ha hört att därinne skall förevisas ett arbetande mejeri, och det är med ej liten nyfikenhet vi träda in. Vi finna en stor, rymlig och ljus lokal, afdelad med ett skrank längs efter. Bakom skranket syssla några hvitklädda, prydliga mejerskor samt ett par ingeniörer, hvilka dela sin uppmärksamhet mellan de arbetande maskinerna och den frågvisa allmänheten.

Radiatorn är, som väl flertalet troligen på förhand gjort sig underkunnig om, en maskin, med hvilken smör åstadkommes direkt ur mjölken. Gifvet är att med en dylik sammanslagning af två procedurer, skumning och kärning, skall både tid och kraft sparas, och betydelsen häraf har ju särskildt vårt tidehvarf visat sig uppskatta. När man ser den sinnrika maskinen arbeta, förefaller det hardt när som ett trolleri. Först hälles den omsorgsfullt silade mjölken i ett högt stående, särdeles elegant kärl, hvari den pasteuriseras genom uppvärmning

Aktiebolaget Radiators paviljong.

Interiör af Aktiebolaget Radiators paviljong.

till 85 grader, för att döda de tilläfventyrs skadliga mikroorganismer, som finnas i mjölken. Därefter afkyles den till omkring 40 grader genom att passera ett rörsystem, omgifvet af en ständigt rinnande ström af kallt vatten. Därifrån ledes mjölken direkt in i maskinen och genomgår i denna först den nedtill inrättade separatorn eller skumningsapparaten och därefter den i ett öfre rum befintliga kärningsapparaten, hvarifrån det färdiga smöret såsom en kornig massa utströmmar ur apparaten. Separatorn är i hufvudsak inrättad efter samma system som separatorer i allmänhet, men företer flere nya förbättringar och anordningar afseende att öka effekten. Sålunda passerar mjölken här genom ett stort antal mindre rum, hvilket underlättar gräddafsöndringen. I den ursprungliga radiatorn förekom en anordning med koniska plåtar eller lameller af samma slag som i de s. k. alfaseparatorerna, hvilket gaf Aktiebolaget Separator anledning att väcka ett mycket uppmärksammadt och debatteradt åtal för patentintrång. Ehuru processen utföll till nackdel för det åtalande bolaget, i det att svarandebolaget lyckades bevisa att det åberopade patentet var olagligen tillkommit, har dock numera den ursprungliga anordningen utbytts mot en annan, nämligen af plana, i vinkel böjda plåtskifvor med små upphöjningar för åstadkommande af mellanrum för den genomströmmande skummjölken, en anordning, som krönts med fullständig framgång. Grädden, som samlas i kärlets midt, uppstiger genom öppningar i plåtarne till kärningsapparaten, hvarest den piskas af en slags roterande knif och förvandlas till smör.

Den utmärkta maskinen har varit föremål för stor och smickrande uppmärksamhet och erhållit en mängd pris vid utställningar såväl inom som utom landet. Att den vid Stockholmsutställningen afspisades med en silfvermedalj väckte därför en ganska allmän förvåning och bildar ett kapitel i belöningsväsendets historia, som icke är odeladt angenämt att vidröra. Att den utställningsbesökande allmänheten för sin del lifligt senterat maskinen och dess arbete framgår tillräckligt af de stora skaror intresserade, som hvarje dag vid mejeritid samlats i den nätta utställningslokalen och som med odelad belåtenhet smakat på de framställda produkterna.

Sandvikens utställningspaviljong
är närmaste granne till Radiatormejeriet och förråder redan i sitt yttre hvad som dväljes där innanför. Den är ej synnerligen stor, men den frapperar genom sin egendomliga portal, hvilken utgöres af en trogen efterbildning af brukets 15-tons ånghammare, en väldig pjäs som lär vara den största i sitt slag i Sverige. Det är väl att man vet att det är en ofarlig och orörlig efterbildning, eljes kanske allmänheten icke så ogeneradt spatserade in och ut under denna jättehammare, i kraft minst jämförlig med gudasagans berömde Mjolner.

Bredvid denna stilfulla och fyndigt anordnade entré se vi prof på några begagnade järnvägsaxlar med hjul, afseende att visa den ofantliga styrkan och hållbarheten hos det vid Sandviken framställda stålet. Här finnes t. ex. en vagnsaxel som tjänstgjort i 21 år och rullat ej mindre än 737,998 kilometer utan omsvarfning, en lokomotivaxel, som i 10 års tid burit sin tunga last öfver 381,000 kilometer, och vagnsringar, som tjänstgjort i 25 år utan omsvarfning och utan att vara det minsta skadade. Ett ännu mer öfverraskande styrkeprof visar en vagnsaxel, som sedan den tillryggalagt 716,000 km. blef böjd nära 40 gånger innan den brast.

Efter dessa förberedande studier är det naturligtvis med verklig och välgrundad respekt för Sandviksstålet, man inträder i själfva paviljongen, hvarest man finner rika anledningar att låta respekten och förvåningen öfvergå till en otvungen och uppriktig beundran.

Vår uppmärksamhet fängslas först och främst af den midt i paviljongen uppställda åttkantiga montern, innehållande en fullständig och öfverskådlig samling prof på brukets tillverkningar. Här finnas släggor, hammare, verktygsstål, sågblad, urfjädrar m. m., allt af utmärktaste beskaffenhet och ordnadt med stor smak. En af brukets förnämsta specialiteter är valsad och dragen tråd, hvarpå jämväl en mängd gedigna och beundransvärda prof utställas, såsom rund polerad tråd för fina verktyg, s. k. silfvertråd, tråd för velocipedekrar samt platt paraplytråd för s. k. paragonfason, af hvilken senare artikel Sandviken är Europas största p oducent. En annan speciali-

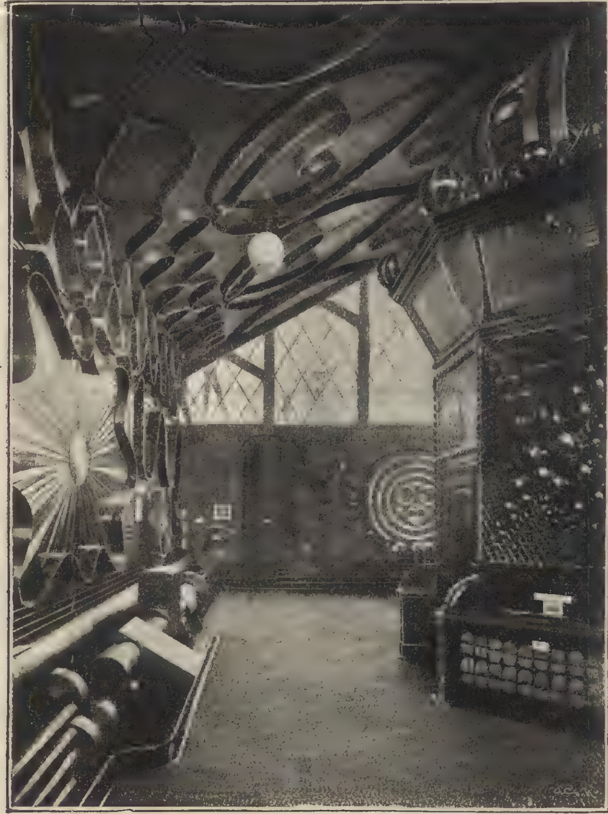

Sandvikens paviljong.

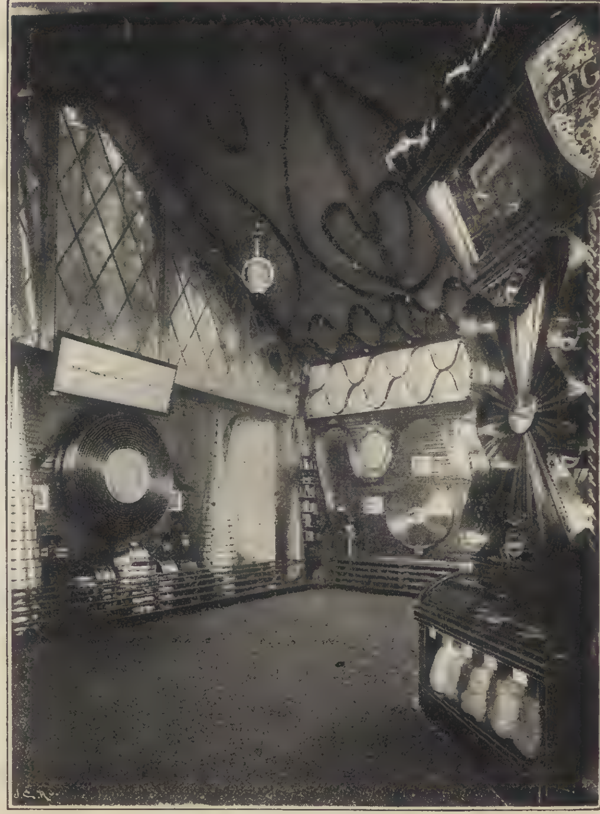
tet, som detta järnverk drifvit till en rent af häpnadsväckande fulländning, är tillverkning af kallvalsade stålband. Dels å montern, dels annorstädes inom paviljongen utställas utomordentligt vackra prof härå. Sålunda se vi t. ex. en rulle af ett dylikt stålband, som man kanske i början tycker icke ser vidare märkvärdig ut, men för hvilken man fattar ett visst intresse, då man får höra att detta stålband är ej mindre än öfver 1 $^1/_4$ km långt, men tillika så tunnt, att det trots sina 60 millimeters bredd ej väger mer än 19 $^1/_2$ kilogram. Stålband af ännu mindre tjocklek, ända upp till $^1/_{50}$-dels mm., d. v. s. tunnare än det tunnaste löf, kunna framställas. Ett annat kallvalsadt band om ej mindre än 20 centimeters bredd löper i dekorativt ordnade slingor längs tak och väggar och aflägger ett ej mindre vältaligt vittnesbörd om verkets fulländade arbete. Märkas må också ett kolossalt härdadt och poleradt stålband om 67,7 meters längd och 30 centimeters bredd, hvilket varit utställdt och prisbelönats i Chicago 1893 under det stolta namnet »världens största bandsåg», samt ett varmvalsadt band om 88,5 meters längd, med hvilket, valsadt i en enda hetta, bruket torde ha satt ett hittills oupphunnet världsrekord.

På senare tider har verket jämväl med stor framgång upptagit tillverkning af rör och rörämnen för såväl velocipedfabrikation som ångpannetuber m. m. Ett par väldiga staplar dylika rör af större och mindre dimensioner exponeras i paviljongen tillika med en del styrkeprof, utvisande det utmärkta materialets jämnhet och hållbarhet. Härtill kan ytterligare läggas en präktig samling af verktygsstål och verktyg samt diverse artiklar, som framställts af Sandvikens stål. Särskildt må nämnas en vacker urna, utsmidd från ett rundt ämne, samt prydliga stålpressningsprof.

Glömmas få ej heller de aktningsbjudande prof som företes på detta järnverks bessemer-stålsmide, bland hvilka i synnerhet förtjänar framhållas en väldig propelleraxel om 14,5 meters längd och 38 cm. genomskärning. Det är vid bearbetandet af sådana jättepjäser stora ånghammaren gör sig riktigt gällande. För öfrigt omfattar utställningen prof på malmer, tackjärn, göt m. m.

Interiör af Sandvikens paviljong.

Interiör af Sandvikens paviljong.

Slutligen torde böra nämnas att Sandvikens järnverk är äfven i den mening en modern anläggning att dess historia ej går mer än en mansålder tillbaka i tiden, under det att de flesta andra af våra järnverk räkna sekler. Det grundlades 1862 af konsul G. F. Göransson i Gefle, som inlagt stora förtjänster om införandet af bessemerblåsningen i Sverige, och det var för att tillgodogöra denna nya metod som han anlade det nya verket vid en vik af den ej långt från Gefle belägna Storsjön, efter hvilken vik anläggningen ock erhöll sitt namn. Det nuvarande bolaget — *Sandvikens järnverks aktiebolag* — räknar dock sin tillvaro först från 1868, då detsamma bildades för att återupptaga den en tid på grund af finansiella svårigheter afbrutna verksamheten.

Finspångs-paviljongen.

Vi styra nu kosan till en midt för Centralrestauranten belägen byggnad af till det yttre mer än egendomligt utseende. Den består af två ganska höga torn i form af ett par granater, hvilka höja sig öfver ett lägre mellanparti med svagt hvälfdt tak och vid hvars mot restauranten vända gafvel en vacker dekoration med kanoner och större och mindre projektiler drager till sig den förbigåendes blick. För att förhöja det fästningslika intrycket äro vid byggnadens sidor uppkastade jordvallar, slutande sig intill och till hälften döljande murarne samt bevuxna med saftig grönska.

Finspångs styckebruk har, som bekant, gamla anor, hvarom också redan de i den nyssnämnda dekorationen förekommande årtalen 1572—1897 underrätta betraktaren. Under flere århundraden var bruket och egendomen med samma namn i familjen De Geers ägo, och inköptes i medlet af detta århundrade af Carl Ekman, under hvars skickliga ledning bruksrörelsen utvidgats till sin nuvarande storartade omfattning. För närvarande och sedan 1885 äges bruket af *Aktiebolaget Finspångs styckebruk,* hvilket utom Finspångs bruk och gods äfven äger Lotorps bruk, Stens bruk, Grafversfors' stenhuggeri och stensliperi samt åtskilliga järngrufvor.

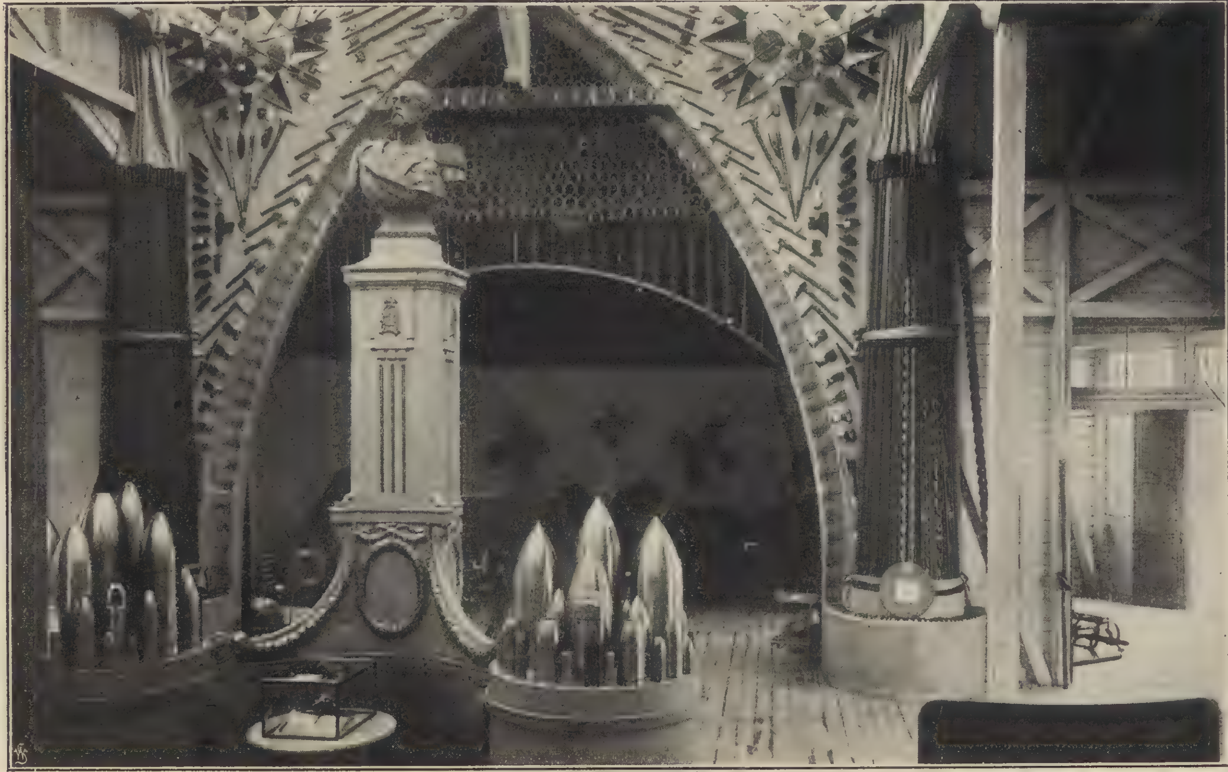

Aktiebolaget Finspångs styckebruks paviljong.

Vi inträda emellertid nu i paviljongens inre. Interiören är särdeles tilltalande, på en gång gedigen och smakfull och de talrika utställningsföremålen äro ordnade på ett sätt, som skänker betraktaren både nöje och behållning. Midt i byggnaden reser sig en ståtlig monter, krönt med en bröstbild af konung Oskar, och upptagande en vackert ordnad samling af projektiler, dels massiva sådana och pansarbrytande granater af stål, dels spränggranater och granatkartescher af stål och tackjärn, m. m. Särskild uppmärksamhet tillvinna sig en del projektiler, som varit afskjutna mot pansarplåt, hvaribland förekommer en 26 cm. pansarbrytande granat, med hvilken år 1888 genomsköts en 27 cm. tjock smidd stålplåt. Det torde i detta sammanhang böra nämnas som ytterligare ett bevis på Finspångs-projektilernas öfverlägsna egenskaper, och därmed naturligen äfven det svenska stålets, att vid pröfning i Creusot i Frankrike af styrkan hos den för pansarbåten »Oden» beställda utmärkta pansarplåten genomträngde samtliga Finspångs-projektilerna den 25 cm tjocka plåten utan att gå sönder.

Väggarne äro effektfullt dekorerade med hvarjehanda artiklar, såsom yxor, släggor, bergborr och spett, plogbillar, hästskor, vagnsaxlar m. m. Utmed väggarne äro placerade vackert ordnade knippen af järn i olika former och af olika kvaliteter. Vidare förekomma här diverse tackjärnsgjutgods, såsom järnvägshjul, kvarnvalsar, kugghjul, samt en samling åkerbruksredskap af framstående beskaffenhet.

Hvad som emellertid mest intresserar flertalet besökare i Finspångspaviljongen, det är de utställda krigsredskapen. Finspång har, som de flesta torde veta, mycket vördnadsvärda anor som styckebruk, i det att där redan på 1600-talet göts kanoner. Denna verksamhet har oafbrutet fortgått i större eller mindre omfattning och trots de mångdubbelt stegrade anspråk, som den fullkomnade artillerimaterialen numera ställer på en kanonverkstad, och oaktadt Finspång ej längre är rikets enda styckebruk, förstår det dock att fortfarande med heder häfda de stolta traditionerna, hvarom man bäst kan öfvertyga sig vid ett besök i paviljongen. Här utställas nämligen åtskilliga fullt moderna och i alla hänseenden erkändt förträffliga kanontyper. Den största af dessa är en 12 cm. snabbskju-

Interiör af Finspångs-paviljongen.

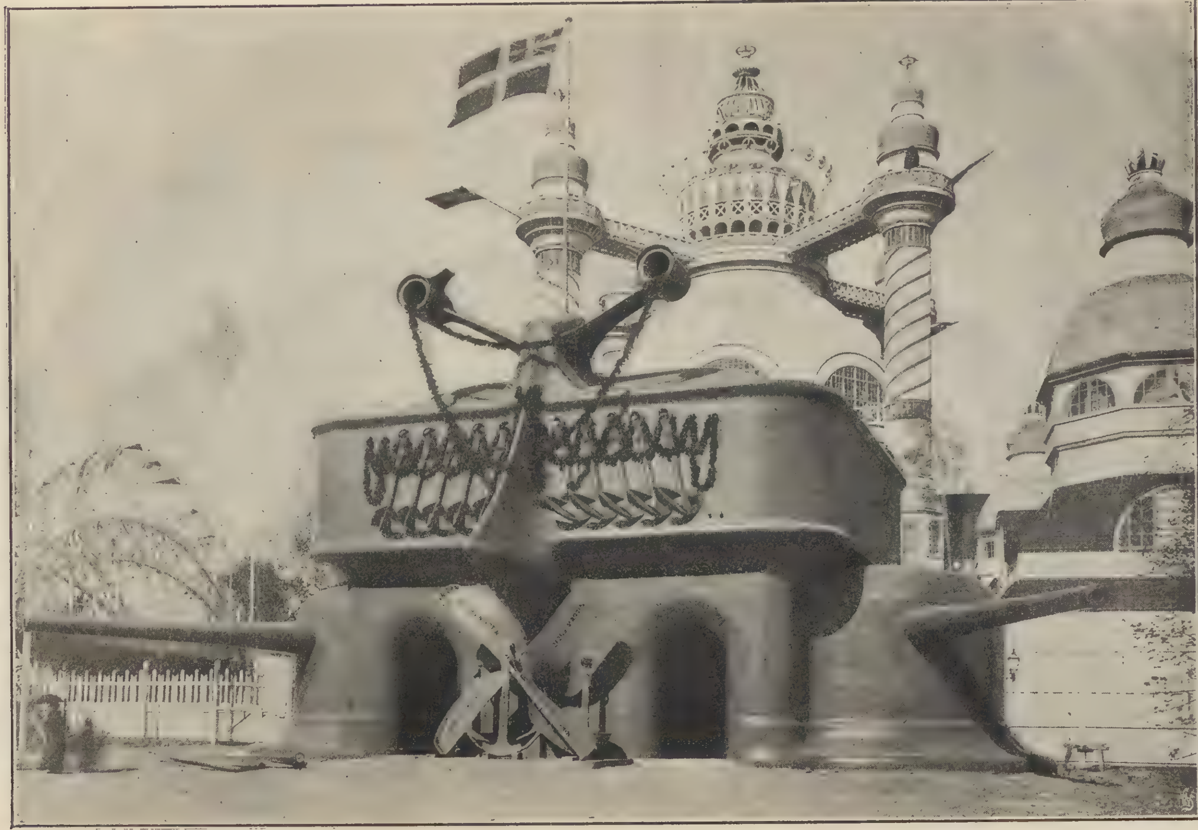
tande kanon, uppställd på en upphöjd estrad i en nisch af byggnaden. Denna kanon är försedd med en förträfflig bakladdningsmekanism och kan aflossa 10 skott i minuten. I en halfcirkel omkring nämnda estrad äro uppställda åtskilliga smärre kanoner såsom en 75 mm. halfautomatisk kanon, en 57 mm. automatisk kanon, vid hvilken rekylkraften på ett sinnrikt sätt tillgodogjorts, en annan 57 mm. snabbskjutande kanon, en 47 mm. dito samt en 8 cm. fältkanon (svenska artilleriets modell) och en 7,5 cm. snabbskjutande fältkanon. De två sistnämnda hvila å hjullavetter, de öfriga pjäserna äro anbragta i fasta, särskildt konstruerade lavetter. Arbetet är utfördt med yttersta omsorg och kan mäta sig med det bästa, som nutilldags frambringas å artillerivapnets område.

Slutligen böra vi ej heller glömma att omtala en liten modell af en 57 mm. snabbskjutande kanon, utförd i skalan 1 : 4. Den vackra pjäsen är utställd och tillverkad af en arbetare vid brukets kanonverkstad, Albert Håkansson.

Aktiebolaget Bofors-Gullspångs utställning

har äfven fått rum inom en synnerligen originell paviljong snedt emot arméns och flottans utställning. Paviljongen har erhållit form af ett pansartorn, dekoreradt med åtskilliga efterbildningar af bolagets tillverkningar. Öfverst krönes den af en modell till axelbärare för ryske czarens lustjakt Standard, en kolossal pjäs, hvars original väger 9,000 kg. Nedanför denna sticker ut modellen till pansarbåten Thules ramstäf, garnerad på ömse sidor med en del ankare. Under rammen och mellan ingångarne är uppställd en väldig propeller, och från paviljongens sidor utsticka hotande ett par ofantligt långa och grofva kanoner, utgörande efterbildningar af de 25 cm. kanoner, å hvilka bolaget erhållit beställning för den under byggnad varande pansarbåten »Thor».

Det säger sig själft att man efter att ha beskådat detta lockande skyltmaterial inträder i paviljongen i den öfvertygelsen att där finna åtskilligt intressant och sevärdt. Om man bedrager sig icke. Först och främst finner man en rikhaltig samling krigsredskap, en för bruket jämförelsevis ny tillverk-

Aktiebolaget Bofors-Gullspångs paviljong.

ning, men hvaruti det uppnått betydande resultat och smickrande erkännande såväl inom som utom landet. Närmast ha vi en 12 cm. kanon, hvars ofantligt långa rör väcker allmän häpnad och undran hos åskådarne. Kanonen är af samma typ som den, hvilken finnes utställd i flottans utställning, liksom 15 cm. kanonen äfven där har sin motsvarighet. Dessa två kanontyper äro nämligen officielt antagna för svenska flottan. 12 cm. kanonen är konstruerad af föreståndaren för Bofors kanonverkstad öfveringeniör Silfversparre, hvilken äfven konstruerat den sinnrika lavetten till 15 cm. kanonen. En annan konstruktion af samme man finnes äfven här utställd, nämligen en mindre 5 cm. snabbskjutande kanon. För öfrigt märkes en 7,5 cm. snabbskjutande fältkanon samt en båt- och landningskanon af samma kaliber.

Jämte kanonerna utställes en större samling projektiler af olika slag, såsom pansarbrytande stålgranater, massiva projektiler, spränggranater och granatkartescher. Invid fondväggen äro uppställda åtskilliga prof på pansarplåt, utvisande att bruket äfven i denna branch befinner sig på ett högt utvecklingsstadium. Här finnes sålunda en 25 cm. plåt af nickelstål, hvilken beskjutits med 24 och 12 cm. pansargranater, hvilka senare äfven utställas. Hvilken fruktansvärd kraft en dylik projektil förmår utveckla framgår bäst däraf att 24 cm. granaterna samtliga genomborrat den solida plåten. Vidare företes ett 91 mm. nickelstålpansar, som beskjutits med 12 cm. pansargranater, och ett 6 cm. profpansar till pansartorn, hvilket äfvenledes varit i elden.

Det är dock icke endast åt förstörelseredskap, bolaget ägnar sin verksamhet — om det, bildlikt taladt, smider svärd, så smider det äfven plogbillar. Vi finna nämligen äfven en respektabel utställning af artiklar för fredliga ändamål t. ex. propellrar och propellerblad af nickelstål, roderramar, axelbärare, för- och akterstäfvar, ankare, kuggväxlar, mudderskopor, smidesstäd, bufferthylsor, vagns- och kärraxlar, smidda verktyg och redskap, gröfre stålsmiden, såsom järnvägsaxlar, vefstakar o. d., tunnplåt af martinstål m. m. Å en särskild monter företes en högst reputerlig kollektion valsad och dragen tråd samt järn- och ståltrådslinor af olika dimensioner. Alla de utställda

artiklarne äro i ordets fullaste mening förstklassiga och utställningen i sin helhet gör ett ytterst förmånligt och respektabelt intryck.

Det torde böra tilläggas, att Bofors bruk är ett af de äldsta i Sverige och leder sina anor ett fjärdedels årtusende tillbaka i tiden. Det nuvarande bolaget bildades dock först 1873. Efter 1878, sedan göteborgsfirman J. A. Kjellberg & Söner, inköpt bruket, d. v. s. bolagets aktier, påbörjades de stora anläggningarna för fabrikation af kanoner och pansarplåt, hvilka ytterligare fullkomnades, sedan aflidne Alfred Nobel, känd för sina storartade donationer, år 1894 öfvertagit bolaget och dess rörelse. År 1895 utvidgades bolaget genom inköp af det gamla Björneborgs bruk i Värmland. Aktiekapitalet utgör 1 mill. kronor och arbetareantalet omkr. 1,200.

Joh. A. Beckman & C:is kyrkklockor.

Vi göra nu en återgående rörelse mot Maskinhallen, lockade af de fylliga klocktoner, som ljuda i den stilla höstkvällen. Dessa komma från det smakfulla klocktorn Stockholmsfirman Joh. A. Beckman & C:o låtit, efter ritning af arkitekten E. Heurlin, uppföra nära invid kajen, ungefär midt emellan lotsstugan och Kopparbergspaviljongen. I detta torn hänga tre större kyrkklockor, gjutna af nämnda firma, och det är dessa som utsända de fulltoniga ljudvågorna. Lika prydliga som de äro till sitt yttre, lika utmärkta äro dess ljudande egenskaper, och det är icke ofta heller man får höra en så harmonisk samklang. Men så intager firman också sedan länge ett högst framstående rum inom sin branch och har drifvit den alltid vanskliga klockgjutningen till en ej blott teknisk, utan äfven om vi så få säga konstnärlig fulländning. Det vackra tornet är för öfrigt förträffligt dekoreradt med ett antal mindre klockor af olika storlekar.

Från klockmontern ha vi ej många steg till en liten tältliknande paviljong, som, omgifven af serveringsbord, reser sig helt nära Kopparbergspaviljongen. Här kan man, om man

Joh. A. Beckman & C:is klocktorn.

har lust och råd, slå sig ned och i allsköns mak låta drufvan sig väl smaka. D. v. s. uttrycket drufva får ej tagas i allt för bokstaflig bemärkelse, ty de viner här serveras äro egentligen af inhemsk tillverkning, och som bekant kan denna af helt naturliga skäl ej stödja sig på någon drufodling. Vinerna äro från stockholmsfirman *Ahlbom & C:o*, och om man vill vara rättvis och en smula patriotiskt erkännsam, ej alls oäfna. Man får sålunda en ganska god, om ock något spritsmakande champagne, bryggd på ingenting mer och ingenting mindre än rabarber, samt åtskilliga bärviner, af hvilka ett hvitt vinbärsvin i synnerhet utmärker sig för god och fyllig smak. I alla händelser vet man här, hvad man får, hvilket ingalunda alltid är fallet, där man inbjuder allmänheten att pröfva den vise Syrachs sats om att vinet fröjdar människan.

Slutligen återstår oss endast att på denna del af utställningsområdet betrakta den strax bredvid Maskinhallen på en i sjön utbyggd brygga af *Aktiebolaget Colibripumpen*, Stockholm, utställda colibripumpen. Denna pump, konstruerad af ingeniör Flodman, är en självständigt arbetande ång-, sug- och tryckpump, närmast afsedd för mejerier, ladugårdar, bryggerier, järnvägscisterner, villor o. s. v., där vattenledning saknas. Pumpen består af en eldstad och en liten ångpanna, öfver hvilken senare själfva pumpen befinner sig. Den nätta pjäsen, som kan eldas med fotogen eller hvilket brännmateriel som helst, kan på en timme uppfordra omkring 2,000 liter vatten till 25 meters tryckhöjd. Här arbeta fyra dylika pumpar, hvilka uppfordra vattnet i rör upp till tornställningens spets, hvarifrån det genom munstycken åter i kaskader nedrinner i sjön.

XXXIV.

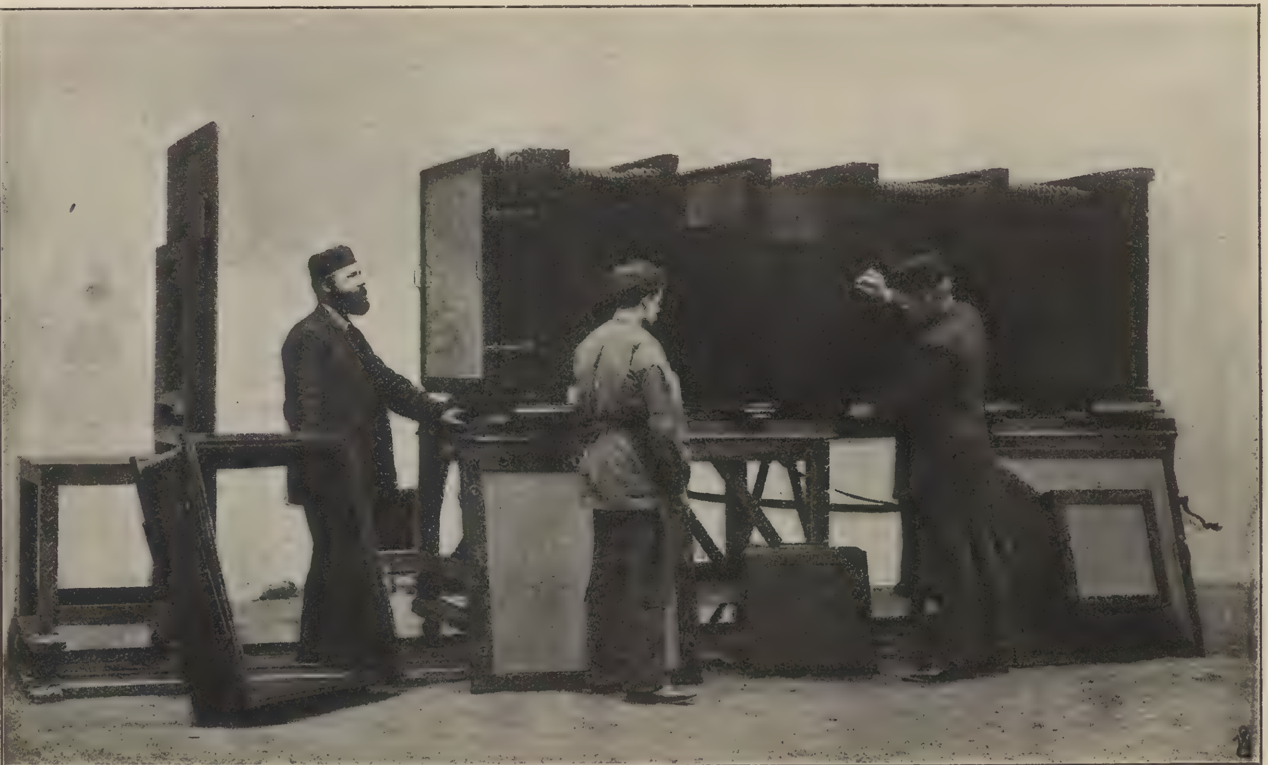
Hos fotograferna.

Då man från västra utställningsfältet, där vi senast uppehållit oss och dit vi numera ej ha någon anledning att återkomma, åtminstone i studieändamål, begifver sig öfver till östra området å den nordligaste af de tre viadukter, som leda öfver Djurgårdsvägen, har man strax till höger invid planket mot vägen den paviljong, i hvilken fotograferna residera. Vi böra dock först som sist säga, att det är endast de svenska fotograferna, som uppträda i egen paviljong — de öfriga i utställningen deltagande länderna ha gifvit sina fotografer plats inom sina respektive afdelningar.

Till det yttre gör fotografernas paviljong ingalunda något bestickande intryck. Det är en enkel, lådformig byggnad, utan några som helst prydnader, och försedd med två ingångar. Men det är ej skäl att låta dess oansenliga yttre afskräcka sig från att inträda, då man genast finner, att här, som så ofta i världen, ordspråket besannar sig, att ytan bedrager. Pavilviljongens inre företer nämligen, tack vare de utställda föremålens egenskaper och den tilltalande anordningen, en verkligt behaglig anblick. Byggnaden är delad i ett midtelparti, innehållande fotografiska alster, samt två flyglar, af hvilka den norra inrymmer fotografiska apparater och utensilier, den södra hufvudsakligen alster af fotokemiska och fotomekaniska reproduktionsmetoder.

Vi inträda först i den högra flygeln. Här möter vår blick först en storartad utställning från *Numa Petersons handels- och fabriks aktiebolag,* Stockholm, hvilken förtjänar ett närmare studium. Först ha vi en elegant glasmonter, hvari åtskilliga apparater exponeras, såsom en salongskamera och en porträttkamera för format 24×30 cm., en reskamera för 30×40 cm. plåtar med stativ, en dito, kallad »Numa», för 18×24 cm. plåtar utan stativ samt en stativ- och handkamera 13×18. Dessutom förekomma kopieramar af olika dimensioner, kopieringsställ, retucherspeglar, torrplåtsställ, kasetter m. m. Särskildt utställes ett särdeles inventiöst laboratoriebord. I främre hörnet af rummet har firman inredt ett fullständigt fotografiskt mörkrum med elektrisk belysning, vattenledning och öfriga bekvämligheter, hvilket är upplåtet till allmänhetens disposition.

Största uppmärksamheten tilldrager sig likväl den stora universalreproduktionskameran, en väldig pjäs, hvilande på ett å underlagda skenor rörligt bordstativ af ask. Apparaten består af två kameror, hvilka förbindas med hvarandra genom en trälåda, i hvilken objektivet är placeradt. I den ena kameran insättes det negativ, som skall förstoras, och på något afstånd därifrån den matta glasskifvan, som tjenar att jämnt fördela ljuset. Apparaten riktas mot ett fönster eller mot atelierens glasvägg. Bilden af det belysta negativet faller, förstorad genom det mellanliggande objektivet, på den andra kamerans visirskifva eller, vid exponeringen, på den å visirskifvans plats medels en kasett insatta plåten. Därigenom att kamerorna kunna ställas på olika afstånd från hvarandra kan en större eller mindre förstoring erhållas allt efter önskan. Borttager man den kamerorna förenande trälådan och vrider om den ena kameran samt förenar dem båda, erhåller man en vanlig reproduktionskamera med mycket långt utdrag — ända till 5 meter — hvadan denna kamera jämväl kan användas för fotolitografiska arbeten, ljustryck, autotypier, heliogravyr o. s. v. Med kameran kan tagas förstoringar intill 80×80 cm. och till densamma hör en jalousikasett om nämnda format med inlägg för mindre plåtar. Dessutom hör till apparaten en rasterkasett om 40×40 cm. med justerbar raster, d. v. s. ett rutnät, som användes vid vissa fotokemiska reproduktionsar-

Numa Petersons universalreproduktionskamera.

beten, samt en tafvelställning löpande på skenor. Apparaten, som i alla afseenden försvarar sin benämning af ett universalinstrument, är ett alltigenom gediget och prydligt arbete och helt och hållet utförd, liksom öfriga i kollektionen förekommande föremål, på firmans egen verkstad.

Å fondväggen midt emot entrén har firman *F. W. Hasselblad & C:o,* Göteborg, (i Stockholm representerad af *Sven Scholander*) arrangerat en större utställning af på firmans verkstad tillverkade resstativ i form af ett cirkelrundt strålknippe, omslutande ett likaledes af stativ bildadt jätteobjektiv. Den lika fyndiga som tilltalande dekorationen är utförd efter ritning af arkitekten Boberg. Nedanför densamma utställer firman en prydlig samling af sina med rätta omtyckta handkameror »Svea» och »Svenska Express» samt förstoringsapparater, skioptikon etc. Dessutom utställas å monterns sidor en samling profbilder på det af firman tillverkade matta »Excelsiorpapperet». Äfven denna utställning gör ett respektabelt och tilltalande intryck.

Till vänster om ingången exponerar *O. A. Ericsson,* Göteborg, ett par reskameror samt delar till en modern handkamera. *Aktiebolaget Svenska Torrplåtfabriken*, Alstäket, Gustafsberg, utställer en del paket med dess torrplåtar »Laudatur» samt åtskilliga profbilder tagna på fabrikens plåtar. Denna fabrik, den första i sitt slag i Sverige, tyckes vara på god väg att arbeta sig in genom ett jämnt och godt fabrikat, något hvarpå fotograferna i synnerhet sätta värde. Måhända skulle äfven de allt talrikare amatörfotograferna i större utsträckning föredraga detta svenska fabrikat framför de utländska, därest en högre grad af ljuskänslighet kunde uppnås, hvilket väl icke är omöjligt med tiden.

Landskrona Emulsionsplåtfabrik exponerar jämväl ett antal askar maskinpreparerade torrplåtar under namnet »Freja». Vi vilja förmoda att fabrikatet icke är till kvaliteten lika anspråkslöst som sättet för kollektionens anordnande.

Så mycket vackrare ter sig den utställning, med hvilken *Stockholms fotografiska magasin, F. R. Corméry*, uppträder, bestående af diverse preparat för fotografiskt bruk och, märkligt nog, den enda i sitt slag inom utställningen.

Så begifva vi oss in i midtelpartiet, hvarest fotograferna utställa alstren af sitt arbete å prydligt arrangerade skärmar.

Ett af de främsta numren i denna afdelning är den vackra kollektion, som representerar den ansedda fotograffirman *Gösta Florman,* Stockholm. Särskildt fäster man sig vid ett ståtligt porträtt af konungen, hvilket förstorats i solarkamera på nitroglykospapper och färglagts i akvarell. Ett par vackra förstorade porträtt af kronprinsen samt ett dito af sångerskan Sigrid Arnoldson-Fischer förtjäna jämväl uppmärksammmas såsom högst förträffliga arbeten. Firman utställer för öfrigt en hel del andra porträtt, alla vittnande om en högt utvecklad teknisk skicklighet och konstnärlig smak.

En fotograf, som i fråga om fint och artistiskt arbete framgångsrikt täflar med Florman, är *Alfred J:son Dahllöf,* Stockholm. Hans porträttförstoringar äro utmärkta liksom de direkta porträtt och vyer, han här utställer, såväl i fråga om den artistiska anordningen som det tekniska utförandet.

Äfven *Anna Edlund*, Stockholm, är en synnerligen framstående fotograf, såsom man kan finna både af hennes direkt tagna porträtt som af de bromsilfverförstoringar hon utställer. Utsökt vackra arbeten, präglade af ett oftast lyckadt sträfvande att åstadkomma verkligt konstnärliga effekter, utställas af *Herm. Hamnqvist*, Stockholm. Särskildt kan man ej undgå att lägga märke till de i miniatyrmålningsmanér färglagda fotografierna samt det synnerligen lyckade konstnärsporträttet i gravyrimitation. *Fr. G. Klemming,* Stockholm, utmärker sig i synnerhet för sina utsökt fina och artistiska vyer och utställer jämväl en högst aktningsvärd samling porträtt och grupper. *Selma Jacobsson*, Stockholm, utställer utom täflan en jämn och vacker kollektion, hufvudsakligen porträtt.

Från *Axel Lindahls fotografiaffär*, Stockholm, finna vi en synnerligen storartad samling af vyer från skilda håll, en specialitet, åt hvilken denna firma ägnat mycken nit och omsorg och af hvilken den också lyckats göra något i sitt slag enastående. Firman har, kan man säga, fotograferat hela Sverige från Ystad till Haparanda, åtminstone allt mera sevärdt. Här utställer firman en ganska stor mängd af dessa vyer, gifvande åskådaren ett godt begrepp om arten och omfattningen

af denna verksamhet. Men ej endast till Sverige har denna verksamhet inskränkt sig — firman presenterar jämväl ett antal vyer från Norge och Danmark. En del af vyerna förekomma på opalplåtar, andra i form af diapositiv, d. v. s. transparenta fönsterbilder. Det torde i detta sammanhang böra anmärkas, att firman i fråga förvärfvat sig uteslutande rätt att fotografera å utställningsområdet och att det är till hufvudsaklig del denna hennes verksamhet vi ha att tacka för de illustrationer från utställningen, som pryda detta arbete.

Bengt Orling, Stockholm, utställer jämväl en med rätta uppmärksammad samling af vyer från olika håll samt dessutom eleganta interiörer, grupper o. s. v.

En synnerligen vacker kollektion möter oss från *C. Rosén,* Stockholm, hvilken dokumenterar sig som en verkligt framstående porträttfotograf dels med ett antal utmärkta bromsilfverförstoringar, dels med direkta positiv. *Axel Rydin*, Stockholm, presenterar en del interiörer samt ett par stereoskop med bilder, *Atelier Ivar Stål,* Stockholm, en ganska vacker kollektion porträtt, förstoringar och vyer, och *V. Wolfenstein,* Stockholm, en samling synnerligen fint utförda arbeten. *Louise Lefrén,* Stockholm, utställer vackra porträtt, men i ännu högre grad fäster man sig vid *L. Larssons,* Stockholm, synnerligen gedigna kollektion af porträtt, vyer och grupper. *Oscar Ellquist,* Stockholm, presenterar en ej oäfven kollektion af hufvudsakligen vyer och grupper, *Nils Björsell,* Stockholm, en samling med utmärkt skicklighet och smak utförda porträtt samt *A. Blomberg,* Stockholm, en liten kollektion vyer, interiörer och grupper.

Hittills ha vi uppehållit oss vid Stockholmsfotograferna. Låtom oss nu se till, hvad landsorten förmår.

Ära den som äras bör — rikets andra stad har anspråk på att komma i främsta rummet. Och bland därvarande fotografer finnes väl näppeligen någon, som gör *Aron Jonason* första rangen stridig. För dem, som endast känna honom såsom den populäre vitsaren, är det helt visst en angenäm öfverraskning att finna att Aron Jonasons fotografier äro minst lika utmärkta som hans vitsar. Se t. ex. på hans utmärkta bromidporträtt, hans vyer och interiörer i crayonmanér, ja, vi få

icke heller glömma hans förträffliga förstoringar! Det är något med det vackraste och mest artistiska, som förekommer på utställningen.

För öfrigt är Göteborg ej synnerligen talrikt eller i kvalitativt hänseende särdeles anmärkningsvärdt representeradt härstädes. *Alfred Peterson* exponerar dock några rätt afsevärda bromsilfverförstoringar, likaså *Wilh. Eurenius*, och *Carl M. Olson* har jämväl i sin lilla kollektion ett och annat, som förtjänar att ses.

En utmärkt vacker och äfven rikhaltig utställning representerar *Alexiz Brandt*, Malmö. Förutom en hel del porträtt, flertalet i bromsilfverförstoring, utställer firman ett stort antal genrebilder, delvis färglagda, flertalet verkligt artistiskt utförda och synnerligen smakfullt infattade.

Alfred Dahlgren, Upsala, uppträder med en ganska nätt kollektion porträtt, *Adèle Kindlund*, Sundsvall, exponerar äfvenledes en del väl utförda porträtt, hvaremot *Wilh. Lange*, Söderhamn, har sin styrka i vyer, af hvilka han presenterar åtskilliga utsökta exemplar. *A. Olson*, Östersund, utmärker sig äfvenledes genom en samling utmärkta vyer från Jämtland, delvis förstorade. En annan Östersundsfotograf, *Oscar Olsson*, representeras af en tilltalande samling porträtt. *Henri Osti*, Upsala, företer likaledes en kollektion porträtt af utmärkt beskaffenhet samt dessutom åtskilliga vackra vyer. En synnerligen vacker samling vyer, de flesta från Göta kanal, exponeras af *Axel Sjöberg & C:o*, Karlsborg. *K. Steins*, Hernösand, samling af porträtt och grupper af lappar och renar i deras friska naturlif samt norrlandsvyer tillhöra också det, som man betraktar med intresse. *Axel Sjöberg*, Malmö, *Rudolf Sammland*, Kristianstad, och *A. Larsson*, Upsala, utställa en del vackra porträtt och genrestycken och *S. J. Ölander & Son*, Filipstad, åtskilliga porträtt och vyer, bland de senare åtskilliga ganska anmärkningsvärda. Mindre betydande kollektioner exponeras af *Hilma Selin*, Örebro, *Amelie Rydberg*, Arvika, *Axel Ehrenwall*, Karlskoga. *Karl N. Jahnson*, Lynn, Filipstad, *Alfr. Rehnström*, Motala, och *E. Larson*, Skönvik. Dessutom torde böra nämnas en samling vackra vyer, utställda af stude-

randen *Nils Tamm*, en af de få på fotografiutställningen uppträdande amatörerna.

Nu ha vi hunnit öfver till den andra flygeln, hvilken, såsom redan i början omnämndes, hufvudsakligen upptages af reproduktionsfirmor. Emellertid finna vi här äfven åtskilligt annat, som det lönar mödan att se. Först och främst ha vi t. ex. en rikhaltig och vacker samling vyer från Italien, dels förstoringar, dels direkta kopior efter originalnegativ tagna af *kronprinsessan Victoria*. Det torde vara en gammal nyhet för flertalet af våra läsare att kronprinsessan är en mycket intresserad amatörfotograf, men en ny nyhet för åtminstone den stora allmänheten torde vara dessa förträffliga prof på furstinnans fina smak i valet af motiv, det som just är amatörernas akilleshäl. Tidigare förfärdigade kronprinsessan sina fotografier själf helt och hållet, men sjuklighet har nödgat henne att på senare åren afstå från framkallnings- och kopierings-procedurerna, hvilka alla verkligt intresserade amatörer betrakta såsom det mest fängslande i hela fotografien. Kronprinsessan utställer naturligtvis utom täflan.

I denna flygel utställer äfven major *C. Adelsköld*, Stockholm, en af Sveriges ifrigaste och kunnigaste amatörfotografer, en synnerligen vacker och väl uppställd samling transparenta glasbilder, utgörande vyer från skilda trakter af Sverige. Fru *Anna Jacobson*, Stockholm, äfven en skicklig amatör, utställer också en monter med åtskilliga transparenta glasbilder af utmärkt beskaffenhet. Vidare bör nämnas en af arkitekten *Rudolf S. Enblom*, Djursholm, utställd fotogrammetrisk uppmätning af Vadstena slotts södra gafvel med därtill hörande fotografier, afseende att visa huru man på ett både billigt och bekvämt sätt kan verkställa mätningar af föremåls verkliga dimensioner medels fotografering. I detta sammanhang kan ju erinras om att fotografien visat sig kunna med stor fördel användas jämväl vid terrängmätningar.

Och nu öfvergå vi till reproduktionsalstren.

Strax till vänster, då man kommer in från midtelpartiet, har man en större monter från *Generalstabens litografiska anstalt*, upptagande en synnerligen vacker samling ljustryck, autotypier, fototypier, fotolitografier, koppartryck o. s. v., allt

af utsöktaste beskaffenhet och en verklig heder för firman. En ej mindre representativ kollektion af ljustryck, fotolitografier, autotypier och fototypier exponeras af *Varner Silfversparres nya grafiska aktiebolag*, hvilken firma, i förbigående sagdt, reproducerat så godt som alla i detta arbete förekommande illustrationer och gjort det på ett sätt, som förtjänar odeladt erkännande. Båda dessa anstalter uppträda utom täflan.

Justus Cederquists kemigrafiska atelier, Stockholm, företrädes af en rikhaltig och vacker kollektion aftryck af auto- och fototypier efter laveringar, fotografier och kopparstick. Särskildt uppmärksammar man en betydligt stor reproduktion i autotypi af Flormans stora kungaporträtt såsom i ovanlig grad lyckad och utgörande ett vackert vittnesbörd om anstaltens kapacitet.

På senare tiden ha åtskilliga nya reproduktionsanstalter uppstått i hufvudstaden, hvilka i flere hänseenden framgångsrikt täfla med de äldre. Den mest betydande af dessa torde vara *Grohmann & Eichelbergs zinkografiska konstanstalt*, hvilken här utställer en större samling klichéer i zink och koppar jämte tillhörande afdrag. Klichéerna, förfärdigade enligt den nya amerikanska emaljmetoden, utmärka sig för stor finhet och finess. Ett särskildt intresse erbjuder denna utställning därigenom att ej blott originalklichéerna utställas (i regeln utställes för öfrigt endast aftryck) utan äfven prof på förfarandet vid reproduktionen, hvarigenom åskådaren kan få en liten inblick i saken. Vi finna sålunda i ifrågavarande firmas utställning huru t. ex. en fototypiplåt får genomgå ej mindre än 7 olika hufvudprocesser, innan den är färdig att sättas på fot och öfverlämnas åt tryckaren.

Alexis Hasselquists grafiska konstanstalt representeras af en ej stor, men talangfull utställning, hvars förnämsta kännemärke är artistisk smak. Därefter komma vi till *Silfversparre & Sjöbergs grafiska atelier*, som utställer en hel del rätt goda arbeten, men som begått det felet att medtaga åtskilliga aftryck af klichéer, hvilka blifvit duktigt manglade, som det heter på yrkesspråket. Det är gifvet att en kliché, som användts vid tryckning af en upplaga af 10—15,000 ex., icke kan lämna så fina och jämna aftryck som en ny kliché. Men firman har

väl egentligen velat visa hållbarheten af sina klichéer, och i det afseendet kan man knappast mer begära.

Slutligen ha vi en utmärkt vacker kollektion ljustryck af vetenskapliga och industriella föremål, utförda af *Chr. Westphal,* Stockholm; dels efter naturen och dels efter teckningar.

Vår visit hos fotograferna är härmed undangjord. Och vi ha därunder haft glädjen konstatera att äfven på detta område försiggår en rastlös utveckling såväl i tekniskt som konstnärligt hänseende.

XXXV.

Bland turister och sportsmän.

Bland de många vackra hallar och paviljonger, Stockholms-utställningen har att uppvisa och som hvar i sin stad bidragit att gifva denna stad för en sommar en så tilltalande, förnäm och konstnärlig prägel, är Turist- och Sportutställningens byggnad i flere hänseenden en pärla. Till sitt yttre verkar den på en gång ståtlig och pittoresk med sin höga gafvel öfver hufvudingången, det låga spetsiga torntaket med sina fönsterytor öfver den till grundplånen åttkantiga byggnaden och den bakom utmed viken belägna vackra verandan med sin i vattnet utskjutande brygga, vid hvilken en mängd farkoster gunga på Djurgårdsbrunnsvikens lekande böljor. Det yttre intrycket förhöjes ytterligare af det präktiga läget, i det paviljongen å ena sidan är inbäddad i en grupp af vackra, höga träd, å den andra ligger fri och öppen utåt viken, erbjudande besökaren en synnerligen fager och på samma gång liflig vy.

Det är emellertid ej allenast byggnadens vackra yttre, som drager uppmärksamheten dit — det är i främsta rummet vetskapen om att inom dess väggar rymmes en af de mest sevärda och intressanta separatutställningarna, berörande två så allmänt populära områden som turistväsendet och idrottsväsendet. Hvem är icke i våra dagar litet af turist eller litet af idrottsman? — äfven om man icke af en eller annan anledning är praktiserande sådan, kan man näppeligen undgå att fatta intresse för endera eller båda.

Men innan vi stiga in i den vackra paviljongen och fördjupa oss i betraktandet af dess skatter, anse vi oss böra förutskicka några ord om huru denna utställning tillkommit. Initiativet har tagits af Svenska turistföreningen och Stockholms allmänna skridskoklubb, hvilka korporationer äfven jämte en del frikostiga enskilda personer garanterat de ej obetydliga

Turist- och Sportutställningen.

kostnader, som varit förenade med utställningens åvägabringande. Särskildt har i detta hänseende den lifaktiga och i ekonomiskt hänseende synnerligen väl utrustade turistföreningen varit i tillfälle att lämna ett godt handtag, i riktig uppfattning af att ett sådant tillfälle att göra vårt land kändt såsom turistland ej ofta yppar sig.

Utställningens anordnande har varit anförtrodd åt ett särskildt utskott — sport- och turistutskottet — hvars ledamöter varit: riksantikvarien H. Hildebrand (ordf.), assessor L. Amén, major V. G. Balck, ryttmästaren frih. S. Hermelin, arkitekten Fr. Lilljekvist, förste hotjägmästaren H. af Petersens, godsägaren G. Philipson, grefve C. von Rosen och stallmästaren G. Tamm. Ryttmästaren Hermelin har innehaft ledningen af arbetet och förestått utställningen, till hvilken jämväl en stor mängd andra personer bidragit i olika grenar och på olika sätt.

Nu träda vi in i helgedomen, erlägga vår tolfskilling till en ungmö i Värendsdräkt, passera genom ett knarrande vändkors och stiga nedför en kort, bred trappa . . .

Nej, vi häjda våra steg, vi måste stanna här på trappan för att uppfånga en bild af den ståtliga interiören, ett helintryck, innan detaljerna tränga sig på oss. Charmant! — det är rätta uttrycket för det intryck man får af den ljusa, luftiga, glada bild, som möter ögat. Här finns icke något oredigt virrvarr af föremål, som trängas med hvarandra, intet som svär mot totaleffekten, allt går upp i hvartannat, i såväl form som färg, — prispokalernas matta glans, Visbymodellens grågröna yta, segelkuttrarnes mahognibord och bländhvita segel, den hvita och gröna vattenfallsbilden i bakgrunden, allt sammansmälter förunderligt väl med de mörkbetsade väggarne och sparrverket och de ljusare takfälten.

Efter denna öfverblick taga vi ut det afgörande steget nedför trappan och rikta vår uppmärksamhet på prismontern, såsom varande det närmaste föremålet. Den består af en väldig pelare fullsatt rundt om af medaljer, pokaler, bägare, konstföremål o. d., hvilka vunnits som pris af svenska idrottsmän eller klubbar. Talrikast är kapplöpningssporten representerad, och bland utöfvarne af denna kommer den kände ryttaren grefve Clarence von Rosen främst med ej mindre än 42 pris. För öfrigt äro här företrädda roddklubbar, skidsportföreningar, skridskoklubbar, skyttesällskap o. s. v. Det är möjligt att icke alla se all denna härlighet med afgjordt glada känslor, ty man vet ju att många hålla före det äflandet efter pris är skadligt för den verkliga idrotten, i det att den lätt drager denna öfver

till yrkessport, men så mycket ser man i alla fall härinne, att de flesta, och ungdomen ej minst, betrakta dessa troféer med all skyldig vördnad och pietet.

Bakom segrarnes monter finna vi en större modell af Visby, utförd af artisten G. Krehl. Modellen är mycket troget utförd och ger ett särdeles redigt begrepp om den gamla hansestadens gator, torg, ruiner, ringmurar, planteringar o. s. v., äfven om den af helt naturliga skäl ej förmår meddela något af den stämning, som på ort och ställe tränger sig på besökaren. Det är stadens nybildade turistförening, som har äran af denna ganska fyndiga reklam.

Taga vi nu några steg åt vänster, stanna vi framför ett väldigt panorama framställande Stora sjöfallet i Lappland. Man ser på långt afstånd det väldiga vattenfallet — eller rättare sagdt vattenfallen, ty de äro flere — stupa utför klipporna från en höjd af 40 meter, och rundt om bekransas horisonten närmare eller fjärmare af ofantliga fjäll, på hvilkas hjässa snön aldrig smälter. Landskapet är ödsligt och dystert, men dock storslaget skönt, och man förstår så väl den förtjusning, som bemäktigat sig dem, hvilka det varit förunnadt att få intränga i denna ännu jungfruliga natur, där den majestätiska tystnaden, endast afbruten af forsens dofva rytande i fjärran, så väl harmonierar med det imponerande landskapet. Stora sjöfallet — hvilket, i förbigående sagdt, bildas genom att en öfre sjö kastar sig ned i en lägre liggande — är Europas vattenrikaste vattenfall och torde inom en ganska snar framtid bli ett ganska allmänt mål för både in- och utländska turister, helst som man på vägen dit har tillfälle att beundra ett annat icke mindre berömdt vattenfall, nämligen det i storslagen vildhet oöfverträffade Harspränget. Tills vidare är det endast de besvärliga kommunikationerna, flere dagsresor med dels marsch öfver vidsträckta myrar, dels rodd öfver milslånga sjöar, som afskräcka mindre härdade och energiska turister att taga del af dessa Lappmarkens skönheter. Det torde böra nämnas, att det ståtliga panoramat är måladt af artisten Kallstenius efter på stället tagna skisser af artisten Blair-Bruce.

Vid det vi nu vända oss om faller vårt öga på de ståtliga lustjakterna, som med sina bländhvita segel hissade i topp

höja sig i hallens midt. De gifva tillsammantagna ett ganska godt begrepp om den höga ståndpunkt, hvartill det svenska båtbyggeriet lyckats svinga sig upp under de senaste åren. Särskildt representera kölbåten »Bylgia», byggd efter ritning af Axel Nygren, samt den af Alb. Andersson konstruerade fenkölsbåten det allra nyaste i konstruktionsväg. Båda dessa båtar ha utgått från Neglinge båtvarf. Här utställes äfven å en liten monter ett förtjusande litet guldsmedsarbete, bestående af tre små jakter med silfverskrof och silfversegel, hvilka med spända segel ila fram öfver ett haf af svart sammet. Den vackra uppsatsen är tillverkad af juveleraren Rönnqvist i Örebro, och de små modellerna föreställa båtar tillhörande segelsällskapet Hjälmaren.

Och nu stanna vi framför den stora fondmålningen, hvilken, som redan är nämndt, föreställer Storbofallet i Jämtland. De fräsande böljorna äro emellertid delvis bundna i Bores fjättrar — den skarpa kölden har slagit ett ishvalf öfver fallet och på isen har snön bredt sitt mjuka, gnistrande täcke. Men under isen hör man vattenmassorna brusa fram med aldrig tämd vildhet och här och där ha de öppnat vakar i istäcket. Ofvanför, på ömse sidor om fallets ränna, hålla knotiga tallar vakt, aftecknande sig mot den nordiska vinterhimlen. Vi kallade det nyss en målning, men märka snart att vi få lof att justera vårt omdöme, i det att endast själfva bakgrunden är målad, förgrunden utgöres däremot af plastiska efterbildningar af träd, klippor, isblock och snö, och hvad som mer är, fallet utgöres af verkligt vatten, som man både ser och hör forsa mellan isblocken och bubbla upp i vakarne. Att effekten icke ändå blifvit fullt naturlig, i det att vattenmassan är för liten för att riktigt imponera vare sig på öga eller öra, hör till dessa ofullkomligheter, som man får finna sig i, emedan förmågan att efterhärma naturen måste ha sina gränser. Måhända man dock skulle kunnat uppnå större illusion, om man med någon slags maskin sökt efterhärma det dofva brus, som är karaktäristiskt för större vattenfall; men det skulle förmodligen stött på åtskilliga svårigheter. Emellertid är panoramat i sin helhet af god verkan, och artisten Anton Genberg, som är mästare för detsamma, har all heder af sitt ingalunda lätta arbete.

Interiör från Turist- och Sportutställningen.

(I förgrunden Visbymodellen, i bakgrunden Storbofallet.)

Medan vi hålla på att studera naturbilder från höga norden är det kanske så godt att vi direkt öfvergå till Tiréns mycket omtalade och mycket berömda panorama, hvilket utan gensägelse utgör utställningens förnämsta nummer. Det är inrymdt i en särskild liten afdelning vid högra sidan. Man träder in bakom ett draperi och finner sig plötsligt försatt i stark skymning, öfvergången från det rikliga ljuset därute gör att man i början har något svårt att se, men sedan ögonen hunnit anpassa sig efter den dämpade belysningen, får man ett så mycket starkare intryck af den tafla, som möter ens blick. Det är en vinternatt i de jämtländska fjälltrakterna. En underlig månstämning med växlande skarpa dagrar och skuggor breder sig öfver det snöhöljda landskapet, öfver dalsänkningen och de där bakom i fjärran förtonande fjällkammarne. Närmast åskådaren är en liten höjd med knotiga dvärgbjörkar, som sticka upp ur snön; tusentals renar ha lagt sig att hvila på sluttningen ned mot dalen, och i förgrunden ser man en lappgosse försjunken i fridfull sömn lutad mot en af de hvilande renarne, medan vid hans sida lapphunden håller sin trogna vakt i nattens tystnad. Den mattblå himlen är beströdd med otaliga gnistrande och flammande stjärnor. Taflan i sin helhet verkar oändligt betagande och stämningsfull, nattens gripande tystnad är så oefterhärmligt återgifven, att till och med den mest pratsamme åskådare står förstummad, känner det som ett helgerån att bryta stämningen med en högljudt uttalad anmärkning eller ett beundrande utrop. Man vill knappast tro att denna tafla är blott ett konstverk, så äkta, så naturlig verkar den i alla dess detaljer, och det är högst ogärna man sliter sig lös från den förtrollning, bilden utöfvar. Det är artisten John Tirén, som åstadkommit denna oöfverträffliga bild, som sent, om ens någonsin, skall blekna i åskådarens minne.

Vi utträda åter i hallen och fortsätta vår inspektion därstädes. Å väggen till den afdelning, vi nyss besökt, varsna vi en synnerligen treflig reliefmålning af ett jämtländskt landskap i sommarskrud, ett förträffligt arbete af Anton Genberg. Därifrån glider vårt öga upp mot en stor fris, framställande utsikten från Sveriges näst högsta berg, fjället Sarjektjåkko i Lappland, ett ödsligt, men storslaget fjällandskap. En ange-

näm motsats härtill bildar en annan fris, framställande en scen från Dalarne — kyrkfärd i Leksand — där den härliga naturen och de vackra folkdräkterna förena sig till ett färgrikt och glädtigt totalintryck. Båda dessa friser, uppsatta på ömse sidor om entrén, äro utförda af artisten V. Andrén.

Innan vi skrida till en granskning af hallens öfriga afdelningar göra vi ett besök på de båda läktarne, som på ömse sidor om ingången sträcka sig ett stycke fram mot hallens bakgrund. På dessa läktare finna vi dels ett större antal fotografier och taflor öfver landets mest sevärda platser, dels utrustningsartiklar m. m., samt en särskild afdelning, hvari utställas och försäljas svenska konstslöjdföremål.

Vi återvända nu ned i hallen. Till höger om midtelpartiet strax bakom det Tirénska panoramat finna vi en liten kollektion ägnad åt hästsporten. Närmast ha vi en af Aktiebolaget Lauritzska vagnfabriken i Örebro utställd elegant dogcart förspänd med en utmärkt väl uppstoppad häst, hvilken hålles af en liten groom af vax klädd i spritt nytt livré — en synnerligen vacker och mycket uppmärksammad grupp. Samma vagnmakarefirma utställer för öfrigt ett par finare slädar. Strax i närheten ser man en ryttare till häst i korrekt riddräkt, samt en ryttarinna, också till häst och i fullständig riddräkt, båda figurerna i alla detaljer ytterst omsorgsfullt gjorda, riktigt stiliga. De utställas af firman Joseph Leja och Londoner skrädderi-etablissementet i förening. Bakom dessa figurer öppnar sig ingången till ett af firman Joseph Leja anordnadt mönsterstall, bestående af spiltor, box, sel- och sadelkammare, puts- och foderrum samt alla till ett förstklassigt stall hörande inventarier, allt ytterst förnämt, fint och putsadt.

Vid denna sida utställes jämväl en kollektion hörande till hjulsporten, hvaribland en grupp i kroppsstorlek, framställande hjulryttare och ryttarinna i korrekta dräkter och med riktig kroppsställning. Kollektionen upptager för öfrigt ett antal velocipeder, delar till sådana samt tillbehör m. m. från olika firmor.

Sedan vi betraktat den på denna sida uppsatta frismålningen af V. Andrén, föreställande Stockholms kapplöpningsbana, öfvergå vi till motsatta sidan. Här möter oss en annan fris-

målning, föreställande Idrottsparken i Stockholm, utförd af samme artist, och under hvilken en mångfald idrottsföremål äro uppställda eller upphängda. Vi finna sålunda kastspjut, kulor för kulstötning, diskusskifvor, pilbågar m. m. m. m., samt en spjutkastare af vax i sportdräkt, hvilken med uppbjudande af alla sina krafter just är i färd med att slunga sitt spjut. Strax bredvid står i ett hörn en annan helfigur, föreställande en skridskoseglare med full utrustning, omgifven af en rikhaltig utställning af föremål hörande till skridskosporten, t. ex. olika typer af moderna skridskor, äldre typer af sådana, åskådliggörande skridskons utvecklingshistoria, m. m., hvarjämte här finnes placerad en målning föreställande en hastighetstäflan å Nybroviken.

Här möta vi också en synnerligen rikhaltig kollektion af redskap etc. hörande till skidlöpningssporten, i hvilken hufvudintresset fäster sig vid den grupp af skidlöpare, en herre och en dam, iklädda turistdrägter, som utgör kollektionens medelpunkt. Dessa dräkter kunna icke sägas vara egentligen vackra, men äro synbarligen i hög grad ändamålsenliga, och det är ju hufvudsaken, när det är fråga om sport. Kollektionen upptager för öfrigt en stor samling skidor af olika typer och modeller, klädesplagg o. d. för skidlöpare m. m., det mesta utställdt af Föreningen för skidlöpningens främjande i Sverige.

I det utanför belägna rummet finna vi åtskilliga kollektioner hörande till jakt, skytte, fäktning, simning och fiske. Jaktkollektionen, hvars medelpunkt utgöres af ett stort porträtt af kronprinsen i jaktdräkt, är synnerligen ståtligt ordnad och omfattar olika gevärstyper, redskap och tillbehör, klädesplagg o. s. v. I skytteafdelningen finner man utställda prof på olika målskjutningsgevär samt ammunition och tillbehör, skottaflor m. m. Fäktningskollektionen, prydd af en byst af P. H. Ling, omfattar en rikhaltig uppsättning af vapen och redskap samt illustreras ytterligare af en väl utförd grupp af två fäktare. Simafdelningen, i hvilken åtskilliga simsällskap deltaga som utställare, är äfvenledes både rikhaltig och intressant och utgöres af simdräkter af olika typer, redskap, utmärkelsetecken, såsom kransar, medaljer, diplom, samt litteratur o. d. rörande simundervisningen. Och slutligen ha vi fiskeriafdelningen, bestå-

ende af en vackert ordnad kollektion af alla slags redskap för amatörfiske.

Vi komma nu ut på den luftiga och trefliga verandan, och gifvande efter för en omotståndlig lust att njuta lifvet slå vi oss ned och beställa litet förtäring. Man har nämligen haft den smaken att ordna servering här ute, och härligare plats för att njuta sin ölmugg eller sin vermouth får man leta efter. Midt emot har man Skogsinstitutets lummiga park, till höger den blanka viken mellan gröna stränder, till vänster Djurgårdsbron med sitt vimmel af åkande och gående och där bakom Strandvägens ståtliga husrader och vajande flaggor.

Ha vi förmånen att vara bekanta med utställningens vice chef, kapten Natt och Dag — vidtberest Kongofarare, — kan det hända att han bjuder oss på en liten utfärd i någon af de trefliga och eleganta roddbåtarne, som ligga förtöjda vid bryggan, eller oss till förlustelse ger sig ut att trampa böljan blă på den af E. Holm, Karlstad, utställda vattenvelocipeden »Prometeus», en i vissa fall ganska väl konstruerad tingest.

XXXVI.

Skånska storindustrien.

»Skåne är icke en provins, det är ett kungrike!»

Detta »bevingade ord», hvars ursprung vi ej lyckats uppspåra, men som i alla händelser gärna upprepas och åberopas af skåningarna i deras små dispyter med uppsvenskarne angående s. k. nationella företräden, har äfven på utställningen kommit litet till synes, bland annat i den separatutställning, som går under namnet Skånska storindustriens utställning och med hvilken vi i detta kapitel skola sysselsätta oss. För dem, som tänkt sig Skåne som ett företrädesvis, om icke uteslutande åkerbruksidkande landskap, ligger det kanske något förmätet och skrytsamt häri, men de faktiska förhållandena äro nu en gång sådana, att detta vårt sydligaste landskap *äfven* uppammat en omfattande industri, som relativt taget är högst betydande och i intet hänseende underlägsen det öfriga Sveriges. Vi skola just i Skånska storindustriens paviljong finna vältaliga exempel härpå.

Denna paviljong är belägen i den vackra backsluttningen nedanför Skansen, och man kommer till den ståtliga trappentrén strax efter det man passerat förbi det torn i »Gamla Stockholm», hvarest de mystiska Röntgenstrålarne förvåna mänskligheten. Sagda trappentré, smäcker och fin, är utförd af Skånska cementgjuteriets filial i Stockholm på ett järnunderlag, och det är få, som vandra förbi, utan att duka under för frestelsen att beträda dessa inbjudande trappor.

Skånska storindustriens paviljong.

Den öfre trappan utmynnar i en ståtlig terrass, hvars vackra balustrad, som utförts af samma filial, utgör ett vältaligt bevis på hvilka verkligt monumentala saker, som numera kunna åstadkommas medels cement. Ofvanför denna terrass höjer sig utställningsbyggnaden, på en gång solid och förnäm. Framför densamma, vid sidan om entrén, reser sig ett rundt torn i minaretliknande stil, under det att den gafvelformade och af en krona krönta portalen på andra sidan flankeras af ett lägre halfrundt torn, utgörande ett utsprång från den bakom liggande af tegel uppförda byggnaden. Till denna del sluter sig ett midtparti och en bortre flygel. Tillsammantaget gör det hela ett harmoniskt, stilfullt och gediget intryck. Tornen med sina glaserade friser äro utförda af material från *Minnesbergs* och *Yddinge tegelbruk*, materialet till den praktfulla portalen är från *Börringe tegelbruk*. Utställningen i sin helhet är tillkommen på initiativ af lokalkomitén för Malmöhus län och står under ledning af kapten Åke Nordenfelt.

Innan vi inträda i paviljongen, hvilken i motsats till flertalet af utställningens byggnader, är uppförd af solidt och tiden trotsande materiel och därför ämnad att kvarstå efter utställningens slut, måste vi kasta en blick på den ståtliga monter af glacerade kloakrör, som utställes på terrassen af *Höganäs stenkolsbolag*. Där förevisas äfven ett par väggar af ett gipsartadt materiel, kalladt makoliber, från *Skånska cementaktiebolaget*, Malmö.

Så inträda vi i vestibulen, hvars vackra mosaikgolf utgör ett nytt prof på cementens mångsidiga egenskaper. Här finna vi en synnerligen vackert anordnad utställning af Höganäskärl uti ett mindre rum, hvars porthvalf utgöres af förvånande väl imiterad majolika. Utställningen omfattar en utsökt kollektion af kärl af olika slag, många af dessa så fina, så konstnärliga, att man knappt kan tro att det rätt och slätt är krukmakarearbete. Men så står ju Höganäs också sedan länge oupphunnet på detta område i hela Sverige.

Plötsligt se vi en dörr öppnas i väggen, och i öppningen urskilja vi något, som synes likna en hisskorg. Hvad säger ni, om vi skulle begagna oss af tillfället att göra en tripp ner i underjorden? Var lugn, det är icke fråga om någon af-

grundsfärd, endast ett besök i stenkolsgrufvan. En stenkolsgrufva får man ju icke se alla dagar, och nöjet kan ju vara värdt en femtiöring, inte sant?

Vi stiga in i hissen, dörren stänges igen och vi känna hur det bär nedåt. Genom glasrutorna se vi ytterväggarne skymta förbi i rask fart, hvaraf vi sluta att vi sjunka med ej obetydlig hastighet, ehuru hissen går märkvärdigt jämnt. Det dröjer bortåt en minut, så är man nere och konduktören öppnar dörren. Kanske vi, innan vi stiga ur, fråga honom för säkerhets skull, huru djupt under jordytan vi befinna oss. »Hundra meter», svarar han med orubbligt lugn, och vi känna kanske en rysning genomila oss vid tanken på att öfver 300 fot skiljer oss från Guds klara sol och utställningens fröjder.

Men när vi en gång vågat oss in i detta hiskliga äfventyr, skola vi åtminstone begagna tillfället att se oss omkring. Vi lämna hissen och fördjupa oss i en mörk, endast af ett par lyktor upplyst grufgång. Vi titta på väggarne och se lager af lera och andra jordarter, i hvilka här och där »de svarta diamanterna» blänka. Minnsann börja vi inte tro, att det är en riktig stenkolsgrufva, vi kommit ned i, ehuru vårt förnuft säger oss, att så icke kan vara fallet, alldenstund Djurgårdsbergen omöjligen kunna bestå af annat än gråsten ens på hundra meters djup. Besynnerligt ser det ut i alla händelser.

Rätt som det är komma vi in i ett ljusschakt, d. v. s. ett schakt med öppning i taket i och för luftväxling. Vi titta uppåt och se ett som det tycks ofantligt långt cirkelrundt rör, en slags skorsten, genom hvars mynning en bit af den blå himlen ler mot vårt öga. Vi måtte allt vara betydligt djupt under jorden, ser det ut.

Gångar slingra af och an, och den ena öfverraskningen följer på den andra. Här se vi ett litet stall med ett par hästar, som ha till uppgift att köra stenkolsvagnarne fram till hisskorgen. Märkvärdigt nog äro de lifslefvande och synas trifvas förträffligt. I en annan gång, som vi gå förbi, se vi en annan häst komma dragande med en fullastad vagn, körd af en grufpojke, men den här gången äro både häst och pojke konstgjorda sådana, liksom den grufarbetare, som vi varsna

Från Skånska storindustriens paviljong.

Öfverst kalkstensbrottet vid Limhamn, inunder interör från grufhissen och stenkolsgrufvan.

borta i en annan gång, i färd med att skjuta ut en vagn vid skenet af sin i mössan fästade lampa.

Verklig, lifslefvande, är däremot den ciceron vi fått under vår väg, en äldre, allvarsam grufarbetare, som arbetat i grufvor i 23 år och på sin gemytliga skånska förklarar för oss underjordens märkvärdigheter, huru som kolflötserna plötsligt tyckas taga slut, medan de i själfva verket plötsligt taga en annan riktning, huru här och där schakten måst klädas med stockar på grund af de lösare jordlagren o. s. v. Under allt detta går man ur gång i gång, passerar små svarta hvalf, uppför backar och nedför backar och känner sig som försatt till en annan värld. Det är så underligt tyst och stilla — man nästan erfar en känsla af beklämning.

Plötsligt stå vi vid foten af en starkt sluttande gång, föraren stiger åt sidan och blottar artigt sitt hufvud med ett hjärtligt »farväl och tack för besöket!» Vi förstå, att nu ha vi att ta oss upp ur grufvan på egen hand bäst vi kunna, och ej utan en liten oro fortsätta vi i den utpekade riktningen. Vi ha icke gått många steg, förr än vi plötsligt stanna som förtrollade, slagna af en lika oväntad som praktfull öfverraskning.

Nyss voro vi nere i underjordens mörka djup, som vi trodde 300 fot under jordytan, och nu efter endast några få steg se vi framför oss en bild från jordytan, belyst af ett dagsljus, hvars naturlighet ej är att tvifla på. Bilden framför oss är ett präktigt panorama af Limhamns kalkstensbrott utanför Malmö. Här är allting hvitt, ljust och gladt, en öfverraskande kontrast till den svarta grufvan. Närmast framför skranket, mot hvilket vi luta oss, ligga större och mindre kalkstensblock huller om buller, synbarligen fullkomligt äkta, och bakom dessa sluttar terrängen nedåt det djupa, väldiga brottet, i hvilket man ser rader af arbetare sysselsatta med att rulla sina skottkärror upp och ned, medan längre borta ett lokomotiv pustar i väg med ett 20-tal lastade kalkvagnar. Längst bort i fonden utbreder Öresund sin blåa duk, på hvilken segelfartyg och ångare afteckna sina konturer. Hela denna tafla verkar så naturlig, så lefvande, att man knappt vill tro, att det bara är en målning. Det är *Aktiebolaget Förenade kalkbrotten*, Malmö,

som utställer denna bild. Grufvan, hvilken vi nyss besökte, är anordnad af Höganäs stenkolsbolag.

Vi begifva oss nu uppför en ej värst lång trappa och finna oss plötsligt till vår stora förvåning försatta till samma paviljong, från hvilken vi anträdde vår underjordiska resa, ehuru i en annan del af byggnaden. Hur ha vi så fort kunnat komma 100 meter upp? Det stöter onekligen litet på trolleri, men i självfva verket är saken rätt enkel. Vi ha nämligen ej varit mer än 3 meter under jorden. Ja, men den långa färden i hissen? invänder man förvånad och får till svar: Den var blott en synvilla; hissen sänker sig, som sagdt, endast tre meter, men mycket långsamt, däremot äro sidoväggarne rörliga, och det är detta, som åstadkommer illusionen att hissen rusar ned på ett stort djup. Anordningen är mycket fiffig och kan dupera hvem som helst, som ej på förhand har aning om sammanhanget.

Nu möter oss emellertid en utställning af beskaffenhet att taga alla våra tankar och sinnen i anspråk. Nämligen de *Skånska sockerbrukens kollektivutställning.* Denna är anordnad i en till vänster om ingången belägen hög och luftig sal, hållen i hvitt med guldornament. Det med ett rödrandigt suntält öfverspända glastaket insläpper ett rikligt ljus, som låter såväl de utställda föremålens som den vackra dekoreringens alla detaljer komma till sin rätt. I salens fond läses i gyllene bokstäfver utställningens namn öfver vederbörande landskapsvapen, och på ömse sidor synas under taklisten, likaledes i guldbokstäfver, tre namn, hvilka äro på det närmaste förbundna med hvitbetsockerindustriens historia och utveckling, nämligen A. L. Margraf, som 1747 upptäckte det kristalliserbara sockret i betorna, C. A. Archard, som grundlade den första hvitbetsockerfabriken (i Schlesien), samt Justus Tranchell, som omplanterade denna industri på svensk jord, visserligen icke den förste i vårt land, men den förste, som verkligen lyckades bringa saken framåt till en gifvande industri, hvars utveckling sedan gått med jättesteg.

Salens väggar upptagas för öfrigt af större fotografier från de utställande sockerbruken, hvilka äro 13 till antalet, nämligen: Arlöf, Kjeflinge, Jordberga, Säbyholm, Engelholm, Hel-

singborg, Trelleborg, Hököpinge, Staffanstorp, Örtofta, Karpalund, Köpinge och Svedala. Af dessa är Arlöf ett af de äldsta och största samt efter ombyggnaden till följd af branden 1896 det mest moderna och tidsenliga.

På golfvet stå rundt om säckar om 100 kg. innehållande prof på råsocker från de olika fabrikerna. Och utefter väggarne äro uppställda hyllor med högst intressanta grafiska framställningar, åstadkomna dels af socker, dels af annat material. Sålunda finna vi till vänster ett antal sockertoppar af olika storlekar under glaskupor. En tafla på väggen underrättar betraktaren om deras betydelse med följande ord: »Storleken af den sockertopp, som konsumerats pr individ under olika år.» Granska vi nu sockertopparne, finna vi att under det de, som lefde år 1850, fingo nöja sig med en liten, liten sockertopp om 2,6 kg., åto vi år 1896 per man upp en väldig topp om ej mindre än 12,5 kg., d. v. s. sockerkonsumtionen har på dessa 46 år nära femdubblats pr individ. Så kommer en annan samling sockertoppar utvisande »storleken af den sockertopp, som erhållits för 5 kr. under olika år», och här få vi en bekräftelse på den gamla nationalekonomiska sanningen, att förbrukningen af en vara ökas i mån som den blir billigare. Under det att man 1855 fick för sina 5 kr. en sockertopp på 4,5 kg., får man 1897 en sådan om 11 kg.

På samma hylla äro ytterligare uppställda en del förgyllda kuber af olika storlekar. Raden till vänster representerar »det kapital i guld, som under olika år utbetalts till landtbrukaren för hvitbetor», raden till höger »det kapital i guld, som under olika år genom hvitbetsockerindustrien utbetalts i aflöning åt arbetarne.» Äfven här finnes åtskilligt intressant i jämförelseväg att inhämta angående hvitbetsockertillverkningens betydelse för vårt land. Jämförelsen omfattar tiden från 1882 till 1897 och bjuder på verkligt öfverraskande siffror. Under det att förstnämnda år landtbrukarne erhöllo från sockerfabrikerna 352,000 kr., hvilket belopp först 1887 sprungit upp till öfver en million, uppgick det för 1897 (förmodligen endast approximativt beräknadt) till 17,400,000 kronor. Till arbetarne utbetalade hvitbetsockerindustrien i aflöning år 1882 endast 130,000

kr., men 1897 ej mindre än 6,400,000 kr. Det är ju siffror som tala.

Men än mer! Vid väggen mellan ingångsdörrarne varseblifva vi en på en hög sockel uppställd gyllene kub af ofantliga dimensioner och på sockeln läsa vi följande: »Kuben representerar det kapital i guld, 101,500,000 kronor, som genom den inhemska sockertillverkningen förhindrats att utgå ur landet.» Äfven om man ställer sig något betänksam gent emot den sockerfeber, som under de senaste åren gripit skåningarna, och hyser sina farhågor för följderna af en lätt inträffande öfverproduktion, kan man ej undgå att med sådana siffror för ögonen buga sig för en så storartad och i vida kretsar välgörande industri.

I detta sammanhang böra vi väl äfven skärskåda de grafiska tabeller, som äro uppsatta på väggarne, och som komplettera den intressanta statistiken. Vi finna t. ex. på väggen närmast entrén en tabell utvisande sockerbetodlingens tillväxt och råsockerprisets fall. Häraf finna vi, att under det betafverkningen år 1882 utgjorde 16,000 ton och råsockerpriset 64 kr. pr 100 kg., utgjorde motsvarande siffror år 1897 890,000 ton och 29 kr. D. v. s. betodlingen har 50-dubblats och råsockerpriset sjunkit under hälften af hvad det var för 15 år sedan. En annan tabell visar sockerfabrikernas utgifter, uppgående till inalles 33 millioner kr. pr år, hvaraf staten erhåller i tillverkningsskatt öfver 9 millioner. En tredje tabell åskådliggör sockerimportens minskning i samband med den inhemska sockerproduktionens tillväxt, af hvilken man finner, att under det 1883 importen utgjorde 42 millioner kg. och den inhemska produktionens tillväxt 1,500,000 kg., utgjorde 1896 importen endast 2,600,000 kg., men däremot produktionstillväxten 57,500,000 kg. Slutligen kan härtill läggas, att sammanlagda aktiekapitalen för Sveriges sockerbruk utgöra omkr. 30 millioner kronor.

Till detta intressanta åskådningsmateriel knyter sig äfven ett annat sådant, afseende att demonstrera tillverkningens olika skeden samt de olika produkter, som erhållas af de sockerhaltiga betorna. Detta visas i ett antal glasburkar, hvilka ej blott innehålla olika produkter, utan äfven i sitt inbördes sam-

manhang gifva åskådaren en lättfattlig framställning af de olika ämnenas och produkternas procentförhållanden till hvarandra, eller med andra ord ett fullständigt och för en hvar fattbart analysresultat. Vi ha sett samma förträffliga metod använd i norska fiskerihallen vid åskådliggörandet af vissa fisksorters procenthalt af olika beståndsdelar, och vi skola hoppas att densamma skall vid blifvande utställningar vinna allmännare efterföljd öfverallt där det kommer an på att framställa populära och för den stora publiken begripliga analysresultat.

Först se vi en glasburk, innehållande betfrö. Sockerfabrikerna ha funnit förmånligt att gratis tillhandahålla betodlare frö af prima beskaffenhet för att erhålla en så fullödig, d. v. s. sockerhaltig, råvara som möjligt, hvarjämte betodlarne tillika få undervisning om hvad som är att iakttaga vid odlingen, i hvilket hänseende en ändamålsenlig gödsling är det viktigaste. I nästa burk se vi ett par väldiga betor jämte uppgift på deras halt af vatten, socker och andra fasta ämnen. Dessa betor hålla en sockerhalt af 13,5 procent. För att afverkningen skall löna sig är det af nöden att betornas sockerhalt ej understiger en viss procent, hvarför sockerbruken ej uppköpa betor med mindre sockerhalt än detta minimum. Häri har man också att söka orsaken till att hvitbetsodlingen flerestädes misslyckats, emedan jordmånen ej tillåtit uppnåendet af den erfoderliga sockerhalten, och att på somliga håll stora summor bortkastats på lönlösa experiment. Förutom i Skåne är det endast på Gotland odlingen af sockerbetor lämnat önskligt resultat.

Nästa prof utgöres af den i långa, smala strimlor, s. k. schnitzel, sönderskurna betan, som i detta tillstånd urlakas med vatten. Den genom denna procedur erhållna råsaften förevisas i följande profburk och ter sig brunfärgad och ogenomskinlig. Den innehåller förutom vatten och socker åtskilliga föroreningar, hvilka senare aflägsnas genom tre gånger upprepad behandling med kalk och kalksyra samt svafvelsyrlighet jämte filtrering. Den på detta sätt erhållna saften kallas tunnsaft och utgöres af en svagt gulfärgad, genomskinlig vätska. Sockerhalten har något nedgått under dessa procedurer och utgör i tunnsaften endast litet öfver 10 procent. Därefter inkokas denna tunnsaft till s. k. tjocksaft, hvilken visar sig som

en mörkbrun sirup. Sedan denna saft ytterligare afdunstat i sockerkokare, erhåller man fyllmassa, hvilken då den svalnat afsätter kristalliseradt socker. På detta sätt erhåller man råsocker och melass. Det förra visar sig som ett brunt pulver, hvilket i raffinaderierna vidare förarbetas och renas till hvitt socker. Melassen däremot inkokas ännu en gång till fyllmassa, hvilken vid därpå följande kristallisering lämnar sekunda råsocker och sekunda melass. Det förra är betydligt mörkare än det först erhållna råsockret, beroende på dess större halt af föroreningar. Den återstående melassen, en mycket mörk, nästan svart, tjockflytande vätska, innehåller ännu 50 procent socker, men lönar sig knappast att vidare behandla för sockrets utvinnande, enär detta ej kan bringas till kristallisering på grund af föroreningarna. I stället kan man låta sockret jäsa till alkohol. Äfven på denna produkt utställas prof i form af melassbrännvin och finsprit.

Vid råsockerfabrikationen utvinnas emellertid äfven andra produkter, visserligen af mindre värde, men dock spelande en viss roll. Den urlakade betmassan utgör t. ex. ett mycket begärligt kreatursfoder. Prof på dylik torkad fodermassa utställes. Denna torkade massa brukar gärna blandas med melass, då den begärligt ätes af kreaturen och har den förmågan att hos mjölkkor betydligt öka mjölkafsöndringen. Ett par andra utmärkta foderämnen af något likartad beskaffenhet utställas äfven, nämligen melassfodermjöl samt blodmelassfoderkakor. Slutligen kan bland de utställda biprodukterna äfven nämnas en burk kalkslam, som erhålles vid råsaftens behandling till tunnsaft och utgör ett värderadt gödslingsämne.

I utställningen deltaga närmare ett halft dussin sockerraffinaderier, nämligen Malmö sockerfabriks-aktiebolag, Ystads sockerraffinaderi, Helsingborgs sockerfabriks-aktiebolag, Aktiebolaget sockerraffinaderiet Öresund, Lund, och Skånska sockerfabriksaktiebolaget, hvilka gemensamt utställa i en midt på golfvet placerad sexkantig monter, i hvilken de disponera hvar sin afdelning. De utställda produkterna utgöras af sockertoppar, såväl hela som klufna, bitsocker, kristallsocker, melis jämte åtskilliga vid raffineringen erhållna biprodukter. Den återstående afdelningen af montern inrymmer ett litet laboratorium, hvar-

est företes åtskilliga apparater och redskap för undersökning af sockerhalten såväl i betorna som under tillverkningens gång.

Den intressanta utställningen är, som synes, i sin helhet afsedd att intressera allmänheten för och gifva densamma ett begrepp om arten och omfattningen af en af våra mera bemärkta storindustrier — ett sträfvande, som också krönts med fullständig framgång.

Galleriet utanför sockerbruksutställningen upptages af en präktig samling prof på hvad de skånska tegelbruken och cementfabrikerna förmå. Längst bort har Skånska cementaktiebolaget, Malmö, anordnat en synnerligen rikhaltig och respektabel utställning, bestående af en på ett underlag af kalksten uppbyggd kägla af cementtunnor, kring hvilken äro placerade en mängd olika tillverkningar af cement. Den motstående väggen upptages af en lika ståtlig som omväxlande rad af fält, dekorerade med hvarjehanda alster af tegelbruksindustrien, såsom murar af glaceradt och andra slags tegel, ornamentala figurer och prydnader af dels ljusröd, dels gul lera, allt af synnerligen fin beskaffenhet och vittnande om att tegelbruksindustrien i Skåne är i sitt slag den förnämsta i landet. Denna del at utställningen härrör från Yddinge och Börringe. Längre fram finna vi ståtliga utställningar af eldfast tegel och lera från Billesholm-Bjufs aktiebolag samt Höganäs stenkolsbolag samt en vacker kollektion dräneringsrör jämte modeller af deras nedläggning och sammansättning. Här förekomma också åtskilliga synnerligen vackra ornamenterade pelare af glacerad lera, liknande majolika och utvisande hvilka vackra saker, som kunna åstadkommas af ett så pass enkelt material, när det behandlas med yrkesskicklighet och smak.

Vi ha nu hunnit fram till utgången och stiga nedför de vackra trapporna, tänkande i vårt stilla sinne, att skåningarne nog inte sakna skäl för sin lokalpatriotism.

XXXVII.

Skogspaviljongen och jordbruksutställningen.

Midt emot Godthem, på andra sidan Rosendalsvägen, höjer sig en byggnad, hvars på samma gång egendomliga och tilltalande yttre ej kan annat än tilldraga sig hvarje förbigåendes uppmärksamhet. Man ser en pittoresk fasad, sammansatt af större och mindre trädstammar med pelare och prydnader, dekorerad med rikliga och smakfullt arrangerade guirlander af granris, hvars grönska visserligen blekts af sommarens sol, men som icke desto mindre göra en utmärkt effekt. Från fasaden skjuter fram en tresidig öppen veranda, öfver hvilken löper en list, hvars dekoration är lika fyndig som i all sin enkelhet effektfull. I de af hvita björkgrenar inramade fälten äro insatta rosetter af klufna vedträn med en stamända i midten såsom centrum. Verandans pelare äro dekorerade med fyrkantiga fält af tallkottar, åtskilda af smala, gula näfverband. Takdekoreringen är här åstadkommen af samma materiel, d. v. s. näfver och tallkottar, hvarmed uppnåtts en lika öfverraskande som charmant effekt. För öfrigt utgöres den yttre dekoreringen af granbarksflisor, skickligt och smakfullt ordnade. Den vackra paviljongen är — vi höllo på att säga naturligtvis — ett verk af arkitekten F. Bobergs eminenta talang och uppfinningsförmåga.

Vi stiga uppför trapporna och komma in i en hög hall, hvars spetsiga takresning utgöres af obarkade furustammar.

Längs väggarna äro resta andra gröfre stammar, bildade pittoreska pelarrader. Hela anordningen är på samma gång enkel och smakfull. Och ju längre man fördjupar sig i de olika detaljerna af anordningen måste man beundra den omsikt och uppfinningsförmåga, hvarmed denna blifvit ledd.

Låtom oss nu se oss omkring. Vi ha redan vid en flyktig öfverblick funnit, att här är mycket intressant och lärorikt att iakttaga och studera, ej endast för skogsmänniskor ex pro-

Skogspaviljongen.

fesso, utan äfven för den stora allmänheten, dit vi själfva ju få räkna oss, och skulle vi ha något att anmärka, så skulle det möjligen vara att utställningen, när man närmare granskar densamma, befinnes så rikhaltig, att man ofrivilligt kommer att tänka på ordspråket om svårigheten att se skogen för bara träd.

Hvad som först springer betraktaren i ögonen är det i salens fond anordnade skogslandskapet, hvars bakgrund utgö-

Skogslandskapet i Skogspaviljongen.

res af en verkningsfull målning af artisten J. Tirén, föreställande ett norrländskt skogslandskap. I målningens bakgrund resa sig skogklädda höjder och i förgrunden ser man en bred, majestätisk älf, som bildar en fors, utför hvilken timmerstockarne dansa. Öfver forsen är byggd en lång skiljebom i och för flottningen. Till denna målning är fogad en naturlig förgrund, utgörande prof på tallskogarnes, barrblandskogarnes, granskogarnes och de försumpade skogarnes markbetäckning, afseende att visa skogarnes utvecklingshistoria. Jordmånens beskaffenhet och särskildt dess fuktighetsgrad spelar som bekant en högst viktig roll för skogskulturen, i det att olika trädslag trifvas under olika villkor. Här får man med en enda öfverblick en bild af den markbetäckning, som kännetecknar dessa förhållanden, nämligen i form af olika slags mossor, lafvar och risiga buskar, som uppträda på olika ställen.

Detta intressanta panorama, som på tre sidor omgifves af ett galleri, hvilket möjliggör att studera förgrundens beskaffenhet på nära håll, inramas af knippen af större och mindre trädstammar, vuxna på olika jordmån. Tre större dylika stammar af tall, gran och björk, utställda af Enhörnings trävaruaktiebolag, Sundsvall, bilda ram kring fondmålningen. Ofvanför denna är uppsatt en tallstubbe med sina vidsträckta smårötter, hvilka ha en sammanlagd längd af omkring 60 fot, utställd af Mo & Domsjö Aktiebolag.

På gallerierna å ömse sidor om skogslandskapet utställas talrika prof på stockar och genomskurna stammar, äfvensom ett stort antal bilder utvisande skogarnes, hufvudsakligen de norrländskas, växtförhållanden och utveckling. Man får här se prof på träd, som växt under de mest olika förhållanden, raka, kvistfria stammar från välskötta, uppkvistade bestånd, kvistiga sådana, som vuxit upp under mindre gynnsamma förhållanden å mindre väl kvistade bestånd eller på olämplig mark, knotiga fjälltallar m. m. Af bilderna får man en fullständig lektion i växtgeografi och skogskultur, i det de förete beståndens typiska utseende på olika ställen och under olika kultur. För forstmannen är här ofantligt mycket intressant att iakttaga, och äfven den lekman, som saken intresserar och som har ögonen med sig, kan här inhämta mycket nytt och lärorikt.

Ute i själfva salen äro äfven uppställda en del prof på trädstammar och genomskurna stockar samt fotografier. Här förevisas jämväl ett och annat hörande till hvad man skulle kunna kalla skogsskötselns binäringar, såsom kolning, tjärbränning och torrdestillation af träaffall. Sålunda utställer Umeå tjärexport-aktiebolag till vänster om ingången en modell af en s. k. tjärdal samt en monter med prof på olika slags tjära och beck. Af ännu större intresse är den midt emot anordnade utställningen från Skönviks aktiebolag af råämnen och fabrikat erhållna vid torr destillation af träaffall. Denna procedur tillgår så, att råämnet, d. v. s. träaffallet, upphettas i tunnliknande järnretorter, hvilka hindra luftens tillträde. Då intet syre tillföres, kan sålunda ingen förbränning äga rum, i stället afskiljas dels gasformiga produkter, dels ett destillat, som vid hvila fördelar sig i rå träättika och tjära. Den förra innehåller en hel mängd beståndsdelar, af hvilka de viktigaste äro ättiksyra och metylalkohol eller träsprit. Tjäran åter innehåller naftalin samt åtskilliga benzolämnen. Öfverskottet i retorten efter destillationen utgöres af kol. Då således genom denna procedur träet sönderdelas i en mängd nyttiga produkter, af hvilka flere äro af högt värde, inser man lätt af hvilken betydelse denna metod kan blifva för tillgodogörande af de ofantliga massor träaffall, som hopas vid sågverken och som hittills ansetts tämligen värdelösa. Försöken vid Skönvik påbörjades först för fyra år sedan, och det är ej mer än två år som torrdestillationen bedrifvits fabriksmässigt. Man har till och med gjort framgångsrika försök att på detta sätt tillgodogöra den hittills fullkomligt värdelösa sågspånen, hvilken först i en särskild maskin pressas till briketter, därefter utsättas dessa för en småningom stegrad temperatur under förhindrande af lufttillträde, hvarvid de slutligen förvandlas till träkol.

Härmed är, som synes, ett nytt och viktigt uppslag gifvet till framställning af träkol, ett uppslag, som i mån kommunikationerna allt mer utvecklas tvifvelsutan kommer att i sinom tid undantränga den hittills brukliga kolningsmetoden med mila. Men ännu så länge är träkolstillverkningen hufvudsakligen baserad på denna metod, hvilken följaktligen ej heller kunnat förblifva orepresenterad på en sådan utställning som denna.

Strömbacka bruk utställer sålunda ej mindre än fyra modeller af olika slags milor med åtföljande prof på träkol af olika sorter. Ett framsteg i mera rationell riktning representerar den af samma bruk utställda modellen af kolugn, en apparat, i hvilken 70 procent af hela vedåtgången erhålles som kol.

En annan nyhet, som förtjänar särskildt beaktande, presenteras äfven i skogsutställningen, nämligen en af ingeniör R. W. Strehlenert uppfunnen metod att framställa vegetabiliskt silke. Försök i denna riktning ha i flere års tid pågått i utlandet och äfven krönts med framgång. Strehlenerts metod, som rönt pekuniärt understöd af ingen mindre än framlidne d:r Alfred Nobel, den bekante milliondonatorn, har sin största betydelse i den af S. uppfunna och öfver hela världen patenterade spinnmaskinen, af hvilken en fotografi förevisas. Med denna maskin kan man spinna silke i snart sagdt otrolig mängd på ytterst kort tid. Enligt uppfinnarens uppgifter åstadkommer nämligen maskinen på en timmes tid en sammanlagd trådlängd af 75 kilometer. Då det antagligen för flertalet torde förefalla som en saga att silke kan erhållas af vanligt trä, torde ett par ord få nämnas om förfarandet, då det ju här är fråga om en ytterst viktig uppfinning. Råämnet, t. ex. trämassa, behandlas med en blandning af svafvelsyra och salpetersyra, hvarvid cellulosan öfverföres till cellulosanitrat, eller hvad man i dagligt tal kallar bomullskrut. Denna lösning bringas till lämplig tjocklek och pressas ut genom fina öppningar i en maskin till tunna trådar, som därefter hoptvinnas. Detta silke skulle emellertid ej vara rådligt att använda till kläder o. d., enär det fortfarande är till sin kemiska sammansättning bomullskrut och således i hög grad lättantändligt. Trådarne eller den af dessa framställda väfnaden måste därför genom en ny kemisk process återföras till cellulosa, hvilket utgör grundbeståndsdelen i allt silke. Det vegetabiliska silket är relativt ej så starkt som natursilke, men då detta senare numera knappast kan erhållas fullkomligt äkta, torde det vegetabiliska silket i väfnad vara fullkomligt lika starkt som i handeln förekommande siden. Men därtill kommer att det vegetabiliska silket är betydligt billigare, är ej heller så ömtåligt för damm som vanligt silke och besitter samma »griff», d. v. s. det frasande ljud, som

Sågverksmodellen i Skogspaviljongen.

förefinnes hos natursiden. Slutligen torde böra nämnas, att en modellfabrik för tillverkning af vegetabiliskt silke efter Strehlenerts system är under anläggning. Hvem vet — kanske skall den dag randas, då världsdamen, som trippar öfver Paris boulevarder, skall frasa med siden, som ursprungligen vuxit i de svenska barrskogarne! Vårt land torde ha råmateriel nog att förse hela världen med dess behof af silke, ifall det kommer till kritan.

I en särskild, nästan cirkelrund sal äro de norrländska sågverksdistrikten representerade, hvart och ett med en bred rundbåge af sågade och hyflade trävaror, timmer, fotografier från de olika sågverken o. s. v. Här utställes jämväl en af A. Stendahl, Ala, Ljusne, uppfunnen patenterad trävarustaplingsapparat. Mesta uppmärksamheten tilldrager sig dock den vackra och utomordentligt väl utförda modellen af ett norrländskt ideal-sågverk. Öfverst på höjden ligger det ståtliga flaggprydda skolhuset, omgifvet af en halfkrets nätta arbetarebostäder, hvar och en med sin tillhörande lilla trädgårdstäppa, samt till vänster ett par villor för sågverkets ägare och tjänstemän. Där nedanför utbreder sig själfva sågverket med sina väldiga magasin, upplag af timmer och bräder, samt järnvägsspår för trävarornas transport. Utanför ser man sågverkets hamn, hvarest åtskilliga stora fartyg ligga under lastning, samt timmerpråmar, i hvilka timret bogseras ut från sågverket. Den intressanta modellen är efter ritning af ingeniör A. Tenow utförd af arbetare vid Sandviks sågverk under ledning af byggmästaren G. Nordell.

Vi ha nu sett i det väsentligaste allt, som rymmes inom den originella paviljongen. Utanför densamma äro upplagda en hel mängd utställningsföremål, bestående af prof på olika slags timmer o. s. v. från olika delar af landet. Det återstår att nämna det den vackra utställningen är åvägabragt och bekostad af *Sågverks- och Trävaruexportföreningen.* Ledningen af densamma har varit anförtrodd åt docenten Axel N. Lundström i Upsala, hvilken äfven uppgjort den lyckade planen för utställningen. Doc. Lundström har jämväl på föreningens bekostnad utgifvit en högst intressant och värderik illustrerad katalog öfver utställningen under titeln »Från svenska barr-

skogar», innehållande förutom flere särdeles intresseväckande uppsatser ett stort antal förträffligt utförda bilder från de norrländska skogarne och sågverken. Utom de redan nämnda ha i utställningen deltagit följande verk, firmor och personer: Aktiebolaget Iggesunds bruk, Baroniet Adelsvärd, C. E. Bandelin, Stockholm (impregnerade trämasserör), Enhörnings trävaruaktiebolag, Sundsvall, Föreningen för skogsvård i Norrland, Graningeverkens aktiebolag, Hörneå aktiebolag, Hörnefors, Umeå, Joh. Karsberg, Finspång (diameterklafvar af förnickladt stål för uppmätning af växande träd och virke), Frans och Seth Kempe, Stockholm, Kramfors aktiebolag, Sven Lampa, Stockholm (2 kartonger med skadeinsekter), Emil Norrmelli, Söderfors, P. W. Ruhlin, Nederkalix, Ströms bruks aktiebolag, Robert Tolf, Jönköping (samling af barrskogarnes mossar och lafvar), samt Anders Åström, Norra Degerfors.

Strax bredvid skogspaviljongen ligger en annan, mindre ansenlig, men ändock ganska pittoresk byggnad, inneslutande domänstyrelsens och hushållningssällskapens utställningar. Då man stiger uppför den i byggnadens östra ända inbyggda trappan, hvars räck, liksom den breda verandans, utgöres af obarkade björkgrenar, kommer man in i en ståtlig sal, fylld med föremål hörande till skogsväsendet. Denna utställning är till hufvudsaklig del anordnad af domänstyrelsen, som presenterar en hel mängd intressanta saker från de svenska kronoparkerna, såsom stammar och afsågade delar af olika kulturträd, från vanliga barrträd till lärkträd, ek, silfvergran o. s. v., fotografier från kronoparker och flygsandsplanteringar m. m. Å fondväggen äro uppsatta två skogskartor öfver Norrbottens län, utvisande dels fördelningen af de olika skogsbältena, dels de allmänna och enskilda skogarnes lägen. Å ena sidoväggen finner man ett halft tjog andra kartor öfver skogarnes utbredning söder om Värmland, Dalarne och Gestrikland. Dessutom förekommer en i flere hänseenden lärorik tablå öfver skogsväsendets inkomster och utgifter från och med 1870 samt grafiska framställningar af barrträdens utbredning i Norrland och

Dalarne. Hit hör ock en ganska rikhaltig kollektion af olika slags skogsfrö.

En annan sidovägg upptages af Skogsinstitutets nätta utställning, i hvilken man särskildt observerar en hel del föremål, åskådliggörande barrträdens utveckling. Sålunda förekommer en serie teckningar öfver växtsamhällenas fördelning i Norrland och mellersta Sverige samt andra sådana utvisande jordmånen inom olika skogstyper i skilda delar af landet. Af särskildt intresse för fackmannen är en serie föremål, belysande barrträdens sjukdomar, och i hvilken förekommer en mängd arter såväl af svampparasiter som skadeinsekter. Dessutom utställas åtskilliga egendomligheter ur växtvärlden, såsom en sammanväxning af tall och gran, en gran, hvars bark fullkomligt liknar tallbark, samt en annan gran med tydligt utvecklade korklister på barken.

Af öfriga här utställda föremål må antecknas en vacker samling af skånska barrträd, skadade af insekter eller parasitsvampar, utställd af e. jägmästaren A. Wahlgren, Ljungbyhed, en del produkter af trätorrdestillation, såsom terpentin, beckolja, träsprit, träsyra, ättiksyra o. s. v., från J. Cowan-Nyberg & C:o, Umeå, tall- och granfrö från Bolmens sågverksaktiebolags fröklängningsanstalt, kulturstammar samt fotografier öfver skogsplanteringar från Aktiebolaget Finspångs styckebruk, vyer öfver Göteborgs och Bohus läns hushållningssällskaps planteringar m. m.

Rummet innanför denna sal upptages af en mängd höga hyllor, fullsatta med glasburkar, innehållande säd och frö af alla slag. Större delen häraf är utställd genom de olika länens hushållningssällskap, hvilka med undantag af Kronobergs och Gotlands samtliga äro representerade, ehuru mer och mindre fylligt. Bakom detta rum ligger ett annat, hvarest man icke i samma grad tillvaratagit utrymmet och där sålunda tillfälle till en mera ögonsmekande anordning erbjudit sig. Här utställa en del enskilda utställare, bland hvilka i främsta rummet må märkas Sveriges utsädesförening, Svalöf, hvars kollektion är ytterst omfattande och intressant. C. A. Hagendahl & Son, Örebro, presentera äfven en charmant utställning, smakfullt ordnad på en elegant monter. För öfrigt förtjäna näm-

nas Svenssons fröhandel och Lindahls fröhandel, båda i Stockholm.

I byggnadens bottenvåning utställas åtskilliga alster af träförädling, såsom tunnbinderiarbeten, träskor, träskostöflar, tofflor, takspån m. m.

Utanför utställningsbyggnaden är placeradt ett utställningsföremål, som väcker alla förbigåendes uppmärksamhet, nämligen en ej mindre än 35 meter lång gran, som vuxit på en kronopark inom Stockholms län.

XXXVIII.

Östra sidans paviljonger.

I dag, ärade läsare, skola vi göra en rond bland östra sidans paviljonger, om hvilka man verkligen kan säga, att de äro legio, förty de äro månge. Ehuru några af dem redan blifvit omnämnda vid skildrandet af utställningens närings- och förfriskningsställen, återstå dock tillräckligt många för att mycket väl utfylla en hel dag.

Flertalet af dessa paviljonger bildar den s. k. paviljongstaden öster om Industrihallen. Men åtskilliga ligga spridda här och där på utställningsområdet, och vill man vara absolut säker på att ej glömma af en enda, är det rådligast att man rustar sig till en riktig forsknings- och upptäcktsfärd — kompass kan man möjligen undvara, men ej en tillförlitlig karta.

Vi taga vår utgångspunkt från den lilla vrån mellan fotografernas paviljong och Industrihallen, hvarest midt på den lilla planen ligger en af utställningens egendomligaste paviljonger, nämligen

Rügheimer & Beckers stråhattfabrik.

Låtom oss först stanna och taga byggnadens yttre i betraktande ett ögonblick. Formen är egendomlig, sade vi, men på samma gång treflig och framför allt originell, samt gör arkitekten, G. Wickman, all heder. Det egendomligaste är dock det dekorationsmateriel, som här kommit till användning

och som gör en oväntadt vacker effekt. Den åttkantiga paviljongens sidor utgöras omväxlande af uppåt afsmalnande gafvelfält, dekorerade i konstrik halmflätning med emblem och

Exteriör af Rügheimer & Beckers paviljong.

årtal, samt fönsteröppningar under flätade kupor, liknande till formen de hattar, som damerna begagnade för ett fyrtiotal år sedan och som nutilldags fått användning i frälsningsarmén såsom kvinnlig soldatuniform. Under de markisskyddade fönst-

ren är anbragt ett väggfält med firmans namn inom rika bladornament, allt framstäldt af halmflätning. Öfver paviljongens midt höjer sig det åttkantiga, med halmflätade ornament rikt dekorerade taket, öfverst krönt af en Merkuriushatt å en ormomslingrad staf. Det hela gör ett vackert och tilltalande intryck.

Men ännu mer förstärkes detta intryck, då man träder in i den utomordentligt trefliga paviljongen, hvilken är utstyrd med verklig smak och elegans. Äfven här utgöres dekoreringen till stor del af halmflätningsarbeten, och det är ej utan förvåning man ser, hvilka utomordentligt vackra saker skickliga händer och smak i förening kunna åstadkomma. Det är egentligen endast kristallkronan i taket, gardindraperierna samt möblerna, som bestå af annat än halm. Längs väggarne äro uppställda skåp, innehållande prof på färdiga hattar af alla möjliga former och storlekar. I två midt emot hvarandra belägna hörn af paviljongen äro anordnade två arbetande afdelningar bakom halfrunda diskar; å väggarne bakom dessa observerar man V. Andréns utmärkt tilltalande medaljongmålningar, framställande halmens sådd, skörd, blekning och flätning. I den ena af dessa afdelningar se vi ett antal täcka småflickor i klädsamma dräkter i färd med att utföra halmflätningsarbeten af olika slag under ledning och med biträde af fröken Lina Jansson från Upperud och fru Ellen Möller från Munka-Ljungby. De unga damerna ha redan förvärfvat en anmärkningsvärd skicklighet, och det är med verkligt nöje man betraktar huru deras små flinka fingrar af de böjliga stråna åstadkomma vackra, jämna flätor af olika mönster. Arbetet synes också gå med lif och lust; tydligen äro de unga intresserade af hvad de ha för händer.

I den andra afdelningen ser man några i firmans tjänst anställda damer upptagna med att å maskiner sammanfoga de långa flätorna till hattar af olika slag, såsom lätta, svala sommarhattar för herrar och mer eller mindre extravaganta hufvudbonader för det täcka könet, till hvars smak för växlande former all skyldig hänsyn måste tagas ej minst af en hattfabrik.

Halmflätningsafdelningen i Rügheimer & Beckers paviljong.

Vi slå oss ned vid bordet i paviljongens midt och titta en stund på arbetet samt beundra de utmärkt vackra väggdekorationerna öfver dörrarne, på ena stället Oskar II:s namnchiffer under kunglig krona, på det andra riksvapnet, konstnärligt utförda i halmflätning. Man känner sig riktigt angenämt och hemtrefligt stämd härinne, hvartill ej litet bidrager det utomordentligt artiga bemötandet. Därefter glider vår blick öfver till de utställda profven på vid hattfabrikationen använda materialier. Där se vi en del glasburkar, innehållande prof på de för flätningshalm lämpligaste sädesslagen, där i glasmontrer prof på flätningshalm dels i naturligt, dels i blekt och färgadt tillstånd, hvilka prof härröra från de mest skilda orter ända från Japan till vårt eget kära fädernesland, och slutligen en mängd prof på själfva flätningen — den rikhaltiga utställningen af färdiga hattar ha vi redan omnämnt. Allt bär vittne om den betydande och framgångsrika verksamhet, som utöfvas af den högt ansedda firman.

Hvad som i synnerhet gör utställningen intressant i rent fosterländskt hänseende är att taga kännedom om de sträfvanden, som firmans innehafvare, grosshandlarne Louis Rügheimer och Carl G. Becker, utveckla för att uppmuntra den inhemska odlingen af fläthalm. För att framställa ett fullgodt och våra dagars kinkiga allmänhet tillfredställande fabrikat erfordras nämligen råmaterialier af särskild beskaffenhet, och dessa ha därför måst så godt som uteslutande tagas från utlandet, vanligen i form af flätor. Det torde visserligen svårligen kunna undvikas att äfven framdeles införa en stor del häraf från utlandet, åtminstone i fråga om sådant material, som ej kan odlas i vårt land, och sådant flätningsarbete, som ej kan åstadkommas annat än på vissa orter, där mångåriga traditioner och nedärfd skicklighet framkallat en särskild specialitet. Men i fråga om vanliga flätor kunna de utan all fråga åstadkommas inom landet och blifva en ej föraktlig binäring. I detta hänseende är redan ej litet gjordt på bemälde herrars initiativ och med kraftigt understöd af framlidne landshöfding Erik Josias Sparre, och det är att förmoda det saken skall gå ytterligare framåt tack vare den väckelse, som utgått i samband med firmans utställning i form af en brochyr rörande »odling

Tillverkning af hattar i Rügheimer & Beckers paviljong.

af fläthalm», hvilken utdelats till de utställningsbesökande. I betraktande af ämnets vikt anse vi oss böra citera litet af innehållet i denna brochyr.

Odlingen af fläthalm, hvilken företrädesvis lämpar sig för mindre jordbrukare, är mera lönande än sädesodling och i sig själf hvarken svårare eller kostsammare, allenast man tagit kännedom om tillvägagåendet. För odlingen lämpar sig endast torr mark med solbelyst och skyddadt läge. Sådan jord, på hvilken året förut växt potatis, är bäst, enär jorden måste vara uppluckrad. I fall af behof bör tillräcklig gödning af ett eller annat slag, t. ex. kalisuperfosfat, tillföras jorden samtidigt med sådden. Till sådden lämpar sig i synnerhet sommarråg, helst sådan med stora korn. Ju tätare man sår, desto finare och rakare blifva stråna och desto dyrbarare skörden. Vid torr väderlek bör fältet vattnas. Skörden verkställes medan stråna ännu äro gröna och under blomningstiden, hvarefter man sorterar halmen efter dess olika längd, enär de olika sorterna betinga olika pris. Därefter blekes halmen på så sätt, att bundtarne utbredas i solfjäderform om morgonen på den daggiga marken, där de få ligga dygnet om de första dagarne, dock böra de vid inträffande regn bringas under tak och ej heller utsättas för allt för stark solhetta. Ju kortare tid blekningen erfordrar desto renare och jämnare blir halmens färg. Vid tjänlig väderlek är halmen fullblekt på 5—8 dagar. Af denna naturligt blekta halm framställas enklare flätor. Vill man åstadkomma bättre sorter, måste halmen blekas ytterligare genom att under eller efter den naturliga blekningen doppas i soda- eller tvålvatten och därpå torkas i solen.

Detta om odlingen. Hvad angår flätandet måste det naturligtvis särskildt inläras. Flere skolor, i hvilka halmflätning öfvas, finnas redan på olika platser, och det är att antaga det flere sådana komma till stånd i mån som man får ögonen öppna för värdet och betydelsen af den hemslöjd, hvarom här är fråga. Halmflätningen ägnar sig nämligen förträffligt till hemslöjd, och i själfva verket är den med lämplig och praktisk undervisning så lättfattlig, att 7—8-åringar ledigt tillägna sig färdighet däri. I England är halmflätningen en öfverallt utbredd hemslöjd, som varmt protegerats i alla tider af ko-

nungahuset, i Erzgebirge och i Schwarzwald i Tyskland är också halmflätningen en allmänt utbredd konst och en betydande inkomstkälla för befolkningen, och i Italien, hufvudsakligen i Toscana, är odlingen af fläthalm samt halmflätning sedan hundratals år tillbaka en hufvudsaklig inkomstkälla för befolkningen, tack vare den omsorg och skicklighet, som därpå nedlägges.

Här öppnar sig, som man ser, ett jämförelsevis nytt område, å hvilket mycket finnes att göra för beredande af inkomster och arbetsförtjänst åt den mindre bemedlade befolkningen. Vi hoppas också att den vackra hemslöjden snart skall äfven i vårt land blifva bofast och allmänt utbredd, så långt de naturliga förutsättningarna medgifva.

Om vi nu från Rügheimer & Beckers paviljong begifva oss ned mot hufvudingången förbi Nordiska museets långa komplex, komma vi till det vid dettas norra ända uppförda, förut omnämnda

Mönsterskolhuset.

Rätteligen borde vi kanske tagit detta i sammanhang med undervisningsutställningen i Nordiska museet, men då vi vid detta tillfälle glömde bort det, få vi lof att inrangera skolhuset bland småpaviljongerna, dit det ju också på sätt och vis hör, såsom ett för sig fristående helt. Hufvudsyftet med detta skolhus har varit att visa en svensk folkskola sådan den i verkligheten ter sig, eller kanske rättare sådan den ter sig där, hvarest man ägnar större intresse åt folkundervisningen. Ty sanningen torde väl fordra det erkännandet, att flertalet svenska folkskolor ute i orterna ännu icke hunnit hvarken i yttre prydlighet eller fullständighet den idealbild, som denna modellskola företer. Man kan emellertid hoppas, att exponerandet af detta skolhus verkat godt såsom ett sporrande föredöme.

Då man inträder på nedra botten, kommer man in i en rymlig korridor, från hvilken ingångar leda dels till skolföreståndarens bostad, en nätt lägenhet om två rum och kök, dels

till två fullständigt inredda skolsalar, af hvilka den ena inredts efter mönster af Huskvarna småskola, den andra i öfverensstämmelse med en lärosal i Norrköpings folkskola. Salarne äro rymliga, höga, försedda med rikligt ljus och god ventilering, och hvad inredningen beträffar är denna i allo förstklassig och modern.

En trappa upp finner man också två skolsalar, hvilka ägnats åt slöjdundervisningen. Den ena utgör en kopia af en slöjdskola för flickor efter mönster från Stockholms folkskolor, i de andra inrymmes gossarnes slöjdafdelning, ordnad i nära öfverensstämmelse med motsvarande slöjdsalar på Nääs och innehållande en fullständig uppsättning af hyfvelbänkar, modellserier och verktyg. För öfrigt är i denna våning jämväl inrymd en liten lägenhet för en lärarinna.

Det är en glädje att se, med hvilken omsorg allt, från det minsta till det största, är inrättadt och huru sorgfälligt man iakttagit allt, som kan befordra snygghet och hälsovård. I detta hänseende kan verkligen detta skolhus göra skäl för benämningen mönsterskola. Det har också rönt särskild uppmärksamhet af främlingar, som hitländt för att studera vår utställning, och torde ej litet ha bidragit till de ytterst förmånliga intryck af den svenska folkundervisningen dessa härifrån medfört och som resulterat i ett enstämmigt lofprisande af vårt skolväsen såsom det i sitt slag förnämsta i världen. Till det angenäma intryck man får af denna mönsterskola bidrager ej litet dess yttre gestalt, i hvilken enkel prydlighet och soliditet äro förenade. Med sitt lilla klocktorn på taket ter sig nämligen den nätta byggnaden som en treflig villa. Ritningen till densamma är uppgjord af rektor V. Adler i Stockholm, och utförandet har varit anförtrodt åt Ekmanska snickerifabriken, som här lämnat ett nytt prof på ovanligt godt och omsorgsfullt arbete. Som redan förut omnämnts är byggnaden tillverkad på beställning af Nacka kommun, dit den efter utställningen skall öfverflyttas och träda i undervisningens tjänst. Såsom ett bevis på huru flinkt en sådan byggnad kan uppsättas må nämnas, att ej fullt sex veckor efter det första spadtaget togs på byggnadsplatsen stod huset helt och hållet färdigt.

Vi vandra nu öfver den lilla trädbevuxna kullen med dess Camera obscura och marschera rakt öfver planen till

Allmänna tidningskontorets tidningskiosk,

en skäligen liten, till och med allt för liten inrättning, närmast liknande ett stånd, med brun- och hvitrandiga väggar samt ett platt tak, krönt af en förgylld kula. Inne i det lilla ståndet bakom disken råder dagen i ända den lifligaste brådska och de två, stundom tre fröknarna, som förestå expedieringen ha nästan alltid fullt upp att göra. Men så har kiosken också fått ett så gynnsamt läge, man kan tänka sig, strax innanför hufvudingången, där hela strömmen af utställningsbesökande drager förbi. I kiosken, som är en filial till Allmänna tidningskontoret vid Gustaf Adolfs torg (i parentes sagdt Stockholms äldsta och alltjämt största tidningskontor), tillhandahållas ej blott alla Stockholmstidningar utan äfven landsortsblad och utländska tidningar i stort urval samt därjämte en hel mängd andra goda saker, utställningskataloger och utställningslottsedlar, jubileumsbägare, medaljer, fotografier, att ej tala om västfickskinematografer, ett slags utställningsminnen, som rönt strykande åtgång. Såsom affär torde denna lilla kiosk vara förhållandevis ett af de mera lukrativa enskilda företagen inom utställningens hank och stör, något som dock säkerligen ingen missunnar den populära fröken Ottilia Nordqvist, affärens ägarinna.

Då vi härifrån begifva oss bort mot hufvudingången och i närheten af denna vika af nedåt Turist- och Sportpaviljongen, påträffa vi ett par snedt emot hvarandra belägna småpaviljonger. Den ena af dessa tillhör *Svenska aktiebolaget Humber & C:o,* Malmö, en filial af den kända engelska velocipedfirman Humber & C:o. Det är denna filial, som här visar prof på sina tillverkningar i form af en i midten uppställd tandembicycle samt ett 7-tal enmansvelocipeder af olika slag uppställda längs väggarna. I fonden ser man en i velocipeddräkt klädd ung dam i färd med att lyfta sin tvåhjuling öfver ett för framfarten menligt hinder i form af en gärdsgård, en

bild som förmodligen är afsedd att visa huru lätta Humbermaskinerna äro. I den lilla paviljongen midt emot, närmast liknande ett stånd, exponerar *Helmer Langborg*, Stockholm, en prydlig och rikhaltig uppsättning af allehanda moderna sportartiklar, bland hvilka velocipederna spela hufvudrollen.

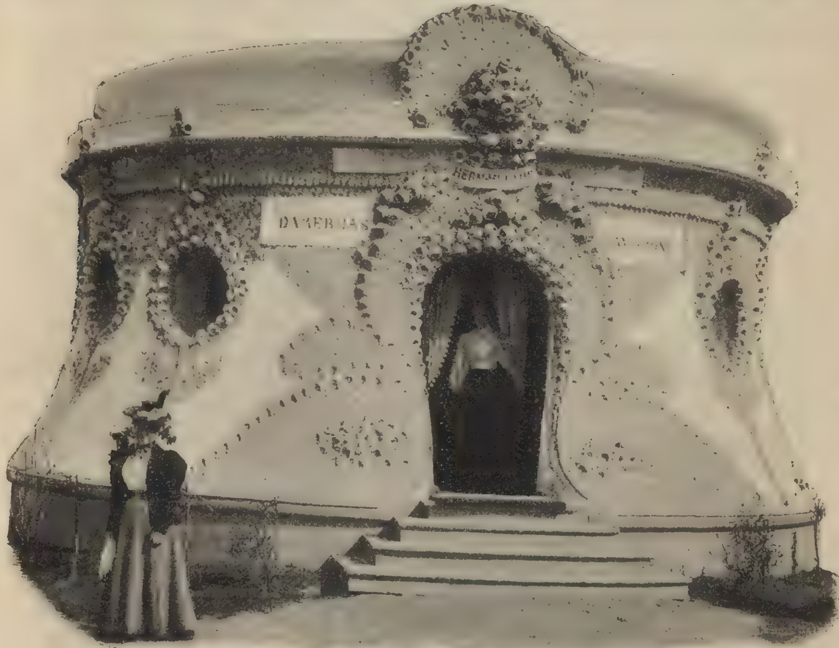
Vi fortsätta nu vägen fram mellan Centralrestauranten och Stockholms stads paviljong, köpa i förbifarten en god cigarr i den lilla cigarrkiosken strax nedanför trappan till midtelterrassen och stanna slutligen vid

»Damernas paviljong»,

såsom den af firman Herm. Meeths i Stockholm uppbyggda lilla näpna paviljongen kallas på grund af sin bestämmelse att i första hand vara ett litet hviloställe för det täcka könets representanter. Det torde i förbigående ej böra förtigas att paviljongen jämväl fått en annat, mindre officielt namn, nämligen »Syskrinet», antagligen påhittadt af något manligt kvickhufvud för att ge uttryck åt den förargelse skapelsens herrar tydligen erfarit ölver att vara utestängda från detta lilla paradis. Man kan möjligen också säga, att detta binamn i viss mån kan rättfärdigas af paviljongens form, som onekligen något erinrar om ett syskrin, d. v. s. ett ovanligt elegant sådant. Själfva paviljongen är cirkelrund med svängda väggar och täckt med ett lockliknande svängdt tak. Väggarne äro af bländhvit gips och dekorerade med rika ornament af rosor och blommor i upphöjd och målad relief, synnerligast omkring ingångsdörren och de cirkelrunda små fönstergluggarne. Totalintrycket är riktigt näpet, och man kan ej gärna förvåna sig öfver att damerna utan undantag finna sin paviljong »söt» och äro innerligt tacksamma mot den frikostiga firman, som med biträde af arkitekten F. Boberg, bildhuggaren V. Hoffman och tapetseraren H. van Rijsvijk ordnat denna lilla fristad åt dem.

Vi nämnde nyss att skapelsens herrar icke äro välkomna på detta ställe. Men ingen regel utan undantag — vi, som till vår privata nyfikenhet ha att lägga ett så tungt vägande skäl som vår egenskap af ombud jämväl för den stora allmänhetens vetgirighet, möta naturligtvis inga svårigheter att passera paradisets port. Inkomna, finna vi en liten, ytterst

elegant salong, hvars väggar och tak äro helt och hållet klädda med nilfärgadt siden. De mjuka och inbjudande sofforna såväl som möbeln i öfrigt är hållen i samma behagliga ljusgröna färgton. I salongen finnes äfven ett skrifbord med tillhörande skrifmateriel, papper, kuvert, som afgiftsfritt får begagnas lika väl som det innanför belägna i hvitt och guld hållna toalettrummet, hvarest utom toalettartiklar och telefon tillhandahålles nödigt sybehör såsom tråd, nålar o. s. v., för det

»Damernas paviljong».

fall att paviljongens besökarinnor behöfva provisoriskt reparera en liten skada på toaletten. Tack vare dessa lika omtänksamma som artiga arrangement ha damerna också mycket flitigt besökt denna paviljong, och man kan med visshet antaga att de angenäma minnen, de därifrån medfört, skola ännu mer befästa den stora sybehörsfirman — hvilken i Stockholm har ej mindre än sex försäljningslokaler och i Göteborg tre — uti den kvinnliga publikens orubbliga gunst.

Några steg längre ned mot sjön och snedt emot Gustaf Piehls bryggeris serveringspaviljong reser sig en liten, särdeles elegant och tilltalande byggnad, uti hvilken

Malmö chokolad- & konfektfabriksaktiebolag

exponerar och försäljer sina smakliga tillverkningar. Den vackra, bländhvita paviljongen kan ej annat än ådraga sig

Malmö chokolad- & konfektfabriks paviljong.

hvarje förbigåendes uppmärksamhet, och då man vid en blick genom de blanka spegelglasfönstren uppfångat en skymt af den eleganta interiören och de allehanda läckerheter, som där erbjudas, kan man svårligen motstå frestelsen att inträda och låta sig serveras en kopp välsmakande chokolad af någon af de unga vackra damerna eller åtminstone köpa en påse »nam-nam» för sina kvinnliga bekanta eller sina små, på sötsaker

begifna vänner. Den chokolad, här serveras, kallas Kullans chokolad efter fabrikens märke, som är prydligt måladt utanpå paviljongen.

Invid det tredje hörnet af den lilla triangelformiga planteringen och som närmaste granne till presspaviljongen ligger en annan villaliknande byggnad af inbjudande utseende, uti hvilken inrymmes en filial af

S. Gumælius' annonsbyrå.

Den nätta villan är utförd af Ekmans nya snickerifabriks aktiebolag och är så till vida ganska märklig som den uppsattes på en enda dag, i det att grundsyllarne nedlades på morgonen och byggnaden samma dags afton stod färdig att tagas i besittning — ett nästan amerikanskt snabbhetsrekord. Då man gör sin entré i villan, kommer man först in i ett hemtrefligt läs- och skrifrum, hvarest mot en ringa afgift skrifmaterialier tillhandahållas och telefoner stå till allmänhetens förfogande. Bakom detta rum finnes en försäljningslokal för tidningar, öppen utåt på två sidor, så att kunderna i största bekvämlighet kunna i förbigående göra sina små affärer vare sig det gäller köp af en tidning, in- eller utländsk, en katalog, ett illustreradt arbete öfver någon del af utställningen eller en jubileumsmedalj eller ett konstslöjdalster. I villan mottages äfven annonser till de flesta in- och utländska tidningar, hvarjämte här är hufvudkvarteret för allt tidningskolportage inom utställningen. Affärens driftiga ägarinna, fröken S. Gumælius, har jämväl haft den omtanken att här öppna en inväxling af utländskt mynt, hvilken för främlingar varit af stor nytta.

Då vi härifrån taga vägen förbi pressvillan, anträffa vi en ganska stor oval paviljong, som under större delen af utställningstiden stod öde och tom och väckte mycken undran; särskildt gissade man hit och dit hvad det på väggarne mellan ornamenten målade ordet

kunde ha att betyda. Vecka efter vecka gick och gissa fick man, till dess att gåtan slutligen löstes ett godt stycke fram i augusti, då paviljongen ändtligen öppnade sina portar och genast blef föremål för en lika allmän som intresserad uppmärksamhet. Vi ha ingen anledning tro, att det långa dröjsmålet varit afsiktligt arrangeradt, enär paviljongen lär ursprungligen ha varit afsedd för ett helt annat ändamål, men det hade

Pegamoidpaviljongen.

så till vida en god följd att det spände förväntningarna och gaf allmänheten tillfälle att än en gång sentera den djupa innebörden i det gamla ordspråket: den väntar aldrig för länge, som väntar på något godt.

Hvad är pegamoid? lyder läsarens otåliga fråga. Låtom oss stiga in i paviljongen och söka svaret.

Vi se en mängd föremål af den mest skiftande beskaffenhet, från seltyg, reseffekter, tält, väskor och markiser till fotografi-

Interiör af Pegamoidpaviljongen.

ramar, annotationsböcker, cigarrfodral, kragar och manchetter m. m. i brokig blandning, ej att förglömma möbler, sängkläder och skodon. Man skulle kunna tro sig ha kommit in i en ovanligt väl sorterad ekiperings- och bosättningsaffär, därest icke nyfikenheten fortfarande kretsade omkring frågan: hvar ha vi pegamoiden? Och då finna vi att alla dessa snart sagdt otaliga artiklar äro prof på just denna pegamoid eller rätfare på dess mångsidiga användning. Pegamoid är nämligen namnet på en lösning af en nyuppfunnen cellulosaprodukt, hvilken kan anbringas på de mest olika material, såsom papper, läder, tyg o. s. v. och gör dessa absolut vattentäta, samtidigt som den bildar ett skyddande öfverdrag mot yttre skador. Tyg, som behandlas på detta sätt, t. ex. möbelöfverdrag, blir så godt som outslitligt och kan med största lätthet tvättas utan att behöfva afsprättas; ett med pegamoid öfverdraget papper kan likaledes utan ringaste fara tvättas. Tillika kan med pegamoid åstadkommas förträffliga läderimitationer, hvilka i hållbarhet ej gifva verkligt läder och skinn efter. Här utställas åtskilliga möbler från A. B. Max Sachs möbelfabrik, klädda med dylik läderimitation eller med pegamoidimpregneradt bomullstyg. Det af pegamoiden bildade öfverdraget är böjligt och obrytbart, på samma gång det är hornartadt och fullkomligt fast. Uppfinningen, som här i Sverige införts af konsul C. A. E. Bolinder, i egenskap af representant för »The Scandinavian Pegamoid Syndicate Ltd», torde bli af mycket stor betydelse i många hänseenden och har i utlandet redan funnit vidsträckt användning.

Innan vi gå vidare, böra vi kanske kasta en blick på ett annat expositionsföremål, som visserligen ej kan hänföras till paviljongerna, men i alla fall är att räkna till friluftsutställningarna och som har det gemensamt med den senast skildrade utställningen att den tillkom så att säga i elfte timmen. Strax till vänster om Industrihallens hufvudentré och bredvid trappan framför pressvillan restes nämligen i september kort före jubileet en dekoration, hvilken publiken i början antog skulle äga något sammanhang med de stundande högtidligheterna, men som snart visade sig vara ett prof på marmorit, utställdt af

Svenska marmoritaktiebolaget.

Marmorit är en af bildhuggaren R. Sundell uppfunnen konstgjord marmor, förvillande lik äkta sådan och hufvudsakligen lämpad till väggbeklädnad. På grund af sitt billiga pris och sina goda, redan pröfvade egenskaper är det antagligt att marmoriten kommer att spela en ganska stor roll inom byggnadsväsendet.

Vi taga nu vägen bakom pressvillan och upptäcka där, endast några famnar från denna, en jättestor punschbutelj, stående likt en annan staty på en ståtlig piedestal och omgifven af en mängd smärre punschflaskor. Den väldiga buteljen, som skulle, därest innehållet motsvarade ytan, helt säkert vara nog att knäcka äfven den värste Goliath, är utställd af stockholmsfirman

Löfberg & C:o,

såsom en apoteos öfver dess förträffliga punschbrygd. Det säger sig ju själft att såväl den stora punschbuteljen som äfven de små endast äro, som det heter i utställningskatalogen om sprängämnena, »ofarliga efterbildningar, nämligen måladt och förgylldt trä. Med de marodörinstinkter, som yppat sig hos en låt vara mindre del af utställningspubliken, skulle minsann ett så aktningsbjudande och till kvaliteten lockande punschförråd icke fått stå helt och orördt ens öfver en natt, långt mindre då i fyra, fem månader.

Ej långt därifrån reser sig ett tämpel, ägnadt eller hälgadt åt dyrkandet af samma gudomlighet som Löfbergs friluftsmonter, nämligen den milde fader Bacchus, för så vidt som han representerar den nationaldryck, som kallas punsch. Byggnaden har formen af ett ålderdomligt rundt torn af korsvirke, hvars väggfyllnad utgöres af idel buteljer med bottnarne vända utåt. Under det höga, spetsiga, gluggförsedda taket löper en krenelerad trägesims. Åt trävirket har man lyckats gifva ett så gammalt utseende, som om det varit utsatt för väder och vind i sekler, och dörren med sina rostiga beslag tar sig ut som om den vore direkt hämtad från något uråldrigt slott.

Löfberg & C:is punschmonter.

Den originella paviljongen är uppförd af vinhandlaren *Chr. Wilcken,* Stockholm, som inuti densamma utställer hufvudsakligen prof på punsch.

Bakom detta sistnämnda punschtorn är belägen en liten nätt åttkantig byggnad med brant sluttande tak, hvars spets slutar i en liten af en järnbalustrad omgifven altan. Öfver byggnadens ingång läses namnet

C. Gottfrid Rystedt, Stockholm,

hvilket ju icke är svårt att förstå, men desto mer undrande och spörjande står man vid åsynen af den mystiska inskriften »*Scagliol*», som smyckar väggarnes yttre. Man anar, att därmed förstås något, som utställes inuti paviljongen, men hvad detta något är vet man ej, och liksom nyss utanför pegamoidpaviljongen frågar man sig, hvad det kan vara.

Vi behöfva blott stiga in i det lilla huset för att få vår nyfikenhet tillfredsställd. Vi finna nämligen, att med scagliol menas ett nytt eldfast byggnadsmaterial, uppfunnet af en ingeniör O. Beine och fördt i marknaden af utställaren, ingeniör C. Gottfrid Rystedt. Ämnet i fråga har en synnerligen mångsidig användning på grund af sina utmärkta egenskaper. Af scagliolplattor kunna förfärdigas solida och fasta väggar, hvalf, trossbottnar och skorstenar, hvilka äro fullkomligt brandfria, ogenomträngliga för gaser och i minsta möjliga mån ljudledande, därtill proportionsvis mycket billigt. En annan fördel är att scagliolytor mycket lätt taga mot puts och färger och te sig särdeles fina och jämna samt att frånvaron af alla slags springor gör att ohyra af något slag ej kan få fäste i dem. Scagliolmassan är jämförelsevis mycket lätt och fordrar sålunda ej i likhet med vanliga murade väggar stark grund eller underlag af solidare beskaffenhet, hvarför den också lämpar sig till att ersätta cloisonväggar af trä. Inuti paviljongen visas åtskilliga prof på scagliolens användning till olika ändamål, och det lider väl intet tvifvel att detta byggnadsmateriel har en vacker framtid för sig.

Några steg från denna paviljong och strax bredvid Wilckens punschtorn påträffa vi en liten ljus och treflig paviljong,

Scagliol-paviljongen.

forsedd med dörrar i båda ändarne, så att man bekvämt kan begagna den som passage. Paviljongen tillhör

Josef Jonssons skyltfabrik

i Stockholm och i dess inre utställes en synnerligen rikhaltig och vacker samling prof på skylt-, glas- och vapenmålning o. s. v. Firman har slagit sig på dylik finare målning, hufvudsakligen skyltmålning, såsom en specialitet och bragt denna upp till en verklig konst, såsom man lätt finner, om man betraktar de utställda alstren, hvilka äro på en gång effektrika och smakfulla. Firman har jämväl på en mängd andra punkter af utställningen, t. ex. i fråga om en hel del ståtliga montrer i Industrihallen och kemisk-tekniska utställningen, aflagt utmärkta prof på dekorativ konst.

Några steg åt sidan föra oss fram till en i yttre afseende särdeles originell och tilltalande byggnad, nämligen

Bodaforspaviljongen.

Denna paviljong är uppförd i ett slags kinesisk stil, ehuru det tillhörande tornet är af en från denna något afvikande skepnad, och gör med sina gröna och röda färger ett synnerligen behagligt intryck på ögat. Husets stomme synes bestå af idel bamburör, och man blir helt förvånad, då man finner att dessa bamburör i själfva verket växt på svensk jord, att de, med andra ord, endast äro imitation. Väggfyllningen utgöres af japansk mattflätning.

Paviljongens inre har närmast tycke af ett större dockskåp. I midten ligger ett relativt större rum, omgifvet af sex smårum, som skulle, tycker man, vara passande till boningar för folk från lilleputernas land. I dessa rum utställes en mängd prof på de så mycket omtyckta nätta och prydliga möblerna i bambuimitation, förfärdigade af ljuspolerad björk, försedda med nickelbeslag samt monterade med japanska stråmattor i

Bodafors' paviljong.

trefliga färger, och huru dessa ägna sig till sängkammarmöblemang, i arbetsrum, barnkammare o. s. v. I det större rummet är uppställd en större monter, bildad af oskalade björkstammar och åskådliggörande en fabriksgren, som också är en specialitet för Bodafors' stol- & möbelfabrik, nämligen tillverkningen af de omtyckta och billiga småländska pinnstolarne.

Snedt emot Bodaforspaviljongen reser sig en till det yttre verkligt pittoresk byggnad, omgifven af en öppen veranda och inbäddad i frodig grönska. Den tillhör

Svenska Centrifug-Aktie-Bolaget,

en nybildad affär i Stockholm, hvilken startat på ett synnerligen lofvande sätt och väckt berättigad uppmärksamhet med sin i paviljongens inre anordnade utställning af mjölkseparatorer, med hvilken är förenadt ett arbetande mejeri.

Vid inträdet i paviljongen ter sig en ståtlig, ljus och glad interiör. Rummet är fylldt af en mängd separatorer af olika storlekar, smakfullt ordnade mot den effektfulla fonddekorationen. Främst bland dessa separatorer märkes en under 1896 utsläppt uppfinning på mejerihandteringens område, kallad »kronseparatorn», konstruerad af ingeniören Olof Ohlsson från Malmö. Denna separator förekommer i växlande storlekar såväl för hand- som maskinkraft — de förra med en afverkningsförmåga af 75 till 300 liter, de senare från 600 till 1,200 liter per timme. Till skillnad från alfatypen utmärker sig denna separator förnämligast genom sin ovanligt enkla och sinnrika konstruktion, samt genom frånvaron af de besvärliga och svårskötta tallrikarne. Hela anordningen inuti kulan består endast af tvänne delar, hvaraf den ena benämnes »kronan». Denna »krona», hvaraf separatorn fått sitt namn, utgör en tresidig, konisk, med hål försedd plåtfigur, en konstruktion, som bland annat erbjuder de stora fördelarne att separatorns afverkningsförmåga fördubblas samt att maskinen är lätt att sköta och lätt att rengöra. I paviljongen förevisas bland annat maskinseparatorn om 600 liter i gång, hvilken uppvisar en så öfverraskande renskumningsförmåga, att endast 0,09

Svenska Centrifug-Aktie-Bolagets paviljong.

procent fett kvarlämnas i skummjölken. Tack vare dessa stora fördelar ha kronseparatorerna redan vunnit en i betraktande af uppfinningens nyhet stor och för dess framtid godt bådande afsättning både inom Skandinavien, Tyskland, Finland och Ryssland.*

Här finnes emellertid äfven en annan separator, som onekligen påkallar fackmannens uppmärksamhet, nämligen bolagets s. k. jästcentrifuger, en svensk originaluppfinning, konstruerad af F. O. Nilsson. Denna apparat, afsedd att »särskilja fasta ämnen från flytande», i detta fall jästcellerna från den vört, hvari de äro utvecklade, har rönt det amplaste erkännande af alla fackmän och karaktäriseras i ett utlåtande från Zymotekniska laboratoriet i Stockholm såsom »af alla de centrifugsystem, som försökts och förordats inom pressjästfabrikationen, det enda, som hittills lyckats verkligen lösa sin viktiga uppgift». Den sinnrika maskinen ådrog sig också en så smickrande uppmärksamhet bland fackmän på utställningen, att gruppjuryn beslöt tillerkänna densamma högsta utmärkelsen: guldmedalj. Genom några egendomliga och till sin natur ej fullt utredda machinationer föranläts emellertid centraljuryn att nedpruta utmärkelsen till en — bronsmedalj. Detta säkerligen i utställningsprisbelöningarnas annaler enastående tillvägagående rättades först efter kraftiga offentliga, från bolagets sida gjorda påpekningar därhän, att bronsmedaljen höjdes till silfvermedalj. På samma egendomliga sätt strök centraljuryn helt och hållet den kronseparatorerna af gruppjuryn tilldelades bronsmedaljen, hvilket »misstag» dock samtidigt rättades. I sammanhang härmed torde det kanske böra nämnas, att kronseparatorerna vid en på samma tid pågående utställning i Tyskland i täflan mot de bästa kända mjölkseparatorer afgingo segrande med »guldmedalj».

---

* Kort efter utställningens slut inköpte Svenska Centrifug-Aktie-Bolaget aktiebolaget Atlas stora verkstäder i Södertelje, hvilka genast började inredas för en tillverkning af omkring 7,000 separatorer årligen, och har kronseparatorernas konstruktör Olof Ohlsson, som några år varit bosatt i Amerika, tagit anställning i bolagets tjänst för att öfvervaka tillverkningen vid de nya verkstäderna.

Interiör af Svenska Centrifug-Aktie-Bolagets paviljong.

Bröderna Cloettas paviljong.

Några steg längre nedåt sjön finna vi en liten stilig tornkrönt paviljong, i formen erinrande om ett mellanting mellan pagod och klockstapel, och genom hvars öppna dörr vi se en jämn ström af folk röra sig in och ut. Paviljongen tillhör, såsom vi redan af utanskriften komma under fund med, den bekanta Malmöfirman

Bröderna Cloetta,

hvars tillverkningar af chokolad ju sedan gammalt äro riksbekanta. I vår egenskap af nyfikna upptäcktsresande stanna vi naturligtvis icke utanför, utan följa med strömmen, som ringlar sig in genom dörren. Det förefaller oss visserligen något eget att utställningspubliken till denna grad rent af kämpas för att se och smaka Cloettas chokolad, huru förträfflig den än är, men då vi tagit ett par steg innanför dörren, upptäcka vi den egentliga orsaken till »rusningen». Där sitter nämligen ingen mindre än vår populäre konung med sin drottning vid sin sida, i form af chokladfigurer i kroppsstorlek. Visserligen måste man tillstå, att materialet i utseende ej kan mäta sig hvarken med marmor eller brons, ej ens gips, men icke dess mindre har man af den bruna massan lyckats åstadkomma icke blott likhet och liffullhet, utan äfven en viss monumental prägel. Gruppen har också väckt allmän och berättigad uppmärksamhet och torde således väl ha fyllt afsikten att verka såsom reklam för firmans tillverkningar. Konungen själf tog till och med densamma i betraktande och uttalade sin belåtenhet med anordningarna, ehuru, såsom h. m:t skämtsamt anmärkte, han kunde riskera att man började äta på honom, ifall chokoladen en vacker dag tog slut. Chokoladen räckte emellertid till och den ståtliga gruppen stod kvar ända till slut, ja, vi tro oss veta, fast det låter otroligt, att ej ens något försök gjorts att medföra den hem som minne.

Minnen kan man emellertid få härinne ändå och på fullt honett sätt, nämligen om man köper sig en kopp välsmakande chokolad, då man får i present en aluminiumbägare, som kan begagnas både till att dricka ur och såsom äggkopp. För öfrigt tillhandahålles här torr chokolad, konfekt o. d. i alla former, och kommersen går ganska friskt undan, i det att man

efter att ha beskådat och beundrat de kungliga bilderna ej gärna kan undgå frestelsen att smaka på det ovanliga skulpturmaterialet.

Grupp af chokolad i Cloettas paviljong.

Midt emot Cloettas paviljong ligger den egendomliga och pittoreska, om en gammal landskyrka erinrande byggnad, som innesluter

Separators mejeri.

At sjösidan sträcker sig en liten terrass, beskuggad af en rad popplar, framför byggnaden, och från denna terrass stiga

vi in i östra hörnbyggnaden. Vi finna här först ett mindre hushållsmejeri med alfaseparator, alfasmörkärna, smörältningsbord och andra inventarier, allt prydligt, ändamålsenligt och väl ordnadt. Därefter kommer man till det i byggnadens midt inrymda stora mejeriet med ångturbinseparator, pasteuriseringsapparater, maskinkärna, smörältningsbord, mjölkreservoarer, kylapparat m. m. Bakom denna sal ligga diskrum och ångpannerum. Mejeriet hålles i gång vissa tider på dagen, då ett par mejerskor ha fullt upp att göra och då en tät skara af nyfikna och intresserade flockar sig utanför skranket. Då man passerat förbi mejeriet, kommer man till ett i västra flygeln inrättadt bakteriologiskt museum, innehållande massor af glasburkar med preparat samt apparater för bakteriologiska undersökningar. Dessa börja numera spela en allt större roll i mejerihandteringen, sedan man upptäckt, att mejerialstrens beskaffenhet och smak betingas af förefintligheten af vissa bakterier, hvilka man därför börjat renodla och inympa, under det att man på samma gång sträfvar att oskadliggöra alla hälsofarliga eller för produkternas hållbarhet menliga mikroorganismer.

I det vi lämna Separators byggnad styra vi kosan förbi den på andra sidan gången belägna, förut omskrifna Maltkaffefabrikens paviljong och anträffa ofvanför denna en liten till utseendet ganska egendomlig byggnad, inrymmande en utställning från

Arboga margarinfabrik.

Byggnaden ter sig som vore den hufvudsakligen uppbyggd af margarinlådor; sådana bilda nämligen de fasadpelare, å hvilka det rikt ornamenterade öfverstycket hvilar. Mellan pelarne öppnar sig ett litet rum, med en framför varande disk, å hvilken lådor och kärl med margarin äro framställda till afsmakande. Att varorna falla på läppen ser man af de många förbigående, som stanna, ta sig en munsbit och gå vidare, belåtet mumsande. Men så åtnjuter ju också Arbogafabriken —, om vi ej allt för mycket missminna oss, den första i sitt slag

Arboga margarinfabriks paviljong.

af svensk man anlagda — af gammalt godt rykte för förträffliga och välsmakande produkter.

Strax invid margarinpaviljongen ligger

Skånska ättikfabrikens paviljong,

en mindre, grön- och gulmålad byggning med brutet tak och af ganska pittoreskt utseende. Vid fabriken, som grundlades för omkring 15 år sedan vid järnvägsstationen Perstorp å Hessleholm—Helsingborgs-banan, framställes ättika o. s. v. medels torrdestillation af trä. Uti paviljongen förevisas en mängd prof på ättiksyra å flaskor och omflätade glasballonger samt vid ättiktillverkningen erhållna biprodukter, bland hvilka märkas metylalkohol, beck och tjära, kol och af detta framställd kimrök m. m.

Vid ena väggen är anordnadt ett akvarium, hvars ena glasvägg vetter utåt det fria, så att man äfven utifrån kan betrakta de i akvariet förvarade invånarne. Dessa utgöras dels af karpar, dels af sutare och guldorfar från Gustafsborgs karpodlingsanstalt i närheten af Perstorp, hvilken är anlagd och innehafves af samme man som ättikfabriken, nämligen hr Vilh. Wendt. Vid denna fiskodlingsanstalt finnas mycket stora fiskdammar, och därifrån afsättas årligen ganska betydande kvantiteter fisk, hufvudsakligen karp, hvaraf största delen exporteras till Tyskland. Akvariet och dess invånare, hvilka i bokstaflig mening äro krya som fiskar, äro helt naturligt föremål för liflig uppmärksamhet från allmänhetens sida.

Några steg därifrån finna vi en paviljong i fornnordisk stil, i hvilken

Gemla leksaksfabrik

utställer sina välbekanta fabrikat. Den nätta paviljongen är bokstafligen fullproppad med allehanda föremål, af hvilka lejonparten utgöres af leksaker, alltifrån krocketspel, barnvagnar, sportkärror, gunghästar och pilbågar till bygglådor, bokstafs-

W:m Hellgren & C:is paviljong.

och andra spel af trä, hästar och diverse slags djurfigurer, stallar, kvarnar, leksaksstäder, dockmöbler, luftbössor, käpphästar, piskor och snurror. Den rikhaltiga kollektionen bär vittne om hvilken fart denna tillverkning tagit och hurusom på detta område det inhemska arbetet lyckats eröfra en marknad, som tidigare så godt som uteslutande behärskades af utländskt, ofta underhaltigt arbete. Vi finna emellertid äfven åtskilliga saker här, som äro »ei blot til Lyst», såsom diverse slags möbler, skolpulpeter, hvilstolar, tvättställ m. m. Utställningen är förenad med försäljning, som förestås af en ung dam, kostymerad i den klädsamma Värendsdräkten.

Och nu komma vi till en paviljong, hvilken på grund af såväl dess tilltalande yttre som den intressanta uppvisningen inom dess väggar är i ovanlig grad uppmärksammad och starkt trafikerad. Det är nämligen

W:m Hellgren & C:is cigarrfabrik.

Innan vi stiga in, få vi lof att närmare betrakta den originella exteriören. Den cirkelrunda paviljongen är uppförd efter ritning af arkitekten F. Dahlberg och erinrar till formen otvetydigt om de palmhyddor, man kan få se i tropikerna. Väggarnes resning är af grofva bamburör och väggytorna äro klädda med glänsande bastmattor. Det breda skärmtaket är täckt med skifvor af järnbleck, till form och färg erinrande om stora tobaksblad, och ofvanpå lanterninen tronar ett af samma material utfördt exemplar af den doftande ört, hvilken är föremål för den utställande firmans storartade fabriksverksamhet.

Och nu inträda vi i paviljongen. Här möter oss en högst liflig och intressant anblick. Längs nära nog hela väggen löper nämligen en af ett räck skyddad disk, bakom hvilken vi se inemot ett dussin arbeterskor i full sysselsättning med att tillverka och inpacka cigarrer och cigarretter inför allmänhetens ögon. Man kan, med andra ord, här få tillfälle att öfvertyga sig med egna synverktyg, huru det går till på en större cigarrfabrik, en uppvisning, som naturligtvis är af specielt intresse för alla rökare. Uppvisningen har därjämte så till vida

Interiör af W:m Hellgren & C:is paviljong.

ett historiskt intresse som genom densamma äfven åskådliggöres arbetsmetodernas utveckling från »handarbetet» utan något mekaniskt hjälpmedel för fasonens framställning till det fabriksmässiga »formarbetet».

Låtom oss en stund stanna och rikta vårt vetande genom att åse arbetets gång. Här t. ex. håller man på att göra cigarrer. Arbeterskan tager en lämplig portion inlaga, ordnar denna i handen till en lämplig rulle samt sveper därefter vickelbladet om denna. Den halffärdiga cigarren lägges därefter en stund i en press, hvarest den erhåller sin jämna form, hvarefter täckbladet eller ytterbladet vecklas om cigarren. Handgjorda cigarrer undergå ej dylik pressning och igenkännas därföre ganska lätt på sin ojämna form. Som man ser är det i själfva verket ej större skillnad än pressningen på s. k. handgjorda och andra cigarrer, hvilket icke hindrar att en del godt folk anse de förra öfverlägsna de senare. I utlandet har man dock i vidsträcktare grad infört maskinarbete vid tillverkningen af cigarrer, och i fråga om utländskt fabrikat kan man således möjligen ha skäl att göra en dylik distinktion mellan de olika metoderna. Den framställda cigarrens godhet beror naturligtvis i första hand på beskaffenheten af de använda materialerna, särskildt inlagan, hvilken vanligen sammansättes af olika tobakssorter, och först i andra rummet på arbetssättet. Med utseendet åter kan förhållandet sägas vara tvärtom, men i fråga om cigarrer nögdas man kanske mer än i fråga om något annat erkänna sanningen af den gamla satsen, att ytan bedrager.

De färdiga cigarrerna underkastas därefter en noggrann sortering, så att alla cigarrer i en låda skola få ett jämnt och likartadt utseende. Denna procedur har sålunda hufvudsakligen till uppgift att göra fabrikatet begärligt för ögat. Det säger sig själft att endast cigarrer af samma kvalitet sorteras i samma låda — om möjligen i detta hänseende undantag skulle förekomma vid någon fabrik, är dylikt fusk något, som snart hämnar sig genom utbredande af misstro till fabrikatet, och i alla händelser kan det ej förekomma vid en förstklassig och om sitt anseende så mån fabrik som W:m Hellgren & C:is.

Cigarrtillverkningen fordrar stor skicklighet hos arbetarne för att fabrikatet skall bli i alla afseenden mönstergildt; i synnerhet kräfver anbringandet af täckbladet uppöfvadt handlag. Det är särdeles intressant att iakttaga, med hvilken händighet arbeterskorna här utföra dessa kinkiga manipulationer. Cigarrett-fabrikationen, hvilkens gång äfven förevisas härstädes, är vida mindre komplicerad, ehuru äfven den ej saknar sitt intresse. Härvidlag är det ej blott valet af tobak, utan äfven kvaliteten af pappersomhöljet, som spelar en betydande roll för såväl utseendet som smaken. Den Hellgrenska fabriken har äfven inom denna branch tagit till princip att endast använda de bästa råmaterialier, något som också förvärfvat dess cigarretter erkändt rykte.

Johan Bäckström.

Vi få äfven lof att kasta en blick på den egentliga utställningen härinne. Midt i rummet står ett större bord, å hvilket i olika fack presenteras prof på råtobak af olika slag sådan den kommer till fabriken. Vi finna här den fina havannatobaken representerad bredvid blad från Borneo, nordamerikansk bredvid svensk tobak, hvilken senare hufvudsakligen odlas i Skåne och Stockholmstrakten. I en större monter, som placerats mellan de båda dörrarne, exponerar fabriken en rikhaltig samling prof på sina tillverkningar, såsom röktobak af olika kvaliteter, cigarrer och cigarretter, snus och tuggtobak, allt prydligt ordnadt. Bakom denna monter är i ytterväggen anbragt ett litet utåt öppet salustånd, hvarest vi kunna tillhandla oss prof på fabrikens tillverkningar, såvida vi ej föredraga att därinne tillhandla oss en färsk cigarr, tillverkad under våra egna ögon och af hvilken tobak vi önska.

Det torde slutligen få nämnas några ord om den utställande firman. Denna, grundad 1841, är en af de allra äldsta

i sin branch här i landet och numera äfven en af de allra största. Från en blygsam början med en arbetspersonal om fem personer och en årlig omsättning af cirka 30,000 kr. har fabriken utvecklats till förhållandevis storartade dimensioner och sysselsätter för närvarande ej mindre än 463 arbetare och kan uppvisa ett tillverkningsvärde af öfver 1,700,000 kr. Denna lysande framgång är i första hand att tillskrifva firmans intelligente och driftige chef, grosshandlaren Johan Bäckström, som redan 1849 inträdde i firman och ej blott genom betydande affärsskicklighet utan äfven genom ett samvetsgrannt iakttagande af allt, som kunnat öka och befästa allmänhetens förtroende, steg för steg inarbetat fabriken och dess tillverkningar i publikens gunst.

Vi styra nu vår kosa förbi Stockholms bryggeriers redan omnämnda serveringsrotunda med dess törstiga skaror och rinnande ölströmmar och stanna framför en ståtlig byggnad, till formen liknande ett H. Öfver ingången slingrar sig ett band, å hvilket vi läsa

Helsingborgsfabrikernas utställning.

Byggnaden är uppförd gemensamt af tre fabriksfirmor i den vackra staden på Sundets strand, hvilka här i broderlig sämja utställa sina alster, de där dock äro så pass olikartade sinsemellan att ej skymten af yrkesafund gärna kunnat tänkas ifrågakomma.

Hvar och en af de tre fabrikerna disponerar hvar sitt hörn i paviljongens inre. Till vänster ha vi sålunda Helsingborgs sockerfabriks aktiebolag, som representeras af en ganska reputerlig kollektion prof på raffineradt socker af olika slag samt afbildningar och fotografier från bolagets fabriker. I fonden utställer Helsingborgs gummifabriks aktiebolag en vackert ordnad kollektion af gummivaror, galoscher, leksaker och prydnadsartiklar samt råämnen. Midt i utställningen ser man ett gummiträd i naturlig storlek och bredvid detta en indian sysselsatt att med sina primitiva redskap tappa trädet på den mjölkhvita saft, hvilken, torkad, utgör rågummit. Slutligen ha

vi till höger en större kollektion från Skånska superfosfat- och svafvelsyrefabriksaktiebolaget, bestående af artificiella gödningsämnen, kemikalier och biprodukter. Bolaget drifver en betydande tillverkning af svafvelsyra, hvartill råmaterialet, svafvelkis, hämtas från bolagets på gränsen mellan Norge och Sverige belägna grufvor vid Sulitelma och Bosjö, hvilka redan omtalats under Industrihallens norska afdelning.

Aktiebolaget Phyllaterions paviljong.

Till vänster om Helsingborgspaviljongen ligger en liten rödbrun byggnad med hvita knutar. Längs takåsen löper en skylt, å hvilken i stora bokstäfver läses

Aktiebolaget Phyllaterion, Trelleborg.

Namnet förefaller oss så mystiskt lockande, att vi af vår nyfikenhet kastas hufvudstupa in i det lilla huset. Vi finna då,

att det mystiska Phyllaterion denna gång ej är ett namn på någon ny utställningsartikel, utan nom de guerre för ett bolag, som hufvudsakligen tillverkar impregneringsmedel, på hvilka prof utställas uti trenne skåp i paviljongens inre. I det ena af dessa skåp presenteras alster af bolagets tjärdestillation, såsom stenkolstjära, lättolja, förkoksadt beck, asfaltbeck, creosotolja, naftalin, antracen, karbolsyra, asfaltfernissa m. m. Främst bland dessa produkter märkes dock bolagets »äkta carbolineum», ett utmärkt impregneringsmedel för trä, med stor inträngningsförmåga, hvarå prof företes. I det andra skåpet utställes en del hartsprodukter, såsom råharts af olika slag, bryggeriharts, hartsoljor samt vagnsfett. Bolagets tillverkning af bryggeriharts förtjänar i synnerhet afseende såsom ett lyckadt sträfvande att upparbeta en ny industrigren med utmärkta naturliga förutsättningar. Sveriges bryggerier konsumera nämligen ej litet harts årligen, hvilket hittills hufvudsakligen importerats från utlandet, ehuru våra skogar borde kunna lämna material till och med till ett betydligt exportöfverskott. Slutligen finna vi i det tredje skåpet en samling prof på anstryknings- och impregneringsmedel, såsom »bright varnish», »preferencefärg» af olika kulörer m. m., samt olika slags vaselin för tekniska och medicinska ändamål. Det bör tilläggas att de utställda produkterna äro af utmärktaste beskaffenhet.

På andra sidan Helsingborgspaviljongen finna vi en liten ganska pittoresk paviljong, uti hvilken

Tekniska fabriken Röda korset

presenterar och försäljer sina produkter. Byggnaden utgöres af en kvadrat, hvars fasad upptages af en djup veranda; å det pyramidformiga takets spets höjer sig en liten med flaggor prydd öfverbyggnad, under hvilken är placerad bilden af en sittande ekorre, hvilken för öfrigt har två motsvarigheter på ömse sidor om ingången till verandan, ett fabriksmärke som ganska väl symboliserar den raskhet och påpasslighet, hvarmed denna fabrik vunnit en vidsträckt marknad för sina tillverkningar. Dessa utgöras af en mängd olika artiklar för olika

ändamål, däribland de bekanta maltos- och närsaltpreparaten, hvilka vunnit så mycket erkännande såsom hygieniska dietmedel, särskildt uppmärksammas. Fabriken har jämväl på senare åren slagit sig på tillverkning af antiseptiska och toalett-

Fabriken Röda Korsets paviljong.

artiklar, af hvilka utställningen äfven företer en hel mängd prof af framstående beskaffenhet och med synnerligen prydlig emballering.

Strax intill ligger en synnerligen treflig paviljong, tillhörig Stockholmsfirman

Hylin & C:is fabriksaktiebolag.

Den i läcker ljusgrön färg hållna paviljongen är till det yttre sammansatt af jättestora imitationer af fyrkantiga parfymflaskor, hvilkas proppar bilda en verkligt effektfull takdekoration. Längdsidan är utbyggd i form af en ofantlig såpfjärding i naturlig träfärg och bärande på sidan etiketten »kronsåpa» i jättebokstäfver. Ingången är genom en prydlig, ornamenterad portal, flankerad af ett halft dussin förstorade medaljafbildningar.

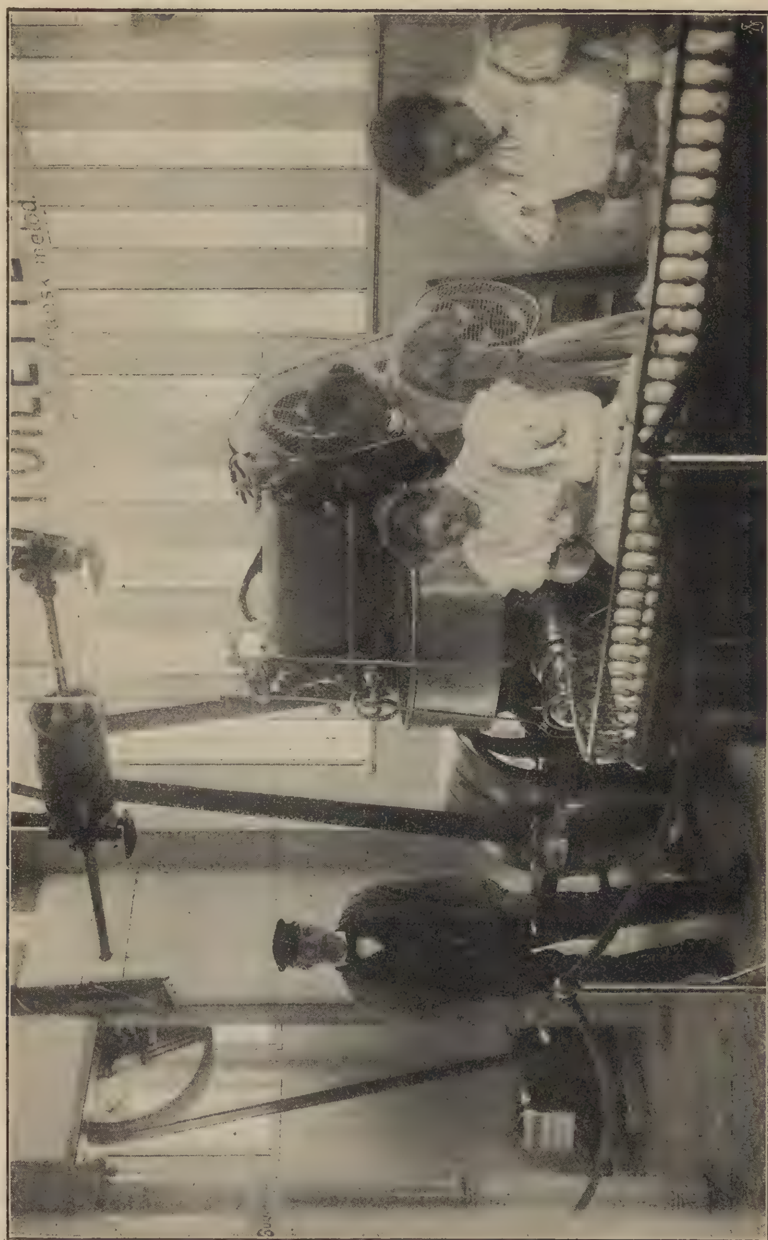

Hylin & C:is paviljong.

Det är med nöje man inträder i denna helgedom, lockad af de ljufliga vällukter, som utströmma därifrån. Vi inkomma först i ett ej särdeles stort, men smakfullt ordnadt utställnings- och försäljningsrum. Här finnes en oändlig mängd lockande toalett- eller hushållsartiklar att taga i betraktande. På den halfrunda hyllan och den framför denna löpande disken utstäl-

Utställningslokalen i Hylin & C:is paviljong.

Arbetslokalen i Hylin & C:is paviljong.

las i glas och i paket hundratals olika saker, materialier som användas i parfymfabrikationen, och färdiga produkter, läckert emballerade och lika aptitliga för ögat som för luktorganet. Här och där äro uppställda små fjärdingar med såpa af fabrikens förträffliga tillverkning. Midt i rummet reser sig en stor elegant monter, öfverst krönt af en stor glob, framställd af idel tvål. Under monterns glasrutor exponeras en rik mångfald prydligt ordnade toalettartiklar, eleganta och nätta parfymflaçoner, sirliga luktvattensflaskor, läckra tvålar m. m. På hvar och en af monterns fyra sidor äro anbragta små apparater, liknande vattenkastare, hvilka dock i stället för vatten bestå en stråle af parfym eller eau de cologne. Nu förstå vi anledningen till att vi i närheten af denna paviljong så ofta mött välluktande medmänniskor, och för egen del skynda vi naturligtvis att begagna oss af firmans prisvärda frikostighet, för att äfven i vår mån blifva våra medmänniskor en söt lukt, eller för att på sätt och vis uppnå samma resultat som bonden åtrådde, då han före sin färd till julottan ville beveka kära mor att hälla några droppar brännvin på hans rock, på det han »teminstingen måtte lukta som folk».

Sålunda preparerade inträda vi i den arbetande afdelningen — ty firman har äfven en sådan, hvilken hålles i gång ett par timmar dagligen. Här är uppställd en prydlig tvålmaskin, å hvilken tillverkas toalett-tvål efter fransk metod. Arbetet är ganska intressant att följa, men nästan ännu intressantare är att se, huru de unga arbeterskorna med flinka och öfvade fingrar putsa de färdiga tvålstyckena och emballera dem i de eleganta omslagen, prydda af vyer från utställningen. Man undgår ej gärna frestelsen att köpa med sig en dylik tvål såsom ett minne, om också ett lätt förgängligt sådant.

Allt som allt är denna utställning i hög grad förtjänt af uppmärksamhet såväl för de prydliga arrangementen som i all synnerhet för de i ordets fulla mening förstklassiga produkterna, hvilka sedan lång tid tillbaka gjort den gamla firman till en af de främsta i sin branch här i landet.

Nu styra vi våra steg mot det jätteljus, som

Liljeholmens stearinfabriks aktiebolag uppställt på utställningsfältet och som snart sagdt från hvarje punkt drager blicken och uppmärksamheten till sig. Ja, detta ljus lär till och med gjort en sådan effekt på den stora publiken, att mer än en utställningsbesökande från landsorten, då han vid hemkomsten tillfrågats om allt det märkvärdiga han sett på utställningen, endast förmått ur de öfverväldigande rika intryckens kaos såsom det enda klara och rediga minnet erinra sig »ett förfaseligt stort och grannt ljus.»

Detta stora ljus har ej kostat små summor att åstadkomma, men så utgör det ock en i ordets vidsträcktaste betydelse lysande reklam för den stora fabriken. Man hyste i början på somliga håll farhågor för att det skulle komma att stöta det estetiska intrycket, men så har långt ifrån varit fallet — tvärtom kan man säga, att det gör en ganska lyckad effekt på den plats, där det står, helst om man ser det mot de bakomliggande bergens mörka fond.

Montern är uppförd af tegel och utgöres vid basen af en ljusstake om 11 meter i fyrkant och 14 meters höjd. Ur denna ljusstake höjer sig det likaledes af tegel murade 23 meter höga och 2 1/2 meter tjocka ljuset. Byggnadskonstruktionen är rätt egendomlig. Ljusets tyngd hvilar nämligen ingalunda på den utifrån synliga fyrkantiga basen. Först inifrån ser man hur byggnaden är konstruerad. Från åtta murpelare, sinsemellan förenade med hvalfbågar och sträfpelare, utgå åtta hvalfstrålar, hvilka upptill sluta i en murad ring, från hvilken uppväxer stakens öfre del, murad såsom en skorsten och konisk för att bilda en öfvergång till självfva ljuset. För att uthärda den spänning, som murmassans tyngd och vindtrycket utöfva, är murverket i kupolhvalfvet genomdraget af en stadig järnring samt förstärkt med ankarjärn. Ljuset är byggdt af radialtegel, i likhet med hvad fallet är med moderna skorstenar. Allra öfverst afslutas ljuset af en kopparhuf, som kan höjas och sänkas för att bereda spelrum för ljuset från den under hufven placerade elektriska ljuskastaren. Tillträdet till ljusets topp sker på stegar, anbragta i ljusets inre. Det säger sig själft att en så enorm tyngd, som detta »ljus» represente-

Liljeholmsljuset.

rar, icke får vara byggd på lösan sand, också utgöres grunden af solida betonbäddar, hvilande på bastanta pålknippen. »Staken» inberäknad har ljuset en höjd af inalles 37 meter, hvaraf man torde finna, att det icke är ett sådant ljus, som man utan vidare kan ställa »under ena skäppo».

Men hur ståtligt och originellt detta ljus än ter sig utifrån, böra vi icke låta oss nöja med endast den yttre åskådningen. Vi se nämligen en oafbruten ström af folk vandra in och ut genom den lilla porten i ljusstakens fot, hvaraf vi naturligtvis sluta, att äfven innanför måste vara något märkvärdigt och intressant att se. Vi stiga således in genom den vackra portalen, hvilken är prydd med effektfulla ljusornament samt porträttmedaljonger af de båda män, Lars Johan Hierta och J. Michaelson, hvilka år 1838 grundlade den storartade fabriken, den första i sitt slag i vårt land.

Strax innanför ingången fängslas våra blickar af en tilltalande fonddekoration, bestående af en större bröstbild af konung Oskar II, utförd i gips, och omkring denna konungens valspråk, det senare utfördt af stearinmassa. Därefter vika vi af åt vänster och finna här i ett af »stakens» hörn en lika prydligt ordnad som rikhaltig utställning af i stearinfabrikationen förekommande råmaterialier, föreskrifvande sig från de mest olika håll, från Sverige, Amerika, Australien, Japan, Kina, Afrika. Vi finna här äfven en mängd prof på färdiga produkter jämte serieframställningar af stearin- och glycerintillverkningen, hvilka tillåta betraktaren att följa med de olika procedurer, som den sydamerikanska talgen har att genomgå, innan den sönderdelats i sina tre hufvudbeståndsdelar: stearin, olein och glycerin. Denna senare utvinnes af det svafvelsyre- och glycerinhaltiga tvättvattnet, en tjärliknande vätska, som efter en lång serie af operationer förvandlas till den vattenklara, kemiskt rena glycerinen, sådan den förekommer i handeln. Af denna artikel är Liljeholmsfabriken den förste och ende tillverkaren i norden.

I de två följande hörnen utställes en vacker profsamling af de olika ljussorter, som utgå från fabriken och som äro så välbekanta öfver hela landet. Och slutligen finna vi i det fjärde hörnet, förutom en del prof på ljus och vid tillverknin-

gen erhållna biprodukter, en intressant grafisk framställning öfver bolagets försäljning ända från 1848 samt de utländska fabrikernas fåfänga ansträngningar att söka intränga på den svenska marknaden. Några siffror till belysning häraf torde icke vara ur vägen. Under det att från fabriken år 1853 försåldes omkring 173,000 paket à 1 skålp. hade denna siffra 1866 stigit till 825,000, år 1871 till 1,192,000, år 1886 till 2,315,000 och 1896 till 3,626,000 paket. Efter den under de två senaste åren skedda om- och tillbyggnaden af fabriken har dennas tillverkningskapacitet bragts upp till 5 millioner paket ljus årligen.

Hvad som emellertid framför allt intresserar besökaren i denna i sitt slag egendomliga utställningslokal är att taga kännedom om den här inrymda ljusfabriken, framför hvars olika afdelningar täta skaror nyfikna städse skockas under arbetstimmarne. Denna fabrik är anordnad i »ljusstakens» midtelparti.

Här se vi en vekspinningsmaskin i arbete, skött af en arbeterska, som har ett både maktpåliggande och tålamodspröfvande kall att fylla. Det åligger nämligen henne att befria den färdigtvinnade veken från knutar och garnändar, hvilka, om de lämnades kvar, skulle utveckla sig till s. k. »tjufvar» å ljusen. Vid Liljeholmens fabrik äro ej mindre än 15 personer oafbrutet sysselsatta med dylikt arbete, men så uppgår också sammanlagda längden af de vekar, fabriken årligen behöfver, till 5,300 kilometer, d. v. s. man skulle med denna veklängd kunna omspänna hela Sverige vid dess gränser och ändå få ett godt stycke öfver.

Därefter få vi åse, huru den för ljusen afsedda stearinen smältes i en vid ena väggen anbragt träbeklädd cistern. Sedan stearinen bringats till smältning, hvilket försiggår medels ånga, och kondensationsvattnet aftappats, tappas sterinen i en med omrörare försedd träcylinder, hvarest den afkyles till en vällingliknande massa. Därefter kommer stöpningen, hvilken utföres i två stöpmaskiner om tillsammans 400 formar, insatta i en plåtlåda. Dessa formar uppvärmas före stöpningen med varmt vatten, hvarefter sedan den önskade temperaturen uppnåtts och vattnet aftappats, formarne fyllas med sterinmassa, som ihälles från kannor. Därefter insläppes kallt vatten i plåt-

Interiör af Liljeholmsljusets »ljusstake».

lådan, för att afkyla formarne. Efter några minuters förlopp har stearinen stelnat, hvarefter de färdiga ljusämnena upptryckas ur formarne med ett slags i ett plan fastsatta pliggar, hvilka sättas i rörelse medels en vef. Hela proceduren går synnerligen raskt och med stor ackuratess och precision.

Härmed äro ljusen dock icke färdiga att föras i handeln, utan det återstår ännu en serie af olika behandlingssätt, innan de erhållit det blanka och prydliga utseendet. De måste i tur och ordning brytas, skäras och poleras, hvarefter de inslås i paket, etiketteras m. m. Allt detta försiggår inför besökarens ögon. Det torde böra särskildt nämnas, att samtliga maskiner och redskap, som användas vid ljustillverkningen, äro tillverkade vid bolagets verkstäder.

Förutom denna arbetande afdelning samt utställningen af råmaterialier och produkter förevisas en ganska vidlyftig samling exteriörer och interiörer från fabriksanläggningarne samt porträtt af de personer, som under olika tider ägnat sina krafter åt ledningen af det storartade etablissementet, hvarjämte man här äfven har tillfälle att tillhandla sig små nätta utställningsminnen i form af dels en miniatyrafbildning af självfva ljuset (i $^1/_{100}$-dels skala), utförd i britanniametall af Tenngjuteriaktiebolaget i Stockholm, dels en medalj i stearin, hvars ena sida prydes af konungens väl träffade bild och den andra af en bild af ljuset, hvilken medalj är innesluten i en ask med en vy öfver Industrihallen.

Det torde slutligen böra nämnas, att idén till den originella utställningsbyggnaden utgått från fabrikens förste verkmästare, ingeniör N. A. Alexanderson, som äfven ledt och ordnat självfva utställningen. Arkitekten V. Dorph har utfört ritningarna till byggnaden, hvars konstruktion är af ingeniör Fritz Söderbergh, hvilken härvidlag aflagt ett nytt vittnesbörd om sin framstående duglighet. Den i ljusets topp anbringade ljuskastaren är uppsatt af Luth & Roséns elektriska aktiebolag i Stockholm.

Då vi från Liljeholmsljuset begifva oss ned mot sjön, påträffa vi

Svenska Dagbladets paviljong,
en ganska stilfull byggnad, utom hvad angår klocktornet, hvilket nog förefallit flertalet utställningsbesökande mera besynnerligt än vackert.

Under förberedelserna till utställningen talades — och skrefs äfven — åtskilligt om det storartade sätt, på hvilken den svenska tidningspressen skulle bli representerad å utställningen. Det hettes, att ett par af de större dagliga hufvudstadstidnin-

Svenska Dagbladets paviljong.

garna ämnade i särskilda paviljonger uppsätta fullständiga tidningstryckerier, uti hvilka allmänheten skulle få en inblick i det både betydliga och invecklade maskineri, som en modern tidning kräfver. Bland annat skulle man få se tidningar tryckas på moderna rotationspressar o. s. v.

När allt kom omkring, svekos emellertid alla dessa förväntningar, af hvad orsak veta vi icke. Sannolikt visade sig den ekonomiska sidan af saken något betänklig i förhållande till den nytta en dylik reklam skulle kunna i bästa fall med-

föra. Det var endast tidningen Svenska Dagbladet, som i någon mån rättfärdigade de utspridda ryktena, visserligen icke i deras fulla omfattning, men dock på ett vackert och erkännansvärdt sätt, så mycket mer erkännansvärdt som det torde varit förenadt med ej obetydlig ekonomisk uppoffring. Sagda tidning har emellertid under sin nya ledning vid flere tillfällen ej visat sig sky en ekonomisk risk, när det gällt att väcka allmänhetens uppmärksamhet — så äfven här.

Man får visserligen icke i Svenska Dagbladets paviljong se, huru tidningar »fabriceras» hvarken i redaktionelt eller i typografiskt afseende. Men däremot erbjudes besökaren tillfälle att på ett mycket angenämt sätt studera pressens alster — åtminstone en del däraf, — i det att här inredts en hemtreflig läsesalong, hvarest besökande gratis få släcka sin kunskapstörst med innehållet i en hel del in- och utländska tidningar. Tillika har anordnats bekvämligheter för den, som vill skrifva ett bref eller eljes uppsätta ett skriftligt aktstycke, och vill man hvarken läsa eller skrifva, kan man fröjda sina ögon med betraktandet af en mängd fotografier och bilder samt hvarjehanda små utställningsföremål. Det säger sig själft att en med sådana fördelar utrustad lokal icke skall sakna publik, och paviljongen har också under sommarens lopp varit oafbrutet talrikt besökt af folk, som där velat hämta hvila för kroppen eller vederkvickelse för själen. Å den trefliga verandan bakom paviljongen har om aftnarne en fonograf varit uppställd till begagnande, hvilkens rikhaltiga repertoar städse samlat »fullt hus» till hörslangarne.

Vi gå nu förbi den till »Gamla Stockholm» ledande bron, lämna Godthem med dess ölepheser på höger hand och komma fram till en liten nätt byggnad, inrymmande

Slakteriaktiebolaget Norrmalms korffabrik.

Det finnes folk, hvilkas fantasi till den grad uppjagats af de ruskiga och tyvärr allt för sanna skildringar, som Stockholmstidningarna tid efter annan meddelat från de s. k. korffabriker, som anlagts utanför staden, att de ej kunna förmå

sig att smaka en bit korf och knappast tåla åsynen af en sådan. Huru berättigade deras antipatier må vara i fråga om sådana varor, som komma från fabriker af nyssnämndt slag, bör man dock ej glömma, att det är skillnad på korf och korf. Vi kunna bäst öfvertyga oss därom genom att titta in i denna korffabrik, som i förbigående sagdt var den första af de nyuppförda utställningsbyggnaderna, som tedde sig i färdigt skick.

Väggarne äro halfvägs mot taket klädda med marmorskifvor och äfven borden äro af samma material. I ena ändan af rummet står den stora hackmaskinen. Underlaget utgöres af ett väldigt roterande träblock af hvitbok, sammansatt af smärre stycken, hvilka i fall af behof kunna tagas bort och ersättas med nya. Å detta block hvilar en kolossal 7-bladig rullknif. När maskinhjulet sättes i gång, börjar knifven sin vaggande rörelse, sönderskärande köttet, under det att träblocket långsamt vrides rundt. På detta sätt kunna 100 kilo kött på ungefär halfannan timma förvandlas till hackmat.

Det hackade köttet lägges därefter i blandningsmaskinen, en metallcylinder med roterande vingar inuti, och kommer därefter i det emaljerade förvaringstråget. Slutligen kommer själfva korfstoppningen. Denna förrättas af en särskild maskin i form af en cylinderformad cistern, vid hvars öfre kant finnes ett rundt hål, utmynnande i ett rör. När cylinderns rörliga botten tryckes uppåt, pressas köttmassan ut genom detta rör, kring hvilket man trädt ändan af en urlakad fårtarm, hvilken hastigt fylles med köttmassa och därefter afdelas i passande längder.

Byggnaden innehåller äfven ett rökrum, — dock icke afsedt för dyrkarne af den ljufveliga ört, som kallas tobak, utan den slutliga skärselden för korfvarne. På rummets botten stå plåtlådor, fyllda med glödande sågspån af bok, ceder eller mahogni, som utvecklar en intensiv rök, hvilken stiger upp mot taket, där korfvarne hänga. Rökningen fullbordas på 11—12 timmar.

Det torde böra tilläggas, att den korf, som här tillverkas, är s. k. frankfurterkorf. Angående dess smaklighet ha vi så väl som den öfriga publiken haft rikliga tillfällen att på ut-

ställningens serveringsställen bilda oss det gynnsammaste omdöme, och sedan vi nu med egna ögon sett det utmärkta material, som användes, och den snygghet, som iakttages vid tillverkningen, kunna vi endast uttrycka den förhoppningen, att den tid snart måtte randas, då alla korffabriker skola vara befunna såsom denna: utan svek och tadel.

Vi anträda nu en upptäcktsfärd framåt Rosendalsvägen, för att se, hvad vi möjligen skola kunna hitta åt det hållet. Vi vandra förbi skogspaviljongen, landtbruksutställningen och skånska storindustriens eleganta byggnad — idel gamla bekanta. Först bakom den sistnämnda hitta vi något, nämligen en liten kiosk, på hvilken öfverst står att läsa med glänsande bokstäfver

»*Secularis*».

Vi finna i detta ögonblick att ej heller utställningskartor alltid äro att lita på. Å den officiella planen står denna kiosk utprickad såsom belägen i början af utställningsområdet, och så hitta vi den här. Men saken tycks vara den, att kiosken ej blifvit färdig i tid — den uppsattes först i augusti, — hvarför den skjutsades undan hit.

Secularis är, som bekant torde vara, namnet på ett mineralvatten, som upptäcktes för några år sedan vid Skofteby i Västergötland och som hastigt vann stort insteg i allmänhetens gunst. Vattnet är något järnhaltigt, men med mild smak och liknar de vanliga läskevattnen. I den prydliga kiosken — uppförd af det bolag, Aktiebolaget Secularis, som bildats för att tillgodogöra mineralkällan i fråga — utskänkes det glas- eller flaskvis af en liten dalkulla och befinnes vara mycket läskande i sommarvärmen.

Något längre bort och midt emot norska fiskerihallen anträffa vi uppe i backsluttningen till höger om vägen en liten samling villaliknande byggnader, hvilka äfven i yttre afseende ådraga sig uppmärksamhet, där de ligga inbäddade i lummig

grönska mot en bakgrund, som man torde få söka maken till på någon utställning. Den som minst besticker vid första betraktandet är den första och största af de tre byggnader, hvarom här är fråga, nämligen

norska trämassepaviljongen.

Emellertid får man vid närmare betraktande se, att byggnaden, som för öfrigt uppträder med en viss stil, bjuder på åtskilliga fina detaljer. Äfven hvad interiören beträffar ter den sig ganska behaglig med sina fria takstolar och glasfönster i taket, att ej tala om de rätt lyckade dekorativa anordningarna. Det enda man skulle vilja anmärka är, att det ter sig något tomt härinne, tydligen beroende få att byggnaden är för stort tilltagen för de jämförelsevis få utställningsartiklarne, ehuru detta å andra sidan innebär en fördel så till vida som betraktaren ej af mångfalden distraheras från att se sakerna så att säga i detalj.

Längs fondväggen utställa trämassefabrikerna under den gemensamma benämningen »Træmasseforeningens Norske afdeling» i en lång monter af mörkbonad fur, afdelad i fack och hyllor. De utställda alstren utgöras dels af trämassa i burkar och dels af ark af sådan. I utställningen deltaga följande firmor: The Böhnsdalen Wood Pulp & Paper Mills Ltd, Böhn, Hofstos Træsliberi, Drammen, Mangfos Træsliberi, Aamot, Modum, Lövenskiold-Fossum, Skien, Aadalens Træsliberi, Haaken Mathiesen, Bön, Aktieselskabet Akerselven Embretfos, Kristiania, Gregersen & Mörch, Aamot, Modum, Egelands Værk, Risör, H. C. Hansen, Skien, Union & C:o, Skien, Jens Gram, Drammen, Eker Træsliberi, Vestfossen, Aktieselskabet Viul Træsliberi, Drammen, Hellefos Træsliberi, Drammen, Örje Brug och Nils Aall, Ulefos, Skien. Utom de nämnda tillverkningsprofven förete samtliga de utställande firmorna åtskilliga fotografier öfver sina etablissement. Å monterns midt är uppsatt en väl utförd karta öfver samtliga Norges trämassefabriker samt en tabell angifvande de vid dessa fabriker använda kraftbeloppen, tillverkningens tontal och beskaffenheten af den tillverkade massan.

Alla de nu nämnda fabrikerna åstadkomma trämassa på mekanisk väg, d. v. s. genom slipning. Som bekant framställes trämassa äfven på kemisk väg genom råmaterialets, d. v. s. vedens, sönderhuggande i små stycken, som kokas tillsammans med åtskilliga kemiska ämnen, som lösa hartset i veden; produkten kallas cellulosa, och man skiljer mellan sulfitcellulosa, som erhållas genom kokning med svafvelsyrliga salter, och sulfatcellulosa, som framgår af kokning med natronhaltiga ämnen. I denna paviljong utställa de kemiska fabrikerna för sig i en kollektivutställning, inrymd i en fristående monter af mörkbonad fur i gammalnorsk stil. I denna utställning deltaga följande fabriker: Aktieselskabet Akerselven-Embretfos, Kristiania, Böhndalens Wood Pulp & Paper Mills Ltd; Aktieselskabet Mjöndalens Cellulosefabrik, Gjövik Cellulosefabrik, Hofslund chem. Træmassefabrik, Kellner-Partingtons Paper Pulp C:o Ld, Borregaard, Krogstad Cellulosefabrik, Mjöndalen, Skien Cellulosefabrik, Skotselv Cellulosefabrik, Union & C:o, Skien, och Vestfos Cellulosefabrik, Kristiania.

Utställningarna, placerade i afdelningar med hyllor och fack, äro i det hela likartade och utgöras af prof på den tillverkade massan samt fotografier öfver fabrikerna. Å monterns ena yttervägg är uppsatt en grafisk tabell öfver cellulosafabrikationen i Norge, utvisande produktionens storlek och huru mycket däraf som sålts samt prisnoteringar. Det torde i detta sammanhang böra nämnas, att Norge 1895 exporterade trämassa till ett värde af omkr. 13 $^1/_2$ millioner kronor.

På ömse sidor om ingången exponera Byafossens Træsliberi, Stenkjær, och Engnes Træsliberi, Hadeland, trämassa i burkar, ark och balar.

Emellan denna trämassepaviljong och den längst åt öster belägna norska landtbrukspaviljongen ligger obetydligt längre upp i backsluttningen en synnerligen vacker byggnad, nämligen

Trondhjems stads paviljong,

hvilkens yttre ovillkorligt fängslar uppmärksamheten. Paviljongen är uppförd af firman M. Thams & C:o i Trondhjem

såsom prof på denna firmas villabyggnader, därtill ett i hög grad anmärkningsvärdt sådant. Stilmotiven tyckas delvis vara lånade från de norska stabu-byggnaderna, därpå tyder åtminstone bland andra detaljer det utspringande, af snidade pelare uppburna taket, som nästan rundt byggnaden bildar breda svalgångar. Själfva stommen utgöres af på hvarandra lagda stockar, resningen är jämförelsevis låg, däremot har taket en ansenlig bredd. Byggnaden är utstyrd med en mängd vackra dekorativa detaljer, särskildt å gafvelpartierna. Med sin mörka färg verkar den icke så glad och ljus som den svenska villatypen, men gör å andra sidan ett, om vi så få säga, mera förnämt och gediget intryck.

Inuti den vackra byggnaden har Trondhjems stad arrangerat en utställning, afseende att visa det för mellersta Norges fiske karaktäristiska, samladt på ett ställe. Egentligen är denna utställning att betrakta såsom ett annex till norska fiskerihallen. Här förevisas sålunda en mängd olika fångstredskap för såväl storsjö- som fjordfiske, båttyper samt preparat af fiskar, däribland en jättestor heljeflundra, en respektabel rocka, korallliknande hafsväxter, statistiska tabeller m. m.

Och så komma vi till den tredje och yttersta byggnaden eller

norska landtbrukspaviljongen.

Denna är en gåfva till den norska utställningskomitén af Hövellastexport-Foreningen i Fredrikstad och uppförd efter ritning af arkitekten O. Sverre i Kristiania. Den vackra byggnaden är i sig själf ett präktigt prof på norsk träförädlingsindustri.

I dess inre är, såsom af namnet framgår, inrymd en kollektivutställning af landtbruks- och skogsprodukter, såsom prof på spannmål och frö från samtliga norska hushållningssällskap, diverse alster af skogsbruk, statistiska tabeller o. s. v. Bland annat utställa ett par firmor i rätt ståtliga montrer prof på kondenserad mjölk i bleckaskar, en industri, som det kanske skulle vara skäl att försöka sig på äfven i Sverige, i betrak-

tande af den år efter år stegrade turisttrafiken till våra fjällnäjder, där ofta resenären behöfver medföra hela sitt proviantbehof i så lättransportabel form som möjligt. —

Åt denna sida finnes numera intet nytt att beskrifva, om vi möjligen undantaga *pumphuset,* hvari man har tillfälle se ett af Ludvigsbergs mekaniska verkstad tillverkadt dubbelcylindrigt pumpverk arbeta, uppfordrande 2,000 liter vatten i timmen till Skansens bassänger, från hvilka vatten tages i särskilda ledningar till såväl eldfontänen och sagogrottan som åtskilliga andra behof. Om vi frånräkna de redan beskrifna marinskådespelen, utgör pumphuset utställningens yttersta utpost åt öster, hvadan vi här göra helt om och anträda vårt återtåg samma väg vi kommit.

Men ännu äro vi icke färdiga med vår upptäcktsresa bland utställningens många paviljonger. Atskilliga sådana gömma sig nämligen bakom Industrihallen, och till detta område styra vi nu vår kosa.

Vi finna först, mellan den redan omnämnda Hamrapaviljongen med dess mjölkservering samt grufutställningens byggnad, en paviljong med hvita väggar, gröna fönsterinfattningar samt en skuggig veranda utanför. Här inrymmes det

Reinholdska bageriet,

anordnadt af Reinholdska ångbageri- och konditori-aktiebolaget. Tillträde till själfva bageriet har man ej, däremot kan man genom en glasvägg få åse hela bakningsproceduren, knådning, formning och gräddning. Allt är snyggt och prydligt, och att de tillverkade varorna falla allmänheten på läppen framgår tillräckligt af den lifliga kommers här försiggår med färska bakelser, bullar o. d., direkt komna ur ugnen. I riktig insikt af att människan lefver icke allenast af bröd tillhandahåller man i försäljningen jämväl läskedrycker och glace. Från bageriet levereras finbröd till flertalet näringsställen å utställningen.

Vi gå nu förbi grufhuset och kasta i förbigående en blick på den friluftsmonter bredvid planteringarna omkring Lilje-

holmsljuset, i hvilken de ryska klockorna äro upphängda. Dessa klockor, gjutna af *Bröderna Samguin* i Moskva, äro icke stora, men utmärka sig för en ganska vacker form samt stark och fyllig klang. Deras ljudande egenskaper profvas också flitigt af den förbipasserande publiken, och det är ej endast klåfingrig ungdom, som begagnar tillfället att, såsom en indignerad hatare af onödigt oljud en stilla afton uttryckte sig, uppträda som »klockskojare».

Hvad säger ni, om vi skulle passa på att ta oss ett uppfriskande bad, välbehöfligt efter vårt kringtraskande bland paviljongerna? Hvilken idé! svarar ni misstroget; inte är det väl ännu tid att fara in till staden?

Hufvudsaken är emellertid, om ni känner er vara i behof af den vederkvickelse, ett bad erbjuder, ty i så fall kunna vi ansvara för att ni utan några som helst långfärder kan bli både tillfredsställd, svalkad och renad. Vi ha helt enkelt att begifva oss till Sevilla — ja, inte den berömda spanska staden med detta namn, utan till den så uppkallade villan bakom folkköket vid foten af det branta Skansberget, i hvilken villa

Utställningens badanstalt

är inredd. Byggnaden har intill senaste tiden inhyst ett kafé, men är nu, som sagdt, på utställningsadministrationens initiativ förvandlad till badinrättning genom Stockholms badhusaktiebolags försorg.

Badinrättningen är belägen i bottenvåningen, som innesluter kontor, biljettförsäljning, åtskilliga afklädningsrum m. m. Å husets baksida är uppförd en tillbyggnad, inrymmande en större bassäng, duschrum, varmbadrum och finsk badstu. I den rymliga bassängen har man tillfälle att taga kallbad i + 18 graders vatten, dock först efter en föregående reningsprocedur med tvål och borste samt varmdusch, det hela kostande blott 50 öre. Varma bad serveras à 1 kr. i två rum med mellanliggande duschrum. Så ha vi den finska badstun, hvarest dock värmen åstadkommes medels ånga från det bakom belägna ångpannehuset; priset är äfven här 1 krona med dusch.

Hultmans chokoladpaviljong.

Hufvudvikten synes för öfrigt vara lagd på åstadkommandet af olika slags dusch, helt naturligt också för en inrättning af så provisorisk karaktär och afsedd endast för sommarbruk. Det säger sig också själft, att denna badanstalt för några månader ej kan uppvisa samma lyx och komfort i inredningsväg, som utmärker de moderna badanstalterna inne i staden, men allt är snyggt och så prydligt och ändamålsenligt som möjligt.

Inne i själfva villan har man anordnat en liten, ganska sevärd utställning af apparater och inredningsartiklar för badinrättningen. Slutligen är att nämna, att här äfven inrättats en rakstuga; den skäggiga allmänheten är således ej uteslutande hänvisad till bardskäraren i »Gamla Stockholm», utan kan äfven få ansiktet förskönadt af — barberaren i Sevilla.

Så begifva vi oss åter ned mot Industrihallen, där vi framför Bibliska galleriet anträffa en större paviljong af synnerligen särdeles tilltalande yttre, krönt af ett ganska högt spetsigt torn. Det är

Hultmans chokoladpaviljong,

eller med andra ord: i byggnaden utställes, försäljes och serveras chokolad, marmelad, konfektyrer, karameller m. m. från Hultmans chokolad- & konfektfabriks aktiebolag, Malmö. Utanför villan har under utspända, skuggande soltält jämväl anordnats en serveringslund, om vi så få kalla det, med en mängd bord, vid hvilka man i all bekvämlighet kan njuta den verkligt förträffliga chokladen, som endast kostar 25 öre koppen, då man tillika erhåller en porslinsbägare på köpet såsom ett på samma gång nätt och nyttigt minne. Utom de redan nämnda produkterna ingår i firmans utställning, vackert ordnad i paviljongens inre, cakes, senap, soja, köttsåser, kaffesurrogat, lakritsfabrikater o. s. v. Ehuru paviljongen fått ett något ofördelaktigt läge, i det den ej beröres af någon särdeles liflig trafikled, är den dock ganska talrikt besökt af folk, som i främsta rummet lockats hit af de förträffliga varorna och kanske äfven i någon mån af platsens fridfullhet.

Vi passera nu förbi Biologiska museet och strax bortom detta påträffa vi en liten ganska treflig paviljong, tillhörande

Christiania smörfabrik.

Sedan man stigit uppför den lilla trappan, vaktad af två lejon med rätt beskedligt utseende, hållande ena framtassen på hvar sin margarinklump, mötes man af en ganska tilltalande interiör. Här utställer fabriken en mängd prof på sina tillverkningar, och det står en hvar fritt att smaka på varan och öfvertyga sig om dess förträffliga kvalitet. Känner man sig torr i halsen efter afprofningen, finnes tillfälle att skölja ner »tilltugget» med en bägare iskallt vatten från en liten springbrunn. Det torde kanske böra anmärkas att denna smörfabrik, som innehafves af firman Aug. Pellerin Fils & C:o, är den äldsta i Skandinavien, grundlagd 1876.

Nu återstår att stiga upp på den vackra platån omkring och nedanför Byströms villa, där hvarest teater- och musikutställningen samt trädgårdshallen äro belägna, för att afsluta våra paviljongstudier. Vi styra först vår kosa till den vackra och eleganta

jaktpaviljongen.

Denna är belägen å nordvästra sluttningen ej långt från den nedanför löpande vägen och utgöres af en i det närmaste cirkelrund byggnad, försedd med ett slags små loggior åt alla fyra väderstrecken. Intrycket är på en gång nobelt och pittoreskt.

Vid inträdet i paviljongen möter blicken en af konservatorn G. Kolthoff utmärkt väl arrangerad framställning af olika slag af svenskt villebråd i uppstoppadt skick. Här hvilar en fälld björn med hufvudet på de ludna ramarne, där ligger en älg utsträckt på marken, i en tall äro upphängda exemplar af lo, varg, järf och räf; i en annan tall hänger en gräfling i bakfoten samt en nyskjuten jösse i höstdrägt med granris i magen. Väggarne äro klädda af en mängd räfskinn, hvaribland åtskilliga intressanta varieteter, såsom brandräf, korsräf och svarträf, samt olika slags fågelvildt i enstaka exemplar eller knippen, såsom vildgäss, vildänder, tjäder, orre, hjärpe, ejder, alkor, rapphöns o. s. v.

Ofvanför denna villebrådssamling, löper en fris, besatt med en rad älghorn, representerade olika utvecklingsstadier och typer, flere af dem särdeles ståtliga. I de halfcirkelformiga rummen på sidorna äro anordnade intressanta samlingar af svenskt vapensmide, björn och vargspjut, björnkranier, hjorthorn, jaktredskap och litteratur, och i de förut omnämnda loggiorna finner man en mycket rikhaltig samling rådjurshorn, ordnad af hofjägmästaren Tage Thott på Skabersjö. Åtskilliga af dessa troféer förskrifva sig från jakter i olika delar af Skåne, uti hvilka medlemmar af konungahuset deltagit.

Den intresseväckande vapensamlingen, som är ordnad af jägmästaren E. G:son Hjort, innehåller åtskilligt beaktansvärdt. Vi finna här en hel del jaktgevär från äldre tider, af hvilka ej så få utmärka sig ej blott för ett synnerligen godt arbete, utan äfven för en yttre prydlighet, med hvilken våra dagars massfabrikat ej kan täfla, och vidare finner man jaktknifvar, jaktdolkar, hirschfängare, kruthorn, kulpungar m. m., också af äldre datum och därför af ett visst intresse att studera. Åtskilliga nummer i denna vapensamling ha äfven sitt historiska intresse. Sålunda finna vi häribland Karl XI:s jakthorn, C. G. Tessins bössa, Fredrik I:s studsare, prins Fredrik Adolfs björnstudsare, en hagelbössa och fågelstudsare som tillhört hofjägmästaren J. L. von Greiff, hvilken vann ryktbarhet såsom den där tillfångatog Gustaf IV Adolf vid revolutionen i mars 1809, vidare »björnkungen» Herman Falks björnstudsare, hagelbössa och väldiga kruthorn, den genom sina jaktbedrifter och ej mindre genom en mängd lustiga anekdoter allmänt bekante Lloyds hagelbössa samt J. A. Wahlbergs elefantbössa i samma sönderbrutna skick, hvari den anträffades bredvid sin ägares lik (den framstående forskaren blef, som bekant, i Sydafrika dödad af en sårad elefant).

Rätt mycket intresse tillvinna sig också åtskilliga jaktredskap från höga norden, t. ex. en ofantligt stor och tung sälbössa från Norrbotten, en del egendomliga lappska flintlåsgevär samt ett väl bibehållet armborst från 1500-talet.

Utanför paviljongen i backsluttningen nedåt vägen äro uppspända en del höga nät, hvarjämte bjärt målade mansfigurer uppställts i rader. Den ej jaktkunniga allmänheten har

undrat mycket öfver, hvad detta månde ha att betyda. Näten äro vargnät, och figurerna voro sådana, som i äldre tider begagnades vid skallgång på vargar och andra större skadedjur, afsedda att skrämma dem, så att de ej skulle bryta sig ut ur drefvet.

Då vi från jaktpaviljongen fortsätta framåt den till Hasselbacken ledande gången, finna vi på vänster hand ett stort röd- och gulrandigt tält i villastil med grönt tak. Detta tält är upprest af firman *P. Ericsson & C:o,* Göteborg (filial i Stockholm), och utgör i och för sig ett aktningsvärdt prof på hvad firman förmår i sin branch: tältmakeriet. I tältets inre finner man åtskilliga smärre prof på firmans arbeten, såsom miniatyrtält, flaggor och vimplar, markiser, persienner, presenningar och regnrockar, hästtäcken af linneväf, linoleummattor m. m.

Härmed ha vi genomgått alla utställningens paviljonger, och det är med lättadt sinne och godt samvete vi spatsera genom vändkorset till Hasselbacken för att löna vår möda med en välförtjänt middag.

XXXIX.

Biologiska museet och Hammerska samlingarna.

Våra upptäcktsvandringar å utställningen börja närma sig sitt slut. Det återstår oss endast att använda några timmar på studerandet och beskrifvandet af två sinsemellan mycket olikartade museer, hvilka dock ha det gemensamt, att de båda äro i hög grad intressanta. Om dem båda gäller äfven, att de äro enskilda tillhörigheter och endast genom sin belägenhet kommit att ingå i utställningen bland dess extra sevärdheter.

Biologiska museet är inrymdt i en större byggnad, belägen strax bakom Industrihallen vid foten af den vackra kulle, å hvars krön Byströms villa, hvilken innesluter den andra i detta kapitel omnämnda samlingen, reser sig. Museibyggnaden företer till det yttre en ganska ovanlig stil, något påminnande om gammalnorska motiv. De rika naturhistoriska samlingar, den hyser i sitt inre, afseende att gifva betraktaren en åskådlig öfversikt af Skandinaviens djurarter ej allenast till deras utseende utan äfven i fråga om deras hemlif i naturen, äro anordnade af konservatorn vid Upsala universitets zoologiska museum *Gustaf Kolthoff*. De till natursceneriet hörande målningarna äro utförda af artisten Bruno Liljefors. Museet äges af ett aktiebolag och öppnades för allmänheten i nov. 1893.

Då man inträder i byggnaden och passerat genom den vackra portalen med dess biljettkontor, kommer man genom en smal gång och uppför en trappa in i det nedre åskådarerummet, en rund platform i byggnadens midt med fönster rundt omkring. Första intrycket är rent af öfverraskande, och man har svårt att tro sina ögon, då man plötsligt står öga mot öga med en af det rikaste djurlif uppfylld natur, förvillande väl efterhärmad. Staffaget är emellertid också helt och hållet

Exteriör af Biologiska museet.

äkta: träden äro verkliga träd, liksom buskarne, strandväxterna, mossan, ja till och med stenarne och klippblocken se fullkomligt äkta ut. Denna naturliga förgrund sluter sig förträffligt till den målade bakgrunden.

Låtom oss nu, med den oumbärliga och sakrika katalogen i hand, taga en öfverblick af det rika sceneriet.

Först möter oss ett landskap från södra Sverige. På en murken aspstam ha ett par mellanspettar slagit sig ned i broderlig sämja med en gråskymlig läderlapp och vid foten af

stammen sitter en filosoferande morkulla. Längre bort i fonden ha ett par dufhökar redt sitt bo i en knotig tall, och i en björk strax bredvid har ett par kråkor inrättat sitt hem. På stammen af samma björk har en spilkråka slagit sig ned. I en rönn närmast åskådaren sitta ett par svarta kråkor samt ett par rosenstarar. En härfågelshane har äfven tagit plats på en gren i samma träd, under det att honan sysslar nere på marken. Här se vi äfven en koltrast, en rödstjärt, som gungar på en liten gren, samt en sydlig näktergal, längre bort ett par rosenfinkar samt ett par sirliga stenskvättor, som tagit plats på en sten. Närmare åskådaren synes ett par kråkor, som nyss plundrat ett sothönsbo och som nu hålla på att njuta frukterna af sitt dåd. I en björk bakom rönnen har en bivråk slagit sig ned och vid foten af björken ser man ett par fasaner samt en svartbröstad trast. Å en murken stam finner man ett par blåmesar och vid foten af samma stam en iller.

Därefter fästes uppmärksamheten vid ett par blåsänder framför en tät vassdunge. På vasstråna gunga videsparfvar, dvärgsparfvar, guldsparfvar och en säfsångare. Bakom vassdungen synes en snatterand och inne bland vassen ett par af stora rördrommen, ett par viggänder, en vattenrall och ett par dvärgsumphönor. Bakom vassen står en knotig björk, i hvilken förutom en bivråk en hane af Minervas uggla samt en gök slagit sig ned. Vid sidan däraf har ett par storkar redt sitt bo på toppen af en afbruten asp, på hvars stam man äfven ser en blåkråka. Nedanför står en råget. Bakom björken ser man ett par knölsvanor med ungar och framför densamma ett par kärrsångare. Vid sidan däraf presenterar sig en gråhakedopping, en örondopping, ett par svarthalsade doppingar samt ett par storlommar med bo och ägg, ett par krickänder, en småfläckig sumphöna samt en ängsknarr och ett par enkla beckasiner med bo och ägg.

Nästa afdelning utgöres också af ett landskap från södra Sverige. Närmast finner man några dubbelbeckasiner, en rödbena och en hussvala. På en nedfallen gren sitta två drillsnäppor och på en tufva en hvitstrupig dopping bredvid sitt bo. Ett par rörsångare ha slagit sig ner på vasstrån öfver

tufvan. I den lilla vattensamlingen simma åtskilliga fåglar, hvaribland en smådopping, och på dess strand ser man ett par skedänder, ett par af lilla rördrommen samt ett par brunänder. Å en annan vattensamling ser man bl. a. två gräsanddrakar och i en asp strax intill ett par skogsdufvor. I samma asp och en bredvidstående bok synes en koloni af hägrar med bon och nedanför boken finner man flere dofhjortar. I en framför stående liten al sitta ett par lärkfalkar och vid foten af alen synes en skedstork sysselsatt med fiske. Strax bredvid har ett par storskrakar slagit sig ned på en gammal björkstam, vid hvars fot man ser en igelkott och framför denna ett par årtor samt en grönfotad sumphöna. Närmare åskådaren synas en vattennäbbmus samt en vattensork, en ängsknarr med bo och en drillsnäppa med ungar. Något längre åt sidan ser man en ung utter bakom en tallbuske; i och bredvid vattnet strax intill synes ett par sothönor med ungar och ägg. På en gren af boken, som skjuter ut öfver vattnet, sitter ett par kungsfiskare eller isfåglar, på en annan gren synes en nötkråka och öfverst i trädet en flock råkor. I en murken asp bredvid sitter en tornuggla och vid foten af samma träd en gammal hane af bleka kärrhöken. Mellan buskarne synes en råbock, bakom denne ett par stortrappar samt något längre bort en kronhjort med hind. Bakom hjortarne ser man ett par kragetrappar samt i ett träd ett par skrikörnar och en slagfalk eller tatarisk falk.

I tredje afdelningen visas oss ett landskap från Skandinaviens västra kust. Närmast kommer en skrattmås med ungar samt några fisktärnor och svarta tärnor med bo, ägg och ungar. På en vasstängel sitter ett par trastsångare och i vassen två gräsänder samt en hvit häger. På krönet af en liten kulle synes en flock skrattmåsar, en fiskmås samt en silltrut och något längre ned en silfvertärna med ungar samt åtskilliga fisktärnor jämte ett par svarthalsade buskskvättor. På toppen af en gammal björkstubbe bakom kullen sitta ett par svarta storkar och vid stubbens fot ett par bruna kärrhökar. På andra sidan stubben finner man en familj af uttrar. Å en större tallstam bakom stubben sitter en hafsörn bredvid sitt bo med

två nästan fullväxta ungar och på en liten kulle bredvid förekomma ett par mindre kärrhökar.

På berget i fonden synes högst upp åtskilliga silfvermåsar eller gråtrutar och längre ned ett par hafstrutar eller stortrutar. På en afsats vid sidan presenterar sig ett par klippdufvor och ofvanför dem ett par tornsvalor. På en större sten nedanför berget sitta ett par hafssulor och hafstrutar samt där framför ett par rödänder. På stenarne bredvid eller på marken sitta bland andra ett par småtrappar, skräntärnor och rosenänder. Ett par numidiska tranor och ett par ibis synas på sanden bredvid och i kanten af en grässluttning ett par hvitvingade tärnor. Ej långt därifrån tittar en stor råtta fram ur sitt hål. På en afbruten gren af en al sitta ett par biätare och vid alens fot ett par engelska ärlor; strax bredvid dem ringlar sig en snok. I buskarne strax intill synes ett par buskskvättor och på en murken träbit en dvärgnäbbmus, Skandinaviens minsta däggdjur. Strax därintill synes en sädesärla och närmare åskådaren två huggormar; längre bort sitter en flock vipor och bredvid dessa en svartstjärtad långnäbba samt närmare fönstret ett par rapphöns med bo och ägg.

I följande afdelning, äfven ett västkustlandskap, ser man närmast en mullvad och strax bredvid ett par sånglärkor, ett par vaktlar och ett par kornsparfvar, alla med bo och ägg. Ett par stepphöns promenera på sandfläcken bakom, en strandsvala har slagit sig ned på en liten sten; på en större sten längre bort sitter en flock småtärnor. Närmare fonden bland hafstången synes ett par skärfläckor, några grafänder och ett par krickänder. Något närmare åskådaren förekommer en bläsand, ett par Kentska tärnor och ett par Dougalls tärnor, några stjärtänder, en flock kustpipare och en större strandpipare, de senare med bo och ungar. Strax därintill sitter en dvärgtärna, en mindre strandpipare med ungar, ett par roskarlar med bo och ägg, och längre bort mot fonden synas ett par svarta tärnor och några svartbröstade småsnäppor.

Den följande afdelningen utgöres af samma landskapstyp och presenterar närmast åtskilliga strandpipare och roskarlar samt en skärpiplärka. Längre inåt mot fonden synes en storskrake samt en flock strandskator, åtskilliga storspofvar samt

ett par småspofvar. Närmare åskådaren synas två dvärgmåsar och bredvid dem ett par svartnäbbade tärnor. Tätt invid fönstret ses en flock småsnäppor, ett par stinkpaddor, en gräsand och nykläckta ungar och där bakom en vessla. En svart och hvit flugsnappare har slagit sig ned i en björk ofvanför vesslan. Längre åt sidan synes en flock sandlöpare samt ett par salskrakar och närmare fonden ett par flockar rödspofvar och rödbenor.

Äfven följande afdelning föreställer ett västkustlandskap. En sädesärla öppnar raden, bredvid synes en svart råtta och bakom denna en ejderhona med bo och ägg. Där bakom synes en flock bågnäbbade småsnäppor, en hvitbuk och ett par småskrakar. Invid fonden ser man flockar af rödspofvar, ejdrar, alfåglar och islandssnäppor; därefter följer en gluttsnäppa samt en flock svartsnäppor. Vidare finner man en grågås, en bläsgås, ett par storspofvar med ungar. Närmare åskådaren sitter på en tufva en kustsnäppa eller vintersnäppa och vid sidan däraf ett par flockar brockfåglar med ungar och ägg samt några åkersorkar. Strax invid fönstret synes ett par ängspiplärkor med bo och ägg samt ett par småspofvar, bredvid hvilka man ser några långsvansade skogssorkar. Ej långt därifrån sitter en gulärla på en tufva samt en brushanehona, bakom hvilken man ser en flock sädgäss. På en sten längre bort sitta tre stycken svärtor, på en annan sten tre sjöorrar och bakom dem invid fonden en flock knipor och ett par smålommar. Bredvid kniporna på en större sten sitta tre storskarfvar och bredvid stenen står en hvitnackad svärta. På en annan sten har en stormfågel slagit sig ned. Närmast därintill förekommer en flock sångsvanor. På berget synes öfverst ett par stora hvitvingade trutar, på afsatsen nedanför en flock storskarfvar och på ett lägre utsprång ett par storlabbar och en kryckja. På stenarne nedanför berget sitta åtskilliga hafsfåglar, däribland en mindre hvitvingad trut, en flock ismåsar och en bredstjärtad labb.

Afdelningen därnäst förflyttar oss till nordligaste Skandinavien. Här varsna vi först ett par bärglärkor på en tufva, bredvid dem en myrsnäppa, ett par brushanar med ungar och ägg. Längre bort komma några lappsparfvar, en snösparf och

en flock fjällpipare. Bakom dessa se vi en flock af sångsvanor samt åtskilliga gäss; en hafregås, en fjäll- eller dvärggås, ett par rödhalsade gäss samt ett par prutgäss. Längre bort mot fonden presenterar sig en ståtlig flock tranor; framför dessa ser man en flock spetsstjärtade labbar, ett par gulärlor och en flock brushanar med yfviga halskragar i olika färger. Något längre åt sidan och närmare åskådaren ser man ett par fjäll-labbar samt i ett hål under en tufva en rödbrun skogssork och

Bild från Biologiska museet: i förgrunden tranor, i bakgrunden fågelberget.

framför denna en gråsidig skogssork. Strax innanför fönstret sitter en enkelbeckasin med ungar, bredvid ett par svartbröstade snäppor med ungar och ett par mosnäppor med ägg. Längre bort synas åtskilliga andra snäppor, däribland en smalnäbbad simsnäppa samt en flock myrsnäppor, vidare en mindre jordsork och ett par fjäll-lemlar. Vid sidan om tranorna på stenarne vid foten af fågelberget förekommer en grupp Stellers dykänder eller alförrädare och därbakom på en sten en lira. Längre bort sitta ett par alkekungar och två ström-

änder. Det ståtliga fågelberget, som reser sig där bakom är upptaget af en koloni af omkring ett hundratal kryckjor eller tretåiga musar. Nedanför berget på stenarne närmast fonden sitter en flock tobisgrisslor eller teistar och där framför i vattenbrynet synes en islom. Längre åt sidan synes på stranden en större flock praktejdrar.

I nästa afdelning, fortfarande åskådliggörande Nordskandinaviens fauna, möter oss först en flock fjäll-lemlar, bredvid dem en dalripa, längre in en rödstrupig piplärka, åtskilliga snäppor och beckasiner, bland dessa senare ett par halfenkla beckasiner. Å en stor sten framför fågelberget i fonden sitter en flock toppskarfvar och nedanför ett par stormsvalor, ett par stenskvättor samt en hermelin. Fågelberget upptages i midten af en koloni tordmular och på ömse sidor om dessa af kolonier af sillgrisslor och lunnefåglar. Vid bergets fot ser man en fjällräf och längre åt sidan en flock renar samt framför dessa en flock dalripor. Närmare åskådaren synes ett tåg af fjäll-lemlar och bredvid dessa på en liten stubbe en fjälluggla. I topparne på ett par martallar sitter ett par hökugglor, närmare åskådaren synes ett par blåhökar och ett par jordugglor; närmast fönstret trycker en harhona i ljungen med sina ungar och något längre åt sidan synes en krickandhona med bo och ägg.

Ett Norrlands-landskap visas oss i följande afdelning. På en murken stubbe ser man ett par fjällripor och bakom dem i en martall ett par varfåglar eller större törnskator; på nedersta grenen i samma tall sitter en nordisk mes. Något längre bort ses en fjälluggla, en jaktfalk och ett par fjällvråkar; i en mossig gran närmare åskådaren sitter ett par lafskrikor och vid foten af samma gran en orrhöna, samt framför denna en tjäderhöna. I en framför stående björk synes å stammen en göktyta i öppningen till sitt bo och i toppen af samma björk ett par stjärtmesar med bo. Vid björkens fot synes en hjärphona med bo och ägg; därefter synes ett par skogssnäppor, ett par svartsnäppor eller strandryttare och längre bort ett par gluttsnäppor och ett par ringtrastar. Ett par stenfalkar har slagit sig ned längre bort i en tall, å hvars stam ett par hvitryggiga hackspettar klängt sig fast. På toppen af en murken tall längre bort har ett par korpar slagit sig ned och

bakom trädet står ett par vargar; på en klippa bredvid synes ett lodjurspar.

De tre följande afdelningarna föreställa landskapsbilder från mellersta Sverige. Närmast komma ett par småvesslor och längre in en järfhona med två ungar; hanen har klättrat upp i en gammal björk bredvid. I en bredvid stående tall sitter en mörkvingad trast och i en annan tall ett par ormvråkar. På toppen af en afbruten asp synes en kungsörn och

Bild från Biologiska museet: Lodjur.

i en liten tall närmast fönstret ett par tretåiga hackspettar samt i en gammal björkstubbe ett par pärlugglor. Vid foten af björkstubben ses ett par morkullor med bo och ägg samt ungar och i en tall bakom en steril tjäderhöna samt en rackelhane. Därefter följa ett par gråhufvade hackspettar, en slaguggla, en flock orrar samt ett par rödhakar. I närmast följande afdelning finner man bland annat två unga bäfrar, en liten flock gräfsvin invid sitt gryt, åtskilliga hjärpar, domherrar och tallbitar. Stora turturdufvan sällskapar helt fredligt med

en talgmes, och ett par ekorrar bidraga att lifva taflan. Längre åt sidan synes en skogssnäppa ett par strömstarar, ett par större hackspettar och en trädkrypare. Längre in varsnar man en berguf och närmare fonden en ståtlig björnhona med två ungar. I nästa afdelning följer bl. a. ett par gransångare och en familj af större korsnäbben. En gröngöling tittar ut ur ett hål i en gammal asp, och ett par roflystna mårdar äro på väg upp i hvar sin tall. I en björk klättrar en mellanspett och i samma träd ser man ett par dubbeltrastar med sitt bo; på stammen finnes ytterligare ett vattennattblacka. Ett par talgoxar presentera sig på en murken aspstam, och ett par nötkråkor ha slagit sig ned på en gammal stubbe, under det att en grönspett bakom dem håller på att stilla sin hunger med invånarne i en myrstack. Ett par gulsparfvar och fältpiplärkor med »barn och blomma» komma därnäst, och en ung jösse sitter hopkrupen i en buske. Öfver hans hufvud håller ett par svarta rödstjärtar till och bredvid dem ett par af lilla flugsnapparen, ett par ortolansparfvar samt ett par pilfinkar. Ett par tornfalkar har byggt sitt bo högt uppe i en björk; en flock gråsparfvar huserar i en buske strax bredvid. Längre in mot fonden synes en räffamilj, bestående af pappa och mamma samt fem lekande ättlingar. Ett tjäderpar har bekymmerslöst slagit sig ned strax bredvid hönstjufvarne och i en tall ej långt därifrån sitta en nötskrika och en nötväcka, obekymrade om den familj af skogsufvar, som satt upp bo i samma träd. Ett par spilkråkor har tagit plats i en asp jämte ett par starar. Längst in mot fonden se vi en väldig älgoxe åtföljd af sin ko.

Härmed ha vi gått rundt hela nedre afdelningen och begifva oss nu på en kort spiraltrappa upp i det öfre åskådarerummet. Själfva fonden är gemensam för båda rummen, endast förgrunden är olika, dock ansluta sig grupperna i öfre rummet till motsvarande grupper i det nedre. Sålunda finna vi i första och andra afdelningarna en mängd djur, hufvudsakligen fåglar, tillhörande södra Sveriges fauna, o. s. v. En stor del af dessa djur äro dock de samma, som förekomma i den nedersta afdelningen, hvadan ett ytterligare uppräknande endast skulle trötta, så mycket mer som det är omöjligt att genom någon beskrifning gifva en föreställning om beskaffenheten af dessa

utmärkt väl återgifna naturscenerier, ej ens om den rikedom af djurarter, som åt hvad håll man skådar möter betraktaren. Såsom undervisningsmaterial äro dessa samlingar af oskattbart värde, och ett par timmars studium af dessa uppväger godt genompluggandet af hela volymer. Det förtjänar anmärkas, att detta tillfälle till åskådligt naturstudium omfattats med stor ifver ej blott af undervisningens målsmän utan också af ungdomen. Men äfven den fullvuxne kan ha nytta och nöje af en dylik repititionskurs, synnerligen som det är ett af alla besökande främlingar erkändt faktum, att detta museum är det främsta i sitt slag i Europa.

På krönet af den sköna kullen bakom Biologiska museet reser sig, dominerande och vidt synlig, Byströms villa, uppkallad efter sin byggmästare och förste ägare, den bekante skulptören J. N. Byström, skapare af bl. a. Bellmansbysten å Djurgården. Själfva byggnaden är i och för sig rätt märklig såsom ett verk af en konstnärsfantasi, hvilket man icke kan frånkänna originalitet och behag, ehuru man kanske vid ett närmare påseende finner att de praktiska anordningarna mera påminna om skulptören än den beräknande byggmästaren. Ursprungligen var nog villan, uppförd under förra hälften af århundradet, ämnad att vara på en gång museum och boningshus, en afsikt som spåras i inredningen. Hvad som emellertid framför allt och ännu i våra dagar förtjänar uppmärksammas äro de dyrbara och delvis ganska ovanliga materialier, af hvilka villan är uppförd — marmor af olika slag spelar t. ex. en stor roll, — hvadan man väl kan tänka sig att den på sin tid och innan förgängelsens tand och klimatets stränghet hunnit å den sätta sin stämpel var en i sitt slag ovanlig och med rätta beundrad praktbyggnad, en bit af söderns glada yppighet och rikedom i ramen af en leende nordisk natur.

Numera äges villan af hofjuveleraren Chr. Hammer, som i densamma inrymt den kvarvarande delen af sina rika samlingar, hvilka nu locka vår nyfikenhet. I förbigående sagdt torde erinras om att större delen af de dyrbara samlingarna under de senare åren sålts på auktioner i utlandet, sedan det

visat sig omöjligt att få staten att öfvertaga dem, hvilket i betraktande af deras både kulturhistoriska och konstnärliga värde utan tvifvel var en stor underlåtenhetssynd. Den återstående delen kommer med all sannolikhet att gå samma väg en gång.

Samlingarna äro tillgängliga under utställningstiden mot en inträdesafgift af 50 öre. En och annan låter sig kanske afskräckas af denna extra utgift, men i så fall har han alla skäl att ångra sig, ty besöket är väl värdt denna ringa penning, n. b. om man är det ringaste intresserad för konst och kultur. En mindre del af de hopade skatterna utställes i en liten paviljong nedanför villan, hvarest äfven åtskilliga af föremålen hållas till salu. Här kunna vi emellertid nöja oss med en flyktig blick och spatsera uppför trätrappan till den öfversta terrassen, hvarest själfva villan reser sig.

Så snart vi stigit in genom dörren frapperas vi af den nästan förvirrande rikedom af föremål, som finnes hopad härinne, och första intrycket liknar nära nog det man får af ett finare klädstånd. Men i det vi börja vår vandring märka vi snart, att det hela är ganska systematiskt och förståndigt ordnadt och att man i detta kaos upptäcker vid snart sagdt hvarje steg intressanta, ovanliga och dyrbara föremål af framstående antikvitetsvärde. Alla dessa saker skulle emellertid göra sig vida bättre i en större och rymligare lokal — här i de låga rummen, salarne och nischerna fordras det ett verkligt forskartålamod att hitta rätt på allt.

Af nedre våningens innehåll må märkas en hel del gamla möbler, gamla dräkter och rustningar, af hvilka åtskilliga tillhört och burits af ryktbara personer, en utsökt fin samling ålderdomligt glas och porslin samt framför allt en hel serie skulpturarbeten af villans byggherre och förste ägare, bland hvilka i synnerhet konstnärens berömda Venus med pärlhalsbandet väcker berättigad beundran. Här finnes äfven åtskilliga gamla familjeporträtt, af hvilka utan tvifvel ej så få skulle kunna förtälja åtskilligt intressant, ifall de kunde tala.

Trappuppgången till öfre våningen är tätt beklädd med en mängd målningar, hufvudsakligen från förra århundradet eller början af det innevarande och delvis signerade med nam-

Marmorsalen i Byströms villa.

nen på svenska och utländska mästare, som vunnit berömmelse i konsthistorien. I denna våning finner man en hel mängd af samlingarnas allra finaste nummer, utsökta konstsaker och pretiosa, gammalt kyrksilfver, medaljer, vapen, gravyrer, böcker o. s. v., ej att förglömma den rara samlingen af manuskript och pergament, i hvilken man bland annat hittar åtskilliga bref af Carl von Linné.

Det som dock kanske mest af allt slår an här på betraktaren är den utomordentligt härliga utsikt, som öppnar sig genom de höga och breda fönstren, eller från den utanför belägna altanen. I fonden utbreda sig Stadens och Norrmalms husmassor och Söders pittoreska höjder bakom solglittrande vattenspeglar, å hvilkas yta röra sig ångare och seglare af och an, och bortom allt detta fångar blicken vid synranden de mörka, vågiga konturerna af Mälardalens skogklädda åsar. Därute ligger för ens ögon det brusande, lefvande lifvet, härinne hviska röster från det förflutna ur hvarje vrå.

Efter ett par angenämt och lärorikt tillbragta timmar lämna vi villan med en tyst förhoppning, att åtminstone en del af de minnen, som ännu i densamma förvaras, måtte i sinom tid blifva räddad åt Sverige antingen genom offentlig eller enskild offervillighet.

XXXX.

Jurymän och pristagare.

Till en utställning af samma art som vår Stockholmsutställning hör, att den skall vara förenad med utdelande af pris till de mest förtjänta af de utställda alstren, hvilka pris skola utgöra resultatet af sakkunniges omsorgsfulla pröfning. Visserligen har sedan flere år den uppfattningen uttalats och allt mer vunnit terräng, att detta prisbelöningssystem är förenadt med stora och allvarsamma olägenheter, till hvilka i främsta rummet måste räknas det befogade eller obefogade missnöje, det visat sig åstadkomma; men då det tillsvidare ingått i allmänna uppfattningen att utställningarna ej kunna undvara en dylik premiering och i densamma ju onekligen ligger en lockelse till deltagande i utställningarna, lär det väl komma att dröja innan någon utställningsbestyrelse anser sig kunna bryta med detta system och att öfverlåta åt allmänheten att själf bilda sig ett omdöme om de utställda alstren.

En modern utställningsjury är, som man kan förstå, ingen liten apparat, alldenstund sakkunskap på alla områden måste inom densamma vara representerad i tillräcklig grad för att alla ensidiga eller af personliga hänsyn dikterade omdömen måste så långt möjligt är förebyggas. Det blir sålunda hundratals personer, som få sättas i rörelse för detta ändamål.

Vid Stockholmsutställningen var juryväsendet så ordnadt, att bedömandet i första hand var öfverlämnadt åt en för hvarje grupp särskildt utsedd jury, s. k. gruppjury. Dessa prisdo-

mare hade att afgifva sina förslag till belöningar till en centraljury, sammansatt af förvaltnings- och juryutskottens ledamöter, de norska, danska och ryska kommissarierna samt hvarje jurygrupps ordförande eller i händelse af förfall för honom vice ordförande eller annan inom gruppen vald prisdomare.

Då det skulle blifva allt för vidlyftigt att räkna upp samtliga jurymän, anse vi oss böra inskränka oss till att nämna ordförande, vice ordförande och sekreterare inom de olika jurygrupperna.

Första gruppen, omfattande uppfostran och undervisning, medicin, kirurgi och sjukvård: ordförande professorn frih. A. E. Nordenskiöld och vice ordförande med. d:r H. P. Barfoed (dansk).

Andra gruppen, omfattande slöjdalster: ordförande rektor V. Adler, vice ordförande friherrinnan Ebba Tamm och redaktör N. C. Rom (dansk). Denna grupp var delad i tre afdelningar, af hvilka den första hade till ordförande slöjdinstruktören V. Nordin, vice ordförande statsrådet Arsiniew (ryss) och sekreterare fru Elise Odelberg, den andra till ordförande instruktören J. Wallander och sekreterare arkitekten Hans Hedlund, samt den tredje till ordförande fru Ingeborg Petrelli, vice ordförande fröken A. Branting och sekreterare direktören A. G. Damm.

Tredje gruppen, omfattande vetenskapliga hjälpmedel, kartografi, reproduktion af skrift, teckningar, fotografi samt urmakeriarbeten: ordförande hofintendenten A. Börtzell, vice ordförande reguleringschefen Th. Gallus (norrman) och professor Ellinger (dansk) samt sekreterare faktor C. Ramström.

Fjärde gruppen, omfattande väg- och vattenbyggnads- samt husbyggnadskonst, maskiner och redskap för sådan samt järnvägs- och spårvägsmaterial: ordförande öfverstlöjtnanten A. Cederberg och vice ordförande professor P. V. Almqvist.

Femte gruppen, omfattande möbler, tapetserarearbeten, korgmakare-, borstbindare- och kammakarearbeten samt svarfvade och lackerade arbeten: ordförande hoftapetseraren C. Svensson, vice ordförande snickaren H. W. Schröder (norrman) och sekreterare arkitekten Oskar Lindberg.

Sjette gruppen, omfattande dekorationsarbeten af metall, värme-, kok- och belysningsapparater, guldsmeds- och juvelerarearbeten, metallindustri och maskiner för sådant m. m.: ordförande intendenten G. Upmark, vice ordförande museumsdirektören Bernhard Olsen (dansk) och sekreterare kandidaten G. Upmark.

Sjunde gruppen, omfattande glas, porslin, lervaror, tegel, kalk, cement och konstgjord sten, icke metalliska mineralier, berg- och jordarter samt maskiner och redskap för hithörande ändamål: ordförande professor Otto Torell och vice ordförande professor Pietro Krohn (dansk).

Åttonde gruppen, omfattande finare manufaktur- och konstsmide, handvapen och jakttillbehör, järn, bergshandtering samt maskiner och redskap för denna: ordförande kommerserådet T. Nordström, vice ordförande direktör Hj. Roscher (norrman) och sekreterare ingeniören E. G:son Odelstjerna.

Nionde gruppen, omfattande bokbinderiarbeten, skrif- och ritmateriel, leksaker, trämassa och papperstillverkning samt maskiner och redskap för dylik: ordförande disponenten V. Folin, vice ordförande bruksägaren H. Bache-Wijg (norrman) och sekreterare amanuensen d:r Kruse.

Tionde gruppen, omfattande musikinstrument: ordförande förste hofkapellmästaren C. Nordqvist, vice ordförande professorn F. Neruda (dansk) och sekreterare fil. d:r Angul Hammerich (dansk).

Elfte gruppen, omfattande garn och väfnader samt maskiner och redskap härför: ordförande disponenten William Gibson, vice ordförande disponenten N. Chr. Nielsen (norrman) och fabrikanten Joh. Goldschmidt (dansk) samt sekreterare professor G. A. Sellergren.

Tolfte gruppen, omfattande klädesplagg och ekiperingsartiklar, spetsar, broderier och snörmakerier samt maskiner för tillverkning af beklädnadsartiklar: ordförande fabriksidkaren Vald. Berglund, vice ordförande bundtmakaren Fritz Bruun (norrman) och sekreterare skomakaren Aug. Lindmark.

Trettonde gruppen, omfattande bergverksdrift, stenindustri, slipnings- och poleringsmateriel och hithörande maskiner och redskap: ordförande statsgeologen H. Lundbohm, vice ordfö-

rande professorn V. C. Brögger (norrman) och sekreterare professorn I. H. L. Vogt (norrman).

Fjortonde gruppen, omfattande brännmateriel, konstgjorda gödningsämnen samt jordbruksprodukter: ordförande landtbruksinspektören A. Lyttkens, vice ordförande professorn N. Steenberg (dansk) och sekreterare d:r J. Bergstrand.

Femtonde gruppen, omfattande kemisk industri samt dithörande maskiner och redskap: ordförande professorn A. Verner Cronquist, vice ordförande apotekaren A. Schöyen (norrman och sekreterare byråingeniör Åke Ekstrand.

Sextonde gruppen, omfattande läder- och skinnvaror, vagnfabrikation, sadelmakarearbeten och velocipeder: ordförande konsul J. Lunde (norrman), vice ordförande godsägaren J. Philipson och sekreterare premierlöjtnanten R. N. A. Faber (dansk).

Sjuttonde gruppen, omfattande närings- och njutningsmedel: ordförande professor P. Klason, vice ordförande med. d:r Chr. Jürgensen (dansk) och sekreterare ingeniören E. Scholander.

Adertonde gruppen, omfattande alster af skogsskötsel, redskap för skogshushållning och maskiner för träförädling: ordförande direktör C. G. O. Holmerz, vice ordförande grosshandlaren P. E. Solberg (norrman) och jägmästaren F. Obelitz (dansk).

Nittonde gruppen, omfattande ångmaskiner och ångpannor samt andra motorer, verktygsmaskiner för mekaniska verkstäder och skeppsbyggerier samt eldsläcknings- och lifräddningsredskap o. d.: ordförande professor J. E. Cederblom och vice ordförande maskindirektören J. L. Frykholm.

Tjugonde gruppen, omfattande jordbruks- och mejerimaskiner och redskap: ordförande direktör R. T. Hennings, vice ordförande godsägaren Adolph (dansk) och sekreterare rektor H. Juhlin-Dannfelt.

Tjugoförsta gruppen, omfattande skeppsbyggeri och sjöfart: ordförande kommendörkapten J. A. Ekelöf, vice ordförande konsul M. Oppen (norrman) och sekreterare ingeniören C. J. Lilliehöök.

Tjugoandra gruppen, omfattande fiskeri och fiskodling o. s. v.: ordförande fiskeriinspektören N. R. Lundberg.

Tjugotredje gruppen, omfattande elektricitet: ordförande professor G. R. Dahlander, vice ordförande belysningsdirektör I. Windfeld-Hansen (dansk) och sekreterare elektrikern Ernst Danielsson.

Juryn sammanträdde den 10 juni, hvarefter de olika jurygrupperna påbörjade sina arbeten. Af flere skäl blef emellertid belöningslistan ej offentliggjord för än nära två månader efter det flertalet af jurygrupperna afslutat sin verksamhet eller den 27 augusti.

Då det skulle allt för mycket belasta utrymmet att intaga denna belöningslista i dess helhet — den upptager en hel liten bok om 142 sidor — skola vi nöja oss med att meddela en förteckning öfver de utdelade guldmedaljerna. Denna lista har följande utseende:

Ahlberg & Ohlsson, Stockholm; Aktiebolaget Ankarsrums bruk; Aktiebolaget Barnängens tekniska fabrik; Aktiebolaget Bofors-Gullspång; Aktiebolaget Bröderna Hults rotationsångmaskin; Aktiebolaget de Lavals glödlampfabrik Svea; Aktiebolaget de Lavals ångturbin; Aktiebolaget Finspångs styckebruk; Aktiebolaget Forsså träpappfabrik; Aktiebolaget Gellivare malmfält och Loussavara-Kiirunawaara aktiebolag; Aktiebolaget Gerh. Arehns mek. verkstad; Aktiebolaget Granefors' koppar- och mässingsverk; Aktiebolaget Gustafsbergs fabriks intressenter; Aktiebolaget Göranssons mekaniska verkstad; Aktiebolaget Iggesunds bruk; Aktiebolaget Jacob Bagges sedeltryckeri; Aktiebolaget Kosta glasbruk; Aktiebolaget L. M. Eriksson & C:o; Aktiebolaget Max Sachs' etablissement; Aktiebolaget Mekanikus; Aktiebolaget Octopus; Aktiebolaget Palmcrantz & C:o; Aktiebolaget P. A. Norstedt & Söner; Aktiebolaget Per Perssons väf- och stickmaskin; Aktiebolaget Phylatterion; Aktiebolaget Separator; Aktiebolaget Sommelii fabriker; Aktiebolaget Stora bryggeriet; Aktiebolaget Svensk konstslöjdutställning; Aktiebolaget Wicanders korkfabrik; Aktiebolaget Österby bruk; Allmänna svenska elektriska aktiebolaget; Allmänna svenska utsädes-aktiebolaget; Allmänna brandredskapsaffären E. Bergström & C:o, Stockholm; Almedals fabriks aktiebolag; Almgren, K. A., Stockholm; Andersson, K. A., Stockholm; Apotekarnes mineralvatten-aktiebolag; Armaturfabriken Carl Holmberg, Lund; Avesta järnverks-aktiebolag.

Backmanska stiftelsens slöjd- och tekniska skola, Hedemora; B. Barnekows tekn. kem. laboratorium; Beck & Son, F., Stockholm; Becker, Vilh., Stockholm; Beckman, Joh. A., & C:o; Benckert j:or, C. H.; Berg, Erik Anton; A. U. Bergmans änka, Stockholm; Bergs, Oskar, konditori, Bergström, N. P., Stockholm; Bergsunds mek. verkstads aktiebolag; Bolinders, J. & C. G., mek.

verkstads aktiebolag; Borås' konst-damastväfveri; Bruzaholms bruks aktiebolag; Bultfabriks-aktiebolaget; Böhlmarks, Arvid, lampfabrik.

Carlman, C. F., Stockholm; Carlson, Fr., Lysekil; Carlson, Vilhelm, & C:o, Stockholm; Casparsson & Schmidt, Stockholm; Centraltryckeriet, firma A. L. Normans boktryckeri-aktiebolag.

Dahlgren, Vilhelm, Stockholm; Dahllöf, Alfred J. J:son, Stockholm; Dannemora grufintressenter; Drags aktiebolag; Dufva, A. G, Stockholm.

Edberg, Knut, Stockholm; Ehrnberg, J., & Son, Simrishamn; Ekblom, Axel, Stockholm; Ekman, C. D., Stockholm; Ericsson, Anders; Eskilstuna järnmanufakturaktiebolag; Eskilstuna stålpressnings-aktiebolag.

Fagersta bruks aktiebolag; Finsjö snickerifabrik; Florman, Gösta, Stockholm; Forsbacka järnverks-aktiebolag; Forstner, C. E., Stockholm; From, Per, Stockholm; Föreningen Handarbetets vänner.

Gahns, Henrik, aseptin-amykos-aktiebolag; Gemla leksaksfabriks aktiebolag; Grabow, Carl, Stockholm; Grufveaktiebolaget Långban; Grängesbergs gemensamma förvaltning; Guldsmedsaktiebolaget, Stockholm; Gusums bruks- och fabriks-aktiebolag; Göteborgs kexfabriks-aktiebolag; Göteborgs och Bohusläns kgl. hushållningssällskap.

Hagelin, Hans, Gefle; Halda fickurfabriks-aktiebolag; Hallgren, J. J., & Söner, Gullholmen; Hamberg, Axel, Stockholm; Hamnqvist, Herm., Stockholm; Hedberg, Gustaf, Stockholm; Hellgren, W:m, & C:o, Stockholm; Helsingborgs gummifabriks-aktiebolag; Hofors aktiebolag; Holmberg & Möllers kvarn-aktiebolag; Holmens bruks- och fabriks-aktiebolag; Hultmans chokolad- och konfektfabriks-aktiebolag; Hults bruk; Huskvarna vapenfabriks-aktiebolag (2 medaljer); Hylin & C:os fabriks-aktiebolag; Hästskosömfabriken The United Horseshoe & Nail C:o; Höglund, Fabian, Stockholm.

Jansson, M., Göteborg; Jansson, J. M., & Wallgren, Stockholm; Johansson, Carl, Stockholm; Johansson & Carlander, Gamlestadens fabriker; Jonsereds fabrikers aktiebolag; Jonsson, C. E., Stockholm; Jonsson, Josef, skyltfabrik och handelsaktiebolag, Stockholm; Jönköpings tändsticksfabriks-aktiebolag.

Kædings, Fr., eftertr., Stockholm; Karlskrona lampfabrik; K. Svenska segelsällskapet; Kihlström, Adolf, Stockholm; Klint, Bernhardt & C:o; Kockums, F. H., tobaksfabriksaktiebolag; Kockums järnverksaktiebolag; Kockums mekaniska verkstads aktiebolag; Köpings mekaniska verkstads-aktiebolag.

Larsbo-Norns aktiebolag; Leja, Joseph; Lennings, J., väfskola; Lesjöfors aktiebolag; Liljedahls aktiebolag; Liljeholmens stearinfabriks-aktiebolag; Linderoth, G. V., Stockholm; Litografiska aktiebolaget, Norrköping; Logren, G., Östhammar; Ludvigsbergs verkstads-aktiebolag; Lundberg, K. M., Stockholm; Lundin, Augusta, Stockholm; Luth & Roséns elektriska aktiebolag; Lysell, Aug., Lysekil; Lyth, G. V., Stockholm.

Malmén, Per, Stockholm; Malmsjö, J. G., pianofabrik; Malmö chokolad- och konfektfabriks-aktiebolag; Malmö stora valskvarn; Marino, J., & C:o, Stockholm; Materialprofningsanstalten, Göteborg; Meyer, Otto, & C:o, Stockholm; Militärekiperingsaktiebolaget; Montén, Lars, Stockholm; Motala verkstads nya aktiebolag; Munksjö aktiebolag, Jönköping; Munktells mek. verkstads-aktiebolag, Eskilstuna, (2 medaljer); Möllenborg, G., Stockholm; Möller, Chr., Malmö.

Nitroglycerin-aktiebolaget, Stockholm; Normans, A. L., boktryckeri-aktiebolag; Normelli, Emil, Söderfors; Norrköpings tricotfabrik; Nya aktiebolaget Atlas; Nyberg, C. R., Sundbyberg; Nydqvist & Holm, Trollhättan.

Ohlssons, Joh., tekniska fabrik, Stockholm; Olsén, Paul, Arvika.

Palmgren, Arvid, mekanisk verkstad, Norrköping; Pauli, F., Stockholm; Petersons, Numa, handels- och fabriks-aktiebolag, Stockholm.

Reinholds ångbageri- och konditori-aktiebolag; Rettig, P. C., & C:o, Gefle; Reijmyre aktiebolag; Reymersholms nya spritförädlings-aktiebolag; Rosengren, E. A., Göteborg; Rügheimer & Becker, Stockholm; Rörstrands aktiebolag.

Sanct Eriks bryggeri-aktiebolag, Stockholm; Sandvikens järnverks-aktiebolag; Schumacher, C. V., Stockholm; Sievert, Max, fabriks-aktiebolag; Skandinaviska gummiaktiebolaget, Svaneholm; Skoglund, E. Aug., & C:o, Stockholm; Skoglund & Olsson, Gefle; Skromberga stenkols- och lerindustri-aktiebolag; Skultuna aktiebolag; Skånska superfosfat- och svafvelsyre-aktiebolaget; Skånska ättikfabriken (2 medaljer); Skönviks aktiebolag; Stille, Alb., Stockholm; Stockholms benmjölsfabriks aktiebolag; Stockholms båtbyggeri-aktiebolag; Stockholms superfosfat-aktiebolag; Stockholms vapenfabrik; Stockholms yllefabriks aktiebolag; Stora Kopparbergs bergslags aktiebolag (2 medaljer); Storfors' bruks aktiebolag; Stålhammar, Hj., Spjutsbygd; Sundberg, C. J., Lysekil; Svanström, F., & C:o, Stockholm; Svenska bryggarnes kollektivutställning; Svenska fiskredskaps-aktiebolaget; Svenska granitindustri-aktiebolaget; Svenska marmelad-aktiebolaget; Svenska slöjdföreningen; Svenska stålpressnings aktiebolaget; Söderén, F. V., Eskilstuna; Söderfors' bruks aktiebolag (2 medaljer).

Theorell, Hugo, Stockholm; Thermænius, Joh., & Son, Hallsberg; Tjerneld, Ivar, Karlstad; Tornberg, F. V., Stockholm; Trané, F., Stockholm; Tändsticksfabriken Vulcan, Tidaholm.

Uddeholms aktiebolag.

Wallbergs fabriksaktiebolag, Halmstad (2 medaljer); Vedevågs bruk; Wedholms, C. A., mejerikärlsfabrik; Werner, Ch. O., Stockholm; Wester & Norgren, Stockholm; Wideqvists, Joh., läder- och remfabriksaktiebolag; Wiklunds, V., verkstäders aktiebolag; Wingqvist, L. J. (Fritsla mek. väfveri); Wolff, F. H.

Zachrisson, Vald., Göteborg.

Åkerman, P. L., & Lunds orgelfabriks aktiebolag.

Älfkarleby laxfiske.

Öberg, C. O., & C:o, Eskilstuna; Öberg, J. O., & Son, Eskilstuna; Öhmanska bageriet, Stockholm; Österberg, E., & C:o, Eskilstuna.

Dessutom utdelades för husslöjd guldmedaljer till:

Stockholms stads husslöjdutställning samt följande deltagare i densamma: Bikupan, Föreningen Handarbetets vänner, F. F. V. Holm, Lydia Lindberg och Wall & Westfelts konstslöjdatelier; Södermanlands läns k. hushållningssällskaps utställning samt Anna Sofia von Celsing; Kalmar läns södra k. hushållningssällskaps utställning; Blekinge läns k. hushållningssällskaps utställning; Kopparbergs länskomités utställning; Gefleborgs läns k. hushållningssällskaps utställning; Västernorrlands länskomités utställning; Utställare inom Jämtlands län: S. Sahlin; Norrbottens länskomités utställning och Malmöhus' läns hemslöjdutställning.

För kollektivutställningar af säd och frö utdelades guldmedaljer till: Stockholms läns k. hushållningssällskap; Kristianstads läns k. hushållningssällskap; Malmöhus' läns k. hushållningssällskap, och Hallands läns k. hushållningssällskap.

Norska.

Aalesunds Slyngefabrik, Akers Mek. Værksted, Aktieselskabet Akerselven-Embretfos, Aktieselskabet Christiania Blyhvidtfabrik, Aktieselskabet Excelsior Limfabrik, Aktieselskabet Pettersen & Dekkes Tricotage-fabrikker, Aktieselskabet The Dahl Milk Company Ltd, Aktieselskabet Timms Reberbane, Alvöens Papirfabrik, Andersen, David, Kristiania, Arbeidsskolen for Vanföre, Arendals Bådbyggeri, Arne Fabrikker.

Bjelland, Chr., & C:o, Bjerke, Alf., Blunck, C., Borthen, Tob. U., Brambani, D., Bruun, I. N.

Christiania Bryggeriers Forening, Christiania Dampkjökken, Christiania Glasmagasin (2 medaljer), Christiania Hesteskosömfabrik, Christiania Seildugfabrik, Christiania Smörfabrik, Christiansen, Joh:s.

Dale Fabrikker, Dahl, N. P., Den Ankerske Marmorforretning, Den Kvindelige Industriskole, Den Norske Fiskegarnfabrik, Den Norske Haandværks- og Industriforening, Den Norske Hesteskosömfabrik, Den Norske Husflidsforening, Den Norske Remfabrik.

Fabrikken Arild, Flödevigens Udklækningsanstalt, Foreningen Norsk Husflids Venner, Foreningen til Fjærkræavlens fromme i Norge og Jæderens Hönseavlsforening, Foss, A. P.

Gude, Erik A.

Hagen, L. H., & C:o, Halseth, Jacob, Halvorsen & Larsen, Hansen, A., Houge-Thiis, C., Henriksen, H., Tönsberg, Holm, Hans H., Eft. Hattefabrik.

Indahls Fröforretning.

Jacobsen, J. N., & C:o, Jensen & Dahl, Johnsen, Thv., & C:o, Jörnsen, M.

Komiteen for Norges Deltagelse i Kunst- og Industriudstillingen i Stockholm 1897, Krafft, Carl, Krefting, Axel, Krogh, A. I. (2 medaljer), Kværner Brug.

Lundgreens, M. H., Enke, Lysaker Kemiske Fabrik, Lysholm, Jörgen B., Löiten Brænderis Destillation.

Michelet, Aug., Moss Preserving Company, Möller, Peter, Möller, W. C.

Nitedals Krudtværk, Nitedals Tændstikfabrik, Norseng P., Nydalens Compagnie, Nylands Værksted.

Oplandske Spritfabrik.

Röros Kobberværk.

Skaalmen, Knut, Skandinavisk Aktie-Tyllgardinfabrik, Smergel- & Brynestenfabriken Norröna, Stavanger Preserving C:o & Stavanger Hermetiske Fabrik, Sulitelma Aktiebolags Gruber, Sunde, E., & C:o.

Thams, M., Thams, M., & Co, The Anglo Norvegian Fishing Co. Ld., The Norvegian Milk Condensing Co. Lim., Thorne, Chr. Aug., Tiedemanns, I. L., Tobaksfabrikker, Torgersen, Ludv., & C:o, Trondhjems Mekaniske Værksted.

Union C:o, Skien.

Viscose-Fabriken, Westad, Daniel, Wingaards Jernstöberier, With, Johannes N.

Öien & Wahl.

Danska.

Aktieselskabet Br. Wolff & Arve's Conserves Fabrikker, Aktieselskabet De Forenede Bagermestres Rugbrödfabrik, Aktieselskabet De Forenede Bryggerier, Aktieselskabet De Forenede Papirfabrikker, Aktieselskabet Frederiksholms Tegl- og Kalkværker, Aktieselskabet Helsingörs Jernskibs- & Maskinbyggeri, Aktieselskabet Holbæk Frugtvarefabrik, Aktieselskabet Kjöbenhavns Cyclefabrik, Aktieselskabet Tuxen & Hammerich, Augustinus, Chr.

Benzon, E. C., Blauenfeldt & Tvede, Brödrene F. & L. Dahlman.

Christesen, V.

Den Kongelige Porcellænsfabrik, Det Store Nordiske Telegraf-Selskab, Doberck, A.

Eickhoff, J. G. A., Evers, C. R., & C:o.

Fagskolen for Boghaandværk, Flyge, I. L.

Hansens, Chr., Tekn.-Kemiske Laboratorium, Hellesens, W., Enke, Hornung & Möller.

Jensen & Langebek-Petersen, Jensen, Severin & Andreas.

Kjöbenhavns Frihavns-Aktieselskab, Kjöbenhavns Mek. Net- og Garnfabrik, Kjöbenhavns Möllestensfabrik, Klenow, W., Kähler, Herman A.

Madsen, L., Mikkelsen, Aksel, Monberg, N. C.

Nielsen & Lydiche, Köpenhamn.

Petersens, P., Bogtrykkeri, Pindstofte, Anders A.

Rung, G.

Silkehuset Schjelderups Eftf., Smidth, F. L., & C:o.

Thiele, H. H., Truelsen, Martius.

Vendsyssels Fiskeksportforretning.

Ryska.

Aktiebolaget för tillverkning af benkol och andra produkter af ben.

Baschkirow, Mattias, Berliner, Eugène, Bietepage, Mikael (Beckers pianofabrik), Borel, Emanuel, Bröderna Nobel, Bröderna C. & S. Popow, Bröderna J. & C. Reineke, Bröderna Schmidt, Bröderna Stahl, Brusnitzin, N., & Son.

Dorodnows Söner, Basil (Manufakturbolaget Jacolevsky).

Föreningen för befrämjandet af kvinnans yrkesundervisning.

Grünwaldt, Edvard.

Khischin, O. G., Khmelevsky, Josef, König j:or, Leopold, König s:or, Leopold.

Lankowsky & Likop, Lapchin, Basil, Lindblom, Gustaf, Lubavin, Alexander.

Marks, Adolf.

Nouvelle Bavière.

Odhner, W. Th.

Plater-Siberg, Ivan.

Rallet & C:os efterträdare, A., Rastorgujews efterträdare, Roman, I. J., Rylovaikows Söner.

Saatchy & Manguby, Sapojnikow, A. & B., Scherer & Nabgolz, Schurkin, Smirnow, Peter.

Tretiakow & Mestcherin.

Wahramejew, Ivan, Vassenius, Gustaf, Weinstein, Emanuel, Wikander & Larson, Vrublevsky, Ivan.

Zaglodin, Gregor, Zlatoust vapenfabrik.

Den högtidliga prisutdelningen förrättades af konungen den 23 september. För detta ändamål var den halfrunda estraden, som från Industrihallens kupolparti sköt ett stycke ut i längdhallen, utrymd, i det att därvarande utställningar, hufvudsakligen urmakarnes, blifvit tillbakaflyttade. Samtidigt hade genom en liknande undanflyttning beredts en öppen plats nedanför estraden. Å estraden, hvars barrier var klädd med kronkläde, voro fåtöljer placerade för konungen, konungahusets medlemmar samt de furstliga gästerna, och framför densamma hade anordnats sittplatser för dem, som ägde att mottaga medaljer, samt andra inbjudne. Å terrassen framför hufvudingången var uppställd en hedersvakt af grenadierer i höga björnskinnsmössor. Inuti och utanför hallen afbidade stora människoskaror högtidlighetens öppnande.

Strax efter det 11-slaget dånat från de många tornuren ljödo utifrån kommandorop och regementsmusiken intonerade en paradmarsch. Vid ingången mottogs konungen af centralkomitén och förvaltningsutskottet samt vederbörande kommissarier. I det ögonblick konungen inträdde i hallen uppspelade den på orgelläktaren placerade stora utställningsorkestern under hr Hjalmar Meissners anförande en festmarsch, hvilken, då konungen framträdt å estraden, aflöstes af »Ur svenska hjärtans djup», som församlingen afhörde stående och med blottade hufvuden. Konungen var åtföljd af sina yngre söner

Prisutdelningen den 23 september.

och andra medlemmar af konungahuset samt en hel del af de furstliga gäster, som infunnit sig till regeringsjubileet, däribland danska kronprinsparet med barn.

Då musiken tystnat, tog kronprinsen ordet och yttrade:

»Eders majestät!

På allmänna konst- och industriutställningens vägnar beder jag att till Eders majestät få öfverlämna denna guldmedalj såsom ett uttryck af utställningens underdåniga, varma och djupt kända tacksamhet för Eders majestäts aldrig bristande intresse för detta fosterländska sträfvande.

På samma gång beder jag, att Eders majestät ville utdela de guldmedaljer, som tillerkänts svenska, norska, danska och ryska utställare.»

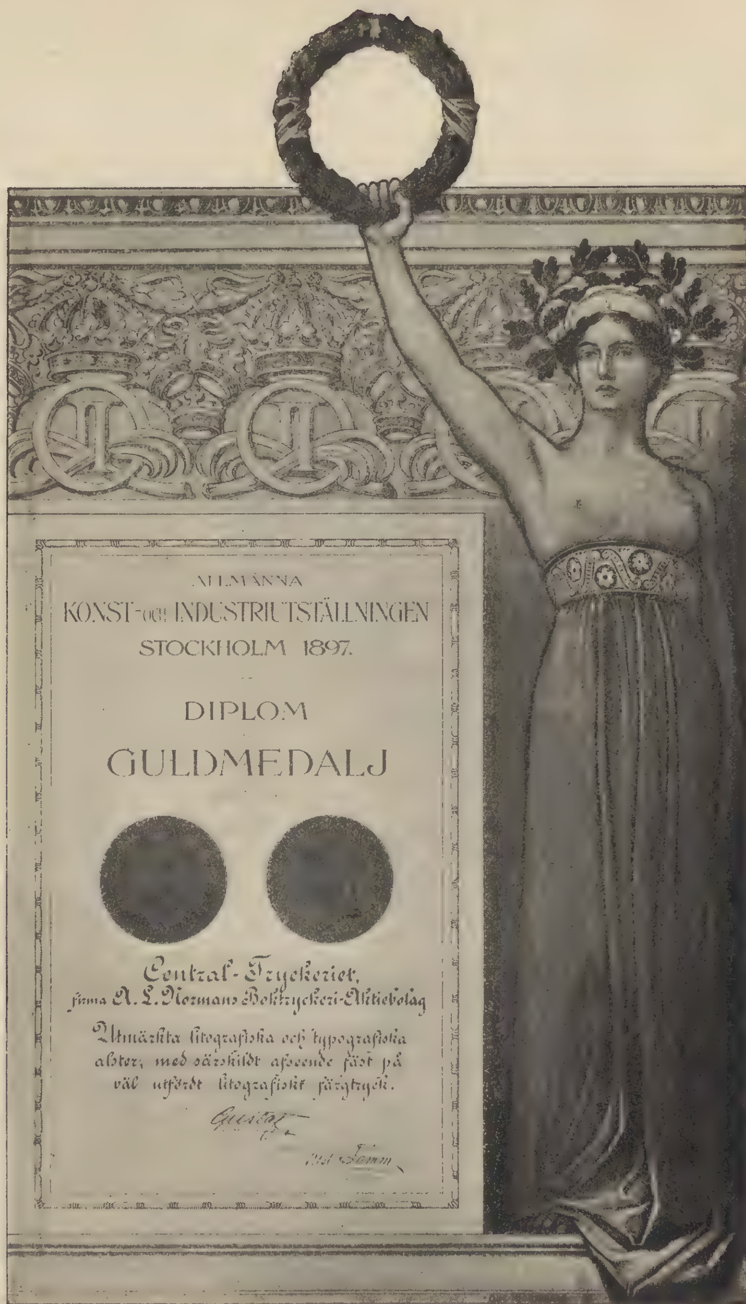
Konungens svar var af följande lydelse:

»Eders kungliga höghet!

På detta samma rum, för få månader sedan, uttalade jag min öfvertygelse, att de föremål, som restes för våra blickar, både kunde och skulle tala för sig själfva. Och nu hafva de talat. De ord, de haft att säga, hafva varit gynnsamma och hedrande, icke blott för det svenska folket, utan ock för brödrafolket samt de danska och ryska folken, hvilka i utställningen deltagit, ja, äfven för de främmande konstnärer från aflägsna länder, som svarat på vår maning och här med oss stämt möte.

Och nu är den stund inne, då vi förunnas att utdela de främsta af de välförtjänta belöningar, hvilka juryn efter samvetsgrann pröfning tillerkänt de utställande. Det bör härvid icke vara osagdt, att den heder, som dessa belöningar innebära, icke uteslutande tillkommer de herrar och arbetsgifvare, som mottaga desamma, utan äfven i ganska väsentlig mån är vunnen af dem, som äro närmast satta att leda arbetet, och arbetarne, som utfört det. Därför må hedersbevisningen uppfattas såsom gemensam och tillkommande äfven dessa. Därigenom blifver den så mycket betydelsefullare, så mycket dyrbarare.»

Omedelbart efter talet uppstämde en sångkör, som intagit orkesterns plats bredvid orgeln, under anförande af direktör

Diplom för guldmedalj.

Albert Lindström »Hör oss, Svea». Den ståtliga och gripande hymnen gjorde en utomordentlig effekt.

Då sången förklingat, vidtog prisutdelningen. Centralkomiténs sekreterare d:r L. Looström uppropade de med guldmedaljer prisbelönta, af hvilka de närvarande, och de voro rätt många, en i sender trädde uppför trappan till estraden och mottogo diplomet för medaljen ur konungens hand. Efter prisutdelningens slut utdelade konungen ordensutmärkelser till kommissarierna, hvarpå sångkören afsjöng »Du gamla, du friska, du fjällhöga nord.» Under tonerna af en festmarsch aflägsnade sig därefter konungen samt de öfriga furstliga personerna, och de öfriga församlade spredo sig åt olika håll.

Icke heller den i allt öfrigt så vällyckade Stockholmsutställningen — som, i förbigående sagdt, af utländska besökare karaktäriserats såsom ett ovanligt och vackert undantag, i så måtto, att den verkligen varit en industriel uppvisning af allvarlig betydelse och ej, såsom ofta nog numera är fallet, en förevändning för saker, med hvilka det allvarliga arbetet har litet eller intet att skaffa — ej heller Stockholmsutställningen har, säga vi, undgått en liten final af missljud med anledning af prisbelöningen. Då vi i det följande tänka ägna några rader häråt, sker detta visst icke af någon lust att klandra, detta så mycket mindre som vi äro lifligt öfvertygade om att klagomål af detta slag äro oåtskiljaktiga från allt hvad pristäflingar och prisbelöningar heter, äfven om i realiteten opartiskheten hos domarne nått fullkomlighetens gräns — men den lilla skuggsida, hvarom här är fråga, tillhör utställningens historia och bör sålunda redan af detta skäl ej utelämnas.

Vid Malmöutställningen 1896, hvilken på sätt och vis kunde betraktas såsom ett slags generalrepitition till Stockholmsutställningen, gåfvo de därstädes utdelade belöningarna anledning till lika talrika som skarpa protester. En del af dessa voro ytterst riktade mot jurymännens inkompetens eller opartiskhet, och vid klagomål af denna art kan man ej alltid fästa allvarligt afseende, då det ju säger sig själft att dylika anklagelser minst lika ofta som de äro befogade dikteras af mindre vederhäftiga bevekelsegrunder. En utställare,

som anser sig förbigången eller åsidosatt, kan näppeligen anses som opartisk i ty fall. Det fanns emellertid äfven andra anmärkningar af allvarligare natur och innebörd, hvilka visade, att så som saken sköttes på Malmöutställningen kunde man ej gärna undgå klander och missnöje.

Man förmodade på goda skäl, att detta varnande exempel skulle utöfva en sådan återverkan på motsvarande förhållanden vid Stockholmsutställningen, att missljudet skulle reduceras till det minsta möjliga, eller till sådana klagomål, som lätt kunna visas vara obefogade. Att denna förväntning ej i allo uppfylldes torde väl närmast haft sin grund i det sätt, hvarpå juryn var organiserad.

Det lär utan tvifvel kunna sägas, att först och främst ett missgrepp låg däri, att öfver den egentliga juryn, d. v. s. de prisdomare, som genom direkt undersökning af de utställda föremålen hade att bilda sig ett omdöme om deras beskaffenhet o. s. v., ställdes en centraljury med allt för vid befogenhet. Denna senare jury borde i sin verksamhet ha varit begränsad till att utöfva en slags kontroll öfver det hela, till förebyggande af eventuella misstag eller oriktigheter, samt möjligen i tvistiga fall fälla det afgörande utslaget. I stället lades den egentliga beslutande myndigheten, såsom redan är nämndt, uti denna jurys hand; de egentliga prisdomarne, d. v. s. jurygruppernas medlemmar, hade endast att afgifva *förslag* till prisbelöningar, och vid dessa förslag kunde sedan centraljuryn fästa hvad afseende den behagade (§ 10 i de af Centralkomitén utfärdade bestämmelserna angående prisbedömandet).

Man kan knappast känna sig förvånad öfver att en på detta sätt beskaffad apparat ej kom att fungera alldeles otadligt och att friktion och slitningar skulle uppstå. Å ena sidan stodo ju de sakkunnige, d. v. s. jurygruppernas prisdomare, hvilka hade att grunda sitt votum på personlig iakttagelse, sakkunskap och erfarenhet, men utan befogenhet att definitivt fastställa någon belöning — å andra sidan den af så att säga mera blandade element sammansatta centraljuryn, som kunde, ifall det behagade den, kullstörta de sakkunniges dom. Det är endast underligt att ej slitningen vardt värre än den blef mellan underjuryn och öfverjuryn. Hvad beträffar motiverna

till denna egendomliga åtskillnad mellan sakkunskapen och maktbefogenheten sväfva vi i okunnighet om desamma, men våga uttala som vår mening, att hvilka skälen än må ha varit, så var anordningen i alla händelser ett missgrepp, oafsedt att man i densamma skulle kunna spåra ett misstroende till den stora juryns förmåga att tillfredsställande fylla sitt kall.

Häri låg också anledningen till de anmärkningar och protester, som, enligt vår mening, voro mest befogade. Det visades nämligen i ej ett, men flere fall, att centraljuryn företagit så vidt gående ändringar i prisdomarnes förslag, att de afgjordt te sig som fristående domar. I ett af dessa fall, redan omtaladt af oss, ändrades exempelvis den af prisdomarne föreslagna guldmedaljen till — bronsmedalj. I ett annat fall tillerkände äfven juryn guldmedalj åt en utställare trots jurygruppens uttalade mening att silfvermedalj skulle vara högsta utmärkelsen för den utställningsartikel, hvarom det var fråga, hvilket väckte en storm af förbittring hos öfriga utställare i branchen. I ett tredje fall anfördes klagomål öfver att en af gruppjuryn föreslagen guldmedalj af centraljuryn förändrades till silfvermedalj.

Att dessa fall, i hvilka de sakkunniges dom kommit i konflikt med den öfverordnade juryns, väckt förargelse, faller af sig självt och utgör, tyckes det oss, ett vittnesbörd om anordningens olämplighet. En annan olägenhet af denna lär ha bestått däri att en del gruppjuryer ansett sig kunna föreslå ett förhållandevis allt för stort antal högsta utmärkelser, något som man kan ha skäl antaga att de icke skulle ha gjort, därest deras domslut varit definitiva och bindande och de ej litat på att en utgallring skulle ske.

Men äfven mot dem, som varit prisdomare i första hand, d. v. s. jurygrupperna, ha en mängd anmärkningar riktats. En del af dessa klagomål är dock af den natur, att de ej kunna förtjäna något allvarligare afseende, såsom då t. ex. en utställare missunnar att en konkurrent fått samma utmärkelse som han själf, under påstående att hans varor äro bättre, eller då en utställare vägrar mottaga en silfvermedalj, därför att han på utländska utställningar erhållit högre utmärkelse, ett resonnemang, som förlorar största delen af sin udd, då man känner

till af hvad slag många af dessa utländska utställningar äro och hvilken humbug det drifves med belöningar vid dessa.

Af mera allvarlig karaktär äro de ej få klagomål, som riktats mot bristen på sakkunskap inom vederbörande jurygrupp. Och här komma vi in på en mycket svag och ömtålig punkt i belöningsväsendet. Man måste ju förutsätta, att en jury, för att kunna tillfredsställande fullgöra sitt uppdrag, bör besitta största möjliga sakkunskap i de grenar, som höra under dess bedömande. Är det nu så, att i en eller annan af dessa grenar sakkunskap brister inom juryn, kan en utställare däraf få anledning att anse sig orättvist behandlad och att protestera mot domslutet. Det kan ju hända att resultatet blifvit detsamma, äfven om sakkunskap funnits, men frånvaron af denna ger i alla händelser hans klagomål åtminstone skenet af berättigande.

Denna olägenhet är emellertid förknippad med det sätt, hvarpå utställningsjuryn hittills tillsatts, och skall fortfara ända till dess man funnit någon annan mera lämplig form för denna institutions ordnande. Som det nu är utses jurymännen af utställningens styrelse, administration eller hvad den kallar sig, och äfven om denna med bästa vilja i världen söker att göra sitt bästa, kan det dock lätt hända, att resultatet ej blir så tillfredsställande som önskligt vore. En större utställning bjuder på så mångskiftande föremål, att det är svårt, för att ej säga omöjligt, att erhålla en jury, i hvilken tillräcklig sakkunskap inom alla under densamma hörande grupper är representerad. För att afhjälpa denna olägenhet ha många utvägar föreslagits, bland hvilka den utan tvifvel rationellaste vore, att vid sidan om de egentliga jurymännen ställdes af resp. utställare inom hvarje utställningsgrupp utsedde sakkunnige, hvilka hade att yttra sina meningar till juryns protokoll, men ej att deltaga i dess beslut. Därigenom skulle alla klagomål öfver brist på sakkunskap på förhand omöjliggöras eller åtminstone förlora sin udd och således en mängd förargelse och obehag undvikas.

Som det nu är ställdt är det fara värdt att af två onda ting ettdera inträffar: antingen att belöningsväsendet urartar till en okritisk frikostighet med utmärkelser, på det att så

många som möjligt må bli »nöjda och lyckliga» — hvarpå vi kunna se exempel från utlandet, där dock ej alltid motiven för frikostigheten äro af så oegennyttig och immateriel natur — eller också att ingen person med självkänsla vill åtaga sig jurymannaskap, emedan han städse löper fara att se sig angripen i det, som är en mans ömtåligaste punkt: hedern, genom mer eller mindre öppet uttalade tvifvel på hans opartiskhet och rättrådighet. I förra fallet måste följden nödvändigtvis blifva, att snart nog alla utställningsutmärkelser, äfven de högsta, förlora sitt värde (och Gud vet, om ej en af Stockholmsutställningens skuggsidor är att ha bidragit litet härtill), hvilket i sin tur kommer att återverka på hela utställningsidén och kanske göra dessa eljes i så mångt och mycket gagneliga uppvisningar af det fredliga arbetets frukter, om icke rent af förhatliga, så åtminstone likgiltiga. I senare fallet kan man som den lindrigaste följden tänka sig att man nödgas helt enkelt slopa hela belöningsväsendet — ännu värre vore, om man såge sig nödsakad öfverlämna prisdomarekallet uteslutande åt folk med garfvad hud och medgörliga samveten, att med andra ord: sätta humbugen i högsätet.

De önskemål, man med anledning af de vunna erfarenheterna torde kunna uppställa för framtiden, äro: att bedömandet af de utställda föremålen såväl som utdelandet af utmärkelser öfverlämnas åt *en* jury, att i denna jury utställare äga insätta sakkunnige såsom rådgifvare inom de olika grupperna, samt att noggranna allmänna bestämmelser träffas rörande de villkor, under hvilka de olika utmärkelserna få utdelas och att dessa bestämmelser strängt följas af juryn. Därigenom skulle utan tvifvel de flesta anledningarna till missnöje och klander undanrödjas.

XXXXI.

Återblick och slutord.

Utställningens sista dag — söndagen den 3 oktober — rann upp med lätt molnströdd himmel och glänsande solsken, som strödde sitt guld öfver den i höstens vemodsfulla prakt klädda naturen och öfver utställningens ännu ljusa, glada och färgrika sommarstad.

Det var naturligt att denna dag skulle mangrannt ägnas till afskedsbesök på utställningen. Spårvagn efter spårvagn rullade, fullastade med folk, utåt Strandvägen, hvars ljusblå flaggdukar för sista gången fladdrade från den långa flaggstångsraden, och ett vimmel af drcskor och fotgängare rörde sig framåt mot samma mål. Ångslupar och ångfärjor befordrade äfven tusentals passagerare ut till utställningen.

Då man inkommit på utställningsområdet, märkte man, hvart man än styrde kosan, att det var en af utställningens stora dagar. Öfverallt rådde ett lifligt folkvimmel, restauranter och ölpaviljonger voro till trängsel besökta, långa köer ringlade sig utanför Biologiska museet, Teater- och musikutställningen, Turistpaviljongen m. fl. ställen, och till och med på aflägset liggande och eljes föga besökta platser träffade man denna dag skaror af människor. Många begagnade också dessa sista timmar till att bese åtskilligt, som de förut försummat, därför att de hela sommaren gått och tänkt med salig kung Valdemar: i morgon är »atter en dag». I själfva verket torde man kunna påstå, att af den stora utställnings-

publiken — dit vi också räkna stockholmarne i gemen — blott ett försvinnande fåtal hunno med att se *hela* utställningen, än mindre att granska densamma i detalj.

Allt som timmarne ledo ökades vimlet. På de stora stråkvägarne rörde sig en oafbruten ström af människor at och an. Vid middagstiden kom en regnskur, som jagade så många, som kunde få rum, under tak, men snart bröt åter solen segrande fram genom molnen och gaf glans och färg åt den lifliga taflan.

Klockan 5 på eftermiddagen skulle hallarne stängas. Då inifrån Industrihallen de varnande gongongslagen ljödo, fylldes terrassen utanför hufvudingången med en myllrande människoskara, och på läktarestraden öfver ingången, därifrån utställningen öppnats, syntes utställningens styrelse och en del af dess funktionärer. Sedan femslaget förklingat, uppspelade Första Svea artilleriregementes musikkår »Hör oss, Svea», hvarpå generalkommissarien, öfverståthållaren frih. Gustaf Tamm framträdde till läktarens barrier och afslutade utställningen med följande ord:

»Utställningens portar ha nu stängts, och i detta ögonblick känner sig utställningsstyrelsen manad att framföra ett hjärtligt och vördsamt tack, först till de främmande nationer, som deltagit i vår utställning, därefter till samtliga utställare, därför att de velat möta här och därför att de öfver hufvud taget mött med så hedrande alster af konst och industri. Utställningen visar, att Nordens länder stå högt på det område, där snillet skapar och konsten förädlar. Sist ber utställningsstyrelsen äfven att få framföra sina tacksägelser till den publik, som besökt utställningen och som så kraftigt bidragit till att densamma kunnat aflöpa med goda ekonomiska resultat. Det gäller denna publik till stor heder, att inga störande oordningar förekommit. Det allvar, som hvilat öfver utställningen, har visserligen ej uteslutit glädjen, men glädjen har aldrig urartat till yra och besinningslöshet. Härför — heder och tack!

Liksom majsolen bestrålade utställningen, då den öppnades, så sänder nu den dalande höstsolen sin sista hälsning vid utställningens stängning, och därefter skall skymningen breda sig öfver denna utställning, som för mången endast blir ett

minne, men åter för mången varit till lärdom och till kraftig maning att gå framåt på konstens och industriens fält.

Härmed vare 1897 års utställning afslutad! Låtom oss alla förena oss i den sedvanliga önskningen: Gud bevare konungen och fäderneslandet!»

Vid dessa sista ord blottades alla hufvuden, och under smattrande fanfarer från minareterna, kanonsalut från Skansen och hurrarop från alla håll gled flaggan öfver Industrihallens kupol långsamt ned. Musiken spelade upp »Du gamla, du friska», och deltagarne i och åskådarne af den enkla, men högtidliga akten skingrades så småningom åt olika håll, allt under det fortfarande hurrarop gång på gång höjdes från de skaror, som tagit plats på minareternas bryggor.

Tyvärr åtföljdes denna officiella afslutning af en liten afskedsorgie af mindre tilltalande art och som ej gjorde en del af dagens utställningspublik fullt förtjänt af det tack, som utställningsstyrelsen genom öfverståthållaren strax förut uttalat. Vi syfta nämligen på en del individers tilltag att, innan de begåfvo sig från utställningen, förskaffa sig s. k. minnen därifrån, tilltag som nästan fingo karaktären af en formlig plundring. Hufvudsakligen var det de små lamporna, som tjänstgjort vid illuminationen i det fria, hvilka väckte de minneshungrigas lystnad, men äfven en mängd andra föremål, såsom servissaker från restauranterna samt enskilda utställares tillhörigheter, rönte strykande åtgång, med eller mot vederbörandes vilja.

Dessa excesser satte onekligen en fläck på den eljes så ljusa taflan. Men vi hålla före, att man i ögonblickets första hetta gjorde allt för mycket väsen af saken, mer än den egentligen var värd. Att en del af allmänheten förgick sig, kan tyvärr ej förnekas, lika litet som att denna allmänhet till största delen utgjordes af personer, af hvilka man väntat mera besinning och mera aktning för äganderätten, men vi få ej glömma, att här äfven funnos förmildrande omständigheter. Många handlade under ett ögonblicks yra, äggade af andras exempel och utan att närmare tänka på saken, andra åter lefde i den fulla tron, att det var fullkomligt tillåtligt att förskaffa sig dessa små minnen, detta på grund dels däraf att

Vy af utställningsområdet.

(Den 15 mars 1898).

man på ett och annat ställe formligen inbjöd publiken att förse sig, dels emedan vederbörande vaktbetjäning ej ingrep redan i början. Slutligen tillkommer såsom en ytterligare en förmildrande omständighet, att stockholmarne från flere föregående tillfällen fått en viss vana att de skola äga rättighet att lägga sig till med »minnen», ett oskick eller hvad man vill kalla det, som daterar sig ganska långt tillbaka i tiden, och som således borde i detta fall kunnat förutses och kanske äfven förebyggas.

Intet ondt, som ej har något godt med sig. Det i sig själf föga uppbyggliga efterspelet gaf i alla händelser en, som vi hoppas, hälsosam och ej så lätt glömd läxa för framtiden.

Redan dagen efter utställningens stängning började arbetet med dess utrymmande. Utställningsföremålen försvunno undan för undan, småpaviljongerna plockades sönder och snart kom äfven turen till de stora utställningsbyggnaderna att falla för förgängelsens hand. Nordiska museets pittoreska tillbyggnad var snart endast ett kaos af spillror, sammalunda Konsthallen. Maskinhallen och Industrihallen gjorde större motstånd. Den förra, som afyttrats för att åter uppsättas och tjäna industriella ändamål, kunde på grund af sin väldiga järnstomme ej utan tidsutdräkt jämnas med jorden och har synts frestad att upplefva ännu en sommar på sin plats. Industrihallens ofantliga byggnad kräfde äfvenledes en rundlig tid för sin rifning, men här var man dock efter ett halft års arbete så långt kommen, att endast ett par af minareterna samt några af hvalfbågarne återstodo. Vid rifningen af denna hall har man också gått mera summariskt till väga, i det att man exempelvis helt enkelt kullvräkt minareterna efter hand. Några byggnader ha lämnats orörda och äro afsedda att kvarstå. Dit hör i främsta rummet Turist- och Sportpaviljongen, i hvilken man har för afsikt att anordna en ständig utställning af samma slag som den, byggnaden inrymt under den gångna sommaren, samt panoramabyggnaden, hvilken är afsedd att apteras till ständig restaurant, hvartill dess härliga läge onekligen gör den ganska passande, förutsatt att man finner någon lämplig spe-

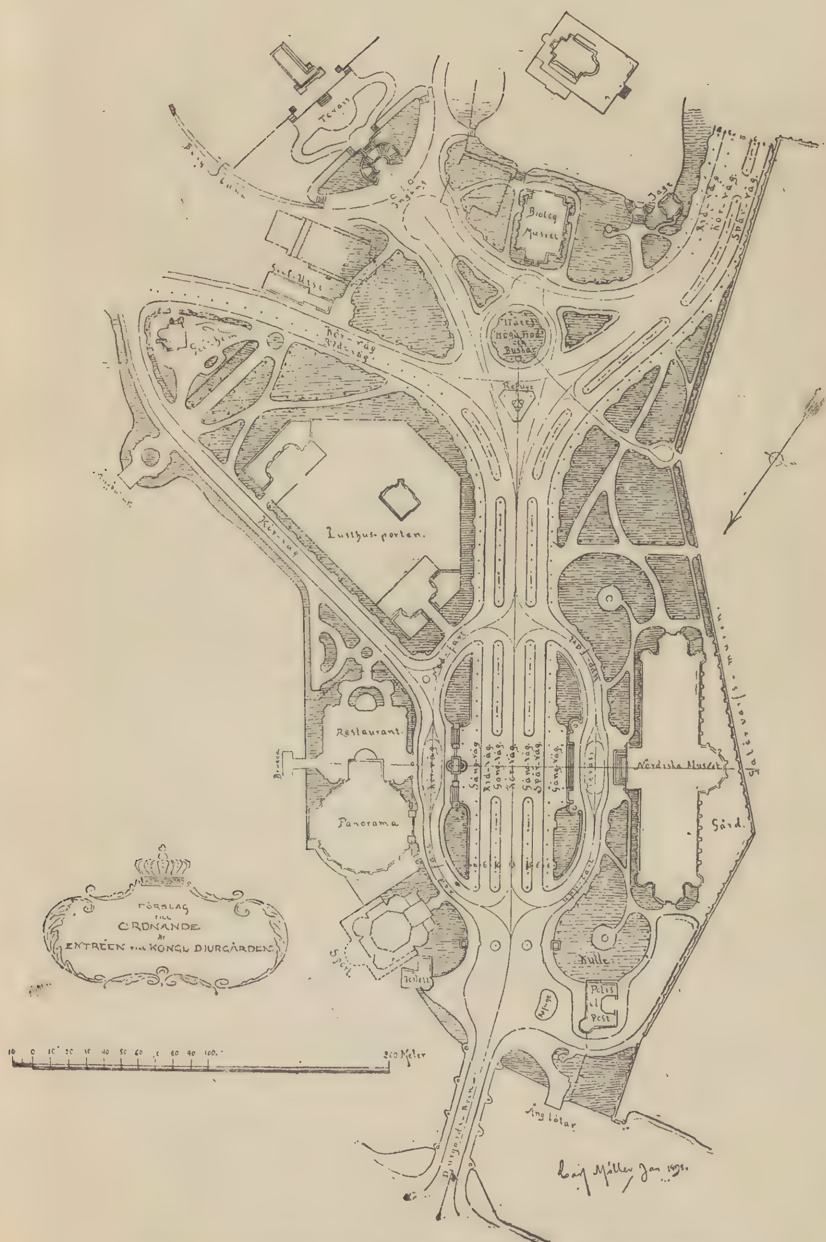

Industrihallen under rifning.

(Den 4 april 1898).

kulant. Vidare ha vi Grufutställningens och Skänska storindustriens byggnader, hvilka med en stor del af sitt innehåll blifvit förärade åt Skansen och komma att tjäna såsom annexmuseer till denna. Djurgårdsteatern, hvilken äges af ett enskildt aktiebolag, har naturligtvis lämnats i orubbadt bo, f. d. pressvillan, som före utställningen var enskild egendom, kommer likaledes att kvarstå och förmodligen öfverlåtas till någon enskild person, hvilket tvifvelsutan äfven blir fallet med Godthem. För öfrigt kommer naturligtvis Biologiska museet ej att vidröras af några yttre förändringar, och den lilla Jaktpaviljongen på sluttningen af Byströms kulle kommer jämväl att bibehålla sin plats. På västra utställningsfältet gör man däremot rent hus, flottan återtager sin del af det upplåtna området och den öfriga delen lägges till Djurgårdsstaden, dit den förr hörde. Förmodligen blir denna senare del bättre bebyggd och ordnad än under sitt tidigare skede, då dess mest i ögonen fallande skönheter utgjordes af brädstaplar o. d.

I sammanhang med utställningsplatsens utrymmande utlyste utställningens styrelse en pristäflan till ordnande för framtiden af infarten till Djurgården eller, nogare räknadt, östra utställningsfältet. Ej få förslag inkommo inom den utsatta täflingstiden och några af dem lyckades äfven tillvinna sig rätt mycken uppmärksamhet såsom goda uppslag, men intet af dem befanns fullt tillfredsställande lösa uppgiften, hvarför utställningsstyrelsen såg sig föranlåten uppdraga åt utställningens skicklige och erfarne byggnadschef arkitekten *Carl Möller* att utarbeta ett lämpligare förslag. I detta har man, som vi tro, funnit en synnerligen lycklig lösning af det delikata problemet, hvarigenom man på samma gång lyckats förläna entrén en ståtlig och imposant karaktär och att bibehålla och markera egenskapen af park. Från Djurgårdsbron fortsättes vägen, efter en lindrig krökning, af en bulevardliknande bred väg med å ena sidan en högre terrass framför Nordiska museets byggnad, å andra sidan en lägre terrass framför Panoramabyggnaden, till hvilka båda terrasser särskilda körvägar utgrena sig från hufvudvägen. Fonden af denna bulevard utgöres af en cirkelrund plantering, afsedd att dölja Biologiska museet, hvilket ej ansetts lämpligt som fonddekoration. Fram-

Carl Möllers förslag till ordnande af entrén till Djurgården.

för denna plantering grenar sig vägen å ena sidan fram mot Djurgårdsstaden, Hasselbacken och Slätten, å andra sidan till Rosendal, hvarjämte en särskild, bred väg öppnas fram till Skansens nyanlagda Oskarsterrass. Området är för öfrigt både konstnärligt och praktiskt ituskuret af smärre gångar och vägar, och det lider intet tvifvel att denna på en gång ståtliga och pittoreska infart kommer att öka Djurgårdens behag och utgöra ett angenämt minne af 1897 års utställning.

Vår beskrifning af 1897 års utställning är härmed afslutad. Det återstår oss blott att, innan vi nedlägga pennan, kasta en liten blick tillbaka på karaktären och resultaten af denna fredliga täflingskamp.

Det är då först och främst en glädje att kunna konstatera det enhälliga erkännande, som kommit utställningen till del från alla håll, från in- och utland, och från verkligt kompetenta auktoriteter. I vissa fall kunna måhända de smickrande ordalagen delvis skrifvas på räkningen af en välvillig artighet, men deras erkännande innebörd har alltid tydligt burit uppriktighetens prägel. Bland de främlingar från olika land och världsdelar, hvilka under utställningsåret besökt Stockholm, har ingen enda, oss veterligt, haft något allvarsamt klander att rikta mot vår utställning vare sig i ett eller annat afseende, hvaremot loforden äro öfverflödande. Man har funnit sig lika mycket tilltalad af utställningens glädtiga skaplynne i det yttre, i dess byggnader och dess omgifningar, som af dess allvarliga gedigenhet i fråga om de utställda alstren i allmänhet. De förtjänster, som härvidlag inlagts af utställningens anordnare, ledare och tjänstemän, ingen nämnd och ingen glömd, äro vi de sista att förneka eller förgäta.

Till utställningens framgång har äfven en annan omständighet bidragit, nämligen den ovanligt gynnsamma väderlek, som kännetecknade sommaren 1897. Om man undantager den af rusk och kall blåst karaktäriserade pingsthelgen samt en och annan regnvädersdag i juli, rådde så godt som hela tiden ett sannskyldigt »kungsväder», som gifvetvis ej litet bidrog till frekvensen och till det gynnsamma totalintrycket.

Hvad beträffar antalet besökande ha alla förhoppningar och beräkningar i detta hänseende blifvit ej allenast till fullo infriade, utan äfven i betydlig mån öfverträffade. Under utställningens allra första skede voro visserligen besöken ej synnerligen talrika och understego i allmänhet den beräknade medelsiffran. Emellertid hade utställningen under denna tid en ganska betydande inkomst på försäljningen af säsongkort, hvilken redan under första månaden inbringade öfver en fjärdedel af den beräknade millionen af inträdesafgifter. Och ju längre det led på sommaren desto mer ökades antalet af försålda dagbiljetter, tack vare i främsta rummet den ström af resande, som då började flöda till Stockholm. Med få undantag öfverstego dagkassorna under utställningens senare hälft den beräknade medelintäkten med ganska afsevärda belopp och växte i synnerhet på söndagarne till högst aktningsvärda siffror. Såsom ett exempel må nämnas, att söndagen den 26 september såldes öfver 45,000 dagbiljetter, motsvarande efter folksöndagspriset (50 öre) en summa af 22,500 kronor, och uppskattade man sammanlagda antalet af personer, som denna dag besökte utställningen, till omkring 60,000 personer. Denna siffra torde till och med ha öfverträffats på utställningens stängningsdag.

Redan innan utställningen var halfliden, ansågo dess vederbörande det ekonomiska resultatet betryggadt. Och redan den 25 augusti hade man glädjen konstatera, att den beräknade millionen i inträdesafgifter influtit. Denna lyckliga tilldragelse firades genom att tilldela de två personer, som erlagt sista kronan på den första millionen och första kronan på den andra — en studerande Jonas Lundberg från Lund samt en hr Axel Schibbye från Köpenhamn — hvar sin praktfull silfverpokal. Under den återstående utställningstiden, då frekvensen fick en oväntad liflighet med anledning af jubileums-högtidligheterna, togs in ytterligare omkring en fjärdedels million.

Tack vare detta lyckliga ekonomiska resultat har Stockholmsutställningen haft att uppvisa en jämförelsevis obetydlig brist. Man hyste visserligen en tid den sangviniska förhoppningen, att utställningen till och med skulle komma att uppvisa ett öfverskott, äfven med efterskänkande af platshyrorna, men i detta afseende hade man missräknat sig. Dock är re-

sultatet i alla händelser vackert, om man tager i betraktande att knappast någon utställning hållits under de senaste åren, som ej slutat med betydande deficit. I detta fall är det, som sagdt, genom platshyrornas efterskänkande, som bristen egentligen uppkommit, men några större bekymmer för dess täckande har man lyckligtvis ej behöft göra sig, alldenstund man därtill har ej blott behållningen af utställningslotteriet utan ock den garantifond, som med anledning af kommissariebefattningens tillsättande tecknades af ett antal affärsmän. Enda svårigheten har varit att utröna från hvilken af dessa källor man ägde befogenhet att i första hand hämta det felande beloppet, och är, då detta skrifves, denna fråga föremål för k. m:ts pröfning.

Se vi till resultaten i öfrigt af 1897 års utställning, torde man tryggt kunna våga det påståendet, att de snarare blifvit underskattade än öfverskattade. Såsom en beröringspunkt mellan de tre nordiska folken samt vår mäktige granne i öster har utställningen gifvetvis äfven haft sin betydelse, ehuru känslomänniskor härvidlag måhända öfverdrifvit denna. Betydelsen ligger i det uppslag utställningen gifvit till en bättre och intimare kännedom om de olika landens resurser och fredliga sträfvan, grundvalen till ett allt mer utveckladt samförstånd och ömsesidigt erkännande. Särskildt ha den Skandinaviska halföns folk haft behof att närmare lära känna hvarandra sådana de verkligen äro, till motvikt mot de vrångbilder, politiska lidelser i ödesdiger yra sökt måla. Har Stockholmsutställningen något härtill bidragit, skall detta icke vara det obetydligaste resultatet af dess tillvaro.

För vårt eget lands vidkommande äro de erfarenheter, vi hämtat af 1897 års utställning, af synnerligen glädjande art. Vi ha sett frukterna af en mångsidig och lifskraftig industri med rika utvecklingsmöjligheter, vi ha fått taga praktisk kännedom om landets materiella resurser, delvis länge försummade, men småningom tagna i anspråk af en vaknande företagsamhet, vi ha sett resultat af andlig odling, vetenskap och konst, ägnade att fylla oss med stolthet och tillfredsställelse. Skulle vi särskildt nämna några områden, på hvilka vårt land företrädesvis skördat erkännande, vore det å ena sidan vår järnhand-

tering, å andra sidan vår folkbildning, båda i sitt slag erkända som öfverlägsna och mönstergilla. Vi kunna väl säga allt detta utan förhäfvelse, derför att det är sant, och därför att litet självkänsla ej kan skada vårt folk, som af gammalt alltid haft lust att underskatta sitt eget och öfverskatta andras. Denna självkänsla skall måhända äfven kunna lära oss att för framtiden bättre skatta, älska och bruka det land, i hvilket vår vagga stått och där våra hem redts. Man torde kunna säga, att ett land är hvad dess folk gör det till. Vi tro, att utställningen äfven gifvit den lärdomen, att Sveriges folk har i sin hand att med fortsatt enig sträfvan och ihärdighet lyfta sitt land till allt högre utvecklingsstadier i alla afseenden, att dana det till en bokstaflig motsvarighet till skaldens ord:

»För oss, med moar, fjäll och skär,
ett guldland dock det är.»

Innehållsförteckning.

Förteckning

öfver de i detta arbete förekommande *400* illustrationerna.
(Siffrorna hänvisa till sidan.)

Alfabetiskt register.

(I detta register äro endast upptagna utställare, som blifvit utförligare omnämnda eller eljes äro anmärkningsvärda.)

Rättelser och tillägg.

Sid. 98. 9:de raden nedifrån står: *Nordström*, läs: *Norström.*

» 340. 7:de » uppifrån » : *F. Bäck & Son*, läs: *F. Beck & Son.*

» 347. 2:a » nedifrån » : *möbelfabrik*, läs: *möbelresårfabrik.*

» 382. 7:de » » » : *Torgensen* » : *Torgersen.*

» 554. Den i näst sista stycket å denna sida uppräknade komitén var endast en förberedande sådan. Den förvaltande komitén för teater- och musikutställningen har utgjorts af: kammarherre A. Burén, grosshandlaren A. Thiel, brukspatronen K. Michaelson, intendenten H. Molander och dekorationsmålaren C. Grabow. Komiténs sekreterare var sekreteraren vid k. operan J. Svanberg.

» 699. 3:e raden uppifrån står: *Karl Sachs' blomsterhandel*, läs: *Karl Sachs' Efterträdares blomsterhandel.*

Officiel Plan
öfver
Allmänna
Konst och Industriutställningen
i
Stockholm 1897
Generalkommissarie
SKANSEN
Berg-bana
Auditorium
Hassel-backen
Konst-Hallen
Maskin-Hallen
DANMARK
NORGE
SVERIGE
Ingång M
Tilläggsplats för Ångbåtar
Lustbåt
Schweitzeri
Musik
Elektrisk båt-station
BRO
Ingång B
RYSSLAND
DANMARK
Industri-
NORGE
SVERIGE
Hallen
Central-Restaurant
Musik
Flottans flytande utställning.
Fyr
Arméns Flottan
SALTSJÖN
Flott-b
Terass
Fontaine Lumineuse
Musik
Hufvud-Restaurant
Sago Grotta
Kemisk-Teknisk Industri
Stockholms Stads Pav.
Terass
Hus-slöjd
Vetenskap & Skolor
Nordiska Muséet
Elektrisk båt-station
Sportutställn.
Tunnel
Linbana
Administration
Hufvud ingång D
Ⓣ betecknar toiletter.
Carl Möller
Utställningens Byggnadschef
SKALA 1/2000-DEL
Meter
EFTERTRYCK FÖRBJUDES.
Gen. Stab. Lit. Anst.
Elektrisk båt-station
Norsk Fiskeri Hall
Gamla Stockholm
Svensk & Dansk Fisken Hall
Förteckning öfver paviljonger, kiosker m. m.
1. Folkskolehus.
2. Camera obscura. E. Lagervall.
3. Tidningskiosk.
4. Svenska Aktiebol. Humber & C:o, sport.
5. H. Langborg, d:o.
6. Örnsköldsviks stad.
7. Cigarrkiosk.
8. Aktiebolaget Secularis, vattenkiosk.
9. Instruktions-Apoteket Nordstjernan, d:o.
10. Kiosker.
11. Aktiebol. J. A. Pripp & Son, restaurant.
12. Kongl. paviljongen.
13. Post, telegraf och rikstelefon.
14. Fotografiutställning.
15. Rügheimer & Becker, hattfabrikation.
16. C. G. Pettersons konditori.
17. S:t Eriks Bryggeri-Aktiebolag, servering.
18. Pegamoïd.
19. Skromberga Stenkols- och Lerindustri-Aktiebolag, tegel.
20. Rörstrand, fältspat m. m.
21. Pressens paviljong.
22. S. Gumælius, annonsbyrå.
23. Herm. Meeths, »Damernas paviljong».
24. Malmö Chokolad- & Confekt-Fabriks-Aktiebolag, servering
25. Gustaf Piehls bryggeri. d:o
26. Bröderna Cloetta. chokolad, d:o.
27. Svenska Centrifug-Aktiebolaget.
28. Bodafors Stol- och Möbelfabrik.
29. Josef Jonsson, skyltar m. m.
30. Chr. Wilcken, punsch
31. Löfberg & C:o. d:o
32. C. Gottfrid Rystedt
33. W. Hellgren & C:o, tobaksfabrik & försäljn.
34. Gemla Leksaks-Fabriks-Aktiebolag, leksaker m. m
35. Aktiebolaget Separator
36. Sveriges stenindustri.
37. Aktiebol. Stockholms Bryggerier, servering.
38. Aktiebolaget Phyllaterion, kemisk-teknisk industri.
39. Skånska Ättikfabriken. Perstorp.
40. Arboga Margarin, H. Husberg.
41. Aktiebolaget Svenska Maltkaffefabriken, servering
42. E. Taffin, kaffe & kaffesurrogat. servering.
43. Hylin & C:o Fabriks-Aktiebolag.
44. Aktiebolaget Röda Korset.
45. Helsingborgs Socker-Fabriks-Aktiebolag.
46. Liljeholmens Stearin-Fabriks-Aktiebolag, ljusfabrikation.
47. Svenska Dagbladets Paviljong.
48. Aktiebolaget Stora Bryggeriet, servering.
49. Slakteriaktiebolaget Norrmalm, korffabrik
50. Sveriges Geologiska undersökning.
51. Mellersta Sveriges Gruf-utställning.
52. Reinholds Ångbageri- & Conditori-Aktiebolag, bageri
53. Mjölkservering.
54. Sågverks- och Trävaruexportföreningens utställning.
55. Skogs- och Frö-utställning.
56. Skånska storindustrien
57. Minnesbergs Tegelbruks-Aktiebolag, tegel.
58. Norsk Trämasse-paviljong.
59. Trondhjems paviljong
60. Norsk Landtbruks-paviljong.
61. Pumphus, Ludwigsbergs pumpar.
62. Uppgång till Skansen.
63. Folk-kök.
64. Badhus.
65. Hultmans Chokolad- & Confekt-Fabriks Aktiebolag, servering
66. Bibliskt galleri
67. Biologiskt muséum.
68. Pellerin & C:o, norsk margarin
69. Diamantborrnings-Aktiebol., bergbrunn
70. F. R. Martin, utställning af orientaliska kulturföremål
71. Kongl. Jagtklubben och Svenska Jägarförbundet
72. Teater- och Musik-utställning
73. Trädgårdshall
74. Rempler
75. Hammers villa, utställning af konstsaker
76. Hammers d:o d:o.
77. P. Ericson & C:o. tält
78. Arméns sjukbarack
79. Aktiebol. Bofors-Gullspång, kanoner m. m
80. Aktiebol. Finspongs styckebruk, d:o, d:o
81. Lotsstuga
82. Sandvikens Jernverks-Aktiebolag
83. Aktiebolaget Radiator
84. H. Mannstædt. armatur för ångpannor m. m
85. Aktiebolaget de Lavals ångturbin, elektricitetsverk
86. O. A. Rosengrens paviljong, diverse jernmanufaktur
87. J. A. Beckman & C:o, ringklockor
88. Ahlbom & C:o. svenska viner. servering
89. Stora Kopparbergs Bergslags-Aktiebolag
90. Aktiebolaget Colibripumpen
91. E. Hirsch & C:o, arbetmaskiner
92. Carl E. Janson, Lindesberg · d:o. m. m.

Back of
Foldout
Not Imaged

